БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ЯНВАРЬ 6 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 5 (5409).

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

ПЛАННЫГ СОРУЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИРИН ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ АЙЫНДАН ЭГЕЛЭЭР

СОРТТУГ ҮРЕЗИННЕР

Эки үрезиннер чер ажылын хөгжүдериниң алдын фондузу деп улус чугаалап турар. Ол кончуг шын. Сорттуг, тергиин эки шынарлыг үрезинни тараажылар, агрономнар, ажыл-агыйларның удуртукчулары алдын-биле дөмей үнелээр. Үрезинге эң эки тарааны шилип алыр, оларны тарылгага хынамчалыг белеткээр, сагыш човангыр кадагалаар херек.

Үрезиннерниң сорту, шынары болгаш дүжүдү чардынмас харылзаалыг. Эки үрезиннер кайы хире ужур-дузалыгыл дээрзиниң дугайын бистиң республиканың чамдык колхозтарының болгаш совхозтарының дүржулгазы бүзүрелдии-биле чугаалап турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу эрткен чылын тараа культураларының барык-ла бүгү шөлүнге бедик дүжүттү сорттуг үрезиннер чажып, тараа. Тараажылар оларны өстүрериниң агротехниктиг негелделерин шыңгыы сагып, кызымаккай ажылдаан. Оон түннелинде ук колхоз тараа культураларының бүгү шөлүнүң бир гектарындан ортумаа-биле 15 центнер, оон иштинде кызыл-тастың бир гектарындан—17,8 центнер дүжүттү ажаап ап, күрүнеге тараа садар хүлээлгезин чогуур хуусаазында ажыр күүсеткен. «Найырал» совхозтун тараажылары кол тарылга шөлдерин сорттуг үрезиннер-биле тарааш, тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 13,9 центнер дүжүттү ажаап алган болгаш 8 мун ажыг тонна эки шынарлыг тарааны күрүне шыгжамырынга урган. Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхоз 1962 чылда тарылга шөлүнүн хөй кезиин кызыл-тастың «Скала» деп перспективтиг сорту-биле тарааш, бир гектардан-на ортумаа-биле 15 центнер дүжүттү, ук колхоз ол ышкаш кызыл-тастың «Ракета» деп перспективтиг сортун чажып тараан чамдык участоктарның бир гектарындан ортумаа-биле 17 центнер дүжүттү ажаап алган.

Республиканың ажыл-агыйлары бо чылдың тарылгазынга үрезин урарының планын 99,2 хуу күүсеткен. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй кезии четчир санныг үрезиннер-биле хандыртынган. Ындыг болзадаа бедик дүжүттүг сорттуг үрезиннер-биле хандыртынар айтырыг амга чедир багай шиитпирлеттинип турар. Амгы үеде республикада урдунган бүгү үрезиннерниң чүгле 63 хуузу сорттуг үрезиннер кылдыр тодаргайлаттынган болгаш чамдык ажыл-агыйларда ындыг үрезиннер аажок эвээш ийикпе шуут чок болуп турар.

Часкы тарылгага үрезиннерни белеткээри дээрге чүгле оларның санын четчелеп алырында эвес. Чугула сорулга болза сан талазы-биле четчелээри-биле кады оларны эки арыглаары, тарыырының шынарынга чедирери болур. Бо сорулганы Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң тараажылары эки билип турар. Оларның үрезиннериниң хөй кезии сорттуг. Олар бүгү үрезинни ийи удаа арыглааш, бүрүнү-биле складтап урган. Ук үрезиннер агротехниктиг негелделерге бүрүн дүгжүп турар. Ол-ла районда Жданов аттыг колхозта, Таңдының «Элегес» совхозта үрезиннер арыглаашкыны колдуунда дооступ турар.

Ынчалзажок үрезиннер арыглаашкыны, оларның шынарын хынаары республикада ниитизи-биле оожум темпилиг чоруп турар. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында үрезиннер арыглаашкыны багай организастаттынган. Ында бар тараа арыглаар техниканы алгаш көөрге чаңгыс эвлчег-биле ажылдаан-даа болза үрезиннер арыглаашкынын ийм-үш удаа чорудуп болур арга турган. Ындыг турбуже Чөөн-Хемчик эргелелиниң кол агроному эш Бондарь болгаш ажыл-агыйларның агрономнары үрезиннерни часка белеткээр талазы-биле шиитпирлиг хемчег албайн турар.

Амгы үеде үрезин арыглаашкыны-биле кады үрезин хынаар лабораториялар белеткеттинген үрезиннерниң шынарын хынап, анализ үндүрүп турар. Бо чылдың январь 1-де байдал-биле статистика эргелелиниң үндүрген медээзин ёзугаар алырга Барыын-Хемчик районнуң бүгү ажыл-агыйларының, Бин-Хемниң, Каа-Хемниң чамдык ажыл-агыйларының, «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарның хынаттынган үрезиннериниң барык-ла шуптузу боктуг болганы илерээн. Боктуг, чажып тарыырының негелделерин харылавайн турар хөй үрезиннер өскедаа ажыл-агыйларда бар. Картофель үрезиннери белеткээр ажыл барык-ла бүгү районнарга дендии багай чоруттунган. Ону урарының планын күүсеткен чаңгыс-даа район, совхоз чок. Бин-Хем, Таңды районнарда эн-не эвээш картофель белеткеттинген. Өвүр районнуң колхозтарында, «Тиилелге», «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарда картофель үрезиннери шуут чок. Бо дээрге кончуг дүвүренчиг байдал-дыр.

Ам колхозтар болгаш совхозтар чер ажылының чаа, интенсивтиг системазынче шилчип турар үеде эки сорттуг үрезиннерниң ролю хемчээл чокка өзүп турар. Эвээш дүжүттүг культураларның орнун кукуруза, чигир свёклазы, чочак-тараа, мал чеми бобылар болгаш өске-даа күчүлүг культуралар эвлээр, оларның тарылга шөлү улам калбарар төлээде ол культураларның сорттуг эки үрезиннери дээш улуг кичээнгей салыр херек.

Часкы хову ажылдарының өйшаанда эгелээри, оон чедишкини хамыктын мүрнунда четчир санныг, эки шынарлыг үрезиннерден хамааржыр. Оон ужурунда үрезин урарының планын күүсетпээн колхозтар болгаш совхозар хереглелге бүрүн четчир үрезиннерни ам ыдавыла тыптынып алыр хүлээлгелиг.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары тараа культураларының хөй кезиин бо чылын сорттуг үрезиннер-биле тарыыр, а келир чылын ниитизи-биле чүгле сорттуг тарылгаларже шилчиир сорулганы республиканың партия, совет органнары салып турар. Бо сорулганы боттандырарда ажыл-агый бүрүзү боттарында бар бүгү үрезиннерни каш катап арыглаар, үнүүчел шынарынга чедирер, шынары багай үрезиннерни сорттуг тарааларга орнаар ужурлуг. Оон-биле кады белеткеттингендаа, арыглаттынган-даа үрезиннерниң чамдыызы чадагай чер кырында харга боражып турар таварылгалар чамдык черлерде бар. Ол чорукту чайлаткаш үрезинни эки кадагалаары чугула.

Математик, физик болгаш астрономнарның хуралында

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Чаңгыс чыл — үр эвес хуусаа, ынчалза-даа совет эртемденнер эрткен чылдың дургузунда долгандыр турар октаргайны билип алырынга хөй чүүлдерни кылган. Физика-математика эртемнериниң салбырының ниити хуралынга чылдың түннелдериниң дугайында дыңнадыгны салбырның секретары, академик Л. А. Арцимович кылган. Математиктерниң, физиктерниң, астрономнарның, геофизиктерниң чедишкиннериниң дугайын ол чугаалаан. Планета системазының быжыының теориязының талазы-биле Москва университединиң аныяк математиги В. Арнольдуң ажылын эртемденнер улуг болуушкун деп үнелеп көргеннер. Ол шинчилел болза дээр механиказынга сөөлгү үениң дургузунда эн-не шылгараңгай шинчилел болур.

Астрономнар солун түннелдерни чедип алган. Хүннүн магниттиг шөлүнүн байдалы хүнде частыышкыннардан хамааржыр дээрзи тодараттынган. Венераның агаарының үстүкү каттарында кислород бары-биле холбашкан шугумну чоокта чаа Венераның спектринге илередири чедип алдынган. Инфракызыл хереллерге Айны чурукка тыртырганының түннелдерни чигзиниг чок чедишкин деп санаар херек.

Физиктер бо чылын элээн хөй принципиалдыг чугула шинчилелдерни дооскан. Элементарлыг кезектер талазы-биле Грибовтуң болгаш Померанчуктуң ажылын демдеглезе чогуур, ол ажыл болза элементарлыг кезектерниң ниити теориязының үндезиннерни тургузарынче физиктерни чоокшуладып турар. Арыг кристаллдарны тургузары-биле эртемденнерниң улуг отряды ажылдап турар. Ол ажылдың чугула практиктиг түннелдериниң бирээзи болза арыг кристаллдарның үндезининге хөндүрүкчүлерни Ленинградта тургусканы болур.

Онза быжыг шилди болгаш каңны тургузарын Ленинградтың физиктери база-ла чедип алганнар.

Геофизиктер база-ла чылды чедишкиниг дооскан. Чер шимчээшкинин баш удур билип алырының аргазын берип турар түннелдер бир дугаар-ла алдынган.

Физиктер физика-математика эртемнериниң доктору В. В. Виткевичиге байыр чедиргеннер. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чогаадылгалар болгаш ажыдыышкыннар херектериниң талазы-биле комитеттиң даргазы Ю. Е. Максаров аңаа ажыдыышкын дугайында дипломну тывыскан.

Хөй янзы мергежилдиг

Комсомолчу Көк-оол Доруун-оол 1960 чылда Кызылдың механизация училищезинге өөренгеш, тракторист мергежилди чедип алган. Ол, оон бээр Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң мурнакчы трактористериниң бирээзи бооп, каш удаа шаңнадып келген.

Аныяк механизатор база ам бир дапкыр мергежилди чедип алырын шиитпирлээш, Шагаан-Арыг хоорайга дөрт ай хуусаалыг чолаачылар курузун дооскан.

Эш Доруун-оол слесарьлап база өөренип алган болгаш амгы үеде совхозтуң техниказын септежип турар. Каш-ла хүннер иштинде тараз чажар ийи машинаны, 1 трактор андазының, 5 илиирлерни септээн.

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

Кызыл хоорайның үлетпүр комбинадының эр улус хеви даараар ательезиниң коллективи эрткен чылды күш-ажылчы улуг чедишкиннер-биле дооскан. Коллективтиң үш бригадалары шупту коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп бедик атты чаалап алганнар. Чөнкүн хүн бүрүде өзүп турар негелделерин хандырар дээш коллектив кежигүннери элээн каш чаартылгаларны бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткеннер. Оон түннелинде ам чагыкчының шилип алган фасонун ёзугаар кандыг-даа костюмнерни даарап турар апарган.

— Эрткен чылын бистиң ажылывыс бир десни эки турган деп чугаалап болбас, ательеге даараан хептер чамдыкта чагыкчыга таарзынмайн баар таварылгалар турган. Ынчангаш бо чылын эң кол кичээнгейни продукцияның шынарын экижидериниче угландырар бис— деп, мастер Василий Никонорович Ермаков чугаалап турар.

Коллективке калбарган чарыштың бирги черин Т. Фунтикова удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы эзлээн. Ол бригаданың кежигүннери дааранынчы мастерлер Огородникова, Пархоменко, Школина, Кускашова болгаш быжыкчы С. А. Елисеев олар бүдүн чыл дургузунда бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип, эки шынарлыг продукцияны берип келгеннер. Быжыкчы мастер Худорожникова, дааранынчылар Бугаева, Гуркова, Борзова оларның ак-сеткилдиг күш-ажылын чагыкчылар үргүлчү бедик үнелеп турар. Найыралдыг коллективтиң кежигүннери шупту коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң январь 16-да болур слёдунга төлептиг ужуражырын хүлээнгеш, ажылдың темпизин дүргедедип турарлар.

Техника-биле өңнүктешкен

Алгы заводунга бүдүрүлге мурнакчызы Борис Потехин эрткен чылын улуг чаартылганы кылган. Мурнунда ажыглаттынмайн шыгжаттынып чыткан станоктун тургузуунга ол нарын өскертилгени кылгаш, идик улдурукчуларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн барык дөрт катап бедиткен. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы аныяк ажылчын чаа чылды база бедик көргүзүглер-биле эгелээн. Хүн бүрүнүң ажыл нормазын ол 130 хуудан куду эвес күүседип турар. Бористиң кылган продукциязы чүгле кончуг эки шынарлыг, оон улдурган идиктери садып алыкчыларның үнелелин ап турар.

—Темпини дүргедетпишаан, шынарны экижидери—мээн кол сорулгам ол. Ону чедип алырда техника-биле өңнүктежири чугула. Ынчангаш бо чылын рационализаторжу ажылымны улам күштелдирер мен—деп Борис чугаалап турар. Ол кончуг шын. Борис ышкаш чаартыкчы кижилер чедип алган чедишкиннерни улам бедидип, чаа-чаа бедиктерни ажып чанчыгып турарлар.

Тергииннерниң чарыжы

Кызылдың № 2 АТК-зының чолаачызы И. Скрипкин болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автобаазазының чолаачызы А. Бухаров олар кайызы-даа чеди чыл планының боттарынга онаашкан үлүүн күүседипкеннер. Мурнакчы чолаачылар чаа чылды аразында социалистиг чарыштыг эгелээннер. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының алган хүлээлгелери тергиин бедик. Ай санында планныг онаалгаларын 150 хуудан куду эвес күүседирин кывар болгаш чаар материалдарның бедик камналгазын чедип алырын олар хүлээнгеннер. Тергииннерниң чарыжы онза чидиг болуру чугаажок. Ол чарыш мурнакчы чолаачыларны чаа-чаа чедишкиннерже сорук киирген.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Кызылдың № 1 АТК-зында комсомолчу-аныяктарның Роберт Захаров удурткан чолаачылар бригадазы чеди чыл планының дөртку чылын тергиин эки көргүзүглерлиг дооскан. Бригада кежигүннери шупту шаг-үени мурнап, амгы үеде 1963 чылдың үшкү болгаш дөртку кварталдарының үлүүнге киириштир ажылдап турарлар, а бригадир боду чеди чыл планын күүседир чоокшулаан. Чаа чылдың бирги хүннериндеи эгелээш-ле аныяк чолаачылар хүн бүрүнүң ажыл нормазын 150—200 хуу ажыр күүседип турарлар.

—Эки эгелээшкиннивис бистиң бо чылгы бедик чедишкиннеривистиң үндезини болур. Ынчангаш темпивисти кошкатпайн тургаш бо чылды улам бедик көргүзүглерлиг доозар бис —деп бригадир Захаров чугаалап турар.

Ол бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазының адын ам үш чыл дургузунда төлептиг эдилеп турар. Ажыл-ишке соруктуг аныяктар бо чылын республиканың сураглыг чолаачызы Семен Пономаревтуң бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Захаровтуң бригадазының кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң слёдунга төлептиг белекти сөңнээрлер.

Септелгеде мурнакчы

Бо хүннерде Чадаана хоорайның машина-техника мастерсказында часкы хову ажылдарының техниказын септээр ажылдар изиг-түлүк чоруп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артели «Д-54» деп маркалыг 10 тракторларны септээри-биле ол мастерскаяда чедирген. Оларның чедизин Моңгуш Кертик-оолга баштаткан септекчилер бригадазы септеп дооскан.

Септекчилер аразында социалистиг чарышты организастаан. Аныяк механизатор Сат Шооча ол чарыштың мурнакчызы болуп турар.

100 ТОННАНЫ АРЫГЛААН

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында үрезин арыглаар звено «ОС-3» деп ийи машина-биле 100 тонна тарааны үрезинге арыглап алганнар.

Үрезин арыглаашкынынга комсомолчу-аныяктар К. Даваа, Т. Анай, Х. Салзынмаа, Х. Доржу-оол, моторист О. Чорбаа олар идепкейлиг ажылдап, хүн нормазын 100—130 хуу күүседип турарлар. Үрезин арыглаашкыны үргүлчүлеп турар.

Чаа чылдың тудуунга

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хем салбырында эш Урангайга удурткан тудуг звенозу эрткен чылдың сөөлгү каш хүннеринде 275 кубометр ажыг ыяшты белеткээн. Ол болза чаа чылдың тудугларынга ажыглаттынар.

Ам 225 кубометр ыяшты январьның баштайгы чартыында белеткээр дээш звенонун кежигүннери могаг чок ажылдап турар.

Хойжу бригаданың кышкы ажылы

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» көдээ ажыл-агый артелиниң Бүрен-Хемде эш Назытыга баштаткан боторулга чарылгалыг хойжу бригадазы малды хүр кыштагладып турар.

Ол бригадада 3200 хой бар. Оон иштинде төрүүр 1860 хойну бригада төвүнде тускай азыралда тургускан. Ук хойларны немелде чем-биле эки азырап турар. Чер одарында хойларның кужу база-ла семис-шыырак.

Бригада төвүнде улуг хойларның чылыг кажаазы четчир. Оон ынай муң хире хураган кире бээр чаа кажааның тудуу доозулган болгаш оон иштин өй-тап температурлуг тургузар төлээде, ында одалга печказын кылып каан.

М. Т. Белчээ—Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң Сыын-Мыйыста төп сүт-бараан фермазының учётчиги. Колхозунда билдингир хөй-ниитичи, аныяк коммунист эш Белчээге ол бөдүүн албан-хүлээлге ферма коллективинге хөй талалыг ажылхеректи кылырынга улам таарымчалыг болуп турар. Кол продукция сүттүң, саржагның учёт-отчёдун шыңгыы тургузарын чедип албышаан, аныяк коммунист саанчылар болгаш кадарчылар ортузунга тайылбырмассалыг болгаш культура-кижизидилгелиг ажылдарны чорудуп, көдээге культурлуг чуртталга дээш демиселге бодунуң хууда үлегерин көргүзүп турар.

Эш Белчээ ук фермага бүдүн чартык чыл бурунгаар колхоз төвүнден бодунуң күзел-сонуургалы-биле, партияның кыйгырыынга харыы кылдыр, ажылдап келген.

Чурукта: М. Т. Белчээ.
Фото М. ОЮННУУ.

„МЕЖЕГЕЙНИҢ" КЫШТАГЛАРЫНДА

«Межегей» совхозтуң шээр малы кидин-не оолдап эгелээн. Чүгле сөөлгү хүннерде безин 530 хире хой төрээн, оон иштинде О. Төкел-оолдуң коданындан 253, К. Сюрюнчаптыындан 200 хой оолдаан.

Ажаалда хайгааралды эки тургусканындан чаш мал менди алдынып турар. Малчыннарда сакманшиктерни хандырган, кыштагларже мал чемин улаштыр сөөртүп турар.

Совхозтуң хой бригадазының төвүн Шоолда кылып эгелээн. Малчыннар чурттаар бажынны кылып дооскан. Тудуг бригадазының звенозу ында муң хой кирер кажааның тудуун кылып эгелээн.

Хүр, чаагай кыштаглаашкын дээш

СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң март Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Эрзин районнуң колхозтары алдарлыг чеди чылдың дөртку чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткеннер. Ам, 1963 чылда күрүне мурнунга планныг хүлээлгелерни күүседири ниитинин малының кыштаглаашкынын чедишкиниг эрттиреринден хамааржыр.

Ынчангаш бо күзүн мал кыштагладыышкынының белеткелиниң чоруп турарының дугайын партия эге организацияларының хуралдарынга, район Совединиң сессиязынга болгаш көдээ Советтерниң күүскомнарынга шыңгыы чугаалажып, илереттинген четпестерни кыска хуусаада узуткаар дээш чогуур хемчеглерни ап келген. Оон түннелинде чамдык ажылдар кылдынган. Мыйыстыг бода малдын септезе чогуур 61, бызааларның — 27, хой, өшкүнүн болгаш анай, хураганның 411 кажааларын септээрин болгаш дезинфекцилээрин чогуур үезинде дооскан болгаш 950 баш мал кирер чаа кажааларны ажыглалга киирген.

Малдың бөдүүн чемнериниң 47,8 хуузун, шыктыг чемнериниң 54,9 хуузун фермаларда болгаш кыштагларда сөөртүп чедирген. Мурнунда чылдарда мал чеми болур тараалар чок турган, а 1962 чылдың күзүнде 520 тонна мал чеми тарааны, 20 мун центнер саванны колхозтар мал чеми кылдыр тускай белеткээн. Колхозтар бир бодага онааштыр 4,2 центнер бөдүүн чемни, 8,4 центнер шыктыг чемни, оон иштинде «Коммунизмче орук» колхоз бода мал санынга 10,2 центнер бөдүүн, 12,7 центнер шыктыг, «Кызыл сылдыс» колхоз—5,3 центнер бөдүүн, 10 центнер шыктыг чемнерни белеткээн.

Кышкы үеде малды суг-биле хандырарынче кол кичээнгей салдынган. Бо чылын 22 мун баш хой, өшкүнү, 4700 баш мыйыстыг бода малды кудуктардан болгаш хемнерден суггарар аргалыг болган бис.

Амгы үеде колхозтарның ниитилештирген малының кыштаглаашкыны организастыг чоруп турар. «Коммунизмче орук» болгаш «Чаа орук» колхозтар мал кыштаглаашкынын эн дээре чорудуп, малчыннарга мал чемнерин, дусту сөөртүп чедирип, малды чылыг кажаалар-биле эки хандырып турарлар. Ылангыя «Чаа орукта» эштер Дактааның болгаш Тановтуң баштаан хойжу бригадаларында малдын байдалы эки, ында хойжу эш Санчылдайның 87, Серээнин 115 хойлары төрээн, оларның хураганнары бүрүн камгалап алдынган. Хойлар сүткүр болуп, хураганнарны тоттуруп турар. «Коммунизмче орук» колхозта эш Белчирниң бригадирлээни хойжу бригада кыштаглаашкынны база-ла үлегерлиг организастап, 100 баш хой бүрүзүнден 100 хураганны алырын хүлээнип, малдын чаш төлүн чидириг чокка ажаап ап турар.

Районнуң малының кыштаглаашкынында четпестер база барын айтыр херек. «Кызыл сылдыс» колхозтун удуртукчуларының хыналда чогунун база ол колхозтун чамдык хойжуларының ажылга харыысалга чогунун ужурунда чаш мал кажаалары белен эвес болуп турар фактылар бар. Хойжу эш Чырандайның чаш малга кажаазы белен эвес болган. «Чаа орук» колхозта эш Тановтуң бригадирлээни хойжу бригаданың төвүнде хой төрүдер улуг кажааның чылыглаашкыны ам-даа доозулбаан.

Районда хойнун массалыг оолдаашкыны январь, февраль айларда эгелээр. Ам колхозтарда партия, совет, комсомол организацияларының, колхозтарның баштаар черлериниң болгаш тус-тус малчыннарның хой оолдаашкынынга ыяк белеткенири эн харыысалгалыг ажылдарның бирээзи болур. Амдыгааштан эгелээш малчын бүрүзү чырыткы-керосинге болгаш өске-даа үүрмек херекселдерге чедир белеткелдерни бүрүн кылган турар ужурлуг.

Кыштын байдалы чүгээр, хар чуга, соок шоолуг эвес дээш чамдык малчыннар болгаш колхозтарның чамдык удуртукчулары белеткээн мал чемнерин эвин эрттир камнааш, малдын күжүн аргызып турар фактыларга эптежип болбас. Районнуң колхозтары бөгүнге чедир малдын бөдүүн чемнериниң чүгле 10 хуузун, шыктыг чемнериниң 5-ле хуузун чарыгдаан. «Чаа орук», «Мөрен», «Коммунизмче орук» колхозтар белеткээн сигенинге болгаш силозунга барык дегбээн деп чугаалап болур. Ам бар чемнер-биле малды эки азырап, малдан хөй эът, сүт, дүктү алырынын быжыг магадылалын тургузары эргежок чугула.

Партия, комсомол эге организациялары кыштаглаашкынның чоруп турарын үргүлчү хынап, оон түннелдерин хуралдарга чугаалажып, илерээн четпестерни узуткаар талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни ап тургаш, төрүттүнер бүгү чаш малды чидириг чокка ажаап алыры эн чугула сорулга болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединин ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин болгаш Пленумнуң шиитпирлерин баштай колхозтарда, албан болгаш бүдүрүлге черлеринде бүгү парторганизацияларның ниити хуралдарынга, оон соонда фермаларга, бригадаларга болгаш тус-тус малчыннарга чедир таныштырып тайылбырлаан бис.

Пленумнуң материалдары — совет кижилерин улам-на сорук киирип, оларны чалгыннандырып турар. Бистиң районнуң ажыл-ишчилери 1963 чылда күрүне, партия мурнунга ажыл-агыйжы хүлээлгелерин база-ла алдарлыы-биле күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

А. БИЧИЖИК.
СЭКП Эрзин райкомунун секретары.

Мал ажылының продуктуларының белеткелдери

(1963 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ХУУ-БИЛЕ, 1962 ЧЫЛДЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫНГА УДУР)

РАЙОННАР	СҮТ	ЗЪТ	ДҮК
Барыын-Хемчик	118,4	102,5	92,9
Бай-Тайга	113,7	101,7	100,1
Өвүр	113,7	100,1	103,5
Улуг-Хем	109,4	103,2	107,6
Чөөн-Хемчик	106,6	103,0	102,4
ЧӨӨН-ХЕМЧИК ЭРГЕЛЕЛИ	110,4	102,5	102,3
Тес-Хем	108,7	101,4	108,5
Каа-Хем	107,2	95,0	102,1
Эрзин	106,4	100,2	110,4
Таңды	100,6	97,8	200,4
Бин-Хем	98,1	101,0	101,6
Тожу	94,8	101,0	102,4
ТАҢДЫ ЭРГЕЛЕЛИ	101,3	98,8	104,7
Оон иштинде совхозтар:			
«Сүт-Хөл»	129,6	101,4	100,0
«Найырал»	124,2	106,2	103,4
«Барлык»	123,8	100,7	100,1
«Шекпээр»	121,0	104,4	77,2
«УТКА 25 чылы»	119,0	103,4	124,5
«Элегес»	111,5	104,3	91,9
«Тес-Хем»	109,4	106,4	109,0
«Тиилелге»	104,4	103,2	101,9
«Улуг-Хая»	103,8	105,5	93,4
«Өөк»	101,0	100,6	90,8
«Тээли»	100,2	103,6	100,2
«Межегей»	98,4	100,2	114,0
«Чыраа-Бажы»	90,9	108,8	102,1
Дүржулга станциязы	87,6	86,7	112,3
«Көк-Тей»	—	101,0	—
«Тыва»	—	191,3	115,5
«Сукпак»	—	194,8	—

Республиканың ажыл-агыйлары ниитизи-биле 1962 чылда күрүнеге сүт садар планны 104,9 хуу, зъттинн—100,7 хуу, дүктүүн—103,3 хуу күүсеткен.

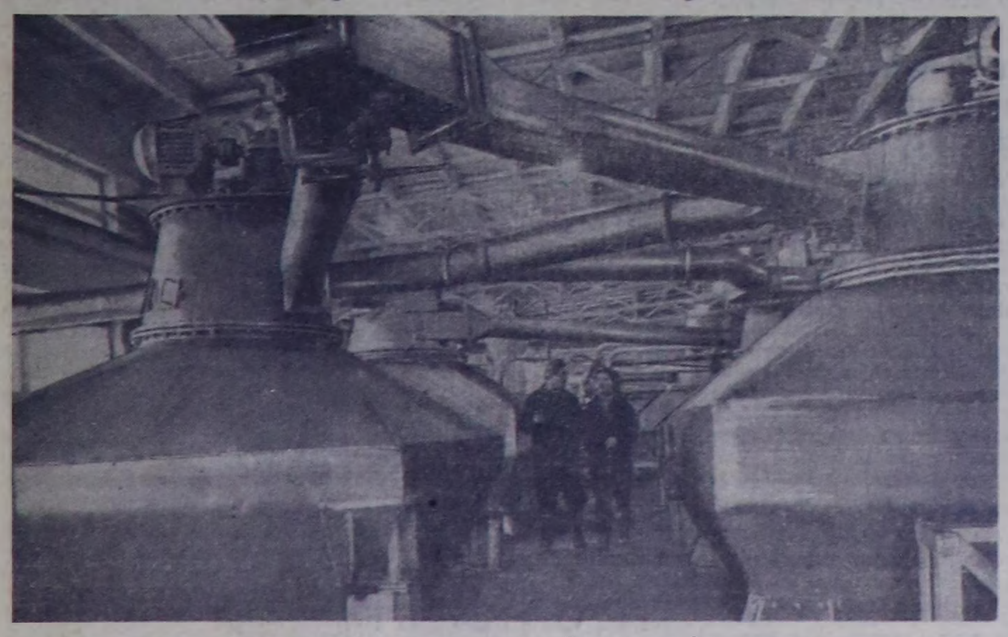

Владимириниң химия заводунга ацетилцеллюлозту бүдүрер талазы-биле чаа цехти туткан. Ол цехти ажыглалга киргени-биле кылымал волокнонуң заводтарынга хереглээр чиг-этти бүдүрерин дыка көвүдедир.

Чурукта: Владимириниң химия заводунуң ацетилцеллюлозтуң чаа цегинде. Аппаратчиктер В. Соколов биле В. Плаксина оларның дерилгени хынап көрүп турары.

Фото Н. Акимовтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТТЕРНИН СЕССИЯЛАРЫНДАН

Бедик деннелче!

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун үдуртурунга Советтерниң ролю улам улгадып турар. Оларның ажылы ажылчы чоннарның хүн бүрү өөрүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелделерин улам-на долузу-биле хандырарынче, планның даалгаларын доддур болгаш ажыр күүседириңче угланган турар ужурлуг. Тожу районнуң кожээ Советтери боттарының организас-массалыг ажылын бо сорулгага дүүштүр чорудуп турар.

Кожээ Советтер боттарының сессияларын үнелезин хөөлүүда доктаатканын ёзугаар чыылдырып, оларга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чугула-чугула айтырыгларын шиитпирлеп келген. Оон ангыда ажылчы чоннарның ниити хураадарын кожээ Советтерге 13 удаа чыылдырып, оларга 27 янзы-бүрү айтырыгларны чугаалашкан.

Кожээ Советтериниң 16 доктаамал комиссияларында 38 депутаттар, 24 активчилер ажылдап турар. Ол комиссиялар Советтериниң сессияларына, күүскомнарның хураадарына айтырыгларны белеткеп, күүскомнарның ажылынга практиктыг дузалаачыны көргүзүп турарлар. Кожээ Советтериниң 78 депутаттары ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү адырларында ажылдап, оларның кол иргүүзү боттарының сонгучуларынга отчёттарын кылып келгеннер. Ол ышкаш доктаамал комиссиялар отчёттар кылырын база практикалап турар апарган.

Районнуң кожээ Советтериниң Азас кожээ Соведи мурнакчы болуп, ажыл-агый планнарын күүседир болгаш организас-массалыг ажыл талазы-биле коскү чедиишкиннерлиг болуп турар. Кожээ Совет бодунуң сессияларын, күүскомнарның хураадарын, ажылчы чоннарның хураадарын план ёзугаар чыылдырып, оларның шиитпирлерин организастыг ажыл-биле быжыглап турар. Доктаамал комиссиялар-биле, депутаттар-биле, ажылчы чоннарның бот-тывынгыр организацияларының-биле ажылды акжидип, оларны дамчыштыр массалар ортузунга ажылды күштелдиргеп. Кожээ Советке хамаарыжып турар «Совет Тыва» колхоз күрүне мурнунга хүлээлгелерин эки күүсеткен.

Чижээ, кожээ ажыл-агый продукталарын күртинеге садарының чыл хүлээлгезин хуусал бетинде, ноябрь 1-де күүсеткеш, СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан. Кожээ Совет бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын партия организациязы-биле, колхоз баштаар чери-биле бир леминт чорудуп турар.

Бир эвес районнуң бүгү кожээ Советтери Азас кожээ Соведи ышкаш ажылдаан болза, районнуң бүгү ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле коргуглери улам-на бедик деннелдиг болур ийик. Районнуң чамдык кожээ Советтери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедир күүсетпейн турарын база айтыр керек. Тоора-Хем кожээ Соведи эрткен чылдың бирги чартынында сессиялар чыылдырар хуусазын сагывайн барган. Сыстыг-Хем кожээ Совединиң 20 депутаттарындан чүгле 12 кижи, Тоора-Хем кожээ Совединиң 11-де депутаттары отчёттарын кылган. Доктаамал комиссияларның чамдыызы сессияларга отчёттарын кылбаан.

Сөөлгү үеде Азас болгаш Сыстыг-Хем кожээ Советтери депутаттар хүнүн эрттиргилээн. Ынчалза-да организас-массалыг ажылдың бо эки болгаш ажыктыг хевирин өске кожээ Советтер практикалавайн турар. Районнуң кожээ Советтериниң доктаамал комиссияларының, бот-тывынгыр хей-ниитин организацияларының удуртукчуларының семинар өөредилгезин ховар эрттирип келгенин айтыр керек. Оларның чамдыызы план чок ажылдап, боттарының ажылының уг-шинин эки билбейн, инициатива чок ажылдап келген.

Советтериниң организас-массалыг ажылының четпес болуп турарының кол чылдагааны болза, райкүүскомнуң талазындан удуртулганың четпезинде деп демдеглээр чогуур.

Кожээ Советтериниң сессияларына күүскомнарның отчёттарын чугаалажып турунда, депутаттар хей-хей үнелиг санаалдарын чугаалаан. Отчёттар тыныалап сессияларының шиитпирлерин амыдыралга боттандырары кожээ Советтериниң күүскомнарының ам үеде кол сорулгазы болур.

Х. САРЫГЛАР.

1963 чылдың баштайгы хүнүнде Кызылга болган аныяктарның бал-маскарадынга киржир эрге дээш республиканың аныяк оолдар, кыстарының аразынга калбарган чарыштың тишлекчилери республиканың Хөгжүм-шии театрынга чыглып келгеш бал-маскаратты эрттиргеннер. Аңаа Кызыл хоорайдан болгаш республиканың бүгү районнарындан үлетпүрбүдүрүлгениң, колхозтарның, совхозтарның, тудугнуң, транспорттуң мурнакчылары болгаш өөредилге черлериниң эки өөредилгелиг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг оолдар, кыстары киришкеннер.

ЧУРУКТА: аныяктарның бал-маскарадының киржикчилери, Өвүр районундан келген аныяктар.

Фото П. Гольцовтуу.

Ак-сеткилдиг ажылдаары — совет садыгжының арын-нүүрү, ат-алдары-дыр

Бистиң садыгжыларывыс

Петр Иванович Рефеев — «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчым кооперацияныңмыны автолавказында чолаачылавышаан, садыгжылап турар. Ол бодунуң автолавказы-биле барза чогуур малчыннарынга неделяда ийи удаадан эвээш эвес барып, малчыннарга әрбежок чүгүлә бараанналарны чедирип турар.

Эш Рефеев малчыннарга чүгле бодунуң тураан-на бараанналарын чедирип турар эвес, харыдаа оларның херегээн бараанналарын, ийик, хептериниң дугаарларын чүскай дептерге демдеглеп ап, ол чагыгны ёзугаар бараанналарны алгаш, чедирип садылап турары черле чүүлдүг. Малчыннарның чагаан бараанналарының чамдыызы рабкооптуң складында чок болуур болза, Шагаан-Арыг хоорайдан безин барып тып алгаш оларга эккеп садыглап турар.

Кышкы соокта, өрүк-чиргик багай черлеп, малчыннар кезинги ыңдыг-ла чиик эвес ажыл. Ынчалза-даа Петр Иванович ол бергелерни шыдажыр әртип, бодунуң хүлээлгезин шыдамыккай күүседип турар. Бир катап Ак-Туруга бир малчыныың кыштаанче бар чорда, черинң черинге машиназы онгарже кире берген. Дыка хей шактарның ыштында кара чаасказан казып тургаш, машиназын онгардан арай бооргa үндүрүп алган. Ынчанмас черле аргажок — хей акша-түңнүг бараанналыг машинаны черге кайчап каар боор.

Садыгжының шудургузун мынаг чаңгыс чижек безин хереченлеп турар: оон айда бараан саарыгазының планы 6 муң рубль турда, 7—8 муң рубльдиң бараанын ол садыглап турар. Оон эки ажылын ажылчы кооперациязының баштаар чери-даа, малчыннар-даа мактап турар.

И. Төрэжу.

Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалыкта райматтың хөөчүн садыгжызы Монгуш Көкүнаевна Талганчык — районда хөөчүн болгаш мурнакчы садыгжыларның бирээзи. Ол 1953 чылда садыг-кооперацияның школазын доозкаш, Барыын-Хемчик райпозунуң шугумунга ажылдап кирген. Монгуш Көкүнаевна барык-ла он чыл чыгыы үеним ыштында чеме-ледиишкин чокка ажылдап, чонга эки бараан болуп келген. Оон ажылдап турар садырында бараанналарның делген киргүскени чүрүм-чыскаалдыг болгаш ол болу садып алыкчыларга эдилекевилеп болуп турар.

Монгуш Көкүнаевна бодунуң дүжүлгазын өскелерге дамчыдып, аныяк садыгжыларга дузалап турар. Ол магазин эргелекчилеп тургаш, П. Богданова, А. Абашкина, Л. Филимонова оларны садыгжылар кылыр хүлээп алгаш, оларга дузалажып, ажылга өөреткен. Оон түңнелинде ол чаа садыгжылар боттарының аразынга социалистиг чарыштың үдуртулгазын чедирип, ажылдың ийик-шынарын, ажыл-агыйының чорудулгазын сайгарып

ХООЧУН ХОЙЖУНУҢ КОДАНЫНГА ЧОРААШ

ЧУРУМАЛДЫГ ЧУГАА

Кышкы эртен. Чымчак салгынныг каанзымаар хүн чап-чаа эгелеп турда. Эрзин суурдан хап үнгеш. Тестиң көвүрүүн таварты барыын чүкче угландыр тутсуп-ла олур бис. Кайнаар-даа көөрүнге — хову-ла, хову... Ховуларның хары-даа шоолуг эвес, кадар сигеннер безин орту кинр чаштыимаан.

Ужу-кыдыы көзүлбес сарыг сигенниг ховулап ынчаар халдып орувуста, мурнувуска хеп-хенертен аккок ыш тыптып келип, дээрже дүндүүштелин үнүп-ле бар чор. Машинанын чоруу дүргедээн тудум, демги ыш улам-на чоокшулап олур, ынчалзажок аал ам-даа сураг... Харындаа элдепсинип, бот-боттарывысче көрүшнүшаан, «бо чүү катканым ыш апарды?» дижип чоруувуста, машинавыс бир-ле чалгыг аразындан шымнып үнүп келген корабль ышкаш, хенертен хову ортузунда онгарның кедээзинден харап келди.

Улуг сараат чанында элээн каш мунгаш кажааларлыг чаңгыс өг тур. Какпышаан келгеш, өг чанынга доктаар деп чорувуста, ховенниг хүрен хөректээш кеткен, чылыг шокар аржыылдыг, додуккан шырайлыг, чүгүртүленнээш карактарлыг, назыны элээн дөгүй берген кадай кижи өгден капшагайы сүргей үнүп келип, бистиң-биле ырактан мендилешпишаан:

— Чаа дуңмалар, өгже кирип чынынар, мен хураганнар үзүп, хой үндүрүпкеш келийн, — дээш кажааларже салып ынай болган.

Бис база-ла өгже-даа кирбейн, фотоаппараттар тудуп алгаш, угбавыстың соонче базыптывыс. Демги угбавыс бистиң айтырыгларывысты далаш чок харыылавышаан, бир улуг кажаанын эжиин үстүнден куду шала ажыткаш, хамык хойну үндүрүп-ле тур. Хойлар кажаадан шууштур үнүп турза-турза адактын сөөлүнде чаш хураганнар шүүрелип чыдып кагды. Бир эвес дуржулга чок кижи болза, чаш хураганнарны нелериндеп шах ынчаар үзүп шыдаары берге турган боор. Кожазында кажаадан хойларны база-ла ынчаар үскен. Удатпаанда үш кажаанын хойлары үнзе-үнзе аал коданы сыңышпастаан, кара шаар апарган, ынчан өгден 20 ажыг хире харлыг, семис кара кыс үнүп келгеш, хойларны аалдан аяар үндүрүп эгелээн. Демги угбавыс тургаш:

— Дыка ыратпайн, эки кичээнгейлиг көрүп чор, шуңма, төрүүр чыгаан хойлар ам-даа бар эвеспе,— деп ол уругга чагааш, сараатган ийн-үш куспак көк сигенни кажаалар иштинге аппарып, хураганнарга хендир-биле баглагылап бергеш, шууштур үнүп бар чыткан хойнуң соонче элээн үр көрнүп алган тур оң. Оон бисче көрүп келгеш, арай буруузунган байдал-биле:

— Ам-на өгже кирип моорлаңар, дуңмаларым—деп, чалай-дыр.

Делгем өгге угбавыс-биле кады кирип келип, ам-на чугаалажып эгеледивис. Чугааның эгезинде бис, кайын, чүнүн ужурунда келгенивисти аңаа тайылбырлап, угбавыстың ат-сывын айтырдывыс. Ол болза хойжу Серээниң өөнүң эээн, могаг билбес ишчи Бырaат Дарбаевна дээрзи болган. Серээ ашак боду дүүн-не Бай-Даг суур чоруткаш, амдыгаа чедир келбээн болганда, бис ооң-биле чугаалажыр аргавыс чок болуп, ол күш-ажылчы өг-бүленин ажыл-амыдыралын Бырaат Дарбаевнаны дамчыштыр таныштывыс.

Серээ ашак-кадай ниитинин мал ажылынга 1949 чылдан бээр ажылдап, чыл-чылда бедик түннелдерни чедип ап келгеннер. СЭКП-нин XXII съездизинин шиитпирлеринге сорук кирген колхозчу хойжулар төөгүлүг чеди чылдын дөртку чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 118 хураганны менди доруктурун, бир хойдан-на 2 кг 200 дүкту кыргып алган. Ол дээрге биче эвес көргүзүгдүр.

Серээлерниң коданында ам төрүүр 386 хой хүр кыштап турар. Оларның иштинден сөөлгү хүннерге чедир 120 чыгам хой төрээн болгаш чаш хураганнар шупту менди. Дуржулгалыг хойжулар кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенген. Кажаалары чылыг, чырык болгаш делгем-даа. Чемгерилге сезонунга четчип болур, эки шынарлыг сигенниң курлавыры оларның кол кыштаа Ак-Оорга бүрүн бар.

Бырaат Дарбаевнанын бадыткааны-биле алырга, Ак-Оорга болза Эрзинде шээр малга эң таарымчалыг одарларның бирээзи болуп турар. Ол чоок-кавызының оът-сигени кезээде терен, аңаа хар улуг дүшсе-даа хат-шуурганнар болбае ужурунда хар мырыңай чүм хевээр кыштаар — мындыг кайгамчык чер-дир.

«Чаа оруктуң» хоочун хойжулары, күш-ажылчы, найыралдыг ол ийи душтуктар чеди чылдың бешки чылында бүдүрүлгечи улам улуг чедиишкиннерлиг болурун база планнап турарлар. Олар 100 хойга онааштыр 120-ден эвээш эвес хураганнарны ап, менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алырын бодап турарлар.

Чай, кыш чок көжүп-дүжүп, мал малдап чоруур болза-даа, Серээлер бай, шыырак, культурлуу-биле чурттап турарын караавыс-биле көрдүвүс. Оларның өөнүң ишти аажок арыг-силиг. Өгнүң ийи талазында плюш чоорганнар шывыглыг ийи демир оруннарлыг, оларның кырында куш дүгү сыртыктар салгылаан. Оруннар аразында аптараларны, кара-хүрен былгаар барбаларны чурумнуу-биле чыскаалдыг салгылаан. Аптара кырында будильник болгаш хол шактары база көстүп чыткылаан. Чүък үзүүнде манзылар салгылааш, оларның кырында даараныр болгаш сүт машиналарын чергелештир тургускулап каан. Бо бүгүнү көргеш, ук бөдүүн, малчын өг-бүленин амыдыралынын магалыын кайгавас кижи кайын турар деп! Шынап-ла бистиң Тывада ховар дээн малчын өрегелерниң бирээзи ол чорду.

Боттарының ниити билиин, культурлуг деңнелин бедидеринче Серээлернин биче эвес кичээнгейни салып турары өске-даа фактылардан база көстүп турар. Олар «Шын», «Тыванын аныяктары» болгаш «Коммунистиг күш-ажыл дээш» деп солуннарны шуптузун чыл хуусаалыг кылдыр чагыдып алган.

— Солуннарынар озал чокка алдынып турар ыйнаан?— деп айтырарывыска, — ийе, барык-ла хүннүң чыгыы ап турар бис, оон башка амыдыралдан чыдып каар ыйнаан, кижи—диди.

Мал ажылынга ам-даа эки чедиишкиннерлиг болурун малчыннарга күзээш, оон ыңай чорупкан бис.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң саанчызы Өпей Дамбаа эрткен чылын аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1300 литр сүт саап алыр хүлээлге алгаш, херек кырында 1413 литрни саап, хүлээлгезин ажыр күүседип, сөзүн зэлээн.
ЧУРУКТА: саанчы Өпей Дамбаа. Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Школа интернадында

Өөредилге-кижизидилгениң чедиишкинниг болуру интернат уругларының амыдыралынга таарымчалыг байдалды тургусканындан, кижизидилге ажылын чогуур деңнелинге чедир чорутканындан хамааржыр. Школаның чамдык өөреникчилериниң киржилгези-биле башкылар, ажылчыннар интернатты, столоваяны өөредилге чылынга эки шынарлыг септеп доосканы. Интернаттың бүгү өрээлдери орун-дөжектер, уруглар идик-хеп-биле бүрүн хандыртынган болгаш столоваяныц аъш-чеми эки.

Самагалдай он бир чыл школазының интернадында 84 уруглар күрүнениң долу хандырылгазында өөренип, чурттаан. Өөредилге чылының бирги чартыында интернатка кижизидилге ажылының планы профэвилел, комсомол организацияларының киржилгези-биле чогааттынган, ол планны башкылар чөвүлели бадылаан. Кижизидикчилер хүн бүрү план барымдаалап ажылдап келген.

Бирги улдуңда темалыг кежээлер 3 удаа, оюн, танцы кежээлери 4 катап, коллективтиг кинолаашкын база 4 катап чоруттунган. Күзүн организастаан дүжүт хүнү деп кежээ уругларга онза солун болган. Ийиги улдуннун эгезинден бээр кижизидикчилер понедельник санында өрээлдер аайы-биле уругларга сөөлгү медээлерниң информацияларын чорудуп келген.

Интернаттың уруглары 1963 чылдың солуннарын чагыткан. «Бистиң чуртталгавыс» деп хана солун айыттынган хуусаада доктаамал үнүп турар. Мурнуку чылда уругларның күш-ажылга сонуургалы, сагылга-чуруму кошкак турган. Бо өөредилге чылында ындыг чоруктар катаптавазын дээш сагылга-чурумну, арыг-шеверни шынгыы сагыырынче улуг кичээнгей салдынган.

Өөредилге күш-ажыл-биле холбашкан. Интернатта техниктиг ажылдакчыларның штадын кызыргаш, оон орнунга уруглар боттары күш-ажыл кылып турар. Өөреникчилер хүн бүрү өрээлдерге, столоваяга дежурныйлан, школаны чуп, арыглап-аштап, ханаларны чугайлап, столоваяга янзы-бүрү чемнерни боттары белеткеп турар апарган.

Иштики ак хептерин өөреникчилер боттары чуп, неделя санында чунар бажыннап турар. Эжиктерни, хеп чуур черни боттары септээн.

Эң эки өрээл дээш чарыш чарлаттынган. Эң эки арыг-шевер, орундөжек эдилгези дээш, эң эки өрээл дээш өөреникчи бүрүзү демисежип турар. М. Очур удурткан 11-ги класстың оолдарының өрээли, херээжен уруглар чурттап турар өрээл эң эки арыг-шевер, көрүм-чурумнуг болгаш өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Хеп чуур ажылчын Л. Чамаа, повар Черепанова интернатта өөреникчилер эки чурттазын дээш шудургу ажылдап келген. Өөреникчилериң өөредилге херекселдерин шыгжаар тумбочкалары, олурар сандайлары ам-даа чедишпес. Школаның чагыгларын Шуурмактың үлетпүр комбинады дарый күүседип бээрин негеп турар.

Т. ДОЮНДУП.

Тес-Хем район.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧОГААЛЧЫЛАРЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Чечен чогаал болгаш уран чүүл булуңу

Улуг-чаагай күзел-биле

Алдан ийи чангаи чылды
Аъттаргаштың үдеп тура.
Алдан үштү—эргээн чылды
Аалывыска уткуп тура,
— Байыр!— дижип мендилежип,
Аас-кежии күзештивис.
Каң дег быжыг кадыкшылды
Кааң дег чаагай чедиишкинин
Шаңнап тыпсыр, белек тудар —
Чаа чылды уткуп тура,
— Байыр!— дижип мендилежип.
База катап күзешкен бис.
Аас-кежии—ажыл-иште,
Алдар-хүндү—база ында.
Ынчангаштың эжим сеңээ
Алдан үштү уткуп тура,
— Амыр!—дээштиң холуң тудуп,
Аас-кежини күзеп кагдым.
Совет улус, бистиң улус
Чоргаарланыр чанчылдыг бис —
Сорулгавыс четпээн шаанда,
Соксаш дивес соруктуг бис.
Ынчангаштың алдан үштү
Ынчаар база чүдүрер бис.
Партиявыс баштап турар
Маадыр улуг тудуувуста
Чаартыкчылар — ишчилериң
Чаштанчызы чалбышталып,
Чогаадыкчы бистиң чоннуң
Шолбаннары чырызын-на!

Л. ЧАДАМБА.

Демиселдер чылы

Төнген чылды түңней бодап,
Демдеглелим ажып ор мен:
Төөгээ артар, уттундурбас —
Демиселдер чылы бооп-тур.
Эътти, сүттү, тараа, дүктү
Эргим чуртум көвейни ап-тур.
Деңнелге чок күштүг ГЭС-тер
Депшилгеге одун берген.
Үшкү болгаш дөртку «Восток»
Үдеп, уткуп алдынган-дыр.
Хоорай-суурлар неметтинип,
Коя-шиник чарашчып-тыр.
Амыдырал-чуртталгавыс
Артык күштүг, чаагай бооп-тур.
Тайбың диген үнүвүстүң
Дадыкканын диптер кайгаан.
Дүшкүүр-айыыл халавының
Дүлгүүрүн бис быжыг тудуп,
Өртемчейниң салым-чолун
Өлүмден шуут камгалаан бис.
Чеди чылдың дөртку чылы
Черле тергиин базымныг-дыр.
Чедип чурттаар чырык эртен
Челээш тыртып, хүннеп туру...
Чаа чылдың ыржым дүнүн
Хөме тепкен бомба эвес,
Салюттарның дааштаашкыны
Хөлзедипти — магалыг-дыр!
Чүс-чүс чылдар тайбың болуп,
Чүгле ынчаар эртсинем — деп,
Дептеримде бир-ле дугаар
Демдеглелим бижип алдым.

О. СУВАКПИТ.

Чаа чылды уткуп тура

Бир чыл эртти. Үдеп кагдым.
Бир хар немей дөгүп келдим.
Чаа чыл-биле, эргим эштер!
Чаа-чаа чедиишкиннер дээш!

Эрткен чылын чолдуг чонум
Үжүүр улуг ажыл-ижин
Эмеглежип бүдүрүштүм,
Үлүг-хуумну киириштим.

Чаа-Хөлдүң тараажызы
Чылыг хөлум тудуп турду.
Чадаананың тудугжузу
Чымчак сөзүн сөглеп турду.

Андриан биле Павел ийи
Космосче ушкаш кээрге,
Ада-чуртум, чонум-биле
Кожа туруп уткуштум-даа.
Армения садчызынга
Четтиргеним дамчыткан мен.
Ангарада монтажчының
Чедиишкинин үлешкен мен.
Хөйну кылчып, хөйну көөрүм —
Чымыш долган чаа чылым.
Хөрек-чүрээм чаш төл ышкаш,
Чырыкче дег аскымнап тур.
Чаа чылды уткуп тура,
Чаңгыс улуг йөрээл салыйн:
Делегейге мөңге тайбың
Тендиш дивес быжыксын-на!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

ЫРЛА, ХЕМЧИК!

Чадаганның хылдары дег,
Чалгыг бүрү тускай үннүг;
Чайгы шагның куштары дег,
Саарыг санай көвей ырлыг,
Хемчик,
Хемчик,
Төрээн хемим, ам-даа ырла!
Куттулуп кээр,
Кушталы бээр
Төнмес ырың улаштыр-ла!
Хүнге уткуй ишче үнер
Чымыштыглар магадазын,
Дүне оттур—караан ажар
Сылдыстар-даа сонуургазын,
Хемчик,
Хемчик,
Төрээн хемим, ам-даа ырла!
Чуртту, чонну,
Чуртталганы
Төнмес ырга алдаржыт-ла!
Кара-Дашта ажылчынга
Улуг чурттан аян болзун,
Унун дургаар тараажылар,
Кадарчылар хөглеп турзун,
Хемчик,
Хемчик,
Төрээн хемим, ам-даа ырла!
Ажыл-ишти,
Амыр-дышты
Төнмес ырга алдаржыт-ла!
Чуртталга-даа магалыг-дыр,
Чурттаары-даа тергиин-не-дир.
Этке доңнур, угаан сергээр
Эки ырлар дыңнаксаар-дыр.
Хемчик,
Хемчик,
Төрээн хемим, ам-даа ырла!
Улуг-Хемге
Үнүн немеп,
Төнмес ырың улаштыр-ла!

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

„КАДАРЧЫНЫҢ ЫРЫ“

деп шүлүглелден үзүндү

I.

Четтинишкен ногаан тоннуг кыстар ышкаш,
Чергелешкен шиви, пөжү харап турар —
Шокар сүрүг хөрээн шыпкан даглардыва
Чорук кылып, малчыннарже үнүп ор мен.
Сиген бажын силиредир аъдын челзип,
Шилгедеккей эрестиг эр соомдан келди,
Мендилешкеш, чугаа солчуп чоруп оргаш,
Бээрледип сеткил билчип таныштывыс.
Хөрээ делгем, арны хүрен, күдер боттуг
Көрүжүнүң чылыг-чымчаа — идегелдиг,
Кадыг ишке, кадыр-бертке оон-биле
Кады чорза күзел ышкаш кижи болду.
— Адым-шолам Оюн оглу Алдын-оол дээр,
Ажыл-ижим бригадир-кадарчы дээш,
Чуңма, аргар харап турар шораан баары
Чурумалдыг чуртун айтып, хөөреп чорду.

IV.

Күрүнениң көвей малын моюнга ап,
Хүннүң, даңның ажаап малдап өстүрерин
Харыысалга улуг херээн сактып кээрге,
Канчап-даа бол шыдавазым хире болган.
Айлаң менче бодалымны номчаан ышкаш,
Аскан оруум айыткан дег сүмелеп кээр
Мунчулуушкун шолук бодал дораан чидип,
Булут, туман аяскан дег хөрек хозаар.
Колхозумда даргаларга сүме кылып
Хойжу кылдыр хүлээп аарын дилеп бардым,
Маргылдажып, чугаалажып хынап көргеш,
Малчын кылдыр кадарчыга киирер болду.
Партияның секретары боду-биле
Магадылап идегелин берип турда
Дээрелерден өөренмишаан, тудавас дээш
Деңге туржуп шылгаттынар сорук кирдим.
Хоочун малчын кызып чорааш өстүргени
Хойнун онза хайнактары көвей болду,
Ол-ла хевээр бүрүн, менди хүлээп алдым,
Одар суглуг черлердиве үнер болдум.
Дүдүскектиг буурул сыннар баштарында
Дүргектелчек ак-ак булут көжүп келген
Челээш өңнүг чечек-сиген оңуп, хадып,
Черниң кырын алдыннандыр күс-даа дүшкен.
Хараар-Тейниң баарында эрги чуртка
Кажаа туткаш, турлаг кылдыр хонуптувус
Оожургал чок сагыш-сеткил хөйнү бодап,
Одарда хой бажын дозуп, хүнзеп чордум.
Кызыл хүннүң херелдери үнүп кээрге,
Кырны өрү хойларывыс одарладып,
Кедээ бедик даглар бажы үне бергеш,
Хемнер болгаш ховуларже харап көөр мен.
Ырак даглар, эзим, хемнер, тараа шөлү
Ында-мында адаанда дөө дириг чурук:
Алдын ховаа комбайннар эштип чоруур,
Аргып шуушкан машиналар караңнажыр.
Хөлде салган шыдыраа дег тудуг суурлар,
Көвей бажың чайыннанып дөвүн чыдар,
Эзим адаа, хемнер эрии одарларда
Эрээн ала элбек сүрүг чаптып чоруур.
Булуң шыкты долдур оъттаан инектер бо
Буга, шары бустажыры дыңналып кээр,
Кодан-кодан аскыр өөрү чылгылар дөө,
Хоор сарыг тевелер-даа чөвүрт көстүр.
Төрээн черге эргеленген чүрек хөглеп,
Дөстүнмейн аян ырым ырлаптар мен:
«Кадарарда малым чараш,
Харап көөрге, чуртум байлак...»
Кежээки хүн сонгу даглар бажын ажыр
Херел чырыы дээрде булут алдыннап кээр.
Коданынче хойлар чоорту оъттап кирер,
Ховулардан хөглүг салгын ырлап келир.

А. АРАПЧОР.

Хөй-ниитичи чөвүлелде

Улуг-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң чанында хөй-ниитиниң чөвүлели тургустунган. Чөвүлелдиң кежигүннеринде Шагаан-Арыг хоорайда болгаш көдээде культура-чырыдышкын албан черлериниң чамдык ажылдакчылары соңгуттунган.

Ук чөвүлелдиң чоокта чаа болган хуралынга Чаа-Хөлде Культура бажыңының ажылының дугайында оон директору эш Щервицкийниң, Шагаан-Арыг хоорайда Культура бажыңының культура-массалыг ажылының дугайында эш Тупикинниң, Торгалыгда көдээ библиотеканың ажылының дугайында эш Багрецованың илеткелдерин чугаалашкан.

Шагаан-Арыгның Культура бажыңы 1962 чылдың эгезинде культура-массалыг ажылды экижидип, уран чүүл бөлгүмнерин организастаан, оон киржикчилери күскү, часкы, чайгы ажылдарның үезинде үнүүшкүннүг солун концерттерни тараажыларга, механизаторларга база малчыннарга көргүзүп турган. Ынчалза-даа сөөлгү үеде сулараан болгаш чамдык бөлгүмнер ажылдавастаан. Ол байдалды илеткелчи эш Тупикин уран чүүл удуртукчуларын солчуп турганындан, Культура бажыңында тускай баянист чогундан болган деп тайылбырлаан. Ол болза ажыл-херектиң байдалы-биле дүүшпес деп чүвени санал берген эштер чугаалааннар.

Торгалыгда көдээ библиотеканың чоруткан ажылын эш Н. Багрецова чөвүлелдиң хуралынга чугаалаан. Библиотеканың ажылынга активтер улуг күш болуп турар. Янзы-бүрү темаларга номчулгалар, кежээлер болуп турар. Бо талазы-биле ажылдар «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң ногаа, тудуг бригадаларының кежигүннериниң ортузунда эки тургустунган. Номчукчуларның саны 480 кижи ажып турар. Торгалыг көдээ библиотека районда дээре ажылдыг библиотекаларның бирээзи деп санаткан. Ындыг болза-даа библиотеканың ажылында четпестер амдаа бар. Библиотека чөвүлелиниң чамдык кежигүннери ажылга идепкейлиг киришпейн турар. Библиотеканың ажылдакчылары малчыннар, ылаңгыя сүт-бараан фермазының ажылдакчыларынга ховар аалчылар болуп турар. Сан-хөө талазы-биле ында көдээ Советтиң талазындан боттуг дузаламчы негеттинип турар.

Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының директору эш Щербицкийниң информациязын чөвүлелге дыңнап, ол коллективтиң ажылында четпестерни хуралдың киржикчилери чидиг шүгүмчүлээн. Культура бажыңы кышка эки белеткенип, культура-массалыг ажылдың чамдык хевирлерин чорудуп турар-даа болза, ында ажылдап турар кижилериниң ортузунда кижизидилге ажылы кошкак, оларның чаа, тывынгыр чүүлдерин багай деткип турар. Культура бажыңының директору эш Щервицкий ол ажылды эки билир, дуржулгалыг кижилериниң бирээзи болуп тургашла кадрлар-биле ажылды багай чоруткан. Ол коллективте бүдүрүлге хуралы болбайн турар, хөй-ниитиниң организацияларынга даянып ажылдавайн турар. Оон ужурундан директор эш Щервицкий янзы-бүрү дужаалдар бижииринге өйлежип, күш-ажылдың сайгылга-чурумун быжыглаар, ында ажылдап турарларга даалгалар берип, ону негээр, контрольдаар ажылды четпес тургускан. Культура бажыңының ажылын партия хуралынга чугаалажып турда безин эш Щервицкий хуралды-даа, коммунистерни-даа хүндүлеп көрбээн. Ол хамаан чок бодунуң эрге-дужаалын ажыглап алгаш, санхөөнүң чурумун үреп, инструктор кижиниң шалыңын бодунга ажыглап турган чүүл илерээн. Культура бажыңының чөвүлели ажылдавайн турар, ону экижидериниң тодаргай хемчеглерин директорнуң талазындан албайн келген.

Райкүүскомунуң культура килдизиниң чанында хөй-ниитиниң чөвүлели эки эгелээшкинин кылып турар. Чөвүлел бодунуң ажыл планын кылып ап, тускай хуралдарны чыылдырып турар. Аңаа культура албан черлериниң ажылын чугаалажып, четпестерни илередип, ону чайладырының хемчеглерин ап турар.

Моон соңгаар чөвүлелдиң ажылын улам экижидип, оон ажылынга көдээниң калбак активтерин киириштирери чугула.

А. ДОНГАК.

КИНО

«Албадаттырганындан тенек аарыг дирткен»

Мюнхен. 1944 чыл. Элээн каш каът бажыңның чадазын өрү, фуражка бөрттүг, тонун эштип алган, чолдак сынныг, бежен хар хире назылыг кижи үнүп орар. «Дивинафильм» (Барыын Германия) киностудиязының бүдүрүп үндүргени «Албадаттырганындан тенек аарыг дирткен» деп фильмниң эгезинде болуушкун ындыг.

Кинонуң кол утказы болза, буржуазтыг ниитилелде чурттап, ажылдап турар бөдүүн ажылдакчы кижиниң ажыл-амыдыралын чугаалап, оон кандыг бергелерге, шынчы эвес чоруктарга таваржып турарын чугаалап турар.

Кол маадыры—Фухс (ролюнда артист Г. Рюман). Ол үжен үш чылдарда почтачы болуп ажылдап келген, ол ажылынга ынак кижи, ону кажан-даа чарылбас ажылы кылдыр санап чораан. Фухс коргуп-сүртээнинден нацистерниң партиязынга кирип алган, чүге дээрге ол үеде гитлерлиг Германияга кижилерни янзы-бүрү таарымчалыг эвес аажылалдар-биле аажылап турган, бодунун өг-бүлезин камгалаар сорулга-биле ол аңаа кирген. Башчайгы үеде немецтер дайынга тур чедиишкиннерлиг болуп турда, Фухс чүнүдаа ыыттавайн турган, ынчалза-даа ол сөөлүнде кээп, гитлерлиг Германия бо дайынга тиилеттирер дээрзин билген.

Болуушкуннарның байдалын хандыр сайгарып билбес Фухс дайынны чайлыг-ла соксадып болурун бодаан. Оон шаанда школага кады өөренип чораан өпнүү Герман ам рейхсмаршал болуп, улуг дужаалдыг болу берген. Ханныг дайынны соксадырынче угланган чагааны Германга бижиптер болза чүү болурул деп ол бодаан.

Ынчалза-даа харыы келбээн, Фухсту кара бажыңнап алган. Өңнүүн өлүмче чыгаары кээргенчиг болганы-биле, Герман кандыг-лабир арга-биле эжин өлүмден хостап алыр ужурга таварышкан. Оон уламындан, шын эвес документ тургускаш, Фухсту тенек аарыг кижи кылдыр санааш, кара бажыңдан хостаан. Ынчалза-даа Фухстун амыдыралынга ол ажыктыг болбаан, үр чылдар иштинде шаптыктап келген, эки чүүлдү көрбээн.

Чагаа бижээнинден эгелээш, Фухстун эргидеги амыдыралы канчаар өскерлирин көрүкчү кинодан билип алыр.

Үе эртип-ле турган. Фухстун эрги ажылынга кирер изиг күзели турзажок, ону тенек аарыг кижи дээш ажылга албастаан. Эмчилериниң «тенек аарыг» деп тодарадып тургусканы күштүг болуп артпышаан турар. Ол шын эвес шиитпирниң шынын тыварда, эргиде ол «тенек аарыгны» тургузуп турганнарны дилеп тывар ужурга Фухс таварышкан. Оларны дилеп чоруп тургаш, хөй янзы үзел-бодалдыг кижилер-биле ужуражып, амыдыралынга таарымча чок чүүлдерни көрүп, билген. Бөдүүн кижиниң херээ дээш сагыш салбайн, а харын Гитлерниң үезинде турган ёзу-чурумну ол чуртта катап тургузуп турары, шын херек дээш демиселчилерни кара бажыңнап турары политикадан ырак Фухсту ханы бодандырган.

Херечилерни тыпса-даа, ол дузалажырындан ойталаанар, чорук Фухсту улам-на «тенек аарыг» болдурган.

Фухстун чаңгыс уруу өзүп келгеш ашакка барган. Уругнуң ашаа оларны шуптузун Америкаже чоруурубиле чалаар. Фухс олче чоруур аргазы чок болган, чүге дээрге Америкаже угаан талазы-биле четпес кижилериниң баары хоруглуг, ынчалза-даа аныяк өг-бүле туткан уруунун сеткилин хомудатпазы-биле,— мен чорувас дээш чыдып каап турар эвес, а мээн херээм шиитпирлеттинип турар чүве—деп, чугаалап турар. А херек кырында эң-не аар-берге үе ол болган. Ам Фухс чаасканы арткан.

Кинонуң төнчүзүнде, аныяк адвокат кижиниң дузаламчызы-биле Фухс тенек аарыг эвес болуп, акшалыг-даа болган, ынчалза-даа ону кым-даа аас-кежиктиг деп санаары берге. Назын улгаткан, амыдырал хөй чылдарда ажыл чок куруг эрткен.

Х. ТААН-ООЛ.

Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал көдээ клубунда бот-тывынгыр уран чүүлдер бөлгүмнериниң эки ажылы, оларның чедиишкиннери ам бистиң республикада билдингир апарган. Ол бөлгүмнериниң киржикчилери чонга солун концерттерни доктаамал көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: ында Жданов аттыг колхозта радист Монгуш Кара-оол концерт үезинде көрүкчүлерге шүлүк чугаалап турары.

Монгуш Кара-оол чүгле шүлүк болгаш өскедаа уран номчулганы күүседир талазы-биле талантылыг эвес, ол танцылаар болгаш ырлаар талазынга база-ла уран мергежилдиг.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, ДЫННАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Совет Эвилелиниң чаа эгелекчи чоруу

* * *

УГААН-САРЫЫЛДЫГ ЧОРУКЧЕ КЫЙГЫРЫГ

СОФИЯ. (СЭТА). «Дейли экспресс» деп англи солуниүң айтырыгларына Н. С. Хрущевтүң харыылары —тайбыңның бүгү талаалачыларына база бир чаагай белек-тир деп, болгар солун «Земеделско знаме» бижээн. Улуг совет күруне моон соңгаардаа тайбыңның наигалалыңга бырыы-биле турар апаар дээрзин ол харыылар база матап тода болгаш Совет Эвилели база матап саналдаанда ыр деп демдеглээн.

Угаан-сарыылдыг чорукче, тайбың чарышче болгаш ноока-хевбээ догунналашкынче ССРЭ база матап ыйгыргаш, уястарның күзел турар эчис сорулгазын чедип алырынче — дайыннар болгаш чепсегленишкиннер чок делегейни тургузарынче тодаргай оруктарны саналдаан деп, ол солун онзалап демдеглээн.

Барыын-берлин айтырыының талазы-биле совет саналдарга доктаагаш, ук солун болза, мырыңай хүлээп алдынып болур дугуржулганы Совет Эвилели база матап саналдаандыр деп демдеглээн.

Угаан-сарыылдыг чорукче, тайбың чарышче болгаш ноока-хевбээ догунналашкынче ССРЭ база матап ыйгыргаш, уястарның күзел турар эчис сорулгазын чедип алырынче — дайыннар болгаш чепсегленишкиннер чок делегейни тургузарынче тодаргай оруктарны саналдаан деп, ол солун онзалап демдеглээн.

Делегейниң эрге-ажыктарынга

РАПГУН. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Соведининиң сессиязынга Н. С. Хрущевтүң «Делегейниң амгы байдалы болгаш Совет Эвилелиниң ханшыңы политиказы» деп илеткелин «Восток» деп ном үндүрер чер бирмедылга чускай ном кылдыр парлап үнүргеи.

Номнуң кириилге чүүлүнде чугаалап турары болза: «Хрущевтүң бо чугаазы бүгү кижи төрелгетенге коңчуг чугула. Делегейниң амгы байдалының чогумчуладыг анализин совет премьериниң илеткелинде берген. Термоядролуг дайынны болгаш Кубага удур араатанныг хөделиишкиннерни болдурбайн барып шыдаан күш делегейде бар. Ол чорук хамзарышпас чоруктүң оруунче кирген бүгү улустарны сорук кирип турар.

«Бүгү делегейниң эрге-ажыктарын барымдаалаш, Хрущевтүң илеткелин тодаргайы-биле «ореннилиннер» деп кыйгырыг-биле кириилге чүүл доозулган.

ФИН ДЫЛДА

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ССРЭ-нин Дээди Соведининиң сессиязынга Н. С. Хрущевтүң «Делегейниң амгы байдалы болгаш Совет Эвилелиниң ханшыңы политиказы» деп илеткелин Финляндияда массалыг тираждыг ном кылдыр парлап үндүрген.

Жадовильди ээлеп алган

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа КНО-нун шериглери Катангада даг үлеттүрүнүң кол төвү— Жадовиль хоорайны ээлеп алган. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Леопольдвильден дамчытканы-биле алырга, ол дугайын КНО-нун ынга төлээлекчизи чарлаан.

Жадовиль Элизабетвильден сонгуларының талада 100 ажыг километр ырак турар. Ол хоорайны камгалазары-биле Чомбе ак кештиг хөлезиделекчилерни киириштирбишаан, жандармериянын улуг күштерин олче келдиргенив билдингир болгай.

КАТАНГАДА БОЛУУШКУННАР

ЛЕОПОЛЬДВИЛЬ. (СЭТА). КНО-нун шериглери Катанга жандармериязының кадыг-дөшкүн улурланыышкынын ажып эртпишаан. Жадовильче шавар халдаашкынны эгелээн деп, Катангадан дыннадып турар.

Оон кээп турар дыннадыглар ёзугаар алырга, КНО-нун шериглериниң индий болгаш эфиоп кезектери Луфир хемни кешкен болгаш барыын талакы эриктө тургускан көвүүт ужунуң быжыглалыңдан Жадовильче шавар халдаашкынны калбартып чоруда бергеннер. Сөөлгү медээлербиле алырга, индий бригаданың мурнакчы отряды эртен хоорайдан 10 миль черте чеде берген турган.

КНО-нун шериглериниң моторжуткан швед отряды Каминадан Калбенгоже шиглей чоруткаш, Килуби деп электростанциязын эртен эжелеп алкан деп, КНО-нун төлээлекчизи корреспондентилерге дыннаткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чомбе ам Жадовильде туруп турар боор, чүге дээрге ак кештиг хөлезиделекчилерни киириштир оон жандармериязының улуг күштери ында мөөнеттингеп деп, ЮПИ агентилелдин корреспондентизи дамчыдып турар.

ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ БОТТУГ МЕДЕГЛЕЛ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). «Дейли экспресс» деп англи солуниүң айтырыгларына Н. С. Хрущевтүң харыыларын тайылбырлавышаан, «БТ» деп солуннуң бижип турары болза: «Чаа чылда премьер Хрущевтүң харызын тайбыңга ынакшылдыг болгаш боттуг харыы кылдыр харантерлеп болур-дур... Хрущев тайбың кома-хелбээ догунналашкынче база матап кыйгырып тур, дээрге болган социал система тайбың экономиктиг чарышка тиилеягени чедип алыр апаар».

Бызыг тайбыңны хандырар талазы-биле улуг-даа база бичии-даа күруне бүрүзүнүң салыышкыны ам чугула болуп турар деп, Н. С. Хрущевтүң харыыларында чугаалаан чүүлдү «Политимен» солун онзалап айтып турар.

Революцияның дөрт чыл оюн байырлап турар

ГАВАНА. (СЭТА). Гаванада Революцияның Хосе Марти аттыг шөлүнге куба революцияның дөрт чыл оюбиле холбаштырган хөй кижи киржикчилиг улуг митинг болган. Ол митингиге Кубаның премьер-министри Фидель Кастро делегерегей чүве чугаалаан.

1961 чылдың апрельде интервенцияның үезинде куба чепсектиг күштериң тудуп алганы хөлезиленикчилерни АКШ-ка эгиткени-биле холбашкан болуушкуннарга доктаагаш, Фидель Кастроның демделгээни болза, Латин Америкага бодуңуң баштайгы аштырыышкынынга америк империализм Плайя-Хиронга таварышкан.

Майамиге контрреволюстуг идегеттерниң мүрүнгө чүве чугаалап тургаш, АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң сөзү-биле алырга, интервентилерниң камгалап алганы дээр тукту олар АКШ-тың президентизиннге тудускан, ол тукту «хостуг Гавана» ыяавыла эгиткен турар дугайында оон медеглелин премьер-министр Фидель Кастро шоодуп чугаалаан. Тук дугайында төөгү—шүүт күүл-дүр деп ол медеглээн. Интервентилер тулчуушкуң шөлүнге харын иштики хевин безин каапканын болгаш интервентилерниң бүгү бригазазын тудуп алганын бүгү кижилер билир, «Хостуг Гавана» дугайында Кеннединиң медеглели Кубаже халдавас деп оон аазаашкыны-биле канчап дугжүрүл?—деп, Фидель Кастро айтырган.

Империалистиг дайзын турда, империалистиг агрессия турда бистиң улус чугула деп санаан хейгерлерни алырынга бүгү эргезин бодунга хевээр арттырып турар деп чүвени медеглээрин күзеп турар бис дээрзин премьер-министр үргүлчүлеп чугаалаан. Социалистиг лагерьнин эпсеткил каттыштырылгазы империалистиг агрессияга удур ажыктыг чепсек болган дээрзив Кастро демделгээн.

Куба чазактың идеп үндүрген сураглыг беш негелделериниң дугайын чугаалап тургаш, премьер-министриниң медеглээнин: ол негелделер чөптүг болгаш куба улустуң эргелеринге дүжүп турар. Кубаже АКШ-тың экономиктиг ыйыышкынын. Кубага удур хоралажы ажыл-чорудулганы оон деткип турарын. Куба Республиканың агаар делгемин оон үрээр деп бодап турарын ол бууру шапкын. Куба черде турар Гуантанамода америк шериг-далай баазазы чурттуң айыл чок чоруунга кыжанып турар.

Айтырыгларны тайбың арга-биле шиитпирлээриниң политиказы-биле бистиң туружувус чоруушпейн турар дээрзин ол үргүлчүлеп чугаалаан. Айтырыгларны чугаалажып көөрүүң болгаш оларны тайбың арга-биле шиитпирлээриниң политиказы-биле чөпшээрежип турар бис. Бис тайбың дээш туружуп турар бис. Ынчалзажок бир эвес бисче халдап келзе, бисте бар бүгү чепсектер-биле ойтур шавыышкынны бээр бис. Кубага хамаарыштыр агрессии политиканарны соксадынар деп империалистерни Кастро сагындырган. Боттарынарның агрессчи политиканарны соксадынар, ынчаарда Кариб далайга тайбың болур деп ол медеглээн.

Бүрүн бүзүрээр чорук-биле, революсчу угаан-бодал-биле, келир үеге бүзүрел-биле революцияның бешки чылынче кирип турар бис деп оратор үргүлчүлеп чугаалаан. Бистиң мурнувуста хөй сорулгалар тургустунган. Бистиң улустуң хереглеп турары байлактарны тургузар, амыдыралдың деннелин бедидер, өзүп турар хереглелдерни хандырар төлээде, бүдүрүлгениң эргежок чугула чепсек-хереклелдерни тургузары бистиң хүлээлгевис болур.

Чугаазының түнелинде Фидель Кастро бүгү адырларга организакты ажылды эжиндиринің эргежок чугулазын айытқан.

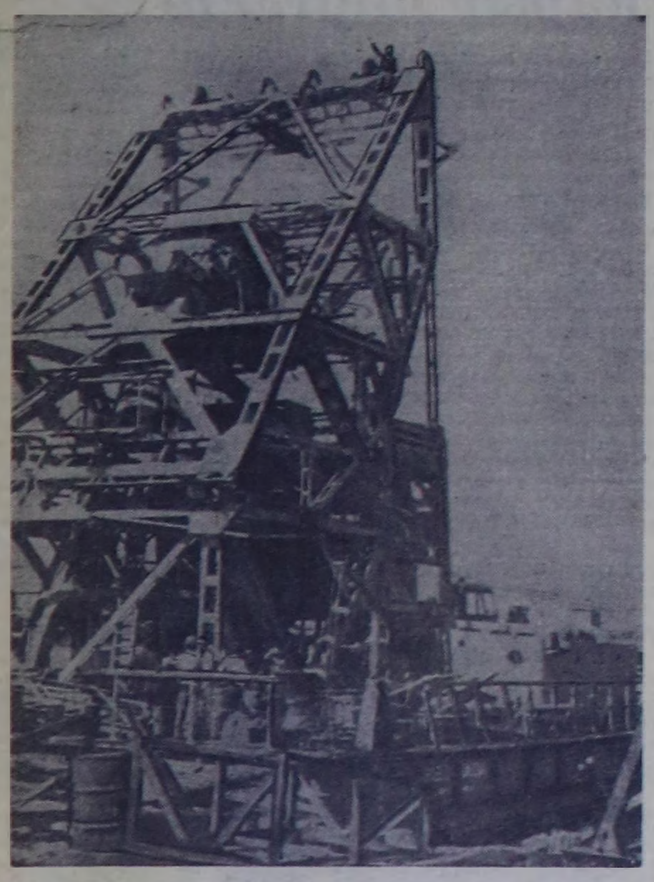

Социалистиг чурттар Куба Республикага акы-дүңма дузалажчызын көргүзүп турар. Чоокта чаа Венгр Улус Республикадан күчүлүг кранны Кубада чедиргеи. Ону «Пабло сандовал» деп адаанныр, ол кран 125 тонна чүктү көдүрер. Куба ажылчыннар болгаш венгр тускай эртемниглер ам кранны эптеп кылырын ажылдап турар. Кижилер шак-үени барымдаалавайн ажылдап, ону хуусаа бетинде ажыглалга киирерин күзеп турар.

ЧУРУКТА: кранның даштыы кеззэн эптеп турары.

Фото Пренса Латина-СЭТА-ныы.

Кызылдың № 7 сад-ясливинге чаа чылда төөлүг түүнер болуп эртилээн. Бичии уруглар хар ооңнуг ак-ак платьелерни, а оолчугаштар «койгунчугаштарын» болгаш «каттырыышкан бөрттерни» кеткилепкен. Кижизидиичилер А. Осипова, М. Константинова болгаш өскелер-даа бичиилерге Чаа чылдың ырларын, шүлүкчүгештерни ырладып, чугаалаткып, ады тамцылаан турганнар.

ЧУРУКТА: ортумак группаның кижизиттиргени Толя Верещагин койгунчугаш дугайында шүлүкчүгешти чугаалап тур.

В. РАЧКОВСКИЙ.

ХОРУМ КЫРЫНДА ПӨШ

1.

Кезек-кезек, дошпас кара сугларлыг, бөле тургускулап каяа ышхаш сырый шеттерлиг, пеш, чойган холуй үнген, кыпыл-кат, көк-кат сыптары колдаан, хөө кара өзенге, чары мунган, узун даянгыышпыг, чолдак кара әр эртежик чортуп келген, чарылыңдан капшагай дүже халаан. Даанны атсы сөксаал чок уруп хонган башкы кодан-майык харның чаары чаа-ла намдаан. Өлеп ишти чоорту чырып орган.

«Мында черле киш тургу дег чер-дир, өөрүм менээ мындыг чердеи эки хайдынар сеи деп чугаалаан-на болгай...» деп, ол сеткили улам-на сергеп, боданмышаан, чарышпа баглап каапп, ыдың четкеш, кат сыптарының аразынче, көвүксүмээр терен харже ивеи бышкаа ийии-биле дискек чедир чиик-чиик баспышаан, чорупкан.

Өзенни бир одуртур баскан — киш изи чок. «Кат сывы өрүледир хөй-дүр, киш ында боор чадавас» деп, ол шиитпирлиг бодангаш, өрү алзы базыпкан. Боо адымы хире черни эрткеш, бөлүк киккат сыптыг бүүрелчинге кээрге, анаа бир улуг-ла киш ол эртен кат чип, шыырландыр чорун-чорун, өзенниң аърга талалынче дорт маннапкан болган.

Анчы дедир келгеш, чарызын мунгаш, иштин зайы-биле авес, а ол киштин барып болгу дег черинче — шала өрүледир, киштин бажын доя аарак чортуп олурган.

Оон мурнунга ам хорумнар таварыжып, оон ынайлаан хераан чок дээн ышкаш, ону ара доктаалышкан. Анчы анаа демги-ле киш изинге таваржы берген. Ыдың иске сала калпкан.

Чап-даа болбаанда, арес-капшагай ээрги ыт. Хартыга ээре бергеш, киштн улуг-да хорум иштинче кирер сывырышкан. Ол хорумнуң кырында улуг пеш уне берген болган.

Киш изин тып, оон сыр соондан келгени ол-дур. Анчы ам хорумну ыштап, киштн ыяавыла өлүрүп алырын орадажыр болаан. Ынчаарга бис оон мурнуу чарыышпа, ол чер-биле, ол анчы ор-биле таныжа каапталл. Тожунуң Сергиг-Хемнин Ак-Ой-Аксы. Эрткен чылдың октябрьның чээрби үези. Анаа «Совет Тыва» колхозтуң Бараан Дажырганга улуртурган анчы звенону чедип келген. Ол звенонуң кежигүннериниң бирээзи — аныяк анчы, колхозтуң чомдачылы Бараан Хомадыр бо-дур.

2.

Бараан хорумнуң киш үне маннай берги дег бичии үттерин дуглаан, ол улуг удуруп аскыңга чойган бүрүзүн, оон кырынга курган кывыскы ыыштар салган, кыпсып үндүрүнээш, калбак бөрезит-биле ышты хорумче киир чедбин эгелээн. Киш-даа катап ыяап, бүрү чыыл, хорум иштинче ыш киир чедбин, дыңнаалап, аске бир үтке ыштап шенеп, хөйле аргаларны ажылдаан. Ынчалза-даа киш үнмээн.

Анчы ам боданып эгелээн. Киш хорумдан түге үнмезин? Алы ында өлү бербээн бе? Алы оон үне халый бергенин карбейн барганым ол чоор бе? Катап ыяап, боданган чок, киш ыяавыла бо хорумда. Адак соонда, ол хорум кырында чоон, коңчуг чаарт ышкаш көстүр пөштү барып калдыы-биле бир тудускан. Пеш курган, иштн хос, кагарга хоонайның турар. Пөштү деже каккаш, ыштаан — оон холунда киш база чок. «Одаанче курут чанарым ол чоор бе? Силерни бүгүн ыяавыла ажар мен деп өөрүмге сөзүм берген болгай мен, олар мени чү дээр ирги?..» деп, Бараан селиглиг боданган.

Ол аразында хүн дүш четкен. Бараан пөштүң дазылдарын сокталып эгедээн. Бир-ле улуг чоруп дазылды деже каккаш, дыңнаалаарга, оон ужулда, ыяаар киштин ыт ышкаш ырланыры ыяналган. Ам чүү боор. Бараан Хомадырның сеткили сергеп, тынарга артында-ла чиик ышкаш сагындырган. Орта аныяк анчы он дугаар киштн адуруп, база бир олчалыг болган.

«Совет Тыванын ол анчызыбиле чоокта чаа ужуражып чугаалаштым.

— Бо чылгы олчан чеже болду? — деп, баштайгы айтырыым мындыг болган.

— Чээрби ийи.

— Кандыг аргалааны эки билир сеи?

— Ыштаар, эртежик изин сүдер, чемнээр чөрлерин бедээр, хонар черни баш бурунгаар бижир...

А. СЫЫН-ООЛ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Январь 6-да

«НАЙЫРАЛ»: «Бурунгуларының оруу-биле» 10, «Ийи океанның чажыды» (2-ги сериязы) 11.30, «Кижилер колунга чорааным» 1.30, «Алдарның дээрбээ» 3, 4.50, 6.30, 8.20, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Балтийның дээрн» (1-ги сериязы) 11.15, 1.15, «Час дээш четтирдим» 3.15, 5.15, «Леди Гамильтон» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кайгамчык Василиса» 10.30, «Павлуха» 12.30, «Карнавал дүнези» 2.30, 6.30, «Часкы доңаттар» 4.30, «Кара кокла оруктар», «Часкы доңаттар» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак-көк мугулдурның капитаннары» 11.15, «Роман болгаш Франческа» 3.15, 5.15, «Олча-ажык сүрген чолаачылар» 7.15, Улуг эгелээшкин», «Олча-ажык сүрген чолаачылар» 9.15 шактарда.

Январь 7-де

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуп чоруур корабль» 10, «Софья Ковалевская» 11.30, «Солдат дугайында баллада» 1.30, «Чаңгыс суурнуң оолдары» 3.20, 5.10, 7.9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ботаниктиг сад» 10, «Балтийның дээрн» (2-ги сериязы) 11.15, 1.15, «Алдарның дээрбээ» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ленин дугайында сактыкшын», «Дириг Ленин» 10.30, «Трубачевтүң отряды тулчуп тур» 12.30, «Час дээш четтирдим» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чажыт тыныш» 11.15, 1.15, «Роман болгаш Франческа» 3.15, 5.15, «Олча-ажык сүрген чолаачылар» 7.15, 9.15 шактарда.

НАЗЫ УЗАДЫРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Кадык кижи 100 ажыг чылда чурттап болур. Назыны 60 хар ашкан кижиниң чөйүп эгелээрин бүгү делегей статистиказы сөөлгү үеде шынаттаан. Амгы үеде эртемниң сорулгазы — кижиниң эрте чөнүүр чоруун болдурбазының аргазын тывары болур.

Назынны узадырының дугайын кижи төрелгетеп шагдан бээр бодап келген. Ол дугайында орадажыышкыннарны Кыдатка, Египетке болгаш Грецияга шаанда-ла чоруткулаан. Француз физиолог Броун-Секарның 1889 чылда кылган дуржулгазы база билдингир. Оон дугайын И. П. Павлов мынча деп бижээн:

«Мырыңай кырый берген үезинде, амыдыралынга качыгдаап, ол (Броун-Секар) муңгаралды чайладып, назынны элээн аныяксыдып болгу дег хөделдирикчиин үре бестеринден ап болбас чүве бе деп бодаалды хенертен үндүрген. Ындыг бестеринден суун түүлду ол алгаш, мага-бодуиче киир сыкыртып турган. Ол чорук мырыңай эки түнелдиг— кыргаш эртемден шынап-ла аныяксый бертен ышкаш апарган. Броун-Секарның кылган аргазы ол үеде улуг хөлээээшкинии өөскүткен. Бүгү кыргап, чөнүктер эмчилерже шуужүп, «Меиң эмиеп көр!» деп дилеп турар апарганнар. Ынчалза-даа ол чорук быжыг үндезин чок болган. Элээн каш айлар дургузунда аныяксаан Броун-Секар боду безин катап чөнээш, өлүр ужурга таварышкан».

Оон соонда Парижке орус эртемден С. Вороновтуң. Венага Штейнахтың кылганы үстүнде мышкаш дуржулгалар бүгү делегейниң назыдаан кижилерин базала хөлзеткеп. Ынчалза-даа назын узадыр дугайында ол бүгү хемчеглер чүгле түр үеде эки түнелдиг болгулаан, а оларны хереглээн кижилер удатқан чок-ла чөнүк байдалынче катап шилчиир чорук илереттинген.

Үстүнде хемчеглериң чединишкинери чүге быжыглаттынмаанын? Ол болза кижиниң кырыыр механизмнин дугайында шын эвес билиишкин-биле холбашкан. Ол нарын болуушкун организмниң аңгы-аңгы кезектери-биле эвес, в харын оон шуптузу-биле кижиниң иишти амыдыралы-биле шүүт тудуш болуп турар. Организмниң чамдык тканьнарының ажылы аиаа турда-даа оон ажылының чаңгыс дай чоруу хажып үрелир, оон түнелинде кижи кыраап, өлүр чорук болдунар. Кижиниң болгаш амытаннарның амыдыралынга чүгле төп нерв системазының чугула рольдуун шынаттаан академик И. П. Павловтуң ажылдары үнген соонда героитологияның — узун назын дугайында эртеминиң айтырыгларын чогаадып ажылдаарынга чаа перспективалар ажыттынган. Кижиниң төп нерв системазын дамчыштыр оон организмниге чаңгыс дай дээштиг салдарны чедирер ындыг хемчегии ап тургаш, назынны узадып болурунун дугайында идеп тывылган.

Организмниң кырыыры кижиниң мээ картының элээриндеи хамаарыжыр, ССРЭ-ниң эртемнер академиязының И. П. Павлов аттыг физиология институзу шинчилел дуржулга кылыр лабораторияга бир дөмей уксаалыг, аныяк ыттарның ийи бөлүүн тургускан. Оларны шуптузун бир дөмей чемгерип, ажаап турган. Ынчалза-даа бир бөлүк ыттарның мээзин үргүлчү шынгыы хөделир кылдыр оларны ынчаар албадап турган. Оон түнелинде ол бөлүктүң ыттары нервоз аарыгдаи аараан, элекке кыраанының демдектери оларга база илереэн: ыттар эрып баксыраан, диштери дуралуп, дүктери түлеп дүшкеп, хөделишкинии оожум апаргылаан. Ынчаарга ол дуржулгага таварышпаан бөлүктүң ыттары кадык хевээр болган.

Кырыыр чоруктуң мээ картинидан улуу-биле хамаарыжырын барымдаалаш, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерстводуиуң психиатрия институзу элекке чөнүүшкүинүң болдунарын шинчилээр талазы-биле үстүнде дуржулганы үйгу шинчилээр дуржулга лабораторияныга уламчылап чоруткан. Ону ыттарга болгаш сарбашкыннарга кылган. Аныяк сарбашкыннарны мээ картының кол-кол нерв ажылын үргүлчү шынгыы хөделдирип турган, оларның кыраанының элээн хөй демдектерин илерткеп. Ынчаарга ол болуушкуннарны чайладып болур, болбаазын илередир сорулга база турун келген. Мээниң нерв клеткаларының ажылдаар шинээзин болгаш дүрген хөделир чорууи катап тургустундурарының чайгаар бүтвен механизмни болур үйгунуң биологтуг ужур-дузазының дугайында түнелдерге даянган, ону эмнээшкиниин кол чүүлү болдурган.

Бо дугайында демги-ле сарбашкынны карацгылаткан. ыржым өрээл иштинге тургузуп, сүүзүнүүр суун чемнер-биле чемгербишаан, уздулар эм чүүлдерии аиаа хүи бүрүде ижиртип турган. Элээн үеде ону ынчаар удуткаиының сөөлүнде оон элекке кыраанының демдектери читпилеп калган турган.

Чайгаар кыраан амытанны ол арга-биле чалыыткадып болур бе? деп айтырыг үнүп турар. Кырып чөнээн ыттарга ол дуржулганы үш ай дургузунда чоруларга оортан эки түнелдер база алдынган. Ылаңгыя бел кежиниин дүгү тазарып калган, үргүлчү чыдыныаар, чүнү-даа эзэрбестээн, чүгле чем бээрге арай бооргa тендиниеп шимчээр, ийи азымнан өске дишти чок, назыныиың мизы кыдынга четкен—оон бөш харлыг чөнүк ытты удуларга аиаа улуг дузалыг болганы билдингеп. Ол дуржулганы 1951 чылда үш ай дургузунда кылганының сөөлүнде ыттың иишти байдалы эжиндиринің чөнүүшкүинүң болдунарын шинчилээр

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ЯНВАРЬ 8 вторник № 6 (5410).

Өртээ 2 көп.

Улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы бүдүрүлге принцивин ёзугаар эде тургузары—үлетпүрнү, тудугну, транспортту, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер болгаш чоннуң чуртталга-амыдырал деңнелин бедидер дугайында СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга эң дүрген боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар деп СЭКП ТК-ның Пленуму онзалап айтып тур.

(СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң доктаалындан).

Чаа техниканы дүрген тургузар болгаш нептередир

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларының чаа техника делгелгезинге чорааны

Автоматчыдылганың болгаш машина тудуунуң талазы-биле Күрүне комитеди машина тудуу болгаш автоматчыдылга талазы-биле дооскан эртем-шинчилел база төлевилел-конструктор ажылдарының делгелгезин организастаан.

Чаа машиналарның, станоктарның, янзы-бүрү дерилгениң, приборларның, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында нептередип турар механизацияның болгаш автоматчыдылганың херекселдериниң хөй-хөй чүс хевирлерин ында делгеп тургускан.

Делгелге чүгле ада-чурттуң машина болгаш прибор тудуунуң чедиишкиннериниң көргүзүү болган эвес, харын база үлетпүрнүң болгаш эртем-шинчилел албан черлериниң ажылдакчыларынга бир янзының школазы болган. Ол делгелгени чурттуң дыка хөй ажыл-агый чөвүлелдериниң төлээлекчилери көрген.

Январь 5-те бо делгелгеге Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, Н. С. Хрущев, А. П. Рудаков олар чораан.

Делгелгениң делгиирлерин көөр үезинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары—ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы В. Э. Дымшиц, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы П. Ф. Ломако, эртем-шинчилел ажылдарын таарыштыр каттыштырар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы К. П. Руднев, автоматчыдылга болгаш машина тудуунуң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. И. Костоусов, СЭКП ТК-ның машина тудуунуң килдизиниң эргелекчизи В. С. Фролов киришкен.

Автоматчыдылганың болгаш машина тудуунуң талазы-биле Күрүне комитединиң эргелелдериниң начальниктери, эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларының удуртукчулары делгиирлериниң дугайын тайылбырлаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары көдээ ажыл-агый болгаш тудуг-орук машиналарының чаа хевирлерин ажык шөлге көрген. Эш Н. С. Хрущев көдээ ажыл-агыйның хөй күш кирер ажылдарын механизастаарынга херектиг бедик бүдүрүкчүлүг чаа техниканы тургузуп турар машина тудугжуларының дугайын чүүлдүгзүнүүшкүн-биле чугаалап чораан.

Эртем-шинчилел институдунуң аажок улуг бажынының үшкү каъдында делгээн чаа машиналарның, станоктарның, приборларның, автоматчыдылга болгаш механизация херекселдериниң чаа хевирлери улуг сонуургалды болдурган.

Металлургия үлетпүрүнүң дерилгезиниң хевирлеринден эш Н. С. Хрущев ылаңтыг шуткулганы белеткээриниң автоматчыдылгазының, а ол ышкаш машиналарның кезектерин бүдүрер талазы-биле агрегаттарны демдеглээн.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары хоорзаларны кылыр болгаш каннаар талазы-биле соксаал чок ажылдаар чаа станоктарның делгиирин көрген.

— Металлургияга соксаал чок ажылдаар чорудулгаларны дүрген ажылдап кылыр болгаш нептередир ужурлуг бис—деп, Н. С. Хрущев демдеглээн. Суук металлдан белен кылыгга чедир чорудулга соксаал чок болган турар ужурлуг. Ол дээрге, металлургияны хөгжүдериниң перспективазы-дыр.

Каннаашкынны чиигедиринге болгаш дүргедедиринге херектиг болбаазырангай манипуляторларның каннаар дерилгезин көрүп турган үезинде машина тудуунуң янзы-бүрү адырларынга каннаар кезектерин болгаш белдирлерин бүдүрүп үндүрер специализастаан заводтарны тургузар үе келген дээрзин демдеглээн. Каннаар ажылды шак ынчаар специализастаар чорук бистиң заводтарывыска күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер.

Кестирер инструментиниң бедик бүдүрүкчүлүг чаа хевирлериниң залынга инструментини бүдүреринге кылымал алмазтарны калбаа-биле ажыглаар талазы-биле күзел айыттынган.

— Ам бисте кылымал алмазтарны бүдүрүп үндүрерин организастаан. Бистиң үлетпүрүвүс ону хереглелдиң хемчээлин ёзугаар бүдүрүп үндүрүп шыдаар болган — деп, Н. С. Хрущев демдеглээн.

Ультразвукту болгаш күчүлүг электри импульстарын ажыглаар чорук металл болбаазырадырының техниктиг депшилгезинге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол принциптерге үндезилээш кылган станоктарның ажылы-биле таныжып көргеш, партияның болгаш чазактың удуртукчулары ук станоктарны бүдүрүлгеге калбаа-биле болгаш дүргени-биле шиңгээдип алырын план-ажыл-агый органнарынга дааскаңнар.

Төп котёл-турбина институду сөөлгү чылдарда солун ажылдарны күүсеткен. Бус күжү-биле ажылдаар станцияларны тургузар бажыңнарның хемчээлин дыка бичеледириниң аргазын берип турар бичин хемчээлдиг котёлдарны болгаш бус-газ установказын ол институт чогааткан.

— Ол дээрге ажылдың кончуг чугула угланыышкыны-дыр—деп, Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.

Транспорт машиналарын кылып турар эртемденнериниң болгаш конструкторларның ажылдарын кичээнгейлии-биле көрген. Оруктуң нарын байдалдарынга—хөртүк харга, элезинге, тулаалыг черлерге автомобильдерни ажыглаарының аргазын берип турар дугуйларны массалыы-биле бүдүрерин дүрген аайлап таарыштырарының, оруктуң янзы-бүрү байдалдарынга дески ажыглаттынар машиналарны тургузарының эргежок чугулазының дугайында сүмелерни чугаалаан.

— Илчирбе дугуйлуг тракторларның орнунга чүгле тарыышкынга эвес, харын-даа одуруглар аразын болбаазырадыр ажылдарга чедиишкинниг ажыглап болур шак ындыг анаа дугуйлуг тракторларны тургузар херек — деп, Никита Сергеевич чугаалаан.

Хөмүрнү кижилер чокка казып үндүреринге хереглээр машиналарның комплексизи болгаш нефть болбаазырадырынга хереглээр дериишкиннерниң чаа хевирлери делгелгениң көрүкчүлеринге улуг сонуургалды болдурган.

Амгы үениң нефть болбаазырадыр дериишкинин тургузарынче бистиң конструкторларывыс кичээнгей салыр херек, нефть продуктуларының шынарын көдүрери эргежок чугула деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. Хөмүр даш шахталарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шапкын көдүрер дээш, хөмүр дашты үндүрерин механизастаарынга хереглээр машиналарның комплексизин бүдүрерин шиңгээдип алза чогуур.

Ажыктыг сүмелер болгаш саналдар химия машиналары кылып үндүрүп турар ажылдакчыларның адынга чугаалаттынган турган. Пластиктиг массаларны дидимибиле шиңгээдип алырын, кислород бүдүреринге хереглээр дериишкинни дүрген тургузарын оларга сүмелээн.

— Бир эвес ол-ла домна болгаш мартен суугуларны, конверторларны кислород-биле хандырар болза олардан дыка хөй металлды ап болур-дур—деп, Н. С. Хрущев чугаалаан.

Электроннуг саналга машиналарын болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге бүдүрүүшкүннү база башкарылганы автоматчыдарының аргаларының дугайын көргүзүп турар экспонаттарны тургускан залга келгеш, делгелгениң көрүкчүлери электроннуг техниканың чаа чүүлдери-биле тодаргай танышканнар. Эртемге болгаш үлетпүрге хереглээр электроннуг саналга машиналарын бисте эвээш эвести тургускан.

— Колхозтарга болгаш совхозтарга-даа хереглээр чаңгыс аай саналга машиназын тургузар херек—деп, эш Н. С. Хрущев сүмелээн. — Ам көдээ ажыл-агыйга санаашкын ажылдары кылырынга хөй-хөй кижилер туруп турар. Бир эвес ындыг машиналарны шиңгээдип алыр болза саналга ажылдакчыларының санын дыка кызырып болур-дур.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга бүдүрүлгени специализастаары-биле, чаа техниканы шиңгээдип алыры-биле холбашкан соңгаарладып болбас айтырыгларны эң-не кыска хуусаада чугаалажып көөрүн болгаш практика кырынга шиитпирлээрин эш Н. С. Хрущев делгелгениң экспонаттарын көрүп доозуп тургаш, ССРЭ-ниң Күрпланының болгаш Улус ажыл-агый Чөвүлелиниң удуртукчуларынга дааскан.

— Ам кол-ла чүве—кылыгларны чаңгыс аай болдурарының, бүдүрүлгени бодамчалыг таарыштыр тургузарының оруу-биле чорууру болур. Үлетпүрнүп адыр бүрүзү, чижээ, приборлар, херекселдер, машина тудуунуң ниити кезектерин болгаш белдирлерин (шестерняларны, редукторларны, өзектерни болгаш өскедаа чүүлдерни) бодунга белеткээрин болдуруп болбас. Оларны бүдүрерин специализастаарын организастаар херек, ол сорулганы практиктиг шиитпирлээр ужурлуг.

Машина тудуунуң бүгү-ле адырларынга техниктиг депшилгеге чугула ужур-дузалыг болур үүрмектээр металлургияның кедергей оожум хөгжүп турарынче кичээнгейни угландырган турган. Чиик, аъш-чем болгаш пөс-таавы үлетпүрүнге хереглээр чаа дериишкиннерни, ылаңгыя эластик хевириниң биче хемчээлдиг аргыгларын болгаш пөстерин бүдүреринге хереглээр машиналарны бүдүрерин дүрген аайлап таарыштырарынга күзээшкинни илереткен. Ол машиналарның хевирлерин делгелгеде көргүскен турган.

Эш Н. С. Хрущев эртемденнериниң, конструкторларның болгаш төлевилекчилериниң амгы үениң машиналарын, дериишкиннерин, депшилгелиг технологтуг чорудулгаларны тургузарынга болгаш шиңгээдип алырынга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

(СЭТА).

Бистиң республикада

ХОЙЖУЛАРНЫҢ БРИГАДИРИ

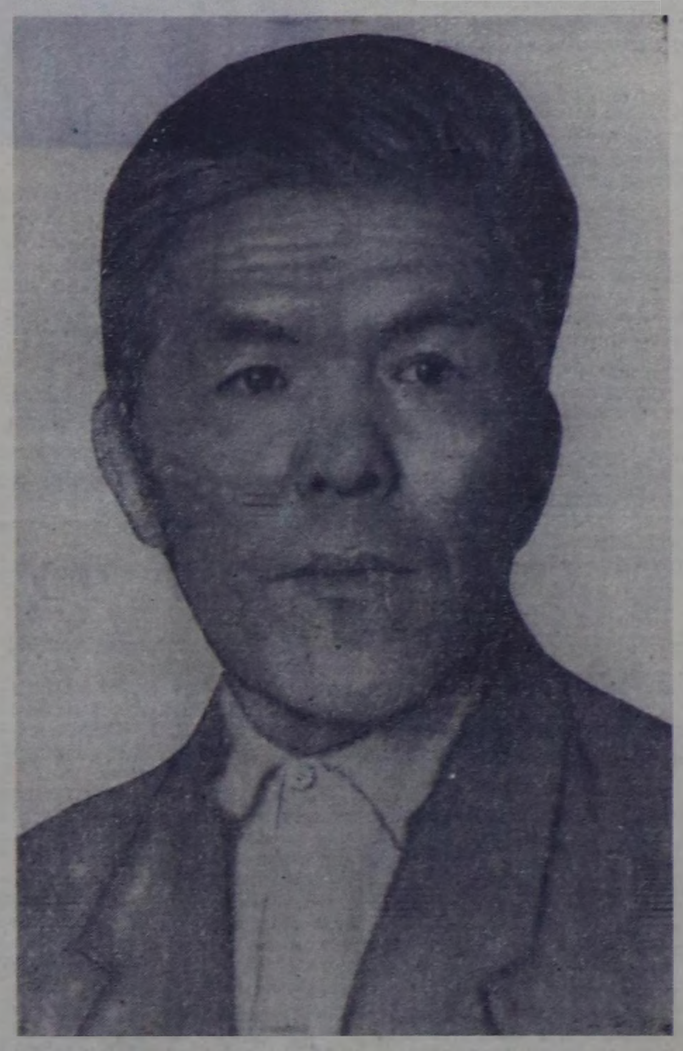

Агарба Түлүш Шимикеевич—1954 чылдан бээр Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжуу. Эрткен чылдың февраль айдан бээр бот-орулга-чарыягалыг хойжу бригадада бригадирлеп ажылдап турар. Эш Агарбаның бригадазы районда бот-орулга-чарыягалыг хойжу бригадаларында бүдүрүлгечи көргүзүглериниң талазы-биле экилериниң бирээзи.

Ам ол бригадада ниитизи-биле 3720 ажыг баш хой бар. Эрткен чылын ол бригада төрүүр 100 хойга онааштыр 93 хураганны менди доруктуруп өстүрген болгаш бир хойдан-на 3.2 кг дүктү кыргып алган. Бригаданың кежигүннери боттарының күжү-биле 167 тонна сигенни, 317 тонна силосту белеткеп алганнар. Төрүүр бүгү хойларын база боттарының күжү-биле тарып боозатканнар.

Ам үеде эш Агарбаның бригадазы 4 кодан кылдыр кыштаглап, ниитизи-биле хүр байдалдыг кыштап, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш, кышты хүр, менди ажар, малдың чаш төлүн бүрүн, менди ажаап өстүрер дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Т. Агарба. Фото В. ЛУТКОВТУУ.

ЧАА АЖЫЛ-АГЫЙ ЧЫЛЫНДА

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң коммунистери СЭКП ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумнарының шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, бо чылын көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин калбартырының талазы-биле боттарының ээлчеглиг сорулгаларын хуралынга чугаалашканнар.

Колхоз эрткен чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының бүгү планнарын ажыр күүсеткенин коммунистерниң хуралы демдеглээн.

Бо чылын артельдин тарылга шөлү 600 гектар немей өзер. Ынчангаш тараа бүдүрери өзери-биле чергелештир эът, сүт болгаш дүк бүдүрери база өзер.

Колхозтуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрер талазы-биле чогуур хемчеглер баш бурунгаар алдынып турар. Техника септелгезинин темпизин дүргедеткен. Хову ажылдарынга соксаал чок ийи ээлчегни хандырар сорулга-биле механизатор кадрларның белеткелин өстүрген. Механизатор тускай мергежилди чедип алыр дээш ам 36 кижи өөренип турар. Үрезин арыглаашкыны кидинне чоруп турар. Колхозчулар чоокку хүннерде тарылга шөлүнге өдек төгеринче болгаш хар ызырындырыышкынын чорударынче кирерлер.

Колхоз 200 гектар кукурузаны тарыыр. Ону тарып өстүрер ийи звенону ам организастап тургузуп каан.

Малды хүр кыштагладырының хемчеглери шыңгыызы-биле алдынып турар. Бо чылын колхозтуң девискээринде хар улуг. Ынчангаш механизаторлар болгаш малчыннар одарлар харын далбыйлаарынче эгелеп кирип турарлар.

Ажыктың сүт-бараан фермазынга малчыннарның дөрт квартиралыг чуртталга бажыны болгаш кызыл булун бажыны. Ильинка суурга школаның ийи каът даш бажыны туттунар.

Депутаттар—соңгукчуларында

(Номчукчуларның чагааларындан)

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Салчак Калбакхөрекович Тока-биле Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунда соңгукчуларның ужуражыышкын хуралы болган.

Чеди чылдың дөрткү чылының улус ажыл-агыйжы чедиишкиннериниң, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының ажылының дугайында эш Токаның чугаазын соңгукчулар кичээнгейлиг болгаш сорук кириишкинниг дыннаанар.

Совхозтуң партия организациязының секретары эш Хунай-оол сөс алгаш, мынча деп чугаалаан:

— Депутадывыска харыы кылдыр бистиң сонуургадып чугаалаар чүвевис база-ла бар. Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылын күрүнеге 650 тонна эътти, 400 тонна сүттү, 71 тонна дүктү дужаар дээн социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен, тодаргайлаарга 690 тонна эътти, 490 тонна сүттү, 75 тонна дүктү дужааган. Күрүне шыгжамырынга тараа кииреринин планын ийи катап ажыр күүсеткен. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирлери канчаар-даа аажок шын дээрзин ол чедиишкиннер херечилеп турар.

Бир эвес 1953 чылда амгызы ышкаш бедик дүжүттү чедип алырын чүгле күзеп турган болзувусса, эрткен ажыл-агый чылында бүгү тарылга шөлүнүң гектар бүрүзүнден 13,9 центнер дүжүттү алдывыс. Сес-тос чылдар бурунгаар Чаа-Хөлге инек бүрүзүнден сүт саалдазы чүгле 300 ажыг кг турган, ынчаарга ам 1290 кг чедир өскен. Комсомолчу саанчылар Х. Уйнукпан, О. Анай, Х. Артыш олар инек санындан 1800 кг сүттү сагганнар.

Хой ажылының мурнакчылары бисте база бар. Коммунист Илья Ойбаа чүс хой бүрүзүнден 116 хураганны ажаап алган, хой санындан ортумаа-биле 3 кг ажыг дүктү кыргып алган. Шак ындыг мурнакчы хойжулар хөй.

Хуралга чамдык соңгукчулар база чүве чугаалагылаан. Олар совхозтуң ажылында четпестерни демдеглеп, боттарының күзелдерин илереткеннер. Совхоз эрткен чылын хой, өшкү өстүреринин планын күүсетпээн. Амгы үеде часкы тарылга техниказының септелгези болгаш тарылга шөлдериниң өдекшидилгези оожум чоруп турар.

Ужуражыышкынның киржикчилери чеди чылдың бешки чылында күрүне мурнунга хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседирин депутаттың мурнунга хүлээнгеннер. Совхоз бо чылын күрүнеге 800 тонна эътти, 770 тонна сүттү, 80 тонна дүктү дужаар.

Салчак Калбакхөрекович Тока Булун-Терек, Ак-Туруг участоктарда соңгукчулар-биле база ужуражыышкын кылган.

• • •

Кызылдың № 19 агитпунктузу (эргелекчизи эш Караваев) солун кежээ организастап эрттирген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш Салчак Калбакхөрекович Тока бодунуң соңгукчулары-биле ужурашкан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң киржикчизи, депутат эш С. К. Тока бодунуң чугаазын ук Пленумнуң төөгүлүг шиитпирлерин соңгукчуларга таныштырарынга тураскаатканн. Чурттуң улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы сайзырангай-жыдарынга ёзулуг революсчу дидим базымны кылган ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң ужур-дузазын, чеди чылдың дөрткү чылында бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кайгамчык чедиишкиннерин, оон иштинде бистиң республиканың-даа хөгжүлдезиниң тодаргай сан-чурагайларын болгаш фактыларын депутат соңгукчуларга чугаалаан. Ол ышкаш эш Н. С. Хрущевтуң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 2-ги сессиязынга кылган «Бүгү делегейниң амгы байдалы болгаш ССРЭ-ниң даштыкы политиказы» деп илеткелиниң талазы-биле депутаттың чугаазын соңгукчулар улуг кичээнгей-биле сеткил ханып, сонуургап дыннаанар.

Соңгукчулар: Ф. Житков, Ромазанов, Дуплякин, Жигалов болгаш өске-даа эштер сөс ап чүве чугаалааш, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын бүгү совет кижилер-биле бир дөмей деткип турарын сеткил-чүрээнин ханызындан илергейлеп, боттарының коллективтериниң 1962 чылда чедип алган чедиишкиннерин болгаш 1963 чылдагы планнарын, күзел-чүткүлдерин чугаалааннар.

Кежээниң киржикчилеринге солун кино көргүскен.

• • •

Эш Т. Монгуш бодунуң чагаазын **«Депутадывыс бистиң-биле ужурашкан»** деп эге-биле бүжээн. Ында чаа чылдың бүдүүзүнде республиканың Хөгжүм-шин театрынга кызылчылар ССРЭ-ниң Дээди Совединге боттарының депутады эш С. К. Тока-биле ээлчеглиг ужуражылгага чыылганын дыннаткан.

ХҮР КЫШТАГЛАП ТУРАР

ТОРГАЛЫГ. **(Телефон-биле).** Өвүр районда «Торгалыг» колхозтуң малы менди болгаш хүр кыштаглап турар. Ол болза кышка белеткелди эки организастаанын, мал ажылынче кичээнгейни улгаттырганын илередип турар. Фермаларда болгаш бригадаларда мал чеминин курлавыры тургустунган.

Колхоз баштаар черниң даргазы эш Мирчинниң дыннатканын ёзугаар алырга, белеткээн 5395 тонна сигенниң 1245 тонназы кыштагларда. Ол ышкаш 8000 тонна силостан малга 900 тонна хирени чидирткен. Концентрат чемнер база четчир бар.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының материалдарын танышкаш, «Торгалыгның» малчыннары улам сорук кирген, дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурун илередип турар. Ниитиниң малын хүр кыштагладыр, чаш малды бүрүн доруктуруп өстүрер дээш чарыш малчыннар ортузунда калбарган.

Хой ажылының дөрт бригадаларында оолдаашкын түлүктеп эгелээн. Сөөлгү хүннерде төрээн 415 хойнун хураганы шупту менди. Сүт-бараан фермаларында инектер бызаалап эгелээн.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге СЭКП-ниң төлээлери

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар СЭКП Төп Комитеди Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының январь 15-те ажыттынар VI съездизинге СЭКП-ниң төлээлерин дараазында эштер составтыг кылдыр чорударын шиитпирлээн: эштер Н. С. Хрущев—СЭКП ТК-ның Бирги секретары (төлээлериниң баштыңы), Н. В. Подгорный—СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары, Л. Ф. Ильичев—СЭКП ТК-ның секретары, Б. Н. Пономарев—СЭКП ТК-ның секретары, Н. А. Муравьева — СЭКП Төп ревизия комиссиязының даргазы, А. И. Аджубей—СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Известия» солуннуң кол редактору, П. А. Сатюков—СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Правда» солуннуң кол редактору, П. А. Абросимов—СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини.

РСФСР-ниң Дээди Совединге база РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, округтар, районнар, хоорайлар көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда чорудар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң бешки чыылдазының бүрүн эргелери 1963 чылдың март 1-де болгаш РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, округтар, районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суур Советтериниң сески чыылдазының бүрүн эргелери 1963 чылдың март 5-те төнери-биле холбаштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

РСФСР-ниң Дээди Совединге база РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областар, округтар, районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулданы 1963 чылдың март 3-те, воскресеньеде чорудар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1963 чылдың январь 5.

Халашкан шериглер—комсомолчу шалыпчы тудугда

Ак-Довуракта «Тыва даг дүгү» комбинаттын тудуу бистиң чуртувуста чеди чылдың эн чугула тудугларының бирээзи.

Совет Армияның хүрээлепинден бо чылын халашкан шериглер ортузунга бо комсомолчу шалыпчы тудугга ажылдаар дугайында тайылбыр ажылын чоруткан соонда олар ол саналды улуг сонуургал-биле хүлээп алганнар. Амгы үеде айыткан тудугга ажылдаары-биле ийи чүс ажыг халашкан шериглер чедип келген болгаш моон-даа соңгаар келирлер. Олар Ыраккы Чөөн-чүктен, Сибирьден, Уралдан, Ортаакы Азиядан, ССРЭ-ниң европа талазындан келгеннер. Халажып келген шериглер хөглүг-омак болгаш оларның иштинде тускай эртем чок кижи колдуунда чок. Барык шуптузу экскаваторщиктер, крановщиктер, трактористер, газоэлектросварщиктер, чолаачылар, бульдозеристер, дашчылар, штукатуржулар, бызанчылар, малярлар, слесарьлар, электриктер, монтажчылар, арматурщиктер болгаш оон-даа өске тускай мергежилдиглер. Халашкан шериглерниң дыка хөйү ийиден дөрт-бешке чедир тускай эртемниглер. Чижээ, Бабаназаров Романкул—электрик, бызанчы, штукатуржу; Иван Гончаров—арматуржу, бызанчы, тракторист, электрик, дашчы; Александр Ланкин—киномеханик, радист, электрик болгаш оон өске тускай эртемниг.

Халажып келген шериглерде ниити эртем талазы-биле беш класстан куду кижи чок. Чамдыктары 8, 9, 10 класстарлыг. Усков В.—9 класстыг, бирги класстын чолаачызы. Нафасов Мамады— 10 класстыг, тракторист. Халажып келгеннер барык шуптузу комсомолчулар. Оларның иштинде коммунистер база эвээш эвес. Коммунистер болгаш комсомолчулар партия, комсомол организацияларының талазындан хөй-ниити талазы-биле даалгаларны ап турарлар. Коммунистер Закир Нассеретинов, Скобив Александр, Виктор Дудин, Василий Стесин болгаш өскелер-даа боттарының чурттап турар ниити чуртталга бажыңнарында кызыл булуннар эргелекчилеринде томуйлатканнар. Шеригден халажып келгеннерниң национал составы база дыка солун. Бистиң тудуувуста ажылдап турар халашкан шериглерде орустар Михаил Иванов болгаш Евгений Долгополов, узбектер Абакулов болгаш Бабаназаров Романкул, украиннер Моренко Иван болгаш Деревянко Александр, азербайджаннар Кизимагометов Фейдула болгаш Куджаев Шамзула, татарлар Владимир Гурбанов болгаш Каримов Рашид, кыдат Лю-Ча-ми, казах Шируляев Зариб болгаш өскелердаа тудугнуң тус-тус участоктарында боттарының тускай эртемин ёзугаар ажылдай бергеннер.

«Тыва даг-дүгү» тудугнуң эргелели халажып келген шериглерни оларның тускай эртемин ёзугаар ажылга шуптузун тургускан болгаш тургузуп турар. База оларны чурттаар оран-сава-биле бүрүн хандырган.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң аныяк оолдары боттарының ыдыктыг хүлээлгезин ССРЭ-ниң Конституциязын ёзугаар ак-сеткилдин-биле күүсеткеш, амгы үеде коммунизмиин улуг тудугларының бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинаттын тудуунда ажылдап кирипкеннер.

В. САМБА.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ПРОПАГАНДИСТЕР СҮМЕЛЕЖИП, ДУРЖУЛГА СОЛЧУП ТУР

Бо чылдың январь 5-те республиканың пропагандистери 200 ажыг кижи Кызыл хоорайга чыглып келгеннер. Оларның аразында чөөрбө ажыг чыл ажылдаан хөөчүн пропагандистер Н. С. Комбу, С. Д. Биче-оол, М. Б. Селина, Е. Н. Лудильщиков болгаш чаа бир, ийи чыл ажылдап чоруур эвилек-даа пропагандистер бар болган.

Ынчангаш оларның киржир дээш келгени республика пропагандистериниң бирги теоретиктиг конференциязы ханы утка-шынарлыг болгаш солун болуру чугаажок турган. Конференция шынап-ла солун болгаш хөй талалыг айтырыгларны хаара тутканы-биле пропагандистерниң мөөн сонгааргы ажыл-чорудулгазынга улуг дузаны чедиргени чугаажок.

Республиканың пропагандистериниң бирги теоретиктиг конференциязының ажылынга Кызылдан болгаш бүгү районнардан пропагандистер кээп киришкеннер. Чугаалажып турган айтырыглар дугайында беседалар болгаш маргылдаалар конференцияның чапсарының үезинде безин бо-ла болу бергилээн турар.

ЧУРУКТА: (Солагай талазындан оң талаже) Улуг-Хем райондан келген пропагандист Д. С. Биче-оол, «Тес-Хем» совхозта тодаргай экономика бөлгүмүнүң пропагандизи Ч. Б. Биче-оол, СЭКП Эрзин райкомунуң секретары Д. Б. Ондар, Кызылдың электри станциязында коммунистиг кижизидилге школазының пропагандизи Н. Н. Павлюк, Өвүр райондан келген пропагандист Х. Л. Семис, Бии-Хемниң райүлетпүр комбинадында тодаргай экономика бөлгүмүнүң пропагандизи И. М. Кицын болгаш Бай-Тайга райондан келген пропагандист С. Б. Майны олар чапсар үезинде чугаалажып турлар.

Фото В. Лутковтуу.

ПРОПАГАНДИСТ—ОРГАНИЗАКЧЫ

СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң политиктиг чырыдышкын Бажынының организастааны бо теоретиктиг конференцияны партия обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** үөйчү эге сөс-биле ажыткан.

Бодунуң эге сөзүнге эш К. С. Шойгу бистиң улуг делгем Төрээн чүргүвүстүң чеди чылдың дөрт чылдарында база 1962 чылда чедип алган чедиишкиннерин дорт-чузу-биле, тодаргай сан, фактылар-биле көргүзүп чугаалаан.

Тыва АССР-ниң хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап тура, бистиң республика чеди чылдың 4 чылдарында ниити үлетпүр продукциязы бүдүрелиниң өзүлдезин планда көрдүнген 64 хуунун орнунга 70 хуу көвүдеткенин, көдээ ажыл-агый продукцуларының бүгү хевирлерин бүдүрелиниң болгаш күрүнеге садарының онаалдарын ажыр күүседткенин эш Шойгу дыннаткан. Ол ышкаш республика 1962 чылда алган социалистиг үлүүлгелерин үлетпүр продукциязының, көдээ ажыл-агый продукцуларының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының-даа талазы-биле күүседткен. Бо чедиишкиннерде республиканың идеология ажылдакчыларының киирген улуг-хуузу база биче эвес дээрзи чугаажок.

Республикада идеология ажылы улам калбарган болгаш күштелген дээрзин оратор демдеглээн. Бодунуң ажылын чаа бедик деннелче көлүрүп, идеологтуг ажыл-биле организакчы ажылдың чаңгыс аай чоруун чедип ап турар партия организациялары, пропагандистер, лекторлар болгаш агитаторлар көвүдеп турар. Ынчаар коллективтерниң чижээн Улуг-Хем районунуң Ийи-Тал суурда интеллигентилер көвүделиниң ажыл-чорудулгазындан, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда идеологтуг ажылдың эки тургустуганындан болгаш өске-даа черлерден көргүзүп болур.

Пропаганда ажылын бүдүрүлгеже улам чөөкшүлдүр деп СЭКП Төп Комитеди тодаргай сорулганы бистиң мурнувуска салган. Ол дугайын партиянның ТС-вынын ноябрь Пленумунуң материалдарында тодаргай айтыкан. Бо чугула сорулганы күүседир талазы-биле чедип алдынган чамдык эки түннелдер-биле чергелештир четпестер бистиң ажылывыста ам-даа хөй деп ол чугаалаан.

Ыланғыя малдың баш санын өстүрер талазы-биле чеди чыл планында көрдүнген деннелден республика дыка хожудап турар. Малдың өлүп-хоораар чоруу, төрүүр малдарның кызыраары ам-даа хөй. Чер ажылын алырга тарааның дүжүттүү 1961 чылдан 1962 чылда куду болган.

Үлетпүр, түлүг ажылдарында четпестер ам-даа хөй. Чамдык бүдүрүлгелер планын күүседтейн турар, бүдүрүп үндүрүп турар чамдык продукцуларының шынары куду, бот-үнези улуг. Түлүг талазы-биле бо чылдың планы күүседтинмээн, ажыглалга киирзе чогуур чуртталга шөлүнден элээн хөйну чон чедир албаан.

Бо бүгү дээрге бистиң пропаганда ажылывыстың, кижизидикчи болгаш организакчы ажылывыстың сулазын, бүдүрүлге-биле ам-даа эки холбашпаанын хереглеп турар. Ам сорулга болза идеологтуг, кижизидилге ажылын улам күштелдирип, ону бүдүрүлге чорудулгазынче улам чөөкшүлдүрү болур. Мында кол рольду пропагандистер ойнаар ужурлуг. Чүге дээрге ам пропагандистер-биле ажыл-агый удуртукчулары ылгаттынмас. Пропагандист дээрге-ле ажыл-херектиң организакчызы, а ажыл-агый удуртукчузу дээрге-ле пропагандист болуп турар болгай дээрзин эш К. С. Шойгу демдеглээн.

Мээң ажылымның дуржулгазындан

С. БОРБАК-ООЛ, Кызыл, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында КАЧК коллективинде партия төвүзүңүң теоретиктиг семинарының удуртукчузу

Бистиң коллективте СЭКП төөгүзү өөредилгезиниң талазы-биле теоретиктиг семинар ийи чылын үлаштыр ажылдап турар. Семинарның дыннакчыларының хөй кезии доосказан дээди болгаш дээди эртеминиг.

Дыннакчыларның билиминиң бедик деннели семинар удуртукчузунга бедик негелдеңя тургузуп турар. Ынчангаш кичээл бедик деннелдиг, солун кылдыр эрткен түрүнү дээш теоретиктиг семинарның ажылын канчаар эки организастаза эки-ил дээрзин хөй катап боданыр, кичээл бүрүзүнге шак белеткенир, кол айтырыгларны шилип алыр апаар.

Эрткен чылын бистиң семинарывыстың дыннакчылары СЭКП-ниң XXII съезидиниң материалдарын өөренип эрткен.

Парторганизация секретары-биле сүмелешкеш, кичээлдерни илеткелдер дыннаар чуруп-биле эрттирерлер деп сүмелешкен бис. Ол саналды дыннакчылар даза деткээн.

Кичээлге белеткел үезинде чамдык илеткелчилер болгаш дыннакчылар билиннимее айтырыгларны менден айтырып ап турган. Илеткел-биле семинар эрттирери ажыктыг болуур бе дээрзинге эге үезинде мен-даа, чамдык дыннакчылар-даа чигзинип турган бис. Чүге дээрге биске ындыг дуржулга чок турган.

Семинарга илеткелчилер материалдарны үтка-шынарлыг, эки таңмызырлап билирин көргүскен. Илеткелдерни чугаалажыры дыннакчыларның идепкейин көдүргеп.

«Коммунистиг ниитилел харылзааларының хевирлеттинерин» деп темага кичээл онза солун эрткен. Чүве чугаалаан эштер социалистиг өнчүүнүн ийи хевирлериниң ылгалын, ол ылгалдарны ажып эртериниң аргаларын тодаргай чижектер-биле көргүзүп турганнар. Өнчүүнүн колхоз хевирин ниити үлүстүң өнчүүнче шилчидерин чедип алырда колхозтарны совхозтарже шилчидер апаар деп шын өвес билиишкинни дыннакчылар шүгүмүглевишаан, республиканың хожудангай колхозтарына үндезилээп чаа совхозтарны тургускаңы көдээ ажыл-агый продукцуларын бүдүрериң көвүдедиринге болгаш чаа техниканы ажыглаарынга дыннаар чуруп-биле белеткээнинер. Ынчаза-даа мурнундагы колхозчуларга ажыл тыпсыр херекте четпестерни олар илереткен. Чижээ, ынчан Бай-Тайга районда дыка хей кижилер хуу ажылдыг чурттап турган. Оон чылдагаарда болза республиканың план, көдээ ажыл-агый организаларының чаа тургустунар совхозка профминиңнан бүгүлер ажылдан шыдаар чеже колхозчуларны хүлээп алырын, а чеже кижи оон артарын, олардың ажылга канчаар таарыштырар апаарын өөренип көрбээнинде дээрзин дыннакчылар чөптүү-биле чугаалап турган.

Чаа өөредилге чылында бистиң семинарывыска партия төөгүзүнүң сески эгезинге ийи кичээлди эрттирген. Бирги кичээлди беседалажымышкын-биле, ийигизин — семинар чурүмү-биле эрттирген бис.

Бирги илеткелди «Социалистиг экономиканың үндезиннерин тургузарының ленинчи планнары» деп адаан. В. И. Ленининиң «Совет эргечагырганың элчегиниг сорулгазы» деп ажылын илеткелдин кол материалы кылдыр ажыглаан. Ийиги илеткелди — «Социалистиг революцияның болгаш пролетариаттың диктатуразының айтырыгларының талазы-биле ревизионистиг теорияларга уздыр В. И. Ленининиң демиселин» деп адаан. Ол илеткелдин үндезини кылдыр В. И. Ленининиң «Пролетаржы революция болгаш ренагат Каутский» деп номун ажыглаан. Бирги темага илеткелчилер болгаш дыннакчылар теманы чугаалажырда амгы үе-биле, ылангыя партияның Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң болгаш Пленумунуң доктаалыңбиле ханы холбаштырган.

Кичээл бүрүзүнүң этелээринин мурнунда кичээлдиң уг-шиин тодарадып, эге сөстү чугаалап берип, кол айтырыгларже дыннакчыларның кичээнгейин угландырып турар мен. Кичээл төнген соонда салган айтырыгларны харыылап, илеткелчилерниң болгаш дыннакчыларның чугаазынга хамаарыштыр түннелди кылыр мен. Ол-ла кичээлге дараазында өөренир теманы, аңаа ажыглаар литератураларны тодарадып бээр мен.

Бодумнуң пропагандист ажылымның дуржулгазындан мындыг түннелдерни кылган мен: кичээл бүрүзүнүң планын ханы, ыяк бодап алыры, дыннакчыларның кичээнгейин өөренип, теманың кол айтырыларынче угландырары чугула. Теоретиктиг семинарга белеткеними база ону эрттирери дыннакчы бүрүзүнүң тускай ажылдаарынга пропагандистиң талазындан шын, тода угланышкынны бээрни негеп турар.

Мынчангаш кичээлдерни эрттирериниң методиказының дугайында айтырыг улуг үжүр-дүзалыг. СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыны пропагандистериниң идея-теоретиктиг өзүлдезинге дузалаар сорулга-биле пропагандистерниң теоретиктиг семинарын организастап, ындыг семинарны пропагандист мергежилдиг школазы болдурары чугула.

Бүдүрүлгеже ханылаар, аңаа дузалаар

Е. Ф. КАЛЮЖНЫЙ, Күрбанкының тыва салбырында тодаргай экономика бөлүмүнүң пропагандизи

Бистиң бөлгүмүвүстү улус ажылагыйын акшаландырарының тодаргай экономиказының бөлгүмү деп адаан. Ында 16 дыннакчылар бар. Олар чүгле дээдә болгаш ортумак артемнир. Мынчангаш пропагандистиң хөй шак иштинде күжениишкинниг ажылдаары, бодунуң башкылаар аргазын сайгыраңгайжыдары база негеттинип турар деп чүве билдингир.

Мен темаларны шилип алгаш, партбюрога көргүзүп, сүмележип ап турар мен. Чамдыкта мээң шилип алган темаларымга чогуур эдиглерни, немелдерни-даа киирип турар. Улус ажыл-агыйын акшаландырарынга хамаарышкан өөредилге ному чок болганындан ындыг арганы хереглеп турарывыс ол. Ол болза кичээлдер солун, ажыктыг болзун дээш эштерниң сүмезин ап турар аргам-дыр. Кичээл бүрүзү солун кылдыр эрткен түрүнү дээш эштерниң ажыл-агыйын канчаар, эки организастаза эки-ил дээрзин хөй катап боданыр, кичээл бүрүзүнге шак белеткенир, кол айтырыгларны шилип алыр апаар.

Кичээлдерни эрттирериниң методиказының дугайында айтырыг улуг үжүр-дүзалыг. СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыны пропагандистериниң идея-теоретиктиг өзүлдезинге дузалаар сорулга-биле пропагандистерниң теоретиктиг семинарын организастап, ындыг семинарны пропагандист мергежилдиг школазы болдурары чугула.

Мен темаларны айы-биле онаалгаларны чамдык кижилерге берип турар мен. Дараазында кичээлге ук айтырыгларны дыннакчыларның ниити киржилгези-биле сайгарып турар бис.

Пропагандист бодунуң чугаазының допчу планын кылып алгаш, кичээлче киреринин мурнундагы хүннерде ону алгылыр тайылбырларын шенеттинип көөру чугула. Аргалыг-да болза, оон чугаазы бижээн чугаадан ылгалдыг, текст чок болур болза дыннакчылар сонуургап дыннаар. Номдан делгеренгей конспект кылгаш, ону номчаанының ажыы чок, дыннакчыларда өөредилге ному барла болгай. Ынчангаш олар сонуургаачыг, чаа чүүлүү чедиишкин кылыр чугаалап бээрин күзээрлер.

Бистиң республика дөрт чылдар дургузунда үлетвүрүнүн ниити продукциязын бүдүрелиниң планын 107 хуу күүседткен. Продукция бүдүрелиниң өзүлдезин планда көрдүнген 64 хуунун орнунга 70 хуу болган. Ол дээрге пландан ажыр элээн даараглыг кылыгларны болгаш өске электри энергиязынга хамыр даштыг болгаш өске-даа чүүлдерни бергени ол.

Тыванын көдээ ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый продукцуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле дөрт чылдарның планнарының кол-кол көргүзүглерин эки күүседткен. Чүгле 1962 чылда безин бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс күрүнеге 8,3 миллион пуд тараанны, 18 муң ажыг тонна эттиг, 17,5 тонна сүттүг, 1850 ажыг тонна дүктүг саткан. Республика эт, сүт, дүк садар талазы-биле 1962 чылдың үлүүлгелерин чедиишкинниг күүседткен.

Бо чедиишкиннер дээрге Коммунистиг партияның, Совет чазактың хүн бүрү сагыш салышкынының, ажылчы чоннарның кызымак күш-ажылының болгаш бистиң идеология ажылдакчыларының, ылангыя пропагандистерниң чорудун турар аажок улуг политиктиг болгаш кижизидилге ажылывың түннеди-дир — деп эш Киселев демдеглээн.

Көргүзүг материалдарны ажыглаар

— Хөй чылдың ажылдап келгеним-даа, мен бодумну пропагандистиг ажылдың ортумак артезиан деп санаар мен. Ынчангаш кичээлдерге белеткенирим-даа, ажыглаар материалдарымны чыыштырарым-даа ортумак артезиандың ажыл-агыйын сонуургаар мен. Ол-ла дээрге ажыглаар материалдарымны ортумак артезиандың ажыл-агыйынга дөмей кылдыр белеткеп алыр мен. Ынчангаш ортумак артезиандың ажыл-агыйын сонуургаар мен. Ол-ла дээрге ажыглаар материалдарымны ортумак артезиандың ажыл-агыйынга дөмей кылдыр белеткеп алыр мен.

Чүнүң дугайын харам чугаалааныл

(Район Совединиң сессиязындан)

«Күрүнениң шалыңныг аппарады кызырылган, эргелеп башкарылганын мергежил-чаңчылдарын калбак улус массалар улам-на шингээдип алган турар болгаш ол аппаратта ажыл кедизинде барып онзагай профессия эвес апарган турар кылдыр, ажыл-херекти шак ынчаар чорудары эргежок чугула»—деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Партия Программазының бо негелдези болза, хамыктың мурнунда, хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының ажылын шапкынчыдарынче, оларның ажылынга партия, совет органнарның удуртулгазын экижидеринче, эки ажылдыг организацияларның дуржулгазын өскелеринге дүрген нептередиринче угланган.

Хөй-ниити эгелээшкиннерниң янзы-бүрү чаа хевирлери тыптып, боттывынгыр организацияларның ажылы улам калбарып турар үеде оларның ажылының эки дуржулгаларын нептередири, удуртулганы экижидери Советтернин организас-массалыг ажылынга кол черни ээлээр ужурлуг.

Ындыг турбуже, ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединин сөөлгү бир сессиязынга райкүүскомнуң ажылының дугайында отчёттуг илеткелде бо талазы-биле чугаа кончуг-ла кызыы болган.

Райкүүском даргазы эш Дилгижектин илеткелинин «Советтерниң организас-массалыг ажылдары» деп кезээн колдуунда-ла чеже сессиялар, күүскомнарның хуралдары болганын, чеже комиссиялар, комитеттер болгаш эш-хуузунун судтары, улусчу дружиналар барын көргүскен саннар колдаан. Отчёттуг илеткелди кылырынга бир шак чээрби минута бердинген турда, организас-массалыг ажылдар дугайында чеди хире-ле минута чарыгдаттынган. Ынчангаш бо айтырыг талазы-биле тодаргай анализ бердинмейн барган. Бора-Тайга көдээ Соведи школа септелгезин акша чарыгдалы үндүрбейн тургаш кылып алган дээрзин илеткелчи медеглээн болза-даа, ону кандыг аргабиле чедип алганын тодаратпаан. Ол ышкаш эки ажылдан турар эш-хуузунун судтарынын, улусчу дружиналарның, кудумчу комитеттериниң ажылының дуржулгазын көргүспээн.

Оон-биле чергелештир бо айтырыгның талазы-биле Советтерниң ажылында четпестер база-ла эки илереттинмейн барган. Чадаана хоорай Соведи (даргазы эш Өлзей) бир сессияга хары угда чеди доктаамал комиссияларның илеткелин алгаш, үшле пунктудан тургустунган шиитпир хүлээп алган. Хоорайда кара чаңгысла квартал комитеди бар. Бо дээрге дириг организакчы ажыл эвес, а ёзу барымдаалаар чоруктун түннели-дир. Илеткелде бо дугайында шүгүмчүлелдиг анализ бердинмээн. Хорум-Дагда, Ак-Дашта, Суг-Аксында, Чыраа-Бажында, Иймеде хөй-ниитиниң чурумун үреп, биче хулиган херек үүлгедир чоруктарның фактылары хаая эвес болгулап турар. А ол черлерде дружина штабтары, эш-хуузунун судтары кошкак ажылдап, ол черинге хемчег албайн, чүгле районнун шагдаа, суд органнарынче хомудалдар, медээлер киирери-биле өйлежип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязының **«Хөй-ниитиниң боттывынгыр организацияларының ажылының дугайында»** шиитпириниң күүселдезиниң дугайында илеткелчи тодаргай чүве чугаалаваан. А, херек кырында ол шиитпирниң кол-кол пунктулары районда күүсеттинмейн турар. Депутаттар группалары кайда-даа тургустунмаан. Советтер ажылдакчыларының өөредилгези организастаттынмаан. Ажылдын дуржулгазын солуштурар ажыл чорбайн турар. Кайы-даа Советтиң чанында улуг назылыгларның чөвүлели тургустунмаан.

Сессияга санал-онал берген депутаттарның, көдээ Совет даргаларының барык шуптузу райкүүскомнуң талазындан көдээ Советтер ажылынга практиктиг дуза көргүспейн турарын хомудап чугаалаанар.

Ийме көдээ Совединиң даргазы эш Аракчааның чугаалааны болза:—Бистин суму Совединиң сессиязынга кым олуржур ирги деп райкүүском секретары эш Оюндан айтырарымга «ында бистин инструкторувус Кызыл-оолду олуруш дидир деп чугаалаңар» диди. Шынап-ла эш Кызыл-оол бистин сессиявыска олурушту. Ындыг олуруушкуннун ажыы чүү боор! Ол бистин ажылывыс-биле таныжып-даа көрбээн болганда чедер, четпестерниң дугайында анализ-даа бербээн. Чогум чүнү кылып чоруур инструкторул ол деп чүвени бис билбээн бис.

А, Алдан-Маадыр көдээ Совединиң даргазы эш Килчен эш Аракчааның шүгүмчүлелин мынчаар уламчылады:—Эш Кызыл-оол черле чиктиг дарга-дыр бо, биске барбаан хирезинде-ле «чордум», «дузалаштым» деп медеглээн болду.

— Хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының дугайында сантүннер негээр боордан башка, район организациялары оларның ажылын канчаар организастап, уштап-баштаарының дугайында кандыг-даа дуза көргүспейн турар—деп, Чыргакы көдээ Совединиң даргазы эш Бора-Көже шүгүмчүлээн.

— Райкүүскомнуң ажылдакчылары көдээ Советке барганда күүскомнуң кежигүннерин чыгбас, оларнын-биле организастыг ажыл чорутпайн турар. А, чамдыкта район хуралдарынга көдээ Советтерниң даргаларын безин чалавас фактылар бар—деп, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы эш Самдан чугаалаан.

Чөөн-Хемчик району 1962 чылда күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары садар талазы-биле хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен. Районнуң үлетпүр, транспорт, харылзаа болгаш өске-даа ажыл-агый адырларында чамдык эки түннелдер бар. Ында Советтерниң ролю биче эвес дээрзи черле билдингир. Ындыг-даа болза бир эвес райкүүском район Совединин доктаамал комиссиялары, тус-тус көдээ Советтер, оларның күүсекчи органнары Советтерниң организас-массалыг ажылдарын доктаамал күштелдирген болза, хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының ажылын шын удуртуп баштаан болза, ажыл-агыйның тус-тус адырларында бар турар шынгыы четпестер чок турар ийик! Бо дугайында депутаттар шынгыызы-биле шүгүмчүлээннер.

Бир эвес садыг болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы эш Дажы-Сегбе) эки ажылдаан болза далгантараа бо хире элбек турда, хлеб хандырылгазы үзүктелбес, столоваяларның ажылы баксыравас, Бора-Хөлде, Кулун-Дүжерде дээш өске-даа черлерде садыг черлери хагдынмас ужурлуг турган.

Бир эвес үлетпүр, транспорт, харылзаа талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы эш Цвелев) ботидепкейжи ажылдаан болза, райүлетпүр комбинады продукциянын ассортимент болгаш янзы хевирлериниң талазы-биле планны күүсеткен, оон шынарын экижиткен турар. А, автотранспорт конторазы 45 км черге чүък сөөрткеш 60 км деп каракажыттавас, автобус шимчээшкининде чурум чок чорукту болдурбас ийик.

Культура амыдыралдың херекселдерин (шактар, приёмниктер, хеп чуур машиналар, электроплиталар, электроилиирлер дээш оон-даа өске) септээр черлер чок турда эш Салчакка удуртурган культура амыдырал болгаш улус чырыдыышкынының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссия болгаш хооркүүском чүнү көрүп турганыл?

Кадык камгалалында болгаш көдээ ажыл-агыйда четпестерни, ылаңгыя кижинин, малдың аарыгларыбиле демиселдин кошкаан кымче чуй каарыл? Оруктарның багай байдалының дугайында кым бурууулугуа? Кылдынган тудугларның шынарының багайын, тудуг планының күүсеттинмейн турарын чүнүн-биле тайылбырлаарыл? Хөй-ниитиниң контролюн чүге организаставайн турар бис?

Бо бүгү четпестерни узуткаарынче, 1963 чылда оларны катаптавазынче угланган шиитпирни сессия хүлээп алган.

С. ПАВУ,
«Шынның» корреспондентизи.

Удавас ажыглалга кирер

Татарияның улуг химиязының баштайгызы — Казаньның органиктиг синтез заводу удавас ажыглалга кирер.

Чаа бүдүрүлге — чуртта эң улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи болур. Республикада аажок хөй нефть газтарын болбаазырады ажылдаарының чорудулгаларын бүрүн автоматчыткан. Заводтуң бээр продукциязы чурттуң улус ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглаттынар. Ол болза фенол, ацетон, полиэтилен болгаш өске-даа хөй-хөй продукция-дыр.

ЧУРУКТА: мурнакчы слесарь-монтажниктер Станслав Козырев (солагай талазында) биле Николай Литвинов оларның күчүлүг соодулга тургузулгаларын эптеп кылганын хынап турары.

Фото Б. Мясниковтуу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаа организацияда

Бай-Тайга районнуң Шуй-Аксында кадыкшылга школазында комсомол организациязы чоокта чаа тургустунган. Бо аразында организация багай эвес ажылдап келген. Өөредилге чылының эгезинде маңаа 7 комсомолчулар турган, ам оон кырынга 8 кижи немешкен.

Комсомол организациязы аныяктарның политиктиг өөредилгезин организастаан. Ол бөлгүмнүн кичээлин пропагандист эш С. Санчай эки организастап турар. Школа өске черлерден озалааш-даа болза комсомолчуларның идепкейлиг киржилгезибиле янзы-бүрү политиктиг болгаш массалыг хемчеглерни организастап турар. Бо аразында айтырыг-харыы кежээлерин, хөл-шыдыраа маргылдаазын организастаан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарының талазы-биле элээн каш беседаларны чорутканнар. Понедельник санында-ла аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү база доктаамал ажылдап турар.

Комсомол организациязының мындыг ажылының түннелинде эки ажылдап турар комсомолчулар болгаш аныяктар база бар. Оларның аразында И. Даваа, Л. Хертек, С. Салчак болгаш өскелер-даа бар. Бо чаа чылда ажыл-агыйга улам улуг чедиишкиннерни чедип алыр дээш, кадыкшылга школазының комсомолчулары улам эки ажылдаар.

Б. БАРБА.

Херээженнер чөвүлели

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда Н. Булгакова удурткан херээженнер чөвүлели колхозчу ажыл-ишчи херээженнерни колхоз бүдүрүлгезинче мобилизаставышаан, оларның культурлуг чуртталгазын улам экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни база организастап чорудуп турар.

Эрткен чылдың декабрь 11-де бөлүк херээженнер эш Булгаковага келгеш чаа чылда кедер чаа костюмнерни, платьелерни канчап быжып даарап алырыл? деп айтырганнар. Ол негелдени кандыг арга-биле хандырарын сүмележип чугаалашкан соонда, эш Булгакова колхоз даргазы эш Бархатовка барган. Оон машина чөпшээредип алгаш, райүлетпүр комбинадының директору эш Пересторинге барып, оон-биле дугурушкаш, даараныр цехтин эргелекчизи, быжыкчы эш Ростовцеваны колхоз суурунга чалап эккелген, ол мастер бир хүн дургузунда 35 херээженнерниң платьелерин, костюмнерин болгаш пальтоларын бышкаш, дүрген даарап бээр дээш райүлетпүр комбинадынче алгаш барган.

Хеп быштырганнарның аразында аныяктар-даа, назылап кырааннар-даа бар болган. Даараныр цехтин ажылдакчылары колхозчу херээженнерниң ол массалыг чагыын байырлап, күзелдин-биле хүлээп алгаш, кончуг дүрген даараанар.

Бо дугайында эш Ростовцева мынча деп чугаалап турар: — чагыкчыларның чагыын оларның боттарынга барып хүлээп алыр ажылды бис моон мурнунда практикалавайн турган бис. Ам бисте дүрген кылыр чагыглар эмгежок апарган. Бир эвес бодувус автомашиналыг болзувусса районнуң өске колхозтарын, суурларын кезип чораш, чоннуң хеп даарадыр чагыын ол черлеринге барып хүлээп ап турар ийик бис. Мен бодаарымга Ленин аттыг колхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Булгакованың эгелекчи саналын республиканың өске районнарының үлетпүр комбинаттарынга практикалаар болза чогуур-дур. Партияның болгаш чазактыг бистин чуртувуска элбекшилди тургузар дугайында айтыышкының боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле күүседип турар колхозчуларга, совхозтар ажылдакчыларынга оон-биле база дузалап турарывыс ол деп билип турар бис—дээн.

О. ЛАМА.

ЧОННУҢ ХЕРЕГЛЕЛИН ХАНДЫРАР ДЭЭШ

Улуг-Хем районнуң хереглел кооперациязының ажылдакчылары чылдың эрткен он бир айларының дургузунда элээн эки түннелдерни чедип алган. Бо үениң иштинде бараан саарылгазының планын 102,7 хуу, ниити чемненилгенин—104,8 хуу күүсеткен. Районнуң садыг черлери планныг онаалгаларын ажыр күүседип турар. Хереглекчилер ниитилелиниң коллективи бо чылдың бараан саарылгазының болгаш ниити чемненилгениң планныг онаалгаларын күүседири дээш социалистиг чарышты калбартканнар. Ол чарышта садыг, белеткел, чемненилге черлериниң ажылдакчылары киржип турар. Шагаан-Арыгның төп садыының (эргелекчизи эш Санников) садыгжылары он бир айларның планныг онаалгазын 103,5 хуу күүсеткен. Идиктер садыы (эргелекчизи эш Дерягина) планныг онаалгазын 113,4 хуу күүсеткен болгаш хереглекчилерниң бедик хүндүткелин чаалап алган. ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң бюрозу ол коллективтерниң ажылының чедиишкиннерин чугаалажып, үнелеп көргеш, коммунистиг күш-ажылдың коллективтери деп хүндүлүг атты оларга тывыскан.

Оон-биле кады садыг ажылдакчыларының иштинден мурнакчылар база көвүдээн. Чижээ, эштер Сереткин, Ламажай, Лаптев, Сенди болгаш өскелер-даа боттарының планныг онаалгаларын ай санында доктаамал күүседип келгеннер.

Райпо баштаар чери часкы, күскү хову ажылдарының үезинде автолавкаларны хову турлагларынче үргүлчү чорудуп, тараажыларның, механизаторларын хандырылгазынче улуг кичээнгейни салып келген.

Ынчалзажок, чамдык садыг ажылдакчылары планныг сорулгаларны багай күүседип турарын демдеглээри чугула. «Чодураа» колхозта көдээ магазин он бир айның планын 98,4 хуу күүсеткеш, өске садыглардан көргүзүг талазы-биле чыдып калган. Кара-Тал, Кожай садыглары үр үеде садыглавайн турганнар.

Амгы үеде районнуң хереглел кооперациязының ажылдакчылары ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин өөренип турар.

Д. АРАКЧАА.

КОПКАДАН ҮНЕР ӨЙҮ КЕЛГЕН

Суг-Аксы суурда Алдан-Маадыр аттыг бичии доора кудумчужугаш бар чүве. Кара пальтозунда хола өөктери кылаңайнып чоруур, дөртен хар элээн ажа берген хире эр кижи ол бичии кудумчулап эртенниц-не далаш чок, харылзаа конторазынче бар чоруур. Олап бар чораш, бир эвес ол тыва кижилерге ужурашкан болза, «экии, таныш» деп, ээлдээ сүргей мендилеп каар. Кежээ, ажыл шагы төнмээнде-ле, ол-ла кижи, ол-ла кудумчулап, ам харылзаа конторазындан дедир, аажок далаштыг ээп бар чоруур. Бо таварылгада ол бодунуң чаны-биле эрткен таныштарын эскерер-даа хире эвес, чүге дээрге, «дүрген-не бажынче» деп бодал оон сеткилин бүрүн хаара тудупканы ол. Шынап-ла чаңгыс аай бажын иштинге үргүлчү ажылдап, ол-ла бичии кудумчу-биле хүннүн-не кылаштап турарга ындыг-даа ыйнаан деп кижи кээргей-даа бээр. Оон аргын турар оруу кодан копказы дег кылдыр кыжын-даа, чайын-даа тапталы берген чыдар. А ол бодунуң копказын бүдүн чыл иштинде-даа чандыр базар эвес.

Григорий Григорьевич Глухов Сүт-Хөл район турда-ла, мырынай 1952 чылда-ла маңаа, районнуң харылзаа конторазының начальнигинге ажылдап чедип келген кижи чүве. Келгениниң баштайгы чылдарында ол дыка кызып ажылдап турган. Ынчаардагы Сүт-Хөл районнуң ажылчы чоннары черле доруун начальниктиг болган-дыр бис деп өөрүп-даа турганнар. Ынчалза-даа харылзаа конторазының ажылында улуг четпестер бар дээрзин ынчаардагы районга болуп турган хуралдарга болган чок-ла шүгүмчүлей бээр таварылгалар база тургулаан. Оларның чамдыктарын шын дээрзин эш Глухов хүлээп ап турза-даа, хөй нуруузунга удурланыр турган. Ам сөөлгү үеде ону шынгыы шүгүмчүлей бээр улуг хемчээлдиг хуралдар болбас апарганын ол ажыглап алгаш, ам мырынай оруктап алган копказындан үнместей бергени ол боор он.

Суг-Аксы суурда харылзаа конторазының ажылында четпестер-ле хөй. «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбырының конторазынга кире бээр болзунарза, ээлеринге четпээн солуннар шкафтар кырында сарааталы берген чыткылаар. Оларның аразында ол суурнуң чурттакчыларынга ында почтальон эш Мартаңоолдуң тарадып бербээн солуннары, салбырның Ак-Даш суурунуң чурттакчыларының солуннары чыдар.

Ишкинге баарга база-ла ындыг. Кызыл-Тайга суурнуң почтазын Ишкинче өттүр бадырып турарындан ол суурнуң чурттакчыларының чагаа, солуннары ында овааланы берген чыткылаар. Ынчаарга ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннарның солуннары ай-айы-биле барбас. Хүүректигде, Чечектигде, Манчүректе малчыннарга баарга, чагыткан солуннарывыс шуут читкилээн деп хомудап турары-даа чөптүг. Чагыгларның болгаш чагаа бижиктерниң тарадылгазын партия организациялары, көдээ Советтер болгаш совхозтуң удуртукчулары база харыылаар болбайн аан. Ынчалза-даа бо талазы-биле кол харыысалга харылзаа конторазынга онаажыр. Ол контора ону үргүлчү контрольдаар ужурлуг. А, эш Г. Глухов ындыг «хостуг» үе тыппас болуп турар.

Радио, телефон харылзаазы мырынай харык чок ажылдап турар. Өске хоорайлар, суурлар-биле чугаалажыр дээн кижилер бир, ийи хүн манап турар. Чүгле район төвү Чадаана-биле безин чугаалажырда барык бүдүн хүн манаар апаар.

Харылзаа конторазы боду тускай радио белдирлиг. Ол хиреде-ле дамчыдылгалар үстү бээр, чогуур шагында болбайн баар таварылгалар бар. Харын моон ужурунда чамдык чурттакчылар репродукторларынга шамнап, оон тудазындан туткаш, хыйланып, аай, дедир долгаан турар човуланныг чорук бо-ла таваржы бээр. Сүт-Хөлдүн тус-тус суурларында, фермаларында боттарының бажыңнарынга радио точкалары кииртип алыксап турар кижилер кайы хөй. Оларның билдириишкиннерин эш Глухов тускай папкада көктеп алган олурар. Оларның аразында мырынай «чөнээн», 2—3 чыл болган билдириишкиннер бар. Оон ыңай совхозтуң Ишкин-Аксы, Ортаа-Тал сүт-бараан фермаларын оларның чанында радио шугумнарындан радиожудуп болурунун аргазы бар.

Бо бүгү четпестерниң бир кол чылдагааны харылзаа конторазының начальниги эш Г. Глуховтуң амыдыралдан хоорлуп, изеп алган копказындан үнместээни болуп чадавас. Сүт-Хөлге ажылдап келген он шаа чылдарының иштинде Григорий Григорьевич бо черниң суурларынга шоолуг чорбас, бо эрткен чылда мырынай чорбаан. Моон ужурунда чоннуң харылзаа талазы-биле негелде хомудалдарын билбес болуп турар. Изеп алган эрги копканардан үнгеш, чаа ёзу-биле ажылдаза чогуур боор ийин бо, эш Глухов.

Б. САРЫГЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

Кыштаглаашкынга бир чугула чүүл

Мал кыштагладыышкының чедиишкинниг чорударының, малдың продуктулуун бедидериниң бир эң чугула негелдези болза, мал чемнерин шын, камныг ажыглаары болур. Ажыл-агый бүрүзү малды чемгерер мурнунда чемнерни болбаазырадып, амдан киир белеткээрин калбак хемчээл-биле организастаар, бөдүүн чемнерни хээндектээр, ылбырады хайындырар, тарааны чарбалаар болгаш ону сайзырадып кылырының өске-даа аргаларын ажыглаар херек.

Ылаңгыя бүгү мал фермаларынга амдан киир сайзырадып белеткээн чемнер-биле малды чемгерерин чедип алыры чугула. Чемни сайзырадып белеткээрге малга чидингир, хоолулуг болгаш хайлыычал болур.

Мал чемнерин амдан киир белеткээрин хандырар сорулга-биле чемнерни буска ылбырады хайындырар саваларны, тараа чарбалаар болгаш савац хээндектээр машиналарны, корнеплодтарны, өске-даа чемнерни чуур болгаш кестирип хээндектээг дериглерни ажыл-агыйлар тыптынып ап, ажыглалга киирери чугула.

Хээндектээн саванны ылбырады хайындырарга, оон чидиртингири 10—15 хуу бедиирин практика көргүскен, ынчангаш 1000 тонна саванны амдан киир белеткээрге, оон 100—150 тонна саванны камнап албышаан, 200 баш мыйыстыг бода малды азы бир муң баш чедир хойларны болгаш өшкүлерни оон-биле чедиишкинниг азырап болур.

Мыйыстыг бода малга болгаш хойга бээри-биле хээндектээн саванның узуну 3—5 сантиметр болур. Савацны оон бичеледир үүрмектеп болбас. Эмин эрттир хээндек савац хоюдур дайнаттынмас болгаш чылгыны чөдүртүр, мыйыстыг бода малды кегжендирбес чорукка таварыштырыптар. Хээндектээн саванны ылбырадыр хайындырары-биле мал чеми хайындырар саваның доскаарынга азы хааржаанга 20—30 сантиметр кылдыр кылыннадыр салган санында суг-биле холуштурар. Доскаарга азы хааржакка саванны долдур салган соонда чем ылбырады хайындырар саваның крышазындан үнүп эгелээн бус оларже дамчыыр болгаш ылбырады хайындырыышкын 30—40 минута үргүлчүлээр. Ынчаар белеткээн саван малга чидиртингир болгаш хоолулуг болур. Хээндектээн саванга корнеплодтарны, картофельди холуп болур. Ындыг арга-биле саванны саар инектерге чидиртирге дыка ажыктыг.

Ылбыраткан саванны ол-ла савазынга элээн үр тургузуптарга, улам чымчак болгаш амданныг апаар. Бир эвес корнеплодтар чок болза, хээндек савацны концентраттар-биле холуп болур болгаш малчыннар ону бөдүүн чемнерни малга хереглээриниң хемчээли-биле бээр. Бистиң республиканың колхозтарының байдалынга мал чемнеринге саванны мынчаар белеткээри болза, амдызында чедип ап болдунар дээре арга болур.

Колхозтарга, ылаңгыя хаван ажылын эки хөгжүдүп турар черлерге, сиген далганын белеткеп, оон-биле хаваннарны чемгерерин организастаары чугула. Силос, саван хээндектээр машинага баш бурунгаар бичеледир хээндектээн сиген «ДММ—0.3» деп машинага далганнандыр дээрбедеттинген турар. Колхозчулар кышкы үеде сиген дээрбедээрин каан, соок хүннерде чорудар болгаш ону хааржактарга эки дыгыш кылдыр ургаш, кургаг складтарга шыгжаар херек. Холумак чемнерниң составынга сиген далганы база кирер. Сиген далганы немээн холумак чемнер-биле малчыннар малды чемгерерде, ону сугга өттүрүп алыр ужурлуг. Ындыг холумак чемнерни ылбырадырга витаминнернин чидириин болдурбас.

Чаш малды өстүреринге сиген хандызын ажыглаары аажок ажыктыг. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунда чаш бызааларга сиген хандызын ижиртип турар. Ында эрткен чылын бызаа бүрүзү дүн-хүнде 700—800 грамм дензи немелделиг болган. Мурнакчыларның дуржулгазы-биле алырга, чечектелириниң мурнуу чарыында азы чечектелип турда кескен эки шынарлыг сигенни ынчаар ажыглап турар. Сиген хандызын белеткээринге тускайлаан сиген узуну 2—3 сантиметр кылдыр баш бурунгаар бичеледир үүрмектеттинген турар.

Арыг сиген хандызын алырда, хээндек сигенни соок суг-биле чуур, ынчангаш сигенге холушкан довурак-доозун оортан арыглаттынган турар. Оон соонда бир килограмм сигенге 6—7 литр сугну куткаш, ону баштай 70—80 градус чедир чоорту изидер. Оон соонда саваны дуглап шып алыр болгаш дүн-хүн дургузунда сиген хандыланы бээр.

Сиген хандызын малга бээринин мурнунда ону шүүреп арыглаар болгаш чаш малга чылыг турда бээр. Төрүттүнге-ле 2—3 неделя четкен бызааларга болгаш хаван оолдарынга сиген хандызын ижиртип бээр. Хаван оолдары туралааны-биле күзелинге чедир ишсин дээш суг орнунга сиген хандызын берип болур, бызаага ону баштай 0,25 литрден эгелээш чоорту көвүдедир бээр болгаш төрүттүнгенинден бээр ийи ай четкен бызаага 3—3,5 литр чедир бээр.

Сиген хандызы улуг, биче хаваннарга, ылаңгыя чаш малга ажыктыг болур. Малды витаминнер болгаш өске-даа чемиштиг чүүлдер-биле хандырарындан аңгыда, сиген хандызы бызааларның кыжык аарыын узуткаар, а оларның өлүп хораар чоруун болдурбас. Сорулга болза, бызааларны, хаван оолдарын сиген хандызы-биле чемгерип тургаш, эки өстүрүп турар мурнакчыларның дуржулгазын бо чылын бүгү колхозтарның мал фермаларынга нептередири болур.

Колхозтарда мал чеми тараалар—сула, арбай курлавыры болгаш тараа богу дыка хөй. Ол үнелиг мал чемнерин камныг чарыгдаар дээш колхозтар оларны амдан киирип белеткээриниң чугула аргазын шиңгээдип ажыглаар херек. Хаваннарны, мыйыстыг бода малды бүдүн тараа-биле чемгерерге, оон 40 чедир хуузу малдың организминге ажыглаттынмайн артып каар. Ынчангаш малды концентраттар-биле чемгереринге оларның чарыгдалы доктааттынган нормазындан 40 хуу хөй болур деп чүвени эртем болгаш практика тодараткан. Колхоз бүрүзү мыйыстыг бода малга, хойга, хаванга бээр тарааларны чарбалаар болгаш амдан киир белеткээр болза оларның чемиштиг чүүлдери малга эки шиңгээчел болгаш камналгалыг болур.

Кышкы үеде малды дус-биле хандырары чугула. Чаш малды чугай, ыяш хөмүрү, хүл, сөөк далганы, сөөк хүлү, дүвүрен дээн ышкаш минералдыг немелде чемнер-биле хандырар болза ол дүрген өзер, кадык шыырак болур.

Б. САЛЧАК,
зоотехник.

Красноярск край. Делегейде эң улуг Красноярск ГЭС-тин тудугжуларында хайныышкынныг үе. Сибирьниң күчүлүг хеми Енисейни дуй боорунун хүнү чоокшулап келген. Онгарда ажыл дүне, хүндүс-даа хайныгып турар. Чалдаашкын улгадып турар. Оң талакы эрикке чедир 65 метр хире чер арткан.

Чурукта: Красноярск ГЭС-тин онгарында.

Фото **Р. Маняфовтуу**. СЭТА-ның фотохрониказы.

Хамаарышпас болганының 15 чыл оюн Бирма байырлаан

РАНГУН. СЭТА-ның корр. А. Власовтуң дамчыдып турары болза: Бирма Эвилелиниин хамаарышпас болганының 15 чыл-оон январь 4-те болган.

Бирманың найысылалы каас-шынаак кылдыр шиметтиниккен. Байырлаашкыннар Рангуннуң шөлдеринге, парктарынга болгаш стадионнарынга болгулаан. Аунг Сана аттыг парктыг муң-муң кижи доллур олурупкан, анаа хамаарышпас чоруктуң фестивалы ажыттынган. Хөлдүң эриктеринде павильоннарның каас-чараш хоорайжыгажы чаштынып чоруткан. Күрүне бүдүүлелери болгаш национал компаниялар ында боттарының бараанналарын делгеп көргүскен, ол барааннар — «Бирмага кылган» деп маркалыг. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективтери ажык шөлдерде оюн көргүзүп турарлар. Цирк болуу база-ла ында оюн көргүзүп турар, оон аныяк киржикчилери Совет Эвилелинден чоокта чаа-эвээ келген.

«Совет машиналар» деп павильонга кижилер эңдере каап турар. Минск заводунуң тракторларын ында онза сонуургаар. Бирманың шөлдеринге баштайгы совет тракторлар беш чыл мурнунда чедип келген. Оларны ажыглаан. Мандалай чоогунга машина-трактор станцизын чуртка бир хуагарында тургускан.

Бирманың национал маадыры генерал Аунг Санаиың турасказалынга Бирманың хосталгалыг демиселиниң хоочун киржикчилеря — национал чангыс эптин фронтузунун, Бирманың каттышкан ажылчын партизының болгаш эске-даа организацияларның удуртукчулары четкилеп келгеннер. Фронтуның чингине секретары Бо Мья Тве болуунуң чугаазынга мынча деп демделээн: колониалдыг эрткен үеним уржуктарын тунулунга чедир узуткап чок кылырынга бирма улус бүрүн шинтпирлиг. Аунг Санаиың чарлаан идеялары дээш — национал чангыс эптн быжыглаары дээш, тайбың болгаш чагагай амыдырал дээш моон сонгаар-даа демисежириви стин национал маадырывыстың турасказалының мурнунга байырлалдыы-биле медеглеп тур бис.

Революстуг чөвүлелдиң даргазы генерал Не Вин национал байырлалга алдар болдуруп, кежээ улуг хүлээп алыышкын кылган. анаа күрүне болгаш хой-ниити организацияларының төлөөлекчилери, ажылчыннарның болгаш таразчыларның төлөөлеря, элчин болгаш төлөө черлериниң удуртукчулары киришкен.

Пекинде чугаалажыышкыннар үргүлчүлеп турар

ПЕКИН. (СЭТА). Кытат-иидий кызыгаар маргылдаалын тайбың шинтпирлээринче угланган чугаалажыышкыннарны январь 3-те Пекинге уламчылаан. КЎР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Эньлай, Цейлонуун премьер-министри С. Бандаранаике, КЎР-нуң премьерииң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Субандрио олар чугаалажыышкыннарга киришкен.

Синьхуа агентилелдиң дыннадыр турары-биле алырга, чугаалажыышкыннар найыралдың байдалынга эрткен.

ПОЛЬША—КУБАГА

ВАРШАВА. (СЭТА). Кубага судно кылыр ийи бүдүрүлге черии польша тускай эртемниглер тудуп тургузар. Ол бүдүрүлгелериниң бирээзи чыл дургузунда нинти күүүзү 100 мун тонна ажыг болур судноларны септеп үндүрүп шыдаар. Ийигизиниге чаа судноларны кылыр.

Ол бүдүрүлгелериин төлевилели ам кылдынган. Кубага судно кылыр тускай эртемниг кадрларны ам Польшаның судно бүдүрүлгелериндө болгаш техниктиг школаларында белеткеп турар.

ЙЕМЕН КЫЗЫГААРЫНДА

КАИР. (СЭТА). Каирниң парлалгазының дыннадыгларын ёзугаар алырга, Йемен Араб Республиканың президентизи маршал Абдалла ас-Саляль дээди офицерлер хүлээп алган болгаш ПАР-нын Сауд Аравиязы-биле сонгу үүк кызыгаарында байдал «долулу-биле тааримчалыг» болуп турар дээрзиниң дугайында ялеткелди офицерлер президентиге киргеннер.

Кубада „найыралдың парыгы“

ГАВАНА. (СЭТА). Куба найысылалдан 20 километр черде туруп турао каас-чараш муроорт болуур Санта Мариага элээн каш чүс кижилер чыгып келген. Куба революциияның дөрт чыл оюн байырлаары-биле делегейниң 61 чурттарындан четкилеп келген төлөөлер «Найыралдың парыгын» тургузар дээш аңаа чедип келгеннер. Американың хестуг девисизээринде ол каас-чараш буянны оон-даа артык кылдыр каастаар болгаш боттарының чораанының дугайында турасказалды маадырлыг чонга арттырып каар дээш, олар аңаа ийи чартык муң ыяштарны тарып олуртканнар. Ыяштыг тарып олуртнан делегаттың фамилиязын айыткан табличканы ыяш бүрүзүнде быжыглаан.

Олардың бирээзинде мынча деп бижээн: «1963 чылдың январьның 3-те Павел Попович тарып олурткан!». Өске ыяштардан чүнүң-биле-даа ылгалбайн турар ол ыяшка делегаттар, журналистер, ук черниң чурттакчылары чыгып келгеннер. Совет космонавт Павел Попович-биле чөвөн танышкары, оон хөлүн тудары, кады чурукка тырттырарын азы автограф бээрин диилээри кижи бүрүзүнге күзенчиг.

Ыяштарны тарып олуртнан соонда митинг болган, аңаа КРО-нуң национал удуртулгазының кежигүнү Роман Кальсинес чүве чугаалаан.

Катап эгитпес дузаламчы

БАМАКО. (СЭТА). Совет Эвилелиниң чазаанын Мали республиканың чазаанга эгиттинмес техниктиг дузаламчы көргүзериниң дугайында дугуржулгага Бамакога ат салган. Мали республиканың президенттизи Модибо Кейтиниң 1962 чылдың майда Совет Эвилелинге каап чораанының түңнелдерин хөгжүтпүшаан, ол дугуржулгага ат салган.

Ол дугуржулганы ёзугаар көдөө ажыл-агыйның дээди болгаш оргумак мергежилдиг тускай эртемниглерин база механизация талазы-биле тускай эртемниглерни—нинти саны 600 кижини белеткээр талазы-биле төнгү Мали республикага тургускан турар. Күрүнениң административтиг кадрларын белеткээриниге хереглээр 250 өөреникчилер өөренир дээди административтиг школаны база тургускан турар.

Ол дугуржулганы боттандырар чорук Мали республиканың экономиктиг хөгжүлдезиниге идиглиг болур болгаш ийи чурттарының аразында туруп турар ыйыралдыг харылзаалларны быжыглаар.

КОНГОДА БАЙДАЛ

КНО-нуң хемчеглерин туюлунга чедир чорудар

ПАРИЖ. (СЭТА). Катанганың чарыдырыкчыларынга улур дайын чорудулгазын үргүлчүлээрин, Чомбенин жандармериязын болгаш ак кештиг хелезиленикчилерни чылча шаварын Конгонуң төп чазаа негеп турар.

Франс Пресстиң Леопольдвильде корреспондентизи-биле беседазынга Конгонуң даштыкы херектер министерствозунуң статс-секретары Марсель Ленгема мынча деп медеглээн: «Катанга-биле чугаалажыышкыннар дугайында чугаа-даа туруп болбас. КНО-нуң хемчеглерин туюлунга чедир чорутқан турар ужурлуг».

«Юнион Миньер» компаниянын аткылаашкынны сокпадырын негеп турар медеглелиниге бистер шуут удурланып турар бис»—деп, Ленгема онзалап демделээн.

Чомбе кыжанып, кажарлап турар

ПАРИЖ. (СЭТА). Информас агентилелдериниң Катангадан дамчыткан дыннадыгларын ёзугаар алырга, КНО-нуң шеригдери Жадовильди ээлеп алган соонда Колвезиже бурунгаарлап бар чыдар. Катанганың чарыдырыкчыларының код күштери ам Колвезиде концентринген. Катанганың жандармнары болгаш хелезиленикчилери, олар «төнчүзүнге чедир» дайылдажырлар деп Чомбениң медеглели турбуже. шинтпирлиг тулчуушкундан ойталарын үргүлчүлеп турарлар. Олар Жадовильди барык-ла тулчуушкун чокка каггаш унген. Англияның, Францияның болгаш Бельгияның ыйыышкыны-биле КНО бодунуң шериг хемчеглериниң удзыс ойталай бээр боор деп чүвеге идегээш, Чомбе бодунуң шеринң чылча шавыгдан камгалап алырын оралдажып турарды илден-дир.

Франс Пресс агентилелдиң дамчыткаиы-биле алырга, Жадовильдин районунга хелезиленикчилер кобальт заводун болгаш электростанцияны үрегээн, мындыг болза-даа «Юнион Миньер» компаниянын чес, хөлө эзилдирер заводтарын бүдүн зурттырган. «Бир эвес КНО-нуң шеригдери шавар халдашкынын соксатпас болза, бүдүрүлгелерни үрегээри үргүлчүлээр» деп Чомбе медеглээн.

Чугаалажыышкыннарга „чөпшээрежин турар“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чылча «президент» Чомбе чаа медеглелдя кылган, ол медеглелдиң утказы чүл дээрге. КНО-нуң шериг хемчеглерин соксадырын негеп турарында болур. АП агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, Чомбе бо медеглелди Элизабетвильден сонгу-барыын талада 300 километр ырак турар Колвези хоорайга—бодунуп чаа баргаш турумчаан черинге барыын таланың ийи корреспондентилериниге кылган болуп турар.

«КНО-нуң эрге-чагыргалары-биле» болгаш Леопольдвильден кедир премьер Адула-биле чугаалажыышкыннарны мээң эгелээримнин У Тан күзеп турарын дыннаан мен» деп Чомбе чүлчүраан.

Англияның, Францияның болгаш Бельгияның колониалисчи бодуктери Чомбеге удур шериг хемчеглерин соксадырын негеп. КНО-нуң чингине секретарынче ыйыышкынны күштелдиргени-биле Чомбениң чаа медеглелиниң капсырааюп турары алдептиг.

Украин чогаалчы А. Коломиецтиң «Фараоннар» деп шинизии бистиң республиканың Хөгжүм-шии театрының артистери республиканың барыын талакы районнарынга көргүскеш келгеннер. Ол шинии көргүскеп черге-ле ажылчы чоннар аажок сонуургап турганнар. Ол ышкаш шинде ойнап турар артистериң уран тывынгыр таланттызы көрүкчүлерни база-ла сонуургадып турган.

Чурукта: «Фараоннар» деп шииден көргүзүг. Колхозтуң мастерская эргелекчизи Миколо (ролюнда артист А. Тавакай) болгаш оон кадайы Арка (ролюнда артист К. Сагды).

Фотозу Т. КЫЗЫЛ-ООЛДУУ.

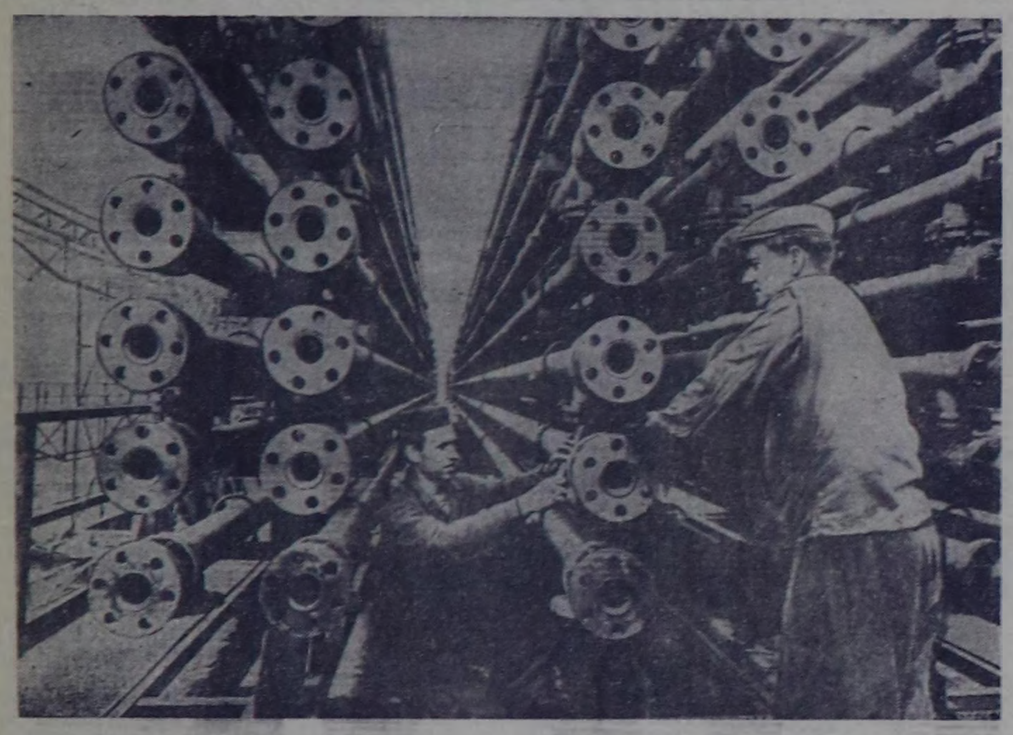

Чехословак Социалистиг Республиканың химия үлеттүрүг күүүдерни соксаал чонка остүрүп турар. Чаа заводтарны тудук, ажылдап турар заводтарны алгыдып турар. Мост хоорайның (Сонгу Чехия) чоогунда химия будүрүлгезинде ам хлучук заводунга чиг-зт—синтетиктиг спирт будүрер шугумну тудуп турар.

Чурукта: чаа шугумнуң соодулга тургузулгазын ажылчыннарның эптеп, кылып турары.

Фото ЧТК—СЭТА-ныы.

Дүжүт дээш демиселде

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР-ге бо чылын суггарар рис шөлдерин 30 мун ажыг гектарга алгытқан турар.

Суггарылга системаларын быжыглаар болгаш калбартыр талазы-биле ажылдарга эрткен чылдың соолгу кварталында 150 мун ажыг кижи идепкейлин-биле киришкен.

Көрей ажылчы чоннарның эрес-мадырлыг ажылының ачызында Пхеньяннын, Киянын болгаш Огжудоннуң ыскаш, шак ындыг улуг суггарылга системаларын быжыглаан. Оон-биле кады элээн каш чаа суггарылга системаларының тудуун дүргедедир арга база бар болган. Ылангыя Аинокан хеминн үнүнга суггарылга системазы 90 мун гектар черни суггарар болур.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА АҢГЫ ТУЛЧУУШКУННАРЫ

ЭЛЬЗАСТЫҢ ШАХТЕРЛАРЫ АЖЫЛ СОКСАДЫП ТУРАР

ПАРИЖ. Эльзастың калий рудниктериниң (Чөөн Франция) 10.000 шахтерлары дагжыларның социалстрахование талазы-биле де Голлдуң чазаның реаксылыг хемчегелеринге удурланышкынның демдээ кылдыр 24 шакта ажыл соксадышкынын январь 3-те чарлаан. Ол рудниктериң албан-хаакчыларының 90 хуузу ажыл соксадышкынынга база киришкен. Коммунистиг болгаш социалистиг партияларның Виттельсем хоорайда (Эльзас) секциалары калий рудниктериниң боттарының негелдерин хандырары дээш демисежип турар дагжылары-биле эп-сеткилдиин каттыштырып турар резолциияны кабы хүлээп алган.

АНГЛИ ЭЛЕКТРИКТЕР БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛАП ТУРАР

ЛОНДОН. Англияның 26 электростанциларының ажылчыннары ажыл төлевирин бедидер дугайында оларның негелдерин хандырарынга администрацияның күзел чорүшка удурлалышкынның демдээ кылдыр «ооҗум темпилери-биле» ажылдаарын дөртку хүнде үргүлчүлеп турар. Эссекс графствоуң чамдык хоорайларында ажыл соксаан. Англияның мурнуу-барыын болгаш мурнуу-чөөн талазында мун-муң магазиннер, фабрикалар болгаш заводтар электри-чырыткы чок арткан.

Электриктериин профэвилелиниин болгаш электри талазы-биле чөвүлелдиң төлөөлекчилериниң аразында өскижидерин негевишаан, бир шакта ажыл соксадышкынын чоруткан.

ЧАА ЧЫЛ ЭВЭЭШ ӨӨРҮШКҮНҮ БЭЗР

БУЭНОС-АЙРЕС. Чаа чыл аргентин ажылчы чоннарга эвээш өөрүшкүнү бээр. Каш айларның дургузунда олар ажыл төлевирин албайн турар. Оларның өг-бүлелеря кедергей аар-берге байдалга таварышкан. Чуртта таарымнас чорук массалыы-биле өзүп, ажыл соксадышкынның шимчээшкин күштелип турар.

«Кларин» солуннуң дамчыткаиы-биле алырга, «Отис» заводтуң ажылчыннары оларның дүрүм чок ёзу-биле ажылдан үндүртккен 150 эштерин администрация черн ажылга катап киирбес болза ажытче үнеринден ойталап турарлар.

Буэнос-Айресте «Пиасеа», Сиудаделада «Рисар», Висенте-Лопесте «Реминтон Ренд» деп металлургия заводтарының ажылчыннары ажыл соксадып турар. «Аксиндар» заводтуң үш мун ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ажыл төлевирин төлээрин негевишаан, бүдүрүлгеии ээлеп алганвар. Декабрь 27-ден эгелээн «Эрса Тойбол» деп пөс-тазвы фабриказы ажылчыннарның холунда туруп турар. Чоок кварталдарның чурттакчылары ажыл соксатканварга кандыг-даа янзының дузаламчының көргүзүп турар.

ИТАЛИ ЗМЧИЛЕРНИҢ ТААРЗЫНМАС ЧОРУУ

РИМ. Италияның бүгү эмнелгелеринге эмчилер кадык камгаладынга дөзевилелдя көвүдериин болгаш боттарының материалдыг байдалын эмнелгелерге медицина ажылдакчыларының хой санныг хүралдары болгулаан, оларга кол эмчилер база киришкен.

ДАНИ БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

КОПЕНГАГЕН. Норвег балыкчыларның каттыжышкыны норвег балыкчыларның ажыл соксадышкыны доозулгужеге чедир Норвегияга балык чорутпас деп дилегня дани балыкчыларның чогуур организацияларынга киирген. Ол дилегте харыы кылдыр Данияның балыкчыларының каттыжышкыны болгаш Барыын Ютландияның балыкчыларының каттыжышкыны маргылдаазы норвег балыкчыларның күзелинге хандыр таарыштыр шинтпирлегиже чедир норвег порттарже балык чорутпас деп боттарының кежигүннеринге сүмелээн.

ИЗРАИЛЬДЕ АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

ТЕЛЬ-АВИВ. Израильде күш-ажыл биржаларының албан-хаакчыларының бүгү-нинти ажыл соксадышкынын чарлаан ээрзин «Кол Гаам» солун дыннаткан. Тель-Авивте «Виталгоз» деп пөс-тазвы фабриказының 200 ажылчыннары ажыл соксаткан. Ажыл соксатканнар ажыл төлевирин көвүдеприн болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негеп турар.

(СЭТА).

Спорт—кадыкшыл

Чөөө-Хемчик районнуң Ийме сес чыл школазында спорттуң янзы-бүрү секциялары ажылдап турар. Чижээ, баскетболда—53, лыжада—36, теннисте—24 өөреникчилер дектамал киржип турар. Школада хостуг хүреш секциязы база бар.

Суббота кежээзинде, воскресенье хүнеринде спорт оюннар, маргылдаалар болза эгелей берген тургулаар. Школаның бирги черн даш организастаан баскетбол маргылдаазынга 73 өөреникчилер киришкеа. Ол ышкаш лыжага чарыш база солуп болгулаар.

Моон-биле кады Ийменин спортчу школачылары Ленин аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазынга болгаш Шарланда хой бригадазынга лыжадыг барып, анда ажылга ий-ойде бээр дыннаан мен» деп Чомбе чүлчүраан.

Англияның, Францияның болгаш Бельгияның колониалисчи бодуктери Чомбеге удур шериг хемчеглерин соксадырын негеп. КНО-нуң чингине секретарынче ыйыышкынны күштелдиргени-биле Чомбениң чаа медеглелиниң капсырааюп турары алдептиг.

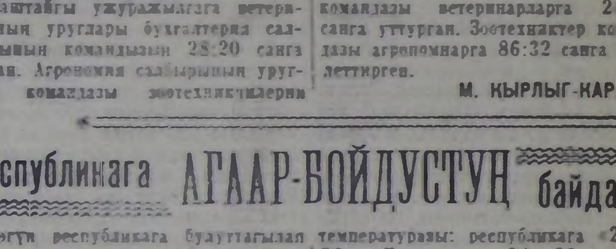

Чугаалажыышкыннарга „чөпшээрежин турар“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чылча «президент» Чомбе чаа медеглелдя кылган, ол медеглелдиң утказы чүл дээрге. КНО-нуң шериг хемчеглерин соксадырын негеп турарында болур. АП агентилелдиң дыннатканы-биле алырга, Чомбе бо медеглелди Элизабетвильден сонгу-барыын талада 300 километр ырак турар Колвези хоорайга—бодунуп чаа баргаш турумчаан черинге барыын таланың ийи корреспондентилериниге кылган болуп турар.

«КНО-нуң эрге-чагыргалары-биле» болгаш Леопольдвильден кедир премьер Адула-биле чугаалажыышкыннарны мээң эгелээримнин У Тан күзеп турарын дыннаан мен» деп Чомбе чүлчүраан.

Англияның, Францияның болгаш Бельгияның колониалисчи бодуктери Чомбеге удур шериг хемчеглерин соксадырын негеп. КНО-нуң чингине секретарынче ыйыышкынны күштелдиргени-биле Чомбениң чаа медеглелиниң капсырааюп турары алдептиг.

БАСКЕТБОЛГА

Кедөө ажыл-агый техникумунуң баскетбол маргылдаазы салбырлар аразында үргүлчүлеп турар. Оон организастыг болгаш солуп.

Баштайгы ужуражылгага ветеринарның уруглары бухгалтерия салбырының командазын 28:20 санга уткан. Агрономия салбырының уруглар командазы зоотехниктилерни 24:17 санга уткан.

Дараазында оолларның маргылдаазы көрүкчүлерниң сонуургалын улам-на хайныктырган. Бухгалтерия командазы ветеринарларга 24:34 санга уттурган. Зоотехниктер командазы агрономнарга 86:32 санга тиилеттирген.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Республиканга АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага будуттагылап температуразы: республикага +21—26, а Кызылга — 24—26 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Езулуг кижи дугайында гоому» 10, «Дерсу Узала» 12. «Бистиң хоорайывыстан келген оолдар» 2, «Бир суурнуң оолдары» 4, 5.30, 7.40, 9.30 шактарда.

«Каа-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Конькиниң оол» 11.15, 1.15, 3.15, «Алларның дээрбээ» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Уран чүүлдүң шылгараачыларының концертн» 10.30, «Оливер Твист» 12.30, «Гуссар балладазы» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Павлуха» 11.15, 1.15, «Бир-ле черде олуу бар» 3.15, 7.15, «Час» 5.15, 9.15 шактарда

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ КАДЫКШЫЛ

Күш-культура, болгаш спорт—кижиниң кадык-шыырак, омак-сергелең болгаш шилгедек болур чоруунуң чугула үндезини.

Күш-культура — кижиниң эрте кырымыр чоруунга удур демисежириниң, кижиниң күш-ажыл кылып шыдаар аргазын үзадыры дээш демиселдиң эң чугула негелделериниң бирээзи. Оон-биле кады күш-культура элээн хөй аарыларга удур эмнеттинериниң аргазы кылдыр база хереглеп турар.

Күш-культураның сула шимчээшкиннерин кылырынга кижиниң организмниге оон ажыл-чорудулгазынга дыка эки салдарын чедирер, ол хамыктың мурнунда кижиниң төп нерви системазынга (баш мээзинге болгаш оорга түңүге) барып салдарын чедирер деп чүвеии улуг орус эртемденнер И. М. Сеченов, И. П. Павлов болгаш оларның өөреникчилери көргүскеп. Күш-культураның сула шимчээшкиннери төп нерви системазын дамчыштыр бодунуң чаагай салдарын өске органнарга база дамчыдар: хан эргилдезин күштелдирер, чем хуулдурулгазын экижидер болгаш түректе быжыглаар. Күш-культура кылбайн турар эр кижиниң өкпезиниң амыдыралчы ишкири ортумаа-биле 3500 куб сантиметрге дең турунда, а күш-культураның сула шимчээшкиннерин кылып чоруур кижилериниң ортумаа-биле 4500 куб сантиметр чедир улгадып турары бадыткаттынган.

Күш-культураның салдары шыңгаа эттерге онза тодазы-биле дамчып турар шимчээшкиннер үезинде шыңгаа эттер хан-биле оон хандыртынып турар болгаш оон-биле кады организмче чемнитиг түүлдер база кислород кирип турар. Хан шыңгаа эттерже хан саваларын дамчып турар. Хан саваларының эң-не быйыргын судаларын капилляр дээр адаар. Күш-культураның сула шимчээшкиннерин үргүлчү кылырга ол капиллярлар түгле алгып турар эвес, а харын шыңгаа эттерде оларның саны көвүдеп турар апаар.

Кижиниң мага-бодунуң бүгү органнарынга күш-культураның ажыктыг салдарының дугайында дыка хөй чижектерни көргүзүп болур. Ындыг турбуже-ле күш-культура болгаш спорттуң черекке албайн чоруур кижилер база-ла бар. «45 харлыында-ла бодунуң кырып-назылаарын медерелдин-биле шинтпирлеп алган» кижи дугайында К. Е. Ворошиловтуң чугаазы ындыг кижилерге шуут хамаарышкан.

Кижи чогуур физиологтуг кырымыкынынга чедир чурттавайн турар деп академик И. П. Павлов хөй удаа шыйып келген. Бодунуң чурттаалгазын узадыр толээде, шын болгаш эки чемненир, күш-культура болгаш спорттуң шимчээшкиннерин үргүлчү кылыр херек. Улуг физиолог бо талазы-биле боду үлегер болуп чораан. Улуг эртем ажылын кылбышаан, ол үргүлчү гимнастика кылыр, суггa эглер, чадаг-терге мунар, баг хан ойнаар чораан.

«Ында энергия болгаш өөрүшкүлүг, сергелең чуртталга чедир» кайыын кээп турарын, улуг эртем болгаш хөй-ниити ажылдарын чорударынга эргежок чугула херек мынча күштерни кайыын тып алтурарымны кижилер мендеп бо-ла айтырып келир-дир»,— деп сеген ийи харлыг совет эртемден О. Б. Лепешинская чугаалап турар. «Харылап болур мен: мээң бүгү назынымда күш-культураның сула шимчээшкиннерин кылып келгеним шаңаа биче эвес рольду ойнаан ийин. Ам-даа болза назы-харым ыыка улгадып келзежок, күш-культураны кайбайн чоруур мен. Бодумнуң күжүмүң болгаш кадыкшының байдалынга таарыштыр бодумга чогаадып кылып алганым күш-культураның сула шимчээшкиннерин эртенниң-не күүседип турар мен».

Кижиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкыны бистиң күрүневистиң дээди хообузу. Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг денелеин бедидер дугайында, кижиниң бүгү-де үезин болгаш күш-ажылының долу чечекгелиишкиннинге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында Совет чазак, Коммунистиг партия могат-шылаг чок сагыш салып турар.

Оон-биле чергелештир совет кадык камгалалыының чугула негээ, кижиниң кадык чоруун быжыглаарының болгаш аарыгны сагындырын чайлалрының чугула чеңээ—күш-культураже улуг кичээнгей салып турар.

Күш-культура болгаш спорт совет кижиниң күштүг, шыырак, кадык болгаш сергелең болур чоруунга, улуг тургузукчу, күш-ажылга, бодунуң ынак Төрээн чуртуи камгалаарынга оон кажан-даа белең болурунга дузалаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орулбасчыларының 35-24, пропаганда кидизиниин 23—54, харысалгалыг секретарының болгаш харысалгалыг чежурныйның 23-35, көдөө ажыл-агый кидизиниин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал кидистериниң 37-13, шинтики информация кидизиниин 20-60, чагза болгаш совет тургузуг кидистериниң 21-27, үлегүүр болгаш транспорт кидизиниин 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00002.

Чагыг № 2927. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ЯНВАРЬ 9 СРЕДА № 7 (5411).

Өртээ 2 көп,

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОН, ХООРАЙ, КӨДЭЭ БОЛГАШ СУУР СОВЕТТЕРИНГЕ СОҢГУЛДА ЧОРУДАР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң сески чыылдазының бүрүн эргелери 1963 чылдың март 5-те төнери-биле холбаштыр, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1963 чылдың март 3-те воскресеньеде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулданы чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың январь 7.

Тыва АССР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлээлериниң соңгулдазын чорудар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлээлериниң бүрүн эргелериниң хуусаазы төнгени-биле холбаштыр база РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1962 чылдың ноябрь 9-тагы чарлыы-биле дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1963 чылдың февраль 9-тан март 1-ге чедир үеде Тыва АССР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлээлериниң соңгулдазын ажылчы чоннар депутаттарының районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттери чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары
Г. ИВАНОВ.

1963 чылдың январь 8. Кызыл хоорай.

Районнарның партия конференциялары

Даарта Өвүр районнуң партия конференциязы болур. Дараазында хүн Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның партия конференциялары болуп эрттер. Оон соонда Тожу, Улуг-Хем районнарның партия конференциялары болур. Үстүнде районнарның партия конференцияларынга партия райкомнарының отчёттарын чугаалажыр.

А дараазында болур Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Таңды районнарның партия конференцияларынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түннелдери болгаш тус-тус районнарның партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалажыр. Бүгү районнарга партия райкомнарының чаа составтарын соңгуур.

Районнарның партия конференциялары болза, оларның амыдыралынга политиктиг улуг болуушкун. Олар бо чылын СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар эртип турар болгаш төөгүлүг чеди чылдың бо бешки чылының мырынай эгезинде болуп эртип турар болганда база бир онза ужур-дузалыы ында.

Чоокта чаа бистиң чурттуң өске областарында, крайларында, автономнуг болгаш эвилелдешкен республикаларында колхоз-совхозтарның девискээр аайы-биле бүдүрүлге эргелелдеринде партия комитеттериниң конференциялары болуп эрткилээн болгай. А бистиң республиканың онзагай байдалын, девискээриниң тарамыын болгаш көдээ, ырак черлерде чурттап турар чонунуң амыдыралының культурлуг деңнелиниң ам-даа чавызын барымдаалааш районнарны хевээр арттырарын өске чамдык ийи-чаңгыс национал округтар болгаш областар-биле кады биске база партияның Төп Комитеди чөпшээрээн. Ынчангаш районнарның партия конференцияларының ам болуп турар ужуру база ол.

Районнарның партия конференцияларының делегаттары болза район бүрүзүнде ажыл-агый, культура тургузуушкунун, ажылчы чоннарның политиктиг кижизидилгезин болгаш оларның үргүлчү өзүп турар материалдыг, культурлуг негелделерин хандырарын партия райкомнары канчаар удуртуп келгенинге чогуур үнелелди бээрлер. Чеди чыл планының онаалдалары канчаар күүсеттинип турарын, малды өстүрериниң, эът, сүт, дүк бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының база чер ажылының сорулгалары канчаар боттаның турарын эки анализтеп көөр херек.

Кайда-даа партия организациязының ажыл-чорудулгазын анализтеп көөрде удуртулга болдурар магалыг документилер ам бисте бар. Ол болза СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң илеткели болгаш ол Пленумнуң доктаалы. Ажыл-агыйга партийжи удуртулганы эде тургузары-биле болгаш партийжи ажылга бүдүрүлге принцивин барымдаалаары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны ол төөгүлүг документилерде тодаргай чугаалап каан.

Бистиң республиканың чамдык партия болгаш совет органнарының ажыл-чорудулгазынга кандыг-бир кампанияга алзыр, деңдески эвес ажылдаар чүүлдер бар. СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому болгаш райкүүском күскү үеде чүгле дүжүт ажаап алыышкыны-биле дүвүрээш районда коммунал албан черлериниң, ылаңгыя Ак-Довуракта Даг-дүгү комбинадының тудуг эргелелиниң кышка белеткелинче кичээнгей салбайн барган. Чүгле оон ужурунда ам Кызыл-Мажалыкта электри станциязы үзүктелиишкинниг ажылдап турар болгаш Ак-Довуракта тудуг эргелели кышкы байдалга ажылдаарынга шуут белен эвес болган. Ындыг янзы чаңгыс талалай бээр чоруктар өске-даа райкомнарның, райкүүскомнарның ажылының практиказында ам-даа бар. Районнарның партия конференцияларының делегаттары бо айтырыгже онза кичээнгей салып, каяа-даа, кандыг-даа ажылга дески эвес, үе-үеде чаңгыс талалап ажылдаар чорукту болдурбас дугайында тодаргай саналдарын бээр ужурлуг.

Кандыг-даа удуртукчу бүрүзүнүн даандырган ажылга харыысалгазын бедидеринче СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга илеткелинге эш Н. С. Хрущев улуг кичээнгей салган болгай. Партия эге организациларының секретарьларының, ажыл-агыйларның, албан организация черлериниң удуртукчуларының ажылының стилинче, партияның, күрүнениң идегээн ажылын олар канчаар күүседип турарынче районнарның партия конференциялары улуг кичээнгейни салыры чугула. Бо талазы-биле шүгүмчүлелдер принципиалдыг болгаш бар четпестерни моон соңгаар чайладырынче тодаргай угланган турар ужурлуг.

Хүн бүрүнүн амгы чугула ажылдарының дугайын районнарның партия конференциялары оюп эртип болбазы черле чугаажок. Ылаңгыя мал кыштагладыышкынында байдал ам чер-черде кандыг болуп турарыл, черле ынчаш малчыннарның чуртталгазының культурлуг деңнелин чоокку чылдарда шуут бедидерде, оларның амыдыралынга таарымчалыг байдалды тургузарда кандыг хемчеглер чорутса эки дээрзин конференцияларның делегаттары шынгыы чугаалашса чогуур. Соок, самдар өглерде чурттап турар, оон кедерезе ол өглериниң бир чартыын долдур анай-хураганнар, бызаалар баглап алган, мындыг таарымча чок байдалда чурттап турар малчыннар барык район санында хөй. Кыштагларга малчыннар чурттаар эки шынарлыг бажыннарны, четчир санныг улуг болгаш чаш мал кажааларын хөйнү тударынче улуг кичээнгейни салыр херек.

Бо чылын эки дүжүт өстүрүп алыры часкы тарылгага хынамчалыг белеткелден шуут хамааржыр. Амдаа дыка хөй ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агый техниказын септээриниң доктааткан графигин үзүп турарлар, техника септелгези ниитизи-биле кончуг оожум чоруп турар-дыр.

Партия чырыдыышкынының четкизинде политиктиг өөредилгенин байдалын, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгези районнарда кандыг байдалдыг тургустунганын, бүгү-ле культура-чырыдыышкын албан черлериниң, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының ажылының байдалын, чер-чер Советтериниң, профэвилелиниң болгаш комсомолдуң чер-черде организакчы ажыл-чорудулгазын район конференцияларының делегаттары бүгү талалыг анализтеп көөр ужурлуг.

Бистиң республиканың районнарының партия конференциялары болза СЭКП-ниң XXII съездизиниң, оон ТК-зының март, ноябрь Пленумнарының шиитпирлерин СЭКП райкомнары канчаар күүседип турарынын база бир хыналдазы болур болгаш республиканың көдээ ажыл-агыйын ам-даа дүрген хөгжүдериниң перспективтиг айтырыгларын шиитпирлээринге, райкомнарның партийжи-политиктиг болгаш партийжи-организакчы ажылын моон соңгаар үндезини-биле экижидеринге улуг идиглиг болуру чугаажок.

Дуржулгалыг слесарь

Хертек Сагды Кызылдың харылзаа гаражынга автослесарь болуп ажылдап эгелээнинден бээр он үш чыл эрткен. Ол үениң дургузунда Сагды дуржулгалыг автослесарь болуп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бедик атты чедип алган.

ЧУРУКТА: Х. Сагды карбюраторнуң ажылын таарыштырып тур.

Фотозу П. ГОЛЬЦОВТУУ.

БИСТИҢ КОМСОМОЛЧУ ПРОЖЕКТОРЛАРЫВЫС

Бистиң районга комсомолчу прожекторларның баштайгы отрядтары күскү дүжүт ажаап алыышкынының үезинде төрүттүнүп тывылган. Олар Төрээн чуртка, партияга, улуска дузалыг элээн ажыктыг чүүлдерни кылган. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу» колхозта тургустунган отряд (командири эш Кулча Бадраа) шоодуглуг агитхуудустарны 11 удаа ундүрүп, оларның арыннарынга ажыл-агыйда бар 25 хире четпестерни илереткен. Ажаап алыышкын үезинде комбайннарның хей туруушкунунун, кывар, чаар материалдар хандырылгазында үзүктелиишкинниң дугайында дүвүрээзинниг медээлерни ол отрядтың дайынчызы комсомолчулар организастап турган.

«Улуг-Хая» совхозтуң тараа шөлдеринге комбайннар долу күш-биле ажыглаттынмайн, ээлчег нормазын 3,8 гадан безин ажырбайн турганын ол совхозта тургустунган прожекторларның ийи отрядтары (командирлери К. Саган-оол, К. Сүрүн-оол) дидими-биле илереткеш, ажаалданың темпилерин дүргедедиринге, техниканың ажыглалын экижидеринге чугула рольду ойнааннар.

Ол дээрге бистиң комсомолчуларывыстың баштайгы базымнары турган дээрзин демдеглээри чугула. Комсомолчу хыналданың ол баштайгы отрядтары ажыл-агыйжы чугула херектерни бүдүрүп, комсомолчунуң ёзулуг хайымныг сеткилин, арыннүүрүн кыпсып, коммунизм тургузуушкунунга кол чүве—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге боттарының үлүг-хуузун киирип турганы ол.

Фактылар болгаш түннелдерге даянгаш, ВЛКСМ-ниң райкому комсомол амыдыралында ол чаа чүүлдү удуртурунун 5 кижи составтыг тускай район штавын тургускан. Ук штаб ай санында ийи удаа чыглып, районда отрядтарның ажыл-чорудулгазын углап башкарып турар. Эрткен үениң иштинде районда комсомолчу прожекторлар отрядтарының саны 15 чедир өзүп, оларда 75 комсомолчулар киржип турар апарган.

Ол отрядтарның иштинден Жданов аттыг колхозта С. Пилчир-оолдун, «УТКА-ның 25 чылы» совхозта Б. Хураган-оолдун, «Сельхозтехника» салбырында Н. Валовтун удуртканы отрядтар боттарының ажылынга көскү экижилгени чедип ап шыдаан. Олар партияның, улустун ёзулуг-ла караа, кулаа, идегелдиг дузалакчылары апар чыдар.

Ындыг болза-даа комсомол амыдыралында ол чаа эгелээшкинни комсомолдуң чамдык эге организациялары үнелеп көрбейн келгени-биле колхозтарда, совхозтарда, оларның тус-тус салбырларында комсомолчу прожекторларның отрядтары ам-даа четче тургустунмаан. Ылаңгыя «Улуг-Хая» совхозтуң чугула салбыры Арыг-Бажында (ында комсомол комитединиң секретары эш Сүктермаа) мынчага чедир ындыг отряд тургустунмаан.

Бир эвес комитет ол чугула чүүлче кичээнгей салган болза, амгызы ышкаш хөй четпестер турбас ужурлуг турган ийик. Шынында ол салбырда четпестер-ле хөй. Салбырның ажылчыннарының ортузунда массалыы-биле арагалаар, прогулдаар, хөй-ниитинин чурумун үрээр чоруктар ам-даа үргүлчүлевишаан. Ол четпестер-биле демисел чорутса чогуур улусчу дружина отрядының составында чаңгыс-даа комсомолчу чок болуп турары дыка эпчок. Күскү дүжүт ажаап алыышкынының үезинде ол салбырга улуг четпестер тургулаан. Салбыр төвүнден 10 км хире черге 13 га тараанын дүжүдү алдынмайн, хар адаанда арткан. Ону комсомолчулар «эскербейн» эрттирип кааны элдептиг.

Мындыг янзылыг четпестер «Найырал» совхозка, «Чодураа», «Х Улуг хурал» колхозтарга база тургулаан болгаш ам-даа хөй. Ынчаарга ол ажыл-агыйларда комсомол комитеттери, эге организациялар ындыг четпестерни билзе-даа, оларны узуткаар дээш демисел чорутпайн, ол четпестерниң дугайында безин чадаарда чогуур организацияларга-даа дыннатпайн турар чоруктар бар. Комсомолчу прожекторларның район штавы (начальниги эш Б. Монгул-оол) база-ла оперативтиг эвес, олутпай ажылдап турарын демдеглээр херек.

Комсомолчуларның бүгү ажыл-чорудулгазын, оларның ажыктыг хөделиишкиннерин хүн бүрү башкарып, дузалашса чогуур колхозтарның, совхозтарның парторганизациялары болза, комсомол амыдыралында ол чаа эгелээшкинни деткивес, прожекторжу отрядтарның киирген медээлерин тоомчага албас чүүлдер бар, мен бодаарымга ол өкта шын эвес.

К. ЧӨРЕВЕ,
ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунуң секретары.

Үнелиг эгелээшкин

Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязының коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар коллективинде бүгү-ле курлавырларны болгаш бар-ла техниканы шуптузун ажыглап шингээдир талазы-биле чарыш эгелээн. Моон мурнунда электростанцияның складынга чамдык механизмнер, электрилиг машиналар, аппаратуралар болгаш дерилгелер ажыглаттынмайн шыгжаттынып чыткылаан. Ам оларны бүдүрүлгеге ажыглаар дээш чүгле инженер-техниктиг ажылдакчылар эвес, а коллективтин бүгү кежигүннери улуг походту чарлааннар. Чаа техниканы болгаш иштики курлавырларны ажыглап шингээдир талазы-биле чугула ажылды коллективте партия организациязының тускай парткомиссиязының шынгыы контролюнун адаа-биле чорудуп турар. Үнелиг эгелээшкин эки түннелдерин дораан-па берип эгелээн. Одалга төвүнден хүл ырадыр сөөртүр электровоз дыка үр үеде ажыглал чок турган, ам ол ажылдап эгелээн, мурнунда идер тергелер-биле хүл дажыглап турган кижилерни ам өске ажылдарже шилчиткен. Бо ышкаш чижектерни ам-даа дыка хөйнү көргүзүп болур.

Хойжу бригада

1962 чылдың эгезинде Өвүр районнуң Ак-Кара-Сугга хойжу бригада организастаттынган. Оон составынга «Торгалыг» колхозтуң хойжуларындан чеди өг-бүленин кежигүннери 14 кижи кирген. Оларның аразында хөй чылдар дургузунда ажылдап келген дуржулгалыг малчыннар Шөйбүл, Күскел-оол, Дөмүр, комсомолдун путёвказы-биле келгилээн Уйнун-оол, Кызыл-оол олар бар.

Бригаданың ажылын комсомолчу Уйнун-оол удуртуп кирипкен. Ол болза, Дус-Даг школазының чедиги клазын дооскаш-ла, колхозчу хойжу болур күзелин илереткен. Аныяк болгаш аваангыр хойжунун эки ажылын хоочун хойжулар дораан-на мактай берген. Уйнун-оол бичиизинден-не бээр бодунун ада-иезинин хойжу ажылынга дузалажып чораан. Ынчангаш чылдың кайы-даа үезинде ол чернин күзеглеринге болгаш кыштагларынга, чазагларынга болгаш чайлагларынга малды одарладырының нарын аргаларын эш Уйнун-оол дыка эки билир апарган.

Амгы үеде бригадир Уйнун-оол боду ийиги салгалдың 499 баш хайнак хойларын малдап турар. Эрткен чылын кадарган 280 баш хойларының чаш төлүн бүрүн камгалап алган.— Бо чылын төрүүр чүс баш хөйга онааштыр 100 хураганны ажаап алыр мен — деп, бригадир-хойжу хүлээнип турар.

Эш Уйнун-оолдун удуртканы хойжу бригадазы организастыг ажылдап турар. Эрткен чылын ук бригада 3200 кг дүктү бүдүрген. Хойжулар боттарының күжү-биле элээн хөй сигенни белеткээн.

Бригада төпчүткен улуг кыштаглыг. Хойжулар болгаш сакманщиктер чурттаар 4 бажың, чунар бажын болгаш кызыл булун туттунган. Оон ынай 11 кыштагларны оран-савалары-биле кады бо бригадага шилчидип берген.

Хойжулар чаш малдың эрги кажааларынга немей чаа кажааларны тудуп турар.

Бригада ам 3 220 баш хойну кыштагладып турар. Оларның иштинде төрүүр 1405 хой бар. Бо хүннерде хойларның оолдаашкыны эгелеп турар. Декабрьда хойжу Дөмүрнүн 75, Шыырапты 11 хойлары төрээн, оларның хураганнары бүрүнү-биле ажаап алдынган.

— Бистиң бригадавыс одарларны чөптүг ажыглап турар. Күзүн, хүн дурту узун, хойнуң күжү семис турда база боозу улгатпаанда хөртүк дуглаптар база хову черлерни, аърга чарык болгаш ырак одарларны ажыглап турган бис. Хойну кайы-хамаан чок шууштурбайн, туда кадарар чорук одарларны планныг чарыгдаарынга улуг ужур-дузалыг. Ынчаарга хар улуг, хүн дурту кыска болгаш соок үеде чоок, хүннээрек болгаш ыжык одарларны ажыглап, анаа ылаңгыя күжү арган, боозу улуг азы чаа төрээн хойларны одарладып турар бис — деп, бригадир эш Уйнун-оол чугаалап турар.

Оон-биле чергелештир бригаданың ажылында улуг четпестер барын айытса чогуур. Моон мурнунда чылдарда кыштагларга болгаш оларның чоогунга хөй сиген белеткеттинин турган, а эрткен чылын ол черлерде сиген белеткеттинмээн. Ырак черлерде сигенни сөөртүп алыр трактор болгаш автомашина чок. Ынчангаш декабрьның сөөлгү хүннеринге чедир кадарчылар Кызыл-оол, Конгар-оол оларның кыштагларында сиген чок бооп турар. Колхозтуң баштаар чери хойжу бригаданы транспорт-биле хандырбайн турар.

Колхозтуң партия организациязы малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажыл чорутпайн турар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының материалдарын мынчага чедир ол малчыннарга кым-даа таныштырбаан. Малчыннарның чагыткан солуннары четче келбейн турар. Малчыннарның өөредилгезин организастаарын кым-даа сонуургаваан. Зоотехниктиг бөдүүн билиглерни малчыннарга өөредири күзенчиг.

Ол болгаш өске-даа четпестерни узуткаар талазы-биле колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы ажыл чорудар ужурлуг.

Т. ДАМБАЖЫК.

ЧУГУЛА ЧААРТЫЛГА

Эрткен чылын Кызылдың пассажирлер АТК-зының гаражының мастерскаяларынга болгаш цехтеринге электри дамчыдылгазы чаңгыс фазалыг шугум-биле чоруттунуп турган. Ол эргижирээн метод электри тогунун дамчыдылгазынга шаптыктап, үргүлчү үрелиишкиннерге таварлаштырып турган. Ынчаарга гаражта тургустунган бүгү-ле агрегаттар, механизмнер, аппаратуралар электри күжү-биле ажылдаар болганда, ток дамчыдылгазынга үрелиишкин бүрүзү-ле ажылга түр үзүктелиишкинни болдуруп турган. Ам байдал мырынай өскерилген. Гаражта электри тогу үлээр төпчүттүнген пунктуну тургускаш, бүгү-ле цехтерни болгаш мастерскаяларны үш фазалыг электри шугуму-биле тудуштурган. Оон түннелинде мурнунда удаа-дараа болгулап турган үрелиишкиннер узуткаттынган, электроэнергияның камналгазы чедип алдынып турар. Бо чаартылганы кылырынга электрик А. Табаев тывынгыр болгаш кызымаккай чоруун көргүскен.

Бүдүн чыл мурнай берген

Кызылдың № 1 чүк АТК-зында коммунистиг күш-ажыл бригадаларының аразында калбарган социалисттиг чарышка В. Лыкум удурткан чолаачылар бригадазы бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол бригадага хамаарыштыр бир онзагай чүүл болза, бригада кежигүннериниң бир дески дең бурунгаарлаашкыны болур. Лыкум боду болгаш оон бригадазының кежигүннери бо хүннерде 1964 чылдың январь айының планынга онааштыр ажылдап турарлар. Бүдүн бригаданың шаг-үени бир чыл мурнап чоруп турары ховар чедиишкин болур. Айларның болгаш кварталдарның планын доктаамал 180—200 хуу чедир күүседип турган чеди чыл планының боттарынга онаашкан үлүүн ол бригаданың кежигүннери бо чылдың сөөлгү айында күүседирип хүлээнип турарлар.

Ф. Кулаков Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының эт-херекселдер кылыр цегинде 1946 чылдан бээр чазаныкчы болуп ажылдап турар. Ол үениң дургузунда Ф. Кулаков бодунун тускай эртеминге мергежип, бүдүрүлге даалгазын ажыр күүседип келген. Ол эртиен чылдың бүдүрүлге планын 135 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: Чазаныкчы Ф. Т. Кулаков хеп шкавының эжиин таарыштырып тур.

Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

СЭКП-ниң төлээлериниң Улан-Баторда чоруп турары

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРП ТК-ның чалаанын ёзугаар идеологтуг айтырыгларның талазы-биле чөвүлел хуралга олуржуру-биле келген СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлерин Моолдуң Араттың Революстуг партиязының ТК-ның Политбюрозу январь 7-де хүлээп алган.

Аңаа болган беседага эштер Ц. Дугарсурэн, Н. Жагварал, Д. Моломжамц, Ж. Самбу, Ю. Цеденбал, Л. Цэнд, Д. Майдар, МАРП ТК-ның секретары Б. Лхамсурэн болгаш МАРП ТК-ның кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Т. Рагча олурушкан.

Ол-ла хүн СЭКП-ниң төлээлери Моолдуң күрүне университединге, күрүнениң төп музейинге болгаш күрүнениң полиграфия комбинадынга чорааннар.

Чаа тудуглардан медээлер

МИАСС. Тос муң дөрбелчин метр хире бүдүрүлге шөлдүг шуткулга цегиниң тудуун Уралдың автозаводунда дооскан. Электри дузалалга станциязын ажыглалга киирген. Ол станция Волганың В. И. Ленин аттыг ГЭС-тиң тогун хүлээп алган.

ШЕЛЕХОВ. (Иркутск область). Иркутскиниң алюминий заводунуң монтажниктери болгаш металлургтары электротермиктиг дуржулга-үлетпүр цегинге трехэлектродтуг күчүлүг печканы ажыглалга киирери-биле чаа чылдың эгезин демдеглээн.

ФРУНЗЕ. Киргизияның найысылалында база бир чаа бүдүрүлге немешкен — бажыңнарның иштики өрээлдерин кылыр типсбетон заводу ажыглалга кирген.

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ. Петропавловскиниң судноларсептээр В. И. Ленин аттыг бүдүрүлгезиниң коллективи чаа чылдың эгезинде культураның эки бажыңын алган. Сөөлгү чылдарның дургузунда Петропавловскиге калбак экраныг беш кино театрларны, телевидение төвүн тудуп, ажыглалга киирген. Областа шия театрының тудуу дооступ турар.

ТУЛА. Алексинниң картон фабриказы чаа чылда бүдүрген саазыннарны хереглекчилерже чоруткан. Алексинде ол фабрика чеди чылдың бешки чылының бүдүүзүнде ажыглалга кирген.

Саанчы Долума—сессияда

— Кайнаар баарын ол?—деп, кадайы саанчы Хертек Долуманын кеттинип турарын көргеш, ашаа айтырган.

— Кайнаар деп чүнүл?... Суму Совединиң ээлчеглиг сессиязы болур. Озалдап чедер чадавас боор бис. Дүргедевес болзумза ат болдум—деп, саанчы бажыңындан үнгелек чорааш далаш харыылаан.

Хертек Долума назы дөгүп улгады берген болза-даа хөй-ниитинин ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Ол—көдээ Советтин депутады, колхозта мурнакчы саанчыларның бирээзи.

Кула-Аскыр сүт-бараан фермазындан сессияның ажылынга киржир дээн өске өөрү-биле кады шанакка олурупкаш, суур төвүнче хапканнар. Олар Дапсы-Аксынга орайтай бергенде келгеннер...

Келзе чогуур депутаттар конторада долдур олурупканнар. Сессия эгелээн. Көдээ Совет даргазы эш Очур-оолдун илеткели допчу болган.

— ...СЭКП ТК-ның март Пленумунун шиитпирлерин боттандырбышаан. «Кара-Хөл» колхозтун ажылишчилери 1962 чылда күрүнеге эът, дүк, сүт садар хүлээлгезин күүседип, үзе санашкан. Колхозта сес чыл школазы 300 ажыг уругларны өөредилгеже хаара туткан. 45 орунуг уруглар садын ажыткан, чаа контораны, школаны туткан. Библиотекада ном саны өскен болгаш номчукчуларның саны көвүдээн. Бижикти билбес болгаш биче билир колхозчуларны, аныяктарны өөредилгеже хаара тудуп, суур төвүнде аныяктарның кежээки школазын ажыткан... дээн чижектиг илеткелдин «чедиишкинниг» кезээ саанчы депутатка чанчыккан аян-биле хоюг-хоюг дыңналып эртип турган. Шын, шын, колхозтун чедиишкини база-ла көдээ Советтин-ле чүве ыйнаан, оон эки чүү боор деп ол бодап олурган.

Көдээ Советтин күүскому план ёзугаар ажылдап, депутаттар-биле ажылды чүгээр удуртуп келген. Бо үениң дургузунда 20 депутаттарның 16-зы соңгукчуларынга боттарының отчёттарын берген. Олар Партия ТК-ның ноябрь Пленумунун, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң II сессиязының материалдарын чонга таныштырганнар. Көдээ Советке кирген хамаатыларның 70 ажыг негелде, хомудалдарын харыылаан.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир көдээ Советтин-даа, колхозтун-даа ажылдарында улуг четпестер бары сессияга илереттинген.

—Малдың уксаажыдылгазын экижидеринге кичээнгей салбайн турганындан болгаш чамдык малчыннарның ажылга харыысалга чок чоруунун уламындан бо чылын 753 баш мал өлген, 543 баш шээр мал ара салган, 700 хой кызыраан! Бо дугайын дыңнаарга Хертек Долумага хомуданчыг-даа, хораданчыг-даа болган. Байдал ындыг турда зоотехник эш Маадыр, мал эмчизи эш Хурума чүнү көрүп турганнарыл? Олар малчыннарга хаая барып, аарыг малдарны эчизинге чедир эки эмневейн, шүшпен ажылдап турган. Буруулуг кижилерни шынгыызы-биле көөр үе келбээн бе? А, көдээ Советтин күүскому болгаш бүгү депутаттар бистер чүнү көрүп турган бис?—деп, саанчы депутат боданган.

Сөөлгү үеде клуб, библиотека үргүлчү хааглыг турар, орта ажылдавастаан. Кара-Хөл сес чыл школазы чаа өөредилге чылынга багай белеткелдиг ужурашкан. Колхоз баштаар чери чоокка чедир-ле тускай контора чок ажылдап келген. Ажыл-агыйны шын эвес удуртуп, кижилерни ажыктыг күш-ажылче организастыг хаара тутпаанының түннелинде ажыл кылып шыдаар 643 колхозчулардан 264 кижи 1962 чылда күш-хүнүнүн минимумун күүсетпээн болгаш 98 кижи колхоз бүдүрүлгезинге шуут киришпээн.

Бо чүнү көргүзүп турарыл? Көдээ Советтиң талазындан колхозка удуртулганы кошкатканының түннелидир. Хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларының ажылы, контроль, хыналда болгаш шиитпирлериниң күүселдезин хынаары — чижектиг организас-массалыг ажылдарның куду деннелге тургустунганының уржуу ол болган дээрзин санал берген депутаттар илереткен.

Илереттинген четпестерни дарый чайладып, чаа көдээ ажыл-агый чылында чаа күш-биле ажылдаарын аазаан сессияның шиитпири дээш саанчы Хертек Долума сессияның өске бүгү депутаттары-биле кады холун көдүрүп бадылааш, ам ажылдап кирипкен.

Ш. ДОРЖУ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партияга кирип турарларга негелдени кошкатпас

Партияга хүлээп алыышкынны экижидер болгаш аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизи эрткенден бээр бистиң республикада элээн ажылдарны чорудуп турар. Партияның хүрээлениң өстүреринге, аныяк коммунистерни кижизидеринге хамаарышкан айтырыгларны партбюроларга, партияның ниити хуралдарынга, парторганизация секретарьларының семинарынга үргүлчү чугаалажып, аныяк коммунистерниң чөвүлел хуралдарын хоорай, район болгаш бөлүк аайы-биле эрттирип келген.

Кызылда аныяк коммунистерниң школазы ам ийи чыл чыгам ажылдап турар. Партия кежигүнүнге кандидат карточкаларын, партия билеттерин чаа-ла алган коммунистер ында өөренип турарлар. Кичээлдер тускай программа ёзугаар ай санында бир удаа эртип турар.

Аныяк коммунистерниң школазы дээрге, оларның идейлиг каңналыышкынының амыдырал-биле шынзыттынган чугула хевири-дир. Партия райкомнарының болгаш хооркомунуң ажылдакчылары, парторганизация секретарьлары аныяк коммунистер-биле ийи-чаңгыстап беседа чорудары, партия даалгаларын олар канчаар күүседип, бүдүрүлгеге, хөй-ниитиниң ажылынга канчаар киржип, амыдыралга боттарын кандыг янзылыг ап чоруурун хайгаараары ам мырыңай-ла чаңчыл болган.

Чамдык партия организациялары партия кежигүнү эвестер-биле база улуг ажылды чорудуп, оларны хөй-ниитиниң ажылынга хаара тударын элээн практикалап турар апарган. Ол болза партияның масса-биле ажылының база бир чаа хевири, партия хүрээлениңге кижилерни хынамчалыг шилип алырының баштайгы базымы болуп турар.

Чоруттунуп келген ол бүгү хемчеглер масса-биле кижизидилге ажылының деңнелин бедидеринге дузалыг болуп, чаа күштерниң партия хүрээлениңче немежип киреринге таарымчалыг байдалды берген дээрзин демдеглээр херек. Чүгле 1961 чылдың октябрьдан 1962 чылдың төнчүзүнге чедир СЭКП кежигүнүнүң кандидаттарынга 401, кежигүнге 375 эң дээре кижилер республикага хүлээп алдынганын чугаалаарга-ла четчир. Партия кежигүнүнүң кандидаттарынга хүлээп алдынганнарның 101-зи ажылчыннар, 180-ни — улус ажыл-агыйының тус-тус адырларының инженер-техниктиг ажылдакчылары, агрономнар, зоотехниктер, башкылар, эмчилер болгаш өске-даа тускай эртемниглер болуп турар. Моон алгаш көөрге, партия хүрээлениңге хүлээп алдының турарларның шынар составы элээн экижип кел чыдары тодаргай.

Ынчаарга парторганизациялар партияга кирип турарларны бүгү тала-биле хынап көөр, кижилерни ийи-чаңгыстап шилип алыр принципти шыңгыы сагыыр хүлээлгелиг дээрзи билдингир. СЭКП-ге чаа кежигүннерни хүлээп алыр чурум дугайында ТК-ның Саавыры болза, партия хүрээлениңиң шынар составын экижидери дээш парторганизацияларның харыысалгазын улам бедидерин шыңгыы негеп турар. Амгы үеде бистиң партиявыс бүгү совет улустуң партиязы, оон авангарды апарган чүве болганда, ам билдириишкин-не киирген кандыг-даа кижини партияга киирип ап болур деп чамдык эштер ынчаар бодап турар чүүл бар, ындыг эштер шынап-да аажок чазып турар-дыр.

Партияга кирерин күзээн кижи бүрүзүнүң билдириишкинин парторганизация шиитпирлээр ужурлуг болбайнаан. Ынчалза-даа партияга кижи-ле бүрүзүн хүлээп ап болур дээни ол эвес. Кижилерни чаңгыстап хүлээп алыр принципти удуртулга болдурбушаан, партияга кирерин күзээн кижилерниң чамдыызын парторганизация хүлээп албайн барып болур эргелиг.

Партия кежигүнүнүң бедик адын арыг эдилеп, харыысалгалыг хүлээлгелерин күүседип шыдаар, партияга төлептиг, бистиң ниитилелдиң ёзулуг-ла мурнакчы кижилерин ам ленинчи партияның хүрээлениңге хүлээп ап болур дугайы СЭКП-ниң чаа Уставында дүрүмчүттүнген болгай. Маңаа хамаарыштыр чугула чүүл болза, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары партияның кол сорулгазы болганда, партия хүрээлениңге чаа немежилге ажылчы чоннуң ёзулуг авангардызындан, тодаргайлаарга, ол немелде материалдыг байлакты бүдүрүп турар мурнакчы кижилерден тургустунган турзун дээш парторганизациялар сагыш салган турарында.

Бистиң республикада парторганизацияларның хөй кезии ол принципти шуут удуртулга болдуруп турарлар. Чижээ, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому эрткен чылдың дургузунда бүдүрүлгениң мурнакчыларындан 39 кижини партия кежигүнүнүң кандидадынга, 46 кижини кежигүнге киирип алган. Оон иштинде «Большевик» колхозта парторганизация 6 кижини кандидатка, 4 кижини кежигүнге хүлээп алган. Ленин аттыг колхозта парторганизация хойжу бригадаларын бригадирлери О. Ховалыгны, О. Кыдыр-оолду, саанчы М. Тюлюштү партия хүрээлениңге киирип алган. «Чыраа-Бажы» совхозтан хойжу Сат Сагбалдай, механизаторлар К. Монгуш, Н. Монгуш, Хорум-Даг салбырында саанчы С. Ховалыг, «Искра» колхозтан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, саанчы Күжүгет Александра болгаш өске-даа мурнакчылар партияга хүлээп алдынган.

Партияга хүлээп алыышкын талазы-биле ажылда ниити экижилге-биле чергелештир, улуг четпестерниң барын ыыттавайн барып болбас. Кол-ла четпес чүве чүдел дизе, чамдык парторганизациялар мурнакчы ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш бүдүрүлге-биле холбаалыг интеллигентилериниң иштинден кижилерни партияга арбыдады шилип алырынче боттарының кичээнгейин салбайн турарында деп санаар херек. Чер болгаш мал ажылында ажылдап турар колхозчуларның база совхозтар ажылчыннарының кол профессияларының иштинден партийжи массаның саны мырыңай шоолуг эвес. Республиканың районнарынга эрткен чылдың дургузунда малчыннарның иштинден чүгле 7 кижи партия хүрээлениңге хүлээп алдынганы болгаш Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарга чаңгыс-даа кижи хүлээп алдынмааны анаа тодаргай чижек болуп турар.

Чамдык парторганизацияларның секретарьлары партия хүрээлениңиң өспейн турарын «бисте мурнакчы кижилер чок» деп чылдагаан-биле тайылбырлаарын оралдажып турарлар. Ол окта шын эвес. Шынында бистиң ленинчи партиявыстың хүрээлениңге бактаап болгу дег, шак ындыг төлептиг кижилер — бүдүрүлгениң кайгамчыктыг мурнакчылары, чаартыкчылар, орук айтыкчылары кайы-даа бүдүрүлгеде, тудугда, колхозта, совхозта эмгежок. Ынчаарга кайы-бир парторганизацияның хүрээлениңиң чылчылы-биле өспейн турары болза, чүгле ында партийжи-политиктиг ажылдың сандаргай байдалы, партийжи эвес массалар-биле оон харылзаазының кошкаа-биле болдунган деп санаар херек.

Партияга кирерин күзээн кижилерниң мөзү-шынарын бүгү талалыг хынап көөр, оларны чаңгыстап шилип алыр, шак ындыг хажыттының болбас принцип СЭКП-ниң Уставында тодаргайлаттынган болгай. СЭКП-ниң XXII съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: **«Коммунизм дээш демисел чоруп турар, ынчангаш партияга ным-на кирип турар болдур, ол кижиден коммунистиг тургузуушкуннуң кайы-даа участогунга мурнакчы дайынчы болган турарын негээр ужурлуг бис. Партияга кирип турарларга негелдени канчап-даа кошкадып болбас болгаш оон хүрээлениңче төлеп чок кижилерниң шургун кирер чоруун болдурбас ужурлуг бис»** — дээн.

Ындыг турбуже, чамдык парторганизацияларның талазындан партияга хүлээп алыышкынның үезинде кайы-хамаанчок чорукту көргүзүп, кижи-ле болганын хүлээп алыр, оон-биле уставтыг негелделерни каржызы-биле хажыдып турар фактылар бар. Чижээ, Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозта парторганизация К. О. Кара-Сал дээрзиниң моральдыг мөзү-шынарын эки өөренип көрбейн, ону партия кежигүнүнге хүлээп апкан турган, а кажан СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажыр деп турда, кижи колхоз өнчүзү оорлаан, амыдырал талазы-биле төлеп чок кижи болган.

Өске бир чижек. Ол-ла районнуң райпода парторганизация Монгуш Кертик-Кара дээрзин партия кежигүнүнге 1962 чылдың февраль 14-те киирип алган турган. Ол кижини хүлээп алганының дугайында парторганизацияның шиитпирин СЭКП-ниң райкому чүгле ноябрь айда барып шиитпирлээн. Ол аразында Монгуш Кертик-Кара дээрзи кооперацияның өнчү-хөренгизин сагыштыы-биле самчыгдаанындан партия эге организациязынга шыңгыы хемчег алдырткан турган, а СЭКП райкомунуң бюрозу херектиң ужуру шагда-ла билдине берген турбуже, К. Монгушту кежигүнге хүлээп алган дугайында парторганизацияның шиитпирин күш чок болдуруп, ындыг төлеп чок кижини партиядан үндүрериниң улуу, харын К. Монгушка шыңгыы донгулда көргүзери-биле кызыгаарлаттынып каан, а сөөлүнде, кажан херек шыңгыырап кээрге, чүгле ынчаарда ону партиядан үндүрер ужурга таварышкан чүүл бар.

Ынчаарга Монгуш Кертик-Караны партияга хүлээп алыр дугайын сүмелээн, СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү, райпо баштаар чериниң даргазы А. Ч. Ойдуп, белеткел конторазының директору М.С. Шойдаң, райпо инспектору С. М. Шоваажап олар чогум чүнү барымдаалааш эки характеристиканы бергенил, ол чугула херекти чүге чиик көргенил? — деп айтырыг дүрүм ёзугаар тургустунар ужурлуг.

Төлеп чок кижилерге рекомендация берип, оларның партияже шургун киреринге дуза кадып турар партия кежигүннеринден СЭКП-ниң чамдык райкомнары, ылаңгыя Өвүр райкому, сөөлгү үеде кандыг-даа негелде салбастаан чорук канчап-даа шын эвес. Рекомендация дээрге, кады ажылдап турганының дугайында анаа-ла бир шынзыдылга эвес, а дагдынып турар кижизи партияның хүрээлениңге бактаап шыдаар, төлептиг эш дээрзин партияга бадыткадып турар чугула документ-ле болгай. Рекомендация берип турар кижилер харыысалганы бедин-биле медереп билген, дагдынып турар кижизи коммунистин бедик адын төлептин-биле арыг эдилээн турзун дээш оон моральполитиктиг мөзү-шынарын хандыр өөренип көрген турарын парторганизациялар чедип алыры ынчангаш кончуг чугула.

Партия стажы үш чыл четпээн СЭКП кежигүннери чамдыкта рекомендация берип турар таварылгалар база бар. Ол окта шын эвес, чүгле үш чылдан эвээш эвес партстажтыг партия кежигүннери ам рекомендация берип болур эргелиг. Бижээнинден бээр үр үе эртип, холун эрттир эргижирээн рекомендация бижиктерни база күш чок болдурза чогуур, ындыг бижиктер колдуунда бижээнинден бээр 6 ай эртпээн турар болза эки. Оон ынай бердинип турар рекомендация бижиктерниң сөзү нургулайында чаңгыс хепке куткан ышкаш болуп турары база чогумчалыг эвес. Рекомендация бүрүзү бот-боттарындан ылгалдыг, дагдынып турар кижилериниң шын характеристиказы оларга бердинген турар ужурлуг.

Партия хүрээлениңге хүлээп алдынган кижилерге партия документилерин оларны хүлээп алган хүнүнден эгелеп 10 хонуктан эрттирбейн тывыскан турар чурумну партияның Төп Комитеди доктаатказ турбуже, СЭКП-ниң чамдык Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр дээн ышкаш райкомнары болгаш парторганизациялар база хажыдып тургулаан. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парторганизация С. И. Шевцов дээрзин 1962 чылдың февраль 4-те хүлээп алган турунда, райком бюрозу ук херекти ноябрь айга чедир узамдыктыргаш, ам шиитпирлээн. Партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алдынган А. Н. Сарыгларның документизин ол райком база-ла 8 ай эрткенде тывыскан болган. Мындыг янзылыг хажыдыышкыннар өске-даа черлерге база болдунуп келген. Партийжи массаның салым-чолунга хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлээринге моон соңгаар шак ындыг бюрократсыг, харыысалга чок чорукту ам черле узуткаар херек.

Партияга кирип турар кижилерге тургузар негелдени бичии-даа кошкатпайн, улам шыңгыырадыры — партия райкомнарының, партияга хүлээп алыышкын херектерин баш бурунгаар көөр, штаттан дашкаар партия комиссияларының болгаш партия эге организацияларының моон соңгаарги чугула сорулгаларының бирээзи. СЭКП-ниң кежигүн бүрүзүнге тургузар негелделерни улам бедидер дугайында СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр бо айтырыг онза чугула ужур-дузалыг апарган дээрзин парторганизациялар ам черле билзе чогуур.

Т. ШИТОВА,
СЭКП обкомунуң сектор эргелекчизи.

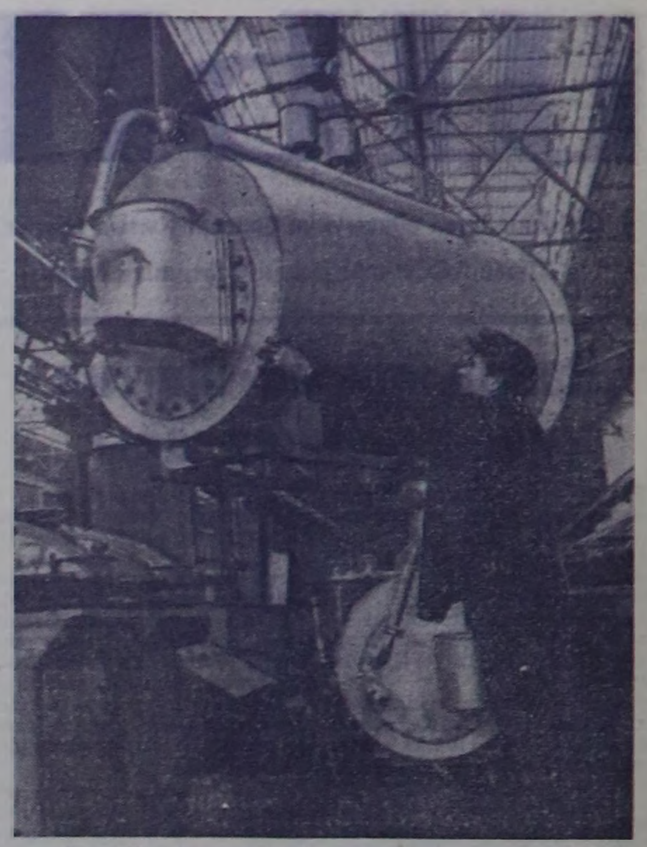

Орёлдуң М. Г. Медведев аттыг машина тудуунуң заводунуң коллективи көдээ ажыл-агый электрижилгезиниң Бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунуң конструкциязын ёзугаар мал чеми хайындырар чүс котелдарны областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга пландан ажыр бүдүрүп берген. Котелдарны мал чемин хайындырарынга, сүттү, сугну чылыдарынга болгаш мал ажылының фермаларының кажааларын чылыдарынга ажыглап болур. Суук одаар чүүл-биле ажылдаткан үеде котелдуң ажыктыының коэффициентизи 80 хуу чедип турар.

ЧУРУКТА: мал чеми хайындырар котелду чорудары-биле белеткеп турары.

Фото Э. Евзерихиниин. СЭТА-ның фотохрониказы.

Эки шынарлыг чиг-эт дээш

Бистиң колхозтарывыстан, совхозтарывыстан, а ол ышкаш чурттакчы чондан белеткел организацияларынга кирип турар улуг, биче алгы-кештиң баштайгы белеткелин чөп организастаар чорук, оларны киирген ажыл-агый организацияларынга болгаш хамаатыларга-даа, күрүнегедаа улуг ажыктыг болур.

Ындыг турда-ла чамдык ажыл-агый удуртукчулары алгы-кеш белеткээр ажылды чугулалап көрбейн, ону ала-таягаарлаашкынның агымынче киргеш, оон уламындан биче эвес когаралга таваржып турарлар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозундан кирип турар хөй санныг алгы-кештиң дугайында дараазында чижекти манаа көргүзүп болур. Совхоз күрүнеге чурум ёзугаар дузап каан, 1—2 сорттуң алгы-кештерин дужаар хүлээлгелиг тургаш, 3—4 сорттарының колдады киирип келген. Оон ажыл-агый эргелекчилери кайы-хамаан чокка оя-чире кескилеп, хүнге дырыштыр чидиртип азы соокка агартыр доңуруп каапкан алгыларны эккеп турарлар.

Ишкин болгаш Киров салбырлардан эккелгилээн 300 ажыг хой, 30 ажыг хаван, 60 хире хураган кештери шуут хүлээп алыр арга чок болгулаан. Оларны ам черже октаар апаар. Алгы-кештиң шынарын ынчаар кудулатканының ужурундан совхоз чижек-биле бир инек кежинден-не 14—15 рубльди, бир хой кежинден-не 4—5 рубльди, бир хаванныындан-на 3—4 рубльди чедир албайн келген.

Мал ажылы колдаан улуг ажыл-агый чериниң күрүнеге дужааган бүгү алгы-кеш чиг-эдинге хамаарыштыр алырга, бо дээрге аажок улуг когарал-дыр. Бир эвес семис, күштүг турда чемге хереглээри-биле соп олурген мал кештерин чурум ёзугаар ажаап белеткээрин хандырган болза, совхоз оортан муң-муң рубль түннүг орулганы киирип алган турар ийик.

Алгы-кешти чөп белеткеп ажаары ындыг-ла нарын эвес ажыл болгай. Чүнүн-даа мурнунда кешти оя-чире кеспейн, чулгуп сояр, оон соонда кештиң деңзизиниң 30 хуузу хире дус-биле ону сооваанда дораан дузаар херек.

Кышкы үеде соокка шуут агарты доңгуруп каапкан кештерниң шынары үрелген болур төлээде, ындыг кештерни белеткел черлери чүгле 3 азы 4 сорттарга хүлээп алыр дээрзин билзе чогуур. Бир эвес кешти дузаарын шүүттүг деп бодаар болза, ону хере чаткаш, шала кевип турдала белеткел черинге эккеп дужаары чугула.

Алгы-кеш белеткелиниң үстүнде эң бодуун чурумнарын сагып, күрүнеге чогуур шынарлыг чиг-этти дужаарын бодунуң салбырларында склад эргелекчилериндеи, малчыннардан совхозтуң дирекциязы шыңгыы негезе чогуур.

П. ШОКПАА,
Сүт-Хөлде белеткелчи.

Пропагандага чугула чепсектиң бирээзи

Көскү агитация партийжи пропаганданың база бир чугула чепсектериниң бирээзи болгай. «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунуң элээн хөй участоктарында көскү агитацияны багай эвес кылган болгаш бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга оон дээштин эки болуп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң сөөлүнде комбинат тудуунуң тус-тус цехтеринде чаа, эки кылдынган лозуннар, плакаттар болгаш бүдүрүлге түннелдериниң талазы-биле көргүзүглер делгеттинген. Ол бүгү ажылчыннарны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, механизмнерни долузу-биле ажыглаарынче болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидеринче кыйгырып турар. Оон аңгыда Ак-Довурак суурда чеди чыл планының, XXII съездиниң шиитпирлериниң болгаш бүдүрүлгениң бодунуң планныг сорулгаларын көргүзүп турар көскү агитациялар база бар. Сөөлгү үеде төп болгаш бистиң республиканың солуннарының витриналарын чаартып кылгылаан болгаш почта келген санында-ла оларга чаа солуннарны азып турар апарган.

Көскү агитацияны багай эвес тургускан арматура цегинде, электростанциязында, даш белеткээр карьерде, чазаныр цехте, ыяш белеткээр участокта бүдүрүлге көргүзүглери эки болуп, планныг даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседип турар.

Ынчалза-даа Төп Комитеттиң ноябрь Пленумунуң материалдарын хандыр пропагандалаар талазы-биле, ылаңгыя көскү агитацияны эде тургузар талазы-биле ажылды «Тыва даг-дүгү» комбинадының тудуг эргелелинде партия организациязы ам-даа чогуур негелдезинге чедир тургуспаан. Бүдүрүлге участоктарында көскү агитацияның саны хөй-даа болза оларның шынары куду болгаш бүдүрүлгениң мурнунда турар тодаргай сорулгалар-биле кошкак холбашкан. Чугула объектилерни ажыглалга киирип, дужаарының хуусаалары көргүстүнмээн, чамдык черлерде көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери четче кылдынмаан болгаш көргүзүг самбыралары, хана парлалгалары безин чогуур үелеринде үнмейн турар. Холумалдар кылыр, металл-конструкциялар кылыр цехтерде, бетон кылыр заводта, одалга цегинде көскү агитациялар барык чок болгаш социалистиг чарыштың түннелдери безин көргүстүнмейн турар, а металл-конструкция цегиниң начальниги эш Грачев агитхуудустарны, хана солунну үндүрерин, «артык ажыл» деп санап турар. Моон түннелинде ол черлерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш сагылга-чуруму чавыс, планныг онаалдалар чедир күүсеттинмейн турары таварылга эвес.

Бүдүрүлгеде ажыл шагы үзер, арага-дарыга хандыыр болгаш чүвени үрей кылырының таварылгалары эвээш эвес. Чижээ, бүдүрүлге комбинадындан 980 кижи прогулдаан, оон түннелинде 3222 кижи хүнү үзүлген. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн дээш 31 кижи ажылдан үндүрткен. Инженер-техниктиг ажылдакчыларның иштинде безин ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар дыка хөй болуп турар. Ажылга харыысалга чогу, арагалааны болгаш ажыл шагы үскени дээш чамдык цехтер удуртукчулары, мастерлер безин ажылындан дужүрткеннер.

Бо бүгү дээрге көскү агитацияның хана солун, агитхуудус, шоодуглуг хана парлалгазы дээн ышкаш дээштиг хевирлерин чеднишкинниг ажыглап тургаш, шиитпирлиг демиселди чорудуп, оларның болдунарын баш удур чайладып болур турган чүүлдер-дир.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму бүдүрүлгеге партийжи удуртулганы эде тургузар дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуг эргелелинде партия организациязы Пленумнуң шиитпиринге дүүштүр партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылдың, ылаңгыя көскү агитацияның деңнелин бедидип, ону бүдүрүлгениң мурнунда турар сорулгалар-биле улам сырый холбаштырары чугула.

Х. КЕСТИКЕЙ.

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЭРТИП ТУРАР

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунда партия комитеди колхозчулар ортузунга калбаа-биле таныштырар болгаш аңгы-аңгы одарларда, ырак-узак черлерде ажылдап, чурттап турар кижилерге чедирерин кол сорулга кылдыр салган. Партия комитединиң кежигүннери, агитаторлар болгаш колхозта тускай эртемниглер бо чаагай ажыл-херекте хаара туттунган. Ылаңгыя агитаторлар эштер эмчи Макал-оол, башкы Имажап, Даржаа, Сундуй-оол, Чамзырай болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдап, тус-тус быжыглаттынган черлеринге таныдылга ажылын бедик деңнелдиг эрттирип турарлар.

Партия ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин тус-тус партия организацияларының хуралдарынга чугаалажып, көдээ ажыл-агый артелиниң ажылында четпестерни илередип, ылаңгыя мал болгаш чер ажылын сайзырадыр хемчеглерниң талазы-биле боттуг санаалдарны коммунистер үндүрүп турган.

Партийжи политиктиг агитация ажылын улам экижидер сорулга-биле Торгалыг болгаш Чаа-Суур суурларга агитпунктуларны дерип тургускан, ам агитаторлар коллективи үргүлчү ажылдап турар. Колхозта ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренири ам-даа үргүлчүлеп турар.

Д. ООЛАКАЙ,
партком секретары.

* * *

Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап, өөрениринге кижилерни кижизидери дээрге коммунистиг тургузуушкунунуң база бир чугула кезээ. Ынчангаш колхозта уруглар садында ажылдап турарымга улуу-биле чоргаарланыр мен.

Бистиң уруглар садывыста ырак-узак одарларда ажылдап турар малчыннарның 20 ажыг уруглары күрүнениң долу хандырылгазында хаара туттунган, дүн-хүн чок туруп, аас-кежиктиг өзүп турарлар. Оларга болгаш оларның үе чергези миллион-миллион бичии чаштарга чүгле тайбың херек.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязынга Н. С. Хрущев делегей байдалының талазы-биле делгеренгей чүве чугаалаан болгай. СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының кылганы ол илеткелин сеткил-сагыжымның ханызындан номчуп, өөренип, чер кырынга чүгле тайбың, мөңге тайбың дээш күжүмнү, билиимни аныяк салгакчыларның кижизидилгезинге бээр мен.

З. ДОНГАК,
уруглар садының кижизидикчизи.

Камналга чок чарыгдалдың уржуу

Таңды районнуң «Межегей» совхозу эрткен чылын мал чемнериниң белеткелиниң планын күүсетпээн. Ындыг турбуже, бар чемнерни камналга чокка чарыгдап, ынай-бээр төтчеглеп турар. Совхоз суурунун чурттакчыларынга күстен бээр тараа саваңын садып келген. Кызыл-тас саваңын алыр деп бижидип алган кижилер херек кырында чинге-тараа, могар саваңын азы көк суланы дажыглап ап турар. Алаак суурнуң бажыңнарының чанында мындыг чемнерни тонна-тонназы-биле көрүп болур.

Совхозтуң дирекциязының садып турары ол чүве, та кижилерниң оорлап ап турары ол чүве, мындыг бир фактыны көргүзүп болур. № 5 хову-трактор бригадазының Хадынның Адыр-Тейге белеткээн сула саваңын Бай-Хаак суурда машиналыг-даа, аъттыг-даа кижилер дажыглап апарган.

Моон түннелинде чүү болганыл? Фермада саар инектер чүгле кызыл-тас саваңын чип турар. Совхозтуң хөй малы оолдап эгелээн. Төрээн хойларга болгаш чаш хураганнарга чиртир сиген чок болганындан чүгле силос болгаш кызыл-тас саваңы берип турар. Камналга чок чарыгдалдың уржуу бо-дур.

Совхоз сиген белеткелиниң үезинде Бай-Хаак суурда чурттап турар хуу кижилер-биле болгаш совхозтуң хууда малдыг кижилери-биле керээ чаргаш, аъттың сиген кестирер машиналарын берип каан. Ол кижилерниң белеткээн сигениниң 85 хуузун совхоз, а 15 хуузун ол кижилер алыр деп керээ чарган болур. Оон ынай оларга акша төлевирин база берген болур. Херек кырында совхоз дирекциязының контроль чогун ажыглап алгаш, ол «сиген белеткелчилери» сигенни туралааны-биле соортүп ап турар.

Т. ТАЖИ-САМБУ.

АВТОМАТТЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Дагааларның чуурга бээр чоруу күскү, ылаңгыя кышкы үеде дыка эвээжээр. Ону болдурбайн барып болур бе? Болур дээрзин украин эртемденнер көргүскен.

Кежээ хүн ажытталы бээрге куш кажаазының соңгалары караңгылай бээр. Имир дүжер. Ынчан кылымал чырыдылганың лампаларын кыпсыптар. Дагаалар дүн дүшкенин өскербейн, чем чиирин уламчылап турар. Ынчангаш оларның «ажыл хүнү» узап, продуктулуу база бедип турар.

Ынчалзажок фермага чырыкты хереглээри база хемчээлдиг, чүге дээрге дагаалар база-ла дыштаныр ужурлуг болгай. Оон ужурунда автомат доктааттынган шагында чырыкты өжүрүптер. Ынчан дагаалар соңгалар чырып келгиже удуур. Ол үеде автомат кылымал чырыкты кыпсыр, а хүн херели дээп, шуут чырый бээрге кылымал чырыкты автомат өжүрүптер.

Ындыг арганың ачызы-биле куш фермазы элээн хөй шаг-үени удуп ап турар. Автоматты ажылдадырынга чарыгдалдар улуг эвес, а оон ажыы улуг.

А. МАЙЗЕЛЬС.

Бир эвес ол ажылга төлептиг кижилер турган болза...

Совет кижилерниң улам өзүп турар аъш-чем хереглелдерин хандырарынга хлеб дугайында айтырыг чугула черни эзлеп турар. Ындыг турдала бистиң чамдык суурларывыстың чурттакчыларын хлеб-биле хандырар дугайында айтырыгны хамаарышкан садыг организациялары ам-даа чедир организаставайн, ылаңгыя аъш-чемниң ол чугула продуктузун белеткээр ажылга төлептиг кадрларны быжыглавайн турарын бижикчилер боттарының чагааларынга илередип турарлар. Бо четпес чорукту чайладырынче хамаарышкан черлер чогуур хемчеглерни алыр кылдыр ук чагааларның чамдыктарын мында парладывыс.

ХЛЕВИВИСТИҢ ШЫНАРЫ БАКСЫРААН

1962 чылдың сентябрьга чедир бистиң Суг-Бажы суурнун чурттакчылары электри тогунга быжырган эки шынарлыг хлебти чемге хереглеп турганнар.

Ынчаарга совхозта рабкооптуң баштаар чери хлеб быжырар мастерниң албан хүлээлгезинге Алдын-Херел Ооржакты оон кадайы-биле ийилдирзин хүлээп алгандан соңгаар пекарнявыстың ажылының шынары шуут баксыраан. Үргүлчү-ле ажыг, чиг азы өрттең хлеб чиир апарган бис. Чурттакчыларның чемге хереглээр хлеви 4 удаа шуут үзүлген турган чүүл база бар. Ындыг таварылгаларда рабкооп чоннуң негелдезин ёзугаар хлебти Кызыл хоорайдан эккеп садыглаар ужурга таваржып турган.

Хлеб—аъш-чемниң чугула продуктузу, а оон шынарын бедидер херек

Бо четпес чоруктуң чылдагааны чүдел? Оон чылдагааны болза хамыктың мурнунда мастерниң ажылының четпезинде болур. Алдын-Херел Ооржак чоннуң хлеб хандырылгазын экижидерин бичии-даа бодавайн, харын чүгле «арагаже бажын сугарынга» өйлежип келген. Ол кадайы-биле ийилээ бир эзлчегге ажылдап үнгенде кайызы-даа билир, билбес хире кылдыр эзирип алган, чогушкан, хүннешкен-даа турарлар. Ындыг кижилер далганны канчап орта ажыдарыл, хлебти канчап өй-тап кылдыр быжырарыл? Олар харын печка иштинге булкаларны суп, оон эжиин шоочалааш, боттары эленейнип, чораан-на черлеринге ушкулап калган чыдарлар. Изиг печкага 3—4 шак иштинде тургаш, өрттенген булкаларны таңныылдар азы өске-даа кижилер көргенде, ушкан кижилерни дилеп, оларны сегейтип тургускаш ужулдурар турган.

Олар кады ажылдап турган эшөөрүн дорамчылаар, боттарының буруузун өскелерниң кырынче чая каарын оралдажыр чоруктарны база көргүзүп келгеннер. Мастер хүлээлгени күүседип турар арагачы Алдын-Херел үш ай иштинде чаңгыс-даа катап бухгалтерияга отчёт киирбээн. Оон уламындан пекарняның ажылчыннары ажыл төлевирин үр үеде четче ап шыдавайн турар.

Күрүнениң хөренгизинге улуг хорамчаны чедирип, суурнун чурттакчыларының хлеб хандырылгазының шынарын баксыраткан Алдын-Херел Ооржак ышкаш арагачыларны ол ажылдан дарый чайладырын «Тиилелге» совхозта рабкооптуң баштаар чериден чурттакчылар шыңгыы негеп турарлар.

Т. ТИМОФЕЕВА.
Таңды район.

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕВИС

«Межегей» совхозтуң Алаак суурунда Таңды райпозунун пекарнязы (эргелекчизи эш Суханова) ажылдап турар. «Межегей» дээрге республиканың кол тараалаң совхозтарының бирээзи. Ынчангаш ажылчыннар боттарының өстүрүп ажааган тараазындан эки шынарлыг хлебти чемге хереглээрин күзеп турар.

Ындыг турда-ла бо пекарняның быжырган хлеви үргүлчү чиг, амданы четпес, өнү кара болуп келген. Бо чоруктуң чылдагааны — далганның шынарының четпезинде, оттулар ыяштың ол болуп турарында... суг-суг деп, эш Суханова үргүлчүле ынчаар харыылап турар. Ол черле шын эвес, райподан ак далганчыдаа, совхозтан кургаг ыяшты-даа үзүктел чок хандырып келген.

А чүвениң чогум ужуру харын чамдык пекарьларның, оон иштинде эш Сухановаңын-даа харыысалга чок ажылдап турарында. Олар далганны шын эвес ажыдып, хлеб быжырарының өске-даа чурумнарын барымдаалавайн, чуду-кара байдал-биле ажылдап турарында.

Т. САМБУ.

ЧОНГА ЧЕДИРЕР

* * *

Бистиң агитаторларывыс

Бистин «Найырал» совхозта партиянын 8 эге организациязары бар. Шида 139 агитаторлар ажылдап турар. Олар совхозта партия комитединин улуг күжү болуп, чон ортузунга политиктиг тайылбыр-даа, организахчы-даа ажылды багай эвес чорудуп турарын 1962 чылдын түнелдерни көргузуп турар.

Бир эвес 1960 чылда мурнуку Чаа-Хөл район Ак-Туруг-биле кады күрүнеге 1784 тонна тараанды, 315 тонна эттн, 296 тонна сүттү, 47 тонна дүктү садып турган болза, 1962 чылда совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге 8937 тонна тараанды, 690,5 тонна эттн, 490 тонна сүттү, 75,6 тонна дүктү саткан.

Экономика талазы-биле кошкак хөгжүдүлгелиг колхозтарны каттыштырган, ону совхозче шилчиткени күрүнеге кайы хире ажыктыг болганын үстүнде чижек көргүзүп турар. Башгайгы санаашкыннар ёзугаар алырга, совхозтуң арыг оруглазы бо чылын 530 муң рубль ажып турар.

Бо херекке бистиң хөй-ниитичилеривис — агитаторлар, пропагандистер, лекторлар болуунун үлүг-хүзүн киирип турарлар. Амгы үеде бистиң парторганизациянын агитаторлары, лекторлары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун болган ССРЭ-нин, РСФСР-нин Дээди Советтериниң сессияларының материалдарын колхозчу ажыл-ишчилерге таныштырып, ону кижи бүрүзүнге чедирер дээш бичe эвес күженнишкинни үндүрүп турарлар.

Ол соруглa-биле партком болза партия организацияларының секретарлары-биле сүмелешкеш массаполитиктиг ажылды эжиндиринин хемчеглерни ажылдап кылгаш боттандырып турар. Ол хемчеглерни агитаторларның хураларында база чугаалажып көрген болгаш агитация ажылында кампания хевирлиг чоруктуң үзүткаарының тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ам боттандырып турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун болгаш ССРЭ-нин, РСФСР-нин Дээди Советтериниң сессияларының материалдарын партия чыдыышкынының бүгү болгунинде, трактористер курузунда, агрозоовет болгуннерде өөренип кирипкен болгаш илеткелдерни, беседаларны чон ортузунда калбартып турар.

Чижээ, Булуң-Теректе илеткелчилер эштер Даваа, Тас-оол олар Пленум материалдарын 7—8 кезек черлерге, Кара-Талда эш Сундуй — 5, Анаш —4 кезек черлерге таныштырып, аал-болуктер дайы-биле түсүүс бижилерге чедир социалистиг чарыпты организастап турарлар.

Үрбүн салбырының Шанчыда агитатор эш Комбу, Булуң-Терек салбырының агитатору эш Арапчор олар чүгле беседа, солуп номчугпалары организастап турар эвес, оонбиле кады эки организакчылар болгаш мурнакчы малчыннар болуп турарлар. Чижээ, эш Комбу бо чылын 3 кадарчыны эвилелдеп алгаш, 48 тонна сигенни боттарының күжүбиле белеткээн, төрүүр 66 инээнден 66 бызаны ол бүрүн камгалап өстүрүп алган.

Бистиң агитаторларывыс, пропагандистер болгаш лекторлар политиктиг тайылбыр ажылындан аңгыда соцчарышты организастап, оон түнелнин үндүрүп, хана парлалгазынга чыдыып турар. Чижээ, Сат Опеш-оол шоолугүр солуннy айда 2-ден эвээш эвес үндүрерин чедип алган болгаш солунга үнген шүгүмүүлелдиг материалларны хамаарышкан черлерниң чугаалаштырарын чедип ап турар.

Бистин совхозувустуң ажыл-ишчилери ноябрь Пленумунун материалдарын үлүг өөрүшкү-биле хүлээп алышаан, боттарына белиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Чижээ, Булуң-Терек салбырында дээре хойжу эш Ойбаа — Пленумунун материалларын үлүг өөрүшкү-биле хүлээп ап, ону ажыл-херекке боттандырар дээш 1963 чылда төрүүр 100 хойдан 100-тен эвээш эвес хураганы камгалап, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү кыргып алырын хүлээнгеп. социалистиг чарышка хойжу эш Дурбүйүү кыйгырар мен—дээн.

Моңдурга кадарчызы, агитатор эш Чанчын-Хүү 1963 чылда коммунистиг күш-ажылдың шалынчымының адын чаалап албышаан, бир хонукта 500 граммдан эвээш эвес немелде деңгээни кышкы үеде алырын хүлээнген. Ол ышкаш чижектерни совхозтуң амыдыралынга хөй-биле көргүзүп болур.

Совхозта партия комитеди болгаш партия эге организацияларының мурнакчыларының дуржуугазының иштередир, олардан өөренир соруглa-биле мурнакчылар-биле ужуражышкынны практикалап турар. Чоокта чаа мурнакчы хойжу Ойбаанын 60 хар харлаанын болгаш ооң мал ажылынга 15 чыл болганын демдеглеп, аңаа өртектиг белектерни база тывыскан. Мурнакчыларның плакаттарын түстүг ферма, бригадалар айы-биле чүрүп кылгаш азар деп планнап турар бис.

1963 чылда совхоз 800 тонна эттн, 715 тонна сүттү, 82,4 тонна дүктү бүдүрер дээш демисежир болгаш эрткен чылдың түнелдерин, чаа чылдың соруглaларын салбырлар, фермалар айы-биле малчыннар хураларында чугаалажып, курлавырларны санап, үстүнде соруглaларны күүседирде чүү кылырыл дээрзин ыяк чугаалашкан, ам ону күүседип киришкен. Чижээ, 715 тонна сүттү бүдүрерин чүгле хандырар эвес, а ооң бот-үнезин чингедиринге күш-ажылдың организациязын экижидер соруглa-биле механиктиг саалданы 3 фермаларга тургузар болгаш ооң бирээзин Булуң-Теректе кылып эгелей берген. Малга быжыг чем-суурну хандырар, ооң-биле эът, сүт, дүк бүдүрерин көвүдедир дээш 2300 га кукуруза, 600 га чочак-тараа, бобы культураларын тарыры көрдүнүп турар.

Ноябрь Пленумунун материалдарын тайылбырлaры-биле чергелештир 1963 чылда алган хүлээлгелерни күүседиринге совхозтуң ажылчын бүрүзүнүң хүлээлгезин, кирижилгези чүл, бистин күрлавырларывыс канчаар ажыглаттынганын дээрзи агитас-массалыг ажылдың кол темазы апты үеде ол болуп турар.

Ынчалза-даа бо талазы-биле бисте улуг четпестер, частырыглар чок дээнин ол эвес дээрзи билдингир. Бистер кижилерни багай шилип ап, оларны эки таарыштыр тургузуп, чогуур үе-шаанда дуза көргүзерин четпес чорудуп турарывыстан агитас-массалыг ажылдың дээштин кошкак, ёзу барымдаалаан чоруктар ам-даа бар.

Чижээ, Үрбүн салбырында, рабкоопта хана солуннар чүгле байырлалдар үезинде үнер, шоодулуг солуннар ында үнмейн турар. Х. Шаравин, А. Лопсан чижектиг чамдык агитаторлар хүлээлгезин күүседип, өскени сургаар хамаан чок, боттарының онаашкан ажылынга харыысалга чок чоруктy болдуруп турарлар.

Организакчы болгаш политиктиг ажыл бисте четпес тургустунганындан техника септелгезининң, үрезин арыглaашкынының планнары күүсединнмейн, чамдык черлерде малдың кышкы байдалында четпестерниң бар болуп турары маңаа тодаргай чижек болур.

Масса-политиктиг ажылга көдээ интеллигенциияны кошкак киириштирип турарынган оларның ыка хөй лекция пропагандазынга киришпейн турар. Чижээ, агрономнар эштер Лабаченко, Кремлев олар эрткен чылын чаңгыс-даа лекция вомчуваан.

Ынчангаш совхозта партия организациязының, ооң агитаторларының кол соруглaзы: Пленумнун, сессияларның материалдарын кижи бүрүзүнге чедирери, алган хүлээлгелерни болгаш планнарны күүседир дээш, совхозтуң ажыл-ишчилерин организастаары, бар курлавырларны долу ажыглaары, четпестер-биле шиитпирлиг демисежири болур.

Р. ХУНАЙ-ООЛ.

Улуг-Хем районнун «Найырал» совхозу.

Токарьлар

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының мастерскаязының улуг бажыңының иштинде жизыбүрү станоктарның дааш-шимизин чанчыпаан кижиге нуган уюк чүве. Күш-ажылчы хүн дооспурунга чоокшулай берген.

Ынчалзашюн трактормуң хөдөвой иезектерин септеп турар Николай Шайтар, Алексей Деревских, Иван Харченко олар ажыл-чe сумдуккаш, шаг-үе орайтай бергенин билбээн болганнар. Токарьлар Владимир Агапович Гопаненко болгаш Василий Устинович Полухин ажыл хүнү дооспур чыгаанын база-ла эскербейн ажылдап турган.

Владимир Агапович Гопаненко станокту ойнум домтаады каапкаш,—мырыңай хемзиг-ле чедир санавайн барып-тыр мен. Ам-даа бичии хөөглаар апаар чүве-дир —дээш станогун хөделдирип, база катап ажылдап эгелээн. Удатпаанда ажылын доозуп, арынында дерии дүмчүк арнылыы-биле чоткаш, Владимир Агапович мынча дээн:

— Ажыл хүнү төнгенде станокка бичии саадаан-даа болзумза даарта мастерскаядан база бир трактор белен болуп үнеринге дузалыг чүүлдү бүдүрүп нагдым.

Владимир Агапович Гопаненко Красноярск крайның Курагинси районунга механизатор болуп базa токарьлап ажылдап турган. Оон Бии-Хем МТС-ке келгеш, токарь болуп ажылдаан үезинден бээр амга чедир «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында ажылдап турар.

Ол бодунуң ажылының ёзулуглa мастери кижи. Токарьлап ажылдаан чылдарының дургузунда эш Гопаненко ол нарын мергежилге он ажыг кижини өөреткен. Ооң өөреткен кижилери Бии-Хем районда база бар. Чеди класс дооска-ла мастерскаяга кээп ажылдаан Юрий Баир-оол чоокта чаа зачёт дужаагаш, ам шуут-ла токарь болуп ажылдап турар. Бичии оол Юрий бодунуң башкызының аргаларын ынчэнгейлиг хайгаарап, ону улам-на эки шыңгээдип алырын оралдажып турар. Юрий Баир-оол эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп, бүдүрер ажыл нормазын үргүлчү-ле ажыр күүседип турар.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының септенчиляри 1963 чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле утмуур дээш шудургу ажылдааннар. Чаржып турарларның мурнуку одуруунда Владимир Гопаненко, Василий Полухин олар чоруп, хүн бүрүде бүдүрер ажыл нормазын 170 хуу чедир күүседип турар.

Салбырның механизаторлары дөртку кварталда 25 трактормy септээр тургаш, 37-ни септеп дооскан. Ында токарьлар В. Гопаненко, В. Полухин белгаш өскелернин-даа күш-ажылчы үлүү кирген.

Н. ВАНЬКОВ.

Час дугайында бодал-биле

Эдбек үнүш-дүмүтпүр механизатору Монгуш Саргый-оол белгаш «Большевик» колхозтуң Хомушку Дойлу-Хаан олар ол ажылды чедимишкинниг күүседип

торлары чедп чылдың бешки чылында элбеншилдиг дүмүттү өстүрер, чуртка улам хөй тараанды, ногааларны, ниитининг мал ажылынга четчир санныг мал чемнерин бээр деп бодал-биле чурттап ажылдап турарлар. Ам шаг-үе аажок үнелиг. Чаңгыс-аай соруглa болза бүгү-ле тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын часкы хову ажылдарынга өй-шаанда үлегерлиг белетизэри болур.

«Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырының машина-трактор мастерскаязы септелгени депшиглелиг шуушкан белдирлешкен арга-биле чорудуп турар. Маңаа шекпээрлилер эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Трактормy мастерская эжиминге чедирип кээрге ону арыглап, аштап адырғаш, «аарыының төөгүзүүн» илередип, хөлунда дэмдыын тургузар. Ооң соонда ооң кабиназын, каподун уштуп, соңгу өзээн адырар. «Шекпээр» совхозтуң механизатору Сарыглар Ирбан база эрес-шүдүргу амылдап турар. Ол болза септеп дооскан механизмнерни база белдирлерни эдитирип, таарыштырар хүлээгеген мүүседип турар. Ынчаарга ол ыңдыг-ла белеп эвес амыл: белдирбүрүзүнүң зэриилдери, иезектери бот-боттарының аразынга ыяптыг таарышкан турарын хамыдыраар төлээде бияиг база мергежил херек.

Тракторларның септеттинген иезектерин катап эптээр талазы-биле бригадир эң кичээнгейлиг болур үшүрлүг. Ындыг кижи болза Оюмак Белек-оол болуп турар. Ол болза септенге дугайында чугаа болу бергенде ажоон негелделиг кижи.

— Септелге ыяптып турар бө эрес эрлер болза бистиң септекчи механизаторларывыс бүгү күжүн үндүрүп, шаг-үе барымдаалавайн ажылдап турар. График ёзугаар он хонук бүрүзүндө беш трактор септеп үндүрер турган херек ыярында чедини белеп

келген дүрүмүгалыг механизаторлар-дыр.

«Шекпээр» совхозтуң механизатору Сарыглар Ирбан база эрес-шүдүргу амылдап турар. Ол болза септеп дооскан механизмнерни база белдирлерни эдитирип, таарыштырар хүлээгеген мүүседип турар. Ынчаарга ол ыңдыг-ла белеп эвес амыл: белдирбүрүзүнүң зэриилдери, иезектери бот-боттарының аразынга ыяптыг таарышкан турарын хамыдыраар төлээде бияиг база мергежил херек.

— Септелге ыяптып турар бө эрес эрлер болза бистиң септекчи механизаторларывыс бүгү күжүн үндүрүп, шаг-үе барымдаалавайн ажылдап турар. График ёзугаар он хонук бүрүзүндө беш трактор септеп үндүрер турган херек ыярында чедини белеп

ныядыр септеп турар бис. Септелгенин шыңары эки. Септелгеде коммунистер, ыяпгыын Хертек Аир-Сана мурнакчы рольду ойнап турар.

«Шекпээр» совхозтуң администрациязы болгаш партия, профзвилел организацияларының тускай эртемниглер-биле кады социалистиг чарыштың негелдезин ажылдап кыягай. Ооң түнелин чөөнта чаа үндүрген. Бригадир Оюмаа Белек-оол, трактористер Ирбан Сарыглар, Хомушку Дойлу-Хаан, Оюмаа Чүргүлдей, Сергей Монгуш чарыштың тимлекчилери болгам. Оларга артектиг белектер тывыскан. Чамдык механизаторларны хүндүлеп самбырызынга киирген.

ЧУРУКТАРДА: Үстүнде бригадир Оюмаа Белек-оол. Ортузунда — Сарыглар Ирбан. Аданда—Монгуш Саргый-оол, (солагай талазындан оң таланже) Хомушку Дойлу-Хаан.

Чуруктары болгаш сөзүү Ю. КУРСКИЙНИИ.

Пропагандистерниң теоретиктиг конференциязының индиринден

Шынчы сөс—күчүлүг чепсек

Эрте-бурунгу шагдан бээр-ле шынчы сөстүн улуг күжүнге кижилер бүзүреп чораан. Улуг орус артист болгаш режиссёр К. С. Станиславский сөстүн ханы ужур-утказынын үнелевишаан, мынча деп бижээн: «Делегейде сөстен артык күчүлүг чепсек чок. Кижилер сөс-биле демисежип, бот-боттарынга дузалажып, харын-даа балыглажып, өлүржүп-даа турар».

Сөстүн ол күчүзүү аас пропагандазынга калбаа-биле ажыглаттынып турар. Төөгүнүң анги-аңгы үезеринде тергиидеп турган ашчылар аас пропагандазын бодунуң эрге-ажыктарынга калбаа-биле ажылап турганы билдингир болгай. Ынчалза-даа аңгы демисеглиниң чорудулгазында пролетариат бодунуң төөгүлүг тиилелгезин чедип алганының болгаш марксизчи-ленинчи идеяның калбак нептерээшкинниин үезинде аас пропагандазының күжү болгаш ужур-дузалы кажангызындан-даа артык бедээн. Чүге дээрге аас пропагандазы болза марксизчи партияның масса-биле харылажырының, аңаа салдар чедиреринин кол чепсээ апаарган. Моон ужурунда бистиң партиявыс пропагандаңы сайзырадгайыглар талазы-биле докгамал сагыш салып турар болгаш лектор, пропагандист кадрларга бедик негелдени салып турар.

Партийжи пропагандаңын, ыяпгыя шынчы сөстүн ужур-дузазын бистиң пропагандистеривис, лекторларывыс, чогаалчыларывыс-даа хөнүзы-биле үнелеп билир апарганнар. Маңаа чижек ыядыр ыындыг чугааларны киирип болур. Сураглыг совет чогаалчы В. Маяковский бодунуң үезинде мынчан бижээн: «Сөс болза кижининг угаанының полководчузу». Поэт Н. Рыленков: «Кижилерге күш немээр дээш, мен база-ла ындыг сөстү дилеп чор мен» деп бижип турар.

Аас пропагандазының аргаларын кызымак өөренип турган пропагандистин, лекторунун болгаш агитаторунун мергежилдерин эки шингээдип алган мергежилиг пропагандист кадрлар бистин республикада эвээш эвес бар. Чөөн-Хемчик районнун «Большевик» колхозунда пропагандист З. С. Монгуштуң чугааларын, демдеглеп ап чор» деп. сураглыг пропагандист Е. Ярославскийниң чугаазы хүн бүрүнүн белеткелдеринге дүүшкен чугула чагыг болуп турар.

Лекцияның азы беседанын чедишкининг болурун ону шын белеткеп тургузары база хандырар. Ындыг болганда чаа лекцияны ажылдап кылырда-даа, белеп текстинни ажыглаарда-даа ооң тодаргай планын, канчаар белеткензе чогуур угланыышкынын тодарадыр ужурлуг. Лекцияны тургузарының азы ону номчуурунун планын кыядыра кол барымдаалаар угланыышкын дээрге, ажылчы чоннарны партияның болгаш улустуң херээнге хапыыс-биле бүзүредири, күш-ажылчы болгаш коллективтиг чоруктуң, социалистиг интернационализмнин болгаш совет патриотизмнин ёзузунга, коммунизм тургузукчузунун моральдыг принциптеринге ынжиидери база ол чугула соруглaнган ажыл-агый, амыдырал-биле холбаштырары болур.

Лекция тургузарының белеткелининг бир чугула чүүлү болза эң тодаргай бадыткалыг барымдааларны, сан-түннерни хөйну чыып алыры болур, а лекцияны бижип тура азы номчуп тура оларны эң-не эвээшти ажыглаары болуп турар. Ол фактылар үндезилеттинген, ханы анализтеттинген болур. Лекцияны тургузарда уран-чечен талазынче улуг кичээнгей салыры чугула. Ынчалза-даа уран-чеченинин эрге-ажыы дээш артык сөстерни, хөөрем чугааларны хамаан чок ажыглап болбас.

Лектор-даа, пропагандист-даа кижи белен материалды азы өске кижининг белеткеп каан лекциязының текстизин ол хевээрзин шуут-ла номчуур чорук кончуг эпчок болгаш ыяпнакчыларга чедингир. Бүзүренчиг эвес болур. Белен материалды ол хевээрзин номчуурун оралдажыр, немей белеткел кылып, аңаа немелделер, казыллалар киирбес чоруктар бистин чамдык лекторларывыста амдаа бар. Ол дээрге бодунун мурнунда салыныган чугула соруглaганы канчап-чооп-ла борастап эрттирерин болдар харыысалга чок чорук болур.

«Белеткеп каан домактар-биле чугаалaары деп чүү чүвел ол? Ол дээрге силерниң угаан-бодалыңар ажылдавайн турар, а чүгле дылыңар ажылдап турары ол-дур. Баш удур белеткеп каан домактар-биле кижилерниң бодазынга чүве сиңирип шыдавас силер. Азы бодуңарның сөзүнер-биле ынчаар чарап чугаалап шыдавас бис деп сестир силер бе? Ындыг болза чалып турарынар ол. Бодуңарның чугаанарны кижилер ам дыннаар, ол билдингир болур... Кижи бүрүзү бодунун авазының төрүп берген дылы-биле чугаалaарын кызыр ужурлуг»—деп М. И. Калининниң чугаазы лектор, пропагандист болгаш агитатор бүрүзүнге билдингир болур ужурлуг. Мынчангаш, кижилерге чүве чугаалaарда бир чугула барымдаалаар чүүл болза, дыннакчыларның деңгелин барымдаалаан, дириг, амыдырал-биле холбашкан беседа болур ужурлуг. Ол дээрге кижилерни чүгле өөредир дээн ораалажышкын эвес, харын олар-биле сүмележишкин хевирлиг болуп турары-биле улам бүзүревишиг, чедингир болур.

Дуржулга солчулгазының аргазыбиле аныяк лекторларга болгаш пропагандистерге сүмелээр деп бодаарым айтырыглар мындыг. Олар аразында түүш харылзаалыг. Ынчангаш В. Маяковскийниң кижиниң угаанының полководчузу деп азаны сөс азы четче чугаалaарга аас пропагандазы ам үеде. Коммунистиг тургузуушкунунун калбарышкынының үезинде улам улуг рольлуг. Оонбиле чергелештир лекторнун, пропагандистин болгаш агитаторнун харыысалгазы база аажок бедээн болгай.

А. ЛЕПЕШКИН,
политиктиг болгаш эртем билиглер иептередир талазы-биле ниитилелдиң Тыва салбырының секция даргазы.

ЭМЧИЛЕР БОЛУР

Чадааның район эмнелгезининг чанында медицинаның ийи чыл хуусаалыг курузу ажыттынган. Ында 50 ажыг кижи албан организацияга, бүдүрүлгеге ажылдавышаан, улуг соңуургалдыг өөренип турар. Ол курсту дооскан, медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчылары болур соруглaлыг бис.

Кады өөренип турар эштерим Сарыглар Өшкү-Саар, Шатова болгаш өскелер-биле-даа кезир үеги тускай мергежилиистин дугайын бо-да хөөрежир-дир бис. Олар шуптy-ла, чаңгыс кижи дег, мынча дижирлер:

— Өөренирине бүгү-ле оруктар бистин мурнувуста ажык.

Х. КУУЛАР.

* * *

Кышкы каан хүн. Уруглар бөлүкбөлүү-биле селгүүстеп, чиртилеп ырлажып каап чораан чүве. «Боларны канчап кадыкшылга школазынга турар, кадыы кошкак уруглар дээр боор, эрес-омаан, каптагайын!» деп, мынчап бодап чордум.

Шынап-ла, ындыг болбайн. Оларның чаагай келир үези дээш күрүне бүгү-ле чүүлдү таарымчалыг кылып турар. Уруглар эртенин-не сулз шимчээшкин кылыр, хүнде беш катап чеменнир, түш соонда ыяштанып удуур, агаарга селгүүстээр. Чүрттап турар чери чылыг, чырык. Оларның кадыкшыл байдалының ажы-биле 3—6 класстарга өөредилгезин таарыштыр тургускан.

Кижизидикчилер С. Санчай, Х. Баймыскылан, Д. Авыр-ооп болгаш бистин өске-даа ажыллакчыларывыс уругларның кадыкшылы, өөредилгекижизидилгези дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Ындыг аас-кежиктиг уруглар кымнарын? Бай-Тайганын Шуй-Аксында уругларның кадыкшылга школазының өөреникчилери-дир.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Советтер ажылындан

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

ЧАА ЧҮҮЛДЕР ЧҮЛ? Тоора-Хем көдээ Советтин он бирги сессиязынга күүскомнун 1962 чылда чоруткан ажылдарын түпнеп турда, көдээ Советтин ажылында чаа чүве чүл, хөй-ниитн эгелээшкин-биле ажылдарын канчаар боттандырып турар бис. Советтер ажылынга масса чонну киириштирерин улам ажижидер дээш чүнү кылган бис деп айтырыглар депутаттарның кичээнгейинге салынган турган.

Күүскомнун отчёдун ёзугаар алырга эрткен чылын ук көдээ Советтин девискээринге эш-хуузунун 5 сунгары. 3 улусчу хоужиналар ажылдап турган. Оонбиле чергелештир херээженнерниң 5 чөвүлелдерни, төрелдерниң 4 комитеттерни, пенсионерлер чөвүлелин, садыг болгаш хөй-ниитн чемненилге талазы-биле 4 комиссияларны, кудумчу болгаш квартал комитеттерни, үш клуб чөвүлелдерни, бойдус камгалалының 17 эге организацияларын организастап тургускан.

Ол-ла бүгү хөй-ниитининг боттывынгыр организацияларын чурттакчы чоннуң активчилериниң, көдээ Советтин депутаттарының калбак киржилгези-биле тургускан, ажылдарын эгелээн чорук Советтер ажылынга хөй-ниитининг бот-идепкейжи киржилгезин хазаа тудуп турар чаа чүүл болур. 1963 чылда ол бүгү организациялардың ажылын үре-түнелдиг болдурарынче күүскөм онза кичээнгей салыр херек деп сессия демдеглээн.

Н. ОЮН.

Тожу район.

* * *

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ Баян-Тала көдээ Советинин 20 депутаттары 1962 чылда боттарының сонгукчуларынга отчётгарын бүрүн берген азы депутат бүрүзү хамаарышкан сонгулда округтарының сонгукчулары-биле 2 удаа ужуражылга кылган.

Күүскомнун хуралары 16 удаа болган, аңаа янзы-бүрү 24 айтырыгларны чугаалашкан. Ажылчы чондан күүскомга киргеи 34 бидиринишкиннерниң болгаш негелде-хомудаларын 30-ни көрүп, чогуур харыыларны берген.

Көдээ Советтин 6 докгамал комиссияларынган казык камгалалының (даргазы Х. Каллар-ооп), көдээ ажыл-агыйның (даргазы эш Бичe-ооп) комиссиялары дээре ажылдаан.

О. САЙЫН.

* * *

—«ЧЫМЧАК АЛДЫН» ТЫВЫЖЫНЫҢ планын күүселири көдээ Советтин амгы үеде сонгаарлалып болбас соруглaзы. Аңолук тывыжынын күрүне планын

ЛАА ЧЫРЫЫНДА...

«Ак-Эрик» колхозтуң баштаар черинында сес чыл школазының одаар ыяжын сөөртүп бээр боон, оон хелезинин шагга-ла санаарып алган. Ынчалза-даа дужүрге чогуур ыяжым амыгаа дээр дужүргү бербээнинин үламынган, школада ыяш үстүп турар. Ол ышкаш колхоз төөгүнде ранно ыяттавае, чырык ыяпгастаалардан бээр алаан үе эрткен. Кежээки кичээлдерни школада даа чырыыга эрттирип турар.

М. ЧОДУЙ.

Тес-Хем район.

6 чыл болган тудуг

Бай-Тайганың төөү Тээли суурнуң чурттакчы чонунуң негелдезин ёзугаар Культура бажыңының тудуун эгелээнден бээр 6 чыл чедип турар. Ийи каът бажыңның ханазын салып дооскаш, чүгле крышазын ара кылгаш, соксап каан. Тээлинин чурттакчылары 500 кижи чаңгыс үгла олурун алгаш, кино, концерт көөр культураның улуг одаанын кажан доосту бээрин маңаа турарлар. Шынында Тээлиде эрги Культура бажыңы бичe болганындан аңаа кино, концерт көргүзери берге. Чаа солун кинолар кээрге, ону каш катап үзүп көргүзүп тургаш, ам чонга чедиштир көргүзер. Артистер келген болза чүгле албан черлериниң аайы-биле чагыг ёзугаар көөр. Чагыгга ады кирбейн барган чон артистерниң оюнун көрүп аары эңне берге. Ол ышкаш сцена бичии болгапындан артистер аңаа шин көргүзерде база-ла бергедээшкиннерге таваржырлар.

Амгы үеде Культура бажыңының тудуу доостур хамаанчок, харын чамдык ыяштары буступ дужүп, ооң фундаментизи буступ, тоглап турар апарган. Чайын бооргa инек, хаваннарның девээлээр чери болу берген. Бир эвес республиканың Культура министерствозу тудугнун баштайгы үезинде олче кичээнгей салган болза, ол шагда-ла дооступ, ажыглаага кирген турар ужурлуг.

Тээли суурда Культура бажыңының тудуун кажан доосгаш, ажыглаага киирер ирги? Бо дугайында айтырыгны республиканың Культура министерствозундан ажылчы чон айтырып тур.

И. ДҮМЕН-ООЛ.

Ынаа дугайында

Ынаа — ынчалза-даа ынаа. Ынаа — ынчалза-даа ынаа. Ынаа — ынчалза-даа ынаа.

Акы-дуңма куба республиканың экономиктиг чедиишкиннери

• • •

Вьетнам демократтыг республиканың камгалал министерствозунуң парлалга конференциязы

• • •

КОНГОНУҢ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУНГА БОЛГАШ ЧАҢГЫС ЭВИНГЕ УДУР ИМПЕРИАЛИСТЕРНИҢ ЧИМЗЕНИИШКИННЕРИ

Өөрүшкүлүг түңнелдер

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи М. Бузивскийниң дамчыдып турары болза:

Кубаның министерстволарында, үлетпүр каттыжыышкыннарында болгаш бүдүрүлгелеринде эртиен чылдың түңнелдерин үндүрүп турар. Үлетпүрде-даа база кодээ ажыл-агыйда-даа чедип алдынган чедиишкиннерни парлалгада парлап турар сан-медээлер херечилеп турар. Эртиен чылда чурттуң 160 чигир заводтары 37 миллион тонна чигир тростнигин болбаазырадыр ажылдап, 4880 муң тонна чигирни бүдүрүп үндүрген. Чурттуң экономиказында эң чугула продуктуну бүдүрерин көвүдедир соруга-биле 12.000 кабальерия шелге (1 кабальерия—13,5 гектарга дең) чигир тростнигиниң плантациязын немей салган. 1962 чылда чигир тростнигин ажылдап кылырынга техниканы бир-ле дугаарында ажыглап эгелээн.

Кубаның балык үлетпүрү болгаш балык флоду улам ыңай хөгжээн. «Нотисиас де ой» солуннуң бижээни-биле алырга, 1962 чылда Куба далайже холун шиитпирлиг сунган. «Бистиң чуртувусче Совет чазактың чорутканы балыктаар совет судноларның келгени-биле национал балык үлетпүрүнге чаа угланыышкын эгелээн» деп ол солун демдеглээн.

Социалистиг чурттардан садып алганы элээн хөй чаа судноларның күсели-биле садыг флоду быжыккан.

Руда тывар үлетпүр улуг чедиишкиннерни чедип алган. «Лора», «Харлем», «Чарко», «Редондо» болгаш өске-даа ол ышкаш ындыг улуг рудниктер чыл онаалдаларын ажыр күүсеткеннер.

Совет болгаш куба тускай эртемниглерниң чорутканы шинчилелдериниң түңнелинде делегейде эң хөй торф чыдар чер Сиенага чартык ортулуктуң районунда ажыттынган. Ону электростанцияларынга одалга кылдыр ажыглаар.

Металлургия үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге улуг базым кылдынган. Эртиен чылда металл ажылдап кылыр үш бүдүрүлгелерни алгыдар болгаш чаартыр талазы-биле ажылдарны Совет Эвилелиниң дузазы-биле эгелээн. Оларның күчүзү үш ажыг катап улгадыр. Чуртта каш-каш чаа фабрикаларны болгаш заводтарны тудуп, ажыглалга киирген.

Хажыдар чорукту болдурбас

ЛОНДОН. (СЭТА). АКШ Кубаже базыышкын кылыр оралдажыышкынындан ойталавайн турар. «Дейли телеграф» солуннуң Вашингтонда корреспондентизиниң дыңнадыы ол дугайын херечилеп турар. Корреспондентиниң сөзү-биле алырга, Кубаны экономика талазы-биле бойкоттаарынга АКШ-тың бүгү-ле эвилелчилерин албадал-биле киириштиреринин чаа планын Вашингтоннуң дүжүметтери ажылдап кылып турар. Бойкотка киржиринден ойталаан таварылгада Кубаже барааннар сөөртүп турар судноларга болгаш компанияларга чогуур хемчеглерин алган турар.

Далайга садыг судноларының хостуг чоруушкунун хажыдып турар ол чорукка Англия болгаш далайлап суднолары чоруп турар өске-даа күрүнелер удурланыр апаар деп корреспондент айыткан.

Мурнуу Вьетнамга тайбыңны хандырар

ХАНОЙ. (СЭТА). Чоокта чаа Вьетнамның Демократтыг Республиказының камгалал министерствозу вьетнам болгаш даштыкы корреспондентилерге парлалга конференциязын кылган. Вьетнамга хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязының даргазының адынга ВДРниң камгалал министри Во Нгуен Зиаптың чоруткан чагаазын парлалга конференциязынга номчаан.

Американың Каттышкан Штаттарының шериг холгаарлаашкынының калбарганының түңнелинде Мурнуу Вьетнамда байдалдың улам чидигленгенинче делегей комиссиязының кичээнгейин камгалал министринин чагаазында көрүндүрген.

Мурнуу Вьетнамда чурттап турар националдарны чарылдырарын Каттышкан Штаттар оралдажып. Тай Нгуенде (Төп Вьетнам) чурттап турар биче националдардан «онза кезектерни» тургузуп турар дээрзин чагаада демдеглээн. Бо кезектерни америк офицерлер шуут тургузуп, өөредип, чепсеглеп турар. Делегей комиссиязы бодунун бүгү салдарын ажыглап тургаш. Мурнуу Вьетнамда дайынны соксадыр, бүгү боо-чепсээн болгаш шериг ажылдакчыларын оон үндүрер деп АКШ-тың чазаан кыйгырар, оон-биле кады чонга удур дерзин үүлгедиглерин соксадыр болгаш Мурнуу Вьетнамда албадал лагерьлерин узутказын деп Нго Динь Дьемниң эрге-чагыргаларындан негээр ужурлуг дээрзинче ол комиссияның кичээнгейин камгалал министри Во Нгуен Зиап чагаазының түңнелинде айыткан.

Улусчу армияның дээди командылалының харылзаа төлээлериниң төлээлекчизи полковник Ха Ван Лаунуң, корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылап медеглээни болза: америк холгаарлаашкынның калбарганы-биле холбашкан бергелер турзажок, Мурнуу Вьетнамның патриоттары боттарының ыдыктыг эргелери дээш демиселдин хемчээлдерин калбартып турар. Полковник Ха Ван Лаунуң медеглээни-биле алырга, ам бо үеде Мурнуу Вьетнамның хосталгазының национал фронтузунуң контролюнда Мурнуу Вьетнамның девискээриниң 70 ажыг хуузу туруп турар, ында 7 миллион хире кижи чурттап турар. Чоннуң ортузунга национал фронтунуң салдары соксаал чокка өзүп турар. 1961 чылда 17.000 дьемчи солдаттар чоннуң талазынче кирген, а 1962 чылдың 11 айларында — ол чурагай 34.000 чедир көвүдээн.

Демократияга удур хоойлу төлевилели

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Лопатиниң дамчыдып турары болза:

«Күрүнениң айыыл чок чоруунун суду» дээр судту тургузар дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажылга француз Национал хуралга январь 6-ның дүнезинде доозулган. Чазактың хоойлу төлевилелин 234 депутаттар бадылаан, а 207 депутаттар удур бадылаан. Бадылаашкынның анализиниң көргүзүп турарыбиле алырга, хоойлу төлевилели колдуунда деголльчуларның (214 бадылаашкын) болгаш «хамаарышпастарның» (22 бадылаашкын) деткээниниң ачызында хүлээп алдынган. Хоойлу төлевилелинге коммунистер, социалистер, «Демократтыг төптүң» бөлүү, «Демократтыг каттыжыышкынның» депутаттары удур бадылаан. «Күрүнениң айыыл чок чоруунун судунун» составын, хүлээлгелерин болгаш ажыл-чорудулгазының чурумун тодарадып турар хоойлу төлевилели база хүлээп алдынган.

Ынчангаш «күрүне эрге-чагыргазынга кыжанын турар» херектерниң талазы-биле чазак онза суд чорудулгазын чорударын чедип алган. Бо тодаргай эвес бижээн чүүлдерин эң янзы-бүрү хевир-биле тайылбырлап болур. Хөй-хөй политиктиг хайгааракчылар чаа тускай трибуналды тургусканын демократтыг болгаш республиканчы партияларже база чурттуң организацияларынче шаапхалдаарының юридиктиг белеткели кылдыр көрүп турар.

Хоойлунуң чаа чүүлдерин ёзугаар күрүне эрге-чагыргазынга когаралды чедирип турар ажыл-чорудулгага сезиглеттирген кандыг-даа кижини тудуп хоругдаар болгаш анаа үеде 10 хонук чедир, онза байдалды чарлаан үеде 15 хонук чедир кара бажыңга олуртун болур. Ол үеде херек кырында даштыкыдан кандыг-даа харылзаа чок туттурган кижи болчукчуга безин дилег киирип шыдавас. Ол чүүл чөгенчиг бичии-ле оппозицияны базарынга, ол болза салазаржы Португалияда фашисчи ёзу-чурумнуң ажыглап турары амгы суд чорудулгазы-биле мырыңай дөмейлежип турар.

Онза байдалдарда эң кадыг-дошкун суд чорудулгазының дугайында чүүлге хамаарыштыр көрүп турары чүл дизе, конституцияның 16 чүүлүн ёзугаар президент де Голль, бичиилле чылдакты ажыглавышаан, чуртка онза байдалды чорудар эргелиг. Чүгле канчаар-ла күзей-дир... Оон ажыгда «күрүнениң айыыл чок чоруунун судунун» кежигүннерин соңгувас болгаш чазак томуйлаар.

Бистиң чуртувустуң дыка хөй хоорайларының дээди, ортумак өөредилге черлери — тускай эртемниг тыва кадрларны белеткээриниң черлери апарган.

Чүгле Красноярск хоорайның дээди, ортумак өөредилге черлери аныяк Тыва республикага партия, советтиң дыка хөй ажылдакчыларын, эмчилерин, хөгжүмчүлерин, чурукчуларны болгаш садыгның, тудугнуң база өске-даа тускай эртемниглерин белеткен үндүрген. Красноярск хоорайның янзы-бүрү өөредилге черлеринде ам база-ла дыка хөй аныяк тыва оолдар, кыстар өөренип турарлар.

Красноярск хоорайда сураглыг орус чурукчу В. И. Суриковтуң адын эдилээн чурулга училищезин талантылыг чурукчуларны дарганап белеткээр өөредилге черлериниң бирээзи апарган. Ону доозуп үнген чурукчулар ам бистиң улуг, делгем чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарында ажылдап, боттарының чогаадыкчы ажылы-биле чонга бараан болуп турарлар. Амгы үеде В. И. Суриков аттыг чурулга училищезинде Тывадан база өлээн каш оолдар, кыстар өөренип турарлар. Ол училищени дооскан аныяк тыва чурукчулар удавас Тывага чедип кээрлер.

Чоокта чаа Красноярск хоорайның Ленин районунда «Май 1» деп Культура ордузунуң тудуун дооскаш, ажыглалга киирген. В. И. Суриков аттыг чурулга училищезиниң 1-ги курузунуң сургуулу Нанчар Баазаң ол Культура ордузун чурааш бисче чоруткан. Оон ол чураан чуруун бо арында парладывыс. Моон соңгаар Нанчар Баазаң бистиң редакцияже моон-даа солун чуруктарны чурааш чорударын дыңнаткан.

Солун кежээлер

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда № 1 школаның үстүкү класстарының өөреникчилери массалыг кежээлерни бо-ла организастаан тургулаар, анаа башкылар база идепкейлиг киржип турар.

Чогаалчы эш О. Саган-оолдуң бежен харлаанынга холбаштыр болган кежээ солун эрткен. Олег Карламовичиниң чогаал ажылының дугайында башкы эш М. Билчит допчу илеткел кылган.

Тыва литератураның хөгжүлдезиниң дугайында эш О. Саган-оолдуң беседазы кежээниң киржикчилерин улуг сонуургаткан. Ол кежээ өөреникчилерниң тургускан концерти көрүштүг болган.

Ю. ЧУЛЬДУМ.

ФЕЛЬЕТОН

«Солуттунмастаан» кижи

«Таарымча чок ажылдакчылар үр үеде удуртур «албан-дужаалдарга артып турар болгаш олар ажыл-херекти шуут буурадып дүжүрген соонда, чүгле ынчаарда хостап турар багай практиканы шуут болдуруп болбас деп миннир херек. Чаа чүүлдү бодаарын ышкынган, ынчалзадаа «солуттунмастарның» чергезинге чедир көдүрүлген ындыг ажылдакчылар хөй областарда, крайларда болгаш республикаларда бар болуп турар».

(СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущевтуң илеткелинден).

— Эш корреспондент. Силерге мен бодум даргам дугайын чугаалай кааптайын бе?—деп, бистиң солуннуң бир кодээ бижикчизи меңээ ынча тей-тир он.

«Даргазының чогум ак азы кара талазын чугаалаар дээн кижи боор бе» деп бодап, оон черле ындазында бир-ле чүвени ижин-кара чокка илередиксээн арын-шырайынче карактарымны хере көрүпкен кайгап тур мен.

— Квартал эгезинде кончуг алгырар дарга-дыр ийин. Чамдыкта харын даргамның ындыг чоруу даң адар, хүн үнер мурнуу чарыында үйгуну сергедир алгыргылаптар аскыр дагаз-даа сагыжымга кирер.

— Чүге ынчап алгырып турар кижи боор?—деп, бат-ла аайын тыппайн айтырдым.

— «Квартал планын хуусаа бетинде күүсеттирер мен. Чүс ажыг катап күүсеттирип шыдаар мен сугсуг дигилээш, кады ажылдап турар улузу-биле-даа сүмелешкен чүве чок, хөй-ле бедиткен хүлээлгелер алыр. Бүгү чүвени чүгле боду шиитпирлээр. А оон ол алгылаан хүлээлгелериниң күүселдези... Квартал төнчүзүнде мырынай-ла ыыды чиде бээр дивес силер бе.

— Адырам, «шугум чазаарының мурнунда шыгаар, чугаалаар бетинде боданыр» дижир болгай. База бир улуг ажыл-агыйны удуртуп турар кижиниң үнү квартал төнчүзүнде үнмейн баар элдеп чүве-дир аа?

— Ажыл-агыйны удуртуп-башкарарын партийжи ёзу-биле көрбейн, кабинетке олуруп алгаш, «аксы-биле аал көжүрүп, дылы-биле тыт ужурарга» ынчанмайн канчаар. Квартал төнчүзүнде үнү чидер чоруу мырынай хоочураан аарыг болган чүве-дир ийн.

Шынап-ла даргазының дугайын ол кончуг шын чугаалап — шуут-ла өзээнче киир салыпкан болду. Оон даргазын билбес, танывас кижи районда ховар чүве-дир. Чамдык улустар ону фамилиязын адап — Кыйбааран дижир. Чамдыктар оон адын, адазының адын ёзугаар — Оөржак Булгаар-оолович дижир. Айлар кварталдарның түңнелин үндүрүп, план күүселдезин чугаалашкан хуралдар болу бергенде Кыйбааран дарганың ады үнмейн барбас. Ол үнерде соглээн сөзүнге зэ болуп шыдаваан, хүлээлгезин күүсетпейн, күрүнезинин мурнунга өре-ширелиг болуп арткан деп шаанга-ла кииртир. Хурал болган санында-ла шүгүмчүледир болгаш сөөлүнде-сөөлүнде оон кулаа безин кыспас апарган, чүгле ийн кулакты кыскаш, карак ажыт-ла олурунтар. Пат-ла ынчап өөренип калганы ол чүве ыйнаан.

Бир катап районнуң партия, совет органнарының удуртукчуларының хуралы болуп турда бир кижи туруп келгеш мынча диген чүвен иргин:

— Оөржак Булгаар-оолович дүжүметсиг, ажыл чылдыр база айтырыгны чаасказан шиитпирлээр, «мен мен» дээр чоруун чидиргеш, удуртуп турар ажыл-агыйын чогуур бедик деңнелге чедир өрү көдүрүп, ажылды экижидип, чаа ёзу-биле ажылдаарын чеже катан аазаан, сөөлгү сөзүн бербээн дээр. Оозун черле күүсетпес. Кыйбааран дарганы солуп, оон орнунга өске удуртукчудан томуйлап, ону солуза черле канчап баар чүвел?

— Чүвенин ам-даа биче хирезин көөр-дүр—деп, районда база бир элээн улуг эрге-дужаалдыг Кынчыктырбас дарга чугаалаан.

Кынчыктырбастың чугаазын ёзугаар чүвенин хирезин көрүп турза-турза үе-шаг шыыгайндыр ужугун артип-ле турган чүвен иргин. Кыйбаарның удурткан ажыл-агыйы амдаа сегип экиживаан, ында кандыг-даа чаа чүүлдер, чаа өскерлиишкиннер болбаан. Харын-даа чамдык көргүзүглер талазы-биле оранчок кудулап кээп дүшкен. Кынчыктырбас дарга четпестерни көрүп каанда ону черле кынчыктырбас, бир-ле хемчегни апкан турар кижи болгай. А ол хирезинде Кыйбааран солуттунмастаан, сандайындан улам быжыгландыр туттунгаш олурупкан. Азы ол анаа тыңнып чадап, анаа ол-бо кыйбаттырып туруп бергени ол бе?

Кыйбааранның аажы-чанында, ажылының стилинде чаа эки өскерлиишкиннер болбаан. Оон коллективинде бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң киржикчилери чамдык кадай-кыстар безин «Кандыг чоржук сен, ындыг хевээр арткан-дыр сен» деп орус ырга үндезилээш, Кыйбааранның дугайында кончуг солун кожамык чогаадып алган, ол-ла орус ырның аялгазын ёзугаар ырлажып турарлар.

—Дарганар бо, 1963 чылда база-ла ынчаар ажылдаар ирги—бе?—деп, ол кодээ бижикчиден айтырдым. Ол элээн мыт чок, ханы боданып олура, улуг тынгаш чугаалайдыр:

— Амгы үеде солуттунмас кижи чок-ла чүве болгай.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КОНГОДА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЗЫ, БАРЫЫН ТАЛАКЫ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ЧИМЗЕНИИШКИНИ

Чаа чылдың бүдүүзүнде Конгонуң байлактыг черинге — Катангага тулчуушкун эгелээн. КНО-нуң шериглери Чомбениң жандарм-шагдааларынга удур шаап халдаашкынныг тулчуушкунну чоруда берген. «Ак-көк бөртүглер» (КНО-нуң шериглери) Катанганың кол хоорайы Элизабетвильди болгаш даг үлетпүрлүг черниң элээн каш төптерин эзлеп алган. Чоокта чаа-ла Чомбениң адыыргак чуруун чураан акша үндүрүп турган Катанганың национал банкызын КНО-нуң төлээлекчилери холга алгаш, контрольдап турар апарган.

«Чомбени каржы дошкуну-биле ажылап турар» деп Лондонда, Брюссельде болгаш Парижте капиталистиг монополияларның солуннары хомудап, ны-сыызы-биле алгыржып, бижип турар. АКШ-та чамдык кижилер база-ла ол ышкаш ыглап-сыктап хомудап турар апарган. Республиканчы партияның барыын үзелдиг кезээнин 1964 чылда соңгуудага президент кылдыр соңгуур бодап турары сенатор Голдустер «Конгонуң кара чаңгыс, барыын талакы чурттарга черле идегелдиг удуртукчузунга удур КНО-нуң чорудуп турар дайыны чөптүг эвес» деп хомудаан. Сенатор Томас Додд база-ла хомудавышаан турар, ол сенатор чоокта чаа үнген номунга «бир эвес Чомбе каттышкан Республиканың премьер-министри болу берген болза, ол дээрге Конгонуң айтырыын чөптүү-биле шиитпирлээн ол болур ийик» деп бижээн.

Катанганың сепаратистериниң бөлүүн шагда-ла узуткап каап болур турган. 1960 чылдың чайынының төнчүзүнде, төп чазактың шериглери чап чаа-ла ангыланган Катанганың кызыгаарынга турган, а Катанганың сепритистери боттарының шериглерин тургузуп ап четтикпейн турган үеде-ле, оларны узуткап каап болур турган. Ынчалза-даа КНО-нуң шериглериниң командылалы АКШ-тың айтыышкының ёзугаар баштай Лумумбаның шериглериниң боо-чепсээн хавырып алгаш, оон соонда быжыкпаан республиканың хамаарышпас чоруун үрээринче угланган болгаш оон ёзулуг чазаанга база парламентизинге удурланган шериг эргилдезин Леопольдвильге чорударынга дузалаан. Ол үеден эгелээш-ле Катанганың айтырыы ийи чартык чылдың дургузунда шиитпирлеттинип чадап, республиканы сандарадып туруп берген.

Бүдүрүлге буурап дүшкен, бараан болгаш аъш-чем чедишпес, ажыл чокталыр чорук тендээн, акшаның үнези кудулаан болгаш бюджеттиң орулгазы чарылгазын доктаамал дуглай албас апарган—Конгонуң амгы экономиктиг байдалы мындыг бооп турар. Чижээ, мурнунда чылдарда чыл бүрүде 30 муң тонна хөвеңни даштыкы чурттарже үндүрүп, садыглап турган болгаш 40 муң тонна маисти өске можуларга садыглап турган Касан можу ам чүгле 8 муң тонна хөвеңни өстүрүп турар болгаш Америкадан маисти садып ап турар апарган.

Чес, кобальт, германий, уран рудазы-биле байлак Катанга можунуң республикадан чарылганының ужурунда төп чазактың сан-хөөзү бергедеп турар. Конгонуң бүгү орулгаларының чартыындан хөйү Катангадан кирип турган, ынчалза-даа 1960 чылдың июльден эгелээш, төп чазактың сан-хөөзүнге Катангадан чаңгыс франкы-даа кирбээн. Республиканың чазаанга «Юнион миньер» концерниң айда төлээр 3 миллион фунт стерлинг үндүрүүн Чомбениң бөлүү хавырып алган.

КНО-нуң шериглериниң ам Мурнуу Катангада чорудуп турар дайын чорудулгазының беленин алгаш көөрге, Катанганың республикадан чарылганынга кол моондак болза КНО-нуң шериглериниң кошкак турганында эвес, харын барыын талакы күрүнелериниң кара-сагыштыг кажар-оптуг чоруундан болган дээрзин херечилеп турар.

Англия, Франция болгаш Бельгия Катанганың сепаратистерин ажыы-биле деткип турган. Бо үш чурттарның капиталистери «Юнион миньер» концернде хөй акшаны салган болгаш, Чомбеге кордап турган. Ынчалзажок мурнунда бот-боттарын балдырлажырын бодап турган бо эвилелчилериниң аразында сөөлгү үеде сандараашкын үнген. Катанганы Соңгу Родезияга каткаш, ону Англияның чес үлетпүрлүг монополияларынга чагыртыр деп Англия бодунуң планын тургузун турар. Ынчаарга Бельгияның даштыкы херектер министри Спаак 1962 чылдың ноябрь 27-де АКШ-тың президентизи Кеннеди-биле ужурашкаш, «Конгода национал эптежилге» Бельгияның планынга кыжанып турар апарган чүве төлээде, Бельгияның Катангада экономиктиг эрге-ажыктарынга дегбейн көрзүн деп бүзүредирин оралдашкан.

Нью-Йорк парлалгазынга «У Танның планы» деп адаттынган ол төлевилел Катанганың сепаратистеринге дыка хөй чүүлдер талазы-биле дүжүп берип турар. Ол төлевилел ёзугаар тургустунар чаа федеративтиг конституция республиканы 21 кежигүн-күрүне кылдыр үүрмектей хуваарын болгаш Катанганы улуг автономиялыг республика кылдыр тургузарын бодап турар. Чомбениң бодунга Конгонуң вице-президентизиниң дужаалын эжелеп ал деп АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы Мокчы декабрьда сүмелээн. Ынчалзажок Чомбе бодунуң кожаларының сүмезин эдербишаан, орулганың чамдыызын төп чазакка төлээриндеп ойталавышаан, Катангадан ак кештиг хөлезилениккчилерни доп-дораан үндүрер болгаш жандарм-шагдааларын төп чазактың контролюнга кирер дугайында КНО-нуң негелдезинге харыылаваан.

Элизабетвиль-биле Леопольдвильдиң аразы дыка ырак. Ынчалза-даа Катангага болган чүве бүрүзү-ле Конгонуң найысылалынга доп-дораан билдине бээр турган. Конгонуң найысылалында «Адула, президент Касабубу, генерал Мобуту, даштыкы херектер министри Бомбоко болгаш айыыл чок чоруктун албанының начальниги Нендака баштаан болук амгы үеде чагырып турар. Олар шупту барыын талакы чурттарбиле холбашкан» деп Лондонуң «Таймс» солуну бижип турар. Ол бөлүктүң эрге-чагыргага бүдүн чартык чылдың иштинде туруп келгениниң политиктиг түннели Конго республиканың төлээлекчилер палатазынга ноябрь 28-те үнген, ынчан хуралга олурушкан 99 депутаттарның иштинден 50 депутат Адуланың чазаан дүжүрер деп бадылаан. «Нью-Йорк таймс» солуннуң Леопольдвильде корреспондентизи Лунастың бодалы-биле алырга, төлээлекчилер палатазының кежигүннериниң барык 3/5 кезин чазакка удурланып турар апарган. Антуан Гизенгини, иштики херектер министри турган Гбеньени болгаш Конгонуң өске-даа патриоттарын дүрүм чогу-биле тудуп бажыннаанының болгаш америк империализмиң холунга кирген политиканы чорутканының түннелинде, чазактың ат-алдары баксыраан. Катанганың айтырыын кандыг-бир арга-биле шиитпирлевес болза, Адуланың чазаан дүжүр октаптарынга кыжаныг тургустунган турган. Байдалды доп-чузу-биле чугаалаарга мидыг турган, оон түннелинде КНО-нуң шериглериниң сөөлгү тулчуушкуннары эгелээн. АКШ ол тулчуушкунну «Конгонуң чаңгыс эптиг турарын күзээш», деткип турар деп америк парлалга бижип турар. Ынчаарга барыын талакы чурттарның солуннарының бодалын ёзугаар алырга, АКШ дээрге Конгонуң чаңгыс эвиниң дугайында сагыш човаар байтыгай, харын Адуланың чазааның дүжерин болдурбас дээш бүгү-ле аргаларны чорудуп турары илерээн. АКШ хамыктың мурнунда «Бельгияның Конгода экономиктиг эрге-ажыктарын узуткаарын» оралдажып турар деп Бельгияның капиталистериниң хөй-хөй төлээлекчилери санап турар деп Брюссельдиң «Суар» солуну бижип турар. Америк сан-хөө капиталистериниң халдаашкынынга Катанганың «баштынчылары» безин хорадап турар апарган.

КНО-нуң шериглериниң шавар халдаашкынынга Макмилланның чазааның удурланып турар ужуру болза, «Дейли поркер» солуннуң сөстери-биле алырга, «Катангадан англи компонияларның ап турар бүгү кончааларын американнар шуптузун холгаарлап алгаш баарындан» коргуп турарында бооп турар. Империалистерниң эрге-ажыктары үскүлежип, олар бот-боттарынга удур демисежип турар-даа болза, Конго улус бодунуң чуртундан империалистериниң шуптузун үндүр сывырыптар хире күштели бээрийне дээш империалистер шупту коргуп турар деп, ол солун бижип турар.

КНО-нуң шериглериниң Катангада дайын чорудулгазының доостуру ам-даа дыка ырак, а ындыг турбуже АКШ болгаш оон барыын талакы чурттарда эвилелчилери Катанганы чаартып үлежип алырының дугайында изиг-түлүк чугаалажыышкынларны катап эгелээн. Чажыт дугуржулганың оруунда бүгү моондактарны чайладыры-биле январь 1-де Конгонуң парламентизин таратканы болза, империалистерниң чаа чимзениишкиннери болур дээрзин херечилеп турар.

С. ЛОСЕВ (СЭТА).

Мен бо БҮГҮГЕ УДУР МЕН:
Мени дыңзыды шарып чөргевеңер - ол мээң өзүлдемге доктарлыг - дыр
Мени кадык - биле дыка чемгербеңер. Ногаадан хөйну берицер
Каш кадыг идик хеп меңээ кедирбеңер. Кадыг хеп кедирер уруглар уругчу-ле аарыычал
Пишти орунга хойгажып удууру меңээ таарышпас ол дээрге мээң тынарымга берге болгаш кандыг бир аарыгдан мен аарый берип болур-ла болган мен
Соңги караанда чечек деп чүве кандыг кончуг хөй чоор? Олар дээрге менче хуннудаа, чырыкты-даа киирбейн тур.
Мээң орунчугажымны чүге суугу чанында тургускаш, артында-ла ол-бо таладан көжечелеп кагдыңар?
РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

АГААР бойдус

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, хар шоолуг чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага — 27—32, а Кызылга—30—32 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Январь 9-та

«НАЙЫРАЛ»: «Кижи-амбибия» 10, 2 «Шаашкак» 12, «Кортук» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бажыңны ёлка каастап турган» 10, «Насреттин болгаш Ходжент» 11.15, 1.15, «Гуссар балладазы» 3.15, 5.15, «Чуртталгазы хилис эрте берген» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хаттабыч ирей» 10, 30, «Кочубей» 12.30, 2.30 «Алдарның дээрбээ» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Час дээш четтирдим» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 «Сээң өңнүктериң» 11.15, 1.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызынын 35-24, пропаганда килдизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, кодээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00005. Чагыг № 2927. Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАЙТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ЯНВАРЬ
10
ЧЕТВЕРГ
№ 8 (5412).

Өртээ 2 көп.

СЧАСТЬЕ СУУРДА

Счастье суурда Луганск ГРЭС-тиң энергия тудугжулары чаа чылдың бүдүүзүнде 200 муң киловатт күүдүг база бир, оңгу турбинаны ажыглалга киирген. Энергетиканың ол улуг бүдүрүлгезиниң ниити күүзү ам 1.300 муң киловатт болуп турар, ол болза хаанның Россияның бүгү электростанцияларының күүдүлерин катай алганындан дыка хөй болуп турар.

Тудугну болгаш дериишкиннерин эптээрин бедик темпилер-биле чоруударының аргазын берип турар хөй-хөй чаа күүдүлерни шуда чедиишкиннит ажыглап турар. Чижээ, ол бажыңны бүрүү-биле эптей салыр демир-бетондан кылган. Эптей салыр демир-бетонну шиңгээдип алырының айтырыгларынга бис силерден хожудап калган-дыр бис деп, аңаа кээп чораан америк тускай эртемниглер хүлээп көргем.

200 муң киловатт күүдүг бус котёлдарын болгаш турбиналарын тургузарынга улуг блоктуг арганы эртекчилер калбаа-биле ажыглаан. Чаа арга эптелге ажылдарын барык-ла ийи катаң дүргедиринiң аргазын берип турар.

Ставнияның нарын механизмнерин башкарарын бүрүү-биле автоматчыткан.

Доннуң эриинде кедергей улуг электростанцизы-биле кожа энергетиктерниң Счастье деп чаа сууру база-ла өзүп турар. Казсчараш, чаагайныткан бажыңнарны, кудумчуларны, шөллерни, улуг клубту, үш школаны, эмнелгени, он шаа магазинилерни, хөгжүм школазын—ол бүгү чүүлдерни сөөлгү каш чылдарның дургузунда тудуп тургускан.

Чеди чылдың бешкизинче кирип тура

Тес-Хемде «Чодураа» колхозуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының удуртумчузу, коммунист Иван Симчитович Данзырың ажыл дээш десмел чок бригадир. Ол чүгле бодунуң онаалгалыг хойлары дээш сагыш аарып турар эвес, харын бригаданың бүгү коданнарында хойларның дугайында доктаамал ынчээнгей салып, Кызыл-Шат болгаш Нара-Шат одарларында хойжуларның аалдарын хүннүң чыгыы эргип турар.

ЧУРУКТА: И. С. Данзырыңның шаттар белдеринде аалдарның хөй одарларын дуран-биле хайгаарап турары.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Херээженнер чөвүлелдери

Херээженнерни бүдүрүлгеже, хөй-ниитиниң амыдыралынче хаара тударынга, оларның амыдыралының культурлуг деңнелин көдүрериге херээженнер чөвүлелдери улуг рольду ойнап турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында херээженнериниң ажылдавайн турар чери чок. Херээженнериниң эгеленчи саналларын кайда-ла партия организациязы болгаш ажыл-агыйның удуртукчузу өй-шаанда деткип турар болдур, инда херээжеңнер чөвүлели бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны эки күүседип турар.

Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда эш Н. Булгакова даргалаан херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын планныг чорудуп, чөвүлелдиң хуралларын, колхозчу бүдүрүлгениң участоктарында херээженнериниң ниити хуралдарын үргүлчү чорудуп турар. Колхозта партия организациязының секретары эш Дикунов болгаш көдээ Совет даргазы эш Якименко база колхоз даргазы эш Бархатов олар чөвүлелге дузалажып, ооң ажылынга боттары идепкейлиг киржип турарлар. Чөвүдел фермаларда ажылдап турар херээженнер ортузунга, уруглар ортузунга ажыл чорударының, арыг-шевер чурттанганың болгаш политмассалыг ажылдың талазы-биле тус-тус секцияларга активчилерни калбаа-биле киргиштирип турар. Ол секциялар лекция, беседаларны, тематиктиг кежээлерин боттарының шугуму-биле тускай план ёзугаар чорудуп турарлар. Чижээ, СЭКП-ниң Программазында улустуң материалдыг чаагай амыдыралын көдүрериниң талазы-биле партияның сорулгалары деп үүлүүге тураскаатканы тематиктиг кежээни колхозтуң амыдыралы-биле холбаштырып эрттиргеп.

Колхозта уруглар ясли-садыны чай, кыш чокка ажылдаарын херээженнер чөвүлели чедип алган. Мында бажың ажылының эге школазын база организастаан болгаш ооң ажылын эки удуртуп турар.

Херээженнер чөвүлелиниң кежигүнери, ооң активчилери колхозчу херээженнерни бүдүрүлгеже мобилизастаары-биле кады оларның культурлуг чурттагазын эжиндер дээш боттуг хемчеглерни ап турар. Чижээ, 1963 чаа чыл бүдүүзүнде элээн хөй колхозчу херээженнер херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Булгаковага келгеш, чаа чыл баймалалынга кедер чаа платьелерни, костюмнерни, пальтоларны канчап быжып, даарап алыр бис деп айтыгыр салганнар. Чөвүлелдиң кежигүннери ол негелденп хандырар дээш колхоз баштаар чер-биле сүмележип чугаалашкаш, райүлетпүр комбинадының даараныр цехиниң улуг быжыгжы мастери эш Ростовцеваны колхозка чалап эккелгеш, херээженнериниң даарадыр дээш хептерни аңаа быштыргаш, цехче чоруткаш, даарадып бергеннер.

Тожу районнуң Азас көдээ Советте херээженнер чөвүлели (даргазы эш Саяна) партия организациязы-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Колхозчу херээженнерниң чуртталга амыдыралын эжиндер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Херээжиннер бажың ажылының эге школазында өөренип, бажыңга арыг-шевер чурттаарының, чаш уругларны культурлуг азырап өстүрериниң, аъш-чемни амданныг кылып билириниң мергежилинге өөренип ап турарлар. Ол чүвелел чоокта чаа «Аас-кежии деп чү?», «Эң эки кежээки платье» деп темага кежээлерни организастап эрттиргеп. Мында политшколаларда, даараныларның, аъш-чем кылырының бөлүүнеринде 70 ажыг херээженнер өөренип турар.

Бо ышкаш массалыг ажылдарны херээженнер ортузунга Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда херээженнер чөвүлели база кылып турар. «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында херээженнер чөвүлели база багай эвес ажылдап турар.

Ылаңгы-даа болза республикада херээженнер чөвүлелдериниң ажылы чер болгавда бир дөмей эки чорувайн турарын демдеглээр херек.

Ам үеде чамдык херээженнер чөвүлелдериниң талазындан херээженнерни ниитиге ажыктыг шүү-ажыкче кылбаа-биле эвилелдээр, оларның культурлуг амыдырал-чурттагазын эжиндер талазы-биле, бичии чаштарның арыг-шевер, культурлуг өзөринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле ап турар хемчеглерни ам-даа кошкак. Чамдык колхозтарда уруглар садтарын, яслилерни чай, кыш чокка үргүлчү ажылдадырын чедип ап шыдавайн турарлар. Ооң уламындан районнарның чамдык колхозтарында уруглар садтарын, яслилерни кыжын хаап каан турар, чаш уругларлыг мелер ынчангаш кыжын колхоз бүдүрүлгезинге киржип шыдавайн турар чүүлдер бар. Чижээ, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарында 50—50 уруглар турар яслилериниң башкыларын хаап каан турар. Таңды районнуң «Коммунизминиң хереле» колхозунда уруглар яслизи чогулдан хөй херээженнер колхоз бүдүрүлгезинге киришпейн турар. Ынчангаш болза бо колхозтарда партия организациялары, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, инда херээженнер чөвүлелдерин бо байдалдар дүвүретпейн турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары херээженнер чөвүлелиниң эгеленчи саналын деткивейн турарлар. Ооң туржук, «Коммунизминиң хереле» колхозтуң төп суурунда ниитиниң чүнар бажыңы безин чок. Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунда партком, совхозтуң дирекциязы ажылчыларның, ылаңгыя малчыннарның чурттагга амыдыралын эжиндерниге сагыш салбайн турар. Ында малчыннарның хөй нуруузу самдар өглерде чурттап турар.

Ам үеде партия организацияларының кол сорулгазы болза СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, ажылчы чоннарның хөй-ниитин организацияларымга, ылаңгыя херээженнер чөвүлелдерине партийжи удуртулганы күүтелдирер, бедик культурлуг амыдырал-чурттагга дээш оларның чорудуп турар ажылын деткиири болур. Совет чаштарның омак-хөгүлүг, культурлуг өзөринге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш уруглар садтарының, яслилерниң чер болганга чылды өттүр үзүктел чок ажылдаарын чедип алыр, уругларның чаа садтарын, яслилерни, кухняларын немей тударын чер-черлерге дүргедиир дээш херээженнер чөвүлелдерни тодаргай хемчеглерни алыр үүрлүг.

Бистиң республиканың ажыл-ишчи херээженнерни СЭКП-ниң XXII съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырагга боттандырарының күш-ажылчы салымшкынын улам көвүдедир дээрзинде дадагалзаа турбас.

Кежээки өөредилгелер

ИЙИ-ТАЛ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы колхозчуларның, инда көдээ интеллигентилериниң өөредилгезин шын организастаан. Кежээки школада 76 кижини хаара тутkан, олар бирээден сес чедир класстарда, неделяда үш катаң кичээлдеп турар.

Колхоз төвүнде организастаттынган көдээ ажыл-агый техниказы өөренир бөлүүмүнүң дыннакчылары ам 20 ашкан. Неделяда ийи удаа кичээлдээр ол бөлүүмүң Михаил Малбык-оол биидилиг башкылап, дыннакчыларга мактаттырып турар. Агротехника бөлүүмү база ажылдап эгелээн, оон башкызы эш С. Ондар.

* * *

БАЯН-ТАЛА. (Телефон-биле). Ажылдавышаан өөренирге лыка солун. Чүге дээрге билиг-биле практиканы холбашкак болганда өөренирингедаа белен, ажыл-херекке-даа идиглиг. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң төвүнде организастаттынган болгумнериниң дыннакчылары ынчаар чугаалажып турар.

Колхозтуң механиги Монгуш Өпей-оолдуң башкылап турары көдээ ажыл-агый техниказы өөренир бөлүүмүде 22 кижи бар. Трактористер колдаан 17 дыннакчылыг агротехника бөлүүмүн колхозтуң агроному Сат Сүге башкылап турар. Бөлүүмнериниң кайызы-даа неделяда ийи удаа дөрт шак өөренири чанчыл болган.

Малчыннардан медээлер

Бай-Тайганың «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында хөй мал төрүп эгелээн. Чыланныгда хойжу бригаланың бригадири Салчак Кандаанның кадалында 108 хөй, хойжу Салчак Серээнин 105. Салчак Шыырааштың 81 хойлары төрээн болгаш бүгү төрүттүүнген хураганнар чизириг чоокка ажаан алдынган.

Бригадалар малдың чаш төлүн чылыг кажаалардыг хүлээп ап турар. Кыштагларда малга чиртир сүүзүнүүг чемнер бар. Салбырны мал чемнерин дажыглаар автомашина-биле хандырган.

* * *

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң Кулугун сүт-бараан фермазының черде хөөп каан хөй силозу бар. Ол силозту казып үштүр болгаш ону мал азырап турар черлерже сөөртүр тускай бригаданы организастаан.

Үк бригада Оюн Сарыг-ооллуң удуртулгазы-биле бүн бүрүге 10-12 машина силозту малчынарже чүдүрүп чорудуп турар. Мал чемнинiң сөөртүлгезинде Оюн Комзулак, Валерий Ондар, Оюн Кузен-оол олар эң эки ажылдап турарлар.

МЕХАНИЗАТОРЛАР КУРУЗУ

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунга колхозчуларны механизатор мергежилдерге өөредир курс эрткен чылдың декабрь 1-де эгелээн. Инда 24 колхозчулар трактор-ларның, автомашиналарның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының тургузуун 130 шактыг программа ёзугаар өөренип турар.

Инженер Прокерт, механик Агапов олар курска өөренир эртемнерним программа ёзугаар башкылап турар. Курстуң дыннакчылары доктаамал өөренир өрээл база өөредилгеге херекселдери-биле бүрүн хандырынган. Механизаторларда Конгаттай, Немкин, Аракчаа болгаш өскелер-даа өөренген чүүлдерин эки шингээдип ап, кызымаккай өөренип турар.

Сарыг-Булуң фермазында

Совет кижилер кала-даа ажылдап турза, бистин чуртка коммунизм тургузарының херээн дүргедедир дээш демиселде күженишкинниг ажылдап турар. Ол улуг херекке «Сүт-Хол» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының Сарыг-Булуң сүт-бараан фермазының малчыннары боттарының төлептүг салымшкынын киирип турар.

Ферманың ажыл-ишчилери сүт бүдүрерин көвүдедир талазы-биле өртээн чылын эки көргүүлгелерни чедип алган. Сарыг-булуңчулар 1962 чылда бир саар инекке оналаштыр 1270 килограмм сүттү саап ап, күргеге 104 тонна сүт садар тургаш, 134 тоннаны саткан. Ферма ол хире хөй сүттү кажан-даа бүдүрүп чорбаан.

— Чүнүн ачызы-биле хөй сүт саап ап турар силер? — деп фермаың мурнакчы саанчызы Монгуш Оолактан айтырдым.

— Бод-ла чүве инектериниң чемгерилгезинде болур чүве чорду. 1961 чылдың күзүнден эгелээш чайга чедир инектерни сиген, салос, чарбаазан тараа, шимшикини болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерип, малдың сүттадын эки таарыштырганывыс сүт саалдазын көвүдедиринге улуг ужур-дузалыг болган. Оон ынай чайгы үеде одарларни солуп, чаа черлерже көжүп, малга немелде чемнерни берип турган бис — деп, М. Оолак чугаалаан.

— Дыка-да ышын чугааладың, эш Оолак. Оон чнай саанчылар болгаш кадарчылар ажыл-иш дээш тура-соруктуун көргүзүп, бодуңун херээнге улам мергежин келгенинде дээрэ билдингир. Мен 1960 чылда бир инекке оналаштыр үүле 700 литр сүт саап алган мен. Ынчан инектерниң ажы-чанын эки билбес турум. А инектер менээ база чанчыкпаан турган. Оон соңгаар инек бүрүзүнүң ажы-чанын билип ап, оларга таарыштыр азырап ажаалданы тургускаңмның түнелинде инектерниң сүү чоорту көвүдеп келген. 1962 чылда бир инектен-не 1300 кг сүт саап хүлээлгемнин 1696 кг кылдыр күүседтим — деп, саанчы Монгуш Ылык эш Оолактың чугаазын уламчылап кагды.

Монгуш Ылык фермада саанчыларның чарыжының тинилекчизи, ол аңаа быжыглаан инектерден ниитизи-биле 19.077 кг сүттү төрээн совхозунга саап берген. М. Ылык бодунуң байлак дүржүлгазын саанчыларга күзелдин-биле замчылып берип турар.

Ферманың саанчылары О. Далым, Н. Ооржак болгаш өске-даа саанчылар эрткен чылын бир инекке оналаштыр өртүмаа-биле 1509-тан 1530 кг сүт сагганнар.

Сарыг-Булуң фермазының ажылында чедиишкиннер-биле кады чамдык четпестерни айтыры чүгүле. Инда чурттан турар малчыннарның амыдырал-чурттагазынче сагыш салышкынны көшкак. Олар чырыы эвээш, тар сонгалардыг, чавыс бажыңчыгаштарда чурттап турар. Совхозтуң болгаш салбырның удуртукчулары фермага электросаалга тургузар дугайында аазаашкының амга чедир күүсетпээн. Инек кажаазының шынары багай. Ферма Алдан-Маадыр салбырының төвү—Көк-Терек суурдан беш-ле километр черде хирезинде фермаың сууру радиожуттунмаан. Агитчуудустар ховар үнүп турар. Саанчылар аразында социалистиг чарыш багай организастаттынган. Бо бүгү четпестер салбыр эргелекчизи эш Ойдупаа, партия организациязының секретары эш Дажы-Намчал оларны дүвүретпейн турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерине сорук киргеп, Сарыг-Булуң фермазының ажыл-ишчилери үстүнде четпестерни дарый үзүткап, 1963 ажыл-агый чылында улам эки көргүзүглерни чедип алыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

Соңгукчуларда

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш С. Б. Тока-биле Чадзана хоорайның чурттакчыларының үжуражышкыны январьның 6-да районнуң Культура бажыныңга болган.

Соңгукчулар-биле депутаттың үжуражышкын хуралынга СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийиги секретары эш В. Г. Гаганков үүве чугаалаан, эш Токага сөс берген.

Эш Тока бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң дугайын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының, анаа хүлээп алдынган Хөойлулар дугайын, «Делегей байдалының болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының дугайында» сессияга эш Н. С. Хрущевтиң илеткелин допчулап чугаалаан.

Республиканың, ылаңгыя Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр, түлүг, транспорт болгаш көдээ ажыл-агый талазы-биле ажылында чедер, четпес чамдык талаларын тодаргай доктааган. Ажыл-агыйның удуртулгазында чангыс талалар, кампания хевирлиг чоруктуң хоралыг үржуктарының дугайында доктаагаш, оон чижээнге «Большевик» колхозта школа, эмнелге, клубтар чогуур өйүнде олар үүлдүү белеткеп албайн, ам үеде олар хагдынарынга чедип турарын айыткан. Оон ынай чайгы, күскү үеде зооветеринарлыг хемчеглерни боттандырбаанындан «Тыва» совхозтуң хой малында чамдык аарыглар бар болуп идереп турар. А, ол совхозта зоовет ажылакчылар чайын «чай чок, эске ажыл» кылып турган бис деп чок черден чылдагаан дилеп турарлар.

Ол ышкаш, райүлетпүр комбинаттың, транспорт, түлүг черлериниң ажылында четпестерни чугаалаан болгаш оларны чайладыр хемчеглерниң талазы-биле сүмезин берген.

Эш Тока республиканың перспективазының дугайында доктааган. Депутат эш Токаның чугаазын соңгукчулар улуг сонуургал-биле дыннап, боттарының санал, күзелин дараазында чугаалаан. Цвелев (райүлетпүр комбинаттың директору) ажылында четпестерниң барын иннинип, ол четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып эгелээнин дыннаткан. Эш Каков («Сельхозтехниканың» районда салбыр эргелекчизи) ук коллектив СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун, ССРЭ-ниң база РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының шиитпирлерин улуг өөрүшкү-биле деткип турарын, көдээ ажыл-агый машина-техниказын часкы тарылгага бүрүн белеткээрин март 20-ге чедир доозарын коллективтиң мурнундан хүлээнген. Эш Серен-оол (чолдачы) 1963 чылдың планын декабрь 20-нин бетинде күүседип, 3000 литр кывар үүлдүү камнап алыр деп АТК коллективи хүлээнип турар. Ынчаарга хуумда мен планныг даалгамны декабрь бетинде күүседирин хүлээнин тур мен деп чугаалаан.

Советтерге соңгулдага уткуштур

Совет кижилер эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге — крайлар, облыстар, округтар, районнар, хоорайлар, көдээ болгаш суурлар Советтериниге соңгулдага уткуштур кел чоруур. Россия Федерациязынга соңгулдаңы 1963 чылдың марттың 3-те, воскресеньеде чоруудар.

Советтерге соңгулда чурттуң амыдыралынга кезээде улуг политиктиг чугула болуушкун болуп турар. Амгы соңгулда болза бистин Төрээн чуртувус чеди чылдың дөртку чылын чедиишкинниг доозуп, чеди чылдың бешки чылынче киришкен үеде оларга белеткелдерни эгелээнии-биле кайгамчык болуп турар. Ынчаарга Совет чуруттуң кайы-даа черин ап көөр болзувусса, оон бүгү черлериңде политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн хайныккан. Совет чуруттуң бүгү-ле черлериңде миллион-миллион ажыл-ишчилер СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, партияның чаа Программазын — ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкунуның программазын амыдыралга боттандырар дээш сорук киришкин-биле ажылдап турарлар.

Коммунистиг партияга удуртурган бүгү совет улустарның социалистиг улуг күүзүнүң быжыглаарынче угланган күш-ажылчы күженишкиннери ниити чангыс аай бооп каттышкан. Чыл санында-ла бистин үлетпүрүвүс соксаал чокка өзүп турар. Үлетпүр продукциязының хөй-хөй хевирлерин бүдүрелиниң хемчээлиниң талазы-биле бистер Европанның кол-кол чурттарын шагла-ла эрткеш, АКШ-ты четкен бис. Амгы үеде бистин ховуларывыстан ажаан ап турар тараавыс эрткен чылдардан дыка хөй болуп турар. Ол бүгү болза улустуң төөгүдүг чогаадыкчы ажыл-херекче көдүрүр үндүрген ленинчи партиянын, Советтериниң эрге-чагыргазының ажыл-чорудулгазының кайгамчык үре-түннели болур.

В. И. Ленин Советтериниң эрге-чагыргазын амыдыралдың бодуңун хөгжүлдезиниин түннели, улустуң бүрүн хосталгазының организациязы деп алаан. Коммунизм тургузуушкунун калбартып турарының үезинде массаның бодуңун төлээлелгедиг органнары Советтериниң ролю ам-даа улам ынай өзер. Советтер — ол болза бүгү чүүлдерни хаара тудуп турар, улустуң организациязы, ооң чангыс эвиинин сиинигиишкини-дир. Оларның ажыл-чорудулгазынга калбак улус масса шуут болгаш калбаа-биле киржип турар. Чер-чер Советтериниге эрткен соңгулдаңың үезинде ССРЭ-ге 1 миллион 820 муң депутаттар соңгуттурган деп үүве билдингир болгай. Оларның саны ам ооң-даа хөй болур.

Совет соңгулда системазының демократтыг принциптерни улам ынай хөгжүдер дээш, күрүнени эргелеп башкарарының школазынга миллион-миллион чаа-чаа ажыл-ишчилер улам хөйүү-биле киржип эртсин дээш улусчу төлээлелгениң хевири болур Советтерни улам ынай сайыргайжыдарын Коммунистиг партия бодуңун сорулгазы кылдыр салып турар.

Чаа байдалларда Советтериниң ажылының хевири, оларның ажыл-чорудулгазының принциптери улам-на оскерлип, ниитилелдиң амыдыралынга оларның ролю болгаш ажылхүлээлгелерн бир янзы бооп бар чыдар дээрзинин дугайын совет боттуг үүлдүн фактылары бүзүрелдиг чугаалап турар. Ол болза чүгле улусту эргелеп башкарар органнар эвес, харын ол органнарга улустуң бүгү-ле катаң сонгулда-биле демнеглээрге чамдык онза байдалдарлыг болуп турар. Бистең улустуң материалдыг чаагай чорууның өскени-биле холбаштыр чуртта чоннуң саны өскен, оон-биле дүүштүр соңгулда округтарының саны база көвүдээр. Бүдүрүлгенниң принцини-биле партия болгаш совет органнарның эде тургузуушкуну хоорайларга болгаш суурларга тустус соңгулда округтарын тургузарының эргежок чугулазын көргүзүп турар. Ол ышкаш соңгуттурар депутаттарның санын көвүдедиринче угландыр төлээлелгениң нормаларын көвүдедирин база көрүп турар. Чуртта районнарны улгаттыр каттыштырганы-биле оларның саны барык-ла ийи катаң кызырыза-даа, чамдык көдээ Советтерни улгаттыр каттыштыраза-даа чер-чер Советтериниң депутаттарының саны көвүдээр.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге элячелиг соңгулдага белеткенмишаан, бистиң Советтеривис бүдүрүлгедериниң болгаш удуртулгаларның, колхозтарның база совхозтарның ажыл-херекчиниче хамылап киреп, үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ынай көдүрлүүшкүнү дээш бүгү арганы ажыглаар хүлээлгелиглер. Ажылчы чоннарның чаагай байдалын болгаш культураның, бедиктиң, чурттагганың болгаш культура-амыдыралдың үдүүнүң планнарының күүселдезиниге холбашкан айтырыглар оларның кичээнгейниин төвүнге турар үүрлүг.

Соңгулдага белеткелдериниң үезинде партия организацияларының бүгү масса-политиктиг ажылы Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр массаны сырый каттыштырарынга, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга иниг болгаш турар үүрлүг.

ПРОПАГАНДИСТЕР СҮМЕЛЕЖИП, ДУРЖУЛГА СОЛЧУП ТУР

Чоокта чаа Кызылга республиканың пропагандистеринің бирги теоретиктиг конференциязы болуп эртеникин «Шын» солунга тускай арын кылдыр үндүрген болгай.

Моон адаамда оң чамдык киржикчилериниң чугааларын парладывыс.

Боду өөренир, өскелерни-даа өөредир

Партия чырыдышкыныңын болгумнериниң кичээлдеринге олурушкаш, азы пропагандист, дыңнакчы кижи-биле танышкаш, шеверген болгаш бидилиг кылып каан конспектилерсе, кичээнгей-биле номчуттунган номнарга бо-ла таваржыр. Ол дээрге пропагандистиң азы өөренип турар кижиниң чүткүлүүн хереглеп турар. Ынчалза-даа чамдыкта конспект кылбас, ном-биле ажыдавас кижилер база-ла хаая эвес таваржып болур, а оларның чамдыктары пропагандистер-даа болгулаар. Ындыг чорук кижи сеткилинге аажок таарымча чок. Оларның хөй нуруузу-ла ном-биле ажылдап билбежинден болдуна бээр.

Эрзиниң 11 чыл школазында пропагандист А. И. Семенов.

Кызылдың педагогика институдунуң башкызы Г. В. Бамутина теоретиктиг конференцияга бодунуң чугаазын ном-биле ажылдаарынга холбаштыргаш, үнелиг сүмелерни берген. Ону доңчулап таныжаал.

Совет кижилериниң билиниң деңнели кайгамчык өскен. Кижи хөйнү билген тудум-на улам өөренижээр. Бистиң чуртувуста өөренип алыр янзы-бүрү эртем-даа, өөредилгеге бүгү таарымчалыг байдал-даа бар. Моон ужурунда совет кижи бүрүзүнде өөренижээн, а оларның хөй нуруузу бот-өөредилге-биле өөренип турар. Ынчангаш ном-биле ажылдап билиниң деңнелин кажан-бир арга-хемчээл-биле сонуургадып турганывыс. Кол-ла чүве дыңнакчыларны кичээлге хандыкшыдарында.

Өске бир чугула негедје болза пропагандистиң кичээлге эки белеткенип, өөредир темазын эки билип алгаш, ону дыңнакчыларга дамчыдып бээр уран аргазы болур.

Ам маңа удуртуп турарым бөлгүмүнүң дыңнакчыларының хөй кезии бистиң «Сүт-Хөл» совхозта бот-орулга-чарылгалыг хөйжу бригаданың кежигүннери чүве. Кичээлдерге дыңнакчыларның идепкейи бир дөмей, беседалажмышкынга киришпейн анаа олуруп каар кижи бисте чок.

Маңа кичээл эрттирип турар аргамны доңчулап чугааларга мынды. Өөредилге номундан, чогуур литературадан кыска конспект кылып ап турар мен. Ол материалларга солуннардан чаа фактыларны немеп ап турары чугула. Кичээлге бистиң республиканың, районнуң, совхозтуң болгаш салбырның чижектерин ажыглавайн баар таварылга менде барык чок. Конспектиден ангыда программаны барымдаалаш теманың айтырыгларын үшта бижээн планны кылып ап, кичээлди ол план-биле эрттирер мен.

Кичээлди эгелээрим мурнунда агар политиканың айтырыгларын 5—6 чиик номчуттунар болза түгле план кылып ап болур. План дээрге кол түүлдерни, айтырыгларны үшта бижип алыры болур. Бөдүүн планга түгле кол айтырыглар турар. Нарын планга кол айтырыглардан ангыда чугула түүлдерни үшта демдеглеп алыр.

Тезис — ном-биле ажылдарының бага бир чугула аргазы. Эки билир материалының кол айтырыгларын, түүлдерин, утказын доңчулап бижип алыр. Аңаа кол бодалдар барык долу бижиттингеп турар. Кажан түүе чугаалап тура, ол тезисти делгерелгей тайылбырлап болур.

Ном-биле ажылдап тургаш кылган план, тезис конспект-даа материалды дүрген сайгара бодаарының аргазын бээр, түвенин утказы кижиниң бодалынга эки шингээр. Ынчалза-даа бо бүгү теманы, номну катап, ылаңгыя бирги хүнде, өөрү негээр, түге дээрге чамдык түүлдер үттүндүра бээр, ылаңгыя бирги хүнде хөй түүл үттүндүрар.

Ном-биле ажыл — билигниң чугула кезээ, ынчангаш пропагандист бүрүзү ном-биле боду-даа ажылдап өөренир, өскелерин-даа өөредир хүзээлелиг.

Бедиткен хүлээлге

Эрзинде «Чаа орук» малхозтуң дээре хөйнулары Сагаан Күрбеевич биле Быраат Дарбаевна Сереэ ажыннадай 1962 чылды күш-ажылчы эки чадимишкиннерээр үдээнивер. Оларның 100 баш хөйга оналаштыр 118 хураганнарны мөңги ап доруктурган, хөй бүрүзүндем ортумаа-биле 2,2 иг дүктү кыргып ап, күрүмеге дүк садарының социалистиг хүлээлгезин күүседикринге төлептиг салыңышкынны киргеннер.

Сереэ ашаң-надай чаа эгелеп турар 1963 чылда 100 хөйга оналаштыр 120-ден аазаш хураганнарны дорупурарын, бир хөйдән-на 2,5 иг дүктү кыргып алырын хүлээнип турарлар.

ЧУРУИТА: Быраат Дарбаевна Сереэ хөстүг шагында солуун мынчуп ылырары.

Фото С. Феоктистовтуу.

КУЛЬТУРА УНИВЕРСИТЕДИ

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сепке Культура университеди эрткен чылдың октябрьдан ажылдап эгелээн. Айда ол ийи катап кичээлдеп турар. Университеттиң чөвүелиң 7 кижи составтыг турустаан болгаш ону эш Л. Е. Рябцева баштап турар. Ук чөвүелдың бодунуң баштайгы хуралынга-ла эки хынамчыг бодап кылган, дыңнакчыларның сонуургалын тааржыдыр чогаатkан ажыл планын бадыткаан.

Баштайгы кичээлге «Чараш чагай чүүлдер» дугайында чугаалажыглыг» деп темага лекция номчуурун эш В. Я. Раковага даскан турган. Лектор ук лекцияга эки белеткенгеш, кончуг солун, бедик идейлиг деңнелге номчаан. Ылаңгыя музыка, чүрүк, скульптура болгаш уран чүүлдүң өске-дөл хевирлериниң дугайында лекторнуң чугаазын дыңнакчылар кончуг сонуургааннар.

Эш В. Я. Ракованың хөй-ниитичи хүлээлгезин күүседир деэш кызымакай ажылдап, университетке кичээлге эки белеткенип турарын демдеглээр херек. Чижээ, «Операны канчап билир база дыңнаар дугайында» деп темага лекцияга белеткенирде эш Ракова суурнуң аазап хөй бажыңнарын кезип чораан, янзы-бүрү опералар, операталарны, операдан ариилерлиг пластинкаларны шилип тыпкылап алгаш, оны магнитофонга дужургеш, лекциязының үезинде оңу ажыглап, опера музыказының дугайын түгле чугаабиле эвес, харын музыказын салып турган тайылбырлаан.

«Совет кижиниң культурлуг ажыы-чанының» дугайында школа-интернатта башкы эш Орлованың лекциязы база солуун болган. Ол шыкаш, Культура министериниң кинофикация талазы-биле оралакчызы эш Фоминниң «Коммунистиг кижизидилгеге киноның ролю» деп темага лекциязын университеттиң дыңнакчылары дыңнаан болгаш илеткелчилен сонуургаан айтырыгларын салып, харылзын алганнар.

Университеттиң чөвүелди чамдык илеткелчилериниң бир эвес ол илеткелчи мурнунда илеткел кылып чорбаан азы илеткел кылыр талазы-биле практикалын чөвүел билбес болза, ындыг илеткелчиниң илеткелин баштай чөвүелге дыңнаап, чедер, четпеетперинин дугайында санал, сүтмезин берип эттиргеш, оон соонда дыңнакчыларга илеткээрин база практикалап турар. Чижээ, Гагарин аттыг 11 чыл школазының башкызы эш Спирина «Чүрүкчү Репинниң амыдыралы болгаш чогаадыкчы ажылы» дээ темага илеткел кылып турган. Оон белеткээн илеткелин университеттиң кылырының мурнуу чарыында чөвүелге дыңнаап, чөвүелдиң кежигүннери санал, сүмезин берген. Ынчангаш эш Спирина Репинниң чуруктарының репродукцияларын дыңнакчыларга көргүзүшаан кылганы черле солуун болган.

Университетке илеткел болган санында-да аңаа хамаарышкан темазыг кинону көргүзүп турары чаңчыл болуп бар чыдар. Университеттиң чөвүелеи ынчаар кинону баш бүрүнгээр чагыдып ап турар.

Университеттиң ажылының четпес талаларының дугайында чүнү чугаалап болурул? Лекторлар черле эки ажылдап турарын демдеглээр херек. Ынчаарга чамдык партия, профвилел болгаш комсомол организациялары бо эки чугула ажылды чедир үнелеп көрбейн турарлар. Чамдык кичээлдерге дыңнакчыларның саны чүс бедии четпейн баргылаар. Университеттиң кичээлдеринге Сарыг-Септиң ортумак школазының база школа-интернаттың башкылары, район амнелгелиниң, ыяш ажыл-агыйының, райпотуң ажыл-ахчылары барбайн турарлар. Ылаңгыя ол айтырыгны бирги ээлчеге сонуургаар ужурлуг комсомолчулар болгаш аныяктар кичээлге эвээш кээп турарлар. Ол кончуг четпес.

Н. БОЛОТОВ.

Канчаар ажылдап турар мен

— Мен маңаа бодумнуң эвээшбиче дуржулгамны эш-өөрлер, пропагандистер-биле содулжар соруглага-биле каш сес чугаалаксаан мен — деп «Сүт-Хөл» совхозтан келген пропагандист С. Д. Биче-оол чугаалаан.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалын хандыкшыдары, өөренип эрткен темаларны оларның шингээдип алыры, ол-ла темаларны катаптап чугаалашкан үеле дыңнакчыларның айтырыгларны харыылаарынга идепкейлиг, мен бодаарымга, ийи негелделеп хамаажыр. Бирээде, партия чырыдышкынынга өөредилге чылынга четчелээшкинни кылган соонда пропагандист дыңнакчы бүрүзүнүң билиин ыяк тодарадып алыры эргежок чугула.

Кижи бүрүзүнүң сонуургалын, характерин пропагандист кижи баштай-ла эки билир болза, дыңнакчылар-биле өөредилге чылынын дургузунда ыяшыралдыг ажылдаар, ижинкара чокка чугаалажыр чаңчыл тургустунар.

Мен мындыг чижекти чугаалап көрейн. 1960 чылда моон удуртуп турганым бөлгүмүнүң дыңнакчылары чүгле херээженнер турган. Оларның кичээлге сонуургалын, беседага шупшүзүнүң киржирин чедип алган мен. Ол дээрге мээн чугаам оларны кандыг-бир арга-хемчээл-биле сонуургадып турганында. Кол-ла чүве дыңнакчыларында. Өске бир чугула негедје болза пропагандистиң кичээлге эки белеткенип, өөредир темазын эки билип алгаш, ону дыңнакчыларга дамчыдып бээр уран аргазы болур.

Ам маңа удуртуп турарым бөлгүмүнүң дыңнакчыларының хөй кезии бистиң «Сүт-Хөл» совхозта бот-орулга-чарылгалыг хөйжу бригаданың кежигүннери чүве. Кичээлдерге дыңнакчыларның идепкейи бир дөмей, беседалажмышкынга киришпейн анаа олуруп каар кижи бисте чок.

Маңа кичээл эрттирип турар аргамны доңчулап чугааларга мынды. Өөредилге номундан, чогуур литературадан кыска конспект кылып ап турар мен. Ол материалларга солуннардан чаа фактыларны немеп ап турары чугула. Кичээлге бистиң республиканың, районнуң, совхозтуң болгаш салбырның чижектерин ажыглавайн баар таварылга менде барык чок. Конспектиден ангыда программаны барымдаалаш теманың айтырыгларын үшта бижээн планны кылып ап, кичээлди ол план-биле эрттирер мен.

Кичээлди эгелээрим мурнунда агар политиканың айтырыгларын 5—6 минута иштинде дыңнакчыларга чугаалап берип турар мен. Катаптаашкынны барык кичээл эгелээр санында чорудар мен. Өөренип эрткен темага хамаарыштыр ийи-үш кижиге айтырыг салыр. Олар айтырыгларны харыылаан соонда өске дыңнакчылар оларның чугаазынга немелде, тодарадылга харыылларны бээр.

Бөлгүмүнүң кичээли чеди хонгаш болуп турар болганда хөйжуларның амыдыралында эрткен неделяда чүү болганын айтырып сонуургап турар мен, чүге дээрге амгы үеле бисте хөй оолдаашкынының үези болгай.

Бөлгүмүнүң өөредилге шагы эвээш, өөренип темалар хөй чүве төлээде, түс-түс темаларны программада айытkан шак иштинге сыныырын барымдаалап турар мен.

Партия төөгүзүнүң чаа өөредилге номунда В. И. Ленинниң ажылдарының дугайын мурнуулагы өөредилге номундан хөйнү киирген. Бистиң бөлгүмүнүң дыңнакчыларының хөй кезии орус дылдан ол ажылдарны номчуп билбес чүве төлээде өөредилге номунуң В. И. Ленинниң ажылдарынга хамаарыштыр бижээн тайылбырларын хөй номчуп, конспектилеп ап, дыңнакчыларның кичээлгейин ол тайылбырларже оңза угландырып турар мен.

Аныяк пропагандистерге дузалаар

Теоретиктиг конференцияның индиринде Эрзинден келген аныяк пропагандист А. И. Семенов. Эрзинниң ортумак школазында көдээ ажыл-агыйының тодаргай экономиказын өөренир бөлгүмүнүң ажылын ол доңчулап чугаалаан. Ук бөлгүмде 26 башкылар өөренип турар. Баштайгы экономика темаларынга айтырыгларны өөренген соолуңде СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренип дооскаңын пропагандист чугаалаан.

Пропагандист ажылынга эң баштай таварышкан бергелерин болгаш ону канчап ажыт эрткенин эш Семенов чугаалады. «Баштайгы кичээлдерге кызыл белеткенип турзумза-даа бергелер болганчок-ла таваржып турду. Бирги кичээлге 26 кижиден чүгле 13 кижи келген. Дараазында бир, ийи кичээлдерге оон шоолуг конудевээн. Ынчаң мен бодумнуң пропагандист ажылымның эң-не ыяк районнарының бирээзи Өвүрже чоруптар мурнумда херээжен чоннуң бөгүнгү ажыл-амыдыралынче кол кичээнгейни салып, ол дугайын бижиирин редколлегиядан менээ сүмелээн түве.

Районнуң Сагалда «Кызыл тук» колхозунуң төвү — Кызыл-Тей суурга келириивиске, бистиң эккелген чолаачы — аалчылар бажыңы бо-ла болгай, чедип келдивис — дээш, чаныыста бажыңче айытты. Бажыңче кире бээривиске, арыг-силиг, чылыг, чырык-даа болган.

Оон мурнуу чарымда, партия райкомунуң пленумунга «Кызыл тук» колхозтан келген эш Серен сес алгаш, мынча дээнин дыңнаан кижи мен:

— Бистиң көдээ ажыл-агый артелиинге тудугжу херээженнер бригадазы 1962 чылда 12 машинаның гаражын үшкү кварталда бүрүн тудуп дооскаш, ажыгларда киирген. Хуралга ол сөстерни алыш часкашкыны-биле уткаан. Бо бажыңны база-ла Серен утбайның удуртуп тудугжу херээженнер бригадазы кылган болган.

Бо колхозта херээженнериң тудугжу бригадазы шынавыла хөй ажылды кылып турар. Эрткен ажылгай чылында гаражтан аңгыда колхозтуң школазының, эмнелгезиниң сентелгезин кылган, кожалы Чараш-Дыт сүт-баразын фермазының бажыңнарын штукатурлап, чугайлаан. Олар чүгле бажың, штукатура кылыры-биле кызыгаарлаттынмайн, чуртталга бажыңнарынга болгаш албан-организация черлериниң бажыңнарынга плиталарны, печкаларны салып келгеннер.

Тудугга бир кол чүүл — туйбу болгаш чугай. Эрткен чылдың тулуунга чарыгдаан 70 муң туйбуну, 50 тонна чугайны херээженнер боттары ортедип, белеткээннер. Херээженнерден тургустунган бо бригадада шупту 70 ажыг кижи ажылдап турар. Тудугжуларның мындыг хейүнден тулугнуң бүгү-де участоктары ажылчын күжү-биле четче хандыртынган.

Тудугда болгаш колхоз бүдүрүлгезинин өске-даа адырларында ажылдап турар херээжен чонну ажыл-ишче организастаар, оларның культурлуг амыдырал-чуртталгазынга суме, хуза кадар талазы-биле ында херээженнер чөвүелиниң даргазы эш Сала Көктүң болгаш түе суурда СЭКП райкомунуң штаттан дашкаар инструктору Ооржак Сайын-Белек оларның эки ажылын демдеглээри чугула.

Бо суурда неделяның пятницада хуну — херээженнер чөвүелиниң хуну кылдыр чурумчуй берген, Чөвүелиниң кежигүннери ол хуң чыглып келгеш, неделяда чүү кылганын чугаалажып, ылаңгыя ангы-ангы секторларның: — бүдүрүлгенин, бажың ажылының, быжып, даарап, аргыларының, чем кылырының, культурлуг амыдыралның талазы-биле кылган ажылдарының түннелдерин үнүрүп турар. Оон-биле капсырлаштыр келир неделяда чүү кылырының тодаргай планын тургузуп алырлар.

Херээженнер чөвүелиниң кежигүннери суурнуң чурттакчыларының бажыңнарынга, уруглар албан черлери — ясликке, уруглар садыңга бөлүү-биле барып, арыг-шеверинин байдалын доктаамал хынап, четпеетперни илередип, чедишкинниг талалын чижекке көргүзүп, пропагандалап келгеннер.

Чөвүелдиң мынчаар планның ажылдап, херээженнериң ажылдамдыралынче кичээнгейни салып келгенинин уламынаан артельде херээжен чондан бүдүрүлгенин мурнакчыларының болгаш хөй-ниитичилериниң саны дыка өскен. Чижээ, колхозта 4000 ажыг ном фондулуг библиотека эргелекчизи Борбаанды, школада биология башкызы Лопсан, клуб аштакчызы Минчимир, тудугжулар Бадыймаа, Серен, эмчи Главко, мал эмчизи Доңгак баштаан 30 ажыг активчи херээженнерни чөн ортузунга үргүлчү көрүп болгур.

Эрткен чылын суурнуң чурттакчылары төрээн суурун могаанчыдар дээш 1060 янзы-бүрү ыяштарны олуртkан. Ол чаагай херекке херээженнер чөвүели чонну эки организастаан.

Эрткен чылдың сөөлгү кварталында суурга өйи өөреникиг делгем бажыңның бирээзин столовая кылгаш, өске чартыны аалчылар бажыңы кылдыр ажыттkан. Оон поварында колхозчу Дыртык угбай ажылдап эгелээн. Ажыттынгаш ындыг-ла үр болбаан чер ындыг хөреан-на негелделиниң дүүттур ажылай бербеин билдингир. Ынчангаш херээженнер чөвүелди боже онза кичээнгейни салып, аалчылар бажыңы деп чүл, оон ишти, оруннары ханчаар эттингеп болгурул, аъш-чем, ылаңгыя маңчы, хуужуур, компот, кисель, кашаны болгаш ол чемнериниң эдериишки үүлдерин ханчаар белеткеп, хайындырарыл дээш ышкаш ажыктыг сүмелерни хаая эвес кылып, амдыызында суурда чаа дилиртиң турар бо булуңну хайгаарал-ында алган.

Кедээ Советтиң даргазының оралакчызы Ооржак Шагдыровна Дениизика-биле кады Кызыл-Тей суурнуң уруглар албан черлериниң болгаш дыштан кылган ийи өөредилиг чунар бажыңны көргенивис соонда үстүнде ады үнген гаражка чедип келдивис. Ону иштинден-даа, дыштындан-даа көөрге, шынап-ла улуг, делгем, арыг-шевер бажың болду. Оон иштин, дыштын агартыр чугайлаан, цемент-биле шалалап тапталган каан. Механизаторларның сентелге кылып ажылдаарынга оон иштинин тааримчалыы, чылыг, чырыы мырынай кончуг.

Колхозчу херээженнериниң мындыг улуг үүлени бүдүрүп, коммунистиг тургузуушкунуң чаагай херээнге киржип турарын болаам, кижиниң чоргаарал хайыыр, оларны мактаваа-даа аргажок.

С. ТАС-ООЛ.

СОҢГУЛДА ХҮНҮНГЕ

Малчыннарда

ХАЙЫРАКАН. (Телефон-биле). СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Чөөн-Хемчик районда «Партияның XXII съездизи» колхозтуң малчыннары улам сорук кирген ажылдап турар. Фермаларда болгаш ыяштагларда мал чеминиң курлавыры четчир, сиген, өскеда чемнерни немей сөөртүп турар.

Сат Өглүгейниң ийиги бригадазында хөй оолдап эгелээн. Баштайгы хүннерде төрээн 356 хойнуң хураганы шупту менди. Бирги сүт-бараан фермазында (эргеленчизи Ооржак Санчы) 13 инек төрээн. Эни ажаап, чемгерип турарындан бызаалар менди, инектиң суду ам безин хүнде 3,5 литрден кудулаавайн турар.

Эрткен чылда ажылынын дурзулгазын бымыглавышаан, бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурунга малчыннар бүзүрелдиг. Чижээ, чаш малды бүрүн доруктуруп өстүрер, инек бүрүзүнден 1450 иг сүттү, хойдан ортумаа-биле 2300 грамм дүктү алырын хүлээнген. Малчыннар сөзүн ээлеп шыдаар.

Бо чылын баштайгы ээлчеге хөй ажылының бирги бригадазының элээн чугула тудугларны кылырын көрүп турар. Чижээ, муң хойга 2 камааны, малчыннарга 6 чуртталга бажыңын ажыглалга киирер. Ол ышкаш кызыл булуңну, чунар бажыңны база тудар. Маңаа хереглээр 2000 кубометр ыяштан 500 кубометрни белеткеп алган. Кара-Адырда эш О. Доржунуң бригадазы ыяш белеткелинде эки ажылдап турар.

РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге баяр соңгулда хүнү март 3-не чедишкинниг ушурамыр дээш чарыш малбарган. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглерлиг болурунга малчыннар үлам соруктуг ажылдап турээр.

Хөй-ниитичи корреспондент пунктузу ойындаовын тур

Бистиң редакциябыс чер-черде тургусчыраан хөй-ниитичи корреспондент пунктуларының болгаш бөлүктериниң кежигүннери, 1963 чыл-биле холбаштыр, кандыг-кандыг солуун ажыл-хереңгилерни ылып эгелээр деп турар силер? Редакциябыс бо айтырыгны харыыны чамдык районнарда, колхоз, совхозтарда бистиң биимичилеривистен ап эгелээн бис.

«Сүт-Хөл» совхозта «Шынның» хөй-ниитичи корреспондент пунктузунуң кежигүннери эштер Н. ЧЫРТАКПАН биле О. ЧАН-ООЛДУҢ чагаазын моон адаамда парладывыс. Бо чагазны бисче биимирин ук корреспондент пунктузу оларга дааскан.

КАРА-ЧЫРААЖЕ КӨРНҮҢЕР!

Суурда хөй-ниитиниң ажыглал черлериниң арыг-шевери багай. Будуктарны четчири-биле кылып белеткээринең улуу, харын бар будуктарны шын эвес ажыглап турар. Улустуң ажыглап турганы дөрт будук бөктелып үредегеш, хомдунген. Арыгланыр бажыңнар суурда дыка ховар.

СУУРДА 200 ажыг өг-бүлелер чурттап турар. Оларның чүгле 70 хирезинде радио точкалары кииртинген. Радио кииртип алыр азы дыңналыры багай, үрединиң репродукторларын кылдыртыр дугайында суурнуң чурттакчылары Сүг-Аксыда харылзаа конторазынга (начальниги эш Глухов) негелдеп каш удаа тургускан. Ынчалза-даа эш Глухов «монтёр чок-тур» деп чылдагаан-биле чоннуң дилээн хандырып бербейн, харын ай санында-да радио точкаларыг бажың бүрүзүнден төлевир негээри-биле кызыгаарлаттынган.

Чуртталга бажыңнарының арыг-шеверин, өг-бүлениң канчаар чурттап, ажылдап турарын мында кымдаа сонуургавайн турар. Бис маңаа хөй-хөй бажыңнарга кирип көрдүвүс. Ниитизи-биле алырга, оларның арыг-шевери четпес: ишти хирлиг, эки чугайлаттынмаан, сонгалары чаңгыс каът. Амдан-сүүзүнүг аъш-чемни кылырының, уруг-харыгны культурлуг ажаап-өстүрериниң талазы-биле тайылбыр ажылын организастаавайн турар. Апаа күзелдиглер суурда хөй.

Суурда культурлуг, арыг-шевер чурттап орар өг-бүлелер бар. Чижээ, тракторист М. Доржу, тудугжу М. Чүлдүм, ажылчын О. Херел-оол оларның бажыңнары крышалыг, кладовкалыг, огородтуг, долгандыр ыяштар тараан, бажыңнарын дозулап будаан, штукатуралыг. Ындыг ажылчыннарның эки үлегер-чижээ өскелерге непгеретпейн турар.

Эң эки көдээ суурлары дээш социалистиг чарышка Кара-Чыраа суурыяавыла киржир, чурттакчыларының ажыл-ижин түүнеп көргүзер ужурлуг.

Бо бүгү четпестерни чайладыры дээш ажыл чөрүдары — совхозтуң болгаш оон Кара-Чыраа салбырының удуртунчуларын чүге дүвүртпейн турарыл? Кара-Чыраже көриүнер!

Клуб ажылын бедик деңнелче

(Партбюронуң шиитпиринден)

Кодээ ишчилериин ортузунга культура-массалыг ажыл дээрге, парторганизацияларның талазындан хайгаарал салза чотуур чугула херек болгай. Ол чугула ажылче Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң парторганизациязы соолгу үеде элээн кичээнгей салып турар апарган.

Парторганизацияның бирозу тоңген чылдың декабрь 27-де бригадаларда болган колхоз төвүнде кодээ клубтарның ажылының дугайында партбюродан ол ажылды харыылап турар эш Монгуштуң информациязын дыңнаан. Чоннуң культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле колхоз төвүнде, Эйлиг-Хем сүт-бараан фермаларында кодээ клубтар дээре ажылдап, колхозчуларның культурлуг дыштанылазын чөп организастап, көрөөр, информациязын илерээн. Олар бот-тывынгыр уран чүүлдүң солун программалыг көргүзүүлерин белеткээш, малчыннарже үнүүшкүннүг концерттерни организастап, айтырыг, харыы ийикпе тематиктиг кежээлерни ой-өйде эртирип турарлар. Ол ышкаш Кожай фермазында кодээ клубтуң чон ортузунга массалыг ажылы соолгу үеде элээн кичээнгей салып турар апарган.

Партбюро ажылының бирозу төнген чылдың декабрь 27-де бригадаларда болган колхоз тө

Н. С. Хрущевтуң илеткелин Бирмада парлап үндүрген

РАНГУН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга Н. С. Хрущевтуң «Делегейниң амгы байдалы болгаш Совет Эвилелиниң дашты ны политиказы» деп илеткелиниң бүрүн текстизин «Ар сит» деп журнал бирма дылга парлап үндүрген.

Амгы үеним ноя-ноя айтырыгларының ханы марксисчи анализи Хрущевтуң илеткелинде бердинген болгаш улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын тайбыңның база ниити төрелгетениң чаагай чоруунуң эрге-амыктарынга таарыштыр шинтпирээриниң оруктарынга болгаш арга ларынга хамаарыштыр Коммунистиг партияның база Совет чазактың туружу ында тайылбырлаттынган деп, «Бирман» солун бижээн.

Конгону катап каттыштырарының чаа планы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Конгонуң төп чазааның премьер-министри Сирил Адула Конго-биле Катанганы дүрген каттыштырарының чаа планын илип үндүрген.

Ол планны ёзугаар алырга, ниити ажылдарының министерстволуунуң чингине секретары Франсуа Калала административшиг төлөөлерин баштап алгаш, моңуну эргелеп башкарарын бодунга түр када хүлээп алыры-биле Элизабетвильче чоруур деп турар.

Катанганың акша демдектерин саарылгага киирбес, а оон орнунга Конгонуң акша демдектерин киирер. Акша солуушкунуунуң үезинде кандыг-даа когаралга таварышпас дээрзин Катанганың франк акшазының адилекчилеринге чазак бүзүреткен.

Ассошиэйтед Пресс агентилелдин корреспондентизиниң дыннатканыбиле алырга, Конгонуң төп чазааның чаа планын Катанганың чонунуң күзелдеринге уткуштуур чүткүл кылдыр түс черинден хайгаарактылары үнелеп көрүп турар. Катанганың акшазынга төп чазактың контролюн тургузар чорук даштыкы кижилерниң кезии чүртап үнүп чоруур ужурга таваржырын айтып турар, чүге дээрге, Чомбениң ёзу-чуруму боттарының орулгаларының чартык кезиин даштыкыже шилчидер арганы оларга берип турган дээрзин хайгаарактылар оон-биле кады демдеглеп турар.

Банчының Катангада барганы

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-ның чингине секретарынын политиктиг айтырыглар талазы-биле орлакчызы Ральф Банч январь 6-да Элизабетвильде чедип келген деп, Рейтер агентилел дыннаткан.

КНО-ның Катангага төлөөлекчилери-биле чугаалажыышкыннар кылыр дээш кыска аян-чорук кылып Элизабетвильге чедип келдим дээрзин журналистерге кыпган медеглелинге Банч онзалап демдеглээн.

Чомбе дайынга белеткенип турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Конгода чепсектиг күштери Катанганың жандармериязынга удур шериг хемчеглерин херек кырында соксаткан үеде Чомбе партизан даймга белеткенип турар. Рейтер агентилелдин корреспондентизиниң дыннатканыбиле алырга, Чомбе КНО-ның шеригларинге удур партизан демиселин организастаар соругла-биле бодуунуң жандармериязының кол штабы-биле чөвүлел хуралды эрттирген.

Пекинде ужуражыышкыннар

ПЕКИН. (СЭТА). Кытайтың Коммунистиг партиязының ТК-зының даргазы Мао Цзэ-дун Индонезияның бирги министрининг орлакчызы болгаш даштыкы херектер министри Субандриону болгаш онуң үдеп чоруур кижилерни хүлээп алган. Ол душта КУР-нуң Күрүне Чөвүлелининг премьери Чжоу Энь-лай, премьерниң орлакчызы Чэнь И болгаш албанның эске-даа кижилери киришкен. Мао Цзэ-дун биле Субандрио найыралдыг беседа кылган деп, Синьхуа агентилел дыннадып турар.

Ол-да хүн Кытайтың Коммунистиг партиязының ТК-зының даргазы Мао Цзэ-дун Цейлонуң премьер-министри дээрги С. Бандаранаикени болгаш онуң үдеп чоруур кижилерни база хүлээп алган. Мао Цзэ-дун биле С. Бандаранаикенин аразынга найыралдыг беседа болган. Хүлээп алыышкынга КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лай, премьерниң орлакчызы Чэнь И болгаш албанның эске-даа кижилери киришкен.

Нерунуң чугаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Премьер-министр Неру чуртка аян-чоруун үргүлчүлеп турар. Болунун төрүттүнген хоорайы Аллахабадка (Уттар-Прадеш штат) болган массалыг митингилерге ол чүве чугаалаан. Шериг болуглежиишкиннерине киришпезинин политиказындан ойталаарын негеп турар реаксылыг күштерни Неру база катап шинтпирлин-биле буруу шашкан. Индия болуглежиишкиннерге киришпезининг политиказын чорудуп турарының ачызы-биле дайынны чайладырының херээнге ол чугула рольду ойнап турар деп, Неру онзалап демдеглээн. Бир эвес бис болуглежиишкиннерниң бирээзинге кире бээр болзувусса, делегей дайынын чайладыр дээш чүнү-даа кылып шыдавас бис.

Индий-кытат кызыгаар маргылдаазынга хамаарыштыр чугаалаан. Неру болза Азиянын ийи улут күрүнелериниң аразында кызыгаар маргылдаазын тайбын арга-биле зайлап шинтпирлээр дээш бодунуң чазааның күзелин бадыткаан. Ынчалза-даа эрткен чыдың сентябрь 8-те ийи чурттарның аразында кызыгаарга туруп турган шугумну катап тургузарынга үндезилээш, Индия Кытат-биле чугаалажыышкыннар кылырынга белен деп, ол айыткан. Маргылдаалыг кыыгаар айтырыын Гаагада улустар аразының судунга дамчыдып бээр дугайында айтырыгны көөрүнге индий чазак белен дээрзин Неру база катап онзалап демдеглээн.

АКШ-тың ажылчын аңгызы демиселде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йорктуң парлакчыларының ажыл соксадыышкыны эгелээн үеден бээр ай эрткен. Ол үеним дургузунда ийи талаларның төлөөлекчилери федералдыг төлөөлекчи-биле каш удаа ужурашкан, ындыг болза-даа ол чугаалажыышкыннарның түннелинде олардың туружу маргылдаалыг чангыс-даа чүүлдүн талазы-биле шинтпирлеттинмээн. Амгы үеде чугаалажыышкыннарны үскен. Солуннарның ээлери, ажылчыннарының хүрээлениинге чарыдырыышкыны болдурарынга идегевишаан, ажылчыннарны харыксырадырынче үгландырган саадалыг демиселди чорударын илеп-биле шинтпирлээн.

Порттарның чүк чүдүрүкчүлериниң ажыл соксадыышкыны үш неделяда үргүлчүлеп турар болгаш АКШ-тың чөвө эриниң бүгү порттарын сандаткан. Ол ажыл соксадыышкынында маргылдаанын кол үндезини болза ажыдаар черин хевээр арттырары дээш портчуларның демисели болуп турар. «Локхид» компаниянын ужар чүүл заводтарынга ажыл соксадыышкыны эгелээр чоокшулаан. Демир оруктуларның ниити национал ажыл соксадыышкыны болдурбайн баар аргажок дээрзин парлаалгада үргүлчү бижип турар апарган. Демир оруктарда маргылдаанын үндезини — чаартыгабиле толбаштыр ажылчыннарны массалыы-биле ажылдан үндүрүп турарында.

Ол байдалдарда монополиялар «профэвилелдерин кынчыктырбас» дээш демиселче пропагандаын бүгү чепсектерин мобилизастаан. АКШтың конгреси ажылчыннарның ажыл соксадыр эргелин казырыын монополиялар негеп турар.

ЭШ-ХУУЗУНУҢ СУДТАРЫНЫҢ АЖЫЛЫНДАН

ЧӨПТҮГ КЕЗЕМЧЕ

Эш-хуузунуң суду. Оон сандыйында кижи ортузу эрте берген, даштыкы хевириндеи көөрге эргедужаалды әдилеп чораан хире, чазык шырайлыг кижи олурган. Ол арагалаап чалчык-бузук-даа кыбаан, күш-ажылдан ойталап, оор бак херек-даа үүлгетпээн.

А чүге бүрүүдаттыра бергенил, кымыл ол?

Ол — «Шекпээр» совхозтуң Дон-Терезин салбырында арга-ыяш камгалакчызы Х. Бегзин-дир.

Совет кижилер коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузун турар амгы үеде, совет аг-бүле, ада-ие бүрүзү уругларны коммунистиг ёзугга кижилер талазы-биле шынгыы харыысалгалыг болурун амыдырал негеп турар. Бо чүгүла хүлээлгени күүсетпейн, ону шуут утказ турган Х. Бегзини хей-ниитинин мурнунга судтун бүрүүдадып турганы ол-дур.

Оон 8-ки класста өөренип турар оглу Алдын-оол арткен чылын школага каш удаа чүрүм үреп, өөредилгезин сураткан. Оолдун өөредилгезинге дузалаар талазы-биле аданезинге башкылар боттарының сүмезин кадыы чеде бээрге,— ол улгаткан, ону кижизидери школаның херээ-дир дижир турганнар.

А бо чылын ол оол сууда хей-ниитиниң черлеринге дуне чүрүм үреп чоруп турган, таныылдарга ийи удаа туттурган, хамаатыларының өртегде аъттарын оорлап мунар, өөрү оолдар-биле бөлүглежиир арагалаар чоруктарны безин ол болдуруп турган.

Бир эвес ону шын орукче киирип, эде кижизиттес болза, ол бичии кижи кандыг бооп болгу дег-дир.

Оглунуң кижизидилгезинче сагыш салбайн турары дээш Х. Бегзини суд 10 рубльге торгаан. Ол дээрге хей-ниитинин көргүскен чөптүг кеземчези-дир. Бодунуң оглу Алдын-оолду коммунизминиң ёзугуг тургузукчузу кылдыр кижизидер дээш ол ада ам боттуг хемчегин алыр ужурлуг.

М. КУВИСКАЛЧЫ.

Барыын-Хемчик, Дон-Терезин.

* * *

СУДУВУСТУҢ АЖЫЛЫ

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында эш-хуузунуң судун 62 харлыг коммунист эш Араптан даргалап турар. Партия организациязының, кодээ Советтин удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның негелеп-чуулдарын чогуур үезинде көрүп, шинтпирлеп келген бис. 1962 чылда суд хей-ниитинин киржилгези-биле ажыл-бүрү 19 херектерни көрген. — 3 херектиң талазы-биле буруузуг кижилерни торгаан. Оортан киргеп 115 рубльди райсан килдизинге дужаан киргеп.

Бистиң судувустуң чон ортузунга кижизидилгелиг саддары калбарып турар. Апаа херээн көрдүрген хамаатылар боттарының ёзугуг шын түңнедги кылып, четшеерин үнделиин-биле узуткап ап тураалар. Чижээ, мурнунда шинтпиргеп хамаатылар О. Натпит, С. Доруккан, М. Болат-оол олар ам салбырның мурнакчыларының одуруунда киргеннер.

Эш-хуузунуң суду чуруи үреэп кижилерниң херектерин көөрү-биле чергелештир тен ортузунга хөйлуурүм танылыгазын база чорудуп келген. Оон кежигүннери арткен чылын үстүнде темага лекцияларны чеди удаа номчааннар, оларга 430 ажыг кижи олурушкан.

Бистиң хей-ниитинчи судувус ажылчы чоннарны коммунистиг ёзугга кижизидер талазы-биле удуг соругланы салып турар. Бодувустуң чорудулгавыска киргеп херектерни суурнуң чурттакчыларының калбак киржилгези-биле чогуур үезинде көрүп, шинтпирлеп тургаш, ниитининн болгаш күрүненин корум-чуруумунуң үрекчилериге удур демиселивисти моон соңгаар ,улам-на шынгыырадыр ужурлуг бис.

Х. КАРА-ООЛ.

судтуң даргазының орлакчызы.

ДРУЖИНАНЫҢ АЖЫЛЫН СЕГИТСЕ

Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр кодээ Советинде улусчу дружинаның ажылы соолгу үеде чоруваастаан. Оон командири турган эш Шалдыг 1962 чылдың эгезинде-ле совхоз төвү Суг-Аксы суурже докгаамал ажылдарны-биле көжүп чорүй барганының соолгуне дружинаны башкарар талазы-биле оон командириниң ажылы барык көүүбейн келген. Дружиначылар хей-ниитинин черлеринге, кудумчуларга дежурныйлап үнмес апарганнар.

Ниитининг корум-чуруумун камгалаар ажылдың кошкаан ажыглап алгаш чамдык ийи-чангыс кижилерниң талазындан массалыг арагалаашкын организастаар, шөш-содаа үндүрер чоруктарны хей удаа болдуруп турарлар.

Мындыг четшеерни улуткап, хей-ниитининн корум-чуруумун быжыглаарын хандырар соругла-биле улусчу дружинаның ажылынче кичээнгейни күштелдирип, дружиначыларны бөттүг удуртуп шыдаар төлептиг командирни оларга хандырарын салбырда партия организациязынга болгаш кодээ Советтиң күүскомугна Кок-Терек суурнуң чурттакчылары улуу-биле күзеп турар.

Т. МОНГУШ.

БРАЗИЛИЯНЫҢ ТАРААЧЫННАРЫ АГРАР РЕФОРМАЗЫ ДЭЭШ

Ам Бразилияда чайның изиг түлүк үезин. Ылаңгыя Бразилияның Соңгу болгаш Соңгу-Чөөн талаларының экваторга чоок районнарында онза изиг. Хөлегелиг черлерге безин агаарның температуразы 40 градус чедип турар. Үргүлчүүң кандаашкыны— ол районнарга анаа-ла бир болуушкун болуп турар.

Аңаа кижиге чурттаары берге. Кандаашкынга алыскан чер кижиге өөрүшкүлүг чү боор. Чурттуң Соңгу-Чөөн талазын «Бразилияның эң аш девискээрлери» деп бразиль эртемденнер чугаалап турарлар. Баия, Пернамбуко, Сэара, Пиауй штаттарның оруктарында хилиичектенген бөлүк тараачыннар ажыл делеп, чем тып чигир идегел-биле тояап чоруурун бо-ла көрүп болур. Рио-де-Жанейрога, Сальвадорга, харын Сан-Паулога безин оларга ужуражып болур. Оларның хөйү аар-берге үр кылашка шыдашпайн оруккаа-ла өлүп турар. Муң-муң, он-он муң кижилер аштаң кырлып турарар.

Ынчалза-даа кандаашкын — Соңгу-Чөөл таланың ядараашхынының кол чүүлү эвес. Миллион-миллион тараачыннарның качыгдалыын, оларның үргеделиниң болгаш аштың кол чылдагааны — чер эзелелинде, помещиктерниң улуг чер эзелинде болуп турар. Феодализм үезинден бире-ле ылгалыг болуп, кижиниң кижи мөлчүүр чоруктуң бужар хевирлери, помещиктен тараачыннарның хамаарылгалыг кул болуур чоруунуң хевирлерө мынчага чедир Бразилияда хевээр турбушаан.

«Нейшн» дээр америк журнал Галиледе (Пернамбуко штат) чигир шөлүнге ажылдап турган тараачын Жозе Даниэлдиң хуу-салымын бижээн Неделяда дөрт удаа, эртенгиниң чеди шактан кежээкиниң беш шакка чедир ээзиниң чигир шөлүнге чепсектиг таныылдың шыгыы хайгааралы-биле ол тараачын ажылдап турган. Бо албадалдыг күш-ажыл дээш оон төлевирииге акша албайн келген. Үүле 2,5 акр нескинди черге тарылга чорудар эргени аңаа тывыскан турган. Чылдар эртип турган, а аштан өлбезин бодааш бодунуң ээзиниң шөлүнде өзүп үнүп орган чигир тростниги хемиринкен дээш ону ажылдан үндүр сывыргыжеге чедир Даниэл ажылдаарын үргүлчүлеп турган.

Даниэлдиң ажылдан үндүр сывырыпкан. Чамдык бразиль хелечиктер ындыг таварылганы бодунга чаагай чорук кылдыр санаар. Үүге дээрге, олар боттарының ээзиин кагаш чоруур эрге чок. А бир эвес олар дезиин чоруурун бодап алган болза, чер ээзиниң хелезиленикчилерин оларны дөмей-ле тудуп алыр болгаш кадыг-дошкуну-биле эриндээр апаар. Кул хүлээлгеге доңнашкан соовда олар бүгү назыныңда помешикке ажылдаар, ол дээш үүле чөтенчиг бичии аъш-чем аймаан алыр ужурга таваржып турар.

Бразилия болза Латин Америкада эң улуг болгаш хөй чонлуг чурт. 8,5 миллион дөрбелчин километр шөлде 73 миллион хире кижи чурттап турар. Оларның 40 миллион хирези көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар. Оон черииниң чаагай хоргүнү болгаш климады чылда дүжүттү үш удаа алыр арганы берип турар. Депшилгелиг бразиль эртемден Жозуэ де Кастронуң саналгалары-биле алырга, Бразилия 900 миллиондан эвээш эвес кижини ашкарып-чемгерип шыдаар. Ындыг болза-даа көдээ чонуң чартык кезии аштың айылынга доктаамал таваржып турар. «Бразилияда революция болгаш контрреволюция» деп номга Франклин де Оливейраның бижээнин: «Бразилияның Соңгу-Чөөн талазында кижиниң назыны ортумаа-биле алырга 27 хар чедир үргүлчүлээр. Ол делгем районуң чонунуң чартык кезии 30 хар четпейн-не өлүп турар. Чижээ, муниципалитетте (Амзонас штат) чаа торуттүнген 1000 уругларның 800-зу амыдыралының баштайгы чылындала өлүп турар. Уругларның өлүр чоруунуң талазы-биле Бразилия делегейде база бирги черни ээлеп турар... Ынчаарга эң-не коргунчуг чүве — аш».

Бразилияның тараачыннар лигаларының организакчызы болгаш удуртукчузу, Национал конгресстиң депутады Франсиско Жулианның дыннадып турары: «Бразиль тараачын — эң-не хоозураан кижи ол. Тарачын чонуң 90 хуузу бижик билбес».

Улуг чер ээзели мынчага чедир-ле чурттуң иштики амыдыралынга шинтпирлиг салдарны чедирип турар улуг күш болур. Тускай статистиканың көргүзүп турары амгы үеде көдээ ажыл-агыйда 2065000 чер ээлеринииң 70 муң хирези улуг помещиктерге хамааржып турар. Чурттуң бүгү девискээриниң 62,33 хуузу ол чер ээлелдериниң үлүгүне онаажып турар. Ынчангаш шоолуг эвес санныг улуг чер ээлери үнүш-дүжүттүг черлериниң үштүң ийи кезиинден хөйүн боттарының холунда өөскөнээн. Ынчаарга 12 миллион ажыг тараачыннар мырыңай чери чок болуп турар.

Улуг чер ээзели чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге улуг моондак апарган. Бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге шаптыктап, көдээ ажыл-агыйының продуктулуг чоруун көдүрериниң херээнге моондак болуп турар, улуг чер ээзели — өртек-үненниң аартаашкыныңын болгаш акшаның үне чокталырының, хөй миллион бразиль тараачыкларның кедергей түренги чоруунуң кол үндезини.

Помещиктериниң бүдүрүкчүлүг эвес улуг чер ээзели биле чер чок тараачыннарның аразында өзүп турар чөрүлдээ чер дээш, аграр реформаны чорудары дээш тараачын массаларның демиселиниң күштелгенинде ялереп турар. Бразилияның Мурнуу, Соңгу болгаш Соңгу-Чөөн талазының тараачыннары «чер азы өлүм» дээн ол комиссияга КНО дузалап турар. Ол банкының албан-хаакчылары боттарының ажылдап турган черинге хевээр артар. Акша комиссиязының ажылынга дузалажыр болук эксперттерни чорудуп ээрин делегейниң акша фондузундан чазак дилээн.

Катанганың акша демдектерин саарылгага киирбес, а оон орнунга Конгонуң акша демдектерин киирер. Акша солуушкунуунуң үезинде кандыг-даа когаралга таварышпас дээрзин Катанганың франк акшазының адилекчилеринге чазак бүзүреткен.

Ассошиэйтед Пресс агентилелдин корреспондентизиниң дыннатканыбиле алырга, Конгонуң төп чазааның чаа планын Катанганың чонунуң күзелдеринге уткуштуур чүткүл кылдыр түс черинин хайгаарактылары үнелеп көрүп турар. Катанганың акшазынга төп чазактың контролюн тургузар чорук даштыкы кижилерниң кезии чүртап үнүп чоруур ужурга таваржырын айтып турар, чүге дээрге, Чомбениң ёзу-чуруму боттарының орулгаларының чартык кезиин даштыкыже шилчидер арганы оларга берип турган дээрзин хайгаарактылар оон-биле кады демдеглеп турар.

Банчының Катангада барганы

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-ның чингине секретарынын политиктиг айтырыглар талазы-биле орлакчызы Ральф Банч январь 6-да Элизабетвильде чедип келген деп, Рейтер агентилел дыннаткан.

КНО-ның Катангага төлөөлекчилери-биле чугаалажыышкыннар кылыр дээш кыска аян-чорук кылып Элизабетвильге чедип келдим дээрзин журналистерге кыпган медеглелинге Банч онзалап демдеглээн.

Чомбе дайынга белеткенип турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Конгода чепсектиг күштери Катанганың жандармериязынга удур шериг хемчеглерин херек кырында соксаткан үеде Чомбе партизан даймга белеткенип турар. Рейтер агентилелдин корреспондентизиниң дыннатканыбиле алырга, Чомбе КНО-ның шеригларинге удур партизан демиселин организастаар соругла-биле бодуунуң жандармериязының кол штабы-биле чөвүлел хуралды эрттирген.

Бразиль тараачыннарының чер дээш чепсектиг демиселин шуптузун сагып айтыры берге. Тараачыннар улуг чер ээлелинге удур, аграр реформаны чорудар дээш демиселди чорутпайн турар ындыг штат Бразилияда чок. Ол демиселге тараачын массаларыы ажылчын аңгы, сургуулдар, депшилгелиг интеллигенция деткип турар. Чурттуң дыка хөй хоорайларында митингилер болгаш хуралдар эртип турар, оларның киржикчилери агоар реформаны, көдээ ажыл-агыйның эрги тургузуун үндезинибиле эде тургузарын саат чокка чорударын негеп турар. 1960 чылдың төнчүзүнде Бело-Оризонтеге Бразилияның тараачыннарының болгаш көдээ ажыл-агый ажылчыннарының бирги Национал конгреси болган. Чурттуң бүгү штаттарының тараачыннарындан 1600 төлөөлер оон ажылынга «киришкен. Съездиге тараачыннар төлөөлекчилериниден аңгыда янзы-бүрү хөй-ниити организациялардың ажылчыннарның сургуулдарының, интеллигенциянын төлөөлекчилери, Бразилияның хөй-ниитизиниң болгаш күрүненин «оскы ажылдакчылары оон иштинде президент Жоао Гуларт болгаш оон чазаның кежигүннери киришкен. Съезд чурттуң тараачын массаларының күжүнүң, чаңгыс эвиниң болгаш оттуп турар медеренниң күчүлүг коруулдези болган. Съезд аграр реформазы дээш демиселдиң бирги үе-чадазын айыткан.

Эрткен чылдың августа тургускан Национал хосталга фронтузунуң конгреси чуртка аграр реформазын соңгаарладыышкын чокка чорударының эргежок чугулазын тараачыннарның болгаш көдээ ажыл-агый ажылчыларының Национал съездизиниң соон дарый база бадыткаан. Чурттуң экономиктиг болгаш политиктиг бүрүн хамаарышпас чорду дээш, даштыкы монополияларны сывырып үндүрер дээш, делегейниң бүгү улустары-биле найырал болгаш кады ажылдажыгга дээш демисежип турар ол төлөөлекчи патриотчу организацияда чурттуң дыка хөй политиктиг партиялары база хөй-ниити организациялары, политиктиг иөскү ажылдакчылар, Национал конгресстиң депутаттары киирип турар деп чүве бялдыгнар.

Бразилияның улус массаларының чер дээш шинчээшкиниинің калбаргаының түңнелинде аграр реформаның Национал чөвүлелп тургустунган. 320 хире хоойлу төлевилелдерин янзы-бүрү политиктиг партиялар база хөй-ниити организациялары ол чөвүлелге болгаш шаттарның хоойлужудулга ассамблеяларынга көрдүрерин-биле киирген.

Аграр реформаның төлевилелдерин чугаалажып көрүп турар. Ындыг болза-даа ам безин — ниити национал хемчээлге албан ёзуның хоойлузун хүлээп алырынга чедир—калбак улус массаның ыйыышкыны-биле чуртка чериң национализастаары болгаш ону чери чок тараачыннарның ортузунга үлеп бээри эгелээн. Чижээ, эрткен чылдың мартта-ла президент Гуларт Парана штатта 431 муң гектар черии национализастаар дугайында декретке ат салган. Ол чер дээш 30 чылдарның дургузунда чер ээлерииге болгаш олариың хөлезиленикчилеринге удур тараачыннарның хан төгүүшкүнүг демисели чорун келген. Рио-Гранде-до-Сул штатка аграр реформаны чорударының хемчеглери кылдынган. Президент Гуларт бодунуң хуузунда 1254 гектар черии тараачыннарга үлеп бээр кылдыр шилчидип берген. Ол-ла штаттың губернатору Лонел Бризола бодунуң хуузунда черииң 40 хуузун тараачыннарга үлеп бээр кылдыр шилчидер мем дээрзин база медеглээн.

Даштыкы, ылаңгыя америк империализмь-биле сырый холбаалыг чер ээлери аграр реформазы дээш бүгү улустуң шимчээшкиниинге калчаалыы-биле удурланып турар. Бразиль чугаалажып көрүп турар. Ындыг болза-даа Бразилияның улузу бодунуң демисели туюлунга чедиреринге бүрүн шинтпирлиг. Ол демиселге «Тараачын лигалар — чер ээзелинге болгаш реакцияга удур чери чок тараачыннарның эвилелдери шинтпирлиг рольду ойнап турар. «Новое румос» солуунуң бижээни: «Тараачын лигалар» черии ажылдап кылып турар кижилерге ону халас шилчидип бээрин, а ол ышкаш улус чер ээзелини эргиинге халас ажылдап бээр чорукту бүрүн улуткаарынга дузалаар хемчеглерни чорударын, көдээ ажыл-агый кооперацияларының востуун, көдээге күш-ажыл хоойлуларын боттандырарын, тараачыннарның профессионал каттыжышкыннарын хүлээп база күндүлеп көөрүн негеп турар».

Чоокта чаа бразиль тараачыннарның чер дээш демисели кайгамчык чедишкин-биле демдеглеттингеп. Бразилияның күш-ажыл болгаш социал хандырыга министри Жоан Пиньейра Нето чуртка көдээ профэвилелдерин тургузар дугайында доктаалга ат салган. Хөй чылдарның дургузунда Бразилияның тараачыннары көдээ ажыл-агыйның ажылчы чоннарының Национал конфедерациязын тургузарын чедип алырын оралдажып келген. Ам ындыг организация тургустунган турар. Ол организация аграр реформазы дээш демиселге чаа кайгамчык базым болур, бразиль тараачыннарның сырый каттыжарынга болгаш чаңгыс эвинге дузалаар.

Аграр реформазы дээш демисел улам калбарып турар. Жоан-Пессоа хоорайга (Париба штат) чүве чугаалап тургаш, президент Жоао Гуларттың медеглээни: «Улуг чер ээзелиң узуткаарының үезы келген, ээзээш кижилериниң тамчыктыг чоруун болгаш хөй куруузунуң качыгдалдарын тайбың арга-биле узуткаар толээде, бразиль аграр реформазы дээш демиселге чаңгыс-даа сантиметр аткаарлавас мен».

Бразилияның тараачыннары чер дээш боттарының демиселин туюлунга чедирер, чер ээлелининң мөңге турун келген киичизиинден хосталган чурт экономиктиг болгаш социал депшилгеиин оруу-биле дүрген баар дээрзин бодаар бүгү барымдаалар бар.

В. БОРИСОВ.

Калининградта далайның балык өртээлй—чуртта эң-не улуг болуп турар. Ол өртээл болза балык тудуушкунун Атлантика океанга, Соңгу болгаш Балтий далайларга чорудуп турар океанварның эштип чоруур базаларын, рефрижераторлуг траулерлерни хүлээп ап турар. Ында тудуп турар ишкири дөрт муң тонна соолуучуунуң бирги ээлчээ ажылгалыг киргеп. Оон күчүлүг компрессорлуг машиналары камераларга соокту 25 градус чедирип шыдаар аргалыг. Ол чорук балыктың сортулуун кудулаттнайн үр үеним дургузунда калгагалааарының аргазын берип турар. Өртээлдиң коллективи балыкты болбаазырадырының талазы-биле чыл ооналгазын хуусаа бетинде күүсеткенининң дугайын рапорттаан.

ЧУРУКТА: Мурнуу Атлантикадан 20 муң ажыг центнер доңуруун каан балыкты чедирип келген «Калининград» деп рефрижераторлуг чүгүн дүжүрүп турары.

Фото В. КОШЕВОЙНУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Кызылдың стадионунда хоккей маргылдаазы эгелээн. Хоорайның бирги черии дээш ол маргылдаада беш команда киржип турар, команда бүрүзү ийи эргилдир ойнаар азы 2—2 катап ужуражыр.

Баштайгы ооңга эрткен чылын бирги черии ээлээн чемпион «Торпедо» биле «Урожай» ужуражкан. Түңнелинде 6:4 санга «Торпедо» тиилээн.

Дараазында хүн ийиги ужуражылгага «Торпедо» биле «Буревестник» ойнаан. Баштайгы санны ам. буревестниктер ыйыралдыг зки ойнап турза-даа, 3:2 санга уттурган.

Ю. СУХОВ.

ЧАЗАЛГА

Бо чылдың январь 4-те үнген № 3 (5407) «Шын» солуунуң бирги армында ийиги колонканың адаандан өрү он бирги одуруун «Барыын Берлин НАТО-ның базазы болу берген, а ГФР ол блокта ыленкейлиг киржип турар» деп чазап номчуур.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага шөкар бүдүүлүг, хар чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикада — 28—33, а Кызылга — 28—30 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЯЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетёр» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Агаар шарынга аян-чорук» 11.15, 1.15, «Бир суурнуң өөлдары» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Зиватөрну 35 катап», «Москва—Антаритида», «Батумнуң ботаниктиг садыы», «Балтика—Нара далай» 10.30 шактарда, «Сашка» 12.30, 4.30, «Алдарның дээрбээ» 2.30, 4.30, «Бистиң кудумчуус» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Коньяктиг өөл» 11.15, 1.15, «Баштай көрүп чаш-ла ымакшый берген» 5.15, 9.15, «Крест эдиленчилери» (1-ги сериязы) 3.15, 7.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, карыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культурга амыдырал киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, улетпур болгаш транспорт киллизиниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00007. Чагыт № 2927. Культурга министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ЯНВАРЬ
11
ПЯТНИЦА
№ 9 (5413).

Өртээ 2 көп.

„Марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң чаңгыс эвин шиитпирлии-биле камгалаары, ооң чаңгыс эвин божуңнадып болур кандыг-бир хөделиишкиннерни болдурбазы болза, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш тайбың дээш, социалистиг революцияның, социализмни болгаш коммунизмни тургузарының соруглгаларын чедиишкиннии-биле шиитпирлээр дээш демиселге тиилелгениң ыяавыла негелдези боол турар".

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ЧАҢГЫС ЭВИН БЫЖЫГЛААЛ

Кажа төрелгетеен ам бодунуң хөгжүдениинин ан-не харысалгалыг үе-чадаларының бирээзинде туруп турар. Ол үе-чада болза ан улуг болуушкуннар-биле болгаш социализмниң база тайбынның күштеринниң империализмниң, реакцияның болгаш дайынның күштери-биле чидиг сегирикки болуп турар. Чаа делегей— кажа төрелгетеннің ёзулуг-ла чазы болур, социализмниң, хосталганың болгаш аас-кежиинниң делегейи—быжыглыг база калбарыш турар, эрги делегей — капитализмниң, күүшеишкиннің болгаш мөңгүдедиң делегейи бачыыдадыр кыстырып турар. 1962 чылдың түнелдери — ооң чаа тодаргай хереченилези болур.

Эрткен чылдың дургузунда Совет Эвилелиннің, социализмниң өске-даа чурттарының даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының, куба улусунуң, тайбыңга ынакшылдыг бүгү-ле күштерниң маадырлыг демиселиннің кол түнели чүл дээр болза, АКШ-тың агрессчи империалистиг болукторунуң ыяк белеткээни. Кубаже хамаалыкшынның үзүлгени болур. Социалистиг Куба камгалаттынган болгаш бодунуң тиилелгелиг оруун бүзүредиг үргүлчүлел турар. Кажа төрелгетеннің кырынга делегейниң термоядролуг дайынының дириглиң келген айылы чайлаттынган. Социализмниң болгаш тайбыңның күштерин империалистиг агрессчилерни кынчыктырбайн барып шыдаар дээрэй база катап бадыткаттынган.

Совет улустуң, социалистиг өскелээ чурттарның ажылчы чоннарының тургузукчу ажыл-чорудулгазының кол түнели чүл дээр болза, экономиканы болгаш культураны күчүлүг кодургени, социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзүн быжыглааны, делегейге ооң эт-аттарын болгаш салдарының өскени болур.

Национал-хосталгалыг шимчээшкиннің кол түнели чүл дээр болза, мурнунда колониалдыг турган делегейниң аажок улуг девискээринге хосталгалыг, антиимпериалистиг революцияларның тиилээни, ол шимчээшкиннің чаа, ан-не бедик чадаже кодургени болур.

Капиталистиг чурттарда ажылчын шимчээшкиннің кол түнели чүл дээр болза, ан-не чидиг аңгы тузчуушкуннарынче ажылчы чоннарның чаа-чаа болуктерин чаара тутканы, монополистиг капиталдың дарлалынга болгаш ужур-дүжөк ажыглаар чоруктарынга удур демиселдиң күштелгени, коммунистиг партияларның болгаш социализмниң идеяларының салдарының өскени болур.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң магалыг чедиишкиннерни чаазын алган. Шынчаарга ол дээрге делегейниң коммунистиг шимчээшкини бодунуң демиселиннің бүгү-ле үе-чадаларынга хамыктың мурнунда марксизм-ленинизмниң тугунга шынчы болуур чорукту ыдыктыы-биле кадагалап, бодунуң бүгү-ле ажылчорудулгазынга ол тиилелгелиг өөредиргин удуртулга болдуруп келгеи-дир. Чаа төөгүдүг байдалдарга дүгжүп турар стратегиг болгаш тактиктиг шугумнарны коммунистер 1957 болгаш 1960 чылдарның Москва човүлел хуралдарынга ажыдап кылганнар. Ол шугумга шынчы болуур чорук, коммунистиг шимчээшкиннің чаңгыс эви—бүгү тиилелгелериин магалыглалы дээрэйн делегей хөгжүдезинниң чорудулгазы маргылдаа чогу-биле бадыткап турар.

Чогум-ла Москва човүлел хуралдарының документилериниге үндезилээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкини бүгү-ле үглавыышкынвар талазы-биле бурунгаар күүлүг шимчээшкиниң боттандырган, шынчаарга ажы-дүнма партияларның деткээни СЭКП-ниң XX съездизиниң ленинчи шугуму ол документилерде сиңиккен болгаш хөгжээн. Бүгүниити тайбың болгаш социализмниң тиилелгези дээш, империализмге удур идепкейлиг демиселдиң ленинчи стратегизы коммунизмниң идеологизыын кажангызындан-даа артык өндүр чаагай болдурган. Улустарның медерелинге коммунизм биле тайбың чаңгыс чүүл болуп сиңнигип турар. Чепсеглениишкиннің эндере бүзүрериниге, дайынны белеткээринге империалистиг агыглап турган кол сылдаа — ССРЭ агрессчи болуп турар дээрэйнин дугайында чеге-хоолуп сылдаг ойтур шаптырган. Совет Эвилели тайбының кол чоленгинжи, империализмге удур эттеш чок демиселчи болуп турар дээрэйн Совет Эвилели бодунуң бүгү-ле хөделиишкиннери-биле, бодунуң бүгү политиказы-биле бадыткаан. Коммунизм делегейниң термоядролуг дайынзын камгалап ап турар, коммунистер — тайбының ан-не шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок камгалакчылары дээрэйнге улустар хөй-хөй чижектерге бүзүреп турарлар.

Ынчаарга ол чорук амгы үениң байдалдарынга коммунистерниң салдарының калбарарының ан кол факторларының бирээзи болуп турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң стратегтиг болгаш тактиктиг шугумун хажык чок боттандырар чорук социалистиг болгаш ол ышкаш капиталистиг чурттарның компартияларынга кайы хире чаагай түнелдерни берип турарын Болгарияның, Венгрияның, Чехословакияның болгаш Италияның коммунистиг база ажылчын партияларының чоокта чаа болуп эрткилээн съездилери бүзүредиг-биле көргүскен. Болгарияның, Венгрияның болгаш Чехословакияның ажы-дүнма партияларының съездилери социализмниң тургузуушкунун доозарының болгаш коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынче чоорту шилчириниң оруктарын тодаргайлаан. Италияның ажыдүнма компартиязының съездизи монополистиг капиталга удур тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселди күштелдиреринииң талазы-биле делегеренгей хемчегларни төлевилээн. Ол съездилер болза улус демократиязының чурттарының социализмни тургузарын доозарынче шилчириниң дугайында айтырыгны марксисчи-ленинчи ёзулуг-биле ажылдап кылырынга улуг салыышкынны киирген, коммунистиг шимчээшкиниң сырый каттыштырарынга дөгүн идиглиг болган. Ажыдүнма партияларның съездилери социализмниң тиилелгези дээш шиитпирлиг демиселче, империализмге удур демиселче ажылчы чоннарның калбак массаларын мобилизастаан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң марксисчи-ленинчи шын орукта. Ооң мурнунда кайгамчыктыг перспективалар ажыттынган. Коммунистерден пегеттиниң турар кол чүве болза, ажылдап кылган ленинчи үглавыышкынга шынчы болуру, боттарының хүрээзединге сырый каттыштырары-дыр.

Шынчаза-даа марксизм-ленинизмниң өлөөн хөй кол-кол өөредиглериге удур, ажы-дүнма партияларның сырый каттыштыкан чоруун үрээринче үглаган үзел-бодаллар делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң күрээленинде неттереп турары кончуг харааданчыг болуп турар. Догматиктиг, чарылдырычы, ленинизмге хынызы-биле өжээген ол үзел-бодалдарның эң-не ажык илередикчилери Албанияның Күш-ажыл партизының удуртукчу болуу болуп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң, а ооң соонда Болгарияның, Венгрияның, Италияның болгаш Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчыв партияларының съездилериниң индирлеринден Кыдаттың Компартиязының төлөөлери чүве чугаалаан, албани удуртукчуларның шугумун ажыы-биле шугумчүлээш чорук алдаглал болган деп бадыткап, тыптып келген маргылдаалар дээш харысалганы ажы-дүнма партияларже чүү каарын ораалдажып турганнар. Шак ынчаар бадыткаар чорук дээрге хөрөөш чок фактыларга удурланыры-дыр. марксисчи-ленинчи партияларның чаңгыс аай шугумунга удур демиселди херек кырында чорудуп турар ындыг кижилерден харысалганы чайладырыыдыр.

Албани удуртукчулар 1960 чылдың ноябрьда 81 компартияларның човүлел хуралынга-ла чүве чугаалаан, СЭКП-ниң XX съездизиниң шугумунче. 1957 чылдың Декларациязының түүлдеринче шуут-ла атакалап турганы делегейниң коммунистиг шимчээшкиниге биилингир болгай. Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожахелбээ догуннаашкыларының политиказыбиле, чепсеглениишкинии дүжүрери болгаш маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажышкынарның аргазыбиле тайбың аайлап шиитпирлээрин дээш демисел-биле, социализмче шилчиишкиниің хевирлериниң хөй янзы болурунуң дугайында түүлбиле боттарының чөпшээрешпейн турарын олар шынчаарга-ла илередип турганнар.

АКАП-тың удуртукчуларының антиленинчи шугумун 1960 чылдың Човүлел хуралының киржикчилери шиитпирлии-биле ойтур шапкан. Шынчаза-даа албани удуртукчулар угаан-сарыылдың үнүн тоовааннар. Дүржулгалыг, канналган. марксисчиленинчи партияларның төлөөлекчилериниң кичээндирген сагындырыгларын дыннаарының орнунга, АКАП-тың удуртукчу болуу марксизмленинизмге удур, 81 партияларның медегленинге удур ажык калчаалыг походту чорудуп, ам хөй-хөй ажык антикоммунистерниң безин ажыглаайн турары ындыг нүүд-мөге болгаш хош-кочу-биле ажы-дүнма партияларны бак сөглеп турар-дыр.

АКАП-тың 1961 чылдың февральда болган IV съездизинге-ле албания удуртукчу болуп коммунистиг партияларның Човүлел хуралынга хүлээп алдынган Медеглелдин болгаш бүгү делегейниң улустарынга Кыйгырыгның кол-кол түүлдеринге удурланыр үнген болгаш ол түүлдерге бодунуң онзагай туружун удурлаштыр салган.

Ол туруш удаваанда бүгү делегейге билдингир апарган. Албани болук—херек кырында кымга бараан болуп турарын дээрэйн делегей реакциязы дораан-на биле тыртып каан болгаш коммунистиг шимчээшкиниден, социализмниң лагериниден, бирги ээлчегде Совет Эвилелиннең чарлырынче ол болуктүн угланыышкынын мактап эгелээн. 1961 чылдың майның 19-та-ла, тодаргайларга, СЭКП-ниң XXII съездизиниң ырак мурнунда-ла «Скотсмен» деп англи солуп мынчаар бижээн: «Албани чалак Совет Эвилели-биле харылзааларга бодунуң аргыжар ковүүглериң мөңгеи-биле өртединкени ол боор». Албанияда ССРЭ-ге удур кампания «соолгу неделяларда мырынай кедерээн үезинге четкен» деп өске англи солуп «Дейли телеграф» 1961 чылдың июнь 3-те айыткан.

АКАП удуртулгазының ээлээн туружу Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, бистиң хүрээелениистиң чаңгыс эвин үнелеп турар бүгү коммунистиг партияларның сагыжын ханызы-биле човаткан. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинииде маргылдаалыг айтырыгларны партияларның аразынга саналоналдарны болгаш кайы-кайызының консультациялларын солужарының аргазы-биле шиитпирлээрин негеп турар принципти быжыы-биле барымдаалаан, ийи партияларның төлээлекчилериниң ужуражыышкынын организастаар деп саналды СЭКП ТК 1960 чылдың августа-ла АБАП ТК-га ийи удаа чоруткан турган. 1960 чылдың август 13-те АКАП Тоо Комитединге СЭКП ТК-ның чагаалында чугаалааны болза: «Тыптып келген эпчок чорукту одун чалбыштадырбас төлээде, ону ой-шаанда ажүрери шын болур ийик... Бир эвес АКАП ТК бистиң бодалывыска каттыжып база санал-онаалдарны содужарынга удурламайн турар болза, силерниң партиянарның төлээлери-биле кандыг-даа деннелге, силерге тазырымчалыг кандыг-даа үеде ужуражырыга белен бис». Албания удуртукчулар бо саналлардан ойтааланнар. Харылзааларны чогумчудары-биле СЭКП ТКның бүгү ораалдажышкыннарын олар хүлээвээннер.

Мындыг айтырыг туруп келэр-дир: консультациялар кызырының принцивин кым үрээнил ынчаш? Коммунистиг шимчээшкинге, ооң коллективтиг ажылдап кылган программалыг документилериниге халдаашкыннарны кым эгелээнил база оларны каш чылдарда кым үргүлчүлеп турарыл? Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинин күзел-соруун херекке албайн, чарылдырыкчыларны идеде деткип, оларның үзел-бодалларын вентередип база чөптүг шугумчүлелден камгалавышаан, шынныг чүвени шын эвес чүве-биле солуп турар кижилерниң бадыткалдарын канчаар адаарыл?

СЭКП-ниң XXII съездизиниң январиниден эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны болза: «Бистиң кылат өнүктеривистиң сагыш човап турарынга каттыжып, чаңгыс эштиң быжыглаар дугайында оларның сагыш салыышкынын үнелеп турар бис. Бир эвес кылат эштер Албанияның Күш-ажыл партиязының ажы-дүнма партиялар-биле харылзааларын чогумчударынга боттарының күжениишкиннерин салырын күзээр болза, ол сорулганы Кыдаттың Коммунистиг партиязындан өске дээре дуза чедирер кижилээ чегей-ле боор. Ол чорук шынын-ла Албанияның Күш-ажыл партиязынга ажыктыг болур ийик, социалистиг чурттарның бүгү дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик».

Байдалдың чүгле экижиивээни эвес, харын улам дорайтааны харааданчыг-дыр. Албани удуртукчулар коммунистиг шимчээшкиниден, марксизм-ленинизмден ажыы-биле хоорлуп, догматизминиң, сектанчы чоруктуң болгаш хоралыг национализминиң шалбаазынче улам-на канылаалыг дүжүп кирип, кижиге чүүлүр чоруктуң марксизмге өжээннигг методтарын улам калбаа-биле ажыглап турарлар.

Марксистер-ленинчилер Декларациянын болгаш Медеглелдин чүүлдерин дорамчылаар чорук-биле эптежип шыдаваан болгаш шыдавасдаа деп чүве, коммунистиг принциптерни камгалаарынга эң шиитпирлии-биле турушпайн барып шыдаваан болгаш шыдавас-даа деп чүве шиитпирлээр, бүгү делегейге тайбыны камгалаарының хереэзи чүгле чангыс орук-биле, капитализмни хөөржүткеш, таарымчалыг болдуруп болур дээр чергелиг чүвеин ол-ла дораан медеглеп турарлар. Ол чорук болза «Чер кырынга социализмниң бүрүн тиилээринге чедир, делегейниң чамдык кезиинге капитализм хевээр турда-ла ниитилел амыдыралындан делегей дайынын чайладырынын боттуг аргазы тургустуруп турар, ам безин «империалистиг агрессорларның делегей дайынын өөскүдер ээрэ ораалдажышкыннарын чайладып болур те келген» деп бижээн компартияларның Медеглелиниден шуут болгаш ажыыбиле аткаарлаашкын-дыр.

Тайбын дээш демиселде кол чүүл —агрессорларны ой-шаанда кыынчыктырбазы, дайынны болдурбазы, ооң кыпсыгыл үнүп келирин болдурбазы болур. Ол чорук бо үеги чепсектин көзүлбээн үредекчи күжү бар болуп турарында онза эргежок чугула. Медеглелде чугаалап турары болза: «Массалыг үзүткээшкинниң болгаш үредээшкиннерни чедирер база делегей бүдүрүлгезиниң болгаш делегей культуразының ап улуг төптерин бузундулар кылдыр үреп каап болур. Мындыг дайын чүс-чүс миллион кижилерге, ооң иштинде дайынга киришпейн турар чурттарда кижилерге өлүмүг болгаш качыгылдарны чедирген турар ийик».

Ол түүлдерге удурланыштыр догматиктер болза, яроолуг дайын корпгунчуг эвес, а амгы боо-чепсек чүгле «империалистерниң болгаш реакционерлерниң бодалы-биле» халапчыг болуп турар, «атомнуг бомба — ол дээрге савзын пар-дыр» дээр чүвеге ынавыштыг кылып турарлар. Бо дээрге Медеглелде айыткаңы тайбың дээш демиселде кол сорулгадаа ойталаарындан, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказындан ойталаарындан өске чүү-даа эвес-тир.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны догматиктер «империализмни сойгалаары дээш демиседен ойталаалы», «империализм-биле демисежди соксатканы» кылдыр көргүзүп турарлар. Тайбынның байдалдарында чарыш—ол дээрге социализмниң капитализм-биле демиселиниң эң чугула участоктарының бирээзи-дир деп чүвени олар билбейн турарлар. Ынчаарга догматиктерниң империализмге удур чарлап турар демисели кандыгыл дизе, оларда ол демисел чүгле бүүгү шавар домактар, кончуттунар чүүл болуп турар. Ынчаарга империализм-биле демиселе эрге-чаргыргага турар марксисчи-ленинчи партиянын ажыл-чорудулгазы чүгле оон-биле болуп калыр ужулуг бе, ынчаш?

Империализм-биле херек кырынга демисежири, тайбынны камгалаары, делегейниң хосталгалыг шимчээшкиниин хөгжүдүрүнге бүгү хемчегбиле дузалаары дээрге, социалистиг чурттарга хамыктың мурнунда мындыг болур;

— социалистиг ниитилелдиң чедиишкинниг хөгжүдер, бирги ээлчеге-де ажыл-агыйны чайгылыш чокка бурунгаарладыр. Социалистиг чурттар ажыл-агыйны ажыктыг кылдыр чоруткан тудум-на, олар экономика болгаш политика талазы-биле улам күштүг болур, төөгүлүг хөгжүлдениң үглавыышкынынга болгаш темпилеринге оларның салдары улам улуг болур, олар тайбынны улам шиитпирлиг болгаш идегелдиг камгалаар болур;

— империализмниң туруштарын коткадып, тайбынга ынакшылдыг күштериниң сырый каттыжарынга дузалаар болгаш боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чорук дээш ажылчы чоннарның болгаш мөлүүкеи улустарның демиселин чиигедир, тайбынга ынакшылдыг ындыг даштыкы политиканы бижы-биле болгаш чайгылыш чокка чорудар, тайбынның, демократияның болгаш социализмниң күштерин башкаландырар ораалдажышкын кылыр дээн социализмниң дайзынларынга хензиг-даа болдунар арганы бербес ындыг политиканы чорудар;

— империализмге хамаарыштыр эң серемчилелдиг болур, социалистиг бүгү лагерьниң күчүзүн болгаш камгаланыр аргазын бүгү хемчегларбиле бижыглаар, улустарның айыыл чок чорууң болгаш тайбынны камгалаарын хандырарының бүгү-ле хемчегларин алыр;

— империализмниң политиказын мөгаг чокка сойгалап илередир, дайын кыпсыкчыларының чимзенииишкиннерин болгаш кажар авыяазын карак салбайн хайгаараар, дайынче чүткүп турарларга удур улустарның идыктыг күштерин сырый каттыжарынга көдүрер, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерниң организастыг чоруун көдүрер, маселаларның тайбынны камгалаан идепкейлиг хеделиишкинин соксаал чокка күштелдирер, чаа дайынны күзевейн турар күрүнелерниң шунтузубиле калы ажылдажылганы бижыглаар;

— национал хамаарышпас чорукту чедип алыр болгаш ону бижыглаары дээш демисежип турар Азияның, Африканың, Латин Американың күрүнелери-биле аны-дүнманың найыралын болгаш сырый кады ажылдажылганы бижыглаар, национал-хосталгалыг шимчээшкинге дузалаар болгаш деткимче көргүзер;

— делегейниң ажылчын ашгызының бүгү отряттарының болгаш организацияларының дайынчы эпсеткил каттыжышкынның бүгү хемчеглер-биле деткинир.

Декларацияның болгаш Медеглелдиң турштарын бижы-биле бүрымдаалап турар СЭКП, марксисчиленинчи өске-даа партиялар империализмге удур чогум-на ындыг дээштиг политиканы чорудуп турар.

Бүгү кижи төрелгетеннің кедир үезинин баштайгы хевири социализм чурттарында тургустунуп турар. Ынчангаш социалистиг кайы-даа чурттарның амыдыралы-биле танышкан күш-ажылчы кижи бүрүзү: «күштерни харам чокка ол дээш демисежип болур мээн кайгамчыктыг даартагы хүнүм бө-дүр!»—деп чугаалап болур кылдыр бистиң чурттарның улустары боттарының бүгү-ле ажыл-херектери-биле ол баштайгы хевирни улам хандыкшылдыг кылыр хүлээлгелиг.

«Чүгле мөлүүкеидиг болгаш ядыытүреңги чорукту делегей хемчээлимге чөп кылыр база кижи төрелгетеен ниитилелиниң амыдыралының кандыг-даа дайынның үнер аргазын үзүткээр эвес, харын-даа амгы үе-чаданың үезинде безин делегейниң чаа дайынының халавыңдан кижи төрелгетеенни камгалаары болур деп коммунистер боттарының төөгүлүг хүлээлгезин ынчаар көрүп турарлар. —Ол улуг-чаагай, төөгүлүг хүлээлгени боттандырарынга бүгү чурттарның коммунистиг партиялары боттарының бүгү күштерин болгаш энергиязын бараалгадыр» — деп, Медеглелде чугаалаан.

Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет улус ол улуг-чаагай хүлээлгеге херек кырынга күүседир дээш күженииишкиннерин харамнанмайн турар. Дайынның империалистиг кыпсыкчыларынга удур демиселдиң кол-ла үргези совет улустуң эктимин кырынга чүдүрүр кылдыр төөгү ынчаар таваржы берген. Ол хире аар чүүлдү чүктээри—чиик эвес херек. Ынчангаш совет кижилер бодунга безин эргежок чүгле чүүлдериниң ойталаар үзүрга таварыры ховар эвес болуп турар. Ынчаза-даа совет кижилер болза, бүгү делегейниң улустарынга, кижилериниң амгы болгаш келир үеде-ги салгакчыларынга, коммунизмниң тиилээринге ол херек деп чүвени билгеш, ону медерелдин-биле кылып турарлар.

Дайынзырак империалистиг болуктериниң сөөлгү чылдар дургузунда өөскүдер дээш чангыс эвес удаа ораалдажып турганы делегей дайынын болдурбазынга, а ол ышкаш империализмге удур хосталгалыг демиселге дузалаарынга Совет Эвилелиниң идепкейлиг демиселди, ооң күчүгөү эң шиитпирлиг рольду ойнаанын улустар билир.

1956 чылда Суэц каналының девискээринге дайынның кыптыгып үнген чалбыжын өөрүгеш, англи-француз-израиль агрессорларны дуву-далаш-биле чаныптарынче кым албадаанын? Империалистерниң 1957 чылда белеткеп алганы Сирияже халдаашкынын кым болдурбайн барганын? Чоокку Чөөн-чүкке болган Тайвань өөнүн девискээринге дайынны 1958 чылда кыпсырын кым болдурбайн барган ийик? Совет Эвилели, социалистиг лагерьнин бүгү чурттары, тайбынга ынакшылдыг күштер ону болдурбайн барган. Олар болгаш хамыктың мурнунда, ССРЭнин күчүзү база идепкейлиг хөделиишкиннери дайынның империалистиг кыпсыкчыларын ойталаарынче албадыпкан. Делегей ареназынга совет күрүнелиг, СЭКП-ның бүгү-ле ажыл-чорудулгалары—ол дээрге-ле империализмге удур боттуг демисел, социализминиң туруштарын быжыглаары болгаш калбартыры дээш могаг чок демисел, ол дээрге—хосталгазын камгалап база хосталга дээш демисежип турар улустарга боттуг дузаламчыны көргүзүп турары ол болур.

Француз колонизаторларга удур алжир улустуң хосталгалыг демиселин калбаа-биле деткээни. Лаостуң улустарының национал хамаарышпас чорууң болгаш хосталгазын камгалааны, колониализмниң чөлегинжин үзүткээры болгаш Гвинь, Дичуу, Дамаанны, Барыын Ирианны хосталгаы дээш оларның шынныг хеделиишкиннеринге Индияны болгаш Индонезияны деткээни, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың хамаарышпас күрүнелериниң быжыглышкынынга бүгү хемчеглер-биле дузалааны—бо бүгү империалистиг колонизаторларга удур, улустарының национал-хосталгазы дээш Совет Эвилелиниң кайы хире чайгылыш чок демисежип турарының дугайында чүгле каш-ла фактылардыр. Совет Эвилели мырынай чоокта чаа-ла Пеменнйң улузунга дыка чугула дузаламчызын көргүскен, ол чорук ооң хамаарышпас чорууң хандыраринга болган империализмниң чимзенииишкиннериниң бүүрап дүжеринге удур ролдуг ойнаан. Бүгү делегейге деткимчеии алыр, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң камгалаарынче делегейниң депшилгелиг күштерин шуптузуп мобилизастаарынга дузалаар ындыг акциялары бистиң чуртувус делегей организацияларына хамаарыштыр чорудуп турар Совет Эвилели болза бүгү улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында КПО-нуп төөгүлүг Декларациязының эгелекчизи болбушаан, ону эң дүрген боттандырарын чедип алыры дээш турүүп турар.

Белеткеттиниң турар термоядролуг дайынның айыылының бүгү ханызын Совет Эвилелиниң могаг чок тайылбырлап турары, дайын кыпсыкчыларының чимзенииишкиннеринге удур улустарын серемчилелин дынзыдар талазы-биле ажы-дүнмалышкы бүгү партиялар-биле кады бүгү тайбың камгалакчылары-биле кады СЭКП-ниң кылып турар күжениишкиннери—бо бүгү тайбың дээш демисежип турар күштерин көвүдериниге канчаар-даа аажок дузалап турар.

Империализмниң болгаш дайынның күштеринге удур шавыышкының СЭКП бүгү угланыышкыннарга ынчаар чайгылыш чок болгаш туруштуг чорудуп турар. Империализмга удур Совет Эвилелиниң туруштуг демиселиниң өөрүгдээрин ораалдажып турар кижилер, холун үүрээнинг дужунга тутканы, бодундан: чүге, база канчаар дээш тайбынның болгаш социализмниң кол күжүн олар мүүдеп турарларыл? Ооң-биле олар кымга дузалап турарларыл? —деп, айтыртынызылнар.

Кариб далайның девискээринге америк империализминиң тургускаиы чоокта чаа кризис ышкаш бүгү делегейниң термоядролуг өөрүнүн айыылын кес кырынга болдурган улустар аразының ындыг чидиг кризиси дайын соолунде чылдарда болбаан. Тиранада чулчурукчулар ол харысалгалыг шакта чогум кандыг туруштуг эзлээннерин? Революстуг Кубаны дүй туруп камгалаан болгаш атомнуг кыжаныкчыларын өөрүн моондактаан көл күш болуп турган Совет Эвилелин олар деткээннер бе? Чок, олар ону кылбааннар. Ол хамаан чок, алызын алыр болза, олар чөрүлдээни өөскүдерине, ССРЭ биле АКШ-ны үекүлештиреринге, оозу-биле бүгү делегейни дайынның халавыңче книр идиринге, империалистиг күткүчүлерге дузалап турганнар.

Ынчаза-даа кажа төрелгетеенниң аас-кежии болуп, ындыг айыыл болбайн барган. Атомнуг болгаш водороттуг бомбаларның бүгү чүвеин үредээр өлүмнүг халавы улустар кырынга дүшпейн барган. Бо дээрге Совет Эвилелиниң ачы-хавыязы болгай дээрэйн бүгү делегей хүлээп көрүп турар. Термоядролуг халапты болдурбайн барган Совет чазактың, ооң баштыцы эш Н. С. Хрущевтуң быжыг болгаш мерген политиказын шылгарангай угланыыл, угаан-сарыылдыг чоруктуң, ёзулуг тайбынга ынакшылдың болгаш улустарның салым-чолунуң дугайында сагыш салыышкынынга үлегер-чижээ-дир деп өөрүп четтирген кижи төрелгетеен белии-биле үнелеп көрүп турар.

Догматиктер ооң-биле чөпшээрешпейн турарлар. Ам кризистиң эң чидиг үези эрте бергенде «чөөн шуугазының» төлээлекчилери Совет Эвилели империализмниң мурунга дүжүп берген болгаш харын-даа «сийги Мюнхен»-биле дээр аазылыг кылдыр, чөпшээрешкен херектиг ынчаар хоп-нүүлүчү ёзу-биле көргүзерин ораалдажып турар. Ынчаза-даа Кариб далай девискээринге кризисти үзүткээныың түнелдерин кым шын шинчилеп көөр болдур, догматиктерниң бурууладыышкынында хензиг-даа шын чүве чогун, оларның чулчуруп турар сөстери дээрге херек кырында дайын өөскү-

(Уламчызы 2-ги арыында).

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ЧАҢГЫС ЭВИН БЫЖЫГЛААЛ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

дерин чүшкүргени ол болуруп тодаргай көрүп турар.

Агрессорларга удур Совет Эвилелинин, Кубаның улузунуп шиитпирлиг хөделиишкиннери, социалистиг бүгү лагерьниң талазындан, тайбың дээш бүгү демиселчилерпиң талазындан куба улуступ шыныг херээн деткээнинин ачызында Кариб далай девискээриниге кризис шиитпирлеттинген. Оон-биле кады, ийи талаларның аразынга удур-дедир чөпшээрежиишкинге болгаш угаи сарыылдыг компромиссияга үндезилээш кризис шиитпирлеттинген. Күрүнелер аразынга маргылаалыг айтырыгларны дайын чокка, тайбын арга-биле шиитпирлээри дээрге-ле тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының херек кырында боттанып турары ол-дур. Тайбын кожаа-хелбээ догуннаашкынның политиказын деткип турарының дугайын меделеп турар ыңдыг кижилер оон-биле кады Кубаны долгандыр кризисти шиитпирлээнинин аргазын шугумчүлеп, херек кырында тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын хүлээп көрбейн турарлар.

Чөрүүдээни тайбын шиитпирлээрипиң шугумчүлекчилери империалистер-биле дугуржулгаларга бүзүреп болбас деп чугаалап турарлар. Ынчаарга бир эвес чүге ону барымдаалаар болза, маргылаалыг айтырыгларны чүге дайынын аргазы-биле шиитпирлеп болуп дээрзин хүлээп көөр дээни ол-дур. Социалистиг чуртгарның күчү-шыдалы аажок оскенин империалистер хүлээп көөр ужурга таваржып турар, ыңдыг болганда, империалистерни боттарынга алган хүлээлгелерин сагыыр кылыыр албадап болуур деп, марксисчилер-ленининчилер санап турар. Оонбиле кады империалистерниң калчаалыг оон өзузупуң дугайын марксисчилер-ленининчилер кажан-даа утпайн турар болгаш улустарны кезээде серемчиледдиг болдуруиче, дайын кыпсыкчыларының агрессчи чимзенииишкиннерииге удур демиселди күштелдирериниче кыйгырып турар.

Кариб далайның районунга кризисти ажып эрткенинин кол-кол түнелдери кандыг болуп турарыл? Социалистиг Кубаның бот эргези болгаш хамаарышпас чоруу быжыккан. АКШ-тың Кубаны дора коруп, аңаа удур агрессияны белдекеп турган чагырыкчы бөлүктери Кубаже халдаашкынны кылбас деп бир-де дугаарында боттарының президентизин ламчыштыр медеглээннер. Демисел ам-даа үргүлчүлеп турары билдингир, чогум-на харын оон ужурунда Совет Эвилели Куба Республиканың сураглыг беш негелдеринп шиитпирлиг деткип турар болгаш Кубага бүгү таланың кайгамчык улут дузаламчызын көргүзүп турар. Кубаның туруштары дыка быжыын келген, а оон бүгү делегейде ат-алдары өскен дээрэи кижи бүрүзүнге илдең. Куба улус, оон эш Фидель Кастрога баштаткан дайынчы удуртукчулары болуруп социалистиг чаалап алышкынпарын камгалап алыр дээш улуг маадырлыг, быжыг, шиитпирлиг чоруун илереткен болгаш тайбынны камгалап алырының хөрээнге кайгамчык улут салыштынын киирген. Бомбүрөктиң барыын талакы чартынында хосталганын чырыдыкчызы уламна күштүг чырыдып турар. Ол «Мюнхен» бе ынчаи? Ол аткаарлаашкын бе ынчаи? «Ийиги Мюнхен» деп сөстүң авторлары боттары билдингир төөгүнү билбейн турары болгаш боттарының билбейн турар чүүлүнүң дугайын чугаалап турары ол боор.

Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы бүгү чуртгарның улустарының амыдыралчы чугула эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп чүве амыдыралдын болу-биле, чүс-чүс миллион кижилерпиң демиселиниң практиказы-биле бадыткаттынган. Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалдарында капиталистиг чуртгарга аңгы демиселин, национал-хосталгалыг болгаи демократтыг шимчээшкиннерни, социалистиг революцияларны калбартырынга таарымчалыг аргалар туруступун турар дээрэи бүзүреттинген. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннин эң улуг кодурлуушкуну, капиталистиг чуртгарга ажыл соксадыышкынның эң улуг түлүүшкүнүнар дайын ссоңдагы чылдарда, тодаргайларга, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның байдалдарынга болганы, ол дээрге факт-ла болгай. коммунистиг партияларның санының болгаш оларның салдарының эң улуг өзүлдези ол чылдарда болганы база факт-ла болгай. Революстуг апгы болгаш национал-хосталгалыг демиселдиң чедиишкиннери болуруп ааччээнде тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның быжыгарынга илиг берип турар. Ол база билдингир. Чүге дээрге тайбын, демократия болгаш национал хосталга дээш идепкейлиг демисел капитализмнин туружун кошкадып база чыыра кызып турар.

Делегей дайынын болдурбайн баар аргалыының дугайын марксисчилер-ленининчилер чугаалап тургаш, олар империализмнин алыс бүдүжү, оон агрессчи характери өскерилбээн дээрэни биче-даа када утпайн турарлар. Бистин партиявыс болуруп бүгү политиказынга ону барымдаалап турар. Оон-биле кады империализмнин болуруп тура-соруун бүгүдеге албадап база болуруп агрессчи политиказын моондак чокка чоруруп шыдавас чорукка чедирип келген. делегей ареназында өскерилшкиннерни бистин партиявыс барымдаажап турар. Ам делегейде күштерниң денгижүүрүн алырга, социализмнин болгаш тайбынның лагери империализмнин агрессчи күштерин кынчыктырбайн барып болур шак ындыг апаргаи.

Үгаан-сарыылын чидиргеш, дайын авантюразынче шурап кирипкп дег «калчаалар» империализмнин лагеринден тывылбас деп магадылап болбазы билдингир. Ынчангаш кандыг-даа байдалда агрессорга өлүмнүг согуушкунну бээрінге белен болур төлээде, кезээде бедик серемчилел, быжыг экономика, эки чепселеннишкин херек. Стратегия талазыбиле империализмни чангыс чүгле көөр хөөн чок чорук-биле оон араатанзыг бүдүжүн томаартып болбас болгаш бир эвес агрессия эгелей бээр болза, ол оон-биле ара доктаатпынмас. Амгы үеним дайынын арги хемчээшкиннер-биле көруп болбас. Делегей дайыны, бир эвес ону болдурбас дээр чорук чедип алдынмайн баар болза, ол дораан-на термоядролуг дайын болу берип, хөй-хөй миллион кижилерни өлүмге, материал талазы-биле үнелиг кайгамчык хөй чүүлдерни үрелиишкинге, хөй-хөй чуртгарны хоозураашкынга чедирер. Амгы үеним дайынының үржүктарын бодап билбейн турар, ядролуг чепсекти чедип үнелеп көрбейн турар болгаш ону кижилерниң массазынга хамаарыштыр ийнги чергенин чепсээ кылдыр көргеш, ана-ла санга албайн турар кижилер улуг чазыны кылып турарлар. Социалистиг лагерь күчүлүг чепсек, хамыктын мурнунда, ракет-ядролуг чепсек чок турган болза, амгы делегейге оон туруштары мырынай оске болуур ийнк дээрэинге чигзиниишкиннер туруп болур бе, ынчаи? Ындыг таварылгада социализмнин айыыл чок чоруу чү чүвеге үндезилеиип болуур турганыл? Кандыг-бир күчүлүг чыгаан кириишкиннерге эвесле болгай, але? Ам Совет Эвилелин дерзин ёзу-биле дорамчылай согледп турар кижилерге бөзин оон дузазы, оон күчүзү турбаан болза, олар диштеринге чедип чепсегленген империализмнин мурнунга түттүнүп бөзин шыдавас ийнк деп чүве оларга билдингир эвес чүве бе?

Кижилерпиң амы-тынын ыят чок тоовайн турар чамдык кижилер чүс-чүс миллион кижилерпиң амы-тынын камгалап турар демиселчилерни «сортук» болгаш «чымчак сеткилдиг» кылыр буруудатпышаан, оларны дорамчылап турарлар. Ынчалза-даа коммунистер, ылаигыя күрүненин, политиканың ажылдакчылары коммунистер, ындыг харыысалга чок бижээчилерге алыспастар. Олар эрге-чагыргага турган, улустарның болгаш күрүнелерпиң салымчолун, харын-даа делегейпиң социалистиг системазының салым-чолун харыылап турарлар болгай. Олар болза эрткен чүс чылдарның билдингир чүүлдерин катаптаазе болгаш бардам шуугаазыннар-биле көөргеттинмес. харын амгы үеним термоядролуг дайынының чайлаш чок болуп үржүктарын үгланыр, ол улуг харыысалга-биле оваарын көөр хүлээлгелиглер.

«Чөөн үзелдиг» шуугаазынчыларны болуушкуннарның эргилделиг үезинде, чүвелерниң болуп турган үезинде боттуг байдалдарны барымдаалап билбес кижилер кыдыр көргеш, В. И. Ленин оларны кадыгдошкун бүрүү шаап база кам чокка шоодуп чораан. Оон бижээни болза: «Революстуг дайын дугайында революсчу шуугаазын революцияны өлүрүп каан» деп бистерниң дугайывыста кандыг-бир сеткил ойунчуг шынны чугаалавааи турар төлээде, революсчу шуугаазынга удур дайылдажыр херек, дайылдажыр, ынавыла дайылдажыр апаар» (Чогаалдары, том 27, арын 10).

Империализмни Ленинниң тодарадып көргүскенинп делегейнин коммунистиг шимчээшкини билиир болгаш он-он чылдарның дургузунда ону удуртулга болдуруп келген. Империализмни Ленин ханы болгаш бүгү таланыг тодаратkан, ында империализмнин күштерин эмин эртир үнелешкен-даа, чедир үнелеп көрбейн барган-даа чүве чок. Маркстың капитализмни анализтээни ышкаш, ол тодарадыышкынларны, капитализмнин болгаш империализмниң күштерин чайлаш чок тиилээринге бүзүредип медередиг ажылчы чоннарның турээленинге шагда-ла сиңниктирип киирген. Маркстың болгаш Ленинпин ол тодарадыышкынларынга удурланыштыр, империализмнин күштерин чедир үнелеп көрбейн, ону «саазын пар» кылдыр көруп турар ыңдыг чүүлду боду сагыш даап тыпкан херээ чүү боор?

Амгы үеним империализмнин болуруп канчаар тодарадып турар чоруун коммунистиг шимчээшкинге дөгээр болгаш империализмнин атомнуг диштерин херекке албас төлээде, «саазын пар» дугайында байдалын Ленинниң империализмни «ирик буттуг улуг багана» кылдыр тодаратканынга бир дамей утказыг кылдыр көргүзерин олар ораалдажып турарлар. Ынчалза-даа домакты уранчыдып каарга В. И. Ленинниң империализмни бүгү таланыг тодарадып көргүскенинин

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ КОММУНИСТИГ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ЧАҢГЫС ЭВИН БЫЖЫГЛААЛ

(Төнчүзү. Эгези 1—2 арыннарда).

ажыглап корбээн турган дээрзин чугаалаар херек. Францияның, АКШ-тың, Италияның, Испанияның, Англияның, Грецияның, Бельгияның, Данияның, Португалияның, Ирактың, Чилиниң, Аргентинаның, Уругвайның болгаш оске-даа хей-хей чурттарның ангы чулчуушкуунарының төөнүде туруп турар, капиталга үзүр өзүлүг маадырлыг түлчуушкуннарны чорудуп, оон үжүн империалистиг күрүнелериниң позицейжи машиназының талазындан истеп-сүүшкүүге болгаш шаажылалга таваржып турар акы-дүнма ол партияларны үзүс массаның демиселинден хоорук турар, империализмни деткип турар деп бадыткаары коммунист кижиге тәлептиг болур бе, ынчаш? Ол дээрге бүдүп бергинеген демиселчилерге хамаарыштыр бүжар дорамчылал-дыр! Ол дээрге херек кырында коммунистерниң демисежин турар дайзынналарынга дүза чедиргени ол-дур!

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининге үзүр боттарының хоралыг хөделиишкиннерин албан үзүртүкчүлер болгаш оларны деткип турар кижилер болза Декларацияны болгаш Медегледи камгалаар дээр дугайында алгы-кышкы-биле чажырарын орадлажып турарлар. Ынчаарга херек кырында программы марксизм-ленинчи ол документтериниң үжүк бүрүзүнден, угаан-бодалындан оларның ойталаанын бүгүдеге илден. Коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин ышкаш ындыг эн чугула айтырыгны ап көрээли. Медегледе чарлааны мынды: «Ажылчын ангының херээ дээш демиселдин эргеажы болза Коммунистиг партия бүрүзүнүң болгаш бүгү чурттарның коммунистериниң улуг армиязының хүрээлениң улам сырыйы-биле каттыштырарын, оларның күзел-бодалының болгаш ажыл-хөделиишкининиң чаңгыс эвин көрү

СЭКП-ниң мерген угаанныг чоруу

Бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көрген

СОФИЯ. (СЭТА). «Правда» солуннуң «Тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаалыңар» деп редакция чүүлүн Болгарияның бүгү-ле солуннары бирги арыннарынга парлаан.

Болгар коммунистер болгаш чурттуң бүгү ажылчы чоннары ол чүүлдү улуг сонуургал-биле уткаан болгаш бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп көрген.

Паровоз болгаш вагон тудуунуң Г. Димитров аттыг заводунуң партия комитединиң секретары Никола Николчев СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча деп медеглээн: бистиң заводувустуң хөй муң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары «Правда» солуннуң редакция чүүлүн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының мерген угаанныг чоруунуң болгаш чер кырынга тайбыңны хандырар талазы-биле бүгү кижи төрелгетенниң салын-чолунуң дугайында ооң ханы сагыш салыышкынының база бир илерээшкини кылдыр көрүп турар.

Албанияның күш-ажыл партиязының амгы удуртукчуларының антиленинчи үзел-бодалдарын ук чүүлде мырыңай шынныг, чөптүү-биле, ханы үндезин-барымдаалыг кылдыр шүгүмчүлээнин, тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин быжыглаарынче болгаш чаңгыс эвин күштелдиреринче угланган шүгүмчүлелди бистиң заводувустуң коммунистери болгаш бүгү ажылчыннары изин-биле деткип турарлар.

Бирги чергениң чугула документизи

ПАРИЖ. (СЭТА). «Правда» солунга парлап үндүрген «Тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаалыңар» деп чүүлде Парижтиң парлалгазы улуг кичээнгейни салып турар. Эртен үнген солуннар ол чүүлдүн дугайын бирги арыннарынга улуг эгелерниң адаанга дыңнадып турар. Солуннар ол документиниң допчулалын, а ол ышкаш боттарының хууда тайылбырлалдарын парлап турар. Ол чүүл бүгү парлалганың кол темазы болу берген.

«Юманите» солун чүүлдү бүрүнү-биле парлап үндүргеш, редакция чүүлүнге ону «бирги чергениң чугула чүүлү» деп адаан. «Юманитениң» бижээни болза: албани удуртукчуларның чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазын болгаш оларны деткип турар кижилерни ол чүүлде сойгалап илередип турар. Москва чөвүлел хуралдарының шиитпирлеринге болгаш марксизм-ленинизмниң принциптеринге шынчы СЭКП-ниң болгаш өске-даа коммунистиг партияларның политиказының шынныы ол чүүлде маргыш чок кылдыр бадыткаттынган.

Коммунистиг партияларның аразында тыптып келген карышкак чоруктарның дугайында буржуаз солуннарның хайгааракчылары амырап өөрүп турарлар. Ол каржыышкыннарның «белдири» болза «тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынны билирин тайылбырлаар чорук» болуп турар деп. «Фигаро» солун медеглээн. «Правда» солун албани удуртукчуларны болгаш өске-даа догматиктерни шыңгыы шүгүмчүлеп турза-даа, маргылдаалыг айтырыгларны коллективтиг чугаалажып көөрүбиле шиитпирлээриниң шылгаттынган аргазын ажыглаарынче кыйгырып турар-дыр деп. «Фигаро» солун база-ла демдеглээн.

Кара чаңгыс шын политика

БЕЛГРАД. (СЭТА). Белградтың «Борба» болгаш «Политика» солуннары «Правданың», «Тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаал» деп редакция чүүлүнүн делгеренгей допчулалын парлап үндүрген. «Политика» солун «Правданың» чүүлүнүн допчулалын «Социалистиг революция бодунга орукту водородтуг бомба ажыдып берген турарын негевейн турар» деп улуг эге-биле парлаан. «Борба» солуннуң эгезинде демдеглээни: «Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы — коммунистерниң ээлээр ужурлуг кара чаңгыс туружу-дур».

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының камгалаар дээш турушпушаан, бар турар чөрүлдээлер империализмге удур, национал хамаарышпас чорук, тайбын, демократия, социализм болгаш коммунизм дээш демиселдиң сорулгаларындан коммунистерни тайзы идерин болдуруп болбас деп чүвени «Правда» солун баш удур сагындырып турар дээрзин «Борба» солун бижээн. Партияларның аразында ол чөрүлдээлерни дең эргеге үндезилээш чугаалажып көөрү болгаш шиитпирлээри эргежок чугула, ол дугайында ужуражыышкыннарны ажыглаар херек. пролетаржы интернационализмниң принциптерин сагыыр, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин божаннадып, чарылдырарының айыылынга ону чедирип болгу дег кандыг-даа хөделиишкиннерни болдурбас ужурлуг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының шугуму XX болгаш XXII съездилерге тодараттынган, ол шугум социализмниң бүгү күштерин каттыштырарынче, бүгү акы-дуңма партияларның аразынга чаңгыс эпти быжыглаарынче болгаш антиипериалистиг фронтунуң бүгү күштерин каттыштырарынче угланган деп «Борба» солун айыткан. «Правданың» демдеглээни-биле алырга, социалистиг Югославия-биле харылзааны хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының туружунун үндезининде ол шугум салдынган дээрзин «Борба» солун түннелинде демдеглээн.

Принципиалдыг чүүл

АФИНЫ. (СЭТА). «Правда» солуннун «Тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаалыңар» деп редакция чүүлүнүн допчулалын Афинының бүгү солуннары парлап үндүрген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болза марксизм-ленинизмниң улуг принциптеринге дүүштүр, улустарның социалистиг акы-дуңмалышкы чоруунун чаңгыс эви дээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш, янзы-бүрү чарылдырыкчы хөделиишкиннерге удур могаг-шылаг чок демисежип турар деп. «Авги» солун онзалап демдеглээн.

«Правданың» чүүлү болза догматизмге болгаш сектанствога удур, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның дугайында өөредигин камгалаан принципиалдыг чүүл-дүр деп, ук солун айтып турар. Ооң-биле чергелештир ук чүүл болза маргылдааны коллективтиг чугаалажырының аргазы-биле аайлап-шиитпирлээринче кыйгырыг-дыр деп, «Авги» солун бижээн.

КНО-нуң чиңгине секретары У Танга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чазактарының кады чоруткан чагаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нун чиңгине секретары У Танга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чазактарының кады чоруткан чагаазын Нью-Йоркта парлап үндүрген. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов биле АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизи Э. Стивенсон ол чагаага бо чылдың январь 7-де ат салган. Ында чугаалап турары болза:

«Хүндүлүг дээрги, чиңгине секретарь!

Чоокта чаа Кариб далайның районунга тургустунуп келгени, тайбыңга шыңгыы айыылды болдурбас талазы-биле бистиң чазактарывыска дузаламчы көргүзеринге Силерниң салган күженишкиннериңер дээш Силерге бистиң четтиргенивисти Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының чазактарының мурнундан илергейлээрин күзээн ийик бис.

Бо херек-биле холбаштыр тургустунуп келген бүгү айтырыгларны шиитпирлээр арга бистиң чазактарывыста чок болган турза-даажок, ол кризисти таарыштыр шиитпирлээр дугайында оларның аразынга чедип алдынган дугуржуушкунуң хире-чергезин, ол дугуржуушкунуң боттаныышкынынга депшилгениң хире-чергезин барымдаалап көргеш, ол чүүлдү ам бо үеде Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кичээнгейинге тургузарын үргүлчүлээри чугула эвес деп санап турар бис.

Ол кризис-биле холбаштыр дайын айыылын болдурбазынга баш удур алган хемчеглер оларның аразында туруп турар өске-даа чөрүлдээлерни таарыштыр шиитпирлээринге база дайынның моон соңгаарги айыылын болдуруп болгу дег дүшкүүрлүг чорукту ниити чавырылдырарынга чедирер дээрзинге идегелин Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының чазактары илергейлеп турар».

Перуда кижилерни истеп-сүрүп турары

ЛИМА. (СЭТА). Перуга бүзээлээшкинниг байдалды чарлаанының соонда чуртка массалыг тудуп хоруушкуннар эгелээн. Албанныы эвес медээ-биле алырга, муң хире кижини тудуп хоругдаан. Удуртукчуларны, ажылчыннарны, тараачыннарны, студентилерни, журналистерни, Коммунистиг партияның, социал-депшилгелиг партияның, национал-хосталыышкын фронтузунун, Перунун студентилер федерациязының болгаш өске-даа организацияларның кежигүннерин кара бажыңнарже киир октап турар.

Оппозицияны ужур-дүржок аажылап турар чорук депшилгелиг болгаш демократтыг хөй-ниитиниң талазындан массалыг удурланыышкыннарны болдуруп турар. Ажылчыннар болгаш студентилер организациялары чуртка бүгү-ниити ажыл соксадыышкыны чорудар бодап турарын чарлаан.

• • •

СЭТА-ның тайылбырлакчызы А. Павленконун бижип турары болза:

Перу ам кедергей улуг хоругдал лагеринге дөмейлежип турар. Информация агентилелдериниң дыннадыгларын ёзугаар алырга, бүгү чуртта массалыг тудуп хоругдаашкыннарны чорудуп эгелээн. Оппозицияны ужур-дүржок аажылаары-биле шериг кезектерин ажыглап турар. Кижилерни үш-дүн ортузунда өттургаш, шериг машиналарынга олурткаш, аппарып кара бажыннап турар. Туттурганнар кара бажыннарга сыңмайн турар, ынчангаш оларның чамдыызын шериг лагерьлеринде тургузуп турар. Можуларга туттурган кижилерни автобустарга, самолёттарга олурткаш чорудуп турар.

ЮПИ агентилелдиң дамчытканы, чагырыкчы шериг хунтазының дыннадыында бадыткап турары болза: «коммунизмниң агентилериниң күрүне эргилдезин белеткеп турган чоруу» ол ужур-дүржок аажылаашкыннарның чылдаа болган. Ынчалза-даа ужур-дүржок аажылаашкыннарның алыс чылдагааны өске чүүлде бар болуп турар.

Парлалганың херечилеп турары-биле алырга, Перу аар-берге экономиктиг болгаш политиктиг кризиске таварышкан. Туруп турар помещик-клерикалдыг ёзу-чурумга таарзынмас чорук чуртта калбарып турар.

Чери чок чүс-чүс муң тараачыннарны, көдээ ажыл-агый ажылчыннарын болгаш индейлерни латифунд (улуг черлер) ээлери, хөй санныг аралаштырыкчылар — арендаторлар, субарендаторлар, көдээ ажыл-агый продуктуларының сайгарыкчылары кам-хайыра чок дарлап турар. Тараачыннарда чер болгаш бүдүрүлгениң өске-даа чепсектери чок. Улуг латифунд ээлериниң черлерин боттарынга дамчыдып бээрин, амыдыралдып байдалдарын экижидерин тараачыннар негеп турарлар. Элээн каш районнарга индейлер болгаш тараачыннар помещиктериниң черлерин күш-биле эжелеп алырын боттандырган. Тараачыннар биле полициянын аразынга сегиржип алыышкыннар көдээге үргүлчү болуп турар.

Кандыг-бир меге-хөөзүн «коммунистиг сүлчээ» эвес, а чогум-на перуажылчы чоннарның ол массалыг удурланыышкыннары шериг хунтазын сүртедип турар, ынчангаш ук хунта феодалдарның болгаш даштыкы компанияларның эрге-ажыктарын камгалап кирипкени ол-дур. Ынчангаш полиция болгаш шериг кезектери бүгү чуртта кижилерни массалыы-биле тудуп хоругдап турары ол-дур.

ПЕРУ. Бо дээрге Латин Американың эң байлак чурту, Перуну «демократияның үлегери» кылдыр АКШ-та чугаалажып турар. А ында бужар качыгдал-човулаң деидээн. XX векте чуунду төгер черлерге ындыг «кварталдарның» туруп турарынга бүзүрээри берге. Күш-ажылдың кижилери аргажоктуң кырында аңаа чурттаар ужурга таваржып турар.

ЧУРУКТА: Лама хоорайдан ырак эвес чуунду төгер черде «квартал».

Фото Пресса-Латина—СЭТА-ныы.

ГРЕЦИЯ. Бо чурукту Афиныда совет ном делгелгезинге кылган. Сөөлгү чылдарның солун, эң улуг чуруу болур ол чурук хөй-хөй көрүкчүлериниң сонуургалын болдуруп турар. Владимир Ильич Ленининиң болгаш Юрий Гагариниң чуруктарын бичин уругнуң улуг кичээнгей-биле көрүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чөвүлел хурал

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдун араттың-революстуг партиязының чыылдырганы, идеология ажылының айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал январь 8-те ажыттынган. Ында муң ажыг кижи киржип турар.

МАРП ТК-ның чалааны-биле чеде берген, СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичёвка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери чөвүлел хуралда киржип турар.

МАРП ТК-ның бирги секретары Ю. Цеденбал чөвүлел хуралдың киржикчилеринге эге сөс-биле чүве чугаалаан.

Чоруп турар

РАНГУН. (СЭТА). Нефть тывыжының талазы-биле «Бирма өйл компани» деп каттышкан бирма-англи компания чаа чылдың эгезинден бээр бүрүнү-биле бирма чазактың холунче шилчээн.

Компанияның директорадынга англичаннарның ээлеп турган эргедужаалдарын Бирманың күрүне организацияларының төлээлекчилери ээлеп турарлар.

В. В. Кузнецовтун Вашингтонда чеде бергени

ВАШИНГТОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов январь 8-те Вашингтонда чеде берген. Январьның 9-та ол АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле, январьның 10-да—күрүне секретары Д. Раск-биле ужуражыр.

„Чодурааның" аңчызы

Чеди чылдың бешки чылы Василий Хуурактың ынак мергежили — аңныыр ажылының чээрби чедиги сезону болун эгелээн. Чаа аңныыр сезону эгелээнден бээр дуржулгалыг аңчы 10 кишти, 20 диңгини, бир дырбактыгны болгаш дилгини өлүрүп, күрүнеге 500 ажыг рубльдиң аң-өлүүн дужааган.

В. Хуурак — Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозта колхозчу, ажыл-ишчи, дөскел чок турасоруктуг кижи. Чодураачылар дуржулгалыг аңчызынга чоргаарланыр, ооң күш-ажылын үнелээрлер.

— Бо сезонда өлүк планы чежел, эвээш-биче бол, улуг-хуум киирейн! Улуг аңчының сагыш човаашкыны ындыг. Колхозунуң мурнунда салдынган аң-өлүк тывыжының планын күүседиринге ол иденкейлиг киржип, аңчы эшөөрүн организастап турар. Эрткен чылдың дөртку кварталында колхозка көрдүнген 20 киштиң планын күүседирин Хууракка баштаттырган аңчылар эвенозу хандырган. Ам чаа чылдың кышкы сезонунуң арткан айларында колхозтуң аң-өлүк планын чедиишкининг күүседир дээш эш Хуурак чүткүлдүг аңнап чоруп турар.

Дуржулгалыг колхозчу аңчының бодунуң санаашкыны-биле алырга, аңнап эгелээнинден бээр ортумак чижек-биле 3 муң хире дириң, 100 ажыг дилги, 110 хире ас болгаш күзен, 200 ажыг киш кештерин күрүнеге дужааган. Адыг болгаш бөрү, дырбактыг ышкаш араатан аңнарны безин ол чыл бүрүде өлүрүп тургулаан. Барык-ла 50 чыгам бөрүлерин, 15 адыгларны узуткап чок кылганының дугайын хөөреп олургулаар. Ол-ла бүгү аң-өлүктү тып, киирген чорук аңчының кызымаккай, тура соруктуг күш-ажылының түңнели-дир.

— Аң-өлүктү «чымчак алдын» деп санап турары канчап-даа таварылга эвес-ле болгай. Ол үлетпүрге чиг-эт. Ынчангаш аңчы мергежилдиг кижиге сезон үезинде сеткил-сагыш дөстүнмес, «далайга дамды-даа бол немере». Ынчангаш ниитиниң херээнге дуза кадар дээш аңнап чоруптар кижи мен — деп, Василий Хуурак чугаалаан.

Колхозчу аңчының күш-ажылы чогуур үнелелди ап турарының фактызын ооң шаңнатканы Хүндүлүг бижиктерден болгаш өске-даа шаңнал-макталдардан көрүп болур.

Эш Хуурак бодунуң төрээн колхозунуң низы-бүрү ажылдарынга ак-сеткилдиг, доктаамал ажылдап, күш-хүн минимумун чыл бүрү күүседип келген. Ооң аңныыр ажылы колхоз бүдүрүлгезинден хоорулчак эвес.

К. ЯҢМАА.

КОНГОДА БАЙДАЛ

Каниаманы ээлеп алган

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АП агентилелдиң Леопольдвильден дыннатканы-биле алырга, КНО-нуң шериглери Катанганың соңгу талазында, Камина баазадан соңгу-барыын талазынче 95 миль ырак турар Каниама хоорайны январь 7-де ээлеп алган.

КНО-нуң секретариадының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Даг-руда бүдүрүлгелерин, электри станцияларын, көвүрүглерни болгаш өске-даа чүүлдерни үрегдээринге чедир, «өртедип хуюктаарының» тактиказын ажыглаар мен дээн, Катанганың боду томуйлаттынын алган «президентизи» Чомбениң кыжаныгларын Каттышкан Нациялар Организациязының секретариады ойлук чок болгаш харыысалга чок чорук деп буруу шаап көрген.

Чомбе болгаш ооң министрлери Элизабетвильден ойлап үнгеш, можуда боттарының албан-хүлээлгелеринден херек кырында ойталаан деп, КНО-нуң төлээлекчизи демдеглээн. Катангага «өртедип хуюктаарының» тактиказын ажыглаар дээн кыжаныг ол можунун чурттакчыларынга улуг качыгдалды болгаш түрегделди таварыштырып болур.

Ол кыжаныгларны боттандырарынга шаптыктаар дээш, КНО бүгү күштерин салыр, деп КНО-нуң төлээлекчизи медеглээн.

Чомбе көстүп келген!

ЛОНДОН. (СЭТА). Катанганың «президентизи» Чомбе январь 8-те Элизабетвильде ээп келген дээрзин Рейтер агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

• • •

СЭТА-ның тайылбырлакчызы Виктор Кузнецовтун бижип турары болза: Конгонуң политиктиг амыдыралынга Чомбениң ээлчеглиг көстүп келгени Конгонуң төп чазааның болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының төлээлекчилери-биле Катанганың чалчазының кажарлаашкынының чаа үе-чадазының эгелээни болур.

КНО-нуң чепсектиг күштери Катанганың жандармериязының шериглеринге удур шаап халдаар хемчеглерни калбарткан үезинде Чомбе бодунуң чалча министрлери-биле кады далаш-биле чаштына берген, ов хонуктуң дургузунда ооң кайда-даа турары тодаргай билдинмес турган. Ынчалза-даа барыын талакы күрүнелериниң, ылаңгыя Англияның болгаш Бельгияның кылган ыйыышкынының түңнелинде КНО-нуң шериглери дайын хемчеглерни херек кырында соксаткан соонда дораан-на Чомбе база катап көстүп келген. Моондактаарының тактиказын ажыглавышаан, Катанганың айтырыын шиитпирлээрин бар-ла шаа-биле соңгаар чылзырын Чомбениң оралдажыры иле ышкаш-тыр.

КНО-нуң чиңгине секретарының тускай политиктиг айтырыглар талазы-биле оралакчызы Ральф Банчының Элизабетвильде ам чоруп турар чоруу кичээнгейни бодунче көрүндүрүп турар. АКШ-тың күрүне департаментизиниң даалгаларын күүседири Ральф Банчының үлүүнге мооң мурнунда база-ла онаажып турган. Банчының келгениниң соонда КНО бодунуң туружун өскерткен болгаш ам «тайбың чугаалажыышкыннарны Чомбениң баштай саналдаарын» манап турар деп АФП агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Чомбе шаг-үени ажыглаар болгаш республика-биле Катанганы катап каттыштырарын соңгаарладып саадалыр дээш, чугаалажыышкыннарны доктаамал ажыглап келген деп чүвени Конгонуң халаптыг чоруунун төөгүзү көргүскен. Чомбениң бо тактикадан ойталаары ам база-ла чегей боор.

Чомбени калчаалыы-биле деткип турар Англия биле Бельгия болза Элизабетвильге, Чомбениң чоруп турарының үезинде ооң айыыл чок болур чоруун хандырар деп магадылалды КНО-нуң чиңгине секретары У Тандан чедип алганнар.

АФП-ниң корреспондентизиниң сөзүн ёзугаар алырга, КНО-нуң төлээлекчилери-биле ужурашкан соонда Чомбе «бодунун чазаанга информас кылыры-биле» Колвезиже ээп чоруур деп турар.

ШҮГҮМЧҮЛЕП, СҮМЕЛЕП ТУР

Улуг-Хем районнун «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң мал кыштагладыышкынында улуг четпестер бар болуп турар. Колхозтун Кара-Булунда кыштагларынче сиген дажыыр машина чедер аргажок хар чаапкан, ынчангаш чамдык кыштагларда мал чеми үстүп турар.

Малдың ажаалгазы база багай. Хойжу Түлүш Аратынаның ам туруп турары Хараганныг даг кырында кыштагга эрткен чылын хойжу Дак кыштааш, хой кажаазының көрженин хоорбайн каапкан болган. Анаа хой кыштагладыр аргажок боорга, тудуг бригадазы чаа кажааны туткан, а ооң кырын четче серилевээн. Дөргүн деп черге 1000 баш хой кире бээр чаа кажаа туттунган, ооң кыры база-ла дуглаттынмаан. Кадарчы эш Метпигирниң хойлары шаараш серилиг кажаада турар.

Малды соок черге, эки чемгербейн кыштагладыры кандыг түннелдиг болурул дээрзин ол колхозтун удуртукчулары билзе чогуур.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

• • •

Ол-ла районнун «УТКА 25 чылы» совхозунун эш Агарбаага удурткан хойжу бригадазының хойжулары малды кыштан хүр чыл ажырар, чаш малды чидириг чокка ажаап алыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Ынчаарга совхозтун дирекция чери болгаш партия, профэвилел организациялары ол малчыннарның амыдырал-чуртталгазының хандырылгазынче сагыш салбайн турар. Хойжу ажылчыннарның ажыл төлевирин бригадага эккеп бербес, ынчангаш хойжулар акша алыр дээш совхоз төвүнче ийм-үш хүн улаштыр чоруп, ажыл шагын үзүп турар.

Малчыннарга далган болгаш хлеб эккеп бербейн турарындан, хойжу бүрүзү 8-9 км черлерже (Шагаан-Арыг хоорайже болгаш совхоз төвүнче) хлеб садып алыр дээш үргүлчү чоруур ужурга таваржып турар. Ынчангаш малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары чугула.

Н. НАМАЙ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, эртенги шактарда туманнаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага—30—35, а Кызылга — 33—35 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетёр» (2-ги сериязы, делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бистиң эргим доктор» 11.15, 1.15. «Берьер билдинмес» 3.15, 5.15. «Бир суурнун оолдары» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Далайда улуг хеме» 2.30. «Мени мана» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Крест эдилекчилери» (2-ги сериязы) 3.15, 7.15. «Донгалыг уруг» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизинин 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00012. Чагыг № 2927. Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1963 ч.
ЯНВАРЬ
12
СУББОТА
№ 10 (5414).

Өртээ 2 көп,

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Россия Федерациязының колхоздарынга болгаш совхоздарынга күзүн чажып тарыр тараа культураларының дүжүдүн бедидер болгаш ниити чыылдаларын көвүдедир дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа доктаал хүлээп алган. Республиканың колхоздары болгаш совхозтары күзүн чажып тарыр тарааларының тарылга шөлдерин болгаш ниити чыылдаларын сөөлгү чылдар дургузунда элээн көвүдеткен деп доктаалда демдеглеп турар. Ылангыя эрткен чылын күзүн чажып тарыр тарааларны 23,2 миллион гектар шөлге тараан. Ол культураларның бир гектардан ортумак дүжүдү 14,1 центнер, а чазын чажып тарыр культураларның—9,4 центнер болган. Күзүн чажып тарыр кызыл-тастың бир гектарындан ортумаа-биле 18,6 центнер, а чазын-чажып тарыр кызыл-тастыңдан—9,2 центнер дүжүт ажаан алдынган.

Ындыг болза-даа күзүн чажып тарыр тараалар чазын чажып тарыр культуралардан тодаргай-ла артык күштүг турбуже, чамдык автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областарда күзүн чажып тарыр тарааларны тарып өстүрериниң чогуур кичээнгей салбайн турар.

Күзүн чажып тарыр боза тараа культураларның дүжүдүн болгаш тараазының ниити чыылдаларын бедидери болза тараа бүдүрерин бүгү хемчег-биле көвүдедириниң, тараа ажыл-агыйының баранның чоруун бедидериниң болгаш РСФСР-ниң ажыл-агыйлары 1963 чылда күрүнеге 2,5—2,6 миллиард пуд тарааны садарын хандырар деп чугула соруглганы күүседиринин шинтпирлиг фактору болур деп доктаалда айтып турар.

Шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде болган түдүгларында, колхоздарның болгаш совхозтарның фермаларында чүе-чүе мурнакчы кижилер коммунистиг ёзу-биле чурттаарынга болгаш ажылдаарынга боттарын чаңчыктырып, келир үениң кижизиниң моральдыг чаагай инзуушпөрлерин амдыгаатпан-на, иудургу шинтээдип ап турарлар. Ындыг кижилерни Никита Сергеевич Хрущев «келир үениң разведчиктери» деп чоргаарал-биле адаан. Шынап-ла олар коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш демиселдиң мурнуку одургуунда чоруп, боттарының тургулукчу болган чаартыкчы күш-ажылы-биле, төлептиг ажыы-чаны-биле өскелерге үлегер-чижек болуп, орук айтыкчылары шолбаннаар деп дурум ёзугаар ададып турарлар.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң цехтеринде болгаш мастерскаяларында, түдүгларда болгаш транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демиселдиң киржикчилери ам удаваас боттарының слёдунга чыглы келгеш, арга-дүжүлгазын солчуп, чеди чыл планының бешки чылында чаа-чаа бедиткен хүлээлгелерни ап, социалистиг чарыштың чалгыларын үлам шапкынчыдарлар. «Шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп лозуунну удуртулга болдурган ажылдап турар ол кижилер боттарының слёдунга кандыг белектерни сөңнээрлерил?

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демиселжип турар Кызылдың электростанциязының коллективи слёдка арткан чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ыракта ажыр күүседип алган, электроэнергияның 25 мун ажыг киловатт камналгазын чедип алган, бүдүрүлгени долу механизастаар болгаш автоматчылдар. база Каа-Хемнин. Тандының тараажылыларынга бедик вольтулуг электри тогун чедириш бээр деп сорулганы салган келир. Ол бүдүрүлгеде А. Рябов удуртқан турбиналар цехиниң коллективи «коммунистиг күш-ажылдың эң дээре цехи» деп вымпелди түлүп алган келир.

«Сельхозтехника» каттыжышкылының автобаазазының чолаачылары база слёдка энергетиктерден тода эвес чедишкиннерлиг келирлер. Автобаазаның чолаачыларының он сее бригадаларының он чедизи эрткен чылын коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп атты чаалап алган, чүк соортуруунуң чыл планы Улуг Октябрьның 45 чыл ордун бүдүүзүнде күүсеттингеп. Оларның иштинден тергиинерниң тергиннери Бухаров, Галайко, Семыкин, Ярыгин, Бочкарев олар чеди чыл планының боттарынга онзашкан улуглерин эрткен чылын-на күүседишкеннер, слёдка олар 1966 чылдың орыу-биле халыып бар чорүй киреберлер.

Кызылдың № 2 АТК-ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары чолаачылар база кайгамчык бедик түннелдерни чедип ап турарлар. Республиканың сураглыг чолаачызы Дмитрий Любкиниң үлегерин эдергеп ол автоажыл-агыйның мурнакчы чолаачылары Скрипкин, Дулов, Сельдемешев, Федяев болгаш өскелер-даа эрткен чылын чеди чылдың маадырлары болу бергеннер. № 2 АТК-ның бүгү чолаачылары ам болур слёдка киржиринге төлептиг деп чугаалап болур. Чүге дээрге олар шуптуг коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинге киришпишаан, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап, амыдырал чуртталгага, өөредилгеге төлептиг чоруктарын базым бүрүзүнде көргүзүп турарлар.

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобаазатындан Викторов болгаш Труфанов удуртқан коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннери, № 1 АТК-да Захаровтуң, Пономаревтуң, Лукуминуң болгаш Зозинниң бригадаларының кежигүннери чыл планын бүгү көргүзүлер талазы-биле ажыр күүседеткеш чаа чылды шалыпкын темпилер-биле эгелээннер. Олар шуптуг слёттуң инициативазы-биле эгелээн ол шимчээшкинни администрация болгаш парторганизация удуртуп башкарбазының Ф. Морозов болгаш Г. Михутин удуртқан дагжылар бригадалары ам ийи чыл дургузунда коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демиселжип турар. Бир эвес ол бригадаларны бүгү талалыг деткип, оларның алган хүлээлгелерин ойшаанда түннеп турган болза, мурнакчы дагжылар келир үениң разведчиктериниң алын чедип алган турарлар ийик.

Кызылдың сүт заводунуң коллективинде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинде киржип турар чаңгыс-даа кижи чогу эллептинг. Ол коллективте Лыткина, Белоногова дээш ышкаш бүдүрүлге мурнакчылары кижилер эвээш эвес, оларны коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш чарыпче кым-даа хандыкшытпайн турар. Харын-даа мурнунда турган коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннерин заводтуң удуртукчулары таракыткан чорук бар. Республиканың «Кодээ электри» түдүг-монтаж эргелелинде байдал база оон дээредевес. Ол улуг организацияда түдүгжуларның 12 бригадалары болгаш септелге мастерскаязында беш бригадалар бар. Амгы үеде бистин республиканың кодээ чөрлерни электроэнергиз талазы-биле чугула соруга салдынган турбуже, коллективтиң удуртукчулары социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинни тоон көрбейн келгени кончуг шын эвес.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери, түдүг болгаш транспорт организациялары боттарының мурнакчы кижилерин коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демиселжип турар. Бир эвес ол бригадаларны бүгү талалыг деткип, оларның алган хүлээлгелерин ойшаанда түннеп турган болза, мурнакчы дагжылар келир үениң разведчиктериниң алын чедип алган турарлар ийик.

«Тыва түдүг» трезинниң коллективинде келир үениң разведчиктериниң адын чедип алыр дээш демисел калбарып турар ышкаш сагындырар. Ынчалзажок херек кырында байдалды ам көөрге ол шимчээшкин чогуур деткимчени албайн турар. Түдүгжуларның ортузунда политмассалыг ажыл кошкак, оон түннелинде күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээр чоруктар сөөлгү үеде хырын-даа көвүдээн. Күш-ажылдың организациязы база куду деннелде, план күүсеттинмейн турар.

Келир үениң разведчиктери деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилери боттарының слёдунга арга-дүжүлгаларын делгеренгейн-биле солчуп, чеди чылдың бешки чылының планын хүүсаа бетинде күүседиринин дугайында ажыл-агыйжы ажык чугаалажыышкынарны кылыр.

Аныяк кур-чержилерге үүректиң ханызындан байыр чедириишкини

Целиноград хоорайда боттарының чаңчыл болган слёдунга чыылган аныяк кур-чержилерге үүректин ханызындан байырны Никита Сергеевич Хрущев СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың мурнундан чедирген.

Кур чөрлерни шинтээдип алган чылдарның дургузунда Бүр чер крайы чуртка 3 миллиард 400 миллион пуд тарааны, 1 миллион 400 мун тонна эттиг, 3 миллион 600 мун тонна сүттүг болгаш өске-даа хой санның продукциязын бергенинге партиянын Төп Комитеди, бүгү совет улус өөрүп турар деп байыр чедириишкинде чугаалап түвар.

Чаа чөрлерде көдээ ажыл-агыйның амгы улуг бүдүрүлгези тургустунган. Совхоз бүрүзү—ол дээрге көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле күчүлүг бүдүрүлге-дир.

Кур чер дээрге, оларның төрээн бажыны апарганы мун-мун оолдар, кыстар кур черни шинтээдип алыр дээш демиселге кижизидилгенин аки школазын эрткенин демдеглээри өөрүнчүг дүр—деп, эш Н. С. Хрущев бижээн.

Кур-чержилерниң мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг соруглганы партия салган. Чеди чылдың бешки чылында край күрүнеге 800 миллион пуд тарааны, 300 мун тонна эттиг, 810 мун тонна сүттүг болгаш мал ажылының өске-даа хой-хой продуктуларын бээр ужурлуг.

Ол соруглганы боттандырарынга Бүр чер крайының аныяктары, комсомолу улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш ол дугайында аныяктар чаа, мурнакчы түүл дээш демиселдиң бирги одургуларынга моон соңгаар-даа туруп, бүдүрүлгенин техниказын, экономиказын өөренир, күр черниң ажыл-агый бүрүзүнүң орулгазыг болуру дээш демисежир ужурлуг. Күр чер совхозтарында чурттап турар аныяк кижи бүрүзүн механизаторжу тускай эртемнерге өөредири эргежок чугула.

1963 чылда бедик дүжүттерни алырынга тааржымчалыг ажы байдалдар ам күр черде тургустунган. Техника, үрезини четчири-биле бар, кускү ангыс аңдарылгазын долузу-биле чоруткан.

Чазы тарыганы, тараанын чайгы ажаалдазын, дүжүт ажаан алышкынын организастыг чорудар болгаш 1963 чылда тараа, эт, сүт база көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин улуу-биле көвүдедир төлөөде, ам кол чүве—машина бүрүзүн ойшаанда септээри, үрезийнерни арыглаары, механизатор кадрларны белеткээри болур.

Ийиги кур черни шинтээдип алырынга—мал ажылын бүгү хемчег-биле хөгжүдеринге аныяктар, комсомол база мурнакчылар болган турар ужурлуг.

Бо чаагай соруглганы шинтпирлээринге аныяк кур-чержилер күштерин харамнанмас болгаш партия организациязының удуртулгазы-биле 1963 чылды кур черге чаа-чаа тнилелгелернин чылы болдурар дээрзинге идегелин Никита Сергеевич илергейлээн. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың мурнундан эш Н. С. Хрущев коммунизминиң тнилелгези дээш, бистиң улус Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш күш-ажылга улуг чедишкиннерни чедип алырын аныяк кур-чержилерге күзеп турар.

(СЭТА).

Аныяк кур-чержилерниң слёду

ЦЕЛИНОГРАД. (СЭТА). Тараалап крайның найысылалы байырлал шинчи кинө шиметтиннипкен. Кызыл туктарны, транспарантларны, лозуннарны аскылаан. Аныяк кур-чержилерниң ийиги слёду аңаа январьның 10-да ажыттынган. Слётте мун үш чүс делегаттар — эң дээре механизаторлар, малчыннар, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглер, Кур чер крайының совет, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының төлөөлекчилери киржип турар. Залда аалчылар — Москвануң болгаш Украинаның комсомолчулары, Омск болгаш Оренбург областтары, Алтай болгаш Барыын-Казахстан крайларда кур чөрлернин шинтээдип алыкчылары база-ла олуржуп турарлар.

Слёттуң Казахстанның ЛКСМ-нин Кур чер крайкомунуң секретары Г. Гоц ажыткан. СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Поляковка сөс берген. ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павловтуң, ушудукчу-космонавт, Совет Эвилелинин Маадыры Г. С. Титовтуң, Казахстанның КП ТК-зының секретарылары М. С. Соломенцевтиң, Ф. С. Коломиецтиң, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Г. А. Мельникти, партияның Кур чер крайкомунуң секретарылары Т. И. Соколовтуң, И. М. Буровтуң, Казахстанның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары У. Джанибековтуң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын ажылчын президиумга сонгаан.

Слёттуң киржикчилери хүндүлүг президиумну шынчы ленинчи Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП ТК-ның Президиумуу составтыг кылыр диминттиг алыш часкаашкыны-биле сонгаан.

СЭКП ТК-ның секретары В. Н. Поляковка сөс берген. Кур-чержилерниң слёдунга эш Н. С. Хрущевтуң чедирген байырын ол номчаан. Кур чөрлернин шинтээдип алыкчылары кур болгаш курукчан чөрлернин ужу-кыдыы чок делгемнерин шинтээдип алырының чылдарында эки ажылданнар деп, байыр чедириишкинниве чугаалап турар. Ынчалза-даа кур-чержилер арткан чылын күрүнеңиң мурнунга өредиг артканнар. Кур-чержилер 1963 чылда боттарының бедик хүдээлгелерин алларын-биле күүседир болгаш төрээн чуртка 800 миллион пуд тарааны, 300 мун тонна эттиг, 810 мун тонна сүттүг бээр дээрзинге бүзурелин Н. С. Хрущев илереткеп. Н. С. Хрущевтуң чедирген байырын слёттуң киржикчилери бүт кырынга тура, диминттиг кыйгылар-биле уткаан. Коммунистиг партияга болгаш оон лениннчи Төп Комитединге алнар болдурган бөрээлер ыыжылып турган.

Оон соонда «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шинтпирлери-биле холбаштыр Кур чер крайының комсомолчуларының болгаш аныяктарының соруглганының дугайында» илеткелди партиянын Кур чер крайкомунуң секретары Т. И. Соколов кыган.

ДЕПУТАТТАР—СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чыл ою» колхозтуң кодээ ышүвүнга колхоз төвүнүң болгаш ол-ла чоок-кавынын сонгукчу чону чыылган. Олар ССРЭ-нин Дээди Совединге боттарының депутады «Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш Е. П. Соловьев-биле ужурашкан.

Депутат бодунуң сонгукчуларынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-нин Дээди Совединин II сессиязының шинтпирлерин таныштырбышаан, эртекен чылдагы депутат ажыл-чорудулгазының отчёдун кылып берген.

Сонгукчулар Данчыл, Кержекпен, Самдын, Самбуу болгаш өске-даа эштер депутатка берген чагыглар колдуунда күүсеттингенин демдеглевишаан, ам-даа сагыш салза чогуур айтырыгларның дугайын чугаалаанар. Чижээ, көдээ магазиннерге эки шынарлыг үлетпүр бараанарын, керээжеп чоннуң культурлуг негелдезинге тааржыр дүк болгаш торгу материалдыг пестерин, платьелерни, школачыларның кедер форма хептерин үзүктел чок келдирери чугула. Бо айтырыгларже райпо баштаар черинниц кичээнгейин үгландырар херек. Ол ышкаш аъш-чемнин эң чугула продуктулары-биле, хлеб-булочка, пряник кылыгары-биле чурттакчы чонну хандырарын үзүктелиире бээр чорукту болдурбас.

• • •

Василий Санмээвич Тамдын-оол—ССРЭ-нин Дээди Совединге Тожунуң ажылчы чоннарының төлөөзи. Депутат бодунуң ажыл-чорудулгазының отчёдун сонгукчуларга доктаамал берип, оларның санал-өнаын ап турар.

Азастын, Шөнин, Сыстыг-Хемнин чурттакчы чонунга болгаш Тоора-Хем суурга болган ужуражыгга хураларынга сонгукчулар депутаттың ажылының отчёдун чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип, бердинген чагыгларның күүседезинге кол кичээнгейни салбышаан, оон соңгаар чедип алза чогуур соруглганы айтып турган.

Тожу районуң колхозтарынга иви малды улам өстүрериниг малчыннарның материалдыг соңуургалын, ылангыя оларның амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны хандырарын ам-даа кол кичээнгейге алза чогуур.

ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫ

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Кыдыкы Соңгу-чүүтүң амгы үеде үр поляр дүнеэи туруп турар, агаар бойдус талазы-биле дошкун байдалда Бүгү-эвилелдиң үнүш институдунуң көдээ ажыл-агый талазы-биле дуржулга станциязы ажылдап турар. Эртемденнериң өстүргени арбайны, напустаны, картофельди болгаш өске-даа культураларны Россия Федерациязының соңгу чүкте хой-хой районнарында өстүруп тургулаар.

1962 чылда станцияның ажылдакчылары тарып олуртуру-биле картофельдиң «Хибинский ранний» деп чаа сортун берген, ону Мурманск, Архангельск областтарның болгаш Карел АССР-ниң колхозтарынга база совхозтарынга кылбаа-биле тарып ажыглаар. Ол сорт гектардан-на 200 болгаш оон хой-даа центнер дүжүттүг бээр.

Амгы үеде дуржулга станциязы болза чигир свёклазының, чочан-тарааның, мал чеми бобыларның соңгу чүк зоназынга эң-не таарыжыр сорттарын тывар талазы-биле ажылды чорудуп турар. Эртемденнер оон ыңай, Кыдыкы Соңгу-чүүтүң байдалынга органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының эң-не ажыктыг аргаларын база ажылдап кылып турар. Минералдыг чаа чемишчидилгени—вермикулитти шинчилеп турар, ол чемишчидилге ногаа болгаш өске-даа культураларны немей чемгерерге эки түннелдерни берип турар.

ЧУРУКТА: (оң таладан солагай талаже): дуржулга станциязының директору биология эртемнериниң кандидады А. Г. Потеминн, картофель лабораториязының эргелекчизи М. А. Вавилова болгаш биохимия лабораториязының эргелекчизи Н. Т. Куликова олар чаа сорттуң картофелинниң борбаан көрүп турлар.

Фото Е. ШУЛЕПОВТУУ.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Часкы хову ажылынга

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Часкы хову амылының эгелээр үези чоокшулаан тудум-на, аңаа белеткел бүгү черлерде улам калбарып турар. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхоз тараа культураларының үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаарын доозар чоокшулаан.

Тракторлар болгаш комулда машиналарының септелгези организастыг чорун турар. Бо хүннерде 20 трактордан 14 белен, 33 илимир, 5 сеялка септеттинген, элээн каш андазын, лущильник болгаш өске-даа комулда машиналары кылдынган.

Колхозтуң тарылга шөлүг эртекен чылдыңындан оранчок калбарар, оон иштинден тараа культуралары 475 гектар немежир. Эртекен чайын болгаш күзүн үш мун ажыг гектар шөлдү аңдарып белеткээн. Бо хүннерде тарылга шөлүнче чемишчидилге севөртүрүн организастыг чорудуп турар.

Тракторну, автомашинаны өөренип кирипкен

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында трактор болгаш автомашина өөренир ийи болгуң ажылдап эгелээн. Тракторист эш Анай-оолдуң болгумунде 18, чолаачы эш Хоолур-ооллуунда —14 кижи бар. Оларның кайызының-даа программазы бо чылдың апрель азы май айларда доостур кылдыр чогаатынган.

Коллективте ажылчыннарның богцдепкейи-биле организастаттынган ол болгумнернин дыннакчылары кичээлге улуг сонуургалдыг, оон башкылары-даа белеткедиг кээп турар. Моон-биле кады ол болгумнернин доктаамал өөренир чери чок болуп турарын база айтыр херек.

Автомашина өөренир болгумнуң баштайгы кичээли школага болган, а ларазында — директор чөпшээревээниңден үзүлген, совлуг кичээлди кодээ Совет конторазынга арай бооpда чөпшээредип эрттирген. Совхозтуң директору болгаш ында партком секретары бо айтырыгны сонуургап көөрүн дыннакчылар күзеп турар.

Т. МОНГУШ.

ЧАА КЕЛГЕН МЕДЭЭЛЕР

АК БАЖЫҢГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Январь 9-та ССРЭ-нин Даштыкы херектер министрининг бирги оралакчызы В. В. Кузнецов АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужурашкан болгаш чугаалажыкан.

Беседага ССРЭ-нин АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин, америк таладан—күрүне секретарының түскай чөвүлекчизи Л. Томпсон киришкен.

Президент Кеннеди-биле ужурашкан соонда В. В. Кузнецов парламентарийлерниң, радионуң болгаш телевидениеннің телээлекчилериниге дараазында медеглелди кылган: «Нью-Йоркка чугаалажыышкынарның доозулганы-биле холбаштыр президент Кеннеди-биле оон чаланың ёзугаар ужурашкан бис.

ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың ботбодунга сонуургалдыг болуп турар айтырыгларын ужуражыышкын үезинде чугаалажып көрген.

Совет-югослав кады ажылдажылга

БЕЛГРАД. (СЭТА). Атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар керектиг талазы-биле улам ынайгы кады ажылдажыганың дугайында Совет Эвилели биле ЮФТР-нуң аразында дугуржулгага январь 10-да Белградка ат салган. Бо талазы-биле совет-югослав кады ажылдажылганы улуу-биле калбартырын ол дугуржулгада көрүп турар.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң атомнуг энергияны ажыглаар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының оралакчызы В. А. Левша болгаш Эвилел күүсекчи вечинин кежигүнү, атомнуг энергия талазы-биле Эвилел комиссиязының даргазы Авло Хумо дугуржулгага ат салганнар.

Чаа дугуржулга совет болгаш югослав улустарның аразында найыралчы харылзааларны улам улуу-биле быжыглаарынга дузалап турар ээрзин В. А. Левша биле А. Хумо олар журналистерге медегленнер.

Б. Гуптаның Индияның президентизинге чорааны

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий парламенттиниң үстүкү палатазы — штаттар чөвүлелинге Индияның Компартиязының фракциязының удуртукчузу Бхупеш Гуптаның Индияның президентизи С. Радхакришнан-биле ужурашкан дугайында Индияның Коммунистиг партиязының парламент бөлүүзүнүң дыннадыын Делиде парлап үндүрген.

Дыннадыгда чугаалап турарын үзүгээр алырга, «Индияның камгалал дугайында хоойлузуунга» үнделээн коммунистерни болгаш профэвилел ажылдакчыларын хөйү-биле тудуп хоруудан турарының фактыларынче Гупта президентиниң кичээнгейин угландырган.

Туттуруп хоруудатыргаларны, ылангыя парламент кежигүннери 10 коммунистерни парламентининг январь 21-де эгелээр сессиязынга олар киржир аргадыг болган турар кылдыр, хостап үндүрер деп президентиден Гупта дилээн.

СОВЕТТЕР АЖЫЛЫН ТҮҢНЕП, СОРУЛГАЗЫН ТОДАРАДЫП ТУР

Организас-массалыг ажылдар

(Хүн демдеглели)

НАРЫН КӨДЭӘ СОВЕДИНДЕ. Кодээ Советтерниң 1962 чылдагы социалистиг чарыжынга киришиннаан, Нарын кӧдээ Соведи (даргазы эш Банчык) организас-массалыг ажылдар талазы-биле кӧскү экижидилгени чедип алган.

Кодээ Совет бодунуң ажылын баш бурунгаар кӧрдүнген план ёзугаар чорудуп келген. Сессияларга болгаш күүскомнуң хуралдарынга Советтиң чингине ажылдары-биле кады, анаа хамааржып турар «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-агый айтырыгларын үе-ёениң байдалынга тааржыштыр чугаалажып көрүп, депутаттарның болгаш активчилериниң күжүн колхоз бүдүрүлгезиниң амыдыралчы чүгүлә сорулгаларын шиитпиргээринче улгандырып келген.

Организас-массалыг ажылда бир кол чүүл—депутаттар-биле ажылга, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезинге күүскон чогуур кичээнгей салган. Оон тодаргай көргүзүү болза соңгукчуларның берген кол-кол чагыгларындан 1962 чылда боттандырза чогуур деп көрген хемчегларинің шуптузунуң күүсеттингени болур. Ылангыя суур чаагайжыдылгазы, төп сүт-бараан фермазынга электрниг саалдыны боттандырары, чаа кудуктарны ажыглалга киирери дээн чижектиг чагыглар күүсеттинген. 15 кижи составтыг 3 кудумчу комитеттерин тургускан. Олардан эш Шойжулчаптың удуртканы комитет эки ажылдап турар.

Эрткен чылда ажылчы чондан күүскомга кирген 34 биидиришкиннер, негелде-хомудалдар бүргүү-биле көргүнген болгаш ээлеринге харыылаттынган. Ажылчы чоннуң ниити хуралдарын 3 удаа чыылдырган.

Депутаттар боттарының соңгулда округтарының соңгукчуларынга отчёдун берип турар. Бо херекке депутаттар эштер Шижээ, Белчир, Лагбужап болгаш колхоз даргазы эш Шойжуң үлегерлиг болуп келген. Олар күүскомнуң ажылынга база идепкейлиг дузалажып, арга-сүмени берип турар.

Нарын кодээ Совет бодунуң организас-массалыг ажылын колхоз бүдүрүлгезиниң айтырыглары-биле сырый холбаштырып келгенинден «Коммунизмче орук» колхоз 1962 чылда чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Чеди чылдың дөртку чылында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын: эттиин—101, сүттүү — 102, дүктүүн—100 хуу кылдыр күүсеткен. Бодунуң турүп келгенинин дургузунда ук колхоз 1962 чылда күрүнеге баштайгы-ла тараа дужаар хүлээлгезин 2 катап ажыр күүсеткен.

К. НУРЗАТ.

Тес-Хем район.

• • •

ШЕМИ КӨДЭӘ СОВЕТТЕ. 1962 чылда бо кодээ Советтиң ажылында кӧскү экижидилгенин бирээзи болза культура албан черлериниң ажылын мурнукузунган дээре удуртуп, чоннуң негелделеринге дүүштүр чамдык боттуг хемчегларни алганы болур.

Мурнунда чылдарда кодээ клубтуң багай ажылының дугайында чугаа чоруп турган. 1962 чылда ол байдал өскерилген. Клубтуң капитал септелгезин чоруткаш, көрүштүг кылдыр дерип-шимээн. Колхозта хөй-ниитичи активчилерден тургустунган клуб чөвүлелиг ажылдап турар. 20 кижи составтыг бот-тывынгыр уран чүүл коллективи эрткен чылда колхозчу көдээниң ишчилеринге 23 концерттерни көргүскен. Клуб чөвүлелиниң болгаш уран чүүл коллективиниң күжү-биле 135 лекциялар номчуттунган.

Клубта библиотеканың ажылы база экижээн. 1962 чылда мурнукузунга деннээрге ном фондузу болгаш номчукчуларның саны 2 катап өскен. Ам ол кодээ библиотека 5453 ном фондулуг, а номчукчуларның саны—483 кижи. Инда эки дериттинген номчулга өрээли бар. Анаа колхозчулар, интеллигенциялар, сургуулар хүнүң кээп, күзедиг номнарын, солунналарын, журналдарның чаа номерлерин номчуп, ажыглап турар.

Кодээ Советтиң күүскому (даргазы эш Сечикпаа) улус өөредилгезиниң, медицина болгаш груглар албан черлериниң ажылынга доктаамал кичээнгей салып, оларның ажыл-херээн сонуургап турар.

Күүскомнуң отчёду-биле алырга, 1962 чылда Шемиде кижи эмнелгези 7100 кижилерни хүлээп ап, эмнээн. 37 колхозчу иелер эмнелгезинге кээп божаннар. Колхозчуларның 70 груглары ясан хандырылгазынга турган. 1962—1963 өөредилге чылында школа назылыг 305 уругларны бүгү-ниити өөредилгеже хаара туткан.

Х. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

1963 чылдың март 3—Чер-чер советтеринге соңгулданың хүнү

СОҢГУЛДАГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва АССР-ниң Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнү бадылаан. Ол чоокну хүннерде орус, тыва дылдар кырынга брошюра кылдыр парлаттынып үнер. Соңгулданың бүгү докумеитилери бадылаттынган, оларны ам парлап турар.

Дээди Советтиң Президиуму райкүүскомнарның секретарьларының чөвүлел хуралын чыылдыргаш, Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнү, а ол ышкаш соңгулда талазы-биле организас-массалыг хемчегларни оларга таныштырган.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары Кызылда эгелээн. Хоорайда 22 агитпунктуларны лозуңнар, планаттар-биле кааспап шимеп турар. Республиканың харылзаа конторазында, Тыва АССР-ниң Сан министерствозунда агитпунктуларны (эргелекчилерн эштер Шипановский, Селиванов) үлегерлиг кылдыр дерип тургускулаан.

Соңгукчуларның дажызын Кызылда 30 ажыг активчилер кудумчулар, кварталдар аайы-биле кылып турар.

• • •

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтеринің күүскомнары соңгулдага белеткел ажылдарын чорудуп эгелей берген. Район, хоорай, кодээ, суур Советтеринге соңгулда округтарын тодарадыр, соңгукчуларның дажызын кылыр талазы-биле ажылдар бо хүннерде бүгү-ле черлерде калбарып турар.

Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында Чарлыктарны ажылчы чоннар политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодурлүүшкүн-биле утчуп ап турарлар. «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем район салбырының механизаторлары Чарлыктарны боттарының хуралынга таныышкан. 80 ажыг кижи олурушкан хуралга трактордар септелгезиниң планын хуусаазының бетинде двозарын септенчилер хүлээнген.

Мурнакчы токарь Дмитрий Дергунов соңгулда хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышты коллективтиң иштинге калбартырынче бүгү механизаторларны ыйгырбышаан, бодунуң амыл нормазын хүн бүрү 120 хуудан ажыр күүседирип хүлээнип алган.

• • •

КАА-ХЕМ. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди соңгулдага белеткел ажылдарынче чогуур кичээнгей салып эгелээн. Соңгулда чорудар дугайында Чарлыктарны чоннуң калбак массазынга таныштырып, ылангыя кодээ болгаш суур Советтериниң кичээнгейин соңгулда кампаниязын организастыг эгелээринче угландырган.

Бо соңгулда кампаниязының үезинде район девискээринге соңгулда округтарын болгаш соңгулда участокторын тургузарының белеткел ажылы эгелээн. Советтер ажылдакчылары-биле сургаалдалыг хуралдарны райкүүском чорудар деп турар.

Бии-Хем районнуң Туран үлетпүр комбинадының коллективи РСФСР-ниң чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка хамыкты мурнай киришкеннерниң бирээзи. Ылаңгыя эш Ахмадулинге баштаткан чазанычылар цегиниң коллективи чаа күш-ажылчы ээлчегге организастыг туржуп эгелээн.

Чазанычылар коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик ады дээш демисешпишаан, 1962 чылда бүдүрүлге онаалдазын чедиишкинниг күүседип, пландан ажыр 3 муң рубльдиң продукциязын берген. Ук цех район үлетпүр комбинадының бүгү цехтериниң аразында чарыштың 1962 чылдагы тимиленчизи болуп шүглүп үнген.

Чеди чылдың бешки чылында боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин улам быжыглаар болгаш көвүдедир дээш чазанычылар соруң күштүг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: цех мастери А. Ахмадулин.

Сөзү И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.
Чуруу В. АКУЛОВТУУ.

Күүселдени хынаары—эң чугула чүүл

Төкү район Совединиң ээлчеглиг он ийиги сессиязынга күүскон даргазының оралакчызы Г. Н. Самофаловтуң илеткели районда ажыл-агый, культура тургузуушкунуның талазы-биле эрткен чылда чедип алдынган чедиишкиннерни дедеглээринден эгелээн.

Советтерниң чингине ажылының талазы-биле район Соведи, оон күүсекчи комитеди болгаш түс-түс кодээ Советтер канчаар ажылдаанынга илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар база элээн кичээнгей салган.

Районнуң ажылчы чоннарын Советтер ажылынга хаара түдүп киришпиреринге бурунгаар чаа базым кылдынган. Эрткен чылын районда Советтер шугуму-биле 110 санныг хөй-ниитн бот-тывынгыр организациялар тургустунган. Оларда 590 ажыг активчилер киржип турар. Тоора-Хемде эш Н. Егоровага, Ийде эш Маадыга даргалаткан хереэжевнер чөвүлелдери,- «Совет Тыва» колхозта эш Ч. Серен даргалаан кудумчу комитеди чижектиг өске-даа бот-тывынгыр организациялар эки ажылдап турар. Ол ышкаш райсоветтиң докгаамал комиссияларынан улус өөредилгезиниң, культура-чырыдышкын болгаш социал-хандырылга талазы-биле комиссиязар кӧскү ажылдаан.

Илеткелчи район Совединиң организас-массалыг ажылдарының кол көргүзүүлери кылдыр хамыктың мурнунда мындыг саннарны адаан. Эрткен чылда район Совединиң сессияларын Конституцияга көрдүнген чурум ёзугаар 12 удаа чыылдырган... А райкүүскомнуң хуралдарын 21 удаа арттырып, анаа янзы-бүрү 160 айтырыгларны чугаалажып көрген болгаш чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Ынчаарга ол-ла бүгү сессияларның, күүскон хуралдарының шиитпирлериниң күүселдезин боттуг амыдырала чедип алыр дээш контрольхынаалданы, организастыг хемчегларни райкүүскомнуң чеже айтырыг тургуспаас боор, шиитпирлерге чеже катап биживээн дээр. А оон күүселдези чүл? Район чеди чылдың дөртку чылында күрүнеге эът, сүт садарының талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсетпээн. Ийи малдың баш санын өстүрериниң чыл планы 97 хуу күүсеттинген. «Совет Тыва» болгаш «Май 1» колхозтар чангыс аай байдалда тургаш-ла, ажыл-агый талазы-биле ийи ангы түңнелдиг болган. «Май 1» колхоз (даргазы эш Дастай-оол, кодээ Совет даргазы эш Чорбаа) 1962 чылда болунга алган социалистиг хүлээлгелериниң чангызын-даа күүсетпээн, ынчангаш районну дедир тырткан.

Өске бир чижек. Капитал тудугларының 1962 чылдагы планын район чүгле 12 хуу күүсеткен. Ырбанның ыяш ажыл-агый черинге чурттаалга тудугларының планы тууланган. Ынчаарга район Совединиң сессияларынга болгаш оон күүскомунуң хураддарынга бо айтырыг талазы-биле шиитпирлер хүлээп алдынмаан эвес-ле болгай. Хамык ужур ук шиитпирлерниң күүселдезин чогуур өйүнде хынавайн, четпестерни база катап илереткеш, оны чайладырының хемчегларын албайн турганындан ол болдунган. Райкүүскомнуң чүгле район төвүнде тудугларже кол кичээнгей салып, чангыс таласан турганын депутаттар шынгыы шүүмүүлээн.

Организас-массалыг ажылдарны экижидиринің талазы-биле шиитпирлериниң күүселдези база-ла четпес, эрешгей организастаттынган.

Советтер ажылынга хөй-ниитиниң киржилгези-биле ажылдаар чорукту калбартырынга эки эгелээшкин турзажок, район Совединиң күүскому болгаш көдээ Советтер хөй-ниитичи бот-тывынгыр организациялардың ажылын тодаргай удуртпайн, боттуг дуза чедирбейн турар. Оон түңнелинде калык камгаладының, ниитиниң чемненилгезинин, культура-чырыдышкын талазы-биле комиссиялар болгаш чамдык комитеттер боттарының ажылынче эгелеп кирбээн. Райкүүскомнуң бодунуң штаттан дашкаар кылдистери (эргелекчилери эштер Панкратов, Шокшукпан) безин ажылдарын эгелевээн.

Ажылчы чоннуң амыдырал-чурттал газының, эң ылангыя культура-амыдыралдың негелде-хереглелдерин хандырарынче угланган сонгукчуларның чагыглары күүсеттинмээн. Тоора-Хемнин аалчылар бажының алгыдары, парикмахерскаяны, чүрүк тырттырар черлерни тургузары 1962 чылда база боттанмаан. Бо бүгү дээрге көдээге культурлуг чурттаалга дээш демиселдиң үндезинн айтырыглары-ла болгай. А райкүүском болгаш түс-түс депутаттар чоннуң ол негелделерин, чагыгларын боттандырарынга чүге кичээнгей салбаанын?

1963 чылда ол четпестерни катаптап болбас.

И. БАДАРЧЫ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Чедиишкинниң хөлегезинде

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хемнин көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге тодаргай чедиишкиннерлиг болган. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының талазы-биле хүлээлгелерин: эттиин — 101,4, сүттүү—108,7, дүктүүн—108,5 хуу, а тараа садарын—270 хуу күүсеткен.

Ол дээрге районнуң партия, совет органнарының ажыл-чорудулгазының чедимчелиг талазын бадыткан турар фактылар болуру чигзиниг чок. Ынчаарга, чеди чылдың бешки чылы—1963 чылда ол чедиишкиннерни улам быжыглаар болгаш улам бедидер талазы-биле бир эргежок чүгүлә үндезин чүүл—бүгү чүүлүн малдарның баш санын өстүрериниң чыл планы канчаар күүсеттингенил? Мында байдал өске. Мыйыстыг болза малдың—95,9, а районда мах ажылының орулгалыг кол адыры—хойнуун — 94 хуу күүсеткен. Чедиишкинниң хөлегезинде четпестерниң бир көргүзүү бо.

Оон чылдагаарны чүдел дизе, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш көдээ Советтерден эгелээш район Совединиң күүскомунга чедир малдарның учёт-отчёдунга, кадагаладынга контроль-хынаалда чок, малчыннардан негелде чок чоруктун уржуу болуп турар. Ол ышкаш четчир санныг мал чемнерин белеткээринің талазы-биле хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселде чок артып каап турарында дээрзин сессия илереткен.

Чүгле эрткен чылдың дүргүзүнде районга янзы-бүрү чылдагааннарбиле 5500 ажыг баш малдар өлүп хораан. Бо талазы-биле эң-не кӧскү черни «Ак-Эрик» колхоз (даргазы эш Сарыглар, көдээ Совет даргазы эш Лахов) ээлээн. Ол колхозка эрткен чылын 2200 баш мал өлүп хораан азы 830 центнер эттн чедир албаан.

Ниитиниң мал ажылында ол хире улуг каража-когаралдарның санмедээлери ай-квартал санында оларга билдиннип турбуже, көдээ Советтер, райкүүском чогуур контроль-хынаалданы чүге тургуспайн турганы, ажыл-агыйжы эвес, ээ-харыысалга чок ажылдап турган удуртукчулар-биле чүге эптежип келгенил дээрзин депутаттар шынгыы шүүгүүлээн.

Райкүүском, оон чогуур киндистерни контроль-хынаалданы боттандырарын, шиитпирлерниң күүселдезин хынаарын бүт кырынга тургузуп күш четпейн келгенинин өске-даа фактылары сессияга илереэн. Даандырган албан-хүлээлгеге харыысалга чок, хөй-ниитиниң өнүгүзүн карак ажыттаар, төтчелээр чоруктар безин чамдык албан организация черлеринде бар. Чижээ, маслопром черинин бухгалтери И. В. Безносов 443 кг денезиниг шарны бодунга шингээдип ажыглаан. «Сельхозтехниканың» район салбырының бухгалтери турган М. Кулиев 256 рубльдиң самчыгазывашаан директор Г. Дмитриевтиң серемчилел чогун ажыглап, оон адын салган, танма баскан, өртектиг эт-материалдар алыр чүгүлә документилерни оорлап алгаш, дезип чоруурунга белен турган түүтурган.

Районда коммунал-хандырылга болгаш тудуг конторалариның ажылының дугайында, чурттаалга тудугларының планын күүседирнн чедип алыр талазы-биле райкүүскомга болгаш район Совединиң сессияларынга-даа хөй удаа чугаалажып, шиитпирлерге эвээш эвес шынгыы өдүрүлер бижиттингилээн. Оларның күүселдези мынчага чедип алдынмаан. Коммунал тудуг конторазының директору эш Салан, коммунал-хандырылга черинин начальниги эш Пяткин ажыл-агыйжы эвес, боттидепкей чок ажылдап турар. Мурнунда чылдарда эки ажылдап турган район төвүнде чүнар бажын, парикмахерская, гостиница чижектиг культура амыдыралдың төп чүгүлә черлери арткен чылдан бээр чоннуң негелдезин хандырып шыдавайн турары чегенчиг факт болур.

Д. МИЖИТ.

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮҮ

СОВЕТТЕР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА КОНСУЛЬТАЦИЯ

«Чурттуң хөй-ниити амыдыралының бүгү адырларында Советтериниң болгаш оларның депутаттарының ролюн база идепкейин бедидер төлээде, бүгү-ле чүвени кылыр ужурлуг бис»—деп, Н. С. Хрушев айыткан.

Чер-чер Советтериниң мурнунда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның талазы-биле амгы үеде улуг сорулга салдынып турар. Ону чедиишкинниг боттандырар херекке депутаттарның ролюн бедидериниң кол негелдези болза соңгукчуларның ортузунга оларның ажылын чөп организастнары болур. Депутаттарның бөлүктери, оларның ажылы маңаа чугула ужур-дузалыг.

Депутаттар бөлүктери Советтериниң ажылының практиказынга мурнунда-ла тывылган. Совет эрге-чагырганың баштайгы үезинде, 1920 маадада-ла, хоорай болушкынга депутаттарын каттыштырып турар, а оларның чамдыктарында харын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң-даа депутаттары бар. Чижээ, Эрги-Барлык көдээ Советте тургустунган депутаттар бөлүктериниң бирээзин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. К. Чавыдак баштап турар.

Депутаттар бөлүктери боттарының тургустунуп келгенинин бо башгайгы үезинде колхозтар бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында, культура-амыдырал черлериңде ажылдың байдалын хынап, оон түңнелдерни хамаарышкан Советтериниң күүскомнарынга, колхозтарның баштаар черлеринге киирип, ажылды экижидерни чедип ап турарлар. Эрги-Барлыкта «Большевик» колхозтуң мал фермазында тургустунган депутаттар бөлүү бо күзүн мал кыштагладымышкынын чогуур үезинде эгелээш, ону организастыг чорудуп турар. Колхозчулар 200 баш инек киирер шынарлыг кажааны тудуп, ажыглалга киирген, колхозта электри саалда база эгелээн. Ховуажылында депутаттар бөлүү техника септелгезин дүргедедирп, механизатор кадрларны четчелеп белеткээрн дээш, часкы тарылгага белеткел ажылдарының талазы-биле өске-даа хемчегларин боттандырары-биле боттуг ажылдарны чорудуп эгелей берген.

Бо бүгү болза ажылдың эгезн-дир. Ынчаарга депутаттар бөлүктериниң ажылы чүгле үстүнде айтырыгларбиле кызыгаарлаттынмас дээрзи билдингнир. Оларның ажылы солун, чизы-бүрү болгаш бүгү талазыг. Ажылдың бо хевирн бистиң республиканда чаа эгелеп турар чүве болганда, оон дыка хөй айтырыглары бистиң чер-чер Советтериниң ажылдакчыларынга, депутаттарының ажылдарынга белеткелиң ниити байдалын хынап көргеш, оон түңнелдерни көдээ күүскомга илеткеп киирген. Депутаттарның саналдарынга үндезнлээш, күүскомнуң үндүрген шиитпирин ёзугаар колхоз мал ышкыдыгладымышкынын чогуур үезинде эгелээш, ону организастыг чорудуп турар. Колхозчулар 200 баш инек киирер шынарлыг кажааны тудуп, ажыглалга киирген, колхозта электри саалда база эгелээн. Ховуажылында депутаттар бөлүү техника септелгезин дүргедедирп, механизатор кадрларны четчелеп белеткээрн дээш, часкы тарылгага белеткел ажылдарының талазы-биле өске-даа хемчегларин боттандырары-биле боттуг ажылдарны чорудуп эгелей берген.

Бо бүгү болза ажылдың эгезн-дир. Ынчаарга депутаттар бөлүктериниң ажылы чүгле үстүнде айтырыгларбиле кызыгаарлаттынмас дээрзи билдингнир. Оларның ажылы солун, чизы-бүрү болгаш бүгү талазыг. Ажылдың бо хевирн бистиң республиканда чаа эгелеп турар чүве болганда, оон дыка хөй айтырыглары бистиң чер-чер Советтериниң ажылдакчыларынга, депутаттарының ажылдарынга белеткелиң ниити байдалын хынап көргеш, оон түңнелдерни көдээ күүскомга илеткеп киирген. Депутаттарның саналдарынга үндезнлээш, күүскомнуң үндүрген шиитпирин ёзугаар колхоз мал ышкыдыгладымышкынын чогуур үезинде эгелээш, ону организастыг чорудуп турар. Колхозчулар 200 баш инек киирер шынарлыг кажааны тудуп, ажыглалга киирген, колхозта электри саалда база эгелээн. Ховуажылында депутаттар бөлүү техника септелгезин дүргедедирп, механизатор кадрларны четчелеп белеткээрн дээш, часкы тарылгага белеткел ажылдарының талазы-биле өске-даа хемчегларин боттандырары-биле боттуг ажылдарны чорудуп эгелей берген.

Бо бүгү болза ажылдың эгезн-дир. Ынчаарга депутаттар бөлүктериниң ажылы чүгле үстүнде айтырыгларбиле кызыгаарлаттынмас дээрзи билдингнир. Оларның ажылы солун, чизы-бүрү болгаш бүгү талазыг. Ажылдың бо хевирн бистиң республиканда чаа эгелеп турар чүве болганда, оон дыка хөй айтырыгларын

Эртем-техниктиг депшилгени эң дээди хемчээлбиле дүргедедири—чаа техниктиг чепсеглээшкиннерниң төлевилелин кылырының болгаш оларны бүдүрүлгеге шиңгээдип алырының хуусааларын кызырар дээш хүн бүрүнүң демиселин негеп турар бүгү улустуң эң чугула сорулгазы болур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН.

Чаа техниканы бүдүрүлгеже

Чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээдири, тургустунган дериглелериниң күчүзүн болдунар-ла аргазы-биле доллу ажыглаары болгаш бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын соксаал чок сайзырангайжыдары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол аргалары болур дээрзин СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущев онналап айыткан.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш транспорт организацияларында чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээдириниң талазы-биле элээн улуг ажылдар чоруттунган. Оон түннелинде продукция бүдүрүп үндүрериниң чаа курлавырлары ажыттынган, күш-ажылдың байдалдары экижээн болгаш бүдүрүлгелериниң техниктиг чепсегленишкинин күштелгеп.

Чаа техниканы ажыглалга киирер талазы-биле ыангыя Кызылдың пассажирлер АТК-зының коллективиниң чорутқан улуг ажылын онзалап демдеглээри чугула. Коллективтиң чаа техниканы ажыглалга киирер талазы-биле чорутса чогуур хемчегериниң организастехниктиг планын чыл төнчүзүнде тургускаш, кварталдарга хуваап турар. Эрткен чылдың дөртку кварталында автобустар чуур бажыңның түдүн ажылгалга киирери планда көрдүнген турган. Ол план чогуур өйүнде күүсеттинген. Ам анаа дериглелерни тургускаш, бо чылдың бирги кварталында ажылдадып киирерни чыл планында көрдүнген. Автобустарны хол-биле чууру кончуг шүүттүг болгаш хөй шак-ле негеттинер ажыл турган. Моон соңгаар автобустарны чуурун долу механизастаар чорук эдээн каш кижилерни ол берге ажылдан хостаап, өскээр шилчидер арганы бээр болгаш чуулданың шынарын экижидер, дыка хөй шагүени камнап алырын хандырар. Биче механизацияны база АТК-ның гаражында долузу-биле ажыглап шиңгээткен. Автобустарның моторларын болгаш аар денгилиг агрегаттарын септээр үеде ынай-бээр дажыглаарынга, көдүртүрүнге лебедкаларны, блоктарны казбаа-биле ажыглап турар. Эрткен чылын ол коллектив дыка хөй санныг чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткен. Тургустунган механизмнерни болгаш станоктарны кол нуруузунда 2—3 ээлчеглеп ажыглап турар.

Бүс-түрбиналыг электростанцияның коллективинде чүгле инженер-техниктиг ажылдакчылар эвес, а шупту кижилер чаа техниканы ажыглап шиңгээдир дээш бир дем-биле улуг ажылды чорудуп эгелээн. Ол ажылды парторганизацияның түскай комиссиязы шыңгыы контрольдап турар. Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар мурнакчы коллектив механизмнерни болгаш машиналарны долу күчүзү-биле бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткенинин күсели-биле бо чылын күш-ажылчы чеднишкиннерни улам быжыглаары чугаажок.

Ынчалзажок хоорайның үлетпүр, транспорт, тудуг коллективтериниң чамдыктары чаа техниканы ажыглап шиңгээдириңче чогуур кичээнгейни салбайн турары чоокта чаа СЭКП хооркомунуң чорутқан хыналдазындан илерээн. Маңза хамаарыштыр Кызылдың алгы заводун чижекке ап болур. Ол улуг бүдүрүлгенин чаа техниканы ажыглап шиңгээдирин боттандырарының талазы-биле организас-техниктиг хемчегериниң бадылаттынган планы безин чок болуп турар. Оон түннелинде чаа техниканы бүдүрүлгеге ажылдадып киирериңге тускайлаттынган фондулар безин чүм хевээр арткан болган. Кидис идиктер тырый кактырар бедик бүдүрүкчүлүг станок заводтуң девискээринде ам ийи чыл ажыр дадарын, өл-шыкка үреливп чыдар. А ол станокту ажылгалга киирген болза кидис идиктер кылыкчыларынга күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 2—3 катап бедирер. Ажылдап турар механизмнерни болгаш станоктарны база долу күчүзү-биле ажыглавайн турар. Заводта тургустунган хөй-хөй механизмнер болгаш агрегаттарның барык шуптузу чугле чангыс ээлчегде ажылдап турар. Машиналарны болгаш дериглелерни чөп ажыглаарының, капитал септелге чорударының график планы чок, ынчангаш заводтуң бүгү дериглелери эленчизинге чедир ажылдааш-ла хуусаа бетинде үнүүр актылаттының турган фактылар эвээш эвес. Коллективте партия болгаш профэвилел организацияларының техниканы ажыглаарын экижидеринче кичээнгей салбайн, бар четпестер-биле эптежип келгени шын эвес.

Кызылдың пиво заводунда чаа техниканы ажыглап шиңгээдир талазы-биле чугула ажыл база кичээнгейдеи дашкаарлап турар. Эрткен чылын ажыглалга киирер үжурлуг турган триер, ленталыг транспортёр, хөренги ажыткызы хоюдар агрегат болгаш хөй-хөй химиктиг дериглелер амдыгаа чедир складта чыпшыдаан, а завод 1962 чылдың бүдүрүлге планын күүсетпээп.

Ажыглаттынмайн складтарда шыгжаттынып чыдар механизмнер, агрегаттар, электрилиг машиналар, дериглелер автосептелге заводунда, эът комбинадында, сүт заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде дыка хөй. Ындыг турбүже, чүрт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу (министр эш В. В. Кавыршин) техниканың ажыглалын экижидеринче кичээнгей салбайн келген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле улуг курлавырлар автотранспортчуларда база бар. Амгы үеде автопарктарда бар автомашиналар шупту чангыс ээлчеглеп ажылдап турар. Чижек кылдыр Кызылдың № 2 АТК-зын ап көрээлинер. Чолаачы бүрүзү чеди шак ажыл хүнүн дооскаш, бодунга быжыглаан автомашиназын гаражка аппарып тургузуп каар ол-ла. А бир эвес чангыс автомашинага ийи чолаачы ээлчежип ажылдаар болза, автомашинаның бүдүрүкчүлүү ийи катап бедиирн бо бодүүн чижектен-не илден-дир. Моон соңгаар автотранспорт коллективтеринге эвээш санныг автомашиналар-биле хөй чүк сөөртүр дээш социалистиг чарышты организастаары чугула.

Кызылдың чаа тудугларында дыка хөй янзы механизмнер болгаш машиналарны ажыглап турар. Хоорайның кайы-даа чүгүнче көөрге дээржө бедип үнгулей бергилээп турар көдүртүр кранпар-ла эмгежок болгай. Оларның барык шуптузу чангыс ээлчеглеп ажылдап, 40—45 хуу ажыглаттынып турар. Ол ышкаш тудуг объектилериндө чер казар ажылдарның чүгле 45 хуузу, штукатурлаар ажылдарның—30 хуузу, дозулаар ажылдарның—10 хуузу механизастаттынган. Бо ажылдарны механизастап болурунун аргалары тудугжуларда бар. Ынчалза-даа трестиң улуг механиги эш Мартемьянов механизмнерни болгаш тудуг машиналарын долу күчүзү-биле ажыглаарынче кичээнгей салбайн турар.

Бүгү-ле дериглелерни, механизмнерни, машиналарны долу күчүзү-биле ажыглаарынга кол роль кадрлардан хамааржыры чугаажок. Бистиң республикада болгаш Кызыл хоорайда-даа механизатор кадрлар чедишпейн турар, ынчангаш көдээде техниктиг өөредилгенин массалыг эгелээни онза чугула ужур-дузалыг хемчег дээрзи билдингир. Ынчаарга шак-ла ындыг техниктиг өөредилгени үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга база эгелээр өйү келген, харын-даа Кызылга техниктиг өөредилге комбинадын организастаары чугула деп саналдыг мен. Ылангыя ол дээрге слесарының, токарының, электриктиң, дашчының, штукатуржунун тускай мергежилдеринге национал тыва кадрларны белеткээрингө улуг рольду ойнаар өөредилге чери болур ужуглуг.

Бешки чылда хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг, транспорт организацияларының коллективтериниң мурнунда бедиткен чаа сорулгалар салдынган. Ол сорулгаларны күүседиринге эвээш эвес рольду техниканың ажыглалын экижидери ойнаар ужурлуг. Ынчангаш бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, партия болгаш профэвилел

ТЕЛЕГРАФ МЕДЭЭЛЕП ТУР:

Марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын кижи бүрүзүнүң медерелинге чедирер

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Идеология ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралынга Моолдуң Араттың революстуг партиязының ТК-ның секретары Б. Лхамсурэнниң «Амгы үе-чадада партияның идеологтуг ажылының сорулгалары» деп илеткелинге медеглээни болза: СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездизи болгаш съездиниң хүлээп алганы коммунизмни тургузарының программазы бистиң партиявыстың ажыл-чорудулгазынга амыдыралчы аажок улуг чогаадыкчы салдарны чедирген.

Сөөлгү чылдарның дургузунда МАРП-ниң идеологтуг ажылының болгаш ажылдың өске-даа хевирлериниң көдүрлүүшкүнүнүң дугайын чугаалап тургаш, СЭКП-ниң Программазының улуг идеялары болгаш ёзузу МАР-га социалистиг тургузуушкуннуң чугула практиктиг сорулгаларын шиитпирлээринге, ылангыя чаа байдалдарга таарыштыр партияның идеологтуг ажылын эде тургузарынга үнелеп четпес чугула ужур-дузалыг болуп турар деп илеткелчи айыткан.

МОНЦАМЭ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, илеткелчи мынчаар демдеглээн: идеологтуг ажылдың деңнелин бедидериниң эргежок чугулазы чүдел дээрге, ол ажыл Моолга социализмни тургузарының чугула чепсээ болуп турары-биле негеттинген, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң ниити сорулгалары-биле ол база негеттинип турар. Делегей хемчээлинге ангы демиселиниң хевирлериниң бирээзи болур идеологтуг ажылдың бүгү чепсектерин буржуаз идеологияга удур шиитпирлиг болгаш эптеш чок демиселче, ооң реаксылыг уткашынарын сойгалаарынче, делегей болуушкуннарының хөгжүлдезиниң чорудулгазын болгаш перспективаларын ажылчы чоннарның ханы, шын билип алырынче угландырган турар ужурлуг.

Пролетаржы интернационализм дээш, марксизм-ленинизмниң арыг чоруу дээш демисел делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаарының чугула чүүлү болур дээрзин илеткелчи демдеглээн. Өске-даа марксисчи-ленинчи партиялар ышкаш, МАРП болза ревизионизмге-даа база ол ышкаш догматизмге болгаш сектанчы чорукка-даа удур эптеш чок демиселди чорудуп тургаш, марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилээш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин бүгү хемчег-биле быжыглаарын бодунуң интернационалчы хүлээлгези кылдыр кезээде санап келген, санап-даа турар. Амгы үеде делегейниң революстуг шимчээшкининге чөөн оппортунизм болгаш сектанчы чорук онза айыылдыг. Марксизм-ленинизмден хоорулган албани удуртукчулар чөөн оппортунизмниң болгаш сектанчы чоруктуң онза илередикчилери болуп турарлар.

Делегейниң ажылчын шимчээшкининге болгаш ооң шылгаттынган авангарды—СЭКП-ге удур боттарының нүгүлдүг халдаашкыннары-биле болгаш тайбынны быжыглаарынче база делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче угландыр социалистиг чурттарның салып турар кужениишкиннеринге удур чарылдырыкчы үүлгедиглери-биле албани сектанчылар империализмге удур социализм дээш демиселдиң улуг херээнге хораны чедирип турарлар. Революсчу хоозун сөстерге чагдынып алгаш, антимарксисчи үзелдерни болгаш идеяларны көдүрер дээр оралдажыышкыннарга удур серемчилелди идеологтуг фронтуга күштелдирери эргежок чугула деп Б. Лхамсурэн үргүлчүлеп чугаалаан.

Ажылчы чон массаларга идеялыг салдарның бүгү чепсектерин—аас пропагандазын, парлалганы, радиону, эртемни, чечен чогаалды болгаш уран чүүлдү идепкейжидип база экижиткениниң түннелинде идеологтуг ажылдың улам ынайгы көдүрлүүшкүнүн чедип ап шыдаар бис дээрзин илеткелчи айыткан. Идеологтуг ажылдың хевирлери болгаш арга-методтары кол сорулгага—амыдырал-биле болгаш социалистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле ооң харылзаазын быжыглаарының база анаа үндезилээш чаа кижини—социализм дээш идепкейлиг болгаш медерелдиг демиселчини кижизидериниң сорулгазынга чагыртканн турар ужурлуг. Марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын кижи бүрүзүнүн медерелинге чедирген турар ужурлуг.

Кубаже чаа ыйыышкынны кылыр сорулга-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кубага хамаарыштыр АКШ-тың келир үеде политиказының айтырыгларының талазы-биле тускай күрүне аппарадын Дж. Кеннединиң чазаа тургускан дээрзин АП агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Кубага хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның чазааның хөделиишкиннерин таарыштыр чорудар кижиге Стерлинг Котрелл томуйлаттырган. Күрүне секретарының америка аразының херектериниң талазы-биле дузалакчызының улуг оралакчызы деп ат-дужаалды С. Котреллге тывыскан. Бо дээрге вьетнам айтырыгларын ажылдап турар оперативтиг бөлүк дээр бөлүктү шаанда баштап турган дипломат ол.

Күрүне департаментизиниң парлалга айтырыгларының талазы-биле төлээлекчизи Л. Уайттың медеглээни болза, чаа аппараттың ажылынга АКШ-тың камгалал министерствозунун, төп разведка эргелелиниң болгаш сан министерствозунуң төлээлекчилери киржир.

«Хүлээп алдынган шиитпир болза Кубага хамаарыштыр янзы-бүрү хемчеглерни амыдыралга эң ажыктыг кылдыр боттандырар дээр Кеннединиң чазааның оралдажыышкыны болур» деп АП агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

«АКШ-тың политиказының чогаадыкчылары, Кубаже шериг халдаашкынын кылбайн тургаш, Фидель Кастронуң ёзу-чурумун тускайлаарын база олче ыйыышкынны кылырын оралдашпышаан, ол сорулга үр болгаш берге деп чүвени билип турарлар. Ындыг болза-даа олар бо сорулганы барыын талакы бөмбүрзекке бирги чергениң даштыкы политиктиг сорулгазы кылдыр көрүп турар» деп АП агентилелдиң ол-ла корреспондентизи дыңнаткан.

„Комиссия амы-тынны хораннап турар“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркта Колумб университеттиң чүс ажыг профессорлары болгаш башкылары АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазының кежигүннеринге чорудар бижикке ат салган болгаш антиамериканчы ажыл-чорудулганы истээр талазы-биле сурагжаан комиссияны узуткаарын ол бижикте кыйгырып турар.

Хамаатыларга конституцияның магадылап берген эргелерин ол комиссия доктаамал үреп келген болгаш үреп-даа турар, комиссияның когарал таварыштырганы хөй кижилерниң аразында эртемниң төлээлекчилери эвээш эвес бар дээрзин эртемденнер ол кыйгырыында сагындырган.

«Комиссия бүзүревес болгаш коргуп девидээр чоруктуң байдалын тургускан, ол чорук бистиң амы-тынывысты хораннаан» деп кыйгырыгда чугаалап турар.

Жандармның албанынга 3 муң самолёттар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Националхосталгалыг шимчээшкин калбарган чурттарда партизан отрядтарынга удур демиселге самолёттарның санын Каттышкан Штаттар көвүдедип турар.

ЮПИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, АКШ-тың ужар чүүл министри Пуккерттиң Вашингтонга медеглээни болза, «партизаннарга удур демиселге» тускайлаан самолёттарның болгаш вертолёттарның санын шериг-агаар күштериниң командылалы чоокку үеде 1000-дан 3000-га чедир көвүдедир.

Съездиге уткуштур

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Башмачниковтун дамчыдып турары болза:

ГДР-ниң ажылчы чоннары бо хүннерде улуг болгаш чугула болуушкунга — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге белеткенип турарлар.

Республика социализмниң калбарган тургузуушкунунуң программазын тайбыңның, гуманизмниң болгаш национал хамаарышпас чоруктуң программазын хүлээп алыр, а съездиниң боду—тайбыңның болгаш социализмниң тиилелгези дээш улам ынайгы демиселге бистиң улузувустуң күштериниң үнер дөзу болур деп, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы болгаш ХДС-тиң чингине секретары Г. Геттинг медеглээн.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери съездиге келир дээрзиниң дугайында дыңнадыгны ГДР-ниң ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Съездиниң ажылынга бистиң улуг өңнүүвүс Н. С. Хрущевтуң киржир чоруу ол болуушкуннуң улуг ужур-дузалыын бүгү делегейниң мурнунга онзалап демдеглеп турар дээрзин. Ростокта судно кылыр «Нептун-Верфт» деп бүдүрүлге чериниң ажылчыннары медеглээннер. Герман тайбын керээзин чарары болгаш Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурары дээш бистиң демиселивиске бистер Совет Эвилелиниң нүүрү-биле идегелдиг өңнүктүг болуп турарывысты ГДР-ниң ажылчыннары бистер билип турар бис.

Съездиге алдар болдуруп республикага калбартып чоруткан массалыг социалистиг чарыштың түннелдерин улустуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери болгаш ховуларның ажыл-ишчилери үндүрүп турарлар. Ол чарышка чижээ, Эйзенхюттен штадта улуг металлургия бүдүрүлгезинге ниитизи-биле 3500 ажылчыннарлыг 100 бригадалар киришкен. Хөй-хөй бүдүрүлгелериниң ажылчыннары боттарының бүдүрүлгечи чедиишкиннериниң дугайын рапорттап турарлар.

Съездиге белеткелдиң үезинде хөй-хөй ажылчы чоннар Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга кирер күзелиниң дугайын медеглеп турарлар. Чүгле чаңгыс Дрезден округунга безин 2 муң хире кижини ГСЧП-тиң кежигүнүнге кандидаттар кылдыр хүлээп алган.

НАЙЫРАЛЫВЫС БУЗУЛБАС

ГАВАНА. (СЭТА). Куба революцияның дөрт чыл болган оюнуң байырлалдарынга киришкен совет төлээлерни Куба республиканың президентизи Освальдо Дортикос январь 8-те хүлээп алган. Кубаның президентизиниң Совет Эвилелиниң төлээлери-биле ужуражыышкыны найыралдыг байдалга эрткен. Эш Освальдо Дортикос-биле совет төлээлерниң баштыңы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи П. Н. Федосеевтиң, космонавт Павел Поповичиниң болгаш өске-даа төлээлерниң аразынга найыралдыг беседа болган.

Биске Совет Эвилелиниң кезээде көргүзүп келгени, ылангыя бистиң хөгжүлдевистиң эн-не берге үелеринде көргүскени акы-дүңманың дузаламчызын болгаш деткимчезин бистер кажан-даа утпас бис деп, Дортикос демдеглээн.

Кубага совет тускай эртемниглерниң ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында көргүзүп турар улуг дузаламчызын президент Дортикос айыткан. Совет тускай эртемниглерниң бистер-биле кады ажылдажылгазы кончуг үре-түннелдиг болуп турар. Бистиң хөй-хөй чедиишкиннеривис оларның ачызы-биле чедип алдынган. Олар мында улуг сонуургал болгаш сорук кириишкин-биле ажылдап турарлар деп, ол чугаалаан.

Империалистерниң агрессчи планнарының уламындан чурттуң камгалалын могаг-шылаг чок быжыглаары эргежок болуп турары-биле холбаштыр революстуг Кубага таваржып турар бергелериниң дугайын чугаалавышаан, Освальдо Дортикос болза совет шериг тускай эртемниглериниң Кубага көргүзүп турар улуг дузаламчызын база-ла айыткан.

Совет аалчылар-биле чүректиң ханызындан байырлажып чарылбышаан, президент Дортикос Кубаның улузунуң Совет Эвилели-биле найыралының быжыын болгаш бузулбазын, совет улуска болгаш ооң удуртукчуларынга куба улустуң бүзүрелин онзалап демдеглээн.

ГАВАНА. (СЭТА). Куба революцияның дөрт чыл болган оюнуң байырлалынга киришкен совет төлээлерни Кубаның хоочун өөредилге чери — Гавана университединиң башкылары болгаш студентилери чылыы-биле хүлээп алган.

Университеттиң хуралдаар залынга башкылар болгаш студентилер долдур олурупкан. Залга төлээлерниң кежигүннери көстүп кээрге, оларны диңмиттиг, үргүлчүлээн адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Университеттиң ректору Хуан Маринельо биле университеттиң студентилер федерациязының даргазы Ребельон аалчыларга байыр чедирген.

Совет төлээлерниң кежигүннери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи П. Н. Федосеев, ужудукчу-космонавт П. Р. Попович башкыларның болгаш студентилерниң салган айтырыгларынга харыылаан.

Гавана университединиң студентилери-биле болгаш башкылары-биле совет төлээлерниң ужуражыышкыны бузулбас совет-куба найыралдың көргүзүү болган.

Дайылдажырын күзевейн турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нгодиньдьемчи солдаттар болгаш офицерлер Мурнуу Вьетнамның партизаннарынга удур дайылдажырындан ойталап турар болгаш бистиң айтыышкыннарывысты күүсетпейн турар деп Мурнуу Вьетнамда америк шериг чөвүлекчилери медеглээн.

ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгондан дыңнатканы болза, Ап Бак көдээ суурга партизаннар-биле чоокта чаа болган тулчуушкунга солдаттар америк чөвүлекчилериниң дужаалы турзажок, атакаже барбааннар, а кажан америк капитан оларны атакаже киирерин оралдажы бээрге, солдаттар ол капитанны өлүрген.

Америк шериг чөвүлекчилери мурнуу-вьетнам командирлерни «дайынчы угаан-бодалы чок» болгаш олар бистерни дыңнаарын күзевейн турар деп хомудап турарлар.

Америкада херек кырында чүүл: чурукта—аш кижилер диленип чемненир ээлчегде.

Фотоэтюд. Серебрянка хемде кыш. Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Федор Полетаевтиң шаңналдары

МОСКВА. (СЭТА). Совет Армияның Төп музейи дайынчы алдарның чаа чүүлү-биле четчелеттинген. Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш Италия Республиканың национал маадыры Федор Андрианович Полетаевтиң дөргүл-төрелдери ол чүүлдерни музейге дамчыдып берген. Ол ёзулалга маадырның кадайы М. Н. Полетаева, ооң дүңмазы А. А. Батова, ооң уруу—В. Ф. Емельянова, оглу—гвардейжи аңаа дайынчы Михаил Полетаев. Рязань областың төлээлери киришкилээн. Маңаа оон ыңай, Москва гарнизонунуң дайынчылары, найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери база тургулаан.

Сураглыг маадырның шаңналдарын, дипломнарын болгаш хүндүлел бижиктерин залга киирип келген. Совет Армияның Төп музейиниң начальнигиниң оралакчызы подполковник В. И. Краснов ол документилерни номчуп дыңнаткан. Делегейниң ийиги дайынының үезинде «Гарибальди» дээр итали партизан бригадазының составынга тургаш, немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга Совет Армияның солдады Ф. А. Полетаевтиң кылган маадырлыг болгаш эрес-дидим чүүлдериниң дугайында оларга чугаалаан.

М. Н. Полетаеваның болгаш Михаил Полетаевтиң чугааларын улуг кичээнгей-биле аңаа турган кижилер дыңнаан, олар шаңналдарны болгаш документилерни музейге моңгези-биле кадагалаар кылдыр шилчидип бергеннер. Дайынчы алдарның бо чүүлдери бүгү совет улустуң, ооң Чепсектиг Күштериниң өнчүзү болзун деп күзеп турар бис дээрзин Мария Николаевна чугаалаан.

Гвардейжи анаа дайынчы М. Ф. Полетаев бодунуң дайынчы эш-өөрлерин Төрээн чуртунга шынчы бараан болурунче, акыларындан болгаш адаларындан үлегерни алырынче кыйгырган.

Ф. А. Полетаевке Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бижини, итали республиканың шаңналдары—«Дайынчы эрес-дидим чоруу дээш, алдын медальды» болгаш Гарибальдийжиниң Сылдызын, аңаа кошкан дипломну болгаш бижикти база өске-даа чүүлдерни Совет Армияның Төп музейинде делгегилеп каан.

Кижи бе азы машина бе

МОСКВА. (СЭТА). Эчизинде барып хөл-шыдыраа дээрге, «электроннуг шыдыраачыларның» херээ болу бээр, ынчангаш ындыг машиналар-биле кижи мөөрейлежип шыдавас апаар дээр чугааларны кижилер чамдыкта сөөлгү үеде дыңнагылап тургулаар.

Ындыг даап бодаашкыннарны бирле дугаар кылып турар чүве эвес. Харын-даа 1769 чылда чүү-бир Фаркаш Кемпелен деп кижи хөл-шыдыраа ойнап болур болгаш кижиге уттурбас автоматты тургускан мен деп чарлааш, ындыг даап бодаашкыннарны кылырынга чылдакты тургускан. Ол автомат кижилерни пат кайгаткан. Ону Венага, Петербургка болгаш Парижке чедиишкиннии-биле делгеп тургулаан. Ынчалза-даа, сөөлүнде барып тодаргайлаттына бергени-биле алырга, ойнаар автомат дугайында ол төөгү анаа-ла кажарлаашкын болган.

1809 чылда Леонард Мельцельдин ол ышкаш автоматтыг хөл-шыдыраазы-биле шыдыраага аажок ынак I Наполеон ойнаан чүүл бар. Анаа Францияның императору уттуруп каан (ол солун ойнаашкынның бижилгези ам-даа артып калган, бар).

Ынчаарга автоматтың ол «чедиишкининиң» чажыды чүде турганыл? Ону тывары анаа-ла бөдүүн—оон иштинге кижи турган. Хөл-шыдырааның улуг автомат-хөлүнүн кырында тургузуп каан бодалар, оолдар бүрүзүн соранзаландырып каан бичии рычаг-биле механизмниң иштинде тургузуп каан бичии хөл-шыдыраа хөлүнде бодалар, оолдар-биле тудуштуруп каан. Автоматтың харыы көжүн демги автоматта кылып каан ойнаарактың холунун дузазы-биле кылып турган. Бо дээрге «чажыттың» техниктиг кезээ-дир. Ынчаарга машинаның тиилелгелиг болуп турганы база-ла бөдүүн тайылбырлыг, чүл дээрге: автоматчыткан дээр ол оюнга Европаның ынчаардагы билдингир мастерлери Иоганн Альгайер, Уильям Льюис болгаш өскелер-даа киржип турган. Ынчангаш автомат-биле ойнап олурган кижи оон көжүн демги мастерлер көжүп турар дээрзин канчап билир турган дээр силер.

Бо автоматтар дээрге, электроннуг «хөл-шыдыраачылар-биле» черле дөмейлешпези билдингир. Амгы үенин саналга-шиитпирлелдин электроннуг машиналары хөл-шыдыраага шынавыла боттары «ойнаар» аргалыг болуп турар болгаш хөл-шыдырааның кандыг-даа туружу турда көштүн эн-не таарымчалыг хевирин шилип алыр аргалыг болуп турар. Ынчаарга олар ону ынчаар кылзын дээр болза, ол машиналарның «медерелин» хөл-шыдыраа көжүнүн бүгү-ле болдунуп болур хевирлери-биле болгаш оларның иштинден эн-не күштүг көштү тып алыр кылдыр өөредир апаар болгай.

Хөл-шыдыраа хөлүнге янзы-бүрү көштерни кылырының аргалары херек кырында кызыгаар чок хөй дээрзин сагындыраалы. Чүгле ийи көштүн соонда-ла 160 муң хире янзы-бүрү позициялар туруп кээп болур. Он көшкениниң соонда ындыг позицияларның чижек саны дараазында астрономиктиг чурагайларга деннежир — 165.518.829.100.544.000.000.000... Ынчаарга хөл-шыдырааның салыы ортумаа-биле 40 көшке үргүлчүлээр болгай. Үстүнде айыткан ол астрономиктиг чурагайлардан саналга машиназы кортпас болбайнаан харын, чүге дээрге ол машина секунда иштинде 100 муң ажыг бодалдарны кылып болур.

Ындыг харын, кижи дээрге дүргениниң-даа, саналганың түннелдиг болурунун-даа талазы-биле саналга машиназынга черле деннежип шыдавас. Бо талазы-биле кижи ол машина-биле деннежи албас. Ону анаа арифмометр безин бадыткап турар. Ынчаарга — шыдыраачы кижиниң чогаадыкчы бодалгазы — мырыңай өске херек-тир, маңаа болза бодалдың дидими, дүргени, тывынгыры херек. А бо талазы-биле алырга, машинаның аргазы куду. Салыгның эгезинден аңгыда ойнаашкынның ортаа үезинде байдал дээрге, эн-не нарын чогаадыкчы бодалга хамаарышкан демиселге шилчий бээр болгай, ынчангаш кижиниң күжү маңаа машинаны ажар апаар.

Хөл-шыдыраа уран чүүлүнүң амыдыралчы байдалы болгаш үе-шактың үрегдекчи күжүнге удур оон хөй чүс чылдар иштинде демисешкен чаңчылы харын-на хөл-шыдыраа деп чүве болза кызыгаар чок чогаадыкчы аргалыг болуп турар дээрзин айтып турар. Тиилелгени чедип алырынга чамдыкта «эн шыырак» көштерни кылыры чедишпес. Чүгле логика чааскаан, чүгле эки билири чүгле ышкындырыг кылбазы шыдырааның күжү эвес-тир. Фантазия, кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы тускай байдалы, чаа чүүлдерни дилеп тывары—дириг шыдыраачы кижиниң кажан-даа, кандыг-даа машинадан күштүг болур үндезини бо-дур.

Я. Г. РОХЛИН,
хөл-шыдыраа талазы-биле делегей арбитри.

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Хоорайның бирги чери дээш хоккей маргылдаазы үргүлчүлеп турар. «Урожай» командазы авиапортчуларбиле ужурашкаш, белеткелдиин, мергежилдиин көргүскен. Оюннуң түңнелинде 20:3 санга «Авиапорт» командазы уттурган.

Дараазында ээлчегде «Авиапорт» биле «Буревестник» командалары ужурашкан. Түңнелинде студентилер авиапортчуларны 6:1 санга тиилээн.

Ийиги ээлчегниң түңнелинде «Торпедо» 4 санныг болуп, амдыызында бирги черде, а «Урожай» биле «Буревестник» командалары 2—2 саннарлыг.

Ю. СУХОВ.

Коллективтиң спортсменнери

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң студентилери спорттуң салбырлар аайы-биле маргылдаазын үргүлчүлеп турар. Хол бөмбүү болгаш баскетболдан аңгыда, стол теннизиниң маргылдаазы көрүкчүлерни база аажок сонуургадып турар.

Техникумнуң теннис талазы-биле эрткен чылгы чемпиону Зинаида Балчый бо удаада ол адын база бадыткап шыдаан. Команда талазы-биле бирги черде ветеринария салбыры, а ийиги черде—агрономия салбыры чоруп турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, хар шоолуг чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага — 30—35, а Кызылга — 33—35 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 12-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Үш мушкетёр» (делгем экранныг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Стрекоза» 11.15, 1.15, «Кортук» 3.15, 5.15, 7.15, «Солдаттың оглу», «Кортук» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бир суурнуң солдары» 2.30, 4.30, «Аас-кежии-биле ужуражылга» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бөдүүн төөгү» 5.15, 7.15, «Шаашкан» 3.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызының 35-24, пропаганда килдизиниң болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, иштики информация килдизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00013. Чагыг № 90. Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнделип эдилеттингеи

ШЫН

1963 ч.
ЯНВАРЬ
13
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 11 (5415).

СЭКП-нин Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

Өртээ 2 көп.

Аныяктарның бүгү күжүн—Төрээн чуртка

Аныяк кур-чержилер, ийнги край сөдүнүн киржикчилери, СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чорудар байырлыг чагааны хүлээп алган:

Сөёттүн киржикчилериниң бижип турары: бүгү совет аныяктар-биле бир дөмей, Кур чер крайының солдар, кыстары бистер ниити күрүнеге ужур-дузалыг, харысаалгалыг сорулгаларны шиитпирлээрин комсомолчуларга болгаш аныяктарга даасканы дээш, аажок улуг бүзүрел дээш бистиң улуг Коммунистиг партивыска, оон ленинчи Төп Комитединге болгаш бистин эргим Никита Сергеевич Силерге өөрүп четтиришкинии илергейлеп тур бис.

— Кур чер крайы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиин хөгжүдеринге аажок улуг, ёзулуг-ла эгээртинмес курлавырлырлыг. Ындыг болза-даа ол аргаларны ам-даа четпес ажыглап турар бис—деп аныяк кур-чержилер мөгеглеп турарлар. — Силерниң шүүмүүлдиг сүмелеринерни мырыгай шын деп санап турар бис. Харын кандаашкыныг чайда белен эки дүжүттерни алырынга кур черлер кайы хире улуг курлавырларлыг болуп турарын хереглеп турар чижектер бисте эвээш эвес бар.

Хөй тараа дээш демиселдин амдан эгелээнин Никита Сергеевич Силерге илеткээри биске өөрүнчүг-дүр. Ам крайның совхоз болгаш колхоз бүгүзүнде тараажылар чылдың түнелдерин үндүрүп, ажылдың түнелдерин анализтеп, болдурган частырыгларны шүүмүүлекчи өзү-биле көрүп, тараа бүдүрерин көвүдеринге немелде курлавырларны болгаш аргаларны илередип турар. Чангыс ол-ла шөлге чангыс тараа культуразын улаштыр чажып тарыыр чорукту ажыл эртеринче шиитпирлиг базымнар кылынган, тараа шөлдериниң тургузуун эде көрүп, чочак-тараа, арбай, кукуруза, чигир свёклазы болгаш шөлдүн единицазындан хөй продукцияны берип турар оске-даа культураларның тарылгазын көвүдеп турар.

Кур черни шингээдириниң чаа ре-чадазы чүгле тараа бүдүрерин улуубиле көвүдеринден эвес, харын база мал ажылын шынгыы көжүрерин айтып турар деп чагаада демделээн.

Аныяк кур-чержилер слёдүнүн төлээлери, Кур чер крайының бүгү ажыл-ишчилериниң бодалын болгаш сагыш-сеткилин илергейлевишаан, 1963 чылда күрүнеге 800 миллион пудтан эвээш эвес тараапы болгаш 300 мун тонна эттги садыр деп дайынчы сорулганы чедиишкинниг күүседирин хандыраарына боттарының шиитпирлиин мөгеглеп турарлар.

Кур чер крайының ажыл-ишчилериниң мурнунда тургустунган улуг болгаш харысаалгалыг сорулгалар чедиишкинниг күүсеттинер дээрэнн СЭКП Төп Комитединге, эргим Никита Сергеевич Силерге бүзүредип тур бис деп олар бижип турар. Аныяктарның бүгү күштерин, бистиң кушажылга ынакшылдыг чоруувусту Төрээн чуртка бараан болур кыдыр кур черниң бүгү курлавырларын мобилизастаар дээш демиселге берип, бистиң чуртувуска коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузарына төлептиг салымшкынны киирер бис.

(СЭТА).

КӨДЭЭ КЛУБТАР

Ажыл-агый сорулгаларын күүседиринге культура албан черлери, оон ажылдакчылары база бир улуг күш апарган. Чүге дизе, олар клубтарны чонның культурлуг дыштанылгазының одаа болдурупп, чон ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп, чонның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге боттарының үлүүн киирип турарлар. Ынчангаш бистиң дыка хөй ажыл-агыйларывыстың удуртукчулары планның онаалгаларын күүседирде культура ажылдакчыларынга даянып, культура албан черлериниң ажылынга боттуг дузаны чедирип, оларнын-биле быжыг харылзааны тургузуп алганнар.

Улуг-Хем районнун Жданов аттыг колхозунун баштаар черн (колхозтун даргазы эш Б. Кошкар-оол), партия организациязы (секретары эш В. Бавуу) ында көдээ клуб-биле быжыг харылзааны тургускан, клубтүн ажылынга бүгү таланың дузазын чедирип, өлче улуг кичээнгейни салып келген. Колхозчуларның культурлуг дыштанылгазының ёзулуг олаа болган, чаа туткан, делгем, чырык клубтүн иштин, даштын көрүштүг кылдыр эки дериниише колхоз баштаар черн культура фондузундан акша-хөреңгини үндүрүп берип турзлаан. Клубтүн ажылдакчылары колхозчулар ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп, күш-ажылчы чедиишкиннерже, планның сорулгаларны күүседиринче колхозчуларны мобилизастаарынга идепкейлиг киржикчилер апарганнар. Ол колхозтун ажыл-агыйы эки көргүзүглериг болуп турар. Анаа культура ажылдакчылары боттарының үлүүн база киингеннер.

Чөөн-Хемчик районнун Шеми көдээ клуву ийи чыл мурнунда багай ажылдыг клубка санадып турган болза, ам республиканың эки ажылдыг культура албан черлериниң бирээзи апарган. Шеминде «Большевик» колхоз—бистин мурнакчы ажыл-агыйларывыстың бирээзи. Ол колхозтун баштаар черн (даргазы эш Ш. Куулар) чүгле клуб ажылынга улуг дузаны чедирип турар эвес, харын-даа дарга болу клубта бот-тывынгыр уран чүүл болгумунун идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи. Шеми клуву көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле нептередип, колхозчулар ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар. Тожу районнун «Совет Тыва» колхозунун даргазы, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады В. Тамдын-оол ында культура албан черлериниң ажылынче үргулчүүн кичээнгейни салып, культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл болгумунге каш чыл улаштыр киржип келген болгаш колхозтун мурнакчы анчыларының, малчыннарының дугайында оон чогаатказ шүлүктери репертуарны байыдып, солун утка-шынарлыг болдуруп турар. Өөүр районнун «Коммунизмче орук» (даргазы эш А. Шаалы), Мөңгүн-Тайгада «Малчын» (даргазы эш С. Шыдыраа) колхозтарның баштаар черлери көдээ клубтарның ажылынга боттуг дузаны чедирип турар.

Бо үстүнде аданывыс ажыл-агыйларның удуртукчулары ышкаш клуб ажылдарынче улуг кичээнгейни салып, оон ажылдакчылары-биле быжыг харылзааны түлүп турар колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, салбырлар эргелекчилери, бүдүрүлге удуртукчулары бистин республикада хөй.

Ынчалза-даа боттарының ажылышчыларының ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорударынче, оларның культурлуг негелделеринче хайгаарал салбас, көдээ клубтүн ажылынга дуза катпас ажыл-агый удуртукчулары республикада бар. Улуг-Хем районнун «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарының салбырларында клубтар амгы үеде дүвүреңнии байдалда. Булун-Терек, Кара-Хал, Үрбүн, Көк-Чыраа, Хайыракан, Арыг-Бажы салбырларда клубтарны кышка улуг багай септеп, олаар ыяжын четче белеткеп албаанындан амгы үеде ол клубтар соок болуп, ында чурттакчы чоннүн ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорудары шаптыхтаашкыннарны таварыштырып турар. Бо совхозтарда клубтарның дерилге, шимеддези багай. Совхозтар директорлары эштер М. Доржулай, П. Моисеев культура одагларының ажылынче, оон кышка белеткелинче кичээнгей салып, дуза чедирген болза, байдал ындыг эвес болур иинк. Ол ышкаш «Тээли» совхозтун директору эш Р. Далай-оол совхозтун салбырларында көдээ клубтарның ажылын сонуургап көрбейн турарының дугайында көдээ бижикчилерниң чагаалары редакцияга кээп турар.

«Межегей», «Барлык» совхозтарның удуртукчулары клубтарже кичээнгей салбайн турарындан ол совхозтарның салбырларында клубтарның ажылы база-ла өөнделевейн турар. Таңды районнун Каскалда, Марачевкада клубтарның кышка септелгези кыдынмаан, одаар ыяжы үзүлген ужурунан ында чурттакчы чон кино көрбейн турарын «Совет Россия», «Революциянын чалбыжы» колхозтарның удуртукчулары эштер В. Дубатов, Г. Гудков түүл деп тайылбырлаар ирги? СЭКП-нин Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик райкомнары клубтар ажылынче сагыш салбас, аңаа дуза кадарын бодавас совхозтар, колхозтар удуртукчуларының ындыг чоруу-биле эш-тешпес херек.

Ажыл-агыйы сорулгаларның, планның онаалгаларның күүседизи—чоннүн коммунистиг медерелиндеп улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш чон ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорударынга культура албан черлериниң ролюн болур чогуурy-биле үнелеп көрбүшаан, ажыл-агыйларның удуртукчулары ол албан черлеринче улуг кичээнгейни сокеаал чокка салыр ужурлуг.

Көдээниң деннелин хоорайныңга чедир көдүрүп, көдээге культурлуг амыдыралдың дүрген хөгжүдезин хандырар дээш культура албан черлериниң ажылын дең-дески кылдыр тургузарының эргежок чугулазын СЭКП-ниң Программазында айыткан. Партия Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущев бодунуң илеткелиниге клубтарның, культура-амыдыралдың албан черлериниң ажылынче ажыл-агый удуртукчулары доктаамал кичээнгейни салырын онзалап айыткан.

Чер-чер Советтериниң сонгулдаларынга белеткел ажылдары эгелээн. Дыка хөй көдээ клубтарда сонгулда участоктарының төптерин, агитпунктуларны тургузуп эгелээн. Ол ышкаш культура-чырыдышкын албан черлериниң одаглары сонгукчулар ортузунга агитация болгаш культура-массалыг ажылдар чорударының кол черлери апарган. Ынчангаш клубтарның ажылынга боттуг дуза чедирерин ажыл-агыйлар удуртукчулары күштелирер ужурлуг.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннәр депутаттарының чамдык көдээ Советтерин улгаттыр каттыштырар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун домтаадыры болза:

Тыва АССР-ниң параазында көдээ Советтерин каттыштыргылаар:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Алнгаты болгаш Шекпээр көдээ Советтерни чангыс Шекпээр көдээ Совет кылдыр, төвү — Биче-Тей суур.

Шүй болгаш Эрги-Барлык көдээ Советтерни чангыс Эрги-Барлык көдээ Совет кылдыр, төвү—Ыйгылак суур.

Көп-Сөөк, Бай-Тал болгаш Тээли көдээ Советтерни чангыс Тээли көдээ Совет кылдыр, төвү — Тээли суур.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Баян-Тала болгаш Ийме көдээ Советтерни чангыс Ийме көдээ Совет кылдыр, төвү—Кызыл-Чыраа суур.

Хайыракан көдээ Советти дүжүргеш, Дөргүн суурну ажылчы чоннар депутаттарының Чадаана хоорай Соведининиң административтиг чагыргазынга шилчидер.

Хорум-Даг болгаш Чыргакы көдээ Советтерни чангыс Чыргакы көдээ Совет кылдыр, төвү — Чыраа-Бажы суур.

Бора-Тайга, Кызыл-Тайга болгаш Суг-Аксы көдээ Советтерни чангыс Суг-Аксы көдээ Совет кылдыр, төвү—Суг-Аксы суур.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Көк-Тей болгаш Федоровка көдээ Советтерни төвү Бүрен-Хем суурга турар чангыс көдээ Совет кылдыр каттыштыргаш, моон сонгаар ону—Бүрен-Хем көдээ Совет кылдыр адаар

ӨВҮР РАЙОН

Сөлчүр болгаш Хандагайты көдээ Советтерни чангыс Хандагайты көдээ Совет кылдыр, төвү — Хандагайты суур.

ТОЖУ РАЙОН

Азас болгаш Тоора-Хем көдээ Советтерни чангыс Тоора-Хем көдээ Совет кылдыр; төвү — Тоора-Хем суур.

ТАҢДЫ РАЙОН

Кара-Хаак болгаш Чедер көдээ Советтерни чангыс Чедер көдээ Совет кылдыр, төвү—Суг-Бажы суур.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Бай-Даг, Мөрен болгаш Эрзин көдээ Советтерни чангыс Эрзин көдээ Совет кылдыр, төвү—Эрзин суур.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Хендерге болгаш Көк-Чыраа көдээ Советтерни чангыс Көк-Чыраа көдээ Совет кылдыр, төвү—Көк-Чыраа суур.

Булун-Терек болгаш Чаа-Хөл көдээ Советтерни чангыс Чаа-Хөл көдээ Совет кылдыр, төвү—Чаа-Хөл суур.

Ак-Туруг болгаш Арыг-Узуу көдээ Советтерни чангыс Арыг-Узуу көдээ Совет кылдыр, төвү — Арыг-Узуу суур.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун секретары
Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай, 1963 чылдың январь 12.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле соңгулда округтарының дугайында

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун

ЧАРЛЫЫНДАН

РСФСР-ниң Конституциязының 25 чүүлүнге «РСФСР-ниң Дээди Совединге, соңгулда дугайында «Дүрүмүнү» 25 база 26 чүүлдеринге үндезилээш, 1963 чылдың январь 11-де РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиуму РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле 874 соңгулда округтарын тургузарын доктаатказ, оон иштинде:

ТЫВА АССР

Тываның 846 соңгулда округу (Төвү—Кызыл хоорай). Тыва АССР.

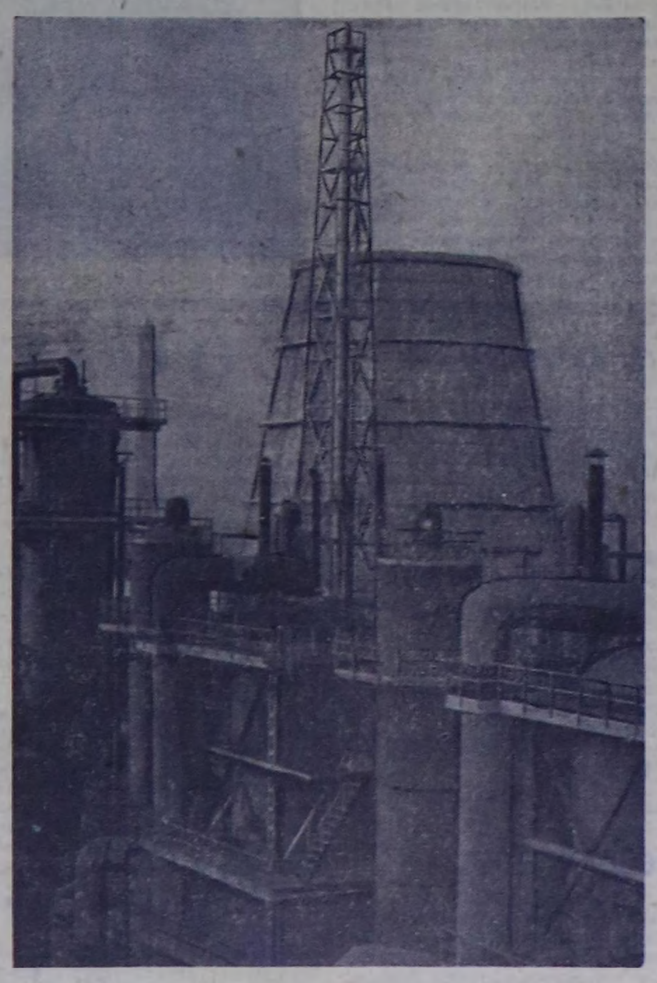

СТАВРОПОЛЬ КРАЙ. Невинномысскиде азот-тук заводунда бирги эвл чегиниң агрегаттары төлевилээн күчүзүнге четкен. Соңгу Кавказта улуг химинин баштайгызы бөйдус газындан ажыглап үндүрген чус-чүс тонна минералдыг чемнөчидилгелерни хүн бүрүде чурттуң көдээ ажыл-агыйынче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: азот-тук заводунуң бирги эвлчээнин синтез салбыры.

Фото В. МИХАЛЕВТИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

1963 чылдың март 3-те РСФСР-ниң чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү-дугайында ынчаныг чер болганда тарай берген.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң төп сүт-бараан фермазының коллективи соңгулда хүнүнге алдар болдурган чарышка киржип эгелээни. Мурнакчы саанчыларның бирээзи Түлүш Надежда 1963 чылда аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден 1600 кг сүттү саарын хүлээпгеп. Ол эрткен чылын он беш инектериниң бирээзинден-не 1500 кг сүттү саапган.

ЧУРУКТА: комсомолчу саанчы Н. ТҮЛҮШ.

Фото И. НУЖДИННИН.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

БЫЗЫЛ-ЧЫРАА. (Телефон-биле). РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү март үшке чедиишкиннинг ужуражыр дээш ажыл-ишчи чарыш бүгү черлерде калбарган. Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг колхозтун тулуг бригадазы бо чылын чурттаалганын 10 бажыннарын, хөй бригадазынга 1 чүнар бажынны болгаш 1 кызы булунну немей кылыр, 500 хаванга, 250 бызаага болгаш 2000 кушка кажааларны ажыглалга киирер сорулганы салган.

Сесегенин сыннарында үш звено тулуг материалы белеткээрин организастыр эгелээн. Колхоз баштаар черн Шеле тайгазынче база бир бригаданы үндүрерин белеткеп турар.

Тулуг материалы белеткээринге таарымчалыг кышкы үеии ажыглавышаан, бо чылдың тулугларынга хереглээр ыяшты соңгулда хүнүнге уткуштур бүрүн белеткеп алырынга чарыш калбарган.

Ужуражылга кежээзи

Январь 11. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң депутады, СЭКП-ниң Тыва обкомунуң ийнги секретары Александр Васильевич Анкудинов-биле соңгукчуларның ужуражышкынын болур деп чарлаа Кызыл хоорайның № 6 агитпунктузунуң харыызап турар девискээринге тарай берген. Соңгукчулар агитаторларның эккеп бергилээн чаалга биветтеринде айыткан шакты ёзугаар, хурал болур черже — Кызылдың көдээ ажылагый техникумунуң бажыныиче шуужуп кирип-ле турганнар.

Кежээкиниң 7 шак. Хурал болур улуг залдың бүгү олуттарын соңгукчулар шыгырт долдур ээлепкен. Депутат база чедип келген. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Соведининиң даргазы Сергей Хочекович Красный ужуражышкын хуралын ажыкташ, депутат Александр Васильевич Анкудиновка сөс берген.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң чоокта чаа болуп эрткен VII сессиязының ажылынын дугайын депутат болунуң соңгукчуларына соңуургадып чугаалап берген. Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының болгаш культура хөгжүдезиниң эрткен чылдагы чедиишкиннериниң база 1963 чылда, чеди чылдың бешки чылында сорулгаларның дугайын депутат онзалап чугаалаан. Эш Анкудинов ону Тыва АССР-ниң аимаг-даа дарга болу клубта бот-тывынгыр уран чүүл болгумунун идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи. Шеми клуву көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле нептередип, колхозчулар ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар. Тожу районнун «Совет Тыва» колхозунун даргазы, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады В. Тамдын-оол ында культура албан черлериниң ажылынче үргулчүүн кичээнгейни салып, культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл болгумунге каш чыл улаштыр киржип келген болгаш колхозтун мурнакчы анчыларының, малчыннарының дугайында оон чогаатказ шүлүктери репертуарны байыдып, солун утка-шынарлыг болдуруп турар. Өөүр районнун «Коммунизмче орук» (даргазы эш А. Шаалы), Мөңгүн-Тайгада «Малчын» (даргазы эш С. Шыдыраа) колхозтарның баштаар черлери көдээ клубтарның ажылынга боттуг дузаны чедирип турар.

Бо үстүнде аданывыс ажыл-агыйларның удуртукчулары ышкаш клуб ажылдарынче улуг кичээнгейни салып, оон ажылдакчылары-биле быжыг харылзааны түлүп турар колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, салбырлар эргелекчилери, бүдүрүлге удуртукчулары бистин республикада хөй.

Кежээниң 7 шак. Хурал болур улуг залдың бүгү олуттарын соңгукчулар шыгырт долдур ээлепкен. Депутат база чедип келген. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Соведининиң даргазы Сергей Хочекович Красный ужуражышкын хуралын ажыкташ, депутат Александр Васильевич Анкудиновка сөс берген.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң чоокта чаа болуп эрткен VII сессиязының ажылынын дугайын депутат болунуң соңгукчуларына соңуургадып чугаалап берген. Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының болгаш культура хөгжүдезиниң эрткен чылдагы чедиишкиннериниң база 1963 чылда, чеди чылдың бешки чылында сорулгаларның дугайын депутат онзалап чугаалаан. Эш Анкудинов ону Тыва АССР-ниң аимаг-даа дарга болу клубта бот-тывынгыр уран чүүл болгумунун идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи. Шеми клуву көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле нептередип, колхозчулар ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар. Тожу районнун «Совет Тыва» колхозунун даргазы, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады В. Тамдын-оол ында культура албан черлериниң ажылынче үргулчүүн кичээнгейни салып, культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл болгумунге каш чыл улаштыр киржип келген болгаш колхозтун мурнакчы анчыларының, малчыннарының дугайында оон чогаатказ шүлүктери репертуарны байыдып, солун утка-шынарлыг болдуруп турар. Өөүр районнун «Коммунизмче орук» (даргазы эш А. Шаалы), Мөңгүн-Тайгада «Малчын» (даргазы эш С. Шыдыраа) колхозтарның баштаар черлери көдээ клубтарның ажылынга боттуг дузаны чедирип турар.

Бо үстүнде аданывыс ажыл-агыйларның удуртукчулары ышкаш клуб ажылдарынче улуг кичээнгейни салып, оон ажылдакчылары-биле быжыг харылзааны түлүп турар колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, салбырлар эргелекчилери, бүдүрүлге удуртукчулары бистин республикада хөй.

Ужуражыышкынга келген соңгукчулардан 5 кижи чүве чугаалаан. Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың дөктаамал сагыш салыышкынының, хүн бүрү дузаламчызының ачызында Тыва АССР-ниң ажыл-агый, культура тургузуушкуу чайынаанчак чедиишкиннерлиг болуп турарын санал берген эштер боттарының чугааларында демделеп турган.

Олар оон-биле чергелештир шүүмүүлел кылырын, депутатка чагыг бээрин утпааннар. Хоорайда чурттаалга түдүүнүң темпизи оожум, түлугларның шынары чавыс, автотранспорт күчүзү четче ажыглаттынмайн турар, чамдык бүдүрүлге черлерн план күүсеттирбейн, продукциянын шынарын бедиттирбейн турар дээрэнн олар чөптүр шүүмүүлеп турганнар.

Чаа, 1963 чылда үлетпүр, транспорт болгаш түдүг планнарының күүседизи дээш организакчы хемчеглерни күштедирерин соңгукчулар депутатка чагааннар.

Хуралдың киржикчилери РСФСР-ниң Дээди Соведининиң VII сессиязының ажылын чангыс үн-биле деткивишаан, улус ажыл-агыйының хөгжүдезиниң планнарын күүседир дээш боттары улам эки ажылдарын үлээнгеннер.

Хурал соонда кино болган.

Эш Е. И. Штыковага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун

ЧАРЛЫЫ

Эрес-маадырлыг күш-ажылы база романовск хойларны өстүрер талазы-биле каш чылдарның дургузунда бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Иваново областың Палех районнун «Большевик» колхозунуң хойжузу Елизавета Ивановна Штыковага **Ленин** орденин база **«Кадыыр болгаш Маска»** алдын медальды бербишаан, **Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың январь 11.

* * *

«Большевик» колхозтуң романовск уксаанның хөй ажылының мастери Е. И. Штыкова эрткен чылда шыгараңгай чедиишиннерни чедип алган. Төрүүр хөй бүрүзүнден ол үш хураганны алган болгаш өстүрүп доруктурган.

Елзивета Ивановна СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң киржикчизи. Пленумдан эзп чанып келгеш, ол 370 төрүүр хойдан 1295 хураганны бо чылын алырын шиитпирээн.

Е. И. Штыкова бодунуң нодан хойларын чаа таарымчалыг болгаш делгем камаада ажаап турар. Ында хойнуң ажаалда азыралының талазы-биле хөй күш кирер бүгү ажылдарны механизастаан. Ферманы бүдүн чартын муң хой турар ыялдыр таарыштыр ыялган. Ол хире санныг хойну бо чылдың ортан үезинде өстүрүп алырын сураглыг чаартыкчы бодап турар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).
Иваново область, Палех суур.

Чаш-Тал фермазында

«УТКА 25 чылы» совхозтун Ак-Туруг салбырының Чаш-Тал сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери партиянын XXII съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чедн чылдың дөртүү чылын—1962 ажыл-агый чылын эки көргүзүглер-биле доозкан.

Ферма коллективи эрткен чылын бир, саар инекке онаалтыр ортуналабиле 1602 кг сүттү саап, ниитизиле 193 тонна сүттү бүдүргеш, оон 137,7 тоннаны күрүнеге дужааган. Мурнакчы саанчылар А. Сундуй, М. Чүүгүмаа, Б. Кызыл, С. Анак-оол олар инек бүрүзүнден ортунаа-биле 1287-ден 1873 кг чедир сүттү саглаан.

Ынчангаш клубтарның ажылынга боттуг дуза чедирерин ажыл-агыйлар удуртукчулары күштелирер ужурлуг.

Ынчалза-даа боттарының ажылышчыларының ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорударынче, оларның культурлуг негелделеринче хайгаарал салбас, көдээ клубтүн ажылынга дуза катпас ажыл-агый удуртукчулары республикада бар. Улуг-Хем районнун «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарының салбырларында клубтар амгы үеде дүвүреңнии байдалда. Булун-Терек, Кара-Хал, Үрбүн, Көк-Чыраа, Хайыракан, Арыг-Бажы салбырларда клубтарны кышка улуг багай септеп, олаар ыяжын четче белеткеп албаанындан амгы үеде ол клубтар соок болуп, ында чурттакчы чоннүн ортузунга культура-массалыг ажылдарны чорудары шаптыхтаашкыннарны таварыштырып турар. Бо совхозтарда клубтарның дерилге, шимеддези багай. Совхозтар директорлары эштер М. Доржулай, П. Моисеев культура одагларының ажылынче, оон кышка белеткелинче кичээнгей салып, дуза чедирген болза, байдал ындыг эвес болур иинк. Ол ышкаш «Тээли» совхозтун директору эш Р. Далай-оол совхозтун салбырларында көдээ клубтарның ажылын сонуургап көрбейн турарының дугайында көдээ бижикчилерниң чагаалары редакцияга кээп турар.

«Межегей», «Барлык» совхозтарның удуртукчулары клубтарже кичээнгей салбайн турарындан ол совхозтарның салбырларында клубтарның ажылы база-ла өөнделевейн турар. Таңды районнун Каскалда, Марачевкада клубтарның кышка септелгези кыдынмаан, одаар ыяжы үзүлген ужурунан ында чурттакчы чон кино көрбейн турарын «Совет Россия», «Революциянын чалбыжы» колхозтарның удуртукчулары эштер В. Дубатов, Г. Гудков түүл деп тайылбырлаар ирги? СЭКП-нин Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик райкомнары клубтар ажылынче сагыш салбас, аңаа дуза кадарын бодавас совхозтар, колхозтар удуртукчуларының ындыг чоруу-биле эш-тешпес херек.

Ажыл-агыйы сорулгаларның, планның онаалгаларның күүседизи—чоннүн коммунистиг медерелиндеп улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш чон ортузунга культура-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдарны чорударынга культура албан черлериниң ролюн болур чогуурy-биле үнелеп көрбүшаан, ажыл-агыйларның удуртукчулары ол албан черлеринче улуг кичээнгейни сокеаал чокка салыр ужурлуг.

Көдээниң деннелин хоорайныңга чедир көдүрүп, көдээге культурлуг амыдыралдың дүрген хөгжүдезин хандырар дээш культура албан черлериниң ажылын дең-дески кылдыр тургузарының эргежок чугулазын СЭКП-ниң Программазында айыткан. Партия Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга Н. С. Хрущев бодунуң илеткелиниге клубтарның, культура-амыдыралдың албан черлериниң ажылынче ажыл-агый удуртукчулары доктаамал кичээнгейни салырын онзалап айыткан.

Чер-чер Советтериниң сонгулдаларынга белеткел ажылдары эгелээн. Дыка хөй көдээ клубтарда сонгулда участоктарының төптерин, агитпунктуларны тургузуп эгелээн. Ол ышкаш культура-чырыдышкын албан черлериниң одаглары сонгукчулар ортузунга агитация болгаш культура-массалыг ажылдар чорударының кол черлери апарган. Ынчангаш клубтарның ажылынга боттуг дуза чедирерин ажыл-агыйлар удуртукчулары күштелирер ужурлуг.

Уржуктуг фактылар

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эрткен чылдагы социалистиг хүлээлгезин бистин республикаиын колхоз, совхозтары алдарлыбиле күүсеткен. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары боттарының хүүзүнүң хереглелиниден артыкшылыг малдарын күрүнеге садып турарлар. Көдээ ажыл-агыйының продуктуларын чоннүн хереглелиниге бөөр кылдыр болбаазырадып белеткээр, ажаап кадагалаар болгаш сөөртүп сайгарар ажылды садыг, белеткел органнарынга, түскай бүдүрүлге черлериниге хүлээткен.

Ынчаарга күрүнеге садып алган малдарны хүлээп алыр болгаш семиртир хүлээлгезин Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхоз канчаар күүседип турарыл? Совхозта ол талазы-биле ажыл багай чорун турар. Бо совхоз бодунуң ажылын 1962 чылдың мартта эгелээн. Оон административтиг штады бүрүн четчир—шүүтү 36 кижи ажылдап турар. Оон ынай мал кадарчылары, сүрүкчүлер, мал хүлээп алыкчылары болгаш баазалар эргелекчилери дээш чеже ажылдакчылар чок дээр.

Ол хирезинде-ле совхозтун ажылында улуг четпестер үзүткаттынмайн турар. Ында санажылга аппаратының отчёт-учёду дыка бүдүлгеи. Күрүне малын кадагалап турар кижилерниң отчёттарынга кандыгдаа хынаалга тургустунмаан. Өртекүнелиг чүүлдерниң үндүр-кииир бижилгези дыка бүдүлчак.

Ол дугайында чамдык чижектерни көргүзүп көрээлиинер. Өөүр районнан 98 кижи совхозка мал дужаагаш 27555 рубль 36 көпеекти алган. Ынчаарга акша алган дугайында документиге чамдык кижилер ат салбаан. Оон ынай 24 кижи дужааган мал өртээ 6304 рубль 52 көпеекти алган дугайында список бар, ында чүгле 3 кижи ат салган. Шак ындыг чедир кылынмаан документилер дыка хөй. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырынга өртектер улгаткан соонда, мал дужаагаи кижилерге немелде төлевирни берген дугайында дыка сезинчиг документилер бар.

Мал хүлээп ап турар бот отчёттуг кижилериниң араазында дыка будулгазының чүүлдер бар. Монгуш Лама-Су бодундан 14050 кг ниити денэилиг 144 баш хаванны үндүр фактуралаан, ону Сирот хүлээп алган кылдыр аттыг тудуп бижээн. Чаа ажылдан эгелээн баазаа эргелекчизи Бочкаревтун кырынче 25190 кг денэилиг 129 баш бода малды ийи катап үндүр бижээн. Ындыг янзылыг байдал-биле малдарның денэизинге хоозун саннар немежип турган.

Саналга аппаралының болгаш директин черинин ажылга харысаалга чок чоруунуң ужурундан 134 тонна 51 кг денэилиг 735 баш янзы-бүрү малдар чок болуп, күрүне когарап турар. Өлген мал база хөй. Янзы-бүрү аарыгдан өлген деп актыланан 105 баш малдың денэизи билиннмее, актыларда чаңгыс-ла кижи—вететтехник Ондар ат салган. «Янзы-бүрү чылдагааннар-биле ыяавыла согар ужурга таварышкан» дээш 177 баш малды дужаар черинге чедирбейн өлүрген боон турар.

Совхозтун баазаларындан сүрүп чоруткан малларының ии-гемээ чок чорук чамдык бухгалакчы кижилерге ажыглал боон турган.

Төтчеглекчилерге катап-катап мал сүрдүрүп турган чорук күрүнеге улуг каражаны болдурган. Ылангыя Ооржак Байыр үш удаа мал сүргеш, 73 хойну, 7 өшкүнү, бир аътты чок кылган. Ооржак Баян-оол 6 баш бода малды, Дүмен-Байыр 49 баш шээр малды, Новиков 29 хойну дужаап бербээнинер. Ол ышкаш мал чидирген хөй-хөй сүрүкчүлер бар.

1962 чылдың июнь айда совхоз белеткел черинге 10194 кг дүктү дужааган. Ынчаарга кым дужаагаиыл, чеже хойдан, каш кг дүктү кыртып алганы дээрэнин дугайында бухгалтерияда-даа, оске кымда-даа документ чок. Үрезин картофель дугайында документилер базаза будулгазының болуп турар.

Бо совхозта ажылга харысаалга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түүнелиинде мал сайгарылгазының операциязындан 117805 рубль 26 көпеек каража болдунган.

Көдээ баазазынче сүрүп чорудар малды денэилевейн, денэинн мал хүлээп алыкчыларының аскын барымдаалап доктаадып турган. Улуг зоотехник Черменов, кол бухгалтер Казанцев олар Көжээже чоруткан малдың учёт-ханызынга кандыг-даа кичээнгей салбааннар. Ынчаарга Казанцев совхозтун сан отчёдун шуут сандараткан. Ол, арагачы болган бюрократсыг чоруктуң халавында кире берген.

Семиртилге совхозтарының трезинин ажылында четпестерни база-да айтыры чугула. Чөөн-Хемчиктен 3000 ажыг баш малды Улуг-Хем районче сүргеш, Шагаан-Арыгга согар дугайында ол трестиң айтылышкыны келген. Малды аңаа сүрүп көөрге, ону кым-даа хүлээп албаан, ынчангаш дедир Чадаанаже сүрүп ажырган. Маңаа база-ла улуг когарал үнген.

Мал семиртир «Суклак» совхозтун малын Кызылдың эът комбинадының мал согар черинде соп турар. Ында белеткел дыка багай. Мал согарынга мергежилдиг ажылчыннар белеткел албаан. Ол черден бүдүрүлге черлеринге шынарлыг кештер көөр ужурлуг. Херек кырында ындыг эвес боон турар. Оон келген кештерин көөрге, оя-чара кескилеп каапкан болгулаар. Бүдүн чыл иштинде мал согар черден келген кештерге 103 тонна эът, чаг чоразының Красноярскинин болгаш оске-даа чамдык черлерниң бүдүрүлге черлери илереткен. Бо комбинатта сонкаа малдарның эъди ажык черде чыткылаар

Өлүк тывыжынче кичээнгейни кошкатпас

Совет Тыва аннаар калбак-делгем чердерниг, үнелиг кештиг аннарлыг болган хой-тей чердик араатталнарлыг. Тывада үнелиг ан кештерин «чымчак алдын» деп адап турар. Ан кештери—чиик үлетүрге үнелиг чиг-эт, ажылчы чоннарның япызбүрү хеп айнаа ол өлүк-кештен хойбиле кыдынып турар.

Тыва АССР Төрээн чуртка дыка хой өлүктү киирип турар. Шинчаглаш өлүк тывыкы — бистин республикада улус ажыл-агыйжы соруглаларның бирээзи. Аннывр ажылының бо сезонунда республика 707.5 мун рубльдин өлүүн белеткээр ужурлуг. Шинчаарга январьның 1-ге чедир өлүк белеткелиниң чыл планы ыракта чедир күүсеттинмээн. Өлүк тывыжының чыл планының күүседиринең талазы-биле Улангыя Тожу район хамыктың дорааы болуп, планны чүгле 39.4 хуу күүсеткен болган Төрээн чуртка 160 мун рубльдин өлүүн чедир бербаан. Тоҗуда өлүк тывыжының баскыравының чыдагааны болза, аннывр ажыл-агый черлериниң организакчы ажылының бакыравында болган анчылар аразында масса-политиктиг ажылдың чогунда болуп турар. СЭКП райкому болган оон секретарлары эштер Машпаалай биле Чирков олар улус ажыл-агыйжы болган политиктиг бо чүгүлә кампанияны эки башкарбааннар.

Анчылар аразынга социалистиг чарыш организастаттынаан. СЭКП райкомунуң болган райкүүскомунуң удуртур ажылдакчылары өлүк тывыжының черлеринге дыка ховар барын тургулаан болган черек кырында байдалды биибес болганнар. Өлүк тывыжының болган белеткелиниң планы Тес-Хем, Өвүр болган өске-даа чамдык районнарда база-ла күүсеттинмээн.

Бо ажылды харылаан турар чамдык эштер өлүк тывыжының планның күүсеттинмейн турарын анның ховартаны ол-дур деп тайылбырлаары ораалажып турарлар. Шынында ол ындыг эвес, ан бар. Маңаа чижек кылыр өлүк тывыжының планы 102,1 хуу күүсеткен Таңды районну тайылбыраргала четчир. СЭКП райкому болган райкүүском, райпонуң белеткелдер конторазы (эш Сорокина) анчыларның анналкының эгезинден туралаа эки организастаанар. Улангыя белеткелдер конторазының ажылдакчылары анчы-тывышчыларны баш бүрүнгаар эки шилип алганнар. Олар бригадаларны организастаан, анчы бүрүзүнге тодаргай даалгаларны берген болган оларны өлүк тывыжының чугула хереекселери-биле хандырган. Анчыларның чогуур үезинде аннап үнеринге контрольду тургускан. Шак ындыг организакчы ажылдар өлүк тывыжының күүседиринең планын ол районнуң күүседиринге идиглиг болган. Бай-Тайга, Кыа-Хем районнар өлүк белеткелиниң планын күүседиринче чоокшулап келген.

Сыстыг-Хемниң аннывр ажылагый черинин анчылары Серебряков 20 кишти, 200 диңнии, Өшкүжек 20 кишти, 100 диңнии. Синтюхин 20 кишти өлүрген болган бүгү кештерни күргенеге дужаганнар. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң анчызы Монгуш 23 киш болган 100 диңг кежи дужаган. «Ужептиң» анчыларындан Пичестей 30, В. Соломников 26, И. Соломников 27, Михеев 25 болган Балчиков 26 киш кежин дужаганнар.

Кыа-Хем районда Иван Хурак, Николай Дроздов, Александр Дятлов, Бии-Хем районда Сат Санай-оол, Александр Полетаев оларны болган оон-даа өске хой өлүк дужаганнарны адап, мактап болур. Таңды районда Владимир Леонов 20 чыгыы кызыл диплоннерни аннап өлүргеи.

Бо чылдың аннывр сезонунуң төнчүзүнге чедир бистин республикавыс 2900 кишти, 87000 диңнии, 1230 аспы болган 1348 кырааны күргенеге дужаар ужурлуг.

Планны ыяавыла күүседир херек. Партия, совет органнары, кооперация удуртукчулары аннывр сезонунуң төнчүзүнге — 1963 чылдың мартның 1-ге чедир өлүк тывыжының болган белеткеддериниң планын күүседир талазы-биле организакчы хемчегларын алырын үргүлчүлээр херек. Райпо бүрүзү, аннывр ажылагый, колхоз, совхоз бүрүзү дурижулгаг анчыларны ангылап, бригадалар болган хвеновар организастаап чорударын улампызаа чогуур. Ам арткы хуусаада бригада, звено болган анчы бүрүзү база катап тодаргай даалгаларны алган, ону күүсетсе чогуур. Ажыл-агыйларның удуртукчулары анчыларны аннывр херекселдери-биле, транспорт болган аъш-чем-биле хандырар херек. Анчылар аразынга хой өлүк тывыжы дээш социалистиг чарышты организастарын үргүлчүлээр болган чарыштың тиилекчилерин шаннаар.

Өлүк тывыжының болган белеткелиниң күрүне планын хуусаа бетинде күүседир—партия, совет органнарының, колхозтар болган совхозтар удуртукчуларының, аннывр ажыл-агыйларының болган анчы бүрүзүнүң чугула соруглаларының бирээзи.

Төрээн чуртка счымчак алдынны» ам-даа хойну берээлиңер!

П. ГОРЕЛОВ,
СЭКП өбкомунуң администрация болган садыг-сан-хоо организарының кадзызының эргелекчизи.

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

Кол-ла чүве—күш-ажылда

Хөлүн эртпир шинчеңгир азы хөлүн эртпир сөөргүнчек, олутпай бичии уругларны канчаар шын кижилерни чамдык ада-иелер бо-да сонуурган айтырып турарлар.

Бичии уругларның олут чок, шинчеңгир болуру албан. Олар ыяавыла кандыг-бир чүве-биле ойнаан, халып-шурап, маннап-даа тургулаар. Ынчалза-даа долгандыр турар кижилерге, ада-иелиге, кичээлээн угбазынга азы акызынга шаптыктап болбас дээрзин олар билген турар ужурлуг. Хөлүн эртпир шинчеңгир уругларны болуп туттунар кылдыр чанчыктырарда, олар-биле таарымчалыг ойнаарны ойнаар болза эки. Ынчан олар ойнуун чүрүмүн ёзугаар, алаан үениң дургузунда чангыс черге турар, ыяттавайн олурарлар. Ол ышкаш, ындыг уругларны өске бүгү уруглар ышкаш, бичиизиңгенне ажыктыг ажылдарга чанчыктырар ужурлуг. Олар ынчан ойнаар хирээлер хираалеп база хаарыындаш, азы пластилин-биле янзы-бүрү чүвелериниң хевирлерин тудуп, кылыр болгай.

Маңаа ындыг бир чижекти ап көрээлиңер. Шегловтарның ог-бүленде бичии Юра хөлүн эртпир шинчеңгир, чангыс минута-даа дургузунда ада олурбас турган. Ада-иези оолдуң хөлээшкинниг чоруун эвээжелиир-биле оон ойнаарын эде тургусканнар. Оон соонда Юра ойнаар хаарыыл-биле ыяш чонуп, пластилин-биле янзы-бүрү хевир-дүрүлер тудуп, хөлээп маннаайн, алаан үениң дургузунда олурар аварган. Ол ышкаш, Юра эртең, кежээ ачазы-биле кады гимнастика кылып, дыштаныр хүнүнде ог-бүленин улузу шупту халактап турганнар. Оон күш-ажылга чанчымыл, бажын иштинин ажылынга шыдаар хирези-биле дузалажып турар апарган. Юра кичээлдерге база кызымак өөренир болу берген.

Ынчангаш күш-ажыл уругну ылап-ла сонуургадыптар, ынаа ынак болза, аңаа-да херек чок маннан, өскелерге шаптыктавас апаар. Опчоктанырынга чарыгдап турган күжүн олар ажыктыг ажыл кылырынга чарыглаар апаарлар.

Мээң класымда Серёжа Бабушкин өөренип турар. Ол кашпагай, шоваа эвес, сөөртүнчек хевирлиг оол. Ол кандыг-бир ойнаарга белен-не киришпес, чаасканзыргай, чалгаараан хевирлиг олурун-ла турар. Оон кижизидилгезин ыш чөртпас болза, хаалчак, мунгаргай кижи болу берип болур турган.

Серёжаны канчаар кижизидээ экен?

Чүнүн-даа мурнунда, ону шинчеңгир ойнаарже хаара тудары чүгүлә. Серёжа болуун күжүнге бүзүревес болганда, ону чөптеп соглеп, мактаар болза эки. Ол чүгле ынчан болуунуң сөөртүнчек чоруунган алырлыр, коллективке, эш-өөруңе чанчыга бээр. Бис Серёжаны шак ындыг өөренирчи кылыр кижизидерни чедип ап шыдаар бис.

В. ПУГОВКИНА,
Кызылдың № 5 школазының башкызы.

Неделяның пятницада

Барыын-Хемчик районнуң Шуй-Аксының кадыкшылга школазы районнуң төвүнден ойлаан турар-даа болза, оон ажыл-ишчилери чүрт иштинге болган даштыкыда болуп турар болуушкуннар-биле хүн бүрү танышып турарлар.

Школаның башкылар болган ажылчыннар коллективинде шупту 32 кижи санаттынып турар. Агар политиканың болган СЭКП төөгүзү өөренирининң ийи болгунерин мынга тургускан. Болгунер неделяның пятницада саныында ийи шак кичээлден турар. Соолгу хүннерде СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренип дооскан болган СССР-ниң Дээди Советиниң алдыгы чыылазының ийиги сессиязының материалдарын өөрениринче кирипкен. Улангыя болгунерниң дыннакчылары А. П. Даваа, Б. У. Хөртек чангыс-даа кичээл шагы үспейн, беселарга идепкейлиг харылаан, эки өөренип турарда:

Б. БАРБА,
СЭКП төөгүзү өөренир болгунерин пропагандизи.

ЧЫЛ ЭГЕЗИНДЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫН ИЙИ ЦЕХТЕ

Таңды дээрге республикада сураглаан тараалаң район-на болгай. Оон карак четпес делгем ховуларынга элбек дүжүттүг алдын далайы чалгый бээр, он-он хову коробльдери аңаа эжиндирил эгелээр...

Таңдыда үлетпүр база тургустунуп турар. Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадының коллективи өртээн чылын күш-ажылчы бедик чедишкиннерни чедип алган. Чыл планы хуусаа бетинде ажыр күүсеттингеп. Районнуң девискээринде, Таңды-Улуг-Хемниң баштыг сынарының эдээнде Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинадын тургузуп турар. Алызында барыл Таңды дээрге чүгле тараа-биле баймак эвес, а үлетпүрүүн улуг төвү район болу бээр.

Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадының мурнакчы коллективиниң кижилериниң ажыл-амыдыралының күзелдериниң болгаш планнарының дугайында материалдарны моон адаанда парладывыс.

Чурумта: бригадир О. Танаа чазанар станокта ажылдап тур.
Фото С. Феоктистовтуу.

Бай-Хаак райүлетпүр комбинадының чазанар цехинде Оюн Танааның удуртуп турар бригадазы бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар. Ам ол бригада чүе столдар кылыр чаа чагыгны күүседиринче кирипкен.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШ, ООН ЭКИ ДООЗАР

Бай-Хаактың райүлетпүр комбинадының коллективи өртээн чылын бүрүнгаар улуг базымны кылган деп хөөрем чок чугаалаан болур. Бүдүрүлгенің ыяа планы ноябрь айда-ла күүсеттингеп, пландан ажыр 13 мун рубльге янзы-бүрү продукцииның бүдүрүп үндүрген. Мурнакы чылдарда үргүлчү хожудангай ажылдыг болуп келген коллектив ам мурнакчыларының олдуруунда кирген, а бүдүрүлгенің экономиктиг көргүзүглери республиканың өске райүлетпүр комбинаттарындан бедик болган. Продукцииның бот-үнезин шинтизи-биле 3,3 көпеекке чиигээн, а чамдык мурнакчы цехтерге хамаарыштыр алырга ол көргүзүг оон-даа бедик. Бот-үнезин 3,3 көпеекке чиигеткени кайы хире улуг чедишкин болганыл дээрзин база бир чурагай айтып турар: коллективтиң чыл дургузунда киирип алза чогуур орулгазының планы 213 хуу күүсеттинген! Ол дээрге бүдүрүп үндүрген продукцииның бот-үнезини чиигеткенінің ачызында чедип алдынганы чугаажок. Коллективте күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү бедээн, тудуг ажылдарынга тускайлаан акша-хөреңгилер долузу биле ажыглаттынган.

Бо бүгү чедишкиннер коллектив кежигүннерин күш-ажылчы чаа чедишкиннерже сорук киирип, чедип чыл планының бешки чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың үлам чидиглеңдиргеп. Оон түңнелинде комбинаттың аңгы-аңгы цехтери бо чылдың шалыпкын темпилер-биле эгелээннер, мырыңай баштайгы хүнүнден эгелеп-ле бүдүрүлгенің чаа-чаа мурнакчылары тыптып кээп турар апарган. Чижээ, эрткен чылын коллективке калбарган чарыштың тиилекчизи болган даараныкка негеп ам база бедик көргүзүглериң чедип албышаан, продукцииның шынарын экижидип турар, ол цехтиң мастерлери Галина Сат болган Мария Чуб олар хууда социалистиг чарышка будун чыл дургузунда кымга-даа аштырбайн келгеннер. Ынчалзажок амгы үеде байдал өскерилп эгелээн. Чүл дээрге даараныкчыларның мурнакчы негиинге төлептиг аланнажыкчы тывылган. Ол болза ыяш белеткелчилериниң найыралдыг коллективи-дир. Мурнунда ортумак көргүзүглерден өрүлеп шыдавайн турган участок ам күш-ажылчы улуг чедишкиннерлиг болуп, даараныкчыларны безин мурнап турар. Моторлуг хирээ-биле ыяш кезикчилери Монгуш Сереп болгаш Оюн Канчыыр-оол, ыяш дилдирикчизи Николай Тарасов олар амгы үеде бүдүрүлгечи эң бедик көргүзүглерлиг болуу бергеннер. Тудугжулардан Петр Степанов, Николай Румянцев, Василий Дмитриев, Анатолий Ежаков база планныг онаалгаларны ыракта ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда быжыыбиле туржуп турарлар.

Маңаа бистиң чедишкиннеривисти ам-даа дыка хөйүү демдеглеп болур-за. Харын ынчалзажок ажыглаттынмайн турар курлавырлар, четнестер, боттарывыстан хамаарышпас бергедээшкиннер бисте ам-даа бар. Оларның дугайында база чугаалаксап тур мен.

Комбинаттың бүдүрүлге баазазы ам-даа кошкак, ынчангаш чамдык үелерде болдунустуң курлавырларывысты четче ажыглаар аргажок болуп келгеш, темпиин ооҗумнадыпдаа турган бис. Чижээ, чазанымга негиин чүгле чыл төнчүзүнде дериң дооскаш, эт-херекселдер бүдүрүп үндүрериниң планын күүсетпээн бис. Бир эвес ол цехтиң деригелерин чогуур өй-шаанда алган болзувусса индыг хожудаашкын турбас ийик. Ам бисте чазанымга кылыгларының шынарын экижидериниң, ассортиментизин калбартырының бүгү-ле аргалары бар. Эрткен чылын туулбу бүдүрүлгезиниң планы база чедир күүсеттинмээн. Ол планын күүседип, районнуң ажыл-агыйларынга планнан ажыр туулбуну берип болур турган бис, ынчаарга хандырылга айтырыы дыка шаптыктаан. Фондулап хуваар материалдар-биле хандырылганы илаң ёзугаар ап турган болзувусса бергедээшкинге таварышпас турган бис. Машиналарның, механизмнериниң артык кезектерин, электриниг аппаратуралаарыны, харын-даа хаалга шүүкүктерин безин пат бооргала тып турган бис. Чүгле фараның электролампочказы чогундан автомашиналар үр үеде ажыл чок тургулаан таварылгалар бар.

Бүдүрүп үндүрген продукцииның шынары куду болуп, садыг четкилериге киргеш куду өртекке саттынып турган фактылар бар. Комбинаттың удуртукчуларының, партия болгаш профсоюлел организацияларының талазындан продукцииның шынарын шыңгыы контрольга албайн турганы-биле ону тайылбырлап болур. Ынчалзажок бистиң ап турар материалдарывыстан хырбаның, дозуларның, шуугайның шынары база куду, оларны чазанылга кылыгларывыга эвес, а тудутка ажыглаар материалдар турган. Ындыг болганда продукцииның шынарын экижидери черле берге дээрзи билдингир.

Коллективтиң мурнунда салдынган кол соруга болза, чедип алган чедишкиннерин улам быжыглаары, бар четпестерни эң кыска хуусаада чайладыры. Бистиң амгы үеде байдалывыс эрткен чылдагызындан дыка экижээн, техникти базазывыс быжыккан, кадрларывыс база ажыглыр. Ынчангаш айлар болгаш квартталдарның будуруге планнарын үргүлчү ажыр күүседип турган, бешки чылды чедишкинниг доозар дээш бүгү күштү үндүрүп ажылдаар бис.

ПОЛУНИН,
Бай-Хаак райүлетпүр комбинадының директору.

Таныжыңар, Галина Георгиевна Сат-тыр

Галина Георгиевна Сат ам оон ажыг чылдарда комбинатта даараныкчылап ажылдап келген. Оон кызымакай болгаш бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы мактал-шаннаалдыдаа, чонның үнелеглин-даа хой удаа ап келген.

— Кызылдың даараныкка комбинадынга баштай ажылдап киргеш оңктер ылап, хевеп салып, эп-не бодуун ажылдарны күүседип турган мен—деп ол сактып чугаалады. Бодуюн мергежилиг ол үр чылдарда бедидип, арга-дужулгазын дыка байдың алган. Галина Георгиевна амгы үеде эң нарын чагыгларны күүседип, ситеп, ведюр, креп болгаш өске-даа постерден чиик платъелер даарап турар. Ёзулуг-за мастер!

— Уругларымны база даараныкчының тускай мергежилиниге өөредип алган мен. Бирээзи Хакассияда даараныкчылап турар, а хеймери мында, мээң-биле кады ийин—деп ол уламчылап чугаалады. Чугаалап олура ажылын хензиг-даа каза тәүктелдирбес болду.

— А мен база өөренип-ле, өөренип-ле чор мен, кижилерниң кеткен хевеи каас-чараш, эптиг болгун дээш үргүлчү даараным өөренип-ле чоруур кижи-дир мен—диидир. Оон кезек бодаңып олура база чугаалап эгелээн.

— Кижиниң арын-шырайы-даа, сеткил-бодалы-даа, кеткен хевеи-даа —шупту-ла чараш болур ужурлуг деп Антон Павлович Чехов чугаалаан болгай. Ынчангаш мен база кижилерге бараан болуруң күзеп чоруур мен.

Галина Георгиевна бодуюн түскай мергежилиниге кедергей ынак, бистиң үениң кылажындан чыдып калбас, коммунизм тургузуучулуг кижилерниң негелдезерин хандырар дээш бүгү күжүн үндүрүп, ак-сеткилдиг ажылдап чоруур бедүүн совет ажыл-ишчи-дир. Оон бүдүрүлге көргүзүглери коллективте ап тергиниврининге деннежир.

Каас-чараш үгүлзелдиглиг, бедик шынарлыг пистерден шак-ла ындыг каас-чараш, бедик шынарлыг чиик платъелерни Галина Георгиевна ам-даа муң-мүңгү даарап бээр.

Чурумта: Галина Георгиевна Сат. Сөзүү болгаш фотозу С. Феоктистовтуу.

Ужуражылга кежээзи

«Тиилелге» совхозтуң мурнакчылары-биле Чедер 8 чыл школазының доозукчулары — 8-ки класчыларның ужуражылга кежээзи содуң болуп эртпеи. Анаа совхозта үскей эртемнигнер, механизатолдар, мурнакчы малчыннар, саанчылар келгидээн.

1960—1962 чылдарда совхозтуң ажыл-агыйының хөгжүдезинин база чедишкиннериниң дугайында совхозта ажылчын комитединиң даргазы эш Аракчаа чугаалаан. Оон соонда түскай эртемнигнер болгаш мурнакчы малчыннар боттарының ажыл-ишинин дугайында өөренирчилерге сонуургадың чугаалаан. Ылангыя совхозтуң дурижулгалыг саанчызы М. Кара-кыстың база бызаа ажаакчызы О. Долгарның санаа-онаалдары өөренирчилерге содун болган.

Өөредилге чылын эки дооскаш, төрээн совхозунуң янзы-бүрү ажылагый адырааларынга кээп ажыдаарыже аалчылар өөренирчилерни кыйгырганнар. 8-ки класчыларның мурнунган комсомолчу Иван сес алган, бодуюн үгбаларының, акыларының ынчаргыры хүлээп албышаан, совхозка 70 бызаларны өөренирчи комсомолчуларның күжүнде остүрүп доруктырарынче эш-өөруп кыйгырган. Оон саналын чангыс үе-биле хүлээп алган.

О. МАШПАК-ООЛ.
Таңды район.

Чүс хуу өөредилгелиг

Хову-Аксы сес чыл школазының бирги «г» класының өөренирчилери бирги чартык чылда чүс хуу өөредилгени чедип алганнар. Класстың 20 өөренирчилериниң ийи кижи коңчуг эки, тос кижи уларнын өөренгеп.

Мен бирги класста өөренип турар үргүлүг болган ол класстың ынчаалдарынга бо-ла олурлуу кааптар мен. Класстың удуртукчу башкызы Д. Биче-оол болган өруе дыл башкызы З. Бубякина олар кичээлдерни шынарлыг эртпирип турар. Кичээлдерге олурушкап база ол класстың бүгү өөредилге ажылынын байдалыдаан маңаа билгенни болза, эштер Биче-оол. Бубякина олар класска ийи чылчы чок турзун дээш. Боттоттарынын кичээлдеринге олурлуп, кошкак өөренирчилерге кичээлден ашкаар үеле дузалажып, өөренирчилерниң ала-иелери-биле үргүлчү харылажып турарлар.

СӨӨЛГҮ ПОЧТА-БИЛЕ

БӨДҮҮН ИШЧИ

Зинаида Михайловна Городнова—Хову-Аксы 8 чыл школазының ажыл-агый өргелекчизи. Ол школаның ишти чылыг, чырык, ярыг-шевер турзун дээш аннрдың чок ажылдап келген. 1962—63 өөредилге чылында школага хереглээр хөмүр дашты, ишитты эртпеи чазын-на белеткээн. Ам келир өөредилге чылында оттуулар ыяш белеткээр ажылды удуртуп турар.

Ажыл-агый өргелекчизи Городнова холуна масла, ярзы-бүрү хереекселдер тудуп алган, чоруп чанчыккан. Аяп-саап үрелиишкиннерин бодуу доң-дораан кылыптар. Ол школада профсоюлел комитединиң кежигүнү болуп, аңмыдырал-чурттала секторунуң ажылын харыылаан, ол хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар.

О. КОРОДА.
Таңды район.

ОРУК-СУУР ААҢЫ-БИЛЕ

Орук-суур Тес-Хем районнуң Теректиг-Хем суурлуу таварын эртип чыда, ында баш таарымыр черге кире дүштүм. Аныяк өр келген кижилерни хөлчок ээлдек хүлээп ап, дүргеи болгаш мергежилдиг ажылдап турар болду.

Аңаа турган бир аныяк кижиден мастериң дугайын сонуургап айтырарымга:

— Совхозтуң ажыл-агый өргелекчизи Иргит Лама бо-ла болгай, бодуюң эки-туразы-биле эш-өөруңге дузалаан, парикмахерская ажылын хүлээлип алганы ол-дур ийин—диди.

Ол баш таарымыр мастер болбушаан, ажыл-агый өргелекчизиниң хүлээлгезин эки күүседип турар, совхозтуң идепкейлиг хөй-иитичилериниң бирээзи болду.

В. САНАА.

ЧҮТКҮЛДҮГ

«Малчын» колхозта аныяктарның кежээки школазында ээлээ кай колхозчулар идепкейлиг өөренип турар. Олариның араазында 35 харлыг Салчак Эрес-оол анчээлдерден ооалдавайн доктаамал кээп, чүткүлдүг өөренирчи деп мактаткан. Ол башкыларның тайылбырын эки дыннап, немелде литератураларны хөйү-биле номчуп турар. Башкылар оон айтырыгларны салыр—Эрес-оол тодаргай, шын харыылаар.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

БУРУУЗУН БИЛИНЗЕ-ДАА

Совхозтуң директору Монсеев Хендергенин Ак-Тал суурга чаа-ла кирип келгеш, кудумчулап хап орда он талазында ыыт-ла эвес ыыт дынналган.

Чеде бээрге, Аркалий Масленников кадайы-биле кады «Улуг-Хая» совхозка кирген-ден бээр шоолуг-ла үр болбаан. Оон мурнунда ол Хову-Аксыга кобальт комбинадының тудуунга ажылдап турган. Масленниковту чурум үреэр, арагалаар чоруу дээш совхозтан үндүрер дугайында совхоз директорлыының дужаалы үнген. Ол болуунуң буруузун билинген биле-ириишкинни совхоз директорлыына кирип, моон сонгаар арагалап, шош-сошаа кылыр чоруктуу болгаш-ыңмаан. Ол хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар.

Таңды район.

ОРУК-СУУР ААҢЫ-БИЛЕ

Орук-суур Тес-Хем районнуң Теректиг-Хем суурлуу таварын эртип чыда, ында баш таарымыр черге кире дүштүм. Аныяк өр келген кижилерни хөлчок ээлдек хүлээп ап, дүргеи болгаш мергежилдиг ажылдап турар болду.

Аңаа турган бир аныяк кижиден мастериң дугайын сонуургап айтырарымга:

— Совхозтуң ажыл-агый өргелекчизи Иргит Лама бо-ла болгай, бодуюң эки-туразы-биле эш-өөруңге дузалаан, парикмахерская ажылын хүлээлип алганы ол-дур ийин—диди.

Ол баш таарымыр мастер болбушаан, ажыл-агый өргелекчизиниң хүлээлгезин эки күүседип турар, совхозтуң идепкейлиг хөй-иитичилериниң бирээзи болду.

В. САНАА.

ЧҮТКҮЛДҮГ

«Малчын» колхозта аныяктарның кежээки школазында ээлээ кай колхозчулар идепкейлиг өөренип турар. Олариның араазында 35 харлыг Салчак Эрес-оол анчээлдерден ооалдавайн доктаамал кээп, чүткүлдүг өөренирчи деп мактаткан. Ол башкыларның тайылбырын эки дыннап, немелде литератураларны хөйү-биле номчуп турар. Башкылар оон айтырыгларны салыр—Эрес-оол тодаргай, шын харыылаар.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

Тываның чогаалчылары „Шынның“ арнында

ЮРИЙ Күнзегеш Кызылдың № 2 школазынга өөренип турда-ла, оон шүлүктерин номчукчулар «Сылдысчыгаш», «Тываның аныяктары», «Шын» солуннардан болгаш «Улуг-Хем» альманахтан номчуп, таныжа берген. Күнзегештиң шүлүктериниң баштайгы чыындызы 1952 чылда «Хөвүнүн аялгалары» деп ат-биле үнүп келген. Ийи чыл болганда, Москвага «Совет чогаалчылар» деп ном үндүрер черге, орус дыл кырынга оон «шүлүктер» деп нему парлаттынган.

Ол ышкаш, Юрий Шойдакович Күнзегештиң шүлүктериниң чыынды номун «Найыралдың тугу» деп ат-биле Тываның ном үндүрер чери үндүрген. Оон шүлүктери «Огонёк», «Сибирские огни», «Дружба народов», «Смена» база Якутияның «Соңгу чүктүң сылдызы», Бурятияның «Байкал» деп сеткүүлдеринге орус, якут, бурят дылдарга парлаттынган. Ол А. Пушкинниң, И. Тургеневтиң, Л. Толстойнуң, И. Франконуң, Джардж Г. Байроннуң болгаш өске-даа сураглыг классиктерниң чамдык чогаалдарын тыва дылче очулдурган кижилерниң бирээзи. Бо чылын Тываның ном үндүрер черинге оон шүлүктериниң чыындызы «Дүңмазының ыры» деп ат-биле үнер. Амгы үеде Күнзегеш тыва улустуң аас чогаалы — кожамык ырларны чыып бижиир ажылын чедиишкиниг боттандырып турар.

Моон адаанда Ю. Күнзегештиң найырал болгаш ынакшыл дугайында чаа шүлүктерин парладывыс. «Сактып чор мен» деп шүлүктү ол Москвага өөренип тургаш бижээн.

Ю. КҮНЗЕГЕШ.

Үш шүлүк

1. КАЗАНЬ

Ажыг кыштың шуурганынга
торлуш дивейн,
Аалдап келген,
кудумчуңда базып чор мен.
Шыксымаар хат
кастыым суйбап,
сыылап туру.
Шыыладыр чаап хонгаш,
кудай намдаан,
Шырым булут
мурнуу чүкче дезе берген.
Өгбелерим өттүнген дег,
караа сыгыр,
Өгленген хүн
хүлүмзүргей,
чырык-даа бол,
Ширини кижи шырайы дег
соолаңнааш:
Шилдеерти дожаңнаан
хар тайгак болду.
...Кадыр ийде
кажарарган Кремлиң
Ханаларын чире дегген
согуннарны,
Тиглиг —
эрги
чавыт,
дыпкыш казанакты —
Дириг төөгүн
базым сана номчуп чор мен.
Будуу кеппээн,
бедик,
чараш ордулардан,
Буян-кежик дарганчызы —
заводтардан
Владимир Ильичиин,
Тукай биле Горькийин
Мында-дыр деп
чоргаарланып
көрүп чор мен.
Тыным алган,
ынак,
төрел маадырым —
Джалильдиң
аялгазын
ырлап чор мен.
«Уранхай» деп шолалаткан
тыва чонум
Уран тоолун
ырын-шоорун
мени мурнай
Хакас оглу
Катановтан дыңнаан хүнүң
Кажан ийик?
Адаргаксап сактып чор мен...
ширини кижи шырайы дег
соолаңнааш хат
Чикче шинлеп,
каътче каалап —
чашты берди:
Заслоновтуң партизаны,
эрги шериг
Заки Нури
холум тудуп,
шүлүктеп тур.
Найысылал Москвага
тыпкан өнүүм—
Чечен кызы
менче утпуй
кылаштап ор.
Найыралдың хүлүмзүрүү
хүннеп келди.
Сени мактаан
төрээн ырым төрүттүндү.

2. ЫНАКШЫЛ

(Кыргыс дылдан үлегерлээн шүлүк)

Ынакшылды тывызыкка деңнексээр мен,
Ону чүгле сагынгырлар тып ап шыдаар.
Ынакшылды өргүн хемге дөмейлээр мен,
Ону чүгле эштип кешкеш терендир дээр.

3. САКТЫП ЧОР МЕН

Чалар ол дег ошкаашкынның
Чалбыраажын сактып кээр мен.
Часкы хаак дег сула чаңың,
Чайнаан хөл дег карактарың
Сеткилимге чырып келир —
Сени көрүп оруксаам кээр.
Чыыра тырткан чымчак куспаан
Чылыг хоюн бодап кээр мен.
Энгиске дег ийи чаагын,
Эгенгензиг хүлүмзүрүүн
Өкпе-чүрээм доюлдурар —
Өртемчей-даа уттундурар.
Дүмбей дүн дег кара чажын
Дүжей бергеш оттуп кээр мен.
Амыргазыг чаңгыланыр
Амыраам сээн өткүт үнүн
Сарадак дег дыңнаксаар мен
Сагыжымдан ыравас сен.
Аравыста бедик артта
Ак хар чаггаш улдуртупкан,
Ужар-хеме келбес-даа бол,
Кызыл тыным—ынаам сеңээ
Ужуражыр күзелим бар:
Кылаштап-даа чеде бээр мен.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи Владимир Оскал-оолдуң удурткан цирк белүү бистиң Совет чурттувуста болгаш дыка хөй даштыкы чурттарда биядингир апарган. Олар боттарының цирк көргүзүүнүң программазын улам-на солун кылдыр байыдып турар. Ылаңгыя тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран чүүлү оларның көргүзүүнде сиңниккен.

ЧУРУКТА: сураглыг цирк артизи Күжүгет Хензиг-оол бодунуң чаа номерин көрүнчүлерге көргүзүп турары.

Фотозу П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Редакциядан:

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ! «Шын» солуннуң редакциязы «НОМ БОЛГАШ НОМЧУКЧУ» деп эгениң адаанга республиканың библиотекаларының, кызыл булуңнарының болгаш ном садыгларының ажылының дугайында хөй-ниитиниң көрүлдезин эгелеп турар. Көрүлде БО ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 1-ГЕ чедир үргүлчүлээр.

Бо хөй-ниитичи көрүлдеге мооң адаанда айтырыгларның дугайын бижип болур: партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаарын көдээ болгаш район, хоорай библиотекаларында канчаар тургусканы; хөй-ниитичи активчилерниң ном пропагандазын ажылчы чоннарның ортузунга чорудуп турары; номчукчулар конференцияларын, лекцияларны, беседаларны, ыыткыр номчулгаларны эрттирип турары; библиотека ажылын хөй-ниитиниң шугуму-биле организастаар дээш кандыг арга-хемчеглерин ап турары; кызыл булуңнарда кандыг солун, бот-тывынгыр ажылдарны чорудуп турары; оларны хөй-ниитиниң активчилериниң канчаар эргелеп башкарып турары; ном садыгларында, магазиннерде номну садыглап, малчыннарга ном, солуннарны чедирип берип турары, РСФСР-ниң Дээди Совединиң болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел ажылдарын чорударынга библиотекаларның киржилгези болгаш оон-даа өске.

Бо үстүнде айыттынган айтырыгларны чырыдып бижиринге үндезилээш, ажылда четпестериниң чылдагаанларын тодаргай айтып, чидиг шүгүмчүлелдерин база кылыр ужурлуг. Бо көрүлдеге киржип турар бистиң бижикчилеринис боттарының тывынгыр чоруун, амыдыралды ханызы-биле билир мергежилин, редакция-биле быжыг харылзаазын көргүзер ужурлуг.

Ынчангаш «Ном болгаш номчукчу» деп хөй-ниитичи көрүлдени эгелептээл. Бир-ле дугаарында Бин-Хем районга сөстен берээл. Ол дугайын мооң адаандан номчуңар. Ол ышкаш, Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң инспектору эш. В. Волковтуң «Амыдырал-биле денге базар» деп чүүлүн парладывыс. Эргим номчукчу, бо чүүлдү база номчуп таныш.

Дараазында — Улуг-Хем районнуң библиотекаларының, кызыл булуңнарының болгаш ном садыгларының ажылының дугайында чагааларны парлаар бис.

БИСТИҢ НОМЧУКЧУВУС, сен ажыл-агыйның кандыг-даа адырында ажылдап турар болзуңза, «Шынның» бо хөй-ниитичи көрүлдезинге кириш. Сээн чагааңны манап тур бис.

Хөй-ниитичи көрүлдениң түңнелин апрельдиң эгезинде бистиң солунга парлаар.

Көдээ чонга

Бистиң районнуң көдээ библиотекаларындан «Өөк» совхозта библиотеканы эки ажылдыг деп санап турар бис. Оон эргелекчизи Зоя Константиновна Немкина совхоз төвүнүн бажың бүрүзүнге чедир ном тарадыр ажылды эки чорудуп турар. Библиотеканың ном фондузу 9200 кезек, номчукчулары 363 кижи четкен. 1962 чылда номчукчулар шупту 9400 чүүл бүрү номну ап номчаан. Номчукчу бүрүзү чыл дургузунда 26 номну номчаан. Ам библиотека номчукчу бүрүзүнүн номчуур номнарының санын оон-даа көвүдедир сорулганы салган.

Библиотеканың иштн арыг-силиг, чылыг. Чаа номнар делгелгезин доктаамал кылып турар, ында янзы-бүрү стендилер база бар. Мурнакчы саанчыларның, хойжуларның ажылының дуржулгазын бижээн дептерлерни тускай булунда делгээн. Ол делгегни номчукчулар сонуургалдыы-биле көрүп турарлар.

Партияның XXII съездизиниң база СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын көскү черде делгеп салган. Сөөлгү үеде ноябрь Пленумунуң материалдарын чонга пропагандалаар ажыл эки чоруп турар. Пленумнуң материалдарының дугайында стенд кылдынган, библиотекага ол дугайында беседалар каш удаа болгулаан.

«Искра» колхозтуң Ленинка суурда эш Шевцова, Ээрбекте эш Петрова эргелекчилээн көдээ библиотекаларның ажылы мурнукузундан экижип турар.

«Тинлелге» колхозтуң Сесерлиг салбырында библиотека сөөлгү үеде барык-ла ажылдавастаан. Оон чылдагааны— одаар ыяш чок бөөп турарында. Сесерлиг салбырының удуртукчулары, ында партия эге организациязы библиотеканы одаар ыяш-биле хандырарынче кичээнгей салбайн турары кончуг четпес.

А. БОБРОВСКИЙ,
райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

Эргелекчи-даа, секретарь-даа

Бин-Хем районнуң ном садыының садыгжызы Зоя Ивановна Магерябиле бистиң беседавыс үр-ле болган. 1962 чылда болган республиканың ном тарадылгазының айында районнуң ном садыы канчаар киришкениниң дугайын чугаалап олура, Зоя Ивановна мынча деп хомудап чугаалады:

— Районнуң колхозтарынга, «Өөк» совхозка ном тарадылгазы организас чок эрткен. Ынчангаш план күүселдезин соңгаар тыртканнар.

— Олар кандыг шаптыктыг болган ирги?

—«Көдээ магазиннерге ном садары ол магазиннериң план күүселдезинге хуу немеп бербес чүве-дир, чүге дээрге улус номну садып албастыр»—деп, райпонуң садыг эргелекчизи эш Бологов мынча дээш, тооп бодаваан болгай.

Бологовтуу шынныг бе? Чок, харын райпо, оон чер-черлерде садыг, магазиннери ном тарадылгазынга идепкейлиг киржир ужурлуг турганнар.

— Бо чугула ажылга ВЛКСМ райкому база-ла багай киришкен. Райкомнуң секретарьлары чүгле сөс кырында «ном тарадыкчылары» болганнар...

— Комсомолчу ном тарадыкчылары чеже кижи ирги? Силерге райком түңнелин чугаалап берген бе?

— Чок, ол дугайын сактып бодаваннар-даа...

Ном тарадылгазының айында районнуң ном садыы чүгле 644 рубльдиң номун садып тараткан. Ол дээрге дыка куду түңнел-дир.

Райпонуң садыг килдизи, ВЛКСМ райкому болгаш районнуң ном садыы бо чаа чылдың келгени-биле холбаштыр, районга ном тарадылгазын канчаар организастаарының тодаргай планын кылып албаанар. А колхозтарда, совхозтарда коммунистер болгаш комсомолчулар, хөй-ниитичи актив бо ажылга моон соңгаар канчаар киржирил?..

Республиканың мурнакчы библиотеказында

ХОСТУГ ШИЛИП АЛЫР

Туранның район библиотеказы номчулга залдыг, ном бижидер болгаш номнар делгээн үш делгем өрээлдерлиг. Ном бижидер өрээлде кижиле хөй болду. Олар номнар делгээн өрээлче кирип, библиотекарының дузазы-биле сонуургаан номнарын боттары шилип ап турдулар.

Номну канчаар шилип аарының дугайын көскү черде бижээш аскан. Чаа номнар делгээр стендини библиотекага кирген кижи дораан-на көрүп каар. Ынчангаш чаа номнар-биле номчукчулар дораан-на таныжарлар.

Номчукчулар түр када эвээжей бээр аразында, библиотекарь-биле таныжып чугаалаштывыс. Ольга Казакова болза Канскиниң библиотека техникумун эрткен чылын дооскан. Библиотека ажылының дугайын чугаалажып олура, номчукчулар кажандан бээр боттары номнарны шилип ап турар апарганын сонуурган айтырарывыска эш Казакова мынчаар харыылады:

— Хостуг шилип алыышкынны 1961 чылдың ноябрьдан эгелээн. Мен маңаа 1962 чылдың августа келдим. Ынчаар ажылдаарга, номчукчуларның сонуургалын хандырарынга-даа, библиотека ажылдакчыларынга-даа чиик-тир.

Шынап-ла, номчукчуларның хостуг шилип алыышкынының түңнели багай эвес дээрзин дараазында сантүңнер көргүзүп турар. Номчукчулар саны 1961 чылда 1106 кижи турган болза, 1962 чылда 1188 кижи четкен. Бир номчукчу 1961 чылда 20 номну номчаан болза, 1962 чылда 23 номну номчаан.

ЯНЗЫ-БҮРҮ ТЕМАГА

Номчулга залының дөрүнде, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дурумун бижээш аскан. Оон адаанда «СЭКП-ниң XXII съездизиниң материалдарын өөренинер» деп эгелиг булуңчугаш бар. Ында съездиниң материалдарын делгеп салгылаан. Номчулга залы делгем, аңаа хары үгда 25 кижи олуруп, номчуттунуп болур. Янзы-бүрү солуннар, сеткүүлдерин чурум-чыскаалдыг чыып салган. Сонуургаан чүүлүн номчукчу боду ап номчуурунга таарымчалыг кылдыр тургускан. Ол-ла залда янзы-бүрү тайылбыр литература база бар: словарьлар, библиография, этнография номнары, хоорайлар төөгүзү, бажың ажылы болгаш аъш-чем кылырынга сүмелер дээш оон-даа өске.

Янзы-бүрү темага номнар делгелгезин кылгылаан. Чижээлээрге, «Бис коммунизмге чурттаар, коммунизмин тургузар бис», «Бурган чокта—орук делгем», «1812 чылдың Ада-чурт дайыны», «Музыканы өөренинер, аңаа ынак болуңар» дээн ышкаш оон-даа өске.

Библиотеканың ажылдакчылары ыыткыр номчулгаларны доктаамал организастап келгеннер. Карак-чоктар ниитилелиниң Туран салбырында кежигүннеринге ындыг номчулгаларны хөйү-биле эрттирип берип турар. Олар—библиотеканың доктаамал аалчылары. Чоокта чаа оларга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарынга ыыткыр номчулганы кылып берген. Ол ышкаш, моол поэзинга хамаарышкан ыыткыр номчулга кежээзи номчукчуларга сонуурганчыг болган.

НОМЧУКЧУЛАР-БИЛЕ ХАРЫЛЗАА

Район библиотеказы партияның XXII съездизиниң материалдарын чонга пропагандалаар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп келген. Библиотеканың ажылдакчылары хоорайның чурттакчыларынга «Коммунистиг ниитилелдиң кижизи кандыг болурул?» деп диспутту организастаан. Коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дурумүнге бөлүктер аайы-биле беседалар база болгулаан. Ылаңгыя «Кижи кижиге — эш, өңнүк болгаш акы-дуңма», «Өг-бүлезинге бот-боттарын хүндүлежири болгаш уругларын кижизидер дугайында сагыш салыры» деп темаларга болган беседалар дыңнакчыларга солун болган.

Көжер библиотекаларны «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран, Билелиг сүт-бараан фермаларында болгаш хаван фермазынга тургускан. Ол черлерге номнарны доктаамал чедирип, хүн бүрүнүн амыдыралы-биле холбашкан лекция, беседаларны номчуп берип турганнар. Чижээлээрге, хаван фермазынга мурнакчы хаван ажаакчыларының дуржулгазының дугайында, сүт-бараан фермазының ажылчыннарынга — космос, куба айтырының дугайында беседаларны чорутканнар.

АКТИВЧИЛЕРГЕ ДАЯНЫР

Анна Павловна Петрова Туран библиотеказынга 16 чыл ажылдап келген. Ол Канскиниң библиотека техникумун 1947 чылда дооскаш, Тывага ажылдап эгелээн. Бо үениң иштинде ол ажылынга мергежин, арга-дуржулгалыг-даа апарган. Эш Петрова библиотеканың ажылын экижидеринге чаа-чаа аргаларны тып, номчукчуларны хөйү-биле хаара тудар ажылды чорудуп келген. Ынчангаш ол библиотекада номнарны номчукчулар боттары шилип алырын чедиишкиниг боттандырып турар.

1961 чылда абонементиден 24561 номну номчукчулар ап номчаан, а 1962 чылда — 27470 ном ап номчуттунган. Ылаңгыя көдээ ажыл-агый номнарын номчууру көвүдээн: 1961 чылда 563 номну номчукчулар ап номчаан, а 1962 чылда 739 четкен. Ол ышкаш үш ном бүрүзүнүн бирээзин-не ажыл-агыйның өске-даа янзы-бүрү адырларындан ап номчаан.

Библиотеканың ажылынга дузалап турар үлегерлиг активчилер база бар. Чижээ, тудуг-монтаж эргелелиниң Туран салбырының ажылдакчызы эш Лазарева янзы-бүрү литератураны библиотекадан алгаш, коммунистиг моральга хамаарышкан беседаларны ол организацияга күзелдиябиле эрттирип турар.

Библиотека ажылында четпестерни чок деп болбас. 1961 чылга бодаарга, эрткен чылын фермаларже баар ажыл кошкак болганын эргелекчи боду-ла чугаалап турду. Ол чүден болганыл дээрге, «сөөлгү үеде библиотекада ажылдакчылар чедишпейн турар деп шын эвес хөөпнүң тыптып келгенинде». Ынчалзадаа библиотека активи эки ажылдаан болза, ындыг четпестер турбас ийик. Бистиң чуртувуста библиотека болгаш культура албан черлеринде калбаа-биле ажыглап эгелээн хөй-ниити эгелээшкинни бо библиотекага база ажыглаан болза кончуг эки болур турган. Бүгү-ле ажылды чүгле 2 кижи кылырга четтикпейн баары чугаажок. Ынчангаш хоорайда албан-организация, бүдүрүлге черлериндеи библиотека ажылынга дузалаар активтерни хөйү-биле организастаар болза эки.

Б. ДИРЧИН.
(Бистиң тускай корр).

ЭЭН ТУРБАС УЖУРЛУГ

Бистиң Туран сүт-бараан фермазында кызыл булуң бар. Ол делгем, таарымчалыг. Кежээлерде аңаа колдуунда кино үнүп турар. Бистиң республиканың база өске-даа черлериниң саанчыларының мурнакчы дуржулгазын бижээн номнарны ол кызыл булунга номчуп, таныжып турар бис. Ол ышкаш, бистиң ферманың ажылдакчылары солун, сеткүүлдерин шупту чагыдып алган номчуп турарлар.

Эрткен чылын биске кээп турган, район библиотеказының көжер библиотекажыгажы сөөлгү үеде чүгле ында-хаая кээр апарган, ол кээрде биске эң-не чугула номнарны эккеп бербейн турар.

Хөй-ниитичи эгелээшкин-биле бо кызыл булуңнуң ажылын удуртур кижини «Кызыл тараачын» колхозтуң комсомол организациязы колхоз аныяктарындан азы бистиң ферманың ажылдакчыларының иштинден тып тургузары чугула. Ындыг турбуже, комсомол организациязы кызыл булуң ажылынче бичин-даа сагыш салбайн келген. Сөөлгү үеде биске лекция, беседа болбастаан.

Фермада бар номнарны чангыс черге чыгташ, оларны чөптүг ажыглаар кылдыр кызыл булунга чыып салыр болгаш аңаа көктеглиг солуннар турар болза, таарымчалыг болур ийик.

А. ҮЗҮЙГЕН,
саанчы.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ДЕНГЕ БАЗАР

«Ном болгаш номчукчу» деп хөй-ниитичи көрүлдени солун дамчыштыр эгелеп турары бистиң республиканың библиотекаларының, кызыл булуннарының, ном садыгларының ажылының чедиишкиниг талаларын номчукчуларга таныштырарынга, оларның чаа-чаа арга-дуржулгаларын нептередиринге, ол ышкаш оларның ажылында четпестерни илередиринге бир организакчы чугула хемчег болур. Ол көрүлде-биле холбаштыр, республикада библиотека ажылының амгы үеде чоруп турары-биле номчукчуларны таныштырары база-ла ажыктыг деп санап турар бис.

Ам Тыва АССР-де 117 массалыг библиотекалар база профэвилелдериниң, школаларның, колхозтарның, совхозтарның, албан-организация, үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң библиотекалары бар. Республиканың библиотекалары ажылчы чонга бир миллион ажыг номну халаска ажыглаары-биле хандырып турар. Бисте улуг назылыг чурттакчы чоннуң ийизиниң бирээзи-ле библиотеканың номчукчузу. Библиотекалар политиктиг болгаш уран-чечен, көдээ ажыл-агый болгаш культура амыдыралының номнары-биле эки хандыртынган.

Чүгле номнарны хөй санныы-биле чыып, делген алыры-биле кызыгаарлаттынмайн, харын оларны номчукчуга дүрген чедирери — библиотека ажылдакчыларының эң-не чугула херээ болур. СЭКП Топ Комитеди бодунуң хүлээп алганы «Чуртта библиотека ажылының байдалдары болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» доктаалында чоокку чылдарда номну чурттакчылыг чер бүрүзүнге, өг-бүле болгаш школачы бүрүзүнге чедиреринин эргежок чугулазын айыткан. Бо чугула сорулганы боттандырарынга бүгү-ле аргалар бистиң республикада бар: хөй ном фондулуг библиотекаларлыг, бодунуң ажылынга ынак, аңаа сонуургалдыг ажылдакчыларлыг бис, номчукчунуң номга сонуургалы хүн бүрү бедип турар. Ынчалза-даа ол сорулганы боттандырарынга моондактап турар чүүлдер база бар: чижээ, чамдыкта ырак-узакта чурттап турарларга ном чедиреринин бергедеп турары, чамдык библиотекаларның материалдыг баазазының чедишпези, оларның ажылдакчыларының ажылдан үнер-кирер, солчур чоруу болгаш өске-даа. Ол бергелер турзажок, ону ажып эртер, ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидериниң херээнге партия организацияларынга дузалажыр сорулгалыг бис.

Кайы-ла библиотека чон-биле харылзаазын экижиткен болдур, ында номчукчулар хөй, ажыл шынарлыг болур. Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан көдээ библиотеказының эргелекчизи Т. Ондар номну номчукчу бүрүзүнге чедирип турар. Библиотека чөвүлелиниң кежигүннери, партия болгаш комсомол организацияларының активчилери эш Ондарның идепкейлиг дузалакчылары апарган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң чээрби ажыг бригадаларында, фермаларында, хову турлагларында көжер библиотекажыгаштарны эш Ондар организастаан. Оларда хөй-ниитичи активчилерни быжыглап тургускан. Партияның болгаш чазактын шиитпирлерин, көдээ ажыл-агыйның мурнакчы дуржулгазының дугайын ол боду баштап алгаш пропагандалап турар.

Балгазын көдээ библиотеказы (эргелекчизи эш Егорова) ында «Революцияның чалбыыжы» колхозтун ажыл-ишчилери-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Янзы-бүрү темаларга кылдынган стендилер, плакаттар, көргүзүг булуннарын библиотекада аскан. Мында карта-схема бар, ында Балгазын суурда библиотекадан ном ап номчувайн турар өг-бүлелерниң данзызын киирген болгаш оларга номну чедирип бээриниң, олар-биле беседалажырының хуусааларын айыткан. Эш Егорованың кызымаккай ажылының түңнелинде, ындыг бажыңнарның болгаш номчукчуларның саны эвээжеп турар.

Район библиотекаларындан Бин-Хемниң район библиотеказы номчукчулар ортузунга улуг ажылды чорудуп турар (ол библиотеканың дугайында бо арында тускай чүүл парлаттынган, ону номчуңар).

Уруглар библиотекалары бисте чыл бүрү көвүдеп турар. Туранның, Сарыг-Септиң болгаш Кызыл хоорайның уруглар библиотекалары школаларда библиотекалар-биле, башкылар болгаш ада-иелер-биле быжыг харылзааны тудуп, номчукчуларының санын улам-на көвүдедип турар. Ол библиотекаларның чанында «Номнуң өңнүктери» деп болгүмнер тургустунгулаан. Ол болгүмнерниң киржилгези-биле библиотекаларга массалыг ажылдарны: утренниктерни, литературлуг оюннарны, номчукчулар конференцияларын, слёттарны организастап турар. Бо үстүнде уруглар библиотекалары В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 40 чыл оюн таварыштыр республиканың эң дээре уруглар библиотекалары деп атты чедип алганнар.

Бистин хоорай, район болгаш көдээ библиотекаларывыстың ажылында өске-даа чедиишкиннерни демдеглеп болур. Олар хүн бүрү тыптып, сайзырап, чаартынып турар. Ынчалза-даа библиотекалар ажылында четпестерни (бо көрүлдениң үезинде-даа) өй-шаанда илередип, оларның ажылынга дузалаары бүгү хөй-ниитиниң чугула сорулгазы болур.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хөй-хөй библиотекалар номну өг-бүле бүрүзүнге чедирер ажылды кошкак чорудуп келген. Чонну ном-биле хандырарының планнары бо районнарда ам-даа кылдынмаан, чеже өг-бүле ном бижидип албайн, азы номчувайн турар дээрзи оларга ынчангаш билдинмес. Байдал ындыг турда, ол районнарның культура килдистери сагыш амыр эптежип турары шын эвес.

Республиканың культура министерствозу болгаш республика библиотеказы мал ажылының талазы-биле эң эки библиотека плакады дээш конкурсту чорудуп эгелээн. Ынчалза-даа конкурска кээп турар плакаттар кончуг эвээш. Ол чүл дээрге бистиң библиотекаларывыс көдээ ажыл-агый дугайында чаа чүүлдерни пропагандалаарынче сагыш салбайн турарын айтып турар. Амгы үеде Тываның колхоз, совхозтарында механизаторларның бүгүнинти өөредилгези чоруп турар чүве болганда, көдээ библиотекалар ында өөренип турарларны номнар-биле хандырарын утпас ужурлуг.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылынга хөй-ниитиниң шугуму-биле ажылдаарын калбартыр дугайында партияның чаа Программазында айыткан. Бо талазы-биле чамдык библиотекаларның оралдажыышкыннарны кылып турары черле өөрүнчүг. Көжүп чоруур болгаш чурттаага бажыңнарында библиотекажыгаштарның саны элээн көвүдээн, чамдык библиотекаларда чөвүлелдер, «библиотеканың өңнүктериниң» болгүмнери ажылдап эгелээн. Ынчалза-даа библиотека ажылын хөй-ниитиниң шугуму-биле эргелеп башкарар ажылче ёзулуг кичээнгей салбайн турарывыстан библиотекаларның кол кезиинде чүгле штаттыг ажылдакчылар, ажылдап, аңаа шалың чок ажылдакчыларның киржилгези кошкак болуп турар.

Библиотекаларны бажын-балгат-биле багай хандырып турарының дугайында шүгүмчүлелдер моон мурнунда республика солуннарынга-даа парлаттынып, культура албан черлериниң ажылдакчыларының хуралдарынга-даа хөй удаа чугаалажып турган. Ынчалзажок көдээ болгаш район библиотекаларының чамдыызы эки шынарлыг, делгем номчулга залдары-биле хандыртынмаан. Ылаңгыя Өвүр, Тес-Хем районнарның көдээ библиотекалары бичин, кызаа өрээлдерде турып турар. Моон соңгаар ол районнарга библиотекалар бажыңнарын тудар, азы эки шынарлыг бажыңнар-биле хандырарынче кичээнгей салыры чугула.

Республикада библиотека ажылын экижидериниң бир перспективтиг айтырыы — кадрларны ажылга шын шилип алыры, оларның ажылынга дузалаар хемчеглерин боттандырары болур. Амгы байдал-биле алырга, ылаңгыя көдээ библиотекаларга таварылга болган, тускай эртеми чок кижилерни ажылга хүлээп ап турар. Оон хараазы-биле оларның ажылдан үнер, азы ажылынга эз-харыысалга чок чоруунун чылдагааны ол. Көдээ библиотекалар ажылдакчыларының семинарын районга чылда 6-дан эвээш эвес организастаар чурумнуг турда, бисте районнарның хөй кезиинге чүгле 1—2 семинарларны чорудуп келген. Ол ышкаш, район библиотекалары биле көдээ библиотекаларның аразында дуржулга солчуушкуну кошкак. Бо четпестерни узуткаарының бүгү-ле аргалары бисте бар, оларны дилеп тывар, ажыглаар херек.

Библиотеканың хүн бүрү организастыг, массачы ажыл-херээ, оон хөй санныг активчи номчукчуларының оон ажылынга идепкейлиг киржилгези — совет кижиниң мораль талазы-биле өзүлдезинге, коммунизм тургузукчузу кижиниң политика болгаш культура талазы-биле кижизидилгезинге улуг рольду ойнап турар. Бо хүндүлүг сорулганы күүседир дээш библиотека ажылдакчылары амыдырал-биле денге базар ужурлуг.

В. ВОЛКОВ,
Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң библиотекалар талазы-биле инспектору.

КОНЧУГ ЧУГУЛА ДОКУМЕНТ

«Правданың» «Тайбыңның болгаш социализмниң типилелгези дээш нөмүүлүстиг шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаал» деп редакция чүүлүн делегейниң хөй-ниитизи улуг сонуургап-биле уткаан. «Правданың» чүүлүн даштыкының парлалгазында аажок чугаалажып көрүп турар.

ПРАГА. Чехословакияның хөй-ниитизи «Правданың» чүүлүнге улуг кичээнгейни салып турар. Тайбың болгаш социализм дээш демиселге делегейниң коммунистиг шимчээшкиннерин болгаш соруулгаларын марксисчи-ленинчи ёзу-биле анализтээн болгаш редакцияның база дайынның нүштерин ажар чаа тиилелгелериниң нол негелдези болур делегейниң коммунистиг шимчээшкинниңиң чаңгыс эвин быжыглаарының эргемин чугулазын онзалап демдеглээн ол чүүлдү чехословак хөй-ниити бедии-биле үнелеп турар.

«Чер кырынга тайбыңны быжыглаар чорун бүгү кижи төөлегетенниң соруулгазы болур» деп, «Руде право» солун бижээн. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болза бистиң үевисте кара чаңгыс болдунар арга болур деп, «Праце», «Земедельске новины» болгаш өске-даа солуннар онзалап демдеглеп турар.

ВАРШАВА. «Правданың» редакция чүүлүн «Трибуна люду» солун нөмүттиң болгаш теоретиктиг көнчүг чугула документ деп ынчаар характерлеп турар.

Амгы үениң революстуг шимчээшкинниңиң стратегиязының болгаш тактиказының эң чугула айтырыгларының талазы-биле догматиктериң үзел-бодалдарын «Правда» шүүмчүлеп база ол айтырыглар талазы-биле СЭКП-ниң марксисчи-ленинчи туруштарын база катап сагындырып, тайылбырлап турар-дыр деп. «Трибуна люду» солун улуг редакция чүүлүнге онзалап демдеглеп турар.

1957 болгаш 1960 чылдарның чөвүлел хуралдарының тодаргайлаан принциптеринге шынчы болуп артып турар коммунистиг партиялар болза ам делегейниң мурнунда: тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны чайгылыш чокка шилип ал турарлар деп, солун уламчылап бижээн.

Совет чазаттың болгаш эш Хрущевтүң быжыг болгаш эвилең политиказы Мариб далайның районунга ядролуг катастрофаны чайлаткан болгаш маадырлыг куба улустуң аггрессияның айыылындан камгалап алган деп, чүүлде оон ынай чугаалал турар.

Ол чүүлде совет эштериниң илереткен үзел-бодалдарынга бистер катчып турар бис деп, солун түкмелиинде бижээн.

УЛАН-БАТОР. Улусчу революциялың хөөчүн кирижикчизи, МАРП-тың кежигүүнүге 1921 чылда кирген Тогтох «Правданың» чүүлүн чугула болгаш чогуур өйүндеги документ деп адаан. Монцамзже болдунуң чөрүткен чагаазынга Тогтохтуң бижээни болза: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үн чүүлде тодаргай илереттинген политиказы шынныг, чүге дээрге термоядролуг дайынны эвес, а тайбыңны болгаш аас-кежиктиг амыдыралды күзеп турар делегейниң улустарының эргежыктарынга ол политика дүгжүп турар. Албани удуртукчуларга болгаш оларны өлемчидип турар кижиперге ол билдиннес чүве бе, ынчаш?

Албани удуртукчулар ол хөреңкырында боттуг чүүлдү көөрүн күзевейн, делегей революциязының авангарды — Совет Эвилеин нүүлдеп-мегелеп турарын бистер, улусчу революцияның хөөчүн кирижикчилерим кайгап, килеңнеп тур бис.

ХЕЛЬСИНКИ. Совет үзел-бодалды «Правданың» редакция чүүлүнде аажок тодаргайы-биле тайылбырлаан. Совет Эвилеи тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш туржуп турар-дыр деп, «Ууси суоми» солун демдеглеп турар. Делегейниң чаа дайыны төөгү талазы-биле ыяавыла чайлаш чом болур чүве эвес-тир деп, Совет Эвилеи санап турар. Албани партияның удуртукчуларының дайым болгаш тайбың айтырыгларынга актиленимчи туруштарым «Кансаи уутисет» солун шүгүмчүлеп турар.

КАНБЕРРА. Австралияның хөй-хей солуннары «Правданың» редакция чүүлүнүң допчулалын иске черлерге парлап үндүргүлээн. «Эйдж» солуннуң эгезинде бижээни болза: «Кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге кара чаңгыс болдунуп болур чүүл-дүр деп, Россия медеглеп тур».

(СЭТА).

Идеология ажылын амгы үениң негелделериниң деңнелинче

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң улустуң революстуг партиязының ТК-зының чыылдырганы, идеология ажылының айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал болдунуп ажылын январь 10-да тооскан деп, Монцамэ агентилел дыңнадып турар.

Түңнел хуралга МАРП ТК-ның бирги секретары Ю. Цеденбал чүве тугаалаан.

Бурунгаар шапкын шимчээшкинниң доктаамал дүргедилир ужурлуг фактор болур, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң күчүзүг чепсээ — идеология ажылын шинтпирлиг экижилериниң лозунгубиле чөвүлел хурал болуп эртикен дээрдин Ю. Цеденбал болдунуң чугаазынга айыткан.

Марксизм-ленинизмниң, пролетарскы интернационализминиң идеяларын пропагандылаарын, улустарның найыралын быжыглаарының ёзугунга база национализминиң кандыг-даа илереэшкиннеринге болгаш марксизм-ленинизмден чайгылар чорукторга удур шинтпирлиг демиселди чорударының ёзугунга ажылчы чоннарны кижизидилгезиниң экижилерин айтырыгларынче чөвүлел хуралдың киржикчилерин улуг кичээнгейни салган деп. Ю. Цеденбал чугаалаан.

СЭКП ТК-ның секретары СЭКПиниң төлээлериниң баштыңы Л. Ф. Ильичевтүң тодаргай, утка-шынарлыг чугаазын бистер дүүн улуг кичээнгей-биле болгаш сонуургал-биле ынналывыс. ол болдунуң чугаазының ужурлуг чүүлдерин ажыглаарын, ооң дүрбелиг ажылдың ниитизинге ажыглаарын, ооң ажылдың ниитизинге ажыглаарын, ооң ажылдың ниитизинге ажыглаарын, ооң

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнелезилеттингеп

ШЫН

СЭКП-нин Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг органы

1963 ч. ЯНВАРЬ 15 вторник № 12 (5416).

Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комисссиязының составынга кандидаттарны депшидип турары

РСФСР-нин Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга кандидаттарны депшидери Россия Федерациязында эгелээн. Депшидиишкинни бүдүргелерниң, колхозтарның, коллективтеринниң хуралдарында, хей-ниитги организацияларының болгаш ажылчы чоннарның ниитилелдеринин удуртуп организирының хуралдарында киришп турар.

Профессионал эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң президиуму РСФСР-нин Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязынга ВЦСПС-тиң секретары Т. П. Николаевнаны ВЦСПС-тен депшиткен. Бүгү-эвилелдин армиязы, ужар чүүлге болгаш флотка хуралдар эки-тура ниитилелиниден ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры А. Г. Николаевти депшиткен.

Краснодар крайның Кубаньда көзээ ажыл-агый институдунуң студентилери, профессорлары болгаш башкылары комиссиянның составынга институттуң доценттиги Е. М. Коженкону депшиткен.

Москва хоорайның коммунистиг организациязындан Төп соңгулда комиссиязының составынга СЭКП-нин Москва хоорай комитединиң бирги секретары Н. Г. Егорычевти депшиткен. Башкир АССР-нин «Башвостокнефтеразведка» трестизиниң Калтасинскиде орунээшкин конторазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажыдакчылары, айбан-хзакчылары орунээшкин мастери Р. М. Гайсинни боттарының төлээлекчизин кылдыр депшиткен.

Россия Федерациязының Чүрүкчүлер эвилелинден комиссиянның составынга РСФСР-нин Чүрүкчүлер эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары, ССРЭ-нин уран чүрүлгалар академиязының президентизи В. А. Серовту, аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң Кабардин-Балкар область организациязындан—ол профэвилелиниң обкомунун даргазы Р. Л. Теуновту депшиткен.

(СЭТА).

Соңгулдага белеткелдер болгаш политиктиг агитация

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-нин база РСФСР-нин Дээди Соведтериниң чоокта чаа болган сессияларының шиитпирлерин бүгү улустуң патриоттуг көдүрүлүшкүнүн улам-на күштелдирер, чеди чылдың бешки чылының ажыл-агыйжы соруглаларын күүседиринче угланган бүгү хемчеглерни боттандырар ээш партийжи-политиктиг агитацияны улам күштелдирер, ону организакчы ажыл-биле сырый холбаштырар талазы-биле партия организацияларының, агитколлективтер, бүгү агитаторларның мурнунда эм улуг соруглар салдынып турар.

Республиканың үлегүр бүдүргелге, албан-организация, колхоз, совхозтарында партия организацияларының политиктиг, агитас-массалыг ажылдарының планын хүннүң бө чугула негелдезиниг дүүтүр тургузуп, агитколлективтерниң составын эде көөр, четчелээр, агитпунктуларның ажылын сегидип күштелдирер талазы-биле бүгү хемчеглерни дүрген боттандырары ам үеде шынгыы негеттинип турар. Түге дээрге, чайгы болгаш күскү үелерде республиканың хоорай болгаш көдээ черлеринде агитпунктуларның чамыктары, чижээ, Өвүрүнүң, Каа-Хемнин, Улуг-Хемнин болгаш Кызыл хоорайда чамдык агитпунктулар ажылдап турган болза-даа, хей-хей агитпунктулар болгаш агитколлективтер ажылын барык шуут соксаткан турган болгай.

Барыын-Хемчиктиң Аянгатыларда, Улуг-Хемнин Шагаан-Арыг унунда малчыннарга күстен бээр агитатор барбаан аалдар дыка хей болган. Ол ышкаш, Кызыл хоорайның чамдык партия эге организацияларының чоннуң чүрттап турар черлеринге агитацияны ажылын шуут сулаткан турган. Ынчаар чижек район, хоорай бүрүзүнде бар.

Политиктиг агитация, кижизидилге ажылында ынчаар сезоннуг болгаш кампания хевирлиг чоруктуң үзүткээрин СЭКП ТК бүгү партия организацияларындан, агитас-массалыг ажылды удуртуруп даскан коммунистерден, түс-түс агитаторлардан шынгыы негеп турар. Ынчангаш ажылчы чоннуң политиктиг көдүрүлүшкүнүн болгаш соңгулдага белеткел үезин ажыглаары, политиктиг агитацияны ажылын бүгү черлерге үлетпүр-бүдүрүлге, колхоз, совхоз, ферма, бригадалар болгаш эң ылангыя, ырак малчыннар ортузунга, ажылчы чоннуң чурттаага черлер бүрүзүнге чаа күш-биле күштелдирери ам эң чугула соруга болуп турар.

Соңгулдага белеткел үезинниң политиктиг агитациязы бистиң чүрттүн амыдыралында бүгү талалыг чедиишкиннерни, совет демократияның ёзулуг улусчу кол үтказын, совет улустуң ажы-дүнмалышкы чоруун, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң күүлүг чангыс блогунун ужур-дузазын, бистиң күрүневистиң иштики база даштыкы политиказының чайынаачак тинделгелерин соңгукчуларга тайылбырлаарыбыле кады, ажыл-агый соруглаларын: малды хүр кыштагладырынче, оон чаш төлүн меңээ камгалап алырынче, часкы тарылгага белеткел ажылын күштелдиринче ажылчы чонну мобилизастаары-биле сырый холбашкан турар ужурлуг.

Агитас-массалыг ажылдың төвү агитпунктулар болур дээрзи билдингир болгай. Ынчангаш оларның ажылының планын бодамчалыг шын тургузары, дериири, эргежок чүгула номнар, солуннар, журналдар-биле хандырары, кесиг агитацияны агитпунктуларга болгаш хей-ниитиниң чыгыры садыг, клуб ышкаш база өске-даа черлерге азар ужурлуг.

Агитколлективтер боттарының составын четчелээрде, оскени агитастаар хамаан чок, боттары безин солун номчувас, билии чавыс, хей-ниитиниң чүрүмүн үрээр шак ындыг ийи-чангыс кижилериниң агитатор бооп санаттының чоруур чоруун чок кылыр. Агитатор болза партияның политиказының тайылбырлакчылары, тарадыкчылары деп үвени чер-черде партия организацияларының болгаш агитколлективтериниң удуртукчулары үпшас херек. Ынчангаш агитколлективтиң составынга партия, совет, комсомол активиниден, түскай эртемниглерден эң шыырак билиглиг, чонга авторитеттиг кижилерни шилип киирер ужурлуг.

РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтерине соңгулда —бо дээрге бистиң чүрттүн амыдыралынга политиктиг улуг болуушкун. Ону политиктиг бедик деңнелге эртиреринге хей талалыг, харыысалгалыг, улуг белеткел ажылы негеттинер. Ол ажылга агитколлектив, агитатор бүрүзү чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, партия организацияларынга боттуг дузалаары ам хүннүң эң чугула негелдези болуп турар.

Бедик шаңналдар

Узбек ССР-ниң Совнархозунун Алтын-Топканскиде В. И. Ленин аттыг коргулчуп-цинк комбинадының тудуушкумунга чедип алдынган улуг чедиишкиннери дээш, ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумунуң 1963 чылдың январьның 12-деги Чарлыы-биле дараазында кижилерге СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ деп атты тывыскан болгаш ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ БАЗА «КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКА» деп алдын медаль-биле шаңнаан: ГАЗИКУЛОВ НИЗАМ — «Алмалыкцинецстрой» трестиң № 3 тудуг эргелелиниң комплексилиг бригадазының бригадири; ЛИДИЯ ГАВРИЛОВНА ДУДИНА—«Алмалыкцинецстрой» трестиң № 1 тудуг эргелелиниң комплексилиг бригадазының бригадири; НИКОЛАЙ ФИЛИППОВИЧ ЗВЕРЕВ—№ 93 гускай трестиң «Стальмонтаж» эргелелиниң эптекчилериниң бригадири; САИДОВ МАМАДЖАН—«Узэлектромонтаж» трестиң Алмалык эргелелиниң электромонтёрларының бригадири.

Узбек ССР-ниң Тудуг министерстводунуң «Алмалыкцинецстрой» трезиниң болгаш өске-даа организацияларның эм-не шылгараан 396 ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш албан-хаакчыларын ССРЭ-нин орденнери болгаш медальдери-биле шаңнаан.

Өңүүт металлургияның улуг баазазын—Алтын-Токпанскиниң В. И. Ленин аттыг коргулчуп-цинк комбинадын тургузарының хүрээге Узбек ССР-нин Тудуг министерстводунуң «Алмалыкцинецстрой» трезиниң тудугжуларының коллективиниң улуг ачы-хавыяазын барымдаалаан. ССРЭ-нин Дээди Соведининг Президиумуу «Алмалыкцинецстрой» трести Күш-ажылдың Кызыл туң орденни-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Депшидилгелер болгаш белеткелдер эгелээн

Кызыддың № 1 АТК-зының коллективинин хей кижи кириишкен ниити хуралы болуп эрткен. Хоорайның соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлээлекчилерин коллективтеринниң депшидип эгелээнин Кызылдың хооркүүскомунун секретары эш Заворотный хуралдың киржикчилериниге дыннаткан.

АТК-ның улуг диспетчери эш Кудрявцев хуралга бир дугаарында сос алгаш, хоорайның соңгулда комиссиязының составынга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы слесарь эш П. Ф. Подрезовту депшидерин саналдаарга коллектив ол саналды бир үн-биле деткээн.

* * *

Республиканың Культура министерствозунун типографиязының коллективинин депшидилге хуралын парторганизация секретары эш Горбунова ажыктаан, чер-чер Советтеринге болгаш РСФСР-нин Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел ажылдарының республикада эгелээнин, бо хүннерде Кызылдың коллективтери хоорайның соңгулда комиссиязынга боттарының төлээлекчилерин депшидип турарын чугаалаан.

Хуралга оруктуг эш Гуреева сос алгаш, коллективтиң мурнундан хоорайның соңгулда комиссиязының составынга пардакчы мастер А. М. Ткачёвту депшидерин саналдаарга парталга цегинин ажылчыны эш Плотников ол саналды изин-биле деткээн. Ынчангаш хоорайның соңгулда комиссиязынга бодунун төлээлекчизи кылдыр эш Ткачёвту коллектив бир үн-биле депшиткен. Хоорайның соңгулда комиссиязының составынга депшидилгелер түс-түс коллективтерде үргүлчүдеп турар.

* * *

ЭРЗИН СУУРДАН. (Телефон-биле). РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтерине соңгулда чоруулар дугайында Чарлыктарны Тес-Хем районнуң Эрзин суурунуң чурттакчылары боттарының ниити хуралында бедик кедүрлүүшкүн-биле таныышкан.

Тес-Хем районнуң партия организациязының Эрзин суурда агитпунктуун лозун, плакаттар-биле кластап шимээн. Агитаторларның сургаалдалыг хуралын база чыылдырып эрттирген. Ам 40 ажыг агитаторлар соңгукчулар ортузунга боттарының бесседаларын хүн бүрү чоруулуп турарлар.

* * *

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының Таңды райкүүскому РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтерине соңгулдага белеткел ажылдарын эгелээн. Районнуң бүгү көдээ болгаш суур Советтериниң даргаларының семинарларын чыылдырган, соңгулдага белеткелдиң талазы-биле хемчеглерни одуруг үгулаалаштырган. Районнуң бүдүргелелериниң коллективтери, колхозчулары болгаш совхозтарның ажыл-чынналары бо хүннерде соңгулда комиссиялыгына боттарының төлээлекчилерин депшидип турар.

Республикада тракторлар септелгезиниң медээзи

(1963 чылдың январь 10-да).

Эргелелдер	Септээн хуузу
I. Чөөн-Хемчик	
Чөөн-Хемчик	47,8
Улуг-Хем	40,3
Барыын-Хемчик	36,4
Түңү	**41,4**
II. Таңды	
Каа-Хем	67,6
Бии-Хем	48,5
Таңды	45,5
Тожу	26,7
Түңү	**48,9**
III. Тес-Хем	
Тес-Хем	48,6
Өвүр	40,0
Шынаа көдээ Совет	—
Түңү	**46,3**
Ооң иштинде совхозтар:	
«Көк-Тей»	89,5
«Сукпак»	60,0
«Улуг-Хая»	59,4
«Сут-Хөл»	54,8
Дүржулга станциязы	53,6
«Тээлі»	46,4
«Элегес»	41,2
«Өөк»	40,3
«Шекпээр»	40,0
«Тиилелге»	37,4
«Найырал»	37,1
«Межегей»	36,7
«УТКА 25 чылы»	35,5
«Чыраа-Бажы»	35,5
«Барлык»	29,8
«Тес-Хем»	23,1
«Тыва»	17,2

Республикада тракторлар септелгезиниң планы 45,8 хуу, ооң иштинде колхозтарда—51,7 хуу, совхозтарда—41,9 хуу болган.

Семиртилгениң ачызында

Ам бо хүннерде бистиң республиканың бүгү-де ажыл-агыйлары эрткен чылын чедип алган чедиишкиннериниң түңнелин үндүрүп эгелээн. Чаа чылда улам бедик көргүзүглерни чедип алырынга, аңаа бир курлавырларны четче ажыглаарынга ол түңнелдериниң анализи улуг идигни бээр. Эрткен чылдагы план күүселдезиниң талазы-биле мал семиртир «Сукпак» совхозтуң ажылчылары кандыг көскү чедиишкиниг болганын чугаалап бээрин ук совхозтуң директорунуң оралакчызы эш Г. В. Дувекчерден бистиң корреспондентивис дилээн.

— Бистиң ажыл-агыйның кол сорулгазы — колхозтардан, совхозтардан болгаш хамаатылардың хуузунда малындан хүлээп алган малдарны семиртир азыраарының күселиг-биле күргүнеге немелде эттиг кииреери болур. Совхоз ол сорулгазын күүседип шыдаан. Ишктиг-биле бистиң ажыл-агый төгүлүт чедиишкиннерни чедип алган. Ынчаарга Чановскийниң бүдүргелге эргелелиниден декабрьде 400 баш мал хоразы. Омск областың «Полтавск» совхозунда мал чемнериниң күрлавыры эвээш. Ол хире-биле мал чемнерин деңнеп, хемчээл чокка чарыгдап, бир центнер сүтке хемчээлиниден ажыр мал чемнериниң бүдүн чартык единицазын чарып турар. Ажыл-агыйларда бар турар саалла агрегаттарының түгле үштүн бир хирези ажыглаттынып турар. Хей күш үнер ажылдарны хей нурузунда хол-биле кылып турар. Ындыг болганда бир центнер сүттү бүдүреринге 5 рубль карылгалыг болуп турар төлөде, чыл дургузунда чартык миллион рубль карылгалыг болуп турарынга черле элдепсинчиг чүве чок.

Малдың продуктуулуг чоруун бедиктиринге кыш шаптыктан шыдавас. Ферма бүрүзүнге бүгү малдарның шын чемгерилгезин хандырары, оларны эки ажаап-тежээри чугула. Мал чемнерин каамыр, улуг ажыктыг кылыр чарыгдаарып организастаары—зоотехниктериниң болгаш ветеринария ажылдакчыларының хүлээлгези болур. Малдың бодуүн чемнерин хаанделтеп, хайындырып, чымчаткан соолунде малга бээри чугула. Фермаларга шынгыы корум-чурумну тургузуп, рационну шын тургузары кышкы үеде малдың бедик продуктуулуун чедип алыр аргалы мурнакчы ажыл-агыйларга берип турар.

Фермаларга механизастаашкынны калбаа-биле пептередири малдың кыштагладыкынын организастыг чорударынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Саалданың бүгү агрегаттарын, малга чемнин белен кылып бээринин, ону хамчыдарының, каап бээринин талазы-биле механизмнерин ажыглалга кирип, фермаларны суг-биле үзүктел чок хандырар херек. Колхозтарга болгаш совхозтарга бо талазы-биле ажыл-херекке «Сельхозтехниканың» түскай эртемниглерин дуза көргүзер ужурлуг.

Мал кыштагладыкынының протүннедив, мал ажыдының хөгжүлдезинин темпилерин фермаларның ажыл-ишчилериниң ортузунга организовать болгаш масса-политиктиг ажылдарның деңнелин улуу-биле тодаралыр. Бүдүргелге эргелелдериниң партия комитеттери кижилер-биле ажылды экижидер, социалистиг чарыштың калбартыр, чаа, мурнакчы чүүлдерни чогуур үеликде эскерип база деткиир, ол чүүлдерни бүгү малчыннарны болдурар ужурлуг.

Кыжын, ылаңгыя Казахстанның күр черлеринге, Сибирьге, а ол ышкаш малды кадарып одарадыр районнарга фермаларның ажылдакчылары улуг бергелерин ажып эртер ужурга таваржып турарлар. Чурттакчылыг чаагайны тутунган черлерден ырак фермаларда мун-мун хойжулар, инек кадарчылары, саанчылар чурттап турарлар. Малчыннарның үре-түңнедиг ажылдаарынга болгаш культуралуг дыштанырынга бүгү байдалдарны тургузар ээш колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, бүдүргелге эргелелдериниң партия комитеттери сагыш салыр хүлээлгелиг. Эки түңнелдерни чедип алган фермаларның ажылдакчыларын болгаш түскай эртемниглерин материалдыг чүүлдүн талазы-биле шаңнап-мактаар херек.

Мал кыштагладыкынының чедиишкинниг чорудары ээш бүгү күжениишкиннерни салыры, эттиг, суттуг болгаш өске-даа продуктуларны чеңга бүдүрерин улам ышай көдүлелиринин талазы-биле бүгү курлавырларны ажыглаары—көдээнин ажылиишчилериниң патриоттуг хүлээлгези болур.

СОВЕТТЕРНИҢ СЕССИЯЛАРЫНДАН

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар Советтериниң каттышкан сессиязы болуп эрткен. Аңаа ийи районнарның депутаттары олурушканнар. Бай-Тайга болгаш Эрзин районнарны дужүрер дугайында Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң 1963 чылдың январь 7-ги Чарлыын ол сессияга чугаалашкан.

Бо айтырыг талазы-биле Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң даргазының оралакчызы эш Н. Сердобов иледкел кылган, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң мурнунга туруп турар соруглаларны тодаргай чугаалаан. Районнарның ажыл-агыйлары колхоз, совхозтарда төпчүттүгенин, оларның аразында харылзаазы экижээнин база ажылчы чоннарның ымыдыралының культурлуг деңнелиниң бедээнин барымдаалаан. Бай-Тайга районну Барыын-Хемчик районга каттыштырарының чугула апарганын депутаттарга иледкелчи таныштырган. РСФСР-нин Дээди Совединге, чер-чер Советтерине ам болуур соңгулдага болгаш улус төлээлериниң соңгулдаларынга белеткел ажылдарының дугайын эш Сердобов чугаалаан.

Сессияга «Мурнакчы» колхозтуң даргазы эш Кудрукпай, Аксы-Барлык көдээ Советтиң даргазы эш Биче-оол болар сес ап чүве чугаалаан, ийи районнарны каттыштырар дугайында Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунуң Чарлыын чүүлдүгүнүң хүлээп ап турарын бүгү депутаттарның мурнундан илергейлээннер.

Сессия организастыг айтырыгларны база чугаалашкан. Депутаттар Барыын-Хемчик район Соведининг күүскомун, оон даргазынга эш О. Б. Бичени, даргазының оралакчызынга эш М. П. Бондаренкону, райкүүскомнуң секретарынга эш Д. Бакайны сонгаан.

Райкүүскомнуң килдистериниң составын база чаарткан: районнуң план комиссиязының даргазынга эш Сегленмейни, культура кижизиниң эргелекчизинге эш Байыр-оолду, социал-хандырылга килдизиниң эргелекчизинге — эш Сюр-оолду, сан килдизиниң эргелекчизинге — эш Байырны, улус өредилге килдизиниң эргелекчизинге — эш Даржаны база милиция салбырының начальнигинге эш Очур-оолду сессияга түс-түс бадылаан.

* * *

Тес-Хем районнуң Эрзин көдээ Соведининг алдыгы сессиязы 1962 чылда чоруткан ажылдарын түңнеп чугаалашкан. Көдээ Советтиң күүскому чыл иштинде 23 удаа чыглып, оларга 38 айтырыгларны шиитпирлээн. Эрзин суурга 5 кудумчу комитеттерин болгаш эш-хуузунун судун тургускан. Ол организациялар боттарының ажылын багай эвес чорудуп турар. Эш-хуузунун суду чонну калбак киржилгези-биле 30 хире керектерни көргүскеннер. Көдээ Советтиң күүскому ажылчы чоннуң 26 билдириишкиннерин хүлээп алган, шуптузуун ээлеринге харыылап берген. Советтиң активчилери чон оргузунга янзы-бүрү темалыг 28 лекцияларның помчулгазын чоруткан.

Үстүнде чедиишкиннер-биле чергелештир көдээ Советтиң ажылында улуг четпестерниң барын депутаттар илереткеш, ону чайладыр талазы-биле тодаргай шиитпирни сессияга хүлээп алган.

Ростов область. Эрткен чылын яинти зерээзин 4272 центнер, 3734 хавааларны чаасаап семиртир азыраан, хавая ажаакчызы—механизатор Григорий Плотниковтун мурнакчы дуржулгазын өөренириниң талазы-биле Бүгүроссий школазы «Пролетарская диктатура» совхозта ажылдап эгелээн.

Донпун, Кубаньның, Кабардин-Балкарияның, Волгоград, Курск болгаш Россия Федерациязының өске-даа областарының хавая ажаакчылары болгаш механизаторлары мурнакчы дуржулганың школазынга ийи айның дургузунда келирлер.

ЧУРУКТА: Г. Плотников хавая фермазын механизастаарының дугайын дыңнаачыларга чугаалап тур.

Фото В. Турбининиң.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ, БҮДҮРҮЛГЕ-БИЛЕ СЫРЫЙ ХОЛБАШТЫРАР

Политиктиг чырыдыышкынны организастаарының чамдык айтырыларының дугайында

Бистиң чуртувуста ажок улуг революстуг чаартылгалар болуп турар. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүсетпишаан, партия болза улус ажыл-агыйынга удуртулганы эде тургузар талазы-биле улуг ажилдарны чорудуп турар. Бо эде тургузуушкун үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин дүрген хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп, партия ажылының бүгү звеноларынга чаа кодурлуушкуге делгеп аргаларны ажыдып турар. Партияның боттандырып турар хемчегерин ажылчы чоннарның калбак массаларын идея талазы-биле кижизидеринин, оларның политиктиг середилгезинин талазы-биле партия организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазын улам күштелдирин коруп турар.

Бистиң иконтилеттиистин бүгү кежигүнерине эртемниг мировоззрениен середир талазы-биле соруглары Коммунистиг партия чедишкинниг шиитпирлеп турар. Марксизм-ленинчи теорияны шингээдип билип алыры совет кижилерин эргежок чугула негелдеп ашаган. Чүгле болгүмнерде, политшколаларда болгаш теоретиктиг семинарларда безин бо чылын 23 миллион ажыг кижи середип турар. Оон иштинде 15 миллион ажыг кижи, азы бүгү дыпнакчыларның дөрттүн үжү хирези — кежигүн эвес эштер болуп турары онзагай болуп турар.

Эртемниг коммунизмниң мировоззрениениң хевирлеттинериниң үнделини болуп турар СЭКП тоогузун, философиязы, политэкономияны ажылчы чон ажок сонуургап турар. Бо эртемнерге дыпнакчыларның саны соолгу ийи чылда 900 муң кижиге немешкен. Эртеп чылдардагыны шыкаш, ажылчылар болгаш колхозчулар үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый экономиказының айтырыларын ханыза-биле сонуургап турарлар. Бүгү дыпнакчыларның 45 хуузу — 10,5 миллион кижи ам үеде экономика болгүмнеринде, школаларында болгаш теоретиктиг семинарларында середип турарының фактызы ол дугайын хереглеп турар. Бо чылын партия организациялары үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының экономиктиг белеткелинге профессионал-техниктиг середилгенин язызыбүрү хевирлерин: техниктиг минимумунуң, мергежил бедидерииниң курстарын, бүдүрүлге чаартыкчыларының школаларын, агрозоотехниктиг школаларын болгаш оон-даа ескелерни калбаа-биле ажылган турар. Улусчу университеттер, коммунистиг күш-ажылдың школаларын болгаш делгерентей лекторилар дээш ышкаш пропаганданың ыдык хевирлериниң четкизи дика ескен. Политиктиг середилгенин идейлиг деңнеели бедик апарган.

Коммунистиг тургузуушкуннуң соруглагары ажылчы чоннарның идейлиг кижизидилгезинин бүгү формаларын болгаш аргаларын доктаамал сайзырангайжыдарын негеп турар. Политиктиг чырыдыышкынга удуртулганы улам тода болгаш соруглаже чүткүлүг бодуларынга, политиктиг середилгенин үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунда турар соруглалар-биле харылзаазын күштелдирингге партия организацияларының структуразының ам боттандыртының турар эде тургузуушкуунуң эң калбаа-биле ажыглаар херек.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар, ам туруп турар крайларның, областарның иштинге ийи тускай край, область партия организацияларын чуруи ёзугаар тургузар. Оларның бирээзи үлетпүрге, школаларга, университеттерине, пропагандистерниң семинарларынга, марксизм-ленининиинин кежээки университеттерине, пропагандистерниң тыл хуузалыг курстарынга 50 ажыг чаа середилге программаларын середилге чылының эгезинде белеткээн болгаш парлап үндүрген. Эде кылынган болгаш неметтинген 17 середилге номнарын парлап үндүрген.

Марксизм-ленинчи теорияга ажылчы чоннарның сонуургалын бүгү тала-биле өстүрери, коммунизм дээш демисеилге оон ролюн, коммунистиг тургузуушкуунуң амгы үениң делегей хөгжүдениинин чаа айтырыгларын теоретиктиг талазы-биле ажылдап кылганының үлуг ужур-дузазын бүзүренчиг кындыр тайылбырлаары эргежок чугула. Партия теогузун, политиктиг экономияны, философиияны болгаш ескө-даа айтырыгларны середири партияның XXII съездиниинин идип үндүргени теоретиктиг айтырыгларны ханы үгаан билип алыры-биле кезээде дүүшкен турар ужуруг. Чогаадыкчы марксизм-ленининиинин үлегер-чижээ, эртемниг коммунизмниң теориязының хөгжүдезинге чаа улуг салыышкын болуп турар Н. С. Хрущевтуң ТК-ның ноябрь Пленумунга илеткедин ажылчы чоннарга середириңе улуг кичээнгейин үгландырза чогуур.

Бүгү политиктиг середилгени практика-биле, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле ам кажангызындан-даа артыш сырый харылзаштырар херек. Кадрларның экономиктиг середилгези улам-на тодаргай болгаш үре-түнелдиг болган турар ужуруг. Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый экономиказын середиири бүдүрүлгенин, колхозтуң, совхозтуң, бүдүрүлге участогунуң экономиктиг ажыл-чорудулгазының тодаргай анализи-биле, техниктиг деңнеелиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң структурын тывары-биле, бүдүрүлгенин бүгү курлавырларын ажыглалче киниреибиле доктаамал холбашкан турарын СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң салган соруглагаларын чедишкинниг шиитпирээриинин эрге-ажыктары негеп турар. Политиктиг середилге болза, бистиң бурунгаар хөгжүлдениствин перспективаларын тода билип алырынга, коммунистиг тургузуушкуунуң соруглагарын боттандырар дээш демисеилге бодунуң туружун тодарадып алырынга совет кижи бүдүрүлге дузалаар хүлээглелиг.

Пропаганданың дээштиин бедидерин, бүдүрүлгеде ажыл-херектин экижиирингге ол кандыг салдарлыг боон турарын доктаамал анализтээрин партия комитеттери чедип алыры эргежок чугула. Пропагандист болза, дыпнакчыларның ажыл-ижчи херектерин үргүлчү сонуургап, улам бүдүрүкчүлүг ажилдарынга, мергежилин бедидерииге оларга дузалаар ужуруг.

Бо середилге чылында политиктиг бот-середилге элээн калбаргай. Ам үеде марксизм-ленининчи теорияны бүгү дыпнакчыларның үштүн бири хирези бот-середилге-биле өөренип турар. Оларның аразында дээди эртем чок болгаш теорияны эң баштай-да бот-середилге-биле өөренип кирген кижилер эвээш эвес. Оларже оны кичээнгей салып, дузалаар херек. Пон-биле боду ажылдаар дугайында тускай консультациялары болгаш семинарларны кылып, оларны теоретиктиг конференцияларга киириптирери чугула.

Политиктиг чырыдыышкында пропагандистерниң аажок улуг армиязы — бир миллион 160 муң ажыг кижи ажылдап турар. **Пропагандист кадрлар-биле бүгү ажыл ажыл-чорудулганы бүдүрүлге кавышын базымдаалап чоруттунган турарын** болгаш түс-түзүнде дүүшүүр партия хооркомнарынга болгаш райкомнарынга, зоналарның (белүктериниң) үлетпүр-бүдүрүлге комитеттеринге болгаш бүдүрүлге эргелеринин парткомнарынга мөөнеттелгеп турарын эде тургузуушкуунуң соруглагары негеп турар.

Эде тургузуушкун үезинде пропагандист кадрларның таарымчалыг түзүлгелиг болганын чөвүлеп хуралга демдеглээн. Башкылар, эштер Иванова, Ларина, Жидеева, Дорофеева, Агапова болгаш өскелер-даа чүс хуу середилгени чедип алганнар.

Бистиң школаларывыста бир бергө болгаш нарын айтырыг — ийи чылчыларны чок бодурар талазы-биле ажыл районда калбаргай. Хөй-хөй башкылар Липецк болгаш Ростов областарының школаларының мурнакчы дүржүлгелерин хамыжыбиле өөренип, боттарының ажылдырынга ажыглаан турарлар. Чыдын каап турар өөренкичилер-биле классты дашкаар ажылдарны Сарыг-Сеп 11 чыл школазының башкылары эштер Панова, Сииткина, Домжакова олар байлак арга-дүржүлгелиг чорудуп турар.

Пропагандист болгаш агитатор башкылардан эштер Орлов, Самова, Лавриненко. Шынарга ийи-үш чыл чедир ажылдап, ол хүлээглезин тедиптиг күүсеинп келгеннер. Амгы үеде олар РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге соруглалларга уткуштур агитация ажыдыл чорудуп эгелээннер.

Школаның амыдыралдан ам-даа оорук чорууп чөвүлеп хуралга демдеглиин. Гозировка, Суг-Бажы школаларында будүрүлге середилгези четпес организастаттынган. Шинда мастерскаялар чедир дериттинмээн, ышкаш материалдары-биле четпес хандыртынган, чамдык күш-ажыл кичээлдериниң шынары куду.

— Школаларның середилге мастерскаяларын шефке алган организациялар четпес дузалаашын турар. Ылангыя районнуң үлетпүр комбинады (директору эш Анфимов), кодээ ажыл-агый каттыжышкынының район салбыры (эргелекчизи эш Березагин) багай шынардыг ышкаш материалдары азы үредик станоктар бергеш, школадан хөй акша негээрибиле кызыгаарлаттынып турар — деп, эш Новожилов чаптуу-биле шүүлтүлээн.

З. САГААЧЫ.

* * *

ТЕС-ХЕМ. Районнуң школаларының середилгези бирги чартык чылга 88 хуу болган. Чыргаланды 8 чыл школазында (директору О. Савчат-оол) болгаш Т. Шынаа эш школазында (эргелекчизи К. Ямалай) середилге-кижизидилгелиг ажылдар бедик деңнеелде түргүстүнган. Ол школаларда башкылаашкынының аргадүржүлгаларын чаартып, мурнакчы дүржүлгага даянып ажылдап турар башкыларның саны өскен.

Дүржүлгалыг башкылар Маскыр, Лавва, Казанцева, Кодаймай, Сарбаа, Тамова, Молчанов, Кузьминых олар ийи чылчыларны чок бодурарының аргаларын боттарының башкылал ажылдарынга, кичээлдеринге канчаар киргүзүп бүзүретпиниң чөвүлеп хуралга илеткелчи онгалап демдеглээн.

Районнуң башкылары боттарының ажыл-ижин кодээ чанчуп күүшажылчы амыдыралы-биле чоокшулалып, хөй-ынчаган, шиитпирлерни ажылдарны улам-на калбартып турарлар.

Үстүнде чедишкинневеден айтыда, чамдык школаларның ажылында (шынарга Кызыл-Чыраа 8 чыл школазында) ийи чылчыларны чок бодурар дээш ажылда четпестер ам-даа шиитпирлер-биле ажыл эрттинмээн. Оң ышкаш, чамдык класс удуртукчуларын башкыларның класстарында середилге хүүл куду демдеглээн.

Районнуң үлус середилге кылдыын класс удуртукчуларындан, середилге эргелекчилери болгаш директорлардан чогуур контрольду кошкак тургускының чөвүлеп хуралга санал бергеннер шынгыы шүүлтүлээннер.

С. САНДЮ.

Өөвүр районнуң «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү, комсомолчу Монгуш Доржукай бызаа ажаакчылап турар. Ол чеди чылдың дөртку чылы — 1962 чылда 100, бызааны доруктирип өстүрер хүлээлге алгаш, херек кырында 135 бызааны өстүрген. Ооң күш-ажылчы чедиишкинин ВЛКСМ обкому бедии-биле үнелеп, Хүндүлел бижик-биле шаннаан. Эш Доржукай бо чылын шиитиниң мал ажылын улам ыңай хөгжүдери дээш шудургу ажылдап, 140 бызааны мейди доруктирип өстүрерин хүлээнген.

ЧУРУКТА: Монгуш Доржукай.

Фото И. НУЖДИННИИ.

Аныяктар бригадазы

Өөвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары артель бүдүрүлгезинге, школаларга оттулар ышкы белеткелин организастыг өгелээн. Тайгана аныяктар бригадазы башкайгы хүннерде 100 ажыг кубометрни хаа тургускан.

Бригада 2800 кубометр оттулар ышкы белеткээр хүлээлгелиг. Ол соруглагны январь болгаш февраль айларда бүрүн довзары дээш чарыы кижи бүрүзүн улам соруг кинирген. Ажылдың күн нормазын 160 хуу чедир күүсеишп турар. Х. Сат, Ш. Борбай, О. Далай-оол ышкаш мурнакчылдар бригадада хөй.

К. КЕРТИК-ООЛ.

«КОМСОМОЛЧУ ПРОЖЕКТОР»

ВЛКСМ-ниң XIV съезизиниге СЭКП ТК-ның чедиргеи байырында, ол съездиге Н. С. Хрущевтуң сорук киирикчи чугаазында коммунизм дээш, хамыктың мурунда будүрүлгеге чаа техниканы, механизацияны болгаш автоматчылганы, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын шиитээдип алырынга үнелезилээш, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери дээш бүгү совет улустуң демиселиниге комсомолдуң ролюн улам тодаратқан.

Москваның болгаш Ленинградтың элээн хөй үлетпүр будүрүлгелериниң комсомолчулары болгаш аныяктары партияның ыйгырымнига харылаавышаан, «Комсомолчу прожекторлуң» отрядтарын тургузарының ягелекчилери болуп, «Бүгү курлавырларны — коммунизмге бараан болдурар!» деп шиитээшкинниң эгезин салганнар. Будүрүлгенин ажыл-херектериниг аныяктарның ол масса лыг киржигеевинин чаа хевири бистин бүгү чуртувуска изиг деткимчени алган болгаш нептерээн.

Москваның болгаш Ленинградтың комсомолчуларының ягелекчи чоругун Тываның комсомолчулары болгаш аныяктары база деткээннер. Комсомол обкомунуң чанында «Комсомолчу прожекторлуң» республика штабын ВЛКСМ обкомунуң бюрозу 9 кижи составтыг кылдыр бадылаан. Ынна кодээ ажыл-агыйның, үлетпүрүнүң, автотранспорттуң болгаш түүгүр организацияларының төлээлекчилери кирип турар. Штабтың баштайгы хуралы чоокта чаа болган. Анаа комсомол райкомнарының чанында, совхозтарда, колхозтарда болгаш будүрүлге черлериниг тургустуулаан болгаш ам тургузуп турар «Комсомолчу прожектор» отрядтарының ажылының кол соруглагарын ажыглаан кылган.

«Комсомолчу прожекторлуң» тургузуу мынчыг янзылыг болур: «ВЛКСМ обкомунуң чанында төп штаб, райкомнар чанында штабтар, комсомол эге организацияларында отрядтар, бригадаларга комсомолчу хайгааракчылар турар. Иштики курлавырларны ажыглаар, докгаатқан онаалгаларны күүсеириниге шалгыктап турар чылдагаанналарны илеередир талазы-биле «Тыва тудуг» трезинде болгаш «Тыва даг-дүүг» комбинаттың тудуунда «Комсомолчу прожектор» отрядтары ажылын эгелей бергеннер. Ол чоруг эки үре-түнелди бере берген. Ам ВЛКСМ райкомнары комсомол организацияларына, будүрүлгелерге ыңдыг отрядтарны тургузар талазы-биле идепкейлиг ажылдаар, ынчаарга үстүүде айыткан отрядтар комсомолчу хайгааракчыларны бригадаларга, цехтерге, участоктарга дүрген тургузар ужуруг. Ажыл-агыйның чорудулгазынга бүгү хөй-ниитиниң киржилгези, контрольдаары будүрүлге айтырыгларын улам чедиишкинниг шиитпирлээриниң талазы-биле комсомол организацияларынга дузалаар. Курлавырларны тыварынга, хамыктың мурнунда оларны будүрүлгеге ажыглаарынга «Комсомолчу прожектор» дузалаар ужуруг. Чаа шиитээшкиниң кол соруглагы четпестериниң илередиири, оон иштинде: «Шаит байыр», «Малчын», «Партия» болгаш ескө-даа ырилар бар.

С. НАЙДАН.

Ак-Туруг кодээ клубунуң эргелекчизи.

* * *

КЛУБ ЭРГЕЛЕКЧИЗИ К. МААДЫР-ООЛ. «Бистиң клуб эрткен чылын чедир сентеттиннээн, оттулар ыяжы ам төнген, клуб крышалаттынмаан. Мында оюн, концерт болбайн турар... Моон соңгаар клуб ажылын экижидер дээш чүткүлүг ажылдар мен» деп, чугаалаан.

Эш Маадыр-оол клуб эргелекчилээ-ле үш ай четкен, ынчалза-даа бодунуң хүлээлгелиг ажылын күүсеидир дээш шиитеннгир эвес ажылаан турар. Клубтуң активчилери эвээш, хөй-ниитиниң күжүнге даянмайн турар.

КИНОМЕХАНИК БОДАШ: «Эрткен чылын кино көргүзүлгезинин планын көрүкчүлер талазы-биле 140,2 хуу, сеансылар талазы-биле 120,1 хуу күүсеттим. Ажылны экижидиринин аргалары бар. Ынчалза-даа кинобудка бичии, ажылдаарга таарымча чок, суурда кинооргазиторлар мөнгө дузалашпайн турарлар».

Кижи бодан көөрге, суурнуң чурттакчыларынга кино көргүзүлгезин амгы турганындан-даа экижидип болур аргалар бар. Чаа кино бүрүзүн чонга ий-шаанда чарлаар, киноларның ужур-утказын көрүкчүлер конференциязынга чугаалажыр, кинооргазиторларны тургускаш, оларның ажылын экижидер. Ынчалза-даа бо чугула ажылдар бистө чок. Оларны кылыры чедее чугула.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан кодээ клубунуң отчёттуг хуралынга чугаалажышкын ыңдыг болган.

Д. ЛОПСАН.

БАШКЫЛАРНЫҢ ЯНВАРЬ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДАРЫНДАН

Чартык чылдың түңнелин үндүрбүшаан...

ТОҢУ. Бирги чартык чылда ий сес чыл школазы эки түңнелдерин чедип алган. Башкылар коллективи бо середилге чылында ийи чылчылар чок ажылдаар соруглагны салган. Бо соруглагны күүсеидирде быжыг эп-найыралдыг, сагыыга-чуруумнуг, хөйү чаңгызы дээш, чаңгызы хөйү дээш чурттап, өөренип шыдаар өөреникчи коллективти тургузарындан өгелээн. Ынчыг коллектив тургустунуп турар.

Башкылар К. Кара-Сал, М. Реброва, Е. Ондар башкылап турар эртемнеринге болгаш класстарынга середилгеге эки түңнедерни чедип алганнар. Оларның ажылында кол чүүл — кичээлдерни бедик үүкшүнарлыг, чогаадыкчы аргалар-биле эрттирип турары болур.

Тоора-Хем 11 чыл школазының эге класс башкылары Ш. Селина, Л. Дожувай, З. Терекова, Я. Варочкина, Г. Селяна боттарының ажылын үндезинин-биле чаартаннар. Бо школага районнуң эң класс башкыларының методиктиг каттыжышкыны середилге чылының эгезинден бээр үзүктел чок ажылдап келгеш.

Эрткен середилге чылының бирги чартыында районга үгле 5 башкылар чүс хуу середилгени чедип алган турган болза, ам оларның саны —22 кижи четкен. Шынар башкыларга Кызыл-Даш эге школазының Р. Филатова, В. Мошева, Тоора-Хем 11 чыл школазының Л. Дожувай, Е. Достай, И. Спасова болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

1-ги класс башкыны эш Дожувай бодунуң саналын чүс хуу середилгени канчаар чедип алырынга доктаанган. Өөреникчи бүрүзүнүң ажы-чайын эки билир, оларга негелдеглиг болуруңзын аңгыда ада-иенин уруунга хамаарылгазы дег, башкы оларга ышкаш-эрлек, оон бүгүде чүткүл-соруун, бодалын, четпестерин хайгаарап билир ужуруг деп ол чугаалаан.

Д. ИРГИТ.

* * *

БАА-ХЕМ. Сиинм, Бүрен-Аксы, Үжеп сес чыл, Белбей эге школалары, районнуң өске школаларынга бодаарга, эң эки коргузуглерниг

Республиканың башкыларының январь чөвүлел хуралдары болуп эрткилээн. Анаа башкылар СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдериниң болгаш школаларның середилге-кижизидилгелиг ажылдарын экижидеринге башкыларның соруглагарының дугайында айтырыгларны чугаалажышкан.

Чөвүлел хуралдарга санал бергилээн башкылар болгаш өскелерде школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаары дээш, уругларның коммунистиг кижизидилгези дээш школаларда кандыг ажыл херектерни чорудуп турарын чугаалап турганнар.

КОММУНИЗМЧЕ ХЕРЕ БАЗААЛ!

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг, транспорт организацияларының коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң слёду даарта республиканың хөгжүм-шии театрынга болуп эрттер. Келир үениң разведчиктериниң хүндүлүг адынга төлептиг болур дээш күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни чедип албышаан, коммунизм тургузукчузу кижиниң моральдыг дүрүмнерин амдыгааштална ыяк шиңгээдип ап турар мурнакчылар боттарының слёдунга чыылгаш арга дуржулгаларын солчуп, чеди чылдың бешки чылында бедиткен чаа хүлээлгелерни алырлар.

Республиканың автоажыл-агый коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болур Кызылдың № 2 АТК-зында коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң ажыл амыдыралының болгаш күзелбодалдарының, моон соңгаарги планнарының дугайын бо арында бижип турар.

УЛАМ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Кызылдың № 2 АТК-зының коллективи эрткен чылды күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг дооскан. Чүк сөөртүрүнүн талазы-биле чыл планы октябрь 10-да бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттинген, а АТК-ның чолаачылары республиканың улус ажыл-агыйынга чугула херектиг 300 муң ажыг тонна чүктерни пландан ажыр сөөрткеннер. Автоажыл-агыйның тонна-километр талазы-биле онаалгазы база ажыр күүсеттинген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, чүк сөөртүрүнүн бот-үнезин чингедири, автопарктыг ажыглаары, автомашиналарның техниктиг белен турарын хандырары дээн ышкаш экономиктиг көргүзүглер база соксаал чок бедип турар. АТК-ның коллективи эрткен чылын республиканың автоажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунга доктаамал кирип, бир удаа РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг орутар министерствозунуң шаңналын-даа алган. Бистиң чедиишкиннеривистиң даңзызын ам-даа уламчылап болур, ынчалзажок мен маңаа ол чедиишкиннер канчап чедип алдынганының дугайын чугаалаксап тур мен.

Бистиң чедиишкиннеривистиң кол үндезини — социалистиг чарыштың, ылангыя ооң дээди хевири болур коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарыштың коллективке калбарганы болур. АТК-да чолаачыларның 13 бригадалары шупту амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп ат дээш демисежип турар, 68 чолаачылар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чаалап алганнар. Оларның иштинден Дмитрий Любкин чеди чыл планының бодунга онаашкан үлүүн республикага бир-ле дугаарында күүсеткеш, амгы үеде 1968 чылдың сөөлгү кварталының онаалгаларынга киириштир ажылдап турар. Сураглыг чолаачы Любкинниң үлегерин эдерген мурнакчылар А. Скрипкин, В. Жуков, Н. Сельдемешев, Ю. Федяев, И. Беликов, Н. Дулов олар база чеди чыл планын күүседипкеннер. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары чолаачылар С. Иванов, А. Могильников, А. Пастухов, П. Благодатских болгаш өскелер-даа амгы үеде 1965 чылдың үлүүнге киириштир ажылдап, чоокку айларда чеди чыл планын күүседир чыгааннар.

Чолаачыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары бирги ээлчегде автомашиналарның техниктиг белениндеп хамааржыры чугаажок. Бо талазы-биле АТК-ның гараж ажылчыннарының кызымаккай болгаш ак-сеткилдиг күш-ажылын демдеглээри чугула. Септекчилерниң ийи бригадалары коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демисешпишаан, бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Ылангыя комсомолчулар Ф. Васев, П. Подрезов болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидат Фунтиков олар боттарынга онаашкан даалгаларны эн-не кызымаккай күүседип, чолаачыларның бедик хүндүткелин чаалап алганнар.

Коллектив кежигүннериниң аразынга социалистиг чарышты планныг онаалгаларны күүседиринче угландыр идейлиг, ханы утка-шынарлыг удуртуп башкарарынга администрацияның, партия болгаш профэвилел организацияларының ап чоруткулаан организастыг хемчеглери улуг рольду ойнап турар. Бригадаларның болгаш тус-тус кижилерниң алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түннелдерин квартал санында бүгү талалыг анализтеп тургаш үндүрүп, чарыштың тиилекчилеринге шилчиир кызыл тукту, шилчип чоруур вымпелдерни болгаш оларның-биле кады акша шаңналдарын тыпсырын практикалап келген бис. Эң солун чүүл болза, кажан квартал түннелдерин үндүрүп турда хөй-хөй бригадаларның болгаш мурнакчыларның бүдүрүлгечи көргүзүглери чиге дең болгулаар, ооң чогум бирги, ийиги болгаш үшкү черлерни кымнарның бригадаларынга тыпсыры чүгле ханы анализ, бүгү талалыг хыналда кылган сөөлүнде, чамдыкта харын-даа чидиг маргылдаалар үнүп кээрге ону чөптүг шиитпирлээн сөөлүнде илереп турган. Ол дээрге коллективте социалистиг чарыштың организастыг бедик деңнелин херечилеп турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың калбарып турарын моон адаанда чижек көргүзүп турар. Бирги кварталда чарыштың тиилекчизи Дмитрий Любкинниң бригадазы болган. Ынчан үшкү черни ээлээш арай хоомайзынып үнген А. Хрущевтуң бригадазының кежигүннери чолаачылар дараазында кварталда ылавыла бирги черни алыр деп хүлээлгени алганнар. Олар шынап-ла эр-хейлер болганнар, боттарының сөзүнге ээ болуп, ийиги кварталда чарыштың бирги черин ээлээннер. Үшкү кварталда алдынган социалистиг хүлээлгелериниң түннелдерин үндүрүп турар үеде хары угда үш бригада дең көргүзүглерлиг болган. Ынчалзажок камналга, автомашиналарның ажыглалы, бригада кежигүннериниң сагылга чуруму дээн ышкаш фактыларны ханы анализтеп кээрге бирги черни А. Сухачевтуң бригадазы алган. Ам дөрткү кварталдың түннелинде бригадалар аразында калбарган чарыштың бирги черин А. Пастухов удурткан бригада алган. Бо бүгү чижектер болза автоажыл-агыйның коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннери ийи чаңгыс бригадаларның азы ийи чаңгыс кижилерниң доктаамал бурунгаарлаашкыны-биле эвес, а бүгү ниити, бир дески көдүрлүүшкүн-биле чедип алдынып турарын херечилеп турар. Амгы үеде бистиң АТК-да эн тергиин бригаданы шилип тывары берге, чүге дээрге оларның барык шуптузу чарыштың бирги черин ээлеп болур.

Ынчалзажок моон АТК-да четпестер чөк, шупту-ла чүве менди чаагай, «үс-биле чаап каан ышкаш» чоруттунуп турар деп түннел үндүрер болза шын эвес болур. Четпестер бисте бар. Чогум-на харын бар четпестерни ой-шаанда чайладып, күш-ажылдың сагылга чурумун үрээн кижилерни доп-дораан бүгү коллективтиң шынгыы чугаалажыышкынынга киирип турганывыстан социалистиг чарыштың бедик үре-түннелдиг, организакчы ажылдың дээштиг болуп турарының чылдагааны ында.

Чаа чылда коллективтиң мурнунда чаа улуг сорулгалар салдынган. Чедип алган чедиишкиннеривисти улам быжыглавышаан, чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алыр дээш чолаачылар, гараж ажылчыннары бедиткен чаа хүлээлгелерни ап турарлар. Коллективтиң иштинге социалистиг чарыш бо чылын уламна чидиг болуру чугаажок. Администрацияның, партия болгаш профэвилел организацияларының талазындан бо чылын коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп ат дээш демиселди АТК-га организастап эгелээрин бодап турар бис. Бистиң чолаачыларывыс, гараж ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылар ол хүндүлүг ат дээш демисежиринге белен.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң слёдунга бистиң коллективтен 25 тергиин кижилер баар, оондаа хөйнү чорудуп болур турган бис. АТК-ның мурнакчы чолаачылары слётка бедиткен чаа хүлээлгелерни алгаш, оларны алдарлыы-биле күүседип шыдаар дээрзинге бүзүреп болур.

Б. ВЫСОЧАНСКИЙ,
АТК-да парторганизация секретары.

Чеди чыл планының боттарынга онаашкан үлүүн күүседипкен чолаачыларның саны № 2 АТК-ның коллективинде улам көвүдеп турар. 1961 чылда бистиң республикага чаңгыс-ла Дмитрий Любкин чеди чыл планын күүседипкен турган, а 1962 чылда чүгле № 2 АТК-дан безин беш чолаачылар чеди чылдың маадырлары болу бергеннер.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары мурнакчы чолаачылар чеди чыл планын күүседипкеш, ам база ийиги чеди чылдың планын 1965 чылга чедир күүседир деп дидим хүлээлгелерни ап турарлар. Шак ындыг патриотчу кижилерни орук айтыкчылары шолбаннар деп адап турар. Бо чылын база АТК-ның хөй-хөй чолаачылары чеди чыл планын чедиишкинниг күүседирлер. Ооң эгези салдынган. Январь 10-да чолаачы Петр Благодатских чеди чыл планын күүсеткенин рапорттаан.

Чурукта: чеди чылдың маадырлары чолаачылар (солагай талазындан) Ю. Федяев, Н. Дулов болгаш А. Солдатенов.

Фото С. Феоктистовтуу.

Чарыштың тиилекчилери чугаалап тур

Афанасий ПАСТУХОВ,

чолаачыларның коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар бригадазының удуртукчузу.

Эрткен чылын чолаачыларның аңгы-аңгы бригадаларының аразынга социалистиг чарыш кайгамчык чидиг болган. Ынчангаш бригада бүрүзү алган хүлээлгелерин чыл дургузунда ийи-үш удаа чаартыр ужурга таварлажып турган. Мээн удуртуп турар бригадамның кежигүннери чыл эгезинде алган хүлээлгелерин мырынай чиик күүседип эгелээш, ийиги чартык чылда оон-даа бедик хүлээлгелерни алганнар. Олар база ыракта ажыр күүсеттинген, а кажан бистиң № 2 АТК-ның коллективи Улуг Октябрьның 45 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың эгелекчизи болуп, ниити бедиткен хүлээлгелер ап турда, бригада кежигүннери база хүлээлгелерин улам бедиткеннер. Чедиишкиннерге оожургавайн чаа-чаа бедиктерже көдүрлүүшкүн кайгамчык эки түннелдерге чедирген.

Ам бодумнуң удуртуп турар бригадамга хамаарыштыр чугаалаксап тур мен. Чедиишкиннеривис өөрүнчүг. Чүк сөөртүрүнүн чыл планын тонна талазы-биле 205 хуу, тонна-километр-биле 224 хуу күүсеткеш, 13999 литр бензинниң камналгазын чедип алдывыс. Чылдың ниити түннелдерин болгаш сөөлгү кварталдың түннелин ёзугаар ап көөрге, бистиң бригадавыстың бүдүрүлгечи көргүзүглери эн бедик болган. Ынчангаш чаа чылды шилчиир Кызыл туктуг эгеледивис. Ол тукту бо чыл төнгүже салбас деп сорулгалыг бис. Сорулга дыка-ла берге. Шупту-ла барык дең күштүг Д. Любкин, И. Федоров, А. Сухачев болгаш өске-даа бедик дуржулгалыг бригадирлер-биле чарышка бүдүн чыл дургузунда тиилекчи болуру дээрге кончуг-ла берге. Ынчалзажок берген сөзүвүстү ээлээр, хүлээлгевисти күүседир бис. Бригадада П. Благодатских, И. Аристов, А. Лыкум, В. Бочкарев дээн ышкаш чолаачылар турда күүсеттинмес хүлээлге чок. Бодап көрүңердаан. Петр Благодатских эрткен чылдың онаалгаларын тонна талазы-биле 319 хуу, тонна-километр-биле 264 хуу күүсеткеш, 2487 литр бензинни камнап алган. Күш-ажылчы чедиишкиннер-биле чергелештир бригада кежигүннери өөредилгеге база чыдып калбайн турарлар. Агар политика, партияның XXII съездизиниң болгаш ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин өөренири дээрге бүгү кижилерниң херээ. Бис ону эн хынамчалыг өөренип турар бис. Оон аңгыда боттарывыстың тускай мергежилдеривисти бедидеринче кол кичээнгей угландырып турар бис. П. Благодатских болгаш А. Лыкум олар ам бирги класстың чолаачызының эргезин алыр дээш шылгалда дужаар деп турарлар, а комсомолчу И. Аристов кежээки школаның 10-гу клазында чедиишкинниг өөренип турар.

АТК-ның бүгү чолаачыларынга, ылангыя бригадирлерге бодумнуң өмүнээмден чугаалаарым болза: чаржыылыңар харын, бо чылын социалистиг чарыштың чалгыглары улам күштелзин.

Анатолий СУХАЧЕВ,

чолаачыларның коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп ат дээш демисежип турар бригадазының удуртукчузу.

Чаржыры эки херек. Бис база социалистиг чарышка кириптеринге белен бис, харын-даа бирги черни ээлээр деп сорулганы салыр бис. Чаа чылче кирип тура чаа хүлээлгелерни алырда, эрткен чылгы чедиишкиннерни анализтеп көөрү чугула. Чүк сөөртүрүнүн планын бригада тонна талазы-биле 159 хуу, тонна-километр-биле 169 хуу күүсеткен, камнап алган бензинивис 8577 литр болган. Бо көргүзүглер өске мурнакчы бригадаларныындан куду-даа болза, курлавырларывыс улуг. Бригада кежигүнү Николай Сельдемешев чеди чыл планын доозупкан, чолаачы Сергей Иванов ай санында планныг онаалгаларны 200 хуу ажыр күүседип келген. Бир эвес бригада кежигүннери шупту Сельдемешев болгаш Иванов-биле деңнежир болза, ниити бригаданың көргүзүглери тергиин бедик болуру чугаажок. Ынчаарга бригаданың хажык чокка сагыыр лозунгу—мурнакчы дуржулганы бүгү-ниитинин болдурары. Мурнакчыларның дуржулгазын шудургу өөренип, оларның үлегерин эдерип тургаш кижи бүрүзү бүдүрүлгечи көргүзүглерни бедидер сорулганы салып турар. Бистиң улуг курлавырывыс ол.

Бо чылгы хүлээлгелеривис болза, эрткен чылдың чедиишкиннерин 20—30 хуу бедидери. Март айның эгезинде болур соңгулдаларга уткуштур алган тодаргай хүлээлгевис болза, бирги кварталда АТК-да калбарган чарыштың бирги черин ээлээри.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы хоочун чолаачы А. Непомнящий № 2 АТК-да тус-тус кижилер аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар. Хоорайның чаа тудугларынга тууйбу, демир-бетон конструкциялар болгаш өске-даа материалдар соөртүп чедирер хүлээлгезин тергиин эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: даарта болур слёдтүн киржикчизи коммунист чолаачы А. Непомнящий.

Фото С. Феоктистовтуу.

Мээң салыышкыным база кирген

Бистиң коллектив республикада дээре автоажыл-агыйларның бирээзинге санадып турар. АТК-ның чолаачыларының шупту бригадалары коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп ат дээш демисежип турарлар. Ол демиселге олар күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип ап турары коллективтиң бүгү кежигүннеринге өөрүнчүг болгаш чоргааранчыг. Ынчаарга чолаачылар аразында мындыг үлегер чугаа бар дээр чүве: «дугуйлар чуглуп-ла турар болза, план күүсеттинип турар». Кончуг шын. Автомашина үрели бээр болза, канчап план күүсеттинер боор. Ынчангаш чолаачыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг рольду септекчилерниң ажылы ойнаар дээрзи чугаажок.

Мен ам он чыл дургузунда маңаа автослесарь болуп ажылдап келдим. Кол хүлээлгем — автомашиналарның моторларының болгаш агрегаттарының агар септелгезин чорудары. Бо дээрге харыысалгалыг ажыл. Бир чолаачы ырак орук чорааш ээп келген дижик, оон автомашиназының чамдык ээрилдери-даа кошкай берген болур, моторнуң электрилиг кезээнге азы дүрбүжүп, шимчеп турар агрегаттарга үрелиишкин-даа бар болур-ла. Оларны слесарь доп-дораан эдер, ынчанмас болза чолаачы дараазында орукче үнүпкеш бирле черге үрелиишкинге таварлашкаш саадаар апаар болгай.

Бодумнуң тускай мергежилимни улам бедидип, оон аңгыда чолаачы болур эргени чедип алыр дээш өөренип турар мен. Мурнакчы коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннерин быжыглаарынга мээң күш-ажылым база хире-чергези-биле салыышкын болур дээрзин медереп билгеш, моон соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнип тур мен.

Ф. ВАСЕВ,
слесарь.

Каяа эвес, а канчаар ажылдаарында

Мээң удуртуп турар бригадамның кежигүннери чолаачылар бүдүн чыл дургузунда Кызыл хоорайның девискээринге ажылдап келгеннер. Кол ажылывыс — найысылалдың чаа тудугларынга тууйбу, демир-бетон блоктар, дилген ыяш материалдары, чазаныяга кылыглары, сай, элезин болгаш өске-даа материалдарны чедирип бээр хүлээлгелиг бис. Ол дээрге белен эвес хүлээлге. Кызылда чаа тудуг объектилери дыка хөй, оон кырынга база улам немежип-ле турар болгай.

Ынчаарга тудугжуларга янзы-бүрү тудуг материалдарын ой-шаанда чедирип бербес болза, оларның ажылынга түр үзүктелиишкин болур болгай. Оон ыңай хоорай иштинге чүк сөөртүп ажылдаары кончуг шүүттүг болур. Бир черден чүктү чүдүрүп алгаш, ийи-үш километр хире ыракта турар тудуг объектизинге эккеп дүжүрер апаар. Чүдүрүлге болгаш дүжүрүлге манап, чамдыкта бир шак ажыг анаа турар, а сөөртүп чедиреринге чүгле беш минута негеттинер-даа болгулаар-ла. Чамдык чолаачылар мынчаар чугаалаан-даа турар чораан: «хоорай иштинге ыңай-бээр халдып тургаш план-даа күүсетпес, акша-даа ажылдап албас, а чүгле шыжыгыычал чаңга харын мага-хандыр өөренип алыр». Ындыг чолаачылар маргып тургаш ырак оруктарже — Абаканче, Өвүрже, Барыын-Хемчикче чүк чедирерин оралдажырлар.

Хоорай иштинге ажылдаарга ажык чок дээр хөөннериниң шын эвезин мээң бригадамның кежигүннери бүзүрелдии-биле бадыткааннар.

Эрткен чылды доозуп тура чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннеривис бо-дур: чүк сөөртүрүнүн чыл планын тонна талазы-биле 207 хуу, тонна-километр талазы-биле 178 хуу күүсеткеш, 7992 литр бензинниң камналгазын чедип алдывыс. Ай болгаш квартал санында бригада кежигүннери планныг онаалгаларны 180—200 хуу чедир күүседип келгеннер. Харын-даа бригада кежигүнү комсомолчу чолаачы Юрий Федяев чеди чыл планының бодунга онаашкан үлүүн Улуг Октябрьның 45 чыл оюнуң бүдүүзүнде күүседипкен. Хоочун чолаачы коммунист А. Непомнящий чыл планын тонна талазы-биле 300 хуу, тонна-километр-биле 177 хуу күүсеткеш, 2508 литр бензинниң камналгазын чедип алган. Ол бодунга быжыглаан «ГАЗ-51» автомашиназы-биле 200 муң километрни капитал септелге чокка эрткеш, ам-даа чүс муң километрни эртерин хүлээнип турар. Юрий Федяев болгаш мен бодум амгы үеде автомашиналарывыстың капитал септелгеге кирер графигин ийи удаа соңгаарладып, оон түннелинде септелгеге тускайлаан 3333 рубльдиң камналгазын бердивис. Бо база дыка улуг чедиишкин. Ниитизи-биле бригада улуг камналгалыг болуп турар.

Бо бүгү чедиишкиннеривис коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш шимчээшкинниң эчис сорулгазын ылап медереп билгеш, бистер шупту коммунистиг ёзу-биле ажылдап болгаш чурттап, өөренип турарывыстың ачызында чедип алдынган.

Бо чылын база-ла чаа хүлээлгелерни ап турар бис. Эң кол хүлээлгевис—чедиишкиннерни улам быжыглаары, бешки чылды улам бедик көргүзүглерлиг доозары. Ажылывыстың темпилерин болгаш бүдүрүлгечи көргүзүглерин ёзугаар ап көөрге, бо чылын бригада кежигүннериниң чамдыктары чеди чыл планын күүседиптерлер. Ам болур слётка олар тодаргай хүлээлгелерни ап, бригада кежигүннериниң аразында социалистиг чарышты улам күштелдирерлер боор деп бодай-дыр мен.

П. ФЕДОРОВ,
бригадир.

Чурукта: чолаачы П. Федоров.

Орук шын, ынчаар чоруур

Кызылдың тудугларын, албан организация черлерин, үлетпүр бүдүрүлгелерни чүк транспорту-биле хандырар хүлээлгени № 2 АТК күүседип турар.

«Кызыл-Хавак» шахтазының дагжылары хүн бүрүде 500—600 тонна хөмүр-дашты казып үндүрүп каарга, № 2 АТК-ның чолаачылары ол хөмүр дашты дораан-на Кызылга сөөртүп эккээрлер. Хоорайның тудугжулары хүн бүрүде чүс-чүс тонна тудуг материалдарын эптей салып, тудуштуруп, элезинни, сайны, цементини бетон кылдыр хоюдуп турарлар. Ол бүгүнү база № 2 АТК-ның чолаачылары чаа тудугларга ой-шаанда чедирип бээр хүлээлгелиглер. Хүн бүрүде чаартынып, чаагайжыттынып турар аныяк хоорайның чүк транспортунга хереглелдерин ол АТК-ның коллективи үлегерлиг хандырып келген. Республиканың автоажыл-агый коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болуп турар № 2 АТК-ның чолаачылары, гараж ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни чииги-биле чедип албаан. Ол дээрге АТК-ның администрациязының, ында партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының ап чоруткан улуг хемчеглериниң, организакчы ажылының үре-түннели, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш чарышты калбартканының ачызы-дыр.

Эрткен чылдың эгезинде АТК-ның коллективиниң алган хүлээлгелери мындыг турган: пландан ажыр 500 муң тонна-километрни ажылдап кылыр, 40 муң тонна чүктерни сөөртүр, 70 муң литр бензинниң камналгазын чедип алыр. Ол хүлээлгениң күүселдезин чоокта чаа түннеп көөрге илерээни болза, коллективтиң алган хүлээлгелериниң кол көргүзүглери шупту үш катап ажыр күүсеттинген болган. Ол чүл? Коллектив кежигүннери чыл эгезинде боттарының аргаларынга болгаш курлавырларынга дүүшпес чиик хүлээлгелер алганы ол бе? Чок. 1961 чылдың түннелдеринге деңнээрге коллективтиң алган хүлээлгелери бедик турган. Хамык ужур болза, коллективте партия, профэвилел организациялары болгаш администрация алган хүлээлгелерни күүседиринче чолаачыларның болгаш септекчилерниң күжүн шын эвилелдеп шыдаанында. Маңаа кол рольду коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары деп ат дээш демисел ойнаан. Эрткен чылдың эгезинде АТК-ның коллективинге чүгле ийи бригада болгаш каш-ла санныг мурнакчылар ол ат дээш демисежип турган болза, амгы үеде АТК-ның бүгү чолаачылары болгаш септекчилери келир үениң разведчиктериниң адын чедип алыр дээш демиселче кирипкеннер. Оон түннелинде ажылагыйның ниити көргүзүглери экижээнинден аңгыда, хөй-хөй чолаачылар чеди чылдың планын хуусаа бетинде доозуп, күш-ажылчы чедиишкиннери-биле чергелештир коммунизм тургузукчузу кижиниң моральдыг дүрүмнерин боттарының ажыл-амыдыралынга ыяк шиңгээдип ап эгелээннер.

Күш-ажылдың сагылга чурумун сагыырының талазы-биле № 2 АТК-ның чолаачыларын өске автоажылагыйларның чолаачыларынга үлегер чижек кылдыр көргүзүп болур. Ажыл шагы үзер, орукка озалондак болдурар таварылгалар ол мурнакчы коллективте үзүткаттынып бар чыдар. Маңаа хамаарыштыр бир чижекти киирип болур. Эрткен күзүн чолаачы А. Соболев Каа-Хем районнуң бир колхозунга тараа сөөртүп тургаш арагалааш, хөй-ниитиниң черинге чурум үрээн болган. Ол таварылганы коллективтиң ниити хуралынга чугаалажып турар үеде, чолаачылар чурум үрээн эжин шынгыы бүрүү шаап, ону коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисежиринге төлеп чок кижи-дир деп санап турганнар. Соболев бүрүүзүн ханы билингеш, амгы үеде тергиин эки ажылдап турар.

Коллективте «Чаңнык» деп хуудусту активчи чолаачылар боттары доктаамал үндүрүп, эскертинген бичин-ле четпестерни аңаа шынгыы шүгүмчүлелге таварлаштырып турарлар. Чолаачылар ортузунга идеологтуг ол ажылдың дээштинн херечилеп турар чижектер дыка хөй: гаражка азы орукка чораашдаа кандыг-бир чолаачы чурум үрепкен болза, оон өөрү арынчүүр-даа бодавайн ол дугайын «Чаңныктың» редколлегиязынга медээлеп турар.

Мурнакчы ажыл-агыйның коллективи ам чедиишкиннерден чедиишкиннерже улам бурунгаарлаарының шын оруунче кирген.

А. РОДЧЕНКО,
СЭКП хооркомунуң инструктору.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Болгарияның Компартиязының Төп Комитединде

СОФИЯ. (СЭТА). «Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединде» деп дыңнадыгны болгар парлалга январь 11-де парлап үндүрген.

Партияның бүгү-ле идеологтуг ажыл-чорудулгазын, парлалганың, радионуң, телевидениенің, киноның болгаш идеология фронтузунуң эске-даа бүгү секторларының ажылын социализминиң болгаш коммунизминиң оруубила Болгарияның хөгжүүрүнүң дугайында партияның VIII съездизининиң төөгүлүг шиитпирлеринге база нижиге чүдүүр чоруктун урунуктарын бүрүнү-биле үзүткээр дугайында съездиниң ылган түңнелдеринге дүүштүр чорудар деп шиитпирни БКП ТК-зы хүлээп алган деп, дыңнадыгда айтып турар.

БКП ТК-ның семретары турган болгаш өлүрткен Трайчо Костова оон фашизмге база капитализмге удур демиселге база социализминиң тургузуушкунунга улуг ачы-хавыяазы дээш, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тыпсырын, а ол ышнаш БКП ТК-ның кежигүнү турган болгаш өлүрткен Васил Марковту, БКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат турган болгаш өлүртнен Илья Бояджиевти база мурнунда электрижидирлгениң болгаш тудугларның министри турган өлүртнен Манол Сакеларовту Георгий Димитров ордени-биле шаңнаарын БКП ТК-ның политбюрозу Улустуң хуралының Президиумунга саналдаар деп шиитпирээн дээрзин дыңнадыгда чугаалап турар. Болгарияга нижиге чүдүүр чоруктун үезинде үндезин-барымдаа чок черге өлүртнен нижилерниң тураскаалаын иөгежилериниң талазы-биле эске-даа хемчеглерни алырын баш үдүр иөруп турар.

120 харлыг завод

Чехословакияның пиво хайындырар «Праздрой» деп заводу тургустунгандан бээр, 120 чыл болган. Бо хүннерде «Праздрой» завод бодунуң продукциязын делегейниң 76 чурттарынга садып турар. Аңаа кылган пивону Антарктидада турар кижилер безин ижип турар.

«Праздрой» завод 120 чыл иштинде 12 градустуң 52 миллион гектолитр ажыг пивону бүдүрүп үнүрген. Бир эвес ол завод чүгле шилдерлиг пиво кылып турган болза ол шилдерни үзүп дүргаар шүүй салырга 734.527 километрге деннежир, бо дээрге Чердең Айга четкеш, дедир ээп кээп болур хемчээл-дир.

БӨГҮН БО АРЫНДА

Социалистиг чурттардан медээлер

...

„Гананың улузун өлүрүкчү чорук коргудуп шыдавас“.

...

Конгода байдалга холбаштыр

Чүү-даа доктаадып шыдавас

АККРА. (СЭТА). Күрүне баштыңының амы-тынынга халдаар дээн чаа орадажыышкынны улуска удур реакцинчы идегеттерниң кылганы-биле холбаштыр киленээшкинин илереткен хөй санныг чагаалар чурттуң организацилларындан болгаш түс-түс хамаатыларындан Гананың президентизи Квама Нкрумаһын адынга кээп турар.

Президент Квама Нкрумага удуртқан Гананың улузунуң бурунгаар чоруурунга чүү-даа шаптыктап шыдавас деп, конвентанның улусчу партиязының күүседикчи секретары Уэлбектиң медеглелинде демдеглеп турар.

«Гананың улузун өлүрүкчү чоруктар болгаш террор кажан-даа коргудуп шыдавас» — деп, медеглелде онзалап демдеглеп турар. Серемчилелиң улам-на күштелдиреринче болгаш империалистиг күрүнелерге бараан болуп турар өлүрүкчүлерни база агентилерни сойгалап илередиринче партияның бүгү кежигүннерин медеглелде кыйгырып турар.

ЧОМБЕНИ СУДЧЕ

ЛОНДОН. (СЭТА). «Патрис Лумумбаны болгаш оон талалакчыларын өлүрериңе киришкен дээш бурууладыышкынның талазы-биле Чомбени судка кирбээн шаанда «Каттышкан Нациялар организациязы Чомбе-биле кандыг-даа харылзажылга кылбас ужурлуг» — деп, Ганаһын президентизи Квама Нкрума медеглээн.

«Патрис Лумумбаны болгаш оон талалакчыларын өлүргени дээш бурууг болуп турар кижилерни судка киирген турар ужурлуг деп баш удур көрүп турар айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1961 чылдың февраль 21-деги резолюциязын шыңгыызы-биле күүседир чорук улуг ужур-дузалыг» деп, Гананың чазаа көрүп турар дээрзин медеглелде айыткан.

КНО-нуң шериглери Мокамбоже

ЛОНДОН. (СЭТА). КНО-нуң 500 кижи санныг шериглери Сонгу Родезия-биле кызыгаар чоогунда туруп турар Мокамбоже январь 10-да аткылажыышкынга чокка кире берген деп, Рейтер агентиледдиң корреспондентизи дыңнаткан.

«Бо дээрге селгүүстээшкиндир» — деп, КНО-нуң шериглериниң составында кирип турар эфиоп бригаданың командири медеглээн.

КНО-нуң шериглериниң халдап киреринде мурнуда Чомбе бодунуң «министрлери-биле чөвүлешкенинин соонда Элизабетвильче чоруй барган деп, корреспондент дыңнадып турар. Чомбенин «он колуу», «иштики херектер министри» Мунонго болган Катанганың «чазаанның» өскеда кежигүннери КНО-нуң шериглери көстүп келириниң алдын каш минута мурнунда хоорайлан база-ла үнүп чорупкан.

КНО-нуң шериглери Ковезияже

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентиледдиң корреспондентизиниң дыңнадып турары-биле алырга, КНО-нуң шериглери Катангада ажыын чорудулгазын катап эгелээн болгаш Элизабетвильден ийи угланышкынче: Ковезия хоорайже (сонгу-барыын чүк) болгаш Сакания хоорайже (мурнуу-барыын чүк) бурунгаарлап чорупкан деп, Леопольвильде КНО-нуң телээлекчизи медеглээн. КНО-нуң шериглери Ковезиядан барык-ла 110 километр черде туруп турар болгаш Сакаңияның талазынче 100 километр бурунгаарлап чорупкан.

Панама конгрезиниң шиитпири

ГАВАНА. (СЭТА). Панаманың национал конгрези Каттышкан Штаттарның эжелеп алганы Панама каналдың зоназынга национал туктуг азар деп шиитпир даап чаңгыс үнбиле бадылаан.

Пренса Латина агентиледдиң корреспондентизиниң Панамадан дыңнадыында айтып турары-биле алырга, Панама дээрге «зонага оон бот-эргезин катап тургузарын негеп турар».

ӨӨРҮНЧҮГ ДЫҢНАДЫГЛАР

Ружомберокте пөс аргыыр В. И. Ленин аттыг фабрикаңың аргыкчызы Мария Будроновага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты Чехословакияның херээженнериниң иштинден бир-ле дугаар тывыскан.

— Бистиң моон соңгаарга чедишкиннеривис канчаар ажылдаарывыстан хамаарыр, эштер, чыдып каап турар ажылдыг коллективке Валентина Гагановаңың үлегерин ёзугаар ажылдап эгелээн мен, ынчангаш кандыг-бир онза маадырлыг чорук үүлгетпээн мен деп бодап чоруур мен. Кады ажылдап турар эш-өөрүмүүн, күрүненің меңээ көргүскен улуг дузазынга күш-ажылчы белек-биле харыылаар дээш бо шиитпирни хүлээп алган мен — деп, М. Будронова Чехословакияның Коммунистиг партиязының XII съездиниң индириңден медеглээн.

Ада-иези чок черге өскен ол уруг бодунуң хып дээн чалыы назыныңың үезинде эки-ле чүве көрбээн: Чехословакияга капиталистиг дарлалдың тургузуу турган үеде оон төлептиг ат-алдарын молчукчулер бужартадып, ону эртенги дан хаязындан орай кежээге чедир ажылдадып турган, а делегейниң ийиги дайынының үезинде немецтерниң каржы ажылдашкыннары чүден-даа дора турган.

Мария Будронова пөс аргыыр фабрикага 1948 чылда ажылдап эгелээн. Фабрикага бодунуң үе-чергезинииң болгаш чоок өөрүүнүң аразынга ажылдаар, оларның чылыг, чымчак арга-сүмелерин дыңнаар, күүседирден артык түү боор. Фабрика чамдык кижилерге аңаа-ла бир бүдүрүлге чери кылдыр сагындырары шын болбайнаан, а Марияга — оон бажыңы, оон өг-бүлезин ышкаш сагындырар турган. Күш-ажылдың эске-даа кижилери-биле бир дөмей, Марияның алдарлыг апаарын оон кады ажылдап турар өөрү ниитилел болдурган. Ынчангаш Мария бодун оларга өрелиг ышкаш кылдыр бодап чоруур.

Элээн каш мергежилдерни шингээдип апкан, дуржулгалыг аргыкчы Будроновадың ам ажылдап турарын көрген кижилер магадай бээр: оон шимчээшкининде бичии-даа артык чүве чок, аргыыр машинаның баш дескиндирипкен дег дургени-биле долган турары 144 ээргиништерже чиге көрүп алган турда оон каскы характыг кижи чок-даа ышкаш.

Оон инициативазын ёзугаар фабрикаңың ажылдакчылары күш-ажылдың эске мурнакчыларының дуржулгаларын, үүнүн-даа мурнунда совет пөс аргыкчыларының дуржулгаларын өөренип турар. Мария Будронова хөй чылдарның дургузунда мурнакчыларның одурүүнда чоруп келген. Оны чазактың бедик шанналары-биле чаңгыс удаа эвес М. КУДРОНОВА — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

шаңнаан. Хууда үлегер-чижээ-биле ол мурнундагызы ышкаш дээрелерниң дээреки болуп ажылдап турар. Чаңгыс дээвиир адаанда, бодунуң кожазы өөрүнүң ажыл-херектери бакырай берген таварылгаларда Мария бодунуң чедишкиннери-биле кызыгаарлаттынмас турган. Чехословакияның Гагановазы чыдып каап турар бригадага дораан-на баар, ажыл-херекти ажыктынып, күш-ажылдың культуразын бедидип шыдаар чаа-чаа өөнүктерни ол кижизиткен.

Пөс аргыыр В. И. Ленин аттыг ол фабрикада ам 110 коллективтер коммунистиг күш-ажылдың бригадазы атты чедип алыр дээш чаржып турар. Фабриканың алдарын тургузуп турарларның мурнунда Мария Будронова чоруп орар. Будронова — областың национал комитединиң депутаты. Сонгукчуларның идегелин шынчыдып, оларга сүмени, дузаны болгаш деткимчени көргүзүп турар.

Бо хүннерде оон бригадазы аргыыр машиналарга коллективтинбиле ажылдаар, ажыл төлевирин база коллективтин-биле алыр аргаже шилчээн. Чангызы шупгузу дээш, шупгузу чаңгызы дээш принцип ол.

— Мээң амыдыралымның кол утказы — шынчы ажылдаары. Бодунуң коллективинге, бодунуң фабриказынга, бистиң бүгү социалистиг нииитилелливиске күш-ажылчы үлүгүскээ кирип, ажылдаарга чүрекке өөрүнчүг. Ажыл-ишчи болур дээш бистин чуртувуска калбарган шимчээшкин кижи бүргүзүнүн херээ аналар. Бөгүн бис мун-мун болзувусса, удавас миллион-миллион апаар бис — деп, Мария Будронова чугаалап турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ МААКТАРЫ

ГДР-нин тудугжулары болгаш монтажчылары 1962 чылда улуг чедишкиннерлиг ажылдаан. Ниитизи-биле республика 600 үлетпүр бүдүрүлгелериниге тудугларны болгаш чаартылгаларны кылган. Бүгү тудуг ажылдарының хемчээли өртек-биле алырга эрткен чылын 7,2 млрд. марка болган, бо чылын 8,3 млрд. марка чедир өзер.

Өзүп турар гигант — «Шварце пумпе» дээр химия комбинадының бирги эзлүүн ажылдап эгелээн, бо чылын оон ийиги эзлүүн ажыглалга кирер, химия үлетпүрүнүң «Буна-Верке» дээр комбинады түттүнүп турар. Чөөн кызыгарда — Одерде-Шведте хоорайга Совет Эвилелиниден нефти хооразын дамчыштыр баар нефтиниң ажылдап кылыр комбинат түттүнүп турар. Ол комбинат чылда 2 млн. тонна нефти ажылдап кылыр.

Тудуг ажылдарын совет профессор Будниковтуң методу-биле үзүктел чок шуштурулга аргазын ёзугаар чорударын ГДР-де нептередип эгелээн. Ол арга 20 хүү камналганы бээр.

Бүдүрүлгениң чаа күүлериниң тудуушкуннары, ол ышкаш эртемтехниканың чаа-чаа чедишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаары — ажылчын-таразачын республиканың салган сорулгазы — коммунизм тургузуушкунун доозарыңче базымны улам дүргедедир.

КАҢНЫ БЕРИП ЭГЕЛЭЭН

Польшаның найысылалындан үүле 10 км черге шынарлыг кан эзилдирер «Варшава» заводтуң тудуу эгелээн 5 чыл четпээнде ол завод продукцияны берип эгелей берген. Ол заводтуң төлевилелин Москваның Гипромез институту тургускан. Заводтуң цехтеринде тургускан машиналарның хөйүн Ленинградтың, Свердловскиниң, Новосибирскиниң заводтары кылган.

Шынарныг каңның «Варшава» заводтуң бирги эзлүүн эрткен чылын доозулган. оон бүдүрүлге күүлүү чылда 300 муң тонна металлы кылыр. Ийиги эзлүүн ажыглалга киргенде ол завод чылда чартык миллион тонна шынарлыг канны бүдүрер.

СПОРТ

ОРЕНБУРГ. № 40 школаның 11-ги класзының өөреникчизи комсомолчу Галина Крюкова гимнастикага дөрт чыл өөренип турар. Эрткен чылдың чайынында ол спорт мастериниң нормазын күүсеткен.

Галина педагогика угланымшыкынныг школада өөренип турар. Ол ам № 45 уруглар садында практика эртирип турар. Спорт мастериниң эртирип турар күш-культура кичээлдерин уруглар онза сонуурган турарлар.

Галина белеткелди аныяктарның спорт школазынга үргүлчүлевишаал, гимнастика талазы-биле зона аайының маргылдазынга кызымак белеткеп турар, ССРЭ-ниң улустарының III спартакиадазынга киржир кижилерни ол маргылдааларга шилип алыр.

ЧУРУКТА: Галина Крюкова (СОЛАГАЙ ТАЛАЗЫНДА) бодунуң комсомолчу өөнүүг, бирги разрядтың гимнасчызы Галина Тартышева-биле химияның практиктиг кичээлинде.

Фото Б. Клипиниериниң. СЭТА-ның фотохрониказы.

Ийилээ тиилеп үнген

ЛОНДОН. (СЭТА). Гастингске болуп арткан делегейниң шыдыраа талазы-биле чанчыл болган маргылдаазынга бирги болгаш ийиги черни совет гроссмейстер Александр Котов биле югослав — Светозар Глигорич олар үлешкен. Сөөлгү салыгда Глигорич англичан А. Холлисти удуп алган, а Котовтуң Смыслов-биле салыы хайым болуп доозулган. Ынчангаш тиилекчилер 6,5-6,5 саннарлыг болган, а делегейниң чемпиону чораан Смыслов—алды санныг болуп, үшкү черни алган.

ШИЛИНДЕКТЕРНИҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Тывызык болгаш чараш көштерни шыдыраа маргылдаазынга бир-де кижи илередипкен тургулаар, ындыг таварылга бүргүү көрүкчүлериниң кичээнгейин дораан-на бодунче удам хандыктыыптар. Барыын-Хемчик районда «Кара-Хөл» колхозтуң төвүнге элээн каш кежээлерде улашкан чидиг демисел солун эрткен.

Шилиндек ол шыдыраачыларның аразында мергежилдиг хоочун-даа, аныяк-даа кижилер бар. Мурнуку одурүүларны эдер четтикпезе-даа, Х. Даңдын-оол, С. Бичө-оол ышкаш чамдык шыдыраачыларның көштерин көрүкчүлер элээн сонуурган турган.

1963 чылда колхозтуң бирги черни дээш организастаан маргылдааның түңнели мындыг болган: Д. Сарыг-оол — тиилээн, Х. Дыртай — ийиги, С. Хемер-оол үшкү черлерни эзлээн.

И. ХЕРТЕК.

Спортка мергежил

Кызылдың күрүненің педагогика институдунда өөредилге чылының эгезинден бээр янзы-бүрү белгилиг ажылдап турар. Оларның иштинден мотоцикл башкарып өөренир болгумде 30 хире кижи өөренип турар бис. Оон кичээлдерни машиноведение башкызы В. Шишигин солун кыдыр эрттирип келген.

Теория кырынга өөренген түүлүвүстүү удавас дужаар бис, а хар карара бээрге практиктиг кичээлдер эгелээр.

Институтту дооскаш, диплом-биле кады, мотоцикл башкарар эргени ам үнери кыска өөрүнчүг эвес боор!

Баскетбол ойнаар күзелдиглерниң саны бисте чыл келген үдүн өзүп турар. Баскетбол бөдүүнүүн кичээлдери неделяда үш катап болуп, кирижикчилерниң мергежили бедеэн. Оон чижээнге чоокта чаа институттуң бирги черни дээш факультеттер аразынга болуп эрткен маргылдааны көргүзүп болур. Баскетбол дээрбээнче бомбуктуг часпас октаар аваангырларга студентилер Степан Халачик, Семис-оол, Ондар Миний-оол, В. Сизенёв, Сидоров, Бичө-оол Алтай олар хамаажыр.

В. САТ,
IV-кү курстуң студентизи.

Моолга

Ийи катап төрүттүнген

Чүү-бир кижи-биле ужуражыр деп бодаваан-даа болза, черле ынчаш, оон-биле таваржы бээр чүүлдер амыдыралга тургулаар. Харын-на мээң-биле мындыг таварылга болу берген чүве, аңаа улуу-биле өөрүүр кижи мен. Ол чүл дээрге, бодунуң амыдыралы шаанда моол араттарның аажок бүдүүлүг, карацгы чораанын болгаш амгы үеде ол араттарның амыдыралының ёзулуг-ла чечектелип турарын хереглел турар мындыг кижи-биле танышып, өөнүктежир аргалыг болган мен.

Арахангай аймактың төвүнче бар чорувуста, Хангай дагларының бирде кызыы кашпалыңга «газик» машина аажок дургеш-биле бистиң машинавысты эрте маңнаан. оон соонда 10 минута болганда демги машинамның иштинде кижилер оларны Тарет сумуга чедирип каарын бистен дилей бергеннер. ужур чүл дээрге, оларның машиназы бистиг даштарга таваржы бээрде, хары угда ийи дугую дешти хона берген чүвелер.

— Ол дээрге моортан 20 хире километр чер, карацгылаваанда аңаа чедер ужуруг кижи мен,— деп, узун сымныг, карааймаар арынныг, кызыл крестиң демдээн чураан улуг эвес чемодан тутқан кижи арыг орус дыл-биле мөңээ чугаалаап, водун таныштыра берди:— Мени Миша дээр, а бо уругну — Дольжин.

— Эмчи ийикпе азы мал эмчизи боор,— деп, бистиң хелемечивис даап чугаалады.

Машина иштинге чыыра олургулапкаш, чоруттувус. Чаа олуруп алган кижилеривис илдең дүвүреп, шаңтарыңче бо-ла көре бергилээр.

— Удавас Жаргалаптының ушуна кире бээр бис. Жаргалант дээрге орустап очулдурарга «аас-кежиктиг» дээн чүве-дир, ында орук дээрге асфальтылап кааны-биле дөмей болдур ийин,— деп Миша бир дугаарында чугаалап үнүп.

Каш минута болганда бистиң мурнувуска делгем дем уну ажыттынып келген. Чугаалажып үнүвүс. Миша шынаавыла эмчи болду, а Дольжин — эмчи сестразы. Олар бир аалче аарый кижи дээш дазалжып чорааннар. Ынчаарга демги эмчи чүге орус аттыг кижи боор деп мөңээ иштимде айтырыым аңаа харылаттынмайн артып калды. чүге дээрге чап-чаа-ла танышкан кижизин ындыг-ындыг айтырыглар-биле төп чораан чоонуруп ылдыр бодай берген мен. оон-биле кады бистиң кадыы чоруур оруувус база төнүп келген.

Арахангай аймактың төвү — Цэцэрлег хоорайга чеде бээрвивиске, ол аймактың ажыл-агыйының дугаймында, культуразының, хөй-иимти амыдыралының, школаларының, эмнелге черлериниң техникумнарының дугаймында ачызелии-биле, годаргайы-биле биске чугаалап бергилээн. Совет эмчи С. М. Немойнуң хөөрүн болгаш аңаа турасказалды база биске көргүстү. МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Чарлыын ёзугаар аймактың эмнелге черинге ол совет эмчиниң адын тывыскан. Турасказалда дириг чечектер-ле хөй, оон иштинде бистиң демги танышкан киживистен база чечек салган, ында бижээнин: «Улуг өөнүүге — Мишадан».

— Большевик Немойнуң нөчээнинден бээр чоокта чаа 30 чыл болган чүве, — деп, эмнелгениң кол эмчизи Жамчин-Сэнгэ биске дыңнатты.— Турасказалга совет-моол наймаралта холбаштырган митинг болган. Школачылар, организацилар болгаш түстүс кижилер аңаа чечектер салгылаан.

Эмчи Миша-биле тодаргай чугаалажып шыдаваанывыска аажок хомудап чордувус. Ынчалза-даа ам база-ла таварылга биске дузалаптаан: Арахангай аймакка авыя-чоруувусту доозарывыстың мурнунда тоолда чүве дег Орхон хемниң эриинге хонар деп шиитпирлээн бис. Балыктаарывыс маактарының бадыткалы-биле алырга, ында коичут улуг белдер бар. Балыктаар херекселдериниз белетеп ап четтикпээн турувуста-ла. «Дузалап көрүңер!» дээн алгы дыңнап кагдывыс. Ол кый дээн кижилерге чүгүржүп чеде бээривиске, бүгү болу көк-суг болу берген бир балыкчыга үш кижи шагда-ла дузалаан тур. оларның аразында демги Миша эмчивис де. Олар будун чартык метр хире белди ушта тыртқан турлар.

Оон соонда балык муңун хайындырып алган, чугаалашкаш олургулапкан бис. Ындыг өйде чугаа-соот ажыт-чажыт чок, эттиг-наймаалдыг болгулаар. Миша база-ла мээң айтырыымны дыңнап каапы, бодунуң өөнүктерининң дугаймында мөңээ чугаалап берип, бодунуң бодалдарын сөглегиледи. Оон чугаалап эгелээнин мындыг:

— 1930 чылда бо Цэцэрлегге баштайгы совет эмчи чедип келген, оон ады Немой. Ол дээрге улуг болуушкун болган. Ламалар ол-ла дорадан совет эмчиге, эртем ёзугунуң эмнелгезинге удур демисежип эгелээн. Бижик-биилик билбес, карацгы-будуулук араттар ламаларның кандыг-даа дужаалын чугаажокка күүсеп тургулаан. Ынчангаш ким-даа эң-не берге үелерде безин совет эмчиден барып дузаламчы дилээриниден дидинмейн турганы билдингир. Өг-бүлеге ким-бир кижи аарый берген болза, лама чалаар, а ол лама хүрүм-дорум кылып каар ол-ла, ынчангаш мал-маганны эңдере ап алгаш чаа бээр, а аарый кижиге бичии-даа чингелде болбас. Бир эвес аарый кижи шуут баксырай бээр болза, лама мынча дээр: «Качыгдаан бо кижини дээрже бурган ый деп турар-дыр» оон соонда-ла аарый кижини «өлүрүүнүң шыңаазынче» алгаш баар. Лама ынчаарда безин орулгалыг болуп артып каар. чүл дизе «бурганның дүзелиңе» өөрүнде илереттим дээш, база-ла мал-маган, эт-сеп, аңша-мөңгүнүү алгаш баар.

— Мынчангаш, 18 харлымда согур шойдуңүүнүң принцээр хевиринбиле аарый бергенимде, мени «өлүрүнүң шыңаазынга» чедире бергеп,— деп, Миша уламчылап чугаалай берди.— Мээң тыным алган чүве чүл дээрге, совет эмчи Немой бодунуң кадайы-биле ийилээн кижилерниң оларга эмнедип келбейн турарын көргеш, хүнүүн-не кижилер даажыр чүүлдерин ап алгаш, демги «өлүрүнүң шыңаазынга» чедире берип, тыным ап болур хире кижилерни алгаш баргылаан, амы-тыным ап турганы ол болган. Олар мени база мынчаганнар.

— Мөңээ чаа амыдыралды бергеп совет аңы-дуңмаларыма кызыгаар чогу-биле четтириишкинниниң илереп турар мен. Оон-биле кады мынчаарда бурганнар мени «билип кааптар чадавас» деп кортпаш база эрги моол чаңчылды бодап келгеш, Немой ирей-кадайларга безин чогум адымны адап бербес деп шиитпирлээн мен. Ынчаарга ол совет эмчилер мени Миша деп адап алган болгаш эттиие бээримге, эмнелге черинге ажыыдаары-биле мени арттырып алганнар чүве.

Совет эмчилериниң ажылының дугаймында мырыңай тооллар иенгерен турар апарган. Ламаларның кандыг-даа дужаалын каргыштарынга олар тоовазан. Амгы үениң совет медицинаның дузалаччызын ажыглап турар апарган араттарның саны дүргенбиле көвүдеп келген. А ламалар дээрге ол дугаймда совет эмчиниң көөр хөңү чок турган болгаш 1932 чылда чонга удур тура халыышкын болуп турда ол дайзынналар эмчи Немойну өлүрүп каапнар.

Оортан бээр 30 чыл өрткен деп Миша бодунуң чугаазын, ынчаар доозуп кагды.

В. ПЕТРЕНКО,
СЭТА-ның корреспондентизи.

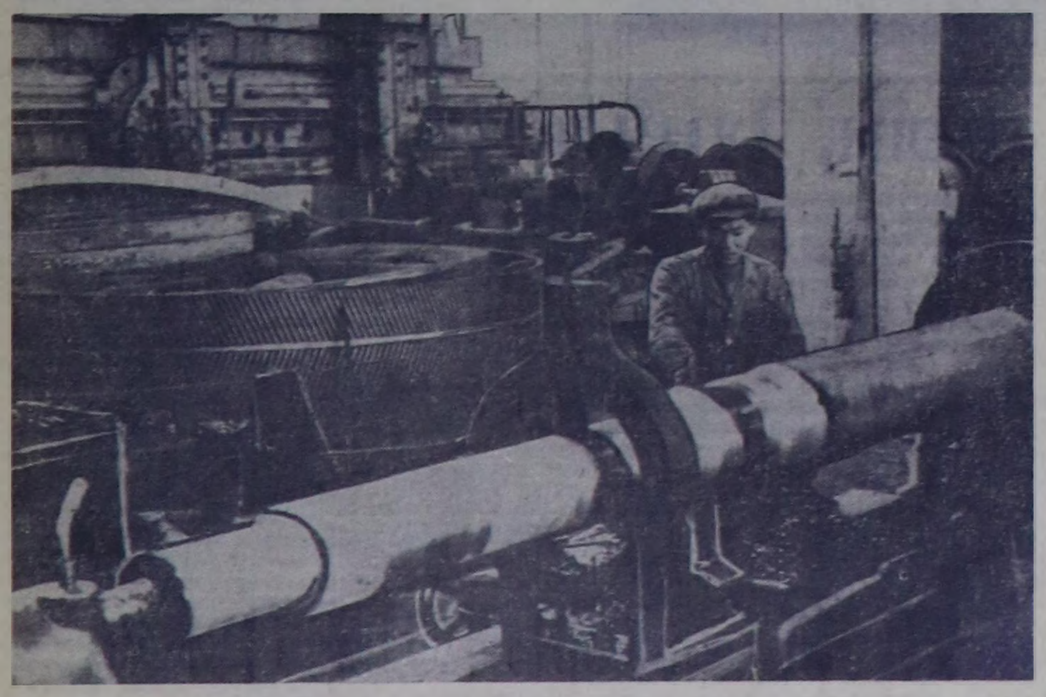

Көрей Улус-Демократтыг Республика Ранамның дар болгаш шахта машиналарының заводунуң коллективи будурүлге онаалдаларын чедишкиннииг күүседип турар. Будурүлгеде рационализаторларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкини калбарган.

ЧУРУКТА: Ранам заводунуң иегинде.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Январь 15-те

«НАЙЫРАЛ»: «Чалбыыштыг чыдарның тоожузу» (делгем экранныг ениуг) 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш мушкетёр» (делгем экранныг) 10, 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: «Неордината тар биллиңнес» 2.30, «Кортун» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кээргей чок дүн» 3.15, 5.15, 7.15 9.15 шактарда.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу баһын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көзээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амытырал болгаш культура амытырал киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киллизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00219. Чагыг № 85 Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттингеш

1963 ч.
ЯНВАРЬ
16
СРЕДА
№ 13 (5417).

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА

Курск областың механизаторларының кыйгырыының дугайында

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу Курск областың механизаторларының кыйгырыының дугайында айтырыгны дүүн чугаалашкан.

Курскиниң механизаторларының кыйгырыын колхозчулар, совхозтар болгаш «Кедээ ажыл-агый техниказының» салбырларының ажылчыннары малба-биле чугаалажып кеөрүн организастаарын болгаш часкы хову ажылдарынга чогуур өйүнде бедик шынаряыг белетиннири база кедээ ажыл-агый техниказын бедик будурукчулуг ажыглаары дээш бүгү Россияның социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин кедээ ажыл-агый продуктуларын будурериниң болгаш белетиззириниң министерствозунга, девискиззр аайының будурулге эргелелдеринге, районнарның парткомнарынга, колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларынга СЭКП обкомунуң бюрозу саналдаан.

ЧАСКА ЭКИ БЕЛЕТКЕЛ — ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ ИДЕГЕЛДИГ МАГАДЫЛАЛЫ

КУРСКИНИҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ: *Тарылгага үлегерлиг белеткенир дээш чарышты калбартыыл!*

Курск областың механизаторларының социалистиг хүлээлгелерин болгаш хову ажылдарынга кедээ ажыл-агый техниказын чогуур өйүнде, бедик шынарлыг белеткиззр дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның бүгү-россий чарыжын эгелээр дугайында оларның кыйгырыын СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозу түүлдүг деп көрген.

Чеди чылдың дөртку чылын — алдарлыг ткилелгелериниң, үлетшүрүүн болгаш кедээ ажыл-агыйның улам ынай кодурлүүшкүнүүн, бистин чуртта эртемнин болгаш техниканың шапкын хогжүлдезинин чылын совет улус чедишкиннии-биле дооскан. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери бистер ол кайгамчык улуг өскерлиишкиннерни оныза илерге көрүп турар бис. Кижинин ажылын чиигедип, кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин болгаш мал ажылының чиик өртектиг продуктуларын алырынга дузалап турар чаа-чаа машиналар-биле кедээ ажыл-агый чепсегленип турар.

Кедээнин ажыл-ишчилериниң дугайында партиияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга эң дээре харыы болза, колхозтарда болгаш совхозтарда кедээ ажыл-агыйның бар турар эң байлактыг техниказын бедик будурукчулуг-биле ажыглаары болур дээрзин эки билип турар бис. Ынчангаш, маңаа кол чүве болза машиналар болгаш дүжүттүң салымы хелүвуста тудуп турар механизаторлар бистерге шуут хамаарыжыр. Бир эвес механизаторлар боттарының хүлээлгелерин эң экизи-биле каруп, тараажының бедик адын улам улуубиле үнелээр болза, техниканы долузу-биле ажыглап, бүгү кедээ ажыл-агый ажылдарын улам дүргени-биле чорудуп болур, ол чорук недизинде барып ажыл-херектиң чедишкиннерии шиитпиргээр.

Бо дугайында эрткен чыл бисти эки бүзүреткен. Областың ажыл-ишчилери боттарының хүлээлгелерин болгаш күргүнеге тараа, эът, сүт, куш чуургалары болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын садар талазы-биле планнарын хүүсаа бетинде күүсеткен. Бо талазында механизаторларның ачы-хавыязы улуг, будурулгениң бүгү-де адырларынга техниканы эң дээрези-биле ажыглаанының түннелдери база улуг ужур-дузалыг болган.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери кедээге чаа чогаадыкчы кедүрлүүшкүнүү, социалистиг чарыштың күчүлүг чалгыын хайындырган.

Курск областың кедээ ажыл-агыйының ажылдакчылары болза, тараны, чигир свёклазын, эътти, сүттү, куш чуургаларын, дүктү болгаш өске-даа продуктуларны будурер база күргүнеге садар талазы-биле чеди чылдың бешки чылында чаа, улам бедик деннелди чедип алырын шиитпирлээн.

Механизаторлар болгаш бүгү-де колхозчулар, совхозтарның ажылчыннары, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бүдүрүлгенин колхоз-совхоз эргелелериниң бүгү талалыг дузаламчызы-биле 1963 чылдың сорулгаларын күүседири дээш демисеглиг тодаргай практиктиг салыышкынналрын шагда-ла киирген.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында чазын чажып тарыры-биле ангысты бүргүү-биле андаган, чаагай үрезиннерни уруп алган, органиктиг чемиштиглелгелерни шөлче соорткан болгаш техниканың септелгези калбаа-биле шептеран.

Мастерскяларны, дериглегерни, септекчилерге нинти чурттарга бажыннарын болгаш өске-даа бүдүрүлге база амыдырал-чурттарга бажыннарын чогуур өйүнде, ылавыларыбиле белеткеп алган бис. Септелгеге күш-ажылды организастаарын болгаш технологияны сайзырангайжыларынче база саглып салган бис. Бо бүгү — ажылды чедишкиннии-биле төнүп эрткен шөлчүгештиг турарын ылавыла чедип алыр бис.

Январьда болгаш мартта септелгениң шынарын хынаары-биле нады техниканы шын ажаап надагалап турарының хыналдазын чорудар бис. Бүгү тракторларны болгаш кедээ ажыл-агый машиналарын ажыглаарының үезинде механизаторларга быжыглаар бис. Бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга машина-трактор парыгынын шын техниктиг хандырылгазын эмгелеп, тракторлар болгаш машиналар ажылдап турда механизастаан агрегаттар-биле кывар үүлдү үзүктелиишкин чокка хандырарын, техниканы болүктеп ажыглаарын чорудар бис. 70 колхозтарның машина-трактор парыгын «Сельхозтехниканың» салбырлары комплекспиг техниктиг хандырылгага хүлээп алыр.

Часкы тарылгага, кедээ ажыл-агый культураларының одуруглар аразын ажылдап кылырынга болгаш дүжүт ажаап алыышкынынга кедээ ажыл-агый техниказының ийи эзлчегде амылдаарын хандырар төлээде, механизатор кадрларны белетиззринче улуг кичээнгейни угландырып турар бис. Колхозтарда болгаш совхозтарда механизаторнуң бүгүнүти өредилгенин 566 школдарын организастаан болгаш ажылдап турар, оларда 12.310 колхозчулар, совхозтар ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары механизаторнуң мергежилин шиигээдип ап турар. Оон ангыда «Сельхозтехника» салбырларының чанында 500 трактористерни өредип турар.

Бо хүлээлгелерни боттарывыска албышаан, бистер часны хову ажылдарынга бүгү тракторларны болгаш кедээ ажыл-агый машиналарын үлегерлиг белеткиззр, оларны бедик будурукчулуг ажыглаар дээш социалистиг чарышты калбартыр деп, Россия Федерациязының өске-даа областарының колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторларын, «Сельхозтехника» салбырларының ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Хүлээлгелерни колхоз-совхоз будурулге эргелелеринде, механизаторлың трактор бригадаларының бригадирлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларының, «Сельхозтехника» салбырларының ажылдакчыларының чөвүлел хүралдарынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

СОВЕТТЕРГЕ СОҢГУЛДА

Төп соңгулда комиссиязынга депшидилгелер

РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга кандидаттарны депшидери Россия Федерациязында үргүлчүлеп турар. СЭКП ТК-ның РСФСР-ниң кедээ ажыл-агыйының талазы-биле партия организацияларының эргелекчизи М. А. Полежинин культура ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң мурнундан Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

ВЛКСМ-ниң мурнундан ВЛКСМ ТК-ның секретары В. А. Сапшевти Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

Волгоград областың Новоаннинск колхоз-совхоз будурулге эргелелиниң «Деминский» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан колхозтуң зоотехниги Н. А. Долгованы, малдың улуг кадарчызы И. М. Макаровты комиссияның составынга депшиткен. Воронеж областың Семилукск колхоз-совхоз будурулге эргелелиниң «Подгорное» кедээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери колхозтуң даргазы, кедээ ажыл-агый эртемниглериниң кандидады Д. П. Горинни боттарының төлээлекчизинге депшиткен.

Чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң Дагестан область организациязындан ортумак школаның башкызы Х. А. Мансурованы Төп соңгулда комиссиязының составынга депшиткен. Калмык АССР-ниң Кур чер колхоз-совхоз будурулге эргелелиниң «Родина» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары семиртиктиг хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга колхоз даргазының оралакчызы агроном Т. Дамбажыкты депшиткен.

• • •

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хемниң район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязынга ажылчы чоннар боттарының төлээлекчилерин депшидип турар. «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчулары боттарының ниити хуралынга чыылгаш, комиссияның составынга колхоз даргазының оралакчызы М. К. Кунаевти депшиткеннер.

Бии-Хем партия комитединиң коллективи районнуң соңгулда комиссиязынга парткомнуң секретарының оралакчызы эш Н. Өпешти депшиткен. Соңгулда комиссиязының составынга депшидилгелерни Бии-Хеминиң бүгү колхозтарында, «Өөк» совхозта болгаш өске-даа коллективтеринде база чорудуп турар.

(СЭТА).

Бистиң республикада

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округ соңгулда комиссиязының болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда талазы-биле хоорай, район соңгулда комиссияларының составтарынче депшидилгелер үргүлчүлеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле № 846 соңгулда округунуң округ комиссиязының составынга кандидатура депшидер талазы-биле Тыва чогаалчыларның хуралы болуп эрткен. Округ комиссиязының составынга хоочун чогаалчыларның бирээзи, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының харысаалгалыг секретары Олег Карламович Саган-оолду чогаалчылар бир үн-биле депшиткен.

• • •

«Тыва тудуг» трезиниң тудугжулары ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле хоорайның соңгулда комиссиязынга боттарының төлээлекчилерин депшидип турардар. № 2 тудуг участогунуң коллективин хоорай соңгулда комиссиязының составынга коммунистиг күш-ажыл бригадазы дээш демисежип турар ажылчылар бригадазының кежигүнү С. Сарыгларны бир үн-биле депшиткен.

• • •

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). Район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязынга ажылчы чоннар боттарының эң эки төлээлекчилерин депшиткеннер. Өвүрүнүң партия комитединиң коллективиниң хуралы комиссияның составынга парткомнуң секретарының оралакчызы Долгар Баартановна Ондарны депшидер дугайында партпомнуң ажылдакчызы эш Достайның саналын бир үн-биле деткээн.

«Торгалыг» колхозтуң колхозчуларының хөй кижи олурушкан ниитиктиг хуралы районнуң соңгулда комиссиязының составынга колхоз даргазының оралакчызы агроном Т. Дамбажыкты депшиткен.

• • •

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хемниң район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязынга ажылчы чоннар боттарының төлээлекчилерин депшидип турар. «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчулары боттарының ниити хуралынга чыылгаш, комиссияның составынга колхоз даргазының оралакчызы М. К. Кунаевти депшиткеннер.

Бии-Хем партия комитединиң коллективи районнуң соңгулда комиссиязынга парткомнуң секретарының оралакчызы эш Н. Өпешти депшиткен. Соңгулда комиссиязының составынга депшидилгелерни Бии-Хеминиң бүгү колхозтарында, «Өөк» совхозта болгаш өске-даа коллективтеринде база чорудуп турар.

(СЭТА).

КАТТЫШКАН СЕССИЯ

Январь 14-те Самагалдай суурга Эрзин, Тес-Хем район Соведтериниң каттышкан организастыг сессиязы болуп эрткен. Ол районнарны чангыс улуг район кылдыр каттыштырар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң январь 7-деги Чарлыын депутаттар чугаалашкан.

Бо айтырыг талазы-биле СЭКП обкомунуң секретары эш К. Шойгу делегеренгей илеткел кылган, ол районнарны каттыштырып турар чоруткун. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпиринге үндезилээн, улус ажыл-агыйынга үдуртулганы экижидиринге бичии районнарны каттыштырарының ажыктыын депутаттарга тодаргай таныштырган.

Улгаттыр каттыштырган Тес-Хем районнуң девискээри ам 19 мун дөрбелчин километр четкен. Ол болза мал ажыл-агыйы колдаан улуг район болур. Оон малының баш саны 182 мундан, а тарылгазының шөлү 17 мун гектардан хөй.

Бичe хемчээдиг үстүнде ийи районнарны болгаш Каа-Хем районнуң Тере-Хөл кедээ Соведин экономика талазы-биле күчүлүг чангыс ай улуг район кылдыр каттыштырарын депутаттар чүүлдүг деп көргеннер.

Каттышкан сессия организастыг айтырыгны чугаалажып көргеш, райкүүскомну, оон даргазынга эш Т. Бегзинни, даргазының оралакчызынга эш Т. Төгүс-оолду, райкүүскомнуң секретарынга эш Т. Ширненни соңгаан.

ТУҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Өвүр районнуң партия конференциязындан

Чоокта чаа болуп эрткен Өвүр районнуң партия конференциязынга партия райкомунуң отчёдун чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди райком секретары эш Семис-оол кылган.

1962 чылда — төөгүлүг чеди чылдың дөртку чылында район күргүнеге эът, сүт, дүк болгаш тараа садарының чыл планнарын ажыр күүсеткен. Ол дээрге 1961 чылга бодаарга сүттү — 28,2 хуу, дүктү — 16,3 хуу көвүдеткени ол. Оон-биле кады ниитиниң малының продуктулуг чоруу бедээн. Сүт саалдазы база 1961 чылга бодаарга 36 хуу көвүдээн, 1962 чылда 1 хойдан 2,26 кг дүк кыргып алыр планныг турган 2,52 кг-ны кыргып алган.

Өвүр ышкаш малчын районга четчир санныг мал чемн белеткээриниң роляо кончуг улуг. Бистиң частырыывыс болза малга четчир санныг концентратты-даа, силосту-даа, сигенни-даа чедир белеткевейн турарывыс болур — деп илеткелчи чугаалаан. Өвүр районга кукуруза болгаш өске-даа эки хоолдуг мал чемнерин четчири-биле белеткээриниң чугулазын амыдырал көргүскен. Районга чер ажылынын культуразы бо хүннерге чедир-ле кончуг куду деннелге артпышаан турарын ол шүгүмчүлээн. Районнуң колхозтары чер ажылының агротехниктиг чурумнарын үреп турар болгаш оон түннелинде дүжүт кончуг куду болуп турар. «Коммунизмче орук» колхоз бо чылын чүгле чазын чашкан үезинин арай бооргa ажаап алган, ол колхозта 1 центнер тарааның бот-үнези 31,3 рубль болуп турар. Оон ангыда районнуң колхозтарында бар үезиннерни четчелээри болгаш арыглаары, тракторлар болгаш өске-даа кожуг машиналарның септелгези ажок оожум байдалда чоруп турар.

Районнуң ажыл-агыйынын кол адыры мал ажылы болгаш колдуунда-ла хөй ажылы болуп турар. Ынчангаш турбуже мал ажылында улуг четпестер бар. 1962 чылга ниитиниң малының бажын өстүрериниң планын район күүсетпээн. Мал өлүп турар, а терүттүнген чаш малды камгалап ап турары эвээш.

Эш Семис-оол бодунуң илеткелиниг садыг, сан-хөө, улус-чырыдыышкын, кадык камгалал организацияларының болгаш өске-даа күргүнеге албан черлериниң ажылын база чугаалаан.

Партияның организас-массалыг болгаш идеология ажылдарын амгы үениң негелделериниг дүүштүр тургузар болза районнуң мурнунга салдынган ажыл-агый сорулгаларны ыяавыла чедишкиннииг күүсетиген турар ужурлуг деп ол миниң чугаалаан.

Конференцияга болган отчёт илеткелдиң талазы-биле 17 кижи санал берип, районнуң ажыл-агый, культура туругаашкынунда улуг четпестерни илереткен.

Эң-не баштай «Коммунизмче орук» колхозтуң Хам-Дытта № 3 хойжу бригаданың бригадири эш Сенден санал берген. Бистиң бригадавыс тургустуунга-ла 10 ай болган, боттарывыстың мурнувуска салдынган планныг даалгаларывысты чедишкиннииг күүседи, 41 тонна эътти күргүнеге садар тургаш 42 тоннаны, 88 центнер дүктү садар тургаш 92 центнерни садып, 1650 баш хоюустан 1661 хураганнарны камгалап алган бис. Ынчангаш бистиң бригадавыс колхозка 3077 рубльдиң орудгазын киирген. Оон-биле чергелештир колхозтуң мал ажылында бар четпестерни ол шүгүмчүлээн, малдың кызыраар чоруунуң барын, тарын боозадыр ажылда четпестерни, малчыннарның культуразы амыдыралында четпестерни чугаалаан. Оон чижээ бригадаңы 8 кадарчылар чурттаар бажыннарлыг деп санап турза-даа оларның дөртүнге кижи чурттаар арга чок болуп турар.

— Партияның XXII съездиниң база Төп Комитеттиң март, ноябрь пленумнарының төөлгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедишкиннииг боттандырар дээш партияның организастыг болгаш полит-массалыг ажылының деннелин элээп эжижиткенинден «Кызыл-тукъ» колхоз күргүнеге эът, сүт, дүк садарының күргүне планнарын районда бир-ле дугаарында, 1962 чылдың сентябрь 20-де, чедишкиннии-биле күүсеткеш, 50 тонна сүттү планнан ажыр күргүнеге саткан бис — деп «Кызыл-тук» колхозта партия эге организациязының секретары эш Бөрбү чугаалаан. Партия эге организациязының ажылында бар четпестерни, оон чыдаганнарын ол чугаалаан. Колхозта 1962 чылда 808 баш мал өлүп хораан. Малдың түскай эртемниглеринден партия бюрозуның негелдези кошкак. Оон түннелинде мал эмчилери багай ажылдап, харын-даа мал эмнери чок болуп турар. Колхозта хөй мал кодурлап, маагылап турда-ла тодаргай хемчег албайн турар деп эш Бюрбю шынгыы шүгүмчүлээн.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң II сессиязының материалдарын чонга тайылбырлаар талазы-биле партия организациязының агитаторлары 40 кижи багай эвес ажылдап турар. Суурда 90 хөрээжен колхозчулар хүнүүн-не школага отулар ыяш белеткээринге ажылдап турар. Адак соолунде эш Бюрбю райкомнуң чамдык киллистериниң, эң ылангыя пропаганда болгаш агитация киллизинин ажылында бар четпестерни шүгүмчүлээн.

«Торгалыг» колхозтуң Чоза деп черде хойжу бригадазының бригадири эш Александр Донгак бодунуң саналынга бригаданың ажылында бар четпестерни чугаалаан, колхоз баштаар чери, партия комитеди бригаданы техника, чепсек-биле хандырбайн турарын шүгүмчүлээн. Ол бригада бүдүн чыл иштинде автомашина күжүн чүгле 11 хүн ажыглаан. Сиген кезилдезининг үезинде чангыс боробак үреник аът машиназы берген, оозу ажыглаттынмас машина болган. Ынчангаш сигенни хол-биле кезип чайлаан, оон уламындан бригада сиген белеткээринин планын күүсетпээн. Райпо ыракта малчыннарны чугула бараннар-биле ой-шаанда хандырып шыдавайн турар. Ол ышкаш Ак-Чыраанын малчыннарынга агитаторлар ховар барып турар болгаш 1962 чылда чангыс-даа кино, концерт болбаан, а ында бүдүн салбырның чону чурттап турар.

«Коммунизмче орук» колхозтан эш Баазан, «Кызыл-тук» колхозтан хойжу эш Карма олар боттарының саналдарынга бригада кежигүннериниң культурлуг амыдыралы дээш, планныг онаалгаларны күүседир дээш кыдыш чорутkан хемчеглерин чугаалаан, малдың баш санын өстүрериңге база оон продуктулуун бедидер херекке кол чүүл болур малдың чемсуурун тургузарының үндезинге чер ажылын сайзырадырыңче угландыр санал бергеннер. Эң ылангыя кукурузаны фермалардан, мал турар черлердеп ыракта тарып, ону соорткурүнге артык чарыгдал үндүрер чорукту соксадырын саналданнар.

«Торгалыг» колхозтуң Чалаатты фермазының эргелекчизи эш Чамзыр, улуг зоотехниги эш Комбу олар боттарының саналдарынга малды суг-биле хандырарының чугулазын чугаалаан, ол ажылда бар четпестерни илереткен. Чижээ, Чалаатыда чангыс-даа кудук чок, республиканың суг ажыл-агый черн ийи кудук казар дээн керээзин күүсетпээниден ында ниитиниң хөй малы суггат чок турүп турар. Ол ышкаш мал эмчилериниң шүшпең ажылдап, суурда олурар чоруунуң хөйүн, малчыннарга ховар барып турарын шүгүмчүлевишаан колхозта ажылдап турар 8 мал эмчилериниң иштинден чүгле чангыс кижи ортумак артемниг деп чугаалаан.

Конференцияга СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока киришкен болгаш санал берген.

Конференцияның соонда партия комитединиң бирги пленумунан парткомнуң секретарына эш А. Б. Семис-оолду, секретарының оралакчызынга эш Д. Б. Ондарны соңгаан.

Парткомнуң оргилдизининг эргелекчизинге эш М. Л. Достайны, идеология киллизинин эргелекчизинге эш М. Ш. Давааны болгаш херээжен чөп ортузунга ажыл чорудар киллизинин эргелекчизинге эш Ш. А. Сайынны бадылаан.

СЭКП-ниң төлээлери Берлинде чеде берген

БЕРЛИН. СЭТА-ның тускай корр. В. Селиверстов биле К. Саввинниң дамчыдыр турары болза: СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери Германияның социалистиг чангыс аай партиязының VI съездиниң ажылынга киржири-биле ГДР-ниң найысылалы — Берлинге январь 14-түн кежээзинде чеде берген.

Төлээлерниң составында — СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичев, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының даргазы Н. А. Муравьева, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Известия» солунуун кол редактору А. И. Аджубей, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Правда» солунуун кол редактору П. А. Сатюков, СЭКП ТК-ның кежигүнү; СССРЭ-ниң ГДР-де элчиниң П. А. Абрасимов.

Поездиниң чеде бергени найысылалдың чөөн талакы вокзалын кызыл туктар-биле, Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш өске-даа чурттарның күргүне туктары-биле шимеп каастаан турган.

ГСЧП ТК-ның бирги секретары, ГДР-ниң күргүне чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүннерииг кандидаттар, күргүне чөвүлелиниң болгаш министрлер чөвүлелиниң кежигүннери, ГДР-ниң демократтыг партияларының болгаш массалыг организацияларының улуртукчулары СЭКП-ниң төлээлерин уткуп алган.

Уткааннарның аразында — ГСЧП-ниң VI съездизинге чеде берген коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлерииниң улуртукчулары база бар.

Н. С. Хрущев болгаш өске-даа төлээлер вагондан үнүп келген. Оларны В. Ульбрихт-биле болгаш ГДР-ниң өске-даа улуртукчу ажылдакчылары-биле аскы-дүнмалышкы сөөү-биле мендилешкеннер. Тельманчы-пионерлер аргим аалчыларга чечектер эккелип тудускан.

Оон соонда СЭКП-ниң төлээлери болгаш оларны уткуп алган кижилер чөөн талакы вокзалдың кол залынче чорупканнар, анаа митинг болган ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат П. Фернер митингиниң ажыктаан.

В. Ульбрихт биле Н. С. Хрущев олар чүве чугаалаан.

Митингиниң соонда СЭКП-ниң төлээлери автомашиналарга олурупкаш, оларга турары-биле тускайлаан черже чорупкан.

СЭКП-ниң төлээлерин чөөн талакы вокзалга уткуп алганын бүгү чуртка телевиденне болгаш радиостанциялары дамчыткан.

Көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер

(СЭКП-ниң Бии-Хем район конференциязындан)

СЭКП-ниң Бии-Хем район конференциязы болуп эрткен. Конференциниң киржикчилери СЭКП райкомунуң отчёдун чугаалашкан. Ол дугайында илеткелди райкомнуң бирги секретары эш Ю. С. Батков кылган.

Партияның Бии-Хем райкому көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер, үдетпүрүнү болгаш түлүг организацияларының ажылын таарыштыр түргүзар, партийки-организастыг ажылды, ажылчы чонунуң коммунистиг киржингилгезин экижидер талазы-биле биче эвес ажылдарны чорудуп келген.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны күштүг-биле көдүрер дугайында тоогулуг шиитпирлерин амыдырала күүселир талазы-биле районнуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери 1962 чылда чамдык чедиишкиннерни чедип алган деп оратор демдеглээн.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозунуң механизаторларының, бүгү тараажыларының бедик ажыт дээш кызымаккай ажылдаанының ачызында район часкы тарылганы эрткен чылын агротехниканың чурумнарын сагып тургаш, кыска хуусада доозуп, багай эвес дүжүтү өстүрүп алган. Күргүнеге тараа садар хүлээлгезин район 104,9 хуу күүсеткен. Районнуң 4 колхозтарындан «Тиилелге» (даргазы эш Конюненко, парторганизацин секретары эш Буулар) күргүнеге тараа садарын 146,8 хуу, «Кызыл тараачын» (даргазы эш Астафьев, парторганизацин секретары эш Бессмертных)—121,2 хуу күүсеткеннер.

Ындыг-даа болза, районнуң колхозтарының, совхозунуң чер ажылын хөгжүдер, хөрүнүнүң үнүш-дүжүттүн бедидер дээш ап турар хемчеглери партияның негеддезинге амдаа мракта четпейн турар. Чер ажылының культуразы чавыс, чемиштидилгелер ажыглавайн, суггарын болур черлерни суггарбайн турар, хөрүнүң ажылдап кылып турарының шынары багай. Бир эвес 1961 чылда район бир гаран өртүмаа-биле 12 центнер дүжүт алган болза, 1962 чылда — чүгле 10 центнерни алган.

Илеткелчи оон ынай чер болгаш мал ажылында бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчыларның ажылын анализтеп чугаалаан, эрткен күзүн дүжүт ажаап алышкынының үезинде коммунистиг күш-ажылдың эвенозу деп бедик атты чедип алыр дээш демисешкен комбайн звенозун тургускан, сезонда 1600 ганын тараазын кестирип, гектар бүргүзүлеп өртүмаа-биле 10 ажыт центнер дүжүт алган «Кызыл тараачын» колхозтуң комбайнери коммунист эш П. Цыбиже удурткан А. Петухов, Ф. Бурях олардың болгаш төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 143 хураганны албыпаан, бир хойдан 2890 грамм дүктү кыргып алган «Искра» колхозтуң Даш-оол Түвен-оол бригадирлээн бот-оруулга-чарылгалыг хойжу бригадазының кежигүннериниң эки ажылын демдеглээн.

Район 60 чылын 37 мун га черни тарыыр деп турар. Ынчаарга, аңдарган аңгыс, чайын аңдарган чер аваш, ам-даа 14 мун ажыг ганы чазын удур аңдарар болуп турар. Техника септелгези, үрезин белеткези районнуң колхозтарында, совхозунда оожум. Бар үрезиннерниң чүгле 35 хуузун арыглаан. Техника септедгезинге «Сельхозтехника» салбыры (эргелекчизи эш Хунданов, парторганизацин секретары эш Варновскин) колхозтарга багай дузалажын турар. Часкы тарылгага эки белеткелдиг ужуражыры дээш механизатор кадрлар өртүзүнге социалистиг чарыштыг багай калбартып, удуртуп турар. Механизатор кадрлар белеткээр ажыл районда база багай черүн турар. Ам үеде трактористер, комбайнерлер, чодаачылар мергежилинге чүгле 329 кижилер өөренип турар. «Хадын» колхозта, «Өөк» совхозта техника өредилгезинин курстары ам-даа эки ажылдавайн турар.

1962 чылда район күргүнеге эът садарын 101 хуу күүсеткен азы 1961 чылга бодаарга 18 тоннаны хөйнү саткан, дүктү алган хүлээлгезинден 6,7 тонна ажыр саткан. Сүттү 1961 чылга бодаарга 572 тонна хөйнү саткан-даа болза алган хүлээлгезин район нинтизи-биле 63 тоннага чедир күүсеткээн. Моон кол чылдагаанны болза, малга быжыг чемсүүрнү тургузар айтырыгны районнуң партия организациязы ам-даа шиитпирдеп албаанында. Малдың өлүп хораар, малдың кызыраар чоруун ам-даа узуткаваан.

Мурнакчы арганы, механизацинны районнуң колхозтарында, совхозунда сула неттередип турар. Саар инектерни баглавас, чай, кыш чок тургузу азыраар, механиктиг аргабиле саар, малдарны семиртип азыраар, хойнү тарып боозадыр, эрте кыжын төрүдер, бот-оруулга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургузар дээш ышкаш айтырыгларны чамдык удуртукчулар, ылангыя малдың түскай эртемнигерни ам-даа чедир үнелеевйн турар. Чижээ, «Хадын» колхоз чайын бир хүнде 2 тонна ажыг сүттү саап ап турган болза, кыжын инектерни чемгербейн, оларадың тургаш, чүгле 300—400 кг саап турар апарган. Ындыг байдал «Искра» колхозта база бар. Азы «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының саалчылары аштер Пермякова, Тазүйген, Маады Бичии-уруг, Дюбина олар механиктиг саалга-биле бир инектен 2000 ажыг литр сүт саап ап турда, «Өөк» совхозтуң Чкаловкада № 1 сүт-бараан фермазында тургузуп каан «ёлочка» хевирлиг саалга аппарадын амга чедир ажыгдаваан, инекти хол-биле сагбышаан хевээр.

Илеткелдиң талазы-биле саналбериишкини эгелээн. Бир дугаарында индирге «Кызыл тараачын» колхозтуң Биледиг сүт-бараан фермазында клуб эргелекчизи эш М. Манчымаа үнүп келгеш, районнуң культура килдизинин багай ажылдап турарын, СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар киллизинин херээженнер ортузунда ажылының ам-даа шүшпен болуп турарын шынгы шүгүмчүлээн.

Туранның 11 чыл школазының директору эш Н. Селина болуңун саналынга школаларга бир класска 2 чыл үлаштыр өөренир чоруктү шынгыны шүгүмчүлээн. Чамдык колхозтарның удуртукчулары школа ажылынга багай дузалажып турар, мындаа чаа оттуган ыяш чогунан Сесерлиг болгаш Хадын школалары хагдынар часкан. Оон ынай чамдык партия, комсомол, профсөвилеп организацияларының школалар ажылынга багай дузалажын турарын эш Селина шүгүмчүлээн. Комсомол райкому (секретары эш Лепешкин) аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын ыяш көрүзек чорудун турар. Эш Селинаның шүгүмчүлелинге дараазында санал бергеннер—министиның район салбырының начальнизи эш И. Кицин болгаш партия райкомунуң секретары эш Н. Өпеш олар база каттышканнар. Хей-нинти организацияларын — улустуң дружиналарны, эш-хуузунуң судтарын партия эш организацияларының ам-даа багай удуртун турарын эш Кицин чугаалаан.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында парторганизация секретары эш Н. Варновскин бодунуң саналынга салбырның эргелекчизи эш Хунданов бодунуң удуртулгазында кижилерге каржы болуп турарын база районнуң колхозтарының, совхозунуң чамдык удуртукчуларын көдээ ажыл-агыйда хей күш-ажыл негеттинер ажылдарны механизастаарына хөнү чок, ону үнелеевйн турарын шүгүмчүлээн.

«Тиилелге» колхозтуң Баян-Хемде хойжузу эш С. Адыяа санал бергеш, бодунуң болгаш өске-даа малчыннарның мал кыштаглаашкының каңчаар арттирип турарын чугаалаан. Оон-биле кады бот-оруулга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургузарыңга колхозтуң үүлгер-чижээн кергүзер ужурлуг» деп чугаазы-биле ажыттынып турар. Тараажыларның Бүгүзвилел чвүүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң 1958 чылдың февральның 18 болгаш 19-тагы чугаалары «Улустарның найыралының болгаш ажы-дүнмалыкты чоруунуң чайынганчак кергүзүү» база «Совет хөвен ажылын улам ынай күлүрер дээш» деп ат-биле киргеннер. 1958 чылдың март 27-де болган ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бешки чыжынын бирги сессиязынга «Колхоз тургузуун улам ынай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларны эге организастаар дугайында илеткелиниң чезиин болгаш илеткели. 1958 чылдың апрельдин 18-те болган ВЛКСМ-ниң XIII съездизинге «Коммунистиг нинтилелдиң идепейлиг болгаш медередиг тургузуукчуларын кижизидер» деп чугаазы. 1958 чылдың июньдуң 17-де СЭКП ТК-ның Пленумунга «МТС-тиң ажылдааны дээш ыяавыла дужаалганы болгаш матура телевирнин дүжүрер дугайында, көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрининң чаа чүрүмүнүн, ортектериниң болгаш негеддерининң дугайында» илеткели. 1958 чылдың октябрь 17-де Калиновка суурнун колхозчулары-биле «Ажыл-агыйны үгаанғыр башкарынар, чаа-чаа деннелдерже үүнер» деп ат-биле үнген беседазы. 1958 чылдың декабрьның 15-те СЭКП ТК-ның Пленумунга «Көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезинин сөөлгү беш чылдың түннелдери болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрерин моон сөңгаар улам үлгаттырарының сорулгалары» деп илеткели. СЭКП-ниң ээлчег чок XXI съездизинге «1959—1965 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң контроль чурагайларының дугайында». 1959 чылдың январь 27-де—«Чеди чыл планның чедиишкинниг күүседир» деп илеткелиниң материалдар, Украин ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чвүүлелиниң болгаш Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң 1959 чылдың май 11-де республикага Ленин ордени тыыскаңы-биле хөдаштыр болган байырлыг хуралынга «Коммунизм тургузукчуларының бирги олдуруунга чорууру улус аллар» деп чугаазы болгаш өске-даа материалдар үк томга киргеннер.

Үшкү томда киргең материалдар болза көдээ ажыл-агыйның будүрүкчү күштерин бүгү хемчег-биле хөгжүдер дээш партияның демисединиң чугула үе-чадазын көргүзүп турар. Эш Н. С. Хрущевтуң бо үеге камаржып турар чугааларында улус айтырыглар көдүртүнген. Олар амыдыралдың негеддеринден үнүп каап турар болгаш илитилел будүргезинин ан-не чугула негеддеринге дүгжүп, социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезинин ханы чорудулгаларыңга хамааржып турар.

> *...Бис ам келир дүжүттүң суурун... кыжын тургузуп, бодунуң аргаларын санап, кижилерни... тараа, эът, сүт болгаш өске-даа продуктуларны будүрерин көвүдедиринче мобилизастаар ужурлуг бис.*
>
> СЭКП ТК-ның Президиумумга эш Н. С. Хрущевтуң бижиининден.

Тарылгага белеткел багай

Партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга бөлүктүрүр дээш Тываның колхозтары болгаш совхозтары чедип алыр болгаш мурнакчы дүржүлганы шинчээдип ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни декабрьда-ла ажылдап кылган турган. Чижээ, Каа-Хем районда «Кызыл тук» колхоз (даргазы эш Фоменко, агроному эш Чихачёв) 1963 чылда тараа культураларының га бүрүзүндеи 13,5 центнер дүжүтү алыр, кукурузаның дүжүдүн барык мян катап бедидер деп планнаан, одуругларының аразын сайзырадыр культураларның 550 га шөлүүге өдек төгер болгаш оон-даа өске агротехниктиг хемчеглерни ажылдап кылган.

Херек кырында ол ажылдап кылдынган эки хемчеглер ам үеде саазын кырында артып турар. Колхозта амга чедир үрезиннер арыглаттынмаан, өдек сөөртүлгезин организаставаан, шаннарда тараалар изин үрезип турар, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезининң планы күүсеттинмээн.

Ол колхозтуң социалистиг чарыштыг кожазы Ленин аттыг колхозта (даргазы эш Бархатов, агроному эш Брагин) байдал база ындыг. Мында база-ла ажылдап кылдынган эки план саазын кырында артып турар. 1962 чылда колхозтуң тарылгаларының 5 хуузу бетеләәр (ертеңнээр) чорукка алыскан турган. Бетеләәр чорукка удур үрезиннерни хорааннаар хемчегин сөөлгү чылларда эш Брагин херекке албаан. Ам колхозчуларда быжыглан хлебтиң оң көкүмээр, шынары күүдү болуп турар. Моон үжурунда үрезиннерни нарын машиналарга каш катап арыглаар, а үрезин участокторынга чажар үрезиннерни орнаар херек.

«Шекпээр», «Сүт-Хөл», «Найырал», «УТКА 25 чылы», «Тиилелге», «Өөк», «Тес-Хем» совхозтарда үрезиннерни тарылгага белеткээр ажыл багай чорун турар. Республикага хынаттынган 54 мун тонна үрезиннин чүгле 9,2 мун тонназы азы 17-де хуузу арыг талазы-биле чажар шынарынга чедер болган, 3,5 тоннязы ол-шыгы улуг болганындан үредип турар, 10,7 мун тонна үрезинни үнүүчели күду болганындан эки үрезинге орнаар апаар. Тараа арыглаар машиналар аңаа турар болгаш үрезин тараалар ажык черлерде чыткылаар деп чүве колхоз-совхоз будүргезининң эргеледдеринге, көдээ ажыл-агый продуктуларының будүргезинге болгаш белеткелдер министерствозунга билдингир. Ындыг болзаада бо четпестерни үзүткаар талазы-биле шынгы хемчеглер алдынмайн турар.

Республикада часкы тарылгага техниканың белеткели база эки эвес. Тракторларның нинти санының 50 хуузу, трактор аңдазыннарының— 42,2 хуузу, сеялкаларның болгаш культиваторларның — 41 хуузу белен. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйзары, «Барлык», «Тес-Хем» совхозтар эрткен чылдың дөртку кварталында тракторлар септелгезинин планын күүсеттирээннер, оларда тракторларнын 50—70 хуузу белен эвес. Барын-Хемчикте «Большевик», «Мурнакчы» колхозтар, «Тээли» совхоз, Бии-Хемде «Өөк» совхоз болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар аңдазын, сеялка септелгезинге шуут кирбээн.

Бедик дүжүттер болгаш чер ажылының одуруглар аразын сайзырадыр системазының дугайын чугаалап турган, чемиштидилгелер дугайын чугаалавайн барып болбас. Ам үеде Чөөн-Хемчик, Танды районнарының колхозтары, «Элдеп», «Найырал», «Межегей», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар шиитпирге өдек сөөртүлгезин чорудун турарлар. Ынчаарга чамдык ажыл-агыйларда бо чүгүлә агротехниктиг хемчег чорудунмайн турар. Олар сөс кырында кукурузаа дээш чугаалап турарлар, а херек кырында оон шолун

Комсомолчуларнын чүткүлү ол-дур

Чоон-Хемчик районнун «Сүт-Хол» совхозунун ажыл-агыйының бүгү-леадырларында комсомолчулар болгаш аныяктар улуг кодурулүшкүнүүр ажылдап турар.

Совхозта 25 комсомол эрге организацияларында 700 ажыг комсомолчулар бар. Олардан 452 комсомолчулар совхоз бүдүрлгезинде ажылдап турар.

Комсомол эге организацияларының 1962 чылда боттарының аргаларын болгаш курлавырларын өөренип көргеш, бедиткен хүлээлгелерни ап, оларны чедиишкиннииг күүседип шыдаан.

Комсомол организациязы аныяк саанчыларның күжү-биле 500 тонна сүт саап тургаш, 689 тоннаны сагган. Мал ажылынга доктаамал ажылдаары-биле 40 комсомолчуларны фермаларже комсомолчу путевкалар-биле чоруткан. Комсомолчулар болгаш аныяктар 3,5 мүң баш ангыларны болгаш хураганнарны, 1072 баш хаван оолдарын, 459 бызаларны алды ай назылыг кылдыр доруктуруп өстүргеи.

Совхозта комсомолчу-аныяктарның беш сүт-бараан фермаларында ажылдап турар. Сүт саалдазын ковүдедир дээш саанчылар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан, оон түннелиин үргүлүг үндүрүп келген. Алдан-Маадыр салбырының Сарыг-Булун, Бора-Тайганың Ортаа-Тал сүт-бараан фермаларының коллективтери коммунистиг күш-ажылдың бригадалары деп бедик аттыг чедип алганнар. Сүт-бараан фермаларының араазында социалистиг чарышка бирги черни Ортаа-Тал фермазы доктаамал өөлеп турар. Ол ферма чылда 82,5 тонна сүт саап планын 143 тонна кылдыр күүсеткен. Ук ферманың коллективи ВЛКСМ райкомунун, ол ышкаш совхозта парткомунун болгаш совхоз дирекциязының фермалар араазынга шилчиир кызыл туктарын быжыг тудуп турар.

Хөй сүт саап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар комсомолчу саанчыларның саны өскен. Чижээ, саанчылар О. Дадым, М. Ыдык-Хүна, О. Карбы, О. Шортак, О. Кыр-оол, М. Көк, Т. Надя, Т. Брайна боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден орташа-биле 1460-дан 1592 кг чедир сүттүг саап алганнар.

Кукуруза тарып өстүрери-биле комсомолчу аныяктарның дөрт звеноазун эрткен чылын организастаан бис. Ол звенолар 1240 гектар шөлге кукуруза тараан. Кукурзаның ногаан массазы нинтизи-биле багай эвес болган. Бора-Тайга салбырында Сарыглар Далаа, Алдан-Маадырла Моигуш Ымыр-оол оларның звенолары бир гектардан ортуиаа-биле 350—450 центнер ногаан массаны ажаан алган. С. Далаа ВЛКСМ ТК-ның «Аныяк кукурузачы» деп лемээ-биле шаннатқан. А Моигуш Ымыр-оолга ВЛКСМ обкомунун Хүндүлел бижиин тывыскан.

Нинтиниин мал ажылынга мал чемнери белеткээр талазы-биле комсомол обкомунун чарлаан шалыпчы айынга совхозта комсомол организациялары идепкейлиг киришкен. Комсомолчу-аныяктардан тургускан сиген белеткээр 17 звенолар 2457 тонна сигенни белеткээн. Сиген белеткээр звенолардан О. Даш-оолдун, О. Бапай-оолдун, О. Калчан-оолдун, К. Экер-оолдун удуртқан звенолары 84-тен 126 тонна чедир сигенни белетизээн, ВЛКСМ обкомунун хүндүлел бижиктери-биле шаннатқаннар.

Совхозта тускай эртемниглерниң хөй кезии комсомолчулар. Кол зоотехник Н. Васильев, Алдан-Маадыр салбырында зоотехник О. Биче-оол, Бора-Тайгада агроном М. Чечен болгаш өске-даа тускай эртемниглер бот-идепкейлиг, кызымаккай ажылдап турар. Совхозтуң механизаторларының 80 ажыг хуузу аныяктар. Комбайнерлер М. Дүндерик, О. Очур-оол, Т. Дыртый-оол күскү дүжүт ажаан алышкынынга бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Трактористер О. Чычаан-ол, Х. Очур, М. Тока, чоланачылар М. Бертик-оол, О. Конгар-оол, М. Чечен-оол техниканы каинаг эдилеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Совхозта культура одаглары болур алды көдээ клуб, бир культура бажыңы, бир топ, алды көдээ библиотека доктаамал ажылдап турар. Клуб бүрүзүнүң чанында янзы-бүрү белгүннер бар. Сүт-Аксында культура бажыңынга саанчылар хүнүн организастап эрттиргени солун болган. Клуб бүрүзүнге дисшуттарны, номчулга конференцияларын, дыштанылга кежээлерни эрттирип келген.

Аныяктарның политөөредилгезинче комсомол организациялары кичээнгей салып, чамдык боттуг хемчегларни ап турар. Амгы үеде 15 политбелгүннерде 220, кежээки школада—164, техника өөредилгезинде — 128 аныяктар хаара туттунган. Механизатор мергежилгеге 40 кыстар улуг сонуургалдыг өөренип турар. Техника өөренир белгүнерниң башкылары О. Анай-оол, О. Аралдүү, В. Степанов кызымаккай ажылдап туарр.

Эрткен чылын чедип алган чамдык чедиишкиннер-биле кады комсомол организацияларының ажылчорудулгазында четпестерни демдеглээри чугула. Аныяк өскенниң ортузунга политкижиздилгелиг, агитас-массалыг ажылдарны кошкак чоруткаының түннелинде күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээр, прогулдаар, арагалаар, хулиганнаар, оорлаар чоруктарның фактыларын чамдык аныяктар хөй удаа болдурүп турган. Хөй-нинтиниң хөреңгизин оорлаан О. Оол-Сарыг, О. Дүкүр-Кара, арагалаап шош-содаа кылган О. Чыргал-оол, О. Оолак, Ч. Иван, К. Ондар олар кеземче нарыы-салгазынче киргеннер.

Совхозта ВЛКСМ комитеди, оон эге организацияларының эрткен чылдың частырыгларындан чогуур түннелдиг үндүрүп, боттарының аргаларын болгаш курлавырларын санап көргеш, 1963 чылда аныяктарның күжү-биле 700 тонна сүттүг саар, 450 бызаларны, 4500 аиай, хураганнарны, 4500 дагааларны, 1500 хаван оолдарын алды ай назыга чедир доруктуруп өстүрер, Ак-Даш сүт-бараан фермазын электрижидер, Ортаа-Тал, Сарыг-Булун фермаларын радиожудар, үш коллективке коммунистиг күш-ажыл коллективтери деп атты чедип алыр, бир хойжу бригаданы организастаар, 50-ден эвээш эвес аныяктарны коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атка чедирер. Сүг-Аксы суурга спортчу стадионну тудар деп хүлээлгени алган.

Х. МОНГУШ,
совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСКА

Брянскиде орук машиналары тудуунук заводу бодунук продукциязын хөй-хөй даштыкы чурттарже чорудуп турар. Коллектив амгы үеде Куба Республиканың чагыгларын улуг кодурулүшкүн-биле күүседип турар. Эрткен чылын хосталганың ол ортулунче 54 грейдерлерни чоруткан. Ам база-ла Кубага ындыг машиналарны завод будуруп турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): В. Г. Сильянов болгаш оон бригадазындан ажылчыннар П. Т. Плешков биле В. С. Слинько олар Кубаже чорудар автогрейдерни эптеп турлар.

Фото И. Рабиновичиннин. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Күүсеттинмээн аазаашкын

Туран хоорайдан чээрби алды километр черде тайгада ажылчын сүүр бар. Райүлетпүр комбинаттың ыяш белеткээр участогунуң ол сууру он ажыг чылдарда туруп келген. Ында үжен ажыг ажылчыннарның өг-бүлелери доктаамал ажылдап, чурттап турар. Оларның амыдыралынга эргежок чугула хереглелдерни хандырар садыг, эмнелге пунктулары, школа чок, солун, сеткүүлдерни доктаамал эккеп турар почта харылзаазы чок. Ынчангаш ажылчыннар район төвүбиле аргыжарынга бергедээшкинге тавардажып, оларның школачы уругларын шактар үзүп азы шуут өөренмейн баар үжурга тавардажып турар. А солун, сеткүүлдерни, чагааларны ында-хаяа чорумал кижилер дамчыштыр чорударга озалдаашкынбиле кээп турар.

Оларның бо чугула негелдемелерин хандырары-биле ажылчыннар райүлетпүр комбинадының директорү эш Костенков-биле хөй удаа чугаалашкан. Оларны бүргүү-биле кылып бээрин эш Костенков эрткен чылдың май 1-де аазаап. А аазаашкын амдаа күүсетинмейн турар.

Ч. ООРЖАК.
Д. БАЙЫР.

Бии-Хем район.

Ростов областче

Бистиң республиканың мурнакчы башкыларының 6 кижи составтыг болүүр Ростов областың школаларының ажылының дурмулгазын таныжары-биле ынаар чорупкан.

Олар аңаа баргаш, ол областың башкыларының дурмулгазын өөренип, ийи чылчыларны болдурбас дээш канчаар ажылдап турары-биле таныжарлар.

Дыштанылга кежээлери

Тожу районнун «Совет Тыва» колхозунда херээженнер чөвүлели колхозта «Культура» бажыңының чөвүлели-биле. Ханбан организация чевлеринде болгаш школада профэвилел месткомнары-биле кады колхозчуларның культурлуг дыштанылга кежээлерин организастап турар.

Эрткен чылдың декабрьның бирги чартыында субботта кежээзинде «Ас-кежик деп чүл?» деп темага кежээ организастадывыс. Ол кежээге 312 колхозчулар киришкен. Ас-кежик деп чүл дээрзинин дугайында 14 кижи санаалдарын бергеннер. Улуг назылыг колхозчулар Бичемей, Чолдак Серен, Норжунмаа олар шаанда байларга хөлечиктеп, аш-төренги, эртем-билиг чок чурттап чорааны-биле ам уеде колхозтуң амыралда комак-хөглүг, бай-шыырак культурлуг чурттап турары, боттарының оолдар, кыстары школаларга күрүненин долу хандырыпгазынга өөренип, ортумак эртемни чедип ап, төрээн колхозунун ажыл-агыйының түс-түс адырларында ажылдап

Оолдап эгелээн

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында малчын эш С. Дастак хөй ажылынга он үш чыл болган. Ам оон коланында төрүүр 700 хой бар.

Чайгы семиртилгени эки организаставышаан, кышкы одарны чөп ажыглап турарындан малчынның кодан хою менди болгаш хүр. Бо хүннерде эш Дастактың хою оолдап эгелээн. Баштайгы төрээн 59 хойнуң хураганы шупту менди.

Д. ШЫНАРАП.

турары-биле денвештирип чугаалаанын чон сонуургап дыңнаан. Оон соонда янзы-бүрү оюннар болгулаан. Ол кежээни организастыг эртиреринге херээжендер чөвүлелиниң кежигүннери Баяк Кол, Зоя Өдекпен болгаш оон-даа өскелер эки киришкеннер.

Декабрьның ийиги чартыында бир субботада «Эң эки кежээки платье» деп темага бир кежээ организастаан. Ол кежээге 328 колхозчулар киришкеннер.

Аңаа дээранылга болгаш аргыла белгүннериниң киржикчилериниң дээранны 37 кежээки платьелер болгаш оон-даа өске чүүлдериниң база культура-амыдыралдың белгүнериниң кылын турар чүүлдериниң делгелгези болган.

Белгүннериң бо кылын турар ажылдарын колхозчулар магадап бергеннер. Ол кежээге «Эң эки кежээки платье» дээранны дээш Т. Маадыр бирги черни, М. Манзай-оол ийиги черни, А. Чигжит, 70 харлыг Салчак Өшкү-Саар үшкү, дөртку черни ээлээннер.

Д. Дамба хөй дүгү-биле салаалыг хөл хапчары, аът чели-биле ук арганы, 60 ажыг харлыг Норжунмаа чечек даараан, эмчи Баннова стол шывыны шокарлап даараш, эки түннелдерни чедип алгыланнар.

Аъш-чем кылыр белгүнүң киржикчизи М. Манзай-оол бирги черни ээлээн.

Ам бо айда «Эртем чедип алыр дээш мээң чүткүлүм» деп темага кежээ организастаар бис.

С. САЯНА,
колхозта херээженнер чөвүлелиниң дартазы.

Кыдат Улус Республикада

Кыдат чуртунга барып, ол улус чурттуң хүндүлээчел чону-биле ужуражып, чылыг, чымчак, өөрүшкү хүлүмзүүр-биле долган арыннарны, каракгарны көөрге, ийи улус чурттун—Кыдат биле Совет Эвилелиниң улустарының ёзулуг чангыс эви, аңы-дүнмалышкы найыралы ол хире чоок-тур деп кижини базым бүрүзүнде бодандырып, сеткил-сагышты хаарга тудуп кээр.

Пекин хоорайга совет туристерни Кыдат-совет найыралдың нинтиелиниң чери чалаан. Автобус херимниң хаалгазынга келирге, ол нинтилелдиң коллективиниң ажылдакчылары совет туристерни үткүп ап, байырланчыг амыр-мендини солчуп турган. Залга болган ужуражышкынга «Кыдат-совет найырал делгерезин!», «Кыдат биле совет улус хол-холундан тутчуп алгаш бурунгаар чорүп олурарлар. Улустарның мөңге найыралы делгерезин!» деп йөрээлдерни чүве чугаалаан кижи бүргүзү салып турган. Ол орта кылат улустуң аалчылар хүндүлээр чанчылы-биле кутқан аяк шайын аартап олургаш, кыдат өөнүктер-биле ижин-кара чокка хөреңшкен бис.

Ужуражышкынның түннелинде совет туристерге Кыдаттың кино-чуруун көргүскен. Автобуска чедир бистерни үдээн кижилерден ангыда, кудумчуның ол-бо талаларында кижи-де эмгежок. Кежээ орайтай-даа берген болза олар Совет Эвилелиниң хамаатыларынга ужуражып, байырлажып дээш манап турганнары ол боор. Кижилерниң арыннары кончуглар. Ол болза ажылчын кварталдың чазык чаагай, өөрүшкү хүлүмзүүргүбиле долган. Автобус ырай бергижеге чедир-де кижилер бистерже хол чайып, байырлажып турган.

Бистерни Пекинден Шанхай хоорайже үдеп турган дүштеки чемненилгенин үезинде Кыдаттың даштыкы туристер хүлээп алыр Пекин салбырының директору Дао Бы-юань мынча деп чугаалаан: «Туризм дээрге чүгле солун черлер сонуургап көөр эвес, харын улустарның эпнайыралының улам быжыгарының, бот-боттарының дуржулгазын солчурунуң ёзулуг бир демдээ-дир. Силерни Совет Эвилелиниң төлээлекчилери кылдыр кыдат улус хүлээп ап турар. «ЮХАО! ЮХАО!» («Найырал! Найырал!»).

Кыдаттың эң бичии хамаатыларыбиле мынчыг бир ужуражышкынны утпас бис. Шанхай хоорайга барганывыстың бир хүнүнде Кыдаттың улус эрге-чагыргазының үезинде тутунган чаа ажылчын кварталды көөрүүбиле чорупкан бис. Хоорайның бир кыдынга чоокшулап олурувуста чаа-чаа тудулгалыг, ногаанчытқан кварталдар көстүп келген. Автобус чаа херимниг хаалга чанынга доктааган. Оон хаалга ажыттынган соонда адыш часкаашкыны үргүүчүлей-ле берди. Херим иштинде чангыс каът кырлан бажыннарның эжинде көк шыктыг, тарымал үнүштерлиг садчыгаштың чинге оруктарының ол-бо талаларында бичии уруглар дизе тургулапкан хол часкаан, ажок өөрүп байырлаан турганнары ол-ла.

Шанхайның ажылчыннарының профэвилел федерациязының ордузунга совет туристер база чораан. Ордузун херимниң иштинче кирип көөривиске, хөй кыдат эштер бистерни адыш часкаашкыны-биле үткүп алган. Бажыннын ийиги каъдында бир өрээлге баарывыска, аныяк оолдар, уруглар ээлээн хөй нинти ырларны биске ая түдүп ырладылар. Оларның ырлаарынга бедик мергежилдиин, талантызын болгаш музыка-биле таарыштырганын канчан магадавас боор. Ол аныяктар ыры бөлгүмүнде киржип турар янзы-бүрү бүдүүлгелериниң ажылчыннарыдыр. Түннелинде «Москва чоогунун кежээлери» деп ырны кады ырлажыптаалынар деп, ырның удуртқучузу санаадаан. Ынчангаш ол ырны шупту кады ырлашкан бис. Улустарның найыралы ужуражып танышканда улам быжыг, чоок, чангыс коллектив ышкаш апаары ол-дур деп кижини дораан-на бодандыра бээр турду.

Ажылчыннар ордузунун ээлээн хөй өрээлдерин кезип танышкан бис. Кежээкиниң 9 шак ашкан-даа болза, өрээл саиында бүдүүлгелерден келгилээн улуг, бичче кижилер янзы-бүрү бөлгүмнерде өөренген, танцылаан, ойнаан, номчулга чоруткан турган. Барган-на өрээлинске бистерге ырби-шидизин, танцызын, үрер болгаш хылдыг хөреңүмүн көргүстүлер.

Адак соолуңде ажылчыннар ордузунуң иштии байдалын биске танышгырган. Ол болза Шанхайда 20 хире культура ордуларының иштинде бир көскү черни ээлеп турар культураның төп чери. Аңаа хүн бүрү 8 мүң хире кижи кээп турар. Политиктиг өөредилгени, янзы-бүрү бөлгүмнерни, лекцияларны аңаа организастап турар. Шанхайның ажылчыннарының революстуг шимчээшкинин көргүскен павильонга хооруп ажылчыннар аныяк ажылчыннарга лекциялар номчуп, ужуражышкыннар кылып турар. Чүс мүң хире номнуг, номчулга залдыг библиотека ында база бар.

Уран чүүл ансамблинде 1100 кижи киржип, уран чүүлүүн чүүл бүрү хевирлеринге өөренип турар. Ажылчыннар дээранылгага, чурулгага болгаш өске-даа чүүлдерге неделяда ийи катап ажыл шагының соонда кээп өөренип турар. Ол ордуда түскай театр болгаш кино үндүрер зал, спорт оюннары кылыр өрээлдер база бар.

Ол черниң ажылдакчылары бистерни үдеп тура, «Бистиң ийи чурттун улустарының найыралы улам быжыксын!» дээш бистерниң холдарывысты тудуп турганнар.

Шанхайның пионерлер ордузунга чораан кежээвис биске уттундурбазы-биле артып калган. Автобус херимниң хаалгазындан кирип олурда-ла адыш часкаашкыны дииирейле берген. Ордуже кирер эжиктиң даштында шөлдүң ол-бо талаларында чыскаалдыр турупкан пионерлер-биле болгаш оларның удуртқучулары-биле мендилешпишаан, улуг бажыңның ийиги каъдынче үнүптүвүс. Чаларның кыдыгларында, эжиктер санында бичии уруглар-ла хөй. Бир өрээлче кирип бар чорувуста, бир оол мээң холумдан туткан четтиичипти. Өске оорумну көөрүмге, база-ла кижи бүрүзү бир, ийи уругларны чедип алган болду.

Уруглардың чазап, сиилип, даарап, чуруп кылган чүүлдериниң делгелгезин көөрге кайгамчык солун. Кыдаттар илби-шиди кылырына салыныыр дижир болгай. Шынап-за, аңаа кыдат пионерлерниң илбизинден эгелээш ээлээн хөй солун оюннарын көрдүвүс. Мээң-биле четтиичип чораан 10 хире харлыг, галстуктуг, борбак хүрен шырайлыг, оранзымаар оол, спорт залынга уругларның танцылааның көрүп турумда, херип каан хендир адаа-биле эрте чүгүргеш, сандай эккеп салып берди. Бодумга чораан хөрек, демдээн кадап бээримге, пионерниң чуруму-биле ёзулаашаар, болдуңун дылынга чүве чугаалады. Сөзүвүс билишпес болгаш, оон фамилиязын, адрезин билип албазаным хомудаичыг болгаш.

Пионерлер ордузунуң бир кабинединге оон ажылдакчылары бистерниин-биле найыралдыг ужуражышкын кылгаш, уругларның культурлуг албан черлеринин бирээзи болур ол улуг ордунуң дугайын танышгырды. Шанхайның пионерлер ордузу 1953 чылдың июнь 1-де уруглар камгалалының Делегей хүнүнде ажыттынган. Пионерлер ордузу школа-биле сырый харылзааны тудуп, пионерлер социалистиг билиг медерелди шингээдип алган культурлуг ажыл-ишчилер кылдыр өскен турүп дээш мораль-даа, угаан-бодал-даа, күш-дамыр талазы-биле-даа оларның эки өзүп доругарынга улуг ажылды чорудуп турар. Школаларның өөредилгезинден хостуг үеэнже бүдүүлгенин мурнакчылары-биле болгаш революцияның хоочун киржикчилери-биле ужуражышкыннар, эртем-техниктиг билиг талазы-биле лекциялар, уругларның бот-тывынгыр коллективтериниң көргүзүглери, экскурсиялар, спорт өөредилгелери болгаш оюннары дээш мышкаң янзы-бүрү культурлуг хемчегларни чорудуп турар.

Ында ам үеде янзы-бүрү 30 ажыг бөлгүмнер ажылдап турар. Пионер ордузу 7-ден 17 хар чедир назылыг уруглар-биле ажылдап турар болгаш ортумаа-биле аңаа кээп турар уругларның саны хүнде 2000 кижи.

Шанхайга Кыдат-совет найыралдың бажыныңга, станок тудуушкунуун заводунга болгаш өске-даа черлерге база Тяньцзинь хоорайга барган черлеривиске шак мындыг ажы-дүнмалышкы чылыг ужуражышкын дугайын аажок хөйнү чугаалап болдур.

Кыдат улустуң эрги ёзулаа хосталганынга, чаа амыдыралды тудуп тургузарынга дуза чедиргенин болгаш чедирип турары дээш Совет Эвилелиниң өөрүп четтиргенин илеретқен сөстерни ол-ла чораш хөй удаа дыңнаан бис.

М. ЛЮНДУП.

НОМЧУКЧУЛАРГА

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң чаа, шынарлыг, бедик деңнелдиг чогаалдары дээш

Совет Тываның экономиказының, ажыл-агыйының хөгжүлдези аажок бедик, социалистиг чаартыгаларының түңнелинде, улуг-улуг чедишкиннерлиг болуп турары-биле холбаштыр, тыва улустуң культуразын, уран чүүлүң амгы үениң сорулгалары-биле деңнештир улам сайзыраарыры негеттинип турар. Ону барымдаалаш, эрткен чылдың эгезинде СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрдер Чөвүлели чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш ийи чыл хуусалдыг конкурсуг чарлап, доктаал үндүрген.

Бистин чогаадыкчы ажылдакчыларывыска, ыалангыя чогаалчыларга, журналистерге, уран чүүл ажылдакчыларынга, бот-тывынгыр уран чүүл белүүминериниң киржикчилеринге болгаш еске-даа хөй-хөй бижикчилеривиске чогаадырының, тургузарының, уран-чечен солуну-биле болларының калбак оруун ажыдын берип турар ол доктаалды боттандырары-биле бир чыл иштинде кылын келген ажылдың түңнелинде. Жюриде киргеи материалдардан ап көөр болза, маргылдаанын сорулгазын чедир күүсетпейн турарывыс илден. Шынап-ла, ап көрөөлдинер. Жюриде киргилээн чогаалдарның болгаш оларның авторларының саны эвээш боон турарындан ангыда, чогаалдарның жанрлары база чегейленип турар. Келген материалдарның хөйү шүлүктер, оон ангыда бир тоол база тоолга үнделилээн балет либреттозу болгаш бир фельетон бар. Бүдүн чыл иштинде биске киргеи чогаалдар бо-ла.

Маргылдаага чогаалдар киирериниң сөөлгү хуусаазы 1963 чылдың ноябрь 15-те төнер. Ам-даа чыл чыгыы үе бар-ла болгай деп бодаан, артыкаа үени чогаадыгга ажыдарынга долузу-биле ажыглаш, кызыы ажылдаш, чогаалдарның бүткен шаа-биле чорудуп турар дугайында бистиң бүгү-ле чогаадыкчы ажылдакчыларывысты чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш Республика маргылдаазының жюриин кыйгырып тур. Үүге дээрге бистиң маргылдаавыс ажык болганда, аңаа киргеи чогаалдарның чамдыктарының шынарын барымдаалап турган, баш бүрүнгээр солуннарга үндүрүп, номчукчуларның санал-оналыын ап болуур аргалыр база бар болгай.

Чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң эң эки чогаалдары дээш республика маргылдаазының негелдеринде маңаа чугаалаары база-ла чугула деп жюри санап турар.

Маргылдаанын кол сорулгазы болза, тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң ажыгы чоннарны киижизидиринге дузалыг, бир дугаарында амгы үениң амыдыралын көргүзүп турар, бедик идейлиг, чечен мергежилдиг чогаалдарны тургузары болгаш бо талазы-биле чогаадыкчы кадрларны өстүрери болур. Уи маргылдаага янзы-бүрү темаларга кандыг-даа чогаалдарны—рассказтарны болгаш очерктерни, хөй-даа, чаңгыс-даа кашегелерниг шимилерни, шүлүктерни болгаш шүлүглелдерни, массалыг ыдыралын сөстерни болгаш аялгаларын, операларның болгаш оперетталарның, либреттоларының, музыка чогаалдарының янзы-бүрү хевирлерин киирип болур аргаларны бүгү-ле бижикчилерге, авторларга берип турар. Ынчангаш маргылдаага кымнар киржип болурун деп айтырыг моон база биилинге бээр-дир: тыва, орус дылдарга бижип турар бүгү-ле күзелдиг эштер киржир.

Маргылдаага киирген чогаалдарны өөренип, түңнелин үндүрген соонда, эң эки деп санаттырган чогаалдарга шаннал тыпсыры, мактап шаннаары маргылдаанын негелдеринде база көрдүнген. Бирги шаңнал ийи: 2000—2000 рубль, ийигизи—дөрт: 1000—1000 рубль, үшкүзү—алды: 500—500 рубль, оон ангыда, мактаткан чогаал бүрүзүнге 200—200 рубльдиң алды шаңналдарын доктаатткан. Шаңнаткан чогаалдарның авторларынга хүндүлүг бижик тыпсырын база көргеи.

Маргылдаага киирер чогаалдарның авторлары адын, фамилиязын, адазының адын, адресин четче бижип, боттарының чогаалдарының ташытынга: «Маргылдаага» деп бижээш. Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилиниче, Кызыл, Кочетов кудумчузу, 12 «а» бажыңче чорударын дыннаттыыс.

О. САГАН-ООЛ.

Чечен литератураның болгаш уран чүүлдүң эң эки Чогаалдары дээш республика маргылдаазының жюри даргазының оралакчызы.

«Кубань» совхозта бот-тывынгыр уран чүүл белүүминиң киржикчилери (селагай таладан оң талаже): Г. Колбанцева, Г. Доценко болгаш Т. Гладких белетиел ойунде.

Фото Е. ШУЛЕПОВТУУ. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайбың дээш, уругларның аас-кежиктиг келир үези дээш

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентазы А. Иванниковтуң дамчыдыр турары болза: январьның 11-нин кежээзинде Кубаның найысылалында Американың херээженнериниң бирги конгреси байырлыг байдалга ажыттынган. Конгресстиң ажылында Соңгу болгаш Мурнуу Америка чуртларының делегаттары киржип турар. Социалистиг чуртталарның херээженнер делегацилалары, ол ышкаш Англияның, Францияның, Алжирниң, Индонезияның база Европаның, Африканың болгаш Азияның өске-даа чуртталарының херээженнериниң төлээлекчилери ол конгрессиң ажылынга делегаттарга болгаш аалчыларга байыр чедиргеш, конгрессиң ажылының улуг чедишкиннерлиг болуруи күзээн. Херээженнериниң тайбың дээш, эң эки келир үе дээш, дайынга удур демиселиниң херээнге конгресс улуг салдарны чедирер боор деп идегелиин ол илереткен. «Бистиң ургуларывыс ядролуг дайынның өлүмүнге таварышпазын күзеп турар бис. Бистиң улузувус боттарының чаалап алышкынын камгалаарынга белен. Биске болгаш бистиң ургуларывыска аас-кежиктиг келир үени хандырар дээш демисежип турар бис, демисежир-даа бис» деп ол медегээн.

Каваданың херээженнер конгресчиниң даргазы Хильда Мэррей Американың херээженнериниң өмүнээзинден харыы сөс алган. «Бистиң чылыыбиле хүлээп алган Куба улустуң чуртунга бо конгрессиң эртип турарынга чорүп турар бис деп, ол чугаалаан. Кубага келири—бо дээрге бистиңнин шуптувуска улуг аас-кежии-дир. Америкада социализмни тургузуп турар бирги чуртка эртип турар херээженнерниң бо төөгүлүг конгресчинге киржип турарывыска өөрүп тур бис». «Империалистер бүгү кажы төредгетенин ядролуг чепсекбиле удуткаарын күзеп турарлар деп ол удамчылаан. Оларның бомбалар курлавырлап турарының ужуру чыда. Мындыг байдалда бистиң сорулгавыс чүл шынаш? Тайбың бе, азы дайын бе? Бистиң сорулгавыс билдингир: тайбың дээш демисел болза бүгү херээженнерниң ыдыктыг хүлээлгези болур!».

Конгрессти Куба херээженнер федерациязының даргазы Вильма Эсмин де Кастро ажыткан. Ол, бодунуң кыска чугаазынга делегаттарга болгаш аалчыларга байыр чедиргеш, конгрессиң ажылының улуг чедишкиннерлиг болуруи күзээн. Херээженнериниң тайбың дээш, эң эки келир үе дээш, дайынга удур демиселиниң херээнге конгресс улуг салдарны чедирер боор деп идегелиин ол илереткен. «Бистиң ургуларывыс ядролуг дайынның өлүмүнге таварышпазын күзеп турар бис. Бистиң улузувус боттарының чаалап алышкынын камгалаарынга белен. Биске болгаш бистиң ургуларывыска аас-кежиктиг келир үени хандырар дээш демисежип турар бис, демисежир-даа бис» деп ол медегээн.

Каваданың херээженнер конгресчиниң даргазы Хильда Мэррей Американың херээженнериниң өмүнээзинден харыы сөс алган. «Бистиң чылыыбиле хүлээп алган Куба улустуң чуртунга бо конгрессиң эртип турарынга чорүп турар бис деп, ол чугаалаан. Кубага келири—бо дээрге бистиңнин шуптувуска улуг аас-кежии-дир. Америкада социализмни тургузуп турар бирги чуртка эртип турар херээженнерниң бо төөгүлүг конгресчинге киржип турарывыска өөрүп тур бис». «Империалистер бүгү кажы төредгетенин ядролуг чепсекбиле удуткаарын күзеп турарлар деп ол удамчылаан. Оларның бомбалар курлавырлап турарының ужуру чыда. Мындыг байдалда бистиң сорулгавыс чүл шынаш? Тайбың бе, азы дайын бе? Бистиң сорулгавыс билдингир: тайбың дээш демисел болза бүгү херээженнерниң ыдыктыг хүлээлгези болур!».

Берлинге массалыг митинг

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец ажылчын шимчээшкиннериниң шылгарангай демиселчилери Карл Либкнехтиниң болгаш Роза Люксембургту өлүргеи хүнден бээр 44 чыл болганы-биле холбаштыр ажылчы чоннарның массалыг чыскаалы Берлинге болган.

Чыскаалга ГДР-ниң найысылалының чүс-чүс мүң чурттакчылары, а ол ышкаш ГСЧП-ниң VI съездизинге чедип келген делегаттар киришкен.

Тогода күрүне эргилдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң бүзүредиг үндезиннерни барымдаалаан, Котонуган (Дагомея) дамчыдыр турары болза, январь 13-түн эртенинде Того Республикага күрүне эргилдези болган. Республиканың президентизи Сильванус Олимпио өлүргеи. Того чазактың кежигүннерин болгаш өске-даа аазап көскү ажылдакчыларны түзүп хоруглаан.

Тогонуң бодундан кандыг-даа дыннадыглар ам даарезинде чок. Тогонуң радиозу эртенги үеден эгелээш ажылдавазы. Того биле Дагомеяның аразында кызыгаар хаглыынган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентилелдиң бүзүредиг үндезиннерни барымдаалаан дыннадып турары болза, президент Олимпиону кажан ол америк элчин чергеге чаштынарын ораалажып турган үезинде өлүргеи.

Чаңгыс шеригниң ротазының солдаттары болгаш того гвардия эргилдени кылган дээрзин дыннадыгга айтып турар. Эргилденнин киржикчилери дан бажында Ломе хоорайның почтазын эжелеп алган болгаш харылзазы үскен. Найысылалдың кудумчуларынга болгаш кызыгаар зонага хамаатыларның кандыг-даа шимчээшкинин хораан.

Кеземчени көргүскен

ПЕКИН (СЭТА). Гуандун можуза улустуң дээди суду 15 америк-чанкайшичи агентилерни чоокта чаа шиитккен. Ол идегеттерни КҮР-нуң девискээрниче салып чоруткан турган деп, Синьхуа агентилел дыннадын турар. Чанкайшичи разведка албанының даалгазы-биле ол идегеттер янзы-бүрү бүдүүлге черлерин үрээр, чазактың ажылдакчыларын болгаш хамааты чурттакчыларны өлүрер, чазакка улуг хуудустарны таваар болгаш өске-даа контрреволюстуг ажыл-чорудулганы кылып ужурлуг турганнар.

Ынчалза-даа хөй-ниитиниң айыыл чок чорутунун органнары оларны чогуур ойунде илередип туткан.

Эки күзээшкиннер

САНА. СЭТА-ның түскай корреспондентизи А. Ступактың дамчытканы:

Йемен Араб Республиканың президентизи маршал Салялының СЭТАның корреспондентизи-биле беседазынга медегээнин болза: йемен революциязының соонда эртекен үш чартык айларның эң чугула түңнели болза бистиң республиканың туружунун быжыкканы болгаш интервентилерни аңмак үнделе болур. Ам бистиң кызыгаарларывыс идегелиг камгалалда турун турар, ынчангаш шериг талазы-биле бистиң байдалывыстың экижиири үргүлүвүшаан дээрзин президент чугаалаан. Шаанга шагның аар ужуктарын үзүткаар талазы-биле аажок улуг сорулгалар чазактың болгаш чурттуң мурнунда тургустунган.

Бирги үе-чада эртип, республика быжыы-биле турун алган соонда дораан-на ийги үе-чаже — муң ажыг чыда качыгдаг келген улустуң чечектелиишкиниинин сорулгазы-биле тургузулгаже шилчиир бис.

Ам бо үеде чазак экономиктиг хөгжүдениң хөй санныг төлевилелдерин өөренип корүп, йемен экономиканың үндезинин болуп артышаан турар кодээ ажыл-агыйның айтырыгларынга кол кичээнгейни үзүндүрүп турар дээрзин президент медегээн.

Йемен республикага дузалаачыны чедирери-биле келген баштайгы күрүнелер болза Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар болган дээрзин президент онзалап демдеглээн. Ол кады ажылдажылга улам хөгжүр болган калбарар дээрзинге идегелиг ол илергейлээн. Реакция болгаш барымда талакы күрүнелер, ыалангыя Англия бистиң революцияга удур кодуруун үнген турган деп ол чугаалаан. Ол бисти бичии саадаткан, ынаар болза-даа бисти арада доктаадып турбустаан.

Йеменниң мурнуу кызыгаарларының дугайында айтырыга харыылавышаан, ПАР-ның президентизиниң демдеглээни болза, амгы үеде чазактың кичээнгейни чурттуң соңгу кызыгаарларын камгалаарынче чиидиргээн. Аравияның мурнуу талазындан болуушкуннарның моон соңгааргы чорудулгазынга йемен революция улуг салдарны чедирери чигзиниг чок.

Беседаның түңнелинде президентизиниң чугаалааны болза: «Йемен улус совет улустарга каны найыралчы сагыш-сеткилин каттыштырып турар».

ЧАГЫРТПААН УЛУС

ПЕРУДА ПАРТИЗАННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Феодалларның тергиндээшкиннинге болгаш кадыг-дошкун дараазакынга Перунуң тараачыннарының удурланышкыны чепсектиг демисел хевирлиг болуп бар чыдар. Чурттуң янзы-бүрү районнарынга тараачыннар даглардже, арга-арыгже чорун, партизан отрядтарын тургузуп турадыр.

Куско можуда партизаннар оны идепкейлиг хөделип турар деп. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи Лимадан дыннадып турар. Ыалангыя чоокта эртекен хүннерде Ла-Конвенсьон шыналазынга полицияның улуг отряды биле партизаннар болуушуп аразынга сегирижип алышкын болган. Полиция-биле аткыажыышкынының соонда партизаннар чаптына бергеи.

Партизаннарның ажыл-чорудулгазы перу эрге-чагыргаларны дыка бүдүредип турар деп, дыннадыгга демдеглеп турар.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бүгүн республикага тоолар будуттулыр, хар чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агазының температуразы: республикага—23—28, а Кызылга —26—28 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

Январь 16-да

«ПАПЫРАЛ»: «Чалбыыштың чылдарының төөгүзүзү» (делгем экранныг. ынчуг) 12. 2. 4. 6. 8. «Революция дугайында чугаалар» 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дашта чечен» 11.15. 1.15. 3.15. «Уш мушкетер» (делгем экранныг) 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Даглардан застава» 2.30. 4.30. 6.30. 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иөртүи» 3.15. 5.15. 7.15. 9.15 шактарда.

УЛУГ-ХЕМДЕН

КАЙГАМЧЫКТЫГ АЯЛГАЛАР

УЛУГ-ХЕМНИҢ Биче-Баян-Колга чурттан чораан Ондар Чалбаа ирейни мен бичиимде-ле таныыр мен. Ол ишил ойнай бээрге таалаачыг-ла! Ам 63 харлыг. «Улуг Хая» совхозтуң ажылчыны. Кырган-даа бол, бодунуң шыдаар шаа-биле совхоз будуулгезинде ажылдап турар. Оон узуп хоюг аялгаларын хөй улаа дыннап, оон хөй-хөй ырларны өгнидеп өөренип чораан болгаш, ол кыргап-биле бо-ла ужуражыксай бээр мен. Чоокта чаа оон-биле база ужурааштым.

— Кезек ырлардан өгнидеп каавыт, кыргап—деп диледнім. Ол каттыргылаан, эргижирея калган өгнидин тудуп алды.

Тываның улустуң эрги аялгаларын-даа, амгы-даа аялгаларын эдээн каштыг ойнай кааптарга таалаачыг-даа, сактырымга, оон аныяк шаа өгнидин келгенин болду.

Амгы бистиң тыва өгнидилеривисте Ондар Чалбаа ышкаш мергежилдиглер база-ла хөй. Ынчалза-даа мурнуудан бээр өгнил (ол ышкаш, быжаачы болгаш өскелээ шаповкал хөгжүм херекселдери) ойнап чораан бистиң кырганмарывыстың шингээдип алганы кайтамчыктыг аялгаларын дилеп тывар, олардан өөренир ажыл бистө багай чорун турар деп бодаар мен. Бо талазы-биле мээң бодалым болза, ыалаглыя Ондар Чалбаа ышкаш кыргап хөгжүмчүдерин утпайн, олардың ырларын бижидип, солуннар болгаш радио дамчыштыр чоңга сөөгүүрелдиры черже артых эвес.

Х. САНЧАЙ-ООЛ.

ХӨГЛҮГ-ЛЕ. Концерттин программазы чаартыпга» тудум, оюу керүүчүлер улам сөөгүүргаар. «Х Улуг хураа» колхозта бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилериниң сөөлгү бир концерти солуп болган. Ында колхозтуң ажыл-агыйында чедишкиннерин, мурааччыларның дуржулгазын база четпестерин кыска ырлар, шоодулуг чечен чугаалар-биле илереткеи. Оң сөөчүт үзеттиг. А. Базранның сымыды, Д. Лиданың ырлары, Т. Даңоолдуң танцылаары солуп болду.

Бот-тывынгыр коллективтиң оюн көргүзүүг көвүдеп, киржикчилериниң мергежилээ бедик турзун деп күзедивис.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

* * *

КОНЦЕРТТЕР СОЛЧУУШКУНУ. Сөөлгү үеде бистиң районуун колхозтарында, совхозтарында бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери боттарының концерттерин солчуп, бот-боттарынга аалдажып турарлар. Бо чер-ле эки арга-дыр.

«Коммунистиг бригаддарның марыжы», «Аныяктарның марыжы» Кок-Чыраа суургун клубунга дыннадып үнген. Оон соонда—ийи-чаңгыстың ырлары, шүлүк, басня, шоодулуг. Алдыы-Шынаа суургун аныяктарының концерти бо-дур. Ол суурда клуб өртелелчизи С. Хемер-оол концерти тывыптыр, солуп тургускан.

Оон соонда, аялга кап хөглөнде, алдыы-шынаалчыларга Кок-Чыраның аныяктары харыы концерттиг чеде бергеннер.

А. ДАГБАЛДАЙ.

Көземчени көргүскен

ПЕКИН (СЭТА). Гуандун можуза улустуң дээди суду 15 америк-чанкайшичи агентилерни чоокта чаа шиитккен. Ол идегеттерни КҮР-нуң девискээрниче салып чоруткан турган деп, Синьхуа агентилел дыннадын турар. Чанкайшичи разведка албанының даалгазы-биле ол идегеттер янзы-бүрү бүдүүлге черлерин үрээр, чазактың ажылдакчыларын болгаш хамааты чурттакчыларны өлүрер, чазакка улуг хуудустарны таваар болгаш өске-даа контрреволюстуг ажыл-чорудулганы кылып ужурлуг турганнар.

Ынчалза-даа хөй-ниитиниң айыыл чок чорутунун органнары оларны чогуур ойунде илередип туткан.

Эки күзээшкиннер

САНА. СЭТА-ның түскай корреспондентизи А. Ступактың дамчытканы:

Йемен Араб Республиканың президентизи маршал Салялының СЭТАның корреспондентизи-биле беседазынга медегээнин болза: йемен революциязының соонда эртекен үш чартык айларның эң чугула түңнели болза бистиң республиканың туружунун быжыкканы болгаш интервентилерни аңмак үнделе болур. Ам бистиң кызыгаарларывыс идегелиг камгалалда турун турар, ынчангаш шериг талазы-биле бистиң байдалывыстың экижиири үргүлүвүшаан дээрзин президент чугаалаан. Шаанга шагның аар ужуктарын үзүткаар талазы-биле аажок улуг сорулгалар чазактың болгаш чурттуң мурнунда тургустунган.

Бирги үе-чада эртип, республика быжыы-биле турун алган соонда дораан-на ийги үе-чаже — муң ажыг чыда качыгдаг келген улустуң чечектелиишкиниинин сорулгазы-биле тургузулгаже шилчиир бис.

Ам бо үеде чазак экономиктиг хөгжүдениң хөй санныг төлевилелдерин өөренип корүп, йемен экономиканың үндезинин болуп артышаан турар кодээ ажыл-агыйның айтырыгларынга кол кичээнгейни үзүндүрүп турар дээрзин президент медегээн.

Йемен республикага дузалаачыны чедирери-биле келген баштайгы күрүнелер болза Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар болган дээрзин президент онзалап демдеглээн. Ол кады ажылдажылга улам хөгжүр болган калбарар дээрзинге идегелиг ол илергейлээн. Реакция болгаш барымда талакы күрүнелер, ыалангыя Англия бистиң революцияга удур кодуруун үнген турган деп ол чугаалаан. Ол бисти бичии саадаткан, ынаар болза-даа бисти арада доктаадып турбустаан.

Йеменниң мурнуу кызыгаарларының дугайында айтырыга харыылавышаан, ПАР-ның президентизиниң демдеглээни болза, амгы үеде чазактың кичээнгейни чурттуң соңгу кызыгаарларын камгалаарынче чиидиргээн. Аравияның мурнуу талазындан болуушкуннарның моон соңгааргы чорудулганына йемен революция улуг салдарны чедирери чигзиниг чок.

Беседаның түңнелинде президентизиниң чугаалааны болза: «Йемен улус совет улустарга каны найыралчы сагыш-сеткилин каттыштырып турар».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, кадзо ажыл- агый кылдызының 25-38, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, үлетшүр болгаш транспорт база культура амыдырал кылдыстериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00017. Чагыг № 90. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ЯНВАРЬ
17
ЧЕТВЕРГ
№ 14 (5418).

Өртээ 2 көп.

Курскиниң механизаторларының социалистиг хүлээлгези мындыг:

тракторларның, хөрзүн болбаазырадыр болгаш тараа чажар машиналарның септелгезин март 1-ге чедир доозар;

тараа ажаап алыр, силостаар комбайннарның, жаткаларның болгаш тараа арыглаар машиналарның, а ол ышкаш транспорт херекселдериниң септелгезин июнь 10-га чедир доозар;

свёкла ажаап алыр комбайннарның септелгезин июль 20-ге чедир доозар.

Тыванын механизаторлары! Курскиниң механизаторларының үлегери-биле часкы тарылгага шынарлыг, эки белеткенир, бар техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар дээш социалистиг чарышты улам калбартыылыңар!

Часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири—хүннүң дайынчы сорулгаларының бирээзи болгаш бүгү колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, бүгү механизаторларның ниити херээ.

СЕМИРТИЛГЕ—ХӨЙ ЭЪТТИ БЭЭР

Чеди чылдың дөртку чылы доозулган. Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери партияның XXII съездизиниң, СЭКП ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисешпишаан, эрткен чылын мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеш, ам чеди чылдың бешки чылынче кирипкеннер.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының улуг херээн дүргедедиринге төлептиг салыышкынны кинрер төлээде, бо чылын бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдың деннелинден хөй продуктуну бүдүрер болгаш күрүнеге бээр. Чижээ, эрткен чылын республика 18 муң ажыг тонна эътти күрүнеге саткан болза бо чылын 20 муң тонна чедирериниң сорулгазы салдынып турар. Бо сорулга чүгле күүсеттинер эвес, харын ажыр күүсеттинериниң аргазы бисте бар.

Эът бүдүрерин көвүдедириниң база күрүне мурнунга алган социалистиг хүлээлгени хуусаа бетинде күүседириниң эн чугула хемчеглериниң бирээзи болза кышкы үеде мыйыстыг бода малды азырап семиртири болур. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар алырга, бо кыжын республиканың колхозтарынга, совхозтарынга 1961 болгаш 1962 чылдарда төрүттүнген 11 муң 979 баштан эвээш эвес эр мыйыстыг бода малды семирти азырап, дүрген чедиштир өстүрер ужурлуг.

Херек кырында байдалды ап көөрге, республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бо чугула айтырыгже шоолуг кичээнгей салдынмайн турары тодаргай. Ниити медээ-биле алырга, республиканың ажыл-агыйларында 7262 баш аныяк мыйыстыг бода малды азыралда тургускан азы айыткан планның чүгле 60,6 хуузу болур. Оон иштинде: Бин-Хем район 980 баш малды семирти азыраар тургаш, чүгле 300 ажыгны, Каа-Хем район 1670 баштын орнунга 940-ни азыралга тургускан. Тес-Хем район болгаш Бин-Хемде «Хадын» колхоз биле «Өөк» совхоз мынчага чедир семиртилгеге мал тургуспаан. Каа-Хем районда «Бурунгаар», Ленин аттыг колхозтар семиртилгеге тургузар малының чүгле 25—26 хуузун, Таңды районда «Элегес» совхоз—42 хуузун тургускан. Бо ажыл-агыйларда янзы-бүрү мал чемнериниң курлавыры бар. А байдал чүге мындыгыл дизе, оларның удуртукчуларының ажыл-агыйжы эвезинде, мурнакчы аргаларны ажыглаарынче инициативчи эвезинде деп тайылбырлаза чогуур.

Таңдының «Тиилелге» совхозунга сиген, силостан ангыда, концентраттар болгаш саваң-биле чеже-даа малды азырап болур. Ындыг турбуже, совхоз 300 баш малды семирти азыраар тургаш, ам чүгле 184 башты азыралда тургускан. Бо совхоз малды семирти азыраарынче кичээнгей салбаанының уржуу-биле эрткен чылын күрүнеге эът дужаар хүлээлгезин күүседиринге берге байдалга таваржып, чыл төнчүзүнде арай боорда санашкан болгай.

Эрткен чылын республиканың колхозтарында, совхозтарында малдың бөдүүн, шыктыг болгаш концентраттыг чемнери мурнуку чылдардан хөй белеткеттинген. Ынчалзадаа малдың бөдүүн чемнери, ылангыя шөлдерде хөй саваңнар четче ажыглаттынмайн турар. Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Шанчыда эгээртинмес хөй саваң-биле болгаш концентрат аймаа-биле чеже-даа малды азырап болур, а ол черге семиртилге баазазы тургузар дээн сорулгазын совхозтуң удуртукчуларының ам-даа боттандырбайн турары хомуданчыг. Ам айтырыг болза бар мал чемнерин чөп ажыглап тургаш, бо чугула айтырыгны чедиишкинниг организастаарында. Чамдык черлерде болуп турары ышкаш малды чүгле баш санын менди кыш ажырар дээш азыралга тургузуп, ёзу барымдаалаар чорукту соксаткаш, хөй деңзи немелдезин алыр кылдыр семиртилгени эки организастаар херек.

Бо дугайында мурнакчыларның дуржулгазын чер-черге нептередип ажыглаза чогуур. Ындыг мурнакчылар бисте бар. Чижээ, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң кадарчызы П. Шведов 1961 чылда төрүттүнген чүс ажыг казыраларны эрткен чылын дүрген чедиштир семиртири-биле азыраан. Дүн-хүнде баш бүрүзүнүн ортумак деңзи немелдези октябрь айда 1300 грамм, ноябрьда 902 грамм болган. Ийм ай дургузунда деңзи немелдези 72 центнер болган. Азыралга тургузарының мурнунда баш бүрүзүнүн ортумак дириг деңзизи 180 кг турган болгаш кыштаглаашкынның алды айларын эрткен соонда 340—350 кг чедирер азы 160 ажыг центнер немелде деңзини алыр деп турар. Үлегер ап болур тодаргай чижек бо-дур.

Кышкы үеде малды план ёзугаар азырап семиртир айтырыгны чедиишкинниг организастаары бо чылын күрүнеге эът садар хүлээлгени, ылангыя бирги болгаш ийиги кварталдарның онаалдаларын күүседиринге кол рольду ойнаар. Ындыг болганда ажыл-агый бүрүзү мыйыстыг бода малды болдунар-ла шаа-биле семиртир азыралга тургузары чугула. Аныяк шарыжыктарны, бугажыктарны, улуг шарыларны болгаш чамдык брактаан инектерни-даа азыралга үзүп тургузар, эки дуржулгалыг кадарчы ажаакчылар-биле хандырар херек. Семиртилгеге тургускан малдарның ажаалда, чемгерилгезин шын организастаары, деңзи немелдезин хынаары, эки көргүзүглүг малчыннарны мактал-шаңналга кинрери чугула. Бо айтырыг зооветажылдакчыларның дорт хүлээлгези болур.

Кышкы үеде мыйыстыг бода малды семиртир азыралга тургузары — эът бүдүрерин көвүдедир, күрүнеге эвээш санныг мал-биле эки шынарлыг хөй эътти бээр база малдың баш санын өстүреринге улуг ажыктыг болганы ол. Бо айтырыгны хүннүң чугула херээ кылдыр тургускаш, бирги кварталда күрүнеге эът садар хүлээлгени күүседири — РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге март 3-те болур соңгулда хүнүнге Тыванын көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң бир чугула белектиг ужурашканы ол болур.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмнүң» 36 болгаш 37 чүүлдеринге үндезилээш, РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң төлээлекчилеринден дараазында составтыг кылдыр бадылаар:

Төп соңгулда комиссиязының даргазы — Татьяна Николаевна **Николаева**—Бүгү-эвилелдин Төп профессионал эвилелдериниң чөвүлелинден.

Төп соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—Вадим Аркадьевич **Саюшев** — Бүгү Эвилелдин Ленинчи Коммунистиг Аныяктар Эвилелинден.

Төп соңгулда комиссиязының секретары — Михаил Арсентьевич **Полехин**—культура ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Николай Григорьевич **Егорычев** — Москва хоорайның коммунистиг организациязындан;

Георгий Иванович **Попов**—Ленинград хоорайның коммунистиг организациязындан;

Владимир Александрович **Серов**—РСФСР-ниң чурукчулар эвилелинден;

Андриан Григорьевич **Николаев**—ССРЭ-ниң ДОСААФ ниитилелинден;

Евгения Михайловна **Козенко**—Краснодар крайның Кубань көдээ ажыл-агый институдунуң студентилеринден, профессорларындан болгаш башкыларындан;

Георгий Николаевич **Балакин**—Приморск крайның үлетпүрүнүң коммунистиг организациязындан;

Нина Александровна **Долгова**—Волгоград областың Новоаннинск бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң «Деминский» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Дмитрий Петрович **Горин**—Воронеж областың Семилукск бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң «Подгорное» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Анатолий Петрович **Копацев**—Новосибирск областың Новосибирск машина тудуушкунунуң заводунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Иван Семенович **Дыбов**—Свердловск областың Первоуральскиниң чаа хоорза заводунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Рустем Мусаевич **Гайсин**—Башкир АССР-ниң «Башвостокнефтеразведка» трезиниң Калтасинск конторазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Ирина Артемьевна **Алексеева**—Бурят АССР-ниң медицина ажылдакчыларының профессионал организациязындан;

Халипат Абдурашидовна **Мансурова**—Дагестан АССР-ниң чырыдыышкын, дээди школалар болгаш эртем-албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал организациязындан;

Рая Лукмановна **Теунова**—Кабардин-Балкар АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң ажылчыннарының профессионал организациязындан;

Иван Мутаевич **Мацанов**—Калмык АССР-ниң Кур чер бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң «Родина» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Михаил Андреевич **Андреев**—Карел АССР-ниң Олонецк ыяш ажыл-агый черинин ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Михаил Николаевич **Лихачёв**—Коми АССР-ниң «Воркутуголь» комбинадының № 17 шахтазының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Манефа Моисеевна **Енусова**—Марий АССР-ниң Горномарийск бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң Чапаев аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Александра Андреевна **Волгина** — Мордва АССР-ниң Рузаевск бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң «Красное Сельцо» совхозунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Тамара Харитоновна **Кариаева**—Соңгу-Осетин АССР-ниң культура ажылдакчыларының профессионал организациязындан;

Махфузя Каримовна **Максутова**—Татар АССР-ниң Казаньның ужур чүүл институдунуң студентилеринден, профессорларындан болгаш башкыларындан;

Шулуу Даваевич **Куулар**—Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Зоя Павловна **Вахрушева**—Удмурт АССР-ниң Ижевск механиктиг заводунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Гапур Вагапович **Шамилев**—Чечен-Ингуш АССР-ниң нефть болгаш химия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профессионал организациязындан;

Иван Ильич **Мешков** — Чуваш АССР-ниң Цивильск бүдүрүлге колхоз-совхоз эргелелиниң коммунистиг организациязындан;

Андрей Иванович **Михеев**—Бүгү-эвилелдин Ленинчи Коммунистиг аныяктар Эвилелиниң Якут область организациязындан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ИГНАТОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1963 чылдың январь 15.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнү Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму бадылаан.

Ажыл-ишчи белек

ИШКИН. (**Телефон-биле**). «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннары РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш чарышты улам калбартып турар. Салбырның шээр малы ийи бригадаларда быжыглаттынган, менди болгаш хүр кыштаглап турар.

Коммунист эш Чимит-Доржунуң удуртканы Соорда бригаданың хою оолдап эгелээн. Мал чеминин курлавырын тургузуп, кышкы кажааны эки чылыглап, ажаалда-хайгааралче кичээнгейни улгаттырганындан баштайгы төрээн чүс ажыг хойнуң хураганы шупту бар, эки доругуп турар.

Эрткен чылын төрээн чүс хойга онааштыр 103 хураганны менди өстүрген, тыва хой бүрүзүнден 2500 грамм дүктү кыргып алган Ондар Доржунуң кодан хою хүр. Эш Каңоолдун кадарган хою база күскү хевээр. Ажыл-ишке үлегерлиг малчыннарны Соор бригадазындан хойну илередип болур.

Хой ажылының Шеледе бот-орулга-чарылгалыг бригадазында оолдаашкын база түлүктээн. Соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыры дээш ажыл-иш бүгү черлерде хайныккан. Бригадир эш Сандай-оол малчыннар ортузунга кижизидилге ажылын калбартпышаан, ажыл-херекти билдилиг башкарып турар.

Шээр мал бригадаларында чаа тудуглар улам-на немежип турар. Амгы кылып турары ында чунар бажын, кызыл булуң удавас база ажыглалга кирер. Бүдүрүлге тудугларындан ангыда, бо чылын малчыннарга 10 чуртталга бажыннарын немей тудар.

Сүт-бараан фермазында соолгу хүннерге чедир 22 инек төрээн, бызаалар шупту менди. Эки чемгерип, ажаап турарындан хүнде тыва инектерниң сүдү үш килограммдан кудулавайн турар. Коллектив амгы үеде «ёлочка» аппарат тургузар кажаанын тудуун чедиишкинниг чорудуп турар. Бир угда 16 инек саар ол аппаратты соңгулда хүнүнге уткуштур доозуп, ажыглалга кинрер сорулга салдынган.

Чөөн-Хемчикте

ЧАДААНА. (**Телефон-биле**). Чер-чер Советтериниң соңгулдазынга белеткел ажылдары Чөөн-Хемчикте калбарган. Район Совединге соңгулда талазы-биле районнуң соңгулда комиссиязының составынга ажылчы чоннар боттарының төлээлекчилерин депшиткилээн. «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын аныяктары боттарының ниити хуралынга чыылгаш, комиссияның составынга совхозта комсомол комитединиң секретары эш Монгуш Араптанович Хемер-оолду депшиткеннер.

Райкүүскомнуң сан килдизиниң коллективи районнуң соңгулда комиссиязынга ук килдистин эргелекчизи Антонина Николаевна Калмакованы депшиткен. Районнуң ажылчы чоннары соңгулданың район комиссиязынга боттарының үстүнде ышкаш өске-даа төлээлекчилерин депшиткилээн.

Кызылдың № 2 АТК-зының коллективинге эрткен чылдың дөртку кварталында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин чолаачыларның Афанасий Пастухов удурткан коммунистиг күш-ажылдың деп ат дээш демисежип турар бригадазы чаалап алган. Ол бригаданың кежигүннери чер-чер Советтеринге соңгулдага алдар болдурган социалистиг чарышка киришпишаан, бо чылдың бирги кварталында коллективке калбарган чарыштың тиилекчизи болурун хүлээнгеннер. Бригада кежигүнү комсомолчу чолаачы И. Аристов соңгулдага төлептиг ужуражыр дээш хууда бедиткен хүлээлгелерин алган. Айларның планныг онаалгаларын ол 180 хуудан куду эвес күүседирин болгаш кывар-чаар материалдарның 15 хуу камналгазын чедип алырын хүлээнген.

Чолаачы Аристов бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерин чедип ап турарындан ангыда, болунуң ниити билини бедидеринге улуг кичээнгейни угландырып турар. Ол ам ажылчын аныяктарның кежээки школазының 10-гу клазында чедиишкинниг өөренип турар.

ЧУРУКТА: чолаачы И. Аристов.

Сөзү Д. Сарыкайныы.
Фото С. Феоктистовтуу.

СЭТА-ның дыңнадыы

Планеталар аразының «Марс-1» деп станциязы-биле ээлчеглиг радио харылзааларын январьның 8-тен 15-ке чедир кылган. Траектория хемчээшкиннерин чоруткан болгаш телеметриктиг информацияны алган. Станция-биле харылзаа кылып турар үеде Черден аңаа чедир хемчээл 33 миллион 484 муң километр болган.

«Марс-1» деп, автоматтыг станция январьның 16-да 8 шак турда дараазында астрономиктиг координаттарлыг болур: дорт үнери—6 шак 22 минута, ийленири—36 градус 53 минута.

Ай санында 170 хуу

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының эт-херекселдер бүдүрер цегинде коммунист Б. Балашкин удурткан чазаныкчылар бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисешпишаан, күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип ап турар. Диваннар болгаш чымчак сандайлар бүдүрүп үндүрер талазы-биле планныг онаалгаларны бригада ай санында 170 хуу күүседип турар. Продукцияның шынары бедик, ажылга үрей кылыышкыннар мырыңай чок. Хүн бүрүнүң ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип турар А. Бабушкин, О. Каң-оол, И. Лопатин, Н. Губарев дээн ышкаш мурнакчылар боттары аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

Бригада кежигүннери Кызылдың бүдүрүлгелеринде болгаш тудуг, транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажыл деп ат дээш шимчээшкиниң киржикчилериниң слёдунга бедиткен чаа хүлээлгелерин алырлар.

Бүдүрүлге—кол чүүл

(Каа-Хем районнуң партия конференциязындан)

Партияның Каа-Хем район конференциязының киржикчилери бүдүрүлге дугайын кол чугаалашкан. СЭКП-ниң XXII съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары карак кызыл ажылдап турарын илеткелчи, партия райкомунуң секретары эш А. Л. Аракчаа болгаш санал бергеннер чугаалап турганнар.

Каа-Хем районнуң ховуларының, фермаларының ажыл-ишчилери чеди чылдың дөртку чылын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг доосканнар. Олар көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеткеннер. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 25,6 муң тонна тарааны урган, күрүнеге сүт садар хүлээлгезин—107,2 хуу, дүктү — 102,1 хуу күүсеткен.

«Тиилелге», «Кызыл тук» колхозтарның ажыл-ишчилери бедик дужүт дээш демиселге эки ажылдааннар. Тарылга шөлүнүң тургузуун районда эде көрген. Ол 1961 чылда турганындан 4341 га калбарган.

Күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш демиселге колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчы механизаторларының саны көвүдээн. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери эш Н. Ильин «СК-3» комбайн-биле 733 ганын тараазын кестирип, 1011 тонна дужүттү ажаап алган, ол-ла колхозтуң комбайнери эш Логинов 722 гектарның тараазын кезип, 1047 тонна тараанны ажаап алган.

Ындыг-даа болза, чер ажылын хөгжүдеринге четпестер болгаш частырыглар база бар болган. Көдээ ажыл-агый культураларының дужүдү районда чавыс хевээр. Районга дужүт ниитизи-биле гадан 1962 чылда 12,9 центнер болган турда, «Совет Тыва» колхозка чүгле 9,2 центнер болган. Оон кол чылдагааны болза, эрткен чылын бо колхоз тараанын чартыындан хөйүн чазын андарган черге тараан. Бо чазын районнуң колхозтары 20 ажыг муң гектар черни чазын удур андарар.

Келир чылдың бедик дужүдү дээш демиселди амдыгааштан чорудар херек. Ындыг-даа болза районнуң ажыл-агыйларының хөй нуруузунда часкы тарылгага белеткел оожум темп-биле чоруп турар. Үрезин уруушкунунуң планы районда 94,4 хуу күүсеттинген, оон 69 хуузун арыглаан, тус черниң чемишчидилгелерин тарылга шөлдеринче сөөртпейн турар. Техника септелгези база оожум чоруп турар. Бо чорукка конференцияның киржикчилери дүрүм ёзугаар дүвүрээн. Бар техниканы бедик бүдүрүкчүлүг, шын ажыглаарынга белеткелдиг кадрлар херек, ынчаарга районга ам-даа 180 хире механизатор кадрлар хереглеттинип турар. Механизаторлар белеткээрин районнуң колхозтарында ам-даа ёзулуг организастап чорутпаан. «Коммунизмче орук», «Совет Тыва», «Кызыл тук» колхозтарда техника өөренир бөлгүмнериң кичээлдери 2—3-ле катап болган.

Мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге районда таарымчалыг байдалдар бар турда, оларны четпес ажыглап турар деп, төлээлер шын шүгүмчүлээннер. Мал ажылын районда хожудангай арга-биле чорудуп турар. Оон уламындан район 1962 чылда мал бажын өстүреринин планын кандыг-даа чүзүн талазы-биле күүсетпээн. Малдың кызыраар, чаш төлдү эвээш алыр чорук районнуң колхозтарында чыл келген тудум үргүлчүлеп турар. Төрүүр 100 баш малдан бызааны—64, анай, хураганнарны—65-ти алган.

Хойну тарып боозадыр мурнакчы арганы районда үнелевейн турар. Эрткен күзүн хой тарып боозадырының планын район чүгле 56,7 хуу күүсеткен, ынчаарга «Октябрь 14 чылы» колхоз чүгле 12,5 хуу күүсеткен.

Мал ажылын сайзырадырынга кол чүве—мал чеми. Ол бар болза эът, сүт, дүк бар болур. Ындыг-даа болза районда 1962 чылда белеткеп алган мал чеми эвээш болуп турар. Районнуң ажыл-агыйлары сиген белеткелиниң планын чүгле 34,4 хуу, силосту—85 хуу күүсеткен.

Ындында-ла эвээш белеткээн мал чеми-биле районда мал азырап турарында улуг четпестер бар. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң (парторганизация секретары эш Спрыгин) Хайырлыгда эр казыраларга болгаш боос казыраларга далганны хар кырынга төп берип турар. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Терзигде азырап турар молдургаларга концентратты база хар кырынга төп берип турар. Силосту малга база ындыг янзы каап берип турар.

Бир эвес партия райкомунуң ажылдакчылары, эге организацияларның секретарьлары чоннуң өнчүхөренгизин камнаарын эки билир болгаш негелдени дыңзыг тургускан болза, ындыг ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чорук мал ажылынга турбас ийик.

Партия организациялары кижилер-биле ажылды дыңзыдып, ылангыя коммунистерден негелдени бедик деннелге тургускан болза, чер болгаш мал ажылында үстүнде айыткан ышкаш улуг четпестер турбас ийик деп эштер Зайцев, Байкалов олар боттарының саналдарынга чугаалааны шын.

Кампания ёзузу-биле ажылдаар чорукту болдуруп турганы дээш райкомнуң бюро кежигүннерин, секретарьларын конференцияның киржикчилери шынгыы шүгүмчүлээннер. Партия райкому, эге организациялар колхозчу бүдүрүлгеге мурнакчы аргаларны сула нептередип турган деп төлээлер демдеглээннер. Район чер ажылының бедик культуразының бригадазы деп бедик атты чедип алыры дээш бригадаларның шимчээшкининиң эгелекчизи болуп үнгеш. «Коммунизмче орук» колхозтуң эш Жуйков бригадирлээн бригадазынга ол атты тывыскаш, ол ажылды оон ыңай нептеретпээнин конференцияның киржикчилери база буруу шапканнар.

«Тиилелге» колхозка комплексилиг бригадаларны тургусканы, бызаа ажаакчызы Александра Житинкованың идепкейин ёзугаар бир инекке 7 бызааны чагыштырын эмзирип өстүрер мурнакчы чорукту болгаш оон-даа өске үнелиг эгелээшкиннерни өске ажыл-агыйларга нептеретпээни дээш райкомну санал бергеннер база шүгүмчүлээннер.

Партия органнарын бүдүрүлге принципиин ёзугаар эде тургусканы болза, бүгү кичээнгейни бүдүрүлге айтырыгларынче угландырарынче арганы партия организацияларынга бээр болгаш партияның организакчы, политкижизидилгелиг ажылын аңаа чагыртырынга дузалыг болуп турар.

Конференцияга СЭКП обкомунуң секретары эш А. И. Попов киришкен болгаш санал берген.

Конференция СЭКП райкомунуң отчёдунуң талазы-биле делгеренгей доктаалды хүлээп алган.

• • •

Парткомнуң организастыг пленумунга партия комитединиң секретарынга эш А. Л. Аракчааны, секретарьның оралакчыларынга эштер Ф. Л. Благининни, Н. Ф. Болотовту соңгаан.

БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИН АМДЫГААШТАН САЛЫР

Часкы тарылгага белеткелдер

ҮРЕЗИН УРУУШКУНУ. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында часкы тарылгага үрезин белеткээр түскай звено тургустунган. Үк звено 200 тонна арбай болгаш 20 тонна сула үрезинин арыглаар онаалдыны алгаш, ам тараа арыглаар «ОС-3» деп маркалыг машина-биле 160 тонна кызыл-тасты, 50 тонна арбайны арыглаш, склада уруп алган.

Звено бодунуң ажылын ноябрьның эгезинде эгелээн. Ол айның дургузунда ажыл ийи эвлчег-биле хайнышкынның чоруп турган. Ажылчыннар Тырыскын, Дарыймаа, Хуурак, Далар-оол олар социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп, эвлчег нормазын 125-тен 150 хуу чедир күүседип келгеннер.

Ынчалза-даа декабрьның 10-дан бээр ажыл чорбастаан. Тараа арыглаар машинаның шнекжиштерин чайгадыр ременьнер үстүү бергилээн. Эленгизи четкен ол ременьнерни катап септээр аргажок болган ужурунда, чаа ремень-биле хандырар дугайында дилегни салбырның эргелекчизи болгаш совхозтуң дирекциязы дүрген хандырбайн турары кайгамчык.

Дувуренчиг байдалда

Мал семиртир «Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери чеди чылдың бешки чылында тарылга шөлдерининң тургузуун эде көөрүн үргүлчүдевишаан, тарылга шөлүн интизи-биле 7.600 гектар чедирерин, тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 12 центнер дүжүттү өстүрерин көрүп турар.

Элбекшиидиг дүжүттү өстүрери часкы тарылгага эки белеткелден хамаарыжыр. Ынчангаш совхоз часкы хову ажылдарынга янзы-бүрү маркаларлыг 35 тракторларны, 30 сеялкаларны, 120 илиирлерни, 19 андазыннарны, 8 культиваторну, 4 лущильникти, 6 кожугну септээр ужурлуг. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди техника септелгезин чоруларының график-планын чогаадып кылгаш, септелгеге ажылдаар механизаторларның ниити хуралынга чугаалажып көрген болза-даа, септелге ооҥум болгаш шынар чок чоруттунуп турар.

Соолгу хүнүрге чедир совхозта чүге 5 трактор, 4 андазын, 40 хире илиирлер септеттинген. Сеялкалар, культиваторлар, лущильниктер септелгезинче совхоз эгелеп кирбээн. Септеттинген деп санап турар техниканың шынары аажок куду болуру илереп турар. Септекчи трактористер В. Сватиков, П. Галкин олар 9 дугаарлыг «ДТ-54» трактерлүн соңгу чорудукчу кезээ септеп дооскан деп санаан, кол инженер М. Молоткинни, МТИ эргелекчизи В. Вязнин үлээп алган, хову турлааны кывар чүүл кудар цистерна сөөртүп эккээри-биле В. Сватиковка айтышкын берген. Ол трактор ук цистернаны мастерская чанынга арай боорда чедирип келген. Чүге дээрге трактерлүн коробка передача кезээ үреник болган. Ынчангаш ук трактерну катап септээр ужурга таварышкан.

Кашпал септелге кылган 25 дугаарлыг «ДТ-54» трактерлүн ажылаарын шенеп көөрге, ооң үлекчи валы болган клапаннары шын эвес апптеттингенинден оңу трактористер К. Семис-оол, О. Чаан, О. Экер-оол олар катап адырган база катап септээн. О. Хеймер-ооллуң звенозунуң септеп үндүргени 7 дугаарлыг «Беларусь» трактерга чаа головка блок гильзылааны-биле ооң эрги блогун катап салып каан. Ол трактор хову ажылдарының үезинде четче күүсү-биле ажылдан шыпаазы билдингир.

Совхозтуң септекчи механизаторлары дөрт звено кылдыр организастаан. Бир звенода-да дөрт тракторист «ДТ-54» трактерлүн сес, «Беларусь» трактерлүн чеди ажыл хүнүнде септеп доозары графикте көрдүнген. Ол график херек кырынга күүсеттинмейн турар. Чижээ, трактористер Д. Тыртый-оол, М. Дарыг-Сүүл олариның үдурткан звеноларының 13 болгаш 20 дугаарлыг «ДТ-54» деп ийи тракторлүн септелгезинче эрткен чылдың ноябрь 23-те эгелеп киргеп хирезинде оларның септел-

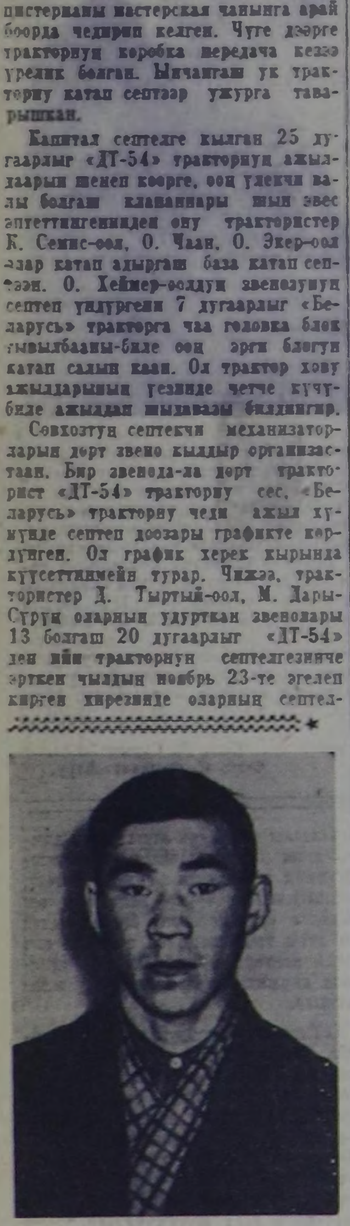

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң аныяк кукурузачызы Шагдыр Мижит-оол чеди чылдың дөртку чылында бодунуң ажаал турганы 150 гектар кукурузазының гектар бүргүзүнден-не 400 центнер когаан массаны алырын хүлээнгеш, бодунуң сөзүн эзлеп, гектардан-на 480 центнерни ажаап алган. Мижит-оол бо хүннерде бодунуң участогунче чемиш-чидилгелерни сөөртүп турар болгаш 300 тонна өдекти чедирген. ВЛКСМ ТК Мижит-оолды «Аныяк кукурузачы» деп хөрек демдээ-биле шаҥнаан.

ЧУРУКТА: Ш. Мижит-оол.

Фотозу И. НУЖДИННИИ.

ТЕМП ООЖУМ. Бо совхозтуң олда салбырында механик эш Хөлчүк Доржукайга баштаткан септекчилер звенозу бар. Ол звено декабрь айның иштинде трактернүн 8 сеялкаларын, 5 андазыннарын, «АД-10» деп маркалыг 1 лущильникти болгаш «ЗИГ-ЗАГ» деп 105 илиирлерни септээн. Септекчилерниң аразында Хаая Седен, Дартай-оол Комбайн, Чикчит Хүреп-оол олар шалыпчылар болуп, ажыл нормазын 125—130 хуу күүсеттин турарлар.

Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинин темпизи салбырда ооҥум чоруп турарын шүүмчүлевес аргажок. Ам-даа 10 сеялка, 3 андазын, 2 лущильник, кукуруза сөөртүр 3 машина септеттинмээн. Техниканың чандыгызын септээри-биле мастерскаяга чазыг каан чылар. Ынчаарга артык кезектер чок. Часкы тарылгага хереглээр техниканы септеп, четчелээринге херектиг артык кезектерни совхозтуң дирекция черүүге ангылап бербейн турар ирги?

С. Сотнам.

АРЫГ-БАЖЫҢЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының тараажылары часкы тарылгага белеткенип турар. Механизаторлар бригадир эш Доллут-Эниктиң удуртулгазы-биле 18 сеялканы, 115 илиирни, 6 андазынны септээн. Чоокта чаа Бижилиин профессионал-техниктиг училищезин дооскан комсомолчу Чалбаа Бичеоол, Маспын-оол Далар-оол олар септелгеге идепкейлиг киржип турарлар.

Тарылга шөлүн чемиичилер ажыл база чоруп турар. Ол ажылга «ДТ-54» деп маркалыг бир трактерну, 7 шаинактарлыг аттарны быжыглаан. Ам ногаа шөлүнде 320 тонна өдек текүүнген. Аттыг ажылчыннарның звено удуртукчузу 56 харлыг Аналай аныяктардан түдек чок шалыпкын ажылдан турар. Трактористер-

Пензаның химия машина тудуунун заводу «улуг химиянын» бүдүүлгелериниг ээн чаа деригелерни кылып турар. Ам үеде шнла күчүлүг вакуум-фильтрлериниң, конверторларының болгаш өске-даа аппаратураларның эптээшкинин дооступ турар. Ол херекселдер ам ажылдан турар заводтарның күчүзүн улгаттырар болгаш оларның чамдыктарын химия үлетпүрүнүн чаа бүдүүлгелериниг түргүзар.

Чурукта: кылымал волокно бүдүрер аппараттар эптээр участок.

Фотозу В. Куновтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХООЧУН АҢЧЫЛАР

Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң кежигүү Бараан Далдайның хары ам 81. Назыны улгатса-даа оон ажыл-ишке үлегерин колхозчулар мактап турар. Төрээн чүртүнга чыл бүрү «чымчак алдынның» эвээш эвес орулгазын ол киирип келген.

Бо аңнаар сезонунуң эгезинде аттангаш, эш Далдай декабрьның беште ээп келген. Баштайгы үнүүшкүнде оон олчазы 9 киш, 25 дииң. Ол ам ийиги ээлчегде аттангаш, тайгада аннап чоруп турар.

Кол Яндай база-ла хоочун анчыларның бирээзи, оон хары ам 68. Ажылдың өске адырларында кижилер ышкаш, анчылар база мергежээн сонуургалдыг болур. Эш Яндай мурнуку үелерде дииичи чораан, а соолгу чылларда киш аннаарының база мастери апарган.

Бо аңнаар сезонунуң баштайгы чартында Кол Яндай 6 кишти, 25 дииңни болгаш өске-даа олчаларны экелген. Бо хүнүрде аннаашкынны ол база үргүлчүлеп турар.

Ч. СЕРЕН.

ЫРАКСЫНГАНЫ— ЧЫЛДАГААН ЭВЕС

Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң Хүтте сүт-бараан фермазында эге школа бар. Анаа бо чылын чээрби өөреникчи өөренир үжүрлүг. Ынчалза-даа олардан үш кижи янзы-бүрү чылдагааннар-биле өөренмейн турар.

Бичии школа, ырак-узак чер, эвээш өөреникчилерлиг даап хөөннбиле районо (эргелекчизи эш Моляков) бо школаның ажыл-агыйынче сагыш салбайн турар. 17 өөреникчилер өөредилге номнары-биле четче хандыртынмаан, өөредилгениң хүн чуруму тургустунмаан, кичээлдиң эгелээри эртенгинин тос шак турлала, кичээлдер хөй кезиниде-ле 10—11 шактарда эгелээр. Өөреникчилерниң чамдыызы бирги үзүлүнүң эгезинден бээр багай демдектерни ап турда, олар-биле немелде кичээлдерни чорутпайн келген.

Школаның эргелекчизи эш С. Бузураш өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижилериниң үлүг, харын боду арагалап, колхозчуларга хуу амыдырал, ажыл-чан талазы-биле үлегер чок чорудуктарны көргүзүп турар. Ада-иелер оргузунга ажыл чорударынче эш Бузураш кошкак сагыш салып келгенин ада-иелер хөмүдан чугаалап турарлар.

Районоңун ажылдакчыларындан бо өөредилге чылында Хүт школазынга кым-даа барбаан. Башкыларның шалының дыка озалдаашкынныг үлүгүн берип турар.

Хүт—район төвү. Турандан ыракла харын, ынчалза-даа ында школаже баарын ыраксынганы—чылдагаан эвес.

Ю. ДОРЖУ.

Немелде продукция

«Кызыл-Хавак» шахтазының дагжыларының аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде Федор Морозов удуртқан компаксилиг бригада чоруп турар. Бригада эвлчег бүргүзүнде планнан ажыр беш тонна хөмүр дашты казып үндүрер деп хүлээлгени алганнар. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат даап демисежип турар дагжылар амгы үеде эвлчегде 10—15 тонна чедир хөмүр даштың планнан ажыр казып үндүрүп турар.

Секретарь-биле ужуражыышкын

Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң баштаар черинин конторазы. Улуг эвес коридоржугашка кирип келгеш, аңаа турган бичии оолдан:— парторганизация секретарының кабинеди кайда, дүшпан?—деп айтырдывыс.

— Дее турган эжик ол ийин — диди.

Эжикти соктай каапкаш, кирип келдивис. Элээн каш сарыг студларны дизе салган, хаҥазының бир талазында колхоз төвү Бедир-Арыг суурнуң схема-планын, бир талазында — ССРЭ-нин политиктиг картазын аскан аазында шиидеп каан, бичежок хүреп-кызыл шкафтыг өрээлиин дөрүнде столдуң артында өрүмек сынныг, каттырымаан чазык шырайлыг, бажының дүгүн чылбыйтыр ыраак, чүшкүүзүнде борбайтыр өрүп алган, шевергин кеттинген аныяк херээжен кижи шалыпкынны аажок тура халып кээп, бистин-биле медилешпишаан, студ-дарже айыткаш, «Саадынар!» дейдир.

Ол болза «Чодураа» колхозтуң колхозчузу, ында парторганизация секретары Селикпаа Кыргысовна-биле Байыр-оол болду. Республикада дээре ажылдыг парторганизацияларның бирээзи ол деп дыннаан, оон удуртукчузу Селикпаа Кыргысовна-биле ужуражып чугаалажыр, оон мурнакчы дүржүлгазын өөренип көөр дээш барганывыс ол.

Селикпаа Кыргысовна-биле бистиң беседавыс ол дораан эгелевеэн. Бистиң аравыска баштай аар-саар чүүлдер дугайында чугаа элээн үр үргүлчүлээн. Ол чугаа үезинде бирде херек дугайында секретарының сагыжы деспейн турар хиреллг боорга, склерниң парторганизацияның ажыл-херээнин дугайын таныжып, элээн чугаалажыксаан улус бис ийин, чайынар кандыгыл, Селикпаа Кыргысовна?—деп оон айтырдывыс.

—Чоок, кайынам, өршээп көрүнер, чугаалажыылынар, эштер. Чайныг үе-шак дилээр болза кайын тыптыр, херек апарганга чугаалажыр апаар, биске-даа эки ыйнаан харын, бөгүн малчыннар кезип, кыштагларывыска байдалын көөр болаан улус бис, ажырбас он, ынчап чораай бис аан—дээш, секретарывыс арай эпчоксунган байдал-биле бисче көрүнүп алган элээн олурду. (Кыштагладыышкынның эң-не харысалгалыг үези келген болганда, мал ажылдыг колхозта партия организациязының үдуртукчузунуң сагыжы деспейн орары-даа чөп-түр ийин—деп, иштинивисте бодадывыс).

— Силерниң парторганизацияның-даа, ниити колхозтуң-даа ажыхерээ черле шору, чедиишкиннер элээш эвес деп дыннаан бис, ынчаарга ажылда экижилге, ол бичө эвес чедиишкиннер канчап чедип алдынганын биске допчузу-биле чугаалап берип көрүнер, эш Байыр-оол—деп, диледивис.

— Силерге сонуургадыкпы дег оннаа чүве бистө чок улус-ла болгай бис. Кайы-даа черде парторганизациялар, колхозтар ышкаш, ажылды экижилер дээш орлалажып турар болганывыста, бистө чамдык чедиишкиннер бар болбайнаан, олар ам-даа эвээш, партиянын салып турар негелделериниң ыракта куду. Чаа доозулган ажыл-агый чылының чамдык түүнелдерин алыр болза, олар бистин болдунар аргаларывыстан ыракта куду болган деп бодаар бис: күрүнеге 195 тонна эт садар тургаш, 213 тоннаны, 30,2 тонна лук садар тургаш, 31,4 тоннаны, 100 тонна сүт садар онаалгалыг тургаш, 112 тоннаны, 25 тонна тарааның орнунга 47-ле тоннаны сатканывыс бистин ыдыы кызыгарывыс черле ол эвес, эки ажылдаан болзувусса, дора дээрге-ле 1,5—2 планны күүседип болур турган бис,—дээш ол элээн боданмышаан, четчестер бистө ам-даа хөй, кол сорулга—мал бажын өстүрериниң планнаг онаалгазын чедир күүсетпээн бис, ам-даа 187 баш шээр мал четпес, гектар бүргүзүнден тараа культураларының ортумак дүжүдү чүгле 9,8 центнер болган, 650 гектар черге кукуруза тараваш, ковчуг чавас дүжүт алдывыс, а ол эң үнелиг культураны эки черге чажып тараап, оон чайгы ажаалгазын шын чоруткан болзувусса, бүгү малга четчир, эки шынарлыг чемнерни белеткеп болур аргалыг турган бис. Курлавырларның четче ажыглаттынмайн келгени, ажылда бар улуг-даа, биче-даа четчестер колхоз бүдүүлгезинге партийжи удуртулганын ам-даа кошкаанза, боттуг эвезинде деп түүнелге ам-на келген бис, ынчангаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринде айытканың ёзугаар бүдүүлгеге партийжи удуртулганың стилин, аргазын үндезинин-биле эде тургузарын ам планнаг эгелээн бис—дээштин, Селикпаа Кыргысовна, экзамен үезинде айтырыг харылаарынга белеткенген студент ышкаш, хаваан лүүн алган, үр-ле боданып олур.

Секретарьның үстүнде харыызындан алгаш көөрге, оон мактанышкынга бичии-даа хөнүү чогу, биче сеткилдин, ажыл-ишке дээш оон кезээде сагыш аарып чоруурү мырыңай-ла илдең болган. Ол секретарьлап ажылдаа-ла ыңдыг-ла үр болбаан, аныяк, ынчалза-даа өзүп олурар удуртукчу болгай, биче-даа бол чыдынган дүржүлгазын ол биске чугаалап берзин дээш, оон улам тодаргай айтырып эгеледивис.

— Ыңдыг-ыр харын, Селикпаа Кыргысовна, силерниң чугаанарны билдивис, чамдык элээн чедиишкиннер-биле чергелештир четчестериер-даа бар-дыр, оларның дугайында сагыш аарып олурарынар чөп-түр. Артель бүдүүлгезин хөгжүдер дээш кандыг хемчегзер ап келгенинерни, оон соңгар канчар ажылдаар болаан турарыварны, кандыг перспективтиг соруулгаларны салып турарынарны ам чугаалап көрүнерем—деп, оон улам сиңнигип диледивис. Секретарь столунуң иштинден чуга папка үштүп эккелгеш, оозун шыртыкайдыр ашпышаан, далаш чок чугаалап эгеледи.

— Мурнунда шынап-ла экономиказ талазы-биле элээн кошкак, ажыл-агыйы сандаргай турган, мынчыг колхоз-ла болгай бо. Мындыг байдалдан үштүнар дээш элээн организастыг хемчегзер алганывыс соонда соолгу үеде чамдык экижилгелер көстүп турар. Ылангыя күш-ажылдың организациязы мурнукузундан чүгээр экижип, кижилерниң ажылга харысалгазы көскүзү-биле бедип турар апарган. Ам бисте мурнукузу ышкаш, хүн-хүнү-биле арагалап, ажыл кылбас, үлүүп чоруур кижилер ховартаан, ажылчын күжү бүгү адырларга четчип болур апарган. Фермаларда, бригадаларда техниктиг чепсегленишкин база экижип, күш-ажылдың бүдүүлекчүдүү өзүп олурар — дээш чамдык чурагайларны ол алагылаан. — Ол чамдык экижилгелер бистиң парторганизациявыстың үнүүргөн күжениишкиннериниң ачызында чедип алдынган. Ажыл-агыйжы чедиишкиннер парторганизациянын күжүнден, дайынчы аргалыындан биче эвезин-биле хамаарыжыр дээрзин билгеш, колхозта парторганизациянын хүрээлелин өстүрериниче, коммунистерниң бүдүүлгеге мурнакчы розюн бедиреринче улуг кичээнгей салган бис. Ам бисте шүүлү 55 коммунистер бар. Ол дээрге мурнукузундан элээн ковуудээнин ол. Оларның хөй кезии колхоз бүдүүлгезиниң шиитпирлиг алырларында ажылдап турар, чүгле мал ажылында безин 25 коммунист быжыглаттынган. Оларның иштинде боторугга-чарылгалыг хөйжү бригадаларының бригадирлери Иван Симчитович Данзырын, Иван Бораевич Кескей-оол дээш ышкаш, бистиң кайгамчыктыг коммунистеривис, бүдүүлгениң билдиглиг удуртукчулары бар.

Бистиң бүгү-ле коммунистеривис чүгле бүдүүлгениң мурнакчылары эвес, харын колхозчу массаның хей-аът киирикчилери, социалистиг чарыштың, политиктиг ажылдың моттаг билбес организакчылары апарганнар. Парторганизация бодунуң бүгү составы-биле чангыс демниг хөделип турар апаарга, ажыл уламна чиигеп олурар-дыр. Ону бис колхозчу амыдырал коллективтиг удуртулганың боттанылгазы ол кылыр санап турар бис,—дээш ол соксай бээр аразында, анаа мындыг дилег кылдывыс: Селикпаа Кыргысовна, ам партбюронуң ажыл-чорудулгазын тускайлап чугаалап көрүнерем.

— Бисте 7 кижи составтыг партбюро сонгуттунган. Партийжи ажылга, артель бүдүүлгезинге кол башкарыкчы күжүүзү ол. Бистиниң аразында ажыл хуваадазы шынгыыза-биле тургустунган болгаш кижи бүргүү дазырган участокта керектиг байдалы дээш бүрүн харысалгалыг. Чижээ, колхоз даргазы, бюро кежигүү эш Чооду Шулуу-Маадыр эгелээн (оон башкызында колхозтуң автомашина механиги, коммунист А. Мальков ажылдап турар), а өске машина-чөпсектин өөредилгезин чоокку үеде организастаарын база планнап турар бис.

Колхозчу ажыл-ишчилерниң ортузунга лекция пропагандазын, политиктиг беседаларны колдуунда түстүү фермалар, бригадалар аайы-биле организастап турар улус бис. Бо чугула ажылга колхозтуң түскай эртемниглери, партиянын Тес-Хем комитединиң штаттан дашкаар лекторлары, бистиң хөй санныг агитаторларывыс улуг дузаны кадып келгенин демдеглээр херек. Ынчалзажок чон ортузунга политикижизидилгелиг, культура-массалыг ажылга четчестер бисте ам-даа хөй. Ылангыя мал фермаларында, ыраккы одарларда хойжу бригадаларга кино, концерт көргүзүлгери коңчуг ховар организастаттынын келгеп. Кескү агитациянын дээштин бисте чедип алдынмаан — ыңдыг-ыр, бисте идеологтуг ажылның байдалы дээш, Селикпаа Кыргысовна улуг тынгылап, элээн боданы-дыр.

Беседанын оон ынайгы кезээзинге эш Байыр-оол хөй-ниити организацияларының розюн чугаалаан, артель бүдүүлгезинге улам шапкын хөгжүдер талазы-биле партия организациязын, колхозтуң перспективтиг соруулгаларынга элээн доктаагаан.

— СЭКП ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумнарының шиитпирлерин шуут удуртулга болдурбушаан, колхозувустуң экономиктиг күчүзүн өстүрериниң перспективтиг планын хынамчалыг чогаадып кылган бис. Ында хамыктың мурнунда бүдүүлге болгаш чүртталга тудугларының темпилерин дүргедирип, шынарын экижидери, ылангыя хойжу бригадаларны бүгү тала-биле ам-даа быжыглаары, колхозчу өрегелериниң базын-амыдыралының культуразын соксаал чокка бедидери, оларга улам каас, шиник чүртталганы хандырары, колхозчуларның техниктиг биликин өстүрери-биле чергелештир, бүдүүлгеге, ылангыя мал ажылынга механизастаашкынны калбартып тургаш, күш-ажылдың бүдүүлгүүлүүн улам бедидип, продукциянын бот-үнезин чиигедиринин хемчегзери көрдүнген.

Ол ышкаш тарылга шөлдериниң тургузуун ам-даа эде тургузуп, чер ажылының культуразын бедитпишаан, доктаамал бедик дүжүттерни алырының суурун амдыгаштан эгелеп тургузары, чер ажылының күчүлүг кодурлуушкүнүнге даянып, мал ажылын түскай улганышкынбиле сайзырадырын, ылангыя нарын дүктүг хойларны, эътжир, сүткүр инектерни колдады өстүрери, хавааны бистиң ажыл-агыйга көөдедирип планывыста көрдүнүп турар болгаш өске-даа чугула соруулгалар бар-деп, Селикпаа Кыргысовна чугаалаан.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ак-сеткилдиг ишчилер

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң бот-оруулга-чарылгалыг хөйжү бригадазының хөйжүзү Дмитрий Доржу хөй ажылынга чеди чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап турар. Хөйжү болуп ажылдаан үезинин иштинде ол ниитининң малын хорамча чок малдап, ак-сеткилдиг ажылдап келген.

Дуржулгалыг хөйжү эртнем чылын 923 баш кыс хураганнарны малдап өстүрери-биле хөйжү бригададан хүлээп алган. Олардан чаҥгыс-даа баш хөраваан болгаш деңгилдези эки. Олар улуг хөйлар апарган болгаш бо чылын өөлдээр. Баштай өөлдээн 153 хөйжүң хураганнары мени доругуп турар.

Бо коданда хөй кажаазы кышка таарыштыр эки чылыглаттынган. Малга немелде чемнерни түскай трактор-биле үргүлчү эккеп берип турар. Улуг хөйжү Д. Доржу болгаш дузалакчы хөйжү М. Шожан-оол олар хөйларны эртем кажаадан үндүргеш, хүн нараа чылый бергиже чедир ийи шанак сигемни маал бергеш, оон соонда чер одарладып турар. Хөйлар мөҥгө аал моданынга чедип иэргө сивос, суда-биле чемгерип турар.

М. БАГАЛДАЙ.

* * *

«Күш-амылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем бригадазының суурунда чурттелга бажыңнары чыл бүрүде көвүдеп турар. Суурда сес чыл школазы, медпункт, көдээ клуб, библиотека, көдээ магазин амыдап турар. Бо албан черлери болгаш чурттелга бажыңнары моөң мурнунда чырык-биле чедимче чон кандыртынып турган.

Суурда электри станциязы соолгу үеде үзүктел чок амылдап турар апарган. Электриктер Александр Биче-оол, Василий Доржу электри станциязын доктаамал амылдадып, суурну чырык-биле хандырарынга кызыгаарлаттынмайн хөй-ниитиниң амылынга база идепкейлиг киржип турар. А Биче-оол көдээ клуб чанында бот-тывыкчыр уран чүүл белгүмүүнүң кежигүнү, В. Доржу дружинчы. Суурнуң чону оларны эки электриктер, идепкейлиг хөй-ниитичилер деп мактап турар.

К. УРАНГАЙ.

К. С. Станиславскийниң төруттүнгениниңден бээр 100 чыл болганынга

Чонга бараан болурунуң улуг чаагай үлегер-чижээ

Бүгү делегей демдеглеп турар

«Канчап-даа тургаш канталап, надагаларар хире эрги үениң шак ындыг театры бар дээр болза, ол дээрге Уран театр болбаймаан».
В. И. ЛЕНИН.

Делегейниң театр болгаш черле уран чүүл талазы-биле хөй-нинтизи январьның 17-де гениалдыг орус чаартыкчы режиссёр Константин Сергеевич Станиславскийниң төруттүнгениниңден бээр 100 чыл болганын байырлыы-биле демдеглеп эртиришкин турар. Тайбынның Бүгү-делегей човуленииниң шилгилиринде ёзугаар Кытатта, Болгарияда, АКШ-та, Францияда, Польшада, Чехословакияда, Албанияда, Румынияда, Кореяда, ГДР-де, Венгрияда болгаш өске-даа хөй-хөй чурттарда бүгү кижи төрелгетениниң культуразыг амыдыралында ол кайгамчыктыг болуушкунга эки белеткелдиг уҗурашканнар.

• • •

«Кижи төрелгетен бурунгаар чоруп олурар», «Ээ кижи дээрге, ажылдап турар кижи ол-дур», «Кижи — ол дээрге чоргаар дыннамырдыр». Бо сөстерни эң баштай 1905 чылдың орус революциязының бүдүүзүнде Москваның Уран театрының сценазындан илап ханы уткалыг кыдыр чугаалаан. Ол сөстер ынчан канчаар-даа аажок улуг революсчу рольду ойнап турган. Шак-ла оон ужуурунда улуг орус артист В. Качалов бодунуң сактыышкынынарынга мынчаар бижээн: «Дүвүнде» деп шин болза «дингелип келир шуурганны баш бурунгаар сөглеп, шуурганче кыйгырып турган медээлекчизи-дир» деп көрүкчүлер хүлээп алган. Аныяк театрның сценазынга А. Чеховтуң база М. Горькийниң шилерииниң чедип келгени болза, театрның үндезилекчилери орус болгаш делегейниң культуразының алдарлыг ажылдакчылары К. С. Станиславский биле Вл. Немирович-Данченконуң алдар-ханызы болур.

Орус театрның элээн сандарап бадып турган чылдарында К. Станиславский тускай мергежилдиг чогаадыкчы коллективти тургузуп турган, уран чүүл болза «кижиниң бодалының, чүрээниң, сеткилиниң негелделериниге хамаарышкан айтырыгларны харыылаар... Чонның бот-тарының тургускан күзел-бодалдарынче каректы ажыдар» уҗурлуг деп санап турган.

1898 чылдың октябрь 14-те Москваның Академиктиг Уран театрын (МАУТ) ажыдар үнде эң-не баштай А. Толстойның чогаатканы «Федор Иванович» деп шинзин артистериниң ойнаалының болгаш режиссёр-лааныңың (режиссёру К. Станиславский) талазы-биле чаартыкчы шынарлыг болган.

• • •

Шин артизи болгаш режиссёр талазы-биле алдарны чедип ап, бодунуң арга-мергежилиг ажылдал кылырының мурнунда К. Станиславский нарын, берге, үр дилээшкиннерни, тинилелгелерни, чамдыкта чедимче чок чоруктарның оруун эрткен. К. Станиславскийниң дугайын А. М. Горький мынча дээн: «Угаанныг кижи, улуг артист болгаш шыырак ажылдакчы, артистериниң кижизидикчизи! Театр уран чүүлүнүң ол шылгарангай ажылдакчызының «Уран чүүлде мээн амыдыралым», «Шин артизиниң бот ажылы» деп сураглыг номнарында бижээн бодалдары амгы театрның төөгүзүнге үнелеп чорааннар. 1933 чылда А. М. Горький оон хөй чылдагы чогаадыкчы ажылын түннеп үнелевишаан, аңаа мынча деп бижээн: «Силер, ээрим Константин Сергеевич, бистиң чонувустуң аас-кежии дээш, оон угаан-бодалының өзүлдезинге болгаш күжүнге бодунарның ажылынар-биле кайгамчык хөйнү кылган, ам-даа эвээш эвести кылыр магалыг кижи, улуг артист болгаш күүлүг ажылдакчы, артистериниң кижизидикчизи, Силерге хүндүткелдии-биле могейин тур мен». Горький улуг артист Станиславскийниң нүүрүнде ону бодунун, дайынчы өнүүг, политика болгаш угаан-бодал талазы-биле уламчылакчызы кылдыр көрүп чораан. Горькийниң шин чогаалдары МАУТ-тың хөгжүлдезинге революстуг угланышкынны берип, Станиславскийни болгаш оон бүгү чогаадыкчы коллективин пролетариаттың көдүрүп орган демиселинче каттыштырып, чоокшулаштырган. Октябрь революциязы өскүп үнген соонда, Станиславский болгаш аңаа удуртқан театр революциянын тиилелгезин ханы бүзүрел болгаш чоргаарал-биле хүлээп алган. Хамааты дайынының чылдарында канчап-даа тургаш болза, мурнунда турган театрлардан бистиң тынын алыр болгаш камгалап алыр ужуруг театрывыс бар болза, ол Уран чүүл театры болур дээрзин В. И. Ленин айыткан. 1938 чылда К. С. Станиславский мөчээнде, «Правда» солун мынча деп бижээн: «Станиславский мөчээн, ынчалза-даа оон овур-хевирин бүзүрериң өже бербес, чүге дээрге ол бодунуң чонунуң чаагай чоруу дээш чурттап, ажылдап чораан, чүге дээрге ол бодунуң чурттунга бодунуң чүрээн берген...»

Станиславкий 1863 чылда Москвага бай буржуаз өг-бүлеге төруттүнген. Оон адазы С. В. Алексеев (Станиславскийниң ёзулуг фамилиязы — Алексеев) улуг фабрика ээзи кижи чораан. Константин Сергеевич ёзулуг эки кижизидилгени болгаш эртем-билигни алган. Оон театрга ынакшылы бичиизинде-ле хайныккан. Москваның театрларынга, Барыын Европаның алдарлыг артистериниң кээп көргүскен шин, концерт көргүзүүнге база өске-даа чүүл бүрү концерттерге оон өг-бүлезин үргүлүү барып турган. Ол болза Станиславскийниң келир үеделеги чогаадыкчы өзүлдезинге улуг салдарны чедирген. Москваның Бичө театрының ат-сураглыг мастерлериниң — Ермолованың, Федотованың, Саликованың, Варламовтуң, Ленскийниң болгаш өскелерниң-даа шиниге бедик мергежилдиг ойнаарыбиле ол аныяанда-ла танышкан.

Аныяк Станиславскийниң ботиденкейин ёзугаар, адазының бажынынга өг-бүленің кежигүннериниң, төрелдериниң болгаш театрларда өнүктериниң киржилгези-биле шин болгүмүн тургускан, соолгуредир ол болгүмүнү «Алексеевтиң болгүмү» деп-адаан. Ол болгүмге Станиславский сценага ойнаарынга бир-ле дугаарында киржип эгелээн. 1888 чылда Станиславский уран чүүлдүң болгаш литератураның Москва нинтилелинге кирип алган. Удаваанда Станиславский ол нинтилелдиң удуртукчузу апарган. 1888—1898 чылдарда ол нинтилелге тургаш, Станиславский орус болгаш барыын европа классиктериниң хөй-хөй чогаалдарын сценага тургускан, янзы-бүрү хөй рольдарны ойнаан. Оон түнелиинде Станиславскийниң режиссёр мергежили илези-биле бедээн.

XIX чүс чылдың төнчүзүнде Барыын Европага турганы ышкаш, Россияга уран чүүл ханы кризистиг үезинге турган. Буржуаз-декадент агымнар: натурализм, импрессионизм, экспрессионизм, символизм, футуризм болгаш оларга чоокшулаштырган, Венгрия, Япония болгаш өске-даа чурттарже үнүүшкүннери улуг идигин берген. Москвачылардың үнүүшкүнүнүң (гастролюнуң) соонда Францияда академииниң кежигүнү Робер де Флер 1922 чылда мынчаар бижээн: «Орус драматургияның — Тургеневтиң, Толстойнуң, Достаевскийниң, Чеховтуң, Горькийниң шуптуу ондур бедиин биске Уран театрның ажыдын бергенин сактып тур бис... Силер ол ышкаш Мольериниң, Софоклдуң, Шекспириниң, Байроннуң, Ибсенниң, Метерлинкиниң кайгамчыктыг тайылбырлакчылары болдунар».

МАУТ-тың делегейниң театрларынга салдары канчаар-даа аажок улуг. Оон дугайын бодунуң чогаадыкчы чүткүлүү янзы-бүрү театр ажылдакчылары мынчаар чугаалаан: ол болза, англи режиссёр Гордон Крэг, Францияның улустуң национал театрының үндезилекчизи Фирмен Жемье, чаа америк театрның эгелекчизи Дэвид Белеско, амгы шин уран чүүлүнүң сураглыг ажылдакчылары — Брониелаа Добровский (Польша), Болгарияның улустуң артизи Крыстю Сарафов, режиссёр Эйно Калима (Финляндия), кайгамчыктыг италь драматург, шин артизи болгаш режиссёр Эдуардо де Филиппо, Кытаттың, Чехословакияның, Румынияның база өске-даа чурттарның режиссёрлары болгаш шин артистери.

1958 чылда Японияга Уран театрның чорааныңга холбаштыр сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы Мадзиманың үнелел чугаазы черле солун. Оон бижээни: «МАУТ хөй чылдарның дургузунда япон шинге дыка улуг салдарын чедирип турар. Япон артистер москвачылар-нын үндүрген шинизинге кыдыраастарлыг келгеш, шимчээшкин бүрүзүн, школачылар ышкаш, чүве артырбайн бижип ап турганын совет артистер хайгаарап көрген чадавас». Француз критик Морван Лебек «Коррефур» деп неделя санында үнер сеткүүлге: «Уран театрның үнүүшкүннери реализм-биле кедергей эки эмнээшкин болур, ук эмнээшкин француз театрга дыка чугула» — деп онзалап демдеглээн. Англияның театр ажылдакчылары МАУТ-тың Лондонга чорааныңың үезинде база-ла совет артистерин реалистиг уран чүүлү англи театрга база катап салдарны чедирер шин уран чүүлүнүң академиязының удуртукчузу Джон Ферналд аныяк артистерниң доозушкунуунуң байырлаачыг үезинде чугаалап турган.

Станиславский болза, делегейде мурнакчы уран чүүлүнүң тугу апарган, социалистиг реализмниң методун совет үеде бодунуң чогаадыкчагы-биле ажыдап кылып турган. Эрткен үениң чурукчуларының бирээзи турган. Сеткил-бодалының ханызындан эстет-формалистиг театрны көөр хөнүү чок болбушаан, К. Станиславский: «Коммунистиг партия болгаш чазак Октябрь революциязының бирги хүннеринден эгелээш-ле совет театрның дугайында чүгле материалдыг эвес, а харын идейлиг талазы-биле сагыш салып, уран чүүлге шынны болгаш улусчу чорукту калагалап турар» дээринге чөргээрленип турган. Станиславский «бистиң уран чүүлүвүсче меге болгаш хары чүүл шургуп кирбезин дээш, характаар» деп база театрны «улустарның араланыры болгаш чер кырынга долу тайбынны доктаадырынын» бир чепсээ болдурар деп, театр ажылдакчыларын кыйгырып турган.

А. РОМАНОВ.

ООН ӨӨРЕНМИШААН

Театр уран чүүлүнүң ажылын амыдыралдын болуушкуннары-биле холбаштырарының арга-дүрүлгазын болгаш оон теория талазы-биле планын бадыткап шинчилээш ажыткан улуг режиссёр-башкы, кайгамчык шин артизи Константин Сергеевич Станиславскийниң өөредиинге бистиң театрның артистери далнымышаан, оон өөренип, ажылдап, арга-мергежилин бедидип, ажылдап турар.

Театр сценазынга үндүрүп турар нинтилел амыдыралында болуушкунарны бадыткавышаан уран чүүлүнүң аргазы-биле улам байыдып, ону көрүп олурар көрүкчүлерни бүзүрелиг ойнаарының әртемин ажыткан К. С. Станиславскийниң системазы артистер бистерге кайгамчык оруктуг ажылдып берген. Театр уран чүүлүнде ажылдап турар кижи бүрүзү Станиславскийниң «Уран чүүлге мээн амыдыралым» деп номун кичээнгейлиг номчуур болза театр уран чүүлүн амыдырал-биле канчап холбаштырарының, оон аргазы, ылангыя артист кижи бүрүзүнге билдинип келир. Бир эвес Станиславскийниң системазын шингээдип албайн чорааш театр сценазынга амыдыралдың иштинде онзагай болуушкунарны шынзыдыр ойнаары берге.

Ынчангаш театр сценазынга үнүп турар артист кижи, Станиславскийнин системазын улам хандыр шингээдип, оон теория әртемин бодунуң практиктиг ажылынга хүн бүрүде ажыглаары эң чугула.

Станиславскийниң теория системазы дээрге-ле артист кижи магадоду-биле практика кырынга кылып турган чедип алыр әртем. Ону хүн бүрүнүң ажыл-амыдыралынга ажыглап чорааш театр сценазынга үнер.

М. МУНЗУК,
РСФСР-ниң алдарлыг артизи.

• • •

К. С. Станиславскийниң төруттүнгениниңден бээр 100 чыл болган оюн демдеглеп эрттирииниң хуралы бо кежээ, республиканың Хөгжүм-шин театрынга болуп эртер. Аңаа бистиң республиканың уран чүүл, культура ажылдакчылары болгаш дөй-нинтиниң хөй-хөй төлээлекчилери киржир.

Ол хуралга К. С. Станиславскийниң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының, амыдыралының дугайында илеткелди Кызылдың башкы институдунуң башкызы Г. Азовцев кылыр. РСФСР-ниң алдарлыг артизи, театрның режиссёру С. Майер «Театр — Станиславский» деп илеткелди кылыр.

Уран чүүлүнүң кайгамчык ажылдакчызының төруттүнгениниңден бээр 100 чыл болганын демдеглеп эрттиргеи кежээниң киржикчилери «Анна Каренина» деп уран-чечен киноны көөрлер.

Улуг артист болгаш дидим чаартыкчы

Делегей театрларының төөгүзүнде эң-не шылгарангай болгаш алдарлыг ажылдакчыларның бирээзи — Константин Сергеевич Станиславскийниң төруттүнгениниңден бээр чүс чыл болганын бөгүн дешпилгелиг бүгү кижи төрелгетен демдеглеп турар.

Станиславский оон тос болгаш чээрби чүс чылдарның аразында, төөгүзүг үеде ажылдап турган. Чидиг социальдыг чоруулдээлерниң төвү болгаш шинтирилиг амгы демиселдериниң чери — Россия болган. Ынчангаш Россияга ленинизм тыптып келген, революстуг демиселдиң бүгү-ле ходелиишкиннери эң бедик хемчээлинге четкен болгаш Улуг Октябрь революциязы тиилээн, эң-не революстуг партия дадыгып быжыккан, эң мурнакчы литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгарангай болук кижилери — Горький, Маяковский, Станиславский, Шаляпин, Серафимович, Демьян Бедный болгаш өскелер-даа дешпип үнген.

Станиславскийниң төөгүлүг алдархавыязы болза, чүгле театр уран чүүлүнүң ажылынга реалистиг принциптерни камгалап алган база янзыбүрү формалисчи-декадентилерниң калчаалыг атакаларын өйтур шапкан эвес, харын ол А. М. Горький-биле кады, реализмни улам-на бедик чадаже көдүрген. Алдарлыг артистерниң улуг салгалын кижизиткен, театр уран чүүлүнүң дүрүмнерин тодараткан, бүгү делегей театрларының хөгжүлдезинге чогаадыкчы системазы ажылдап кылган, делегейде эң-не эки театрны — Москваның А. М. Горький аттыг Академиктиг Уран театрын Вл. Немирович-Данченко-биле кады организастап тургускаш, К. С. Станиславский болза, уран чүүлүнүң улуг ажылдакчызы, революсчу бодакчызы болган.

В. И. Ленин болгаш А. М. Горький Станиславскийни гениальдыг артист болгаш режиссёр, дидим чаартыкчы, болгаш теоретик деп бедии-биле «Станиславскийниң системазы» деп ат-биле киргеи.

Бөлүк артистерни эвилелдээнииниң хүнүнден эгелээш-ле, чурттагазының барык соолгуне чедир Станиславский режиссёр, эртем база башкылаашкын ажылынга улуг соруктуг бердинип ажыдап турган. Режиссёрүнүң төттүнмес чогаадыкчы күжүн, оон хөй-нинти болгаш уран чүүл талазы-биле сонуургалдарының калбак-деагемин көөр дээр болза оон тургускан шилерииниң болгаш артистериниң канчаар-даа аажок шынныг ойнаары — бо бүгү МАУТ-тың баштайгы хүннериниден эгелээш-ле ук театрже уран чүүлүн мурнакчы хөй-нинтизиниң, социал-демократияның кичээнгейин хаара тыртып берген. Моон алгаш көөрге, даштыкыже чоруур мурнунда 1900 чылда В. И. Ленинниң МАУТ-ка барганы, олче сонуургал салып турганы билдингир апаар.

1901 чылда В. И. Ленин бодунуң иези М. А. Ульяновага Мюнхенден чоруткан чагаазынга «бүгүдеге билдингир Уран театрда тергиин-не ойнап турар нйин» деп бижээн. Театрга сөөлгү катап чорааның күзел ханып сагынымышаан, В. И. Ленин оон-биле кады: «Чеховтуң «Үш үгбашкы» деп чүү шинзи ирги ол? Ону көрүнер бе, база кандыг деп бодадынар? Солуннарда үнелээнин номчудум» деп айтырып бижип турган.

• • •

Москваның Академиктиг Уран театрының, оон режиссёрлары К. Станиславскийниң, Вл. Немирович-Данченконуң, шылгараан бөлүк артистериниң алдарының делегейге калбарарынга болгаш МАУТ-тың чогаадыкчы аргазының иептерээринге үк театрның артистериниң АКШ, Англия, Франция, Польша, Германия, Югославия, Болгария, Чехословакия, Венгрия, Япония болгаш өске-даа чурттарже үнүүшкүннерин улуг идигин берген. Москвачылардың үнүүшкүнүнүң (гастролюнуң) соонда Францияда академииниң кежигүнү Робер де Флер 1922 чылда мынчаар бижээн: «Орус драматургияның — Тургеневтиң, Толстойнуң, Достаевскийниң, Чеховтуң, Горькийниң шуптуу ондур бедиин биске Уран театрның ажыдын бергенин сактып тур бис... Силер ол ышкаш Мольериниң, Софоклдуң, Шекспириниң, Байроннуң, Ибсенниң, Метерлинкиниң кайгамчыктыг тайылбырлакчылары болдунар».

МАУТ-тың делегейниң театрларынга салдары канчаар-даа аажок улуг. Оон дугайын бодунуң чогаадыкчы чүткүлүү янзы-бүрү театр ажылдакчылары мынчаар чугаалаан: ол болза, англи режиссёр Гордон Крэг, Францияның улустуң национал театрының үндезилекчизи Фирмен Жемье, чаа америк театрның эгелекчизи Дэвид Белеско, амгы шин уран чүүлүнүң сураглыг ажылдакчылары — Брониелаа Добровский (Польша), Болгарияның улустуң артизи Крыстю Сарафов, режиссёр Эйно Калима (Финляндия), кайгамчыктыг италь драматург, шин артизи болгаш режиссёр Эдуардо де Филиппо, Кытаттың, Чехословакияның, Румынияның база өске-даа чурттарның режиссёрлары болгаш шин артистери.

1958 чылда Японияга Уран театрның чорааныңга холбаштыр сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы Мадзиманың үнелел чугаазы черле солун. Оон бижээни: «МАУТ хөй чылдарның дургузунда япон шинге дыка улуг салдарын чедирип турар. Япон артистер москвачылар-нын үндүрген шинизинге кыдыраастарлыг келгеш, шимчээшкин бүрүзүн, школачылар ышкаш, чүве артырбайн бижип ап турганын совет артистер хайгаарап көрген чадавас». Француз критик Морван Лебек «Коррефур» деп неделя санында үнер сеткүүлге: «Уран театрның үнүүшкүннери реализм-биле кедергей эки эмнээшкин болур, ук эмнээшкин француз театрга дыка чугула» — деп онзалап демдеглээн. Англияның театр ажылдакчылары МАУТ-тың Лондонга чорааныңың үезинде база-ла совет артистерин реалистиг уран чүүлү англи театрга база катап салдарны чедирер шин уран чүүлүнүң академиязының удуртукчузу Джон Ферналд аныяк артистерниң доозушкунуунуң байырлаачыг үезинде чугаалап турган.

Станиславский болза, делегейде мурнакчы уран чүүлүнүң тугу апарган, социалистиг реализмниң методун совет үеде бодунуң чогаадыкчагы-биле ажыдап кылып турган. Эрткен үениң чурукчуларының бирээзи турган. Сеткил-бодалының ханызындан эстет-формалистиг театрны көөр хөнүү чок болбушаан, К. Станиславский: «Коммунистиг партия болгаш чазак Октябрь революциязының бирги хүннеринден эгелээш-ле совет театрның дугайында чүгле материалдыг эвес, а харын идейлиг талазы-биле сагыш салып, уран чүүлге шынны болгаш улусчу чорукту калагалап турар» дээринге чөргээрленип турган. Станиславский «бистиң уран чүүлүвүсче меге болгаш хары чүүл шургуп кирбезин дээш, характаар» деп база театрны «улустарның араланыры болгаш чер кырынга долу тайбынны доктаадырынын» бир чепсээ болдурар деп, театр ажылдакчыларын кыйгырып турган.

А. РОМАНОВ.

Делегей театрларының төөгүзүнде эң-не шылгарангай болгаш алдарлыг ажылдакчыларның бирээзи — Константин Сергеевич Станиславскийниң төруттүнгениниңден бээр чүс чыл болганын бөгүн дешпилгелиг бүгү кижи төрелгетен демдеглеп турар.

Станиславский оон тос болгаш чээрби чүс чылдарның аразында, төөгүзүг үеде ажылдап турган. Чидиг социальдыг чоруулдээлерниң төвү болгаш шинтирилиг амгы демиселдериниң чери — Россия болган. Ынчангаш Россияга ленинизм тыптып келген, революстуг демиселдиң бүгү-ле ходелиишкиннери эң бедик хемчээлинге четкен болгаш Улуг Октябрь революциязы тиилээн, эң-не революстуг партия дадыгып быжыккан, эң мурнакчы литератураның болгаш уран чүүлдүң шылгарангай болук кижилери — Горький, Маяковский, Станиславский, Шаляпин, Серафимович, Демьян Бедный болгаш өскелер-даа дешпип үнген.

Станиславскийниң төөгүлүг алдархавыязы болза, чүгле театр уран чүүлүнүң ажылынга реалистиг принциптерни камгалап алган база янзыбүрү формалисчи-декадентилерниң калчаалыг атакаларын өйтур шапкан эвес, харын ол А. М. Горький-биле кады, реализмни улам-на бедик чадаже көдүрген. Алдарлыг артистерниң улуг салгалын кижизиткен, театр уран чүүлүнүң дүрүмнерин тодараткан, бүгү делегей театрларының хөгжүлдезинге чогаадыкчы системазы ажылдап кылган, делегейде эң-не эки театрны — Москваның А. М. Горький аттыг Академиктиг Уран театрын Вл. Немирович-Данченко-биле кады организастап тургускаш, К. С. Станиславский болза, уран чүүлүнүң улуг ажылдакчызы, революсчу бодакчызы болган.

В. И. Ленин болгаш А. М. Горький Станиславскийни гениальдыг артист болгаш режиссёр, дидим чаартыкчы, болгаш теоретик деп бедии-биле «Станиславскийниң системазы» деп ат-биле киргеи.

Бөлүк артистерни эвилелдээнииниң хүнүнден эгелээш-ле, чурттагазының барык соолгуне чедир Станиславский режиссёр, эртем база башкылаашкын ажылынга улуг соруктуг бердинип ажылдап турган. Режиссёрүнүң төттүнмес чогаадыкчы күжүн, оон хөй-нинти болгаш уран чүүл талазы-биле сонуургалдарының калбак-деагемин көөр дээр болза оон тургускан шилерииниң болгаш артистериниң канчаар-даа аажок шынныг ойнаары — бо бүгү МАУТ-тың баштайгы хүннериниден эгелээш-ле ук театрже уран чүүлүн мурнакчы хөй-нинтизиниң, социал-демократияның кичээнгейин хаара тыртып берген. Моон алгаш көөрге, даштыкыже чоруур мурнунда 1900 чылда В. И. Ленинниң МАУТ-ка барганы, олче сонуургал салып турганы билдингир апаар.

1901 чылда В. И. Ленин бодунуң иези М. А. Ульяновага Мюнхенден чоруткан чагаазынга «бүгүдеге билдингир Уран театрда тергиин-не ойнап турар нйин» деп бижээн. Театрга сөөлгү катап чорааның күзел ханып сагынымышаан, В. И. Ленин оон-биле кады: «Чеховтуң «Үш үгбашкы» деп чүү шинзи ирги ол? Ону көрүнер бе, база кандыг деп бодадынар? Солуннарда үнелээнин номчудум» деп айтырып бижип турган.

• • •

Москваның Академиктиг Уран театрының, оон режиссёрлары К. Станиславскийниң, Вл. Немирович-Данченконуң, шылгараан бөлүк артистериниң алдарының делегейге калбарарынга болгаш МАУТ-тың чогаадыкчы аргазының иептерээринге үк театрның артистериниң канчаар-даа аажок шынныг ойнаары — бо бүгү МАУТ-тың баштайгы хүннериниден эгелээш-ле ук театрже уран чүүлүн мурнакчы хөй-нинтизиниң, социал-демократияның кичээнгейин хаара тыртып берген. Моон алгаш көөрге, даштыкыже чоруур мурнунда 1900 чылда В. И. Ленинниң МАУТ-ка барганы, олче сонуургал салып турганы билдингир апаар.

1901 чылда В. И. Ленин бодунуң иези М. А. Ульяновага Мюнхенден чоруткан чагаазынга «бүгүдеге билдингир Уран театрда тергиин-не ойнап турар нйин» деп бижээн. Театрга сөөлгү катап чорааның күзел ханып сагынымышаан, В. И. Ленин оон-биле кады: «Чеховтуң «Үш үгбашкы» деп чүү шинзи ирги ол? Ону көрүнер бе, база кандыг деп бодадынар? Солуннарда үнелээнин номчудум» деп айтырып бижип турган.

• • •

Аныяк Станиславскийниң ботиденкейин ёзугаар, адазының бажынынга өг-бүленің кежигүннериниң, төрелдериниң болгаш театрларда өнүктериниң киржилгези-биле шин болгүмүн тургускан, соолгуредир ол болгүмүнү «Алексеевтиң болгүмү» деп-адаан. Ол болгүмге Станиславский сценага ойнаарынга бир-ле дугаарында киржип эгелээн. 1888 чылда Станиславский уран чүүлдүң болгаш литератураның Москва нинтилелинге кирип алган. Удаваанда Станиславский ол нинтилелдиң удуртукчузу апарган. 1888—1898 чылдарда ол нинтилелге тургаш, Станиславский орус болгаш барыын европа классиктериниң хөй-хөй чогаалдарын сценага тургускан, янзы-бүрү хөй рольдарны ойнаан. Оон түнелиинде Станиславскийниң режиссёр мергежили илези-биле бедээн.

XIX чүс чылдың төнчүзүнде Барыын Европага турганы ышкаш, Россияга уран чүүл ханы кризистиг үезинге турган. Буржуаз-декадент агымнар: натурализм, импрессионизм, экспрессионизм, символизм, футуризм болгаш оларга чоокшулаштырган, Венгрия, Япония болгаш өске-даа чурттарже үнүүшкүннери улуг идигин берген. Москвачылардың үнүүшкүнүнүң (гастролюнуң) соонда Францияда академииниң кежигүнү Робер де Флер 1922 чылда мынчаар бижээн: «Орус драматургияның — Тургеневтиң, Толстойнуң, Достаевскийниң, Чеховтуң, Горькийниң шуптуу ондур бедиин биске Уран театрның ажыдын бергенин сактып тур бис... Силер ол ышкаш Мольериниң, Софоклдуң, Шекспириниң, Байроннуң, Ибсенниң, Метерлинкиниң кайгамчыктыг тайылбырлакчылары болдунар».

МАУТ-тың делегейниң театрларынга салдары канчаар-даа аажок улуг. Оон дугайын бодунуң чогаадыкчы чүткүлүү янзы-бүрү театр ажылдакчылары мынчаар чугаалаан: ол болза, англи режиссёр Гордон Крэг, Францияның улустуң национал театрының үндезилекчизи Фирмен Жемье, чаа америк театрның эгелекчизи Дэвид Белеско, амгы шин уран чүүлүнүң сураглыг ажылдакчылары — Брониелаа Добровский (Польша), Болгарияның улустуң артизи Крыстю Сарафов, режиссёр Эйно Калима (Финляндия), кайгамчыктыг италь драматург, шин артизи болгаш режиссёр Эдуардо де Филиппо, Кытаттың, Чехословакияның, Румынияның база өске-даа чурттарның режиссёрлары болгаш шин артистери.

1958 чылда Японияга Уран театрның чорааныңга холбаштыр сураглыг хөй-нинти ажылдакчызы Мадзиманың үнелел чугаазы черле солун. Оон бижээни: «МАУТ хөй чылдарның дургузунда япон шинге дыка улуг салдарын чедирип турар. Япон артистер москвачылар-нын үндүрген шинизинге кыдыраастарлыг келгеш, шимчээшкин бүрүзүн, школачылар ышкаш, чүве артырбайн бижип ап турганын совет артистер хайгаарап көрген чадавас». Француз критик Морван Лебек «Коррефур» деп неделя санында үнер сеткүүлге: «Уран театрның үнүүшкүннери реализм-биле кедергей эки эмнээшкин болур, ук эмнээшкин француз театрга дыка чугула» — деп онзалап демдеглээн. Англияның театр ажылдакчылары МАУТ-тың Лондонга чорааныңың үезинде база-ла совет артистерин реалистиг уран чүүлү англи театрга база катап салдарны чедирер шин уран чүүлүнүң академиязының удуртукчузу Джон Ферналд аныяк артистерниң доозушкунуунуң байырлаачыг үезинде чугаалап турган.

Станиславский болза, делегейде мурнакчы уран чүүлүнүң тугу апарган, социалистиг реализмниң методун совет үеде бодунуң чогаадыкчагы-биле ажыдап кылып турган. Эрткен үениң чурукчуларының бирээзи турган. Сеткил-бодалының ханызындан эстет-формалистиг театрны көөр хөнүү чок болбушаан, К. Станиславский: «Коммунистиг партия болгаш чазак Октябрь революциязының бирги хүннеринден эгелээш-ле совет театрның дугайында чүгле материалдыг эвес, а харын идейлиг талазы-биле сагыш салып, уран чүүлге шынны болгаш улусчу чорукту калагалап турар» дээринге чөргээрленип турган. Станиславский «бистиң уран чүүлүвүсче меге болгаш хары чүүл шургуп кирбезин дээш, характаар» деп база театрны «улустарның араланыры болгаш чер кырынга долу тайбынны доктаадырынын» бир чепсээ болдурар деп, театр ажылдакчыларын кыйгырып турган.

А. РОМАНОВ.

Өвүр районнуң «Коммунизмниң орук» колхозунуң Бора-Шайда ажыл-ишчилери амгы үениң денелиинден хожудап калбайн, кызымак ажылдал, эки чурттап турарлар. Бо черде турар Арыт-Бажы болгаш Ак-Кежиг сүт-бараан фермаларының ажыл-агыйында-даа, ында ажылдап, чурттап турар колхозчуларның амыдырал-чурттагазында-даа эки болгаш чаа чүүлдер хүн бүрү тыптып, суурлар-даа өзүп, сайзыраал турар.

Ынчалза-даа бистиң ажылдап чурттаарывыска шаптыктап турар чамдык чүүлдериниң бар болуп турары болгаш оларны чайладыр дугайында бистиң дилегларивисти районнуң болгаш колхозтуң удуртукчулары херекке албайн турары бистиң сеткилливисти хомудалып турар.

Арыт-Бажы суурда радио эрткен чылдың май айдан бээр ажылдавастаан. Оон чылдагааны дээрге мурнунда турган радиоприёмник ам хөй бажыннарны хандыра албас апарган болгаш радиоприёмниктериниң батереллары, лампочкалары чок болгулаан. Ол ышкаш Ак-Кежиг сүт-бараан фермазында электри шимчедикчизи ажылдавастаан болгаш радио-нында база-ла шагла-ла чугаалавастаан. Бо чүүлдерни дарый кылып бээрин колхоз баштаар черинден, ында партия организациязындан, Солчур кожо Советтен та чеже негээн улус бис. Келген даргалар бистиң негелде-дилеглеривисти блокноттарынга демдеглеп алгаш, кылдырып бээрин аазаап чоруп-ла турар, а оон түнелиин бис хөй-ле маңап олургулаар-дыр бис.

СЭКП райкомунуң чоокта чаа

Тедээжилээ ЧАГААЛАР

«Боттарыңар кылып алыңар»

Өвүр районнуң «Коммунизмниң орук» колхозунуң Бора-Шайда ажыл-ишчилери амгы үениң денелиинден хожудап калбайн, кызымак ажылдал, эки чурттап турарлар. Бо черде турар Арыт-Бажы болгаш Ак-Кежиг сүт-бараан фермаларының ажыл-агыйында-даа, ында ажылдап, чурттап турар колхозчуларның амыдырал-чурттагазында-даа эки болгаш чаа чүүлдер хүн бүрү тыптып, суурлар-даа өзүп, сайзыраал турар.

Ынчалза-даа бистиң ажылдап чурттаарывыска шаптыктап турар чамдык чүүлдериниң бар болуп турары болгаш оларны чайладыр дугайында бистиң дилегларивисти районнуң болгаш колхозтуң удуртукчулары херекке албайн турары бистиң сеткилливисти хомудалып турар.

Арыт-Бажы суурда радио эрткен чылдың май айдан бээр ажылдавастаан. Оон чылдагааны дээрге мурнунда турган радиоприёмник ам хөй бажыннарны хандыра албас апарган болгаш радиоприёмниктериниң батереллары, лампочкалары чок болгулаан. Ол ышкаш Ак-Кежиг сүт-бараан фермазында электри шимчедикчизи ажылдавастаан болгаш радио-нында база-ла шагла-ла чугаалавастаан. Бо чүүлдерни дарый кылып бээрин колхоз баштаар черинден, ында партия организациязындан, Солчур кожо Советтен та чеже негээн улус бис. Келген даргалар бистиң негелде-дилеглеривисти блокноттарынга демдеглеп алгаш, кылдырып бээрин аазаап чоруп-ла турар, а оон түнелиин бис хөй-ле маңап олургулаар-дыр бис.

СЭКП райкомунуң чоокта чаа болганы пленумунга мен бо четпестерниң дугайын чугаалаш, тодаргай дуза көргүзериң райкомдан дилээн мен. Оон сөөлүнде райкомнуң бирги секретары өш А. Семис-оол «ол чүведерни боттарынар кылып алыңар, чок чүведерни боттарынар салып алыңар» деп харыылады. Ынчангаш мен, бир эвес Хандагайты суурнуң электри станциязы үредип, радиозу ыыттавастай боор болза, даргалар ол суурнуң чурттакчыларын «боттарынар кылып алыңар, боттарынар салып алыңар» дивесде боор ийин оң деп бодадым.

Бора-шайжыларның культуразуг амыдыралынга шаптыктап турар четпестер чүгле ол-ла эвес. Сөөлгү үеде биске почта дыка олдадып кээп турар. 10—15 хонуктарның солуннары, чагаа бижиктери дыка ур болгаш моон-моонү-биле келгилеер. Лекция, беседалар кылыры мырынай хөвартаан. Бүдүн ай иштинде 1 — 2 катап кино көрзе экизи-ле ол болуп турар. Ынчаарга бо фермаларда чурттап, ажылдап турар кижилериниң саны сөөлгү чылдарда дыка өскен, иланғыя Арыт-Бажы суурда 30 хире өрегелер, эге школа, уруглар ясилиди, клуб бар. Ында чурттап турар колхозчулар-даа, башкылар болгаш кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеря-даа хүн бүрүнүң чүгүла чүүлдериниден хожудап калап турар.

Бора-Шайның ажыл-ишчилериниң бо чыгтыг негелделерин дарый хандырар боор деп, районнуң болгаш колхозтуң удуртукчуларынга улуу-биле идеген турар бис.

С. ШОЙДАК.

Чүге эвээжээнил?

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының ажыл-ишчилери 1962 чылга бодаарга бо 1963 чылда эвээш солун чагытканнар. Эрткен чылын «Шын» солуннуу 170-ни, «Тываның аныяктарын» — 100 ажыгны, оон ангыда элээн хөй төп солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган турган болза, бо чылын чүгле 57 «Шын», «Тываның аныяктарын» — 20-ни, «Ленинчи орук» солуну — 18-ти чагыдып алган боол турар.

Моон кол чылдагааны болза районнуң харылзаа конторазы болгаш салбырда партия организациязы 1963 чылдың солун чагыллаазының ажылынга чогуур кичээнгейни салбаанындан болуп турар. Солун чагыллаазының ажылы квартал, чартык чылда база чоруп турар чүве болганда, бо ажылда болгунган четпестерни дарый чайлаткаш, солун чагыллаазының ажылын амдыгаштап чоруудун, өг-бүле бүрүзү солуннуг турар кылдыр тайылбыр ажылдарын күштелдирери негеттинип турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Варшаваны Совет Армияның хостаанындан бээр бөгүн 18 чыл болган.
ЧУРУКТА: Полъша Улус Республиканың найысылалынга чаа бажыңнар.
Фотозу М. СТОКОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛИДЕН ДЫҢНАДЫГ

ДЕЛИ. (СЭТА). Белүглежиишкиннерде кирмишпейн турар аяды чурттарның Коломбога болган конференциязының төлээлеичилери-биле премьер-министр Нерунуң индийныдат кызыгаар маргылдаазын тайбың аайлап шинтпирээри айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкынарының девээлгаңы-биле хевбаштыр аңаа дыңнадыгны парлап үндүрген. Цейлонның, КАР-ның болгаш Гананың төлээлериниң удуртуучулары Индияның чазаанның диляэзин-биле Коломбога болган конференцияның саналдарының тодаргай тайылбырлаашкынын ылыганнар деп, дыңнадыгда демдеглеп турар.

Дыңнадыгда чугаалап турары болза: «Коломбога болган конференцияның киришкичилери чурттарының эгелеичи чөрүүнга Индияның чазаа байыр чедирип турар болгаш ол конференцияның саналдарын база оларның талазы-биле тайылбырыалды индий парламентиниң чөвүта болур сессиязынга көөрү-биле дамчыдып бээр дээрзин үш төлээлериң удуртунчуларынга Индияның премьер-министри дыңнатнан. Ол саналдарны индий парламентиге чугаалажып көргенинiң соонда Коломбо конференциязының саналдарынга чөгүүр харыыны Индия бээр».

Акша хааржаа куруглаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Катанганың национал банкызының» акша шыгжаар демир хааржактарынга чыткан каш чүс-чүс миллион конго франк дээр акшаның чиде бергенин Юнайтед Пресс Интернейшнл агентилел чогуур үндезиннерии барымдаалаап, дыңнаткан. КНО-нуң банкыны контрольдаарын боттарының холунга алган дүжүметтери демир хааржактарының куруг болганын билип каан соонда дораан-на ол дугайы билдине берген.

Акшаның канчап барганы ам дээрезинде илереттинмээн. Ынаыг болзаааа эрткен неделяда Элизабетвильден Чомбениң чоруп турганының үезинде оон «чүүгү аңаа эвес улуг болган» дээрзин ЮПИ агентилел демдеглээн. КНО-нуң киживилериниң бодап турарыбиле алырга, Чомбениң ам баар деп турары Колвезинде (Катанга) ол акшаны аппарган боор деп ЮПИ агентилел айытkан.

Чомбе Колвезиде

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң, ылаптыг барымдааларга үндезилээн, Элизабетвильден дамчытканы болза, Чомбе Идолалан Солвезиже (Сонгу Родезия) чоруур деп турганын хенертен соксаткан, Колвезиде чеде берген.

Катанганың чарылдырыкчыларының баштыныының сөөлгү «челенгишки» Колвези болуп турары билдингир болгай.

ЧАА НОМНАР

Тываның ном үндүрер черн тыва болган орус дылда элээн каш номнарны парлап үндүрген.

1962 чылдың ноябрь 19-та СЭКП ТК-ның Пленумунга Н. С. Хрущевтуң «ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКАЗЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ БОЛГАШ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЯЫНГА ПАРТИЯЖИ УДУРТУЛГАНЫҢ ДУГАЙЫНДА» илеткелиң брошюра кылдыр массалыг тираж-биле парлап үндүрген. Чурттуң улус ажыл-агыйынга удуртулганы улам ыдай экижилерин партинның бирги черегениң болгаш эң чугула соругаларының бирээзи кылдыр XXII съезд идии үндүрген. Ылаңгыя коммунизмни калбаа-биле тургузарының байдалдарында үлетпүрүү, тудугну көдээ ажыл-агыйны удуртурунга чаа, эң бедик негелделарн салып турар. Партияның ноябрь Пленумунуң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар хереңке бо чугула документ болза, бүгү совет киживилерге ышкаш, бистиң республиканың партия, совет болгаш ажылагый активинге, эң ылаңгыя пропагандистерге болгаш агитаторларның ажылынга чугула чеңсек болур.

«ДЕЛЕГЕЙНИҢ АМГЫ БАЙДАЛЫ БОЛГАШ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКАЗЫ» деп, 1962 чылдың декабрь 12-де ССРЭ-ниң Дээди Советиниң ийнги сессиязынга Н. С. Хрущевтуң илеткелиң түскай ном кылдыр парлаан. Н. С. Хрущевтуң чугаазы бүгү кижи төрелгеттенге эң чугула документ болуп берген. «Бүгү делегейниң эргежыктарынга холбашкан Н. С. Хрущевтуң илеткелиң өөренип киритпээлиңер»—деп, делегейниң хөй янзы дылдарында бижип турар.

Мурнакчы дуржулганы иеттередир талазы-биле моон адаанда номнар үнгүлээн.

ЮРИЙ ЕРЕМИН. «КУКАРИНЧИЛЕРНИҢ БРИГАДАЗЫ». Бо брошюрада Кызылдың автосеттелге заводунда коммунистиг кушажыл бригадазының тургустунганы болгаш ол бригаданың эки үре-түңнелдиг күш-ажылынын чедиишкиннерин автор чугаалап турар.

Ооң бригадазы баштай дөрт кижиден тургустунган. Сөөлзүредир бригаданың бешки кежигүнү кылдыр аныяк уруг Ранса Тришкиневаны киирип алган. Эш-өөрүнүң дузаламчызы-биле Ранса машинаның иезектерин канчаар сеттеп, катап тургузуп ап, бригаданың ажыл-чорудулгазынга ооң идепкейлиг киржип турарын автор толаргай бижип турар. Бо брошюра орус дылда, очерк хевирлиг кылдыр бижиттинген.

«БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ ХОЯЖУ БРИГАДАЛАРНЫ ТУРГУЗАРЫ» деп, И. Кызыл-оолдуң номчугажы үнген. Колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылды шын организастаары, оларның будүрүп турар продукциязының саны, шынары болгаш бот-үнези, а тодаргайларга, продукциянын единицазынга күш-ажылдың чарыгдалы амгы үеде көдээ ажылагый будүрүлгезинiң ыкла көргүзүү болур деп, СЭКП ТК-ның март Пленумунга Н. С. Хрущев чугаалаан. Ам бистиң республикада эш Хрущевтуң ол бодалдарын удуртулга болдурган, колхозтар база совхозтар мал ажылынга, чер ажылынга күш-ажылды ханчаар организастаза чогуурун эзе көрүп, бар четчелерин чайладып, мурнакчы дуржулганы иеттередир эелеп турар. Авторнуң бодалын ёзугаар бо брошюра мындыг болуктерден тургустунган: республикада хой ажылының байдалы, хойжу бригадалар, бригадаларның хевирлери болгаш оларны канчаар организастап тургузары, бригаданың составын шилип алыры, бригадага хойну быжыглаары, бригадага одарларны үзүп бээри болгаш оон-даа өске.

Ң. КОНГАР «ТЫВАГА ХАВАННАРНЫ ӨСТҮРЕРИ». Бо ном иштики тускай эелер-биле бижиттинген: чижээ, хавапнарның биологиялыг болгаш экономиказ талазы-биле онзагай байдалдары, хавапнарны чемгерери, семиртири, оларның уксазы, хавапның чаа төлүп база элээди хавапнарны азыраарының негелделери, хаван оолдарының төрүттүүверде кадыы, дирит деңзизи болгаш оон-даа өске.

Чечен чогаал номнарындан: «ЭРЕС КЫС САИДА» деп, узбек чогаалчы Абдула Каххарның номун тыва дылга очулдуруп үндүрген. Ону Салчак Тамба очулдурган. Автор бир колхозка болуп турган болуушкуннарны тодазы-биле чуруп көргүзүп турар. Аныяк кыс Саида партия организациязының секретарынга соңгуткаш, хөвең ажыл-агыйлыг колхозка чедип келир.

Саида бодунуң бүгү ажылын кылырда чоргаарлыг, колхозчу активке, партия организациязынга даянып турар.

ВАДИМ КОЖЕВНИКОВ, «ДУЗАЛАМЧЫ». Ооң чечен чугаалаарының чыңдызы тыва дылда үнген. Ону С. Юмбуу очулдурган. Авторнуң «Дузаламчы», «Март-апрель» болгаш оон-даа өске чечен чугаалары Ада-чурттуң Улуг дайынының хүнеринде бижиттинген. Вадим Кожевников 1943 чылда Тываның элээн хөй районнарынга чораан. Ынчаарда ол болуңуң сактышынының мынчаар бижин турар: «Дузаламчы» деп чылыг-чымчак сөстү та чеже катап ыңнадым ыйнаан. Кышкы үеде суг эвээжээш, суг аттыктырар херексел черни каът-каъзы-биле үүредя шаай албас аваарга-даа, тывышты эвээжетпес дээш, алдынчылар алган кадайым, ажыт-төлүн эдертип алган, довуракты деспелерге хол-биле чуп турган алдын уургайынга-даа, «дузаламчы» деп сөстү дыңнаан чуртум Тоора-Хем суурунга анчылар хуралынга баштайгы ийи хүнүң тывыжын Кызыл Шеригге бээр дугайында докталлы хүлээп ап турда, ол чылыг-чымчак сөстү база дыңнаан мен. Бичии тыва уруглар хураганнар мойнунга кызыл пөс баглап турган, база-ла ол сөстү адап турганым дыңнаан мен. Ол хураганнарны бистиң хосталган районнарывыстың уругларынга белекке чорудар дээн чүве-дир. Бистиң шеринивисе белекке үскен шарыларга болгаш сарлыктарга баскан алага дендекти көөрүмге, база-ла демги сөстүң эге үүгү сагындырар. Азиянын төвүнде хан-дашту ортулук ышкаш сагындырар ырак чурттуң кайы-даа булуңунга баргаш, ол сөсту дыңнап чораан мен» деп автор бижин турар.

Чечен чугааларының дылы онзагай солун болган ураң-чечен, утка-шынарлыг кылдыр бижиттинген.

Узбек чогаалчы Абдула Каххарның «Эрес кыс Саида» деп номундан ашкыда, кыргыс чогаалчы Чингиз Айтматовтуң «АЯЛГА» деп чогаалын база очулдуруп үндүрген. Бо тоожуда колхоз тургузуушкунунда эгелээш бистиң бо хүнүмердиске чедир үени көргүзүп турар. Автор бо үени көргүзерде эрги чүүл биле чаа чүүлдүң аразында демисселди ноо оорга кылдыр алган болгаш, черже мынаш, бурунгаар деңнээлгелиг, чаа чүүл тиилээр деп чүвени ол бүзүрел-биле көргүскен. Тоожунуң ноо маадыры—шынчы, күш-ажылга ынак, ажыт-чажыт чок, ак-сеткилдиг, угаанныг, чараш кыс Джамиля. Бо номну чогаалчы Степан Сарыг-оол очулдурган.

Ооң ыдай уруглар номнарының иштинден «МАША ЧЕМНЕНИП ТУР» деп, школа назыны четпээн уругларга армын шүлүкчү Сильва Капутикяның бижээн номчугажын парлап үндүрген. Номну өң-баазын чуруктарлыг кылдыр үндүрген.

Степан Сарыг-оолдуң сөөлгү чылдарда бижээн шүлүктериниң чыңдызы — «КОММУНИЗМНИҢ ОТТАРЫ» деп ат-биле үнген. Бо шүлүктер база ниэы-бүрү темаларга, хүн бүрүниң амыдыралы-биле холбаштыр бижиттинген: «Ленинге мынчангаштың ынак-тыр мен», «Үжен харлаан аваашкылар», «Көк дээр-де бо, танывадым», «Ооржак Лопсаңчапка», «М. Ч. Бичe-оол», «С. В. Баукова» болгаш оон-даа өске.

«Ооржак Лопсаңчапка» деп шүлүктен мындыг одурутларны номчуп болур:

Баян-Тала, Хемчик кыдыы
ынаа шөлдү
Малы-биле, күжү-биле шимеп
каастаан,
Малчын, тыва — кадарчылар
аразында
Башкы маадыр Лопсаңчапка
байырым ол.

Шаанда кандыг-даа эрге-шөлээ чок, дора көрдүрүп, базындырып чораан тыва херээжениер ам коммунистиг тургузуушкунунуң мурнаку одуруунда чоруп орарлар. Оларның иштинден алдарлыг саанчыларның, кадарчыларның, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигленириниң, үлетпүр-бүдүрүлгелериниң мурнакчыларының, тудугжыларының аттарын ижин санап четпес. Үрүже Канданның, саанчылар Бичии-уругнуң, Үзүйгенниң болган Баукованың дугайында шүлүктер кижиниң сеткил-сагыжын хайындырып кээр.

Ооң ыдай автор номунуң сөөлгү кеээинде бодунуң очулдурган элээн шүлүктерин «Улуг акыларым» деп ат-биле киирген.

Сергей Пюрбюнүң шүлүктериниң чыңдызы «ЧАА УЕ ШАПКЫНЧЫЗЫ» деп ат-биле парлаттынган. «Чаа уе шапкынчызы», «Сылдыстарже орук» деп шүлүктерни автор бүгү делегейге кайгамчыктыг улуг, төөгүлүг ужурдуралыг—космосче ужудуушкун кылган, бүгүдеге билдингир, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң космонавт-ужудуучузу Ю. А. Гагаринге болгаш сылдыстарже ужудуушкунга хамаарыштыр бижээн.

Шүлүкчү Олег Суваннттиң уругларга бижээн шүлүктерин «НАЙЫРАЛ» деп аттыг кылдыр парлап үндүрген. Тайбың, найырал болгаш ээш-хүүзүнүң тывыжык-шүлүктерин бичии номчукчу ооң номчуур.

ТОГО РЕСПУБЛИКА

(Тайылбыр)

Того Республика Барыын Африкада, Гвинея мугулдурунуң эринде, барыын талада Гананың болгаш төөн талада Дагомеяның аразында турар, сонгу талазында Того болза Устүү Вольта-биле кызыгаарлашкан. Того-нуң девискээри — 57 муң дөрбелчин километр, чону — 1 миллион 500 муң хире кижи.

Того — аграр чурт, экономиказы чүгле көдээ ажыл-агыйга үндезилеттинген: дашкаар үндүрери-биле кофе, какао, хөвең, үс пальманы болган өске-даа культураларны тарып турар.

Того болза боксит, фосфорит болгаш марганец руда талазы-биле байлак-даа болза, чуртта бодунуң үлетпүрү чок, көдээ ажыл-агый продуктуларын ажылдап кылыр талазы-биле улуг эвес бүдүрүлгелер европа компаниялырга хамаарыкып турар.

Делегейниң бирги дайынының мурнунда Того болза Германияның колониязы чорааи. Ооң дараазында чурттуң девискээрин ийи кезек кылдыр чарган болгаш Англияның база Францияның башкарылгалыгга шилчидип берген турган. 1960 чылда Того хамаарышпас күрүне болган. Тогонуң чангыс эвя партияны баштаан Сильванус Олимпио январь 13-те болган болуушкунга чедир күрүненин болгаш чазактың баштыны турган.

Эн салдарлыг болган оппозициялыг партиялар болза «Жувенто» биле Тогонуң чонунуң демократыг эвилели болуп турар. Ол партиялар Сильванус Олимпионуң чорудуп турган политиказын шүгүмчүлеп, чурттуң экономиказын болгаш социал үндезиннерин эң дүрген эде тургузарының эргежок чугулазын негеп турганнар.

(СЭТА).

КЫДАТТЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың сонгу талазында каан соок хүннер болгулап турар, чамдык моолларда хар эриивээн, кыш хевээр, а чурттуң мурнуу районнарында күзээнин ажылаишчилери хову ажылының темпилерин бедидип, суггарылга тудуун шапкын чорудуп турар.

Гуандум моолда ам бир муң хире тракторлар-биле болгаш 100 муң ажыг аът, шары-биле чер аңдарып турар. Чигир тростнигин, арахисти, дүжүттү болгаш өске-даа техниктиг культураларны тарып өстүрер районнарда тараачыннар шөлдерни белеткеп, суггарылга системаларының септелгезин доозуп, чажылгага белеткелдя чорудуп турар.

Кыдатта чигир тростнигин будүрер талазы-биле Гуандун бирги черни, а дүжүт өстүрер талазы-биле — ийги черни эелеп турар. Ол моолу арахис болгаш тут төргү талазы-биле база сураглыг. Бо чылын Гуандунда техниктиг культураларның шөлү калбарар.

Гуандуннуң тараачыннары ам рис шөлдерин база аңдарып эгелээн. Суггаттыг рис — моолунуң кол аът-чем культуразы болур. Моолда рис тарыыр шөлдүң 90 ажыг хуузун ам бөзин аңдарып доозупкан. Шаогунь болгаш Фошань округтарда эрткен чылдың кышкы үези-биле деңнээрге 40 муң гектар хөй черни аңдарган. Черни ажылдап кылырының шынары бедээн.

Чылыг курлагда Юньнань моолда, өске-даа районнарда тараачыннар хөвен тарылгазын эгелээн. Бо чылын олар моолунуң хөвен шөлдеринде эрткен чылдыындан хөй чемишчидилгелерни төккен.

Сычуань моолда бо чылын күзүн чажар кызыл-тасты болгаш өске-даа культураларны 2,7 миллион гектар хире черге тараан. Ам тараачыннар тараанын ажаалдазын күштелдирип турар. Моолунуң мурнуу болгаш төп кезектеринде чемишчидилгелерни төгер болгаш тараанын бок үнүүн аштаар талазы-биле планныг ажылдарның чартык кезииниден хөйү ам бөзин кылдынган.

Ооң кожазы рис, кукуруза, таакпы, шай, үе культуралар-биле сураглыг Гунчжоу моолда тараанын ажаалдазынче онза кичээнгейни үгландырып турар. Ында тараа эки үнүп турар.

Тогода байдалга хамаарыштыр

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң Котонудан (Дагомея) дамчытканы-биле алырга, Тогога эргилде болган соонда тургускан «тура-халыкчы комитеттиң» баштыны Эммануэль Гбоджови чуртка онза байдалды болгаш кежээкиниң 8 шактан эртенгизиниң 6 шакка чедир комендант шагын тургускан дугайын Тогонуң радиозун дамчыштыр чарлаан.

Эргилдениң киржикчилери чуртта байдалды бүрүнү-биле контрольдап турар дээрзин Гбоджови медеглээн. «Тура-халыкчы комитет» Тогонуң бүгү чепсектиг күштерин болгаш полициязын төлээлээн тос кижиден тургустунган. Медеглелде демдеглеп турарындан алырга, комитет эрге-чагырганы бодунуң холунга хевээр арттырарын ораалдашпайн, харын чаа чазакты тургузарынга чүгле үндезиннерни белеткеп турар.

Гбоджовиниң сөзү-биле алырга, ук чазак чаа сонгулданы чорудуп, чаа конституцияны ажылдап кылгыжеге чедир эрге-чагырганы түр боттандырар апаар.

Каттышкан Нациилар Организациязының Уставынга дүүштүр Того Республиканың чарган бүгү керээлери болгаш дугуржулгалары хүндүлеп көрдүнген турарын Гбоджови база медеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Того Республикада шериг эргилдези болган соонда ында ам бүгү чүве дүвүрээзин чок апарган дээрзин Ломеден келген сөөлгү дыңнадыглар чугаалап турар. Хоорайда комендант шакты тургускан, эргилдениң киржикчилериниң отрядтары хоорайның кудумчуларында таңнылыдап чоруп турар.

Того эргилдени адыгы ротаның болгаш того гвардиянын күштерибиле чоруткан. Того ну президентизи Сильванус Олимпиону америк элчин черинге чаштынарын ораалдажып турган үезинде өлүрген. Эргилдениң киржикчилери чазак албан черлериниң бажыннарын, почта, телеграф болгаш радио станциязын эелеп алган. Политиктиг хоргудаттырганнарны кара бажындан хостап үндүрген. Ломениң радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, чуртта эрге-чагырга Антуан Меатчиниң баштааны организациянын («Тогонуң чонунун демократтыг эвилели» деп оппозициячы партиянын) холунда шилчээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АП агентилелдиң корреспондентизиниң Котонудан (Дагомея) дыңнадып турарын ёзугаар алырга, «Тогонуң чонунун демократтыг эвилел» партиязының удуртукчуларының бирээзи Николас Грюницкий чаа чазакты тургузар соруглга-биле Тогога ээп келиринге чөптээрелди берген. Грюницкий 1956 чылда чуртуган баштайгы того чазактың премьер-министри турган. 1958 чылдан эгелээш, Дагомеяда ол политиктиг хоргудаашкында чурттап турар.

ӨРТТЕНГЕН КИЖИГЕ БАШТАЙГЫ ДУЗА

Термиктиг орттенишкинниң нургулаймында-ла кижиниң мага-бодунуң кайы-бир кезээн чалбыыш шөйгенде азы изин суук чүүлге, бускa оны дээртвенде, а ол ышкаш хүнге ур шондургында өөскүүр. Кислота, щелочь болгаш аар металлдарның чамдык дустары мага-ботка деттенде кижи ооң улам өрттенип база болур.

Өрттенген кижиге дуза чедирер дээш чамдык кижилер өрттең черни үс-биле чаап, ооң кырына соок ногаалар, соок малгаш салып азы оны довурак-биле базып, ооп-даа өске бүдүүлүк аргаларны хереглеп турарлар. Качыгдаан кижиге ол бүгү кайдыг-даа дуза болбас. Олар өрттенген черниң балыын хирлендиргеш, оны дүрген эмнээринге шаптык ужураштырар, ооң аңгыда столбняк деп халдавырлыг тырттар аарыгны-даа өөскүдүп болур.

Өрттенишкинниң үш чадага ылган турар. Бирги чадада — өрттенген чер ажып аарымр, дашты кызып, ыжа бээр. Мага-бодунуң кайы-бир кезээнинң даштыы бичии өрттенген кижи шоолуг девидевесс. Дыка өрттенген кижиниң эъда изип, шагзырап, даамчыраи туруп бээр. Бирги чаданың өрттенишкини болганда, өрттенген черниң кызышкынны 3 — 4 хонгаида чиде бээр. Чамдыкта ооң кежи картанып тоглап чоруур апаар.

Ийнги чаданың өрттенишкинниде — өрттең черниң кыры ыйлаңгылаар. Ынчаар өрттенген балыгга бир эвес өске халдавырлар капсырышпас болза ол 2 — 4 неделя дургузунда эмирнир. Ооң орну сорбуланып калыр. Үшкү чаданың өрттенишкинниде — өрттенген черниң кежиниң алдында тканынар хамызы-биле өлүгленир. Ындыг таварылгада өрттенген черни бүрүнү-биле эмиртир эмнээрингe элээн каш неделялардан 3 — 4 айлар чедир шаг-уе негеттинер.

Мага-бодунуң кайы-бир кезээ үстүнде айытпынган чадаларга хамаарыштыр улуг эвес өрттенген кижини эмчиге шинчидер, мынаарга мага-бодун улуу-биле өрттедип, аар качыгдалга таварышкан кижини эң чоокау эмнелгеге дораан чедирери чугула.

Өрттенген кижиниң эмнелгеге чедиргиже чедир бажыңынга чыттырар апарган таварылгада, аңаа изиг шайны азы кофеин ижиртесп, өрттең черни таптыг ораап чылыглаар. Өрттең черниң ажып аарыры бичеледир төлээде, ук кижиге кодеинни азы пирамидонну чаңгыс таблетказап берип турар. Качыгдаан кижиниң эмнелгеже чедиргеде чүвеге дээртпейн, шинчетпейн чыттырзын көдүрер. Өрттенин эмнээрининң чедишкинниг болуру ук кижиге баштайгы дузаны шын чедиргенинден улуу-биле хамаарыжыр. Ылаңгыя өрттенген черде чыпшына берген хепти оортан соя тырттып болбас, чүге дизе ол чорук аарымшкынны күштелдирерден ашкыда, ыйлаңгыларның баштарын дежилдиргеш, олче халдавырларның иептерен киреринге идиг апаар. Качыгдаан кижиниң эмнелгениң иезип эмнээр салбырынче доп-дораан чедирер керек. Мага-боттуң кайы-бир кезээнде өрттенген балыгны хайындырбаан сугга өттүргеи аржымыбиле ораап шарымшкын кызып болбас. Өрттенген черде ыйлаңгыларны бажың аргазы-биле чавырылдырып, оларның баштарын дешпес, өрттең черге чаашкиныг шарыгны база кылбас, чүге дизе өрттенген кижиниң от чиген балыгларын дүрген эмиртиринге ол бүгү шаптык болур.

Бирги чаданың шоолуг удуг эвес өрттенишкинниг болганда өрттенген черниң кавызын чуп арыглаза чогуур. Ону нашатырыглыг спиртинiң 0,25 хуу эзилдирин-биле өгээр. Хоран чүүлү холуктуг спиртти, кызыл араганы, водканы, одеколонну азы водород ажыдыгын аңаа хереглеп база болур. Өрттенген черниң кырынга 40 градус спирт азы водка-биле өттүрүп каан шарыгны салыр. Ындыг шарыг өрттенген кижиниң организминче халдавырны киирбес болгаш ажыыштынынга намдадыр. Өрттең черге шарыышкын салырга баштай аарышлыг болза-даа удатпайн намдай бээр.

Өрттенген балыг эмнээринге маргинецтиң ажыг калийн дыка дузалыг. Баштай өрттенген черге ооң 5 хуулуг эзилдирин каш катап чаар, ооң соонда ооң бир хуулуг эзилдирииге өттүрген шарыгны кылыр. Маргинецтиң 5 хуулуг эзилдирин белеткээрде, караадыр-өгаан өөнүг суук чүүл кыдыр эки эзилдиритер. Ийнги чаданың өрттенгиие ону чаар мурнунда өрттенген черниң хавызын спирт-биле, арыглап каан бензин азы нашатырыглыг спиртиң 0,25 хуулуг эзилдирин-биле дезинфекцилээр. Ооң соонда өрттенген черге маргинецтиң 5 хуулуг эзилдирин-биле чаап каан шарыгны салыр.

Маргинец өрттенген черниң ыйлаңгыларынга суук кевирер шарыгның адаа калбак балыг апаар, ооң алдында кемдээн тканынар дүрген эмирип эгелээр. Балыгны шимчетпес төлээде, шарыгны 4 — 5 хонгаида солуп турза эки. Бир эвес ыйлаңгылар чавырылбайн хевээр тургулаар болза маргинец эзилдирин чааглыг шарыгны спиртиг шарыг-биле солуп болур. Ындыг эмнээшкинин өрттенишкини болганда дораан-на чорутса эки.

Өрттенген кижиниң эмнээрииге керектиг маргинец, спирт, одеколон азы водка чок турган болза, бирги, ийнги чаданың өрттенишкинниге таварышкан кижиниң соок суг-биле эмнеп болур. 10 — 15 градус сугну өрттең черниң кырынче элээн каш минуталар иштинде кудуп турган, дамырларны суг-биле долдурар. Сугну мынчаар кударга өрттең черниң ажыыры дораан намдаар. Ажыышкын катап эгелээн өйде балыг черде сугну төпкеш, ооң орнунга соок сугну катап кудар. Үш-дөрт катап солуштурганының соонда сөөлгү сугну өрттенген черниң ажыышкыны шуут намдагыже чедир хевээр тургузар. Ындыг эмнээшкинин 40 минуталаан $1^1/_2$ шак чедир уе иштинде чорудар. Ооң соонда өрттең балыг кырынга хоразын арылдырган тускай бинт-биле шарыгны кылыр. Бир эвес мындыг бинт чок болза, изиг ылаар-биле эки хаарып базып каан ак пөсту ооң орнунга хереглеп болур. Өрттең балыгга суг дамчыдылгазының суун хереглезе эки. Ол сугну хлорбиле дезинфекцилеп каан болур.

Буттуң таваңгайлары, чавааларның мөң эъда, дөңмектериниң үстүү кезектери өрттенген кижиниң кежи хирлеиип, довураиха боранканда, столбняк деп аарыгга удур эм сыкыртыры-биле ону эң чоокау эмнелге пунктузунга чедирери чугула, чүге дизе өрттенген черии дамчыштыр столбняк аарыгның бацилладери ук кижиниң организминче иептерен болур. Үшкү чаданың өрттенишкинии болганда качыгдаан кижиге ийнги чаданың өрттенишкинииде сумелеттингеи бүгү дузаламчыларны көргүскүшаан, ону эмнелгеге болдунар-ла шаа-биле дүрген чедирер.

Химиктиг чүүлдерге өрттенген кижиниң өрттең черии суг-биле чуур. Ооң соонда кешке чыпшынган чүүлдерии антагонистер деп эм чүүлдериниң кошкак эзилдирин-биле арылдырарын эгелээр: кислотага өрттенгенде, нашатырыглыг спирттиң 1 хуулуг азы соданың 5 хуулуг эзилдиргилери-биле, щелочиге өрттенгенде бор, уксус, лимон кислоталарының 10 хуулуг эзилдиргилери-биле арылдырар. Ооң соонда өрттенген черлерии суг-биле катап чутташ, сульфамид эмульсиязы, пенициллин мазы, балык үзү азы вазелин чааглыг шарыгны аңаа кылыр. Бир эвес качыгдаан кижиниң хевиниде химиктиг чүүлдер былчажып, сиңнеккен болза ону өрттенген черден үштүп каапгар керек. Химиктиг чүүлдерге өрттенген кижиниң эмнээрииниң иштн аргазы терминктиг өрттенишкинден качыгдаан кижиии эмнээри-биле дөмей болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ХОККЕЙ МАРГЫЛДААЗЫ

Хоккей талазы-биле Кызыл хоорайның бирги черн дээш маргылдаа түрүлчүлевишаан. Январь 9-та «Урожай» биле «Строитель» командаларның дээш кырынга ужуражышкыны болган. Оларның ийнгили мячиктиг хоккей маргылдаазынга бо чылын бир-ле дугаар киржип турар. Белеткели кошкак, дуржулгазы эвээш болганы-биле ол команда 48:0 санга уттурган.

Январь 10-да «Торпедо» «Авиапорт» командалар ойнаан. Бо командаларның ооиу «Торпедонуң» тиилелгези-биле 23:0 санга доозулган. Ол-ла команда январь 12-де «Строитель»-биле ойнаан, ону 28:0 санга удуп алган.

Эрткен неделяда бо талазы-биле солуп ужуражышкын «Буревестник» биле «Урожай» командаларның январь 13-те ооиу болган. Ийи талапын кайызы-даа тиилелге дээш чидиг дегинешкен. Урожайжылар санны ажыдып, идепкейии холунга алганнар. Ынчалза-даа пединститутуң студентилери часпарга чедир удурланыкчыларын четкеп, эртиш алгар аргалыг болганнар. Студентилер ол-ла идепкейии ооиинуң төнчүзүиге чедир салбайн, урожайжыларны удуп алганнар. Ол дээрге оларга чугула тиилелге болган.

«Авиапорт» биле «Строитель» командаларның ужуражышкыны хайым болуп доозулган. Ынчангаш баштайгы дескииигиин түнелеи үнген. «Торпедо» — 8, «Урожай» — 4, «Буревестник» — 4, «Авиапорт» — 1, «Тудужу» — 1 санныг болуп турар. Маргылдаанын ийнги дескиинги январь 14-те эгелээн. Аиаа «Торпедо» биле «Урожай» командалар ужуражкан.

Ю. СУХОВ.

Кызылдың агаар-бойдус шинчилээр станциязының медээзии ёзугаар алырга, бөгүн республикага эдир будуттарлыг хүн болур, хар шоолуг чагбас, а Кызылга — шуут чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага — 25—30, а Кызылга — 28—30 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Январь 17-де

«НАЙЫРАЛ»: «Революция дугайында чугаалар» 12, 2, 4, 8, 10, «Чалбыыштыг чылдарның төөгүзү» 6 шактарда.

«ААА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Үнээзиэм арыгдан үнүп келгеннер» 11.15, 1.15, «Үш мушкетёр» 3.15, 5.15, «Дашта чечен» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чугле ам эвес» 10, «Дагларда застава» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он беш харлыг капитан» 3.15, 5.15, «Ромео болгаш ооң ажы-дуңмалары» (1-ги сериязы) 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалчызының 35-24, пропаганда киижизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киижизиниң 25-38, партийжи амыдыралга культурага амыдыралга киижилериниң 37-13, иштики информацияның киижизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киижилериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киижизиниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солуп келбейн барганза 32-75 телефонче болгаан.

ТС—00223.

Чагыг № 94 Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ЯНВАРЬ 18 ПЯТНИЦА № 15 (5419).

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун.

Тыва АССР-нин Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитеди совет коммунистернин болгаш бүгү совет улустун өмүнээзинден Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинин делегаттарынга, бүгү кежигүннеринге, Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга изиг байырны чедирип база силернин съездинернин ажылы чедиишкининг болурун күзеп тур.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының алдыгы съездизи партияның болгаш чурттун амыдыралында чугула үенин түннелин үндүрер. Марксизм-ленинизмнин революстуг теориязын амыдыралга хажык чок боттандырбышаан, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы экономиканын болгаш культураның тургузуушкунунга шылгарангай чедиишкиннерни чедип алган. Герман Демократтыг Республикада социалистиг бүдүрүлге харылзаалары хоорайда болгаш ол ышкаш көдээде тергиндеп турар апарган. ГДР-нин ажылчы чоннары бодунун дайынчы канналган авангардының удуртулгазы-биле социализмнин калбарган тургузуушкунун ам чедиишкиннинг боттандырып турар.

Тайбынның болгаш социализмнин херээнге, нацияның үндезин эрге-ажыктарынга шынчы болуп турары-биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы күш-ажылчы чоннун бедик хүндүткелин болгаш идегелин чаалап алган. Баштайгы ажылчын-тараачын герман күрүнени бүгү хемчег-биле быжыглаарынче бодунун күжениишкиннерин уландырбышаан, ГСЧП болза бүгү-ле демократтыг партияларны болгаш массалыг организацияларны патриотчу национал фронтуга сырый каттыштырган болгаш чаңгыс аай, демократтыг, тайбынга ынакшылдыг Германия дээш оларнын демиселин баштаан.

Герман Демократтыг Республика болза Европага тайбынның болгаш айыыл чок чоруктун чугула быжыглалы, барыын-герман милитаризмге болгаш реваншизмге, хосталганын, демократияның болгаш тайбынның ол эн каржы дайзынынга удур, немец улустун бүгү-ле депшилгелиг күштеринин демиселинин бузулбас чөленгинжи болуп турар. Герман Демократтыг Республика улустар аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дээш, герман тайбын керээ болгаш аңаа үндезилээш, Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурары дээш, делегейнин чаа дайынын чайладыры дээш туржуп турар.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы болза делегейнин коммунистиг шимчээшкининин дайынчы отряды болуп турар. Ол марксисчи-ленинчи теорияның арыг болурун хажык чок камгалап, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эвин болгаш сырый каттышкан чоруун пролетаржы интернационализмнин принциптеринин үндезининге быжыглаары дээш идепкейлиг демисежип турар. Ревизионизмнин, догматизмнин болгаш сектантствонун кандыг-даа илерээшкиннеринге удур, социализмнин болгаш коммунизмнин улуг херээнин тиилелгези дээш бодунун демисели-биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге бедик ат-алдарны чаалап алган.

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитеди бүгү совет коммунистернин, бүгү совет улустун бодалын илеретпишаан, немец черге—эртемниг коммунизмнин улуг үндезилекчилери Карл Маркстын болгаш Фридрих Энгельстин төрээн чуртунга социализмни тургузарынга чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга, бүгү немец коммунистерге болгаш Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга чүректин ханызындан күзеп тур.

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарының шылгаттынган удуртукчузу — Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы делгерезин!

Совет болгаш немец улустарның аразында бузулбас найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

Бүгү делегейге тайбынның идегелдиг чөленгинжи—социалистиг чурттарның күчүлүг демнежилгези быжыгып база хөгжүп турзун!

Бистин тиилеттирбес улуг өөрединвис — марксизм-ленинизм делгерезин!

Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы—Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизиниң индиринде

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЁЗУНУҢ БАЙДАЛЫНГА

БЕРЛИН. СЭТА-ның тускай корр. В. Селиверстов биле Е. Башмачников оларнын дамчыдып турары болза:

Вернер Зееленбиндер аттыг кедергей улуг зал хурал эгелээринин ырак мурнунда-ла дола берген. Ол хүн бир дугаарында эш Н. С. Хрущев чүве чугаалаар дээрзин съездидинин делегаттары болгаш аалчылары оон мурнунда билип алган турган.

Зал болгаш парлалга төлээлекчилеринин олурар черлери чык долган, телевизие аппараттарын болгаш кинокамераларны индирже углап каан.

Эртенгинин 9 шак. ГСЧП ТК-нын Политбюро кежигүнү Бруно Лейшнер эртенги хуралды ажыткаш, СЭКП ТК-нын Бирги секретары Н. С. Хрущевка сос берген.

Адыш часкаашкыны залга динмирей берген. Эш Н. С. Хрущев индирге көстүп кээрге кыйгылар база катап эгелээн. Делегаттар болгаш аалчылар бут кырынга тургаш. Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыңынга изиг байырны чедирген. «Найырал!»—дээн кыйгылар чаңгыланып турган.

Зал оожургаан. Эш Н. С. Хрущев чугаазын эгелээн. Оон чугаалааны болза: Эргим эштер, өңнүктер!

Хамыктын мурнунда, Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязындан—Лениннин партиязындан, бүгү совет улустан силерге—Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинин делегаттарынга, силернин партиянарның бүгү кежигүннеринге, Герман Демократтыг Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырны дамчыдарын менээ чөпшээреп көрүнер.

Совет Эвилелинин экономиктиг хөгжүлдезинин чедиишкиннеринин дугайын, совет чуртта коммунизмни калбаа-биле тургузуп турарының дугайын эш Н. С. Хрущев чугаалаан. Бүгү делегейнин ак-сеткилдиг кижилерин дүвүредип турар, делегейнин амгы байдалының эн чугула айтырыгларының дугайын, эн ылаңгыя герман тайбын аайлаашкынның дугайын болгаш Барыын Берлинде байдалды чогумчалыг болдурарының дугайын ол чугаалаан.

Н. С. Хрущевтун чугаазын динмиттиг адыш часкаашкыннары удаадараа үзе кирип турган. Тайбын дээш, социализмнин болгаш коммунизмнин өндүр идеялары дээш кады чорудар демиселге бүгү-ле акы-дуңмалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин бүгү хемчег-биле быжыглаарының эргежок чугулазын СЭКП-нин төлээлериниң баштыңы демдеглээрге, залга адыш часкаашкыны база катап динмирей берген.

Эш Н. С. Хрущев чугаазының түннелинде Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының Төп Комитединин ГСЧП-нин съездизинге байыр чедирген бижини номчаан.

Залга адыш часкаашкыны болгаш йөрээлдер динмирей берген.

СЭКП-нин төлээлериниң өмүнээзинден эш Н. С. Хрущев съездиге белекти—В. И. Лениннин скульптурлуг портредин тывыскан. Социализмнин болгаш коммунизмнин тургузуушкунунга, марксизм-ленинизмнин идеяларының тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелерже бистин шуптувусту олум чок Лениннин бо овур-хевири сорук киирип турзун!—деп, ол чугаалаан.

Залга база катап адыш часкаашкыны чаңгыланы берген, шуптузу бут кырынга туруп келгеш, СЭКП-нин төлээлериниң баштыңынга байыр чедирген. «Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязы болгаш эш Хрущевка баштаткан оон Төп Комитеди делгерезин!»—дээн кыйгылар чаңгыланып турган.

Н. С. Хрущев динмиттиг адыш часкаашкынының адаа-биле эштер Вальтер Ульбрихти болгаш Отто Гротевольду акы-дуңма ёзу-биле куспактаан.

Даргалакчы Б. Лейшнер съездинин делегаттарының өмүнээзинден болгаш СЭКП-нин төлээлериниң баштыңының чугаазын дыңнаан болгаш бодун көрген миллион-миллион немец хамаатыларның өмүнээзинден Н. С. Хрущевка оон улуг ужур-дузалыг чугаазы дээш, берген белээ дээш чүректин ханызындан өөруп четтириишкинни илереткен.

Часпар соонда санал берип, чүве чугаалаары-биле ГСЧП ТК-нын Политбюро кежигүнү А. Нейманга сос берген.

— Эш Н. С. Хрущевтун бодунун чугаазында чугаалаан бүгү-ле чүүлдери-биле бистер бүрүнү-биле чөпшээрежип турар бис. Оон чугаазы делегейге, улуг ужур-дузалыг болуп турар—деп, ол медеглээн.—Бистин партиявыс болза улустар аразынга найыралды быжыглаары дээш, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбын кожа-хелбээ догуннаашкыны дээш туржуп турар.

Бистер Совет Эвилелинин дуржулгазын Герман Демократтыг Республикага социалистиг тургузуушкунга бистин чуртувустун онзагай чүүлдерин барымдаалавышаан ажыглаарынче чүткүп турар бис—деп, ол онзалап демдеглээн.

СЭКП-нин XXII съездизи Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга-даа хөгжүлдениң чаа үе-чадазын ажыткан. Бистин партиявыстын программазының төлевилелинде чарлаттынган эчис-сорулгаларны чедип алырынга бистер бүгү күштеривисти бээр бис—деп, А. Нейман медеглээн.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Депшидилге үргүлчүлеп турар

КЫЗЫЛ. РСФСР-нин Дээди Совединге сонгулда талазы-биле округ сонгулда комиссиязынга болгаш чер-чер Советтеринге сонгулда талазы-биле сонгулда комиссияларының составынга депшидилгелер үргүлчүлеп турар.

Кызылда күрүнениң педагогика институдунун студентилери болгаш башкылар коллективи хөй кижи киришкен боттарының хуралынга РСФСР-нин Дээди Совединге сонгулда талазы-биле № 846 сонгулда округунун сонгулда комиссиязының составынга дыл эртемнериниң кандидады, башкы Ш. Ч. Сатты депшиткен. Ол-ла комиссияның составынга Профэвилелдериниң область Чөвүлелиниң Президиуму болгаш ол Чөвүлелдин ажылдакчылары облпрофчөвүлелдин даргазы Т. Ч. Норбуну, областын комсомол организациязы ВЛКСМ обкомунун секретары А. И. Пожидаевти, республиканың Хөгжүм-шин театрының коллективи артис Е. С. Кенденбильди, политиктиг болгаш эртем-билиглер нептередир ниитилелдин тыва республика салбырының эргелелинин президиуму ук салбырының харыысалгалыг секретары А. С. Поляковту тус-тус депшиткилээн.

Кызылдын дааранылга комбинадының хөй кижи киржикчилиг ниити хуралы болган. Аңаа Кызыл хоорайның сонгулда комиссиязының составынга даараныкчы М. Н. Намайны депшидер дугайында ажылчын Л. Гуркованын саналын даараныкчылар бир үн-биле деткээн.

ДООРА-ХЕМ. Ыраккы Тожунун ажылчы чоннары чер-чер Советтеринин сонгулдазынга чедиишкиннинг белеткенип эгелээн. Бо хүннерде районнун албан-организация черлериниң коллективтеринде болгаш колхозтарында депшидилге хуралдары чоруп турар.

Тожунун коммунистиг партия организациязы районнун сонгулда комиссиязының составынга СЭКП райкомунун оргкилдизинин эргелекчизи Э. Ч. Сарыгларны, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел организациязының кежигүннериниң ниити хуралы ол-ла комиссияның составынга ветеринарияның улуг эмчизи Д. Н. Ясниковту депшиткен. «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелинин ажыл-ишчилериниң ниити хуралы база болган. Аңаа колхозчулар районнун сонгулда комиссиязының составынга зоотехник А. Болдур-оолду бир үн-биле депшиткеннер.

Районда сонгукчуларның даңзызын кылыр, сонгулда округтарын, сонгулда участоктарын тодаргайлаар ажылдарны база чорудуп турар.

ТУРАН. «Сельхозтехниканың» Бии-Хем район салбырының коллективинин хөй кижи киришкен депшидилге хуралы районнун сонгулда комиссиязынга гараж эргелекчизи Н. П. Бызовту, Туран хоорайның сонгулда комиссиязынга техниканы айыыл чок болдурарының инженери В. Дунаевти депшиткен. «Хадын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары Тарлаг көдээ Советтин сонгулда комиссиязының составынга колхозу Д. Ч. Маадыны, «Өөк» совхозтун трактор бригадазының бригадири Н. Г. Изместьевти, тудугжу И. Н. Соловьевти болгаш өскелерни-даа депшиткилээн.

ШАГААН-АРЫГ. Райүлетпүр комбинадының ажылдакчылары боттарының ниити хуралынга чыылгаш, районнун сонгулда комиссиязының составынга мурнакчы столяр М. Биче-оолду депшиткен. Жданов аттыг колхозтун парторганизациязының коммунистери районнун сонгулда комиссиязынче СЭКП кежигүнү, агроном Т. Уйнук-оолду депшиткеннер.

БАЙ-ХААК. Районнун коммунистиг партия организациязы РСФСР-нин Дээди Совединге сонгулда талазы-биле округ сонгулда комиссиязының составынга К. С. Очур-оолду депшиткен. «Межегей» совхозтун механизаторлары районнун сонгулда комиссиязының составынга мурнакчы чолаачы В. А. Кривовозовту депшиткеннер.

ТӨП ТЕЛЕВИДЕНИЕНИН ТУСКАЙ ҮНДҮРҮЛГЕЗИ

МОСКВА. (СЭТА). Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-нын Бирги секретары Н. С. Хрущевтун Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге чугаазы аажок улуг сонуургалды болдурган.

Съездинин ийи чартык мун төлээлери, ол ышкаш съездиде келген 70 коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлери СЭКП ТК-нын Бирги секретары Н. С. Хрущевту изии-биле уткаан. Индирге ол үнүп кээрге динмиттиг адыш часкаашкыны динмиреп үнген.

Берлинниң Вернер Зееленбиндер аттыг спорт ордузунун залынга, кажан Н. С. Хрущевка сос берген үезинде болган бүгү чүүлдерин миллион-миллион совет кижилер көрген. Төп телевидение Н. С. Хрущевтун чугаазынга холбаштыр тускай үндүрүлгени кылып, оон чугаазын магнитофоннуг лентага бижээн.

Делегейде баштайгы герман ажылчын-тараачын күрүнениң удуртукчу партиязының съездизинге Н. С. Хрущевтун чугаазын телевидениенин совет көрүкчүлери дыннаар болгаш ону көөр аргалыг болган.

Колхозтун кыштагларында

ЫЙГЫЛАК. (Телефон-биле). Ниитинин малын менди, хүр кыштагладыры, оон чаш төлүн бүрүн доруктуруп өстүрери дээш ажыл-иш бүгү черлерде хайныгып турар. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтун малы массалыг оолдап эгелээн.

Фермаларже болгаш кыштагларже мал чеми соортүрүн улам калбартпышаан, малчыннарга дузалаар звеноларны база организастап турар. Сөөлгү хүннерде төрүттүнген 750 ажыг хураган шупту менди. Чижээ, эрткен чылын чүс хойга онааштыр 102 хураганны өстүрген Хомушку Орбуй-оолдун коданындан 163 хой төрээн. Хой ажылында ол ам алды чыл болган. Мурнуку чылдарда ышкаш, оон хою база хүр кыштаглап турар.

Хой ажылының ийиги бригадазының малчыны Ооржак Дастай-оолдун коданында оолдаашкын база түлүктээн. Каш-ла хүн 120 ажыг хой төрээн, хураганы шупту менди. Эрткен чылын чүс хойга онааштыр 103 хураган өстүрген, а бо чылын оондаа бедик көргүзүглүг болурунга малчын бүзүрелдиг ажылдап турар.

Колхозтун төп сүт-бараан фермазынга 9 саанчы ажылдап турган, саалдага механизастаашкынның түннелинде ферманын бүгү инээн чүгле 2 саанчы четчири-биле хандырып турар. Олар эрткен чылын тыва инек бүрүзүнге онааштыр 1200 кг сүттү сагган. Амгы үеде фермада 18 инек төрээн, бызаазы шупту менди.

СЭКП Төп Комитединин ноябрь Пленумунун шиитпирлерин боттандырбышаан, РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге сонгулда хүнү—март 3-ке күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш малчыннар улам сорук кирген ажылдап турар.

Улам эки ажылдаар бис

Бии-Хем районнун «Кызыл тараачын» колхозунун Билелиг сүт-бараан фермазы 1962 ажыл-агый чылын бедик көргүзүглерлиг дооскан. Ферманын ажыл-ишчилери чыл дургузунда 369 тонна сүттү бүдүрген азы хүлээлгезинден 29 тоннаны ажыр күүсеткеннер. Маңаа бодунун саап турар инектеринин бирээзинденне 1500-тен 1890 литр сүттү саап алыр деп алган хүлээлгезин 1700—2495 литр чедир күүсеткен Р. Сандакпан, Э. Баир, Э. Менгижик болгаш өске-даа мурнакчы саанчыларның үлүг-хуузу дыка улуг болган. Ферма эрткен чылын бир инектен ортумаа-биле 2 мун кг сүт саап алган.

Инек кадарчылары эштер М. Баир, М. Маадыр-оол олар база эки ажылдааннар. Олар чазын, чайын саар инектерни дүн-хүн чок одарны солуп тургаш одарладып турганнар. Ам үеде бистин фермавыста мал кыштаглаашкыны эки байдалдыг чоруп турар. Саар болгаш боос инектерге бээр чемнин хемчээн мынчаар тургускаш, оларга үзүктел чокка берин турар бис: сиген 3 кг, силос—20 кг, саванныг көк-сула 6 кг болгаш сугну туралаан хирези-биле берип турар бис. Малга чемни ийи трактор-биле соортүп турар.

Ферманын ажыл-ишчилери СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунун болгаш ССРЭ-нин Дээди Совединин ийиги сессиязының шиитпирлерин танышкаш, малды эки кыш ажыргаш, чеди чылдын бешки чылында төрээн чуртунга улам хөй сүт, эът бүдүрүп бээр дээш улам эки ажылдаар деп хүлээлгени алган, ажылдап турарлар.

ХОВУ АЖЫЛЫНГА

СУТ-АКСЫ. (Телефон-биле). Часкы хову ажылынга белеткел бүгү черлерде улам калбарып турар. «Сүт-Хөл» совхозтун Ишкин салбырының тараажылары хөреглелинге четчир үрезинни белеткеп алган. Тодаргайлаарга: кызыл-тас үрезини 150 тонна, арбай 63 тонна, сула 18 тонна урдунган. Бо хүннерде арыглаашкынны организастыг чорудуп турар.

Хөрзүннүн үнүш-дүжүткүрүн улам бедидер сорулга-биле шөлдерже өдек соортүрүнге 11 кижилиг звенону быжыглаан. Эш Белек-оолдун ол звенозу бо хүннерге чедир 4000 тоннаны соорткен. Олар ам-даа 15 мун тонна өдекти соортүр сорулгалыг. Ажыл чедиишкиннинг улажып турар.

Механизаторлар немежир

Механизатор тускай мергежилдин талазы-биле бүгү-ниитинин өөредилгезинче Каа-Хем районнун «Кызыл тук» колхозунун баштаар черн улуг кичээнгей салып турар. Саны көвүдеп турар техниканы башкарып шыдаар кижилер ажыл-агыйга хөй болган тудум, механизатор тускай мергежилди кижи бүрүзү чедип алган турзун деп кыйгырыг, бөгүнгү техниктиг депшилгениң салдары-биле тургустунуп келген амыдыралчы айтырыг дээрзин ильинкачылар эки билир. Колхозтун төвүнде тургустунган ындыг болгүмде шупту 34 кижи хаара туттунган. Ук болгүмнү колхозтун инженери эш Савин удуртуп турар.

Көдээнин ажыл-ишчилери, бүгүниитинин техниктиг өөредилгезинче деп лозун бүгү-ле черлерде дег. Ильинка суурнун янзы-бүрү албан-хүлээлгелиг чурттакчыларының сонуургалын хайныктырган. Ол болгүмде ам 12 кижи комбайнерге, 22 кижи тракторист мергежилге өөренип турар, оларның чаңгызы-даа кичээлдерни үспейн келген болгаш программаны багай эвес шиңгээдип ап турар. Бо чылын колхозтун механизатор кадрларынга тракторист, комбайнер тускай мергежилдиглернин чаа болүү немежир.

ТЕХНИКА БҮРҮН БЕЛЕН БОЛУР

БАЛГАЗЫН. (Телефон-биле). Көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин график ёзугаар, чедиишкиннинг чорудары — чаа ажыл-агый чылында бедик дүжүт дээш демиселдин быжыг магадылалы болур дээрзин Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтун механизаторлары эки билир. Ол колхозтун инженер-механиги Вадим Иванович Вяткиннин бистин редакцияга дыннатканы:

— График ёзугаар 12 тракторну январь 10-га чедир септеп доозар тургаш, 13-тү бүрүн белен кылып алган бис. Көдээ ажыл-агый кожуг машиналарының септелгезин чоокку хүннерде бүрүн доозарын көрүп турар бис. Ол ышкаш чер-чер Советтеринге сонгулда хүнү—март 3-ке чедир септезе чогуур бүгү тракторларны бүрүн доозар деп бедиткен хүлээлгени бистин механизаторларывыс алган.

Колхозтун септелгеде киржип турар механизаторларындан боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле өөрүнүн хүндүткелин чаалап алган мурнакчылар эвээш эвес. Ындыгларга Р. Кудрявцевти, В. Агаповту, И. Суянны, Д. Собакинни аңаа хамаарыштырып болур. Оларның кижи бүрүзү хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

Совет Эвилели биле Кубаның экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылгазынга холбаштыр

Совет Эвилелинин болгаш Куба Республиканын чазак төлээлериниң аразынга чугаалажыышкыннарның чорудулгазында талалар Кубага черни суггарар база кургадыр талазы-биле бирги ээлчегнин ажылдарын чорударынга кады ажылдажылганын дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген.

Найыралдың ёзузунга, чүректин ханы байдалынга болгаш бот-бодун бүрүн билчир чорукка эрткен чугаалажыышкыннарның түннелинде ийи чурттарның чазактарының аразынга чогуур дугуржулганы чарган.

Кол тудуг болгаш технологтуг дерилгени, ында чок болуп турар чамдык тудуг материалдарын Куба Республикага Совет Эвилели чедирип бээрин, шинчилелдерни чорудар, төлевилелди, тудугну кылыр, дерилгени эптеп тургузар талазы-биле куба организацияларга дузаламчы көргүзер кылдыр совет тускай эртемниглерни негеттинер санны ёзугаар чорудуп бээрин дугуржулгада көрүп турар.

ССРЭ-нин чазаа узун хуусаалыг чээлини чингелделиг негелделерни ёзугаар Кубанын революстуг чазаанга тыпсыр. Бо чээлини 1963 чылда Совет Эвилелинден Куба Республикага чедирип бээр дерилгенин болгаш материалдарның төлевиринге, а ол ышкаш Куба Республикаже совет тускай эртемниглерни чорудары-биле холбашкан чарыгдалдарга ажыглаар. Оон аңгыда, Совет Эвилели гидромелиорация талазы-биле национал кадрларны белеткээринге Куба Республикага дузалаар. Ол сорулганы барымдаалаан. 1963 чылда Совет Эвилелинин чогуур өөредилге черлеринге өөренир кылдыр бөлүк куба хамаатыларны хүлээп алыр болгаш Гавана университединге чогуур эртемнерни башкылаар профессорларны база доцентилерни Совет Эвилелинден чорудуп бээр.

Дугуржулгага ат салганнар болза:

Совет таладан — ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединин даргазы С. А. Скачков;

Куба таладан—Куба Республиканын суг курлавырларының Национал институдунун президентизи Фаустино Перес.

Эш Фаустино Перес болгаш чугаалажыышкыннарга киришкен куба төлээлериниң өске-даа кежигүннери төрээн чуртунче чаныпкан.

(СЭТА).

Кызыл хоорайның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, чеди чыл планының дөртку чылында күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип алганнар. Ниити продукция бүдүрериниң чыл планы ажыр күүсеттинген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Үлетпүр-бүдүрүлге болгаш тудуг, транспорт коллективтериниң улуг чедиишкиннерин чедип алырынга кол рольду коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкининиң киржикчилери ойнааннар.

Келир үениң разведчиктери деп адаттырып турар орук айтыкчылары мурнакчы кижилериниң хоорай слёду январь 16-да республиканың Хөгжүм-шин театрынга болуп эрткен. Аңаа коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкининиң киржикчилериниң слёдунга 1962 чылда социалистиг чарыштың түннелдериниң болгаш 1963 чылда сорулгаларның дугайында илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунун секретары эш Добромыслов кылган.

ЧУРУКТА: слёттүң бөлүк киржикчилери часпар үезинде.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

ЧИДИГ, ДЭЭШТИГ БОЛГАШ ТОДАРГАЙ СОРУЛГАЛЫГ ПРОПАГАНДА ДЭЭШ

Барыын-Хемчиктe

Барыын-Хемчик районнуң партия организациялары СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин ажыктыг чоннарның ортузунга пропагандалаарын алдап организастыг эгелээннер. Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидизининң инициативазы-биле пленум материалдарын өөренир, тайылбырлаар методтарының дугайында пропагандистерин болгаш агитаторларын сургалдарын чер-черге эрттиргеп. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын партия чырдышкынының системазының кичээлдеринге өөренири-биле чергелештир, ырак черлерге база кижилерниң ажылының байдалын, өөренирингe тааржымчалыг үезин барындалаш, 16 немелде болгуннерин организастап тургускан.

Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында политиктиг болгаш эртем билиглер центрлериниң шиитселдиң районнуң салбырының кежигүннериниң болгаш партия райкомунуң удуртукчу ажылдакчыларының күүгүнде 64 кезек черлерге лекция немчүтүлгеп, орта 16520 кижи олурушкан. Ажылчы чоннарның чурттап, ажылдап турар черлериниң аайы-биле пленум материалдарын тайылбырлап таныштырарында 671 агитаторлар докладтаал ажылдап турар.

Агитаторларның аразында С. Доржу, К. Серби, («Большевик» колхозта), Х. Бичe-оол, А. Сагаан, К. Сотпа («Барлык» совхозта), Чачытпаа, М. Чүлдүм, Быжыны, Хирбаа («Шекпээр» совхозта) олар Пленумунуң шиитпирлерин чон ортузунга тайылбырлавышаан, ону колхоз, совхозтарның бүдүрүлгезиниң практиктиг сорулгалары-биле холбаштырарын орадажып турарлар.

Партийжи пропагандының дэштиг чоруу бирги эдлерде бүдүрүлгениң тодаргай түнелдериниң илереп турар деп бистиң партивыстың Төп Комитеди кезээде өөредип келген. Маңаа үндезилээш эки хынамчалыг коор болза, районнуң чамдык партия организацияларының талазынган СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин чөн ортузунга пропагандалаар ажылды башкарып турарының практиказында куруг шүглазының, дөгейленчек болгаш эргижээн чорудтун илерээшкиннери амга чедир чайлаттынмаан.

Ажыл-агыйга партийжи удуртүлгени эде тургузары бистиң чүртүвустун коммунистиг тургузуушкунуның ондур үлүг программазын боттандырар дээш партияның демнеединге чаа арынны ажыдып турар. Чаа чыл, чеди чыдың бешки чылы эгелээн. Ынчангаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин чүгле сөс кырынга пропагандалаарыбиле кызыгаарлаттынып болбас. Кол чүүл — Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннуң күжүн мобилизастап башкарарында болуп турар. Моны районда чамдык удуртукчу аптер чедир биябейн турары харадаанчыг-дыр.

Бо дугайында тодаргай чижекти дүрмүлгэ-көргүзүгүүр ажыл-агыйга деп санап турар «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында тургустунган байдалдан көрүп болур. Ол фермага 1962 чылдың чазынындан эгелеп бызаалар олуп эгелээн. Ону совхозта партия комитединге болгаш район организацияларынга хөй катап чугаалашканнар. Оон ынай фермада партия өөредилгези болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында пропаганда ажылы докладтаал чоруп турар. Ынчалзажок бызаалардың олуг чоруу улам чылыавышаан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму эрткен соонда бизин 8 бызаалар өлген. Чылдагаанны болза ажаалгазын болгаш азыралын харыысалта чок багай тургусканындан болдунган. Бызааларны сүт-биле чемгерииниң рационун тааржыттыр тургузар дугайында дүрмүлгэлиг сааначыларның болгаш бызаа ажаакчыларының саналдарын совхозтуң директору эш Маҥалыский, партком секретары эш Өлчей, кол мал эмчизи Харитонов чогуур үезинде деткивээн, тодаргай практиктиг дуза көргүспээннер. Мынчангаш ол фермада 1962 чылдан бээр бөгүнге чедир 45 бызаалар өлген. Амыдыралдан хоорук, бора-будун, эрегей пропаганда чорударының үржүү бо-дур.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң дугайында ынчаан лекцияларның, чоруткан беседаларның санын ап көөр болза, «Шекпээр» совхозта (директору эш Шульгин, партком секретары эш Маҥзырыкчы) байдал эки ышкаш сагындырар. Херек кырында ажыл-керектиң байдалы ындыг эвес. Совхозтуң Суг-Кажа сүт-бараан фермазында чүгле сүт саалдалы кудулаан эвес, харын 10 саар инектериниң, 20 ажыг молдургаларының күш-денгеги ам бээнин ортумактан куду кыдыр арып бакырааан. Совхоз эрткен чылын районга эки дээн дүжүт алган. Ол хирезинде мал чемгерер, инек кажаларының иштинге дөжээр саван доозулган. Концентраттыг чемнер февраль 1-ге дөнүүп чедер деп турар.

Бода болгаш шээр малдар массалыг ооллан эгелээн. Оларны чүүдүбиле чемгерин совхоз удуртукчуларындан шынгыы негээр үе келгеп.

Пропаганда ажылын амыдырал-биле улам-на холбаштырарының байдалы совхозтарның төп сүт-бараан фермаларында бээнин шак мындыг турда, ыраккы одаралар — Кызыл-Тайгада, Акта, Адаштa, Үлүг болгаш Аныяк Кошкелиглерде чүртүп ажылдан турар-малчыннар ортузунда пропаганда кандыг болуп турарын тодаргайлаан херээ бар деп бе.

Барыын-хемчикчилер эртken чылын кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдевр болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чүгээр күүсеткеннер. Ынчалза-даа күрүнеге дүк, тараа садар хүлээлгелер күүсеттинмээнин үттуп болбас. Оон күүсеттинмээнинин чылдагааннарын районнуң партия организацияларының анализтеп көөр болгаш пропагандаңы түнелдери-биле сырый холбаштырар херек.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Анна Микеевна Малышева Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинiң эт-херекселдер цехинде каастакчы - будучу болуп ажылдап турар. Бодунуң мергежелиг үнелээр. күш-ажылга кызымак бо бөдүүн ажымчын бодунуң коллективинде эш-өөрүкүң хүндүткелин чедип алган. Анна Микеевна ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип турар болгаш чоок кылган чүүлдериниң шыкары үргүлчү эки болуур.

Мурнакчы ажылчын эртken 1962 чылды чедишкинээг дооруп, бүдүн чылдың ажар онаашкан ажыл планын 120 хуу күүсеткен. Алдарлыг чеди чылдың бешки чылын ол база-да эки көргүзүүлер-биле эгелеп, хүн бүрүкүң үлүг-нормазын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Анна Микеевна Малышева чаа чазап кылган хөп шкафтарын будуп тур.

Фото В. Лутковтуу.

Курск механизаторларының үлегери-биле

Каа-Хем районуң механизаторлары часкы тарылгага тракторларны болгаш кодээ ажыл-агый машиналарын септеп белеткээрин дүрген доозар дээш социалистиг чарыштыг хүн бүрү калбарып турардар. Эрткен дөрткү кварталда тракторлар септелгезиниң планы ажыр күүсеттингеп. Чүл дээ, септелгеден үнген чүс трактору комиссивлар хүлээп алган. Ол болза септелгениң шымарынче улуг кичээнгейни салып турарының херечизи болуур. Январь 10-да байдал-биле алырга, районда ниити тракторларның 67,6 хуузу белеп болган.

«Коммунизмче - орук» колхозтуң механизаторлары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин танышкаш, септелгениң темпизин дүргедевирин шиитпирлеп, кижи бүрүзү бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Бо хүннерде колхозтуң кол инженери Евгений Чижиковка удуртkан механизаторларның септекчи бригадазы күш-ажылга бедик көргүүгүлерни чедип ап, колхозтуң чүгле бодунуң септелге мастерскаязынга 11 трактору септээн.

Колхозтуң хоочун механизаторлары И. Михалченко, И. Данил болгаш аныяк механизаторлары Монге, П. Стрельников олар эдлеп нормазын үргүлчү 120—140 хуу чедир күүседир дээн хүлээлгелерни доктаамал ажыр күүседип турардар. Ында септеттинген тракторларның шимарын комиссия эки деп актыга хүлээп ап турар.

Ол ышкаш техника септелгези «Ленинчи бүрү», «Тандеге» колхозтарда база багай эвес чоруп турар.

Оон-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының техника септелгезинче кичээнгей салбайн турарын демдеглезе чогуур. «Октябрь 30 чылы» колхоз (даргазы эш Бологов) тракторлар септелгезин кончуг оожум темпиляг чорудуп турар. Септезе чогуур 22 трактордан январь бирээге чедир чүгле беш трактор септеттингеп. «Совет Тывa» колхозтуң 20 тракторларының 11-ри септеттингеп.

Районда кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң чоруп турары кончуг багай. Чижээ, септезе чогуур 155 андазындан январь бирээге чедир 27 андазын септеттингеп. Оон иштинде «Октябрь 14 чылы» колхозта 14 андазыныың чангызы-даа септеттинмээн.

Эрткен чылын районуң колхозтары тарылга шолдерине, ылаңгыя кукуруза шөлүнге одек төгер айтырыгны чедир үнелевейн, чамдык шолдерге ёзу барымдаалап эвээш одек төннеп, а чамдык шөлдер чеминчидилге чокка тарыттынган. Оон түнелинде кукурузаның гектар бүрүзүндеп чүгле 129 центнер ногаан масса алдынган. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, оларның агрономнары оортан чогуур түнелди бо чылын кылбайн, январь 10-га чедир одек сөөртүлгезин эгелевээн. Ам соруулга болза шөлдерже одек сөөртүр тускай бригадаларны, азы звеноларны организастап, оларга тырттар күштү быжыглап бээри чугула.

Чеди чылдың бешки чылының чазынга төлептиг ужуражыр дээш Курск областтың механизаторларының алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш хову ажылдарынга кодээ ажыл-агый техниказын чогуур ойунде, бедик шынарлыг белеткээр дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның бүгү-россий чарыжын эгелээр дугайында оларның үндүрген кыйгырыын районнуң бүгү механизаторларына болгаш тараажыларынга таныштырып, часкы тарылгага белеткелде бар четпестерин дарый чайладып, ажыл-ишчи ёзу-биле ажылдаза чогуур.

А. КОЛ.

Дыңнакчылар анализтеп тур

— Колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың төлевири канчаар үргүлчүлгенин?—деп, пропагандист Куулар Комбукай эдлеңниг кичээлди катаптаашкын-биле эгелээн. Мен харылаан даап күзелин илереткен кижилерниң хоорай шаарарты болдурүп келдилер.

Катаптаашкынга салдынган айтырыгларга дыңнакчылар Артына, Оюр-оол, Сарыг-оол, Доржу олар шын харыларны берип, чамдыктары харыларны бадыткаары-биле колхозунуң ажыл-чоруулгазының тодаргай чижектерин киирдилер. Оң аразында дыңнакчыларның аразындан, бистиң колхозувус күш-ажылдың акша төлевиринче чүге кирбейн турарын деп айтырыг база үнүп келди.

Ол айтырыга чамдык дыңнакчылар боттарының билип турарын ёзугаар харылаарлар. Пропагандистиң түнээни-биле алырга, оларның харыызы колдуунда-ла шын болду. Керектиң үжүрү мынчаар илереп үнүп келген. Сөөлгү чылдарда бо колхозка мындыг шын эвес практика болганчок-ла ажыглаттына бээр турган чүве-дир. Үүл дээрге, колхозтуң чыл оруулгазының күш-хүнеринге үлежир кеэзэ үлешке чедишпейн баарга, оон четпээн түнүн кемир чылдың оруулгазының иштинден киириштиритпеттер. А үлежир орулга үлешке чедишпейн баары деп чүл ол? Оон баажыыл карак чаап мегелээр чоруктан ыравас. Чижээ, 1961 чылдың чыл түнелин үндүрүп турда, күш хүнүнге акша чеже болуруп деп айтырыг тургустунуп келгенде, ол-бо самбышкан санагылаарга, дерек кырынга киргён оруулдардан янылбүүр фондуларны үскенниниң соонда аргын акша күш хүнүнге үлежир ужурлуг түүге четпейн барган. Ам канчаарыл деп айтырыг колхозтуң баштаар черинин кежигүннерин дүвүреткен. Шында тараа бар болгай, ону салыпкай-за деп болзал оларны оожургадыпкан. Ынчангаш шында керек кырында чеже тараа барыл деп чүрени тодарадып албайн чыда. «Бооранналр», күш хүнүнге планнаан түүге чедир саваң алганнар. Ол санаашкын ёзугаар колхозчуларның ниити хуралымга бир күш хүнүнүң төлевири чеже болурун бадылаттырып алганнар.

А кажан шында тараапы салыпкан кээрге, оозу оларның «бооранналашкынындан» оранчек эвээш болган. Оон уламы-биле 1961 чылда колхозчуларның ажыдан каап күш-хүнеринге төлээринге 97 мун рубль четпейн барган. Ол түүнү 1962 чылдың оруулгазы-биле дүгаалар үжүрга таварышкан. Ынчангаш, колхоз эртken чылын-даа, бурунгу чылын-даа күш-ажыдың акша төлевиринче шилчнир аргазы чок болган болгаш 1963 чылда-даа шилчириннин магадылалы чок болуп турар.

Катаптаашкын доозулган соонда, пропагандист чаа теманы чарлалы: «Колхоз биле совхоз бүдүрүлгелериниң орулгалыы болгаш продукциянын бот-үнезин». Бо теманың талазы-биле пропагандист тайылбыр кылды, а чижектерни колдуунда-ла болунун колхозундан алды. Ылангыя колхозтуң бүдүрүү турар продуктузарының 1961 болгаш 1962 чылда бот-үнези кандыг болганын деннеп көргүүр турар таблица дыңнакчылар медеглээннер.

Кичээлдин соолгу везээге колхозка продукциянын бот-үнезин чингедип болурунун курлавырларын, оларны ажыглаарын тодаргай чугаалашканнар.

* * *

Пропаганда ажылын бүдүрүлгеже улам чоокшуладырын партия негеп турар. Ынчангаш соолгу чылдарда кижилерниң экономиктиг билиглеерже хадыкшылы улгаткан. Ол билиглерни кижилер бот-өөредилгенин аргазыбиле-даа, болгүннерге-даа чедип ап турардар. Амгы үеде кайы-даа районнарда бүдүрүлге, албан черлеринде, колхозтарда, совхозтарда ажыл-агыйның түс-түс адырларының тодаргай экономиказын өөренир болгүннерниң саны көвүдээн. Бир ындыг болгүм Чөөн-Хемчикте СЭКП XXII съездиэн аттыг колхозта ажылдап турар. Ында 30 кижи хаара тутунган. Болгүмүүн дыңнакчылары кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренип турар. Кичээлдерни колхоз даргазы Куулар Комбукай, бухгалтер Михаил Серен-Доржу олар эрттирип, түс-түс темаларны колхозтуң ажыл-чоруулгазының чижектери-биле холбаштырып турардар.

Болгүмүүн пропагандистери чаа теманы тайылбырлажып эрткенинин соонда, дараазында кичээлге кандыг теманы өөренип эртерин дыңнадып турар. А дыңнакчылар дараазында кичээлге келирде ам чугаалажып ап турардар. Ынчангаш кичээл дыңнакчыларының идепкейлиг киржилгези-биле билдингир болуп эртип турар.

С. ПАВУ.

Аныяк кадарчы

Таңды районуң «Коммунизмниң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң инек кадарчызы Кызыл-оол Саа-хөө колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының бирээзи болуп турар. Ол ам дерт чыл дургузунда мал кадарын келген.

Эш Кызыл-оол Саа-хөө амгы үеде 302 баш молдургаларны бо хүннерге чедир чер олары-биле хүн кыштагладып турар. Оон молдургаларының кажаазының ишти арыг-сылыг болгаш чылыг.

Ол аныяк малчын СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренип көргеш, эът бүдүрелиниң мурнакчызы болуұ ажылдарын хүлээнген. Ол, бо чылын «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарны чагыдып алган, дедегейде болгаш Төрээн чуртта болуушкуннарны номчуп билип ап турар.

О. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ооң үлегери-биле

Түлүш Макпалдың ады бистин республикада сураглыг апарган. Ол болза Тываның хоочун болгаш мурнакчы саанчыларының бирээзи. Назыны улгадып, пенсионер апараазда, саанчылап ажылдарын ол үргүлчүлевишаан.

Эрткен чылын 12 инекти саарын болдунга ол хүлээнип алган. Дүржүлгалыг саанчы мурнакчы аныяк саанчыларлан хожудавайн, инек бүрүзүнден ортумаа-биле 2040 кг сүттү сагган. Макпал үгбайның дүржүлгазының өөренип алган аныяк саанчылар Мария Балдан биле Саичы Көк-кыс олар ам республиканың мурнакчылары болуп, кайызы-даа бир инекке онааштыр 2570 кг сүттү сагганнар.

М. САНДАК.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕН АЖЫР

«Найырал» совхозтуң Булун-Теректе сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери 1962 чылда боттарының социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткеннер. Ферма ниитизи-биле 252 тонна сүт бүдүрер даазнын 274 тонна кылдыр, инек саныңдан ортумаа-биле 1260 кг сүттү саап алыр деп хүлээлгезин 1256 кг кылдыр, күрүнеге 170 тонна сүттү садар планын 200 тонна кылдыр күүсеткеш, совхозтуң директору эш Сарыг-оол олар инектерни дыка эки одарладын келгеннер.

Ол ферманың ажылдакчылары амгы үеде зооветеринария күрүзүнда өөренип турардар.

Б. БАЙЫС.

ХОЙЖУ

Күлүзүнүүн кадар, агы болгаш эм оттарыыг делгем оларлары шээр малга таарымчалыг-даа черлер болдур ийин. Мында Улуг-Хем районуң «Х Улуг хурал» колхозунуң хойжузу, коммунист Сат Баян-оол чурттап, ажылдап турар.

Ол, 1960 чылдан бээр шээр мал кадарын келген. Үш чыл дургузунда төрөөн колхозунга 1000 ажыг баш хойну өстүрүп берген.

Эш Баян-оол эрткен чылын 100 хойга онааштыр чүс хураганны ажаал алган. Оон хойларны чайгы үеде Ооран-Оймактың серинн чайлаанга эки семирээн.

— СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын танышкаш, чеди чылдың бешки чылынга үлам эки түннелдиг ажылдаарынче сорук кирдим. Кадарган хойларым хүр кыштаглап тур. Чаа чылдың баштай төрүттүнгеп 30 хураганнарын чидириг чокка ажаал алдым. Коммунизмниң материал-техниктиг базазын түргузарынга хүүмда күш-ажылчы салымыкшынныг боон турарын өөрүүчүг-дүр—деп, эш Баян-оол чугаалап турар.

Бо чылын 100 хойга онааштыр чүс хураганны, хой санымдан 2,5 килограммдан ээвээш эвес дүктү алырын хойжу хүлээнген.

М. МЕНДОТ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Хураган-на, хураган!

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Хөлөнүң сайырында 20 ажыг молдун чүүүн-чүзүн малдары күүн кыштаглап турар. Январьның амгы хүннеринде хойжуларның кодан бүрүзүнде чаш хураганнарның бачымнанчыг чиңге үннери чиңнейнип турар апарган. Хойжуларның чүүктээн инчеектери куруг келбес: хураганна, хураган! Оларның дүне, хүндүс-даа чугаа-соолу, дүжүү-дүлүүдаа хураган-на, хураган! 700 ажыг хураган—баштайгы дүжүт ол.

Дүржүлгалыг хойжулар Х. Үүртаң, М. Шыырап, Х. Байыр оларның кодаңнарында 120—170 чаш хураганнар немежип, эки аазының эптиг-авнаың дорукчурулгазында өзүп турадлар.

Алдыы-Хөвүүнүң карандыктыг сиртиндэ бора булут дег хойлар оожум өөрөлдөп бадып орлар. Оларның соонда дүржүлгалыг хойжу Х. Үүртаң чүктешкизинде элээн хойжу навайлаан, оларны-биле өөнчө келээзининг үглеп олур. Өөзүнде күргаг өдөн, дус чөчүр, сиген болгаш сула белен. Ынчангаш хойжунуң сетинли серген, сыны хөнү. Оон хүннүң-не олча-өмактыг кээп турарын көргеш, кадайы Серен будуу хүлүмүүрүп, белеткээн чөнин саалып бөөгеш, боду сакманның хүлээлгезин күүседип кирипгер.

Шолун-Ойда амыдырал база ындыг хөгдүг болгаш солун. Ында Хомушку Байырның кодаңы. Ол, кидистеп кылган чылыг, чымчак инчеенде бир хүн дөрт ийистерни чүүктөп алган чораан. Оон назыны үлгады-даа берген болза, төлептиг, будуштуг күш-ажылыбиле совхозтуң мурнакчыларының одуруунда.

Хөнделеңде хойнуң массалыг ооллаашкыны эгелээни бө-дур. Кыштың байдалы амдыызында чогумчалыг. Ынчаяза-даа берге үе мурнууста. Ол дээрге час. Чазын мал чемнериниң нурлавыры эвээжээр, деңгилде нудулаар апаарын малчыннар боттарының практиказындан билирлер. Ынчангаш сорулга болза баштайгы чедиишиннерге менээргенмейн, бүгү күштү, арга-дүржүлгаңы майдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынче, улуг маяды менди кыш ажырарынче саяза чогуур.

А. ДОПЧАА.

Улуг-Хем районуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң № 2 хойжу бригадазында коммунист Д. Доржунуң кодаңында 120 тогду хойлар төрээн. Оларның хураганнары менди алдынган. Январьның төнчүзүнде болгаш февральдың ортан үезинде ийи кодан хөй ооллап эгелээр. Үш кодаңны аралаштыр ооллалыр тарын бөөзадылганы чорутканы чаш хураганнарны сакман метөөү-биле хүлээп ап, доруктурарынга бригаданың кижи күүгү шын ажыглаттынарынга дузалыг. Бригаданың бүгү хойларын коммунист Д. Звен-оол тарып бөөзаткан.

1963 чылда бригада 100 хойга онааштыр 100 хураганны, хөй бүрүзүнден 3 кг дүктү алыр дээш демисеэмп турар.

Т. АГАРБАА.

Кышкы суггарылга

Ынчан январьның чавзы чүве. Шаяа кежээлиитей «Тээли» совхозтуң Шатта кадарчыларындан батказш, Көп-Сеңктүң Тейлерде хөйжу бригаданың турлаанга чоокшулап кээривиске, «Кандан бугазын» Белдиң дөнмас кара суу, чайгызы ышкаш, дола берген, шаалады агып бадып чыдар болду. Ол буганы хөйжу бригаданың бригадири Моңгуш Кандан бодунуң хөйжуларының күүгүн эвилелдеп турган ышкаан. Ынчангаш совхозтуң ажылчыннары оңу «Кандан бугазы» деп алдарлыдып адаанмар.

Бугалы душкан-на черинден кежер аргажок болганымдан ковуруглап машинам, бригаданың төвүнге келдивис. Бригадирниң кавайы Салчан Кандыр-ооловна биле хөйжу Салчан Чанзан-оол кожаа өвүрдэн иевген дөтпелерни ийи белүкке үзүп алгаш, силос-биле чемгерип турдывр. Каап берген силосту дөтпелериниң хөптактанып чип турарын көргеш, «дөтпелериңер силосту кайы хире чиир-дир?» —деп, айтырдым.

— Чүү дээр бөөр оңу—дээш, Салчан үгбайның уламчылап чугаалазыны болза:—моөң мурнунда силос-биле хөй чемгерип чораан эвес, оөң эки, бөгүн канчап билир бөөр. Силос дээрге чүгле инектерге эки чаа эвес, харын хөй азыраарынга база кайгамчык эки чаа чүве-дир. Моөң дөтпелерим оон өскө чүве чивээли дээр чыгам ышкаш-тыр. Кежээлиитей аал кодаңынга чоокшулады кадарын келиримге, силос чиксээш, кижиге алдыртпайн, аалче маңнажып кирип келгенимөри бө-дур.

Улуг кажаанның өскө үжүнда дөтпелерни чемгерери-биле силос дажыглап турган Чанзан-оол тургаш:—мал семиртириңге силос тергиин-не чаа чүве-дир. Бай-Тайга хар улгады бээрге, күүгү арып, даваннары тастаан 530 дөтпелерни маңаа экилегеш, силос кодаңы чаа бөрип азыраарывысна, мындаазы чок, харын-даа семирип эгеледи — деп чугаалады.

Силосту өскө төрүүр хөйлар кодаңнарынче база сөөртүп чадирип турар.

Ол арозында Моңгуш Кандан, өшкү кежи хөрөктээжин, суг сүзер узун хончулуг идинин кетпен, демир хүүрээн эктинде салып алган, бө-ла кылаштап келди. Оон бригадир-биле чугаалажып эгелединис.

— Бригадир бөгүн кала четкен ирги?

— Всиээр кайнаар-даа чөрбадым. Бө чылын кукуруза тарыыр дээн черниистн суггарып турдум.

Мээн-биле кады чораан, Чадаана эргелелиниң кол агроному эш Сотпа ышкыын «суггарылга» деп чугааны элдепсине бергеш,—ол дыка-ла солун чүве-дир, чугаалап көрүңөр, акый—диди.

— Ийе чер суггарып турдум. Бө тейлер базарынга эртken чылын бистиң хөйжу бригадавыс бир-ле дугаарында буга-сумун үндүрүп, тараа тараан улус бис. Тарылгавыс түңнели багай эвес болган. Бө чылын мал чемнерин долдур белеткээр дээш тарылгага белеткенип, бө шөлдү суггарып азы булуктадып турарывыс ол-дур ийин.

Эрткен чылдың апрельде тургустунган хөйжу бригада малдың быжыг чемчуурун тургузарының чугулазын үнелеп көргеш, ол-ла чылын 102 га кукурузаны, 82 га чаңгыс чылдыг сигенни тараваш, малдың шыктыг болгаш бедүүн чемнери-биле бүрүн хандыртынган, хөйларын кукуруза силозу-биле чемгерип турары ол-дур.

1963 чылда кукурузаны 100 гектарга тарыыр дээш кышкы суггарылганы эрткен чылдың ноябрьда-ла эгелээн. Бистиң чораан хүнүүвүсте чедир 93 ганы суггарып алган. Кукурузаның га бүрүзүнден 500 центнер ногаан массаны алыр деп планнаан. Ам ол хире булуктадыр суггарып каан черден бедик дүшүттү востүрүп албайн канчаарыл. Оон ынай өскө мал чемнерин база 100 га черге тарыыр.

— Бүгү шөлдүң суггарылгазын март 1-де доозар дээш ажылдап турар бис. Кукурузадан ажгыда, 10 га шөлге чигир свёклазын база тарыыр дээн бис. Оңу тарыыр шөлдүң га бүрүзүнге 10 тонна одек төгер дээн бис. Моөң күүсеттинери биске тергелиг трактормуу тускайлап бээриңден хамаажыр—деп, эш Кандан база чугаалаан.

Езулуг ажыл-агыйжы кижилер бө-дур. Суггарылганы чүгле чайгы үеде дүмчүкке тулуп кээрге чорудар эвес, харын кышкы үеде-даа чамдык черлерге чорудуп болурунуң барындаазы бө-дур. Кыжын булуктадыр суггарып каан черлериниң ол-шыгы чазын кайы хире болуру кымнын-даа бодалынга билдингир. Бө дээрге бедик дүжүт алырының ажыл-агыйжы аргазы, курлавыры-дыр. Мындыг ажыглаттынмайн турар курлавыр өскө чөрөөрдө база бар.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ.

Сыстыг-Хемде тудуг мажы белеткээр участоктуң трактеринн П. М. Владимиров эрткен чылдың чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ам ол «ДТ—40» деп трактор-биле хүн порналың бөгүнүр 40 кубометрни смөртүр турган, 60—70 кубометр шимгы соөртүп турар.

Чуруктa: П. М. Владимиров.

Фотозу В. ЛУТКОВТУУ.

ЫНДЫГЛАРНЫ ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЕП, ШЫН ОРУКЧЕ КИИРЭЭЛ!

Артка чугаалажыг

Алаш биле Хөнделеннин сыныш чаазап, кыыгаазы болуп турар Кек-Арт деп артчыгаш бар. Ол арт эрте шагдан тура-ла чонуун чоон оруу болуп, теве моогени дег, керүзинип калган чылар. Арттар черле ындыг чыдары ышкаш, халымарлап, шагның дерт аргилдезинде соок сырын, чамдыкта күштүг дүвүлүг хат-боран-даа тургулаары, аңаа база-ла ындыг.

Бир-ле катап кыржан соок хүн С. Монгуш аңаа үнүп келгеш, аъдын баглап каапаш, Бай-Тайгаанынче чапчыккан аайы-биле, «бүрүүлатпайн көр» дээнзиг көргеш, улуг кара боозунуң буттарын харже киир шашкылаапаш, таакпылап олурган. Үлаваанда арттын аскы чүгүнден өнгүр хептиг, бир кижи шан-хыраазы-биле олче үткүштүр үнүп олургалының көргеш, манаглаап... Белзе-ле ылап таныжы С. Хертек хүлүмзүүү-биле эжилешпишаан, аъдындан дүшкеш, таакпы солушкан. Соок ыйып, хат бөрттүң халбаннарын сыдымнап турза-даа, олар маңаа таакпы тыртым хөөрежир арталыг болганнар.

— Че, кайда чүнү кылып, кастың ойарып, она берген чөр сен моң өнүүк?— деп, чугаа эреп С. Монгуш Хертекче токпак данзазын сунган.

— Ак-Довурак суурда-ла болгай мен.

— Ак-Довуракта че?

— Ийе, ында мен—дээш, С. Хертек адыштарын дүрбүп эжинче, «оон ынай айтырыын бар бе» дээнзиг көргеш.

— Ажыл кижизи, ажыл шагында чоп прогуллап чоруурун ол, оол?

— Чек, мен дүүн ээлчээм арттиргеш, аалга ыяштап бээр бир машина алгаш, үнүп келдим, ам-даа бир хонгаш ээлчээм кээр. Ээлчежип ажылдаар улуг болгай бис...

— Аалың көшпээн бе, кажан көжерил?

— Хөнделенде хевээр, чайын-на... Чылыырга бажын алгаш, көжүп аар мен, үргүлүү аргыш болур-дур мен. Кызыл-Мажалыктан хүнүүн-не автобус ийи катап Хөнделенче аргыыр болтай — деп, сонуургаткаш, эжинден айтырган:

— Сен чоп ажылдавас-даа, хемнер кезип-ле чоруп берген сен? — деп, черле билири эжиниден айтырыксаан-на күзелин илереткен.

— Ат кижи-дир мен ийин, харын—депкеш, «моон мени байысаап, экиирген. көргеттинген хөөрээ чүл» деп бодаап, ыыттаваан.

— Айда кайы хирени санап тур сен ынчаш?— деп, айтырган.

— Мен 75-ти холга арыг ап турмен. ында чамдык эштер 200—350 ажырып турар, а кадайлар безин хирээнди аштап тургаш. 80—90-дан кудулаттпас-тырлар, оол—дитеш, оон-даа хайыы хөөрээн. С. Монгуш ону дыннаап:

— Чүгээр-дир оо!..— дээш, аътанырынга белетвени берген.

С. Монгуштун сагыжынга ярлыбүрү түүлдер киргилеп, аъдын чедип алгаш, арттың аскы талазынче бадыткан. Аннаарын-даа соксаткаш, аалынче чорупкан. Оон сагыжынга, бүгү-ле олурүп чээн ап-мени арганын ол-бо чүгүнден ярлы-бүрү каттырыныыр дүрзүдүг «шулбустар» дег диригейнип, көстүп, кочулап тургулаан. Оон бодалын бир-ле чүве эмин эрттир өйүп чораан: «Чизечилер үнген!» деп, ол суурдан дыннаан. Дапзы-чизе чок сүттүг инектери оон караанга көстүп. тыныжы ырнынга «изиш-изиш» кылдыр дээп, ог долгандыр кылашташканы дыйыртырып дагжай берген. «Чогум чизем кайда ирги мээн, Кара-Хөлде хевээр чадавас боор» деп сеткил ону аргалап чораан...

Бо артка болган чугаалажыгда ийи кижини деннештирип көөрге, С. Хертек хөй-ниитиниң, күрүненин ажылынче ёзулуг бердинип, сеткил-сагыжы-биле шын орукту шилип тыпканнарның төлээзи-дир. Ол мурнунда демги эжи дег чурттап чораан. Күш-ажыл деп чүве билбес аннап, садыгдан далган, шай, таакпы садып алгаш, хемнер бажынче чидир көжүп чоруй баар, бодунуң хуу өнчүзүнге сонуургалдыг арат чораан. Ам күш-ажылдың сагыга-чурумунуң ёзулуг ээзи, хүлээлгезинге эки билир ажылчын болган. С. Монгуш болза, мурнунда колхозка кирип алгаш, ажыл кылбас, «озът баштап», аскы колхозче шилчип, «хуу шинчилел кылып» дезип чоруурларның артынчызы. Оон черечизи болза Хөнделенден хөнүү калгаш, «Кара-Хөл» колхозка барып киргеп, ол улус база-ла аңаа олуртпастай бээрге, дедир көшкеш. Кызыл-Тайганың булуңмускуй черлеринде хоргастанып, хуу херээн үнелевишаан, хөй-ниитиң ажылын кылбастарның бирээзи тодаргай. Ындыгларны хөй-ниитиниң оруунче эдертип, кижизидер керек.

А. ДОПЧАА.

Түннел чүнү көргүскенил

УЛУГ-ХЕМ районнуң башкыларының январь төвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдери болгаш район школаларының ажылын улам ынай экижидериниң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалаткан.

Башкыларның январь төвүлел хуралдарындан

Районнуң улус өөредилелериниң ажылдакчыларын пленумунуң шиитпирлерин чаңгыс эпсеткилдиг деткип, оон материалдарын хамаарыбиле өөренимишаан, көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга таныштырып чорударынга идепкейлиг киржип турарлар. Агитаторлар эштер Ак-кыс, З. Аракчаа, Кудрявцева, «Куукова, пропагандистер К. Ким-оол, Т. Биче-оол, С. Севеп болгаш өскелер-даа партия организацияларынга пропаганда ажылынга дузалап, чонуун бедик хүндүткелин чаалап ап турарлар.

Партияның XXII съездизиниң төвүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, школаларның өөредилге-кижизидилгиг ажылдарын улам экижидер талазы-биле районуң башкылары 1962—63 өөредилге чылының бирги чартыында күжениишкининг ажылдааннар. «Х Улуг хурал» колхозтуң Кара-Талда эге школаның коллективи (эргелекчизи К. Ким-оол, башкызы С. Кара-кыс), үш чыл уламтыр ийи чылчылар чок ажылдап келген. Бирги чартык чылда Ийи-Тал (директору эш Бавуу-Сюрюн), Эйлиг-Хем (директору эш Биче-оол) сес чыл школаларды база-ла эки өөредилгени чедип алганнар.

Ийи-Тал сес чыл школазының коллективи хөй-ниитиниң организацияларды болгаш ада-иелер-биле быжыг харылзааны тудуп, хөй-ниитиниң чаа эгелээшкиннери-биле школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын шын холбаштырып турарлар.

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидеринге бир кол түүл болза, школа коллективи, класстың удуртукчузу болгаш туспуз артемнерниң башкыларын школа бүрүбүнге ийи чылчылар турбазын дээш демиселди калбартып, тодаргай хемчеглерни чорудары болуур.

Чамдык школаларның коллективтери хөй-ниитиниң организацияларынга даянып, ада-иелер-биле ажылы экижидип, школада комсомол, пионер организацияларынга улуг кичээнгейни салып турар апарган. Башкы бүрүзү кичээлге бүгү талазы-биле хынамчалыг белеткенип, кандыг-бир теманы хүн бүрүнүң ажыл-херектери-биле харылаштырып, көргүзүг материалын ажылгап, экскурсияларны колхоз, совхозтуң бүдүрүлге черлеринге арттирип чорутканы чамдык башкыларның ажылынга бедик түңнелди көргускен. Оон түңнелинде ниити районда 54 башкылар башкылап турар артемнериге чүс хуу өөредилгени чедип алганнар.

Ол чаагай черекке класс удуртукчулары башкылар эштер: Г. Тогусоол, В. Одонова (Арыскан), З. Аракчаа, Д. Серен (Чааты), В. Попова (№ 2 школа), Н. Крыцина, С. Сат (Баян-Кол) И. Оюн (Хайыракан) В. Леонова (Ийи-Тал) болгаш өскелер-даа улуг мергежилдиин көргускеннер. Түс-түс артемнер башкыларындан эштер Знаменская, Зубова, Сергеева, Злобина (№ 1 школа), Коростелева (№ 2 школа), Кудашова, Сартыков (Арыг-Узуу) болгаш өскелер-даа боттарының класстарынга эки өөредилгени чедип алганнар. № 2 школаның химия, биология башкызы М. Коростелева ууге уроктарны эки эрттирип турар эвес, бодунуң мергежилин улам бедидип, мурнакчы дүрүмнүң үзүлдәлерин дидимп-биле ажыглап турар.

Ындыг-даа болза бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң Хөөлүзүн амыдыралга боттандырар ажыл районда ам-даа кошкак. Бирги чартык чылда 179 өөреникчилер школазындан чорутkан. Ол ышкаш Чаа-Хөл, Арыг-Узуу болгаш Шагаан-Арыг № 2 школаларда чылдагаан чокка өөредилгезин каап турар өөреникчилер бар.

Районнуң школаларының өөредилгезиниң шынары ниитизи-биле 87,4 хуу болган-даа болза, 646 өөреникчи багай демдектиг өөренген.

Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидерине, оон материалдыг баазазын быжыглаарынга, ажыл-агый удуртукчуларының колхозтарда, совхозтарда партия, совет органнарның практиктиг дузазы чүгүлә болур. Жданов аттыг колхоз хөй-ниитиниң күжү-биле интернатты ажыглалга киргген. «Улуг-Хая» совхозтуң директуязы, ында ажылчын комитеди Хөндергеде эге школаны ажыдарынга эки дузалашкан. Ол ышкаш чижекти «Куш-ажылдың хостуу» колхозтан база көргүзүп болур.

Хөй-ниитиниң ындыг эки эгелээшкинни, боттуг дузаламчыны чамдык черлерде бар-даа болза, ол калбак нептераашкинни чамдык удуртукчуларның тоол көрбейн турары четпес. Чаа-Хөл ортумак школаның өөренир класстары хагдыпып, оттуулар чүүл-биле хандыртынмайн, бүсбиле ажылдаар система үрелген таарымча чок чорук. «Найырал» совхозтуң удуртукчулары эштер Доржулдай, Хунай-оол, Кунгаа, Сыгыр-оол оларны дүвүретпейн турар.

Д. АРАНЧАА.

* * *

ТӨӨН-ХЕМЧИК районнуң школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның экижээнин бирги чартык чылдың түңнелдери көргүзүп турар. Бүдүрүлге өөредилгезин боттандырар талазы-биле школаларда эвээш эвес ажылдар кылдынган. Школаларның өөреникчилери чүгле теория талазы-биле билиглерни ап турар эвес, ажылдап база билирлер. Күш-ажылчы кижизидилге Чадаана хоорайның № 1 болгаш № 2, Бора-Тайга, Шеми, Чадаана суму школаларында эки тургустунган. Чижээ, Чадаана хоорайның № 1 школазында (директору эш Биче-оол) бүдүрүлге өөредилгезинде 168 өөреникчи хаара түттунган. 67 кижи трактористер, 91 кижи малчыннар болур дээш өөренип турар. Ол школаның 10-гу клазының өөреникчилери практиканы фермаларга, трактор бригадаларынга, «сельхозтехника» салбырынга арттирип турарлар.

Башкы ажылынга мергежилин улам сайзырадып, боттарының ажылдап турар класстарынга, башкылап турар артемнериге өөредилгениң бедик шынарын чедип ап, башкылаашкында чаа түүлдерни ескерип, оларны хүн бүрүнүң практиктиг ажылдарынга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар мурнакчы башкыларның одуруу улам калбарып турар. Ындыларга: Чадаана хоорайның № 2 школазында литература башкызы Подымова, математика башкызы Борисова болгаш ол-ла школаның башкылары эштер, Сыч, Бакун, Стахневич, Суг-Аксы школазының төөгү башкызы Трапицина, бүдүрүлге үндезинниринин башкызы С. Маадыр-оол, Чадаана суму школазының биология башкызы Н. Нүрсат олар хамаарыжыр. Ол ышкаш, Шеминде башкылар А. Монгуш, О. Маннай-оол, Хөндергей Сартыков (Арыг-Узуу) болгаш өскелер-даа боттарының класстарынга эки өөредилгени чедип алганнар. № 2 школаның химия, биология башкызы М. Коростелева ууге уроктарны эки эрттирип турар эвес, бодунуң мергежилин улам бедидип, мурнакчы дүрүмнүң үзүлдәлерин дидимп-биле ажыглап турар.

Районда бүгү-ниити өөредилгезиниң талазы-биле план күүседиттинген болза-даа өөредилге чылының эгезинде турган өөреникчилерден бирги чартык чылда 29 өөреникчилер түңнелге кирбейн барганнар. Бо талазы-биле байдал Чадаана коорайның № 1 болгаш Ийме школаларында багай. № 1 школадан чоруткан 7 өөреникчиниң аскы школада өөрени берген даарзының дугайында шынызыга чок. Ийме школазындан 10 өөреникчи чоруткан.

Өөредилге чылының бирги чартында 900 ажыг өөреникчилер багай демдектерлиг болганнар. Тевеҳая школазында класс удуртукчузу Оюн Норбунуң клазының өөредилгезин 39-ла хуу, Чыраа-Бажы школазының 7 «Б» клазының (класс удуртукчузу Ооллукай) 52 хуу, ол-ла школаның 8 «А» клазының (класс удуртукчузу Демчик) 53 хуу, Чадаана хоорайның № 2 школазында класс удуртукчулары Жигулиманың клазы 54 хуу, Удумбараның клазы 61 хуу болган.

Чөвүдел хуралга санал берген башкылар, школалар удуртукчулары ажыл-агый айтырыглары-биле чергелештир кол-ла кичээнгейни өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынарын белидеринче, башкылаашкынның чаа методтарын боттарының ажылынга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарынче, будүрүлге өөредилгезинин экижидеринче, өөреникчилер-биле класстан ташкаар ажылдарны солуп болгаш уткалыг болдурарынче угландырганнар.

С. ПАВУ.

* * *

БАРЫЫП-ХЕМЧИК. Бирги чартык чылда районнуң школалары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга чамдык түңнелдерни чедип алган. Бо талазы-билге Аксы-Барлык, Хөнделен, Доп-Терезин, Эрги-Барлык школаларын онзылап демдеглээри чугула. Башкы ажылынга мергежээн, ийи чылчыларны болдурбазының херээнге эки түңнелдерни чедип ап турар башкылар районда хөй. Оларга Р. П. Домрачёва, Непомнящая, Р. И. Шнырова (Ак-Довурак школазындан), И. С. Беленкова (Эрги-Барлык школазындан), Т. А. Сарыглар (Хөнделен школазындан), З. И. Шадрина, Шелудько (Шекпээр школазындан), Б. С. Ооржак, Буулар Солун-кыс (Доп-Терезин школазындан) дээш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ак-Довурак школазының директору эш Шикин бодунуң саналынга чылдагаан чок черге уруг-дарының школага өөретпейн турар чамдык ада-иелерни болгаш оларның хамаарыжып турар албан-организация черлерин шүгүмчүлээн. Оон чижээнге, «Барлык» совхозта Монгуш дээрэн кандыг-даа ажыктыг ажыл кылбайн турар, оон школа назылыг 4 уруглаарының чүгле чангызы школада өөренип турар.

Аянгаты школазының башкылары Липецк, Ростов областарның болгаш бистин республиканың мурнакчы башкыларының арга-дүрүлгезин калбаа-биле ажыглап турар дээрэн өөредилге эргелекчизи эш Немцова бодунуң саналынга чугаалаан.

Районнуң улус өөредилге-килдизи (эргелекчизи М. М. Даржаа) методиктиг ажылче эвээш кичээнгей салып турарын база чамдык черлерде (ылангыя Доп-Терезин школазында) башкыларның амыдыралынче сагыш салбайн турарын санал бергеннер демдеглээннер.

С. НАЗАРОВ.

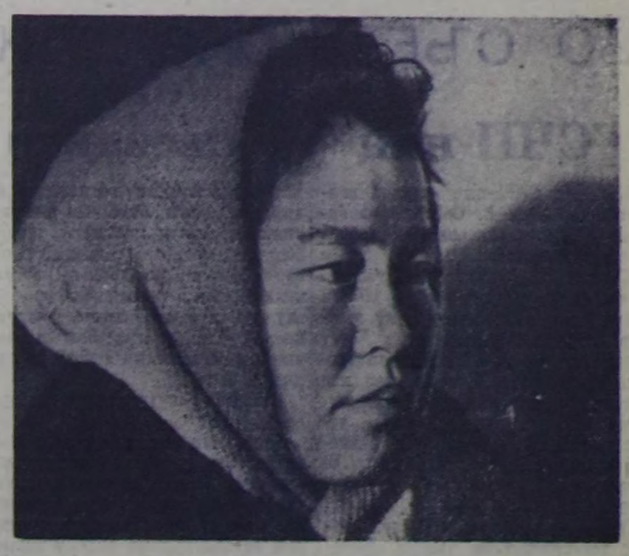

Кызыл хоорайның харылзаа конторазының телеграммалар тарадыр киидизинге үш чыл бурунгаар аныяк кыс Оюн Толзатмаа ажылдап киргеп. Даандырган ажыл-херекти күүседиринге ол дыңнангыр болгаш бичө сеткилдиг. Эрткен каш чылдарның дургузунда Оюн ажылынга багай диртпээн. Эки ажылдыг почтачыларның бирээзинге ол самадып, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Оюн Толзатмаа.

Фото И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

Херээженнерниң будурулгеге киржилгези

Бистин районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында 2085 херээженнер ажылдап турар. Оон иштинде: 164 кижи саанчылар, 193 херээженнер тудугда, 248 херээженнер ногаа ажылында болгаш оон-даа өске.

Боттарының онаашкан ажылынга улам-на мергежип, ак-сеткилдиг ажылдап турар херээженнерниң саны чыл келген тудум-на өзүп турар. 1962 чылдың бирги чартыында республиканың эң эки саанчыларының санынга бистен 22 кижи киргеп, а ийиги чартык чылда оон-даа хөй саанчылар планныг онаалгаларын ажыр күүседкилээн. Бистин саанчыларывыс А. Вейрам, З. Карташова, Ф. Поршенова («Межегей» совхозта), Оюн Чечек (дүржүлга станциязында), Монгуш Кара-кыс («Тээлелге» совхозта) болгаш өскелерниң-даа аттары республикада билдингир. Бисте он эки бызаа ажаачылары — дүржүлга станциязында С. Рузина, «Тээлелге» совхозта Монгуш Долгар.

Бай-Хаактың үлетпүр комбинадында даарамныга цегинин улуг мастери Павлушкина, херээжен хептаараакчызы Галина Сат олар даарап турар хептиң эки шынарын чедип ап, күш-ажылдың будурукчулуун бедидип тураалар.

Өткен чылдың декабрьның төнчүүзүнде районнуң харылзаа конторазының херээженнериниге өөрүнчүг хүн болган. Комсомолчу кыс Галина Иконниковаңың удурткан бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригалазы деп бедик атты чедип алган. Олар чонга ээлдек-авилең, онаалган ажылынга харыысалгалыг, өг-бүлезинге үлегерлиг чурттап, ажылдап турарлар.

Районда шүүтү 21 школа бар, школазының башкызы К. Өпей-оол оларның класстарынга өөредилгенин шынары 100 хуу болган, Хөр-Тайга школазының 8-ки клазында чангыс-даа багай демдектиг өөреникчи чок.

Ындыг-даа болза школаны амыдырал-биле, өөредилгени күш-ажылбиле холбаштырарының талазы-биле районнуң улус өөредилге киидизинин, чамдык башкылар коллективтериниң, партия, профэвилел, комсомол организацияларының ажылында четпестер эвээш эвес дээрэн илереэн.

Районда бүгү-ниити өөредилгезиниң талазы-биле план күүседиттинген болза-даа өөредилге чылының эгезинде турган өөреникчилерден бирги чартык чылда 29 өөреникчилер түңнелге кирбейн барганнар. Бо талазыбиле байдал Чадаана коорайның № 1 болгаш Ийме школаларында багай. № 1 школадан чоруткан 7 өөреникчиниң аскы школада өөрени берген даарзының дугайында шынызыга чок. Ийме школазындан 10 өөреникчи чоруткан.

Өөредилге чылының бирги чартында 900 ажыг өөреникчилер багай демдектерлиг болганнар. Тевеҳая школазында класс удуртукчузу Оюн Норбунуң клазының өөредилгезин 39-ла хуу, Чыраа-Бажы школазының 7 «Б» клазының (класс удуртукчузу Ооллукай) 52 хуу, ол-ла школаның 8 «А» клазының (класс удуртукчузу Демчик) 53 хуу, Чадаана хоорайның № 2 школазында класс удуртукчулары Жигулиманың клазы 54 хуу, Удумбараның клазы 61 хуу болган.

Чөвүдел хуралга санал берген башкылар, школалар удуртукчулары ажыл-агый айтырыглары-биле чергелештир кол-ла кичээнгейни өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынарын белидеринче, башкылаашкынның чаа методтарын боттарының ажылынга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаарынче, будүрүлге өөредилгезинин экижидеринче, өөреникчилер-биле класстан ташкаар ажылдарны солуп болгаш уткалыг болдурарынче угландырганнар.

С. ПАВУ.

* * *

БАРЫЫП-ХЕМЧИК. Бирги чартык чылда районнуң школалары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга чамдык түңнелдерни чедип алган. Бо талазы-биле Аксы-Барлык, Хөнделен, Доп-Терезин, Эрги-Барлык школаларын онзылап демдеглээри чугула. Башкы ажылынга мергежээн, ийи чылчыларны болдурбазының херээнге эки түңнелдерни чедип ап турар башкылар районда хөй. Оларга Р. П. Домрачёва, Непомнящая, Р. И. Шнырова (Ак-Довурак школазындан), И. С. Беленкова (Эрги-Барлык школазындан), Т. А. Сарыглар (Хөнделен школазындан), З. И. Шадрина, Шелудько (Шекпээр школазындан), Б. С. Ооржак, Буулар Солун-кыс (Доп-Терезин школазындан) дээш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ак-Довурак школазының директору эш Шикин бодунуң саналынга чылдагаан чок черге уруг-дарының школага өөретпейн турар чамдык ада-иелерни болгаш оларның хамаарыжып турар албан-организация черлерин шүгүмчүлээн. Оон чижээнге, «Барлык» совхозта Монгуш дээрэн кандыг-даа ажыктыг ажыл кылбайн турар, оон школа назылыг 4 уруглаарының чүгле чангызы школада өөренип турар.

Аянгаты школазының башкылары Липецк, Ростов областарның болгаш бистин республиканың мурнакчы башкыларының арга-дүрүлгезин калбаа-биле ажыглап турар дээрэн өөредилге эргелекчизи эш Немцова бодунуң саналынга чугаалаан.

Районнуң улус өөредилге-килдизи (эргелекчизи М. М. Даржаа) методиктиг ажылче эвээш кичээнгей салып турарын база чамдык черлерде (ылангыя Доп-Терезин школазында) башкыларның амыдыралынче сагыш салбайн турарын санал бергеннер демдеглээннер.

С. НАЗАРОВ.

Кижизидикчи Салчан

Тээлиниң уруглар яслизинин кижизидикчизи Салчак Күске өстүрүп кижизидип турары бичии уругларга эптиг-ээлдек болгаш оларның ынакшылын чаалап алган. Сережа Шелепов, Салчак Белек, Мяша Иргит болгаш оон-даа өскелер азырап өстүрүп турар угбазынга кончуг ынак, оон чарылбастар.

— Бичии уруглар-биле кады ажылдаксаар кижи мен. Олар үргүлчү шимээн-даалт үндүрүп, хөделген турар. Ындыг-даа болза оларның оозунга черле дүвекпинмес мен—деп Күске чугаалап турар.

Тээлиниң уруглар яслизинге ол ийи чыл ажылдап келген. Ол үеним дургузунда ада-иелериниң талазындан чангыс-даа хомудалды ол ыяшаң көрбээн. Оон өстүрүп турары бичии уруглар кезээде арыг-сиилиг, омак-хөглүг болуп турарлар. Күске оңгу классты арткен чылын аныяктарның кежээки школазынга дооскан. Ам ол башкы институдунга киирелин күзеп турар.

В. ШАБАЛИН.
Тээлиниң 11 чыл школазының башкызы.

Аныяк башкы

Суук кара чаъ-жын чылбыйтыр дырааш, чушкуузунда борбайтыр өрүп алган, каттырымзап чоруур, шоваа характырлыг аныяк башкы кыстың Барыын-Хемчик районда Доп-Терезин школазынга болгаш ында интернатка тургулуу көрүп болур. Ол болза есс чыл школазының 6 «б» клазының башкызы комсомолчу Ооржак Байыр Сереевна-дыр.

Ажылгыр кижиниң арын-шырайы беәин өөрүшкүлүг болгаш кыптыгып орган ышкаш көстүр болгай. Байыр Сереевна база-ла ындыг: омак-хөглүг, олут чок, ажылгыр бүдүш оон шырайында илден.

Ол 1960 чылдан эгелеп Доп-Терезин школазынга башкылап эгелээн. Бо аразында Байыр Сереевна суурнуң чонунуң болгаш школа коллективиниң хүндүткелин чонга өптиг-эвилең ажыы-чаны-биле болгаш ажыгыр чоруу-биле чедип алган.

Байыр Сереевнаның удуртуп турары 6 «б» класта 19 оолдар болгаш уруглар өөренип турар. Олар бирги болгаш ийиги улуунарда чангыс-даа багай чок, чүс хуу өөренгеннер.

ШКОЛАДА чангыс-ла ол класс чүге ындыг эки өөредилгелиг-гил? Азы ында шүүтү «эки өөреникчилер» чыглы бергени ол бе. Чок, бо класста өске класстарның өөреникчилери ышкаш, билиглерни болгаш чанчыларыны кончуг дүрген-даа, оон оожум-даа, улуг күшбиле, элээн үеним дүргузунда-ла шиңгээдип алыр өөреникчилер бар.

Ол бүгү—башкының чүткүлүг күш-ажылының түңнели-дир. Ол күжениишкин чүгле улдун түңнели чоокшулап одурда эвес, а уруглуунун, хүн бүрүнүң күш-ажылы болур. Өске бүгү класстарда ышкаш, Байыр Сереевнаның класының өөреникчилери багайларны чамдыкта алгылаптар. Ындыг таварылгада Байыр Сереевна ол өөреникчизин эдертпеш, оон бажыныче чоруп каар. Эччи кижиниң варыгның чылдагаанын тодарадыры ышкаш, өөреникчиниң чүге багай демдек алганын башкы база-ла ынчаар илереэр: кичээл катаптаваан бе, ному чок бе, бажынынга кандыг-бир таарымча чок байдал болган бе база ону кандыг аргалар-биле эдерип ада-ие-биле ылаявыла сүмележир. Ынчангаш оон ада-ие-биле харылзаазы быжыг. Ол, ада-иелериниң бажыннарын кудумчулар аайы-биле мелдий салып-да кезип турар. Ол чораан, өөреникчилерниң чүгле өөредилгезин сонуургаар эвес, а оларның арыг-шеверин, аажы-чанын, эш-өөрү-биле пайыралын база чугаалажыр. Чижээ, чоокта чаа Х. Монгуштуң бажыныңга баргаш: «бажыңнар кажан чугайлаар силер, солун чагыдып алган силер бе, оглунар Борис эрткен неделяда чүге чунар бажынавазы?» — дигилеп, оон-биле бесседаны чоруткан. Чүгле ол эвес, партия болгаш чазактың чонуун мурнунга салган сорулгаларын база иштикпи. Даштыкы байдалдар дугайын Байыр Сереевна ада-иелерге таныштырып чоруур.

Башкы Ооржактың ада-иелер-биле быжыг харылзаалы тудуп турары таварылга эвес. Ада-ие-биле быжыг харылзаа чок башкы класынга өөреникчилерни багай чок кылдыр өөретсе-даа, оларны бүгү тала-биле эки кижизидип шыдавас. Башкының сорулгазы—келир үеним сөлакчызын чүгле бижип, номчуп, санап билир кылдыр өөредиринде эвес, а оон турак чок. оларны культурлуг аажы-чанга, коммунизм үезинин кижизинин моралдыг дүрүмүнүң принциптеринге кижизидери болур. Бо сорулга ада-иебиле быжыг харылзаа чокка чедиишкининг болбас.

БАЙЫР СЕРЕЕВНА интернатка доктаамал барып, уругларга чүве аргыырын, угулзалзп токкарларын өөреткен турар. Оларны ниити чуртталга черинге канчаар чурттаарын, оруннарны канчаар эдерин, өрээлди канчаар арыг-силиг тургузарын айтып берип турар.

Аныяк башкы школага кежээлерде өөреникчилерге танцы, ыры азы шин өөреткен турар. Школага тематикалыг болгаш оюн, концерт кежээлери оон кижизидилгези чокка эртип көрбээн.

Ол, ниитиге ажыктыг күш-ажыл кичээлин ян-не бодаачалыы-биле эртирип турар. Оон бүгү 19 өөреникчилери ус-дарган, уран-шеверлер. Бир кичээлде класын чугайлаан, өске кичээлде пионер комнатазын шеверлээн, үшкү кичээлде класының эт-херекселдерин септээн турарлар.

Байыр Сереевна школада төөгү болгаш ботаника башкылап турар. 5—7 классчыларның 150 хире өөреникчилериниң оон эртеминге багай алган кижи чок. Чүге дизе оон башкылаашкынны солун, көргүзүлге материалдарын үргүлчү хереглеп, эртемнерни амыдырал-биле шын холбаштырып турар. Ам ол Кызылда күрүненин педагогика институдунуң 4-кү курузунда бот-өөредилге-биле чедиишкинниг өөренип турар.

М. ЭРГЕП.

БИСТИҢ ДУРЖУЛГАВЫСТАН

Ниити ажылдар талазы-биле бистин ада-ие комитединиң эргелээшкини-биле школаның ада-иелери эрткен 1961—1962 өөредилге чылында тайгага 2 удаа организастыг шефтээшкинни кылып, 300 ажыг кубометр ыяшты халзска белеткээн. чаа туттунган школаның 750 дөрбелчин метрин штукатурлаап, 800 дөрбелчин метрин база-ла халас чугайлап бергеннер. Ол-ла бүгү ажылдарны кылганы школага 800 ажыг рубльди кампан алыр арганы берген.

Бо өөредилге чылының кышкы дыштанылгазының үезинде бүгү ада-иелер шеф чарлааш, школаның 4 класстарын чугайларынга 70 хире кижи идепкейлиг киришкен.

Комитеттин амгы үеде кол сорулгазы — өөредилге-кижизидилге л и г ажылдарны чогуур деннелге чедир экижидерп база бүгү ада-иелернин школа-биле быжыг, доктаамал харылзаазын чедип алыры болгаш школага келир өөредилге чылынга белеткел ажылын эгелээри болур.

Ч. БАЙЫР.
Өөредилге эргелекчизи.

БО СЪЕЗД ОНЗА УЖУР-ДУЗАЛЫГ

★ ☆ ★

ГСЧП-ниң VI съездизи ажыттынган

БЕРЛИН. СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Селиверстов биле Е. Башмачников оларның дамчыдып турары болза:

Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары январь 15-тин хүнүн улуг байырлалдың хүнү кылдыр манап келгеннер. Аңаа бүгү республика үр үеде белеткенип турган. Ол байырлалга чоокшулап кел чыткан хүн бүрүзүн немец ажыл-ишчилер чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуп турган. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизиниң ажыттынар хүнүнүн кеңгени бо.

Герман Демократтыг Республиканың хөй-ниитизинин чаңгыс эп-сеткил-биле демдеглеп турары-биле алырга, бо съезд онза ужур-дузалыг болур, чүге дээрге, СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев баштаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлери оон ажылынга киржип турар.

Фашизмге удур чораан кижи—Вернер Зееленбиндер аттыг, 4 муң ажыг олуттуг аажок улуг делгем залга съездиге келгеннер долдур олурупкан. Партия бодунун дээре оолдар, кыстарын съездиже чоруткан. Делегаттарның аразында — бүдүрүлгелерниң болгаш улусчу бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтериниң кежигүннери, бүдүрүлгениң чаартыкчылары, күш-ажылдың маадырлары, немец ажылчын шимчээшкининиң хоочун кижилери, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары бар. Барыын Германияның ажылчы чоннарының төлээлекчилери база олуржуп турар. Даштыкы чурттарның 70 коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлери съездиде келген.

Съездиге сонуургал бүгү делегейде аажок улуг.

Съездиниң ажылын чырыдып бижиири-биле даштыкы парлалганын, радионун болгаш телевидениенин дыка хөй корреспондентилериниң, оон иштинде капиталистиг чурттарның парлалгазының төлээлекчилериниң ында чеде бергени ол дугайын херечилеп турар. Съездиниң болуп турар залын байырлал шинчи книр шимээн: делегейниң ажылчын шимчээшкининиң кызыл тугу, Герман Демократтыг Республиканың күрүне туктары, съездиниң улуг сүлдези—кызыл Восте К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Лениннин чуруктары. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның чаңгыс эвин быжыглаар, бүгү немец улустун келир чырыткылыг үези дээш, социализмниң идеяларының тиилелгези дээш демисежир деп кыйгырып турар лозуннар.

Эртенгиниң 9 шак. Вальтер Ульбрихт, Отто Гротеволь болгаш ГСЧП-ниң өске-даа удуртукчулары залга көстүп келген. Олар-биле кады СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев, акы-дуңма коммунистиг партияларның төлээлекчилери. Адыш часкаашкыны диңмиреп үнген. Шупту туруп келген.

В. Ульбрихт ГСЧП-ниң VI съездизиниң ажыттынганын чарлаан. Эш Н. С. Хрущев баштаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлеринге ол чылыг байырны чедирген. Залга үргүлчүлээн адыш часкаашкыны база катап диңмиреп үнген. Съездиниң киржикчилери акыдуңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлеринге изиг байырны чедирип турганнар.

Съезд президиумну соңгуп, съездиге көөр дараазында айтырыгларны бадылаан:

1. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң отчёду болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёду (бо ийи отчёттарны делегаттарга бижимели-биле тарадып берген).

2. «Социализмниң программазы болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төөгүлүг сорулгазы» (илеткелчи эш В. Ульбрихт).

3. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Уставы (илеткелчи эш Э. Хонеккер).

4. Төп органнарны соңгууру.

Социализмниң программазының болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төөгүлүг сорулгазының дугайында илеткелди Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң бирги секретары Вальтер Ульбрихт кылган.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ

БЕРЛИН. (СЭТА). Январьның 15-те Берлинде ажыттынган ГСЧП-ниң VI съездизи — Герман Демократтыг Республиканың парлалгазының кол темазы болуп турар. Берлинниң демократтыг солуннары ол хүн байырлал шимелдези-биле үнген. Төөгүлүг сеъздизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга изиг байыр чедиргениниң сөстерин оларның бирги арыннарынга парлаан. СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлериниң Берлинде чеде бергениниң дугайында отчётту «Нейес Дейчланд» солун бирги арнынга «СЭКП биле ГСЧП-ниң быжыг чаңгыс эвиниң көргүзүү» деп эгениң адаа-биле парлап үндүрген.

«Нейес Дейчланд» солуннун мурнуку чүүлүнде бижип турары болза: социализмни калбаа-биле тургузарының чаа үе чадазында ниитилелди болгаш күрүнени, экономиканы, политиканы, культураны хөгжүдериниң талазы-биле хемчеглерни тодаргайлаан турар чаа программаны ГСЧП-ниң VI съездизи хүлээп алыр. Немец ажылчын ангының революстуг партиязының программазы оон-биле кады бүгү немец улустун национал программазы болур. Барыын-герман империалистер амгы үенин эн-не негелделиг айтырыгларынга харыыны берип шыдавастар. Өжээтен чоруктун болгаш чепсегленишкиннерин эндере бүдүрериниң программазындан өске программа оларда чок. Бистиң программавыс—ол дээрге тайбың-дыр. Тайбыңның, хосталганың болгаш кижи төрелгетениниң депшилгезиниң ужун социализм тиилээр.

Съездиге хөй-ниити организацияларының болгаш демократтыг партияларның чорудуп турар хөй санныг байыр чедириишкиннерин ГДР-нин парлалгазы парлап үндүрүп турар.

Герман тайбың таарыштырылганың болгаш барыын-берлин айтырыын шиитпирлээриниң сорулгаларынга улам ынайгы базымнарны ГСЧП-ниң VI съездизи чугаалажып көөр деп, чурттуң эн-не массалыг организациязы — Демократтыг Германияның национал фронтузу бодунун чедирген байырында онзалап демдеглеп турар. Эн-не негелделиг ол айтырыгларны чугаалажып көөр чорук съездини делегейге улуг ужур-дузалыг болдуруп турар.

Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжыышкыны, хостуг немец аныяктарның эвилели, Германияның национал-демократтыг партиязы, Германияның либерал-демократтыг партиязы, ГДР-нин Христиан-демократтыг эвилели, демократтыг тараачын партиязы, республиканың хөй-ниити организациялары база-ла съездиниң делегаттарынга байыр чедириишкиннерин чорутканнар.

НАИЫРАЛДЫҢ БЕЛЭЭ

РАНГУН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Бирмада элчини А. М. Ледовский Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле туткан технологтуг институтка Совет чазактың белээн—1500 номнуг библиотеканы дамчыдып берген.

Номнарны дамчыдып бээриниң байырлалдыг хуралы болган институттуң хуралдаар залынга башкылар болгаш студентилер чыылган. Институттуң ректору профессор У Ен Мо Совет чазакка өөрүп четтириишкинни илергейлеп, чүве чугаалаан.

Совет чазак хөй санныг лабораториялардыг, амгы үенин дерилгези-биле дерээн технологтуг институтту тудуп бергеш, биске аажок улуг дузаламчыны көргүскен дээрзин ол чугаалаан. Бисте совет башкылар ажылдап турар. Бо бүгү Бирмада техниктиг өөредилгени хөгжүдеринге дузалап турар. Бөгүн бистин библиотекага номнарны ап турар-дыр бис. Бо дээрге технологтуг институттуң төөгүзүнде кайгамчык болуушкундур.

КУБАДА РАДИОТЕХНИКТИГ ҮЛЕТПҮР

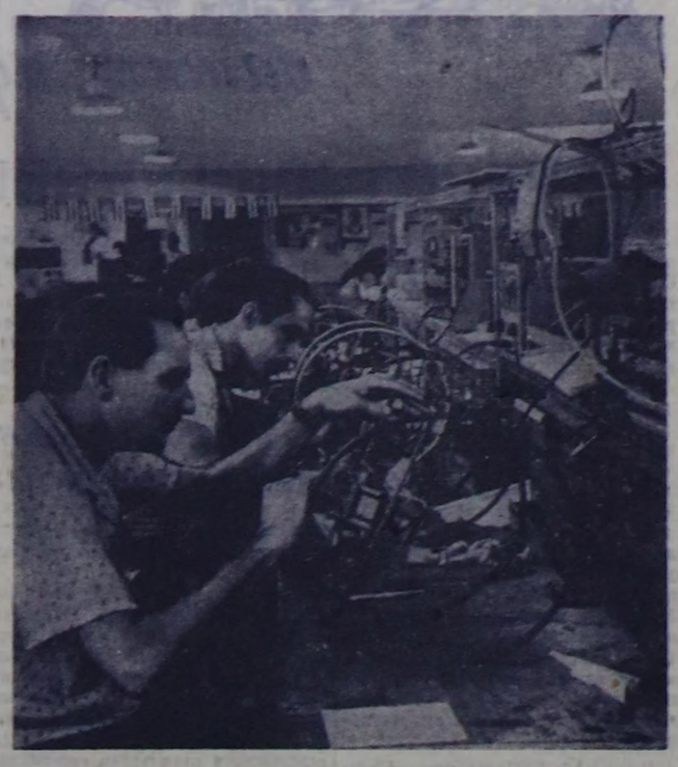

Гаванадан 17 километр черде радиоприёмниктер заводу туруп турар. Ол заводту найыралчы Польшаның тускай эртемниглериниң дузазы-биле туткан. Бүдүрүлге «Антильяно» деп марканың радиоприемниктерин чыып эптээрин чорудуп турар.

Радиоприёмниктерниң болгаш телевизорларның каш-каш чаа хевирлерин бүдүрер амгы үенин заводунун тудуун ам доозуп турар.

Чурукта: аппаратураның хыналдазы.

Фото Пренса Латина—СЭТА-ныы.

Американың херээженнериниң конгрезинде

ГАВАНА. (СЭТА). Американың херээженнериниң конгрези бодунун ажылын Гаванада үргүлчүлеп турар. Европаның, Азияның болгаш Африканың дыка хөй чурттарының херээженнер төлээлериниң төлээлекчилери конгресстиң пленарлыг хуралдарынга санал берип турган, конгресске чуректиң ханызындан байыр чедирип, оон сорулгаларынга эп-сеткил каттыштырып турарын илергейлээн.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, тайбыңны болгаш улустарның бот-догуннаашкынын камгалаар талазы-биле куба шимчээшкининиң президентизи, Гавана университеттиң ректору Хуан Маринельо Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң мурнундан конгресске байыр чедирип, дайынның империалистиг күткүкчүлерин шиитпирлиг буруу шапкан.

Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери бүгү улустарның далаштыг болгаш бирги чергениң сорулгазы болур деп Маринельо чугаалаан. Бо чаагай эчис-сорулгага бүгү күженишкиннеривисти болгаш күжүвүстү салыр ужурлуг бис.

Совет херээженнериниң төлээлекчизи Зинаида Федорованың байыр чедирген чугаазын улуг сонуургал-биле уткаан. Төлээлер «Фидель, Хрущев,—силер-биле кады бис!» деп йөрээлдерни чаңгыс аай салып турганнар. З. Федорова чурукчу И. Сушенконуң ийи ажылын—Фидель Кастронуң чуруун болгаш «Кубаның аныяк-чалыызы» деп чурукту совет херээженнериниң мурнундан конгресске белек кылдыр берген.

Делегей херээженнериниң демократтыг федерациязының мурнундан ол, федерацияның секретары румын Елена Вылкочи конгресске чүве чугаалаан. Тайбың болгаш улустарның аас-кежии дээш демиселге хүрээлеңин сырый каттыштырар деп Американың херээженнерин ол кыйгырган.

Куба херээженнериниң федерациязының даргазы Вильма Эспин Кубада херээженнериниң байдалының дугайында илеткелди кылган. Куба революцияның чедиишкиннериниң болгаш 400 муң хире кижини каттыштырган федерацияның ажыл-чорудулгазының дугайын ол тодаргай чугаалаан.

Куба революцияны боой гудар дээр империалистерниң кара сагыштыг бодалдарын социалистиг лагерьниң чурттарының, бирги эвлчегде Совет Эвилелиниң өй-шаанда көргүскен акы-дуңма дузаламчызы үзе шапканын Вильма Эспин демдеглээн. Депшилгениң бүгү күштериниң чаңгыс эвин быжыглаар, тайбың дээш идепкейлиг демисежир деп конгресстиң төлээлерин болгаш аалчыларын ол илеткелиниң түңнелинде кыйгырган.

Американың чурттарының төлээлери конгресске санал берип турган, Совет Эвилелиниң, социалистиг өскедаа чурттарның болгаш нейтралдыг күрүнелериниң тайбыңга ынакшылдыг политиказынга байыр чедирип, революстуг Кубага дузаламчының, деткимчениң улуг ужур-дузазын демдеглеп турганнар.

Конгресстиң ажылы херээженнериниң чаңгыс эвиниң, интернационалчы найыралының лозуңунун адаа-биле база тайбыңның салым-чолу дээш ханы дүвүрээзиниң байдалында эртип турар.

Австралияда ажыл чокталыр чорук

КАНБЕРРА. (СЭТА). Эрткен чылдың декабрьда Австралияга ажыл чок 101.248 кижи данзылаттынган деп, күш-ажыл министри Макмагон медеглээн. Эрткен ай-биле деннээрге, чуртта ажыл чок кижилериниң саны 20.000 кижиге көвүдээн. Школа доозуп үнген кижилериниң саны-биле ажыл чоктар көвүдеп турар деп, министр чугаалаан. Австрали солуннарны демдеглеп турары-биле алырга, ажыл чок кижилер январьда уламна көвүдээр.

Чомбе дүжүп берген бе?

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дипломаттыг кижилерден алдынган медээлерни барымдаалааш, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Солсбериден (Мурнуу Родезия) дамчыдып турары-биле алырга, Катанганың «президентизи» Чомбе КНО-нун шериглериниң мурнунга бодунун дүжүп берип турарын январь 15-те Колвезиге чарлаан.

КНО-нун чингине секретары У Танга болгаш Конгонун премьер-министри Адулага чоруткан бижиктеринге Чомбе «Конгодан Катанганы башкаландырып турган чорук доозулган» болгаш бүгү можуга ынайбээр чоруурунун бүрүн хостуун «КНО-нун шериглеринге тыпсып тур мен» деп медеглээн дээрзин дыннадыгда чугаалап турар.

Моон-биле кады, бир эвес төп чазак ону тудуп хоругдавас деп магадыналды бээр болза, Элизабетвильге ээп келиринге күзелин Чомбе база илергейлээн.

Ынчалза-даа Китведен (Соңгу Родезияда кызыгаар хоорай) келген өске дыннадыгларны ёзугаар ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң дамчыдып турары чүл дээрге, Чомбе база катап Соңгу Родезияже чоруй барган чадап чок.

Ленинчи шаңналдар талазы-биле Комитеттен

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле ленинчи шаңналдар Комитединиң көрүп турар кандидатуралары-биле хөй-ниитини калбаа-биле таныштырар дээш, 1963 чылда ленинчи шаңналдарны тыпсыры-биле киирген уран чурулганың болгаш графиканың чогаалдарының делгелгезин ажыткан.

Делгелге хүннүн-не ССРЭ-ниң Уран чурулгалар академиязынга (Кропоткин кудумчузу, 21) 12 шактан 19 шакка чедир ажык турар. Дыштаныр хүнү—понедельник. Кирери халас.

В. В. Кузнецов Гаванада

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның даштыкы херектер министри Рауль Роаның чалааны-биле ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов ында чеде берген.

База катап Куба

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Күрүне секретары Раск болза Куба дугайында айтырыгны төлээлекчилер палатазының даштыкы херектер талазы-биле комиссиязынга чажыды-биле үш шак дургузунда чугаалап келген.

Раск «инспекцияны ук черге» чедип алырын үргүлчүлээринге күзелин комиссияның кежигүннеринге илереткен—деп, хуралдың соонда комиссияның даргазы конгрессмен Морган медеглээн.

Хөлезиленикчилерни чылча шапкан

КАИР. (СЭТА). Марибтиң районунга йемен кызыгаарны эртип кирерин оралдашкан хөлезиленикчилерниң отрядын Йеменниң болгаш КАР-ның шериглери чылча шапкан деп, солуннар дыннадып турар. Тулчуушкунга хөлезиленикчилерниң 65-жи олурткен болгаш 30-ни балыглаттырган. Хөй санныг боо-чепсекти болгаш окчемзекти хунаап алган.

СОВЕТ КИЖИЛЕР ЫНДЫГ БОЛУР

Сат Дарыймаа — чеди уругнуң иези. Ол сөөлгү үеге чедир-ле совхозтуң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Кышкы үеде кадыы кошкак болганы-биле уругларын азырап олурар.

Дарыймааны Алдыы-Шынаа суурнуң чурттакчылары шынчы, ак-сеткилдиг кижи деп санап турар. Бир-ле катап саанчы М. Карашпай бодунуң харыысалга чогу-биле 30 акшазын адып каапкан. Ол дээрге саанчының айда ажылдап алган акшазы болганда орта хомудавас аргажок. Карашпай оон тыптырынга улуг бүзүрел чок турза-даа, ам канчаар, улуска чарлаан. Чарлал соонда удаваанда оон бажыңынга Дарыймаа чедип келгеш, оон акшазын тыпкаш, бүрүнү-биле эккеп берген.

Чоокта чаа база бир таварылга оон ак-сеткилдиг чоруунун херечизи болган. Кежээликтей апарганда Дарыймаа бир-ле бажыңга чорааш чаныл олурарга орукка шокар пөсте ораап каан чүве чыткан. «Чүнү мынчаар таптап турган шарып каан чоор?» дээш, ол чазып көөрге, акша болган. Санап көрген: 280 акша болган. «Хөөкүй амытанны, ынча акшазын каапкан—бергедээн кижи-дир!» деп, ол кээргеп боданган. Оон ээзин сураглап келирге кожазы Б. Долгар болган. Ындыг янзы-биле ак-сеткилдиг совет ие кады-кожа чурттап турарларның хүндүткелин чаалап алган, совет кижилер арын-нүүрү арыг болур дээрзинге ол бодунун ажы-төлүн кижизидип турар.

А. ДАГБАЛДАЙ.

«Улуг-Хая» совхоз.

Хээли алыкчыларын шииткени

Горький хоорайда Ульяновскиниң болгаш Горькийниң автозаводтарындан кээп турар автомашиналарны геология партияларынга таарыштыр үлээр материал-техниктиг хандырылга конторазы бар. Оон начальниги Н. Ефремов албан дужаалын ажыглап алгаш, Ростов, Баку, Караганда болгаш өске-даа хоорайларже мындыг телеграммаларны чоруткан: «Автомашиналарны дүрген алыры чугула болганда оларны заводтарның чолаачылары чогуур черлеринге чедирип турзун. Чолаачыларның эрткен км бүрүзүнге-ле 1 рубль төлээр силер».

Машиналарны чогуур черлерге чедирериниң өртээн ындыг арга-биле улгаттыргаш, Н. Ефремов болгаш инженер А. Егоров олар машина чедирген чолаачы бүрүзүнден 500-тен 1000 рубль (эрги акша-биле) чедир хээлини ап турган. 1958 чылдан 1962 чылга чедир Н. Ефремов—77, Егоров—36 катап хээли алган.

Горький областың суд коллегиязы социалистиг хөойлуну үреп, хээли ап турган Н. Ефремов болгаш А. Егоров оларның херээн көргеш, Н. Ефремовтун хөренгизин хавырбышаан, дээди хемчег-биле—боолап өлүрер деп шииткен. Ефремовтун идепкейлиг дузалакчызы А. Егоровтун хөренгизин хавырбышаан, 15 чылда хосталгазын казын шииткен. Шииттиргеннерге хээли берип турган чолаачыларга харыысалга көргүзери-биле кеземче херээн кылып эгелей берген.

ГОРЬКИЙ. «Совет Россия» солуннун корр.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага болгаш Кызылга хар чаар, даглыг черлерге дүвүлүг хат болур. Агаарның температуразы: республикага 19—24, Кызылга 22—24 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шугумналчан рейс» 10, «Кайгамчык чараш Василиса» 12, «Куда сөөлүнде» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чалбыыштыг чылдарның тоожузу» (делгем экранныг, өннүг) 11.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Революция дугайында чугаа» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дагларда застава» 10.30, 3.15, «Рокке болгаш оон акыдуңмалары» (2-ги сериязы) 7.15, «Үш мушкетёр» (делгем экранныг) 5.15, 9.15 шактарда.

ЧАА НОМ

КОРГУУШКУН НАМДААНДА

СЭКП-ниң төөгүлүг XX съездизиниң шиитпирлеринде чоннуң ортузунга идеологтуг ажылды күштелдирерин чугулалап көрген. Оон-биле холбаштыр кижиге чүдүүр чоруктун кайы-кире хоралыг болганын сойгалап илереткен болгай. Бо темага совет чогаалчылар болгаш шүлүкчүлер сөөлгү үеде сагыш-сеткилди хайындырып кээр, эвээш эвес чогаалдарны бижээннер. Ук чогаалдар кижиге чүдүүр чорукту сойгалап, оон хоразын амыдыралчы көскү чижектер-биле бадыткап турар. Ындыг чогаалдарга П. Капицаның «Коргуушкун намдаанда», В. Конецкийниң «Радист Камушкин дугайында тоожу», А. Твардовскийниң «Ырактың ыраанче», Иван Стадниюковтуң «Кижилер кегээн-бурганнар эвес» дээш оон-даа өске чогаалдар хамааржыр.

Бо номнарны номчууру, бети дээрге идеологтуг пропагандага чижек кылдыр ажыглаары солун болгаш чугула.

Петр Капицаның «КОРГУУШКУН НАМДААНДА» деп романы ай санында үнер «Нева» деп литературлуг болгаш политиктиг журналдың 1962 чылда үнген 8 болгаш 9 дугаарларынга парлаттынган. Оон допчу утказы мындыг: Романның кол маадырлары Кирилл Кочеванов биле Ирина Большинцова оларны өг-бүлениң аас-кежии каңнаан: өг-бүлениң чараш-каазы—бичин Димка төрүттүнер.

Удаваанда делегейниң ийиги дайыны оларның аас-кежиктиг чуртталгазынга доктар болу берген. Төрээн чуртун камгалаар хүндүлүг хүлээлге оларны аңгыландырыптар. Кирилл биле Ирина — кайызы-даа ужудукчу. Кирилл Соңгу-барыын фронтуга, а Ирина Мурнуу талага—дайынчы шүүргедекчилер ужудукчулары болуп турганнар.

Бир-ле хүн сески шүүргедекчиниң экипажы Ирина Большинцова биле Юля Леукова бодунуң дайынчы хүлээлгезин күүседип чорааш, дедир ээп келбейн баар...

...Кирил дүвүрээзининг чагааны алгаш, Ирина өлген-дир деп бүзүрелге алзып, фашистерден оон өжээнин негээрин шиитпирлеп аар. Димка дугайында сагыш салырын оон эжи Ян Ширвис хүлээнип аар.

Хөй удаа маадырлыг тулчуушкуннарның түңнелинде, эжишкилер Кирилл биле Ян Англи король ужар чүүлүнүң дээди шаңналы—«Диэф-си» медальды алыр база Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты чедип алырлар. Дараазында тулчуушкунда Кирилл маадырлыы-биле өлүр.

Сески шүүргедекчиниң экипажы Ирина биле Юля бензин төнгенинден дайзынның девискээринге самолётту менди-чаагай хондуруптар аргалыг болган. Туттуруушкун. Оларның эш-өөрүнден озалааш, кымныңдаа билбези амыдыралы эгелээр. Туттурганнар турган «Дора» деп концлагерь фашизмниң деңнел чок хилинчек-човулаңныг корум-чуруму киткен турза-даа, коммунист Ирина Большинцова туттурганнарның ортузунга чажыт бөлүктү организастап, улустун хосталгаже чүткүлүн оттуруп, демиселин уламчылап турар. Концлагерьниң чагыргазының каразы-биле араатанзыг эттеп-эриндээшкинге Ирина болгаш оон өөрү таваржыр. Ынчалза-даа олар боттарының коммунисчи чайгылыш чогун көргүзүп, туруштуу-биле шыдажып эртер. Чүгле ишти тынныг Большинцованы хоругдалга мөчээн польша херээжен Блажевичиниң ады-биле солуп, оон амы-тынын эш-өөрү камгалап ап шыдаптар.

Ирина Большинцованың (Мария Блажевичиниң) дараазындагы амыдыралы концлагерьден чоруткан уругларның турлаг чери «Дариги Марияның хоргадал чери» деп аттыг суурга уламчылаан. Ук черге хоругдатканнарның ажы-төлүн шажынчы ёзуга кижизидип турган. Аштакчылап ажылдавышаан, уругларның бүзүрелин чаалап ап, Совет Эвилелиниден келген уругларның аразындан чажыт бөлүктү организастап, сөөлүнде барып ёзулуг пионер организациязын тургускан.

Фашистиг Германия дайынга тиилеттирген. Эвилелчилериниң тургусканы хыналда Комиссиязы Большинцованың турганы турлагга кээр. Комиссияны пионерлер хүндүлелдиг шугум чыскаалыныңа ёзузу-биле уткуур. Совет Эвилелиниден төлээ—кандыг-бир капитан Жгур ол ёзулалды ажыы-биле кочулааш. Ирина Большинцованы «Немецтерге саттынынчы» деп каразыыр. Ирина хосталганың өөрүшкүзүн көөрүнүң орнунга, англи зонага артып, база катап кара бажыңче кирер. Оон дайынчы эш-өөрү, ылаңгыя Совет Эвилелиниң Маадыры капитан Ян Ширвис эвес болза, Ириналың салым-чаланы ыгланчыг болур. Бодундан өскелериниң салым-чолунга кандыг-даа кээргээр сеткил чок, чүгле бодунуң думчуун боралап чоруур Жгурну буруу шапканының соонда, чүгле ынчан Ирина хосталыр.

Төрээн Ленинградынга кээрге, ону база-ла эки эвес чорук манап турар: туттуруушкунга чораан кижи бүрүзүнге бүзүревес чорук киткен турган. Оон үнер дөзү чогум кайдазын Ирина ынчан билир турган болза, ол ынчаар муңчулбас-даа турган чадавас... Хамааты ужар чүүлдүң килдизинге ону баштай аажок чазык-чаагай хүлээп ап турар, а кажан Ирина туттуруп чораанын чугаалаптарга, дораан-на ону хүлээп ап турган кижиниң «думчуу дыртыйып», хөөнү өскерли бээр. Түңнелинде хүлээп албас. Чарлал ёзугаар, оон уруглар бажыңынга кижизидикчилээр дээн күзели база буурап дүжер. Адак сөөлгү идегел—партия райкомунга хомудап киирери турган. Туттуруп чораанларга бүзүревес, чигзинер чорук аңаа тергиндеп турары көстүр. «Тускай даалгалар» күүседип турар, райкомнуң үшкү секретары Машкинниң овур-хевири — кижиге чүдүүр чоруктун илаптыг илерээшкини дээрзин автор бедик мергежилдин-биле көргүскен. Ол айтырыг бүрүзүнге шагда-ла белеткеттинген «таңмаланчак» харыыларлыг. Оон: «Биске пролетар күрүнези үнелиг... Чаңгыс шпионну партия шугумунче шургудуп эрттиреринин орнунга, он буруу чок кижилериниң качыгдааны дээре» дигилээн сөстери кижиге бүзүревес чоруктун принциптери ол бооп турар.

Оон хосталгазы, чаагай ады дээш бүгү күжүн харам чокка берип, демисежип чораан болгаш дайынның хоругдалдың бүгү хилинчектерин бодунуң эктинге чүктеп эрткен ак-сеткилдиг совет кижи — коммунист Төрээн чуртунга ындыг уткун алыышкынга таварышкаш, сагыш-сеткилдиң аар-берге ундаралынга таваржыры билдингир. Ынчалза-даа партия райкомунга Глеб Балаев ышкаш ак-сеткилдиг ажылдакчылар турганындан, Ириналың Ян Ширвис, Борис Валин дээш өске-даа шынчы өңнүктери турганындан оон арыг ады, дайынчы алдары, коммунизмниң херээнге шынчы мөзү-шынары катап эгиттинген.

Чамдык таварылгаларда, ындыг байдал оон-даа дора тургулаан дээрзинге бүзүрээри берге эвес. Хөй-хөй шынчы, ак-сеткилдиг кижилер хей черге качыгдап когарап турганын үстүнде чижекке үндезилээш, номчукчу белени-биле билип ап, бодап болур.

Д. КЫСЫГБАЙ,
башкы.

Уругларның кадыын камгалаңар

Кышыктаар аарыг чаш уругларның амы-тынынга айыылдыг. Чаш уругну чайын эмигден үндүрбеңер!

Эмиг суду—кышыктаар аарыгны баш удур болдурбазының болгаш эмизериниң эн дээре аргазы.

Эмиг эмер уругларны чүгле эмчиниң сүмелээни-биле чемгериңер. Чемгерериниң аразында хайындырып каан сугдан ижиртип туруңар. Бодуңарның болгаш урууңарның холун удаа-дараа чуп туруңар. Уругну эмзирериниң мурнунда эмиңерни хайындырып каан суг-биле чуп алыңар. Черге кээп дүшкен ойнааракты ыяавыла чуңар.

Уругну холун эрттир изиргендирбеңер, эмин эрттир чылыглап, каттандырбаңар!

Чылыг үеде уругга чиик хеп кедириңер, агаарга болгаш эмчиниң сүмезин ёзугаар хүнге тургузарын оралдажыңар.

Өрээл иштин салгыннадып туруңар.

Халдавыр тарадынчыларындан уругларны, оларның ижер аъш-чемин болгаш аяк-савазын камгалаңар.

Кышыктаашкын болгаш кустуруушкун үезинде — эмчиге деп-дораан барыңар!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызынын 35-24, пропаганда килдизинин болгаш харыысалгалыг дежурныйнын 23—54, харыысалгалыг секретарынын 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00226. Чагыг № 95. Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

1925 чылда үнезилеттингеш

1963 ч.
ЯНВАРЬ
19
СУББОТА
№ 16 (5420).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТТЕРНИҢ СОҢГУЛДАЗЫНГА

Кызыл хоорайның агитпунктуларында сонгуулага белеткелдер кажарып турар. Алгы заводунда № 1 агитпункт (эргелекчизи эш Э. В. Грудинин) сонгулда кампаниезинге холбаштыр бодунун ажылын база чаарты тургузуп эгелээн. Чоокта чаа од агитпункчуга агитаторларның сургаалдалыг хуралын өртүргеш. Анаа республиканың курпланында, хлеб заводунда, алгы заводунда, кинофикация салбырында партия организацияларының секретарьлары болгаш агитаторлары киришкен.

Агитаторларның хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге ам болур сонгулдалар-биле холбаштыр агитаторларның сорулгаларының лугайын, агитпунктуның ажылының планын чугаалашкан. Сонгулага белеткелдер ам уеле чүгээр чоруп турар болза-да, чогуур неделезинге ам-даа четпес деп, агитаторлар боттарының хуралынга демделээш, моон сонгаар ажылчы чоннар өртүзүнге агитас-массалыг ажылды даруй улам күштелдирерин дугуржуп алган болгаш бо талазы-биле хемчегелерин, тодаргай ажыл планын бадылап алганнар.

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕНИ—КИЖИГЕ

Бүгү-ле чүвени кимниг, кимниин чаагай чоруунга!— деп белик идеяны ийин үндүрбүшаан, Коммунистиг партия, Совет чалак ажылчы чоннарның материалдыг амыдыралының, культурлуг деннелиниң чайгылыш чок өзүлделин чедип алырынче угландыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген болгаш ап-даа турар.

Бистиң аныяк республикавыстың ажылчы чоннарының амыдыралының деннели соксаал чокка өзүп турар. Чаагайжыды түттүрген, хөй-хөй чараш көдээ болгаш ажылчын суурлар ам Тыва черинге арнын кажаан. Электрижиттинген ол суурларның эки дериттиңген чылыг, делгем бажыннарында күш-ажылчы тыва кижилер культурлуг чурттап, коммунизмни тургусчур дээш маалыдлы-биле ажылдап турадыр.

Ажылчы чоннарның амыдырал деннелин улам ынай бедидери, оларның үргүлчү өзүп турар материал-культурлуг хереглелерин долузубиле хандырары — коммунизмни тургузар талазы-биле партияның программыг кол сорулгаларының бирээзи. Шынап-да коммунистиг нинтилел хогжүдезинин амгы үеде чаазазында, кажан коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының демисели улам күштелип турар үеде, ажылчы чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидериниң хөрээ мырынай онза чүгүлә ужургузалыг апарган. Ол черле билдингир. Колхозчу тараачыннарның, совхозтар болгаш бүдүрүлге ажылчыннарының материалдыг амыдыразы экижээн түдүм, оларның тургузукчу ажылының үре-түннелдиң өзер, ынчангаш коммунистиг эдбекшилдиң савазы байзак-биле улам долар.

Ындыг турбүже, хоорай, көдээде ажыл-ишчилерниң материалдыг болгаш культурлуг негелделериниң хандырылгазынче кичээнгей салыышкыны бистиң республиканың чамдык районнарында ам-даа кошкак. СЭКП-ниң Тес-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик парткомнары ол районнарның колхозтар, совхозтарында парторганизациялар болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары малчыннарны чурттатпаа бажыннарыбиле хандырар дугайында каш чыдарны улаштыр хөй катап чугаалажып келгенивис. Ол чугаалаларның, хөй-хөй шиитпирлериниң боттуг күүседеери мынчага чедип алдыкмаан.

«Тес-Хем» совхозтуң 200 ажыг малчын өрегелериниң хөй кезиинде бажың чок. ам-даа соок өгледе чурттавышаан. Бир эвес совхозта партком (секретары эш Ламажап) тудуг ажылын төлөргай удуртуп, кол-кол кыштагларда чурттатпаа бүүлүүн дургелериниче доктаамал кичээнгей салып келген болза, мынчага таан-даа ындыг байдал турбас ужурлуг турган. Ол районнуң «Чаа оруқ», «Мөрен» колхозтары. Барыын-Хемчикте «Барлык», Улуг-Хемге «Улуг-Хая» совхозтарның хөй-хөй малчыннары база мынчага чедир чурттатпаа бажыннары-биле четче хандыртынмаан. Ынчаарга ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, совет органнары чурттатпаа тудуун ам черле кажан шиитпирлээр ужурлуглар ыл?

Мал ажылының хөгжүдезинде ам эң харыысалгалыг үе — кыштаглаашкын түлүктеп, малчыннар оруузунда хөй эът, дук, сүт дээш демисел казангызындан артык калбарып турар. Ынчаарга материалдыг байлактарның чогум-на тургузукчулары — бистиң маалыдлыг малчыннарывыстың дугайында чогуур салыышкын кайда-даа четпес. Агиткультбригадаларны тургуспушаан, ырак одарларда малчыннарның аалгоранынче ой-ойде үнүүшкүннер кылып, оларның ажыл, амыдыралы-биле таныжар, материалдыг болгаш культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле ажылды СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем парткомнары эртжен чылын элээн таарымчалыг организастап турган. Ол эки эгелээшкин бо чылын кайдада көзүлбейн турар. Ынчаарга СЭКП-ниң районнарда парткомнары, колхоз-совхозтарның девискээр айыбиле эргелелдери, райкүүсомнар болгаш партияның эге организацияларының көдээ ишчилерин амыдыралын эргежок чугула чүүлдери-биле хандырарынче кичээнгей салбайн, оларның үре-түннелдиг ажыддарына таарымчалыг байлаларны тургуспайн чыда, мал бажының улам ынайгы өзүлдезин, мал продуктуларын көвүдериниң канчап чедип алырларыл, ынчаш?

Кызыл хоорайда болгаш Ак-Довуракта ажылчы чоннарның коммунал хандырылгазында база дыка улуг четпестер бар. Ол черлерде чүс-чүс аг-бүделер чурттап турар коммунальдыг чуртталга бажыннарының олалга системазы чайгы үеле шынар чок септеттингениниң база олалга ажылдакчыларының ажыга харыысалга чогуннан кыштың соогунда ынча хөй ажылчы чон шыпажыр ажок бергедээшкиннерге таваржыш, ынчангаш чөпүүт негелде хозулдалар улгадып турар. Ажылчы чоннуң амыдырал хандырылгазында бо болгаш өске-даа улуг-улуг четпестер хамыктын мурнунда удуртукчу ажылдакчыларның талазынган кижилер дугайында чогуур кичээнгей салбайн, дээндырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедиткейн турары-биле тайылбырлаттынар.

СЭКП-ниң районнарда парткомнары болгаш Кызыл хооркому, бүдүрүлге эргелелдеринде партия бөлүктери, колхоз, совхозтарның база бүдүрүлге черлериниң партия организацияларының кижи дугайында СЭКП ТК-ның айтыышкыннарын удуртугга болдурбушаан, ажылчы чоннуң хүн бүрүдегги амыдырал хереглелдерин хандырары-биле хозбашкан ажылагый, культура-чырыышкын болгаш садыг организацияларының мурнунга тургузар негелделеги күштелдирер ёй ам черле келген. Колхоз, совхозтарның техника септеглеринде, үредин арыглашкынында, мал фермаларында, ылангыя ырак одарларда ажылчы чоннуң амыдырал, культурлуг негелделери кичээнгейниң төвүнге хамыктын мурнунда салыынган турар ужурлуг. Манаа хамаарыштыр партия, комсомолуун, культура одагларының, көдээ интеллигенциянның, салыгның шилиттинген күштеринден тургустунган эң шыырак агиткультбригадаларны эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле чепсеглээш, көдээ черлерже ёй-ойде түскай даалгалыг үндүрүлеп, оларның ажылын шын башкарар, практиктиг дузаны көргүзер керек.

Хоорай, көдээниң ажыл-ишчилеринче парторганизацияларның кичээнгейи улгатkан түдүм, олар улам бүдүрүкчүлүг ажыддыр болгаш төөгүлүг чеди чылның бешки чылының улуг ажыл-агый планнарын долдур болгаш ажыр күүседип шыдаарлар.

* * *

Амдыгааштан бедик дүжүт дээш

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының ажыл-ишчилери чер-чер Советтеринге сонгулдага күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, 1963 чылдың чаагай дүжүдүн өстүрүп адырында кол чугула чүүл болур хөрээннүң чемишчидилгезин чорударынче улуг кичээнгейни салып турар. Бо хүннерде тараа шөлдериннче өдек сөөртүлгезинде ийи «ДТ-54» тракторну, алды шанактыг аътты быжыглаан. Олар ам сөөлгү хүннерге чедир 390 тонна өдекти тараа шөлдериннче аппарып чедирген.

Бо ажылда комсомолчу тракторист К. Бертик-оол, чүдүрүкчүдер Д. Очур-оол, Х. Май-оол, О. Ак-оол, Х. Сат-оол олар ышкаш кызымаккай ажылдан турарлар бар. Ол ышкаш аът-биле өдек сөөртүрүнүң хүн үүнүн 110—120 хуу чедир күүседип турарларга 60 хардыг ажылчын Д. Аныкайны, комсомолчулар С. Кара-оол, Д. Сагаан-оол оларны адап болур.

Хөрээннүң чемишчиринге салбырның комсомолчулары болгаш аныяктары боттарының улуг улуг-хуузун киририп, дыштанып хүннерде массалыг үнүүшкүннерни кылып турары солун. Чижээ, чоокта чаа салбырның 30 хире аныяктары үш «ДТ-54» тракторлуг, 12 шанактыг аътыг үнгеш, Оймак фермазында 83 тонна өдекти тараа шөлдериннче сөөртүп чедирген. Ол ажылга чүдүрүкчүлер Ч. Маспын-оол, Б. Седип-оол, трактористер Д. Чульдум-оол, К. Ыламоол олар идепкейлиг ажыдданнар.

Ындыг массалыг үнүүшкүннерниң дүштеги чапсарлаашкыннарынга Арыг-Бажы сес чыл школазының башкылары болгаш салбыр эргелекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин депутады Монгуш Бегзи солун номчугаларын, беседаларны, сонгулдага хамаарышкан материалларны аныяк ажылчыннарга кылып берип турар.

В. ДИМИТ.

Допчузу-биле

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу эш Л. Б. Чаламбаның кадыынын байдалын барымдаалап көргеш, Тыва АССР-ниң культура министри хүлээлгезинден ону хоспаан.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу Тыва АССР-ниң культура министринге эш М. С. Хомушмуну томуйлаан.

Курскиниң механизаторларының кыйгырыынга харыы кылдыр

Часкы хөвү ажылдарынга тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын үлегериг белеткээр болгаш оларны бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглаар дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында Курскиниң механизаторларының кыйгырыын Ростов областың колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторлары, «Сельхозтехника» салбырларының ажылдакчылары изиибиле деткип турар.

1963 чылдың часкы хөвү ажылдарынга көдээ ажыл-агыйның бүгү техниказын бедик шыналыг кылдыр хуусаа батинде белеткээри дээш социалистиг чарышка киришкишаан. Донның колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторлары база тусиай эртемниглери, «Сельхозтехниканың» салбырларының ажылдакчылары бүгү-ле тракторларны, хөрүзүн балбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарның септеглезин февраль 20-ге чедир, а комбайннарны, матказларның болгаш ажаан алышкынның өске-даа машиналарының септеглезин 1963 чылдың майның 15-не чедир доозарын, бүгү техниканың септеглезиниң бедик шынарлыг болурун хандырарын хүлээзингеннер. Трактордарның болгаш комбайнарның септеглезини чүгле белдирлер аайы-биле кылыр арганы ёзугаар чорудар болгаш мезентерни катап тургузарын калбаа-биле ажыглаар деп шиитпирлээн.

Септелге ажылдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10 хуурга бедидерин болгаш бөт-үнеми 5 хуурга чиигедирин көдээ механизаторлар хүлээзингеннер. Көдээ ажыл-агыйның бүгү техниказын үлегериг кадагалаарын болгаш ажыглаарын организастаар. Хөвү ажылдары эгелээринге чедир бүгү-ле бригадаларга хөвү турлагларын септеп доозар, а чөк черлерге — оларны түдүп тургузар. Часкы хөвү ажылдарын чорударынга четчир саанныг кывар болгаш чаар материалдарны кыышкы үеде колхозтарга болгаш совхозтарга эккеп алыр.

Агрегаттарның ийи эзлчег-биле ажылдаарын хандырар дээш область көдээ ажыл-агыйның механизация училищелеринге 10 муң хире трактористерни болгаш комбайнерлерни белеткээн турар. Оон аңгыда колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүлгеге ажылдатпышаан тургаш, 30 муң ажыг колхозчуларны, совхозтар ажылчынарын болгаш албан-хаакчыларын механизаторлуг түскай эртемге вередир.

ТАРЫЛГАГА ЧҮГЕ БЕЛЕЙ ЭВЕЗИЛ?

Жданов аттыг колхоз бо чылын 2230 гектар тараа культураларын тарыыры планда көрдүнген. Оон шитинде 1200 гектар кызыл-тасты тарыыр. Манаа улуг белеткел ажылдарын чорудары негеттинип турар.

Ынчаарга амгы хүннерде од белеткелдерни колхозтуң баштаар черн болгаш партия организациязы ёки организаставайн турар. Чайгы, күскү чер андырылгазының планы күүсеттинмээнинин түннелинде, 1330 гектар черни часкы тарыга үезинде удур андырар ужурга таваржып турар. Тарылгага үредин белеткээр ажыллар шулуудавааи. 300 тонна хире кызыл-тас үредининден чүгле 30 ажыг тонна арыглаттынган. Үрединге үскен тарааларның хөй кезии ажык шаннарда бөле төөкүлеп каан хевээр чыткылаар. Үрединнерниң үнүүчел шынарының анализин ам-даа кылдынмаан. 20 тонна хире чиңге-тараа үредини богу-биле кадыы складта чыткынаан. Ногаа тарылгалының шөлүн өдекшидер ажыл ам-даа эгелевээн.

Техника септелгези багай чоруп турар. Янзы-бүрү маркаларлыг 10 трактордарның чангызы-даа септеттинмээн. Колхозта 11 сеялка, 50 хире илиирлер, беш корпустуг 5 ажазын 3 кукуруза сеялказы, картофель олдуртур бир машина болгаш хөрзүн сайзыралдыр өске-даа машиналар ам-даа септеттинмээн.

Часкы тарылганың эгелей бээр хүннери чоокшулап орар, анаа техниканы ам белеткевес болза хоржок дээрзинге хөвү бригадири Ширинноол, механик Ондар олар дүвүреивейн турарлар. Колхозтуң баштаар черн болгаш партбюрозу часкы хөвү ажылдарынга белеткелдерни артган хүннерде шынгыы организастаза чогуур.

О. НЕМДЕН.

* * *

«Күш-ажылдың хостуу» көдээ ажыл-агый артелининн чүгле 3 трактору септеттинген, а 4 тракторну септээр дээш соок гаражта чазып каан чылар.

Колхоз партазы эш Каликулин, механик эш Рогалев олар техника септелгезинин хожудан турарының чылдагаавын септелге кылыр чылыг чернин база артык кезектернин чогу-биле тайылбырлап турарлар. Хамык ужур организастаар ажылын багайында болуп турар.

М. САНДАК.

Улуг-Хем район

СЭКП-ниң төлээлери ГДР-ниң кызыгааржыларында

БЕРЛИН. СЭТА-ның түскай корр. В. Селиверстов биле К. Саввин оларның дыңнадыр турары болза:

ГСЧП-ниң VI съездиниге чорааш, СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаткан СЭКП-ниң төлээлери Барыын Берлин-биле кызыгаарда албан эртирип турар ГДР-ниң кызыгааржыларына аалдап чорааннар. Оларның-биле кады ГСЧП ТК-ниң бирги секретары В. Ульбрихт, а ол ышкаш Германияда совет шеригдер болүүнүң кол командылакчызы армия генералы И. И. Якубовский база-да кызыгааржыларга барып чорааннар.

Үк черниң-биле 13 шак турда автомашиналар колонназы Фридрихштрасста хыналда пунктуузунга чедип келген. Кызыгааржылар аалчыларга наиг байырны чедирген. Берлиннин комендантызы генерал-майор Пошпе мынча деп илеткээн:

Кызыгаарда төлээн, хыналда пунктуузу чогумчалыг ажылдап тур.

Эштер Н. С. Хрущев болгаш В. Ульбрихт олар комендант-биле, анаа турган ГДР-ниң национал камгалал министри армия генералы Г. Гофман-биле, офицерлер-биле болгаш кызыгааржылар, солдаттар-биле мендилешкен. Штабс-ефрейтор Гюнтер Загольски ГДР-ниң кызыгааржыларының өөнүүзүнден совет аалчыларга байыр чедирген. Н. С. Хрущевка болгаш В. Ульбрихтиге чечектер боодалын ашарып тудускан.

Аалчылар кызыгаар дериишкиннерин көргеннер. Оон соонда кызыгааржылар чедө бергеннер.

Берлиннин кызыгаарга чыглып келген чурттакчылары, а ол ышкаш хыналда пунктуузун таварып эртип турган аштыкы туристер аалчыларга найырадыг байырны чедирип турганнар. Италиядан болгаш Франциядан келген туристер-биле ужурашкан. Олар автобустан үнүп келгеш, Н. С. Хрущев-биле мендилешкеннер.

«Хрущев делгерезин!», «Ура!», «Вива!» дээн кыйгылар дыңналып турган.

ГДР-ниң национал улусчу армизының бирги кызыгаар бригадазының кезектериниң бирээзиниң турар черинче төлээлер чорушкан. Кезектин бодунуң составы эртем аалчыларны «ура»-биле найырадыг уткаан. Бригаданың командири полковник Чичке Н. С. Хрущевка болгаш В. Ульбрихтиге рапорт берген. Солдаттар оларга чечектер боодалы тудускан. Бузулбас герман-совет найырадыга аддар болдурган берзолер чангыланып турган.

Оон соонда төлээлер кезектиң дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң тергиннери-биле найырадыг беседа кылган. Дайынчыларның өөнүүзүнден ефрейтор Куц чүве чугаалаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың чорудуп турар тайбынга ынакшылдыг политиказы дээш чүректиң ханыышкынын илередип, четтиргенниң сөстерин Хрущевка сөглээн. ГДР-ниң [illegible] Берлин-биле кызыгаарын б[illegible] руштут камгалаарын болга[illegible] тучу хоорайның» талазы[illegible] дыг-даа ончук-чөнгээлер[illegible] шаварын аазап тур бис [illegible] чугаалаан.

Империалистиниң үр дээшкининг чаа дайынны кыпсып үндүрериң болдурбае төлээде, тайбын дээш демиселге бүгү күштерни каттыштырарының өргежок чугулазының дугайын Н. С. Хрущев харыы сөзүнге чугаалаан. Кызыгаарларны камгалаарынга, Герман Демократтыг Республиканың чонунуң тайбын күш-ажылын камгалаарынга чедиишкиннерлиг болурун ол кызыгааржыларга күзээн.

Кызыгааржылардың дилээн ёзугаар В. Ульбрихт болгаш Н. С. Хрущев хүндүлүг аалчыларның дептеринге ат салганнар. Оларга тураскаадлыг белектерни — Бранденбург әжиктериниң македин болгаш альбомнарны берген.

Н. С. Хрущев, В. Ульбрихт, СЭКПниң төлээлери кызыгааржылар-биле чылыг байырлажып чарылган. Безектиң дайынчылары аалчыларны динамиттиг «ура»-биле үзеп, «Фрейндшафт!», «Найырал!», «Совет Эвилелиниг алдар!» дээн кыйгылар чангыланып турган.

—□—

Районнуң партия конференциязы

Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайга партияның Улуг-Хем район конференциязы болуп эрткен. Конференцияның киржикчилери партия райкомунун отчёдун, ол дугайында райком секретары эш С. С. Чакарның илеткелин дыңнап, чугаалашканнар.

Илеткелчи болгаш санал берген ораторлар кол кичээнгейни ажылагыйга партийжи удуртулганы улам күштелдирериниче угландырганнар.

Районнуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери чеди чылдың дөртку чылында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле боттарынга алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Конференцияның киржикчилери оон-биле кады партия организацияларының чон ортузунга партийжи-организакчы болгаш партийжи-политиктиг ажыларында бар улуг четпестерни илереткен. Конференция районда чер, мал ажылының байдалын, тудуг, үлетпүр, транспорт, коммунал болгаш өске-даа албан черлеринин ажылын ханыза-биле аналитеп көргеш. Оон ынай ажыл-агыйларның чүс-чүс удуртукчуларының ажылга харыысалга чок чоруун конференцияның киржикчилери шынгыы шүгүмчүлээннер.

Конференциялга СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары эш С. К. Тока киржип, чүве чугаалаанын төлээлер улуг кичээнгей-биле дыңнаннар.

Чугаалашкан айтырыг талазыбиле конференция делегеренгей доктаалды хүлээп алган.

Парткомнун бирги организастыг пленумунга парткомнун секретарынга эш С. С. Чакарны, секретарынын ораалакчызынга эштер К. П. Будук-ооду болгаш М. С. Харченкону сонгаан.

УЛГАТТЫР КАТТЫШКАН

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. («Шынның» морр.) Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун бо чылдың январь 12-де Чаңгысында үнелеп-дээш, Барыын-Хемчик районнуң чамдык көдээ Советтеринин каттышкан сессиялары болган. Чаңгыска холбаштыр анаа организастыг айтырыглар дугайын чугаалашкан.

Эрги-Барлык биле Шуй көдээ Советтерниң сессиязындан ол ийи Советтерни чаңгыс Эрги-Барлык көдээ Совет кылдыр каттыштырар, оон төвүн — Ыйгылык суур болдурар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Көдээ Советтиң даргазынга Донгак Виман-Самбуу, даргазының ораалакчызынга Күжүтет Чанчы, секретарынга Хертек Эректол олар сонгуттурган.

Шекпээр биле Алнгаты көдээ Советтерниң сессиязындан ол ийи Советтерни чаңгыс Шекпээр көдээ Совет кылдыр каттыштырган, оон төвүн — Бичө-Тей суур болдурар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Сессиядан Шекпээр көдээ Советтиң даргазынга Монгуш Төгүс-ооду, даргазының ораалакчызынга Ооржак Чамыт-ооду, секретарынга Монгуш Часыдакты сонгаан.

—◆—

Школага дуза

«Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа эге школазынга ада-иелерниң шефтээшкини болган. Школада төрелдер комитединиң даргазы Ховалыг Чанчыкайга баштаткан элээн кап ада-иелер школаны чугайлаан, стол, парталарны арыглап чуп бергеннер.

А. ДАГБАЛДАЙ,
Улуг-Хем район.

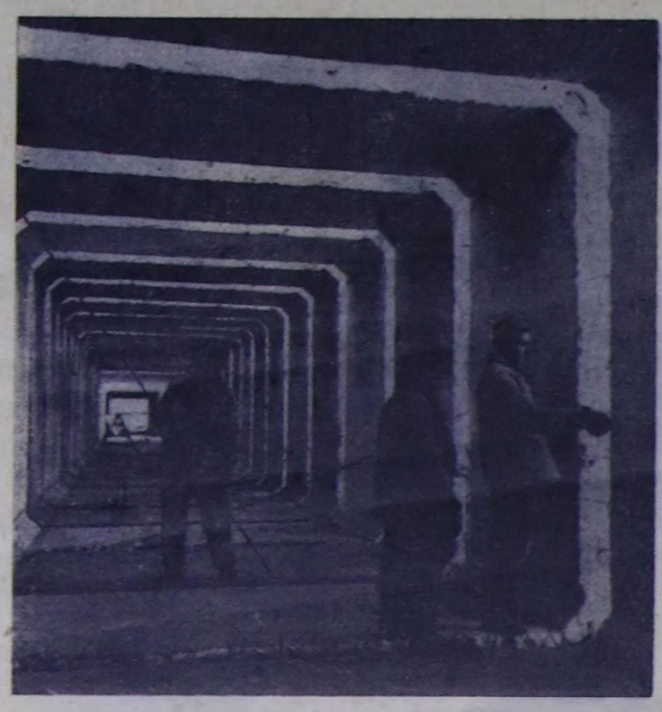

ЭСТОН ССР. Бүгү-эвилелдиң шалычы тудуу—Прибалтика ГРЭС-ке үшкү эзлчегни дерип тургузарын хуусаазындан бир чыл эрте дооскан. 1962 чылдың декабрьда анаа сескн турбогенератор үлетпүрге токту берип эгелээн. Станцияның күүзүн 600 мүң киловатт чедирген. 1963 чылда ол электри энергиязын бүдүрериң 20 хуу көвүдедир.

ГРЭС-тиң дөртку эзлчээниң тудуунда ажылдар калбарып турар. Кайызы-даа 200 мүң киловатт 4 турбогенераторларны тургускан турар.

Чурукта: стропольщиктер А. Кавунов, А. Хамидуллин болгаш С. Ляхов оларның эптеп кылыр тукельди кылып турары.

Фото В. Горбуновтуң. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кызылдың үлетпүр-бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың бүгү киржикчилеринге, бүгү ажылчыннарга болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга кыйгырык

Бис, коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының кежигүннери болгаш шалыпчылары боттарывыстың ажылывыстың түннелдерин үндүрүп, чаа сорулгаларны салыр болгаш оларны чедишкиннииг күүседиринин оруктарын шилип алыр дээш слёдувуска чыыдывыс. Партияның XXII съездиниин болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун төөгүлүг шиитпирлеринге сорук киргеп Кызылдың үлетпүр-бүдүрүлгелеринин болгаш тудуг, транспорт организацияларының ажыл-ишчилери берген сөзүн эзлеп. 1962 чылда ниити продукция бүдүреринин, чүүк сөөртүрүнүң планныг онаалгаларын ажыр күүсеткеш, 64,3 мүң рубльге янзы-бүрү продукцияларны планнан ажыр бүдүрүп үндүрген болгаш улус ажыл-агыйынга 200 мүң тонна янзы-бүрү чүүктерни планнан ажыр сөөртүп берген.

Бис, трубиналыг электростанцияның, типографияның, дараянылга комбинадының, «Сельхозтехника» каттыжышкынының автобазазының, № 2 АТК-ның болгаш өске-даа коллективтер эки ажылданнар.

Чеди чыл планының дөртку чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседип дээш чарышка коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкиннин киржикчилери улуг роллуг ойнааннар. Амгы үеде ол шимчээшкинге 3000 ажыг ажылчыннар, 5 бүдүрүлгелер, 8 цехтер болгаш 111 бригадалар киржип турар, ийи цех, 54 бригада ол хүндүлүг атты чедип алган.

Чыл бүрүде бүдүрүже планын ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны өскен. Оларның аразында эштер Любкин (№ 2 АТК), Бухаров («Сельхозтехника» каттыжышкынының автобазазы), Гуреева (типография), Чупрасова (харылзаа конторазы), Сандык (автосептелге заводу), Кравцов (авиапорт), Рябов (электростанция) болгаш Сысоева, Осипова (горпо) олар тергиндеп турар.

Бир эвес хоорайның бүгү үлетпүр-бүдүрүлгелеринин боттарының хүлээлгелерин күүсеткен болза бистиң чедишкиннеривис дыка өскен турар ийик. Пиво заводунун, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин, Красноярск пароходствозунун Үстүү Енисей участогунун коллективтерин 1962 чылда күрүне планнарын күүсетпээни харааланчыг.

Түлүгжүдар база бигай ажылданнар. «Тыва тудуг» трези хоорайның ажылчы чоннарынга 7 мүн дөрбелчин метр чурттатпаа шөлүн чедир бербээн, эът комбинадын, хлеб заводунун кондитер цехин, хоорайның канализациязын, 125 уруглар турар детсадты болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга дужаваан.

Чамдык бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, бүдүрүп үндүрген продукцияның шынарын экижидеринин болгаш күрүненин акша-хөренгилерин чеп ажыглаарының шынгыы контролю чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажылар таварылгалар бар болуп турар.

Шак ындыг четпестер коллективтерде кижизидилге ажылының кошкаа-биле, социалистиг чарышты, ылангыя коммунистиг күш-ажыл дээш чарышты бедик деннелге организастап чоруттайн турары-биле тайылбырлаттынар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш чарышты «Кызыл-Хавак» шахтазында, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, эът комбинадында, «Тыва тудуг» трезинде, горпода, чамдык автоажыл-агыйларда кончуг кошкак удуртуп турар. А «Көдээ тудуг» тудуг-монтаж артелелинде, сүт заводунда, Минусинск АТК-ының дөртку колонназында ол шимчээшкин мырынай чоруттунмайн турар.

Эрткен эштер! Чеди чыл планының бешки чылында хоорайның ажылчы чоннарының мурнунда улам бедик соруглалар салыынган. Оларны бис социалистиг чарышты бүгү талалыг калбартып, кижи бүрүзү продукцияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш чарышка киржип, планныг онаалгаларны күүседир дээш бүгү күштү болгаш арга курлавырларны үндүрүп тургаш чедишкиннииг күүседип шыдаар бис.

Бис бо хүн хоорайның бүгү ажыл-ишчилеринге: чеди чыл планының бешки чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышче киргээлинер деп кыйгырып тур бис. Кижи бүрүзү бедиткен хүлээлгелерни алгаш, ону чедишкиннииг күүсетсин. Ажылчын бүрүзү, инженер-техниктиг ажылдакчы бүрүзү коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинге киришкен турарын чедип алыылынар. «Коммунистиг ёзу-биле чурттап болгаш ажылдап өөренир» деп лозун үлетпүр бүдүрүлгелерде, тудуг болгаш транспорт организацияларында бүгү ажылчыннарның хажык чокка сагыыр дүрүмү болган турзун.

МУРНУКУ ОДУРУГНУҢ КИЖИЛЕРИ СҮМЕЛЕЖИП, ПЛАННАП, ХҮЛЭЭНИП ТУР

⊙

Келир үениң разведчиктериниң слёдундан репортаж

⊙

Республиканың хөгжүм-шин театрының дөрт үүс олуттуг залы шыгыыр болу. Кызылдың үлетүүр-будурулгелеринде, тудугларында, транспорт организацияларында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилери ботчарының арга-дүржүлгаларын соңчуп, чеди чыл планының бешки чылында бедиткен чаа хүлээлгелерни алыры-биле слётка чыгыыр келгенивер. Оларның арагында чеди чылдың маадырлары чолаачылар Ю. Федяев, П. Благодатских, Н. Дулов, Г. Семыкин, А. Бухаров болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары энергетиктер Рябов, Аримов, Баранов, садыгчылар Сысоева, Осипова, харылзаачылар Чупрасова, Медведев, Абубакиров, тудутчулар Монгуш Байдан-оол, Бальшова, Чудаковская, слесарьлар Константин болгаш Тимофей Бухарин алышкыр, үлүдүкчүлер Кравцов, Чимий-оол, Еңзак, Куулар, шалтөрлар Мешеряков, Морозов болгаш оске-даа он-он мурнакчы киижилер бар. Слётту СЭКП Кызыл хоорхомунуң бирги секретары эш П. Т. Киселев ажыт-

[redacted]ң сценазында үлүг портретиниң мурнунда президиум столун республиканың партия болгаш совет органнарының үлүгтүкчулары, будурүүче мурнакчылары өөлепкеннер. Слётту киржикчилери СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннерин эш Никита Сергеевич Хрущевту баштаңгы хүндүлүг президиумга чангыс үн-биле бүт кырынга туруп келгеш соңгааннар.

Партияның XXII съездиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге Кызыл хоорайның ажылчы чону бүгү совет чон-биле кады коску чедишкиннерни чедип ап келген. 1962 чылдың планның онаалгаларын хоорайның үлетүүр будурулгелериниң коллективтери чедишкиннинг күүсеткеннер. Ниити продукция будурер талазы-биле чыл планы 105,2 хуудан күүсеттинген, пландан ажыр 643 мун рубльге продукцияны будуруп үндүрген. Чеди чыл планының арткан дөрт чылдарында ниити продукция будуруп үндүрериниң хемчээли барык ийи катап өскен. Бир өөрүнүүр чедишкин болза, продукция будуруп үндүрериниң өзүлдези кол нуруузунда үүш-ажылдың будуруукчулуун бедиктиниинниң күсели-биле чедип алдыңганы болур. Күш-ажылдың будуруукчулуун бедидериниң 1962 чыдагы планы Кызылдың будурулгелериниң хамаарыштыр ниитизи-биле 106.5 хуудан күүсеттинген.

Дөртку чылдың планныг онаалгаларын хоорайның автоажыл-агыйларының коллективтери чедишкиннинг күүсеткеннер. Чүүк соөртүүрүүн чыл планы тонна талазы-биле 109.3 хуу, тонна-километр талазы-биле 118,7 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 200 мун тонна ягыз-бүрү үүктерни соөрткен болгаш планнаан 21 мин. тонна-километрлер ажыңдан кылынган.

Бо бүгү чедишкиннерни демдеглевишаан, хоорайның үлетүүр будурулгелериниң, тудуг болгаш транспорт коллективтериниң күш-ажылчы бедик көргүүзүлгелерни чедип алырыңа үлүг рольду коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилери, ойнаан деп иштекелчи, СЭКП хоорхомунуң секретары эш **В. Б. Добромыслов** чоргаарал-биле демдеглээн.

Күш-ажылдың будурукчулуунуң бедип турары хамыктың мурнунда бистиң будурулгелеривистиң техниктиг чепсегленишкинниинин күштелгенин, ажылчыннарның мергежилиин соксаал чок бедип турарын болган күш-ажылдың организациязының сайгырангайжазын херечилеп

⊙

турар. Ол дээрге келир үениң разведчиктери деп дүрүм ёзугаар адаттыгып турар орук айтыкчылары, мурнакчы киижилерниң чалгай буянныг ажыл-үүлезиниң үре-түннелиңдир. Маңаа чижек чылдыр иштекелчи хоорайның мурнакчы будурулгелериниң болгаш транспорт организацияларының ажыл-херектерин тодаргай чижектер-биле көргүскен.

Коммунистиг күш-ажылдың будурулгези деп ат дээш демиселгин турар бүс-турбиналыг электростанцияның коллективи чыл планын октябрь айның эгезинде-ле бүгү көргүзүтпер талазы-биле күүсеткеш, чангыс чыл дургузунда күш-ажылдың будурукчулуун бедиктиниинин күселп-биле чедип алдыңганы болур. Күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң 1962 чыдагы планы Кызылдың будурулгелериниң хамаарыштыр ниитизи-биле 106.5 хуудан күүсеттинген.

Дөртку чылдың планныг онаалгаларын хоорайның автоажыл-агыйларының коллективтери чедишкиннинг күүсеткеннер. Чүүк соөртүүрүүн чыл планы тонна талазы-биле 109.3 хуу, тонна-километр талазы-биле 118,7 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 200 мун тонна ягыз-бүрү үүктерни соөрткен болгаш планнаан 21 мин. тонна-километрлер ажыңдан кылынган.

Бо бүгү чедишкиннерни демдеглевишаан, хоорайның үлетүүр будурулгелериниң, тудуг болгаш транспорт коллективтериниң күш-ажылчы бедик көргүзүлгелерни чедип алырыңа үлүг рольду коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң күүсеткеннер. Чүүк соөртүүрүүн чыл планы тонна талазы-биле 109.3 хуу, тонна-километр талазы-биле 118,7 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 200 мун тонна ягыз-бүрү үүктерни соөрткен болгаш планнаан 21 мин. тонна-километрлер ажыңдан кылынган.

Партияның XXII съездиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге Кызыл хоорайның ажылчы чону бүгү совет чон-биле кады коску чедишкиннерни чедип ап келген. 1962 чылдың планныг онаалгаларын хоорайның үлетүүр будурулгелериниң коллективтери чедишкиннинг күүсеткеннер. Ниити продукция будурер талазы-биле чыл планы 105,2 хуудан күүсеттинген, пландан ажыр 643 мун рубльге продукцияны будуруп үндүрген. Чеди чыл планының арткан дөрт чылдарында ниити продукция будуруп үндүрериниң хемчээли барык ийи катап өскен. Бир өөрүнүүр чедишкин болза, продукция будуруп үндүрериниң өзүлдези кол нуруузунда үүш-ажылдың будуруукчулуун бедиктиниинин күселп-биле чедип алдыңганы болур. Күш-ажылдың будуру

Сонгулдага белеткелдер болгаш полит-массалыг ажыл

Бо чылдың март 3-те РСФСР-ниң Дээди Советиниң болган ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдалар болур. Ол сонгулдалар СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болган ССРЭ-ниң Дээди Советиниң айтыг сессиязының шиитпирлериниң хайыктырып үндүрүнүн политиктиг болган күш-ажылчы улус кодураңүшкүннериниң байдалынга болуп эртер. Партияның боттандырып турары бижыг ленинчи угланышкыны болуунуң чагай салдарын ам безин ажыл-херекке чедирип эгелээн.

Совет Эвилелиниң бүгү улустары мышкаш, Кызыл хоорайның ажылчы чоннары чеди чылдың эртекен дөрт чылдарының соруглаларын чедиишкиниг күүседиринге боттарының күш-ажылчы салыышкыннарын база киирген. Үлетүүр продукциязын будуруп үндүрер талазы-биле дөрт чылдарның планы 107 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 20 мун киловатт-шак электри энергия бердингеп, 150 мун тонна хомур даш кастынган. Чүгле 1962 чылда хоорайның үлетпүр будуруне ажылдакчылары пландан ажыр 640 мун рубльнын продукциязын берген.

Бүгү черлерге мышкаш, Кызылда эгелей бергеп сонгууда белеткелдерп ажылчы чоннарның күш-ажылчы кодураңүшкүнүн улам бедидип, оларның күжүн 1963 чылдың планның онаалдаларын хүүсел бетинде күүседир дээш демиселче мобилизастап турар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болган чер-чер Советтеринге сонгулдалар дээрге, чүгүлә болган партийжи-политиктиг улус кампанна болур. Ону организастыг болган бедик идей-политиктиг деңнелге эрттирер төлээде анаа хамаарышкан белеткел ажылдарын амдан эгелеп калбартыр ужуралуг бис. Бо чүгүлә ажылдарның бирээзи болза, ажылчы чоннарның чурттап турар черлеринге партия организациязының чорудуп турар политмассалыг ажылдарын күштелдирери болур болгай. Ажылчы чоннарның чурттап турар черлеринге политмассалыг ажылды* вокгаамал чорудары-биле Кызыл хоорайда 19 агитпунктуларны тургускан болгаш оларны дерип шимээн. Агитпунктуларның иштинден № 6 (эргелекчизи эш Колесников), № 2 (эргелекчизи эш Шишигин), № 17 (эргелекчизи эш Калабин) агитпунктулар докгаамал ажылдап келген болгаш чонга лекцияларны, илеткелдерни үргүлүү организастап, конперттер, кино-фильмнерни үргүлүү көргүүп турлар. Чижээ, ол агитпунктулар арткеи чылдың декабрь айдан бээр СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түннелинин дугайында, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң ийнги сессиязының шиитпирлериниң дугайында лекцияларны каш удаа организастаан болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады С. Б. Тока биле, РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутады А. В. Анкулинов-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттары В. Д. Доруң-оол, Л. Б. Байыр-оол, А. Ч. Кунза олар-биле сонгукчуларның үжуражышкыннарын эрттирген.

Чамдык агитпунктуларда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болган хоорай Советиниң депутаттары ажылчы чоннарның хүүсүнүн айтырыгларының талазы-биле хүүсел алышкыннарын организастап турар. Депутаттар В. Д. Доруң-оол, Ю. Д. Аранчын оларның эрттирген хүүсел алышкыннары ыңгыр үжуражышкыннарның чугулазын көргүскен болгаш ажылчы чоннар боттарының сеткилин ханганын илередип турар. Ындыг хемчегларни моон сонгаар докгаамал чорудары чугула. Эрткен чылдың декабрьда хооркүүскомунун киллистериниң ажылчы чоннар мурнунга отчёттарын агитпунктуларга организастаанга солун түннелдерни бергеп. Хооркүүскомунун коммунал ажыл-агый, калык камгалал, чуртталга киллистери боттарының отчёттарын кылгылаан. Анаа ажыл-агыйда болгаш культура тургузуушкунунда четпестер илереттинип, ажылчы чоннарның дузазы-биле оларны чайладырының хемчегларн ажылаттынып кылдынгылаан.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болган чер-чер Советтеринге сонгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр агитпунктуларның ажылы улам бедидип турар. Агитпунктуларның сургаалдалыг хуралдары чер-черлерге болгулаан, беседалар чорударынга чугула материалдарны ажылдап кылган агитаторларга үлеп бергилээн. Сонгукчулар ортузунга чорудар политмассалыг ажылдың үндезини — СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң ийнги сессиязының шиитпирлери база чедиишкиниг дөрткү чылының түннелдери болгаш чеди чылдың бешки чылының соругларын тайылырлаары болур. Ол ышкаш, беседаларның тематиказында ССРЭ-ниң Конституциязының, совет сонгулда системазының, хамаатылардың эргелериниң болгаш хүүсэлгелериниң дугайында айтырыглар база киирген.

Хоорайның партия организациязының агитаторлары ам уеде боттарының быжыглаткан участоктарынга неделяда бир-ийнден эвээш эвес барып, сонгукчуларга хаңы утка-шынарлыг беседаларны кылып берип турар апаргаинар. Чижээ, Күрбаккының республика конторазында партия организациязының (секретары эш Будрявцев), девискээр аайы-биле парторганизациянын (секретары эш Фастунова), республиканың харылзаа эргелеинде партия организациязының (секретары эш Касаткин) агитаторлары боттарының участоктарынга каш удаа барып, сонгулдаар чорудар дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлыының дугайын сонгукчуларга дыннадып, делегей байдалының дугайында болгаш эске-даа темаларга беседаларны каш удаа чоруткаланнар.

Хоорайның партия организациязының агитаторлары ам уеде сонгукчуларның данзыкшын шын тургузарынга, сонгууда округтарының болган участоктарының кызыгаарларын тодарадырынга хооркүүскомга дузалап турарлар. Агитаторлар М. Н. Ингульская (театрда), А. А. Жуков (пенсионер) олар болган оскелер-даа боттарының хүүсэлгелерин үлегерлиг күүседип турары-биле сонгукчуларның күзенчиг аалчылары апаргаинар. Олар сонгукчуларга беседалар кылып бээринден ангыда оларның ажыл-амыдыралы-биле танышып, чугула айтырыгларны шиитпирдеп алырынга дузалап турардар. Эш Ингульская сонгукчу эш Гапкинаның квартира тазону алырынга дузалаан. А эш Жуков алаш каш кижилерге бажыңынга ора эмчи дузаламчызын алырынга дузалаан.

Хоорайның квартал комиссияларын дамчыштыр хоорсовет чугула ажылларны чорудуп турар. Квартал комиссияларының кежигүннери агитаторлар-биле кады политмассалыг ажылды база чорудуп турарлар. Олар ам сонгулдага белеткелдерге илепкейлиг киржип турар болгаш моон сонгаар сонгулда комиссияларының ажылынга база илепкейлиг киржир дээрги чугаажок.

Ажылчы чоннарның чурттап турар черлериниң аайы-биле чорудар политиктиг ажылдың хевирлери хай болгаш янзы-бүрү. Ынчалза-даа бис оларны ыракта-ла чедир ажыглавайын турар бис. Ажыглап турар хевирлеривисте безин четпестер кончуг хай. 3, 9, 16 дугаарлардыг болгаш эске-даа чамдык агитпунктулар боттарының ажылын кончуг оожум калбартып турар. Нам үндүрер черде (секретары эш Цевелева), Министрлер Чөвүлелиниң (секретары эш Упкунов), авиапортта (секретары эш Лихачев), «Коммун тудугнун» септелге-тудуг эргелеинде (секретары эш Будрявцев) болгаш эске-даа чамдык партия организациялары агитаторларның ажылын экижидер талазы-биле шиитпирлиг хемчегларни албайын турар. Бо болгаш эске-даа четпестерниң дугайын парторганизациялар секретарьларының чоокта чаа болган хуралынга шыңгыы чугаалажып көрген болгаш чон ортузунга политиктиг ажылды күштедирер талазы-биле тодаргай хемчеглер ажылдап кылынган.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болган ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге сонгулдаларга белеткел ышкаш чугула политиктиг болуушкунуун үезинде идеологтуг ажылдың бүгү-ле хевирлерин, оон иштинде чоннуң чурттап турар черлеринге политиктиг ажылды улам калбартыры кажангызындан-даа артык чугула болуп турар. Моон ужурунда хоорайда бүгү партия организациялары сонгулдаларга белеткедерин бичии-даа саадашкын чокка чорудуп, оон бүгү чорудулгазын боттарының хозунга алыр ужурлуг. Сонгукчулар ортузунга чорудар партийжи политиктиг ажылдың коя соругазы болза, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш чогаадыкчы идепкейин улам бедидери, оларның күжениишкиннерин чеди чылдың бешки чылының планныг онаалдарын долдуур болгаш ажыр күүседиринче мобилизастаары болур.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болган чер-чер Советтеринге ам болур сонгулдаларга бүгү тала-биле хынамчалыг белеткелдя хандырган, сонгулдаңы организастыг болгаш идей-политика талазы-биле бедик деңнелге эрттирери хоорайда бүгү партия организациялары-ның, бүгү агитаторларның эң харылсаалгалыг болгаш хүндүлүг хүүсэлгези болур ужуруг.

П. КИСЕЛЕВ.
СЭКП Кызыл хооркомунун бирги секретары.

Шылгараңгай чогаалчы

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

А. С. Серафимовичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга

Александр Серафимович чогаалды 1880 чылдарның эгезинде бижип эгелээн. Ынчаарга ол уеде оон үзеглелдиг ап көөр болза оон үндезинни Белинскийнин, Чернышевскийнин, Герценнин болгаш эске-даа революсчу-демократтарның чогаалдары-биле танышып эгелээни-биле шуут холбашкан. Оон ынай мындыг чүүлдү ап көрээни: Александр Серафимович Петербург университединге өөренип тургаш, В. И. Ленинниң ачызы А. И. Ульянов-биле таныжа берген болгаш III Александр хаанның амы-тынынга ол Ульяновтуң халдааны-биле холбаштыр революсчу кыйгырыг бижиккеш, шолуттурупкен чүүл бар. Университетке тургаш, ол бир-ле дугаар марксизм-биле танышкан.

Чогаал талазы-биле ынчаарда, В. Г. Короленко болгаш Г. И. Успенский оны деткип турган. Ынчаарга 90 чылдарда Серафимович «Среда» деп чечен чогаал журналының киржикчизи турган болгаш Алексей Максимович Горькийниң удуртулгазы-биле үнүп турган «Билиг» деп чыныларга чогаалдарын парлап турган.

Александр Серафимовичиниң революция мурнундагы чогаал ажылын ап көөр болза, ажылчы чоннарның аар-дөпте амыдыралын, албадалыг ажылдың ханы сеткил човаашкынын-биле бижип, ядарал-биле, бойдусбиле чоннуң демиселин илередип чораан. Оон бижээн чечен чугааларында капиталистер кижини канчаар үреглеп турарын колдуунда бижип турар. Ынчалзажок, оон чогаалларының маадырлары дээрге, боттарының эргези дээш демиселчилер эвес, харын чүгле молчуларге качыгдаан кижилер болуп турар ге турган.

Ынчаарга Серафимовичиниң М. Горький-биле харылзажы бергени болгаш 1905—1907 чылдарның революциязы оон чогаал ажылынга чаа чала болганын демдеглээр херек. Чижээлеп көөрге, 1905 чылдың декабрьда Москванын Преснязынга болган тулчуушкунга холбашкан, каторгага тараачынар ортузунга революстуг сулчээлерге хоозашкан оон чогаалларын номчуурга тарлакчыларга улуг массанын болуунун демиселин ам көргүзүп турар апаргаи. Горькийниң чогаалыкчы принциптерин хөгжүдүшаан, хаанныг эргелеуга улуг революсчу демисел пролетарийлерин үлаан-болгал талазы-биле канчаар өскертип, хомудан чыпкалган тараачынарның медерелинге салларны канчаар чедирип турарын Серафимович болуунун «Пресняга», «Хөөржүүлге базымы» болгаш эскелаа чогаалдарынга көргүскен.

1905 чылдың революциязының соонда реакциянын кадыг-берге чылдарында Серафимович капиталнзмнни сойгалап илередин улампчылап турган. Чижээлеп көөрге, «Элезиннер» деп чечен чугаазынга Серафимович хүүнчүүлү сойгалаан, ол чечен чугаазы улуг орус чогаалчы Л. Н. Толстой белин-биле үнелеп көргеп. Серафимовичиниң революция мурнундагы эң-не улуг чогаалы оон 1912 чылда парлап үндүрген «Ховуда хоорай» деп романы болур-дур. Серафимовичиниң бодуунун сазы-биле алырга, ында «ажылчын ангының өзүлелезя-биле ядал буржуазиянын чывылганын болгаш өскенин» көргүскен, «ажылчыннарның башгайгы ала-чаяглар шинчээшкинин» көргүскен, революциянын чайлаш чокка болуурун бадыткаан. Ук романда ховуда капиталистиг хоорайны түзүп турар капиталистерни күштүү-биле сойгалап илереткен.

Ынчаарга 1914 чылда эгелээн делегейнин бирги дайынын Серафимович пролетаржы гуманизминиң туружу-биле көрүп, дайынның харалзыбиле бүгү чоннуң ядарал-хоозуралга таварышканын көргүскен.

1917 чылдың сеонда Александр Серафимовичиниң чогаал ажылынга пролетаржы массалар походка чөрүп турган, демир лег чаңгыс эптиг болу берип, организастыг, сагылга-чуруумнуг, инициативалыг күш болу берген.

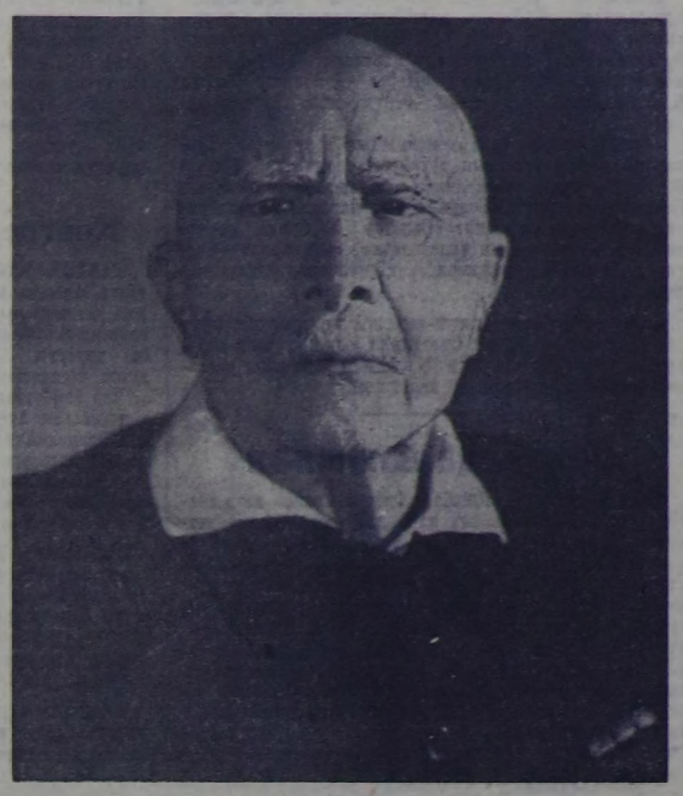

А. С. СЕРАФИМОВИЧ.

А. Серафимовичиниң чогаал ажылы Совет эрге-чагырганын чылдарында онза күштүү-биле хөгжээнин билдингир, ынчаарга оон чогаал ажылы реализчи принциптиг, социалистиг реализминиң методу оон чогаал херээже каалама орук ол болуп турар. Бистин социалистиг тургузуусту бадыткаары, чоннуң эрге-чагырганының сөөрүшкүзүүн, кижининн төлептиг чүүдүлгелериниң көстүп көрбээн чаңгыланның херлиишкиниин бадыткары Серафимовичиниң чогаал ажылынга чаңчыл турган.

Маңаа бага бир чүвени демдеглээри чугула. Чүл дизе, А. Серафимович болза В. И. Ленинниң каш удаа көөр аас-кежиктиг болган. Бир-ле катап ону Владимир Ильич бодуун бажыңынче чалай берген. Ол үжуражышкынның дугайын «Ленинге аалчы болуп чораам» деп очеркке ол бижээн. Оон өске очерктеринге В. И. Ленинни ол ажыл болгаш ышталыга ойууле кылдыр бижигилээн. Чечен чогаалдың, ураң чүүлүүн Москвага төп архивинде А. Серафимовичиниң Ленин дугайында ажылдарының хой санныг шевелделерни калгагалаан.

Совет чечен чогаалды болгаш ураң чүүлүү улам ынай хөгжүдевиниче чогаалычы интеллигенциянын кичээнгейин Коммунистиг партия база катап угландырып турар аңгы бо хүннерде Серафимовичиниң чогаал ажылы онза үжүр-дүзалыг болу берип турар дээврин айыткы чогуур. Ынчаарга ол чечен чогаал болгаш ураң чүүл дээрге, миллион-миллион кижилерге коммунизмин тургузарынга өөрүшкүнүн болгаш созук киришкиниинин үндезини болур болгаш оон-биле кады ниитиледдин бүрүүгаар шинчээшкинниге моонак болур бүгү-ле чүүдүлерни сойгалап илередир ужурлуг болгай.

30 чылдар үезинде А. Серафимович — социалистиг культураның идепкейлиг тургузукчузу турган. Ол болза «Октябрь» деп журналды редакторлап, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң президиумунун кежигүнү турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезин ап көөр болзувусса, 80 харлыг чогаалчы база-ла фронтукже чорупкан. Оон бижээн шерии талазы-биле очерктеринде совет патриотизминиң улуг үлаан-болалы-биле, дайынның көөр хөнню чогу-биле ханы сиинниккен.

Тыва номчукчулар А. Серафимовичиниң чогаалдарын болдуунда орус дылы кырындан номчуп танышкан. Моон мурнунда өөредилге номунга оон чүгле «Үш эш» деп чечен чугаазын тыва дыл кырынга очулдурган турган. Ынчаарга бо чылын Тыва республиканың ном үндүрер черн оон чамдык чечен чугааларының чыныды номун тыва дылга парлап үндүрер, ол чечен чугааларны чогаалчы Л. Чалзамба очулдурган.

Улуг мергежилиг чогаалчы коммунист Александр Серафимовичиниң тураскаадын бистин Төрээн чуртувус ханызы-биле хүндүткеп көрүп турар болгаш оон чогаал ажылы — коммунизмни тургузуп турар бистин совет улустуң чиңир чепсээ. Болуунун ажыл-чорудулгазын бистин партиянын болгаш совет улустуң маадырлыг амыдыралы-биле сыорый холбаштырган ол шылгараңгай совет чогаалчынын хой-хой кайгамчыктыг чогаалдары бистин үлаан-болал дазазы-биле байлаавыскаа эртине болуп келээде артар.

С. САЛЧАК.

А. Серафимовичиниң дугайында

...Силерниң чогаалдарыңар болгаш дуңмамның (М. И. Ульяновананың — Ред.) чугаалары Силерге ханы ынакшылырынче мени албадапты, ынчангаш ажылчыннарга болгаш бистерге шуптувуска Силерниң ажыльаңарның кайы хире херектиин Силерге улуу-биле чугаалаан тур мен... (В. И. ЛЕНИН).

• • •

80 чылдарның соолгу болгаш—90 чылдарның эгези үеде марксистерниң салгамчыларындан большевик партиянын киску ажылдакчылары үнүп келген... Марксизминиң идеяларынын салдары-биле ол чылдарда келир үедеги пролетарлы чогаалчылар А. М. Горький болгаш А. С. Серафимович хевирленип кижизиттинген. (СЭКП ТББГУЗУ).

• • •

Серафимовичиниң «Элезиннер» деп чечен чугаазын номчудум, найгамчын-ла-дыр... Өзүлүг чечен чогаал болду. Аңаа Чеховту сактып калдым... Өзүлүг чогаалчы-дыр. (Л. Н. ТОЛСТОЙ).

• • •

Бистиң салгалывыс эвээш аттарны адап болуп, ынчалза-даа оларны чоргаарал-биле адаарлар—ол дээрге пролетарлы чечен чогаалдың өндүр улуг үндезилекчилери болган ыңдыг кижилерниң аттары-дыр. Максим Горький ыңдыг, Александр Серафимович ыңдыг. (А. В. ЛУНАЧАРСКИЙ).

• • •

Кырганга номчуг-ла ынак мен. Ол дээрге өзүлүг чогаалчы, улуг кижи-дир, оон чогаалдары бисте аажок чоок болгаш таныш. Серафимович дээрге, аныяктар бистерниң олардан өөренип ап турганывыс ыңдыг чогаалчыларның салгалынга хамаарыкыр. Мен бодум хуумда Серафимовичиге өзүлүг-ле четтирер кижи мен, чүге дээрге мээң чогаалчы амыдыралымның эң-не эгезинде бир-ле дугаар ол мени детизим, чүүлдүгзүнүп көөрүнүң сезун, хүүсэл көөрүнүң сезун бирле дугаарында ол меңээ чугаалаан...

Серафимович улуг болгаш ур амыдыралды чурттаан. Серафимович хаанныг үенин нара бамбыңарын болгаш шөлүүлгелерин эрткен, Ленинниң III Александр хаанны өлүрер дээш халдап турган амызын ол беду билкр. «Правданың» корреспондентизи этпаргаш, хамаатыны дайынның фронтуларын ол иезип иаапкан. (М. А. ШОЛОХОВ).

Оларны — эки азыраар

Бистиң кайгамчыктыг дайынчыларывыс кулак-уюк дашка, ханныг ышка тулчуп, араатанныын дайзынны ойладып турлар. Фашистиг араатаннар совет черге муи-муң, он-он муң өлген кижилерни каггаш чоруп тур, ол фашистер совет черни бастып, бузарлап, совет кижилерниң ханы-биле былчан кааннар болгай. Ам өжээнин негээр ой келген.

Кызыл дайынчылар бүгү күштерин, бүгү амы-тынын берип, боттарының ханын харамнаймайн чүге ынчаар тулчуп, доктаал чокка бержип турарыл? Чүге дээрге, олар боттарының Төрээн чуртун дээш, — боттарының өг-бүлезин дээш, боттарының кадайларын, нелерин, кырган адаларын болгаш чүректеринде эргим чаш уругларын дээш олар тулчуп турар.

Оларның уругларын, өг-бүлезин, чүү-даа болуп турза, дузалаар чок артпас дээрзин бистиң дайынчыларывыс билир.

Чоокта чаа Донда Серафимович хоорайга чордум. Аңаа дөң кырынга кайгамчык эки уруглар бажыңы турган чүве, немецтер ону өртедипкен. Ам дээрге, немецтерни сывыртып билек-ле ол бичии хоорайжыгаш, сымыннас турда-ла, уругларга бүдүн квартал үндүрүп бергеп.

Чаштарның амыдыралын тергиин эки тургускан, уругларның хой муруузу фронтучуларыныл. Чаштарның хевш тергиин, чаңы тергиин, сергектери аажок. Бичиилери; «авай» дижип маңнажып турар. Уругларга оон чассынчыын, чаагайын але! Комсомолчулар, пионерлер олар дээш сагыш савын турар.

Шак борта революция мурнундагы шеригин сактып дээп турдум. Бодуунун чурту дээш амы-тынын берген солдаттың өг-бүлезин диленип чоруп бээр. Изиг, соокта-даа, кирчамныгда-даа диленип чоруур чаш уругнун үнүн кижи бо-ла дыңнаар, олар көгерип калган колчугаштарын суныл алган диленип чоруурлар болгай.

Комсомолдуң эң харылсаалгалыг соругазы—фронтуга дөргүл-төрелии ышкынган чаштарга чассыг-чаагай, чүректиң чылынган амыдыралды тургузарынга дузалаары ол-дур.

(Серафимовичиниң «Ол — тоол эвес тир» деп очеркизинден алтыл).

ЧЕР-ЧЕРДЕН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Солун, хөглүг

Үну чок болгаш дүлей уруглар школазынын кижизиттиргеннери кышкы дыштанылгазын содун эрттиргеннер. Оларның чамдыктары ааларынга, эскелери школазынга дыштанган.

Чаа чылдың ёлказын олар № 2 школаның өөреникчилери-биле кады эрттиргеннер. Хоорайның кинотеатрларынга уругларга бараалгаткан кино, концерттерни көрүп, ылгап коллективтиг чүнгулаашкыннарга база киришкеннер. Ол ышкаш, интернатынга кежээнин-не янзы-бүрү киноларны көрүп турганнар. Республиканың Хөгжүм-шии театрының артистериниң концерттерни уруглар улуг сонуургал-биле көргеннер.

В. АРАНЧАА.

КОМСОМОЛЧУ САДЫГЖЫ

Монгуш Ойда-Санчыевич Дамчык ВЛКСМ райкомунун шүүлгезинээ бүгүлер садыг шугуунуте 1950 чылдан эгелеп ажылдап кирген. Ол ам «Сут-Хөл» совхозта рабкооптун мурнакчы садыгжыларының бирээзи.

Сут-Аксы суурда аъш-чем магазининин садыгжызы М. О. Дамчык 1962 чылда бараан сварылгазының планын 110 хуу күүсеткен. Рабкооп баштаар черинден ол Дамчыкты ортектиг чүүлдер-биле чаңгыс эвес улаа шаннаан.

Монгуш Ойда-Санчыевич бодуунун онаашкан ажылынга улам мергежип, чоннун мурнунга шынчы бараан бодбушаан, хөй-нинти ажылынга база илепкейлиг киржип турар.

С. БАЗЫР-ООЛ.

АГИТАТОРЛАР

Улуг-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда партия организациязының 40 хире агитаторлары мурнундан тура-ла багай эвес ажылдап, боттарының харылаан турар участоктарынга докгаамал барып турганнар. Ылангыя СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалларын колхозчу ажыл-ишчилерге таныштырар талазы-биле элээн ажылларны олар чорутканнар.

№ 3 сүт-бараан фермазының эргелекчизи, ыяла агитатор эш Д. Дамбыл-оол ферманың ажылакчыларынга беседаларны неделяда 2-ден эвээш эвес кылып берип, пленумунун материалларын тайылбырлаарын ажыл-агый соруглалары-биле эки холбаштырып турар. Ол ышкаш агитаторлар М. Намчыл-оол, В. Дамдын-оол, Т. Байыр олар боттарының участоктарынга докгаамал барып, солун беседаларны кылып турарлар. Башкызар Д. Нурсат, А. Адыя болгаш оскелер-даа колхоз клубунга лекцияларны номчуп турар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң болган ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге ам болур сонгуллага партия организациязының агитаторлары хайнышкыннынг белеткенип, боттарының участоктарында сонгукчуларга тайылбыр ажылын улам калбартып эгелээн. Ол ажылмоон сонгаар улам күштелир дээрзин агитаторларның ам безин шалыпкын ажылдап эгелээнин хереченлеп турар.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

Эки ажылдыг

Сут-Аксы суурда ажылчын кооперациянын конторазынга пенеделынык санында-ла кежээ хөй кижилер чыглып кээп турарлар. Олар шупту-ла холларында номнарлыг, кыыраштарлыг болгулаар. Мону көргеш-ле, бо-даа өөренип турар улуг-тур деп кижи билип каар. Шынап-ла мында СЭКП төөгүзүү өөренир политболгум кичээлдеп турар. Болгумде 30 дыннакчылар бар. Өөредилге чылынын эгезинден бээр чаңгыс-даа кичээл үзүлбээн болгаш дыннакчыларның кичээлге идепкейи бедик.

Болгумүн дыннакчыларының аразында политиктиг билиин бедидип алыр дээш аажок кызымак өөренип турарлар хөй. Ылангыя дыннакчылар Ховалыг Седен-оол, Ондар Арбай-оол, Ховалыг Чамаа, Петр Шокпаа олар кичээлдерге үргүлүү эки белеткелдиг кээп, өөренип эртнен темаларын хандыр билип ап турарлар.

Болгумде өөредилгенин бедик шынарлыг болуп турарынга пропагандист эш А. Б. Орловтуң кызымаккай ажылы база улуг рольдуг болуп турар. Чеди чыл иштинде улаштыр пропагандистен ажылдап келген дуржулгалыг ол пропагандист кичээлдер эрттирерингге кезээде эки белеткелдиг кээп турар болгаш өөредилгени совхоз бүдүрүлгези-биле, ажылчын кооперациязының ажылы-биле холбаштырып турар.

Б. САРЫГЛАР.
Чөөн-Хемчик район, «Сут-Хөл» совхоз.

А. СЕРАФИМОВИЧ

Сезен беш харның бедииңден

Даглар бүүрээлери-биле тоып чоруглап каар мен. Чоруп-ла, чоруп-ла орар, дагже улам бедип бар-ла чыдар сен. Кижиниң карааңга чадан ыыштар, даштар, чылан дег шыйлашкак кокпа оруктар кестүр. Бүт шылап каар, чүрек дүвүрээзиниг, чүткүлдүг сен келир; хаакта — дер бусталган, дамыр шаарын келгилээн чоруур. Даг бажыңче кодурлуруу аар, берге. Олуруп азы чылып алгы дег, харын-даа кижини сораңга дег тыртып аппар чыдар ол даг бажыңче үнерин соксадын каакаанчыг-даа. Оон хенертен хая корнуп келгеш, алгырыптар сен: даг бажыңдан кайгамчыктыг делгем ажыттының келир! Ынчангаш кижи анаа өөрүшкүлүг улуг тынып каар... Та чүге чүве, мунгаганчыг-даа болу бээр. Хөй-ле биллинмес бодалдар, дүрүү-хевирлер чүвелги шимирт кылындырып келир.

Ам-база-ла, боттун сезен беш хар хардаанының бедииңден көргеш, эрте бергеп он-он чыдарже хая корунгүлээш, чаягаар-ла шак мынчаар алгырыксай бээр:

— Өөнүктер! Амыдыралдың магадын але! Оон чыды чаагай-ла-дыр-ам!

...Чүрек арай бакырап турар; ижиниде чүү бир эәрилдер, пружинажыгаштар шаптыланы бергилээн; аартай берген буттар дыгдына берип, чылыпкаш, бүгү чүвени уттуптарынче чүткүлүп чоруур. Ынчаарга арткеи үеже хая көргеш, бистиң амыдыралывыстың хоюг хандызын киир тыңдыныптарга—база-ла даг орү амдаа кодурлуксей бээр, оода-чадаарда ыя чыткан сүүрүнүн бажыңга чедир үне бергеш, аңаа хая корунгеш, демги бистиң амыдыралывыстың кыдыг-кызытаары чок ак-көк делгемниг, оон хөй янзы өңнүг болгаш чаагай өөрүшкүзүүге магадап өөрүксеп кээр-дир...

Менээ үлүг аас-кежиин онаашкан: коммунизмниң ажинде турун тур мен. Чалбыышпыг даймынын, харынлаа аштың, соокпун, өлүмнүг човаланнарның орүү-биле, чоорту, ынчалза-даа — үзүктел чокка, чайгылыш чокка, чайлаш чокка коммунизм чедип кел чыдар. Чамдыкта кижи оны эскербейн барып болур. Ынчалзажок, ол чүл дээрге — коммунизм амыдыралдың эрги чаңчылларын, кижилерниң аразында эрги харылзаалларны күш четпиимес күштүү-биле чайладып, чаа-чаа оруктарны ажылып турар.

...Бистиң хүн бүрүдеги кадыглошкун деминселивис кайгамчык эки. бистиң амыдыралывыс кайгамчык эки. келүр үе оон-даа кайгамчык эки. Ынчангаш, арткеи үениң карангы-бүдүүлүүнден, үш хаанныңның чагыргазын ажыл эрткеи, бистиң Төрээн чуртувустун, бистиң кижилерниң келир үезинче карааминын чаламда ужу-биле-даа бол бакылап көрүп шыдаанывыз хемчээл чокка өөрүп турар мен. Моон ужурунда кыргап аайым-биле аныяктарга чагыг сөзүн сөглексеп тур мен:

— Амыдырал магаланчыг экиндир! Бистиң амыдыралывыс—далайның эгээртинмес ак-көк делгеми-ле! Ындыг болганда, ол амыдыралды улам улуу-биле шиненер, оон делгемнерин улам улуу-биле калбартынар!

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Делгем клубтуг хирезинде-ле

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң Арыт-Бажы суурда көдээ клуб улуг, делгем талазы-биле эки клубтарның бирээзи. Аңаа кинолар кежээнин-не болур. Ол ышкаш концерттер, концертилерниң солуп көрүнери болгаш культура-массалыг ажылдар болбайн турарынга хомудап чугаалап турарлар.

Ол кымнын буруузул ынчаш?

Көдээ клуб эргелекчизи эш Пастухова клубка бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүмнериниң ажылын уҗуртуп, культура-массалыг ажылдарны организастаарын мырынай уттупкан. Колхозта башкылар, эмчилер, зоотехник, агроном дээш мергежилдиг адыктар-ла хөй. Оларны чүгле организастап хаара тудар ажыл четпейн турар, ынчаарга эш Пастухованың ону херекке албайн турары кончуг шын эвес.

Клуб ажылында мындыг четпестер бар турда-ла колхозта партия, комсомол болгаш хөй-ниитиң организациялары чүнү көрүп турарыл?

С. СЮРЮН.

Кажан гараж тудар ирги?

Тес-Хем районда «Кызыл сылдыс» көдээ ажыл-агый артелиниң экономиказы чыл бүрү улам хөгжүп, күштыдалы улгадып олурар. Оон бир барыдаазы машина техника-биле хандыртынганындан тодаргай көстүр. Колхозта 15 автомашина, 12 трактор болгаш көдээ ажыл-агыйның хөй санныг чеңсектери бар.

Ам хомудавчыг чүве чүл дизе, Совет күрүнениң бүдүрүп берип турары ол күчүлүг техниканы чөп ажыглаарынче колхозтуң уҗуртукчуларының сагыш салбайн турары болур. Колхоз тургустунганындан бээр он беш чыл чедип турар. Бо аразында автомашина гаражы тудар хугайында чугаа безин дыннаваан. Ам көөрге, автомашиналар бажыннар чанында тургулаар, трактолар-даа ында-мында харга бастырган, өзээнге кирер донган тургулаар. Чолаачыларны көөрге, кыштың соогунда машиназын эргизин от салган, ыжын бурулаткан турар. Бо дээрге чүгле чолаачыларның ажыллаарынга шаптыктыг эвес, харын техниканың эдилелиниге хоралыг болур.

Кажан автомашина болгаш трактор тургузар гаражтыг болур ирги бис? Бо дугайын колхозтуң уҗуртукчулары канчап дүжүнге безин какпайн турар чоор? деп чолаачыларда, трактористер-даа чугаалап турар.

Ш. КАЛИН.

ЧЕМ КУРЛАВЫРЫ ЧОК

Бии-Хем районнуң «Хадын» колхозунуң эң ырак черинде—Сутаг-Хемде хой малдың байдалы бергедеп турар. Ында сес кодан хойларны чем курлавырлары-биле хандырбаан. Ылангыя аныяк хойлар кадарчылары Кара, Эникпен, Маады оларның кыштагларында сиген чок. Кыштаглаашкынның байдалы улам бергедеп турар амгы үеде, ол черде шээр малдың азырал-ажаалдазынче «Хадын» колхозтуң баштаар чери кичээнгей салза чогуур.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Телеграф дыннадып тур

Тайбың болгаш социализм дээш

БЕРЛИН. (СЭТА). Республиканың ажылчы хоннарының, немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның кичээнгейи ГСЧП-нин VI съездиниң болуунуң ажылын уҗуртулүлеп турар ГДР-нің найысылалынче көрүнген. 70 чурттарның акы-дүнма коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлери, оон иштинде СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев баштаан СЭКП-нин төлээлери съездиге олуруҗуп турар.

Съездиниң ажыттынганы болгаш социализминиң программазының болгаш партияның төөгүлүг сорулгазының дугайында ГСЧП ТК-ның бирги секретары В. Ульбрихтиң делгеренгей илеткели солуннарының кол темазы болуп турар. «Нейес Дейчланд» солуп В. Ульбрихтиң илеткелин бүрүнү-биле парлап үнүрген.

Берлиниң оон оске демократтыг солуннары съездиниң ажыттынганының дугайында отчёттуг болгаш В. Ульбрихтиң илеткелиниң тодаргай допчулалын парлап үндүрүлээн. Солуннарның парлаан түүлериниң эгелериңде бижээни: «Вальтер Ульбрихт социализминиң программазын үндезиледи», «Социализм—бистиң национал аас-кежинивис», «Берлинде төөгүлүг чөвүлеп хурал эгелээн».

Съезд республикада күш-ажылчы көдүрүүшкүнүң чаа чалгының бодургаи. Съездиниң адресинге оон ажылының баштайгы хүнүнде-ле мун-мун байырлыг чагаалар болгаш телеграммалар келгилээн.

Панамада аажылал

ГАВАНА. (СЭТА). «Юнайтед Фрут компани» дээр америк компания Панаманың национал гвардиязынга летчикпин алгаш, тараачыннарны черден үндүр сывырып, тарылганы уҗуткап, оларның чурттаар бажыннарын үрегден турар. Дыка хөй тараачыннар, оон иштинде херээженнер, уруглар болгаш кырганнар эт-хөреңги чок арткан. Чамдык черлерге полиция-биле тараачыннарның аразынга үскүлежиишкиннер болгулаан. Чижээ, «Уильсон» деп черге улуг бижектер-биле чепсегленген тараачыннар национал гвардиязының солдаттарын ол черден үндүр сывырган дээрзин Пренса Латина агентилел дыннаткан.

Совет парламент төлээлери Ханойда

ХАНОЙ. (СЭТА). СССР-нин Дээди Совединиң Эвилелдин Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов баштаан, СССР-нин Дээди Совединиң төлээлериниң Ханойда чоруп турары-биле холбаштырган митингиге Ханойнуң 50 муң чурттакчылары чыыланган.

Ханой хоорайның даргазы Чан Зуй Хынг ВДР-нің найысылалының чурттакчыларының мурнундан совет аалчыларга байыр чедирип, бүгү совет улуска эң эки күзээшкиннерни дамчыткан. Совет улуска найыралдың сагыш-сеткили Ханойнуң чурттакчыларының чүректеринге моңгеш-биле чурттаар дээрзин ол демдеглээн. Чан Зуй Хынг уктуу совет төлээлерге тулускан. Ол укта бижээни: «Вьетнам болгаш совет улустарның аразында бузулбас найырал делгерезин!».

Совет төлээлериниң баштыңы Ю. В. Андропов харыы чүве чугаалап, социалистиг тургузуушкунда вьетнам улустуң чедиишкиннерин бедик үнелээн.

Конгресс ажылын дооскан

ГАВАНА. (СЭТА). Гаванада Чаплин аттыг эң улуг театр залында Американың херээженнериниң конгрезиниң хагдынганының байырлыг хуралы болган. Залга олурган 6.000 кижи конгресстиң хүндүүт аалчызы куба улустуң баштыңы Фидель Кастрога диминиттиг адыш часкаашкыны-биле байыр чедирип турган.

Чер бөмбүрзээнин бүгү будуннарындан келгилээн, конгресстиң хүндүүт төлээлериниң, оон иштинде Совет Эвилелиниң төлээлекчизиниң аттарын хуралдың даргазы адаарга залда олурган улус шуптуу туруп келген. Залга адыш часкаашкыны каш минутада үргүлүүлээн. Олар «Фидель, Хрущев—силер-биле кады бис!» деп йөрээлерни салып турганнар.

Улустарның хостаргазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, мөлчүгделге болгаш түргедеге удур, чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, кижи төрелгетеннин депшилгези дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге чангыс эпче Американың болган бүгү делегейниң херээженнерин кыйгырып турар шинтпирлерни конгресс чангыс үн-биле хүлээп алган.

Хуралдың түннелинде Кубанын премьер-министри Фидель Кастро делгеренгей чүве чугаалаан.

СПОРТ ТЕМАЗЫНГА

БОДАЛЫВЫС, СҮМЕВИС, КҮЗЕЛИВИС

1962—1963 өөредилге чылында Кызылда № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищениң (мурнундагы механизация училищези) курсантылары боттарының күжүүдиве чаа улуг спорт залын кылып алганнар. Ол керектиң эгелекчилери болза училищениң күш-культура башкылы, спортчу Павел Михайлович Петров болган. Шинтпир хүлээп алдынган соонда спортка сонаккыдыг курсантылар оон шуут улуптулгазы-биле спорт залын кыска хуусаа иштинде кылып доосканнар. Залдың узун дүргүн 18, дооразын — 10, бедии—6 метр кылдыр кылган.

Бистиң залывыска күш-культура урокторларындан аңгыда спорттуң кыжыкы үеде даштыгаа кылдыңмас хевирлеринге: тыва национал хүрешке, ядро идеринге, ча адарынга, черинң узунун болгаш бедиин халыырынга маргылдааларны чоруҗуп турар.

Бистиң спорт залывыска гимнастиканың, суваа хүрештиң, шой көдүрериниң, хол бөмбүүнүң, баскетболдуң секцияларының маргылдаларын чүгле училищениң группаларының аайы-биле эвес, харын хоорайның командылары-биле база эш-хуунуң үжуражышкыннарының чуруму-биле эрттирип турар бис.

Бо чылдың агеелээн бистер национал хүрештиң, ядро идеринин, черинң узунун, бедиин халыырының маргылдааларын кыжыкы үеде эрттирериниң аргазын тыпканывыс ооруҗуг болуп турар. Ылангыя 1962 чылдың декабрь 16-да 32 мөгедериниң тыва хүрежи эрткен. Бо бүгүнү бистиң республиканың спортчу аныяк өскенниринге хынаашкы сонуургадыры-биле кады мен, комсомолчу, спортчу кижи болганымда, хөй-хөй номчукчуларның сонуургап турары бир айтырыгга бодумнуң болгаш училищеле эш-ооруминуң бодалын чугаалаксап тур мен. Чугаа болза национал тыва хүрешти сайырангайжыдар болгаш оон секцияларын тургузар база оон маргылдааларын сезон чокка үргүлүү чоруудар дугайында болуп турар. Национал хүрешке хамаарыштыр «Шынга» үнген чүүлдер, ылангыя чаа чылда ук солуннуң бирги номеринге моге Онлар Сюр-ооллуң бодаллары мени, мээң эштеримни аажок сонуургаткан. Хүрешти мөгелериниң кандыг-даа тренировказы (белеткели) чокка, чүгле чылыг дүжери-биле, чайны уткууру-биле база чүгле чайгы байырлалдар болгаш наадымнар хүннеринде эрттирип чанчыкканывыс билингир болгай. Шаанда, араттар сууржун эвес байдалга чүрттап чоруан үеде, оон оске арга түрбааны база-ла билдингир. Ам хүрешти сезон барымдаалавайн чоруударынче дидимн-биле шилчиир үе келген. Бо талазы-биле бистиң училищенин аныяктарының дүрзүзүг дыка тода көстүр болуп турар.

«Рафена» заводтуң коллективи ол телевизорларны планда көрүнгенин ышкаш бо чылдың майда эвес, а февральда массалыг-биле бүдүрүп эгелээрин шинтпирлээн болгаш чонга пландан ажыр 27 муң ындыг телевизорларны кылырын хүлээнгеннер.

УНИВЕРСАЛЬ КАЛОРИМЕТР

Пенде «Орд Цейсс» дээр улусчу бүдүрүлге оптиктиг приборлар кылыр талазы-биле делегейде сураг-дал. Завод бүдүрген продукциязының хевирлерин бодуунуң музейинде шыгжап турар. 1958 чылдан бээр ол бүдүрүлге 180 хевириниң чаа приборларын кылган. Заводка чоокта чаа универсаль калориметрни кыпган. Ону медицинага, биологияга, фармацевтиказа, металлургияга, көдээ ажыл-агыйга шинчилел ажыллары чорударынга ажыглаар. Бо чылын завод 1000 ындыг приборларны бүдүрер.

АЙЫЛ ЧОК КАДНЫЫР

Больтерсторфта электромеханиктиг завод телевиденье, радио болгаш телефон системаларынга ажылдаарынга таарыштыр кылган канныырны бүдүрүп эгелээн. Ол канныыр-биле ток дамчаан электри уданнарын безин каннап болур. Бир эвес дыка бедик черде ажылдап турган техник кижи овазарымча чогу-биле ол канныырны бетоннаан шала кырынче оскунуптар-даа болза үрелбес, азы суута кирзе-даа ажырбас, ажылды уламчылап болур.

ЧАА ВИБРАТОР

Грейцте машина тудуушкунуңун заводу үүрмек кезектер кыры ажылдап кылыр вибраторну кылган. Ол вибратор күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 50 хуу бедидер. Хоюглаашкын станоктарынга ажылдап кылдынмас кезектерни безин аңаа кылып каастар. Вибратор чылда 200 млн. марка камналганы бээр.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Венгрияның Чиллагхедьскиде нарын пөс кылыр фабриказының лабораториязының чеди херээжен ажылдакчылары чангыс черге хөй чылдарның иштинде ажылдап келгеш, чангыс ог-бүле дег найыралдажы бергеннер. Олар эрткен чылдың ортан үезинден эгелеп социалистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш демисежин эгелээн болгаш бригадазы 1956 чылда контрреволюционерлерге олуруткен Ева Калланың адыбиле адап алган.

Бригаданың «автобиографиязын» хүн демдеглелинде бижип турар. Хар-назын, характер талазы-биле ангы-ангы, ынчалза-даа шуптузу чаңгыс кижи дег ажылдап, чурттап, өөренип турар ол чеди венгр херээженнериниң хүн демдеглелиндеп алган чамдык чүүлдер бо:

— Скульптор Иштван Киштиң ажылдары-биле танышкан.

— Школага хөй-ниитиниң ажылын күүсеткен.

— Бригада улуртукчузунуң дузалакчызы Йожефа Томга үр чылдарда күш-ажылчы ажыл-чорудулгазы дээш тайбынның Бүгү-венгр чөвүлелиниң алдын медалын тывыскан.

— Йожефа Киндини хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

— Бригада кежигүнү Пирошка бодуунуң дүштүү-биле ажыл берген Йожефа Сегерге чоруан.

Бригада кежигүнериниң эң-не аныяа — Пирошка Месарош фабрикада комсомол организациязының секретарынга сонгуткан. Боттары безин 11 уругларлыг ол чеди херээженнер оскус арткан, 10 харлыг Атилланы азыраан, оон неэи апарганнар.

Социалистиг Венгрияның бичии коллективиниң чамдык ажыл-херектериниң чижээ ол.

Эът-хаяны дыныш, чылыг келген үеминде оок мындыг-ла белен сыйлыбас. Ынчангаш ол моге бодуунуң эът-хаяның, сөөгүн ёзулуг хүрешке киреринге белеткеп алганы азы разинка үези ол болур. Бир эвес тренировкалап турган мөгелер хүрешке киреринин мурнунда 2—3 минута разинка кылырын утпастар. А бистиң национал хүреш мөгелериңде мындыг чанчыл чок.

Бир эвес бодувустуң тыва хүрежиниң үргүлүү тренировказы, азы-бүрү аргаларны өөренир болзувусса, ынчаарда зоналар аразынга маргылдаага аңтырбас бис деп бүзүредиг чугаалаар херек. Ол белеткелди спорттуң тыва хүреш секцияларын тургуспаан шаанда кыжын ыыдавас бис. Тыва АССР-де бөгүн чүгле чаңгыс секция — бистиң училищениң тыва хүреш секциязы ажыддап турар-дыр.

Ам бис бодувустуң залывыска хүрешти канчаар чорудуп турарывысты чугаалап көрейн. Спорт залына чымчак гимнастика маттарын (тускай кудустар) чатказ хүрежип турар бис. Бистеринде шодактар чок, а шынында олар чокка ыыдыг белеткелди кандыг белеткел дээр боор. Өскелерге шодак дугайын база болаза чогуур.

Кызылда спорт залдары чамдык өөредилге черлеринде, организациялларда бар болгай. А тыва хүреш секциязын тургузар дээш чүгле кудустар тып алыр аппаар-дыр. Бистин көдээ клубтарывыстың залдарынга кудустар бар болза, хүреш секциялары кыжын ажылдап болур.

Мынчангаш республиканың спорт инитилелериниң болгаш организациялларының чөвүлели тыва хүрешти спорттуң база бир хевири кылдыр көргеш оон секцияларын черчерге организастаарынга дузалажып, херектиг чүүлдер-биле хандырза чогуур деп санаар бис. Ылангыя бистиң училищениң спортчуларынга тренировкалар эрттирер хүннерде шодактар берип дузаларын дилеп турар бис. Бис бодувустуң талавыстан Кызылдың мөгелери тренировка болгаш маргылдаа чорударынга залывысты бээрингe белеп бис. Хоорайга хүрештиң чылда командазын тургускаш, бистер-биле эш хуунуң ужуражышкынын кылырын хоорайга болгаш республикага бо херектиг харылзаар спорт ажылдакчылары эштер Н. Бражников, А. Кунаак оларга сүмелеп тур бис. Бистиң залывыс делгем, кудустар бар. 32 мөгеден аңгыда чүс хире көрүкчүлер залга сыныр.

Мынчангаш биске чүгле хоорайдан эвес, харын районнардан-даа мөгелерни чалап, эш-хуузунуң ужуражышкыннарын чорудуп турарын күзээр бис.

Бистиң залывыска Совет Армиязының хүнүнге тураскаатказ республиканың хүреш маргылдааларын эрттиреринге, бир эвес республика маргылдаазы чорудары кандыг-бир чылдагаан-биле хорщок болза, хоорай маргылдаазын эрттиреринге бистиң училищениң мөгелери күзеп турар.

К. САЛЧАК,
классиктиг хүрештиң 2-ги разрядиниги, тренер.

БӨРҮЛЕРНИ УЗУТКААР

Эрткен 1962 чылдың дургузунда Бай-Тайганың девискээринге 80 ажыг баш улуг, бичө малдарны бөрү чип, когаратказ. Ыракта четче эвес бо медээ ёзулуг ортумак чижек-биле санаарга 900 ажыг центнер этти араатан бөрүлер халас чиген-дир.

Чүгле Бай-Тал көдээ Советтиң девискээринге безин совхозтуң нинтилештирген малдарындан 20 баштыг бөрү чиген. Шүйда «Мурнакчы» колхозка база ол хире когарал таварышкан.

Ынчаарга эрткен чылын чеже бөрү узуткаттынганыл, бөрү-биле демисел кандыгыл дээрзин көөрге байдал мырынай чогенчиг. Көдээ Советтер болгаш колхозтар бөрү-биле демиселче кичээнгей салбастаан.

Бөрү-биле демиселге дургузулгалыг С. Сарыг-Деге, Д. Лама-Салыр чижектиг хоочуя анчыларны, ол ышкаш аныяк-даа анчыларны организаставайн турар. Үстүнде азы үнген ийи анчы малдың хоралыг дайзыны — бөрү-биле демисели чыл бүрү чорудуп келген. Четче эвес сан-биле алырга олар чоокку он ажыг чылдар дургузунда 140 ажыг бөрүлерни узуткаан, а сөөлгү ийи чылда оларның олчазынга 14 бөрү санаттынган.

Бөрү-биле демиселди күштелдирер дугайында район Совединиң эрткен чылдагы-да шинтпирви күүседиринге көдээ Советтер чогуур кичээнгей салза чогуур.

С. САЛЧАК,
аңнаыр инспектору.
Барыын-Хемчик район.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң Көпсөөк көдээ Совединде хоочун анчы 68 харлыг Иргит Байыр-оол 1962—1963 чылдың аңнаыр сезонунда идепкейлиг аннап турар. Ол 50 диннии, үш дырбактыгны болгаш бир улуг кек бөрүнү олургеш, анолук планын күүседиринге үлүг-хуузун киирген. Тывыш херээл ол ам-даа үргүлчүдеп турар.

О. ОЙДУП.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каан турар хүн болуп, чамдык черлерге хар чаар. Кызылга хар эвээш чаар. Хат кошкактан ёй тавыга чедер. Агаарның температуразы: республикага— 20—25, а Кызылга — 21—23 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 19-та

«НАЙЫРАЛ»: «Капитан Грантовуң уругларыл» 10. 2. «Дүрмомпай» 12, «Нуда соолунде» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Өглөнгөминиң баштайгы айы» 5.15, «Чаябышпыт чылларының төөчүзү» 11.15, 1.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дашта чечен» 2.30, 4.30, «Американы францыдтуң коргени-биле» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Революция дугайында чугаалар» 3.15, 5.15, «Үш мушкетер» (делгем экранныг) 7.15, 9.15 шактарда.

Социалистиг чурттардан

«АК КУУ»

Хөй кагт бажының кырында ак куу дүн, хүн дивейн дескинип турар.

«Ак куу»—Чехословакияда эң улуг универмаг. Ол магазинниң ажыддакчылары эрткен чылын 4 «рекордту»—бир хүнде, айда, кварталда болгаш чылда бараан саларының рекордтарын тургускан. Эрткен чылдың декабрьның соолгу хүннеринде ол универмагтың бир хүнлеги оруглагы 3 миллион крон болуп турган. Декабрь айның дургузунда ол универмагдан 1.200 муң, азы хүнде 40 муң кижи бараан садып ап турган.

— Универмагтың садыг саарылгазының талазы-биле чедиишкинин ужуру чүдел?—деп айтырыгга оон директору Карел Вальтер мынчаар харылап турар:

— Чылдагаан-на хөй. Эрткен чылын ассортимент талазы-биле янзы-бүрү, эки шынарлыг хөй бараанны алган бис. Универмагтың ажыддакчылары биске бараан берип турар будурулгелер-биле бижыг харылзаалы тутkан, оон түннелинде ол будурулгелер бистин негелдеривисти болгаш күзедеривисти болдунар-ла шаа-биле барыдаалап турган. Ол ышкаш бистиң садыгжыларывыстың, бараан сайгарар кижилеривистиң хөй кезии боттарының мергежилин бедидип, бараан-техниктиг минимуму будурулгеге ажыглавышаан дужаган. Ол чорук садыгның культуразын дыка бедиткен. Садыг саарылгазын өстүрер дээш оске-даа хемчегларни ап чоруткан бис.

АНЫЯКТАРНЫҢ ИНИЦИАТИВАЗЫ

Миллион-миллиён крон өртектиг ажыглаа чок аңаа чыдар машиналарны, станоктарны, механизмнерни ажыглалга киирер талазы-биле «ЧКД-Прага» заводта Чехословакияның аныяктар эвилелиниң организациязының кежигүннери патриоттуг эгелээшкинни үндүргеннер.

Олар кандыг-бир заводта ажыглаттынмайн чыдар машина, станок, механизмнерни илереткеш, ол механизмнерни хереглеттиниң турар черинче чорудуп, күрүнеге ажыктыг ажылды чорудуп турарлар. Аныяктар Северочешск областа 25 млн. крон өртектиг ажыглал чок чыдар машиналарны, станоктарны тыпкан. Южночешск областың 53 заводтарында, Южноморавск областың будурулгелеринде ажыглал чок чыдар машина, станок, механизмнерни олар тыпкаш, оларны чөп ажыглаарының хемчеглерин алганнар.

«СТАДИОН»

Делегейниң Лейпцигке эрттирер чанчыл болган часкы ярмарказының ажыттынарынга чедир будун чартык ай бичө ажыг үе арткан. Ярмарканы организакчызы—ГДР, эртемтехниканың дыка хөй чаа чедиишкиннерин аңаа көргүзери-биле бедеткенип турар.

Телевизорлар садар талазы-биле Дрезденде тускай магазин «Рафена» заводтуң шенелде кылдыр будургенин 10 хевириниң чаа телевизорларын делгээн. Телевизорларны көрген кижилер оларның чедер-четпезинин дугайында боттарының «шиитке-лин» тускай карточкага бижиир, а завод хөй-ниитиниң саналын барымдаалап, телевизорларның эң эки деп санатканын массалыг-биле будурүп эгелээр.

Делгелге хагдынмаан болза-даа, ону көрген кижилерниң хөй кезии «Стадион» дээр телевизорну эң эки деп мактап турар. Ол телевизорнуң хевири чараш, алаан каш автоматтыг тургузугларлыг, көргүзер чүүдериниң дүрзүзүг дыка тода көстүр болуп турар.

«Рафена» заводтуң коллективи ол телевизорларны планда көрүнгенин ышкаш бо чылдың майда эвес, а февральда массалыг-биле будурүп эгелээрин шинтпирлээн болгаш чонга пландан ажыр 27 муң ындыг телевизорларны кылырын хүлээнгеннер.

УНИВЕРСАЛЬ КАЛОРИМЕТР

Пенде «Орд Цейсс» дээр улусчу будурулге оптиктиг приборлар кылыр талазы-биле делегейде сураг-дал. Завод будурген продукциязының хевирлерин бодуунуң музейинде шыгжап турар. 1958 чылдан бээр ол будурулге 180 хевириниң чаа приборларын кылган. Заводка чоокта чаа универсаль калориметрни кыпган. Ону медицинага, биологияга, фармацевтиказа, металлургияга, көдээ ажыл-агыйга шинчилел ажыллары чорударынга ажыглаар. Бо чылын завод 1000 ындыг приборларны будурер.

АЙЫЛ ЧОК КАДНЫЫР

Больтерсторфта электромеханиктиг завод телевиденье, радио болгаш телефон системаларынга ажылдаарынга таарыштыр кылган канныырны будурүп эгелээн. Ол канныыр-биле ток дамчаан электри удаңнарын безин каннап болур. Бир эвес дыка бедик черде ажылдап турган техник кижи овазарымча чогу-биле ол канныырны бетоннаан шала кырынче оскунуптар-даа болза үрелбес, азы суута кирзе-даа ажырбас, ажылды уламчылап болур.

ЧАА ВИБРАТОР

Грейцте машина тудуушкунуңун заводу үүрмек кезектер кыры ажылдап кылыр вибраторну кылган. Ол вибратор күш-ажылдың будурүкчүлүүн 50 хуу бедидер. Хоюглаашкын станоктарынга ажылдап кылдынмас кезектерни безин аңаа кылып каастар. Вибратор чылда 200 млн. марка камналганы бээр.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Венгрияның Чиллагхедьскиде нарын пөс кылыр фабриказының лабораториязының чеди херээжен ажылдакчылары чангыс черге хөй чылдарның иштинде ажылдап келгеш, чангыс ог-бүле дег найыралдажы бергеннер. Олар эрткен чылдың ортан үезинден эгелеп социалистиг күш-ажылдың бригадазы ат дээш демисежин эгелээн болгаш бригадазы 1956 чылда контрреволюционерлерге олуруткен Ева Калланың адыбиле адап алган.

Бригаданың «автобиографиязын» хүн демдеглелинде бижип турар. Хар-назын, характер талазы-биле ангы-ангы, ынчалза-даа шуптузу чаңгыс кижи дег ажылдап, чурттап, өөренип турар ол чеди венгр херээженнериниң хүн демдеглелинден алган чамдык чүүлдер бо:

— Скульптор Иштван Киштиң ажылдары-биле танышкан.

— Школага хөй-ниитиниң ажылын күүсеткен.

— Бригада улуртукчузунуң дузалакчызы Йожефа Томга үр чылдарда күш-ажылчы ажыл-чорудулгазы дээш тайбынның Бүгү-венгр чөвүлелиниң алдын медалын тывыскан.

— Йожефа Киндини хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

— Бригада кежигүнү Пирошка бодуунуң дүштүү-биле ажыл берген Йожефа Сегерге чоруан.

Бригада кежигүнериниң эң-не аныяа — Пирошка Месарош фабрикада комсомол организациязының секретарынга сонгуткан. Боттары безин 11 уругларлыг ол чеди херээженнер оскус арткан, 10 харлыг Атилланы азыраан, оон неэи апарганнар.

Социалистиг Венгрияның бичии коллективиниң чамдык ажыл-херектериниң чижээ ол.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда кылдазының 23—54, харылсалгалыг секретарының болгаш харылсалгалыг лекурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый кылдазының 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал кылдастеринин 37-13, иштики информация кылдазының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдастеринин 21-27, үлетпүп болгаш транспорт кылдазының 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00228. Чагыг № 94 Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч.
ЯНВАРЬ
20
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 17 (5421).

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,
Тыва АССР-нин Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

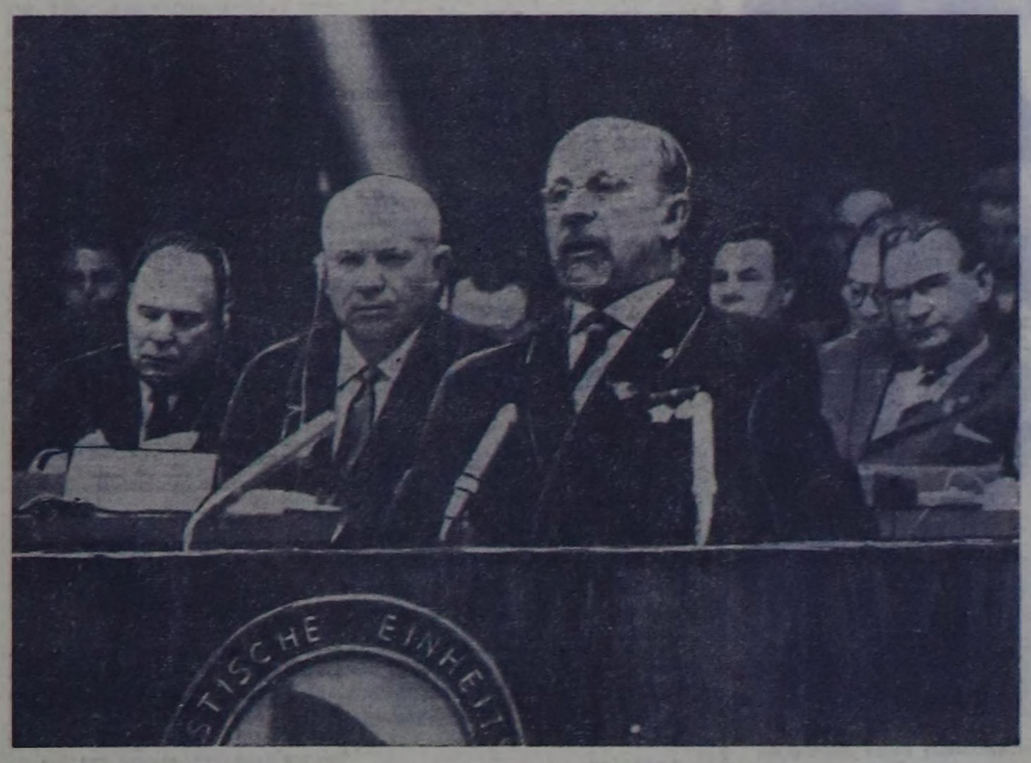

Январьның 15-те ГДР-ниң найысылалы Берлинге Вернер Зееленбиндер аттыг спорт Ордузунуң залынга Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизи ажыттынган. Индирде—ГСЧП ТК-ның бирги секретары Вальтер Ульбрихт.

(Фототелеграф-биле хүлээп алган).

Фото СЭТА-ның тускай корреспондентизи В. ЕГОРОВТУУ.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ НАЙЫРАЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Н. С. Хрущев биле Н. В. Подгорный олар Общершеневейдте телевизиелиг электроника заводунун коллективинге аалдап чораан. Оларны ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. Нейман болгаш ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП-тиң Берлин округ комитединиң бирги секретары П. Фернер үдеп чораан.

Бүдүрүлгениң алды мун кижилиг коллективи Н. С. Хрущевту болгаш Н. В. Подгорныйны чылыг, акы-дуңмалышкы ёзу-биле хүлээп алган. Элээн каш цехтерин көрген соонда заводтун клувунга митинг болган.

Партия организациязының секретары Э. Хубе, ажылчын херээжен Е. Винтерштейн болгаш кол технолог К. Киршке олар залчыларга байыр чедирген.

Н. С. Хрущев бодунун чугаазынга чылыг болгаш хүндүлээчел хүлээп алыышкын дээш берлин ажылчыннарга өөрүп четтирген. Заводтун коллективинге ол тураскаалдыг белекти—В. И. Лениннин скульптурлуг портредин берген.

Н. С. Хрущевтун болгаш Н. В. Подгорныйның берлин ажылчыннар-биле ужуражыышкыны Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың улустарының бузулбас акы-дуңмалышкы пайыралының тодаргай көргүзүү болган.

Тайбың—кол чүве ол

«ПРАВДА» СОЛУННУҢ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ

«Делегей Берлинче көрүп тур, делегей Берлинни дыңнап тур!» — солуннарда мындыг аттар делегей парлалгазының арыннарындан сөөлгү хүннерде дүшпейн турар. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизиниң ажылын делегейниң хөй-ниитизиниң аажок сонуургап турарын солуннарның ол кыска, ынчалза-даа тодаргай бижилгелери илередип турар. Амгы үеде ынаар бүгү кижи төрелгетениң кичээнгейн угланган.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинче ындыг кичээнгейни салып турарының ужуру болза, ол съезд герман нацияның салым-чолунга чүгле чугула рольду ойнаар болгаш аас-кежиниң база депшилгениң херелденчек идеалдары дээш, тайбың болгаш социализм дээш немец улустун демиселинге чүгле алдарлыг үечада болуп турарында эвес. Болгарияның, Венгрияның, Чехословакияның болгаш Италияның акы-дуңма партияларының чоокта чаа болуп эрткилээн съездилери-биле бир домей, ол съезд делегейниң коммунистиг шуулганы шынарлыг болу берген.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Топ Комитединиң бирги секретары эш Вальтер Ульбрихтиниң илеткелин делегейниң хөй-ниитизи улуг сонуургал-биле уткаан, ол илеткелде немец ажылчын-тараачынның баштайгы күрүнезиниң чедиишкиннерин ханызы-биле анализтээн, ГДР-ге социализмни тургузарын доозарының, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының программазын тодаргайлаан. Партияның чаңгыс эптиин болгаш сырый каттышканын, социализм тургузуушкунун калбартырының программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле немец коммунистерниң болгаш республиканың бүгү ажылчы чонунуң беленин съездиниң ажылы, делегаттарның чугаалары илези-биле, бүзүрелдии-биле көргүзүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң баштыны, СЭКП ТК-ның Бирги Секретары эш Н. С. Хрущевтун чүве чугаалааны съездиниң ажылынга шылгарангай болуушкун болган. Оон утка талазы-биле ханы, тодаргай чугаазы ол дораан-на бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейнинн төвүнге болу берип, бүгү делегейге кайгамчык улуу-биле чаңгыланы берген. Ол чугаада делегейниң амгы үедеги амыдыралын болгаш делегейниң ажылчын база коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезинде амгы үениң чадазын эртем ёзугаар, марксисчи-ленинчи ёзу-биле, бүгү талалыг бүзүрелдии-биле анализтээн.

Термоядролуг дайынны болдурбазындан өске ындыг амыдыралчы чугула болгаш боттуг сорулгалар амгы үеде бүгү делегейниң улустарының мурнунда чок. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини болза тайбыңны камгалаарынче калбак улус массаларны чедиишкиннии-биле эвилелдеп шыдаар, делегей реакциязының агрессчи бодалдарын үзе шаварынга ол массаларны мобилизастап шыдаар амгы үениң күчүлүг күжү болуп турар. Коммунизм болза термоядролуг халаптан делегейниң амы-тынып ап турар, коммунистер — тайбыңның эн-не туруштуг, шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок камгалакчылары-дыр дээрзин кижи төрелгетен хүн бүрүде улам тодаргайы-биле медереп билип турар. Улустарның медерелинге коммунизм болгаш тайбың чаңгыс чүүл болуп каттышкан.

Тайбыңны камгалаары дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принцивиниң тиилелгези дээш демисел болза, оран делегейге социализмниң тиилелгези дээш ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның революсчу демисели-биле хан-дамырындан тудуш болуп турар болгаш олар аразында сырый холбаалыг. Эш Н. С. Хрущевтун чугаалааны болза: **«Бистиң үевисте байдал кандыгыл дээрге, тайбың дээш демисел социализм дээш демиселдиң эн чугула негелдези болу берген. Ажылчын аңгының революстуг шимчээшкининиң, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң чаңгыс-даа айтырыын амгы үеде тайбың дээш, делегейниң термоядролуг дайынын болдурбазы дээш демисел-биле холбаа чокка көрүп болбас».**

Тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принциви—бо дээрге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш марксисчи-ленинчи өске-даа партияларның даштыкы политиказының чиңгине шугуму, ол дээрге бүгү социалистиг күрүнелерниң тугу, бүгү улустарның күзелдиг эчис сорулгазы-дыр. Харын моон ужурунда янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын быжыглаарынче, капитализм-биле социализмниң экономиктиг чарыжын калбартырынче болгаш ол ындыг байдалга коммунизмниң тиилелгезин хандырарынче угланыышкын делегейниң коммунистиг шимчээшкинин көстүп көрбээн хандыкшылдыг күш болдуруп, оон талазынче эн калбак массаны хаара тудуп турар.

Тайбыңның болгаш социализмниң күштериниң өзүп турар салдары, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының мерген угаанныы болгаш боттуу болза кижи төрелгетениң хуу-салымының дугайында айтырыг шиитпирлеттинип турган эрткен чылдың октябрьның дүвүрээзиниг хүннеринде база катап бадыткаттынган. Бир эвес ол хүннерде Кариб далайның районунга дайынның оду кыва берген болза, чер бөмбүрзээ термоядролуг өрттүн чалбыыжы-биле саадал чокка кыва берген турар яйик дээрзи угаазылалдыг кижи бүрүзүнге тодаргай болгай. Куба улустун күжениишкиннериниң, Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының база өске-даа демократтыг, антиимпериалистиг күштериниң күжениишкиннериниң түңнелинде америк империализмниң агрессчи бөлүктери атказалап, Кубага халдаарындан ойталаар дугайында хөйнүн мурнунга медеглээр ужурга таварышкан. Кариб далайның районунга болуушкуннарның түңнелинде тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның эргежок чугулазының медерели-биле кижи төрелгетен улам сиңниккен.

Бөгүн тайбың дээш демисежири—ол дээрге чепсегленишкинин бүгүнинти болгаш бүрүн дүжүрери, ядролуг шенелделерни соксадыры дээш, герман айтырыгны тайбың таарыштырып шиитпирлээри дээш демисежири-дир. Бир эвес улустар делегейниң бир чидиг кризизинден уштунгаш, өске, улам айыылдыг болгаш ажып эртери улам берге кризиске кирбес дээр болза, герман айтырыгны шиитпирлээрин туюлунга чедирери эргежок чугула. Германия-биле тайбыңның керээзинге ат салыры дээрге Европага байдалды экижидеринче, делегейниң ийнги дайынының артыышкыннарын ўзуткаарынче, тайбың кожа-хелбээ догуннаарының улам быжыг үндезинин тургузарынче орук ол-дур.

Ийи герман күрүнелер-биле азы оларның бирээзи-биле тайбыңның керээзинге ат салдынган турзун дээрзинге социалистиг чурттар чөпшээрежип турар. Тайбың таарыштырылганың үезинде Барыын Берлинге хостуг хоорай болур эргени тыпсырын олар саналдап турар. Ол хоорайның херээнге холгаарлавазының эн-не идегелдиг магадылалын, Барыын Берлиннин чонунга оон бодунга тааржыр ындыг социал-политиктиг тургузугну хостуг шилип алырының магадылалын бээринге социалистиг чурттар белен. Ол магадылалдарның магадылакчызы — Каттышкан Нациялар Организациязы болур ужурлуг. Оон ынай Барыын Берлинге чогуур үениң дургузунда КНО-нун тугунун адаа-биле даштыкы шериглер турзун дээрзинге социализмниң чурттары база чөпшээреп турар.

Чүгле делегейниң дүшкүүрлүг чоруун хевээр артырарын болгаш «соок дайынны» чидиглендирерин күзеп турар кижилер герман тайбың таарыштырылганын ол мырынай тодаргай болгаш ылавылалдыг программазынга удурланып болур.

Делегейниң социалистиг системазы делегей хөгжүлдезинин шиитпирлиг фактору болу берип, коммунистиг шимчээшкин амгы үениң эн-не салдарлыг политиктиг күжү болу берген бистиң бо үевисте бүгү кижи төрелгетениң хуу-салымында социализм чурттарының чаңгыс эптиг болуру, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң күчүлүг сырый каттыжыышкыны оиза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш социалистиг чурттарның өндүр улуг дем каттыштырылгазын, бүгү делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарының дугайында сагыш салыышкыны-биле эш Н. С. Хрущевтун чугаазы эгезинден төнчүзүнге чедир сиңниккен. **«Марксизм-ленинизмге үндезилээш делегей коммунизминиң хүрээлеңиниң чаңгыс эптиг болуру—бо дээрге бистиң партиявыска ыдыктыгның ыдыктыы-дыр, ынчангаш ону быжыглаарынга күжүвүс харамнакмас бис»,**—деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының съездизинин индиринден эш Н. С. Хрущев чугаалаан. Ол сөстерде—тайбыңның, депшилгенин болгаш кижинин угаазылалының тиилээриниң херээ дээш социалистиг лагерьниң, акы-дуңма бүгү-ле партияларның болгаш антиимпериалистиг фронтунун бүгү күштериниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаар дугайында бүгү совет коммунистерниң, бистиң күчүлүг Төрээн чуртувустун бүгү ажылчы чонунун быжыг база чайгылыш чок күзели илереттинген.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкини кайгамчыктыг тиилелгелерни чедип алган. Оон ындыг болган ужуру болза бодунун демиселинин бүгү-ле чадаларынга ол шимчээшкин марксизм-ленинизмниң тугунга шынчы болурун ыдыктыы-биле камгалап, ол тиилелгелиг өөредигни бодунун бүгү ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп турганында болур-дур. Өндүр улуг тиилеттирбес ол өөредигниң тугунун адаа-биле делегейниң коммунистиг шимчээшкини тайбың, социализмни болгаш коммунизмни тургузары дээш, марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгези дээш демиселге улам чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап шыдаар.

СОҢГУЛДАГА ЧЕДИИШКИННИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

1963 чылдың март 3-те Россия Федерациязының Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда чорудар дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун база республиканың чер-чер Советтеринге соңгулда чорудар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыктары чоокта чаа чарлаттынгылаан.

Советтерни бүгү ниитинин массалыг организациялары, миллион-миллион кижилерниң хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазының школазы болдурар сорулганы айыткан партияның төөгүлүг XXII съездизинин сөөлүнде бир-ле дугаарда болуп эртер бо соңгулданы бүгү совет кижилер-биле бир дөмей бистин республиканың ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунга улуг чедиишкиннер-биле уткуп турарлар. Олар үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин эрткен чылын элээн улгаттырган, тараа, эът, сүт, дүк бүдүрер болгаш ол продуктуларны күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун шиитпирлеринге сорук кирген республиканың ажылчы чоннары чеди чылдың бешки чылының бирги кварталының планныг онаалгаларын амыдыралга боттандырары дээш, ылангыя ниитинин малының кыштаглаашкының организастыг чорудары база часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири дээш бо хүннерде уламна шиитпирлиг демисежип турарлар.

Совет демократияны улам ынай хөгжүдерин, күрүнени эргелеп башкарар херекке массаларны калбаа-биле киириштирерин хандырар ужурлуг ам болур соңгулданың организастыг белеткел ажылдарынга чоннун бүгү кезектери эн-не калбаа-биле киржип турарлар. Республиканың хоорайларында, районнарында болгаш көдээ черлеринде соңгулда комиссияларынга депшидилге хуралдары эгелээн, ол комиссияларга боттарының муң-муң төлээлекчилерин ажылчы чоннар депшидип турар. Депутаттарга кандидаттар депшидилгезинин, кандидаттар-биле ужуражылганың хуралдары база болгулаар.

Соңгулда мурнунун политиктиг кампаниязы массаның күш-ажылчы идепкейин база бедидип турар. Өвүрнүң «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары соңгулда комиссияларынга төлээлекчилерин депшитпишаан, школаларга одаар ыяш, а ол ышкаш тудуг ыяжы белеткээр ажылды февраль айда бүрүн доозарын хүлээнип алганнар. Малдын ажаалдазын экижидип, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыр талазы-биле хүлээлгелерни республиканың хөй-хөй колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары база ап турар. Соңгулдага алдар болдурган социалистиг чарышты бүгү-ле черлерге калбартып, ажылчы чоннарның күш-ажылчы эгелээшкиннерин изни-биле деткиир чорук партия, профэвилел, комсомол организацияларының, Советтернин күүскомнарының бо хүннерде эн чугула хүлээлгелериниң бирээзи болур.

Чер-чер Советтеринге ам болур соңгулда болза мурнундагы соңгулдаларга бодаарга элээн онза байдалдыг дээрзин демдеглезе чогуур. Бүгү чуртта район болгаш көдээ Советтерни улгаттыр каттыштыргылаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Чарлыктары ёзугаар бистиң республикада ийи районну өске районнарга кадып, чамдык көдээ Советтерни улгаттыр каттыштырганының түңнелинде оларның саны 60 турганындан ам 42 апарган. Чурттакчы чону беш мундан көвүдеп турар улуг көдээ Советтер база тургустунгулаан. Советтерниң саны кызырылган болза-даа оларга амгыдаазындан хөй депутаттар соңгуттурар. Ол чорук ылангыя ажылчын суурларның чонунун өскени-биле болгаш Советтерге төлээлекчилер нормазының өскерилгени-биле тайылбырлаттынар. Бир эвес амга чедир район Советтеринге 40 депутаттар турган болза, ам районнарның хөй кезиинге оларның саны 75-ке чедир өзер. Көдээ Советтерниң депутаттарының саны көвүдээр, эн-не бичии көдээ Советке безин 25 депутатты соңгуур. Кызыл хоорай Совединге мурнунда 125 депутаттар соңгуттурган турган болза бо соңгулдада анаа 136 депутаттар соңгуттурар. Бистин Советтеривистин депутаттарының санын көвүдеткен чорук моон соңгаар оларның уламна эки ажылдаарын хандырар сорулгалыг.

Соңгулдага белеткел ажылдарын чорутпушаан, соңгулда мурнунун хуралдарынга болгаш тайылбыр ажылдарның чорудулгазында кылган чоннун шүгүмчүлелдиг саналдарын өөренип көөр талазы-биле чер-чер Советтеринин мурнунда улуг сорулга салдынган. Соңгулда кампаниязының бүгү дургузунда чоннун берген саналдарын бүрүткеп, оларны түңнээр ажылче Советтернин, оларның хөй-ниити организацияларының ажылдакчыларының кичээнгейин угландырар херек.

Бистин Советтеривистин күүскомнары соңгулданың техниктиг белеткелдерин тодаргай организастаар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун бадылааны, республиканың «Чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында» Дүрүмнү хажыдар чорукту болдурбайн, оон негелделерин шынгыы сагып боттандырар хүлээлгелиг. Амгы үеде брошюра кылдыр тыва, орус дылдар кырынга парлааш, чер-черже тарадып чоруткан ол документини бүгү чонга калбаа-биле таныштырарын хандырары чугула.

Россия федерациязында болгаш оон иштинде бистин республикада эгелээн соңгулда кампаниязының чорудулгазында ам округ болгаш участок соңгулда комиссияларының составынга депшидилгелер болур. Комиссияларже боттарының эн эки төлээлекчилерин депшидерин шиитпирлээр ажылчы чоннарның ол хуралдарын Советтернин күүскомнары организас талазы-биле бедик деннелге белеткеп эрттирер ужурлуг.

Совхозтан үш медээ

«УТКА 25 чылы» совхозтун хойжузу Н. Даспак эрткен чылын 100 хойдан 97 хураганны менди ап, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү кыргып алган. Эрткен күзүн Ак-Туруг суурга болуп эрткен совхозтун малчыннарының хуралынга СЭКП-нин ноябрь Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын чугаалажып турда, мурнакчы малчын сөс ап чүве чугаалааш, мурнуку үеде чедип алган чедиишкиннерин улам быжыглавышаан, бо чылын кадарган малын менди чыл ажырып, 100 баш хойдан 100 хураганны камгалап алырын хүлээнген.

Хойжунун алган хүлээлгези ажыл-херектен карышпайн турар. Ам оон коданында 456 баш төрүүр хой бар. Хойнун чайгы семиртилгезин эки эртирип, кышкы үеде одар-белчиирин чөп ажыглап, немелде чемгерилгезин шын таарыштырганындан баш бүрүзү хүр кыш ажып турар.

Малчынның кадарган хою бо хүннерде бөлүү-биле оолдап эгелээн. Чоокку үеде төрээн 176 баш хоюнун хураганнары эки доругуп турар. Төрээн хой бүрүзүн тускай кажаага үскеш, көк сиген-биле тургузу чемгерип турар. Хойнун чаш төлүн менди ап, доруктур азыраар ажылга идепкейлиг киржип турар дузалакчы эштер Дукар биле Самбуунун кызымак ажыл-ижин демдеглевейн барып болбас. Төрүүр хой бүрүзүн менди оолдадып, семис-шыырак кыш ажырып алыр дээш эш Даспак улам күжениишкинниг ажылдап турар.

• • •

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтун Ак-Туруг салбырында коммунист К. Машпалдырга баштаткан тудуг бригадазының ажылчыннары ыяш белеткелинче чыл эгезинде организастыг кирген. Бригада бо чылын 3000 кубометр тудуг ыяжы белеткээр планныг. Ыяш кезеринин 18 кижилиг звенозу январь 13-ке чедир 390 кубометр ыяшты белеткээн, а 5 шанактыг сөөртүкчүлер звенозу 205 кубометр эрги, чаа ыяшты ажык черже үндүр сөөрткен.

Ыяш кезикчилери эштер Хуурак, Санчат, Билдиң-оол, Сүктерек болгаш сөөртүкүлер Сундуй, Машпак, Семис-оол олар хүн нормазын ажыр күүседип келген. Тудугжулар ыяш белеткелинин планын РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага чедир доозар деп сорулганы салып алган шалыпчы ажылдап турар.

• • •

Монгуш Көк-оол ол-ла совхозтун Ак-Туруг салбырында хойжу. Ол эрткен ажыл-агый чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. Хойжу кыштаглаашкынга эки белеткенгенинден, малдың азырал ажаалдазын эки чорудуп турарындан анаа быжыглаан бир кодан хой эки кыш ажып турар.

Хойжунун коданында хойлар оолдап турар. Ында чаа төрүттүнген 231 хураганнар эки доругуп турар.

Хойжу М. Көк-оол дуржулгалыг эки малчын болуру-биле кады хөй-ниитинин ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол Ак-Туруг салбырында партия организациязының бюро кежигүнү, көдээ Советтин депутады, агитатор. Амгы үеде эш Көк-оол СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун болгаш ССРЭ-нин Дээди Совединин база РСФСР-нин Дээди Совединин сессияларының материалдарын малчыннарга таныштырып турар.

БИСТИН КОЖАВЫСТА

Леналың ооруунда 300 миллион кубометр хире үнелиг ыяштар бар болуп турар. Сибирьниң улуг хеминиң ыяш байлактарын шиңгээдип алыры-биле Иркутск областа ыяш белеткелиниң «Леналес» деп чаа комбинадын тургускан. Техниканың эн-не чаа чүүлдери-биле дериттинген, күчүлүг 13 бүдүрүлгелер оон составында кирип турар, оларның кайызы-даа чылда 200—220 муң кубометр ыяшты белеткеп болур.

ЧУРУКТА: Каймоновтуң ыяш ажыл-агыйында ыяштарны дүнеки эзлчегде чүдүрүп турары.

Фото М. МИНЕЕВТИН. СЭТА-ның фотохрониказы.

Соңгулдага белеткелдер

РСФСР-нин Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары улгаттыр каттышкан Тес-Хем районнун бүгү девискээринде калбарган.

Район Совединин күүскому бо соңгулда кампаниязында районга ажылдаар соңгулда округтарының болгаш соңгулда участоктарының санын тодараткан. Район Совединге 75 соңгулда округтары тургустунар. Оон иштинде ыраккы Төре-Хөлге—8, Эрзинге—30, Тес-Хемге—37 округтар ажылдаар. Районга 13 соңгулда участоктары тургустунары көрдүнген.

Амгы хүннерде районнун соңгулда комиссиязының составын ажылчы чоннун хуралдарындан, партия, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларындан, бүдүрүлге коллективтеринден депшидип турар. Райпо коллективинден бүдүрүлгенин шалыпчызы, дааранып мастерскаяда коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Тамара Долгар, «Чодураа» колхозтан ясли-сад эргелекчизи, идепкейлиг хөй-ниитичи Наталья Шулуу-Маадыр, Эрзиннин аныяктарындан Зоя Яндаа олар районнун соңгулда комиссиязының составынга депшиттиргеннер.

Соңгулда кампаниязының үезинде ажылчы чоннун ортузунга чорудар политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарның план-графигин партия комитеди болгаш райкүүскомнун культура килдизи ажылдап кылган. Районда 16 агитпунктуларның ажылын эде тургузуп, агитаторларның хуваалдазын база катап хынап, четчелээр ажылды партия эге организациялары чорудуп турар.

• • •

Чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылдары республикада калбарган. Бо хүннерде хоорай, район болгаш көдээ, суур Советтерге соңгулда талазы-биле соңгулданың округтарын тургускулап турар.

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединин күүскому Кызыл хоорайга болгаш анаа хамаарышкан Элегес-Аксы суурга база Үш-Белдир суурга шупту 136 соңгулда округтарын тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

УАЧД-ДЕ

Делегейниң арга-ыяш байлааның үштүн бир кезии бистин чуртувуска онаажып турар. «Ногаан алдынын» курлавырларын көвүдедири дээш партия болгаш чазактын удуртулгазы-биле чорудуп турар ажылдарны механизастаар сорулга-биле кылган чаа машиналарны «Ыяш үлетпүру» павильоннун залдарындан көрүп болур. Олардан ангыда ыяш ажылынга химияның ужур-дузазын, ыяш олуртурунун чаа аргаларын көргүзүп турар чаа чүүлдер бар.

КУЛЬТИВАТОР. Ону чаа олурткан хадының хөрзүнүн чымчадырынга болгаш суггарарынга ажыглап турар. Культиватор «ХТЗ-7» деп трактор сөөртүп чорда ажылдаар болгаш ыяштарның үрелир чоруун болдурбас. Ындыг агрегаттын бүдүрүкчүлүү ол ажылдарны холбиле кылырындан он катап артык.

Малды хүр кыштагладыры—хүннүң дайынчы сорулгазы

Мал ажылынга партийжи удуртулганы экижидер

(Барыын-Хемчик районнуң партия конференциязындан)

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарны каттыштыргаш, моон соңгаар Барыын-Хемчик район деп адаар дугайында СЭКП Тыва обкомунуң дөртку пленумунуң доктаалын Барыын-Хемчик районнуң партия конференциязының киржикчилери чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алганнар.

Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнар бо хүннерге чедир ажылагый, культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезиниң талазы-биле таныттынмас кылдыр сайзыраан. Көшкүн араттар сууржуң амыдыралче шилчээн. Колхозчу, ажылчын суурларда бүдүрүлгениң, культура-амыдыралдың болгаш чуртталганың тудуглары өскен.

Колхозтар болгаш совхозтар бо үениң күчүлүг машина-техниказы-биле бүрүн чепсеглеттинген. Районнар болгаш суурлар аразында автомашина-биле болгаш агаар транспорту-биле харылзаа сайзыраан. Бо бүгү чүүлдер болза ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының деннелии улам-на бедидеринге болгаш оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Ийи районну каттыштырганының түннелинде Барыын-Хемчик район бистиң республикада база бир ән-не улуг район болур. Малының баш саны республиканың бүгү малының барык-ла 21 хуузун ээлеп турар.

Көдээ ажыл-агыйның мурнунга партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң салган сорулгаларын боттандырар талазы-биле Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның партия, совет организациялары, колхозтары, совхозтары чамдык эки түннелдерни чедип алганнар. Чеди чылдың дөртку чылында ийи районнуң колхозтары, совхозтары мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгезин төлептиг күүсеткеннер.

Конференцияның киржикчилери чедишкиннерни демдеглевишаан, партия организацияларының партийжи-организакчы болгаш партийжи-политиктиг ажылдарында улуг четпестер барын шүгүмчүлээннер. Мал ажылы болза районнуң колхозтар, совхозтарының экономиказының кол черин ээлеп турар. Ындыг турбуже партия организациялары мал ажылып эрги арга-биле эренгей удуртуруң уламчылавышаан.

Моон түннелинде ниитиниң малының баш саны өспейн турар, а оон продуктулуг чоруу чамдык ажылагыйларда чыл-чылы-биле эвээш болуп артпышаан турар. Ниитиниң мал бажын өстүрериниң талазы-биле чеди чылдың дөрт чылдарында көрдүнген план күүсеттинмээн. 1962 чылдың 11 айларының дургузунда бо ийи каттышкан районнарның ажыл-агыйларынга 14 муң баш мал янзы-бүрү чылдагаанардан хораан.

Малды өстүрер, оон продукциязын бүдүрерин көвүдедир дугайын анаа чугаалажыышкыннар-биле кызыгаарлап, херек кырынга тодаргай ажыл кылбас ажыл-агыйларның чамдык удуртукчуларын конференцияның төлээлери шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Бо дугайында «Большевик» колхозта мал ажылының байдалын көргүзүп болур. Ол колхозтуң малы 1961 чылга бодаарга 1962 чылда муң ажыг баш эвээжээн. Оон түннелинде колхоз 1962 чылда эът бүдүрериниң планын чүгле 68 хуу, дүктү 66 хуу болгаш сүттү—72 хуу күүсеткен. Бо колхоз кукурузаның бир гектарындан дөңгүп-ле 6 центнер, картофельдин 50 кг дүжүдүн алган. Ажыл-агыйны шак мынчаар харыысалга чок удуртуп болур бе, колхозчу коммунистер каяа, чүнү көрүп турганнарыл?—деп партия комитеди шыңгыы айтырар үе келген. Улгаттыр каттыштырган районнуң мал ажылының кол черин хой ээлеп турар. Ынчанмыжок хой ажылын сайзырадыр айтырыгны партия организациялары ам-даа холга албаан.

Мурнакчы дуржулганы нептередир, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар тургузар дугайын хөй удаа чугаалажып келген. Ынчалза-даа районнуң колхозтарында, совхозтарында хойжу бригадаларны ёзу барымдаалап тургускан. Оларны организас талазы-биле быжыглаар дугайында кылып турар ажыл барык чок.

Хой ажылының продукциязы эңне чавыс деннелде туруп турар. Районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылын бир хойдан ортумаа-биле чүгле 1,7 кг дүк кыргып алган. Күрүнеге саткан хой, өшкүлериниң хөй кезиниң дириг деңзизи 21—30 кг-дан ашпас турган. Хойну тарып боозадырының планы чыл-чылы-биле күүсеттинмей турар.

Эът бүдүрерин көвүдедиринге хаван ажылын сайзырадыры чугула ужур-дузалыг турда районнуң колхозтарында, совхозтарында чүгле 2317 баш хаваннар бар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның бот-үнезин чингедиринге механизацияны нептередири болгаш техниканы чөп ажыглаары шиитпирлиг роль ойнаар. Ындыг турбуже «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында болгаш «Большевик» колхозта тургустунган механиктиг саалда апарадын ажыглаарын соксаткаш, инектерни дагын хол-биле саап эгелээн.

Конференция 1963 чылда сорулгаларны айыткан. Барыын-хемчикчилер бо чылын күрүнеге 2655 тонна эътти, 1680 тонна сүттү, 343 тонна дүктү болгаш 5000 тонна тарааны садарлар.

Барыын-Хемчик районга ниитиниң малының бажын өстүреринге болгаш мал продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге таарымчалыг аргалар, курлавырлар шупту бар. Ам кол чүүл—СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш районнуң партия комитеди, эге организациялар мал ажылынга удуртулганы экижидип, ажыл-агыйның бо чугула адырынга хүн бүрүнүң кичээнгейин дыңзыдары болур.

Чеди чылдың бешки чылының баштайгы он хонуу эрте берген. Районда мал кыштагладыышкыны элээн дүвүрээзинниг байдалда туруп турар. Улуг хар чагганының, шуурган болганының соонда «Тээли» совхозтуң, «Мурнакчы» колхозтуң чамдык одарларында бергедээшкиннер таварышкан. Мал чеминиң курлавырлары төнүп турар. «Барлык» болгаш «Шекпээр» совхозтарда малдың ажаалгазының, чемгерилгезиниң байдалын эки деп база сөглеп болбас. Ылаңгыя «Шекпээр» совхозта мал чеминиң курлавыры эвээжеп турар болгаш чамдык коданнарда хойда кодур аарыг нептерээн. Бо бүгү чүүлдерни районнуң партия комитеди амдыгааштан эгелеп, оперативтиг хынап көрүп, шиитпирлиг хемчеглерни чорутпас болза, эрткен чылдаазы ышкаш ниитиниң малының баш санын өстүрериниң, оон продукциязын бүдүрериниң планын күүседиринге шаптык ужураштырып болур.

Районнуң партия конференциязы чер ажылының байдалын, районда тудуг, үлетпүр, транспорт, коммунал болгаш өске-даа албан черлериниң ажылын, партия организацияларының организакчы, кижизидилге ажылының байдалын ханызы-биле анализтеп көрген.

Конференцияның ажылынга СЭКП тыва обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизи эш М. К. Шыырап киржип, санал берген.

Партияның Барыын-Хемчик район конференциязы чугаалашкан айтырыг талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Конференциядан соңгуткан партия комитединиң организастыг пленуму болуп эрткен. Районнуң партия комитединиң секретарынга эш Н. С. Бойдуну, секретарының оралакчыларынга эштер С. В. Гладилин, Ш. П. Куулар оларны пленум соңгаан.

БАРЫЫН КАЗАХСТАН КРАЙ. Антюбинскиниң көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы мал фермаларынче немелде чемгерилге кылдыр кыжын хүннүң-не 200 чедир килограмм онза, үнелиг ногаан чемни чорудуп турар. Ында болза янзы-бүрү тараа культураларын ногаан масса кылдыр анаа эвес, харын гидропоннуг арга-биле, чүл дизе—үнүштерге эргежок чугула янзы-бүрү химиктиг каттыжыышкыннарлыг эзилдириглер-биле, хөрзүн довурак чокка өстүрүп турар.

Килограмм тараа бүрүзү 10-дан 15 килограмм ногаан массаны бээр. Ногаан немелде чемгерилгени өстүрериниң ындыг аргазын крайның колхозтарынга болгаш совхозтарынга калбаа-биле нептереткен турар.

ЧУРУКТА: хөрзүн довурак чокка өстүрген тараа культураларының тарылгазын лаборант Надежда Дмитриева көрүп тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Автолавка херек

Фермаларда, бригадаларда хову турлагларында ажылдап турар кижилерге аъш-чем болгаш чугула хереглелдиң өске-даа барааннарын хандырарынга автолавкаларны ажыглап турары билдингир болгай.

Ындыг турда-ла Чөөн-Хемчик райпозунуң автолавкаларының садыгжылары бараан саарылгазының планын дүрген күүседирин бодааш, малчыннарже үнмейн, барааннарын Чадаана хоорайның, суурларның кудумчуларынга садыглаары-биле кызыгаарлаттынып турарлар.

Бо чорукту соксаткаш, автолавкаларга тускайлаттынган барааннарны кыштагларда, фермаларда, бригадаларда малчыннарга график ёзугаар шуут чедирер талазы-биле хемчеглерни ап, ол садыгларның ажылынга хөй-ниитиниң контролюн күштелдирери райпонуң баштаар черинден негеттинип турар.

О. МАСПЫҢ-ООЛ.

Соруктуг чолаачы

Базыр-Сат Монгушович Мычыкайны «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында соруктуг чолаачы деп санап турар. Ол салбырда дөрт чыл ажыр чолаачылап келген. Эрткен үениң дургузунда ол баштай колхозтуң, оон соонда совхозтуң янзы-бүрү ажылдарын кыш, чай дивейн ак-сеткилдиг күүседип келген. Оон эдилелинде «ГАЗ-51» автомашина кажан-даа үрелиишкинге таваржып көрбээн. Кывар-чаар материалдарны үлегерлиг чолаачы үргүлчү камнап ап турар.

Ол эрткен чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга идепкейлиг киржип, бодунуң улуг үлүүн киирген. Чеди чылдың дөртку чылының бедик дүжүдүн ажаап алырынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг болган совхозтуң чолаачыларының аразынга эш Мычыкайны совхоз дирекциязы болгаш партия организациязы адаан.

Амгы үеде Базыр-Сат Монгушовичини база-ла изиг-түлүк, олут чок ажылга көрүп болур. Ол салбырның Ооругда үш кодан малчыннарынга мал чеми сөөртүп чедирип турар. Мурнакчы чолаачы бо ажылда хүн онаалгазын үргүлчү 126—130 хуу күүседип, малчыннарның малды менди, семис-шыырак кыш ажырып алырынга улуг дузаны чедирип келген.

Эш Мычыкай бодунуң политиктиг билини бедидеринче улуг кичээнгейни салып, салбырда партия организациязының чанында агар-политика бөлгүмүнде өөренип турар. Ажылижинге шалыпчы ажылдавышаан, ол чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге төлептиг ужуражыр сорулганы салган ажылдап турар.

С. СОТНАМ.

Кадатта немелде

Иван Кеский-оол хойжу болуп ажылдап киреринiң мурнунда партия-совет ажылдар кылып чораан. Амгы үеде ол Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң дөртку хойжу бригадазын удуртпушаан, 430 баш төрүүр хойну кадарып турар.

Хойжу коммунист эш Кеский-оолдуң кадарган хою чылдың кайы-даа үезинде семис-шыырак, онча-менди болуп келген. Ол одар-белчиирни чөп ажыглаар талазы-биле бригадазының өске кежигүннеринге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

1962—63 чылдың кыжын ол Ак-Даг деп черде кыштап турар. Ам бо хүннерде хойжунуң ажылында харыысалгалыг үе келген. Оон кададында хойлар оолдап эгелээн, сөөлгү хүннерге чедир ында 80 чаш хураган немешкен. Чаа төрүттүнген хураганнар эки доругуп турар. Хойларның кадатта немелдези үргүлчүлевишаан.

Төрээн хойларны эш Кеский-оол немелде чем-биле чемгербишаан, бир тус одарладып, дүне аңгы кажаага кажаалап турар. Чаш хураганнарны тус-тузунда дугаарлап алган. Ол ышкаш коданының девискээрин арыгшевер тудуп, мал аарыгларынга удур баштайгы дуза чедирериниң хемчеглериниң талазы-биле тускай эртемниглериниң сүмезин ол үргүлчү ап келген. Чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыр сорулганы Иван Кеский-оол мурнунда салган ажылдап турар.

О. СЕДИП-ООЛ.

Кым-даа сагынмаан

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң № 4 сүт-бараан фермазынга хамааржып турар 5 кодан мал бар. Оларның аразында саар болгаш сувай инектер, шарылар болгаш бызаалар, чылгы мал бар. Ол малдарны ажаар болгаш кадарар 16 кижи бар. Оларның өг-бүлелериниң кежигүннери 30 ажыг кижи.

Колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Зайцев), партия организациязы (секретары эш Глазырин) ол малчыннарның ортузунга кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдар чорудар дугайында сагыш салбайн турар. Ферма ажылдакчылары эрткен чылдың август айдан бээр кино көрбээн. Радиоприёмник чок. Малчыннарның чагыткан солуннарын колхоз төвүнден чогуур үезинде эккеп бербейн турар. Колхозтун-даа, районнуң-даа партия организацияларындан сөөлгү үш айлар дургузунда биске кээп, солун беседалар болгаш лекциялар кылып бээрин кымдаа сагынмаан. Фермада хостуг шактарда ойнап-хөглээр оюн херекселдери чок. Бо шүгүмчүлээн ажылды эде тургусса чогуур.

Д. ДАГБА.

Редакцияга келген чагаалардан

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының мыйыстыг бода малы тос, шээр малы он бир кезек коданнарда хүр кыштаглап турар. Салбырда малчыннарның иштинден инек кадарчылары Сагаан, Комбужап, молдурга кадарчызы Болатай, хойжулар Даспак, Очур-оол, Көк-оол оларның кадарган малдары эки хүр кыш ажып турар.

Кыштагларже мал чеми сөөртүп чедирери-биле «ДТ-54» деп үш тракторну, үш автомашинаны тускайлаан. Сөөлгү хүннерге чедир сүт-бараан фермазынга болгаш тус-тус малчыннарның кыштагларынга 210 тонна сиген, 245 тонна силос, 175 тонна саван болгаш 83 тонна концентраттыг чемнерни сөөртүп чедирген. Ол ажыл үргүлчүлеп турар. Манаа чолаачылар Б. Тычыкай, Д. Бүрбүжеп, тракторист М. Сулаан, чүдүрүкчүлер С. Тырыскын-оол, Д. Даржай, Б. Хемчик-оол олар улуг күженишкинни үндүрүп, идепкейлиг ажылдап турар.

Салбырның малы амгы үеде оолдап эгелээн. Чаа төрүттүнген мал менди доругуп турар.

С. СОТНАМ.

* * *

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Ак-Кара-Сугда бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының кежигүнү Д. Шыырап 1961 чылдың күзүнүнде 342 баш кыс хураганнарны хүлээп алгаш, улуг хойлар кылдыр менди малдап келген.

Бо коданда хойлар чайгы үеде эки деңгилде алган, ам оолдап турар. Баштай оолдаан 53 хойнуң хураганнары менди доругуп турар. Хойжу Д. Шыыраптың кадайы Д. Чанзанмаа чаш хураганнарны азырап-ажаар талазы-биле оон эки дузалакчызы.

Бо аныяк малчыннар ниитиниң малын хүр кыштадып, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чеди чылдың бешки чылында төрүүр 100 хойдан 104 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,9 кг дүктү кыргыырын хүлээнген.

Н. ТАМДЫН.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң ийиги салбырында бирги хойжу бригаданың кежигүннери малдың чаш төлүн хүлээп ап эгелээн. Хойжу Х. Сенденмаанын коданындан 203 хой, С. Конгарныындан —205 хой оолдаан, оларның хураганнары четче доругуп турар.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЫРАККЫ ТАЙГАДА ФЕРМА

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажылагый артелиниң Хүтте сүт-бараан фермазының төвүнде 40 ажыг колхозчу өрегелер бар. Ферманың саар 172 инектерин 13 саанчылар саап турар.

Ферма ажылдакчылары эрткен чылдагы социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не Чадамба Анчымаа 1503, Анна Дамбаа 1361, Маады Момбуй 1307, Вера Күржепей 1259 килограмм сүттү саап, социалистиг чарыштың мурнакчылары болгулаан.

Бызаа ажаанчылары Минчимаа Дамбаа биле Нина Күржепей олар эки ажылдап, чайгы үеде бызааларның хонукта деңзизин 800—900 грамм чедирип турганнар. Саар инектиң кадарчылары Орт-оол Дамдын биле Маады Оруспайның ажылын база-ла мактаары чугула. Оларның инектерни эки одарладып келгениниң база саанчыларның үлегерлиг ажылдаанының ачызында, ферма ниитизи-биле чылда 170 муң литр сүт саар планын 175 муң литр кылдыр ажыр күүсеткен.

Фермада малдың амгы үеде кыштаглап турары эки. Ферма ажылдакчылары боттары кышкы чемгерилгеге хереглээр 2000 центнер сигенни белеткезин дээнин 3090 центнер кылдыр күүсеткен. Ынчангаш өске немелде чемнер-биле кады малдың чеми бүрүн четчир.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): бирги одуругда — саанчылар Кол Холдыр, Вера Күржепей, Нюра Багай-оол, Кол Лопсуңмаа, Люба Хертек, ийиги одуругда — Зина Орт-оол, Юлия Найденова, Маады Орт-оол (кадарчы), Валентина Чихачева (ферма эргелекчизи), Маады Чомбал болгаш Чадамба Анчымаа.

Сөзү Ю. ДОРЖУНУУ. Фотозу А. Сафоновтуу.

Хурал чүнү илереткенил?

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районда мал семиртилгезиниң «Тыва» совхозунуң малчыннарының хуралы болган. Хурал совхозта мал ажылының байдалын чугаалашкан. Совхоз директору Юртаев, салбырлар эргелекчилери Мижит-Доржу, Ондар олар ол дугайында информациялар кылырга, ук айтырыгны чугаалажырынга малчыннар идепкейлиг киришкеннер.

Совхоз бодунуң тургустунганының баштайгы чылында мал семиртилгезиниң талазы-биле хүлээлгезин багай эвес күүсеткенин, күрүнеге 1000 ажыг тонна тарааны дужааганын, дүк садарының планы ажыр күүсеттинген дээрзин директор бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Ынчалза-даа совхозтуң малды сайгарып турарында улуг четпестер бары хуралга илерээн. Ылаңгыя малды Көжээ баазазынче болгаш Абаканче сүрүп чорудуп турарының үезинде 1000 хире баш мал хораан. Көжээ баазазын дамчыштыр Абаканга барып дужаар 14 муң баш мал чоруттунмайн барган болгаш оларны совхозка кыштадыр ужурга таварышкан. Совхозтуң мал хүлээп ап турар баазазының база Чадаанада мал согар черниң организас чок ажылының түннелинде ажылчы чоннарның хереглелинге кирер 1164 баш малды чогуур үезинде өлүрүп күш чепейн барган болгаш оларны база-ла кыштадып турар.

Совхозтуң дирекциязы (эш Юртаев), партия организациязы (эш Куулар) болгаш ажылчын комитеди (эш Херел-оол) ажылчыннар хүлээп алырын оваарымча чок көрүп келгеннер. Ажылга хыналда чок хүлээп алдынган кижилер күрүнеге улуг когарал чедирип турар. Мал сүрүүшкүнүнүң үезинде Дагба 7 баш мыйыстыг бода малды, Конгар 4 инекти, 2 аътты, Новиков 22 хойну, Түмен-Баир 40 хойну, 20 өшкүнү, Байыр 20 ажыг баш шээр малды чедир дужааваннар.

Ол совхозта амгы үеде 26600 баш янзы-бүрү чүзүн малдар бар. Колхозтардан болгаш совхозтардан мал кээри үргүлчүлеп турар. Чер-черден келген малдар улуг-бичези, арган-семизи болгаш эр-кызы хамаан чокка-ла холуй кыштап турар. Мал аарыглары-биле демисел дыка кошкак. Совхозта малдың кол эмчизи эш В. Штукин сөөлгү үеде малчыннарга барбайн, суурдан үнмейн орарын малчыннар шыңгыы шүгүмчүлээн.

Мал кыштаглаашкыны план чок чоруп турар. Мал чемнериниң чарыгдалы чурумчуваан. Хөндергей салбырының Сарыг-Алаакта болгаш өске-даа черлеринде сигеннерин мал дыка төтчегдээн болгаш оор алгылаан. Арткан сиген эвээш, тараа шөлдеринде саваннар барык-ла төне берген. Коданнарга мал чемнерин сөөртүп чедирер тракторлар болгаш машиналар чедишпейн турар.

— Совхозту мал семиртилгезиниң ажыл-агый чери деп адап турар-дыр бис. Ол хирезинде-ле коданнарда малдар кайы хире семирип, азы арып-доруп турарын хынавайн, малды деңзилевейн турар-дыр. Салбыр бүрүзүнге деңзилер тургусса чогуур — деп, кадарчы эш Мокур-оол бодунуң саналынга чугаалаан.

— Малчыннар канчаар чурттап, амыдырап турарыл дээрзин совхозтуң удуртукчулары сонуургап көрбейн турар. Далган, хлеб, шай, таакпы дээн чергелиг бараан садып алыр дээш ырак черже чорук чоруурy малчыннарга берге бооп турар. Малчыннарны эргип чоруп турар автолавка тургузары чугула. Кыштың соок үезинде оттулар ыяш-биле малчыннарны хандырар херек — деп, малчыннар Дастанмай биле Очур олар саналдааннар.

1963 чылда 500 тонна немелде семиртилгени совхоз чедип ап болур аргалар бүрүн бар деп малчыннар бүзүрелдиг чугаалашкан.

М. КАВАА-САРЫГ.

Малчыннарны утпаңар!

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң Хорумнуг-Ой сүт-бараан фермазы инек малга таарымчалыг черде тургустунган база бир өзүп орар ажыл-агыйларның бирээзи. Ында 100 инектиң кажаазы, магазин, клуб болгаш элээн хөй чуртталга бажыннары бар. Ферманың саанчылары эрткен чылын инек бүрүзүнден 1100 литр сүт саап алыр хүлээлгелиг тургаш, саанчы эш Баккыс бир инектен 1200 литрни, Досумаа—1150 литрни, Чыспын—1100 литрни, а арткан саанчылар 960—1000 литр сүттү кижи бүрүзү саап алган. Коллективтиң ажылишчилери боттарының күжү-биле четчир санныг сигенни, силосту белеткеп алган.

Малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазынче хүн бүрү сагыш салып, бүгү тала-биле улам деткиир болза, олар оон-даа артык бүдүрүкчүлүг ажылдаар болгай. Бо фермада көскү агитация куду деңнелде тургустунган. Мында клуб эки туттунган-даа болза, ол культураның ёзулуг одаа болбайн турар. Концерт, кино шуут болбастаан, хана солун үнмейн турар болгаш солун, сеткүүл база хожудап кээп турар.

— Ай эгезинде безин үнген солун айның сөөлгү хүннеринде арай деп кээр, ооң ужурундан чурттуң болгаш республиканың ажыл-ишчилериниң чедишкиннери-биле, делегейде болуп турар онза болуушкуннар-биле таныжып четтикпейн, амыдыралдан чыдып каап турардыр бис—деп, ферманың учётчиги эш Дагба хомудап чугаалап олурар. Сайгылгаан дугайында бодаар хамаан чок, керосин безин чок.

Ферманың ажыл-ишчилери мындыг байдалда чурттап, ажылдап турарын биле тура-ла колхоз баштаар чери оларның амыдырал-чуртталгазынче, ажыл-ижинче сагыш салбайн, четчир-чединмезин өөренип көрбейн турары четпес.

Х. СЕМИС.

Күүсеттинмээн аазаашкын

Солуннардан номчуп, радио дамчыдылгазындан дыңнаарга хой ажылын хөгжүдериниң чаа мурнакчы аргазы болур бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларны бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында тургускулааш, оларның төптерин тудуп, ында чуртталга бажыннарын, малга таарымчалыг кылдыр туткан кажааларны, кызыл булун, чунар бажын, харын-даа чамдык бригадалар төптеринде магазинни, хлеб быжырар черни, радио белдирин, электри чырыын безин кылып турар магалыг-ла чүве-дир.

Бистиң Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтуң Сесерлигде 7 кодан төрүүр хою, аныяк инектери болгаш чылгы малы турумчаан, ам мында малчыннар биезки-ле ёзу-биле тарамык, безин экижидир туткан хой, хураган кажаазы чок, көшкүн араттарның кажаалары ышкаш ышкам, соок кажааларлыг чурттап турарлар. Билдилиг таарыштыр организастаар чүве болза, бо черде Баян-Хем, Баян-Кол хемнерниң уннарынга, ол-бо талаларында шаттарга чеже-даа хойжу бригадаларны тургузуп, сууржудуп болур. Малга чидиртир культуралар тарып, база сиген кезип ап болур шөлдер мында бар.

Хой ажылын мындыг янзылыг хожудаңгай арга-биле чорудуп турар хиреде бодунуң ажылынга бедик көргүзүглерни хойжулар чедип ап турарлар. Чижээ, 1961 чылда мында малчыннар төрүүр 100 баш хойдан чүгле 60—70 хураган камгалап ап турган болза, эрткен чылын чамдыктары 92, а өскелери 100 хураганны ап, бир хойдан 2,2—2,5 кг дүктү алганнар. Мен бодум эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 93 хураган албышаан, бир хойдан 2,2 кг дүк кыргып алган мен. Бир эвес хойжу бригадаларны тургускаш, бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп алыр болзувусса бис оон-даа артык түннелдерни чедип ап болурувус кымга-даа билдингир.

Ам үеде бисте мал кыштаглаашкыны кончуг эки болуп турар деп сөглеп база болбас. Хар улуг, оон кырындан хат база хадаан. Шуптуг малды тургузу азыраар дээрге чем чедишпес, ынчангаш немелде чемни төрээн хойларга берип турар бис. Хой бистин бо мынчаар түлүктеп, хураганнап эгелээн. Хой оолдаашкынының үезинге берге байдалга таваржырывыс чугаажок. Чүге дизе, төрээн хойларны хураганы-биле кады тургузуп азыраар улуг кажаа кыштаг бүрүзүнде чок, ынчангаш хураганны от салган казанактарга тургузуп алгаш, эмзирерде оон кужактап үндүрүп, иштигээ-даштыгаа эмзирип турар.

Мурнакчы арга болур бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларны тургузуп, бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында артель баштаар черинин, ында парткомнуп болгаш тускай эртемниглериниң аазаашкын-биле кызыгаарлап каап турарын кижи кайгаар-дыр. Бригадалар төптери тургузуп, тудуглар кылыр дээнден бээр ам ийи чыл нүүрү болуп турар. Мону соңгаарлатпайн тургузуп, бригадаларга чаш мал төлү алырының, эът, дүк бүдүрериниң, чазын малга чем культуралар тарып, чайын белеткеп алырын, база кажаа-хораа тудуп алырының талазы-биле онаалдаларны дораан бээрин малчыннар колхозтан манап турар бис. Мен хуумда төрүүр чүс хойга онааштыр чүс хураганны ап, бир хойдан ортумаа-биле 2,5 кг дүктү алыр мен.

САЛЧАК АДЫЯА

ПРОПАГАНДИСТ БОЛГАШ ООҢ КАРТОЧКАЗЫ

СЭКП-ниң Тес-Хем парткомунуң чанында политиктиг чыдыышкын кабинединиң библиотеказы политиктиг чыдыышкын болгуминериниң дыннакчыларынга болгаш пропагандистерге эргежок чугула литературалар-биле эки хандыртынган. Ол бажының делгем номчулга залы чыхыг, чырык болгаш арыг-шевер.Ында улуг баштынчылар К. Марксты, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленинниң чогаалдары, СЭКП-ниң төөгүзү (орус, тыва дылдарда), партияның съездилериниң, пленумнарының материалдары болгаш өске-даа политиктиг, экономиктиг номнар, уран-чечен чогаалдар литературалары дыка хөй.

Библиотекага Москвадан чорудуп берип турар чаа литератураларның кырынга немей, 1962 чылда ном садыындан орус, тыва дылдарда хөй санныг литератураларны база садып алган.

Библиотеканың эжик кастынында бичии стол кырында карточкада номчукчуларның ном алганын бижип турар карточкалары бар болду. Шынап-ла кым хөйнү номчуп, ылангыя пропагандистер, лекторлар, агитаторлардан кым эң хөй литература ажыглап турарыл деп айтырыг сонуургаачыг апаарды.

Карточкаларны алфавит барымдаалап тургускаанын ёзугаар көөрүмге таныырым кижилер болгаш пропагандистер-даа ында бар болган. Оларда кымнар, чүнү номчуп турары чаягаар-ла мени сонуургады берди. Кымнар хөйнү номчуп турарын ол кандыг-даа немелде, казылда чокка соглеп берген. Ындыг кижилер эвээш эвес болган.

Пропагандистер Ниман Тараачы, Николай Бады-Суур, Чооду Биче-оол, М. Минчеймаа болгаш өске-даа эштер элээн хөй литератураларны ап турар болгаш номчуп доозкаш, дужаган болду. Ол ышкаш, библиотекарының бадыткап турары-биле алырга, эштер С. Нурзат, Ш. Севен олар үргүлүү анаа кээп, номчулга кылып турар болдулар.

Ады үнгеннерниң аразында аныяк башкы болгаш Чыргаланды сес чыл школазында философия өөренир бөлгумүнү пропагандизи эш Ниман Иргитович Тараачының номчуп турар литературалары солун. Ол ийи чыл пропагандистеп, арткан чылын ол-ла школага СЭКП-ниң төөгүзүн өөренир бөлгумүнү удуртуп турган. 1962—1963 өөредилге чылында башкыларның күзелин ёзугаар философияны өөренип эгелээн. Аныяк пропагандист бодунуң билинн бедидип, маркизм-ленинизмниң литератураларын хөйнү номчуурун четтигип турары илдең.

Эш Тараачының библиотекада № 5 карточказы бар:

В. И. Ленин—Апрель тезистери.

К. Маркс, Ф. Энгельс—Коммунистиг партияның Манифези.

К. Маркс, Ф. Энгельс—Шилип алган чогаалары, 2-ги том.

Философия үндезиннери.

Ф. Энгельс—Анти Тюрингти.

В. И. Ленин—том 38. Партияның чаа Программазы. СЭКП-ниң XXII съездизинге отчёт илеткел болгаш өске-даа философиялга, төөгүге хамаарышкан номнар. М. Ауэзовтуң «Абай» деп романы. Ол литератураларны чүгле алгаш демдегледип каан эвес, чамдыызын номчуп доозкаш, эккеп дужаагылаан. Бодунуң теоретиктиг болгаш политиктиг биилинн пропагандист үргүлчү бедидип турарының ачызы-биле оон удуртуп турары бөлгумүнүң кичээлдери дыннакчыларга солуп эртип турар. Өөредилгеге оларның идепкейи улгатканн.

Бөлгүмде 15 башкылар үргүлчү өөренип, кичээлдерге болгаш семинарга, беседаларга кижи бүрүзү чүткүлдүг киржип турар. Октябрь 15-тен эгелээш бөлгүмүнүң кичээли неделя санында доктаамал эртип келген. Ол ышкаш СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң материалдарын база өөренип эрткен. Диалектиктиг материализмге ийи семинарларны эрттирген.

Пропагандистиң кичээлдерге эки белеткенип, хөй литератураларны номчуп, көргүзүг материалдарын ажыглап турары чүгле библиотекадан алган чүүлдери-биле кызыгаарланмайн турары билдингир. Оон бажында этажерказында политиканың, өөредилгениң, чечен чогаалдың литературалары, брошюралары-биле долдур салдынган. Номнар, брошюраларның арынналар аразында демдектей кыскан ак саазынналар хөй. Хүн бүрүнүң амыдыралынан чыдып калбазы-биле солуннар, журналдарны база-ла эвээш эвести чагыдып ап, ажыглап турар.

1963 чылдың парлалгазындан пропагандист эш Тараачы «Правда», «Учительская газета», «Литературная газета», «Шын» солуннарны болгаш «Наука и жизнь», «Техника-молодежь» журналдарны чагыдып алган номчуп турар.

Бөлгүмге кирип өөренип турары башкыларның кол ажылынга шаптык болбайн турар.

Башкылар шуптузу харыылаан эртемнерниң болгаш удурткан классгарынга эки түннел, үргүлгерге быжыг билиг, бедик сагылга-чүрүм дээш политиктиг болгаш педагогиктиг билинн башкы ажылы-биле шын холбаштырып турар. Башкылар коллективи «Чодураа» колхозтуң төп сүт-бараан фермазын агитас-массалыг ажыл талазы-биле шефтеп турар. Ол ферма районда мурнакчы черни эзелеп турар.

Аныяк пропагандист бодунуң мурнунда салдынган хүндүлүг болгаш харыысалгалыг соруглазын чедиишкинниг күүседир дээш улам чогаадыкчы ажылдап турар.

О. ТОВУУ.

НОРМАЗЫН АЖЫР КҮҮСЕДИП ТУРАР

РСФСР-ниң Дээдэ Советиниг болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү чоокшулаан тудуи-на, ол хүнүң эки күш-ажылчы белектер-биле ужуражыр дээш. Улут-Хем мяш үлетпүр ажыл-агыйымның Сыстыг-Хемде мяш белеткээр участогунуң коллективи улам күжээниишкинниг ажылдап, бригадалар аразынга социалистиг чарышты улам калбартып, продукциянның бот-үнезин чиигедир дээш демиселди күштелдирип турар.

Участоктуң мурнакчы трактористи Ф. С. Чернов социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, «ДТ-40» деп трактор-биле хүн нормазын ёзугаар 40 кубометр мяшты сөөртүр тургаш, хүн бүрүде 45—50 кубометр мяшты арыгдан үндүр сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: Ф. С. Чернов.

Фотозу В. Лутковтуу.

Чаа чедиишкиннерже

Коммунизминиң калбак тургузуушкунуунуң үезинде хөй-нинтининн чөвүлелдери болгаш инспекциялары, штаттан дашкаар киллистер, инспекторларның болгаш инструкторларның бөлүктери, түскай ажылдыг янзы-бүрү комиссиялар күрүнеи эргелеп башкарарынга чугула ролдуу ойнап турар. Райкүүскомнарның чанында тургустунган хөй-нинтининн сан-хөө чөвүлелдери сан-хөө органнарының ажылынга улуг дузаны чедирип турар апарган.

Өвүр райкүүскомнуң чанында 20 кижи составтыг хөй-нинтининн сан-хөө чөвүлели (даргазы райплан даргазы эш Кибизов) эки ажылдап турар. Сан-хөө чөвүлелиниң кежигүнү, «Коммунизмче орук» колхозтуң бухгалтер-экономизи эш Маадыр-оол ол-ла районнуң «Кызыл тук» колхозунуң сан-хөө ажы-чорудулгазын хынап көргеш, 60 кг автолду болгаш автомашиналарның артык кезектерин колхоз даргазы эш Седеннин хуу кижилерден улуг өртек-биле садып ап, ол чоруккa колхозтуң хөрениизинден 57 рубль 90 көпеекти болдунуң кара-туразы-биле чарыгаанын илереткен. Чөвүлелиин база бир кежигүнү, «Коммунизмче орук» колхозтуң бухгалтери эш Генятулин «Торгалыг» колхозтуң сан-хөө ажылын хынап көргеш, айда 65 рубль шалыгныг үчётчикти штаттан дашкаар ажылдадып турганыи илереткен. Колхозтуң бухгалтериязында 6 кижи ажылдап турар-даа болза, оон сан-хөө үчёду багай тургустунган. Амгы үеде сан-хөө чөвүлелиниң кежигүннери эштер Ховалыг, Сундуй олар Өвүр райпозунуң сан-хөө ажылчорудулгазын хынап турар.

Тес-Хем районнуң сан-хөө чөвүлелиниң даргазы эш Бочарникова Самагалдай суурда уруглар яслизиниң ревизиязын чоруткаш, ол яслиниң хеп чуур черинде печканың үрелгениинден шуут ажылдавастаан турда-ла, капитал септелгеге көрдүнген акша-хөрешгиниң чарыгдаттынмайн артканын илереткен.

Улуг-Хем райкүүскомнуң чанында хөй-нинтининн сан-хөө чөвүлели магазиннериин, столоваяларның ажылын хынавышаан, чамдык магазиннериң ажыл шагы барымдаалавайн турганын база столоваяларда куулу шынарлыг, эвээш ассортиментилиг чемнерин белеткеп турарын илереткен. Элээн каш черлерге хуузунда сапык, кидис идик кылыр мастерскаялар ажыкташ, сан-хөө органнарынга билдиртпейн бүүү ажыкконча тып амыдыран турган чамдык кижилерни чөвүлелдиң кежигүннери база илереткеннер.

Хөй-нинтичи эгелээшкинниң оон соңгаар улам-на деткип, хөгжүдериниң дугайында айтырыгны күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел өбкому пленумга чугаалажып көрген. Эң эки ажылдыг хөй-нинти чөвүлелдериниң, штаттан дашкаар инспекторларның, ревизорларның дуржулгазын калбаа-биле нептередир хемчеглерни алырын сан-хөө органнарынга пленум сүмелээн.

В. ЦЫПКИН,
Сан министерствозунуң улуг экономизи.

Республиканың чогаалчыларының съездизинге уткуштур

Сергей Пюрбюнүн чаа шүлүктери

Ленинниң шыны

Ийи дайын ыйбазындан
Ие-чурттуң
күүү кижирип
недүрген бис.
Амыр-дыш чок, улуг ишке
Аас-кежиин
чеченгелдир
бүдүрген бис.
Демир кудуп, тараа тарып,
Шылагзыынган,
ыстаан чүстү
хере кестүп,
Деривисти чедуп тура,
Шындан өске
чаныҢ долук
сагынмаан бис.
Ынчалза-даа, үр-даа болбаан.
Сагыышында
сөрбуланып артып калган
Ырмасынчыг чылдар чораан.
Шагның хөлү
чидир сыйбап,
здер ыйнаан.
Кертүн багай өөдөмнөр
Адазын-даа,
хүнүн бодап.
садып чиптер.
Хопчу,
чашпаа
өөдөмнөктер
Арга-биле
алган-дужаал башын төвер.
Адыыргактың адванындан
Актыг кижи
дүне.
хүндүс
яргүп сестир.
Өнүзүргенгиң өжээниинден
Өскерличчи,
хораланчы,
дайзын диртир.
Дүрүм чокка,
күүгүлдедип,
Хайыралыг
хосталгазын
өскүнган хөй,
Дүржок хөлга шаажыладып,
Кадыын, күшүн,
чалыы өйүн
чидирген хөй.
Ынчалза-даа
үнези чок
Ынча көөй
когаралдар аразында
Кадыг-берге этап өттүр
Кара чаңгыс эртинезин
камнап чораан:
Тыныш ышкаш.
бөтте түлүш
Дым-на чаңгыс
ынанымын
өскүнмаанмаар,—
Ленинге
хамыш дивее
Идегелин,
бүзүрелин
чидирбээннер.
Чырык хүнүү булут дестпас.
Чуртум кырын
Ленин хүнү
чырыткылаан.
Шынны,
чөптү
күүгүл баспас.
Чурттаалгамны
Ленин шыны
дорттап угланн.
Чөнүп ыаар мен.
Кызыл хүнде
Узун назын шагы төнер,
ынчан безин
Сөөлгү матап тынарымда,
Улуг
шынны —
Ленинни
адап ыаар мен.

МИННИИШКИН

Чонумга
ам
мону миннип сөглевээме,
Чогаалчы боор,
шынны бижиир аргам бар бе?
Эрткен чүве хамаан бе деп
бодавадым,
Зчис оруум,
чаа шүлүүм
ынчаар шиитти.
Хоор чонга чүрээн сөзү —
шүлүүм,
ырым
Холуксаа чок —
дамырак дег,
арыг болур.
Хөрээн ажып,
сеткилиинни сөглээринде,
Хөөнде чораан
сагыш каргаа
артып болур.
Ырай берген,
төөгүнүң анчыг өйүн
Ынчангаштың
бөгүн база бодап ор мен:
Ынан чуртум кырын дургаар
имиртир
Сталинның хөлегези
дүгээп чорду.
Коммунизм
улуг оруун
өскээр баспайн.
Бурунгаарлап олурган бис.
Ынчалза-даа
Бурган ышкаш,
Сталинга чүдүп, тейлеп,
Хостуг угаан,
чаначчы күш
тыртым чорду.
Маадыр чонум
демиселин,
тиилелгезин,
Партиниың
улуг күжүн,
алдар-адын
Чаңгыс кижи —
Сталинның ачызы деп,
Чандыр угаал,
алган-йөрээп, тенип чөрдүм...
Зчис оруум,
чаа шүлүүм бодап ора,
Эргим чонум баарынга
миннип тур мен:
Чогаалчыга
шыңдан башка,
өрук-даа чок,
Чондан башка
хайыралыг
өңнүн-даа чок.
Ачы-дуза,
чаагай херек күзөзиңзе,
Алыс шынны,
алдар-адын, сагынзыңза —
Чүглүг күзел,
чырык бодал,
чүлдү-чүрээн,
Шүлүктердө
сөстер самын
чонга өргү!

Танывас кижи ховар

Галина Степановна Турицына эмчиниң дээди сургуулун доозуп ал-ла Тес-Хем районнуң төвүнде эмнелгеге кээп ажылдай берген. Оон бээр ам чыл эрткен. Аныяк эмчи гинеколог көдээ чон ортузунга ырак фермаларга, бригадаларга барып, гинекологиял болгаш профилактика талазы-биле танывыга ажылдарын чорудуп турган. Кадыр-берт-даа, ырак-узак-даа черлерде малчыннар доктаамал аалчызын ам өөрүшкүдел-биле мактап, чугаалажыр апарганнар.

«Аътты-даа бол, чадаг-даа бол аалдарга чоруур эмчи»—дижирлер.

Шынап-ла Галина Степановна 100 ажыг километр черде О. Шынаа, У. Шынаа, Шара-Нуур дээш кала барбаан дээр! Аңаа чоннуң аразынга чеде бээрге ажылы улам солун апаар. Ырак черлерге чалаллага кандыг янзы-бүрү аарыг кижилер таварышпас дээр, чеже-чеже кижилерниң амы-тынын ап, янзы-бүрү аарыгларны баш бүрүнгаар чайладып, болдурбаан дээр!

— Аарыгны эмнээринден, ону баш бүрүнгаар болдурбазы чиик — деп, ол чонга эпти-ле чугаалаан одурар. Биче сеткилдиг, бөдүүн чанныг эмчивисти чүгле самагалдайжылар эвес, харын районнуң бүгү ажылчилери мактап турар.

С. САНДЮ.

САМБАЖЫК

(Алдыгы көргүзүг)

Ийи көргүзүг хевээр, ындыг болза-даа оңгу-шивээлиг болгаш бар-ла кижилер шупту бооларлыг база ыяш бажында бижектер шарып алган, каш жинутадан чүү болур ирги деэн ышкаш байдалдыг.

САМБАЖЫК. Бүгүде! Бээр дынмаңар. Бистe шупту чүве бергедеп турар, ажер-чыр аъш-чем, кедер ндик-хеп дээш хамык чүве бергедеп келген. Байларның болгаш дүжүметтернин малын бар шаа-биле чепсегленип алган кижилер манап, кадарып, аал коданындан үндүрбестеп туруп берген-дир. Дажыма сугларның чоруу чүү боол кээр эвес...

КОМБУЛДАЙ: (**Бедик черден**): Ой, акым. Самба, Белек шаап олур!

ХӨЙДЕН: Кайда, ыракта бе, эштиг-дир бе?

КОМБУЛДАЙ: Чок. чааскаандыр, ой, халак, аъды ужуп каапты!

САМБАЖЫК: Ужуп каапты че? (**Боду база Комбулдайже бар чыдар**).

КОМБУЛДАЙ: Ам бээр шаап олур. Чеп кончуг далажыры ол ирги, бир-ле чүве болган болгай аан.

САМБАЖЫК: (**Бедик черге үнүп келгеш**): Ам кайда баады? А-а, бо келди! Бээр, оол, бээр! (**Белек манбиле чедип келир**).

БЕЛЕК: Менди-ле тур силер бе?

САМБАЖЫК: Менди-ле, че, чүл, дунмам? Чүү боол тур силер? Дажыма кайдал?

БЕЛЕК: Өөлет дарганны тудуп алдывыс! Ам...

САМБАЖЫК: Токту бе? Ой, эзирдеринги, ой, кайгалдарымны! Комбулдай, эжиңге соок шайдан эккелдирип бер!

КОМБУЛДАЙ: Чаа, акым. Дунмам Мундургу, ол шайны бээр эккел. Узун-Белек чедип келди! Өөлет дарганны тудуп алган-дыр, дынналынар бе?

БЕЛЕК: Ам Тугар-Даану тудуп алмр дээш баадылар.

САМБАЖЫК: А Дажыма суглар канчалдылар база ынаар баадылар бе?

БЕЛЕК: Ийе. Харын олар чеде бергеш далаштырганы ол чүве. Дажыма дээрге шуут-ла шаап кире берген болгай. (**Мундургу хүүмда шай биле аяк тудуп алган чедип кээр**).

САМБАЖЫК: Бээр сал, дунмам. Өөлет дарганны тудуп алган-дырлар! Кончуг эзирлерии, че, бээр бо шайдан ижип көр, бүдүн чүве-даа чок болган бис.

БЕЛЕК: А—а, Мундургу база мында ышкажыл?

САМБАЖЫК: Чана берииер деп чадап каанын бо мышкажыл. Че, дунмам, ам баргаш Дажымага болгаш өскелерге-даа бистн улуу-биле өөрүп, амыран тур деп чедер сен. Ам олутта олча чок!

МУНДУРГУ: Акым!

САМБАЖЫК: Чүл, дунмам? Өөлет дарган холда киргенде, ам чаныл болур силер!

МУНДУРГУ: Чок, акым, мен харын бо Белек-биле кады барзйн дээш...

САМБАЖЫК: Кайы, чыгаа черинче бе? Орта сен бе, дунмам? Ханыг содаа болуп турда, ол чүн боор?

БЕЛЕК: Харын аан. Кажан Тугар-Даану тудуп алганывыста мнчаарда харын кады аалдарывысче чанар бис.

МУНДУРГУ: мен ам кады чоруурун көзеп тур мен.

САМБАЖЫК: Ам удаада талаар, ам харын шаап киреринче белеткенип турар херек! Че, ам хавыт!

БЕЛЕК: Ындыг-дыр, акым, сен Мундургу, далашпа, мен сени чанымда кылдыр сактып чораай мен аан!

МУНДУРГУ: Ханыг содаа болур деп турда, канчап кадак-биле холун ораап алган олурар боор, чүгле эр улус өжээнинг, херээжок улус өжээн чок эвес, мен база-ла өжээн негээрин көзеп тур мен.

БЕЛЕК: Мен чанында тур ышкажым чүл, ол кымның өжээнин негээрин ол чүвел? Че, че, сарыым, коп-бак чүве бодава, бо акыңнын чугаазын дынна. Мен дораан шаап кээр мен. Манап турар сен!

САМБАЖЫК: Ам-на чүвенин байдалын биляп каглым, ажырбас, дунмалар, кезээде кады чоруур силер.

МУНДУРГУ: Ындыг-дыр, акым. Мен база-ла бүгү чоннуң адаан-өжээнин силерлер-биле бир дөмей негээрин күзээн мен.

САМБАЖЫК: Ол чеп-тур харын, ындыг болза-даа адаан-өжээн кезээде үзүлбес деп билир херек, чүгле бо төрении солаан соонда кажан-бир шагда адаан-өжээн сүржүр чорук чок төре туруп кээр чадавас. Бөгүн чүгле улуг эвес эгези-дир. Че, дунмалар, мен барып эш-өөрге белеп турарын сагындырып чугаалап каайн, сен далажыр сен. дунмам. (**Үнүптер**).

БЕЛЕК: Ындыг-дыр, акым, мен дораан чоруптар мен. (**Мундургуже көргеш**) Ээ-э-та! Мундургу, мен сени ындыг чугаа чугаалап ббэр деп кажан-даа дүжевейн чораан мен, коннче көрүшкеш, ыглашкан хевирлиг каттыржыптарлар). Че, Мундургу, менди-чаагай. (**Үнүптер**).

(**Мундургу караан чоткаш, оон соонче көрүп турар. Самбажык кирип кээр**).

САМБАЖЫК: Чоруй баады бе, дунмам?

МУНДУРГУ: Ийе, акым. (**Аяк-савазын алгаш, Белектиң үүнче көрүмүшаан, үне бээр**).

САМБАЖЫК: Комбулдай, чеп чугаа-соот чок апаргай сен моң? Ам чүү балдырер-дир, Белек кайда бар чор, көстүр-дүр бе?

КОМБУЛДАЙ: (**Туруп келгеш**): Чүве-ле балдырбейн-дир, Белек шагла ажыт кире берди.

САМБАЖЫК: Комбулдай! Ол Өөлет дарганы Тугаржык-биле кожуу алгаш келзиннер харын! Ол кээрге, чеди кежиниң алдызын оюп кааптар чүве.

КОМБУЛДАЙ: Канчаар?

САМБАЖЫК: Бүгү назынывыс иштинде халаска азырап берген малывысты экелиннер, моон соңгаар актыг-каралыг черге албаттылар соңгээндээринерии салыр силер бе, албан-үндүрүг дээш амыдыралынга четпейн кара шаар ижип орган бүгү чонну ядырадып-самдарадырын каар силер бе, ак моңгун хээли чинриннерна салыр силер бе дээш оон-даа хөй негелделер бар. Эх! Комбулдай, бодап-даа көрден, сээн аалында багай ада-иен канчаар түреп олурар ийик?

КОМБУЛДАЙ: Чүгле мээнин эвес, бистернин шупту үүлүүстүү түреп турар болгай.

САМБАЖЫК: Бүгү Тываның чону түреп турар болдур ийин, Комбу! Че, хөй көп-бак чүве бодава, харын ырдан ырлаалынар, өөрүвүс ол хире омак-сергек чоруп турда, бистер чооңган бис! Ырлажыңар, оолдар! (**Хөй кижи ырлажы бээр, харын-даа ол туруг безин ырлай берген ышкаш болур**).

Эрес-омак ырлап тур бис,
Эдер боодан чалданмас бис,
Омак-хөглүг ырлап тур бис,
Октут боодан чалданмас бис,
Чаңгыс ие болдары дег,
Чаңгыс демниг тулчур-ла бис,
Чактыыр боолуг чанчын шерии
Чазып-чазып чана-ла бээр.

УРУНДАЙ: Эх! Ырлаарга хостуун, че, дуңмалар ам силер ырлаңар. Мен кыс уруглар ырлаарга сонуургаар кижи мен. Че, дуңналарым, акыларга ырлап бериңер, деп тур мен.

КОМБУЛДАЙ: Акылар дилеп турар ышкажыл, ырлап ббэр-ле болгай.

МУНДУРГУ: (**чедип келгеш**): Хорек дажпыш, ырлаары берте-дир, акым.

УРУНДАЙ: харын ол дажпышты ырлаптар-ла болгай, мээн хөрээм база-ла дажпыш турган, ырлаптарымга ана хос чүве дег болу берай. Дыңнадын, Мундургу (**ырлай бээр**).

Амбын шерии чедип келгеш,
Азып-боолап туруп-ла бээр,
Алышкы дег алдан-дургуй
Алдырбайн чоруй баар бис.

МУНДУРГУ: Кайнаар чоруй баар сен? (**Чинчи чедип келир**).

УРУНДАЙ: Мен бе? Орус чурттуче кире бээр мен.

МУНДУРГУ: Сөс билир эвес сен, канчап чугаалажыр сен?

УРУНДАЙ: Он салаам бар-ла болгай, имнептер мен, ол-ла! Билчи ббэр мен.

КОМБУЛДАЙ: Койнаа-Хүндү тос салаалыг болгай, ол болза, талаардыр аа? (**Каттырып турар**).

ЧИНЧИ: Кайы, сен моон чоруй баарын күзеп тур сен бе, акым?

УРУНДАЙ: Ийе, бир эвес...

МУНДУРГУ: Амбын шерии боолай берзе, моон чоруур деп турар ышкажыл.

ЧИНЧИ: Төрээн чургундан эки чурттуң кайын тывар боор, Бошкажык өлүрүнүн мурнунда безин бо чыткан кара довуракты ошкап чыткаш өлген болгай, кижинин өскен-төрээн чурту дег не хайда боор, Бошкажык ол хире багай чыткаш-ла, довуракты мынчаар адыштап алгаш (ыглапкаш, өскээр көрүү ббэр).

МУНДУРГУ: Че, чоруулу, дунмам.

САМБАЖЫК: Адырам, Мундургу, Чинчи, ббэр келиңерем (**ийи уруттa чедип келир**). Кайы, маргышкып тур силер бе?

МУНДУРГУ: Чок, акым, маргышкан-дыл чүве чок, аңаа бо акывысбиле...

УРУНДАЙ: Моон чоруй баар дээримге, бо Чинчи...

САМБАЖЫК: Сен уруглар коргутпа, Урундай. Моон кым-даа чорувас! Шупту-вус маңаа, бо черге, төрээн черивиске турар бис! Ам силер аалдарывыларже бүүү чаңа берииер, дунмаларым, чүвени ыанчап билир. Ханыг содаа болу ббэрии ыанчап билир, ийе, черле болур.

ЧИНЧИ: Кайы, чаалажыр бе?

САМБАЖЫК: Ийе, чаалажыр апаар бис!

ЧИНЧИ: Ынчаарга мен моон чорувас мен, акым. Сен бодун чугаалаан-на болгай сен, «сен кезээде бистин-биле сен» деп. Ынчангаш мен кезээде силернин-биле мен, акым, бир эвес кандыг-бир чүве болуп амы-тынымдан чарлмр-даа болзумза, силерге, хомудавас мен, кажан-бир шагда эки сеткилдиг кижилер мени сактып чугаалажыр он. Ажырбас, акым, биске сагыш човава.

УРУНДАЙ: Мени өршээнер, дунмаларым силернин мындыг деп билбээр-дир мен (**ийи уругнун актинге холун салгаш, улуг тынгаш үне ббэр**).

САМБАЖЫК: Ындыг-дыр оо! Ам чүл, кончуг экн-дир.

МУНДУРГУ: Ындыг харын, акым! (**Каттыргаш**): Че, Чинчи, одаавыска бараалы.

ЧИНЧИ: Че, бараалы, дургун кыс! (**Каттыргаш, чиик чүве дег үне ббэрлер**).

САМБАЖЫК: (**Улуг бодалмы-биле**): Кажан, кандыг-бир шагда эки сеткилдиг кижилер мени сактып чугаалажыр он. Эки-ле сөс-тур! Шынап-ла кажан-бир шагда бистернн сактып чугаалажыр кижилер турар ирги бе? Ийе.. турар ужурлуг!

(Төнчүзү 4-кү арында).

Чогаадыкчы чедиишкиннерин күзеп каалы

Олег Одербеевич Сувакпиттиң баштайгы чогаалы 1942 чылда парлалгага көстүп келгилээн. Оон шүлүктериниң чыыды номнары «Өөрүшкүнүң ыры», «Бичии өөнүкнеримге», «Найырал» деп аттар-биле Тываның ном үндүрер черинге үнүгүлээн. Олег Одербеевич — тыва уруглар-ның база бир ынак чогаалчызы.

Амгы үеде ол кандыг чогаалдар бижип турарын база Тываның чогаалчыларының ам удавас болуур съездизинден кандыг-кандыг чүүлдерни манап турарын чугаалеп көөрүн «Шынның» корреспондентизи оон дилээн.

— Амгы үеде ырлар сөстерн бижип турар мындыг кижи мен. Оларның темазы бистин кайгамчык эрес-маадыр совет космоновтарывыстың дугайы, айже ужудуушкун болгаш база аваангыр-капшагай спортчулар, бистин хөй-нинти корум-чурумнуусту-тун камгалакчылары шагдаалар, улусчу дружиниктер дугайында. Тываның байлаанын дугайында «Черниң номчукчулары» деп төөлчүргу-шүлүглелди бижип турар мен. Школа назыны четпээн бичии номчукчуларга бижээн шүлүктеримни чыгган. Тываның ном үндүрер черинде дужаадым. Бо чылын сатира болгаш шоодуг чогаалдарны бижинри чогаадыкчы планымда киргеи.

— Бистин республиканың чогаалчыларының ам удавас болур съездизинден бодум хуумда ийи кол чүүлдү манап турар мен: бирээде, уруглар чогаалының талазы-биле кичээнгей тыва литературада дыка кошкак салдынып, уругларга бижиттинген чогаалдар тыва литературада кончуглa эвээш. Чаа кижини кижизидеринче улуг кичээнгейни салырын СЭКП-ниң Программазында онзалап айыткан болгай. Ынчангаш аныяк салгакчыларны кижизидип турар, оларга таарышкан солун чогаалдар бижиринин дугайында чугаалажыышкыннар съездиге калбарып, бо талазы-биле чаа чүгула чүүлдү хүлээп алыр боор деп манап тур мен. Ийнде, сатира чогаалы тыва литературада черле ёзулуг хөгжүп, сайзыравайн, бо чүгула жанрже багай кичээнгей салдынып турар. Ынчангаш сатира чогаалының дугайында ажыктыг, тре-түннелдиг чугаалажышкыннарны бо съездиден маңадым— деп, ол чугаалаан.

Моон адаанда О. О. Сувакпиттиң чаа шүлүктерин парладывыс.

ЧАРАШ ТУХТАШ

Узбек кызы чараш Тухташ
Үдеп тура, холум тутнаш:
— Көрүп чор—дээш, белек ыыдыр
Хөөнө чечээн тутсуп бердим,
хүлээп алдым.
Хилиң-маңнын довурзагын,
Кирбим улуг мара нараан,
Тун дег дижиң, узун чамың,
Турум-бедик сыныңны-даа
утпайн чөр мен.
Навои аттыг театр чаны
Найыралдың фонтанынга
Сериттөнип, чечек чыттап,
Сетниливис хөөрөнип ордувус чоп,
«Ынан-тыр мен, чурттаалы» деп
Ындыг бодал соглештээн бис.
Ынчалза-даа найыралдың
Ылап күштүүн сен-даа, мен-даа
билип ордуу.

ААЗААШКЫН

— Идик септээр планымны
Ийи чүс хуу күүсээр мен — деп,
Апрельде берипкенинң
Аазаашкынның канчалдың че?
— Хайлыг чүве, найын
шыдаар,
Улус иетиен идиктерин
Камнап, билир апаржын бе,
Умурун черле тыппас-тыр мен!

ЧИЛБИ ЧИГГЕНИН БИЛБЕС

Кожазының бажыңындан
Кангар кагып чедип келгеш,
Орунунуң кырындыва
Онталдыр-да барып душкан.
Хазы найгап, шала чиптим.
Хаанын өөрүп:
— Канчап бардың, дунмам?— дигеи.
— Комбу сугнуң манчыларын
Холдап өргаш, чаза чиптим.
— Каттырынчыым, ха-ха-ха-ха,
Кара баар-даа нада бээйне!
Кылган аъш-чем өскенин бол,
Хырын сээнин эвес деп бе?

ГСЧП-НИҢ VI СЪЕЗДИЗИНГЕ СЭКП ТК-НЫҢ ТӨЛӘӘЛЕРИНИҢ БАШТЫҢЫ СЭКП ТК-НЫҢ БИРГИ СЕКРЕТАРЫ ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫН ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХӨЙ-НИИТИЗИНИҢ КАНЧААР КӨРУП ТУРАРЫ

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазы Чехословакияның парлалгазының кол темазы болуп турар. Солуннар Н. С. Хрущевтуң чугаазын бүрүңү-биле азы оон тодаргай допчулалын база оон чүрүүн улуг эгелер-биле парлап турар. Тайбын дээш демисел социализм дээш демиселдиң бирги чергениң негелдези апарган дээрзин «Руде право» солун демдеглээн.

«Малада фронта» солуннуң бирги арнында улуг эге-биле демдеглээни: «ГСЧП-ниң VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң шылгарангай чугаазы». «Тайбын дээш демисел—кижи төрелгетенниң төңгүлүг сорулгазы».

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. (СЭТА). ГСЧП-ниң VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын тайбын болгаш социализм дээш демиселге чаа чүгүлә салышкын кылдыр болгар улус үнелеп көрүп турар. СЭКП-ниң төлээлериниң баштыныңың чугаазының үжүр-дузазы чүдел дизе, айтырыгны тодазы-биле тургускаңында, оларны шинчилээринин боттуг оруктарын тыпканында, ханы бүзүрелле болгаш социализмниң база тайбынын, кижи төрелгетенниң депшилгезиниң болгаш чечектелишкинининиң чырыткылыг оруун ол чугаанын бергенинде болур деп «Работническо дело» солун демдеглээн.

«Отечествен фронт» солуннуң бижип турары: Н. С. Хрущевтуң чугаазында амгы үеним чүгүлә айтырыгларының марксисчи-ленинчи ханы анализи кылдынган.

Софияның төп солуннары Н. С. Хрущевтуң чугаазын бүрүңү-биле парлап үндүрген.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның хөй-ниитизинин, парлалгазының, радиозунуң болгаш телевиденнезиниң кичээнгейи ГСЧП-ниң VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазынче угланган. Солуннар Н. С. Хрущевтуң чугаазын болгаш ГСЧП-ниң VI съездизиниң ажылының дугайында материалдарны улуг эгелер-биле парлап турар.

Н. С. Хрущевтуң чугаазын бүрүңү-биле парлап үндүрген «Трибуна люду» солуннуң демдеглээни: бо чугаа чүгле ГСЧП-ниң VI съездизиниң киржикчилериниң эвес, харын база бүгү делегейниң кичээнгейиниң төвүнде турар. СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болуунуң чугаазынга чүгле делегейниң амгы байдалының ханы анализин берген эвес, харын база улустарның тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинин быжыглаарының чугула программазын тайылбырлаан дээрзин солуннар бижип турар.

РУМЫНИЯ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазы Румын Улус Республиканың хөй-ниитизинин улуг сонуургалын болдурган. Бухарестин бүгү солуннары ол чугаанын тодаргай допчулалын парлап үндүрген.

ГСЧП-нин VI съездизинге СЭКП-ниң төлээлериниң баштыныңың чугаазының допчулалын радио-биле каш удаа дамчыткан.

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). ГСЧП-нин VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазының допчулалын радио дамчыштыр дамчыткан үезинде ону бүгү Венгрия дыннаан. Төп солуннар ол чугааны бүрүңү-биле азы оон тодаргай допчулалын парлап үндүрген. «Непасабадшаг» солуннуң эгезинде демдеглеп турары: тайбын дээш демисел социализм дээш демиселдиң чугула негелдези болур. Н. С. Хрущевтуң болгаш Вальтер Ульбрихтиң фото-чуруктарын солуннар парлап үндүрген. Н. С. Хрущевтуң чугаазында ең чугула чүүлдерни «Непасабадшаг» онзалап айтып турар.

ЮГОСЛАВИЯ

БЕЛГРАД. (СЭТА). ГСЧП-нин VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын чугула болуушкун кылдыр Югославияның парлалгазы үнелеп көрген. Бирги арыннарында чугаазының тодаргай тайылбырын бербишаан, «Борба» биле «Политика» солуннарның демдеглээни болза: Н. С. Хрущев делегейниң амгы ең чугула айтырыгларын тургускан.

Социалистиг Югославия дугайында Н. С. Хрущевтуң чугаалаан чүүлдерин Югославияның хөй-ниитизи база улуг күзел ханышкыны-биле үткаан.

КАР

КАИР. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазынга хамаарыштыр Мурнуу-Африка Республиканың африка национал конгрезиниң Африка ассоциациязының Каирде турар төлээлекчизи Пилисонуң медеглээни: «Совет Эвилелиниң национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарның талазынга туруп келген. туруп-даа турар болгаш турар-даа дээр дугайында Хрущевтуң медеглелинге Африканың, Азияның болгаш Латин Американың бүгү улустары байыр чедирер дээрзинге бүзүрээр мен. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар хосталгалыг шимчээшкинге кайы хире рольду ойнаанын, кул чоруктуң колониалисчи кинчизин бодундан чоокта чаа ап октапкан чурттарга олар кайы хире дузаламчыны көргүзүп турарын билир бис. Берлинге Хрущевтуң чугаазы тайбын дээш, улустарның национал хосталгазы дээш демиселге Совет Эвилелиниң тодаргай туружунуң база бир бадыткалы болур ол турушту бистер шуптувус эки билир болгаш бүрүңү-биле деткип турар бис».

ЯПОНИЯ

ТОКИО. (СЭТА). Премьер-министр Хрущев Кариб далайга кризистин үезинде бодунуң көргүскени угаазыладыг болгаш сагыш човагтыр чоруун база катап көргүстү дээрзин «Асахи» деп салдарлыг япон солун, ГСЧП-нин VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын тайылбырлавышаан, бижээн. Н. С. Хрущев делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, коммунистиг чурттарның сырый каттыжыышкының болгаш чаңгыс эвин камгалап турар-дыр деп солун демдеглээн.

Буба болуушкуннарның үезинде Совет Эвилелиниң премьер-министри Н. С. Хрущевтуң алган хемчеглерин, а ол ышкаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның шугумун боттандырар херектиң талазы-биле оон улам ынайгы күжениишкиннерин бедии-биле үнелеп көрүп турар бис деп Японияның социалистиг партиязының делегей киидизинин эргелекчизи Вада медеглээн. Радиоактивтиг доозуннар-биле хораннаныш, хоозураан ээн черлерге коммунистиг цивилизацияны тургузарын саналдап болбас дугайында премьер Хрущевтуң сөстеринге онза чөпшээрежип турар бис деп ол чугаалаан. Ярполуг шенелдерни хоруурунун дидим, тодаргай идеязының амыдыралга боттанган турарын бирги ээлчегде күзээр ийик бис.

АНГЛИЯ

ЛОНДОН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазында тайбынга болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынга угланыышкын англи хөй-ниитизиге ханы бодалды болдурган. Солуннар Совет чазактың баштыныңың чугаазының ол угланыышкының демдеглевишаан, ону чугула медеглел кылдыр үнелеп көрүп турар. «Дейли экспресс», «Дейли телеграф», «Файнэншл таймс», «Гардиан» солуннар Н. С. Хрущевтуң чугаазын кол редакция чүүлдериниге чырыткан. «Таймс» биле «Гардиан» солуннар кол арыннарга чаа чүүлдериниң дугайында дыннадыгларны парлап үндүрери-биле кады чугаанын тодаргай допчулалын иштики арыннарынга парлаан.

«Дейли экспресс» солун чугаанын дугайында бодунуң дыннадыын «Хрущев дайын талалакчыларын баш удур сагындырып тур» деп эгебиле парлап, «150 минутада болган кайгамчык чугаа-дыр» деп бижээн. Редакция чүүлүнге ол чугаага байыр чедирбишаан. «Кремлевский реалист» биле «Дейли экспресс» солуннарның медеглээни: «бо чугаа идеелдиң барымдазын делегейге берген».

«Дейли экспресс» солуннуң Берлинде корреспондентизиниң, Совет чазактың баштыныңың чугаазын тайылбырлавышаан, бижээни болза «орус удуртукчу кадык бодалды айтып турар политиктиг удуртукчу кылдыр бодун көргүскен». «Дейли телеграф» солуннуң корреспондентизи Блейк Бейкер болза Н. С. Хрущевту «атомнуг дайынын эптеш чок удурланыкчызы» деп адаан. «Дейли мейл» солуннуң корреспондентизи Джордж Байн бодунуң дыннадыынын баштайгы сөзүнге Хрущев «бодун тайбын-биле быжыг холбаштырган» деп бижээн.

ГФР

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның бүгү парлалгазы ГСЧП-нин VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазының дугайында отчёттарны ээн көскү черлеринге парлап үндүрген. Дыка хөй солуннар Совет чазактың баштыныңың фото-чуруун парлап, оон чугаазын аажок улуг сонуургал-биле манап турганын демдеглеп турар.

«Нейе Рейн-цейтунг» солуннуң демдеглээни чүл дизе, Н. С. Хрущевтуң чугаазында «бүзүрээр чорукту өзүлү сингиккен». Ийи азы чаңгыс герман күрүне-биле тайбың кереэзин чарар чорук чепсегленишкинни дүжүрер дугайында чөөн биле барыын чүктүн аразынга дугуржулганың баштайгы белеткели болур дээрзин Н. С. Хрущев айыткан деп солун бижээн. Оң-ла солуннуң бижээни болза «оон чугаазы бүзүреддиг болгаш угаазылалдыг дынналып турган».

«Франкфуртер рундшау» солуннуң айытканы-биле алырга, «Н. С. Хрущев тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын база катап бадыткаан».

ТОГОНУҢ ЧАА ЧАЗАА

ПАРИЖ. (СЭТА). Африканың Того Республиказынга чурттуң президентизин Николас Грюницкийге баштаткан түр чазакты тургускан. Моон-биле кады Грюницкий баштыкы херектер министрининиң, иштики херектер министрининиң болгаш национал камгалал министрининиң албан-хүлээлгелерин күүседип турар.

Грюницкийниң медеглээнин ёзугаар алырга, Тогонуң түр чазаанын кол сорулгаларының бирээзи болза чуртка хостуг соңгудааны белеткээри болуур.

Николас Грюницкий

(Тайылбыр)

Николас Грюницкий 1913 чылдың апрель 5-те Атакам хоорайга (Төп Того) төрүттүнгенген.

Францияга эртемни чедип ап, Парижте хөй-ниити ажылдарның дээди училищезин доозкан. Төрээн чуртунга чанып келгеш, Грюницкий администрациянын чамдык харыысалгалыг албан-дужаалдарынга ажылдап турган. Делегейниң ийиги дайынының үезинде Францияга чорун тура, удурланыышкынның шимчээшкининге киришкен. 1951 чылда Национал хуралдың депутадынга сонгуттурган. Грюницкий — франсуздар-биле дем каттыштырып турган күш-ажылдың депшилгелиг партиязының үндезилекчилериниң бирээзи.

1956 чылда, кажан Того автономнуг республиканың ёзу-чурумун алганда, Грюницкий баштайгы того чазактың премьер-министри болган. 1958 чылда парламент сонгулдазынга «Тогонуң чаңгыс эвининң комитедин» деп партияның тинилээни-биле холбаштыр бо албан-дужаалдан ол үнген. Ынчаарда ол партияны Сильванус Олимпио баштап турган. Сонгу Тогонуң баштыңчыларының болгаш чонунуң эвилели-биле Тогонуң депшилгелиг партиязының каттышканының соонда Грюницкий «Тогонуң чонунуң демократтыг эвилел» деп партияның оппозициязынга турган удуртукчуларының бирээзи болуу берген.

1958 чылда Грюницкий Дагомеяже хоргадаашкынче чорупкан болгаш сөөлгү үеге чедир анаа чурттап турган.

Шериг эргилези болган соонда Грюницкий Тогога ээп чанып келгеш болгаш даштыкы информас агентилелдериниң дыннадып турары-биле алырга республиканың түр президентизи болгаш чазааның баштыңчызы ол болган.

Күрүне албан черлериниң профэвилелиниң Кызыл хоорукоу шыдыраачыларның маргылдаазын эртирип турар. Ында киржип турар 14 шыдыраачыда хөл-шыдырад талазы-биле разряд чок кижи чок.

Маргылдааның эгезинден эгелээш, бирги разрядчы Зырянов 9 кижини уткан, бир кижиге уттурган мурнап чорун турар. Үшкү разрядтың шыдыраачылары А. Давад, Д. Лепешкин олар база бир—бир кижиге уттурган, 9—9 саннарлыг, Зырянов-биле дең чорун турарлар. Маргылдааның төнчүзүнге чедир үш салыглар арткан.

ЧУРУКТА: Д. Лепешкин (солагай талазында) хоочум шыдыраачы Б. Токарев-биле ойнап олур.

Фотозу И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

Совет кижилер ындыг

И. Тимофеевтиң маадырлыг чоруу

КИРОВОГРАД. (СЭТА-ның корр.). Бичии уруун куспактап алгаш, Знаменка суурга пассажирлер поездизи манап турган херээжен кижи бодунуң чанынга турган дөрт харлыг оглунуң комазында бараан свөртүр поездиниң оруунче чүгүре бергенин эскербейн барган. Кажан бараан свөртиен поезд шимчей бергенде ол херээжен бодунуң оглунуң поездиниң дугуйларының мурнунда өя-бо талаже чүгүрер аайын тыппайн, алгырып турганын эскерип каан.

Оолдуң иези алгырыпнаш, холда тудуп турган уруун сала каапнаш, оглунга дузалаары-биле чүгүрүп каан. Ол үеде чүгүрүп келген эр кижи оолдуң иези мырыңай дугуйга бастырар дей бергенде орун ийимче ужур идипкеш, боду дыка аваангыры-биле поезд адаанче шурай берген болгаш оолду черге чыштыр базыпкан.

Эң соолгу вагон эрте бергенде демги маадырлыг кижи оолду тургузуп келгеш, оон адын айтыргаш:

— Авазының сөзүн дыннавасна айыылга таварлып болур, моон соңгаар ынчанма!—дээн.

Оолдуң иези делегем хөректиг ол кижини үр-ле үемиң иштинде кушаптап, өөрүп четтиргенин илередип турган.

Ол маадырлыг чорукту Знаменканың тудуг эргелелиниң амылдаачызы Иван Антонович Тимофеев кылган. Ол — Совет Армияның хүрээлеңинден чоокта чаа халашкан, нурлавыр офицери, Харьковтуң политехниктиг институдунуң Кировоград филиалында заочно өөренип турар.

Өвүр—Ленинград

Республиканың Өвүр районунуң Саглыда бүрүңгү үениң базырынган казып тыпкан доорбашты Ленинградта чедире берген. Ол доорбашчер иштинге 2400 чыл иштинде чытса-даа, бичии-даа үрелбээн болуп турар. Ону Ленинградтың археология институдунуң Саян-Тыва экспедициязының ажылдакчылары казып тыпканнар.

Бистиң эрага чедир IV-V үүс чылдарда скиф үезиниң кижилерин хөөржүдерде чернн каскаш, оон иштинге улуг доорбаштардан ыяш каажаар. Чинчи балыгланы берген чедип келир).

ЧИНЧИ: Ой, акым!

САМБАЖЫК: Канчап баадың? Канчап баадың, Чинчи?

ЧИНЧИ: Балыг мен, акым!

КОЙНАА: Бооп-тур! (Самбажыктың Чинчиже чардыга бергенин ажыглап, черде чыткан бижекти ап алгаш, ыяш кирип, Самбажык-биле ышкыры демисежип эгелээр).

САМБАЖЫК: Чинчи, чүүкүгүн өртээн үзе шаавыт, дуңмам!

ЧИНЧИ: Ам дораан, акым. (Арай бооргда чеде бергеш, иденинден кестик үштүп келгеш, үзе кезиптер. Чер, дээр диңмиреп эгелээр. Чинчи ол черинге кээп дүжер. Самбажык-биле Койнаа ийи кижи көөр аргажок кылдыр балыглажып алган турар).

КОЙНАА: Хан сөрган ак-саргы ышкаш сени мен канчаар эвес мен!

САМБАЖЫК: Сен маңгысты кажан-даа моон соңгаар чоннуң арыг ханын соруп чорбас кылып, амыраар мен! (Койнаанын баарынче бижээн кинр шашкаш, ол уу-биле артынче ужур идиптер).

КОЙНАА: А-а!

САМБАЖЫК: Күжүр кызым, күжүр дуңмам, канчап бардың? (Хол кырынга көдүрүп келир).

ЧИНЧИ: (Караан көрүп келгеш): Чок, акым, балыглаптылар. Ах!

САМБАЖЫК: Ажырбас, дуңмам! Дыңнап көрем (чер, дээр диңмирээн ышкаш дааш-шимээн улгадып келир).

ЧИНЧИ: (бажын көдүрүп келгеш, сергээ кончуг): ол чүл, акым?

САМБАЖЫК: Демиселдиң эгезиндир, дуңмам!

ЧИНЧИ: Экизин аа!

САМБАЖЫК: Келир үеде моондаа артык экн апаар үе келир, дуңмам!

ЧИНЧИ: Ол экн үеде чурттаан болза аар!

САМБАЖЫК: Чурттаар сен, чурттаар сен, дуңмам! (Турутиуң кырынга үнүп келир). Көрүп көрдең, кызыл хаяның чаагайын! (Шынап-ла, кызыл херел ол ийнге дээп келир).

ЧИНЧИ: Меңи черге тургус, акым. Мен ол кызыл хаяны көрүксеп тур мен. (Самбажык Чинчини черге тургузуп алыр). Экизин аа!

САМБАЖЫК: (Чинчини бодунче чыыра тутказ, кызыл шекпен бөргүн көдүрүпкеш) Улуг орус улус! Менче, бичии тываже ачылыг болгаш чылыг холуңну суя!

(Хат-шуурган, каржы-дошкун диңмирээшкин база хөйүң ырызы эгелээр, оон-моон хөй чон чыырлып тураралар, чырык чүгле Чинчи биле Самбажыкка дээп турар).

КӨЖЕГЕ ХААР.

САМБАЖЫК

(Төөнчүзү. Эгези 3-кү арында).

КОМБУЛДАЙ: Ой, акым Самба (Туругиуң бединче үне маңнаан), бо бир кижи шаап олур.

САМБАЖЫК: Кайда баады? Бээр кел чор бе?

КОМБУЛДАЙ: Белек ышкаш, оон соонда база бир кижи! А-а-а! Кижи деп чүвениң хөйүн, ана-ла хову сыңмас!

САМБАЖЫК: Караң албайн көрүп тур. Шуптуңар белеткеннер! Ма, бо боону тудуп ал! Урундай кайда баады! Урундай, Урундай! (Урундай чедип кээр).

УРУНДАЙ: Чүл, акым, чүү улус боор, бистиң өөрүвүс ярги бе?

САМБАЖЫК: Ма, боону тут! Белен туруңар!

КОМБУЛДАЙ: Көшкендей, Көшкендей!

УРУНДАЙ: Боолажырывыс ол бе?

САМБАЖЫК: Белең туруңар! (Урундай турутже үне халыыр. Белек кире маннап келир).

БЕЛЕК: Ат болган-дыр бис, өөрүвүсту тудуп апкан-дырлар. Өөлет дарганы салып алгаш барган-дыр. Оруккa Семис кадайга ужуражы бердим.

САМБАЖЫК: Дажыма суглар кайдал? Олар кайдал?

БЕЛЕК: Оларны соп тургаш тутканда.

САМБАЖЫК: Чок, ындыг турбас! Ындыг болбас! Олар улус холуңга кирбес, олар чедип кээрлер! (Коичуу сүргей апарган ол-бо салып турар. Семис кадай кирип кээр).

СЕМИС: Күжүр оолдарым! Күжүр оолдарым, моон доп-дораан чоруңар! Дажыма сугларны өг чанынга харга чаштыныл чыткан шериглер Даанын өөнден ону тудуп алгаш үнүп олурда, соп тургаш тудуп алган, ам бээр кел чорлар, моон дораан чоруңар, оолдарым!

САМБАЖЫК: Ындыг-дыр, аваам! Мен моон чоруп шыдавас мен, мен өөрүм маназар мен, олар чедип кээрлер! Мээң эзирлерим ужуп келир!

БЕЛЕК: Ам кым-даа артпаан-дыр! Оларны шуптузуп тудуп алган-дыр!

САМБАЖЫК: Ыыттава! Ындыг чүве чүгаалава! Олар чок-даа болза мен бодум бо ийи холум-биле мынчаар бооп тудуп тургаш, оларныңбиле көржүр мен! Эрин-шаажы эзилээн ээгим чонумну ээп кагбас мен, оон орнунга бодум мойнумну сунуп бээр мен! Кажан-бир шагда Самбажыктың адын адай бээрлер бар апаар үе келир! Чок-чок-чок! Черле ындыг болбас, олар чедип кээрлер!

СЕМИС: Чок, оглум, олар ам келбестер! Ам харын моон чоруңар, оолдарым!

САМБАЖЫК: Күжүр угбам, ачылыг аваам, мени өршээ! Мени аваам ышкаш куспактааш, мээң көрээмни дыңнаалап көрем, адаан-өжээн кайы хире долган-дыр! (Кадайны куспактааш). Ах, багай аваамны мынчаар куспактап чорааш өзүп доруккан-на болгай мен, ам бөгүм бо-дур. Ээй, угбам, ам чана моорлай бергеш, мээң өмүнээмден мээң багай аваамны куспактааш, мээң амыр-мендимни чедирер силер!

СЕМИС: Ындыг-дыр, мээң оглум! Чоруунар чогуп, чол-херээнер бүдер болзун-ам! (Караанын чажын чоткаш, Самбажыктың бажын чыттааш, үнүп чоруй баар).

САМБАЖЫК: Ам чүл, Белек, хүрежир үевис чедип келген ышкажыл?

БЕЛЕК: Ындыг, ам хүрежир бис!

КОМБУЛДАЙ: Ой, эштер! Аътты, чадаг кижилер дээрге шөл сыңмастап тур! (Ырак черде боо ыыды үнүп, ында-ында ташка деггеш, хайган ок сыгырып турары дыңналып турар).

УРУНДАЙ: Ажырбас, оолдар, өртек чедип аар бис! (Боо ыыды улам теидеп турар. Туругда улус база-ла ында-ында боолай бээрлер).

САМБАЖЫК: Э-э-эй! Далашпаңар!

КОМБУЛДАЙ: Далашпайн канчаар, олар боолап турда, бис чүнү кылып турар бис, харыылавас бис бе?

УРУНДАЙ: Чоокшулап келзиннер! Халас ок ыытпа!

БЕЛЕК: Оларда чүгле моол боолар бар деп чугаалаар чораан.

УРУНДАЙ: Былаап алгаш, ая адып чиир бис харын! (Улус чедип келген байзалдыг, боо болгаш улус ыыды ырыңай чедип келген ыыттап турар).

ҮННЕР: Бооланар, бооланар! Ол өлген кижиниң боозун ап ал!

КОМБУЛДАЙ: Ол-дур, бирээ бар! (Боолап чыдар, Чинчи чедип кээр).

ЧИНЧИ: Ой, акым. Комбулдай, бээр боже чыдып ал! Эптиг чер-дир! (Хан базырынче айтып турар).

КОМБУЛДАЙ: Ой, бурганым бо! Чоп бээр чедип келген сен, ынай бар! Октуң кончуун көрбес сен бе!

САМБАЖЫК: Хан төккен херээ чок! Моон дораан атказрланар! Тыванның оолдары канчап бот-боттарының чаш ханын төкчүп турар боор!

ЧИНЧИ: Бир эвес хан камнаар болза, кажан-даа өжээн негеттинмес! Мен бодуумнуң адам дээш, бодуумнуң ынаң эжим дээш бодум ханымны төп тургаш оларның өлген өжээнин негээр мен!

САМБАЖЫК: Сен чүге бээр үнүп келген сен? Чинчи, мээң дуңмам! Ийе... Сен шынын чугааладың, Чинчи! Бооланар, адыыар, оолдар!

КОМБУЛДАЙ: Ам озалдаан-дыр. Бисти бүзээлеп кел чорлар! Чинчи, бээр, боже чыдып ал! Бо коичуг бедик чер-дир, көрдеп, шупту чер көстүп турар.

ЧИНЧИ: Харын сен өзээр, боже чыдып ал! (Ок ында-ында сыныйнын турары дыңналыр, согун ыяшка кадалы бээр).

КОМБУЛДАЙ: Чинчи! Чинчи, көрдең, Садыяажык ол бир шеригин тудуп алды!

ЧИНЧИ: Кайда? А-а, салба, акым, салба!

САМБАЖЫК: Бо канчап барган чүрек чок төл боор сен? Бээр балы кел!

ЧИНЧИ: Садыяа бир шериг тудуп алган хүрежип турлар, акым!

КОМБУЛДАЙ: (тура халып келгеш). Салба, оол! Ол тургудан октап бадырывыт!

ҮН: А-а-а-а-а! (Ынаар мраң чоруй барган ышкаш үн үнер).

ЧИНЧИ: Октапты! Ой, коичуун!

САМБАЖЫК: Кымны?

КОМБУЛДАЙ: Садыяажык бир шеригни октап бадырыпты!

САМБАЖЫК: Ок-чемзек төөнүп келген ышкажыл. Ам кызыл чудурукбиле көржүр болган-дыр бис! Чинчи, салып чоруткаш, Урундайны, Алдай-оолду база өскелерни-даа бээр эккел!

ЧИНЧИ: Ам дораан акым! (Үне болур).

БЕЛЕК: Ок чок канчаар бис? (Мундургу ора соп каан пөстер тудуп алган маннап келир).

МУНДУРГУ: Кэй, балыглаңган кижи бар бе?

САМБАЖЫК: Ам дээрезинде чок ийин, дуңмам! Харын бо Белех кэндыг болду. (Хулумзүрүп турар).

МУНДУРГУ: Белек! (Белекти көрүп бээр, көрүп тур силер бе, зкым? Ам кады хүрежир бис!

САМБАЖЫК: Көрүп тур мен!

БЕЛЕК: Ынчаарга бээр, боже турун ал! (Урундай, Алдай-оол, Садыяажык, Чинчи база Тадыкай суглар чедип келирлер. Садыяажык бажын шарып алган болур).

САМБАЖЫК: Балыглап кагды бе? Дыка бе?

САДЫЯАЖЫК: Чок, шоолуг эвес, бижек балыы-дыр ийин. Харын бо Тадыкай шарып берди!

САМБАЖЫК: Ам мындыг-дыр, эштер! Эш Алдай-оол моон чорузуп.

АЛДАЙ-ООЛ: Кайнаар?

САМБАЖЫК: Сен чуртуңче чанар сен, аңаа баргаш, бистиң хоргадаар черивисти...

АЛДАЙ-ООЛ: Дуңмазы ханга боражып турда, акызы каапкаш баарга кайын боор? Чок, мен силериниңбиле кады турар мен, кижи ийи өлбес, чаңгыс өлүр чүве болгай!

САМБАЖЫК: Ындыг-дыр, че, мээң ажыыма, өнүүүм (ону куспактааш) че чүл, ажына бердиң бе?

АЛДАЙ-ООЛ: Чок, кайын ажына бээр мен аам.

САМБАЖЫК: Ам мындыг эвеспе: маңаа маңап тургаш, кызыл хол-биле көржүр бис. Дыңнап көрүңерден: боо дээжы читкен, оларның оъкчемээ база төнген-дир. (Ыыт-шимээн чоокшулап келир). Белең туруңар! А силер ам дээрезинде мынаар чаштына бериңер. (Уруглар үне бээрлер, эрлер ол черинге артар. Амбын шерии мырыңай чоокшулап келген алгыржыр).

ҮННЕР: Аргалыг-ла болза дириптге туткудаар алырын бодаар силер!—Бис билгей бис аан, дээрги! А бир эвес талаар болза! —Талаар деп чүве турбас!

САМБАЖЫК: Беленин аа! Че, мен Алдай-оол-биле маңаа турайн, силерлер шак бо кызаага туруңар! Кажан бергеден келгенде, чүктүн өртээн үзе шааптар эвеспе. Че, барыңар! (Өөрү үне бээр).

АЛДАЙ-ООЛ: Эге-ле куруг холдарлыг коичуувусту аа, оода-чадаарда...

САМБАЖЫК: Ажырбас. харын эдээң астып ал. (Эдектерин астып турар).

АЛДАЙ-ООЛ: Кызыл куш-биле болза, барыктыг он. (Ол черинге кээп дүжер).

САМБАЖЫК: Алдай-оол, Алдай-оол! Канчап баардың? (Алдай-оолду тургузуп турар).

АЛДАЙ-ООЛ: Балыглаптыг, эжим. Ма, бижек. (Улуг бижээн үштүп бээр. Даганай ону алгаш ба

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелезилеттинтеп

ШЫН

1963 ч.
ЯНВАРЬ
22
вторник
№ 18 (5422).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

Өртээ 2 көп.

„ЛУГАНСКХИМСТРОЙ" КОМБИНАТТЫҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ БОЛГАШ УССР-НИҢ ЭПТЕЛГЕ БОЛГАШ ТУСКАЙ ТУДУГ АЖЫЛДАРЫНЫҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУН СОҢГУ ДОНЕЦ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ХИМИЯ УЛЕТПУРУНУҢ ЧАА КҮЧҮЛЕРИН ХУУСАА БЕТИНДЕ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕРИ ДЭЭШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЭГЕЛЕКЧИ ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш ВЦСПС-тиҢ 1963 чылдың январь 19-тагы

ДОКТААЛЫ

«Луганскхимстрой» комбинаттың база УССР-ниң эптелге болгаш тускай тудуг ажылдарының министерствозунуң Соңгу Донец организацияларының ажылчынары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары улуг химияның тудуушкунуң кылып турар тудугжуларның болгаш эптекчилериниң бүгү-ле коллективтери 1963 чылда химия үлетпурунуң чаа күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирери дээш социалистиг чарышты калбартырынче кыйгырган.

Лисичанскиниң болгаш Рубеханскиниң химия комбинаттарында болгаш Донецтиң сода заводунда доозар ужурлуг бүгү-ле тудугларны 1963 чылда хуусаа бетинде ажыглалга киирериниң талазы-биле социалистиг хүндөлгелерни ол комбинаттың болгаш эптелге организацияларының коллективтери алган. Күш-ажылды организастаарын, механизацияның чепсектерин ажыглаарын экижидериниң, эптей салыр конструкцияларны хереглээрин калбартырыпын, оларны бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин көвүдеририниң, кадрларны өөредиринин болгаш оларның иергежилин бедидериниң күселиниг күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1962 чылдың деңнелинге удур 16 хуудан эвээш эвес көдүрер, тудуг, участок, бригада, ажылчын бүрүзүнүң өөлчет онаалгаларын ажыр күүседирин чедип алыр деп шиитпирлээн.

Коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузар талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң болгаш химия үлетпурун дүрген хөгжүдериниң талазы-биле СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринче үлаанган, улусчу инициативаның илерээшкини болур ол эгелекчи чорукту Воронежтиң болгаш Омскиниң синтетиктиг каучук заводтарының, Воскресенск болгаш Сумгаит комбинаттарының, Омскиниң шин болгаш Константиновскиниң химия заводтарының тудуг организацияларының коллективтери деткээн болгаш чүүлдүгүзүүн көргөн, ол коллективтер луганчылардың кыйгырыгына каттышкаш, боттарының тудугларында доостур ужурлуг чергелерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер деп хүлээлгеэн база-ла алганнар.

Чаа химия бүдүрүлгелерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер чорук чурттуң экономиказын хөгжүдеринге болгаш чонуң материалдыг деннелин бедидеринге ажок улуг ужур-дузалыг. Үлетпур, көдээ ажыл-агый болгаш тудуг хөй санныг чиг-этти, материалдарны болгаш чеминчидилгелерни немей алыр, ол чүүлдер машиналарның чиигеткен хевирлерин, улустуң хереглеп бараанарын бүдүрерин калбартырыпын, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидеринин, тудугнуң шынарын экижидериниң болгаш хуусаазын кызырарының болдунар аргазын бээр.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаадыры бөлүзе:

1. Химия үлетпурүнүң чаа күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирери дээш социалистиг чарышты калбартырынче кыйгырган «Луганскхимстрой» комбинаттың коллективиниң болгаш УССР-ниң эптелге болгаш химия үлетпурүнүң тудугларынга чаа бүдүрүлге Соңгу Донец организацияларының эгелекчи чоруун чүүлдүг деп бадылаар.

2. Үлетпур бүдүрүлгезин удуртур талазы-биле эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга болгаш хооркомнарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, совнархозтарга, министерстволарга болгаш эргелелдерге, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга сүмелээри болза:

Ол эгелекчи чорукту бүгү хемчег-биле деткиир болгаш химия үлетпурүнүң тудугларынга чаа бүдүрүлге күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирери дээш, үлетпур бүдүрүлгелериниге — химия тудугларынга хереглээр дериишкиниерни болгаш материалдарны дүрген бүдүрүп үндүрери дээш база төлевидел организацияларынга — техниктиг документацияны хуусаа бетинде болгаш шынарлыг кылдыр ажылдап кылыры дээш социалистиг чарышты калбартып чорудар;

Ол шимчээшкиниге эргежок чугула дузаламчыны көргүзер, чарыштың чорудулгазын парлалга болгаш радио база телевидение дамчыштыр доктаамал болгаш калбаа-биле чырыдарын организастаар, алган хүзээлегерин чедиишкиниг күүседип турар мурнакчы тудугларның болгаш бүдүрүлгелериниң дүржүлгазын түннеп неттередир.

Тудуг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылакчылары, албан-хаакчылары «Луганскхимстрой» комбинаттың коллективиниң болгаш УССР-ниң эптелге болгаш тускай тудуг ажылдарының министерствозунуң Соңгу Донец организацияларының кыйгырыын калбаа-биле деткээш, чаа бүдүрүлге күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирерин хандырар болгаш химия продукциязын бүдүрерин дүрген көдүрери дээш демиселдиң нинти улусчу хөрээнге бодунуң төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелиң СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС илередип тур.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.
ВЦСПС.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ.

Барыын Берлинниң чонунуң төлээлекчилери-биле Н. С. Хрущевтуң ужурашканы

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентиледдиң дамчыдып турары-биле алырга, январь 18-те СЭКП ТК-ниң Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Барыын Берлинниң чонунуң төлээлекчилери-биле ГДР-ниң найысылалы Берлинге ужурашкан.

Беседаның эгезинде ГСЧП-ниң Барыын Берлинде баштаар черинниң бирги секретары Герхард Данелиус байыр чедирип чүве чугаалаан. Барыын Берлиннин хөй-нинти коску ажылдакчыларын, оон иштинде эмчилерни, эртемденнерни, бүдүрүлге эзелерин, геологтарны, бүдүрүлге чөвүлелдериниң кежигүннерин болгаш социал-демократтыг активтерин Г. Данелиус Н. С. Хрущевка таныштырган. Барыын Берлинге ак болур деп турар соңгудагга ГСЧП-тең кандидаттар оларның аразында база бар болган.

Ак-сеткилдиг болгаш чүректиң ханы байдалынга эрткен беседаның чорудулгазында Н. С. Хрущев барыын-берлин айтырыын тайбың таарыштыр шиитпирлээр, бот-боттарын билчир болгаш герман тайбың керээзин чарар дугайында айтырыгларга харылаан. Беседага киришкен барыын-берлин ажылдакчылар барыын-берлин чонга хамаарыштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының илергейлээн улуг кичээнгей болгаш ханы соңуургалы-биле холбаштыр бүгүнинти күзел ханыышкынын илергейлээннер.

СОВЕТ ААЛЧЫЛАР ЭИЗЕНХЮТТЕНШТАДТА

БЕРЛИН. (СЭТА). Январь 19-та хүндүс Н. С. Хрущев биле Н. В. Подгорный Эйзенхюттеншталът хоорайга чеде берген. Ол аныяк хоорайның чурттакчыларынга олар-биле кады аалчы болуп ГСЧП ТК-ниң бирги секретары В. Ульбрихт база чеде берген.

—o—

КЫСКАЗЫ-БИЛЕ

«Тээли» совхозтуң үшкү салбырында Мажалык сүт-бараан фермазының саанчылары сүт бүдүрерин көвүдеидир дээш социалистиг чарышты калбартып, организастыг ажылдап турар. Саар инектериниң деңгилдези эки.

Фермада чаа тутkан даш каажа инектерни азырап ажаарынга таарымчалыг болуп турар. Мал чемнери четчир. Малды хүн кыш ажырар, сүт саалдазын көвүдеидир. РСФСР-ниң Дээди Соведининиң болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш ферма коллективи чаа хүлээлгелер алган.

• • •

Иван Стривков «УТКА 25 чылы» совхозтуң ийиги сүт-бараан фермазынга 1962 чылдың август айнаң эгелеп саанчылап киргеи.

И. Стривков ам аңаа быжыглаан 18 инектерден хүн бүрүде 80 ажыг литр сүттү саап турар апарган. Оонбиле кады ол саар инектерни база 40 бызааларны чемгерип, сүттарып, каажазын аштап арыглап четтигип турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 соңгулда округунуң Округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 41, 42 чүүлдеринге үндезилеэш, РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 соңгулда округунуң Округ соңгулда комиссиязының составын хөй-нинти организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң төлээлекчилериниң дараазында составтыг кылыр бадылаар:

Округ соңгулда комиссиязының даргазы — Күжүгет Сереевич Шойгу — Тыва областың коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы — Тамара Чаш-ооловна Нербу — профессионал Эвилелдериниң Тыва область Чөвүлелинден.

Округ соңгулда комиссиязының секретары — Алексей Семенович Поляков — политиктиг болгаш эртем-билиг неттередириниң Бүгү-россий Ниитилелиниң тыва салбырындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Анатолий Иванович Помидаов — Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг Ленинчи Аныяктарының Эвилелиниң Тыва область организациязындан;

Клавдия Ивановна Клепцова — «Тывы тудуг» трезиниң ажылчынарындан, инженер-техниктиг ажылакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Саарбай Найдановна Натпит — Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Клементий Сая-оолович Очур-оол — Тандының коммунистиг организациязындан;

Екатерина Седип-ооловна Кенденбиль — республиканың Хөгжүмшин театрының ажылдакчыларындан;

Валентин Васильевич Швырмунов — Шагаан-Арыгның яяң ажылагый черинин ажылдакчыларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Шулуу Чыргал-олович Сат — күрүнеэнин Кызылда педагогика институдунуң студентилериниң болгаш башкыларындан;

Олег Карламович Саган-оол — РСФСР-ниң совет чогаалчылар Эвилелиниң Тыва салбырындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазының орлакчызы Н. СЕРДОБОВ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың январь 21.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле Кызыл хоорайның соңгулда комиссияларын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң» 34 болгаш 35 чүүлдеринге үндезилеэш, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле Кызыл хоорайның соңгулда комиссиязын хөй-нинти организацияларындан болгаш ажылчы чоннар ниитилелдеринден дараазында составтыг бадылаар:

Соңгулда комиссиязының даргазы — Кыргыс Надылович Диига — Кызыл хоорайның коммунистиг организациязындан;

Соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы — Федор Алексеевич Житков — политиктиг болгаш эртем-билиглер неттередир Ниитилелдиң Кызыл хоорай салбырындан;

Соңгулда комиссиязының секретары — Лидия Сергеевна Новикова — башкылар билии бедидер институдун ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Николай Васильевич Сизых — Республика эмнелгезиниң ажылдакчыларындан;

Сыгыр Байкараевна Монгуш — «Шын» солун редакциязының ажылдакчыларындан;

Сергей Санчыраевич Сарыглар — «Тыва тудуг» трезиниң ажылчынарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Людмила Варфоломеевна Сорокина — Кызылдың № 3 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан;

Георгий Иванович Азовцев — күрүнеэнин Кызылда педагогика институдунуң студентилериниң болгаш башкыларындан;

Александр Михеевич Ткачёв — республика типографиязының ажылчынарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Прокопий Федотович Педрезов — Кызылдың № 2 АТК-зының челаачыларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Мандараа Николаевна Намай — Кызылдың даранылга комбинадының ажылчынарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң даргазының орлакчызы Н. СЕРДОБОВ.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың январь 21.

АГИТКОЛЛЕКТИВ

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү март үшке күш-ажылчы белектиг ужуражыры дээш калбарган ажыл-иштиң чер-черде партия организациялары, агитколлективтер улам сорук киирип турар. «Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары эш Хунажыктың редакциязынга дыңнатканы болза:

— Агитколлективтиң составында биляң шыырак, кижизидилге ажылыгга дуржулгалыг 63 агитаторлары шилип киирген. Соңгулдага база ажыл-агыйның амгы соруглаларынга холбаштыр агитаторларның семинарын эрттирген, оларның дуржулга солчурунуң чөвүлел хуралдарын салбырлар, бригада болгаш фермалар аайы-биле организастап турар.

Агитпунктуларыы совхозтуң үш салбырларында болгаш ийи төп сутбараан фермаларында организастаан. Агитпунктуларның эргелекчилериниң агитаторларның ядепкейлиг киржилгезин-биле дериилеп кылып эгелээн. Кижилерни ажыл-ишче сорук киирген көргүзүг агитациязын улам калбартып турар.

Партийжи даалганы ак-сеткилдиг күүседип, өскелерге үлегерлиг ажылдап турар агитаторлар совхозта хөй. Хорум-Даг сүт-бараан фермазында Куулар Делег-оолду чижекке айтып болур. Мал чемниң курлавыры четчир, кажаалар чылыг, арыг-шевер, малчыннарның чуртталга бажыңнарын организастыг септээр, чүгайлаар хемчеглерни чорудары коллективте чаңчыл болган.

Ферманың коллективи сөөлгү хүнверге чедир төрүттүвеген 32 бызаалларны бүрүн ап, эки доруктуруп турар, инектиң сүдү база элбек. Амгы кылып турары чунар бажыңның тудуун чоокку үеде доозуп, ажыглалга киирери дээш ында бызаңчылар звенозу база эки ажылдап турар. Бо талазы-биле агитатор эш К. Делег-оолдуң организакчы, үлүг-хуузу барын база айтыр херек.

Шээр мал бо хүннерде массалыг оолдап эгелээн, төрээн 2000 ажыг хойнуң хураганы шупту менди. Чижээ, Д. Седен соолгу үеде төрээн 170 хоюндан 185 хураганны, С. Куулар 230 хоюндан 235 хураганны менди алган, ындыг малчыннар совхозта хөй. Кыштагларда малчыннар ортузунга тайылбыр ажылын зоотехник-агитатор Монгуш Лайзаа база эки чорудуп турар.

Часкы хову ажылының эгелээр үези чоокшулаан тудум-на, аңаа хынамчалыг белеткел дээш ажыл-иш улам калбарып турар. Тарылга шөлүнче өдек сөөртүрүүң үш звенозун организастаан. Оларда дүүлүг тракторлардан аңгыда 2 автомашинаны, 7 шанактыг аътты быжыглаан. Соңгулда хүнүнге чедир олар 6000 тонна чемнишидилгени сөөртүр планныг, а бо хүннерде 450 тонналы белеткел сөөрткен. Ол звеноларда агроном-агитатор эш К. Дешпижектиң организакчы ажылын база демделээр херек.

Курскиниң механизаторларының кыйгырыын деткивишаан, «Чыраа-Бажы» совхозтуң механизаторлары кожулда машиналарының септелгезин февральдың эгезинде, а бүгү тракторларны соңгулда хүнүнүң бетинде доозарын хүлээнген. Оларның сөзү амыдырал кырында чедиишкиниг боттанып турар. Ам безин 19 трактор, 29 сеялка, 24 андазын, өскеде-даа элээн хөй техника белеп болган.

Ажылдың бүдүнгүрт, продукциянның эки шынары дээш, дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглер дээш чарыш механизаторлар ортузунда калбарган. Мурнакчыларның дуржулгазын неттередиринге агитатор Ховалыг Агыр-оол база эки ажылдап турар.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга үрезин, оон үнүштүг шынары улуг ужур-дузалыг. Тараа культураларының үрезинин-биле совхоз бүрүн хандыртыган. Үрезининң бирги арыглаашкынын чогуур өйүнде доозкан, ам ийиги удаа бүгү үрезининң 70 ажыг хуузун арыглап алган. Ажыл чедиишкиниг үргүлүглеп турар.

Хой оолдаашкыны эгелээн

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының хойжу бригадаларында хой оолдаашкыны эгелээн. Хойжулар О. Өктек-оол, М. Экер-оол, М. Отук, М. Бүкүү оларның коданнарындан 520 ажыг хой хураганнаан, оларның чаш төлү менди калгаттынган. эки доругуп турар.

Хойжулар малды хүр кыш ажырар, оларның чаш төлүн четче кагалап алыр дээш чүткүдүг ажылдавышаан. эш О. Биче-оол башкылаан зооветеринарлыг болгумге неделяда бир удаа кичээлдеп, боттарының билиин бедидип турар.

ЛЕНИНГРАД. Токтуң беш чүс муң вольт күчүлүг трансформаторун бүдүрүлгенин конструкторларының төлевилелин өзүтаар «Электроаппарат» заводка белеткээн. Алексей Дергачовтуң слесарьларының мурнакчы бригадазы трансформаторну чыып эптээрин күүсеткен. А. Дергачов чаа аппаратның чанында турары ол.

Фото Н. Тимофеевтиң.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАР, ПЕРСПЕКТИВТИГ СОРУЛГАЛАР

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге партийжи удуртулганы эде тургузар дугайында СЭКП ТК-ныҢ ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниге холбаштыр хемчеглерни чугаалажыр дээш Тожунуң коммунистери бодунуң конференциязынга чыылганнар. Конференциянның киржикчилери СЭКП райкомунуң отчёдун болгаш райкомнуң ревизия комиссиязының илеткелин чугаалашкан.

Илеткелчи СЭКП райкомунуң секретары эш М. Ш. Маштаадай болгаш санал бергеннер СЭКП-ниң XXII съездизиниң база ТК-ныҢ оон соолгудеги Пленумнарының шиитпирлерин амыдырала боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле районнуң партия организациязы чамдык ажылдарны чорутканын демделээннер. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эът, дук садарының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүсединшыдаан, мал продукцуларын көвүдедир, олук тывыжын өстүрер талазы-биле «Совет Тыва» колхоз дээре көргүзүглерлиг болган. Көдээ ажылагый бүдүрүлгезинде мурнакчыларның хүрээлеңи улам-на өзүп турар, оон иштинде саар инек бүрүзүнден 1962 чылда 1350—1500 литр сүттү саап алган «Совет Тыва» колхозта Кускелдей, Баянчык, Куку, «Май бирзи» колхозта Өпейжик, Бичен, Найдың ышкаш кайгамчык кижилер бар. Ол ышкаш районнуң чурт үлетпурунде, яяң болгаш тывыш ажыл-агыйларында мурнакчы ажылчыннарның саны көвүдээн.

Оон-биле чергелештир конференциянын киржикчилери партийжи-организастыг, политмассалыг ажылда, ажыл-агый, культура тургузуушкунуңун айтырыгларында бар улуг четчестерни илередип, шиитпирлеттинмээн айтырыгларыңы, перспективтиг соруглаларын дугайын хөйну чугаалааннар. Партияның райкому, райкүүсkон колхоз бүдүрүлгезинче шоолуг сииликкейн, эрегжей удуртулга-биле кызыгаарлаттынып келгенин эът Б. Чигжит, А. Маадыы, Дарыга болгаш өскелер-даа ыңгыы шүгүмчүлеп. колхозтарда күш-ажылдың организациязын, планнаашкынны эжижидер талазы-биле ылангыя «Май бири» колхозка практиктиг дуза көргүзерин, ол колхозту ажыл-агый, сай-хө» талазы-биле амгы турган байдалдан дүрген үштүп, ону чоокку чылдарда хөй адырлардыг, бедик орулгалыг артель болдурарын партия комитединиң чаа составындан негээннер.

Колхозтарда парторганизацияларның болгаш колхозтар баштаар черлериниң, ол ышкаш районнуң удуртур организацияларының талазындан мал ажылының хөгжүлдезинге көскү эжижилгени хандырбаан дээрзин конференция шыпгыы айыткан. Районда мал ажылының продуктулуу планныг онаалгадан ам-даа дыка хожудап турар, центнер эттиң, сүттүң, дүктүң бот-үнези аар. төрүүр малдарның кызыраар чоруу хөй, ылангыя «Май бири» колхоз 1962 чылда төрүүр 100 баш хойга онаалтыр чүгле 61 хураганны, 100 өшкүден 58-ле анайны алган.

Колхозтарда мал ажылының планныг онаалгадан хожудап турар чыдагааны мал чемнериниң чедир белеткеттинмейн турарында, зооветеринарлыг хайгааралдың багайында дээрзин конференциянын төлээлери эът Дастай-оол, Хүгбек болгаш өскелер-даа чугаалаан. Малдың баш саны ылангыя «Май 1» колхозка (Даргазы Дастай-оол, парторганизация секретары Маадыы) дыка кудулаан. Ында малдың үчёт ончалалы кончуг сандаргай, оон уламындан төгчегээшкин көвей болуп келген. Мал чемнериниң четчир санныг курлавыры ол колхозта бо чылын база-ла тургустунмаан.

Чер ажылын дүргени-биле хөгжүтпейн тура, районга мал ажылын сайзырадырының перспективтиг соруглаларын чедиишкиниг шиитпирлээри канчап-даа болдунмас дээрзи район организацияларынга билдингир болгу дег. Шынында чер ажылы ам-даа дыка улуг хожудажыкында хевээр. Районда 16850 га тарылга шөлдериниң чүгле 828 газы шинээттинген, а 20—30 муң баш хирени малды азырап болур муң-муң гектар одарларның хөй кезии ажыглаттынмайн турар. Ынча хөй курлавырларны чеп ажыглап, ол кайгамчык дүжүттүр чергерге арбай, сула болгаш кок-тараа база ногаа, мал чеми культураларын хөйү-биле бүдүрер болза, ынчаарда мал ажылы шапкын хөгжүп, оон продуктулуу өзүп, уксаазы экижип болурун конференция чугулаган айыткан. Эът бүдүрүлгезинниң чугула курлавыры—хаван азыралын районга көвүдедир дугайында «Совет Тыва» колхозтуң хаван ажаакчызы эш Самыйлыктың өртектиг саналы база моон-биле шуут холбаалыг. Мынчангаш Тожунуң партия комитедиң, райкүүсkом болгаш колхозтарның удурткучулары ол айтырыгның бот-тугг шиитпирлеринче дарый эгелеп киирер ужуралуг.

Аңныыр ажылы Тожунуң экономиказының эң чугула адыры. Ынчаарга партияның район комитеди, райкүүсkом, түс-түс ажыл-агыйдар бо чугула айтырыгже кончуг кошкак кичээнгей салып келгенин конференция демделээн. Оон түннелинде районда аңныыр херээ санныг байдалда. 1962 чылдың олук тывыжын район шиитпири-биле чүгле 43,5 хуу күүсеткен. Оон чылдагаанны колхозтар болгаш тывыш ажыл-агыйлары аңныыр сезонунга кончуг багай белеткенгенинде, ылангыя оък-чемзек, аъш-чем, транспорт-биле анчуларны четпес хандырганында.

Районнуң экономиказын быжыглаарының болдунар аргалары балык тывыжын, кат-чимис, тоорук болгаш моогу чыырын районнуң партия организациязы барык-ла кичээнгейге албайн келгенин конференцияга демделээн. Тожуда балык тывыжы өзерден туржук, чаңгыс-ла черде таптавышаан, үнелиг балыктарны өстүрүп көвүдиринниң перспективтиг хемчеглери амдыгаа чедир ажылдап киллынмаан. Хам-Сыра, Олбук хөл болгаш өске-даа черлерде белеткеттинген балыктар чедип алдынмайн турарындан төгчеглетиниң турар дээрзин эш Самбуу болгаш өскеда эптер сагыш дөстүнмезя-биле чугаалап турганнар. Район иштинге орук тудуун чоокку чылдарда шиитпирлээри — Тожунуң перспективтиг хөгжүдезинге шиитпирлиг ролъюу ойнаар, ынчангаш ол айтырыгже район парторганизациялары, түс-түс ажыл-агыйлар доктаамал кичээнгейни салган турарын конференция айыткан.

Тоора-Хемде тудуг участогунуң, районда харылзаа черинин, райпромкомбинаттың, райпонуң (удурткучулары эштер Ларионов, Мозгалевский, Павлючек, Барыс-Хөө) ажыл-чорудулгазында улуг-улуг четчестерни конференция илередип, ол организацияларның ажылынга партийжи удуртулганы үндезинии-биле экижидерин негээн. Конференцияның киржикчилери улус өөредилгезинин, кадык камгалалының, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажыл-чорудулгазында четчестерже база улуг кичээнгей салып, оларның ажылын амгы үеним бедик негелдеринге дүүштүр эде тургузарын саналдап турганнар.

Тожуга яяң ажыл-агыйын сайзырадыры чоокку үеде республикага химия үлетпурүнүң эгезин салыр арганы бээр ужуралуг. Ынчаарга ол чугула перспективтиг айтырыгже районда кичээнгей кончуг кошкак. Яяң белеткелинин Ырбан участогу бо чылын Кызыл тудугларынга 10 муң кубометр тудуг ыяжын чедир бербээнин, берип турар ыяжының шынары кончуг куду, оон хөй кезии чүгле одалгага ажыглаттынып турарын чүгле оонбиле тайылбырлап болур.

Районнуң парторганизациязының иштики ажылын, организас-массалыг, политикажизидилгелиг хемчеглерин экижидеринче, хөй-нинти организацияларынга, суд, прокуратура болгаш милиция органнарынга партийжи удуртулганы күштедиреринче конференция улуг кичээнгейни салган. Эрге-дужаалын өш-биле соора ажыглап, ажыыга харысалга чогун көргүзүп, ажыл-херек санизадып, харын-даа карак чаап, күргне негелеп турганнаан колхоз даргазы турган Монгалбин, райкүүсkом даргазы турган Шырыпчык, район эмнелгезиниң эргелекчизи турган Холшина ышкаш төлеп чок кижилерни оларның мөзү-шыпарын, ажыл-херээн ойлаарып көрбейн чыда, чүгле каас-коа чугаазын барымдаалап, удуртур ажылдарга үр чыыддарга тудуп келгени дээш СЭКП-ниң райкомун шүгүмчүлээн.

СЭКП өбкомунуң пропаганда болган агитация киидизиниң эргелекчизи Ю. Л. Аранчын конференцияга база санал берген. Конференция делегеттерниң доктаадыы хүлээп алган.

• • •

Тожунуң партия конференциязыдан соңгуткан районнуң партия комитеди бодунуң бирги организастыг пленумун эрттирип, 7 кижи составтыг бюрону тургуспушаан. Тожунуң партия комитединиң секретарынга эш М. Ш. Маштаадайны, партия комитединиң секретарынын орлакчызынга В. С. Чирковту соңгаан.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

НОЯБРЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ БОТТАНЫЫШКЫНДА

Мал ажылының хөгжүлдезинге чаа бедик дээш

(Тес-Хем районнуң партия конференциязындан)

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленуму болгандан бээр аддан ажыг хонуктар эрткен. Мын каш санныг хонуктарда оон шиитпирлериниң амыдыралда боттанышкынны бүгүдеге каскү алдаргай. Ол бистиң республикавыстың-даа амыдыралында илдең.

Улаттыр каттышкан Тес-Хем районнуң чоокта чаа болуп эрткен партия конференциязының ажыы-маңда база бир чижек болур.

— Республикада чамык бичии районнарны улаттыр каттыштырганы, колхоз-совхоз бүтүрүлгелиниң девискээр айы-биле Тес-Хем эргелдиң турғускаңы болган бо конференциядан ук эргелелиң партком-уң турғузары болза, улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы сайзыраңгайжыдарының бистиң республиканың байдалынга дүшкен, ийи келген чүүлүл хемчег-дир. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң теогулуг шиитпирлери амыдырапда боттаның туразының бир чижээ бо-дур —деп, илеткелчи аң Кыпыл-оол шыйып демиглээн.

...ОНУ КАНЧАП, ЧҮНҮҢ КҮСЕЛИ-БИЛЕ

Чүс га тарыпга шалуңге онаалтыр 75 центнер, а кодээ ажыл-агыйның ажыглалыг ескө шөлдериңге — 16 центнер ът бүдүрер сорулгаңы каждан, канчаң чедип алырының дугайында чүгээ чоруп турган.

— СЭКП-ниң XXII съездиниң болган Төп Комитединиң март Пленумунуң шиитпирлериңге дүүшүүр ът бүдүрериң көвүдедириниң башгайы рубежии бистиң улаттыр каттышкан районувустуң ажыл-агыйлары 1967 чылда чедип алган турары көргүзүп — деп, илеткелчи чугаалаан.

Ону чедип алырының бар аргалары болган ажыглаттынмайн турар курлавырлары чүл, чедип чылдың эрткен дөрт чыласкыла бүдүрүлгечи амыдырал чүүл көргүскеним, оон кандыг түңнелериң кызаа эки дээрзин илеткелчи болган конференциягга саңыл-оңаа бергеи төлээлер ажыл-херекки йзу-биле тодаргайлап кергеи.

1962 чылда районга мал ажылының продуктуларың бүдүреи болган күрүнеге садарының планың хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Ынчалга-даа продуктулаар бүдүреринің планы чүүл-ааш-биле күүсеттинмээн. Чижээ, ът бүдүреи 97 хуу күүсеттингеи. Бо талазы-биле «Ак-Эрик», «Мерен» колхозтар ол куду көргүзүлгелиг болган.

Ол бүгү чүүден болдунганы? 1962 чылда районга ниитизи-биле 12 муң ажыг баш (оон иштинде хой, ошку — 11 муң ажыг) малдар янзы-бүрү чылдагаанналрдан олуп-хоорап. Ортумак чижек-биле алырга ол дээрге 644,3 тонна ът-тыр, азы 91680 ажыг рубль. Ынча акча-биле «ДТ-54» маркалыг 30 тракторларны салып ап болур. Бүгү төрүүр малдардан 8036 хойлар, 521 инектер кыпырап.

— Партия эге организацияларының болган түс-түе ажыл-агый удуртукчуларының база кодээ ажылагыйның тускай эртемнигелериниң ниитиниң мал ажылынга, оон үүлөөтөлгеңиң хынаала чок, ажыл-агыйны эвес, бүдүрүлгениң болуун айтырыгларынче безин ханыпап кирбес чоруунуң түңнели. Бо конференцияга чедир турган Эрзин болган Тес-Хемниң партия райкомнарының бироларының мал ажылынга удуртулганының дедиглеп үстүнде фактыларда илереттиниң турар — деп, илеткелчи миниң дедиглээн.

Мал ажылының продуктуларың бүдүреринің талазы-биле чаа бедиктерни чедип алыр төлээге хамыктың мурнунда ол четпестерден бүрүүнбиле чайлаар херек. Ынаңгыя төрүүр бүгү чүүл малдарның кызыраар чоруун болдурбас, тарып боозадыганы болган үнеза өскиидиргезиниң херээн үндезинин-биле экижилер. Белеткеп алган мал чемнерибиле малдарны чемгербейн, хей-ле чыдып-тоттеглээр чоруктарны мал ажылынга хоралыг чүүл кыжыр шыңгыы бүрүү шаап көөрүн конференция айытқан.

— Бистиң «Чаа орук» колхоз 1961 чылда белеткеп сиязуун малга бербаан, чыпыыр ышкаан. Эрткен чылын салган сиязу-биле чоокка чедип мал чемгербейн турган. Черле ынчаш, малдар чемгерилгеден харамнаңар чемнин ажык-дүжүүт чүү ирги? Даргалар та канчаар көрүн билип турар чүве. Бүр ажарга келир чыдың сал-медицинге кирер чүве ирги бе деп-даа бодаттынар чүве-дир. Ынчаш кайын боорул!—деп, Эрзиңден келген төлээ, инек кадарчыны ол Хөрлүү чугаалаан.

Хавар болган куш ажылын хөгжүдөри районнуң ажыл-агыйларының бирээзи, «Тес-Хем» совхозтуң девискээрииде чүс-түс га шөлдөр суттат чогуундан ыракта-да четче ажыглаттынмайн турар. Ам ол күргаг хөвүларны суглаңдыраар, тарыпга шалуңге-даа, малдарның оларынга болган сиген шөлүү кыдыыр-даа ажыглаар ой келген. Тестиң суунче ана-да көрүн олурбаза көөрге боор — деп, салбыр эргелекчизи ол Доннуң санаалаан.

Ол ышкаш ыракы «Тере-Хөл» колхозтан келген төлээ ол Балган, Эрзиниң «Кызыл сыдыс» колхозтуң даргазы ол Борбак-оол болган ескө-даа эштер боттарының санаалырынга чеди чоп ажыглаарын, чедир ажыглаттынмайн турар бар курлавырларны илереп турган. Тере-Хөл хөвүзүн. Агарны болган Тоозуннуг бүгазын четче ажыглавайн турарын чептүг шүүлгээн.

1962 чылда районга тарыпга шөлүү 12 муң гага калбарган. 1959 чылга деңнээрге ол барык-да 2 катап улгатқан. Кукурузаның тарыпга шөлү 1959 чылда 638 га турганыңдан 1962 чылда 3499 га чедир ескен. «Тес-Хем» совхоз эрткен чылын чөр ажылының талазы-биле чеңнигиг түңнелдерлиг болган. Техника-биле эки хандыртынган тургаш-да Хемниң партия райкомнарының бироларының мал ажылынга удуртулганының үстүнде фактыларда илереттиниң турар — деп, илеткелчи миниң дедиглээн.

Мал ажылының продуктуларың бүдүреринің талазы-биле чаа бедиктерни чедип алыр төлээге хамыктың мурнунда ол четпестерден бүрүүнбиле чайлаар херек. Ынаңгыя төрүүр бүгү чүүл малдарның кызыраар чоруун болдурбас, тарып боозадыганы болган үнеза өскиидиргезиниң херээн үндезинин-биле экижилер. Белеткеп алган мал чемнерибиле малдарны чемгербейн, хей-ле чыдып-тоттеглээр чоруктарны мал ажылынга хоралыг чүүл кыжыр шыңгыы бүрүү шаап көөрүн конференция айытқан.

— Бистиң «Чаа орук» колхоз 1961 чылда белеткеп сиязуун малга бербаан, чыпыыр ышкаан. Эрткен чылын салган сиязу-биле чоокка чедип мал чемгербейн турган. Черле ынчаш, малдар чемгерилгеден харамнаңар чемнин ажык-дүжүүт чүү ирги? Даргалар та канчаар көрүн билип турар чүве. Бүр ажарга келир чыдың сал-медицинге кирер чүве ирги бе деп-даа бодаттынар чүве-дир. Ынчаш кайын боорул!—деп, Эрзиңден келген төлээ, инек кадарчыны ол Хөрлүү чугаалаан.

Хавар болган куш ажылын хөгжүдөри районнуң ажыл-агыйларының бирээзи, «Тес-Хем» совхозтуң девискээрииде чүс-түс га шөлдөр суттат чогуундан ыракта-да четче ажыглаттынмайн турар. Ам ол күргаг хөвүларны суглаңдыраар, тарыпга шалуңге-даа, малдарның оларынга болган сиген шөлүү кыдыыр-даа ажыглаар ой келген. Тестиң суунче ана-да көрүн олурбаза көөрге боор — деп, салбыр эргелекчизи ол Доннуң санаалаан.

Ол ышкаш ыракы «Тере-Хөл» колхозтан келген төлээ ол Балган, Эрзиниң «Кызыл сыдыс» колхозтуң даргазы ол Борбак-оол болган ескө-даа эштер боттарының санаалырынга чеди чоп ажыглаарын, чедир ажыглаттынмайн турар бар курлавырларны илереп турган. Тере-Хөл хөвүзүн. Агарны болган Тоозуннуг бүгазын четче ажыглавайн турарын чептүг шүүлгээн.

1962 чылда районга тарыпга шөлүү 12 муң гага калбарган. 1959 чылга деңнээрге ол барык-да 2 катап улгатқан. Кукурузаның тарыпга шөлү 1959 чылда 638 га турганыңдан 1962 чылда 3499 га чедир ескен. «Тес-Хем» совхоз эрткен чылын чөр ажылының талазы-биле чеңнигиг түңнелдерлиг болган. Техника-биле эки хандыртынган тургаш-да Кызыл-Эл деп хонаштарга олар солуп, дөрт удаа кашкен бис. Ондар Хола, Донгак Далар-оол олар инектерни суттеңдир каларар дээш кончуг кыымак ажыддааннар.

1963 чылда бистиң найыралдыг коллектививиске инек бүрүүнден 1300 кг суттуг, сүт бүдүрүлгезиниң ниитизи-биле 2275 центнер чедирер. чүс инекке онаалтыр 95 бызааны меңги доруктуруп өстүрөр деп хүлээлге алдынган. Ону күүсеттир төлээге боттандырып чоруулар чугула сорулгалар бистиң мурнувуста туруп турар.

Хамыктың мурнунда, мал чемнериниң сөөртүлгезин шын организастаар херек. Амгы үеде бисте бо ажыл ыңдыг-да эки эвес. Чамдыкта мал чемнери шүүт-да үстүрүнүн кырынга келгилээр. Колхозта 6000 тонна силос белеткеттинген. Ону 12 км чердеи сөөртүр, а транспорт чедишпейн турар.

Оон-биле чергелештир электрилиг саалга залын дүрген ажылалга киирери чугула. Бистер бо үеге чедир-де инектерни хол-биле саап турарывыс четпес. Хол-биле сааланын бүдүрүкчүлүг эвезин, электрилиг сааланын деңнигелиг ужур-дузазын аас-биле чедже чугаалаар боор. Колхоз баштаар чери эрткен чылын март айында ан үзевас электрилиг саалга ажыглавче киирер деп аазап турган.

Бо үстүнде ийи айтырыгның талазы-биле колхоз баштаар чери болган партия организациязы биске шиитпирлиг дузаны көргүзөри удуу-биле негеттинип турар. А бистиң боттарывыстан хамаарыжыр ажылдарны күжүзүс карамналмайн тургаш, кылып аптар бис. Ылаңгыя тускай эртемнигелериниң дузалаачызы-биле инектерни чогуур үезинде тарып боозадыр ажылды болдувус боттандырып чоруулар бис.

С. ООРЖАК,
Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездиниң аттыг колхозтуң ферма эргелекчизи.

БИЧИИ-ДАА БОЛ, ТӨЛЕПТИГ

Коммунист Александр Потапович Шагарин баштаан коммунистиг күшажыл бригадазының дугайында күш-ажылчы эки алдар Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырында шагда бадыткаттынган. Ол бригадада үш кижи бар — А. П. Шагарин, В. Т. Добарин болгаш А. П. Шестаков. Коллектив бичии-даа боя, төлептиг. Оон киржинчилери бүдүрүлге онаалгаларын ай санында ажыр күүседип турар. Хостуг үелерин база олар эки, күлүүлүг эртимрип биимирлер.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан оң талаже): А. Шестаков, А. Шагарин болгаш В. Добарин олар-дыр.

Фото В. ЧАПАЙКИННИҢ.

Өөредилгениң шынарын бедидер

Өөвүр районнуң хөй-ниитизин, школаларның башкылар коллективтери өөредилге-кижиндилгелиг ажылдың деңнелин бедидер дээш улуг күжениишкинниг ажылдан турарлар. Мурнунда чылдарга болларга школаларның материалдыг базалары бижыкбан.

Районнуң школаларының өөредилге мастерскаалары чазаныр, чондурар станоктар-биле бүрүн хандыртынган, ол ышкаш школа бүрүзү кинолаппараттарлыг, радиостанцияларлыг, ун бижиир магнитофон болган бүдүрүлге практикаларын арттырериңге тускай машина, тракторлар-биле хандыртынган. Хандагайты ортумак школазы литератураның, төөгүнүң, географиянның кино кичээлдерин арттырып турар. Кызылдың фильмотеказындан бирги чартык чылда ийи удаа чаа кинофильмнерни чаарлыг чугаалаачын турары черле чөптүг.

Бо бүгү чаарымчалыг байдалдарның тургустунганының түңнелинде районнуң башкылар коллективтериниң мурнакчыларының олдуруу чыл бүрүү немежин турар болган өөреникчилерниң өөредилгеге сонуургалы олуп, бир класска катап өөренир чоруу эвээжеп турар апарган.

Торгалыгның бүдүрүлге өөредилгениг 11 чыл школазы (директору ол В. К. Даваа) бирги чартык чылда өөредилгениң шынарын бедиткен, школадан үнүп чоруткан чангыс-даа өөреникчи чок. Эге класстарга бүрүк 30 чылдар иштинде ажылдап келген Донгак Кечил-ооловна Кызыл-Уруг эрткен 10 чылдарның дургузунда доду өөредилгени чедип ап келген.

— Өөреникчилерни бижыг билигдерге өөредирер ол берге, харысалгалыг айтырыг. Бичии кижилер канчыт-даа чаннарны дүрген эскерип ыаптардар. А башкы кижи ада-иелериң киржилгези-биле өөренирин бүрүзүнүң түс-түзүнүң бүгү талаларын эки биилер ужуруг-деп. Донгак Кечил-ооловна чугаалап турар. Кожаа Чаа-Суур сес чыл школазының башкылары-биле методиктиг каттышкыышкынарга ол болуунуң аргадыргызына улуг күүседиг дамчыдыл берип турар.

Ол ышкаш 8 — 11 класстарда математика, физика башкылары Бүүлар Болат-оол кичээлдер бүрүзүн коргузулге херекселдиг эрттирип турар. Оон кичээлдериге өөреникчилер онаа сонуургалдыг, темалар аайы-биле дүржүүга шенелдерни боттары үргүлчү кылып турарлар. Оон түңнелинде өөреникчилер билигдерни быжыг шингээдип ап, 3 деңнектиг өөренирлерниң саны кызырыган. Хандагайты ортумак школазында 10 паа чыл ажылдап турар, район Советиниң депутады, математика башкызы Татьяна Федоровна Кузнецова өөреникчилерге бедик шынарлыг билигдерни бериир турар.

Саглы 8 чыл школазында кижизидилге ажылын эки тургускан. Ол школада пионериин улуг вожатыйы Ооржак Чанчы-Хөө пионерлер-биле ажыдың бедик деңнелде тургускан. 5-ки класстың пионер отряды кожазында Моол Арат Республиканың Баруун-Туруун хөорайда ортумак школаның 5 «а» класының пионерлери-биле чагаалажып турарлар.

Районнуң улус өөредилге киллиги, шиитпирлиг кабинет мурнакчы дүржүлгелиг өөреникчилерге тарадыр ажылды чогуур деңнелге тургузары чугула. Бир эвес башкы бүрүзү мурнакчыларның дүржүлгаларыга даянып алгаш, онаалтыган харысалгалыг хүлээлгезин күүседир дээш кылымак, чаа ёзу-биле чүткүлүг ажылдаан болза, чамдык өөреникчилерниң бир класска катап өөренир чоруу эвээжеп турар.

Ыңдыг турбүже бирги чартык чылда Өөвүрүн школаларындан 168 өөреникчи багай өөренген. Саглы школазының өөредилгеги 10 хуута баткан. Школа директору ол Мижиттин башкыларын негелеени кошкадың, оларның аразында дүржүлгелиг сонуургалларның организастаавайн турганы коңчуг шын эвес.

Амгы үеде ийи чылчылар чоокка ажылдаар чорук школа бүрүзүнге, башкы бүрүзүнге улуг хүлээлге болур.

Районнуң партия, совет организациязы башкыларның харысалгалыг ажыл-ижинге деткимчелиг коргузуп, оларның материалдыг хандырылгажыга хүн бүрү дузалажып ужуруг. Ыңдыг болза-даа райкүүскомнуң улус өөредилге талазы-биле комиссиязы коңчуг багай ажылдап турар. Оон даргазы чогум кымыл дээрзин башкылар безин билбес.

Өөвүр школаларының башкылар коллективтери өөредилге чылын ийи чылчылар чоокка доозар дээш күжениишкинниг ажылдаары чугула.

С. НОРБУ.

Малчыннарга дузалаачы

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурады» колхозтуңун бирги болган ийиги хойжу бригадаларының мал кыштагадыышкынынга артельдин тудуткуу бригадазы боттуг дугайынчыны коргузуп турар.

Болук тудуткулар эш Р. Очурдуң удуртулгазы-биле хойжу Бали-оолга бир чурттапга бажыңын тудуп берген. Шээр мал төрүп эгелээнзи-биле чергелештир хураган коруктурар 2 чыңыт кажаапы тутқан. Оон ынай хойжу Шактар-оолдуң база бир кыштаан ол бригада сеңтеп берген болгаш малчыннарының Кыпыл-Хая, Ак-Даг одырларынче орук үнүтпээ бир калбыйны кылган.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Олчалыг аңнаашкын

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң эш Хурагандайга баштатқан 6 кижи составтыг анчы звеновуз аңнаыр сезонунда 300 дииниң, 13 кишиги база өске-даа олуктуг районнуң белеткел конторазынга экпеп дужаапаң. Звеновуң мурнакчы анчылары П. фракчаа бизе М. Сынаа 2 мыйгакты, 2 алыкты, 200 диниңи болгаш элээн хөй кижиги олургеи. Ол ийи анчы ам Хендерге, Могай, Сузугу баштарының тайгаларында аңнап чоруп турар.

Д. ШУЛУУ.

* * *

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозу бо аңнаыр сезонунда 130 анчыны 12 бригадага ускеш, тайгаларже аъткарган турган. Колхозтуң анчылары чоокку үеге чедир 625 кижиги экпеп киргеш, күрүнеге дужаапа чогуур 760 кижиниң күүседир чыгаан. Колхозтуң дүржүлгалыг анчызы К. Сандак чыл саңында тараан колхозугна хөй саңныг «чымчак аллыны» дужаап келген. Чоокта чаа ол 22 кижиги, 2 бүүрну, 2 хаванны болгаш өске-даа ап-олуктуг экпеп дужааган. Хоочун анчы ам база катап тайгаже үнүпкен. Тараан чүртка хөй саңныг ап-олуктуг киирер дээш социалистиг чарыш колхозчу анчыларның аразында амгы үеде улам калбарып турар.

А. БАВУУ-ДОРЖУ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Бистиң Фермавыс коллективи 1962 чылда багай эвес ажылдаан. Инектериниң ниити саны оспээн болза-да 1961 чылда 95.620 кг суттуг салган болзувусса 1962 чылда 182.531 кг суттуг саап алган бис.

«Инектериң сүлү дылында» дээрги-де шын. Бис чайгы үеде инектеривисти сиген, силос, чарбалай тыртырган тараа-биле поктуг чемгерип турдувус. Оон харыызы инектеривистиң үксаазы база экижип турар. Чыл бүрүле тарып боозадыганы чөрүдүп турарывыстың түңнелинде сүткүр алыяк инектер чоорту немежин турар. Эрткен чылын безин 30 хире ыңдыг инектер немешкеп.

Бир эвес 1961 чылда инектеривистиң барык-да шуптузуун бызаазы-биле өлүрүп саап турган болзувусса, 1962 чылда оларның 70 хуузун хайдактап салган. Эдирип саар деп чүве биилингир-де болгай. Чамдык инектер эстиккеш, этпейн-даа баар, черле ынчаш, оон ажылы база улуг, а сүт четче алдынмас. Бо чылын бистер хайдактап саарывыстың экономиктиг ажык-дузазын ханызы-биле биливис. Бистиң эрткен чылын хой сүт саап алганывыстың бир кол чалгаганы мынза.

Оон-биле чергелештир саанчыларывыс боттарының ажылынга улам-на мергежин, сүт саалдазын көвүдиривиге кызымак ажылааннар. Бир эвес 1961 чылда эки дээш-не саанчы бир инекке онаалтыр муң килограммнан шоолуг ажырбайн турган болза, 1962 чылда оон хой сүт сагдыныган. Чижээ, Сат Чыртаан болунга быжыглаттынган инектериниң бирээзинден-не 1434 кг суттуг саап алган. Ол ышкаш Сат Чылбак, Сат Ирина, Сат Наташа оларның көргүзүлгелери база бедик болган.

Мал чемнин улам көвүдетпишаан, оларны база чеп ажылаан бис. Чай дургузунда Хайыракан-Баары, Сарыг-Холчук, Бора-Хол, Кызыл-Эл деп хонаштарга олар солуп, дөрт удаа кашкен бис. Ондар Хола, Донгак Далар-оол олар инектерни суттеңдир каларар дээш кончуг кыымак ажылдааннар.

1963 чылда бистиң найыралдыг коллектививиске инек бүрүүнден 1300 кг суттуг, сүт бүдүрүлгезиниң ниитизи-биле 2275 центнер чедирер. чүс инекке онаалтыр 95 бызааны меңги доруктуруп өстүрөр деп хүлээлге алдынган. Ону күүсеттир төлээге боттандырып чоруулар чугула сорулгалар бистиң мурнувуста туруп турар.

Хамыктың мурнунда, мал чемнериниң сөөртүлгезин шын организастаар херек. Амгы үеде бисте бо ажыл ыңдыг-да эки эвес. Чамдыкта мал чемнери шүүт-да үстүрүнүн кырынга келгилээр. Колхозта 6000 тонна силос белеткеттинген. Ону 12 км чердеи сөөртүр, а транспорт чедишпейн турар.

Оон-биле чергелештир электрилиг саалга залын дүрген ажылалга киирери чугула. Бистер бо үеге чедир-де инектерни хол-биле саап турарывыс четпес. Хол-биле сааланын бүдүрүкчүлүг эвезин, электрилиг сааланын деңнигелиг ужур-дузазын аас-биле чедже чугаалаар боор. Колхоз баштаар чери эрткен чылын март айында ан үзевас электрилиг саалга ажыглавче киирер деп аазап турган.

Бо үстүнде ийи айтырыгның талазы-биле колхоз баштаар чери болган партия организациязы биске шиитпирлиг дузаны көргүзөри удуу-биле негеттинип турар. А бистиң боттарывыстан хамаарыжыр ажылдарны күжүзүс карамналмайн тургаш, кылып аптар бис. Ылаңгыя тускай эртемнигелериниң дузалаачызы-биле инектерни чогуур үезинде тарып боозадыр ажылды болдувус боттандырып чоруулар бис.

С. ООРЖАК,
Чөөн-Хемчик районда СЭКП XXII съездиниң аттыг колхозтуң ферма эргелекчизи.

Шүгүмчүлеп, сүмелеп тур

ШООЧАДА ЧҮҮ БООР...

Үш чыл бурунгаар Чаа-Холдуң тараазан Шанчыда № 3 хөвү бригазазынга чунар бажың тутқан. Ынчалга-даа ону ажыглаан-даа чүве чок. шоочалал каан. Шооча ам мында үш чыл улаштыр туруп келген.

Шанда механизаторлар болган совхозтуң ескө-даа ажылчыннары шуптү каттышкаш алды чүс ажыг кижи чурттап турар.

— Чөп кончуг моон дүшпестей берген шооча боор бо, кадырып каан шырбыл-биле маңаа эът-кежиң кадыр кактыып, чүвүн көрген болза аа — деп, механизаторлар бот-боттарындан айтыржып чугаалажы берген турар.

— Шоочада чүү боор, бодуңун эрге-хүлээлгезин күүседип, «Аъдым демир, бодум демир, кымчым чокка дүшпес мен» дээр болгай. Хамык ужур бо бистиң «Найырал» совхозтуң директору эш Доржуддай, ажылчын комитединиң даргазы эш Бүүгээ оларның хамаарыжыр-дыр ийин. Бо удуртукчулар чөнүүн амыдыралы дээш сагыш салган болза бо шооча маңаа үргүлчү кайын турар—деп, чамдык кижилерниң кынчаар чугаалажып турары черле чөптүг.

Ыяш, сүт чок бе дээрге Шанчыда оон хөй чүве чок. Эргим даргалар Доржуддай. Күнгаа Шанчының тараажылары. механизаторлары, малчыннары кажан чунар бажыңнаар бис?

М. АК-ЛАМА.

ХЕМЧЗЗН АЛЗА

Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң Бай-Тал школазынга аныяктарның кежээки школазын организастап ажыткан. Ол школага 70 ажыг кижи 5 — 10 класстарга өөреними-биле аттарын бижиткеннер.

Кичээлдер декабрьда эгелээн. Баштайгы кичээлдерге он шаа кижи келген. Олар 2 — 3 хүн өөренип турган, база-да өөренместей бергеннер. Оон бээр-де ол школа дугайы сураг барган болгаш аныяктарның шөлээн артып турары кайгамчык.

Бай-Тал салбырында партия, комсомол эге организациялары ол-бүгүбиле мынчага дээр эптежип олурары элдептиг. Аныяктарны школага өөредириниң хемчээн албас болза, бодур бе, эргим удуртукчулар.

В. ДАНДАР.

АЙЫТСА ЧОГУУР

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл эминелгеминге баштай барган кижи оюу чурттапга бажыңы бе, эминелге чери бе деп сыгап билип аары берге. Оон ааштында кандыг-даа бижик чок. Эминелгенин иштинче кире бээрге, эмиктериниг бижээн кандыг-даа бижик чок: карак, кулак, өкпе дээш янзы-бүрү аарыгларның эмчилиниң кайдазын билип аары берге. Ол ышкаш эмчилериниң кайы хүнде, кай шакта ажылдаар хүн чурумун айытпаан.

Ынчангаш ырак, чоокта келген аарыг кижилер хей черге хей үеже эрттирип, маңаан олурар таварыгалар кайы хой. Эминелгенин ажылдаар шагын. хүн чурумун айтыры чугула.

Д. ОЧУР-ООЛ.

ЧЕЧЕН чогаалдыг АРЫН

ТЫВА ЛИТЕРАТУРАНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНДЕ ЧАА ҮЕ-ЧАДА

Бөгүн Совет Тыванын чогаалчыларынын бирги съездизи ажыттынар. Аңаа тыва литературанын баштайгы чедиишкиннеринин, оон проза, поэзия болгаш драматургия хевирлеринин дугайын болгаш сөөлгү каш чылдар иштинде парлаттынган номнарынын дугайын чугаалажыр. Коммунистиг партиянын, Совет чазактын баштынчыларынын чогаалчылар, чурукчулар, хөгжүмчүлери-биле ужуражып, литературанын болгаш уран чүүлдүн турар черин айтып, чонунга, совет улуска шынчы бараан болурунун чугулазын чогаадыкчы ажылдакчыларынын мурнунга улуг сорулга болдуруп турары-биле холбаштыр бистин съездиге болур чугаалажыг ужур-дузалыг болуру билдингир.

Тыва литературанын хөгжүлдези, оон баштайгы номнарын ап көөрге, бисте чугаалажыр солун чогаалдардаа, чугула айтырыглар-даа бар бооп турар. Оларны маңаа допчулап көргүзүп болур бис.

Тыва литературада шүлүк чогаалы, шүлүктер болгаш шүлүглелдер мурнуку хевээр колдап, бодунун хөй талаларлыы база амыдыралды бадыткап, Совет Тыванын амгы тыныжынын шимчээшкинниг аяны болуп турары-биле солун. В. И. Ленинниң ачылыг чаагай номналын хоочун шүлүкчү С. Сарыг-оол мөнге хүнге дөмейлеп, ол хүн турда чуртталга кезээде чырык турар, аас-кежиктиг болур дээн. Төрээн чуртун чаражын, оон күчү-күжүн, аңаа партияның ачызын шүлүкчү Ю. Кюнзегеш мактаан. Чуртталганын аас-кежиктинн, өөрүшкүлүүн ында болуп турар чүве бүрүзүн совет шынныг байдал тургускан дугайын чогаалчы С. Пюрбю бижээн. Совет кижилернин ажылижи, оларнын кылыптар, туттунгур холдары магалыг үүлелерин бүдүрүп турар, олар атомнун ачызы-биле айга-даа чедер деп Б. Хөвенмей бижээн. Юрий Гагаринның, Герман Титовтун дугайында бижип тургаш олла бодалдарны С. Сюрюн-оол бодап турар совет улустун күчүзүнүн дугайын, бистин улустарывыстын тайбынын херээн камгалап турарын, найыралды быжыглап турарын О. Сувакпит ырлап, кижинин аас-кежиниң дугайында М. Кенин-Лопсан өөрүп, аваларнын ажы-төлүнге өөрүшкүзүн Е. Танова алган турар. Ынактарнын ынакшылындан Төрээн чуртун хүлүмзүрүүн А. Даржаа көргүзүп бижээн. С. Молдурганын шүлүктеринде өөрүшкүлүг үн дыңналып турда, М. Өлчей-оолдун шүлүктеринде Төрээн черниң чаражы чуруттунган. Бо-ла сөстерни болгаш домактарны, аяннарны болгаш ырларны Л. Чадамбанын, К. Кудажынын, Т. Кызыл-оолдун, А. Хуурактын, С. Тамбанын болгаш өске-даа бистин шүлүкчүлеривистин чогаалдарындан, номнарындан тып, дыңнап, ырлап болур бис.

Бистин шүлүк чогаалывыс шак мындыг янзы-бүрү чоннун амыдыралы-биле холбажып, бодунун күжүн чыып, доругуп, байлакшып турар болгаш оон үнү улам ыыткыр, бадыткалыг болуп, хөй националдыг совет литературанын иштинче чүткүлүп кирип турар.

Сөөлгү үеде тыва шүлүк чогаалында шүлүглелдер тыптып, элбекшип турарын айытпышаан, тыва шүлүглелдер болгаш шүлүктер орус дылче калбаа-биле очулдуртунуп эгелээни болза бистин шүлүкчүлеривистин чогаадыкчы мергежилиниң бедип турарынын херечизи болур. Тыва чогаалдарны орус дылга очулдурар ажылды кылып турар А. Пальмахтын, С. Козлованын, Л. Емельяновтун база Москванын М. Жаров, Е. Старинина, М. Скуратов, А. Ойслендер, Г. Ярословцев болгаш өске-даа шүлүкчүлернин, чогаалчыларнын чогаадылгалыг ажылдарын демдеглээри чугула. Очулдурукчуларнын чогаадылгалыг ажылынын ачызы-биле бистин чогаалчыларывыстын чогаалдары орус дылга үнүп, бүгүзвилел номчукчуга чедип турар. С. Сарыг-оолдун, Ю. Кюнзегештин чогаалдары орус дыл кырынга үнгүлээн. Салчак Токанын «Араттын сөзү» деп чогаалы делегейнин кол-кол 18 дылдарынын кырынга парлаттынганын айтырга-ла очулдурар ажылдын ужур-дузазы оон илден боордур.

Бистин шүлүк чогаалдарывыс ынчаар депшип турары-биле чергелештир, тыва литературанын хөгжүлдезинде өөрүнчүг чүүл болур прозанын сайзырап кел чоруурун демдеглээри чугула бооп турар. Литературанын хөгжүлдезинин чадазын рассказ, тоожу, роман чижектиг улуг хемчээлдиг чогаалдар көргүзер болганда, бо талазы-биле баштайгы чогаалдар болур «Араттын сөзү», «Боттанган күзел», «Белек», «Эргепейнин чугаазы» болгаш өске-даа тоожулар хөй-хөй номчукчуларнын ынак чогаалдары болуп турарынга өөрбес аргажок. Олар болгаш өске-даа ындыг чогаалдар тыва прозанын эгезин салган улуг чогаалдар болур. Бо чогаалдарга немештир сөөлгү чылда үнгүлээн дыка хөй очерктерни, тоожуларны адап болур бис.

Феодалдыг Тыванын үезинде өскүс оолдун түрегделин чугаалап турар «Ангыр-оолдун сактыышкыннары-биле» чергелештир С. Сарыг-оолдун «Амгы үениң кижилери», «Хову кораблиниң капитаны» Совет Тыванын сураглыг кижилерин мактап турар. Маңаа немештир кадарчы дугайында С. Сюрюн-оолдун, Т. Кызыл-оолдун, нын берге ажылынын болгаш чуртталгазынын дугайында Л. Чадамбанын «Тайганын оглу» деп чогаалын, республиканын мурнакчыларынын дугайында «Бистин чоргаарларывыс» деп ат-биле үнген С. Токанын, С. Сюрюн-оолдун, Т. Кызыл-оолдун, К. Аракчаанын болгаш өске-даа авторларнын очерктерин болгаш янзы-бүрү аттар-биле солуннарга база тускай номнар кылдыр үнгүлээн хөй-хөй рассказтарны, очерктерни, тоожуларны чугаалап болур бис. Бо чогаалдардан алдарлыг хойжу Кандан Үрүледен эгелээш аныяк үлетпүрнүн сураглыг шалыпчызы Түмен-Хөөге чедир, хаван ажаакчызы Хайындан чолаачы Любкинге чедир, кан шуткукчузу Сандыктан хоочун парлакчы Чи-Шу-лиге чедир, ыяшчы Дазылбайдан бызанчы Чадамбага чедир сураглыг кижилерни, чеди чылдын планын ажыр күүседири-биле бүгү-ле күштерин, билиглерин үндүрүп ажылдап турар, кызымак күш-ажылы-биле алдаржып турар кижилерни көрүп, оларга чоргаарланып турар бис.

Тыва литературанын амгы хөгжүлдезинде роман чижектиг улуг чогаалдар тыптып эгелеп турарын чугаалаары чугула. Бо талазы-биле М. Кенин-Лопсанның «Чүгүрүк-саралазын», А. Даржаанын «Эрнин эрезин» адавышаан, шуут парлаттынып үнгүлээн М. Пахомовтун «Танды-Ууланын эдектеринде» деп тоожузун, Н. Сердобовтун «Чуртталганын үнези» деп романын болгаш өске-даа авторларнын үр үе иштинде ажылдап тургаш бижип үндүрген чогаалдарын айтыры солун бооп турар.

Тыва проза чогаалдары утка, ужур талазы-биле, шүлүк чогаадылгазы-биле бир дөмей, база амгы амыдыралды чырыдып, оон тыныжы-биле тынып, чоннун амыдыралы-биле ынчаар холбажып, өзүп, сайзырап турар. Бо ышкаш шин чогаалын базала ынчаар чугаалап болур. Тыва литературанын шин хевири бодунун тургустунуп кээринден тура-ла идейлиг утказы бедик, чоннун амыдыралы-биле үргүлчү харылзаалыг болуп, чогаадылгалыг ажылдарнын мурнунда турар сорулгалардан, тыва литературанын шүлүк болгаш проза хевирлери-биле бир дөмей. Оон чогаалдары база-ла тыва номчукчуларнын, көрүкчүлернин солун чогаалдары болуп турар.

«Төңгүр-оол», «Боттанган күзел», «Хайыран-бот» деп шиилер-биле чергелештир В. Көк-оолдун «Чаражын аа!» деп шиизи колхозчу амыдыралдын иштинде болуп турар чаптанчыг таварылганы көргүзүп турар, М. Мунзуктун «Эш директор» деп шиизи амгы көдээ амыдыралга эртем-биле практика аразынга болган таварылганы чугаалап турар, К. Сагдынын «Кыстын оруу» деп шиизи чассыг өскен төл ажылчы-амыдыралдын ачызында ёзулуг кижи болуп өзе бээрин чугаалап турар. Үстүнде шиилер-биле бир дөмей, чаа амыдыралдын кижилерин, оларнын демиселин көргүзүп турар «Сенээ ырлап берейн», «Сени кайыын-даа бол тып аар мен» чижектиг өске-даа шиилерни айтып болур.

Сөөлгү үеде тыва шин чогаалында чаңгыс көжегелиг шиилер тыптып, амыдыралдын янзы-бүрү талаларын чырыдып турар чорук тыва уран чүүлге солун деп демдеглээри чугула болур-дур. «Кожалар», «Аас-кежиктиг салчаашкын», «Шылгалда», «Кел дивээн аалчы», «Чандыр таныышкын» болгаш өске-даа чаңгыс көжегелиг шиилер культура бажыңнарынын база клубтарынын репертуарын арбынчыдарынга дузалыг чогаалдар болур-дур. Чогаалчыларнын бо талазы-биле ажылдарын деткиири чугула бооп турар.

Совет Тыванын чогаалчыларынын бирги съездизинге бистин литературавыстын чамдык чедиишкиннерин мынчаар демдеглээш, оон-биле чергелештир тыва литературанын хөгжүлдезинде, бистин чогаалчыларывыстын чогаадыкчы ажылдарында чамдык четпестерни айтыры база-ла артык эвес.

Бистин чогаалчыларывыстын чогаалдарынын хөй кезин Тыванын көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилеринге тураскааттынган. Амыдыралдын оон өске талаларынын дугайында чогаалдар эвээш бооп турар. Аныяк үлетпүрнүн кижилеринин дугайында, тудугжулар болгаш транспортчулар дугайында чогаадылгалар эвээш. Бо байдал тыва литературанын тема талазы-биле чаңгыс талаланчак бооп турарын чугаалап турар. Оон аңгыда, шилип алган теманы кыры-биле көргүзер, ханыладып бодаваан чоруктан тыва литературада темалар үүрмектелип турар чорук база көстүп турар.

Тыва литературанын кол четпестеринин бирээзи чечен мергежилдин айтырыы бооп турар. Бистин чогаалдарывыста солун аажы-чаннар, эрес соруктар, чараш чурумалдар эвээш бооп турар. Бо бүгүнү чечен чогаалдын дылы тургузар ужурлуг. Чогаалдын маадыр бүрүзү боду тускай дылдыг болур. Ол дыл маадырнын аажы-чанын илередир, оон кижинин мөзүзү тыптыр. Тыва литературага бо негелделерин чедип аары бистин үргүлчүнүн сорулгавыс бооп турар.

Совет Тыванын чогаалчыларынын бирги съездизинге үстүнде бүгү айтырыгларны болгаш айыттынган база өске-даа четпестерни чугаалажып, бистин литературанын болгаш уран чүүлдүн мурнунда турар сорулгаларны айтыр. Сорулга билдингир: тыва улустун төөгүзүн, амгы аас-кежиктиг чуртталгазын тургузуп, каастап турар совет кижилернин, оларнын ажыл-чорудулгазынын болгаш демиселинин, чараш чуртталгазынын, тайбынга ынакшылдыг күзел-чүткүлүнүн дугайында хөй-аът киирикчи чогаалдарны хөйү-биле, чечен мергежилдиг кылдыр чогаадып, оон-биле чуртунга, улузунга бараан болур ужурлуг.

О. САГАН-ООЛ.

РСФСР-ниң чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырынын харыысалгалыг секретары.

Чонунга болгаш коммунизмниң херээнге бараан болуп, ханы идеялыг, уран-чечени бедик мергежил-биле чогаатынган чогаалдарны тургузарын бистиң Коммунистиг партиявыс чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларынын мурнунда салып турар. Чогаадыкчы ажылдакчылар партияның айтыын ёзугаар чонунга, коммунизмниң херээнге бараан болуп турарлар.

Чурукта: тыва чогаалчылар, чурукчулар партия ажылдакчылары-биле кады.

Фотозу **Г. СИРОТИННИИ.**

ШОЛБАНЫВЫС

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Сарыглар Сүрүнович Доржатка тураскааттым.

Башта кетиен, оңа берген
бөргүнде
Маслолуг холдар изи таңмаланган.
Шырай арның чазык-чаагай,
нүдер кара.
Шыңганнарың мечек-мечек,
меге-шыырак.
Алдын-Булак ховузунга трактор
мунгаш,
Аңгыс чарып, дүне-хүн чок чоруп
турдун.
Кадыг черни андазыннар
чидиг бизи
Каңдаазынны кескени дег
дилип турду.
Ажыл-ижиң бүдүнгүрүн,
чедиишкинин дөгерезин
Ажылчы чон өөрүп, мактап
бүзүреп тур.
Чончу бүдүш, топтуг, биче
сеткилиңге
Чонун шупту чоргаарланып
ханып туру.
Човаг билбес шалыпчы деп
мактаттырган
Совхозувус орук айтыр шолбаны
сен.
Механиктиң, комбайнның,
тракторнун
Мергежилин холда туткан
сылдызывыс!
Аас-кежик, өөрүшкүлүг
чуртталганы
Аян киирживп, элбекшидер
чаартыкчывыс.
Техниканың чүрээн туткан, бодун
берген
Тергииннерниң бирээзи сен,
коммунист сен!

А. ДОПЧАА.

НОМЧУКЧУНУҢ СӨЗҮ

Ээп өскен нем болган эргим
чуртум,
Эге шүлүүм сени ырлап, үнүн
тыпкан — деп одуруглар Төрээн чуртунга ханы ынаан, аңаа чүрээ-биле чүм бердингенин илереткен чымчак, арыг сеткил болза, элээн каш чылдар бурунгаар шүлүк бижип келген база бир хоочун чогаалчыларнын бирээзи Олег Одербеевич Сувакпиттин-дир. Шынап-ла аңгы-аңгы аргалар-биле бижиттинген найырал болгаш Төрээн чурт дугайы — оон чогаал ажылында кол темаларнын бирээзи.

Оон «Найырал» деп аттыг чыындызында «Күштүг чон бис», «Чурттап-ла чоруксаар бис», «Бора-хөкпештин ыры», «Партиянын кыйгырыы-биле» болгаш «Найырал» деп шүлүктери номчукчу мээн сеткилимге эн-не таарышкан. Чүге дээрге оларнын утказынын ханызы, уран-чечен кылдыганы сонуургалды хаара тудуп, сеткилди оттуруп кээр...

А «Чүү-даа чүве өйлүг болгай» деп шүлүү, шыны херек, номчукчунун сеткилин кандыг-даа хөөннүг доюлдурбаан. Ында кижини элдепсиндирип турар болуушкун арай-ла бүзүренчиг эвес. Конькилеп турар, ынакшышкан оол-даа, уруг-даа хөлүн эрттир өде-чара, орлан-хортан кылдыр көргүстүнген. Ол шүлүктүн эгезинде кышкы кежээнин байдалын көргүскен ийи строфа менээ чүгээр болган. Оон куду «...дошту коньки бизи чивеннедир (?) шыйып чору» дээн. Дүрген деп утканы илередир дээш-ле дужа-келбиже чивеннедир шыйып» деп чугаалавас болгу дег. Азы ол парлалганын чазыы бе? База ында «Шилиндек» кыс Сержин» дээнинин бадыткалы чок болганда, номчукчу оон шилиндек, азы шилиндек эвезин канчап билирил? Бир каш одуругдан уруг ширинин болгаш оюн-баштаа холушкак кижи кылдыр көстүп-даа кээр:

— Садыызынга мени база
Салба шаавыт, сарыым...

«Салба шаавыт» дээрге ойнай-сылдай-даа бол, арай доңгун дыңналыр сөстер-дир. Кээп ушкаш, туруп келген оолду уруг:

«Эргеледип, бажын суйбап,
Эрниндиве ошкай каап...»-даа турар. Ол дээрге мырынай чаш уругларзыг аажылаашкын кылдыр билдинер ышкажыл. Ук маадырлар удур-дедир ошкажы каап-ла турар. Кижи бодаарга ынакшыыры дээргеле сан-түн чок ошкажырында эвес-ле хире...

Чаа номчугаш «Найыралдын» автору Олег Сувакпит уругларга-даа, улугларга-даа элээн хөй улуг, биче хемчээлдиг солун чогаалдарны бараалгадып турар, ол талазы-биле кажарап бар чыдар чогаалчы болгай. Ынчангаш мыя хензиг четпестер оон чогаалдарынын уг-шиин, аян-хөөнүн тодарадып черле шыдавас...

«Найырал» биле удаа үнген «Чылгычынын хөөмейи» деп база бир чаа номчугаш көдээде тарай бергеш, номчукчуларнын сонуургалын чаалап алы берген. Оон автору Түлүш Кызыл-оол — дөзевилеп чугаалаарга, быштак чем үезин ажа дүжүп чоруур чогаалчы-ла болгай. Ол хирезинде-ле чогаал ажылынын бедиинче чедериниң сорулгазын салып алган чалгынын чедиишкинниг, шудургу херип, ол бедикче чүткүп бар чыдар. Бо чыындыда кирген шүлүктериниң хөй кезинин тайбын күш-ажылчы кижилерге тураскааткан. Дыка хөй шүлүктерни сонуургап номчудум. Маадырнын иштики сагыш-сеткилин ажыдарын оралдашкан одуруглар эвээш эвес. «Чылгычынын хөөмейи» деп шүлүктү чижеглеп болур. «Мойканын эринде бир бажын» деп шүлүктен чаңгыс-ла строфаны көре каптаал:

Шүлүкчү бо сандайымда
олурган дег,
Чүглүг үжүү саазында
хылыраан дег,
Бирде-бирде бодап кээрге,
мурнувуста,
Бистин-биле чугаалажып
турган-даа дег.

Көрүкчүнүн сеткил-дойлуушкуну, бот-сеткиишкини мерген улуг шүлүкчүге кончуг эргим хамаарылгазы мында илереттинген.

«Үнүп келем, уткуп алыйн» деп шүлүкте:

Кажаа-херим дыдыын оттүр
Карактарым хере көргеш,
Көжегелиг сонган оттүр
Хөлегенге чанып тур мен —

дээн одуругларны номчуптарга, сактырга-ла уругнун шимчээшкин бүрүзүн эдерти көрүп, ынакшылы күштүг болгаш тынар-тынмас манагзынын турган ышкаш...

«Кээргел-чоктар» деп сатиралыг шүлүкте бойдустун байлаан үрегдексээр ийи-чаңгыс тенекпейлер-биле демиселди чорударын кыйгырган. Ында:

Ханы кезе ойган черден
Хадың чулуу сыстып үнгеш,
Карак чажы төгүлген дег
Кара черже дамдылап тур —

деп, одуруглар чаягаар-ла ханы кээргелди, улуг хараадалды болдура бээр.

«Халажып келген оол» деп аттыг бөлүк шүлүктер «Коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар» деп, кыйгырыгга бүрүн дүгжүп турар болгаш көдээнин амыдырал-чуртталгазында шапкын чаартылгаларны көргүскен эки чогаалдар. Ынчалза-даа «Фермада» деп шүлүкте мындыг эпчок одуруглар бар.

Манчаң деп бир таныыры кыс
«Манган-актан» сагган сүдүн
Учётчикке дужаап тура
Уруг (?) оолду эскерип каан.

Мону шөе бижип номчуур болза мындыг ышкажыл: «таныыры кыс уруг (?) оолду эскерип каан.

Бот хууда сонуургалым-биле ап көөрге «Черзи ашак», «Неванын эринге», «Сылдызым», «Ыяштаан оолак», «Чаашкын», «Ангырбан» болгаш чижек ап тургулааным шүлүктер черле эки...

Бо дээрге рецензия эвес, анаала номчукчунун ол чаа номнарга хамаарылгазы болгаш үнелели-дир.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Караа-биле көрүп болур

Чалыы Тывам өңгүр чечээ,
Чаагай чемгир тараалары,
Ыраажы өөрүм өткүт үнү,
Ынаам кыстың чазык арны,
Төрээн авам чагыг сөзү
Дөгерези хөрээмде чор...
Кым-даа кижи мээң-биле
Кыдат кызы, Моол оглу
Хөөрежип танышкаштың
Хөрээм иштин баккылапса,—
Каас, чараш Тыва черни
Караа-биле көрүп болур.

М. ДОРЖУ,

Москвада М. Горький аттыг литература институдунуң студентизи.

ХОЛ ШАГЫ

(ЧЕЧЕН ЧУГАА)

Өөредилге чылы доосту бергенде, Хөлчүк-Бажы школазынын сески классчызы Монгуш-оол Кызыл хоорайга, акызынын бажынынга, кезек турар дээш чедип келген. Акызынын квартиразы хоорай үстүү чарыында ийи-ийи каът дөмей бажыннарнын бирээзинин ийиги каъдында.

Бир-ле каан хүндүс кудумчу талазында улуг өрээлдин сонгазын ажыдып алгаш, кудумчуну өрү-куду маннашкан кызыл-ала, ногаан-ала автобустарны, янзы-бүрү чараш чычаанларны сонуургап каап, «Ангыр-оолдун тоожузун» номчуп олурган. Бир бөлүктү номчуп доосказ, дашкаар көрүп олурарга, хөлзээзининг кудумчунун ындыы чарыында шыкта ак-көк платьелиг бир-ле аныяк уруг черде чүве-ле дилегзинип, ыңай-бээр базып турарын Монгуш-оол эскерип каан. Ол уругнун бир-ле чүве чидиргени черле илден. Көрүп олурарга ол уруг чүнү-даа тыппайн, багаай базып чорупкан.

Ынчап олура чеңгезиниң кухнядан чедип келгенин эскербээн.

— Ам база номчуттунгаш олуруп алдын бе, оол?— деп, чеңгезинин ширинин сөстери ону сырбаш кылдыр сүртедипкен.

— Бо номнун солуну аажок боорга, көрүп олур мен, чеңгей — деп, чугаалааш, оол туруп кээп-тир.

Чеңгезин көөрге, куу-шокар хылыргай чуга тонун кедип, эрнин кызыдыр будуттунуп, арнын куурартыр чагдынып алган турган.

— Алды шакта уруглар садында дунманны эккээр сен. Шак эрттир номчуттунуп каапты, халак, оол. Ногаан сакпында мүн барын акын кээрге чугаалаар сен. Электри плитазынга чүве чылытпас сен, бо айда эмин эрттир кыпсып каапкан-дыр силер. Хлебтен садып аар сен, стол кырында көпеектер салып каан мен.

— Чаа, чеңгей — деп, оол чугаалааш, номун уламчылаарынга белеткени берген.

— Ном номчааш эрттир олуруп каапты халак, оол — деп, чеңгези ыыткыр катаптааш, долан-далан кылдыр базып үнүпкен.

Монгуш-оол улууг тынгаш, «кижини дүлей чүве ышкаш алгырып чугаалаар, чеңгем дыка-ла каржы кижи-дирем»—деп бодап артып калган.

Шынап-ла Монгуш-оол ном номчуурунга дыка-ла ынак. Номчуй бергенде, кулаанга безин чүве дыңналбастай бергензиг апаар. База бир бөлүктү номчааш, ында бижээн коргунчуг-даа болуушкуннарнын дугайын катап боданып, сонгаже көрүп олура хлеб садар шагы чеде бергенин сактып каан.

Номунун чедир номчаан чериниң бир саазынынын азыын сый тудуп салып кааш, кухняга чеде берген. Стол кырында чыткан чес көпеектерни санап көөрге, он алды-ла көпеек бооп-тур. Оол ону алгаш, кудумчуга үнүп келген.

Ишкээр шыкче оол көргеш, демги уругнун дилегзинин базып турганын сактып кээп-тир. Чүнү дилеп турган уруг боор дээш, оон кылаштап турган черинге чеде бергеш, ыңай-бээр дилегзинин көргүлээн, чүве-даа көзүлбес. Ол-ла ынчап базып тургаш, сиген аразында бир-ле чүве кылаш кылганын көрүп каан. Топтап көөрге, бичин төгерик алдын шак болган. Шакты сонуургап, холунга баглап алгаш, кезек боданып турган: «Чүүле уругнун шагы ирги? Хөөкүй дыка-ла хомудаан боор. Чедирип бээр дээрге, ону кижи таныыр эвес. Канчаар чоор?» Шакты билектен чежип, кармактап алган. Ол уруг катап чедип кээр ирги бе дээш элээн манагзынып, ыңай-бээр кылаштагылаан-даа. Элээн үр болу бергенин эскерип кааш, далажы берген. Хлеб садарын озалдадып кагзымза, чеңгем база чемелээр ийнен дээш, дүрген-дүрген базып чорупкан. Ол чорааш, шакты канчаарын дыка-ла боданып, ак-көк платьелиг уругну кудумчуга-даа, садыгга-даа көрүзүнүп чораан.

Кежээ акызы, чеңгези чедип кээрге:

— Шагдаа чери кайдал?— деп айтырган.

— Канчаарын ол?— деп, акызы айтырарга:

— Херек бар апаарды—деп, оол харыылаан.

— Кандыг херектиг апаардын?— деп, чеңгези синнигип айтырган.

Монгуш-оол шактын дугайын чугаалаксаваза-даа, чеңгезинин ону ыяавыла сөглеттирерин бодааш, чугаалапкан:

— Бир уруг шагын чидиргендир.

— Ол сеңээ хамаан бе. Азы ол шакты тып алдын бе?— деп, чеңгези синнигип-ле кээп-тир. Оол-даа чеңгезинин ыйыдарынга шыдашпайн, карманындан шакты уштуп келген.

— Каям — дээш, чеңгези шакты оолдун холундан барык-ла ушта тыртып алган.— Мону шагдаа черинге дужаарын ол бе? Орук олчазын ынчанмас чоор. Кымга-даа чугаалава.

— Ынчап...— деп, акызы бир-ле чүве чугаалаксаан.

— Ынчап-анчап деп чүнүл — дээш, ашаанга чүве-даа чугаалаттырбайн, шакты шкавынын хааржаанче супкан.

Бир катап угбазы магазиннеп чорааш, чээрби беш тудуш рубль чидириптерге, ону авазынын хүннү бадыр, кежээ дүргү кончуп келгенин сагынгаш, ак-көк платьелиг уругнун авазы база-ла ынчаар уруун кончуп тур боор деп-даа бодап, ачазы черден фотоаппарат тып алгаш, ону шагдаа черинге чедирип бергенин-даа сактып, хөй-ле чүве боданып кежээлээн.

Эртен шайлап олура:

— Ол уругнун шагын, хөөкүйнү аа, чеңгей — деп, Монгуш-оол шыдашпайн диттип чугаалаан.

— Ол дугайында чүнү-даа ыыттава дижик мен — дээш, чеңгези караан чидидир көрнүрге, Монгуш-оол чүнү-даа чугаалавайн барган.

Шагдааның начальниги бир шагдаа кыйгырып келгеш:

— Дүүнгү уругну утпаан боор сен аа, шагын чидирген уругну? — деп айтырган.

— Кайын уттур ийик мен. Студент уруг-ла болгай—деп, шагдаа харыылаан.

— Ынчаарга мындыг-дыр, эш Васильев, бо оол шак тып алгандыр. Ону хүлээп алгаш, ол уругже телефоннап, дыңнат—дээш, Монгуш-оолду шагдаага начальник таныштырган.

Васильев шакты топтап көргеш, мынча дээн:

— Ол уругнун чугаалааны-ла хевээр-дир.

Оолдун фамилиязын, адын, харын, өөренип турар школазын, Кызылда турар бажыңын шагдаа айтырып алгаш:

— Эрес эр-дир сен, четтирдивис—дээш, Монгуш-оолдун холун шагдаа туткан.

Монгуш-оол чанып чоруп ора «Менден элээн хөй чүве айтыргаш, бижип алыр, ону чоор улус боор» деп боданган. «Үүлгеткен херээн» бодааш Монгуш-оол бирде чоргаарланып-даа, бирде сестип-даа чоруп орган. Ынчалза-даа хөректе аар чүве чок, боду чиик чүве дег апарган. «Акымдан акшадан алгаш, чана берейн адырам» деп бодап чораан.

Эртенгинин сес шакта чоруур автобустун биледин садып алгаш кээрге, акызы салын чүлээн, а чеңгези кухняда чем кылып турган.

Эжикте чинге үннүг кижи чөпшээрел айтырза-ла, Монгуш-оол көөрге, ак-көк платьелиг аныяк уруг кирип кээп-тир. Монгуш-оолдун арны изиш дээн.

— Монгуш-оол Ондар мында чурттап турар ирги бе?—деп, ол уруг айтырган.

«Билбейн турда чоруптар деп бодаан кижи болгай мен. Хамык чүвени сандарадыры ол-дур аа, моон» деп Монгуш-оол бодааш, аймаарай берген турган.

— Мында ийин. Канчаарынар ол?—деп акызы айтырган. Ол аразында оолдун чеңгези кухнядан үнүп келген.

— Монгуш-оол сен бе, дуңмам— деп, уруг айтырарга:

— Ол-ла-дыр, чүү болган?—деп, чеңгези киржи берген. Монгуш-оол ыыттавайн турган.

— Улуу-биле четтирдим, дуңмам. Менээ эң-не үнелиг шак чүве. Фестивальга киришкеш, шаңнаткан шагым чүве—дээш, Монгуш-оолга кылын ном тудускан.

— Силерге база улуу-биле четтирдим, ак-сеткилдиг өг-бүле-дир силер—деп, уруг өөрээнинден үнү сириңейнип чугаалаан.

Оолдун акы, чеңгези баштай чүвенин аайын тыппайн турган. Ынчалза-даа чеңгезинин хорадаан шырайы дораан-на илден апарганын оол эскерип каан.

Ак-көк платьелиг уруг үне берген соонда, чеңгезинин арны хуулуп, кончуттунуп-ла эгелээн.

— Кижинин шкавын үжеп турар оолул бо. Ыядыр арын чок үренил мон—дээн сөстер чыккыңайнып-ла турган.

— Сокса—деп, акызы хоруурга:

— Сен база... Сен база ындыг сен харын. Мени оорлап турда, мен ыыттавас кижи мен бе. Амыр-дыр харын—деп, улам-на кончуттунган.

— Чүнү оорлапкан оол чүвел. Орталан, Айлыңмаа, сен. Чөптүг чүве кылган школачы-дыр—деп, акызынын сөстери Монгуш-оолду дидимнендирипкен.

— Эртен чана бээр мен, чеңгей. Автобус биледин садып алган мен— деп, оол чугаалааш, диванга олуруп алган. Ол аразында кухняда хайындырган сүттүн ажа хөөрей бергенин дыңнап кааш, чеңгези кончуттунмушаан ынаар чоруй барган.

Монгуш-оол демги уругнун берген номун ам-на көре берген. Н. Островскийниң «Кан канчаар катканыл» деп номунун даштыкы кылын кадын ажыдыптарга автоүжүк-биле мынчаар бижип каан болган:

«Ынак дуңмам Монгуш-оол. Улуу-биле өөрүп четтирдим. Өөрүшкүмнү илередир сөс безин тыппайн, бо номда бижиттинген эн-не эки сөстер сеңээ хамаарышсын дээш, мыя бо белекчигешти сеңээ туттум.

Студент **Валя ДОНГАК».**

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

ӨҢНҮК

Кижилериниң кандымзын-даа
Хирезинче ылган келир,
Өңнүк дээрге — магалыг сөс,
Өртээ турбас—үнелиг сөс.

Эрттинмес дээн бергелерге
Эмеглешкеш дескетпес-даа,
Чемдик-тудуу оруктарга,
Четтинишкеш торулбас-даа.

Чуртталгага чүү-даа болур:
Сагыш-сеткил салдынып боор.
Сургаалын бээр, чүрээ эриг
Шак ол өңнүүң мурнаан турар.

Ынчалза-даа чажыргаш чоор,
Өөдежоктар мындыг болур:
Ынча-мынча келдеш кынза,
Өскээр көрнүр, хүнүн бодаар.

Ийи дашка араганы
Ижипкенде «өңнүк бис» деп
Хөөрээрлер база турар,
Көвүк ышкаш хоозун сөс-түр.

Өңнүк дээрге арыг, чаагай
Медерелге тыптыр чүве.
Өңнүктериниң шынчы чоруу
Бергелерге көстүр чүве.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Революциянық талазынче кирген

КАИР. (СЭТА). Боо-чепсектиг 30 саудчу солдаттар йемен кызыгаарже үнгеш, Йемен араб республиканың чөөн талазы кылыгаарын камгалап турган шериг кезектериниң командылалынга дүжүп берген.

МЕН агентилелдиң корреспондентизиниң Санадан дамчыдып турарыбиле алырга, «йемен революциязына сөгүшкүн таварыштырар дээн Саудтуң болгаш Хусейниниң оралдажыышкынарынга удур, йемен акыдүмдалары-биле кады демисежир» дээш йемен армиязына каттыжарын чөпшээрээрин солдаттар дилээн.

Чомбе дүжүп берген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуп шериглериниң Колвезиязже — катанга чарылдырыкчыларның хартаачылының сөөлгү быжыглал черинче «тайбың киреринин» дугайында КНО-нуп төлээлекчилери биле катанга «президент» Чомбениң аразынга дүжүлгага Элизабетвильже ат салган.

Ат салган дугуржулганы ёзугаар КНО-нуп шериглери Колвезиязже чоруптар болгаш хоорайже «тайбың киреринин» январь 21-де доозар деп, КНО-нуп штаб-квартиразының төлээлекчизи дыннаткан.

КНО-нуп шериглериниң Колвезиязже тайбың киреринин, а ол ышкаш ук херекке хамаарышкан эрге-чагыргаларның база Катанга жандармериязының кады ажылдажылгалының «эргежок чугула үре-түннелдиг хемчеглерин алырын» Чомбе КНО-нуң шериглериниң командылалынга аазаан. Чөгүүр айтыышкынарны бээрин болгаш Колвезиянын база оон чоок-кавылында черлерниң чурттакчыларынга кыйгырыгны үндүрериң ол аазаан.

Ынчаарга КНО-нуп шериглери оон орнунга Катанга жандармериязының хууда составының бүрүн айыыл чок чоруун хандырар болган. Дүгуржулганың негелдемелерин ёзугаар алырга, Чомбениң жандармерын түттурган шериглер деп санавас болгаш тудуп хоруглавас болуп турар. Оларның шериг хевин эдилээр эргени хевээр артар. Чомбениң боду чепсектиг камгалалдыг болуур эргени ажыглаар апаар. Жандарминарның дүжаар шериг чепсээн хүлээп алырын КНО-нуң шериглериниң ниити контролю-биле жандармериянын тускай кезээнге дагзыр.

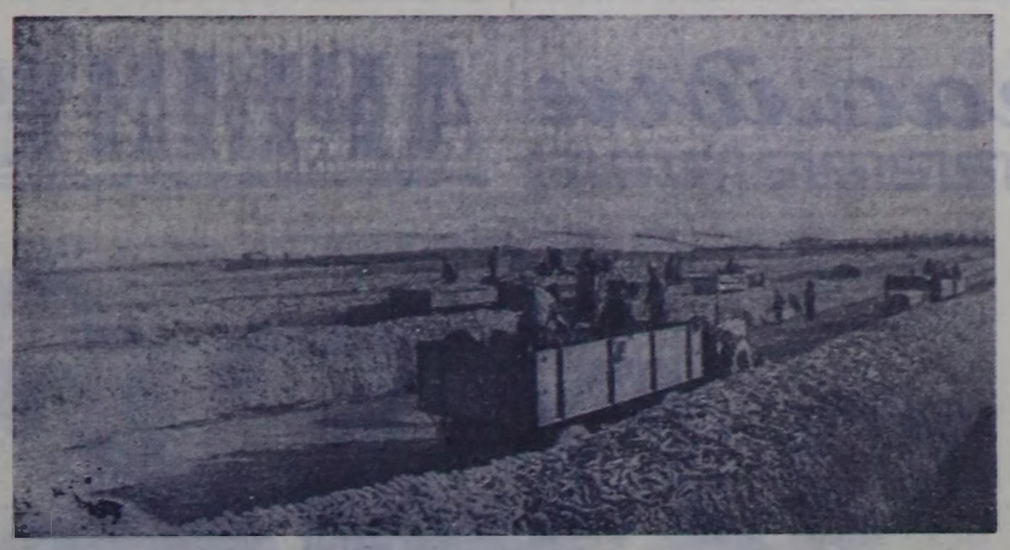

Румын Улус Республикада кукурузаның тарылга шөлү чыл келген тудум-на калбарып турар. Эртикен чылын кукурузаны 3,5 миллион гектар хире шөлге тараан турган. Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери кукурузаның кандаашкыныңга туруштут, үнелиг чаа сорттарын тургузуп, хөрзүнүү ажылдан ыыларының болгаш чемнишчидилгелерни төгерииниң чаа агротехниктиг аргаларын чогаадып турарлар.

ЧУРУКТА: Бакеу областың Май 8-зи аттыг коллективтиг көдээ ажыл-агыйда чыып алган кукурузаның байлак дүжүүр.

Фото Аджерпресс—СЭТА-ныы.

ГСЧП-ниң VI съездизинде

БЕРЛИН. (СЭТА). Январь 18-те болган кежээки хуралга Вальтер Ульбрихт түннел чүве чугаалаан.

Съездиге Н. С. Хрущевтиң чугаалаан чугаазы бүгү социалистиг чурттарга оларның тайбың болган депшилге дээш, чепсегленнишкинин дүжүрери дээш, Германия-биле тайбың керээзин чарары дээш демиселинге онза чүгүлээ үжүр-дүзалыг болуп турарын В. Ульбрихт демдеглээн.

Кол түүл болза тайбың дээш демисел болуур дугайында Н. С. Хрущевтуң медеглелин съезд бүрүү-биле деткип турар дээрзин ол чугаалаан. Тайбынның бо чайгылыш чок политиказын ГДР-ге социализмни калбаа-биле тургузарының үезинде чайгылыш чокка үр-гүлүлээр бис деп В. Ульбрихт демдеглээн.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразында ян-не сыгый найырал туруп турар. Марксизм-ленинизите үндезилеттинген ол дайынчы найыралды моон-даа сонгаар быжыглаар бис деп В. Ульбрихт медеглээн.

Герман айтырыын тайбың таарыштыр шиитпирлээринге хамаарыштыр ГСЧП ТК-ның бирги секретарының айыткаңы чүл дээрге, харылзааларны чогумчулар сорулга-биле ийи герман күрүнелериниң аразынга чугаалажыышкынарны чорудары эртежок чугула.

Улуг кодуралуушкуннуң байгалынга съезд Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң отчёдун болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёдун, эш Вальтер Ульбрихтиң «Социализминиң программазы болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының төөгүлүг сорулгазы» деп илеткелин чаңгыс үн-биле чүүлдүгүнүп хүлээп алган.

ГДР-ге социализмни калбаа-биле тургузарының программалың чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Алдарлыг хүн

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус бодунуң төөгүлүнде кайгамчыктыг хүнүү — ВДР-ни Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң өске-даа чурттарының хүлээп көргенинин база акы-дүмалыынкы улустарының улуг өг-бүлезинге ВДР-ниң киргенининң 13 чыл болган оюн калбаа-биле демдеглеп турар.

ССРЭ-нин болгаш социалистиг өске-даа чурттарның талазындан 1950 чылның январьда ВДР-ни түскай догуунаан күрүне кылдыр албан хүүзү-биле хүлээп көргеи чорук хамаарышпас чорук дээш бистиң демиселинге күүлүг деткимче болган болгаш бистиң чурттувустуң даштыкы харылзааларын калбартырынга база делегей ареназынга оон ат-алдарын улгаттырарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан деп. даштыкы херектер министри Уиг Ван Кхьем «Нян дан» солунга бижээн.

Бистиң даштыкы политиказыстың кол сорулгазы болза акы-дүмна социалистиг чурттар-биле найыралдыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы быжыглаары база калбартыры, социалистиг лагерьниң эвилелин база чаңгыс эвин быжыглаары болуп келген болгаш болуп-даа турар деп. Уиг Ван Кхьем бижээн.

Герман айтырыынга Совет Чазакстын болгаш ГДР-ниң чазаанын туружун, чепсегленнишкинин дүжүрериниң база яроолуг шенелделерни хоруглаарының айтырыглазрының талазы-биле Совет Чазактың саналдарын, а ол ышкаш бүгү-нииги тайбынны камгалаарынче, Кубаның тускай догуннаашкының болгаш оон революстуг чаалап алышкынарын камгалаарынче угланган оон кошкаш дивес күжениишкиннерин вьетнам улус болгаш ВДР-ниң чазаа бүрүү-биле деткип турар деп. чүүлде чугаалап турар.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ШУГУМУ-БИЛЕ

Адын сыкпазын, ам-даа сайзыратсын

СЦЕНА АЖЫТТЫНГАН

— Жданов аттыг колхозта көдээ клубтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективинден «Дээп-дээп» деп, тыва улустуң ырызын ырлап күүседир-дир!

Чарлакчының ынча дээнин дыннаам, чамдык көрүкчүлер: —«Дээп-дээнин» чеже дыннаар боор, билбес кижи бар эвес аан» деп, чөгенип, боданып олурдулар-даа ыйнаан. Чок, ол дээрге ол ырны ана-на ырлап каары эвес, а ырлажып турда, оларның мурнунга ийи кыс танцылап, ийи оол девип, хүрежип турар кылдыр тазыгыртырган. Бо дээрге ыр көрүкчүнүң сеткил-сагыжынга чоок, бидингир болзун дээш хереглээн чогаадыкчы арга-дыр.

Улуг-Хем районнуң культура-чыгыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралының соонда, районнуң бот-тывынгыр коллективтериниң эң дээре талантылыгларының концертин Жданов аттыг колхозтуң клуб эргелекчизи Байыр-оол Чодураага баштаткан коллективиниң ооллар, кыстары ынчаар эгелээн. Олар бүгү концерти үдүртүп башкарар эргени алганнар.

Бо концертке кол черни олар чүге эдилей бергеннерил? Маңаа хөй тайылбыр негеттинмес: ол колхозта көдээ клубтуң, школа директорлары эш Бавуу-Сюрюнге удуртқан интеллигенциялар совединиң хөй-ниитиге дазыган үлегерлиг ажылын бистиң республикада кым билбес боор.

Борта ол найыралдыг коллективтиң кежигүнү — колхозчу Ыдым Дадар-ооп-биле таныжа каапташ. Ол ырлап, танцылап, шүлүктеп, шоодуг, хүзээшкин чугаалап, музыкага ойнап, конферансье болуп-даа билир. Концерт программазын тургузарынга сайгалын киирип, көдээ клубтуң бүгү-ле ажыл-херээнге улуг совуургал-биле киржип турар. Мурнунда концертке-даа шоолуг киржип чорбаан, «билдинмес» диртип чораан аныяк ар ам республиканың ат-сураглыг көдээ клубунда бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң мурнакчыларының бирээзи апарганы ол-дур!

Ыдым Дадар-ооп болгаш оон эш-өөрлери Ондар Энге-Маадыр, Долаан Опук-ооп, Анай Серенмаа ышкаштар чүгле бо колхозта эвес, а районнуң өске-даа колхоз, совхозтарында база-ла ковудеп турар. Оларның ачызында, Улуг-Хемниң Культура албан черлериниң хөй-ниитиниң шугуму-биле ажылдаар чорук, культура-чыгыдыышкын албан черлерин аргелеп башкарарын ажылчы чонналрының хөй-ниити организациязының эргезинге шилчидер ажыл, республиканың өске районнарынга бодаарга, оон эки шынарлыг чоруун турар.

ОРГАНИЗАКЧЫ КҮШ. Жданов аттыг колхозтуң агроному Ондар, Баян-Кол школазының башкызы Сат Сорук, Арыскан школазының директорлу Николай Комбуй-оол, районнуң аймаалга кассазының эргелекчизи Николай Некрасов, Баян-Колда Кол Галина, Эйлиг-Хемде Александра Көк, Оserур Кызыл-оол, Тамара Кыргыг-Кара, Хайыраканда Валентина Дамдын-оол, Соня Ендан, Ак-Туругда Амбар Даржай, Валентина Власова болгаш өскелер-даа—бот-тывынгыр уран чүүл болгуминериниң мергежилдиг удуртукчулары бо-дур. Олар болгуминериң киржикчилерин неделя санында чыып, чаа-чаа ырыларны, танцыларны, шинилерни өөредип, белеткеннип, а оон соонда концерттерге ойнап, көрүкчүлериниң сеткил-сагыжын өөрүшкү, сонуургал-биле хайныктырып турарлар. Олар—организакчы күш-тур.

Эйлиг-Хем көдээ клубунуң (эргелекчизи Ховалыг Билчиир-оол) ажылы сөөлгү үеде элээн ажыккаан. Эш Билчиир-оол аңаа ажылдап киреде, баштай музыкага ойнап билбес, клуб ажылын таарыштыр удуртуп шыдавас турган, ынчалзаакок ол көдээ клубтуң ажылын эжиидер деп сорулга салгаш, соглээп сөзүүге ээ болган. Чеди кижи составтыг клуб соведи түс-түс хүлээлгелиг ажылдап турар, башкылар Александра Көк, Үнүкей Эзир, Вера Биче-оол, Дамба-Сүрүн Чинчи, колхозчу аныяктар Сандаков Кан-оол, Оserур Кызыл-оол ында клуб совединиң янзы-бүрү ажылынга, чижээ, болгуминерни удуртурунга, концерттер организастаарынга, партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин пропагандалаарынга идепкейлиг киржип турарлар.

КЫМНЫҢ УЛУГ-ХУУЗУЛ? Сценага аныяк ар үнүп келгеш, баштай скрипкага, оон соонда баянга кайгамчык-ла ойнаан барган. Ол—Чаа-Хөл суурда Шербицкий-дир. Оон концертке ойнаары колуг чок, черле эки болгаш, ийе, ындыг талантылыглар биске херек, ынчалза-даа Шербицкийниң аажы-чанынга таарзынмайн олурганнар залга хөй болган. Чүге? Шербицкий Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының директору болуп ажылдап тура, ажылга ээ-харысаалга чокталып, штаттыг ажылдакчыларын чылдагаан чокка ажылдап үндүрүп, оларны дорамчылап, боду мергежилдиг баянист хөрезинде-ле: «Биске ынаавыла баянист керек, мен директор-дур мен» деп, хөй удаа могаттынып турган, ук ажылынган үндүрткен. Эш Щербицкий, силерниң арын-нүүрүнер кайыл, чонга ойнап бээри кымның үлүг-хуузу деп бодаар силер?

Шагаан-Арыг Культура бажыңының директору эш Тупикин хөй-ниитиниң күжүнге дазынмайн, чүгле «бодум-на, бодум...» дээр хөөнге алзыскан. Мында бот-тывынгыр уран чүүл болгуминеринде каш-ла санныг киржикчилер бар, Культура бажыңының ажылын хөй-ниитиниң шугуму-биле эргелеп башкарарынга ажылчы чонну киништирерин организаставайн турар. 1960 чылда Культура бажыңынга садып алган үрер хөгжүм херекселдери үш чыл иштинде ажыглал чок чыпын келген.

Районда бо ийи культура бажыңнарының ажылы мындыг сандаргай турда, райкүүскомнуң культура килдизи (эргелекчизи эш Шивит) оларга ёзулуг дуза чедирбейн келген. Районнуң Культура бажыңы — көдээ клубтарның кол даяныр чери, культура-массалыг, организастыг ажылдарны чорударынга оларның үлегер алыр төвү болуур дээрзин уттуп болбас ужурлуг.

ФЕДЯЩЕВТИҢ МЕТОДУ ДЕП ЧҮЛ? Бо чылын эгезинден бээр районнуң киномеханиктери Красноярск крайның Тогучинск районда киномеханик эш Федящевтиң бригадазыг методу ёзугаар ажылдап эгелээн. Оон сорулгазы мындыг: бот-боттарынга чоок турар киноустановкаларның ажылдакчылары аразында харылзажып, киноаппаратураларын ажыглаарын кады өөренип, дуржулгазын солчуп, биле-деминг ажылдаар, оларны дуржулгалыг киномеханик удуртур. Ам районда ындыг 6 бригадалар тургустунган.

Торгалыг суурда киноустановка (эргелекчизи эш Черноусов) эрткен чылын кино көрүлдезинин планын сеанстың, көрүкчүлериниң, акша чыылдазының талазы-биле ырак ажыр күүсеткен. Ол, киномеханиктер аразында ышкаш баргаан. Ол—Чаа-Хөл суурда Шербицкий-дир. Оон концертке ойнаары колуг чок, черле эки болгаш, ийе, ындыг талантылыглар биске херек, ынчалза-даа Шербицкийниң аажы-чанынга таарзынмайн олурганнар залга хөй болган. Чүге? Шербицкий Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының директору болуп ажылдап тура, ажылга ээ-харысаалга чокталып, штаттыг ажылдакчыларын чылдагаан чокка ажылдап үндүрүп, оларны дорамчылап, боду мергежилдиг баянист хөрезинде-ле: «Биске ынаавыла баянист керек, мен директор-дур мен» деп, хөй удаа могаттынып турган, ук ажылынган үндүрткен. Эш Щербицкий, силерниң арын-нүүрүнер кайыл, чонга ойнап бээри кымның үлүг-хуузу деп бодаар силер?

Шагаан-Арыг Культура бажыңының директору эш Тупикин хөй-ниитиниң күжүнге дазынмайн, чүгле «бодум-на, бодум...» дээр хөөнге алзыскан. Мында бот-тывынгыр уран чүүл болгуминеринде каш-ла санныг киржикчилер бар, Культура бажыңының ажылын хөй-ниитиниң шугуму-биле эргелеп башкарарынга ажылчы чонну киништирерин организаставайн турар. 1960 чылда Культура бажыңынга садып алган үрер хөгжүм херекселдери үш чыл иштинде ажыглал чок чыпын келген.

Районда бо ийи культура бажыңнарының ажылы мындыг сандаргай турда, райкүүскомнуң культура килдизи (эргелекчизи эш Шивит) оларга ёзулуг дуза чедирбейн келген. Районнуң Культура бажыңы — көдээ клубтарның кол даяныр чери, культура-массалыг, организастыг ажылдарны чорударынга оларның үлегер алыр төвү болуур дээрзин уттуп болбас ужурлуг.

ФЕДЯЩЕВТИҢ МЕТОДУ ДЕП ЧҮЛ? Бо чылын эгезинден бээр районнуң киномеханиктери Красноярск крайның Тогучинск районда киномеханик эш Федящевтиң бригадазыг методу ёзугаар ажылдап эгелээн. Оон сорулгазы мындыг: бот-боттарынга чоок турар киноустановкаларның ажылдакчылары аразында харылзажып, киноаппаратураларын ажыглаарын кады өөренип, дуржулгазын солчуп, биле-деминг ажылдаар, оларны дуржулгалыг киномеханик удуртур. Ам районда ындыг 6 бригадалар тургустунган.

Торгалыг суурда киноустановка (эргелекчизи эш Черноусов) эрткен чылын кино көрүлдезинин планын сеанстың, көрүкчүлериниң, акша чыылдазының талазы-биле ырак ажыр күүсеткен. Ол, киномеханиктер аразында ышкаш баргаан. Ол—Чаа-Хөл суурда Шербицкий-дир. Оон концертке ойнаары колуг чок, черле эки болгаш, ийе, ындыг талантылыглар биске херек, ынчалза-даа Шербицкийниң аажы-чанынга таарзынмайн олурганнар залга хөй болган. Чүге? Шербицкий Чаа-Хөлдүң Культура бажыңының директору болуп ажылдап тура, ажылга ээ-харысаалга чокталып, штаттыг ажылдакчыларын чылдагаан чокка ажылдап үндүрүп, оларны дорамчылап, боду мергежилдиг баянист хөрезинде-ле: «Биске ынаавыла баянист керек, мен директор-дур мен» деп, хөй удаа могаттынып турган, ук ажылынган үндүрткен. Эш Щербицкий, силерниң арын-нүүрүнер кайыл, чонга ойнап бээри кымның үлүг-хуузу деп бодаар силер?

1962 чылда алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен Хайыраакан киноустановказы (эргелекчизи эш Болап) көрүкчүлер-биле харылзааны быжыг тудуп, «кинону—кижи бүргүзүнге» деп сорулгазы салгаш, ажылдан эгелээн.

Районнуң киноустановкаларының ажылдакчылары эрткен чылда алган социалистиг хүлээлгелерин ноябрь 30-де ажыр күүсеткен 6205 киносеанстыларны көргүзер тургаш, 7033-ту көргүскен. Ам кино установка санында-ла киноорганизакчылар болуу тургустунган (амгы үеде республикада 184 киноорганизакчылар бар, оларның элээн хөй бо районда), чеди киноустановкалар ам ийи-ийи аппараттар-биле хандыртынган. Культура клидизинин чанында хөй-ниитичи инспекторлар болуу районга кино көргүзүлгезинин ажылын ёй-ёйдеп хынап, оон түнелдерин болуктуп хуралдарынга чугаалажып турар. Хөй-ниитичи инспекторлар Торгалыг суурга киномеханиктер курузун организастаан. Хөй-ниитичи киноорганизакчылар Шивит Шир-оол, Владимир Харюшин, Н. Карась болгаш өскелерниңдээ киржилгези-биле фильмнерни ёй-шаанда чарлап, оларның ужуруткалын көрүкчүге тайылбырлап берип турар.

Көдээ библиотекаларының ажылында мындыг көскү чедишкиннер бар турда, район библиотеказы (эргелекчизи эш Соколова) оларга үлегер көргүзеринге улуу, харын библиотеказының ажылын эде тургуспайн, эргижираан арга-биле ажылдап турар. Библиотека советин ажлаа тургуспаан. Олутпай-шүшпен ажылдап турары дээш ону чөвүдел хуралга шыңгыы шүүмүүлээнн черле чаптыр.

ОРАН-СУУРНУ ЭКИЖИДЕР. Районнуң культура ажылдакчыларының хуралынга чамдык көдээ клубтарның, библиотекаларның бичии бажыңнарда турарын, чамдыктарының багай хандыртынганын санал бергеннер чүге хөй удаа чугаалап турганнарыл? Ол таварылга эвес. «Улуг-Хем» совхозтуң дөрт клубунуң үжү кышкы байдалга ажылдаар аргажок: септеттинмээн, соок. Районда 16 библиотекалардан чүгле 4 библиотека эки шынарлыг бажыннар-биле хандыртынган, а артканнарының хөй кезиин үрде туткан болгаш, ам чоннуң олуп орар негелдезинге дүүшпейн турар. Хендереге библиотека-даа, клуб-даа чок.

Байдал мындыг турда, ыланғыя «Улуг-Хая», «Найырал» совхозтарның удуртукчулары,ында көдээ Советтер ол культура албан черлерин тудуг-суур-биле хандырарын чүге төөмчага албайн турарыл?

Бир эвес Улуг-Хемнин культура албан черлериниң оран-сууруң амгы турганыңдан экижидип, чок черлерге тудуп, эрги тудугларны чаарты кылыр болза, ында бүгү-ле ажыл-херек улам-на чедишкиннинг хөгжүп болурунуң бүгү-ле аргалары бар.

Районнуң культура-чыгыдыышкын албан черлериниң хөй-ниитиниң шугуму-биле ажылдаар эки эгелээшкин, республиканың өске районнарынга бодаарга, мурнай эгелээн болгаш ам кескү чедишкиннерни чедип алган. Ынчангаш олардан өөренип алыр чүүлдер-ле хөй. Улуг-хемчилер адын сыкпазын, ажылын ам-даа сайзыратсын.

А. НУГУУРАК,
Д. АРАКЧАА.

(БИЧИИ РАССКАЗТАР)

⊙

— Даш деп чүү боор!—деп, «зорамчыландыр» даш садыгжызы хербейин келди.—Тапсы чаныы-дыр, билбес чүве сен бе? Садып алгаш ажыын көр, харын.

— Халас-даа берзе албас мен.

— Көк көпеек чок эш-тир сен ийин.

Ол аразында бир шагдаа чедип келди. Даш садыгжызының дугайын аңаа бир-ле кижи дыңнадыпкан хире болду. Даш садыгжызы арай-ла сестип, делгеп каан даштарын чажыра аарак, прилавка кырынга баартактаыын чыдыптыы.

— Чүүү садыглап тур силер хамаатыы?—деп, шагдаа айтырды.

— А-а?. Амдыы... кымый... Аарсаар чүве-дир ийин дарга.

— Чүү ындыг «аар-саар» чүвел?

— Ча-а-ыыы... дээрим ол-дур ийин, дуңмакым.

— Даш ышкажыл?!—дээш, шагдаа шөртегер шоодайның аскын ажыда тыртыпкаш, аңгадай берген кайган тур.—Па, магалыг-ла акша ажылдап алыр чүве тыл алган-дыр сен але!

— Моон чүүү акшазын ажылдап алыр боор, дуңмакым.

— Бирээзин кашка саттыңар?

— Оңга... чок, бешке...

— Мегелеп тур!—деп, ол душта чыглып келген кижилериң бирээзин алгырды.—Мен бир чаныыны 30 көпбиле, садып алдым чоп.

— Шын-шын!—деп, база бир кижи балыткады.—Мен харын-даа 40 көпбиле садып алчы мен.

— Энти-ле ындыг аңаа бо: Базаарның прилавказында чыыышына бергеи чүве дег, үргүлчү-ле маңаа турар, үш-үдүрүм, элдеп-эзин чүве садыглаар кижи чүве.

Даш садыгжызы Кайгал-ооллуң чүлүттүүмээн дырбыл дүктериг арнының хевир-дүрзүзүү оскүндүруп, хөлүүр характарының ханы дүвүүге дүмбей дүжүп, хавалдан соок дериин дамдылары сыстып келгилээн. Чүве чугаалаар-даа харык чок, хөй куштарга үлегер көзымал-үгү дег, чүгле келдирлээриниге өйлешкен ыыгыыг

— Мээң-биле «ады чоруп олур!»—деп, шагдаа ону командылады.

— Ону ам-на ажылга таптыг өөредир эвеспе!—диижип, чыыгган улустар каттыржып турун калды.

ДЕҢЗИЧИ

Эът садыы алыр дээш базаарның бир ужунда улуг деңзиде мал эъдин деңзилеткен кижилерге келдивис. Базаарга садары-биле экелеген эътти ында деңзиледип ап турар болду. Кырлаң думчуктут, кыйгагар ак арынныг, хырганар карактарлыг, аргызыммаар деңзичи херээжен, эът деңзилеткен кижи бүргүзүнден-не:

— 50 көп экпел!—деп, негеп каап тур. Акшаны алгаш, алгыг пастыы карманыынче буу-хаа суга каапкаш, орнунга талон-даа бербейн, сезиигеи хевирлиг ыңай-бээр көргүлээр-даа.

— Талон! Талон!—деп, назыны улгады берген бир кижи алгыра берди.

— Талон деп чүүл! Ол дөмей-ле ажырбас. Дүргедеңер харын!—деп, деңзичи херээжен хыйланы аарак, доңгун харылады.

— Че, че, талон деп чүүл! Бооуула, деңзини хоста!—деп, эът деңзилеглир ээдээ маңаа турган кижилер шугулдап, алгыржы бердилер. Деңзичи херээжен улам-на бажы эътгеиип, дам-даа негеп тур:

— 50 көп! 50 көп! 50 көп!..

Көпеек дээрге деңзичиниң карманыынче шыңгыралыр урдунуп-ла турар мындыг.

Херээжеңнер-биле кады базаар баарга, «ону алыр, моны алыр, ону тут, моны тут» дээш кижи амыраттас улус болгай. Күжүгет Ак-Саловна база-ла негеп эгеледи:

— Че, моон эът садып алгаш, дүргеи чоруур-дур. Бажында уруглар ат болду!

— Адыраң, деңзиг-ле маңай аавыт. Мен бо...

«Көпеек хавырып ап турар деңзичи херээжеңде бир-ле чылдан бар-дыр эвеспе» деп бодаан, эът деңзилеглиг алган бир эрдеи сонуургадым:

— 50 көпеектиг чүге ап турары ол, мынар?

— Ой, та, дуңмакым, канчаи бирир боор — деп, кижим мындыг — 50 көпке, ап турар чүве-дир.

— Деңзи көлеэнин бе азы үндүг бе, ол?—деп, оон чаныыда эжи айтырдым.

— Черле чүү апаарды харын?

— Деңзичизеп айтырын көрээлиңерем.

— Деңзичиң шагда-ла арлы берген болгай.

— Ынчаарга-ла ондактыг-дыр. Талон бербедиг чоп? Базаарның «начальтингинге» бааР-дыр, оолдар.

— Шынаа-ла ындыг-дыр. Ойт, бо эштн база эдертин аар-дыр. Орус сөстүү эки билир кижи чодазын сый сөглеп берзин. Бистн араЙ ажыглаа, мөлчүп тур ышкаш.

Демги эрлер меня база-ла эдертин алгаш, базаар эргелекчизиниң өрээлиңче базып киргиптилер.

— Эът деңзилеткен кижи бүргүзүнден-не деңзичи 50 көп хавырып ап турар чүве-дир. Талон-даа бербес.

— Кайын 50 көп боор, 5 көп ыйнаан? Талонну бээр чүве болгай.

— Чок, талон-даа албадывыс.

Ол аразында деңзичи Базаровты келдиртип экелеген.

— Силерни бо улустан 50 көп хавырып ап турган деп чүзүл?

— Чок, 5 көп-ле чүве!?—деп, Базарова көңүгүс хөрледи.

— Бис силерге 50 көп берии турдувус.

— Ол чүү дээриң ол, кижи шүглдевенер!

Кандыг коичуг арын-нүүр чок кижи боор деп бодаам, мынча деткиннии бодум безин эскербейн барыптыр мен:

— Мегелеведер! Мен база көрүп турдум. Кижи бүргүзүнден 50 көп ап турдунар чоп!

— Ийе, мындыг-ындыг дарын! — деп, демги эрлер меня детkий бердилер.—Бо эш база херечи кижи чүве.

— Орта чүве бе?—деп, базаар эргелекчизи кайгадм.—5 көп бергеш, 50 көп бердивис деп бо кижилер силерни канчаи шүглдеп турар боор. Талон база бербээн-дир силер.

— Ну-у-үглдеп ту-ур-рарлар-дыр деп, сойгалаткан деңзичи кажрааларын ораддаштты. Карактарының чаштары бүдеңейнип келгилээн. Ойлуг чок үүлгединиң мы-сыызы-биле будандбузуруур бодаан. Ынчалза-даа ол дуза болбаан, хөй херечилер кайын салыр ийин. Чугаа-соот дээрге изин-изин апарган:

— Улус мөлчүп турар шаң мындыг кижиниң маңаа тургуспас!

— Доп-дораан айт тургузар херек!

— Мөлчүп алган акшазын төледиң бериңер!

— Бир хүн 50 кижиниң мөлчээн дижик, бодаи көрүнер-даан: чаңгыс хүнде безиң 25 акша-дыр. А чылда чеженн мөлчүп чиир-дир!

Ол аразында шенээмдеп кижи тыртта берди. Күжүгет Ак-Саловна болду:

— Ам база кайгаш турун бердиң бе? Эът садып ап чордум шыкажы, мону база тут! Аарынга холум үстү бер часты. «Кирпшпеске кирпшпе, хирпшт холуң башка сукпа» дижир шыкажыгай. Че, чоруулу.

— Ынчаарга кайын боор, бо дээрге хөй-ниитиниң—бистер бүтүденнн хереэ-дир. Мындыг четпес чоруктар-биле бистер демисешпес болзувусса, ам кымнар демисежир чүвел?

— Ынавыла бөгүн демисежири албан чүве бе?—деп, Күжүгет Ак-Саловна удураамы аарак чугаалады.

Херектиң башкын сугуйтун кааш, мен-даа чоруннан мен. Ол артын калган кижилер херектиң шыныига четкен боор. Сөөлүнде бааРымга базаарда өске кижи деңзичилей берген чораан.

А. КУЛАРОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага будуттагылап каап турар хүн болуу, чамдык черлерге хар чаар. Кызылга хар эвээш чаар. Хар бошкастап ой таныыга чедер. Агаарның температуразы республикага — 25—30, а Кызылга — 31—33 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»:

«Бижиктиң чаныы» 10, 12, Уругларга программалар 2. «Шериг хөгжүмү» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:

«Кочубей» 11.15, 1.15, «Куда соелунде» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

«Дөртем тос хүннер» 2.30, 4.30, «Аас-кежиктиг бол, Аны» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Дашта чечен» 5.15, 9.15, «Координаттар биляинмес» 3.15, 7.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда килизиниң болгаш харысаалгалыг хежурныйның 23—54, харысаалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый килизиниң 25-38, партийжи амыдырал килизиниң 37-13, иштики информация килизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килистериниң 21-27, улетпур болгаш транспорт база культура амыдырал килистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректерларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00019. Чагыг № 95. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

№ 19 (5423) 1963 ч. январь 23, среда | Өртээ 2 көп

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтеринге соңгулда талазы-биле районнарның соңгулда комиссияларын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда дугайында Дүрүмнүң» 26, 27 чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтеринге соңгулда талазы-биле районнарның соңгулда комиссияларын хөй-ниитичи организацияларның болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң төлээлекчилеринден дараазында составтыг кылдыр бадылаар:

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Шаңгыр Биче-оолович **Куулар** — Барыын-Хемчиктиң Коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы —Шугу Дакпаевич **Иргит**—«Тээли» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Алла Кузьминична **Кускова** — Кызыл-Мажалык эмнелгезиниң профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Тюлюш Самбуевич **Нурсат**—«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Кенден Монгушович **Ак-кыс** — Барыын-Хемчик районнуң комсомол организациязындан;

Куулар Амырбитович **Мөнге** — «Барлык» совхозтуң профэвилел организациязындан;

Георгий Астафьевич **Силкин** — «Сельхозтехниканың» Барыын-Хемчик салбырының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Таисия Санчиевна **Тюлюш** — Шуйнуң сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан;

Монгуш Садунажыковна **Чачытпаа** — Биче-Тей суурнуң хамаатыларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Аваа Чигжитович **Монгуш**—Чөөн-Хемчиктиң Коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Базыр Даваевич **Монгуш** — СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик парткомунуң Коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Татьяна Федоровна **Локосова** — Чадаананың № 1 уруглар садының ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Вадим Васильевич **Назаров**—Чадаана эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан;

Любовь Максимовна **Конева**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Антонина Николаевна **Колмакова** — районнуң сан-хөө килдизиниң ажылдакчыларындан;

Монгуш Араптанович **Хеймер-оол**—«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Кима Биче-ооловна **Март-оол** — СЭКП XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Аңгыр-оол Телгерович **Ховалыг** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КАА-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Ольга Борисовна **Чернышева**—Каа-Хемниң Коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Эрес-оол Константинович **Балчый-оол**—Каа-Хемниң комсомол организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Фанна Александровна **Габышева** — Каа-Хем райкүүскомнуң профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Павел Иванович **Голубцов** — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Михаил Иванович **Агапов** —«Октябрь 14 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Павел Борисович **Башев** — районнуң улус судунуң болгаш прокуратуразының профэвилел организациязындан;

Виктор Анатольевич **Леонов** — район эмнелгезиниң комсомол организациязындан.

Наталья Сенгинбеевна **Найнат** — «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Александр Салчакович **Адыяа** — «Ленинчи орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ӨВҮР РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Долгар Бартановна **Ондар** — Өвүрнүң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Дамбажык Тоспанович **Тумат**—«Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Маадыр-оол Ондарович **Лопсан-Серен** — Хандагайты ортумак школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Валентина Никифоровна **Ерасова**—Хандагайты эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан;

Александра Монгушовна **Дагба** — «Коммунизмче орук» колхозтуң комсомол организациязындан;

Чөнүк-оол Мынчыкович **Ооржак**—Кызыл-Тей суурнуң хамаатыларындан;

Монгуш Сүрүнович **Шойдан**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ БИИ-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы —Наталья Найдыновна **Опеш** — Бии-Хемниң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Михаил Кириллович **Кунаев** — «Кызыл таразчын» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Иван Архипович **Шишигин**—СЭКП-ниң Бии-Хем парткомунуң ажылдакчыларының коллективиндеи.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Григорий Андреевич **Гончаров** — Бии-Хем районнуң шериг комиссариадының шериг албан-хаакчыларындан;

Наталья Георгиевна **Сараскина** — Туранның № 1 ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан;

Николай Павлович **Бызов** — «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Петр Максимович **Сорокин**—Бии-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Николай Хомушкуевич **Аракчаа** — Туранның музыка школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан;

Анна Ивановна **Крамарева**—Турин эмнелгезиниң медицина болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТАҢДЫ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Владилен Владимирович **Нечаев**—Таңдының коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Евдокия Васильевна **Мосийко**—Бай-Хаак ортумак школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Антонина Иосифовна **Вешкина** — социал хандырылгазының район килдизиниң ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

— Михаил Данилович **Полынцев**—Таңды райкүүскомнуң ажылдакчыларының профэвилел организациязындан;

Самдан Айыжиевич **Дорсат** — районнуң улус судунуң болгаш прокуратуразының ажылдакчыларының профэвилел организациязындан;

Владимир Алексеевич **Кривовязов** —«Межегей» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Прокопий Спиридонович **Сырчин** — көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчыннарындан, тускай эртемниглеринден болгаш албан-хаакчыларындан;

Андрей Лопсанович **Сумба**—Бай-Хаак ыяш ажыл-агый черииниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Норжай Дамдыновна **Оюн**—«Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТЕС-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы — Мария Ондаровна **Минчимаа** — Тес-Хемниң коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — Даваа Шойдакович **Дирчин** — «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Галина Степановна **Разводова** —районнуң мал эмнелгезиниң ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Данил Кенденович **Дамчай** —«Чаа орук» колхозтуң коммунистиг организациязындан;

Михаил Белчеевич **Шойжуң** — «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Светлана Кыргысовна **Яндаа**—Тес-Хемниң комсомол организациязындан;

Бежей Маадыровна **Манзай** — «Ак-Эрик» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Чүргүй-оол Намчатович **Хомушку** — Берт-Даг сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан;

Тамара Дендип-ооловна **Донгак** — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТОЖУ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ.

Соңгулда комиссиязының даргазы—Хунай-оол Чүвүртекович **Сарыглар** — Тожунуң Коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—Дмитрий Никитьевич **Ящиков** — көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң Тоора-Хем месткомундан.

Соңгулда комиссиязының секретары—Нина Михайловна **Болотина** — Тоора-Хем эмнелгезиниң медицина болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Валентин Петрович **Новиков** — Сыстыг-Хем ыяш ажыл-агый черииниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Надежда Николаевна **Гаврилова**—Тожу райкүүскомнуң комсомол организациязындан;

Петр Николаевич **Берестов**—районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Александр Борисович **Болдур-оол**—«Совет Тыва» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ УЛУГ-ХЕМ РАЙОН СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РАЙОННУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ

Соңгулда комиссиязының даргазы —Монгуш Шойгарович **Доржу-Сумба**—Улуг-Хемниң Коммунистиг организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—Николай Иванович **Бахолдин** «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Соңгулда комиссиязының секретары — Анна Кыргысовна **Базыр-оол** —Чаа-Хөл эмнелгезиниң комсомол организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Алефтина Григорьевна **Дуганаева**— —«Улуг-Хая» совхозтуң бирги салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Мария Наумовна **Чусова**—Шагаан-Арыг автоажыл-агый черииниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Михаил Түлүшович **Биче-оол** — Шагаан-Арыг үлетпүр комбинадының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Уйнук-оол Дордумович **Темир-оол** —Жданов аттыг колхозтуң Коммунистиг организациязындан;

Федор Назытыевич **Сопулдай** — «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан;

Николай Даржаевич **Биче-оол** — Ак-Туруг ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының оралакчызы Н. СЕРДОБОВ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың январь 21.

МАСТЕР—бүдүрүлгеде кол кижи

Чыл келген тудум-на бистин үлетпүрүвүс бүрүнгаар улуг базымны кылып, техниктиг чепсегленишкинин күштелип, технологиязы сайзыраңгайжып турар. Оон-биле чергелештир үлетпүрде ажылдап турар кижилерниң мергежили бедип, оларның күш-ажылының организациязы нарыыдап турар. Үлетпүрнүң душкан-на участогунга — цехке, мастерскаяга, бригадага организакчы кол роль, мастерге хамааржыр. Мастер — бүдүрүлгениң командири, ажылчыннарның удуртукчузу.

Үлетпүрге бедик бүдүрүкчүлүг чаа техниканы калбак хемчээлдинби-биле ажыглап, хөй күш үнер ажылдарны механизастап болгаш автоматчыдып турар амгы үеде, мастерден негелде база сөскаал чок улгадыр ужурлуг. Планныг онаалгаларның күүселдези, бүдүрүлгениң бир дески эки ажылы мастерден улуг хамаарылгалыг.

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының эт-херекселдер бүдүрер цегинде мастер Виктор Григорьевич Юшин бодунун хүлээлгезин эки күүседип турар. Цехтиң планы доктаамал ажыр күүсеттинип, бүдүрүп үндүрген продукциязы чоннуң бедик үнелелин ап турар. Мастер Юшинниң удуртуп турар участогу бүдүрүлгениң бедик культуразын чедип ап, эт-херекселдер бүдүрериниң технологиязын сайзыраңгайжыдып турар.

Кызылдың алгы заводунда кидис идиктер кылыр цехтиң мастери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Хүрекпен, сүт заводунда мастер Анна Кретова олар хөй чылдарның дургузунда бүдүрүлгеге ажылдап келгеш, өөренип алган байлак дуржулгазын ажылчыннарга дамчыдып берип, боттарынга онаашкан участоктарның ажыл-чорудулгазын бедик деннелге организастап, башкарып турарлар. Ынчангаш, ол мастерлерниң удуртуп турар цехтериниң бүдүрүлгечи көргүзүглери өскелерден бедик болуп, мурнакчыларның одуруунга доктаамал туруп келгени таварылга эвес.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде техниканы улам-на хөйүбиле ажыглап турары-биле холбаштыр ам мастерниң хүлээлгезин чамдыкта дээди болгаш тускай ортумак эртемниг кижилер күүседип турар апарган. Оларның хөй кезии боттарының техниктиг билиглерин бүдүрүлгениң ажыл чорудулгазын таарыштыр организастап башкарарыбиле чедиишкинниг холбаштырбышаан, харыылап турар участоктары күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырын хандырып турарлар.

Үлетпүр бүдүрүлгелерниң, тудугларның удуртукчулары ажыл-херекти эки билир, бедик медерелдиг, ажылчыннар ортузунга ат-алдарлыг кижилерни мастер кылдыр шилип депшидерин дидими-биле практикалаар ужурлуг. Бот-идепкейи чок, арагалаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер эртем билиглиг-даа болза, мастерниң хүндүлүг хүлээлгезинге төлеп чок дээрзин уттуп болбас.

«Тыва тудуг» трезиниң коллективиниң кошкак ажылының бир кол чылдагааны болза, мастер кадрларны шилииринге негелдени кошкадып, тудугжуларның күш-ажылын ёзулуг организастап башкарып шыдавас, депшилгелиг чаа чүүлдерни деткиириниге хөөн чок, хожудангай эрги методтардан чайлаарын оралдашпас чамдык кижилерге чугула участокту, коллективти удуртурун даандырып турарында. «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тывакобальт» комбинаттарның тудугларында техниканың күчүзүн долу ажыглавайн турар, күш-ажылдың организациязының деннели куду. Ол дээрге базала мастерлерниң организакчы идепкей чок чоруун херечилеп турар.

Чурт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң Министерствозунун чамдык бүрүлгелеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ам-даа чавыс, бүдүрүп үндүрген продукцияның шынары куду болуп турар. Бир эвес мастер бүрүзү ажылчыннарның күжүн план күүселдезин ыяавыла хандырарынче эвилелдеп шыдаан болза, ындыг четпестер турбас ийик.

Мастер чүгле бүдүрүлгениң командири эвес, а ажылчыннарның башкызы, кижизидикчизи болур ужурлуг. Ынчаарга республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктар амдаа бар. Оон уламындан ажыл нормазын күүсетпейн турар кижилер үлетпүр бүдүрүлгелерниң коллективтеринде бар болуп турар.

Ажыл-херекти шуут удуртуп башкарып турар мастер болза бүдүрүлгениң удуртукчузунун кол дузалакчызы болур ужурлуг. Планныг онаалгаларның күүселдезин хандырарын мастерден негевишаан, бүдүрүлгениң удуртукчузу мастерге дузалаар, ону кижизидер, өөредир ужурлуг. Бодунун харыылап турар участогунга хамааржыр оперативтиг айтырыгларны шиитпирлээр эргени мастерге тыпсыры чугула. Квартал азы чыл планын ажылдап кылып турар үеде мастерлерниң саналдарын ап, оларны план чогаадырынга кириштирер херек. Чүге дээрге бүдүрүлгениң курлавырларын мастер кымдан-даа артык эки билир болгай. Бүдүрүлге коллективтеринде партия болгаш профэвилел организацияларының сорулгазы болза, мастерниң ролюн бүгү талалыг бедидери, бүдүрүлгени удуртуп башкарарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны аңаа тургузуп бээри болур.

Чер-чер советтеринге соңгулдаларга алдар болдурган социалистиг чарыш бо хүннерде бүгү чуртта калбарып турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерниң коллективтериниң, мурнакчы кижилерниң болгаш бригадаларның алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырар дээш мастер бүрүзү бодунун харыылап турар участогунга күш-ажылдың организациязын экижидип, депшилгелиг чаа чүүлдерни ажыглап, ажылчыннарның ёзулуг удуртукчузу, кижизидикчизи болур дээш бүгү күжүн, дуржулгазын берип ажылдаар ужурлуг.

«Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының мастерскаяларында часкы хову ажылдарынга белеткел организастыг чоруп турар.

ЧУРУКТА: Монгуш Кертик-оол болгаш комсомолчу Ондар Быстан-оол. Септелгениң эгезинден бээр слесарьлар-биле кады тракторларның соңгу өзектерин эптээр ажылды күүседип турарлар. Ол үениң иштинде олар 30 хире белдирлерни эптеп, катап тургускан.

Фото В. Чапайкиниң.

Соңгулдага алдар кылдыр

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырбышаан, Каа-Хем районда «Кызыл тук» колхозтуң малчыннары менди болгаш хүр кыштагладышкын дээш чер-чер Советтеринге соңгулдага алдар болдурган чарышты калбартып турар. Ажыкта хой бригадазын маңаа чижекке айтып болур.

Бригада чайгы семиртилгени эки организастаан, кышкы одарны база чөп ажыглап турар. Бо хүннерде хой оолдап эгелээн, эки ажаап, чемгерип турарындан хураган шунту менди.

Сураглыг малчын Салчак Бөрзектиң коданындан 103 хой 106 хураган төрээн, оолдаашкын улажып турар. Эрткен чылын эш Бөрзек чүс хойга онааштыр 116 хураганны менди өстүрбүшаан, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алган. Бо чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчын бүзүрелдиг.

Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди ядролуг чепсектин шенелделерин хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле бижиктер солушкан. Бо айтырыгны дүрген шиитпирлээринге ийи талаларның кайы-кайызынга хүлээп ап болгу дег оруктарның талазы-биле Совет чазактың бодалдарын 1962 чылдың декабрь 19-та Н. С. Хрущевтуң бижиинде тайылбырлап турар.

Н. С. Хрущевтуң бижип турары болза: «Ядролуг шенелделерни кезээ шагда мөнгези-биле соксадыр үе ам келген деп бодап тур мен, дээрги президент. Үе ол дугайында мырынай-ла таарымчалыг болуп турар-дыр».

Оон-биле холбаштыр демдеглеп турары болза, Кариб бассейнге эң улуг чидиг база дүшкүүрлүг чорук эрте берген болгаш делегейниң соңгаарлаттынмас өске-даа херектерин, ылангыя үези шагда келген ядролуг шенелделерни соксадыры ышкаш ындыг айтырыгны ам шуут ажылдап болур апаргандыр.

Космоска, агаарга болгаш суг иштинге ядролуг шенелде чазылдырыышкыннарны хорааның контрольдаарынга илередикчи национал херекселдер четчир дугайында силер-биле бис чаңгыс аай туруштарда туруп турар бис деп. Совет чазактың баштыны АКШ-тың президентизинге бижээн. Ындыг болза-даа чер иштинге шенелделерни хоруурунун айтырыын шиитпирлээринге бот-бодунга хүлээп ап болур ындыг шиитпир мынчага чедир тып алдынмайн турар.

Дугуржулгага кол моондак болза ядролуг күрүнелерниң девискээрлеринге чер иштинге ядролуг шенелделерни соксадыр дээш делегей контролюнун болгаш инспекциянын дугайында америк таланың негелдези болуп турар. Кайы-кайызы хүлээп ап болур дугуржулгага үндезинин тыварын оралдашпышаан, Совет Эвилели барыын таланың саналынга таарыштыр — ядролуг күрүнелерниң кызыгаарларының чоогунга-даа база ол ышкаш шуут оларның девискээрлеринге-даа автоматчыткан сейсмиктиг станцияларны тургузарынга чөпшээрежип, чугула базымны сөөлгү үеде кылган. Совет девискээрге, чер шимчээшкиннери эң-не улуг болгулаар зоналарга ындыг үш станцияларны тургузарынга бодунун чөпшээреп турар дугайын Совет Эвилели медеглээн.

Совет эртемденнерниң бодалын ёзугаар алырга, Совет Эвилелинге автоматчыткан сейсмиктиг станцияларны тургузарынга эң-не таарымчалыг черлер болза, ССРЭ-ниң Ортаа азий зоназынга—Кокчетав хоорайның району, Алтай зонага — Бодайбо хоорайның району болгаш Ыраккы-чөөн чүк зоназынга — Якутск хоорайның району болуп турар.

Ындыг болза-даа ол зоналарда автоматчыткан сейсмиктиг станцияларны өске черлерге тургузар дугайында саналдарны чугаалажып көөр арга база-ла бар болуп турар-дыр.

ССРЭ-де автоматчыткан сейсмиктиг станцияларга аппаратураны үе-үеде солуп турары-биле диизелеп каан аппаратураны делегей төвүнден экскээрин болгаш делегей төвүнче чедирерин совет самолёттар-биле совет ажылдакчылар чер-ле боттандырып шыдаар болур ийик. Ынчалза-даа бир эвес даштыкы ажылдакчыларның аңаа киржири негеттинип келир болза, совет тала, ындыг чоруушкуннарны разведканың сорулгаларынга ажыглаарынга удур оваарымчалыг чоруктун хемчээн эргежок чугула таварылгада баш удур ап, ол негелдеге чөпшээрежип база болур. «Мынчангаш, автоматчыткан сейсмиктиг станцияларның дугайында бистин саналывыс делегей контролюнун элементилерин киирип турар-дыр. Бо болза Совет Эвилелиниң талазындан чаагай сеткилдин улуг чоруу-дур» деп Н. С. Хрущев бижээн.

Саны эвээш-даа болур болзажок чер-черге инспекцияларны киирбес болза шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы бадылаарының америк сенаттың чөпшээрелин чедип ап шыдавас бис деп дээрги президент силер болгаш силерниң төлээлекчилериңер чугаалап турар-дыр силер. Бистин билип турарывыс болза ол байдал силерге моондактап база ядролуг чепсектин шенелделерин чорудуп турар черлерни каггаш, бистерниң шуптувус кезээде катап барбас кылдыр оортан үнүп чоруй баар арганы берип турар керээге ат салыр арганы бербейн турар-дыр деп бижикте чугаалап турар. Бир эвес ол чорук дугуржулгаже орукта кара чаңгыс берге чүүл болуп турар чүве болза ядролуг чепсектин шенелделерин соксадырынын чаагай болгаш буянныг сорулгазын барымдаалааш, бо айтырыгның талазы-биле Силерниң саналыңарга уткуштур баарынга белен бис.

Кайы-кайызы хүлээп ап болгу дег дугуржулганы ам черле чедип алыр төлээде, кажан эргежок чугула деп көрген таварылгада, ядролуг күрүне бүрүзүнүн девискээринге сейсмиктиг районнарда кандыг-бир сезигленчиг чер чайгылыышкыны болу бергенде, чылда 2—3 инспекция чорударынга чөпшээрежип турарын Совет чазактың баштыны илергейлеп турар. Моон-биле кады, чер иштинге ядролуг шенелделерни хоруур дугайында дугуржулга дээш контрольдун үндезини болза автоматчыткан сейсмиктиг станциялар-биле кады илередикчи национал херекселдер болуру чугаажок. Шпионнаашкынның сорулгаларынга контрольду сагыштыы-биле ажыглаар чорукка удур оваарымчалыг болурунун хемчеглери баш удур алдынган турар ужурлуг.

«Ам дугуржулгаже орук шуут болгаш билдингир апарган деп санап турар бис. Чаа, 1963 чылдың январь 1-ден эгелээш, делегей ядролуг чазылдырыышкыннарның даажындан хосталган туруп болур. Ону улустар манап турар, олче КНО-нун Кол Ассамблеязы кыйгырган болгай» деп Н. С. Хрущев бодунун бижииниң түннелинде медеглеп турар.

АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң 1962 чылдың декабрь 28-те харыы бижиинде чугаалап турары болза: Н. С. Хрущевтун кылган саналдары ийи талалар дугуржулгаже орук-биле бурунгаарлап эгелээринге ажыктыг болур дээрзинге сеткилинин ханызындан ол идегеп турарын медеглээн.

Чер-черге инспекцияның принцивин хүлээп алырынга Силерниң белен болуп турарынарга өөруп тур мен деп Дж. Кеннеди бижээн.

Совет Эвилелинге ажылдакчылар чокка сейсмиктиг станцияларның туруп болур үш черлерниң дугайында санал ажыктыг-дыр, ындыг болза-даа ол санал ындыг-ла кончуг ханы эвес кылдыр менээ сагындырып турар-дыр деп АКШ-тың президентизи медеглээн. Ажылдакчылар чок сейсмиктиг станциялар сейсмиктиг чайгылыышкыннар эң-не хөй болгулаар зоналарга турар ужурлуг дээрзин президент санап турар болгаш ындыг районнар болза Камчатка болгаш Ташкент зоналар болур деп турар. Дж. Кеннединиң бодалы-биле болза, Хоккайдога, Пакистанга болгаш Афганистанга станцияларны организастааш, Совет Эвилелиниң девискээринде станцияларның санын элээн кызырып болур боон турар.

Оон көдүрген айтырыглары шиитпирлеттинмес айтырыглар эвес деп АКШ-тың президентизи санап турар. Ядролуг бүгү шенелделерни соксадыр дугайында ажыктыг дугуржулгаже угландыр кады ажылды чорударын үргүлчүлээринге идегелин ол илергейлээн.

АКШ-тың президентизинге харыылавышаан, Н. С. Хрущев 1963 чылдың январь 7-де бижиинге ядролуг чепсектин бүгү шенелделерин хоруурун эң чоокку үеде хандырарынче угландырган Совет чазактың саналдары шын үнелеп көрдүнгенинге күзел ханыышкынын айтып турар.

«Чер иштинге ядролуг шенелделерни хоруур дугайында дугуржулга дээш контрольдун үндезини болза автоматчыткан сейсмиктиг станциялар-биле чергелештир илередикчи национал херекселдер болган турар ужурлуг деп чүвеге Силер удурланмайн турар кылдыр Силерниң харыыңарны ынчаар билип тур бис».

ССРЭ-ниң Ортаа азий зоназынга автоматчыткан сейсмиктиг станцияны Ташкент районга, Самарканд хоорайның чоогунга, а Ыраккы-чөөн чүк зоназынга — Камчатканың сейсмиктиг районунда кирип турар Сеймчанга тургузарынга Совет Эвилели удурланмайн турар деп Н. С. Хрущев бижээн.

«Совет чазак бодунун тускай эртемниглери-биле сүмележилгелерни кылгаш, Совет Эвилелиниң девискээринге үш автоматчыткан сейсмиктиг станцияларны тургузарын бүрүн четчир деп түннелди үндүрген. Ынчаарга, дээрги президент, Силерниң бижиинерде Совет Эвилелиниң сейсмиктиг зоналарынга чоок девискээрлерге — Хоккайдога, Пакистанга болгаш Афганистанга автоматчыткан сейсмиктиг станцияларны тургузун болурун айытканынарның дугайында чогуур чазактарның чөпшээрели негеттинер деп чүве билдингир» деп бижикте чугаалап турар. Н. С. Хрущевтун оон ыңай бижээни: «АКШ-тың девискээринге ындыг станцияларны тургузар ужурлуг тодаргай районнарны Силерниң талаңардан айтырын манаар эргелиг бис, ынчангаш станциялар тургузар черлерни америк тала-биле дугуржур үеде бистин күзелдеривис кичээнгейге алдынган турар ужурлуг».

Инспекция дугайында айтырыгның талазы-биле база дугуржуп болурунун бүгү аргалары ам бар дээрзинге бүзүрелин Совет чазактың баштыңы илергейлээн. Н. С Хрущевтун демдеглээни болза: «Инспекция черле эргежок чугула эвес деп санап келген болгаш санап-даа турар бис, ынчангаш, бир эвес бис чыл бүрүде 2—3 инспекцияны чорударынга чөпшээрежип турарывыс болза ону чүгле дугуржулганы чедип алырын барымдаалааш, арткан чөрүлдээлерни чайладыр сорулга-биле кылып турар». Ындыг инспекцияларны, айыткан хемчээлдерниң иштинге чорудар болза, ындыг инспекцияны сейсмиктиг районнарга база чыл бүрүде, чорудуп болурунга Совет Эвилели удурланмайн турар.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга ужуражыышкыннар болза «шиитпирлеттинмейн арткан айтырыгларны эң чоокку үеде дугуржурун чедип алгаш, чепсегленишкинин дужүрер талазы-биле 18 күрүнелерниң Комитединиң ажылы катап эгелээрге бистиң төлээлекчилеривис ядролуг чепсектин бүгү шенелделерин хоруур дугайында дугуржулганы чарарынче орук ажыттынган деп ук Комитетке дыңнадыр аргалыг болган турар ужурлуг» дээрзинге идегелди бижикте илергейлеп турар.

(СЭТА).■

Тандычылар шалыпчы фронтуга

(Тандының партия конференциязындан)

ТАНДЫ. Тываның чаагай үнүш-дүжүттүг ховузарлыг болгаш байлактыг черлериниң бирээзи. Оон тараадаан ховуларында кайгамчык дүжүт үнүп база кижи толу дегбээн эминнеринде Тываның индустрияжының баштайгы корпустарының хоолайлары даарже шаптыгып үнериниге белеткенип турар. Шичээрга көл чүве чүл дизе, коргээ ажыл-агыйда болгаш үлетпүрде бот-тарының ажыл-херээнин мастерлери, эрес-шудургу ажыл-ишчидерниң чүе-чүүр-биле өзүп турарында. Оларның билдиглиг, мергежилдиг ходдары, чүге-даа тодуң дивес тура-соруу болгаш чогаадыкчы энергиязы биле Тандының овур-хевирин тамыттынмас кылдыр чаартының турар. Шиңа кур черниң «Тинделге» ышкаш улуг совхозу база аныяк-даа, хөөчүп-даа ажыл-агыйларының өзүп быжыгып турары, күрүнеңиң коргээ ажыл-агыйының дүржүлга станциязы болгаш колхоз-совхозтуң бүдүрүлге эргедели дег чүгүлээ албан черлерин өзүе кажыргени тамырыла эвес.

Бөгүнгү Тандың—Тываның миллион-миллион пуд тараа дээш демиселиниң чүгүлээ черин апарган. Эрткен чылын оон ажыл-ишчилери Тараан чүрүтүп шыгжанырынче 3 млн. 501 мүн пуд тараазы кирген, ол болза, оон мурнуларга чыгга болзаргa 10 мүн тонна хөй. Ол ышкаш район дүк болгаш сүт салгарының таласы-биле социалистиг хүрээлгениң база ползуу-биле күүсетпээн. Бо бөгүнү коргээниң ажыл-ишчилери болгаш оларның мурнуку одуруунда чоруп турар коргээ коммунистер бүдүрүп кылган.

Чоокта чаа, Бай-Хаакка болган партиянның XVIII район конференциязынга СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чүгээлээшкан, анда партиянның XXII съездиниң база СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга, коргээ ажыл-агый продуктуларын, шаңгыя тараа бүдүрериң улам шаг ковуңдиринге бүгү аргаларны болгаш курлавырларны дүргеп ажылдага киирериниң дугайында партийжи шыңгыы чүгээлар болгулаан. СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Сухачевтуң шеткелиниге болган делегаттарның саналдарынга коп кичээнгей өдүе үтүнгеп.

ТАНДЫНЫҢ тараажылары хамыктың мурнунда тарылга шаңгыдуң тургузуун эде коруп, чавыс дүжүттүг болгаш үнезин эвээш культураларны бедик дүжүттүг культуралар-биле солаан. Оонбиле кады тарылганың одурүлар аразы сайгырадыр системаның калбартып, ажаан алышкынны ажыл-агыйлар колдуунда-ла ангылап ажаар арга-биле чоруткан. Бир эвес кол культура кызыл-тастың шөлү районга 1953 чылда 9600 га турган болза, 1962 чылда 65486 га четкен. Тараазың нийти чыылазы 1961 чылда 81318 тонна турган болза, а 1962 чылда 100234 тонна болган.

Оон-биле чергелештир тараазың дүжүүр ниитизи-биле районда анча-аңгы бээп, хову ажылының культуразының деңнелиниң чавыс болуп турарының үржүүндан эрткен чылын район 5 мүн тонна тараазы чедир албаан. Конференцияга бо талазы-биле эрээн каш ажыл-агыйларда байлалды тодаргай анализтеп көрген: бүгү аргалары бар «Межегей» совхозка тараазың дүжүүр чыл санында кудулаан турар. Чижээ, 1959 чылда бир гектар черден 9.6 центнерни, 1960 чылда 8.4, а 1962 чылда түгле 7,3 центнерни алган.

Оон чыылганы чүдэл? Ажыл-агыйның директору эш Пащенко биле кол агроном эш Лысак ажыл-херекке харыысалганы үүнүп, агротехниканы эвес, агзар-бөдүүтүн «хайырлалынга» ынанып органнар. Шиңа черни ковчуг багай ажыглап, оргалай тарып, куду шынарлыг үрезинни озалдаашкын-биле чажып, бок үнүштер-биле демиселиппейн турар. Ынчангаш олар үнүп келгенге чамдыкта тараа бе азы камгыны сиген бе деп шылгары бээш берге бооп тургулаан. Ол совхозтан келген делегат эш Савчай чоптуг шүүлчүлелди кылган:—Бистиң агрономувус эш Лысак тараажыларның саналының тооп көрбес, чүү-даа болза, мен билир мен деп каар. Оон түнелинде дүжүт багай болгай. Бистиң тарып турар ховуларывыс бажаларывыстыңнан тудар чок-ла болгай...

Ол черле чоп. Районда бир гектар черден чыл санында бедик дүжүтү ап турар ажыл-агыйлар, бригадалар бар. Бо талазы-биле болуунуң херээжиң мастерлери база эвээш эвес. Шаңгыя «Революциянын чалбыныжы» колхозтуң агроному Ольга Павловна Чүеваның дугайын конференцияга үлүг чоргаарал-биле чүгээлаан турган. Ол, чер ажылының культуразын бедиңер талазы-биле тараажыларның билдиглиг сүмечизи болу берген. Черни мергежилдиг ажылдап кылып, тарылганың хуусазын база чажыгланың нормаларын шиңгыы сагып турар апарганының, кызыл-тастың эң эки үрезини «Скалану» ажыглаанының болгаш ангылаа ажаар алышкынны неперетпеннинң түңнелинде колхозта соолгу каш чыылдарда тараанын дүжүүр гектар бүрүзүнден 12 центнерден кудулаайн келген. Шончаарга эрткен чылын бир гектардан дүжүт 15.4 центнер болган болгаш колхоз 6 мүн тонна тарааны күрүнеге сатказ база эң эки үрезин фондузун үрүп алган.

Ол ышкаш «Совет Россия» колхоз болгаш коргээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы бир гектардан-на 13—15 центнер дүжүттү алгылаан. Районда Петр Пикало, Владимир Пыпушев, Михаил Иванов ышкаш сураглыг кукурузачылар бар апарган.

Үстүнде чижектер чүнү коргузуп турарыл? Бо болза хамыктың мурнунда Тандыга тараа бүдүрериң көвүдүрингге чүгүлээ курлавыр—оон дүжүттүүн белиделиниге дээрзин чугаалаан турар-дыр. Бир эвес ажылагый бүрүзү бир гектар чер бүрүзүнден ортумаа-биле 13 центнер дүжүттү алган болза, мүң-мүн пуд немелде тараа күрүне шыгжымырывыга киирер турган шаңк.

Хой-хой делегаттар боттарывыстың саналдарынга келир күүстүн дүжүдүге белеткедге кичээнгейни үгландырыпган. Шаңгыя часкы тарылгага техниканың белеткели районда коштаа. Тракторлар авдазынарының, селибаларның септелгези хожудап, ан-даа 6 мүн тонна үрезин арыглаттырмаан болган Шоолда хойжуларында байдал база-ла оон дээредевес. Чунар бажың, кызыл булуң ажылдавас, эмнелге болгаш садыг ажылдакчыларга келбес. Бо кыш хар үлүг берге бооп тур, ам мал чеми дооступ турар, ол чорук директор черин, тускай эртемнигелерни дүвүрелгейн турар—деп, хойжу эш Куулар Сурунчап шүүлчүлээн.

Ол малчыннарның чугаазы түгле адаттынган ажыл-агыйларга эвес, оскелерге база хамаарыжыр. Ынчангаш кол чүүл кижи дугайында, шаңгыя малчыннарның культурлуг-амыдыралга чүүттелгезинче сагыш салырының дугайында айтырыг конференцияга чугула черни эзээн.

АМГЫ УЕДЕ колхозтарда болгаш совхозтарда партия организациязының ролю база харыысалгазы, оларның лайынчы аргазы дыка белээн турарын болгаш даандырган деректи коммунист бүрүзү партийжи бедик медерел-биле көөрүнүп чугулазын делегаттар онзалаан демдеглээннер. Маңаа холбаштыр азыр болза, чамдык организациялларда байдал амдаа чогуур деңнелиниге чедир турүстүнээн болгаш райкомнуң бюрозу, секретарь эш Очур-оол чамдык хемчегелерни баш үдүр хынамчалыг белеткел чок была бээр чүүлдер тургулаан, маңаа делегаттар Биличимир, Ломаев, Алымов оларның саналдары тодаргай чижек болур.

Шаңгыя «Коммунизминиң херези» колхозта партия ажылы дыка кошкак болуп, үр үеде оон секретарыдаа чок, хуралдар-даа кылбайн турган. Амгы үеде ол организациянның секретарынга школада башкылап турар Мухаммед-Гареевти сонгуп каан болгаш колхоз бүдүрүлгезинче ол ханнаап бирбейн турар.

Коммунистер, «Межегей» совхозтуң директору эш Пащенко, «Коммунизминиң херези» колхозтуң даргазы эш Рудин олар ажыл-херекке партийжи харыысалгазын чидирип, соолгу үеде арагалаар чорукче сунгугуп, ол ажыл-агыйларда байдалды сандарадырынга чедирип турда, райком база-ла чогуур ойүнде дээштиг хемчегни албаан.

Чаа байдалдарда партия организацияларындан база коммунистерден негелделерни улам бедитпишаан, бүгү аргаларны, курлавырларны ажыглавышаан, коргээ ажыл-агыйны мергежилдиг удуртуп, чон оргузунга партийжи организастыг болгаш кижизидиглге ажызын улам күштелдирип турган, тарааны база эттеп, сүттү болгаш эске-даа продуктуларны бүдүрериниге чаа-чаа бедиктерни чедип алырың чаа орган—партия комитединге делегаттар сүмелээн.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң секретары эш А. В. Акбудинов киришкен.

Коммунизм тургузуушкунуун шаңгыя фронтузунга — коргээ ажыл-агыйны улам шаг кодуреринге, СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге Тандының коммунистериниң дөзү шиитпиринин конференция бир үнбиле илергейлээн болгаш 1963 чылда чедип алыр кол сөрүлгаларын тодаратқан.

• • •

Партия комитединиң баштайгы пленумунга оон бирги секретарынга **М. М. Сухачевтуң**, секретарының орлакчыларынга: организастыг айтырыгның талазы-биле эш **В. В. Мечаевтың**, идеология талазы-биле эш **К. С. Очур-ооллуң** сөңгээн.

С. ШОЙГУ.

КОЛХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИНДЕ КОЛ КҮШ

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажыл-ишчилери 1962 ажыл-агый чылында колхоз ажыл-агыйының хөгжүдер, күрүне мурнунга алган хүлээлгелерниң долдур болгаш ажыр күүседир дээш күжеминиктиңнинг ажыглааннар. Бо үлүг ажыл-херекке колхозта комсомол организациязы (секретары Монгуш Дамчат-оол), оон комсомолчулары, аныяктары боттарының биче эвес үлүг кииргеннер. Колхозтуң кол экономиказы болур мал ажылында 68 комсомолчу аныяктар ажылдап, боттарының онаашкан участоктарынга эки коргузүглерни чедип алганнар. Кара-Сылдар Биче-оол биле Таня олар колхозта эң аныяк малчыннар, а чичээра-даа олар дүржүлгелиг малчыннардан тудар чокка ажыдаан. Эрткен чылын тараан 336 хонойдан 350 кайнак хураганарны менди доруктуруп ап, малынга 20 тонна сигенни белеткен алганнар. Оларның хойлары кидинне оолдан эгелээн. Ам тараан 40 хойдан 40 хураган менди камгалаттынган. Республикага сураглыг аныяк хойжу Донгак Дамбуу бир ирт бүргүнден 3 кг 500 грамм (хүлээлгези 3 кг) дүкүү кыргын алган болгаш ээтке дужаагаи ирттернин ортумак деңнээнин 65 кг кылдыр семиртькен. Ол ышкаш М. Дыртый-оол хой бүргүнден (кыс хойлардан) 2.8 кг дүкүү кыргын алган. Ам үеде кыштаглаашкынны үлегерлиг чоруткаңындан оон хою кончуг хүр кыштап турар.

Хой ажылын хөгжүдерниге колхозта тускай артемнинг аныяктарның үлүг кыска черни эзлеп турар. Колхозтуң кол зоотехниги комсомолчу К. Шарбий-оол, мал эмчилери Ш. Саңдый-оол, Б. Иргит, малды тарын бооздырының техниктери Дагба Шура, Окал-оол, Индир-оол олар боттарынга онаашкан ажылынга кызымаккай ажылдап, малчыннар ортузунга агитация ажылын үргүлчү чорудуп турарлар.

Сүт саалдазының талазы-биле хүлээлгезин колхоз декабрь 25-те күүсеткен. Фермаларда саанчылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары колдуунда-ла аныяктардан тургустунган. Колхозтуң механизастаттынган үлүг фермазы Бора-Шайның Арыг-Бажында турар. Ол фермага колдуунда-ла комсомолчулар, аныяктар ажылдап турар, оон учётчиги 9-ку классты дооскан Монгуш Кок инек бүргүнден 1450 кг сүттү, М. Амыржык 1400 кг сүттү саап ап, мурнакчыларга санадын тураарар. Ол фермада үр чылда саанчылап тургаи, а ам бызаа ажаакчылап турар комсомолчу Эрее-оол Сат Очуруну канчап мактаас боор. Ол 95 бызааларны менди доруктургаш, семис кыш ажырып турар. Ол ышкаш комсомолчу М. Доржукай чоокта чаа Совет Армиязының түрааженинден хналажып чанып келге-де, мал ажылынга ажылдазы-биле комсомолчу путёвканы холга алгаш, Ак-Кежиг сүт-баразы фермазында үлүг кадарчы болуп, а оон кадайы Тюлюш Какаа фермаңың учётчигинде саанчылавышаан ажылдап турар. Какаанның учётчиктаи фермазы 100 инекке онаашгыр 95 бызаалы камгалаап алган.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарны ажылга депшидер, өөредир, оларны кижизидиринин талазы-биле колхозта партия организациязы (секретары эш М. Кечил-оол) чүгүлээ ажылды кылып турар. Бүгү аныяктарны полит-өөредилгеже хаара тутқап. Бора-Шайда болгаш колхоз төвүнде агар-политика болгүмт болган СЭКП төрүзүп өөренир болгуи (пропагандистери Ш. Саңдый-оол, Ш. Куулар) үзүктел чок кичээлдеп турар.

Колхозта механизатор кадрлар үлүг ажылды бүдүрүп, бүдүрүлгеге кол күш боор турар. Оларның хөй кижи база-ла комсомолчулар болган аныяктар, Чамыян, М. Аржай-оол оларның удуртулгазы-биле септелге звенозунда 12 кижи 4 трактормуу. 4 трактор селиказының септеп дооскаш, өске-даа техникаларны болгаш машиналарны дарый септээш, часкы тарылганың белеткелин чедиишкиннии-биле доозар деп хүлээлге алган ажылдап турарлар. Чолаачы алышкылар Күжүгеттер Андрей, Хуразбай, Чамыян олар колхозтуң мурнакчылары-дыр. Олар техниканы билдиилиг-биле башкарып, камнаг эдилеп турарлар. Монгуш Баликай, Дагба Баликай даан ышкаш мурнакчы механизаторларынга колхозчулар чоргаарланып турарында база чөптүт. Ам үеде колхозта үлүг механик Павел Чылбак-оолуң башкылап турары трактористер курузунда 21 аныяктар механизатор мергежин дээш үлүг чүткүл-биле өөренип турарлар.

Амгы үеде комсомолчу-аныяктар 16 кижи Шиин-Бүдүрүү деп черде С. Биче-оолдуң удуртулгазы-биле көөхөта школаның оттулар ажылының белеткелинде ажылдап, 2800 кубометр токпакты кагар хүлээлгезин эки күүседип турарлар. Ол ажеңода достүнмес чалыы оолдар, кыстар ирлиг-шоорлуг, омак-хөглуг, ходдары түттүнгүр ажылдаанындан 900 кубометр ышкы белеткээн. Февраль 25-те планын доозар дээш улам эрес ажылдап турарлар. Оларның аразында Сат Очур, Хаван-оол алышкылар, Хөрүл, Данай-оол, Бөрбей олар хүнде 3 кубометр токпак кагарының өлүүнга 5—7 кубометр токпакты хап турарлар. Оларга оон керекселдерн, шахмат, шашка, даалы, дошпулуур, гармонь бүрүн бар болганда чалгаарапчыг үелер турбас. Бо аныяктарга солуннарны, журналларны комсорг Дамчат-оол бө-ла чедире берген, оларга ыяктыр номчулгаларны, бесседаны кылып берип турар.

Түлүг ажылында комсомолчулар М. Алар-оол, М. Биче-оол, О. Кавынды, Ф. Монгуш мурнакчы ажылдап турарлар. Ниитизи-биле түлүгда 27 аныяктар, комсомолчулар ажылдап турарлар, олар колхозтуң бот-оруулга-чарыгалыг бригадаларынга бирээзинге-де 1000 баш хой кирер чангыс аай хевирлиг 3 кажаапы, 1800 хураган кирер 3 кажаапы түттүп, 48 арга кажаапарны септешкеннер. Чоокта чаа 17 аныяктарны мал ажылынче комсомолчу путёвка-биле чоруткан, а малдың кидин төрүлгезинин үезинде 19 аныяктарны сакманшиктер кылдыр чорудар бис деп, комсомол организациязының секретары эш Дамчат-оол чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерине, РСФСР-нин Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтерине сөңгүлдээ бедиктелдер-биле сорук киргеи «Коммунизмче орук» колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары, болуунуң колхозтуң экономиказының улам шаңгы хөгжүдези дээш онаашкан участоктарынга ажыл-херекти холга эп, кызымаккай ажылдап турарлар. Олар кышкы үеде малды семис кыш ажырар, чангыс-даа баш малды, мал төлүн чидирбес дээш, мал чемин чаңу-биле чарыгдаары дээш шүткүлүг ажылдап турарлар.

Д. ЧЫМБА.

Ынчаар ажылдап болур бе?

Барыын-Хемчик районнуң «Таңдың» совхозунуң Бай-Тал салбырында профэвилел организациязы ажылчылар ортузунга тайылбыр-массалыг, организакчы ажылды кошкаткан. Ынчангаш салбырда месткомнуң үеңдүнда турар 290 профэвилел кежигүннериниң иштинден совхоз бүдүрүлгезинде чүгле 82 кижи ажылдап турар. Оон кол чыылдагааны болза местком болгаш салбырның эргелел чери эр. хереженг ажылчыннарны ажылга таарыштыр турбаан дээш эки хемчег албайн турарында. Оон түрүк, месткомнуң кежигүннери профэвилел кежигүннериниң ладывырын бедик ой-шаанда хавырып ап шыдавайн турар. Ладывырны хавырып алгаш, профэвилел билеминге марка чыпшырып бербейн турарлардга шаңнаар. Үстүнде айтыгнаан хемчегler болза, республикада дружиналар ажылын идепкейжидиринге улуг ужур-дузалыг. Дружиналарның ажылын быжыглаары болгаш сайзырангайжыдары, социалистиг хоойлу-дүрүмүг үреэр чоруктарны оларның дузаламчызыбиле чайладыры — партия организацияларының хүндүлүг сорулгазы. Эрге-чурумну быжыглаары болза, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунуун чугула негелделерниң бирээзи болур.

П. ГОРЕЛОВ.

СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи.

УЛУСЧУ ДРУЖИНАЧЫЛАР

Партия организацияларының удуртулгазы-биле эки-туралыг улусчу дружиналары болгаш эт-хүүзүнүң судтары хөй-ниитиниң коруи-чурумнуң үреэлиниринге, кем-херек үүлгедикчилеринге болгаш хулуганнарга үдүр шиитпиолиг демиселди чорудуп турар. Республикада беш мүн дружиначыларны каттыштырып турар 232 улусчу дружиналар тургустунган, бо аарга, эрге-чурумну камгалаар хөй-ниитиниң үлүг күш. Министрлик, суд, прокуратура органнарының ажылынга дружиначыларның дузаламчызы улуг. Республиканың чонунуң барык шуптузу коммунизм тургузукчузунуң моралдыг кодексизин шыңгыы сагып турар. Шиңаа-даа болза, ийи-чангыс кижилер хөй-ниитиниң коруи-чурумун үреп, хулиганнап, оорлап турар чоруктал ам-даа бар.

Оон-биле чергелештир ниитиге ажыктыг күш-ажыл кызырып күзээр кижилер база бар. Олар оскелиниң күүсели-биле амыдыраарын күзээрлер. Шиңгыларны ажырымчы мангыстакчылар дээр. Бо категорияның кижилериниге үдүр хөй-ниитиң бодуунуң күжениишкинин үгландырып, бирги ээлчегде дружиначылар оларның-биле демиселиниң турар.

Чер-черде хөй-ниитиниң коруи-чурумун камгалаары дээш идепкейлиг демиселчи дружиналар, дружиначылар хөй. Олар чонунуң хүндүткелин чаалап алган, кем-херек үүлгедикчилеринге үдүр демиселчорудар талазы-биле милиция, суд, прокуратура органнарынга бөртүг дузалажып турар.

Эрткен чылын дружиналарның ажылының дүржүлгазы солчур талазы-биле дружина командирлериниң чөвүдел хуралдарын чеңи катап эрттиргеи. Эки ажылдаан дружиначыларны, командирлерни райкүүскен Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. Шиңа хөй-ниитиниң коруи-чурумун камгалаар талазы-биле эң эки ажылдааны дээш 7 дружиначылар Тыва АССР-нин Хөй-ниитиниң коруи-чурум камгалалының министерствозунуң мактал бижиктери, өртектиг белектери-биле шаңнаткан. Шагаа ажылдакчылары, прокуратура аныяк дружиначыларга бөртүг сургаалдыны берип келгеи. Кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселжир талазы-биле административтиг органнарның хөй-ниитиниң-биле кады бир деминг ажылы эки түнелди коргускен, чүл дизе, кем-херек үүлгедир чоруктар эрткен чылда шиңа дыка эвээжээн.

Каа-Хем районда 207 дружиначылардан тургустунган 18 дружиналар ажылдап турар. Оон иштинде коммунистер болгаш комсомолчулар 122 кижи. Дружиначылар түгле кудумчуларга, клубка коруи-чурумну хандырары-биле кызыгаарлаттынмаан, харын социалистиг өөчүүлүн самчыдакчылары-биле ниитиприлиг демиселжип, хамаатыларның эт-хөреңгизин камгалаан турар.

Ленин аттыг колхозта дружинаның (командири эш Н. Федосеев) эки ажылын колхозчулар йакгап турар. «Октябрь 14 чылы» колхозта эш-хүүзүнүн суду (даргазы эш Андреев). «Октябрь 30 чылы» колхозта эш-хүүзүнүн суду (даргазы эш Зубков) чонунуң өртүүлүгге кижизидилгелиг улуг ажылды түгүлчү чорудуп турар.

Таңды районнуң милиция органының дузалакчылары көвүдээн. Эрткен чылдың октябрьда «Элегес» совхозтуң Хаак салбырының кассазының акшазын оор алган. Оорларны илередип тударынга дружиначылар Мануулин, Балабанов болгаш оон-даа оскелер милиция ажылдакчыларынга шүүлгүүлүг дузалажаннар. Оор үүлгедикчилер илереттингеи түттүрген болгаш хөөлүдүрүм талазы-биле шиңгыы харыысалгага киргеи.

Хову-Аксы ажылчын суурнуң чурттакчылары Ильяненко, Панин 1962 чылдың декабрьда Чазы деп черге эзирик хулиганнап, боо тудуп алгаш ажылчыннарга кыжаныш турганнар. Ол хулиганнарны дружиначылар туткаш, милиция салбырынга дужаап берген. Кем-бүрүүлүглар кезеңче харыысалгазынче киргеи. «Революциянын чалбыныжы» колхозтуң дружиначылары Балгазын суурга ыңдыг хулиганнарны баш удур чайлаткан.

Шиитиниң коруи-чурумун шиңгыы кампалаар талазы-биле республиканың төвү — Кызыл хоорайның дружиначылары үлүг ажылды кылып турар. Дружиналар хоорайның анчы-анчы черлериниге быжыглаттынган болгаш график сөңгээр ажылдап, улусчу дружиналарның хоорай штабы дружиначыларның ажылын тодаргай башкарып турар, милицияның хоорай салбыры-биле доктаамал харыысаалыг. Республикада дружиналарның ажылы идепкейжээн түнелинде, кем-херек үүлгедир, коруи-чурум үреэр чоруктар мурнукузунда дыка ажаапган.

Моон-биле чергелештир чамдык дружиналар, эш-хүүзүнүн сулдары четпес ажылдап турар, оларның иштинде ырынай ажылдавайн турарлары база бар. Чер-черде дружиначыларның саны ам-даа эвээш, оон иштинде коммунистер, комсомолчулар коңчуг эвээш. «Өөк» совхозта дружина түгле 7 кижи составтыг, онда чангыс-даа коммунист, комсомолчу чок. Дружина ажылдавастаан. Партбюро секретары эш Пантелеев дружинаның ажыл-чорудулгазын боттуг удуртур хамаан чок, харын оон командирин безин билбес болган. Чамдык кижилер дружиначыларда ёзу барымдаалап санаттырып, дружиначы деп ат кадгалаан турар боорлан башка, кандыг-даа дузазы чок. харын оларның чамыктары иштиниң коруи-чурумун боттары-да үреп, дежурныйлаашкынга барбайн турар.

Дружиначыларның командирлериниң ажыл-чорудулгазының арга-хевирлери янзы-бүрү болур. Оларның ажылын түгле хоорайларның, суурларның кудумчуларынга патрульдаар, клубтарга дежурныйлаар чоруктар-биле кызыгаарлап болбас. Иштиниң коруи-чурумун үреэннерни дружиначылар сагындырар, аралаалар, хулиганнаар, оорлаар, ажырымчы мангыстаар, салып алыкчыларның акшазын четче чандырбас, садып алган чүүлдерин чедир денизилеп бербес, автомашинага авария кылыр чоруктар-биле эштеш чок демиселди чорудар болгаш чонунуң культуруг дыштанылгазын организастаар ужурлуг. Олар школалар, хөй-ниити организациялары, культура-чыридыышкын албан черлеринде доктаамал харыысаалыг үлүг-дерелиг ажылдаар.

Дружиналарның составынга чаа дружиначылар немежин турар ужурунда, оларны өөредир херек. Дружиначылар командирлер-биле кады сургаалдалыг чөвүдел хуралдарны, семинарларны, бесседаларны болгаш лекцияларны чорудары ам хүнүнүн айтырыгны кылдыр негеттинген. Коруи-чурум үреэкчилери, хулиганнар, оорлар болгаш оон-даа өске хемхерек үүлгедикчилери-биле шыңгыы шиитпирлиг демиселге канаагаан болгаш байлак дүржүлганы чедип алган совет чекистериниң хоочун гвардиязы, милицияның ажылдакчылары-биле үргүлчү ужуражышкыннарны организастаары чогумчалыг.

Дружиналарның дириг, чогаадыкчы ажылының боттарыны партия организацияларының, дружинаның район, хоорай штабтарының удуртулгазының кайы хире боттуунудан хамаажыр. Чамдык штабтар инициатива чок, оперативтиг эвээш ажылдап турар. Дружина штабтары ындыг четпестерни чайладыр херек. Тыва АССР-нин Дээди судунуң ажылдакчыларының киржилгези-биле улусчу дружиналарның районнар штабтарының, милиция салбырларының начальниктериниң чоокта чаа эрткен республика чөвүдел хуралы улусчу дружиналарның болгаш эш-хүүзүнүн судтарының ажылының дүржүлгазын солчур дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ол чөвүдел хуралдың киржикчилери 1962 чылда дружиналарның ажылының түнелиниң болгаш моон соңгааргы сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалажыр, дружиначыларның, командирлериниң чөвүдел хуралдарын, база семинарларын Кызылга болгаш районнарга эрттиреринге шиитпирлээн. Эки ажылдаан дружиначыларны чөвүдел хуралдарга шаңнаар. Үстүнде айтыгнаан хемчегler болза, республикада дружиналар ажылын идепкейжидиринге улуг ужур-дузалыг. Дружиналарның ажылын быжыглаары болгаш сайзырангайжыдары, социалистиг хоойлу-дүрүмүг үреэр чоруктарны оларның дузаламчызыбиле чайладыры — партия организацияларының хүндүлүг сорулгазы. Эрге-чурумну быжыглаары болза, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунуун чугула негелделерниң бирээзи болур.

П. ГОРЕЛОВ.

СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи.

Ынчаар ажылдап болур бе?

Барыын-Хемчик районнуң «Таңдың» совхозунуң Бай-Тал салбырында профэвилел организациязы ажылчылар ортузунга тайылбыр-массалыг, организакчы ажылды кошкаткан. Ынчангаш салбырда месткомнуң үеңдүнда турар 290 профэвилел кежигүннериниң иштинден совхоз бүдүрүлгезинде чүгле 82 кижи ажылдап турар. Оон кол чыылдагааны болза местком болгаш салбырның эргелел чери эр. хереженг ажылчыннарны ажылга таарыштыр турбаан дээш эки хемчег албайн турарында. Оон түрүк, месткомнуң кежигүннери профэвилел кежигүннериниң ладывырын бедик ой-шаанда хавырып ап шыдавайн турар. Ладывырны хавырып алгаш, профэвилел билеминге марка чыпшырып бербейн турарлардга шаңнаар. Үстүнде айтыгнаан хемчегler болза, республикада дружиналар ажылын идепкейжидиринге улуг ужур-дузалыг. Дружиналарның ажылын быжыглаары болгаш сайзырангайжыдары, социалистиг хоойлу-дүрүмүг үреэр чоруктарны оларның дузаламчызыбиле чайладыры — партия организацияларының хүндүлүг сорулгазы. Эрге-чурумну быжыглаары болза, бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунуун чугула негелделерниң бирээзи болур.

П. ГОРЕЛОВ.

СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизи.

АЖЫЛДАВЫШААН ӨӨРЕНИП ТУРАР

Бистиң республиканың хөй-хөй оолдар, кыстары бүдүрүлгеге ажылдавышаан, кежээки школаларда чедиишкиннииг өөренип гуурарлар. Ажылдавышаан кежээки школаларны доозуп алырынга, боттарының моон соңгааргы ажыл-чорудулгазынга болгаш өөредилгезинге делегем оруктү ажыдып алырынга олар кончуг күүсединглер.

ЧУРУКТА: Чадаанадыг ажылчын аныяктарның кежээки школазының өөренекчилери Никола Монгуш, Николай Чумаченко болгаш башкы Н. И. Бобылева-биле кады математикага бодалга бодап турлар.

Фото В. ЧАПАЙКИННИЙ.

ТЕХНИКАНЫ БАШКАРЫП БИЛИРИНЧЕ

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР АЙТЫРЫГ

СЭКП-ниң төөгүлүг XXII съездиниң хүлээн алганы бистиң чуртуувуска коммунизмни тургузарының «идүр-ээлгей программазында көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5—6 катап өстүрериң айыткан. Оң соруулганы чүгле көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү аныяларын долуу-биле механизастан, бүдүрүлгениң чаа дешпилелиг арганарын болгаш техниканы чоп ажыглап тургаш шиитпирлеп болур.

Ынчангаш СЭКП ТК-ниң ГСФСР талазы-биле Бюрозу механизатор тускай мергежилдин бүгү-ниитии өредилгезин организастаар талазы-биле Чита областың Оловян районунуң, Алтай крайның «Алтайск» совхозунуң ажыл-ишчилериниң инициативазын улуг үнелел-биле деткинналап, механизатор кадрларны белеткээр школаларны колхоз, совхоз бүдүрүнге организастаарын, ынчангаш чоокку чыдарда механизатор мергежилдин тускай артемин колхозчу-тарлачыннар, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылчын, алдан-хакчылары чедип алгаш турарын айыткан.

СЭКП ТК-ның ол докталдыг күүседир дээш, Чөөн-Хемчиктиң бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларында трактор өөреникчиниң 33, автомашина чолаачылары белеткээрин 2, зооветеринарының 35, агротехника өөреникчиниң 4 школалары тургустунгулаан. Ында шуптү 1662 кижи өөренип турар. Бо чылын ажыл-агыйларга трактор өөреникчиниң бүгү аныяларын долуу-биле механизастан, бүдүрүлгенин чаа дешпилелиг арганарын болгаш техниканы чоп ажыглап тургаш шиитпирлеп болур.

Ынчангаш СЭКП ТК-ның

БӨГҮН БО АРЫНДА:

ГСЧП-ниң уставының дугайында

★ ☆ ★

Капитал чурттарында ажылчы чоннарның аңгы демиселдери

★ ☆ ★

Эрткен неделяда делегей байдалында кол-кол чүүлдер

ГСЧП-ниң VI съездизинге Э. Хонеккерниң илеткели

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының VI съездизининң январь 19-та болган эртенги хуралында партияның уставының дугайында илеткелди ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары Эрих Хонеккер кылган.

Социализмни калбаа-биле тургузар дугайында съездиниң хүлээп алган программазы чүгле ГДР-ниң ниитилел хөгжүдезинге эвес, харын база бистиң партиявыстың амыдыралынга чаа үе-чаланы ажыдып турар дээрзин илеткелчи демделээн. Ол үеде партияның кол соруглазы чүдел дизе, социалистиг ниитилел тургузуун, ылангыя улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдеринге бүгү хамаатыларның киржиринге бүгү талазы-биле дузалаарында болур. Кижилер-биле ажылды эжиндер, улус массалар-биле харылзааны улам сырый тургузар, оларның чогаадыкчы инициативазын чүткүлдүг углап башкарар талазы-биле бистиң партиявыстың аргалыынга бедик негелделерни ол чорук салып турар.

ГСЧП болза делегейниң коммунистиг болган ажылчын шимчээшкининиң чардынмас бижыг кезии болурун чаа устав база катап бадыткап турарын Э. Хонеккер демделээн. Партия пролетаржы интернационализмнин принциптерин болгаш 1957 база 1960 чылдарда Москва чөвүлел хуралдарының шиитпирлерин бижыы-биле барымдаалап турар.

Илеткелчиниң демделээни-биле алырга, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин чогаадыкчы ажыглаарынга, партийжи удуртукчу органнарның ажылынга коллективтиг болур чоруктуң ленинчи принцивин улам ынай бижыглаарынга; кижиге чүдүүр чорукка болгаш оон-биле хөлбаштыр партияның иштики демократизазының үрээшкиннеринге удур демиселге үндезилээш иштики партийжи амыдыралды улам калбартыры уставта бижиттинген.

Съездиден уставты хүлээп алыр чорук партияга оон ажыл-чорудулгазының кол хоойлузун, политик-организастыг чепсекти бээр дээрзин уставты чугаалажып көрген чорук көргүскен деп илеткелчи медеглээн. Ол политик-организастыг чепсек Герман Демократтыг Республикага социализмни калбаа-биле тургузарының болгаш доозарының улуг программазын чединшкинниг боттандырар арганы бээр.

Найыралды бижыглаар

ПЕКИН. (СЭТА). Кытат биле Непалдың аразында кызыгаар шугумунуң дугайында протоколга ат салышкыны чоокта чаа Пекинге болган. Протоколга кытат талаадан КЧР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьеринниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Чэнь И, Непал талаадан — министрлер чөвүлелиниң оралакчы даргазы болгаш даштыкы херектер министри Түлси Гири ат салган.

Национал хуралды тараткан

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа Того Республиканың түр чазаа бодунуң баштайгы доктаалын парлап үндүрген.

ФП агентилелдин корреспондентизиннің Ломеден дыннадып турарын ёзугаар алырга, президент Н. Груницикийнин ат салганы ол доктаалга дүшүүр Того Республиканың Национал хуралын тарадып, республиканың конституциязын күш чок болдуруп турар.

Боттарының эргелери дээш демисел

АНГЛИЯ

Лондонуң, Манчестериң болгаш Ливерпульдуң 800 хире тудугжу ажылчыннары ажыл төлевирин бедидер дугайында негелдени деткип, Лондонга чыскаалды эрттирген. Чыскаалдың киржикчилери митингиге резолюцияны хүлээп ап, демиселди үргүлчүлээриниге бижыг шиитпирлиниң дугайында илергейлеп турар.

Англияның бүгү электростанцияларының ажылчыннары, ажыл төлевирин бедидер дугайында боттарының негелделерин хандырарын чедип алырын оралдашпышаан, профэвилелдериниң барыын үзелдинг удуртукчуларының ыйыышкыны болгаш буржуаз парлалганың талазыдан кыжаныг турзажок, оожум темпилер-биле ажылдаарын АКШ үргүлчүлеп турар.

Эрткен чылдың октябрьде Дагенемде автозаводка болган ажыл соксадыышкынның идепкейлиг киржикчилерин истеп сүреринден «Форд» деп америк автомобиль компаниязының администрациязы ойталаваан. Профэвилелиниң төлээлекчилери-биле ужурашкан соонда бүдүргүлге ээлериниң медеглээни: «35 ажылчыннардан чүгле 18 кижини ажылга катап киирер бис» дээн. Дагенемде автозаводтуң болгаш ооң чоогунда турар бүдүргүлгелериниң 400 ажыг цех даргалары митингини эрттирген. Бир эвес бүгү 35 ажылчыннарны ажылга катап киирбес болза ажыл соксадыышкының чарлаар деп профэвилелдериниң удуртукчуларын олар кыйгырган.

ФРАНЦИЯ

Францияның ажылчы чоннары, ажыл төлевирин улгаттырарын, ажыл неделязын кызырарын болгаш шөлээнии үргүлчүлээр үезин көвүдедирин негевишаан, бүдүргүлге ээлериниге удур идепкейлиг демисежип турар. Ажыл төлевирин көвүдедир болгаш ажыл неделязын кызырарын негээриниң лозунунуң адаа-биле дагжылар бир янзының ажыл соксадыышкының эгелээни — ажылчыннар, ажылдаарын соксатпайн тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка кудуладыр деп шиитпирлээн.

«Испано-Сюиза» деп автомобиль компаниязының Парижте салбырының ажылчы чоннары болгаш «Пень яройя-Кюльман» трестиң дагжылары, боттарының эргелерин камгалавышаан, кыска үениң ажыл соксадыышкының чорутканнар.

ИТАЛИЯ

Италияның 40.000 дагжылары 48 шактың ажыл соксадыышкының чорудуп турар. Ажыл соксаткаанар чаа коллективтиг керээни чарарын негеп турар. Ам италь дагжыларның ажыл төлевири үлетпүрүнүн өске адырларыныңдан 15—20 хуу куду, өске-даа европа чурттарыныңдан дыка ээээш болуп турар дээрзин «Джустициа» солун айтыкан.

АРГЕНТИНА

Аргентинаның эрге-чагырталары ажылчы чоннарның эргелериниге удур чаа шаап халдаашкынны чоруткан. Буэнос-Айресте ъаш-чем үлетпүрүнүң химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының федерациязын, суг хандырылгазының болгаш электроэнергияның ажылчыннарының профэвилелин, а ол ышкаш Авельянеда хоорайда химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелин хораап. Ол профэвилелдериниң «коммунистиг болгаш кастрочу хөделиишкиннери» хоруушкунунуң чылдаа болган.

Хоругдаттырган организацияларның удуртулгазы эрге-чагырталарның кара туразында ажылалынга удурланыышкынны илергейлеп, профэвилелдериниң эргезин катап тургускүжете чедир ажылчыннар демиселин соксатпас» деп медеглээнинер.

(СЭТА).

Ойтур шапкан

КАИР. (СЭТА). Солуннарның дыннадып турары-биле алырга, Йеменниң девискээринче сонгу таладан шургуп кирер дээн сауд-иордан хөлезиленикчилерниң чаа оралдажыышкынын Йеменниң республика чазааның шериглери ойтур шапкан. Хөлезиленикчилер атказрлавышаан, бөө-чепсээн, оон иштинде хол болгаш станоктуг пулеметтарны октапкаш барган.

Йемен кызыгаарларда үргүлчүлеп турар өнчүк-чөнгээнин дугайында айтырыгны президент Салаль биле КАР-ниң шериг-агаар күштериниң командылакчызы Сидки Махмудтуң аразынга болган ужуражыышкынга чугаалажып көрген.

Тунистен келдирткен

ПАРИЖ. (СЭТА). Алжирниң чазаа Туниске бодунуң дипломаттыг төлээлекчизин келдиртир дугайында шиитпирни хүлээп алган дээрзин Алжирниң даштыкы херектер министри Хемисти радио дамчыштыр медеглээн.

Оон мурнуу чарында тунис чазак Алжирде бодунуң алчынын кыйгыртып апарганын Франс Пресс агентилел дыннатkан. Президент Бургибаны өлүрер болгаш чазакты дүжүрер соруглганы салган турган сулчээнниң киржикчилериниң бираазинге хоргадаар эргени алжир эргечагырталар тывыскан дээрзин Тунистиң чазаа медеглээн.

Бижик билбес чорук

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың кадык камгалал, чыдыышкын болгаш социал хандырыга министри Антони Селебрезеннин Вашингтонга чүве чугаалап турган медеглээни болза, америк өөредилгеде кризис дүвүрээзиниг хемчээлдерге четкен.

Оон айыткан сан-медээлерин ёзугаар алырга, АКШ-та 8 миллион ажыг кижи бижик билбес болуп турар; чүс-чүс мун ар болгаш херээжен кижилериниң мергежилиг амгы байдалдарга дүүшпестээн. Бо бүгү —чурттуң экономиказынга таарымча чок салдарны чедирип турар.

Делегей байдалының допчулалы

ДЕ ГОЛЛЬДУҢ „АТОМНУГ" ЧУГААЗЫ.—БОТТУГ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР. АКШ-ТЫҢ ЫРАККЫ СОРУЛГАЗЫ.—КЕЗЕВЕСТИ КЕЗЕДИР. ЧҮТКҮЛ ӨСКЕРИЛВЭЭН.

Январь 14-те парлалга конференциязынга президент де Голльдуң чугаазын барыын талакы чурттарның парлалгазы чүүң-биле деңнеп биживвээн дээр боор! «Каттышкан Штаттарны чан бадытапкан», «атлантика ниитилежилгениң чүрээнче бижекти кирер шаапкан». Чаңгыс эвес, харын ийи «атомнуг бомба-биле» согугну таварыштырган дижип-даа турган. Ол чугааны долгандыр көдүрлүп үнген шуугаазын турзажок, буржуаз солуннар капитализм лагеринде чөрүлдээлериниң хамыын боттуу-биле үнелеп көөрүн, харын оон туржук ол чөрүлдээлерни төрүттүндүрген чылдагаанынарны хандыр шинчилеп көөрүн канчап-даа киреринге ам-даа белен эвес-тир» деп чылдак тыртып турар: Англия кажан-бир шагда ону дипке чедирип кээр оруска баштайгы базымнарны кылзын» деп күзелин президент чугаалаан. Мында бүгү чүве: «баштайгы базымнар-даа», «кажан-бир шаг-даа» хой уткалыг. «Ниитя рыноккка» Англияның каттыжып киреринге де Голль кончуг ырак келир үеним кылдыр бодап турар деп чүвеге бо бүгү чигзинишкинни болдурбайн турар-дыр.

«Өскерлирин» болгаш «дипче чоокшулаарын» Англиядан негевишаан, президент чүгле чамдык бараанларга артык эргелиг тарифтерден Англияның ойталаарын эвес, а эң чугула чүүлдү, тодаргайларга, бирги ээлчегеге Каттышкан Штаттарга идегел салыр политикадан Англияның ойталаан турарын барымдаалап турары ол-дур.

Канчаарга-даа барыын талакы чурттарның парлалгазының тайылбыры чогум-на шак ындыг тодаралганы кылырынга чигзинишкинни болдурбайн турар. «Ниитя рыноктуң» Америка болгаш Совет Эвилели-биле чергелештир «делегейниң үшкү күжүн» болдурарын Франциянның президентизин шырмайын турар дээрзин «Фигаро» солун демделээн. «Англия Каттышкан Штаттардан бодунуң бүрүн хамаарылгалыг эвес чоруун чарлаарын болгаш, оон чүткүлү Атлантикаже эвес, а Европаже углаан дээрзинге Англияның чөпшээрешкен турарын де Голль негеп турар» деп ол-ла «Фигаро» солун бижээн. «Ындыг болза-даа ол негелделер күүсеттинмейн барган. оон ужурунда Нассауга англи-америк дугуржулга харын Англияның чагыртырын күштелдирген... Американың агентизи болуп артарын кызымаккай күзеп турар нацияның диптиң шивээзинче киреринден далагалзаары эргежок чугула». «Де Голльдуң бодалыбиле алырга, Эстабрук—Англия мырыңай белен эвес, ол чүл дээрге Англия Каттышкан Штаттар-биле бодуңуң оңза харылзааларын соксатпаан дээни ол-дур» деп «Вашингтон пост энд таймс» солуның корреспондентизи бижээн.

Бодуңуң чугаазынга француз президент Каттышкан Штаттарның экономиктиг халдаашкынының талазыдан «дипке» кажанып турар айыылга хамаарыштыр бир-ле чүвенинг дугайын чугаалаан. «Ниитя рыноккка» Англияның киргеининиң болгаш ол рыноктуң «улам ынай калбаргланының» түңиелинде америкизинардан хамаарылгалыг болгаш Америкага удурткан нүштүг Атлантика ниитилежилгези алызында барган тургусту келир, ол удуртулга Европаның ниитилежилгезин дораан хаара тудуп алыр» дээрзин де Голль баш удур сагындырып турар. «Бо дээрге Франциянның кылырын күзеп база кылып турар чүүлү мырыңай эвес-тир» деп президент немеп чугаалаан.

НАТО-нуң «хөй национал ядролуг күштерин» тургузар дугайында Нассауга англи-америк дугуржулгага каттыжарындан де Голльдуң ойталааны болгаш бодуңуң «тыртылдырарының ядролуг күштерин» тургузарынче ооң кыымаккай чүткүлү база-ла америк албадаашкынга чагыртыр күзел чогундан болдунган. Француз туруш хөй сайныг америк болүктерге күзенчиг эвес ышкаш... «америк офицерлерниң тускай эртемнигилериниң болгаш публицистериниң хөй сайныг шуугаазының бистиң хамаарышпас чепсегленишкинивисти шыңгыы, энергиялыг шүүгүмчүлеп эгелээни» дээрзин бодуңуң чугаазынга ооң демделээнни таварылга эвес.

Де Голльдуң «антиамериканчы» хөөннерин ажыр үнелеп көөрү, барыын талакы чурттарның чамдык хайгаарлакчыларының соон дарый де Голль «НАТО-ну чарылдырарын күзеп турар» деп бадытkаар болза шын эвес болгаш эйыылдыг болур нийик. Француз монополиляларның эрге-ажыктарының шынчы ялеринде никчизи генерал де Голль социализм лагеринге удур утландырган ол шериг блогунуң калчаалыг талалакчызы болбайнаан. Ындыг болза-даа капиталистиг лагерьде чөрүлдээлериниң боттуг шынары чогум-на харын боттарының хүүда үзелдеринге чөрүштүр илереттинип турар, тус-тус монополистиг бөлүктериниң туружун камгалавышаан, чамдык политиктиг ажылдакчылар өске моноволистиг бөлүглээшкиннериниң голээлекчилеринбиле шыңгыы чөрүлээлерни кылып турарлар.

Амгы үеде капиталистиг делегейде адаан-демисел барыын-европа монополистер биле оларның океан ындында «эвилелчилериниң» аразында чидагленген. «Ниитя рынок» бодуңуң чидиг хылыжын социализм чурттарынга удур углаидырган» деп чүве билдингир. Каттышкан Штаттар «Ниитя рыноктуң» идеязын деткип тарының хүлээп көрбейн турар дугайын «Ниитя рыноктуң» чурттарынга баш удур сагындырган.

Ырак соруглганы салган америк планнарга удур де Голльдуң «үймээнин» Вашингтонга удурланыышкынга таварышканы чаягаар билдингирдир. Ак бажың күрүне департаментизи, Пентагон «Кезевести кезедир», НАТО-нуң болгаш «ниитя рыноктуң» иштинге де Голльду чаасказанзырадыры-биле онза хемчеглерни ап турар. АКШ-тың тактиказы чүдел дизе. Нассауга кылган дугуржулганы НАТОнуң аргалыг-ла болза хөй сайныг кежигүннериниң талазындан деткинирин чедип алырында болгаш дугуржулганы боттандырарынга баштайгы базымнарны кылырында болур. «Вашингтон пост энд таймс геральд» солуннуң хайгаракчызы Мардер Каттышкан Штаттар «бодуңуң туружуңга» бүрүн шиитпирлиг деп демделеп, «АКШ, Англия, Барыын Германия, Италия болгаш өске-даа чамдык чурттар составтыг кылдыр «хөй национал ядролуг күштерин» тургузуп болурунуң дугайында бодалды чугаалаан.

Амгы үеде Лондонда шериг министрииниң дузалакчызы Нитцеге баштаткан америк тускай эртемнигилер биле англи генералдарның аразында «Нассауның планын» херек кырынга боттандырар дугайында, чугаалажымышкынар чоруун турар.

«Хөй национал ядролуг күштерин» тургузарының идеязынга Боннуң чүдүүр чоруун Каттышкын Штаттарның чедип апканын. Барыын Германияга чоруп турган күрүне секретарының оралакчызы Болдуң НАТОнуң ядролуг күштеринге «кадыг контрольдуң» перспективазы-биле сагыш чөвадып тургаш: кайнлер Аденауэрни бодуңуң аймынга дораан киирип алганын кижи чайгаар чүве эвес-тир. АКШ-тың бодан турарыышкаш мындыг хевирлиг «хөй национал ядролуг күштер» (годаргайларга америк контролыга бүрүн турар) ядролуг чепсектиң дугайын күзеп турар барыын-герман империалистерге канчап-даа таарымсаг болбайнаан. Ындыг болза-даа олар мындыг принцип-биле хөделип турар. салааны сунгаш, холду сунуп болур, а оон соонда «атомнуг клубче» шүргуп киреп болгаш ядролуг чепсекти бодуңуң туралааны-биле башкарар. Боюңуң парлалгазы ол бодалдарның дугайын шуут бижип турар.

Итали премьер-министр Фанфаниниң Вашингтонче аян-чоруун де Голльду түскайлаар дээр АКШ-тың бодалдарының планы кылдыр көөр болза чогуур. Фанфанице кичээнгей салып турарының ёзугун көргүскен. Парлап үндүрген дыннадыгда чугаалап турары болза, «Кеннеди биле Фанфаниниң кылган чугаалажышкынынары оларга таарымчалыг болгаш боттуг байдалдарга» болгулаан, ынчаарга Итали премьер-министр «хөй национал ядролуг күштерин» тургузар дугайында АКШтың саналын «кледе сомуургап турган», а ол ышкаш «ниитя рыноккка» кирер дугайында Англияның дилээн деткээн».

Брюссельде январь 14-те катап эгелээн чугаалажымышкынарның киржикчилери (ол үүн барыын талакы чурттарга болуушкуннар-биле ёзулуг-ла байлак үүн болган!), парлалганың дыннадыгларын барымдаалаш ап көөрге, «ниитя рыноккка» Англияның киреринге хамаарыштыр де Голльдуң туружун буруу шаап турар. Ындыг болза-даа Француз президент оны баш удур көрбээн дип бодавас болза чогуур. Бо таварылгада де Голльдуң туруштары быжыг: «ниитя рыноктуң кежигүннериниң аразынга шиитпирлер чаңгыс үн-биле хүлээп алдынып турар, ынчангаш де Голль «ниитя рынокту» буза тепсир деп кыжаннырынга чедир кызымаккай чорукту илергейлеп турар. Англи болгаш америк планнар боттанган турар деп бодавайн турар. «Ниитя рынок» талазы-биле эвилелчилерниң аразынга чарлышкынының болдуна берип болуруун Француз парлалга ам безин илередипкеп. Чижээлээрге, «Пари пресс-энтрансижан» солуннуң айтып турганы болза, бир эвес «алдының» аразынга чарлышкын херек кырынга болу берзе... ийи таланың экономиктиг дугуржулгаларынга идегээр апаар ужурлуг».

Кезевес де Голльду кезедирин Каттышкын Штаттар чедип ап шыдаар деп бе? Капиталистиг делегейниң хөгжүдезинде айыткан угланышкыннар кандыг-даа таварылгада читпес. Империализм лагеринде боттуг чөрүлдээлер улам чидигленир. Чүвениң ужурум эң хандыр билип чоруур буржуаз хайгаракчылар ону билип турар. «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Миддлтон, соңгу-атлантика ниитилежилгениң кежигүннериниң бот-боттарының аразында харылзааларының перспективаларының дугайын чугаалап тургаш, мынчаар айтып турган: «Европаны узургурувун америк соруглазы ye эрткен тудум-на бергедей бээр. Европа — аңаа Англия бар бе аъш чок бе—үенин эртери-биле Вашингтонның удуртукчу айтышкыннарына дыннангыр болур чоруктуң ээээжээри чайлаш чок. Ол чоруг болза Европа, боду экономика болгаш политика талазы-биле иледе күчүлүг единица болу бээри-биле тайылбырлаттынар».

С. ИВАНОВ.
(СЭТА).

Совет шыдыраачылар даштыкыда

Юрий Авербах биле Давид Бронштейн Голландиниың Бевервийкте болуп эртип турар гроссмейстерлерниң хөл-шыдыраа фестивалында киржип турар. Бистиң гроссмейстерлеривистиң хөй хайым болгулаан саннары оларны улуг-да өөделетпейн келген. Сес салыгның сөөлүнде көскү черде элээде ооларның делегей чемпионуну—югослав мастер Бруно Парма чоруп турар. Бронштейн — 4,5 санныг, а Авербах—аңаа чартык сан четпес. Бевервийкте херээженнериниң шыдыраа маргылдаазы база эгелээн. Елизавета Быкованы тинлээн соонда, хөл-шыдыраа талазыбиле делегей чемпиону болган Нона Гаприндашвили ында бир-ле дугаар киржип турар. Оон ында чоогунда кады болуп турары бистиң мастерливис—Авербахтың болгаш Бронштейниың шиитпирлиг ойнаарынга дузалаар-даа чадавас ирги бе?

(СЭТА).

Бөгүн республикага шоодуг эвес булуттарлыг, хар чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы: республикага 27—32 градус, Кызылга—30—32 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ЯНВАРЬ 23-те

«НАЙЫРАЛ»:

«Дагларда застава» 10, 12, «Сафра» (делгем экраннуг) 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«НАА-ХЕМ»:

«Маадырның дуңмазы» 11.15, 1.15, 3.15, «Шериг хөгжүмү» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

«Одиссейниң чер кезип чараанары» 2.30, «Куда совлүнде» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Аас-кежиктиг бол, Ани» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шагинкин-Красноармейскаа көшүүнүң бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харылсалгалыг секретарының болгаш харылсалгалыг дежурныйның 23-35, көзээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдыраа болгаш культура амыдыраа киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киллизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС — 00021. Чагыг № 94 Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ЯНВАРЬ 24 ЧЕТВЕРГ № 20 (5424).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

ОЛ—БАШКЫДАН ХАМААРЖЫР

Бистиң чуртувустуң муң-муң мурнакчы башкылары болгаш чүс-чүс башкылар коллективтери өөреникчилерни бир клазынга ийи чыл өөредирин чок болдурары дээш чүткүлдүг ажылдап, хөй талалыг, байлак методиктиг аргаларны ажыглап турарлар. Ийи чылчылар биске турган болгаш турар-даа ужурлуг дээр шын эвес, эргижирээн «аарыгдан» уштунуп болурунуң хемчеглери бар, ол болза башкының бодундан улуг хамааржыр дээрзин оларның ажылчорудулгазы амыдырал кырынга бадыткан көргүскен.

Манаа чижек кылдыр Липецк областың башкыларының дуржулгазын ап көрээл. Ында 400 ажыг школалар (оларның иштинден чүс ажыы—ортумак болгаш сес чылдың) ийи чылчылар чок ажылдап турар. Оларның ажылының чедиишкинниг кол чүүлү болза, кичээл бүрүзүн бедик идейлиг деңнелге эрттирип, бүгү кичээлдиң дургузунда өөреникчиниң чаңгыс-даа минутаны халас эрттирбейн, идепкейлиг өөренирин чедип ап турары болур.

Өөреникчини ол клазынга ийи чыл өөредирин чок болдурарының айтырыы бистиң республикага сөөлгү үш чылдардан бээр чедиишкинниг шинтпирлеттинип турар апарган. Кызылдың № 5 эге школазының башкызы Екатерина Ивановна Лубошникова 1960—1961 өөредилге чылындан бээр бодунуң клазынга чаңгыс-даа ийи чылчылар чок ажылдап келген. Хөй чылдарда эге класстарга ажылдап келген дуржулгалыг башкы Екатерина Ивановна чаа теманы өөредирде, ону мурнундагы өөреткени-биле харылаштырып, чыдып каап турар өөреникчилерни кичээлдерге колдадыр айтырып, оларже улуг кичээнгейни салып, класстан дашкаар үеде немелде дузаламчы кылдыр, өөреткен чүүлдерин катап-катап тайылбырлап берип турар.

Шагаан-Арыгның № 1 школазының биология башкызы Татьяна Яковлевна Знаменская класстан дашкаар үеде өөреникчилерни хемче, аъргаже экскурсияладып, кожазында «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-агыйы-биле таныштырып, ол-ла көрген, билген чүүлдерин уругларның боттарынга кичээл үезинде чугааладып, бижимел ажылдарны кылдыртып турар. Ындыг арга-методтарны ажыглап тургаш, эш Знаменская башкылап турар эртеминге бирги чартык чылда чүс хуу өөредилгени чедип алган.

Бистиң республикада чүгле тус-тус башкылар, класстар эвес, а бүдүн-бүдүн школалар безин ийи чылчылар чок ажылдаар деп сорулганы салып алганын билир болгай бис. Улуг-Хемде «Х Улуг-Хурал» колхозтуң Кара-Тал эге школазы (эргелекчизи Кыргыс Киим-оол) үш чыл улаштыр ийи чылчылар чок ажылдап турар. Ындыг болза-даа ындыг школалар республикада дыка эвээш болгаш чүс хуу өөредилгелиг школа дээш демисел бисте чогуур хөгжүлдени албайн турар, ынчангаш бо талазы-биле ажылды күштелдирери чугула.

Ийи чылчыларның бар болуп турары чүнүн-биле тайылбырлаттынарыл? Ол, чүнүн-даа мурнунда, башкылал ажылында чамдык сандараңгай чоруктуң уржуктары-дыр. Багай өөренип турарларга чогуур үезинде ёзулуг дуза чедирбейн баарындан ол өөреникчилер өөредилге чылының эгезинден бээр өөрүнден чыдып каап эгелээр. Өөренип шингээдип албаан тема, оон-биле кады, багай демдектер ол өөреникчини сөөлүнде кээп, клазынга катап өөренир, харын-даа чурум чок, школазын ара кааптар чорукка чедирип болур. Ындыг таварылганы болдурбазынче башкылар кичээнгейни бичин-даа кошкадып болбас.

Чаа чүүлдү шингээттирери-биле кады мурнунда өөренгенин үзүктел чок харылзаштырар, кичээл үезинде бүгү классты чаңгыс аай эвилелдээр, эртем бүрүзүнге хөй-хөй практиктиг мергежилгелерни кылдырар кылдыр кичээлдерни ынчаар организастаары ажыктыг. Кошкак өөренип турарларны кичээлдер соонда, азы улдун төнгенде эвес, а ол-ла кичээлге «өрү тыртар», оларга барла аргалар болгаш күш-биле дузалаар, өөреникчиниң чедиишкин бүрүзүн мактаар, өскелерге дыңнадыр херек. Өөреникчи бүрүзү-биле ажылдаарының бо ажыктыг аргазын башкылар эштер А. Б. Маскыр (Тес-Хем), К. Н. Иванова (Каа-Хем), М. И. Коростелева (Шагаан-Арыг), М. П. Ермишкина (Кызыл), Л. К. Дожувай (Тожу) болгаш өске-даа чамдык мурнакчы башкылар чедип ап турарлар.

Бирги чартык чылда Кызыл хоорайның, Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктин, Таңдының болгаш Барыын-Хемчиктиң школаларында өөредилге хуузу эн-не куду болган. Бо районнарда ниитизи-биле үш мун ажыг өөреникчи янзы-бүрү эртемнерге багай өөренген. Тыва школаларның өөреникчилери бирги чартык чылда орус дылга 3171, математикага 3200, тыва дылга 1000 ажыг кижи багайларлыг болган. Мындыг куду түннел чүден болганыл? Ол болза школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны амыдырал-биле, хүн бүрү хөгжүп, сайзырап орар чаа чүүл-биле кошкак холбаштырып, өөреникчи бүрүзүнүн онзагай аажычаңын: оон өөредилгээ сундулуун, негелделерин, амыдырал-чуртталгазының байдалын, четпестерин ханызы-биле өөренип көрбейн турарындан хамааржыр. Оон ынай, өөреникчилери хөй багай демдектерлиг болган, арифметика, орус болгаш тыва дыл башкыларының харыысалга чок ажылдаанын айтыр херек.

Улуг-Хем районнуң 5000 ажыг өөреникчилеринден бирги чартык чылда 616 кижи багай өөренген. Ол-ла үеде кандыг-даа чылдагаан чокка район школаларындан 19 өөреникчи школазын ара каап, өөренместей берген. Оларның хөй кезин «аарыг», «өөрени албас», «ада-незинин аайы-биле өске школада барган» дээн ышкаш, тодаргай эвес, будулгаазынныг чылдагааннар-биле өөренмейн турарлар. Оларны школага дүрген келдиртир дээш райкүүском болгаш оон улус өөредилге килдизи (эргелекчизи эш Шанна), черчерде көдээ Советтер шинтпирлиг хемчегни албайн, олутпай ёзу-биле ажылдап турар. Ол өөреникчилер, багай өөренгеннер ышкаш, база-ла силерге өрелиг арткан дээрзин утпас ужурлуг силер. Эрткен өөредилге чылында бо районнуң школаларындан хөй-хөй уруглар өөредилгезин база-ла чылдагаан чок кагган. Бо шыдажыр аргажок четпестер Улуг-Хемге моон сонгаар катаптавас ужурлуг.

Коммунизмниң тургузукчулары — бистиң школачыларывыстың келир үеги кижизидилгезинге, билиг-мергежилинге делгем орукту ажыдып эгелээр эге класстарга ийи чылчыларның бар турары школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга дыка шаптыктыг болгаш эптежип болбас чорук-тур. Оон дугайын эге класстарның башкылары шынгыызы-биле боданыр херек. Багай өөренип, чыдып каап турарларны өске өөрүнүн деңнелинге чедирер дээш өөредилге чылының арткан ийиги чартында улуг күштү, аргаларны үндүрүп тургаш ажылдаар сорулгалыг бис.

«Коммунизмче шилчилге болза кижилерни... хөй-ниити болгаш күрүне амыдыралының, эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү талаларынга идепкейлиг ажыл-чорудулганы кылып шыдаар коммунистиг медерелдиг болгаш бедик эртем-билиглиг кылдыр кижизидерин база белеткээрин айтып турар» деп, СЭКП-ниң чаа Программазында айыткан. Бо улуг сорулганы күүседирин — школага өөредилге ажылын үндезини-биле экижидерин, бир клазынга ийи чыл өөренир чорукту чок болдурарын башкылар коллективтеринден, улустун башкызындан, партия, совет ажылдакчыларындан негеп турар.

ГСЧП ТК-ның пленуму

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-тиң VI съездизинден сонгуткан ГСЧП Төп Комитединиң бирги пленуму январь 21-де болган. АДН агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, ТК-ның бирги секретарынга В. Ульбрихтини чаңгыс үн-биле сонгаан. Фридрих Эберт, Курт Хагер, Герман Матерн, Альберт Норден, Пауль Фернер, Пауль Фрелих, Эрих Хонеккер, Эрих Мюккенбергер, Вилли Штоф, Герберт Варнке, Отто Гротеволь, Бруно Лейшнер, Альфред Нейман, Вальтер Ульбрихт оларны ТК-ның Политбюро кежигүннеринге чаңгыс үн-биле сонгаан.

Эрих Апель, Георг Эвальд, Гюнтер Миттаг, Герман Аксен, Герхард Грюнеберг, Маргарете Мюллер, Карл-Гейнц Барч, Вернер Яровински, Хорст Зиндерман оларны Политбюро кежигүннеринге кандидаттар кылдыр сонгаан.

ТК-ның секретарьларынга: Вальтер Ульбрихтини — ТК-ның бирги секретарынга, Герхард Грюнебергти, Гюнтер Миттагты, Курт Хагерни, Альберт Норденни, Эрих Хонеккерни, Пауль Фернерни сонгаан.

Партия контролюнуң төп комиссиязының даргазынга Герман Матерни, а төп ревизия комиссиязының даргазынга—Фриц Геблерни сонгаан.

Н. С. ХРУЩЕВ СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАРНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

ВОНСДОРФ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). ГСЧП-ниң VI съездизинге СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев январь 22-де Германияда турар совет шериглериниң болүүнүн дайынчыларынга аалчы болуп чораан. Н. С. Хрущев-биле кады СЭКП-ниң төлээлериниң кежигүннери А. И. Аджубей, П. А. Сатюков, Германияда совет шериглериниң болүүнүн кол командылакчызы армия генералы И. И. Якубовский, шериг чөвүлелиниң кежигүнү генерал-полковник С. П. Васягин база бар турган.

Гарнизоннуң бодунуң составы, болүктүн өске-даа кезектеринден Вонсдорфка келген төлээлекчилери, шериг албанныгларның өг-бүлези Н. С. Хрущевту чүректиң ханызындан уткаан.

Бодунуң Төрээн чуртундан ыран Германияда турар совет шериглериниң болүүнүн дайынчылары боттарының патриотчу хүлээлгелерин күүседиринге кандыг-даа үеде белен дээрзин митингиге чүве чугаалааннар Н. С. Хрущевка, СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бүзүредип турганнар.

Митингиге Н. С. Хрущевтуң чугаазын чыылганнар изии-биле уткаан. Н. С. Хрущев СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың мурнундан дайынчыларга байыр чедирип, албанга, өөредилгеге болгаш хуузунда амыдыралынга чедиишкиннерлиг болурун оларга күзээн.

СЭКП-ниң төлээлери Берлиндөн үнүпкен

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ниң VI съездизинин ажылынга киришкен СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев баштаан СЭКП-ниң төлээлери Берлинден Төрээн чуртунче январь 22-де үнүпкен.

Чөөн вокзалга төлээлерни ГСЧП ТК-ның бирги секретары В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюрозуңуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттары база ГДР-ниң өске-даа удуртукчу ажылдакчылары үдээн.

Вокзалга Н. С. Хрущев биле В. Ульбрихт олар чүве чугаалаан.

СЭТА-ның дыңнадыы

„Марс-1" ужудуушкунда

«Марс-1» деп станция-биле эзлчеглиг радио харылзаазын январьның 15-тен 22-ге чедир чоруткан. Эртем информациязын, станцияның системаларының болгаш агрегаттарының ажылының дугайында медээлерни станциядан алган. Станция-биле радио харылзаазы эки, бердинген команда станцияга бүзүрелдиг чедип турар.

Январьның 23-те Москваныы-биле 9 шак турда станцияга чедир хемчээл 39 миллион километр болур. Станцияның астрономиктиг координаттары мындыг болур: дорт үнери — 6 шак 24 минута, ийленири—35 градус 27 минута.

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫН ДЕПТЕР КЫЛДЫР ПАРЛААН

МОСКВА. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге 1963 чылдың январь 16-да эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын Күрүненин политиктиг ном үндүрер чери дептер кылдыр парлап үндүрген.

Дептерни массалыг тираж-биле парлаан.

Депутаттарга дыңнадыг

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин үшкү сессиязы 1963 чылдың январь 25-те эртенгинин 10 шакта республиканың Хөгжүм-шин театрының бажыңынга ажыттынар.

Чеди чылдың бешки чылының баштайгы айында

Тес-Хем эргелелдиң ажыл-агыйларындан ажыл-ишчи допчу медээлер

«...ТЕРГЕНИ—КЫЖЫН БЕЛЕТКЭЭР»

Нарында «Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары чеди чылдың бешки чылының часкы хову ажылдарынга белеткелдерин күскээр кыжын-на организастыг чорудуп эгелээн. Ам колхозта 6 трактор, 8 сеялка, 3 андазын, 23 илиирлер хову ажылынга белеткеттинген. Септелге ажылы үргүлчүлевишаан. Бо чылдың тарылгазынга 1150 га черни механизаторлар эрткен күскү аңдарылга-биле белеткээн. Мооң мурнунда Нарынның шөлдеринге ынча хире күскү чер аңдарылгазы чоруттунмайн турган.

Мурнакчы тракторист эш Чигжитке баштаткан звено ам тарылга шөлүнде тус черниң чемишчидилгези — өдекти сөөртүрүнче эгелеп кирипкен.

1963 чылдың бирги кварталында күрүнеге эът болгаш сүт дужаарының планын чедиишкинниг күүседиринге чогуур кичээнгейни салып турар. Январьның бирги чартында колхоз квартал планынга киириштир 20,2 центнер хаван эъдин, 1342 кг сүттү саткан.

АГААРДА «ДҮЖҮТ» АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ

«Ак-Эрик» колхозтуң Агарда хойжулары чымыштыг, харыысалгалыг ажыл-иште турар. Хойлар оолдап эгелээн. Кодан хойнуң эзлчеглиг оолдаашкынындан чаш төлдү бүрүн камгалап алыры дээрге хойжуларга «дүжүт» ажаап алыышкыны-дыр. Менди ажаап өстүрген хураган бүрүзү немелде эът болгаш дүк.

Колхозтуң Агарда хойжуларының кыштагларында чеди чылдың бешки чылының баштайгы айының бирги чартында 2100 баш хойлар төрээн. Оон 2062 хураган менди камгалап алдынган.

Хүр кыштаглаашкын болгаш төрээн мал бүрүзүнүң чаш төлүн менди камгалап алыры дээш бригадалар болгаш хойжулар аразында чарышка эки түңнелдерин чедип ап турар хойжулар бар. Чижээ, Б. Балчыр — 180, Д. Лацаа—160, О. Сырлаа—160 хураганнарны онча-бүрүн камгалап ап, доруктуруп турар.

Агарның хойжулары РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш черчер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган чарышка база хаара туттунган.

• • •

«Тес-Хем» совхозтуң Александр Кармага баштаткан бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазында хойлар база оолдап турар. Январьның эгезинден бээр төрээн 310 хойлардан 315 хураган менди камгалап алдынган. Дуржулгалыг хойжу эш Мөңгүн-оолдуң коданында ам төрээн 85 хойларның 89 хураганнары онча-бүрүн. Аныяк хойжу Сарый-оол баштайгы төрүттүнген 117 хураганнарны чидириг чокка доруктуруп турар.

60 ХАВАН, 139 ШАРЫЛАР...

— Бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планын чедиишкинниг күүседир төлээде, кандыг хемчеглерни алыр ужурлуг бис—деп, айтырыгны мал кыштаглаашкынының эгезинде-ле шинтпирлээн бис—деп, Өвүрнүң «Коммунизмче орук» колхозунуң даргазы эш Самбылдай бистиң-биле беседага харылаан. Ол сорулга-биле тургузу азыралга 139 аныяк шарыларны, 60 улуг хаваннарны тургускан. Колхоз баштаар черн ук малдарның чемгерилгезин, семиртилгезин доктаамал хайгаарап турар.

Колхозтуң хойжуларының кыштагларында 1963 чылдың санынга немежир чаш хураганнар хонук санында көстүп кээп турар. Январьның баштайгы он хонуунда 500 ажыг хойлар төрээн. № 2 бригаданың улуг хойжузу Дажы Доржунуң коданында 144, № 3 бригаданың мурнакчы хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Сепейниң коданында 76 хураганнар менди ажаап алдынган.

АВАШКЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Тере-Хөл» колхозтуң Сарыг-Хөлде төп сүт-бараан фермазының коллективи 1962 чылда чедиишкинниг ажылдаан. Саанчыларның болгаш кадарчыларның чүткүлдүг күш-ажылы-биле колхоз күрүнеге 120 тонна сүттү садар тургаш 140 тонна сүттү саткан. Тус чер уксаалыг инектен хөй саалда дээш саанчыларның чарыжынга Зинаида Мөңмаа, Чечек Мөңмаа авашкылар дээре көргүзүглерлиг болган. Дуржулгалыг саанчы коммунист З. Мөңмаа аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден чылда 1149 кг сүттү саггаан, а уруу комсомолчу Чечектиң көргүзүү оон-даа бедик—1380 кг болган.

Чеди чылдың бешки чылында авашкылар ол чедип алдынган чедиишкиннерин улам быжыглаар болгаш көвүдедирин шинтпирлээн.

Ук сүт-бараан фермазының коллективи январь айда инектерин силос болгаш сиген-биле чемгереринге улуг кичээнгейни салган. Эки чемгерилге, тургузу азырал хөй сүт дээш демиселдиң чедиишкинин хандырар дээрзин олар ам-на быжыы-биле билген. Мал чемгерер серилиг кажааны туткан.

Фермада кызыл булуң болгаш чунар бажың ажылдап турар. Саанчылар, кадарчылар зооветеринария херээн өөренип турар.

1963 чылдың санынга төрүттүнген 10 бызааларны саанчылар менди доруктуруп турар.

— Сарыг-Хөл фермазының коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышта база хаара туттунган — деп, ферма эргелекчизи Алексей Чигден чугаалаан.

Хендергениң малчыннарында

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырында 3000 ажыг хой, 200 ажыг инек кыштап турар. Малдын деңгилдези эки. Немелде чемнер четчир.

Малчыннардан Д. Чымба, Д. Бегзи-Хуурак мал оолдаашкынынга баш бурунгаар эки белеткенип, чаш хураганнар доруктурар чылыг кажааларны тудуп алган. Сөөлгү хүннерге чедир бо салбырдан 160 ажыг хой хураганнаан. Хураганнар четче доругуп турар.

Салбырның малчыннары чеди чылдың бешки чылында төрүүр 100 хойдан 110 хураганны, 100 инектен 85 бызааны доруктурар, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,3 кг дүктү кыргыыр деп хүлээнгеннер.

Республикада тракторлар септелгезиниң дугайында медээ

(Январь 20-ге чедир хуу-биле)

Районнар	Капитал болгаш агар септелге-биле септээни
Каа-Хем	74,1
Бии-Хем	51,5
Таңды	50,0
Тожу	26,7
Таңды эргелели	53,3
Тес-Хем	55,7
Өвүр	40,0
Тес-Хем эргелели	51,6
Чөөн-Хемчик	58,4
Улуг-Хем	44,1
Барыын-Хемчик	40,6
Чөөн-Хемчик эргелели	47,3
Оон иштинде совхозтар:	
«Көк-Тей»	89,5
«Сукпак»	66,7
Дуржулга станциязы	65,2
«Сүт-Хөл»	64,5
«Тээли»	60,7
«Улуг-Хая»	59,4
«Чыраа-Бажы»	51,6
«Элегес»	47,5
«Өөк»	47,4
«Найырал»	43,5
«Межегей»	42,2
«УТКА 25 чылы»	40,8
«Шекпээр»	40,0
«Тес-Хем»	38,5
«Тинлелге»	37,4
«Барлык»	31,9
«Тыва»	24,1

Республиканың ажыл-агыйлары тракторлар септээриниң чыл планын ниитизи-биле 50,8 хуу, оон иштинде колхозтар—55,7 хуу, совхозтар—47,5 хуу күүсеткен.

МЕХАНИЗАТОРЛАРДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң механизаторлары часкы тарылгаже эки белеткелдиг кирер дээш техниканы шынарлыг септеп турар. Механизаторлар чоокку үеде 1 «ДТ-54», 2 «Беларусь» тракторларны, 5 андазынны, 85 илиирни, 8 сеялканы база Чадаана РТС-ке 9 «ДТ-54» тракторну септеп доосканнар. Ам арткан 5 андазынны, 25 илиирни, 4 сеялканы болгаш өске-даа чепсек-херекселдерни соңгулда бетинде доозар сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

Механизаторлар М. Бертик-оол, С. Доржулдай, Д. Фина, И. Шериг-оол, М. Хевек-оол, О. Мандыкпан болгаш өскелер-даа септелгеге идепкейлиг киржип, хүн нормазын ажыр күүседип келгеннер.

Балгазынчылар бедик дүжүт дээш

Таңды районнуң Балгазында «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң тараажылары сөөлгү чылдарда тараа культураларының дүжүдүн элээн бедиткен. Ылаңгыя 1962 чылда колхозка тараа культураларының ортумак дүжүдү 15,4 центнер, оон иштинде кызыл тастын—16 центнер болган. Колхоз күрүнеге 4500 тонна тарааны садар тургаш, 5960 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Балгазынның шөлдеринге дүшкен улуг хар тараажыларның сеткилин өөртүп турар. Ынчанза-даа чүгле бойдуска чалбараан олурар болза эки түңнелдер чедип алдынмас болгай. Ынчангаш механизаторлар болгаш колхозчулар тарылгага белеткелче күштү салып турарлар. Тараа культураларының ийи мун тонна үрезиннерин арыглаан болгаш шынарын хынаан. Одуругларының аразын сайзырадыр культураларның шөлдеринге 4 мун тонна өдекти сөөртүп төгер дээш ол ажылга машиналарны тускайлаан. Олар № 1 сүт-бараан фермазында белеткээн өдекти сөөлгү хүннерде шөлдерже үргүлчүлеп сөөртүп турар. Январь 20-ге чедир 700 тонна ажыг өдек шөлдерге төктүнген.

Колхозтуң септелге мастерскаязында тракторлар септелгезинде хову ажылының үш бригадаларының механизаторлары ажылдап турар. Бригадалар боттарынга хамаарышкан тракторларын септеп турар болгаш аразында социалистиг чарыштыг. Январь 20-ге чедир ниитизи-биле 15 тракторну септээн.

— Бистиң септелгевистиң шынары багай эвес. Бригадаларның септекчилериниң ажылын септээн тракторлар кайы хире шынарлыг болганындан көрүп турар. Септелгеден үнген тракторну хынаарынга кол инженер В. Вяткин, септелге мастерскаязының эргелекчизи Н. Сухов болгаш тус-тус бригадаларның бригадирлери киржир. Олар септелге бүрүзүнге актыны тургузар—деп, бирги бригаданың бригадири эш Е. Ильих чугаалады.

Септээр тракторлар ам-даа 15. Септелгениң темпизи айыткан графиктен дыка озалдап турар, оон чылдагааны артык кезектер четпезинде деп бригадирлер тайылбырлап турар. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге хол дегбээн. Мастерскаяның ишти чүгле тракторлар септээринге өйлежип турар болганындан өске чепсек-херекселдерниң септелгезин аңаа чорудар арга чок болуп турар.

Курскиниң механизаторларының кыйгырыын ёзугаар ажылдаар күзелин илередип, тракторлар септелгезин март 1-де доозарын механизаторлар шиитпирлээн. Ол үеде көдээ ажыл-агыйның өске чепсектериниң септелгезин база чорудар.

Балгазында механизация училищезинде 15 колхозчуларны механизатор мергежилге өөредип турар. Олар неделяда дорт катап өөренип турар болганда часкы тарылганың үезинде тракторну башкарып шыдаар болуру чугаажок.

ОЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар республика типографиязының коллективинде цехтерниң, мурнакчы кижилерниң аразында социалистиг чарыш улам калбарып турар. Квартал санында чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир кызыл түкчугаштарны, вымпелдерни тыпсырын практикалап турар. Ол коллективте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилери чоокта чаа болуп эрткен слётка бедик хүлээлгелерни алганнар.

ЧУРУКТА: мурнакчы өрүкчү Н. Гуреева.

Республиканың Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зының коллективи эрткен чылын күш-ажылчы улуг чедиишкиннерин чедип алган. Үшкү кварталдың түңнелдеринде ол коллектив СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. АТК-ның чолаачылары коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демиселге бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Чурукта: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы чолаачы И. Лопатин чоокта чаа болуп эрткен слёттун индиринден хүлээлге ап тур.

Фотолар В. Лутковтуу.

Түңнелдерни болгаш сорулгаларны чугаалашкан

Колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Таңды эргелелиниң колхозтары болгаш совхозтары 1962 ажыл-агый чылын багай эвес түңнелдерлиг дооскан. Ол дугайын январь 21-де болган эргелелдиң чөвүлелинге түннеп чугаалашкан болгаш 1963 чылдың сорулгаларын тодараткан.

— Тарылга шөлдериниң тургузуун экижиткениниң болгаш тарылганы калбартканының түңнелинде 1961 чылдагызы-биле деңнээрге эрткен чылын тараанын ниити чыылдазы 190 мун центнер, силос 81 мун тонна хөй болган. Төрээн чурттун шыгжамырынга 5 миллион 647 мун пуд тарааны азы пландан ажыр миллион пуд хөйнү берген—деп, эргелелдиң начальниги эш Н. Куценко илеткелинге чугаалаан. Эргелелдиң ажыл-агыйлары ниитизи-биле сүт, дүк бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын, а эътти күрүнеге садарының планын күүсеткен.

Оон-биле кады илеткелчи болгаш хуралдың киржикчилери: партия комитеттериниң бирги секретарьлары, райкүүскомнар даргалары, совхозтарның директорлары, колхозтарның даргалары, тускай эртемниглер болгаш өскелер-даа эрткен чылдың чамдык түңнелдериниң дыка чедимче чок болганын хуралга шүгүмчүлелчи ёзу-биле демдеглээннер. 14 колхоз планныг орулгаларны чедир албайн, харын каражалыг болганнар, барык бүгү совхозтар планда көрдүнгенинден эвээш орулганы алганнар.

Бүдүрүлге эргелелиниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң талазындан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин куду деңнелдиг удуртуп турарының түңнелинде бар курлавырлар, аргалар, ылаңгыя чер болгаш техника четче ажыглаттынмаан, планда көрдүнген дүжүт чедир алдынмаан болгаш мал ажылы улуг хожудаашкында турбушаан.

Эргелелдиң колхозтарының, совхозтарының мурнунда эң харыысалгалыг болгаш күженишкинниг ажыл чеди чылдың бешки чылының тарылгазы болур. Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң, үрезин белеткелиниң, кышкы агротехниктиг хемчеглериниң болгаш механизатор кадрларны белеткээр талазы-биле бар улуг четпестерни чайладырының хемчеглерин хуралга чугаалашкан.

Улуг дүвүрээзинниг байдал болза мал кыштагладыышкыны болур. Хөй-хөй ажыл-агыйларның кыштаглаашкынга багай белеткенгениниң, улуг хар дүжүп, кыштың байдалы бергедеп турда-ла шиитпирлиг хемчеглер албайн турарының түңнелинде ниитиниң мал ажылынга улуг каражаны чедирип, моон соңгаар оон-даа артык бергедээшкинге таваржырының мурнунда туруп турар. Эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы эш В. Серяковтуң саналынга көргүскен чижектери хуралдың киржикчилерин дүвүретпес аргажок болган. Кыштаглаашкынның чүгле үш айларының дургузунда 470 ажыг мыйыстыг бода малды, 2681 хаванны, 1726 хой, өшкүнү эргелелдиң ажыл-агыйлары өскүнган болгаш ам арган-дорган малдың саны көвүдеп, кыштың байдалы улам бергедеп турар. Ындыг турбуже, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери онза хемчеглер албайн турарын хуралга шынгыы демдеглээн. Бии-Хем районда «Хадын», Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтарда, «Тинлелге» совхозта болгаш өске-даа ажыл-агыйларда каш-каш чүс мал багай ажаалда, азыралдың, кажаа-биле хандырбаанының хараазындан өлген.

Ам ажыл-агыйларның, бүгү хөй-ниитиниң күжүн мал ажылынче мобилизастаар, бар мал чемнерин шын ажыглаар, мал чемнериниң соортүлгезинче транспортту, хар далбыйлаарынче тырттар күштерин эвилелдээр, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче хүн бүрүнүн кичээнгейни салыр болгаш бергедеп турарларга немелде күштү бээр, мал кажааларын тудар, чылыглаар, ылаңгыя чаш малга чылыг кажааларны белеткээр хемчеглерни чер болганга ап чорудар.

Таңды эргелелиниң ажыл-агыйларынга бо чылын хой, өшкүнүн баш санын эрткен чыл-биле деңнээрге 21 хуу, мыйыстыг бода малды — 10,2 хуу, оон иштинде саар инектерни—21 хуу өстүрер болгаш хаванны 21750 баш чедирер. 5808 тонна эътти, 13490 тонна сүттү, 334,6 тонна дүктү бүдүрер. Бо айыткан сорулгаларны күүседип алыры мал кыштагладыышкынын канчаар эрттиргенинден кол хамааржыр.

Колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Таңды эргелелиниң районнары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш 1963 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле салып турар улуг сорулгаларын чүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседирин хандырар курлавырлар болгаш аргалар бар дээрзин хуралдың киржикчилери чугаалап турганнар.

Үш ажыл-агыйда ажыл-херектер

Совет кижилер 1962 чылды улуг чедиишкиннер-биле дооскан болган чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш төөгүлүг чедиг чылдың бешки чылының онаалдаларын күүседиири дээш күжениишкинниг ажылдап киришкеннер.

Эрткен чыл болза чүгле үлетпүр будурүлгезинин талазы-биле чедиишкиннер-биле демдеглеттинген эвес, харын совет улус кодээ ажыл-агый продуктулары будурерин ковүдедириве улуг чедиишкиннерни чедип алган.

«Чыл түңнелдерин үндүрер болган тараа будурерин база садып алырын ковүдедир дугайында» эш Н. С. Хрущевтүн СЭКП ТК-ның Президиумунга бижин эрткен чылдың түңнелдерин беданчалыг көргүче кодээнин ажыл-ишчилерин албадаан болган ажыл-херекке болдунган четпестерни ооренип көөр, оларны моон соңгаар болдурбас чүткүлү оларга төрүттүндүрген. Ол бижиктин, ол мынаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарының сос бүрүзү тараажыларның, хойжуларның, саанчыларның болган механизаторларның сагыш-сеткиниге кайы хире ханы сиңнигин киргенин оларның чидиктары-биле чугаа эгелээн санында-ла көрүп, бүзүреп турар бис.

...Чаа газеттиң кабиназының шилип оттур көөрге, ужу-кыдыы чок ак хар-биле шыптынган хову чыдар. Ынчангаш ол ховуда кандыг-даа дириг амыган чок, чүү-даа чүвеге ужуражпас ышкаш сагындырар. Ынчалзажок дээр ору шаштыккан кок мынтар, оон адаанда сүүржүгаш көстүп келген. Ол болза эң-не хайныышкынныг амыдыралдың одаа.

Ховуда көстүп келген сүүржүгашта бодүүн кижилер коммунистиг түргүзүшкүнүнүң улуг херектерин шинитпирежип, бөттарының улгужуузун анаа кирип турар. Бо болза Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң бот-оруга-чарыгдалыг Сарыг-Сигеп бригадазының төөгү-дүр.

Мында Ондар Кадыр-оолдуң бригадазының хойжулары чүрттээ база ажыддап турар. Оларның хайгаарал-ында 2.688 баш хойлар бар. Эрткен чылын ол бригада 5.128 кг эттиг күрүнеге сактап. Бо чүрагайлар чылдың планныг онаалдаларындан ажыл турар.

— Күрүнеге дүжаар малдың ортумак дениизин эдээн ковүдедир аргалыг болган бис. Бир хойдан ортумаа-биле 2 кг дүк кыргыыры көрүнген болза, херек кырында 2,3 кг дүк кыргыттынган. Ынчангаш чамдык чедиишкиннеривис бар. Ынчалзажок бо чылын улам эки ажылдаарывыс бүзүредиг бис—деп, эш Кадыр-оол чугаалаан.

Бригада төөгүнүң девискээрин бригадир биске көргүскен. Бригадирнин база колхоз даргазы эш Комбунун биске көргүзер болган чугаалаар чүвези-ле хөй болган. Хойжулар чүрттээры-биле эки шынарлыг кылдыр түттүнүп, бажыннарны бригаданың бодунуң электростанциязы электри чыры-биле хандырып турар. Ону хойжулар бөттары ажылдадып турар. Ол ышкаш олар хойларны ээлчег-биле кадарып, чемгерип, суггарып база херек апарганда трактористеп-даа турар.

Комсомолчу Ондар Бораш-оол бригаданың кызыл булуңун көөрү-биле бистн чалаан. Кызыл булуңуң иштн аажок эмге-секселиг, ында радиоприёмник, баян, хындыг хөгжүм болган янзы-бүрү номнарлыг библиотека бар. Хойжуларның күш-ажылчы көргүзүглерин, хана солуунну, малдың чемгереринiң рационун болган өскедээ чүүдерин ханада асылаан.

— Чүрттээга бажыңнары-биле кожа шала түттүнген чүнар бажың. Ону чайын чедир түдүп шыдавайн барганывыс хомудаачыг болган—деп, колхоз даргазы мынып чугаалаан.

—Бистин дугайывыста сагыш салып турарының дугайын көрүп турар бис. Бистерге-даа, малга-даа багай эвес байдал тургустунган. Ол дээш эки ажыл-херектер-биле харылзаар бис— деп, эш Кадыр-оол чугаалаан.

Электростанциядан чылыг суг агып үнүп чыдар. Дизель чүгле электромоторну хөделдирип турар эвес, чылыг сугну үргүлчү үндүр сордуруп турар. Ынчангаш хойлар кажан хонну келгенде, ол сугну чежени-даа ижип болур. Декабрь айда төрүттүнген чаш дүрааннар делгем кажаа иштинде кадык-шымырак доругун турар.

—Колхозтуң мал ажылынга улуг четпестер база болдунган. Оларның иштинде кол чүве болза хойларның баш санын остүрериниң йланын күүсетпээнин болур. Оон ужурунда партия организациязы болган колхоз баштаар чери ам хой ажылынче улуг кичээнгей салып, 1963 чылда эки түңнелдерни чедип алыр хемчегдер ап турар. Ону чедип алырының барымдаалы бар. Партия, комсомол организациялары малчыннар ортузунга социалистиг чарыштыг калбарткан. Ол эки үре-түңнелди бәрииңге бүзүрээр бис—деп, колхозта партком секретары эш Борбай-оол недеглээн.

• • •

«Найырал» совхозтуң ажылчынары Ийменин колхозчуларының күзелдери болган чүткүдери-биле бир дөмей ажылдап, чүрттээ турарлар. Эрткен ажыл-агый чылында совхоз багай эвес түңнелдерлиг болган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге дүжаарының планнарын совхоз дыка ажыр күүсеткен. 690 тонна эттн, 490 тонна сүттү, 75 тонна дүктү күрүнеге дүжаарган. А күрүнеге тараа дүжаарының планы барыкла ийи катаң ажыр күүсеттингеп.

Партком секретары эш Хунай-оол мынча деп чугаалаан:

—Ажыл-агый чылының түңнелин үндүрүп турган, кодээ ажыл-агыйны кодурериниче угландыр сөөлгү чылдарда партиянның ап чорукан хемчегларининг шилгараачай чоруунга, партия организацинызы болган колхоз баштаар чери ам хой ажылынче улуг кичээнгей салып, 1963 чылда эки түңнелдерни чедип алыр хемчегдер ап турар. Ону чедип алырының барымдаалы бар. Партия, комсомол организациялары малчыннар ортузунга социалистиг чарыштыг калбарткан. Ол эки үре-түңнелди бәрииңге бүзүрээр бис—деп, колхозта партком секретары эш Борбай-оол недеглээн.

• • •

«Найырал» совхозтуң ажылчынары Ийменин колхозчуларының күзелдери болган чүткүдери-биле бир дөмей ажылдап, чүрттээ турарлар. Эрткен ажыл-агый чылында совхоз багай эвес түңнелдерлиг болган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге дүжаарының планнарын совхоз дыка ажыр күүсеткен. 690 тонна эттн, 490 тонна сүттү, 75 тонна дүктү күрүнеге дүжаарган. А күрүнеге тараа дүжаарының планы барыкла ийи катаң ажыр күүсеттингеп.

Партком секретары эш Хунай-оол мынча деп чугаалаан:

—Ажыл-агый чылының түңнелин үндүрүп турган, кодээ ажыл-агыйны кодурериниче угландыр сөөлгү чылдарда партиянның ап чорукан хемчегларининг шилгараачай чоруунга, партия организацинызы болган колхоз баштаар чери ам хой ажылынче улуг кичээнгей салып, 1963 чылда эки түңнелдерни чедип алыр хемчегдер ап турар. Ону чедип алырының барымдаалы бар. Партия, комсомол организациялары малчыннар ортузунга социалистиг чарыштыг калбарткан. Ол эки үре-түңнелди бәрииңге бүзүрээр бис—деп, колхозта партком секретары эш Борбай-оол недеглээн.

• • •

«Найырал» совхозтуң ажылчынары Ийменин колхозчуларының күзелдери болган чүткүдери-биле бир дөмей ажылдап, чүрттээ турарлар. Эрткен ажыл-агый чылында совхоз бүзүрээр бис. Чижээ, мурнунда турган Чаа-Хөл районга бир внекген ортумак сүт саалдазы чүгле 360 литр турган болза, ол-ла девискээрде ол ам 1290 литрге дээжижип турар апаарган. Бир хойдан ортумак дүк кыргыазы 1.100 граммдан 2000 грамм чедир ковүдээн. Ховуларның дүжүттүү дээжээр аргажок бедээн. Ол эрткен чылын бир гектардан 13,9 центнер болган. Бо бүгү оскерилгелерни болган өзүп турар аргаларны өөренип кергеш, кодээ ажыл-агый продуктуларын будурерин база күрүнеге садарын ковүдедир талазы-биле бистин мурнубуста салдынган сөөлгүлөлер бо чылын алдарыны-биле күүсеттинеринге бүзүрээр бис. Бо чылын күрүнеге 800 тонна эттн, 770 тонна сүттү, 80 тонна дүктү садып шыдаар бис.

Ол дугайын совхозтуң фермаларының ажылчыннары, механизаторлары болган оске-даа ажыл-ишчилер боттарының шудургу күш-ажылы-биле бадыткап, соруглаан соруглазарын чедип ап турар.

Совхозтуң Булуң-Терек салбырының хаван азыраар бригадазынга халдып келдинис. М. Д. Шишканаковтуң бригадазы бүрүн составы-биле ажылдап тур. «Эртенги көрүдее» кылып турдувус—деп, бригадирнин кадайы Мария Васильевна каткыхолуг медеглээн. Оран-савазын арыг-силинн, хавапнарның болган оларның оолдарының ак хар дег арыг-чаражын, мал ченнерин эмгесекселиг каап берип турарын чүү чүвеге деңнээр боор. Ол бүгү шуптү бригада күжениишкиннинг ажылдапла турар дээрзин чугаалап турар.

Ындыг болза-даа мында таарымча чок чоруктар база бар. Ол дугайын бригадирнин чугаазы-ла хереченлеп турар.— Мал чемн хайындырар херекселдер ажыддавайн турар, кажаа иштн аажок шык. Багай бузук плитада мал чемн хайындырып турар бис. Чарбалаан эки тараа чок, четчир демир-хууннар безин чок. А чүрттээ турарывыс кандыг тур? Чырык чок, агитатор кээп турар-даа болза радно дыннавайн турар бис, бо дугайында совхозтуң удуртукчулары сагыш салбайн турар — деп, бригадир хомудаан сеткилин илереткен.

Совхозтуң удуртукчуларының адынга ажылчыннарның мындыг чөптүт хомудалын дыңнаан, ажылхерекке чедиишкиннер чедип алырынга парткомнуң чүгле күзедери чедимчелиг болбас, кижилернин ажылын организастаар, өй-тавында ажыддап база чүрттээрының байдалдарын оларга тургузар херек деп чүве чаагаар-да бодалга кирип кээрдир.

Моон мурнунда ат-сураа үнмээн будурүлгенин мурнакчыларының — хойжуларның, саанчыларның, механизаторларның аттарын бө чоруушкун үезинде билип ап, оларның чамдыктары-биле ужуражып чугаалажып-даа чораан бис. Кодээ ажылагый продуктуларын будурерин ковүдедир дээш чарын улам калбарып, ол чарыш бодунуң эки түңнелдерин берип турар.

Совхозта партком болган профэвилеминиң ажылчын комитеди чоокта чаа ажыл-ишчилерни социалистиг чарыжынның түңнелин үндүргеш, саанчылардан болган хойжулардан 12 кижи эң эки көргүзүглерни чедип алган деп саналн. Оларның иштинден коммунист хойжу И. Л. Ойбаа төрүүр 100 хойга онаштыр 116 хураганчы меңги дорукторуп, хой бүрүзүнден 3.085 грамм дүктү кыргып алган. Хойжу Х. Дойдалының көргүзүглери Ойбаанынындан түдак чок. Комсомолчу саанчы К. Уйнукпан анаа бижыглаан 18 инекгерин бирээзинге онаалтыр ортумаа-биле 1.828 литр сүттү саап алган. Комсомолчу саанчылар О. Анайның, А. Хуурактың, коммунистер Д. Чечектиң, Х. Артыштың көргүзүглери база эки.

• • •

Дараазында хүн «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырынга четкеп, салбыр эргелекчизи эш Очур-оол, совхозтуң партком секретары эш Буянды-биле чугаалашкан бис.

— Партнинин чаа Программазының, СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шинитпирелерни боттандырарының баштайгы чылы — 1962 чылда совхоз будурүлгезинин мурнакчыларының саны дыка өскен. Ол чорук ажыл-херекке эки салдарны чедирген деп, олар дыннаткан. Ол дугайын кодээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерни будурерининң үзүктел чок өзүлдезинин, малдың баш санының өзүп, оон продуктулуу бедип турарының дугайында сан-чурагайлар бадыткаан.

Республиканың чамдык районнарынга чораан, күш-ажылчы күженишкиннер болган чүткүл-биле амыр-дыш чок, ак-сеткилдиг ажылдап турар ажыл-ишчилер-биле хөй солуун ужуражыышкынныарны кылып, олар-биле чугаалашкан бис. Олар шуптуг-ла СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунун, ССРЭ-нин Дээди Советининң II сессиязының шинитпирелерни боттандырары-биле, март 3-те сөңгүлээны чедиишкиннинг уткууру-биле холбашкан.

Г. САБИРЗЯНОВ.

Волгага тулчуушкуннуң 20 чыл болурунга

Волгоградтың районунга бүзээлеттирген фашисчи шериглерни узуткан чок кылырын тиилелгелиг дооскан хүнден бээр 20 чылы февраль 2-де болур.

Ол улуг тулчуушкуннуң маадырларының эрес-маадырлыг чоруктары бистиң улустуң төөгүзүнде кезээде кирген.

ЧУРУКТА: 39-ку Гвардейская кудумчу. Хоорайны камгалап турган үезинде маадырлыг чоруктуу массалыы-биле көргүскен 39-ку гвардейжи дивизиниң дайынчыларынга алдар кылдыр ол кудумчуну мичээр адаан.

ФОТО С. Курунниния.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР

Каа-Хем районнуң харылзаа конторазының ажылдакчылары чедиг чылның хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканнар. Эрткен чылдың үшкү кварталдың планын ажыр күүсеткеш, үшкү кварталда республиканың харылзаа конторааларының социалистиг чарыжының үшкү черин эзлээннер. Дөртку кварталдың планын чедиишкиннинг күүсединр дээш коллектив улам бедиткен хүзээлгелерни ажыр күүсединри-биле кызыгаарлаттынмайн, «шуптузу чангызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп принципти ажыл-херекке боттандырып турарлар.

Район конторазының администрация чери ында профэвилеп комитеди-биле кады будурүлге хураадарын доктаамал кылып, салбырлар, ажылар, түс-түс ажылдакчылар аразында социалистиг чарыштың түңнелин кварталдарда үндүрүп келген. Мурнакчыларны Хүндүлеп самбырызынга киперн, хүндүлелдин дептерине киир бижиири, ортектиг болгаш ааспаналын тыпсыры азы мергежилин бедидери чанчыл болу берген.

Харылзаа ажылдакчыларының ортузунда өөредилге-кижизидилгелиг ажыдар база багай эвес. Район конторазының болгаш оон салбырларының ажылдакчылары шуптузу өөредилгениң янзы-бүрү хевириниде бүрүн хаара туттунган. Район конторазының шупту 32 ажылдакчыларының 4 кижи кежээки школада, 28 кижи агар-политика өөренир бөлүмде доктаамал өөренип турар. Олардан 6 кижи харылзаанын түскай эртеминин талазы-биле ортумак өөредилге черлериниде бот-өөредилгебиле өөренип турар болгаш техниктиг өөредилгеге бүгү ажылдакчылар хаара туттунган. Оон ангыда коллективтиң ажылдакчыларынга лекцияларны, изиетселдерни организастап келген. Харылзаа конторазында политбелүм (пропагандизи эш К. Ф. Бондаренко) понедельник санында доктаамал кичээлдеп, өөредилгени будурүлгенин ажыл-чорудулгазы-биле эки хөлбашгырын, коллективтин планнар күүседезинге, күш-ажылды организациязынга улуг салдарны чедирип келген.

Коллектив 1963 чылда парлалга чагыгларының планын, эрткен чылдың радиожудулга болгаш телефончудулга планнарын база ажыр күүсеткен. Ажыл-херээнге арга-мергежилин бедидип, алган хүзээлгелерин эки күүседин келген мурнакчыларның хүрээлели калбарган. Оларга почта харылзазының оператору Т. П. Берестова, почтальон А. Т. Ерлина, телеграфистка Н. Г. Бочекутова, почта удекчизи А. Ф. Лубошников болгаш оон-даа өскелер хамаарыр.

Оон-биле чергелештир районнуң харылзаа ажылында, ажылдакчыларның талазында чамдык четпестер бар. Ол четпестерни чайладып, коллективтин мурнакчыларының аргадуржулгазын нептередип, 1963 чылдың планнарын чедиишкинниг күүседири Каа-Хемниң харылзаачыларының чугула соруглазы болур.

З. САГААЧИ.

Угбаларның дузазы

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда хереэженнер човуелги (даргазы Х. Дагбыта) колхозчу хереэженнерни хөй-нинтиге ажыктыг ажылга киришпирер талазы-биле соолгу үеде ээлээн чүгула хемчегларни чорудуп турар.

Хереэженнер човуелги 22 акшывчилерлиг. Олар боттарының инициативазы-биле чоокта чаа колхозта 8 чыл школазының 2 улуг интернадын, школаны, школа столовазының шеф чуруму-биле чугайлап бергеннер.

С. КУУЛАР.

Аныяктар звенозунда

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң аныяк коммунист С. Таанооолга удуртқан комсомолчу аныяктарның түдүгүү звенозу Торгалыг 11 чыл школазының 1963—1964 өөредилге чылында 3400 кубометр оттуглар ыяжын март 6-га чедир хап доозар деп сорулга салган.

Олар каш-ла хонукта 420 кубометр ыяшты белеткээн. Б. Макар биле Д. Дагба 52 кубометр, Л. Бүрер-оол, Доңнай-оол, Алдын-Херел 76 кубометр ыяшты хап тургузуп, хүнде ажыл нормазын 115—120 хуу күүседип турар.

Н. ДАМДЫН.

Хээ, диле кескилеп...

«Тыва» совхозтуң Теве-Хая салбырының төвү районда эң-не хөөчүн суурларның бирээзи. Оон чүрттакчылары хөй. Оларны хлеб-биле хандырарынче угланган хемчегни Чөөн-Хемчик райпезу соолгу үеде ап, ында болдунуп пекарнязын тургускан.

Ындыг болза-даа ол пекарнянын ажылын арагачы Меңьшеннига хүзээндирген. Ону көөрге ажыл шатынын үезинде ие медерелин оскундур арагалап алган турар. Ындыг кижи канчап орта амданныг хлеб быжырып шыдаар боор!

Чүрттакчылар хүнүнү-не чиг хлеб садып алырынга пат чанчыгып калган. Ындыг хлебти олар хээ, диле кескилеп, изиг печка кырынга чада салып, катап быжырар ужурга таваржып турарлар. Оон-биле кады ук пекарнянын чиг хлеви суурнуң чүрттакчыларынга чедиишпейн турарын маңаа база айтыр херек.

Хлеб талазы-биле бистин суурувуста мындыг четпес байдалды райпонуң баштаар чери эскерип турар ирги бе?

Бистиң пекарнявысты алгыдып, аңаа ак-сеткилдиг ажылдаар, мергежилдиг кадрларны быжыглаарын, нинчангаш биске эки шынарлыг хлебтн хандырарын райпога чүрттакчылар улуу-биле күзеп турарлар.

О. МАСПЫҢ-ООЛ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Эрткен чылдың декабрь 4-те үнген № 284 сөлүмга «Дүвүренчиг медээлер» деп эгенин адаанга Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунда кедээ клуб эргелекчизин эш Чимбинни шүүлүмчүлээн бижикчи Кимейниң чагаазы парлаттынган.

Колхозта партия эге организациязының секретары эш Быштаа-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза, авторнуң бижип турары фактылар шын. Партбюрога Чимбинниң ажылының дугайын чугаалашкаш, клубту культураның одаа болдурган турарын чедип алыры-биле аңаа хуусаа берген.

Ленинчи кооператив планының тиилелгези

(В. И. Ленинниң «Кооперация дугайында» ажылының парлаттынганындан бээр 40 чыл болганынга)

1923 чылдың январьда бижиттинген «Кооперация дугайында» ажыл болза ленинчи чогаалдарның эртинезинде алдарлыг черни эзлеп турар. Ол ажылдың төөгүлүг улуг үзүр-дүзазы чүдел дизе, хөй миллион тараачын массаларны социализмче катыштырарының болгаш коммунизмче улам ынай шинчээшкининнин эртемге үндезилеттингеп планның ында айтыканында болуп турар. Социалистиг революциянын эң нарын айтырыын — тараачын айтырыын ленинчи кооператив планы чогаалыкчы ёзу-биле шинитпирээн.

Ниитилел хөгжүлдезинин хөөлүларын хандыы-биле аналитеп көргенинге үндезилээш, В. И. Ленин пролетариат диктатуразының байдалдарынга кооперацияның социал талазы-биле чаа ролян айыткан. Бүзүрүлгенин чепсек-херекселдеринге ниити өнчүүн тергиделинин болган эрге-чагыргазын ажылчын аңгының холуна мөөнеттингенинин үезинде кооперация болза социалистиг түргүзүүшкүннүң чүгула оруу апаар дээрзин Владимир Ильич айыткан. Тараачыннарның хуузунда эрге-ажыктары ниитилеттин, күрүнеии эрге-ажыктары-биле аңаа таарымчалыг холбажып, дүжүп турар. Планның эгени кодээ ажыл-агый бүзүрүлгезинге шинчээшин нептередир болгаш кодээ ажыл-агый-биле үлетпүрүн-сырый харылзазын боттандырар арганы кооперация берип турар.

«Чогум-на бүзүрүлгенин улуг бүгү-ле чепсек-херекселдерине күрүнеии эрге-чагыргазы, пролетариаттың холунда хөй миллион үрмек болгаш эң үрмек, бидаргай тараачыннар-биле ол пролетариаттың эвилели, тараачыннарга хамаарыштыр үдүртүлгени пролетариатка хандырып баары — ол дээрге, кооперациядан, чүгле чаңгыс кооперациядан алыр бүгү-ле херектиг чүүдер ол эвес бе ынчаш, ол дээрге, бүрүн социалистиг ниитилелдиң түргүзарынга эргежок чүгула бүгү-ле чүүдер ол эвес бе ынчаш, ынчаарга кооперациянын темпилерин үндезин-сууруп чоокка дүргедедир чорукту, малды, оон иштинде шээр малды база күштарны албан-биле ниитилештиреринин фактыларын болдурган. Боттарының бидаргай, хуу өнчүүлүг ажылагыймга тараачыннарның сиңниккен чорууның күштүүн Н. В. Сталиниң чедир үнелеп корбээнин хамыктың мурнунда колхоз түргүзүүшкүнүнга хөй частырыгларның үндезинин болган. Колхоз түргүзүүшкүнүнга эмин эртгирнкен чорукторны болгаш частырыгларны Совет эрге-чагырганың дайынчылары ажыглаарын, коллективизацияның херээн үзерин оралдашканнар. Болдунган частырыгларны болгаш хажыдыышкынныарны партия үзуткап, күш-ажылчы тараачыннарны ленинчи ёзу-биле көөр чорукту катап тургускан болгаш коллективизацияның чедиишкиннерин быжыглаан.

Социалистиг колхозчу түргүзуг кодээнин бүдүрүкчү күштерининң хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан. Колхозтар база совхозтар бидаргай тараачын болгаш капиталистиг улуг ажыл-агыйдан артык күштүүн боттарының туруп келген чылдарының дургузунда маргылдаа чокка бадыткап көргүскен. Тарылга шелдериниң калбарганының болгаш дүжүттүн бедээнинин түңнелинде 1961 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязы революция мурнунда үе-биле деңнээрге 2,3 катап ковүдээн.

Социалистиг кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерининң өзүлдези, ыланғыы СЭКП ТК-ның сентябрь (1953 ч.) Пленумунуң сөөлүнде дыка дүргедедир чорукту, малды, оон иштинде шээр малды база күштарны албан-биле ниитилештиреринин фактыларын болдурган. Боттарының бидаргай, хуу өнчүүлүг ажылагыймга тараачыннарның сиңниккен чорууның күштүүн Н. В. Сталиниң чедир үнелеп корбээнин хамыктың мурнунда колхоз түргүзүүшкүнүнга хөй частырыгларның үндезинин болган. Колхоз түргүзүүшкүнүнга эмин эртгирнкен чорукторны болгаш частырыгларны Совет эрге-чагырганың дайынчылары ажыглаарын, коллективизацияның херээн үзерин оралдашканнар. Болдунган частырыгларны болгаш хажыдыышкынныарны партия үзуткап, күш-ажылчы тараачыннарны ленинчи ёзу-биле көөр чорукту катап тургускан болгаш коллективизацияның чедиишкиннерин быжыглаан.

Социалистиг колхозчу түргүзуг кодээнин бүдүрүкчү күштерининң хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан. Колхозтар база совхозтар бидаргай тараачын болгаш капиталистиг улуг ажыл-агыйдан артык күштүүн боттарының туруп келген чылдарының дургузунда маргылдаа чокка бадыткап көргүскен. Тарылга шелдериниң калбарганының болгаш дүжүттүн бедээнинин түңнелинде 1961 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязы революция мурнунда үе-биле деңнээрге 2,3 катап ковүдээн.

Социалистиг кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерининң өзүлдези, ыланғыы СЭКП ТК-ның сентябрь (1953 ч.) Пленумунуң сөөлүнде дыка дүргедедир чорукту, малды, оон иштинде шээр малды база күштарны албан-биле ниитилештиреринин фактыларын болдурган. Боттарының бидаргай, хуу өнчүүлүг ажылагыймга тараачыннарның сиңниккен чорууның күштүүн Н. В. Сталиниң чедир үнелеп корбээнин хамыктың мурнунда колхоз түргүзүүшкүнүнга хөй частырыгларның үндезинин болган. Колхоз түргүзүүшкүнүнга эмин эртгирнкен чорукторны болгаш частырыгларны Совет эрге-чагырганың дайынчылары ажыглаарын, коллективизацияның херээн үзерин оралдашканнар. Болдунган частырыгларны болгаш хажыдыышкынныарны партия үзуткап, күш-ажылчы тараачыннарны ленинчи ёзу-биле көөр чорукту катап тургускан болгаш коллективизацияның чедиишкиннерин быжыглаан.

Социалистиг колхозчу түргүзуг кодээнин бүдүрүкчү күштерининң хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан. Колхозтар база совхозтар бидаргай тараачын болгаш капиталистиг улуг ажыл-агыйдан артык күштүүн боттарының туруп келген чылдарының дургузунда маргылдаа чокка бадыткап көргүскен. Тарылга шелдериниң калбарганының болгаш дүжүттүн бедээнинин түңнелинде 1961 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязы революция мурнунда үе-биле деңнээрге 2,3 катап ковүдээн.

Социалистиг кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерининң өзүлдези, ыланғыы СЭКП ТК-ның сентябрь (1953 ч.) Пленумунуң сөөлүнде дыка дүргедедир чорукту, малды, оон иштинде шээр малды база күштарны албан-биле ниитилештиреринин фактыларын болдурган. Боттарының бидаргай, хуу өнчүүлүг ажылагыймга тараачыннарның сиңниккен чорууның күштүүн Н. В. Сталиниң чедир үнелеп корбээнин хамыктың мурнунда колхоз түргүзүүшкүнүнга хөй частырыгларның үндезинин болган. Колхоз түргүзүүшкүнүнга эмин эртгирнкен чорукторны болгаш частырыгларны Совет эрге-чагырганың дайынчылары ажыглаарын, коллективизацияның херээн үзерин оралдашканнар. Болдунган частырыгларны болгаш хажыдыышкынныарны партия үзуткап, күш-ажылчы тараачыннарны ленинчи ёзу-биле көөр чорукту катап тургускан болгаш коллективизацияның чедиишкиннерин быжыглаан.

Социалистиг колхозчу түргүзуг кодээнин бүдүрүкчү күштерининң хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан. Колхозтар база совхозтар бидаргай тараачын болгаш капиталистиг улуг ажыл-агыйдан артык күштүүн боттарының туруп келген чылдарының дургузунда маргылдаа чокка бадыткап көргүскен. Тарылга шелдериниң калбарганының болгаш дүжүттүн бедээнинин түңнелинде 1961 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязы революция мурнунда үе-биле деңнээрге 2,3 катап ковүдээн.

Социалистиг кодээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерининң өзүлдези, ыланғыы СЭКП ТК-ның сентябрь

Сарыг-оол Монгуш—Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга беш чыл иштинде миң дилдирип, ак-сеткилдиг ажылдан келген. Чаа бажыңдарже көжүп кирген колхозчулар Сарыг-оолга өөрүп четтиргенин илертейлеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Советининг болгаш чер-чер Советтеринге социалда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле ол өөлчегде чедн кубометр дилдирген материал бээр нормазын үргүлчү ажыр күүсеткен, 12 кубометрнин дилдирип турар.

ЧУРУКТА: Сарыг-оол Монгуштуң ажылдан турары.

Фотозу В. ЧАПАЯКИННИН.

БҮДҮРҮЛГЕНИ УДУРТУРУН ЭКИЖИДЕР

Январь 21-де профэвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң IV пленумунга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ВЦСПС-тиң XI пленумунуң шиитпирлерин күүседиргеге республиканың профэвилел организацияларының сорулгаларының дугайында областтың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы эш Т. Ч. Норбунун илеткелин чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин бистиң чуртувустуң хой миллион профэвилел кежигүнериниң өмүнээзинден ВЦСПС-тиң 1962 чыдың декабрьда болган XI пленуму чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүн хүлээп алган, ол шиитпирлерде айыткан хемчеглерни калбаа-биле өөренир болган амыдыралга боттандырарынче профэвилелдерниң кичээнгейни угландырган деп илеткелчи демделээн.

Совет Эвилелиниң үүле ажылагый чайгылыш чокка өзүп, сайзырап турарының, ылангыя чеди чылдың 4 чылларының дургузунда Тывага үлетпүр продукциязының өзүлдези планда көрдүнген 64 хуу орнунга 70 хуу болган. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери контроль санзан ажыр 5 миллион рубльге ковүдээн. Республиканың ажылакчылары күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктулары садар талазы-биле хүлээлгелерин хүүсаа бетинде ажыр күүсеткеннер.

Ындыг-даа болза чедип алдынган чедиишкиннер-биле чергелештир бистиң ажылывыста үлүг четпестер бар, деп эш Норбу чугаалаан. Республиканда 6 бүдүрүлгелер: «Тыва даг-дүгү» (тудуг эргелелиниң начальниги эш Внуков, тудуг комитединиң мурнунда даргазы турган эш Чичан-оол), пиво заводу (директору эш Ананьин, местком даргазы эш Карамов), Тураннын, Шуурмактың үлетпүр комбинаттары, Үлүг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, Үстүү-Хемниң ак-даа четпес чорудуп турарын айытканнар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда 40 хире бригадалар ажыдап турар. Оларның иштинден дыка хөйү коммунистиг күш-ажылың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Оларның ол шиитчээшкинин ында тудуг комитеди багай удуртуп турарындан мурнунда ол атты чедип алган бригадаларның ажылы безин суларап турар деп М. Боракые чугаалаан. Чеди чылдың ол үлүг тудуунда бистиң чуртувустуң бүгү бүлүннарындан келген хөй санныг аныяктар ажылдап турар. Оларның ортузунга профэвилелиниң кижизидилге ажылы багай, оларның амыдырал-чуртталгазының экижидер дээш сагыш салыышкыны ам-даа суда. Ылангыя ында ажылдап турар херээженнериниң күш-ажылының кампалалында, эмнелге дузалакчызы чедирип турарында үлүг четпестер барын ол чугаалаан.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде, транспортта, тудугда чеди чылдың онаалгаларын күүседипкеш, ийнги чеди чылдың үүлүнде ажылдап турар мурнакчыларның дуржулгазын профэвилел организациялары оске бүгү ажылчын, албан-хаакчыларның ортузунга багай нептередип турар. Чижээ, Кызылдың № 2 чүк АТК-зында 8 чоллачылар чеди чылдың онаалгаларын шагда-ла ажыр күүсеткен турда, оларның дуржулгазын эң кошкак нептередип турар.

Бо бүгүнүң кол чыддагааны болза, профэвилелдериниң рөкомнары, чер-черде месткомнары бүдүрүлгениң экономиказының болгаш техниказының айтырыгларынче ам-даа суда сиинигил кирип турарында, ажылчын, албан-хаакчыларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидериниң дугайында четпес сагыш салып турарында деп санал бергеннер демделээн.

Республиканың Коммунал ажыл-агый министерствозунуң министри эш В. Гущин, «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунда тракторист М. Боракые олар профэвилел организацияларының ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны кошкак чорудуп турарын, социалистиг чарыштың дээди хевири болуп коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, коллективтери деп бедик атты чедип алыр дээш оларның чорудуп турар шимчээшкинин четпес удуртуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле хемчегларын ам-даа четпес чорудуп турарын айытканнар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда 40 хире бригадалар ажыдап турар. Оларның иштинден дыка хөйү коммунистиг күш-ажылың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Оларның ол шиитчээшкинин ында тудуг комитеди багай удуртуп турарындан мурнунда ол атты чедип алган бригадаларның ажылы безин суларап турар деп М. Боракые чугаалаан. Чеди чылдың ол үлүг тудуунда бистиң чуртувустуң бүгү бүлүннарындан келген хөй санныг аныяктар ажылдап турар. Оларның ортузунга профэвилелиниң кижизидилге ажылы багай, оларның амыдырал-чуртталгазын экижидер дээш сагыш салыышкыны ам-даа суда. Ылангыя ында ажылдап турар херээженнериниң күш-ажылының кампалалында, эмнелге дузалакчызы чедирип турарында үлүг четпестер барын ол чугаалаан.

Чонның социал-хандырылгазының херээнге профэвилелдер организацияларының кирижилгезиниң кошканың дугайын. эмнелге ажылдакчыларының ажылчын, албан-хаакчыларга шын эвес черге эвчи бөлүктенънерин бижип берип, күрүнеинин акша-хөрөнгизинге үлүг когарал чедирип турарын республиканың Социал-хандырылга министри эш А. Дават, облсовпрофтуң күш-ажыл кампалалының болгаш социал-хандырылганың штаттан дашкаар килизиниң эргелекчизи эш В. Мерзляков олар боттарының саналынга доктаап чугаалааннар.

Областың профэвилелдериниң чөвүлелиниң чанында штаттан дашкаар күш-ажыл кампалалының талазы-биле юриитиктиг килдистиң даргазы эш Бакулин бодунуң саналынга чамдык үлетпүр-бүдүрүлге чергелериниң удуртукчулары күш-ажылдың дүрүмүн үреп, ажылчыннарны чылдагаан чокка ажылдан үндүрер. Ү шактан ажыр ажылдадыр, ылангыя наазы четпээн аныяктарның күш-ажылын багай кампалап, оларны бүдүрүлгеге кижизидер ажылды суда чорудуп турар чоруктар-биле профэвилел организацияларының четпес демисежип турарын тодаргай чижектерге көргүзүп шүүмчүлээн.

Пленумунуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киржип, санал берген.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының малчыны коммунист эш Дадар-оолдуң коданында 503 төрүүр хой бар. Оларның 69-зу чоокта чаа ооладаан болгаш чаш төлүү менди йоругуп турар. Төрээн хойларын көк сиген-биле чемгерип турар.

• • •

Совхозта техника өөренирининң бөлүмү неделяда ийи катап эртип турар. Бөлүмнүң башкылары механик А. Ваинан биле трактор-хову бригадазының бригадини Э. Долдуг дыңнакчыларга билдингир тайылбырны берип, оларның техникага сонуургалын улам көдүрүп турар. Үр эвес уе эрткен соонда бөлүмүнүң идепкейлиг дыңнакчылары Л. Дунгар-оол, Т. Анай, Д. Кызыл-Эник болгаш ескелер-даа трактору, комбайнны хала чокка башкарып билир механизаторлар болурлар.

«УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының мурнакчы хойжузу М. Көк-оол 5 чыл иштинде мал ажылынга могаг-шылаг чок ажылдап келген. Ол үенинг иштинде совхозка 3800 баш хойну өстүрүп берген. Эш Көк-оол эрткен чылын 100 хойдан 101 хураганны менди ап, хой бүрүзүнден 2.7 кг дүктү кыргып алган. Ам ол 748 баш хойну кызымак ажаап турар. Кадарган хоюнуң күжү шыырак. Бо чылын ол баштайгы уеде төрээн 176 баш хоюндан 179 хураганны менди кампалап алган.

Мурнакчы хойжу бо ажыл-агый чылында 100 хойдан 110 хураганны менди ап, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү кыргып алырын хүлээнип алган карак-кызыл ажылдап турар.

Чаражын

Чычым, торгу кетпейн чордуң,
Орду-сүмэ чурттаваан сен.
Чырык, чараш хөорайларның
Овурун шуут биибейн чордуң.
Ажай бууруп Хайраканның
Майгынналчак сүвүрлерин,
Маңнын ышкаш хемнерниң көк
Агымнарын көрүп чордуң.
Байлар ижин кылып хүнзээш,
Пат-ла чылчың узулзежок,—
Чымдыгыр көк кудайдыва,
Шыргай ногаан тайгадыва,
Ооран сыннар сирттеринче
Ойбак таар өөң өттүр кайгаан:
— Чаражым аар, чаражым!—деп,
Шагжок улуг тыныш чордуң.
Пөрүк, сииреш, назы четпээн
Бөдүүн тыва дүштүк кыс сэз
Эрги куда ёзузунуң
Элерээн дээр угладыы бо:
«Тоңуңнуң бир эдээ-биле
Ажай, хураган шуглап олур.
Тоңуңнуң бир эдээ-биле
Ажы-төлүң шуглап олур...»
Өөрүп, чаптап өстүрдүң-даа,
Ажыт түрээң бодавайн,
«Артык аас» деп бергезинмейн. —
Өске төлдер ап-даа чордуң.—
Хөглүг, шоваа бичии төлдү
Көдүргештиң сеткилиндеп:
Чаражым аар, чаражым!—деп,
Чаптап, таалап тургулаар сен.
Кандыг дошкун чылдар өртээвэ!
Кандыг шуурган силгиввэя дээр!
Чолдуг ава, херээжен боон
Чоргаар туруп хөндүрүлдүң!
Сээң арган, чиңге холуң
Чепсек-боону тудуп шыдаан,
Кыдыраашка бижип шыдаан,
Кызыл тукту көдүрген-даа!
Онзалаңмас, бөдүүн хептиг,
Кодан мал-даа кадарганда,
Хоор чоннуң сүрүү оттаар
Одарлар-даа хайгаараанда,
Хову турлаа—сууржугаштан
Хоор сарыг шөлдер дургаар:
Чаражым аар, чаражым!—деп,
Сагыш хаңып чоргулаар сен,
Дадаан, ишчи хөлдарыңдан
Даштар бедип ханаланыр,
Бажыңнарның иштп, дашты
Малгаш-биле дескилежир, —
Чаранты сен чавап тур сен,
Чаранты сен төрүп тур сен,
Черинң бүгү чаражын ам
Четче туткан ээзи-дир сен.

С. КОЗЛОВА.
Очулдурган М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Чылгычының ыры

Сыдым дээгин черге дээспес,
Сыгыт, хөөмей үзүп болбас,
Чаңгыс-Хадың ховузунуң
Чарлыг ээзи — чылгычы мен.

Хөруктелдир челзип орда,
Хөлдеп мунган аъдым оккур.
Хөөмейлеп сыгыртырда,
Хөрекейим таанда эткир.

Кодан сүрүг шаалаткан
Хомус болган хөөмейимни.
Хоор чоңум даандырганы
Хову сыңмас эртинемни.

Саяк, чыраа шаалаткан
Чадаган дег каргыраамны.
Сая-түмен даандырган
Сагыш тудуш эртинемни.

О. КОМААДЫР.

Чөөн-Хемчик район,
«Искра» колхоз.

№ 4 ЯСЛИДЕ

Кызылдың № 4 уруглар ясли-зи тургустунгандан бээр ийи чыл ажып турар. Хоорайда ол ам-даа ажыдыг уруглар албан черзерилиг бирээзи. Ында чедеп ажыг биче чаштарның өзүп доругарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Яшы-бүрү чараш оймаарактарлыг, оруп-дөжээ шупту четчир, амданныг чаагай чемнер-биле, четчир сааныг оруп-дөжектер-биле хандыртынган, биче чаштарның кадыкшылыын хынаар тускай эмчилиг.

Биче чаштар үүнде дөрт катап чемненир, чемненинг амдан-хоолулуун эмчи хайгаарап турар, олар тускай хүн чурумнуг. Ясли-нин ажылдакчылары оларны биче чажындан эгелээш-ле төлептиг ажы-чаңга кижизидип, оларның кадык-чаагай өзүлдези дээш бүгү-ле кичээнгейни угландырганнар.

Чугаа сайзырадырының, хөгжүмүнүң үделегеи-биле ойнадырының, кино хевирлиг чуруктарлыг тоолчугаштарны, ооск-даа фильмчуруктарны оларга көргүзер талазы-биле чүүлдерни кылып турар. Байырлалдар саныында-ла солун утремниктерни эрттирип, аңаа бичиилер кижизидикчилерининг дузазы-биле өөренип алган шүлүктерин чугаалап, ыраарын ырлажып, танцылап турарлар.

Кижизидикчилер Ольга Милюковамын, Лилия Кузнецовамын, педагог Антонина Сорокина оларның эки ажылын демделээр ужурлут. Ада-иелерден эт-херекселдер фабриказының ажылдакчызы Алексей Николаев, горшоңук садыгжызы К. Сат болгаш ескилер-даа ясли үлүг дузаны чедирип турарлар. Ылангыя Алексей Николаев күш-культура кижизидилгезинге хереглээр херекселдя, самбыраларны, хааржакчыгаштарны болгаш ыяштан оскe-даа ажыктыг чүүлдерни чазап, кылып берген. К. Сат ясли-ниң септелгезинге идепкейлиг киришкен. Хоорайның харылзаа конторазының коллектини шефке ап, ооң септелгезинге үлүг дузаны чедиргеннер. № 1 школаның үшкү классчарының өөреникчилери чаа чылды таварыштыр уруглар-га ёлканы тургузуп, каастаарынга, костюмнер кылып бээрингe идепкейлиг киришкеннер.

Чуруктарда: (үстүнде) уруглар польдиик чем үезинде. Мурнуку одургда Наташа Сат, Люда Васильева. (Ортузунда): Ира Науменко кижизидикчизи О. Е. Мелюковаңың дузазы-биле чаланы өрү үнүп турары. (Адаанда): Коля Кандан болгаш Люда Васильева бөмбүк-биле ойнап турары.

Сөзүү болгаш фотозу
П. ГОЛЬЦОВТУУ.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

★ Республикада 8 культура университеттери хөй-ниитининг шугуму-биле амылдап турар, олардың 4-түү Таңды районда. Таңдыга сөөлгү үш айларда лекторлар коммунизм тургузукчузунуң мораль-дыг дүрүмүнүң дугайында, совет чечен чогаалда тараамның өвүр-хевири, музыкага ынакшыл дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларны номчаазынар.

★ Тоңу районнуң «Май 1-зи» колхозунуң Куштуг-Кежиг сүт-бараан фермазында клубта шалыңныг эргелеичи чок. Амылды организастаарын фермаңың ажылдакчылары—клуб чөвүлелиниң кежигүннери тус-тус хүлээнип алганнар.

★ Таңдының Баягазын суурда культура чөвүлели тургустунган. Ол чөвүлея бодунуң ажылын хөй-ниитининг шугуму-биле чоруптушаан, Баягазын, Владимировка суурларда болгаш өкпе аарыының санаторийинде клубтарның ажылын удуртуп, оларга дузалап турар.

★ Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта, Таңдыда «Межегей» совхозтуң Успенноға көдээ библиотекалар номну өг-бүле бүрүзү бижидип алгаш номчуурун чедип алган. Олар бо талазы-биле бистиң республиканга эгеленчилер болганнар.

Районнуң пенсионерлери

Үлүстүң чаагай амыдыралын улам ынай экижидерине тодаргай үлүг хемчеглер боттанып турар. Оларның иштинде чурттагга бажынарының тудуушкунун калбартыр дугайында, ажыл төлевирин өстүрбүшаан, кызырган ажыл хүнүнче шилчилир дугайында, күрүне пенсияларының дугайында болгаш өскедаа хемчеглер хамаарыжыр.

Ол бүгү хемчеглер шүүгүзү кижи дугайында үлүг сагыш салыышкынче утланган. Чүге дээрге, кижи дугайында сагыш салыышкын партияның XXII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр үлүг ажылагый-ның боттандырылганы эде тургузары эгелээн. Ол эде тургузуушкунда кол чүүл—партия болгаш бүгү совет үлүстүң күжениишкиннерин үлетпүр база көдээ ажылагый бүдүрүлгезин дүрген өстүрериниң айтырыгларын шиитпирээр херекке моонаээри болур. Партия органнарын бүдүрүлге принцивин барымдаалап тургузар чорук партияның организастыг болгаш идеологтуг ажылын коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының болгаш чаа кижини кижизидиннің сорулгалары-биле улам сырый холбаштырар. А ол чорук ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүг чүүлдерин калбаа-биле ажыглаар болгаш коммунизмче бистин бүрүнгаар шимчээшкинивисти дүргедедир арганы бээр.

С. СДОБНОВ,
экономика эртемнериниң кандидазы.

райның кежээки дежурный магазининге кире бергеш, чамдык продуктуларның ортээн улгаттыр садыл турганы илереткеш, акт тургускан. Ол актыны райпо баштаар черинден хынап көөрге шын болган, аңаа ажылдап турган садыгжыны ажылдан үндүрген. Пенсионер эш С. Бюлүң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыксан суурунга чеде бээрге, ында көдээ садыгның эргелекчиин С. Монгуш бодунуң туразы-биле садыгны хаап алгаш, өөрүүр арагалап турганы илереткен. Ооң түнелинде С. Монгуштан хөй акша-хөрөнги түзаанын хынала көргүскен.

Хоорайның пенсионерлер чөвүдели, ында партия эге организациязы пенсионерлерниң ортузунга тодаргай хемчегларни чорудуп, оларның кадыынның чергези-биле ажылдап болур арганы хандырып турар. Дүүгүт ажаап алышкынының үезинде пенсионерлер тараа хүлээп алыр склажка идепкейлиг ажылдаанвар.

Жданов аттыг колхозта пенсионер аш Будажы удуртқан кырганнар чөвүлели эрткен чылдың чазынында тургустунган. Тараан колхозтуң экономиказын үлаң хөгжүдеринге болгаш чаагайжыдыгланын херээнге боттарының үлүг-ажылчы үлүг киришпирип турарлар. Оларның чижээнге эштер К. Ондан, К. Бүүпү, О. Тоңгурбей, К. Өшкү-Саар болгаш өскелерни-даа ажап болур. Олар үрезин арыглаарынга, малды ажаап кадарарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ооң-биле чергелештир районнуң социал-хандырылга киидизи ам-даа чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турарын база айтыр херек. Пенсия, пособие тыпсыр лугайында хоойлуну ажылчы чонналрның ортузунга, ооң документилерни шын кылыр талазы-биле көдээ Советтер ажылдакчыларына кошкак танышгырып турар. Бо ажылга хөй-ниитинин киирииттирери күрүнеинң чугула ажыл-херээ болур.

Д. АРАКЧАА.

БӨДҮҮН ИШЧИ

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң далган тыртырар дээрбезинин эргелекчизи коммунист Алексей Захарович Мананников ол ажылга алды чыл дургузунда доктаамал ажылдап турар.

Дээрбенин доктаамал ажылдазып, бүгү колхозчуларны тыртқан хилган биле үзүктел чок хандырары мындыла белеп эвес ажыл. Эш Мананников эртен дан бажындан орай-кежээге чедир дээрбеде турар. Ооң кызымакай ажылының түнелинде бүгү колхозчулар далган-биле үргүлчү хандыртынып турар. Ол ышкаш мал чеми тараалларны чарбалаар хүлээлгени А. З. Мананников ой-шаанда күүседип турар.

Дээрбени арыг-силиг тудар, ону септээр ажылы эш Мананников осклнин дузазы чокка болу күүседип четтингин турар.

А. МААДЫР-ООЛ.

Марксизм-ленинизмнин тугунун адаа-биле

* * *

ГСЧП-ниң съездизи ажылын дооскан

БЕРЛИН. СЭТА-ның тускай корреспондентизи В. Селиверстовтуң дамчытканы: Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизи бодунуң ажылын январь 21-де үргүлчүлээн.

Эртенги хаалгыт хуралга партиякың удуртур органнарын соңгаан.

12 шак үезинде ажык хурал болган. В. Ульбрихт, О. Гротеволь, Н. С. Хрущев болгаш оон-даа өскелерниң президиумуже паступ келгенин съездиниң киришиичилери үргүлчүлелдиг адыш часнаашкыннары-биле утказан. Шупту туруп келген.

Хуралды даргалап турган, ГСЧП ТК-ның Политбюро немегүнү **В. Зберт** сураглыг немец чурумчу профессор Отто Нагельге сес берген. Улуг Ленинниң дугайында О. Нагель хайныышкынныг чүве чугаалаан, бодунуң ог-бүлезинге В. И. Ленинниң дүрзү-хевирин улуг үкелиг тураскаал кылдыр шыгжап чорааның чугаалаан. Ол тудуп кылган дүрзү-хевирни чээрби чылдар үезинде чурумчуга совет скульптор С. Меркуров тураскаалга берген турган. Фашизмниң тергиделиниң үезинде оны немец антифашистер идегелдиг чажырып кадагалап алган.

В. И. Ленинниң ол дүрзү-хевирин Отто Нагель ГСЧП-киң VI съездизинге дамчыдып берген.

Бүгү халда олуруушаар шупту туруп келген, өлүм чок Ленинге бот-тарының ханы ынакшылыдыг сеткил-сагыжын илереткишаан, үргүлчүлелдиг адыш часнаашкыннары-биле оны уткаан.

Фанфарларның үнү дыңналып үнген. Оң болза, З. Тельман аттыг пионерлер организациязының төлээлери келгени ол. Олар съездиниң киришиичилеринге байыр чедиргеннер. В. Ульбрихт, О. Гротеволь, Н. С. Хрущев оларга болгаш президиумнуң бүгү кежигүннеринге уруглар чечектерни тудуснаннар. Олар боттарының Төрээн чурту — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социалистиг күрүнезинге шынчызының дугайында даңгыракты бергеннер.

Оон соонда немец эртемнер академиязының президентизи профессор В. Хартке сес ап чүве чугаалаан, ГДР-киң эртеминиң мурнундан съездиниң киришиичилеринге байыр чедирген.

Съездиниң киришиичилеринге, ГСЧП-киң бүгү кежигүннеринге, ГДР-киң бүгү ажылчы чонкарынга Японияның компартиязының ТК-зының кежигүнү Хирояки Окамото, аljир компартиянның ТК-зының секретары Бадир Хадж Али, Чилиниң компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Орланда Мильяс, Испанияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Сантьяго Каррильо олар майгынадың чылыг сөстерни сиңниннен байырны чедиргилээннер.

Соңгуудалар талазы-биле комиссияның даргазы В. Шмидтке сес берген. Чаа Уставка үндезилээш чоруттунган Төп Комитеттиң соңгуудазының түңнелдери бистиң партиявыстың кежигүннериниң бузулбас чаңгыс эвиҥ херечизи болган деп, ол чугаалаан. ТК-ның эш В. Ульбрихтиге баштаткан кежигүннери болгаш оон кежигүнүге кандидаттар бир үн-биле соңгуттурган дээрзин дыңнадырга ол сөстерни үргүлчүлелдиг адыш часнаашкыннары-биле уткаан.

Индирге В. Ульбрихт үнүп келген. Съезд улуг ушуг-дузалыг шинитпирлерни хүлээп алган дээрзин ол чугаалаан. Съездиниң хүлээп алганы программа немец улустуң чырыттыылыг келир үезинде өруктуу ажыдып турар. Оң болза — социализмниң нарбан тургузуушкунукуң программазы болур. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы немец улустуң удуртунчу күчүү дээрзин съезд көргүскен деп В. Ульбрихт иедеглээн.

Съездиге Н. С. Хрущевтуң чугаалаан чугаазы бистиң изиг детиниченистви алган деп, В. Ульбрихт оон ыңай деңгеглээн. Бистиң партивыс болза тайбың дээш, немец улустуң тайбың келир үезин дээш демиселди бүгү күчүү-биле чорудар.

Ф. Зберт съездиниң хагдынган деп чарлаан. Зал иштинге үргүлчүлелдиг адыш часнаашкыны чаңгыланып турган болгаш бүгү кижилер туруп келген. Делегаттар болгаш залчылар «Интернационалды» ырлашкан, «Фрейндшафт!», «Найырал!» «Тайбың!», «Ура!» деп үзүүнүер чаңгыланып турган.

—o—

ЧАА ТРАКТОР

СОФИЯ. (СЭТА). Русе хоорайда көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрүп үндүрер Георгий Димитров аттыг заводтуң коллективи бо чылын 12 ааттыг күштүг чаңгыс өзектиг «Дунай-112» деп тракторну бүдүрүп үндүрериниче кириптер. Майның бирге чедир баштайгы он тракторларны үндүрген турар.

Чаа машиналарны колдуунда-ла даглыг районнарга көдээ ажыл-агый ажылдарының янзы-бүрү хевирлерин кылырынга ажыглаар. Ол тракторлар кооператив ажыл-агыйларынга транспорт чепсээ-даа кылдыр ажыглаттынып болур. Ол тракторга хереглээр кожуглуг болгаш аскылыг херекселдериниң бүдүрүлгезин база-лз организастаан турар.

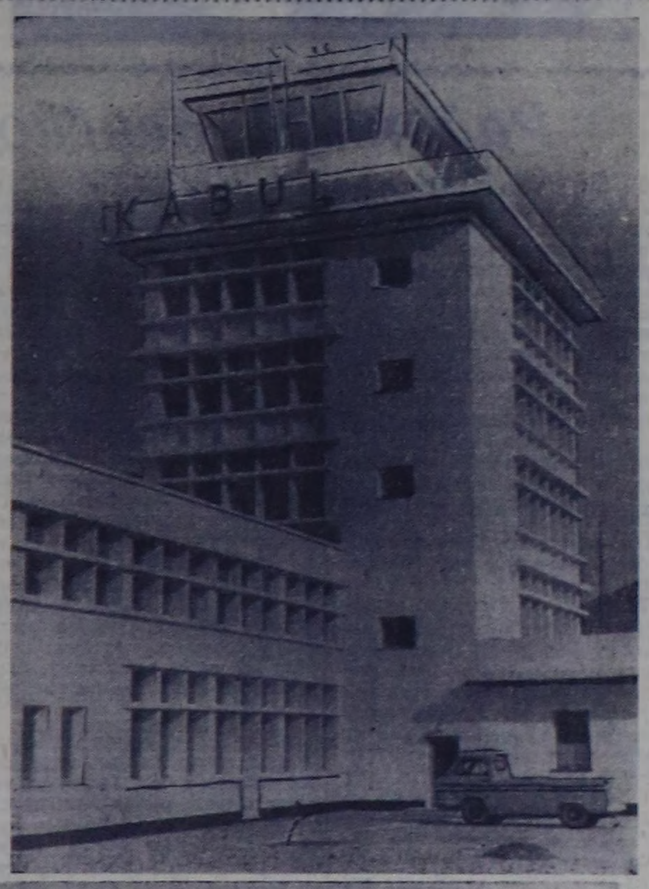

АФГАНИСТАН. Афганистанның нарыысылалы Кабул хоорайда Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле улуг аэропортту кыган.

Чурумтарда: «ИЛ-18» даар совет лайнер Кабулдуң аэропортунда (адаазында чурукта) болгаш аэропорттуң бажыңы (үстүнде).

СЭТА-ның фотохрониказы.

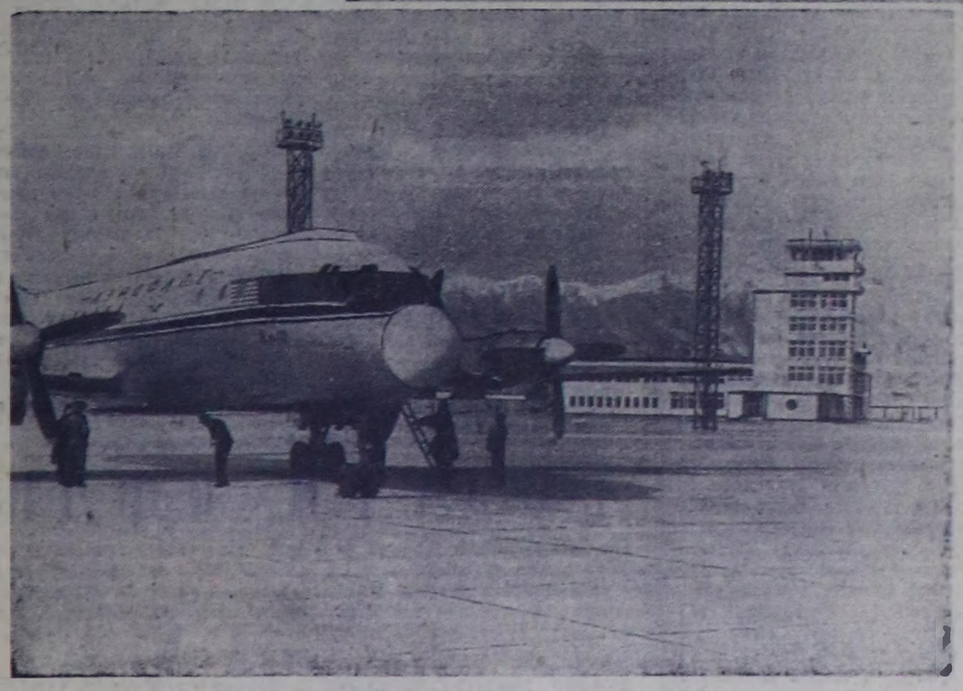

Эш Н. С. Хрущевтуң Дж. Кеннедиге чоруткан бижиин даштыкыда канчаар көрүп турары

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

ТОКИО. (СЭТА). Мацияма хоорайга түве чугаалал тура, Японияның премьер-министри Хаято Икэданың медеглээни болза, Совет Эвилелиниң чаа саналлары деңшилгени айтып турар-дыр. Ядролуг шенелдерни соксадырынга бистиң идегелбистиң боттанырынга база бир базым чоокшулап келген деп бодай-дыр мен деп ол чугаалаан.

Ядролуг чепсектиң шенелдерни хөрүүр дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы биле АКШ-тың президентизи Кеннединиң аразынга бижиктер солушкан дугайында дыңнадыгларны кежээ үнер бүгү төп солуннар бирги арыннарынга парлагылаан. Ол дыңнадыгларның улуг эгелериңде: «Ядролуг шенелдерни соксадырыңче улуг базым», «Чугаалажыышкыннарга чыриткылыг перспективалар», «Шпионнаашкынны болдурбазынга Кеннеди чөпшээрешкен», «Чүгле техниктиг айтырыгларны шинитпирлээри арткан» — деп, демдеглегилээн.

Кандыг-даа ядролуг шенелдерни соксадыр, ядролуг чепсектиң ажыглаарын хөрүүр база чепсегленишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш чайгылыш чокка орлаажып турар Совет чазактың чаа чугула инициативазын барык бүгү солуннар демдеглээн.

ССРЭ-ниң саналлары ядролуг чепсектиң шенелдерни соксадырының перспективазын ажыдып турар дээрзин «Асахи» деп салдарлыг солун бижээн. Техниктиг айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар амда болур турзажок, ядролуг шенелдерни соксадыр дугайында айтырыгга бүрүнгаар улуг базым кыдынган деп чугаалап болур.

Даштыкы херектер министерствозунуң кижилери совет таланың чаа инициативазына байыр чедирип, ядролуг чепсектиң шенелдерни соксадыр дугайында чугаалажыышкыннарга чыриткылыг перспективаларны ажыдып турар инициативаны кыдыр көрүп турар деп «Комиури» солун бижээн.

Бурунгаар чугула базым

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелдерин соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле Н. С. Хрущевтуң болгаш Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканынга Англияның даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи «бурунгаар чугула базым» кылдыр байыр чедиргеп. Ам болур деп турар чугаалажыышкыннар артып каап турар айтырыгларны шинитпирлээринге деңшилгени чедип алырының аргазын бээр болгаш ядролуг шенелдерни хорудгаар дугайында дугуржулгага ат салырын болдунар арганы болдурар дээрзинге ол идегелин илереткен. Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын тайыбырлавышаан, англи парлалга болза ядролуг чепсектиң шенелдерни хорудгаарының айтырыын шинитпирлээринге чугула өскелиге чедип ап болдунар дээрзин айтып турар.

Хөй-ниитиниң улуг сонуургалы

ПАРИЖ. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелдерин хорүүр дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын Францияның парлалгазы улуг сонуургал-биле хүлээп көрген. «Комбо», «Партижур», «Либерасьон», «Фигаро», «Юманите» болгаш Парижтиң өскеда солуннары бижиктер солушкан дугайында дыңнадыгларны улуг эгелер-биле эң көскү черлериңе парлап турар. Н. С. Хрущевтуң бижиннинишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш чайгылыш чокка орлаажып турар Совет чазактың чаа чугула инициативазын бүрүк бүгү солуннар демдеглээн.

ССРЭ-ниң саналлары ядролуг чепсектиң шенелдерни соксадырының перспективазын ажыдып турар дээрзин «Асахи» деп салдарлыг солун бижээн. Техниктиг айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар амда болур турзажок, ядролуг шенелдерни соксадыр дугайында айтырыгга бүрүнгаар улуг базым кыдынган деп чугаалап болур.

Даштыкы херектер министерствозунуң кижилери совет таланың чаа инициативазына байыр чедирип, ядролуг чепсектиң шенелдерни соксадыр дугайында чугаалажыышкыннарга чыриткылыг перспективаларны ажыдып турар инициативаны кыдыр көрүп турар деп «Комиури» солун бижээн.

„Демисел үргүлчүлевишаан"

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгу Борнеонуң (Калимантана) тура-халыкчыларының баштынчызы Брунейниң Улусчу партиязының удуртукчузу Азахариниң медеглээни болза, оон удурткан тура-халыкчылары бүрүн тиилелгени чедип алгыжеге чедир Соңгу Борнеонуң хамаарышпас чоруу дээш демиселди үргүлчүлээр. Манилде даштыкы корреспондентилерге бодунуң берген харыызынга Азахари «демисел доозулабаан, демисел үргүлчүлеп турар» деп медеглээн дээрзин ЮПИ агентилел дыннаткан.

КОЛВЕЗИДЕ ЧЕТКЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңналыш турары-биле алырга, Каттышкан Нациялар Организациязының шериглери Катангала Чомбениң соңгу чөлегнижи — Колвези хоорайга январь 21-де кире берген.

КАРЖЫ ААЖЫЛААЛ

Цейлонга экономиктиг дузаламчыны көргүзериниң февраль 1-ден эгелеп соксадыр бодап турарын АКШ медеглээн. Бо чуртка хамаарыштыр Уолл-стриттиң болгаш Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканынга Англияның даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи «бурунгаар чугула базым» кылдыр байыр чедиргеп. Ам болур деп турар чугаалажыышкыннар артып каап турар айтырыгларны шинитпирлээринге деңшилгени чедип алырының аргазын бээр болгаш ядролуг шенелдерни хорудгаар дугайында дугуржулгага ат салырын болдунар арганы болдурар дээрзин айтып турар.

Бурунгаар чугула базым

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелдерин соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле Н. С. Хрущевтуң болгаш Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканынга Англияның даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи «бурунгаар чугула базым» кылдыр байыр чедиргеп. Ам болур деп турар чугаалажыышкыннар артып каап турар айтырыгларны шинитпирлээринге деңшилгени чедип алырының аргазын бээр болгаш ядролуг шенелдерни хорудгаар дугайында дугуржулгага ат салырын болдунар арганы болдурар дээрзин айтып турар.

Цейлонуң нефть корпорациязының контролюиче шилчээн «Калтекс» биле «Эссо» деп америк нефть компанияларның эт-хөреңгизиниң өртээн доп-дорзун эгидип төлээрин АКШ-тың чазаа негээн.

Бо компаниялар «Шелл» деп англи компания-биле кады барык 40 чылдарның дургузунда Цейлонга нефть продуктуларны садыглазырынга монополия эргени ажыглап келгеннер.

Азияның болгаш Африканың өскеда дыка хөй хамаарышпас күрүнелерниң чазактары ышкаш, Цейлонуң чазаа база-ла национал экономиканы быжыглаарынче быжыг угланышкынны холга алган. Эрткен чылдың эгезинде чазак нефть улептүрүн национализастап, национал нефть корпорациязын тургускан. Ол корпорацияның соруглазы — нефтини чуртче киирер болгаш чурттуң иштинге нефть продуктуларны хуваары болур. Даштыкы нефть компанияларның ажыл-чорудулгазының кавызын кызыгаарлаан турган. Ындыг хемчеглериҥ экономика талазы-биле ажыктыг чоруу тодаргай. «Цейлон дейли ньюс» солуниҥ саналгаларын ёзугаар алырга, чыл иштинде чуртка эргежок чугула негеттинер 600 муң тонна нефтини киир сөөртүшаан, даштыкы акша-биле алырга, 20 миллион рупийин камнап алыр арганы бёрип турган. Ук корпорация чурт иштинче киирер бүгү нефтиниң болгаш чуртка нефть продуктуларны чазактың доктаатkан өртээн ёзугаар садыглаарын бодунуң холунга чоорту алыр ужурлуг турган. Колдуунда Коломбо районунда турар «Шелл», «Калтекс» болгаш «Эссо» компанияларның бедизин кудар 500 ажыг станцияларының 175-ин болгаш нефть кадагалаар черлерин хавырып алырының бүрүн эргезин корпорация алган.

Эрткен чылдың мартта садыг, аъш-чем болгаш суднолар министри Т. Б. Иллангаратне болза «Иваново» деп танкерден совет нефтиниң күлээп алган баштайгы нефть кадагалаар черниң клапанын ажыткан. Бо болза ол организацияның ажыл-чорудулгазынга эгени салган корпорацияның баштайгы нефтизи-дир.

Бодунуң ажыл-чорудулгазының баштайгы аймында-ла корпорация иштики рынокка 3,6 миллион галлон (1 галлон—4,5 литрге дең) нефть продуктуларны берген.

АКШ-тың чазаа аңаа шыңгыы дүвүрээн турган. Хавыртынган эт-хөреңгиниң өртээн нефть компанияларынга эгидип төлевес болза Цейлонга америк дузаламчыны соксадыр дээрзин элчин Ф. Уиллис сагындырган. Кажан ол кыжаныглар дузалавайн баар орта күрүне департаментизи Цейлонуң чазаанга ийи бижикти чоруткан. Оон-биле кады америк пропаганда кыжаныышкынны кылын эгелээн. «Цейлон чазактың кара-туразында ажыглалы чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге киржиринден хуу капиталды чайладып, ортулукта кадык эвес байдалды тургузуп турар» дээр чүвениҥ дугайында хоозук бодалдар нептереп эгелээн. Цейлонуң нефть корпорациязынга нефть продуктуларны берип турар Совет Эвилелин «экономиктиг үрегдээшкиннерни кылып тур» деп база бууруудаып эгелээн турган.

Министр Иллангаратне бо чугааларны «мырыңай үнделин барымдаа чок чүве-дир» деп демдеглээн. Цейлон бот-бодунга ажыктыг байдалдарны барымдаалаш, кандыг-даа чурт биле садыглажырынга белен деп ол чугаалаан. Корпорация нефть продуктуларны алыр дугайында дугуржулганы Совет Эвилели, Румыния болгаш Каттышкан Араб Республика-биле чарган. Корпорацияның ап турар нефть продуктуларының өртээн Цейлонга нефть продуктуларны берип турар даштыкы нефть компанияларның нефтизиниң өртээниҥ дыка чиик болуп турарын Иллангаратне демдеглээн. Бо чорук хереглекчилерге кывар чүүлдү эң чиик ортек-биле садар арганы берип турар.

Цейлончулар боттарының чургумга хамаарыштыр америк башкарыкчы болуктериниҥ чүүң-биле-даа балыткаттынмаан үүлгедиглеринге шыңгыы удурланып турар. «Ланка сама самаджу» деп партияның даргазы Л. Гунаварденениң медеглээни: «Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинче утпаңдыр цейлон чазактың хемчеглерни боттандырарынга удур кампаниязы АКШ-тың чазаа сагыштыы-биле чорудуп турар деп чүвеге кандыг-даа чигзиниишкин турбас ужурлуг. Ол дээрге —бистиң чуртувустуң иштики херектеринге иледе холгаарлаашкын-дыр».

Цейлонуң хөй-ниитизиниң калбак болуктериниң бодалын илергейлевишаан. Цейлонуң Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Питер Кейнеманның январь 10-да «Цейлон дейли миррор» солунга бижээни болза: «Америк нефть компаниялар Цейлондан миллион-миллион кончаалларны ушта соруп алган, ындыг төлээде бир эвес эгидип төлээр дугайында айтырыгны тургузар чүве болза, ол төлевирин америк компанияларга эвес, а Цейлонга төлээр ужурлуг».

П. ВАСИН.
(СЭТА).

—o—

„Демисел үргүлчүлевишаан"

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгу Борнеонуң (Калимантана) тура-халыкчыларының баштынчызы Брунейниң Улусчу партиязының удуртукчузу Азахариниң медеглээни болза, оон удурткан тура-халыкчылары бүрүн тиилелгени чедип алгыжеге чедир Соңгу Борнеонуң хамаарышпас чоруу дээш демиселди үргүлчүлээр. Манилде даштыкы корреспондентилерге бодунуң берген харыызынга Азахари «демисел доозулабаан, демисел үргүлчүлеп турар» деп медеглээн дээрзин ЮПИ агентилел дыннаткан.

КОЛВЕЗИДЕ ЧЕТКЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңналыш турары-биле алырга, Каттышкан Нациялар Организациязының шериглери Катангала Чомбениң соңгу чөлегнижи — Колвези хоорайга январь 21-де кире берген.

Баштайгы базымнар кылдынган

Эрткен чылдың декабрь 25-те тыва национал хүрешти кыышы үеле чоруруп болуруунуң аргаларын айыткан, бо талазы-биле секцияларны тургузарын сүмелеп турар редакция чүүлү болгаш мөгелер О. Сюр-оолдуң (бо чылдың январь 1-де), К. Салчактың (бо чылдың январь 19-та) чүүлдери «Шын» солунга парлаттынган. Ол айтырыгның талазы-биле спорт инитилелдериниң болгаш организацияларының республика эвилелиниң чөвүделиниң даргазының ораалачызы эш А. Кумаяктың чүүнүн моон адаанда парладывыс.

* * *

«Шын» солунга парлаттынган чөптүг саналдарны өөренип көргеш, спорт инитилелдериниң болгаш организацияларының республика эвилелиниң чөвүделиниң кыышы үеле тыва хүрешти моон соңгаар сайгырадыр сорулга-биле чамдык ажылдарны чорудуун эгелээн. Кызыл хоорайның бирги чери дээш профессионал-техниктиг училищениң спорт залынга маргылдааны организастаанывыс-биле оон эгези салдынган. Ындыг маргылдааларны моон соңгаар дыштаныр хүннерде арттырып, харын-даа республика хемчээли-биле маргылдааны чорудуп болур аргаларның барын бо баштайгы маргылдааның чечиишкиниҥ эртkени хереченип турар.

Спорт эки-тура инитилелдериниге тыва хүрешиниң секцияларын организастап тургузарын планнап турар бис. Тыва хүреш чүгле бистиң республиканың хемчээлинге нептерээн спорт хевири турганындан, харын-даа амгы үеде РСФСР-ниң Сибирь чоогунда областарының болгаш автономнуг республикаларының аразынга болуп эртип турар өнзагай хевири апарган. Ол чорук тыва хүрешти улам сайзыраңгайжыдыр, оон аргамергежилиниң талазы-биле үлегерлиг болур харысалгаже бистиң кыйгырып турар. Ынчангаш, оны кыш, чай дивейн үргүлчү чорудары, аная мергежилдээ, белеткелди күштелдиреринең чүгүлээлиниң дугайында эшкөрүнүң саналлаш турары чөптүг.

Бир-төө тыва хүреш бистиң республиканың масселыг болганда, ол талазы-биле областар болгаш республикалар аразында маргылдаалларга эрткен чылда болганы дег, ийиги черни, бирги черни быжыг ээлээр ужурлуг бис.

Оны сайгыралырынга чүү кол чугула? Хүреш секцияларын тургузарда, тыва хүрешти эки билир кижилер (харын-даа тренерлер) чугула негеттинип келир. Ындыг болганда бисте тыва хүрештиң арга чурумнарының дугайында ам дээрезинде чаңгыс аай бижиттинген дүрүм чок болгай. Ынчангаш, бо талазы-биле бистиң хөөчүн мөгелеривис болгаш тыва хүрешти эки билир кижилер боттарының санал-оналдарын кинерип күзенчиг болуп турар.

Баштайгы үеде чаа организастаттынып турар ол секцияларга белеткелди үргүлчү чорудуп, мөге бүрүзү бот-боттарының дуржулгазын соңгуп турар болза чогуур. Борта мөгелер хөй-ниити эгелээшкин-биле дузаны спорт организацияларынга чедирип, улуг үлүгү кинерин күзеп турар бис.

Бир эвес үстүнде айыттынган чүүлдер спортчу хөй-ниитиниң деткимчезин ап, аныяк өскенниң ортузунга кышкы үеде хүреш дээш ажылдарны чорудар болза, тыва хүреш республикадан дашкаар болдунуң алдарын быжыы-биле камгалап шыдаар дээрзиҥ ол талазы-биле баштайгы базымнар хереченип турар.

Шенелдер

Кызылда күрүшенин педагогика институтунда чиик атлетиканың секциязы ажылдап турар. Ол секция болдунуң ажылын неделя санында-ла үш катап чорудуп келген. Ону республикада дуржулгалыг тренерлериҥ бирээзи Михаил Николаевич Лебедев удуртуп турар. Орта студентилер канчаар маниаларының мергежилин өөренип, үзел бутка күштүг мергежилгелерни кылып база-дар шөй көдүүп турар. Секцияга киргенивистен бээр 2 ай хире үе эрткен. Ол үенин иштинде кандыг түңнелдерни чедип алганывысты эрткен дыштанар үүлде институттуң спорт залынга болган чиик атлетика маргылдааларынга көзүлгеп.

Баштай оолдар 40 метрге чарышкан. Бирги, ийиги черлерни К. Казаков биле М. Кыргыс алганнар. Дараазында, турган черинден үш-ле баскаш халырынга физика-математика факультединиң студентизи В. Сизенев 8 м 15 см халаан, 7 м 40 см хемчээлди ажа халаан К. Сарыг-Хаа, К. Казаков олар 2—3-кү черлерни үлешкеннер.

Черниң бедиин халыры эң-не солун болган. 1 м 70 см хемчээлди ажа халаан база-ла В. Сизенев бирги черни ап, 3-кү разрядтың нормалындан ажыг түңнелди көргүскен.

Уруглардан 40 метрге маннаарының болгаш узунунга, бедиинге халырының талазы-биле Л. Комбуйоолга чедер кижи чок болган.

Маргылдаала четпес чүүлдер базар бар болганын демдеглезе чогуур. Аная болдуунда секцияда киржип турарлар киришкеннер. Педагогика база литература факультеттериниҥ кончуг эвээш кижи киришкен. Ниитизи-биле оолдардан бирги черни В. Сизенев, уруглардан Л. Комбуйоол олар алган.

Тинлекчилериҥ иштинден январь 27-де болур хоорай маргылдазынга киржир шилиндер командазы тургускан.

М. ДАМДЫН.

ТҮҢНЕЛ ЧООКШУЛААН

Хоккей талазы-биле Кызыл хоорайның бирги черн дээш маргылдаа үргүлчүлевишаан. Бо эрткен неделяда маргылдааның ийиги дескинниң «Урожай» командазы тиилээш, торпедочулар ажыткан. Олар ол оюнга удурланыкчызын 9:2 санга удуп алганнар. «Авиапорт» биле «Строитель» командаларның ужуражыышкыны ужудукчуларының тиилелгези-биле 5:3 санныг доозулган.

Эрткен субботада «Строитель» командазы «Урожай» 12:0 санга удуп алган. Дыштанар үүде «Торпедо» биле «Буревестник» командаларның оюну болган. Бир эвес аная студентилер тиилеп апкан болза маргылдааның ийиги черниге барып болурунуң аргазы бар турган. Ынчалзада «Торпедо» команданың ойнакчыларынга олар күш четпейн барган болгаш 9:2 санга уттурганнар.

Ам түңнел ужуражыышкыннар артып калганда командаларның байдалы мындыг: «Торпедо»—14 санган 14 санныг, «Урожай» биле «Буревестник»—14 санган 8—8 саннарлыг, «Авиапорт» биле «Строитель»—3—3 саннарлыг.

Ю. СУХОВ.

АГААР БОЛГОЗУ

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг, каттың күжү кошкак үүн болур. Агаарның температуразы: республикага 26—31, Кызылга 29—31 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»:

«Дагларда застава» 10, 12, 2, 6, «Сафра» (делгем экраныг) 4, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:

Уругларга программалар 10, «Сашко» 11.15, 1.15, 3.15, «Шеригг хөгжүмүү» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

Уругларга программалар 10, «Капитан Гранттың уругларының» 2.30, «Куда совлунде» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Оруктa хөлеге» 3.15, 9.15 «Юхан» (делгем экраныг) 5.15, 7.15 шактарда.

ГРИПП ДУГАЙЫНДА ЧҮНҮ БИЛЗЕ ЧОГУУРУЛ

ГРИПП КОНЧУГ ХАЛДАВЫРЛЫГ болгаш аарыг кижиден кадык кижиже чиги-биле дамчыыр. Оон аараан кижи чугаалап, чөдүрүп, азырып турда гриппп долгандыр кижилерге нептерээп болур. Ол мышкаш аарыг кижиниң хереглеп турганы думчуп арыылындан, чоттунар арыылындан болгаш савалаарындан дээш оон-даа өскеөт-херекселинден дамчыш халдап болур.

Грипптээн кижини орунга чыттырбаш, эмчини бажыңче келдирзе чогуур. Аарыг кижиниң чыттырып кагы дег тускай өрээл чок болза оон чыдып турар орнун ак чоорган-биле йиикпе көжеге-биле дуглап каар.

ГРИППТИҢ ИЛЕРЕП КЕЛИР ДЕМДЕКТЕРИ. Ук аарыг аарын болгаш хеп-хенертен эгелеер. Оон аараан кижи шыырыгар, температуразы улгадып, бажы аарып эгелеер, холу, буду мстап-шылаар, шыгганнары аарышылыг, боду чаягаар-ла шагжок апаар. Думчуунуң суу-даа төгүлбейн, температуразы-даа улгатпайн база гриппте эгелеп болур. Ындыг таварылгада ол аарыгның байдалы шыңгыы эртип болур.

Гриппте кижиниң ажаал турар кижи дөрт каттай салган марля-биле думчуун дуй шарып алыр. Ол шарымышкын марляны хүнүңне чуп, изиг илиир-биле базып ап турар, өрээлдиң иштии удаа-дараазы-биле агаарладыр. Хлорлуг суг-биле (бир стакан 10 хуулуг хлорлуг чугайның эзилдирини демир хуун иштии сугга холуп алыр) чуп туруңар.

Аарыг кижиниң думчуп арыылын, чоттунар арыылын болгаш иштики хевии чуурунуң мурнунда изиг сугга хайындырыптар херек.

Холуңарны үргүлчү чуп, ону хлорлуг сугга суп ап туруңар.

Грипп болза каланнап болуру-биле ондагайлыг аарыг болур. Грипп дыка үгледеп бергеезер болза эмчиниң айтышкынныг ёзугаар эмнелгеге чыттырып эмнээр апаар. Ук аарыг чаш уругларга оныза айыылдыг.

ГРИППТЕН УРУГЛАРЫҢАРНЫ КАМГАЛАҢАР. Гриппте аарыг кижи чылып турар бажыңче уругларыңар чорутпаңар. Ук аарыгдан аараан хире баштайгы демдектер көстүп келирге-де оларны уруглар яслизинче, садыңче болгаш школаже чорутпаңар.

Грипптээн не уруун эмзирип турар үезинде аскын марля-биле шарып алыр.

ГРИПП КОНЧУГ ХАЛДААЧАЛ ДЭЭРЗИН УТПАҢАР. Оон аараан кижи болгаш ону долгандыр турар кижилер ук аарыгны өске кижилерге халдатпас дээш болдунар-ла хемчеглерни алыр ужуралыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда кылдызының болгаш харысалгалыг дежурныйның 23—54, харысалгалыг секретарьның 23-35, көдээ ажыл-агый кылдызының 25-38, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал кылдыстериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00023. Чагыг № 100. Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-нин Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ЯНВАРЬ 25 ПЯТНИЦА № 21 (5425).

Өртээ 2 көп.

Чүректиң ханызындан уткуп алыышкыннар

ВАРШАВА (СЭТА). СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге киржип чораан СЭКП-ниң төлээлери-биле кады Берлинден ээп кел чораан. ГДР-биле кызыгаарда польша станция Куновинке кежээ орай апарганда кээп доктааган.

ПАП агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, Н. С. Хрущевту уткуп алыры-биле ПКАП ТК-ның кежигүнү, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Зенон Новак, Иштики херектер министриниң оралакчызы Мечислав Мочар, ПКАП-тың Познань воеводство комитединиң бирги секретары Ян Шидляк болгаш Зеленогур воеводство комитединиң секретарьлары четкилеп келгеннер.

20 минута доктаашкынның дургузунда Н. С. Хрущев ону уткаан кижилер-биле чүректиң ханызындан беседа кылган. Любуштуң чонунга изиг байырны ол дамчыткан.

• • •

ВАРШАВА (СЭТА). СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичев, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП Төп ревизия комиссиязының даргазы Н. А. Муравьева, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Известия» солуннуң кол редактору А. И. Аджубей, СЭКП ТК-ның кежигүнү, «Правда» солуннуң кол редактору П. А. Сатюков составтыг Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлери Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизиниң ажылынга киржип чораан, Москваже орук аайы-биле Варшаваны дамчыштыр эрткен.

Варшаваның вокзалынга аалчыларны ПКАП ТК-ның бирги секретары Владислав Гомулка, ПКАП ТК-зының Политбюрозунуң кежигүннери Юзеф Циранкевич, Зенон Клишко, ССРЭ-ниң Польшада элчин черниниң чөвүлекчи-элчини Н. М. Силуянов, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Польшада элчин болгаш садыг төлээ черлериниң ажылдакчылары, совет болгаш даштыкы журналистер чүректиң ханызындан уткаан.

МАЛ КЫШТАГЛААШКЫНЫН ХҮР, ЧААГАЙ ЭРТТИРЕРИ — ХҮННҮҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Харыысалгалыг үе

Малчыннарның ажылынга эн-не харыысалгалыг үе — хой оолдаашкыны республиканың бүгү районнарында эгелээн. Чаа төрүттүнген хураганнарны хүлээп алырынга болгаш оларны доруктуруп азыраарынга үлегерлиг белеткенген ажыл-агыйлар болгаш хойжулар дугайында өөрүнчүг медээлер бистиң редакциявыска кээп турар.

Бин-Хем районнуң «Өөк» совхозунда хой оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн.

Бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың бригадири Иван Карбы мынчаар чугаалап турар: «Хой оолдаашкынының баштайгы хүннеринде өөрүшкүлүг-ле болдувус. Дорт-ле хүн иштинде 130 хой төрүдү. Оларның үжү ийистеди. Хураганнар менди-чаагай хүлээп алдынды. Бистиң эн-не бачым ажылдаар үевис мынчаар эгеледи. Хойнун массалыг оолдаашкыны ам мурнувуста. Ынчангаш дүн-хүн чок дежурныйлаашкынны тургузуп алдывыс. Дуржулгалыг 4 сакманщиктер ажылдап кирипти. Бүгү хойларывыстың оолдаашкыны мартка чедир доостур. Бо чаа чылды, чеди чылдың бешки чылын хой ажылының дүжүткүр чылы болур кылдыр күженишкинниг ажылдаар бис.

Ол болза бо хүннерде эки ажылдап турар хойжу бригаданың дугайында чижек-тир. Ниитиниң хой малының баш санын өстүрери, оон продуктулуун бедидери — хойжу бүрүзүнүн социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринден шуут хамаарыр. Чаш анай, хураганнарның өлүп хораар чоруун болдурбас дээш хой ажылында кижи бүрүзү ам уйгу-чыдын чок ажылдаар хүннер келген. Республиканың колхозтар, совхозтарының чер-черде хойжуларының кадарган хойлары массалыг төрүп эгелээн дугайында, чаш малды эки хүлээп алыр болгаш менди доруктурар дээш малчын бүрүзү канчаар күш үндүрүп турарының дээр дугайында чаа-чаа медээлер кээп турар.

Оон-биле чергелештир дыңнаары күзенчиг эвес медээлер база бар. Мал төрүп эгелей бергенде, Тес-Хем районнуң «Кызыл сылдыс» колхозунуң хойжулары Хүлер биле Чырандайның чаш малга кажаалары белен эвес болган. Олар ынчангаш өгге хураганнар-биле кады чурттаар ужурга таварышканнар. Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң дыка хой хойжуларында хураган доруктурар чылыг кажаалар чок. «Олар хураганнарны боттарының бажыннарында киирип алгылаан турар» деп, көдээ бижикчи эш Кунгаа редакцияга медеглээн. Мындыг янзылыг өскедаа чижектер дыка хой. Мынчап канчап болурул! Чаш малды чылыг, арыг-силиг кажааларга хүлээп алыр болгаш доруктурар дугайында ажыл-агыйларның удуртукчулары-даа, кадарчылар боттары-даа баш бурунгаар сагыш салыр ужурлуг.

Чаш малды бүрүн ажаап алыр болгаш доруктуруп өстүрер талазы-биле малчыннарга бүгү талалыг дузалаар ажылды партия, совет, комсомол, ажыл-агый организациялары чорудар хүлээлгелиг. Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелинде комсомолчу Дырыш эрткен чылын сакманщиктээш, 212 хураганны доруктурган. Оон ындыг кызымак ажылы халас барбаан. Дырыш республиканың малчыннар Наадымынга киришкен болгаш «Сылдыс» деп хол шагы-биле шаннаткан. Шак ындыг дуржулгалыг, ажылга сонуургалдыг сакманщиктерни малчыннарже чорудуп бээрин, оларның аразынга социалистиг чарышты организастаарын комсомол организациялары идепкейлиг боттандырза чогуур.

Бо чылын чеже анай, хураганнарны ажаап алыры болгаш доруктурары колхоз, совхоз бүрүзүнүн планында көрдүнген. Ол чугула болгаш улуг сорулганы күүседир дээш малчыннар, ажыл-агый удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери онза күженишкинниг ажылдаарын партияның болгаш күрүнениң, бүгү совет улустуң эргеажыктары негеп турар.

Бо талазы-биле эрткен чылдың чазыгларын ам катаптап черле болбас. Ылаңгыя Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозу дыка чавыс түннелдиг болуп, чүс хойга онааштыр чүгле 54 хураганны, а Таңды районнуң «Межегей» совхозу оондаа дора ажылдааш, чүс хой бүрүзүнден 30-не хураганны алган фактылар амгы үениң бедик негелделеринге канчап-даа дүүшпес!

Чаш хураганнарның өлүп хораар чоруу колдуунда-ла төрүттүнгениниң баштайгы айларында болуп турар. Ынчангаш хойдан кадык-шыырак төлдү алырда, хойларны боос чоруур үезинде болгаш оолдаанының соонда эн эки чемнер-биле чемгерери база ажаалданы экижидери чугула. Чаш малды эки чемгербейн тургаш доруктурары берге. Ынчангаш ону баштай иезиниң аазы-биле, сүүзүннүг болгаш чымчак сиген-биле эки чемгерер херек.

Амгы үеде бүгү бүдүрүлге эргелелдеринге, партия комитеттеринге, колхозтарның баштаар черлеринге, совхозтар дирекцияларынга болгаш партия эге организацияларынга кол чүве болза, чаш малды менди ажаап алыры үлегерлиг организастаары, малдың ажаап алдынып турар чаш төлүнүн үчедун шыңгыырадыры бооп турар. Эътти, дүктү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының чыл планын чедиишкинниг күүседири моон база дыка хамаарыр. Хойжуларның боттарының амыдыралчуртталгазының дугайында доктаамал сагыш салып, ылаңгыя хой кадарчыларын болгаш сакманщиктерни чылыг хеп-биле, оран-сава-биле хандырарынче, оларга эмнелге дузаламчызын көргүзеринче, хойжу бригадаларга эргежок чугула хереглелдиң барааннарын садыглаарынче, оларның культурлуг хереглелдерин хандырарынче кичээнгейни угландырза чогуур.

Малдың чаш төлүн хүлээп алыр харыысалгалыг болгаш берге кампания бо хүннерде чүгле эгелеп турар. Ынчангаш бергелер мурнувуста. Чеди чылдың бешки чылында ол бергелерге торулбайн, бүгү чаш малды менди камгалап ап, оон-биле малдың баш санын өстүреринге, продуктулуун бедидеринге күш-ажылчы салыышкыннарлыг болуулуңар!

Таңдының «Межегей» совхозта хойжу Куулар Сүрүңчаптың өг-бүлези хой ажылынга эки көргүзүглерни чедип ап турар, ол боду агитатор. Эрткен чылын 100 хойга онааштыр 118 хураганны алган болза, бо чылын 120-ни алыр хүлээлгени алган. Оон коданында 400 ажыг төрүүр хойлар бар, ам оларның 270-ни хураганнаан, олар шупту менди.

ЧУРУКТА: хойжу агитатор бодунуң өг-бүлезинге чаа солунну номчуп таныштырып олурары.

Фото. С. Феоктистовтуу.

Ырак малчыннарже

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң девискээриниң чамдык черлериндe хар улуг болгаш хат хадааш хөртүктээн. Ынчангаш ырак малчыннарже баар орук дуглалган турган. Колхоз баштаар чер ону арыглап аштаарын шиитпирлээш, олче эш Александровту далбыйлыг трактор-биле кады чоруткан. Ону ол трактор-биле аштап арыглаан. Чолаачы эш Доктугу баштайгы хүннерде 21 тонна сигенни малчыннарга сөөртүп чедирген, ол ажыл үргүлчүлевишаан.

Хойжуларның коданнарында хой хураганнап эгелээн. Төрүттүнген хураганнар чаңгыс-даа хорамча, чок алдынган.

Кичээнгейниң кошкаандан

Фермаларже болгаш кыштагларже мал чеми сөөртүр чорук амгы хүн айтырыының кол черин эзлээн турар ужурлуг. Ажыл-агыйның чамдык удуртукчулары ону кичээнгейге албайн турары харааданчыг. Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунда байдалды маңаа көргүзүп болур.

Каскал фермазында 740 ажыг мыйыстыг бода мал бар. Чадыгга хүн бүрү-ле 8 тонна саван херек, ону 40 км черден сөөртүр. Силосту ферма төвүнден 12 км ырак черден эккеп чемгерер. Белеткээн сигенни, концентраттарны база оон-даа ырак янзы-бүрү черлерден сөөртүр.

Фермада амгы байдал дүвүренчиг — мал чеми үзүктелип, кажааларга чадыг чедишпестеп турар. Оон кол чылдагааны колхоз баштаар черинден транспорт-биле хандырбайн турарында. Септээр хуусаазы шагда эрткен, базым бүрүзүнде үрелир 2 трактор бар, олар сөөртүлгеже эртен үнгеш кежээ азы даартазында-даа келгилээр.

Хой фермазында байдал база бергеден турар. Таңды эдээниң хары улуг, ону Өвүрнүн «изиг» оъттуг дагларынга дөмейлеп болбас. Кыштың айларында немелде чем, харын тургузу азырал албан негеттинип келир. Фермада 3500 ажыг хой бар, а сиген, өске-даа немелде чем болганчок-ла үстү бергилээр.

«Совет Россия» колхозта янзы-бүрү марканың 35 хире тракторлары санаттынып турар. Олар шупту септелгеде эвези билдингир. Чамдыктары колхозтуң ниити ажыглалында чоруп турары шынныг, ынчалза-даа элээн каш тракторлар Владимировка суурда чамдык чурттакчыларның хууда эдилелинче шилчип турары харааданчыг. Чижээ, «ДТ-54» маркалыг 3 трактор кижилериниң оттулар ыяжын сөөртүп турар. Чамдык бажыннарның чанында ыяш ийи чылын-даа төттүнмес кылдыр курлаттынган болгулаар.

Мал чеми сөөртүрүнге «бөгүн, даарта» автомашина азы трактор бээрин аазааш, ону хандырбас, харын хүннүн чугула айтырыындан өскээр ажыглаар таварылга бүрүзүн анаа эрттирип болбас. Амгы кичээнгейни кышкы мал ажылынче угландырары онза негеттинип турар.

Эрзиннин малчыннарында

Тес-Хем районнуң Эрзин, Нарын көдээ Советтериниң девискээринде «Мөрен», «Чаа орук», «Кызыл сылдыс» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның малчыннары ниитиниң малын хүр болгаш менди кыш ажырар, малдың чаш төлүн хорамча чок камгалап алыр дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Колхозтарның мал одарларында 15—20 см хире харлыг, соок база ындыг-ла улуг эвес. Чамдык малчыннар эрткен чылдың ноябрь-декабрь айларда олургулаан күзеглеринден кол кыштагларже чоокта чаа көжүп хонган. Одар-белчиир барыкла бүдүн, малдың байдалы ниитизи-биле эки.

«Коммунизмче орук» колхоз бүгү малды хүр кыш ажырарының белеткелин үлегерлиг организастаан. Колхозтуң шээр малы 43 кыштагларда чылыг кажаалар-биле хандыртынган. Кыштаг бүрүзүнде ортумаа-биле 10—15 тонна сиген болгаш көк сула сноптарын курлавырлаан. Оон биле чаа төрээн кошкак хойларны база чаш хураганнарны азыраар. Бир эвес хар улгаткаш, чер ажер ужурга таваржы берзе ажыглаары-биле тракторларны база 40 ажыг далбыйларны белеткээн. Чаш хураганнар доруктурар 48 кажааларны немей туткан. Хойжуларның оттулар ыяжын машиналар-биле аал бүрүзүнге сөөртүп чедирип берген.

Малдың массалыг оолдаашкыны кайы-даа колхозтарда амдыызында эгелевээн. Мал ажылында ол харыысалгалыг кампанияга малчын бүрүзүнүн баш бурунгаар ыяк белеткенгенинден алгаш көөрге мал оолдаашкыны ажыл-агый бүрүзүнге чедиишкинниг эртер.

Денгилдези кошкак, бир хар четпээн анайларны, хураганнарны, бызааларны, молдургаларны, ол ышкаш үрелиг бүдүрүкчүлерни колхозтар тускай коданнар кылдыр үскеш, тургузу азырап турар. Ындыг малдар «Коммунизмче орук» колхозта 1100 баш. Ол колхоз саар инектерни болгаш төрүүр четкен инектерни немелде чемнер-биле хандырып турар.

Мал кыштагладыышкынынга хамаарыштыр үстүнде айыткан чамдык хемчеглер-биле кады четпес чүүлдерни айтыры база чугула. 1962 чылда боттарынга быжыглаан бир саар инекке онааштыр 1320 кг сүттү саап алган. «Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы Ч. Бырaат ышкаш мурнакчы саанчылар бар болза-даа Эрзин, Нарын көдээ Советтериниң барык-ла шупту колхозтарында амгы үеде сүт саалдазы кудулап турар. Бир инектен сүт саалдазы колхозтарда бир хүнде ортумаа-биле чүгле 1,5—2 кг болуп турар. Маңаа кол чылдагаан саар инектериниң уксаазын экижитпээни, оон-биле кады бызааларны эмзирбишаан, инектерни саап турарында болур. Оон аңгыда оларны багай азырап, ажаап турар. Чижээ, «Кызыл сылдыс» колхозтуң төп сүт-бараан фермазында 46 баш саар инектер бар. Оларның кажаазы дыдык, самдар, чүк-чүгүнден хат сыыладыр хадып турар, даштын чүве-биле дөмей, адаанда кургаг өдек, саван дөжевээн, доң.

Кайы-даа колхозтарда хаваннарны дендии багай ажаап турар. Ол-ла колхозта хаваннарны көөрге дыка харааданчыг. Оларның кажаазының ишти-даа, дашты-даа ак хар, дожаң хыраа-биле шыптынган. Кажааны чылыдып, от салбайн турар. Ында ниитиниң малы янзы-бүрү чылдагааннардан дыка хорап турар. Анаа чижек кылдыр эрткен чылдың дөртү кварталында 384 баш мал өлгенин чугаалаарга-ла четчир. Колхоз даргазы эш Борбак-оол болгаш мал ажылының тускай эртемниглери четпестерни узуткаарынче, малды хүр кыш ажырарынче чогуур кичээнгей салбайн турарын бо фактылар бадыткап турар.

Малчыннарның хандырылгазынче «Чаа орук», «Мөрен», «Кызыл сылдыс» колхозтарның баштаар черлери кичээнгейни кошкадып турар. Колкол кыштагларда чылыг чуртталга бажыннары барык чок. Малчыннар өглерде чурттавышаан. Малчыннарның чагыткан солун, сеткүүлдери үр болгаш барып турар. Дыка хой малчыннарга автолавка эрткен чылдың ноябрьдан бээр барбаан. Малдың, кижиниң эмчилери оларга ховар барып турар.

Мал ажылының продуктуларының садып алыышкыны

(1963 чылдың январь 20-ге чедир, квартал планынга удур хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эът
Улуг-Хем	6,8	15,8
Чөөн-Хемчик	6,3	36,9
Барыын-Хемчик	4,9	7,0
Чөөн-Хемчик эргелели	**14,7**	**20,4**
Таңды	11,2	35,3
Бин-Хем	10,4	16,5
Тожу	7,1	—
Каа-Хем	6,2	15,4
Таңды эргелели	**9,8**	**24,9**
Өвүр	6,4	—
Тес-Хем	1,6	21,5
Тес-Хем эргелели	**3,1**	**15,7**
Оон иштинде совхозтар:		
«Тиилелге»	18,9	—
Дуржулга станциязы	13,9	65,2
«Чыраа-Бажы»	13,0	10,0
«Межегей»	12,7	—
«Өөк»	10,9	—
«Элегес»	9,8	—
«Найырал»	8,4	17,3
«Улуг-Хая»	7,6	19,2
«Тээли»	7,2	—
«ҮТКА 25 чылы»	6,5	26,0
«Барлык»	5,3	—
«Тес-Хем»	5,6	—
«Шекпээр»	3,0	—
«Сүт-Хөл»	1,8	94,2

Республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының квартал планын ниитизи-биле 7,8 хуу, эъттинин — 21 хуу күүсеткен.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели 1962 чылда мал ажылының талазы-биле социалистиг чарыштың түннелдерин чугаалажып көрген.

Эрткен чылын республикага 1961 чылдыындан сүттү 32,2 хуу, дүктү 14,6 хуу, эътти 8,5 хуу хойну бүдүрген. Күрүнеге тараа, эът, дүк болгаш сүт садар талазы-биле күрүне планнары ажыр күүсеттинген. Бүгү чүзүн малдың баш санын өстүрери-биле кады эът бүдүрер планын 101,6 хуу, ону садарын — 103,2 хуу күүсеткен Улуг-Хем районнуң, саар инектерниң санын 14 хуу ажыр өстүрүп, хой санныг бызааларны менди алыры-биле кады сүт бүдүрер планын 121,6 хуу, ону садарын—116,1 хуу күүсеткен Барыын-Хемчик районнуң, хойнун баш санын 12,5 хуу немей өстүрери-биле кады дүк бүдүрер талазы-биле онаалданы пландан ажыр 6 хуу күүседип, хойнун дүк продуктулуун 11,3 хуу бедидип, дүк садар планын 9,5 хуу ажыр күүсеткен Тес-Хем районнуң колхозтары, совхозтары эки түннелдерлиг болган. Эрткен чылда Каа-Хем районнуң «Тиилелге», Тожу районнуң «Совет Тыва», Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы», Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл», «Мурнакчы», Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик», Ленин аттыг, Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтарының малчыннары, «ҮТКА 25 чылы», «Найырал», «Сүт-Хөл», «Тиилелге», «Элегес» совхозтар эн чедиишкинниг ажылдааннар. Олар мал ажылының ниити болгаш барааннаг продукциязын көвүдедирин, өөр малды өстүрер талазы-биле багай эвес түннелдерни чедип алганнар.

«Чыраа-Бажы», «Межегей», «Өөк» совхозтарда, көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында, Барыын-Хемчиктин «Большевик», Тожунун «Май 1», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» болгаш Ленин аттыг колхозтарында база өске-даа чамдык кажыл-агыйларда мал ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар база малдың баш санын өстүрер планны күүседирин үскенин моон-биле кады СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

1962 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдеткени дээш СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туктарын тывысканы болза:

ЭЪТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — дора көргүзүглерлиг болган Чөөн-Хемчик районда шилчиир Кызыл тукту ап алгаш, ону **Улуг-Хем районга;**

СҮТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — **Барыын-Хемчик районга хевээр арттырар;**

ДҮК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — **Тес-Хем районга** хевээр арттырар.

Мал болгаш хову ажылдарының 150 мурнакчыларын «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарда республика Хүндүлел самбыразынга киирер деп доктаал хүлээп алдынган.

1963 чылда партия комитеттери, девискээр аайы-биле колхоз-совхоз эргелелдери, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, партия эге организациялары болза көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын дыка көвүдедир, чер ажылының болгаш мал ажылының культуразын бедидер, бүдүрүлгенин экономиктиг көргүзүглерин экижидер дээш социалистиг чарышты эргелелдериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, фермаларның болгаш бригадаларның, тус-тус малчыннарның болгаш хову ажылдакчыларының аразынга улам калбартыр, чарыштың көскү болгаш дээштиг болурун, оон түннелдерин ай бүрүзүнде үндүрерин хандырар, чеди чылдың бешки чылында алдынган хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчилеринге практиктиг дузаламчыны көргүзер хүлээлгелиг.

ТАҢДЫ ЭРГЕЛЕЛИНДЕ БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

Колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглериниң, малчыннарның мурнунда мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг чорудар улуг сорулга туруп турар. Эрткен чылдың октябрь бирге чедир Таңды эргелели бир башка онааштыр 19 центнер бөдүүн чемнерин, 16,5 центнер силосту, 2,4 центнер концентраттарны белеткээн турган. Мал кыштаглаашкынынга колдуунда-ла эки деңгилделиг киргеи.

Ынчалзажок мал кажаалары чедишпес турган. Ылаңгыя 2760 баш бызаа, 600 баш хаваннар, семиртилгеде турар 5600 баш мал эки шынарлыг кажаалар-биле хандыртынмаан. Эргелелдиң ажыл-агыйлары октябрь-ноябрь айларда малды эки шынарлыг кажаалар-биле хандырып болурунун аргалары турда ону чедир ажыглап шыдаваан. Ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуктарындан үш ай иштинде 674 баш мыйыстыг бода мал, 3887 баш хой, өшкү, 2838 баш хаваннар өлүп хораан. Бин-Хем районнуң «Искра», «Хадың» колхозтарынга дыка хөй мал өлген. Бо болза ол ажыл-агыйларның удуртукчулары эштер Дежнев, Бондаренко оларның ажыл-агыйжы эвес чоруун көргүзүп турары-дыр.

«Хадың» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының эргелекчизинде дээди эртемниг зоотехник эш Таюрская ажылдап турар. Ферма арыг-шевер эвес байдалда турда-ла ону чайладыр талазы-биле кандыг-даа хемчег албайн турар. «Революцияның чалбыыжы» колхоз четчир санныг мал чемнери-биле хандыртынган болза-даа мыйыстыг бода малдың, хойнуң, хаванның өлүп хораар чоруун болдурган. Үш ай дургузунда ында 295 хаван өлген.

Бо колхозта сүттүң барааннаг чоруу өске ажыл-агыйлардан дыка чавыс. Ол ында чүгле 57,3 хуу. Ындыг турда-ла хөй сүттү бызаалар болгаш хаван оолдары чемгереринге кайы хамаан чок чарыгдаан. Бызаа бүрүзүнге чылда 570 килограмм сүттү бергени хыналдадан илерээн. Сүт-биле азырап турган бызааларның күш-деңгели арган болуп турар.

«Тиилелге» совхозта 1963 чылдың январь бирде байдал-биле бир баш малга 31 центнер бөдүүн чемнер, 19,3 центнер силос, 1,6 центнер концентрат онаажып турар. Дээди эртемниг зоотехниктер Трошин, Юркевич, мал эмчизи Сизов олар мал чемниниң сөөртүлгезин, малдың суггадын багай организастап турарындан малдың арып баксыраары болгаш өлүр чоруу ында эгелей берген. Мал чеми үстү бээр таварылгалар тургулаан. Шамбалыгда турар малдарның адаан саван-биле дөжевейн турар. Хаваннар кажаазының ишти өлшык. Мал чемнерин рацион ёзугаар чарыгдавайн, зоотехниянын бөдүүн дүрүмнерин сагывайн турар. Одарларда хойларның 30—40 хуузу арып баксыраан. Кыштаглаашкында шак мындыг дүвүренчиг байдал совхозтуң удуртукчулары эштер Алымов, Дамдың, Аракчаа оларны дүвүретпейн турар.

«Межегей» совхозта кыштаглаашкынны чорудуп турары оон база дээредевес. Ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң олутпай, шүшпең чоруунуң түннелинде мал чемнери кыштагларже өй-шаанда чедиртинмейн турар болгаш саван сөөртүлгези база үзүктелиишкинниг чоруп турар. Кажаалар иштин аштаваанындан, чавыс болгаш кырында агаар үнер ажык черлер чок болуп турарындан хойнуң дүгү дүжүп эгелээн.

Бызаа эмзирер инектер турар фермага мал чемнерин үзүктелиишкинниг чедирип турар. Совхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери эштер Грибин, Чүльдүм олар суг доңа бергенин билин тура-ла Доора-Хадында кыштап турар малдарны январь бирден эгелээш чединиң хүнүнге чедир суггарбаан. Уургайлыгда чаш малга чемни 2—3 хонгаш чедирип турар.

«Совет Россия» колхоз мал кыштаглаашкынын организас чок чорудуп турар. Бо колхозтуң Каскал фермазында мал колдуунда-ла аштап турар. «Бурунгаар» көдээ ажыл-агый артелиниң Кара-Суг фермазы хаваннар адаанга саван чатпайн турар. Ам мал ажылында харыысалгалыг кампания — хой оолдаашкыны эгелээн. Ол фермада чаш хураганнар хүлээп алыр чылыг кажаалар септеттинмээн. Оолдаашкынны ниити кажааларга хүлээп ап турар болгаш төрүүр малды оолдаашкынга багай белеткеп турарындан хураганнар хорап турар. Чижээ, Каа-Хемде «Ленинчи орук» колхозка (зоотехниктер эштер Соловьева, Николаева) чаа төрүттүнген 130 хураганнар, 30 баш улуг хойлар өлген.

Мал кыштаглаашкынын, далбыйлаашкынны чедиишкинниг чорудар, мал чемин үзүктел чок сөөртүр, чемни бус-биле чымчадыр, малга ижиртир сугну чылыдып бээрин эде тургузар, чылыг кажааларны белеткээр, малчыннарны эргежок чугула чүүлдер-биле хандырар дээш бүгү хемчеглерин алыры эргежок чугула. Эргелелдиң инспектор-организакчылары, тускай эртемниглери бо чугула ажылдың хажыызынга турбас ужурлуг.

Амгы үеде бүдүрүлге эргелелиниң колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчуларының, оон тускай эртемниглериниң кол сорулгазы болза, мал чемнерин кыштагларже үзүктел чок сөөртүп, ону камныг чарыгдап, мал оолдаашкынын чорударынга болгаш чаш төл өстүреринге дузалаар кижилерни немей чорудары болур. Кыштаглаашкынны чедиишкинниг чорударының айтырыы партия организацияларының кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг.

Малды бүрүн камгалап алыр база оон продуктулуун көвүдедир дээш мал фермаларының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастап, мыйыстыг бода малдың болгаш хаваннарның семиртилгезинге бедик көргүзүглерин чедип ап турар мурнакчыларны бүгү тала-биле мактап демдеглээр херек.

Ферма ажылдакчыларының күш-ажылын шын организастаары, малдың ажаалда чемгерилгезин экижидери, кышкы үеде малды бүрүн камгалап алыр, оон продуктулуун улам ыңай бедидери—эът болгаш сүт бүдүрериниң база оларны күрүнеге садарының талазы-биле бирги кварталдың онаалгаларын. СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунун шиитпирлерин болгаш чеди чылдың бешки чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир арганы бээр.

АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ БҮГҮ АДЫРЛАРЫН ТОДАРГАЙ УДУРТУР

СЭКП-ниҢ Чөөн-Хемчик район конференциязы СЭКП ТК-ныҢ ноябрь Пленумунуң түңнелдери болган районнуң партия организациязының соруглаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол дугаймында райком секретары эш Д. Б. Ондар илеткел кылган.

Районнуң колхозчулары болган совхозтар ажылдакчылары кодээ ажыл-агый продуктуларын албекшиди бүдүрүп, күрүнеге бир миллион ажыг нуд тарааны, 1953 чыл-биле деңнээрге 14,5 катап хөйүг, 2503.7 тонна эттиг, 2280,8 тонна сүттүг, 293,9 тонна дүктүг сактаан. 1961 чыл-биле деңнээрге эт белеткелиниҢ 7, сүттүүниҢ 12, дүктүүниҢ 5.7 хуу көөрүлеткен. ЧадаананыҢ үлетпүр комбинады, садыг болган транспорт организациялары эрткен чылдың планныг онаалгаларын күүседип шыдаан.

Оон-биле чергелештир ажыл-агыйның түс-түс адырларында улуг четпестер барын оратор демиглээн. Чүл дизе, Чадананың үлетпүр комбинады продукция бүдүрүминиҢ ассортиментизиниҢ планныг онаалгазын күүсетпээн, оон улампыдан улуг ажыл-агыйныңга хөй продукциялар болган кылыглар чедир берикпээн. Бүдүрүп турар продукциязының шынары багай. Комбинаттың директору эш Цвелев, парторганизация секретары эш Базырова харыылап турар участогуп эки үдуртулгабиле хандырбаан. Олар эки шынарлыг продукция дээш, күш-ажылның бүдүрүмчүлүүн бедидер, продукциянның бот-үнезин чингедир дээш демиселче коллективтиҢ күжүн четпес мобилизастаан.

Районда түлүг ажылдарының планы күүсеттинивээн. «Коммун түлүгүнүң» түлүг-септелге эргелери түлүг ажылдарыңа капитал салыштыкшынарының түңнее 69,3 хуузун, «Кодээ түлүгүнүң» түлүг-монтаж эргелери — 67,1 хуузун шиңгээткен. Түлүг ажылдарының шынары деңнии күүн.

Чаданаа АТК-ныңда автопарктың беленнинии коэффициентизи 18 хуу чедир күүсеттинивээн. Хөй-хөй автомашиналар ажыл чок, күрүг турглаар фактылар ам-даа хөй.

Хөөрайны чалгайжыдар, чүрттакчы чоннуң өзүп турар негелдээрин хандырар талазы-биле коммунал ажыл-агый чери чогуур негелдээниге чедир ажылдавайн келген. Оон начальнигни эш Семров чүнар бажыңның, баш таварар чернин доктаамал ажылдарын чедип албайн турар. Хөөрайның электростанциязы үргүлчү-ле үреливишкинге таваржып турарындан бүдүрүглер, школалар, эмнелге болган культура албан черлери база чүрттакчы чон электри энергизымы улуг үзүктелиишкин-биле ап турар. Ол чорук бүдүрүглерде механизминерни долу күш-биле ажыглаарынга шаптык болуп, өөредилгени, культура-массалыг хемчеглерни үзүп, чүрттакчы чонну шүгүлдадып турар.

Үлетпүр, түлүг, коммунал ажылагый болгаш транспорт организациязарының багай ажылының бир кол чылдагааны болза, кижилер-биле политиктиг болгаш организастыг ажыды четпес чорукталында, күш-ажылдың багай организастаанында, социалистиг чарыштың хөрээн тодаргай удуртулга-биле хандырбаанында дээрзин илеткелчи айтыкан.

Партия райкомунуң бюрозунуң ажыдынга удуртулганын кампаневжи методу колдап турганының түңнелиниде үлетпүр, түлүг болгаш транспорт ажылдары часкы, күскү хову ажылдарының үезинде кичээнгейден дашкаралап турган.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрелиниң бүгү-ле бар курлавырларын ам-даа четче ажыглаваайн турарлар. Тарылга шөлдериниң структуразы чемгериглге единицазының талазы-биле бистин хереглелиивисти долдур хандырбайн турар. Чижээлээрге, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхозтуң бүгү малынга 5950 тонна чемгериглге единицазы негеттинер турган болза, эрткен чылын ол колхоз тарылга шөлүнден үгле 3551 тонна чемгериглге единицазын алган. Ындыг чижектер өске-даа ажыл-агыйларда бар. Ынчангаш кукуруза, чочак-тараа, чигир свёклазы ышкаш мал чеми культураларны бүдүрерин улам көөдедиири, тарылга шөлдериниң структуразын ам-даа өде көөрү чугаа. Эрткен чылын районга тараанын дүжүүт 1961 чыддазынган куду болган. «Большевик» колхоз гектар бүрүзүнден 15 центнер ап турда, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхоз үгле 8 центнерни алган. «Большевик» колхоз тарылга шөлдериниң структуразын үндезинин-биле эде көрген болгаш куду дүжүүтүг культураларның шөлүн кызырган. Эрткен чыл-биле деңнээрге кызыл-тастын шөлүн 65 хуу, кукурузаның 2 катап калбарткан. Ол колхоз 7928 центнер тараану үгле кызыл-тастын шөлүн калбарткаңындан немей алган. Колхоз сорттуг үрезиннерни тарып, тараны чажар нормазын, хуусаалларын шын сагып, тараа үнүп эгелеп турда илиртээшкинни кылып турар. Бо бүгү четпестер болза, бедик дүжүүтүг алганының үндезини болган.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, олардың агрономнары чер ажылында күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукциянын бот-үнезин чингедир дээш тодаргай хемчеглерни боттандырбайн турар. Оон үжүүн чарыгдаар улгадын, бот-үне кудулавайн турар. Чижээ, «Искра» колхоз бир центнер ногаа бүдүрелиниге 10 кижи-хүүг чарыгдаан, а бир центнер ноганын өртөө 14 рубль 60 копеек болган.

1963 чылдың тарылгазынга район четчир санныг үрезиннерни үрүн алган болза-даа, оон арыгаашкыны ону ажыл-агыйларда бар. Ынчангаш кукуруза, чочак-тараа, чигир свёклазы ышкаш мал чеми культураларны бүдүрерин улам көөдедиири, тарылга шөлдериниң структуразын ам-даа өде көөрү чугаа. Эрткен чылын районга тараанын дүжүүт 1961 чыддазынган куду болган. «Большевик» колхоз гектар бүрүзүнден 15 центнер ап турда, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхоз чүге 8 центнерни алган. «Большевик» колхоз тарылга шөлдериниң структуразын үндезинин-биле эде көрген болгаш куду дүжүүтүг культураларның шөлүн кызырган. Эрткен чыл-биле деңнээрге кызыл-тастын шөлүн 65 хуу, кукурузаның 2 катап калбарткан. Ол колхоз 7928 центнер тараану чүге кызыл-тастын шөлүн калбарткаңындан немей алган. Колхоз сорттуг үрезиннерни тарып, тараны чажар нормазын, хуусаалларын шын сагып, тараа үнүп эгелеп турда илиртээшкинни кылып турар. Бо бүгү четпестер болза, бедик дүжүүтүг алганының үндезини болган.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, олардың агрономнары чер ажылында күш-ажылның бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукциянын бот-үнезин чингедир дээш тодаргай хемчеглерни боттандырбайн турар. Оон үжүүн чарыгдаар улгадын, бот-үне кудулавайн турар. Чижээ, «Искра» колхоз бир центнер ногаа бүдүрелиниге 10 кижи-хүүг чарыгдаан, а бир центнер ноганын өртөө 14 рубль 60 копеек болган.

1963 чылдың тарылгазынга район четчир санныг үрезиннерни үрүн алган болза-даа, оон арыгаашкыны ам-даа доозулбаан. Үрезиннерниң үгле 68,8 хуузунуң үүгүчел шынары хынаттынган. Ылангыя Ленин аттыг колхозта үрезин арыгаашкыны оңза өөжүп чоруп турар.

Техника септелгези районда базала өөжүп чоруп турар. Трактордарның 39 хуузу септеттинген. Бо талазы-биле ылангыя СЭКП XXII съездизи аттыг колхоз, «Тыва» совхоз эң хөжүдүп турарлар.

Ам уеде колхозтарда болгаш совхозтарда тургустунган 17 техниктиг бөлгүмнерде база «Сельхозтехника» салбырының чанында ажыттынган курета шупту 688 кижи механизаторларның түскай мергежилин чедип адыры-биле өөренип турарлар. Ындыг-даа болза «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда, «Тыва» совхозта бо өөредилгеде кончуг эвээш кижилер хаара түттүнган. А чамдык ажыл-агыйларда кукурузачыларның, свёклачыларның агротехниктиг өөредилгези организастаттынмаан.

Мал ажылында улуг четпестер бар. Эрткен чылын мал өстүрелиниң планныг онаалгазы күүсеттинмээн. Ол чорук малдың хөйү-биле олуң хораар болгаш кызыраар чоруун болдурган. Эрткен чылын үгле кызыраашкының түңнелиниде 959 бызааны, 22377 хураганны, 2711 анайны районнуң ажыл-агыйлары чедир албаан. Ындыг турбуже районнуң ажыл-агыйлары 1962 чылда инектерни тарып бөвзадырының планын үгле 69,7 хуу, хөйнуун— 69 хуу күүсеткеннер.

Мал ажылын механизастаары мал продуктуларын албекшидиринге, оларның бот-үнезин чингедиринге улуг рольдуг. Ындыг турбуже, районда бо чугула хемчег кончуг өөжүм боттанып турар. Бүгү сагыр-тыгыр турар инектерни бежен ажыг хуузун ам-даа хол-биле саап турар. Хаван ажылында ам-даа механизация чок. Ол ышкаш хөй ажылын шын угланышкынын-биле сайгырадырының депшилгелиг аргазы — бот-оруглагарылгалыг хөйжу бригаларны тургузарын районнуң ажыл-агыйлазы ам-даа дидим эвээс боттандырып турар.

— Бо бүгү четпестер болза, партия райкомунуң, эге организациялардың талазынган партийжи-политиктиг болгаш партийжи-организастыг ажыдарны кодээ ишчилериниң ортузунга ыракта четпес чоруун турарывыстың түңнелинде бар болу берген—деп илеткелчи демиглээн, бо талазы-биле тодаргай фактыларны көргүскен болгаш районнуң партия организацияларының мурнунда турар сорулгаларны тодаратқан.

Илеткелчиниң талазы-биле саналшүгүмчүлелдер эгелээн. Ленин аттыг колхозтуң партия организациязының секретары эш Борбай-оол бир лугаарында сес алгаш, колхозта партия организациязының агитация-массалыг ажылдарны канчаар организастап келгенинга дуржулгазын чугаалаан, бо талазы-биле ам-даа чедир кылдыныпаан ажылдарны партия организациязының талазынган канчаар боттандырып чорудар деп турарын чугаалаан.

Колхоз-совхозтарның Чөөн-Хемчик эргелелиинде комсомолчуларның болгаш аныяктарның кылып чоруткан ажылдарының дугайын, аныяктарның эгелээшкиннерни ВЛКСМ обкомунуң комсоргу эш Кой-оол медеглевишаан, техника өөренип турар болгумнерде көргүзүг материалдарының чедишпейн турарын, партия райкомунуң талазындан колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының зооветеринарлыг өөредилгезин тодаргай удуртуп, контрольдавайн, түгле сан-түңнер чыыры-биле ойлежип турарын шынгыы шүгүмчүлээн.

Автопарктың 30 хуузу артык кезектери тывылбас, эрги марканың машиналары болуп турарындан, олардың удаа-дараа үрелип турарын, Чаданаа хоорайга автовокзалды тударының, автошколаның салбырын Чаданаага тургузарының эргежок чугулазын АТК начальнигни эш Ваиков чугаалаан.

Автовокзал болгаш автошкола дугайында эш Ваиковтуң саналын «Сүт-Хөл» совхозтуң партком секретары эш Лопсан-Серен деткивишаан, сүт чок чердерге күдүк казар дугайында чарган кереэлерни сүт ажыл-агый черинге күүсеткейн турарын шүгүмчүлээн. Ол ышкаш сүт-гарылга системазын септеп, экижилерниге эргежок чугула техника-биле хандырбайн турарындан совхозта бир центнер тараанын бот-үнезин 6 рубль 70 копеек чедип турарын ол чугаалаан.

«Сельхозтехниканың» Чаданаа салбырының талазындан мал ажылын механизастаар ажылды шыдажыр аргажок өөжүп болган багай шынарлыг чорудуп турарын «Искра» колхозтуң даргазы эш Доктуу, «Большевик» колхозтуң даргазы эш Шулуу, «Чыраа-Бажы» совхозтуң партком секретары эш Хунажык олар чидин-биле шүгүмчүлээннер.

Колхозту кадрлар-биле бижыглаарының орунга райкомнуң болган колхоз-совхозтарның бүдүрүлге эргелелиниң талазындан колхозтуң чамдык кадрларын «хуулап» ап турарын СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг колхозтуң даргазы эш Комбукай шын шүгүмчүлээн.

Санал берген эдээн хөй делегаттар районнуң чамдык девискээринде эмнелге хандырылгазының багайын, культура олагларының болган садыг организацияларының ажылында четпестерни илередип, оларның удуртукчуларын шынгыы шүгүмчүлээннер.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тускай доктаалды конференция хүлээп алган.

Конференция Чөөн-Хемчиктин партия комитединиң удуртур составын сонгаан. Комитеттиң бирги организастыг пленуму районнуң партия комитединиң секретарынга эш Д. Б. Ондарны, секретарының оралакчыларынга эштер М. А. Дамилов, Т. З. Семди оларны сонгаан.

С. ПАВУ,
бистин корреспондентивис.

ЭШТЕР МАЛЧЫННАР! СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИН АМДЫГААШТАН ЭГЕЛЭЭЛИҢЕР!

Сөзүн ээлээннер

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» кодээ ажыл-агый артелиниң Кула-Аскыр сүт-бараан фермазының ажыллакчылары эрткен чылын мыйыстыг бода малдың санын 980, оон иштинде төрүүр инектерни 360 баш чедирерин, чүс инектен-не 85 бызаларны өстүрүп алырын, инек санындан 1200 кг сүттүг саарын, нийтизи-биле 130 тонна сүттүг бүдүрерин, оон иштинден 95 тонна сүттүг күрүнеге саларын хүлээнген турган.

Олар сөзүнге ээ болур дээш чүткүлдүг-даа ажылдаан, ынчангаш сөзүн ээлеп-даа шыдаан: бода малдың саны 1030 баш болган, кыс инектерни 372 чедирген, чүс инек бүрүзүнден 90 бызаны өстүрүп алган, инек санындан 1233 кг сүттүг саптан, нийтизи-биле 149 мун ажыг кг сүттүг бүдүргеш, күрүнеге 129 мун ажыг килограммны сатқан.

Социалистиг чарыштың мурнакчылары илерээн. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадары Антонина Хомушку, саанчылар Хомушку Серенмаа, Хертек Маадыр, Хертек, Семенмаа, Хертек Долума болган Хертек Сайын олар инек бүрүзүнден — 1300 кг чедир сүттүг саап, чарышка алган хүлээлгезин күүсеткеннер.

Хертек Балчыр биле Күжүгет Сагды олар мыйыстыг бода малды үлегерлиг кадарын келгеннер. Эш Балчыр чыл бүрүде кыштаглаашкынга ажы белеткелдиг ужуражып, болуунуң күжү-биле чыл санында-ла 40 ажыг тонна сигенни белеткеп ап турар. Эш Сагды чылдың-на күрүнеге дужаар шарыларны семирти азырап турар. Амгы уеде оон кыштагладып турар хунажыннарының күжү семис-шыырак. Бызаа ажаакчызы Хертек Даштын кызымак ажылын база-ла мактаза чогуур. Оон ажаан кадарган бызаалары чыл бүрүде чидириг чокка өзүп-доругуп келген. Ол, амгы уеде 50 бызаа кирер чаа кажаанга болу тудуп турар.

Ол фермаңың коллективи чеди чылдың бешки чылында күш-ажылчы чедишкиннерни улам өстүрер деп шиитпирлээн. Ынчангаш саанчы бүрүзү социалистиг хүлээлгелерни алган.

—Чаш бызааларны бүрүн ажаан алыр, 170 тонна сүттү бүдүрер болгаш оон 156 тоннаны күрүнеге садар, инек бүрүзүнден 1100—1300 кг чедир сүттү саап алыр—деп инити хүлээлгени ферма ажылдакчылары алган.

Х. ДОЙНУН,
ферма эргелекчизи.

Чедиишкинниг күүседир дээш

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының малчыннары эрткен чылын СЭКП ТК-ныҢ март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү-улусчу чарышка багай эвес киришкен. Салбыр мал өстүрелиниң чыл панын 107 хуу күүсеткен, күрүнеге 140 тонна сүттү, 24 тонна дүктү болгаш 200 тонна эттиг садып, ол талазыбиле шупту планнарын ажыр күүсеткен.

Мал кыштагладыышкынынга ноябрьның 1-ге чедир бүрүн белеткенип апкан турган: хөйжуларның кыштагларынга хойнуң 35, хураганның 47 кажаалары чылыглап белеткээн, оон иштинде 1200 хой кирер 3, хураганнарның 7 чаа кажаалары немей тутқулаан. Мыйыстыг бода малдың сес коданнарынга болгаш дөрт сүт-бараан фермаларынга инектин 11, бызааларның 6 кажааларын септеп белеткээн. Чаш бызаалар ажаар чылыг кажааларынын 6 печказ ларын кылган. Мал чемин кыштагларже сөөртүп чедирген.

Шак ындыг белеткелдиг ачызында малдың амгы уеде кыштап турары эки. Баштай төрээн 1039 хойларның бүгү хураганнары менди ажаап алган. Ферма ларда чаа төрүттүнгеп 12 бызаалар база-ла эки доругуп турар.

Кыштагларже мал чемнерин чедирери ам-даа үргүлчүлевишаан. Ол ажыгга «ДТ-54»—ийи, «Беларусь» деп бир тракторларны, 2 автомашиналарны бижыглаан. Олардың-биле малчыннарның оттуглар ыяжын база сөөртүп берип турарлар.

Салбырның малчыннары чаа чыл да социалистиг чарыштың белиткен хүлээлгелерин алгаш, оон чедиишкинниг күүседирлери дээш кызымак ажылдап турарлар.

М. ЧҮЛДҮМ,
салбыр эргелекчизи.

Малчыннарның макталында

Ол-ла районнуң «Малчын» колхозунуң Саадак деп бедик артты ажылдыр он ажыг кодан малы бар.

Амгы уеде ол участокту мал эмчизи комсомолчу Ооржак Шагдыр-оол харыысап турар. Малчыннар ону «ажылга кызымак, аныяк эмчивис» деп мактап турарлар. Ындыг болуруда чеп. Эш Шагдыр-оол ында малчыннарны үргүлчү кезип, малдың калың доктаамал хайгаарап, мал ажарын чогуур үезинде шын тодаралып база эмнеп турар. Оон ынай мал ажарын танырынын бөдүүн билиглеринге малчыннарны ол өөредип турар.

Эш Шагдыр-оол үгле мал эмнээр хүлээдгезин күүседиринге кызыгаарлаттынмайн, малчыннар ортузунга кижизидилге ажылын база чорудуп, оларга солун бесседаларны үргүлчү кылып берип чоруур.

Б. ХҮРЕҢ-ООЛ,
колхозта комсомол организациязының секретары.

Саглының хойжулары

Өвүрүнүң «Кызыл тук» Кодээ ажыл-агый артелиниң Теректигле хойжу бригадазында хой мал массалыы-биле төрүп эгелээн. Бригадир хойжу О. Карына баштай төрээн 105 хойларының 108 хураганнарын менди ажаап алган. Ыын-даа үр. Малдың күжү күскү хевээр. Ынчалза-даа бригадир эш Карына малчыннарның харыысалгазын бедидип, оларны «дүжүттү» эки ажаап алырынче организастап турар. Хойжуларның аразында Балчын-Дажаа 125, Болдай-оол 105. Найдың 30 хураганнарны чидириг чокка ажаап алганнар.

Бо бригада бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тукту болуунаа салбас дээш, СЭКП ТК-ныҢ ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш үлам сорук кириишкинниг ажылдап турар.

Малчыннарның мындыг негелдери бар: калбак хереглелиниң барааннарын малчыннарга каэп садыглаарын, бригада төвүнде кызыл булунга кино, концерт көргүзерин организастаарын, почта чедиригээзин экижилерин негеп турарлар.

О. ДАДАР-ООЛ.

Хүлээп алырынга белен

Үлуг-Хем районнуң «Күш-ажылын хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хем участогунда бот-оруглга-чарыгалыг хойжу бригада малдың чаш төлүн хүлээп алырынга эки белеткенген. Хураганнар кажаалары шагда-ла септеттингеп. Малдың чимир чемни кыштагларда чечүүр кылдыр сөөртүкен.

Бригадала ниитизи-биле 3369 баш төөр мал бар, оон иштинде 1669 хой ам төрүүр. Ында хойлар амыдыралында төрүп эгелеэвээн. Хойжулар 100 хойга онаалтыр 95 хураганны бо чылын алырын хүлээнгеп.

Т. БҮРБҮЗЗЭН.

Корреспондентиниң чорааан черинге

КЫШТАГДА ААЛГА

— Моон ынай чалаг базып үнер бис, кадыр-ла чер эвээс бе!—дээш, ол ынчаар кадыр-кадыр маэстер аразында кым деп хойжунуң чүрттап орарын эки билир, маңаа бо кыжын безин каш-даа келген чолаачы, аныяк эр кызаа чердеп, бистиң эдерткеп, өрү базыпты.

Шынап-ла, элээн кадыр. Дөө ында, бажында дытчыштарлыг сувур тейден ак-ак өшкүлер шурагынап каап, чүгүү бергензиг бадып турлар. Оон соонда — кадарчызы. Ол, далгыныжы-биле бирде бодуунуң бурунгаар дүрген шимчээшкинин доктаады каап, бирде дедир өрү каш базым кылырда иттинип каап, эрес-шоваа бадып кел чор.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хемде ангор өшкү кадарчызы Кыргыс Шагдыр ол-дур.

— Солунга макталып-даа, шүгүмчүледип-даа пат болган өшкүлер болгай-аан бо—деп, Кыргыс арай дидим эвес чугаалады.

— Бажан? Чүге?..

Бистиң салган ындыг айтырыгларывыс малчын-биле хөөрежилгевистиң улам-на ханыладыпкан.

— Эрткен чылдың март үезинде маңаа «Шын» солунаан бир корреспондент келгеш баргаан чүве, оон соонда бистиң колхозтуң даргалары бо ангор өшкүлер дээш элээн-не хөлээннер ийин...—дээш, Кыргыс үгаазының үзүктелдиргеш, силер солун ажылдакчыларыңар улус ол дугайын эки билир боор силер дээш ышкаш, бисче көрдү.

Оон алыс ужуру мындыг. 1961 чылга чедир колхозтуң ангор өшкүлерин өстүрериниге кичээнгей салбайн, оларны кайы-хамаан чок садып, хөйү-биле чишке хереглеп, оон ажык-оруглга кирирп алырын тоон бодавайн турганын ол корреспондент бижээн. Ол дугайында шыныг шүгүмчүлелдин соонда, ол ангор өшкүлерже чогуур кичээнгей салдынган. Оларны моон сонгаар өстүрүп сайзырадыр соруглга-биле, кыштагда кажаалларны эки шынарлыг тутқан, сиген, силос-биле хандырган, колхозтуң бүгү-ле ангор өшкүлерин Кыргыс Шагдырга бижыглаан. Ону өстүрелиниң кол чүүлү—эки шынарлыг дүктү алыры болур.

Дүржулгалыг малчын Кыргыс Шагдыр эрткен ажыл-агый чылынга бир ангор өшкүден 800 граммдаа 1 кг чедир дүктү алган. Ам оон кодаинда 500 өшкү бар.

— Өшкүлерим марттыг сөөлзүредир төрүп эгелээр, ынчан ажыл-даа хөй болур... Өшкү бүргүзүнден эрткен чылдан-даа хөй дүктү алыр хүлээлгелиг мен—деп, Кыргыс Шагдыр ажыл-херээнин келир үезин бодавышаан, чугаалап өлүрду.

А. НУГУУРАК.

ХАМ-СЫРАДАН ЧУГААЛАП ТУР

Бистиң Хам-Сыра түс-түс километрлерге шөлүп чоруткулаан арга-зэминерлиг, санап четпес хөлдер, хемнерлиг, ан-меңнелиг, балык болгаш кат-чимис талазы-биле Тожуда эң байлак черлерниң бирээзи. Маңаа кооперацияның анныыр-тывыш ажыл-агыйын тургусканындан бээр элээн каш чылдар эрткен. Ол үениң дургузунда бистиң ажыл-агыйывыстың тывышчылары олуг белеткелиг, балык тудуун чыдаа чыгче улам ковудетпишаан. Төрээн чүрттунга онон муң рубльдин «чымчак алдынын» болгаш оске-даа ажык-байлактарны берип, коммунизм тургузуушкунунуң херээнге боттарының улуг-хуузун шыдаар шаа-биле кииргп келгеннер.

Белеткээн олуг, тутқан балык болгаш оске-даа ажык-байлактарбиле бистиң ажылывысты хемчээрн биидингир. Бо чылын бис олуг тывыжын эрткен чылдаазынган кудулаттайн барып болур турган бис. Ынчаарга Тожуңуң бүгү девискээрните шыкаш, Хам-Сыра тайгаларынга бо чылын кат-чимис, тоорукту дужуу багай болуп, олуг анларының «дужуу» база шоолуг овее болган. Оон уламындан бис 1962 чылда «чымчак алдынын» белеткел планын түгле 44,3 хуу күүседип, күрүне мурнунга улуг ореллг артканывысты иннинир херек. Бистиң хемнер, холдеривисте балык хөй. Эрткен чылын 65 тонна балык тудар планныг турган, 68,5 тоннаны тудуп, онаалгавысты ажыр күүседип шыдаан бис. Ол балыктың хөй кезии кадыргы, ак-балык, бөл, мыйыт шыкаш бедик шынарлыг балыктар болган. Ынчалза-даа республиканың ажылчы чоннарынын хереглелии ол канчап-даа хандырып шыдавазс дээрзин демиглезе чогуур.

Олуг тывыжының, балык тудуунун талазы-биле бистс мурнакчылар база эзлээ өзүп турар. Оларның иштинден ыланғыя Балдан болган коммунист Шүүрге, оон кадайы Одеок шыкаш сураглыг тывышчыларны онаалап демиглээрни чугуда. Эш Шүүрге кадайы-биле кады күүстен эгелеп декабрь төнчүзүнге чедир 50 чыган кииген, 2 тоннадан ажыг балыкты белеткеп, Төрээн чүртка бергеннер. Ол шыкаш сураглыг анчы эш Балдан часкаан 30 ажыг кииген олүргеп.

Бистиң тывышчыларывыс 1963 чылдың олуг белеткел планын чедиишкинниг күүседир дээш чылдың баштайгы кварталынган эгелеп шыныгы демисеэди үргүлчүлеп турарлар. Андыгында тайгаларда 42 анчылар чоруп турар, оларның башкылыны февраль 10-нуң бетинде ээп келир. Мындаагы медээ-биле алырга, олар 40 ажыг кииген олүргеп болуп турар. Дерлиг-Хөлдүң балык тудуунда 23 кижи доктаамал ажылдап турар болгаш олар каш-даа хонукта 10 тонна балыкты тутқан.

Хам-Сыраның тывыш ажылагыйында 7 коммунистер, 13 комсомолчулар ажылдап турар. Олар сан талазы-биле эвээш болза-даа бүдүрүлгеге мурнакчы ролдуу коргузуп, тывыш ажылының планныг онаалгаларын күүседиринче массалыг эки мобилизастап турарлар. Бүдүрүлгенин мурнакчылары, тайганың иеадырлыг кижилери бистс эвээш эвее. Ынчаарга оларны хынамчалыг белеткендирип турган, партия хүрээлеңинге шилип алырынче кичээнгей салбайн келгенивис бистиң улуг частырывысс ол. Ам уеде бүдүрүлгенин 4 ээ эки кижилери партилга киреп-биле белеткенип турар.

Кандыг-даа бүдүрүлгенин ажылының чедиишкинниг болуру аңаа партийжи удуртулганың денделиилеп шуут хамаарыжыр дээр дугайында СЭКП ТК-ныҢ ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурбуушаан, бистиң парторганизация бодуунун ажылын эде тургузуп, массаа өртүзүнга партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажыды күүседиреринин тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган, оларның боттанылгазынга эгелеп киргеп.

Ынчалза-даа бистиң ажылывыста четпестер ам-даа дыка хөй. Ылангыя кат-чимис, моогу чыыдазын кончуг багай организастап, планныг онаалгаларывысты үргүлчү чедир күүсеткейн келген бис. Белеткээн балыкывыстың элээн хөй кезиин ангыдаа чедир сөөртүп албаанывыс-биле хөй-хөй тонна балык хөлдер сана чыттыышаан.

Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының ажылында четпестерниң хөй кезии бистиң бодувустуң буруувус, ажылагыйжы эвес чоруувустуң уламыбиле болдунуп турар болбайнаан. Оон үжүрүнда бистс шүгүмчүлеп чемелээри-даа чоп, биске негелдени шынгыырадыры-даа албан — амгы үениң негелдеэн ыңдыг.

Хам-Сыра ышкаш ол хире ырак, харыдаза талазы-биле берге чер бистиң республикада ховар боор. Ынчаарга ол хире ырак черде ажылдап, чүрттап турар ажылчы чон дээш шынында сагыш салыышкын улуг болгу дег. Ажылчы чоннуң материал-культурлуг хереглелдери чогуур-биле хандыртынып, ажылдарынга таарымчалыг байдал тургустунган тудум, оларның бүдүрүлгечи чедиишкиннери улгадыр апаар. Бо талазы-биле бистс өөрээн бергедээшкиннер бар.

Ыракты Хам-Сырада анчылар, балыкчыларның 300 чыган ог-бүдээри чүрттап турар, а оларның материаллыг болгаш культурлуг негелдеринин хандырылгазы ыракта четпес. Аъш-чем барааннары, таакпы, шай, өттүг-ыяш, керосин, саван кончуг ховар чедиртинип, үзүктелиишкин болганчок-ла таварыжып турар. Ынчаарга бистиң дөрт хамаарыжып турарывыс эш Будегечиевке удуртқан республиканың хереглекчилер эвизели-даа. Тожуның район организацияларын-даа бо дугайында та канчаар бодап турар чүве, биске билиннеэ..

Культурлуг негелдеэрни «хандырып турарынын» дугайын чугаалаары безин берге-дир. Бистиң хүндүлүг артистеривисти хам-сырачылар кажан-даа көрүп көрбээн, а оларның биске оода-даа чаңгыс улад аалдап келирни аажок-ла күзенчиг. Бистс бүрүн дериглиг эки клуб бар. Анаа анчылар, балыкчылар культурлуубиле ыыптанныксаарын күзеп турар, а ону эки организастап шыдапкы дег кижи бистс чок. Культура-массалыг ажылды удуртур түскай эртемниг кижини бисче чорудуп бээр дугайында бистиң хөй удаа негелдевис мынчага кандыг-даа түңнел чок арткан. ам кынга-даа дилег кылыр аайын тыпшастаан бис.

Бистиң анчыларывыс, балыкчыларывыс хүн бүрүнүң амыырадындан аажок чыдып каап турар: радиовуздаа чок. ёзулуг-ла дүлей-ток бис, а ол дугайында чеже дилег киирбээн дээр. Республиканың Министрлер Чөвүделиниң докгаадыы ёзугаар бистиң Хам-Сыраже почтаны самолёт-биле неделяда ийи удаа чедирер ужуралуг турган, а Кызылдың аэропорту агаар-бойдус баксыраанынга шамнаап, почта чедирилгезин чамдыкта хаш-каш неделя чедир үзүктелирип турар.

Бистиң бо болгаш оске-даа негелде дилегдеривисти моон сонгаар өөрээн көөрүн. тайга черде совет кижилер бистерни дээш чоруур сагыш салыышкынны илередирин республика болгаш район организацияларындан «Шынны» дамчыштыр база катап дилеп тур бис.

А. САМБУ.
Хам-Сырада партия эге организациязының секретары.

Моңгуш Өшкү-Саар бичизиндеи-не фермага чедип келгилээр, саанчыларның инек саарын сонуургаар турган. Ынчан безин оон аңаа хандыкшылдыын саанчылар эскерип турган. Чедн классты дооскаш Өшкү-Саар «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазынга саанчылаан кирген. Ам оон бээр аллы чыл эрткен. Бо үениң дургузунда ол фермаңың шыырак саанчыларының бирээзинге санадып келген. Эрткен ажыл-агый чылында ол инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1600 литр сүттү саап хүлээлгени алган. Комсомолчу саанчы Төрээн чүртүнүң мурнунга сөзүн ээлеп шыдаан.

ЧУРУКТА: комсомолчу саанчы М. Өшкү-Саар.
Фото В. Чапайкинниң.

САНЧЫ

Аныя-ишке чүткүлдүг, төптүгтомазаныг мөзү шынарлыг, эш-аврунге үргүлчү дузалаан, бир-ле чаа чүүлдү дилээн, тыпкан чоруур аныяк кыстың суурга келген кижи эскерип каар. Ол болза Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң мурнакчы саанчызы Саарбай Натпиттир. Саарбай школачы чылдарында өөредилге талазы-биле тергиинниринең санынга кирбишаан, хөй-ниитининең ажылынга идепкейлиг кирипп турган. Кылган чүвезин ыяавыла эчизинге чедир кылыр, өөредилгеге кызыман уруг 1958 чылда 7 классты чедишкинниг доосшаш, ол-ла чылын ленинчи комсомолдуң хүрээленинге кирип алган.

Шкалачылардың чайгы дыштанылгазының үезинде төрээн колхозунга чедип иээп, фермада саанчыларның чедишпейн турарын көргеш, саанчылаап ажылдап көрзе деп күзел хемертен оон сагыш-сеткилин дестүүлүрбейн барган. Бодунуң бодаяын ол дораам аваазынга чугаалаан. Уруунуң чугаазын төптап дыңнап, күзелин өөренип көргеш ол мынча дээн:

— Сээң хар-назының чаа-ла 15 чедип чоруур болгай. Ол хире эки өөренип турар кижи уламчылап өөренген болзуңза але, уруум. Эчи эинге чедир өөренир болза башкы, эвчи-даа боол болур-ла болгай. Ындыг-даа болза саанчы болуру аныяк кижиге таарымчалыг-даа, харыысалгалыг-даа ажыл-ла-дыр, харын. Бир-тээ саанчылап ажылдаар дээн күзелиң улуг болганда, колхоз баштаар черинге билдиримшкинден киирзиңзе база ажырбас-ла-дыр. — деп аваазы сүмеленээн.

Даартазында хүн ол шынап-ла катап-катап номчуп турган бижип алганы билдиримшкинин конторага чедире берген. Саарбайны колхоз даргазы өөрүшүү-биле хүлээп алгаш, арга-сүмени берип, ажылга улуг чедишкиннерлиг болурун күзээш, ферма эргелекчизинге аппарып бээрбиле бижик кылып берген. Фермага кээп, эргелекчи-биле дугуржуп чугаалажып, ажыл-агый-биле танышкаш, каш хонгаида саанчылап кирипкен. Эртен чайын Саарбай сааладаны өөрүнден эң мурнай эгелээш, хамыктың сөөлүнде доозар турган. Элээн үе эрткен соонда, Саарбай хүн келген тудум чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап, мурнакчыларның бирээзинге санаттыра берген. Сүт-бараан фермазынга ажылдаа-ла чыл ажып чоруа, оон адыы республиканың дээре ажыл-ишчилериниң аразынга кирген.

Мурнуку чылдарда инек бүрүзүнден 1200 кг сүттү саап ап келген болгаш эрткен чылын бир инектен 1500 кг сүт саап алыр хүлээлгезин октябрь 1-де-ле ажыр күүседипкен. Күш-ажылга, өөредилгеге кезээде мурнуку одуругга чоруруу аңаа чаңчыл болу берген. Ол ам ажылдавышаан аныяктарның немээкн школазында чедишкиннинг өөренип турар.

Саарбай Натпит саанчының ат-алдарын ёзулуг үнелеп, ажыл дээш хаймыгып, хып чоруур кижилерниң бир

Чаа тудугларга — тудуг ыяжын хөйнү берээл

Чоокка чедир-ле аннарның болгаш куштарның ораны болуп ээнзиргей чыткан Сыстыг-Хем тайгаларында ам хайныышкынныг ажыл-иш эгелээн. Тайга олунган. Күчүлүг тракторларның, автомашиналарның, моторлуг хирээлерниң тирилээри, ужурган ыяштарның даажы кур эзимнерге чаңгыланып турар апарган. Элээн каш чылдар мурнунда ийнчаңгыс анчылар кээп одаглангаш чоруп турган черлерде Сыстыг-Хем, Ырбан суурлар тургустунган. Ында школа, магазин, столовая ажылдап турар.

Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогу бистиң республикада тудуг ыяжы белеткээр талазы-биле бир эң улуг участок болур. Ооң моон соңгаргы перспективалары база дыка улуг. Аңаа ыяш болбаазырадыр улуг бүдүрүлге тургустунар дизе чазыг болбас.

Тайганың ажыл-ишчилеринге бо арынны тураскааттывыс.

Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогунуң коллективинде калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде хөй-хөй кижилер бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп, планныг онаалгаларны доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Оларның иштинден тергиннерниң тергиннерин коллектив кежигүннери орук айтыкчылары шолбаннарывыс деп улуг чоргаарал-биле адап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазында) комплексилиг бригаданың кежигүннери тракторист Я. П. Сараев, чазаныкчы Б. К. Ховалыг, чолаачы С. С. Килин, будук аштакчызы К. Н. Шурыгина, тудуг ыяжының сертакчызы Сарыглар Баян-оол болгаш чолаачы А. Ш. Туровский.

Бо кижилер чаа чылды база шалыпкын темпилер-биле эгелээш, Кызылдың тудугларынга эки шыңарлыг, хөй тудуг ыяжын бээр дээш бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Олар алган хүлээлгелерни кижи бүрү 130 хуу күүседип турар.

Түңнелдеривис болгаш сорулгаларывыс

Бистиң аныяк Тыва республикавыста капитал тудуг калбак хемчээлдин-биле чоруттунуп турар. Ооң-биле холбаштыр тудуг ыяжынга хереглелдер база чыл бүрүде улам улгадып турары чугаажок. Найысылалывыс Кызыл хоорайның чаа тудугларын тудуг ыяжы-биле хандырар хүлээлге колдуунда-ла Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогунга онаажып турар. Участоктуң коллективи ол чугула ажылды эрткен чылын чугээр эки күүсеткен деп чугаалап болур. Ниити продукция бээрининң планы 100,6 хууга күүсеттинген, тудуг ыяжын кезип белеткээрининң планы 110 хуу, а хем кыдыынче соортүрүнүң планы 105 хуу күүсеттинген. Бо дээрге биске хамаарыштыр улуг чедиишкин болур. Мурнуку чылдарда участоктуң бүдүрүлге планы чедир күүсеттинмейн турган. Ынчаарга партияның тоогүлүг XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле хөй күш үнер аар ажылдарны механизастап, ыяш белеткелинге комплексилиг бригадалар-биле ажылдаарының аргазын шиңгээткен бис. Ол чорук коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннериниң үндезини болган.

Ыяш белеткелиниң технологиязын бодүүнү-биле тайылбырлаарга мындыг: ыяшты кезер, будуун аштаар, ак черже үндүр соортүр, чыыр, будуктарны, ыяш баштарын чыгган өртедир. Мурнуку чылдарда бо ажылдарга шупту аңгы-аңгы бригадаларны быжыглаан турган. Ынчаарга ол бригадаларның чамдыктары бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар, а бир өскелери чедир күүседип шыдавайн баар турган. Азы чамдык таварылгаларда бир бригада кедергей бачым ажылдап, четтикпейн турда, өске бир бригаданың кижилери анаа олургулаар-даа турган-на.

Ам ындыг эвес. Комплексилиг бригадалар-биле ажылдаарга ниити планның күүселдези дээш кижи бүрүзүнүң сонуургалы бедээн, механизмнерни, автомашиналарны болгаш тракторларны ажыглаары экижээн. Ажылга үзүктелиишкиннер мырыңай узуткаттынган, ооң уламындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, организастаашкыны экижээн.

Комплексилиг бригадаларның аразында социалистиг чарыш амгы үеде улам калбарып турар. Чарыштың бирги черинде Николай Доржинак удурткан бригада чоруп турар. Туганчи Май-оол болгаш Владимир Непотач олар удурткан комплексилиг бригадалар база күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар. Ыяшты кезери, будуун аштаары, чүдүрери, соортүрү болгаш хем кыдыынга эккеп дүжүргеш чыыры-биле катай бригада кежигүннери кижи бүрүзүнге онааштыр ээлчегде 5 кубометр ыяш белеткээр тургаш, херек кырында 7—8 кубометр чедирип турарлар.

Участоктуң коллективинде орук айтыкчылары мурнакчы кижилер тыптып келгилээн. Оларга бригадирлер Н. Доржинак, Т. Май-оол, чолаачылар Туровский, Семишов, Килин, кезикчи Сарыглар, тракторист Сараев, будук аштакчызы Савельева болгаш өскелер-даа хамааржыр. Коллективтиң бүгү кежигүннери мурнакчылар-биле деңнежир дээш улам күженишкинниг ажылдап турарлар. Амгы үеде хүн бүрүде 400 кубометр тудуг ыяжын белеткеп турар бис. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге ол дээрге барык 100 ажыг кубометр артык болуп турар. Оон-даа хөйнү берип болурунуң аргалары бисте бар. Маңаа хамаарыштыр биске таваржып турар бергедээшкиннер дугайында чугаалаксап тур мен. Дыка хөй машина, техниканы ажыглап турар бис. Оларны удаа-дараа септээр, үзээр апаар болгай. Ынчаарга артык кезектер мырыңай чок, кывар-чаар материалдар база чедишпес. Ол ышкаш биче механизация биске база херек, а олар дендин эвээш. Бодап көрүңердаан, чаңгыс-ла Ырбан участогу безин хүн бүрүде 350—380 кубометр ыяшты берип болур, а хем кыдыында складка чүгле чаңгыс лебедка бар, ооң бүдүрүкчүлүү эң улуг дээрге-ле 200 кубометр ыяшты дүжүрүп шыдаар.

Коллективтиң кижилери ажылгыр, кежээ, найыралдыг, олар ээлчег санында-ла немелде продукция бээрин оралдажып турарлар. Ынчаарга механизмнер чедишпезинден ажылга шаптыктар таваржып турары хомудалчыг. Бо бергедээшкинден үнериниң аргазы бар. Чүл дээрге Кызылда, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының складында лебедкалар барын билир бис, а оларны анаа-ла шыгжап чытпайн биске берип каан болза, планныг онаалгаларывысты ыракта ажыр күүседир ийик бис.

Н. ТРИПАЧКИН,
Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогунуң начальниги.

Улам-на хөйнү бээр дээш

Кажан хөй тудуг ыяжын соортүп, ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип турарга ажылдангыр-даа, сеткил-сагышка-даа өөрүнчүг-дүр. СЭКП-ниң тоогүлүг XXII съездизинге Никита Сергеевич Хрущевтуң эң чугула айтырыг деп чугаалааны капитал тудугну калбартырынга мээн салыышкыным база кирип турарынга чоргаарланып, улам-на күженишкинниг ажылдаарын хүлээнип тур мен.

Механизатор кижи болганымда техниканың ажыглалында четпестерниң дугайын чугаалаксап тур мен. Сыстыг-Хем дээрге олче баары дыка берге, хоорайлардан, улуг оруктардан ыракта турар чер болгай. Бисте септелге кылыр артык кезектер тывылбас.

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының удуртукчулары Сыстыг-Хем участогунуң негелде-хереглелдеринге дыңнангыр болуп, артык кезектер, кывар-чаар материалдар-биле хандырылганы экижидерин күзээр мен. Ол дээрге чүгле мээң эвес, а бүгү коллектив кежигүннериниң күзели-дир.

Я. САРАЕВ,
тракторист.

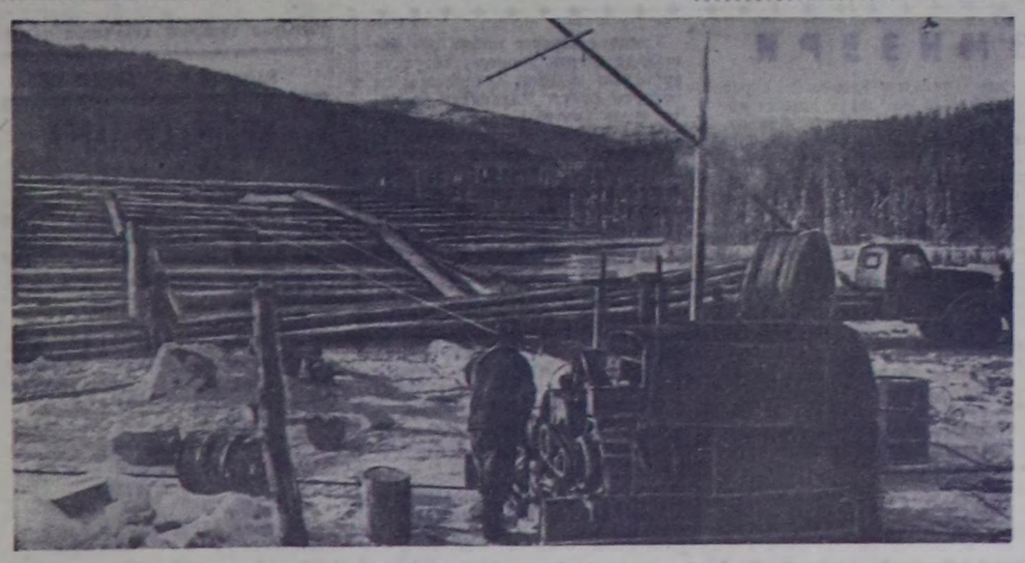

Бин-Хемниң үстүкү агымының эринде белеткээн ыяш складында хүн бүрүде 400 ажыг кубометр тудуг ыяжын тайгадан соортүп эккеп турар. Ында бүгү ажылдар механизастаттынган.

Чай эгезинде белеткеттинген тудуг ыяжын 5—6 кожуглуг салдар кылгаш, Хүт ужарын таварты Кызылче бадырып эгелээр.

ЧУРУКТА: Ыяш складында ажыл хүнү эгелээн.

Арында фотолар В. ЛУТКОВТУУ.

Бирги черни ээлээри

Сыстыг-Хемниң ыяш белеткээр участогунуң бригадалары комплексилиг арга-биле ажылдаарынче шилчээн. Ол эки, деңшилгелиг чаартылга дээрзин кижи бүрүзү биле берген. Бригаданың ниити планының күүселдези дээш шупту сагыш салып, бот-боттарынга дузалажын ажылдаары бисте ам чедип алдынган. «Шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп лозунну хажык чокка сагып турар бис. Мурнуку чылдарда мен база маңаа ажылдап турган мен. Ынчан болза кезикчилер ыяшты ужуруп-ла турар, чүдүрүкчүлер боттары-ла ажылдап, чолаачылар база-ла кайын барын ыяш соортүрүн боттары туразында шилип ап турган чүве. Ынчаар ажылдаарга чок болза кезикчилер четтикпейн, өскелерниң ажылын саададыр, чүдүрүкчүлер болгаш чолаачылар анаа тургулаар таварылгалар хөй турган. Кысказы-биле чугаалаарга, күш-ажылдың организастыг байдалы кошкак турган. Ам байдал өскерилген. Бир эвес кескен ыяш эвээш болза, чүдүрүкчү-даа, тракторист-даа, чолаачы-даа ыяш кезип, азы будук аштап кириптер, анаа олурар кижи мырыңай чок болган. Хүн бүрүде белеткээн ыяштың хемчээли база дыка көвүдээн.

Ынчалзажок комплексилиг арга-биле ажылдаарын организастап турарында четпестер ам-даа барын демдеглезе чогуур. Чүл дээрге, комплексилиг бригада болганда, оон кежигүннери шупту-ла бирээзи бирээзин солуп шыдаар, хөй янзы тускай мергежилдерлиг болур ужурлуг. Ынчаарга бисте трактористиң болгаш чолаачының тускай мергежилдерин билбес кижилер бар. Республикада техниканың бүгү-ниити өөредилгези чоруп турда, бистиң участокка чолаачыларның болгаш трактористерниң күрүзүн организастаары күзенчиг.

Түс-түс бригадалар аразында социалистиг чарыш калбарып турар, бистиң сорулгавыс болза, бирги кварталда коллективке калбарган чарышка бирги черни ээлээри.

Т. МАЙ-ООЛ,
бригадир.

Ыяш кезикчилериниң Владимир Непотач удурткан комплексилиг бригадазы эрткен чылдың бүдүрүлге планын 105 хууга күүсеткеш, 600 кубометр тудуг ыяжын пландан ажыр берген. Ол бригаданың кежигүннери бо чылын бедиткен чаа хүлээлгелерни алгаш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежирин хүлээнип турарлар.

ЧУРУКТА: бригадир Н. Непотач.

БЕДИК АТТЫ ЧААЛАП АЛЫР БИС

Сес кижиден тургустунган комплексилиг бригаданы удуртуп турар мен. Бисте бир трактору, «Найырал» деп ийи хирээни, ыяш соортүр бир автомашинаны быжыглаан. Эрткен чылын 12 муң кубометр тудуг ыяжын белеткедивис. Ол болза бистиң коллективтиң комплексилиг бригадаларында эң дээре көргүзүг болган. Ынчангаш социалистиг чарышка тиилекчи болуп үндүвүс. Чарышка бирги черни ээлээн бригаданың кежигүннери адын сыкпас дээш моон соңгаар улам күженишкинниг ажылдаарын хүлээнип турарлар. Эрткен чылдың сөөлгү айында кижи бүрүзүнге онааштыр бүдүрүлгечи көргүзүглеривис 150 хуу четкен, ай дургузунда 1415 кубометр тудуг ыяжын кезип, соортүп белеткедивис. Ажылдың темпизи амгы үеде оон-даа бедип турар.

Ыяш белеткенчилериниң коллективинде коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демисел эгелеп турар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп ат дээш шимчээшкинниң киржикчилери: бригадир Н. Доржинак, бригадир Т. Май-оол, тракторист В. Павлов, будук аштакчызы Е. Савельева, тракторист И. Кичеев болгаш чолаачы С. Семишев.

Камныг болуулунар

Чолаачының күш-ажылы харыысалгалыг, берге болгаш хүндүлүг. Ылаңгыя маңаа, тайганың кадырберт оруктарынга автомашина-биле аар чүк соортүрү черле белен эвес дээрзи билдингир. Ынчалзажок коллектив кежигүннериниң күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнү, планныг онаалгаларны күүседир дээш күженишкини чамдык бергелер турза-даа эки түңнелдерни берген. Мен бодум хуумда чыл планын 170 хууга күүсеттим. Ол болза бүгү коллективтиң демниг, кызымаккай күш-ажылының үре-түңнели-дир. Бистиң ажылывыстың байдалын ёзугаар чаңгыс-ла бригада кошкак ажылдаар болза бүгү коллективтиң бүдүрүлгечи көргүзүглери кудулаар апаар. Ынчангаш бригада бүрүзүнүң, кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы чедиишкиннерин бүгү коллективтиң эки ажылының херечизи деп санаар апаар.

Коллективте калбарган социалистиг чарышка бо чылын эң бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнип турар мен. Коллективте мурнакчы чолаачылар эвээш эвес. Социалистиг чарышка кирип тура чүгле план күүселдези дээш демисешпейн, автомашинаны камныг эдилээр, бензинниң болгаш дугуйларның камналгазын чедип алыр деп хүлээлгелерни база алырын өөрүм аныяк чолаачыларга саналдап тур мен. Бистиң байдалывыска ол кончуг чугула херек. Орук багай-даа болза автомашинаны камныг эдилээрге хөй камналга чедип алдынарын эрткен чылын мээң бодумнуң ажылымның дуржулгазы көргүскен. Меңээ быжыглаан автомашинаның капитал септелгеге кирер хуусаазы үш катап эрткиже эдилеп келдим, ооң техниктиг байдалы ам-даа дыка эки. Тайганың берт оруктарынга дугуйлар чарлып, рессорлар сынар чоруктар база удаа-дараа таварлажып болур. Ынчалзажок мен эрткен чылын ийи комплект дугуйларның камналгазын чедип алдым.

Техниканың септелгезин чорудары берге, артык кезектер чедишпес байдалдарда ажылдап турар болганывыста социалистиг чарыштың бир кол негелдезин техниканы камныг ажыглаарынче угландырарын эш-өөрүмнү кыйгырып тур мен.

С. КИЛИН,
чолаачы.

Тракторист И. Кичеев, кезикчилер А. Омутов, С. Алгыяк болгаш өскелер-даа бедиткен хүлээлгелерни алгаш, ыракта ажыр күүседип турарлар. Күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алырындан аңгыда, кижизидилге ажылдарынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Ажылдан озалдаар, азы күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар бисте ам узуткаттынып турар.

Амгы үеде бис коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежирин шиитпирлээш, хоочун бригадир В. Непотачының бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган бис. Бо чылын ол бедик атты чедип алыр бис.

Н. ДОРЖИНАК,
бригадир.

БИСКЕ ДУЗАЛАЖЫП КӨРҮҢЕР

Мырыңай-ла Саян капшалдарының баштарындан сыстып үнгеш, каттыжып келзе-келзе, кайы-даа талазындан калбак эзимнер-биле дүй кажаалаткан, шапкын агымныг, кызыы хемниң Бин-Хемче кирген аксында улуг эвес сууржугаш бар. Ону ук хемниң ады-биле Сыстыг-Хем суур дээр. Коргунчуг ужарны тавартыр Бин-Хемни куду ыяш салдадып пат-ла өөренген, тайганың дидим кижилери ында ажылдап, чурттап турар. Ол суурдан 40 километр хире ыракта Ырбан деп черде ыяшчыларның чаа сууру база бар. Олар каттышкаш чаңгыс көдээ Совет болуп турар. Сыннар аразында ол ийи сууржугаштарга чораан кижи Тожумуң ёзулуг бойдузун көргени ол. Шынап-ла мында бойдус кайгамчык чараш болдур ийин: чайын-даа, кыжын-даа кижиниң сеткилин хандык-шыдып-ла келир.

Эрткен чылын Сыстыг-Хемге күрүнениң аңныыр-тывыш ажыл-агыйын организастааны-биле холбаштыр, Тываның моон соңгаргы экономиктиг хөгжүлдезинге ол черлерниң ужур-дузазы улам-на улгадып турар. Бирээзи республиканы болгаш бүгү чуртту аң-өлүк, балык-биле база кат-чимис, моөгү, тоорук-биле хандырар, өскези республиканың найысылалын тудуг ыяжы-биле хандырар. Сыстыг-Хем — Ырбанның ыяш ажыл-агыйы алызы барып, Тывага сайзыраңгай ыяш үлетпүрүнүң чери болур.

Ынчаарга ындыг перспективтиг болгу дег ол ажыл-агыйларның амгы байдалын алыр болза, оларда шоолуг-ла эки чүве чок. Ол ажыл-агыйларның кайызы-даа 1962 чылдың планныг онаалгаларын күүсеттпээн. Ылангыя Ырбанның ыяш ажыл-агый чери Кызыл хоорайның тудугларынга 10 муң кубометр тудуг ыяжын чедир бербээн, берип келген ыяштарының шынары ам-даа кончуг куду. Кайы-даа ажыл-агыйда күш-ажылдың организациязы четпес, ажылчыннарның ортузунда арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, хуу өнчүзүрек чамдык кижилер ам-даа бар.

Ол болгаш өске-даа четпестерниң үнүп турар чылдагааны бүдүрүлгелерниң кайызында-даа кижилер-биле ажылдың кошкагында, партияның организас-массалыг хемчеглериниң дээштиг эвезинде, парторганизацияларның дайынчы аргалыының куду деңнелдиинде деп санаар херек. Ийи бүдүрүлгеде 8-8 коммунистерлиг ийи парторганизация бар. Ынчаарга коммунистер бистер бүдүрүлгеге мурнакчы рольду ойнап, ажылчы массаны ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче мобилизастап шыдаан болзувусса, байдал моон дээре болур турган дээрзин маңаа ажыы-биле билиизе чогуур. Бистиң бүдүрүлгелеривисте партияның дузалакчызы комсомолчуларның саны база эвээш болгаш бүдүрүлгеге оларның ролю барык-ла көзүлбейн турар. Профэвилелдериниң месткомнары, эш-хуузунуң судтары, улусчу дружинаның отрядтары база кончуг четпес ажылдап турар, оларның кижизидикчи, мобилизакчы ужур-дузазын өстүрбейн келгенивиске парторганизациялар, коммунистер бистер улуг буруулуг бис.

Ажылда четпестерни чүгле миннип шүгүмчүлеттинери чогумчалыг эвес болбайнаан, оларны чайладып узуткаар дээш демисежири коммунист бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Ынчангаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бистер аңныыр тывыш болгаш ыяш ажыл-агыйларынга удуртулганы моон соңгаар үндезини-биле экижидериниң практиктиг хемчеглерин ажылдап кылгаш, оларның боттуг күүселдезинче эгелеп кирген бис. Ол хемчеглериниң практиктиг боттанылгазы бистиң ажыл-агыйларывыстың хожудап турар чоруун дүрген узуткаар арганы биске бээри чугаажок.

Сыстыг-Хем, Ырбаң бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын сегидери, оларда ажылчы чоннуң амыдырал байдалын экижидери-биле холбаалыг чамдык чугула айтырыгларның талазы-биле район болгаш республика организацияларының мурнунга бистиң элээн каш дилеглеривис бар. Бир чүүлүнде, кайы-даа бүдүрүлгеде ажылчы чоннуң саны улам-на немежип, школа назылыглар көвүдеп турары-биле чергелештир Сыстыг-Хемниң эге школазын чоокку үеде сес чыл школазы кылдыр эде организастаар дугайын өөренип көөрүн дилеп турар бис. Сес чыл школазын ажыдарынга материалдыг суур бисте бүрүн бар — өөренир класстар-даа, башкылар чурттаар бажыннар-даа бисте четчир, ам чүгле башкы кадрларны четчелээри, оларның шалын фондузун шиитпирлээри негеттинип турар.

Топ черлерден хоорук, тайга-сын аразында чурттап турар болганывыста, бис харылзаа талазы-биле дыка бергедээшкиннерге болганчок-ла таваржып турар бис. Ынчангаш ол суурларның кайызынга-даа, радиожудулга айтырыын дүрген шиитпирлээрин улуу-биле дилеп тур бис. Ол ышкаш Сыстыг-Хемде эмнелге салбыры мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаттынмаан болганда, чонга медицина дузаламчызын экижидип шыдаар, шыырак билиглиг эмчиден бисче чорудуп бээрин кончуг күзеп турар бис.

Ол чугула болгаш чаа бүдүрүлгелерде ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле биске база боттуг дуза чедирери-биле бисче өй-өйде шыырак лекторларны, пропагандист кадрларны чорудуп берип турары кончуг күзенчиг. Бистиң бо дилеглеривис черле күүсеттинер боор дээрзинге бүзүреливис улуг.

Н. БИЧИИКЕ,
Сыстыг-Хем көдээ Советтиң даргазы.

Н. С. Хрущевтуң Дж. Кеннедиге бижиининиң дугайында даштыкы парлалгалар

* ☆ *

Совет космонавт Индонезияда

* ☆ *

АҚШ-тың Күрүне секретарыныңчугаазы

Хүлээп алыышкын

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонези кайысылалга чеде бергенииң соонда совет космонавт Андриян Николаев Мердектиң ордузуиче чорупнан. Национал хеп метнен индонези кыстарны өнзагай хевирлиг «хүндүлел таңнывыпының» чаны-биле совет аалчы эртерге, олче чечектерни чанып турган, оон ол президент ордузунуң чадазы биле үнүпкен, ону аңаа Сукарно маңап турган. Президент аңаа өврушкү-биле байыр чедерген, удаваанда оларның араазынга хөлүг беседа болган. Николаев Совет Эвилелиниң улустарындан, бодунуң өңнүктери космонавтардан изиг байырны Сукарнога болгаш бүгү индонези улуска дамчыткан. Гагариниң, Титовтуң, Поповичиниң кадрынең дугайын президент Андриян Николаевтен кичээнгейлии-биле айтырган.

—Шуптузу кадык болгаш сергек, ажаан ажыдап, ажаок өврениң турар—деп, Николаев харыылаан.

—Силер болза чүгле Совет Эвилелиниң Маадыры эвес, силер бистиң бүгү чер-делегейивистиң маадыры-дыр силер, индонези улустуң маадыры-дыр силер—деп, Сукарно Николаевке чугаалаан.

Ол хүннүң кежээзинде Негара ордузунга совет космонавтыга алдар бөдүрген хүлээп алыышкын болган.

Индонезияга ийи хүн

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Совет космонавт Андриян Николаевтиң Индонезияга ийиги хүнү Джакартада Индонезияның национал маадырларының хевөрүнге баарындан эгелээн. Совет космонавт хевөрүүн ханазынга чечектер салган.

Оон соонда совет космонавт кангалаа министри генерал Насутионга, Джакарта хөорайның даргазынга болган Индонезияның эскe-даа элээн каш дээрэ албан-дужаалдыг кижилеринге барып чораан.

Хүн дүш хире турда Андриян Николаев Джакартаның телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалаан. Ол бодунуң төөгүүзүг ужудуушкунунуң дугайын чугаалаан.

Дугуржулга кылырынга чүгүла базым

• • •

Идегелдер бадыткаттынар

БУДАПЕШТ. (СЭТА). «Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле ийи күрүне ажылдакчыларының араазынга бижиктер солушкан чорук бүгү делегейге аажок улуг өөрүшкүнү болдурган» — деп, ындыг улуг эгенниг адаа-биле «Непсава» солуп Н. С. Хрущевтуң болгаш Дж. Кеннединиң бижиктериниң текстилерин үндүрген.

Солуннар ук бижиктерниң текстилерин даштыкыда хайгааракчыларының тайылбырлары-биле кады парлагылаан. Совет чазактың баштыңының эгелекчи чорууның түннелинде ядролуг шенелделерни хорудаарынга идегелдер дыка өскен дээрзинин дугайын албан хуузунуң медегелдери болгаш парлалганың тайылбырлалдары хереченлеп турар деп, «Непсабадшаг» солуп бижээн.

Идегелдиң херели

ПАРИЖ. (СЭТА). Чер-черге ийиүш инспекцияларны чорударынга Н. С. Хрущевтуң чөпшээрешкен чоруу идегелди болдуруп турар болуушкун-дур, ынчангаш аңаа байыр чедирер ужурлуг деп, Чаа Зеландияның премьер министри Холлиок Совет чазактың баштыңының АҚШ-тың президентиниң Кеннедиге чоруткан бижиин тайылбырлавышаан медегээн. Франс Пресс агентилелдиң дыннадып турары-биле алырга, инспекцияларны чорударының принцивинге Н. С. Хрущевтуң чөпшээрешкен чорууңда «идегелдиң херели» бар болуп турар деп, Холлиок парлалганың төлөэлекчилеринге медегээн.

Орук ажыттынган

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АҚШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушкыны Данияның парлалгазының болгаш радиозунуң кичээнгейиинең төвүнде турун турар.

«Премьер Хрущев биле президент Кеннединиң аразынга бижиктер солушкан чорук ийи улуг күрүнелериниң аразында харылааларның экижээшиниң дугайын хереченлеп турардыр» деп, «Политикен» солуннуң мурнуку чүгүлүнде демдеглеп турар.

«Ланд ог Фолък» солуннуң «орук ажыттынган» деп мурнуку чүгүлүнде онзалап демдеглеп турары болза: ойу келген айтырыгларны чугаалажышкынарның арказы-биле шинтпирлээр дээн болдунуң чаныш-сыныш чок чүткүүнү Совет Эвилели практика кырынга база катап бүзүрелдии-биле көргүскен. Социализмниң делегейи эгелекчи чоруктуң эзелеп турар, тайбың болгаш тайбың кожахелбээ догуннаашкын дээш демиселге ам код туруштарны чогум-на ол делегей эзелеп турар дээрзин премьер Хрущев болгаш Совет чазак база катап көргүскен.

РАСКЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Вашедченконуң дамчыдып турары болза:

«Нейшнл бродкастинг компани» деп телевидение компаниязының шугүнары-биле дамчыткан болдунуң харыызынга АҚШ-тың күрүне секретары Дин Раскының медеглээни: «Чер-черге инспекцияның принцивиниң дугайында Н. С. Хрущевтуң чөпшээрежип турары эвээш дээрге-ле шыңгыы чугаалажышкыннарга орукту ажыттан». Ядролуг чепсектиң шенелделерни хоруур талазы-биле чугаалажышкынарга бистер бурунгаар тодаргай базымны кылып шыдаар бис дээрзинге кончут-ла идеген турар бис деп Раск немел чугаалаан.

Эрткен чылда делегей байдалын үнелевишаан, Раскының медеглээни мындыг: «Ам делегейниң перспективалары чыл мурнудагы үеде турганынга бодаарга оортан элээн экижээн-дир. Бо перспективаларның дээрге болуп турарының ужуру болза, 1962 чылда делегей кончут чыңге болгаш дыңзыдыр тыртып каан хендирге астына берген турганын бүгү чер бомбүрээшиниң улустары көргеп. Бир эвес ол чыңге хендирге үстү берген чүве болза, болдуна бээр уржуктарны делегей көрүп, тодаргай болгаш боттуг байдал-биле боданыр арганыг болган деп бодап тур мен дээрзин ол чугаалаан. Ол чорук улуг болгаш аймылдыг айтырыгларны көөрүнче угаазылалдыг болгаш оваарымчалыг чоруктуң сагыш-сеткилин киирген деп санап тур мен, мынчангаш ол дээрге, делегейниң перспективазынга идегелди берип турар фактор болур».

НАТО-ның хой талалыг ядролуг күштерин тургузар, «инити рынокка» Англияны киирер айтырыгларның талазы-биле, а ол ышкаш «Поларис» деп ракета-биле чепсеглээн суг иштибиле чоруур хемелерия Франциягa садар деп АҚШ-тың саналы биле холбаштыр Каттышкан Штаттар биле Франциянның аразында чөрүлдээлериниң барын Раск билингеп. Мынчалзажок, ол чөрүлдээлерин дүюкаа эрттирип каарын ораллашпышаан, ооң медеглээни болза, ол чөрүлдээлер «айылдыг үеде бот-бодунга хамаарыштыр НАТО-ның кежигүннериниң кол хүлээлгелериниге» багай чүве болдурбас.

Революстуг Кубага удур чүгүлдээшкинни кылырындан Раск база-ла ойталаваан. Кариб районга тайбың дугайында айтырыг Кубаның «аажылчаңындан» хамаарыштыр турар чүве деп ол чугулуваан. Бир эвес Куба агрессияга база болбайн барза, «кариб районга агрессияны президент эгелевес болгаш эгелээр арганы бербес» деп АҚШ-тың президентизиниң медеглелиниң дугайын сагындыргаш, Раскының чугаалааны болза, бо дээрге Кубага удур ыкке-даа хемчеглерден база ойталаан дээрин черле ол эвес-тир дээн.

ДЕМИСЕЛЧИЛЕРГЕ ТУРАСКААЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). 100 чылдың мурнунда, 1863 чылдың январь 22-ден 23-че дүнезинде национал-хөстелгелиг тура халыышкын Польшага кыптыгын үнген болгаш 16 айларла үргүлчүлээн. Ол тура халыышкын польша, орус, украин, бедорус болгаш аске-даа улустарның ниити айзын ы— хаанның ёзугга удур кодурлуп үнген турган. Ук тура халыышкын Польшага хаанның ёзунуң тургускан шериг-полицейжи ёзу-чурумунга удур. польша улустуң хөстелгазы дээш өөскүп үнген. 1863 чылдың тура халыышкынының чорудулгазында польша болгаш орус улустарның эвилели быжыккан. Польшаның болгаш Россияның хээре оолдарының кады төккен хаңы-биле ол эвилел каңнаттынган.

1863 чылдың январь тура халыышкынының 100 чыл болган оюн чуртта калбаа-биле демдеглеп турар. Польшаның төөгүзүнде ол кайгамчык болгушкунуун 100 чыл оюнга, польша улустуң хөстелгазы дээш демиселчилерге тураскаалдың кежээдери эртип турар. Январь тура халыышкынының соолгу улуртукчузу Ромуальд Траугуттка тургускан тураскаалдың байырлалдыг ажыдыышкыны Варшавага болган. Тураскаалдың ажыдыышкынына Варшавaның хой-ниитизи, Польшаның Ромуальд Траугутт аттыг механизастан дивизиязының төлөэлекчилери киришкен. Польша шеригленнің Варшавада музейинге 1863 чылдың январь тура халыышкынының төөгүзүн чыыткан тускай делегелдерни ажыткан.

—⊙—

Сырый каттышкан

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң корреспондентизинге берген бодунуң харыызынга Пеменниң оралакчы президентизи Бейданниң медеглээни болза, бир эвес Пеменниң кызыгаар районнарында хөлезиленикчилер-биле шоолуг эвес үскүлежиишкиннерни санавас болза, чуртта байдал бүрүн чогумчулалдыг болуп турар. Пеменге удур империалистиг агрессия соксагыжеге чедир БАР-ның шериглери Пеменге турар апаар. Пемен Республиканың чону — араб нацианың чардынмас кезээ болур, Йеменниң революстуг чазаа болгаш улузу араб чаңгыс эпке бүзүреп турар дээрзин ол демдеглээн.

„Чалбыыштыг чылдарның тоожузу“

КИНО

Совет кино уран чүүлүнүң шылгарацгай ажылдакчызы чораан Александр Довженконуң тоожузун ёзугаар тургускан делгем эраниниг «Чалбыыштыг чылдарның тоожузуң деп кино бистиң республикада үнүп эгелээн. Бо киноиу аныяк режиссёр Юлия Солнцева тургускан. Дайын болгаш тайбың дугайында нарын бодалды, совет кижилериниң маадырлыг чоруун болгаш чаныш-сыныш чогум, бүгү кижи төрелгетениниң аскының кежин дээш фашистиг машинаны буза шапкан бистиң улустуң өлүм чок маадырлыг чоруун «Тоожуда» чугаалап турар.

Ада-чурттуң Улуг дайыны дооззулган. Берлинниң кузумчуларыбиле тиилекчи совет шеригленнің везектери эртип турар. Амгы Барыын болгаш Чөөн Берлинниң кызыгаары Бранденбург хаалгазының чанында автоматын холда тутқан аныяк дайынчы Иван Орлюк турар. Тайбыңның баштайгы хүнүнде дайынның бузундузарынче, өртенген, үрегдеттирген бажыңнарже көрүп тура Төрээн чуртунуң амы-тыны дээш барыкла дөрт чыл дургузунда дайындажып келген солдат Иван Орлюк эрткен оруун сактып келген...

Дөртен бир чылдың күзүү. Днепр хемниң эрин. Хоорай-суурларының, сиоптан каан тараанның, бажың-балгаттың өртенген ыжы, улут кударага, шыгалдага таварышкан муң-муң кижилериниң караанын чажы-биле холужуп, дүнүүн салгынының аайында чаңгыс үүже шуужүп турган. Ада-иелер эргим төлдери-биле, ашактары ынак калайлары-биле, акылары, өпейлеп өстүүп каан чассыг аңылалары-биле байырлашкан. Ынакшыл-биле, идегел-биле чарлып турган.

Дайының эгезинде Иван Орлюк бодунуң кезээ-биле чөөн чүүне аткаарлап бар чораан, төрээн черинииң довураан аржыылынга боош алган болгаш дедир ээп кээп, ханныг дайынның базымчазындан эргим черин хостап алырын даңгыраглаан. Шак ол-ла адыш иштин довурааш, төрээн черн дээш Орлюк шериг судунуң ялазынга онаашкан. Төрээн черин дайзынга таптадып алгаш, оларга удур демисежиринің орнуна харын дайзынга дузалаар болаан ийи ескерлякчилерни боолап каапканы дээш ону шиидер деп барган. Ындыг-даа бол шынныг херек тиилеп, Ада-чурттуң ак-сеткилдиг солдады Иван Орлюк агарып үнер.

Калбак-делгем Днепр хемниң эриниве көдээ суур—Орлюктуң төрээн сууру ол. Даштан кылган ийи каът школа. Школаның амыралы биезин хевээр, класстарда кичээлдер уламчылавышаан. Ыржым, чырык школаның коридорунга эжелекчилериниң дагалаан каан аар сапыктарының даажы шимээргеп, өөренирчилериниң чаңчылын калганы тайбың амыралдың, дыштыг өөредилгезин үреткен. Фашист комиссарга баштаткан бөлүк солдаттар школаның классгарын эргип, эжин бүрузунге-ле таңнывыл тургузуп чораан, ол сөөлүнде Ульяна Рясныйның башкылап турган класынга кирип келир. Чөпшээрел чокка фашистериң классче чаза булган келгенин-даа тоовайн, аныяк башкы төөгү кичээлин уламчылап турар. Эрте-бурунгу Русьтуң алдарлыг князы Святославтың дайзынларга удур маадырлыг походтарының дугайында ол уругларга тайылбырлап турар. Святослав дайзынларже хаалаашкын кылырда баштай «Силерге баардым-на» деп сагындырып каар турганын Ульяна чугаалап турар. Ол кичээлге ол теманы өөренип турганы, оор ёзу-биле хаалаан дайзынарының ынчан классче кирип келгени дуң болган таварыгга эвес. Святославка сылдап алган Ульяна дыңнап орган дайзынларны ылап-ла сөглээн. Ынчангаш ооң тайылбырын дыңнап олурган фашистиг комиссар шыдаштайн, «Германияже ажылдадып чорудар бис. Германияга ажылчывнар херек. Ам төөгү деп чүве чок. Чаа төөгүнү бис эгелеп тур бис» деп комиссар мактанып.

Ол сөстерин дыңнап каан ол школаның директору хоочун башкы Рясный шуут үзурланып үнер. Ынчангаш оффицериң арнында-ла: «фашист дээрге — кижи эвес-тир, ол араатан-дыр. Ынчангаш сээң арныңче дүкпурерим бо»—дээш ооң арныңче дүкпурүттер. Автоматтың каш удаа даалтаашкынары школа иштинге ол дораан чаңгыланы бээр. Хоочун директор Рясный чамдык өөренирчилери-биле кады шак ынчаар ёзулуг совет патриот болуп өлүрлер.

Дайын узамдыга берген. Дижинге чедир чепсеглеттинген фашистиг шеригленнің калчаалыг бурунгаарлаашкынары доктаатынган болгаш маадырлыг совет шерит фашистере өлүмнүг согуушкунарны бере бергеп. Дайын чоорту-ла аткаарлан эгелээн. Ынчалза-да олар аткаарлаан оруунга чаңгыс-даа дириг кижи, чаңгыс-даа бүдүн оран-суур артырбас аазер фашистиг үзелди боттандырын, кырын-ла, өртеди-ле бар чорааннар. Иван Орлюктуң төрээн Украиназа база өртүүн мижинга туманналып, кижилериң ажыг-шүжүү дендеп, ондап-остап, чалбыштаалып-ла турган. Иван Орлюк командылаан черинииң чугула даалгаларын хөй удаа чедиишкинниг күүседип келген.

Днепр... Ол ооң, Иван Орлюктуң төрээн, эштип, суун ижип өскен хеми ол. Ыя ол чарыкта бичии хавак кырында шиинилерга бүргедип алган ооң бажыңы турар ужуруут. Ындыг-даа бол амында дайзын. Дайзын эжелеп алган черлериндеп бар шаа-биле халбактанып, бүгү күжүн чыын, чепсек-хереккелин мөөнеп турган. Днепрниң оң талазы эринге быжыглангаш, камгалангаш туруп алган. Совет шериглер Днепрни чаза булган кежип эгелей бергенде Иван Орлюк баштайгы хемеки башкаргаш, дайзынга эжелеттиргеп төрээн суурунче чорупкан.

Иван Орлюк өлүмүнүң аймыдымга каш-даа катап таварышкан: таңналарының доозуналдыр машинажын каапкан шөлдериниге ол өлүртүп кат чазын тургаш, таңкыларны узуткап турган, соок суглуг Днепрге база дүшкеп. Днеприн кежип чыткаш балыглатканы ынка аар болган. Хөй бергелерни көргеп эмчилер безин ооң дириг арттарынга бүзүреевейн турганнар. Ындыг-даа болза, кижиниң амыдыралче чүткүүлү өлүмден артык болган. Каш шак үргүлчүлээп кезиишкин доозуулган соонда дайынның хаанныг оруктарынга кандыг-даа бергелерин көргеп хоочун эмчи Богдановский безин Орлюк угаан кирип келирге ооң чаныш-сыныш чогунга, чурттаргага ооң улуг ынакшылының муруунга өлүмүүн тиилеттиргенин миннип, «меним амыдыралга өөреттиң» деп өөрээн, чортаарланган сеткилин илередип чугаалаар.

Иван Орлюк төрээн суурунга хостаган соонда чедип келирге бажыңнар орнунга түүлбү печкалары олургулап калган, чараш чимистиг садтарның орнунда бузуулдар, өрт хөөзу оваалангаш чыдар. Саглагар вишняларга бүргедип алган турган ооң бажыңындан база чүгле печка артнап турар. Дайзынны бозуюүң үзыныче улам-на чоокшулады сүрүн бар чыткаш дайынчы Иван Орлюк өскен бажыңының орнуу-биле байырлажып турда ынак уруу, шеригленнің санитарказы Ульяна Рясный таварыжып келир.

Улуг, биче бооларының аткылажымышкынынары дазыраан, машиналар болгаш танкыларның моторларының даажы дидимирээн дайынның кадыг берге оруктарынга солдаттар Иван биле Ульяна боттарының салым-хуузун кадып, өг-бүле болуп олурлуун алырлар. Эрес-дидим генерал Глазунов оларга аас-чежикти күзеп ыаар.

Фашистиг Германияның соолгу хүнүлери чоокшулап келген. Дзөрбечилер корум-чурум чокка аткаарлап бар чорааннар. Эжелеп алган черлеринге чонну араатанзымы-биле өлүрүп-чидирип, эттеп-соп чораан фашист генерал чурттуне чоокшулаан тудум совет улустуң быжыг үзел-соруўнга, оларның магалыг келир үезинге, гитлерлиг машинаның буза шаптыртанынга улам-на кылыы хайнып, угаан-медерел мишкинып, албыстай бээр...

Немец-фашистиг эжелекчилериниң араатанзыг арнын көргүскен бо чижектиг эки кылдынган болуушкуннар фильмде хой. Германияже ажылдаары-биле сүрдүре берген турган аныяк уруг Мария дайын доозулганда төрээн суурунга, ынак кижилериниче чаныш чедип келир. Ооң ыяа дайзынбиле тулчуушкуннарга маадырлыг өлген. Чону ооң маадырлыг чоруун утнас дээш маадырга туралаал тургузуп каан.

Дайын доозулган соонда Иван Орлюк төрээн черинге ээп чаныш келгеш. Төрээн чуртун болгаш чонун бастып дорамчылаан дээрбечилерин болгаш оларның бужар бак чалчаларын—совет улустуң өскерликчилерин чаагай амыдыралды тургузуп эгелей берген ишчи чонунуң дайзын-биле лемиселлге маадырлыг өлгенинерин мүүрүнден ялалап турар. Орлюктуң ялалап турары өскерликчи Грибовский кижи бе ол мынаш? Ол кижи эвес—дириг сек-тир — чонунуң шинтвели ол.

Уягуг тараажы Иван Орлюк хостаттырган черинге бирги тарылгага кириишкен. Мында чаала боо тудуп чораан хоолдары-биле чаагай дүжүттүң үрезиниерин чажып эгелээр.

И. СОЯН.

ЭФИОПИЯ. Чурттуң эң улуг будурүлелериниң бирээзи—нефть ажылдап кылыр заводту тудар черде шинчилел ажылдарын Кызыл далайда Ассаб порттуң районунда чорудуп турар. Ол завод чылда 500 муң тонна чиг нефтини ажылдап кылыр күчүдүг болур. Будурүлгеин Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле тудар. Совет тускай эртемнглериниң ийи бөлүү пор довуракты шинчилээр болгаш тудугуун районунда сугну тывар талазыбиле ажылдарны чорудуп эгелей берген.

ЧУРУКТА: совет болгаш эфиопия тускай эртемнглер өрүмнээр тургузулганың чанында.

ФОТО Н. ОЛЕЙНИКОВТУУ. СЭТА-НЫҢ ФОТОХРОНИКАЗЫ.

ШУУДЕЛИ ЧҮҮ ХИРЕ БОЛГАНЫЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА.) Кариб далайга кризистиң үезинде Каттышкан Штаттар чепсектиг күштерин өстүрериниге 180 миллион долларны чарыгдаан.

Палатаның камгалал хереглелинге дезенилел талазы-биле белеткел комиссиязының даргазы Т. Нил бо чугаайларны айыткан дээрзин ЮПИ агентилел дыннаткан. Пентагон кризис үезинде бодунуң «хемчеглериниге» үнген чарыгдалдарны дуглаарыбиле немедле түннерни конгресстен дилээр деп агентилел айтып турар.

ГРИППТИ ЭМНЭЭРИ

Баштайгы үезинде чиик болган грипп безин каданнаар болур айылдыг. Ынчангаш грипптээн кижи бүрүзү эмчиниң үргүлчү хайгааралынга турар. Грипп чиик эртип база оон дурген сегинр деп бодаза аарыг кижи чыда эмнедир, а ону ажаап турар кижилер сагыш човаагыр болур ужурлуг.

Аазаан кижини чылдыр шуглап, аңаа деридер изиг суксунну (малина кат вареньезинден хайындырган изиг шай, кургадып каан малина хандызы) берип турар. Ол ышкаш изиг суглуг грелка салып, чылыглаары база ажыктыг. Аарыг кижиниң чыдып турар өрээли үргүлчү арыг кургаг агаарлыг болур, ук өрээл 18—20 градустан аспас температуралыг турар. Ол кижини даваш-шимээндем, хөлүн эрттир чырыктан болгаш оон-даа өскe бужурганчыг чүүлдерден аңгылаар херек.

Чеми чиик, амданныг болгаш хоолулуг болур.

Сөөлгү үеге чедир-ле гриппттиң чүгле тыптып келгилээр чамдык таварылгаларында ооң эртерин канчап чингедириниң аргаларын хереглеп турган, а ол болза ук аарыгдан шуут эккиринге дузалавас турган. Ол аарыгның өөскүдүкчузун тыпканының сөөлүнде, ооң тывылган чылдагаанынга удур эмнээриинң чаа аргалары тывылган. Гриппттиң өөскүдүкчулеринге удур тускай чыттаар хоюг эм-биле ук аарыгны эмнээриниң методу ажылдап кылдынган.

Ук чыттаар эм болза дириг амытанның болгаш кижиниң организминде гриппттиң өөскүдүкчүлерин хора чок болдуруттар. Ону аарыг чаа-ла эгелеп турда, дашпыкы тыныш органнарынче киир тындырыптарга коячуг дузалаар. Ол-ла эмни сыкыртканындан ынчаар хереглээри каш катап күштүг дээрэн бадыткаттынган. Ынчангаш ук эм болза чүгле кижилерни гриппттен камгалап турар эвес, харын оон шуут аарааи кижини эмнээринге улуг дузалыг. Ол эм-биле эмнээр чорук гриппттиң кадык кижилерге халдаачалын коячуг эвээждеп турар. Амгы үеде ол эмни гриппттен эгелээн дораан думчук үттериниче 0,5 граммнап эртем, кежээ киир тыныш, эмненирин сүмелеп турар.

Гриппттен эмненирде эмчиниң сүмезин ёзугаар аспирин, фенацетин, холумак стрептоцид, пирамидон болгаш кофеин деп эмнерни хереглеп болур.

Согуланы болгаш чеснокту эм кылдыр ажыглаарын сүмелеп турар, оларның составында бар фитонцидтер дээр эфирлиг будүмелдер гриппттиң микроптарын узуткаар шыдарлыг.

Грипптн херекке албас, ону өйшаанда экирти эмнетпес чорук ук аарыгның кедереп каданнаарынга чедирип болур. Каданнаан гриппти чүгле эмчиниң айтышкынын ийикпе сүмезин ёзугаар эмнээр.

Гриппттен каданнаар чорукту болдурбазынга дузалыг эмнерниң аразында биомицин, пенициллин, окситетрациклин, терраминцин, стрептомицин, эритромицин, эномоин болгаш сульфонилдыг эмнер (сульфазол, сульгин, сульфодимезин дээш ооң-даа өскe) улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Гриппттиң каданнаар кедерээнинден тыптыр окпе дегдириишкинин мышкаш, янзы-бүрү аарыгларның бактерияларынга ол бүгү эмнер удур демисежир шынарлардыг.

Ол-ла бүгү эмнерни аптекаларда эмчилериниң айтышкынын ёзугаар берип турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

„Улуг-Хем“ — орус дылда

Тыва АССР-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң органы «Улуг-Хем» альманахтың орус дыл кырында эзлеглиг 6-гы номерин республиканың ном садыгларында киргеп.

Чогаалчы С. Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалының III-ку номундан «Терзигде колхоз» деп үзүндүбиле альманахта парлаттынган чогаалдар эгелээр. Ол номну А. Темир очулдурган. «Тээли» совхозта сураглыг хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үрүле Кандан дугайында С. Токаның «Күш-ажылдың Маадыры» деп документилиг тоожузун (А. Даржаа, М. Соболев очулдурганнар) ында парлаан. Сагаадоолдуң «Шын шиитпир» (А. Даржаа, В. Ермолаев очулдурганнар), С. Пюрбюнүң «Төрүттүнген хүнүр» (М. Эвентов очулдурган), Б. Ондарның «Кыштагда» (М. Скуратов, А. Темир очулдурганнар), ол-ла авторнуң «Чылаң шаптып болур» (П. Босенко очулдурган), С. Сюрюнооллуң «Мээң ак хавактыг хоюм кайдаа?» (И. Изыкеева-Хадахеэ очулдурган), И. Пахомовтуң «Өг-бүле», Н. Ермолаевтиң «Чүлдүмүүң ээп келгеин» деп тоожузундан үзүндүүн ол ышкаш С. Пюрбюнүң «Кожалар» деп чаңгыс көмеге шиизи, очулгазы авторнуу.

Шүлүк чогаалындан М. Кенин-Лопсаңның «Сөөлгү көшү» деп шүдүглели, С. Пюрбюнүң «Чечек» деп шүлүглелиниден үзүндү база С. Сарыг-оолдуң, Б. Хөөнмейниң, В. Эрешниниң, С. Пюрбюнүң, Л. Чалзамбаның, Ю. Кюзегештиң, О. Сувакпиттиң, К. Кудажының, А. Даржаанын, М. Өлчей-оолдуң, Е. Тановаиың, А. Хууратың, С. Козловаиың, А. Волковтуң, А. Емельяновтуң, П. Босенконуң, Ю. Некрасовтуң шүлүктери парлаттынган.

Тыва авторларның шүлүктерин, шүлүглелдерин М. Светлов, О. Дмитриев, Е. Храмов, Е. Старшинина, С. Козлова, А. Емельянов, Н. Созинова олар очулдурганнар.

Хайымнашкан

Эрткен хүннерде кыштың соогу 40 градус ажып турган. Ынчалза-даа спортка ынакшылдыг хоккейжилериниң тура-соруунга соок моонлактап шыдаваан.

Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» стадионга Чөөн-Хемчик районнуң шилиидек командазы-биле кодээ ажыл-агый техникумунуң командазының хоккей талазы-биле эш-хүүлүнүң ужуражышкыны эрткен дыштаныр хүнде болуп эрткен. Кодээ спортчулар ооннуң бүгү инициативазын эгезинден эгелеп чаалап албышаан, бодунуң удурланыкчызын 6:2 санга удуп алган.

Понедельникте чөөн-хемчикчилер биле Кызылдың чыынды хоккейжилериниң ужуражышкыны солун болуп эрткен. Баштайгы ооида кызылчылар кодээ спортчуларының бурунгаарлаашкынынан күштүү-биле камгаланмышаан, боттарының хаалгазынче чаңгыс-даа мячикти киирбейн 2:0 санныг чапсарлааннар.

Ооннуң ийиги чартында чөөн-хемчикчилер боттарының туруштарын өскертип, камгалалды күштелдиргенинден ооннуң байдалы баштайгызындан өскерилген. Бо үеде ооннуң темпизи дүргедеп, чөөн-хемчикчилер удурланыкчызының хаалгазынче 3 мячикти киир какканының соолгуде кызылчылар үүгле чаңгыс саны киирген.

Ооннуң соолгу эзлчээнде кайыдаа командага 2:2 сан немешкеп, мынчангаш кайы-даа команда 5:5 санныг болуп хайымнашкап. Кодээ спортчулар хоорайның шилиидек командазы-биле ойнаап, хайымнашкап чорук кодээде хоккей спортунуң сайзырап турарын хереченлеп турар.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»:

«Үш далайны кежилдир» (1-ги серизы) 10, «Үш далайны кежилдир» (2-ги серизы) 11.30, «Коргуушкунмуун демдектери» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:

«Дагларда застава» 11.15, 1.15, «Революция дугайында чугаалар» 3.15, «Сафра» (делгем экранныг) 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

«Диманиа суурнуң чоогунга кежээлер» 2.30, «Шериг хөгжүүмү» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Кышны фандазия» (делгем экранныг) 3.15, 9.15, «Огласома» (1-ги серизы) 5.15, 7.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң болгаш харыысалгалыг секретарының 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, кодээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00025. Чагыг № 100. Культура министерствозунуң типографиязы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ЯНВАРЬ 26 СУББОТА № 22 (5426).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязы 1963 чылдың январь 25-те чыылган.

Сессияны Дээди Советтиң даргазы депутат **Т. Ч. Норбу** ажыткан. Президиум столунда — Дээди Советтиң даргазының оралакчызы депутат **Т. Э. Сенди.** Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш чазааның кежигүннери боттарының олуттарын ээлепкеннер.

Мандат комиссиязының кежигүнү депутат **Г. Ч. Ширшинге** сөс берген. Ол, өскээр үнүп чоруткан депутаттарның орнунга сонгуттурган Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының бүрүн эргелерин хынаанының түннелдериниң дугайын чугаалаан.

Сессия Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының: Шагаан-Арыгның төп № 86 сонгулда округунун талазы-биле 1962 чылдың август 5-те сонгуттурган Григорий Васильевич **Туровецтиң.** Кызыл-Тайганың № 51 сонгулда округунун талазы-биле август 19-та сонгуттурган Александр Васильевич **Анкудиновтуң.** Алдын-Булактың № 38 сонгулда округунун талазы-биле 1962 чылдың сентябрь 30-де сонгуттурган Доржат Сүрүнович **Сарыгларның** бүрүн эргелерин хүлээп көөр дугайында доктаалды хүлээп алган.

Сессия организастыг айтырыгны көрген. Дээди Советтиң даргазының оралакчызы эш **С. И. Шуклин** өг-бүлезиниң аайы-биле республикадан дашкаар чоруур апарган ужурунда, ону ол хүлээлгезинден сессия хостаан. Дээди Советтиң даргазының оралакчызынга депутат эш **М. М. Сухачевту** сессия сонгаан. Эш Сухачев Президиум столунга кээп олурупкан.

Сессия дараазында хүн айтырыын бадылаан:

1. 1963 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайы.
2. 1963 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайы болгаш 1961—1962 чылдарда республиканың Күрүне бюджеттериниң күүселдезинин дугайы.
3. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринден депутатты дедир кыйгыртыр дугайында хоойлуну бадылаар дугайы.
4. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун чарлыктарын бадылаар дугайы.
5. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чамдык доктаамал комиссияларының составын өскертир дугайы.

Сессия хүн айтырыының бирги болгаш ийиги чүүлдерин чугаалажып эгелээн. Тыва АССР-ниң план комиссиязының даргазы депутат **И. Е. Томилинниң** болгаш Тыва АССР-ниң сан министри депутат **А. И. Каплуновтуң** илеткелдерин, бюджет комиссиязының даргазы депутат **А. М. Арланмайның** эдеринчи илеткелин дыннаан.

1963 чылда республиканың Күрүне планының болгаш бюджединиң дугайында илеткелдер талазы-биле депутаттар **С. Красный, Т. Доржу, А. Анфалов, Д. Салчак, М. Сухачев, Б. Чигжит, Т. Иргит, С. Чакар, С. Шаравин, Н. Балган, Н. Сердобов** болгаш өскелердаа санал берген.

СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары эш **С. К. Тока** сессияга санал берген.

1963 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында болгаш Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында хоойлуларны, а ол ышкаш 1961—1962 чылдарда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджеттериниң күүселдезинин отчёттарын бадылаар дугайында доктаалларны депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Хоойлу-дүрүм саналдаар комиссияның даргазы депутат **К. С. Шойгунуң** саналын ёзугаар Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринден депутатты дедир кыйгыртырының чурумунун дугайында хоойлуну Дээди Совет хүлээп алган.

Сессия республиканың Дээди Совединиң Президиумунун чарлыктарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунун секретары **Г. В. Ивановтуң** илеткелин дыннаан болгаш ол чарлыктарны бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чамдык доктаамал комиссияларының составын өскертир дугайында доктаалды сессия хүлээп алган.

Сессия бодунуң ажылын оон-биле дооскан.

Коммунистиг тургузуушкунга чаа чедиишкиннер дээш

Республиканың план комиссиязының даргазы эш И. Томилинниң илеткелинден

Коммунизм тургузуушкунунуң өндүр улуг программазынга хей-аът кирген Совет Эвилелинин улустары Коммунистиг партиянын болгаш оон ленинчи Төп Комитединин удуртулгазы-биле бистиң чурттуң күчү-шыдалын улам ынай быжыглаарынга, ажылчы чоннарның культуразын база амыдырал деңнелин бедидериниң херээнге чаа улуг чедиишкиннерни чедип алган деп сөстер-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин план комиссиязының даргазы эш **И. Е. Томилин** бодунун илеткелин эгелээн.

Бүгү совет улус-биле кады Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары партиянын болгаш чазактын улуг дузаламчызынга даянгаш, ажыл-агыйларның экономиказын улам ынай быжыглаарынга, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннарының амыдырал байдалын бедидеринге эрткен 1962 чылда чедип алган улуг чедиишкиннерин илеткелчи демдеглээн. Республикада үлетпүр продукциязын бүдүрери 1962 чылда 18,6 миллион рубль болган азы 1958 чылдың деннелинден 70 хуу, чеди чыл планы-биле 1962 чылда көрдүнгенинге удур 64 хуу өскен. Электри энергиязы бүдүрүп үндүрери барык 3,8 катап, хөмүр даш тывыжы 2 катап өскен. Чамдык бүдүрүлге черлерин: Кызылдың септелге-механиктиг заводун, сорттуг далган дээрбезин ажыглалга киирген. Чадаананың хөмүр даш уургайын ажыткан, ам турун турар бүдүрүлгелерин күчүзүн улгаттырган. Эвилел ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарының тудуу чоруп турар.

Чеди чылдың дөртку чылы—1962 чылда республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алганын илеткелчи чугаалаан. Чеди чыл планынын баштайгы дөрт чылында тарылга шөлү 2,1 катап улгаткан. Тараа болгаш тараа-бобы культураларның ниити тарылгада бот-дензизи 75,5 хуу болуп турар. Кукуруза тарылгазы 1958 чылда 8 муң га турганындан 1962 чылда 35 муң га четкен. Мыйыстыг бода малдың баш саны 37,7 хуу, инектериниң—1,5 катап, хаваннарның—2,5 катап өскен. Колхозтар болгаш совхозтар 1962 чылда күрүнеге тарааны 1958 чылдан 49 хуу хөйнү дужааган.

Транспорт ажыл-агыйларының коллективтери багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар. Автотрестиң чолаачылары 1962 чылда 1958 чылдыындан 2,6 катап хей чүъктү сөорткен. 1962 чылда планны тоңна талазы-биле 106,4 хуу күүсеткен.

Чеди чылдың дөрт чылының дургузунда тудуг-монтаж ажылдарының өзүлдезинин темпизи 3,7 катап көвүдээн. Үлетпүрнүн болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези-биле чергелештир ажылчы чоннарның культуразының, амыдыралының деннели чайгылыш чок өзүп турар. Бо талазы-биле чамдык чижектерни илеткелчи көргүскен. Дөрт чыл дургузунда үүрмектеп садар бараан саарылгазы контроль чурагайларда көрдүнген 46 хууга удур 50,5 хуу өскен, эрткен чылда бо талазы-биле план 102, 6 хуу күүсеттинген.

Дөрт чыл дургузунда республикада чуртталга тудуу дыка өскен. Чүгле чер-чер Советтериниң болгаш эргелелдериниң шугуму-биле 152 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн туткан болгаш ажыглалга киирген. Ол үениң дургузунда уруглар садтарында болгаш яслилеринде оруннарның саны 1958 чылдың деннелинден 2 катап өскен.

План күүселдезинин талазы-биле чамдык эки түннелдер-биле чергелештир ам-даа улуг четпестериниң бар болуп турарын эш Томилин чугаалаан. Бистиң үлетпүрүвүс эрткен дөрт чылдарның дургузунда 18 миллион тууйбуну, 3 миллион кубометр хире демир-бетон конструкцияларны чедир бербээн. 1962 чылда алды бүдүрүлгелер планны ниити продукция-даа, ассортимент-даа талазы-биле күүсетпээннер. Ол четпестериниң чылдагааны болза бар техниканы четпес ажыглап турарында болгаш чамдык черлерде бот-орулга-чарылга дээш демисел чок болуп, артык штатты тудуп турарында деп илеткелчи чугаалаан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары бүдүрүлге черлериниң ажылын анализтен көрбейн турарлар.

Тудуг ажылында улуг четпестерни илеткелчи демдеглээн. Ылангыя 1962 чылда тудугга үндүрүп берген акша-хөренгилерни эн-не багай шингээткен. Чыл дургузунда 3 миллион ажыг рубльдин капитал салыышкынарын чедир ажыглаваан. Эрткен чылда 17 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлү, оон иштинде Ак-Довуракка 6 муң дөрбелчин метр хире, чер-чер Советтериниң талазы-биле 4,4 муң дөрбелчин метр, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң министерствозунун талазы-биле 3 муң метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирбээн. Чуртталга тудуунда мындыг четпестериниң чылдагааны болза, тудуг организациялары боттарының хууда тудуг баазазын тургузарынче чогуур кичээнгейни салбайн, материал болгаш күш-ажыл курлавырларын хары угда хей-хей объектилерге үүрмектеп турарында болур деп эш Томилин чугаалаан.

Көдээ ажыл-агыйда улуг четпестер болгаш частырыглар бар. Кол четпестериниң бирээзи болза 1962 чылда дүжүт талазы-биле планны күүсетпээни болур. 1962 чылда тараанын бир гектарындан ортумак дүжүдү план ёзугаар 12,5 центнер турган болза, 9,8 центнерни алган. Оон уламындан республика 4,4 миллион пуд тарааны чедир албаан. Картофельдиң, кукурузаның дүжүдү чавыс болган. Ол четпестер чер ажылының культуразының чавыс деннели-биле тайылбырлаттынар. Оларга суггаттыг черлерни ажыглавайн турары, күскү чер андарарының планын күүсетпейн турары хамааржыр дээрзин илеткелчи тодаргай чижектер-биле көргүскен.

Бистиң республикага малдың баш санын өстүрериниң планы чеди чылдың онаалгаларындан онза хожудап турар.

Оон ынай илеткелчи 1963 чылда—чеди чылдың бешки чылында республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының дугайын чугаалаан. 1963 чылда үлетпүрнүн ниити продукциязын бүдүрери 1962 чылдың херек кырында күүселдезинден 15,2 хуу, азы 21,5 миллион рубль түнге көвүдээр. Бо чылын электроэнергия бүдүрери эрткен чылдан 12 хуу, азы 24,8 миллион киловатт-шак, хөмүр даш тывыжы—23 хуу, азы 220 муң тоңна, тууйбу бүдүрери—63 хуу, азы 24 миллион кезек кылдыр көвүдээр. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери 4,3 хууга көрдүнүп турар.

1963 чылда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чылда 15 муң тоңна даг-дүгү бүдүрер күчүлүг бирги ээлчээн ажыглалга киирер, Кызылдың эът комбинадының, Чадаана хоорайга хонукта бирээзи-ле 10 тонна хлеб быжырар ийи хлеб заводтарын, Кызыл хоорайга 12 километр дурттуг суг дамчыдылгазының болгаш канализация шугумунун тудуун доозар, 65 муң дөрбелчин метр азы эрткен чылдан ийи катап хей чуртталга шөлүн ажыглалга киирер. Кызылдың электростанциязының 2,5 муң киловатт күштүг үшкү турбиназын ажылдадып эгелээр. 2 муң оруннуг школаларны болгаш өске-даа хей-хей объектилерни тудары 1963 чылдың планында көрдүнүп турар.

1963 чылда республика 20 муң тонна эътти, 2000 тонна дүктү, 19 муң тонна сүттү күрүнеге садар. Совхозтар, дуржулга станциязы болгаш колхозтар 1963 чылда тарылга шөлүн 377 муң га чедирер, азы 1962 чылга удур 7,6 хуу өзүлделиг кылдыр көрүп турар, оон иштинде тараа культураларының тарылгазы 8,8 хуу, кызыл-тастын—12 хуу өзер, тараа культураларының ортумак дүжүдүн 1962 чылда бир гадан 9,8 центнерни алганынга удур бо чылын 11,5 центнерни алыры көрдүнүп турар. Малдың баш санын өстүрер талазы-биле хожудаашкынны узуткаар сорулга-биле республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга мыйыстыг бода малдың баш санын чамдык ажыл-агыйларга 7—10 хуу, инектерни 10—26 хуу, а ниити республикага 18 хуу, хойларны 19,7 хуу өстүрерин көрүп турар.

Илеткелчи 1963 чылдың планында чоннун материалдыг болгаш культура хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглериниң дугайын чугаалаан. Бо чылын чонга хеп чуур болгаш даараныр машиналарны, чадаг тергелерни, доозун аштаар машиналарны, мотоциклдерни, радиоприёмниктерни болгаш өскелерни-даа бажыңнарже түр бээриниң 10 пунктуларын немей ажыдар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 64 хуу өзер. Уруглар садтарынга болгаш яслилеринге оруннар 25 хуу көвүдээр.

Бо чылын транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сайгарылгазы 1962 чыл-биле деңнээрге 27 миллион тонна километрге азы 14,5 хуу өзер. Бо чылын Кызыл—Тээли, Кызыл-Мажалык—Абаза оруктарының тудуушкуну уламчылаар, Улуг-Хемге болгаш Хемчикке улуг көвүрүглер, оон ангыда республиканың оруктарынга улуг эвес көвүрүглер тудары көрдүнүп турар.

Чеди чылдың бешки чылының планын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустун демиселинге Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары боттарының улуг-хуузун киирер дээрзинге бүзүрелин илеткелчи илереткен.

СЭКП-ниң төлээлериниң Берлинден Совет Эвилелинге ээп келгени

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизиниң ажылынга киришкен СЭКП-ниң төлээлери январының 24-те Төрээн чуртунга ээп келген.

Брестке төлээлерни СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат болгаш Белоруссияның КП ТК-зының бирги секретары К. Т. Мазуров, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы В. И. Козлов, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, Брест областың удуртур ажылдакчылары уткуп алганнар.

Төлээлериниң баштыңы — СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев элээн каш хүннерни Белоруссияга эрттирер.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары Н. В. Подгорный Брестен Киевче чорупкан.

Өске төлээлер январь 24-те Москвага чедип келген.

(СЭТА).

Соңгулда округтары

Барыын-Хемчик районнуң Тээли көдээ Совединин чурттакчылары район Совединге сонгулда талазы-биле 24, көдээ Советке — 69 сонгулда округтарын бо хүннерде тургузуп алган.

Тээли көдээ Советке сонгулда талазы-биле 7 кижи составтыг комиссияны депшидери доозулган. Ам ажылчы чоннар район Совединге болгаш көдээ Советке сонгулданын округ сонгулда комиссияларын депшидип турар.

Сонгулда округтарының аайы-биле бүгү сонгукчуларның болгаш бир дугаар сонгуур аныяк сонгукчуларның данзызын шын кылыр ажылче көдээ Совет кичээнгейин күштелдирген.

Бодунун девискээринге беш сонгулда участоктарының турар черлерин көдээ күүском тодаргайлап, оларның оран-бажынын белеткээр болгаш каастап шимээр талазы-биле организастыг ажылдарны боттандырып чорудуп турар.

Соңгукчуларга

Кызыл хоорайның сонгулда комиссиязы СЭКП хооркомунун бажыңының ийиги кадында № 24 өрээлде ажылдап турар. Келген кижилерни ажыл шагының үезинде хүлээп алыр. Телефоннар №№ 28—10, 31—35, 32—36.

Кызыл хоорайның сонгулда комиссиязы.

Депутаттарга дыңнадыг

Хоорай Совединин XII сессиязы январь 30-де хүндүскүнүн 3 шакта СЭКП Кызыл хооркомунун хуралдаар залынга ажыттынар.

Хоорай Совединин күүскому.

САЛБЫРНЫҢ ДАРГАНЫ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырының дарганы Түлүш Саңмайоол 20 илиирни септээн болгаш бизээн. 3 улуг трактор шанаан чазап кылган. Механизаторлар ол шанактарны тракторларга кошкаш, оон-биле мал чеми сөөртүр.

Түлүш он чыл ажыг дарганнап келген үезинде, техниканың, чепсек-херекселдериниң кезектерин чежени септевээн дээр. Кожазы «Чодураа», «Күш-ажылдың хостуу» колхозтарның трактор кезектерин, чепсек-херекселдерин ол септежип берип турар.

Республиканың 1963 чылдагы бюджеди болгаш эрткен чылдың бюджединиң күүселдези

Саң министри А. Каплуновтуң илеткелинден

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин киирген республиканың 1963 чылда күрүне бюджединин кол көргүзүглери чеди чылдың бешки чылында улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планы-биле бүрүн дүүштүр чогааттынган. Бюджет орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 30.642 муң рубль болуп турар. Республиканың бюджединиң бүгү орулгаларының 82.3 хуузу бүдүрүлгелерден, ажыл-агый организацияларындан, колхозтардан болгаш хереглел кооперациязының системазындан кирер, үстүнде бүдүрүлгелер болгаш организациялар ниитизи-биле 17.547 муң рубльди, азы эрткен чылдыындан 269 муң рубль хей түннү бюджетке киирер. Оон ангыда, ажылчын, албан-хаакчыларның санының өзүп турары-биле холбаштыр чондан үндүрүг төлевирлери 4.360 муң рубльге көрдүнген.

1962 чылда күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 106, чарыгдалдар талазы-биле 97 хуу күүсеттингенин, бюджетке орулга киирер хүлээлгелерин бүдүрүлгелер, ажыл-агый, кооператив организациялары багай эвес күүсеткенин илеткелчи дыннаткан. Эрткен чылын хереглел кооперациязы үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102 хуу, белеткел болгаш садып алыышкын планын — 117 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 300 муң арыг орулганы киирип алган чорук бюджеттиң орулгаларының планын күүседиринге улуг идиглиг болган.

Ынчалза-даа хереглел кооперациязының ажыл-чорудулгазында улуг четпестер база бар. Оон системазында өре-самчыгдалдың түнү эрткен чылдың октябрь 1-де байдал-биле алырга, 400 муң рубль четкен турган. Тожу, Өвүр, Каа-Хем райполары ышкаш кооперацияның 8 организациялары бараан саарылгазының, 12 садыг организациялары чыылдалар планнарын чедир күүсетпээн. Бир эвес хереглекчилер ниитизилдери чыылдалар планын шуптузу күүсеткен болза, бюджетке 52,9 муң рубльдин орулгазы немей алдынар турган. Улус ажыл-агыйын, социал-культурлуг хемчеглерни акшаландырарынга чугула негелделериниң бирээзи — үндүрүг төлевирлерин чогуур үезинде шилчидериниң чурумун каржызы-биле үреп турган орук тудуунун эргелели, пиво заводу, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый чери, алгы заводу ышкаш чамдык өске-даа бүдүрүлге, албан черлериниң удуртукчуларының четпес практиказын илеткелчи шынгыы шүгүмчүлээн.

Бо чылын республиканың бюджединин чарылгалыг кезээнден улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге 7.679,62 муң рубльди, азы бүгү чарылгаларның 21,1 хуузун, социал-культурлуг хемчеглерге 21.674,3 муң рубльди, азы 70,7 хуузун, административ-эргелел аппарадынга 1157 муң рубльди, азы 3,8 хуузун, өске чарыгдалдарга 61 муң рубльди, азы 0,2 хуузун чарыгдаары көрдүнген. Бюджеттиң эн-не хей акша-хөренгизи, мурнунда чылдарда ышкаш, база социал-культурлуг хемчеглерге көрдүнүп турар.

Республиканың чурт болгаш аъшчем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелерин хөгжүдеринге 2014 муң, оон иштинде оларның боттарының хөренгизинден 1488 муң рубльди, азы эрткен чылдаазындан барык ийи катап хей түннү чарыгдаары көрдүнген. Оон-биле кады, үлетпүрнүң бо адырының бүдүрүлгелеринде четпестерни илеткелчи шынгыы илереткен. Эрткен чылын оларның хей кезин чыылдалар планын күүсетпээн, дыка хей хемчээлдиг продуктуларны чедир кылбаан. Пиво заводунун удуртукчулары ажыл-агыйжы эвес чорукту болдуруп, шил, доскаар чижектиг саваларны үрээш, чүгле эрткен чылдың баштайгы чартыында безин заводка 14662 рубль түннүг когаралды таварыштырган. Хлеб заводу далганны 6 муң рубльге, кондитер бүдүрүлгези чигир, саржаг, изюм чергелиг өске-даа продуктуларны хейү-биле ажыр чарыгдаан.

Коммунал-чуртталга тудуун акшаландырарынга 5.200 муң, оон иштинде капитал салыышкынынга 4.200 муң рубльди чарыгдаары көрдүнген. Күрүнениң бо хире хей түннүг акша-хөренгизин ап турар коммунал бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер бар. Коммунал ажыл-агый министерствозунун АТК-зы 4 муң рубльдин чыылдазын, «Коммунтудугнун» септелге-тудуг эргелели 12,5 муң, «Тыва коммун энергонун» республика конторазы 4,5 муң рубльди чедир бербээн.

Орук ажыл-агыйынга бюджеттен 170 муң рубльди берип турарын чугаалааш, оон-биле кады, орук тудуунун эргелели капитал септелге планын күүсетпээн, орук тудуунун болгаш орук септелгезиниң планын күүсеткенинге чарыгдаан кылдыр 10 муң рубльди меге арга-биле немей бижээн турганын министр демдеглээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйын акшаландырарынга 874 муң рубль төлевилеттинген. Бо хөренги мал эмнелгелерин хандырарынга, көдээ ажыл-агыйның хоралакчыларынга удур демиселге, капитал салыышкынга болгаш капитал септелгеге ажыглаттынар. Эрткен чылын республиканың элээн хей совхозтары капитал тудугнун планын 73,7-ле хуу күүсеткен, чуртталга тудуглары болгаш мал кажаалары тударынга көрдүнген акшаны оларның дыка хейү чедир ажыглаваан, а ол ышкаш «Көдээ тудугнун» тудуг-монтаж эргелели тудуг планын чүгле 53,9 «Сельэлектро тудугнун» тудуг-монтаж эргелели 68,1 хуу күүсеткилээн.

Улус чырыдыышкынын акшаландырарынга 14578 муң рубль, азы эрткен чылдаазындан 5,7 хуу хей түн төлевилеттинген. Бо акша-хөренгиниң күсели-биле республиканың школаларынга 43.360 кижи өөренир, азы өөреникчилериниң саны 3000 кижиге көвүдээр, чаа хевирлиг школа-интернаттарга 1355 өөреникчилерни хаара тудар. Школа назыны четпээннерниң албан черлерин, а ол ышкаш ажылчын аныяктарның кежээки школаларын элээн калбартыры база көрдүнген. Ынчаарга чырыдыышкын министерствозунун системазында сан-хөөнүн чурумун үрээр, күрүнениң хөренгизин самчыгдаар чоруктары ам-даа бар.

Кадык камгалалының албан черлерин акшаландырарынга 6650 муң рубль, азы өрткен чылдыындан 6,6 хуу хей түн көрдүнген. Ол акша-хөренгиниң күсели-биле республикада 42 эмнелгелерни, 120 эмнелге пунктуларын болгаш медицинанын өске-даа албан черлериниң ажылдаарын хандырар. Оон-биле кады, кадык камгалал албан черлериниң ажыл-чорудулгазында сан-хөөнүн чурумун үрээр чоруктарның барындан эрткен чылын аарыг кижилерни эмнээринге, оларның аъшчем хандырылгазынга көрдүнген дыка хей акша-хөренги ажыглаттынмаан болган.

Культура чырыдыышкын албан черлерин акшаландырарынга бюджетте 1374 муң рубль көрдүнген. Ол акша-хөренги-биле республикада клубтарны, библиотекаларны, кино установкаларны, уругларның 7 музыка школаларын, музыка училищезин болгаш культура-чырыдыышкынның өске-даа албан черлерин акшаландырарын хандырар.

Социал-хандырылгазының чарыгдалдарынга бюджетте 365,5 муң рубль көрдүнген. Оон иштинде назылап кыраанарның ийи бажыңнарын, угааны солуу уруглар бажыңын ажаап хандырарынга 194 муң, пенсия, пособиелер төлевиринге 144 муң рубль чарыгдаттынар, совхозтар болуп шилчээн колхозтарның назылап кыраан кежигүннеринге пенсия тыпсырынга 110 муң рубльди бюджетте база киирген.

Республиканың районнарының болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге илеткелчи база доктааган. Районнар бюджеттериниң ниити хемчээли эрткен чылдыындан 3,6 хуу, Кызыл хоорайныы — 13,1 хуу өзүлделиг болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының хурал залында. Фото В. Чапайкиннин.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-Күрүне Контролюнуң база ооң чер-черде чогуур органнарының дугайында Дүрүмнү СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бадылаан болгаш ооң делгереңгей допчулалын чоокта чаа «Правда» солунга парлаан.

Хөй-хөй номчукчуларның дилээн ёзугаар бо делгереңгей допчулалды «Правда» солундан очулдургаш парладывыс.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-Күрүне Контролюнуң база ооң чер-черде чогуур органнарының дугайында Дүрүмнү бадылаан.

Контрольду болгаш күүсединиң хынаалазын шын тургузары — чаа интилелдиң тургузар талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ажыл-чорудулгазының ленинчи эң чугула принциви, партия база күрүне удуртулгазын сайыргангайжыдарының, партияның улус-биле харылзаазын быжыглаарының, интилелдиң херектерин эргелеп башкарарынга массаларны хандыларының күштүг чепсээ болуур деп Дүрүмде чугаалап турар. Бистиң чуртувустуң коммунизмче удам бурунгаарлаарының, ажыл-агый тургузуушкунун удуртуруның нарыядаарының болгаш бүдүрүкчү күштериниң ажок улуу-биле хогжүрүнүң хире чергези-биле массалыг контрольдуң ролю удам улуу-биле өзер.

СЭКП-ниң XXII съездиниң директивалары күүседири-биле СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму (1962 чыл) чуртка контрольдуң системазын үнелиин-биле эде организастаар дугайында шиитпирин хүлээп алган, партия болгаш күрүне контролюн каттыштырар, аңаа коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның кадбак массаларының киржилези-биле бүгүнү хаара тудуп турар чаңгыс ай. доктаамал ажыдан турар контрольдуң системазын тургузар дугайында ленинчи идеяны ол системаның үнелиин болдурар. В. И. Ленин совет контрольду партия контролю-биле эптиг каттыштырарын чеднимишиниг ажылдың үнелиин. бистиң политикавыстың оңза улуг күжүнүң үнер дозу кыдыр корүп чораан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-Күрүне Контролюнуң Комитединиң ажыл-чорудулгазында кол чүүл — СЭКП-ниң Программазын күүседиргеге, партияның болгаш чазактың директиваларын херек кырында күүседип турарының доктаамал хынаалазын организастаарынга, коммунистиг тургузуушкунну удуртурунун улам шинай сайыргангайжыдарынга, социалистиг экономиканы бүгү хемчег-биле кодуреп дээш демисеңге партияның болгаш күрүнениң сагыыга-чүрүмүн база социалистиг хөөлүгүрүмнү сагыырынга партияга болгаш күрүнеге дуза коргузери болуур — деп. Дүрүмде чугаалап турар.

Партия-күрүне контролюнуң органнары бистиң бүгү социалистиг ажыл-агыйбысты хамгыы-биле илереп көөр, ажыл-херектерин байдалының дугайында эки билген турар болгаш партияның база чазактың доктаалдарының күүседиргениң чорүп турарының шын. бөлүг үнелээшкинин бээр ужуруг.

Контроль органнарының сорулгазы — «Киминиҥ хынаар болгаш херектиҥ ыяптыг күүседиргезин хынаар— ам бүгү ажыдың. бүгү политиканың кол чүүлү чугле ында, база катап ында» деп В. И. Ленинниң айтышкынының ажыдга чайгылыш чок удуртулга болдурарында.

Партия-күрүне контролюнуң органнарының ажыл-чорудулгазының чеднишкинниг болурунун шиитпирлиг негелдери болза: контрольдуң хереэнге коммунистерни-даа. база партия кежигүү эвес массаларны. хереэженнерни. аныктарны эң идепкейлик-биле болгаш калбак-биле хаара тударын: ажылчы чоннар хуралдарын. парлалга. радио. телевидение, кино хамчыштыр боттандырып турар ажылга калбак ажык чорук; совет кижилерниң чагааларын болгаш хомудаларын. медээлерин база санаалдарын кичээнгейлиг көөр болуур.

Партия-күрүне контролюнуң органнары бистиң улусчу массалыг контрольдуң. чаңгыс-даа капиталистиг күрүнениң бизбезин база билип шыкаазы эң демократтыг контрольдуң практиктиг организакчылары болган турар ужуруг.

Партия-күрүне контролюнуң комитеттери партияның болгаш чазактың органнары болбушаан. чүгле хынаа база кезиичe көргүзүп турар эвес. харын кол чүүл болза алдагаалларны база кандыг-даа хажыдыннарның бээр: партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң күүседиргезин хынаарын. кадрларны кижизидип база ажылга четпестерни болгаш частырыгларны болдурарындан оларны чайгаары. ажыл-агыйбы-политиктиг сорулгаларны чеднишкинниг шиитпирлеринче оларны утпаңдырарынга СЭКП ТК-га болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дузалаарында болур.

Бюрократтар болгаш ажыл чылыырлар. ажыл кыйбастар. хөөлү алырлар. сорлар. чиңеннер болгаш бузурукчулар кезиичe көргүзер апаарының чайлаш чогун билген. совет хөй-нинтиниң улуг күжүнүң мурнунга моогудээн турар кылыр партия-күрүне контролюнуң комитеттери. оларның активчилериниң кайгамчык улуг арнызы боттарының ажылын ынчаар тургузар ужуруг.

Партия-күрүне контролюнуң органнары бистиң аныралывыстың бүгү талаларында тыптып турар бүгү чаа. мурнакчы болгаш дешпиңгелиг чүүлү идепкейлик деткиир. шаңнап-мактаар болгаш хогжүдер. илереттингеп четпестерни чайладырын шиитпирлиг болгаш чүткүлүг чедип алыр. хынаалазарының түңнелиниң херектерин байлалы экижээн. партияның болгаш чазактың директиваларын күүседири чугаажок хамгыртып турар хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Партия күрүне контролюнуң органнарынга онаап турар сорулгалар шиитпирлериниң күүседиши хынаазы дээш партия. совет болгаш ажылагый организацияларының харылсалгазын чайлатпайн турар. Харын ынчыг эвес. партияның болгаш чазактың директиваларын күүседирин хажык чокка сагыырын организастаары дээш партия. совет. план болгаш өске-даа органнарның. үстүнден аланга чедир бүгү партия болгаш күрүне аппаратының харылсалгазын бедидеери эргежок чугула деп Дүрүмде чугаалап турар.

Партия-күрүне контролюнуң комитеди болдуның бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шуут удуртулгазы-биле боттандырар болгаш оларга отчёттуг болур.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-Күрүне Контролюнуң Комитеди. эвилел-республика органы болбушаан, бүгү-нинти идегелди ажыглап турар комитеттиң удуртур ажылакчылары. профэвилелдериниң. комсомолдуң. парлалганың. ажылчыннарының. колхозчуларның болгаш интеллигенциянын төлөөлекчилери составтыг кылыр тургустунар.

Партия-күрүне контролюнуң республика. край болгаш область органнарының болза компартияларның ТК-зарының болгаш эвилелдекшен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң. партия крайкомнарының болгаш обкомнарының. ажылчы чоннар депутаттарының край. область Советтериниң органнары болур болгаш чогуур партия комитеттериниң пленумнарынга бадылаттырар. Оларның составынга ол комитеттериң удуртур ажылдакчылары. контрольдуң кудуку органнарының. профэвилелдериниң. комсомол организацияларының. парлалганың. ажылчыннарның. колхозчуларның болгаш интеллигенциянын иштинден авторитеттиг эштер кирер.

Партияның ийи тускай крайкомнарын база обкомнарын. ажылчы чоннар депутаттарының ийи край болгаш область Советтерин тургускан крайдарга болгаш областтарга партия-күрүне контролюнуң ийи комитеттерин тургузар.

Партия-күрүне контролюнуң комитеди. районнар комитеттери база колхоз-совхозтар бүдүрүлгеэнниң эргелеттеринин болгаш үлетпүр земаларының талазы-биле партия-күрүне контролюнуң комитеттери болза партия-күрүне контролюнуң республика. край болгаш область органнары болур болгаш ол ышкаш чогуур партия комитеттериниң пленумнарынга бадылаттырар. Комитеттерге профэвилел. комсомол болгаш өске-даа хөй-нинти организацияларының. парлалганың-төлөөлекчилерин. ажылчыннарының. колхозчуларның. интеллигенциянын аразынан авторитеттиг эштер кирер.

Партия-күрүне контролюнуң комитеттериниң дуза чедиреринин бөлүктерин бүдүрүлелерге. тудугларга. колхозтарга. совхозтарга. албан черлеринге. бажын эргелеллеринге партия. профэвилел. комсомол болгаш өске-даа хөй-нинти организацияларының ол организацияларның хуралдарынга. а ол ышкаш колхозчуларның. бажын эргелеллеринин чүүттакчыларының нинти хуралдарынга сонгаан төлөөлекчилерин төлөөлеттирер арга-биле тургузар. Дуза чедиреринин бөлүктеринге ан-не идепкейлиг болгаш авторитеттиг эштер коммунистер-даа. партия кежигүү эвес ажылчыннар. колхозчулар. артемденнер. литератураның болгаш ураң чүүлдүң ажылдакчылары. бажын эдлери хереэженнер депшиттирер ужуруг. Дуза чедирер бөлүктериниң дараалары болгаш оларның ораалакчылары бөлүктүң кежигүннериниң нинти хуралдарынга сонгуттурар болгаш партия комитединге азы партия эге организациязының бюрозунга бадыаттырар. Дуза чедирериниң эң-не улуг бөлүктериге бөлүктүң бюрозун сонгуп ап болуур.

Бүдүрүлелериниң. тудугларның. колхозтарның болгаш совхозтарның цехтеринге. салбырларынга. участоктарынга. бригадаларынга партия-күрүне контролюнга дуза чедиреринин бөлүктерин азы постуларын оларның составынга партия. профэвилел. комсомол организацияларындан болгаш колхозчуларның хуралдарындан төлөөлеттирген төлөөлекчилерден тургузар. Дуза чедиреринин бөлүктери партия организацияларының болгаш партия-күрүне контролюнуң чер-черде чогуур органнарының улуурутулгазы-биле ажылдаар болгаш боттарын долгандыр бүгү хөй-нинти контрольду каттыштырып турар организакчы төптер болуур.

Оларның илереткени четпестерни чайладырының болгаш бүрүүлүгларны харылсалгага киирериниң дугайында администрацияның. партия. профэвилел болгаш комсомол организацияларының база партия-күрүне шиитпирлериниң күүседиши хынаазы дээш партия. совет болгаш ажылагый организацияларының харылсалгазын чайлатпайн турар. Харын ынчыг эвес. партияның болгаш чазактың директиваларын күүседирин хажык чокка сагыырын организастаары дээш партия. совет. план болгаш өске-даа органнарның. үстүнден аланга чедир бүгү партия болгаш күрүне аппаратының харылсалгазын бедидеери эргежок чугула деп Дүрүмде чугаалап турар.

Партия-күрүне контролюнуң комитеди болдуның бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шуут удуртулгазы-биле боттандырар болгаш оларга отчёттуг болур.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-Күрүне Контролюнуң Комитеди болгаш ооң чер-черде чогуур органнары шуут болгаш эргежок чугула таварылгаларда СЭКП ТК-ның кылдистери-биле. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң аппараты-биле. чер-черниң партия комитеттери-биле. партия болгаш совет организацияларының-биле кады министерстволарның. күрүне комитеттериниң. ведомстволарның болгаш өске-даа организацияларның. бүдүрүлгелериниң. тудугларның. колхозтарның. совхозтарның болгаш албан черлериниң партияның база чазактың директиваларының херек кырында күүседиминин хынаазын кылыр. улус ажылагый планнарының күүседиезин контрольдап. үлетпүрге болгаш корээ ажыл-агыйга бүдүрүлгени калбартырынга. продукцияның шынарын эжиктиринге. ооң бот-үнезин чиигедиринге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидеринге иштики курлавыларны болгаш ажыглаттынмаан аргаларны илередир: каналганың эң шынгыы корум-чүрүмүн дээш. хөренгилерни болгаш материалдыг үнелиг чүүлдерни шын болгаш эң таарымчалыг чарыгдаары дээш демисеңни чорудар.

Партия-күрүне контролюнуң органнары күрүне болгаш административ-эргелел аппаратын эжиктиринге. ону улам ынай чиигедиринге болгаш сайыргангайжыдарынга партияга дуза коргузер; партия болгаш күрүне сагыыга-чүрүмүнүн үреэшкиннерин. түс чернин ажыын харадр. ажыл-херекти кызыгыы-биле көөр. бүдүрүкчү. мегe сан-медээ бээр. ажыл-агыйжы эвес болгаш тотчеглекчи чоруктарны шиитпирлин-биле болдурбас; бюрократизмиле болгаш ажыл чылыыр. хээли алыр. чиңнер. албан-дужаалын буруу ажылдаар чоруктар-биле. социалистиг өнчүже кандыг-даа халдаашкыннар-биле хайыра чок демисеңни чорудар; күш-ажылдың хемчеңнери болгаш хереглелдин хемчеңнери дээш. «ажыл кылбас кижи чем чивес» деп социалистиг принципти сагыыры дээш контрольду боттандырар; коммунистиг тургузуушкунга когарал чедирип турар өске канчыгы. хөделишкиннерге улуг демисеңнер ужуруг.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Партия-Күрүне Контролюнуң Комитеди болгаш ооң чогуур чер-чер органнарына министерстволарның. күрүне комитеттериниң. ведомстволарның болгаш өске-даа организацияларның. бүдүрүлгелериниң. тудугларның. колхозтарның болгаш албан черлериниң улуурутукчуларына партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседип турарында четпестерни чайладыры-биле дугайында тус-тузунда айтышкынныг. ооң-биле үнелиг. ат-алдарын. медальдарын. почёттуг хүлээлгезинин. шүлүктүг-биле. чурукчуларны киниритирер.

Партия-күрүне контролюнуң органнары болза оларга тывыскан эргелерни биилиинг ажыглаар. донгузда хемчеглери ажыглаарынга харамыыктас. ынчалза-даа боттарының үүлгедимишкиннери-биле коммунистиг тургузуушкунун херээнге когарал чедирип турар кижилерни хайыралавас хүлээлгелиг дээрзин Дүрүмде онзалап демдеглээн.

Партия-күрүне контролюнуң комитеттери үстүнден аланга чедир штаттан дашкаар кылдистерни. хөй-нинтиниң доктаамал болгаш тур комиссияларын тургузар. партия. совет болгаш хөй-нинти организацияларының рекомендациязы-биле партия-күрүне контролюнуң органнарының ажылынче хандыдың ап турар штаттан дашкаар инструкторларлыг болгаш контролёрларлыг болур. Партия-күрүне контролюнуң органнары партия. совет. ажыл-агый органнарының. бүдүрүлгелериниң. тудугларның. колхозтарның. совхозтарның. албан черлериниң аппаратының ажылдакчыларын. министерстволарның. күрүне комитеттериниң база ведомстволарның ревизия комиссияларының болгаш контрольревизия аппаратының кежигүннерин шенелгелерге. хынаалаарга болгаш ревизияларга киниритирип болур.

Партия-күрүне контролюнуң органнары боттарының ажылын калбак ажык болдурар сорулга-биле парлалганы. кинону. радиону болгаш телевидениени идепкейлиг ажыглаар: хынаалаарының база оларга хамаарыштыр алган хемчеглериниң түңнелерин үргүлчү парлаар; контрольдуң хереэнге ажылчын болгаш кодээ корреспондентилерин. журналистерни. чогаалчыларны. шүлүкчүлерни. чурукчуларны киниритирер.

Партия-күрүне контролюнуң органнары болза боттарының штаттыг болгаш штаттан дашкаар ажылдакчыларын. контрольга дуза чедиреринин бөлүктериниң болгаш посташ-ларының хүндүлүг хүлээлгезин күүседири дээш партия база күрүне мурнунга харылсалгалыг болур чоруктуға ёзугаага киживиңер деп Дүрүмде айтып турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин шалыпкын кылып турар. Совхозтуң төп машина-трактор мастерскаязының септекчилери Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институдун дооскан аныяк инженер В. Степановтуң удуртулгазы-биле эвээш эвес ажылды кылган. Мастерскайның ажылдакчылары бодунуң херээн эки билир. хөй чылдар иштинде ажылдап келген дуржулгалыг кижилер. Көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектерин белеткеп турар К. Күжүгет. тракторларның устелге аппаратуразының хемчээкчизи А. Подяниных. дарган М. Ортунак. септекчилер коммунист О. Ондар комсомолчу Д. Түлүш. К. Ондар олар өске эш-өөрүгге үлегер-чижээн көргүзүп. мурнакчы ажылдап турар. Цех бүрүзү электри энергиязы-биле долу хандыртынган.

График ёзугаар ажыл-агый дөртку кварталда 12 «ДТ-54» деп тракторларны септеэр турган. Механизаторлар ол онаалганы хүүсаа бетинде алдарлыы-биле күүсеткеш. ам көдээ ажыл-агый машиналарын септеп эгелээн.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү техниказын өй-шаанда септеп доозар дээш совхозтуң механизаторлары бо хүнерде хайнышкынныг ажылдап турарлар.

Чуруктa: К. Күжүгет.

Фото болгаш сөзү
В. ЧАПАЙКИННИЙ.

Хамык ужур — кижилер-биле ажылда

Соолгу ийи чылдарның дургузунда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи организас-ажыл-агый талазы-биле оскен болгаш быжыккан. 25 мун дөрбелчин метр чуртталга шолуп болгаш элээн хөй бүдүрүлге, культура-амыдырал тудугларын ажыглалга киирген.

Улуг тудугларны көөр. орта ажыддаар. чурттаар хамаан чок. харын-даа сураан безин дыннабайн чораан араттарның ооллар. кыстары — Сарыглар Ураа-Базыр. Күжүгет Эртине. Мокураш Степан. дарган Алдын-Кыс. Монгуш Бора-кыс. Сазчак Даржаа бо үеним нарын машина-техниказын башкарып. тудуг-монтаж ажылының янзы-бүрү массалыг квалификациязын шингээдип албышаан. оон мергежилдиг мастерлеринде ажыддап турарлар.

Эштер Шаталовка. Шабалинага. Солосенковка. Ураа-Базырга удуртурган коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының кежигүннери коммунистиг ёзу-биле ажылдап турарлар.

Чеднишкиннер-биле чергелештир четпестер мынга база хөй. Ынчангаш коммунистер парткомун бюрозунун. партия эге организацияларының болгаш тудуг эргелеминиң удуртулгазының ажылында четпестерни илереп шугумчүлээннер.

Тудуг эргеледи (начальниги эш Внуков). партком (секретары эш Чешуин) 1962 чылда тудуг-монтаж ажылының планының күүседиезин ускен. Чуртталга тудугларының чыл планын чүгле 59 хуу күүсеткен. Тудутта күргеледеп чаңнаарел бергеп акша-хөреңгинин 86.4 хуузун шингээдип алган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 96.3 хуу күүсеткен. 11 айларның дургузунда тудуг эргелеминиң участоктарында 10.000 кижиҥү прогул болган азы 162 мун рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылы чедир кылдыымаан. 507 ажылчыннар ажыл нормазын күүседип шыдаваннар.

Тудуг ажылының шынары багай. Катап эдер кылыр таварылгалар хөй болуп турар. Моон ужурунан эргелеге 519 мун рубль түңнүг карылга болдунган.

Ажылчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдал ам-даа эки тургустунмаан. Элээн хөй нинти чуртталга бажыннарында оларга системазы үзүлген. электри чырыткы. кудуктар чок.

Бо ажылды харылаап турар тудуг эргелеминиң начальнигинин орлакчызы эш Самба. чуртталга-коммунал киидиминиң эргелекчизи эш Полуэктов шиитпирлиг эвес. шүлүнен ажылдап турардар.

Дүржулгалыг ажылчыннар күжүн болгаш акша-хөреңгилерин хөй санныг түрмек тудугларга быдаралыр. шын эвес угланышкынныг ажылдан келгенинин түңнелинде. үлетпүр бажыннарынга. бөгүн-ээлдиг ажылдаваан турарындан инектерниң сүткүр чоруу кудулаа турар апарган.

Партком секретары эш Чешуин бодуның отчёт илеткелинге тудуг ажылында четпестерни санап чугаалаан болзажок. оон чылдагааннарын. партийжи удуртулганын. ажылчыннар ортузунда масса-политиктиг ажылдарның чогум каныыг байладыг турганын бот болгаш шелээлиг шугумчүлеп ёзуулу-биле тодаргай илереттээн.

Коммунистерниң шугумчүледдиг саналарындан ап көөрге партком. оон бюрозу. секретары эш Чешуин партийжи-организакчы болгаш партийжи-политмассалыг ажылдарны амгы үениң бедик негелделеринде-биле дүгүтүр тургузуп шыдаваан. Парткомнун бюрозунун удуртулгазы кодуунда кабинетке олура телефон дамчыштыр азы хөй санныг хуралдар арттырып. эрегей айтышкыннар баар. кыйгырыглар салыр аргижээн арга-биле кызыгаарлаттынып келген.

Парткомун бюрозу болгаш тудуг эргелеминиң администрациязы 1962 чылдың түгле декабрь айның иштинде партия эге организацияларының секретарларының. участок начальниктериниң. бригадирлериниң. инженер-техниктиг ажылдакчыларын киржилези-биле 24 янзы-бүрү хуралдар арттырганнар. Бир хуралдың үргүлчүлели 4—5 шактардан эвээжевес болуп турган.

Ажыл-херектерин байлалын. бүдүрүлге планының күүсеттинмээнинин чылдагааннарын түс-түс участоктарга. бригадаларга. цехтерге барып ажылчыннар-биле сүмележип турган. төлергай организакчы ажыл кылырын хуралдаары-биле. хоозун шугуазыннар-биле солуп турган. Ажылчыннарның барык-даа 70 хуузу комсомолчу-аныяктар болуп турар. Ону барымдаалаан. аныяктар ортузунга кижизидиргe ажылы чорударын ажыл хувааларының талазы-биле партбюро кежигүннери эштер Внуков (тудуг эргелеминиң начальниги). Белявский (комбинат директору) оларга ааскан. Бо эштер аныяктар ортузунга кижизидиргe ажылы чорудар хамаан чок. харын аныяктарның иштинде чуртталга бажыннарынга безин барып. оон байдалын танымын көрбээнин партия хуралынга миинип чугааланнар.

Партия-күрүне контролюнуң органнарының ажыл-чорудулгазының чеднишкинниг болурунун шиитпирлиг негелдери болза: контрольдуң хереэнге коммунистерни-даа. база партия кежигүү эвес массаларны. хереэженнерни. аныяктарны эң идепкейлик-биле болгаш калбак-биле хаара тударын: ажылчы чоннар хуралдарын. парлалга. радио. телевидение, кино хамчыштыр боттандырып турар ажылга калбак ажык чорук; совет кижилерниң чагааларын болгаш хомудаларын. медээлерин база санаалдарын кичээнгейлиг көөр болуур.

Партия-күрүне контролюнуң органнары бистиң аныралывыстың бүгү талаларында тыптып турар бүгү чаа. мурнакчы болгаш дешпиңгелиг чүүлү идепкейлик деткиир. шаңнап-мактаар болгаш хогжүдер. илереттингеп четпестерни чайладырын шиитпирлиг болгаш чүткүлүг чедип алыр. хынаалазарының түңнелиниң херектерин байлалы экижээн. партияның болгаш чазактың директиваларын күүседири чугаажок хамгыртып турар хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Партия

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУКТУҢ УРЖУУ

«Сукпак» совхоз болза колхозтардан болгаш совхозтардан күрүнеге саткан малды хүлээп алгаш, оларны эът хереглелинге ажыглагыже чедир ажаан кадагалаар, харын семирти азыраар, ылаңгыя күжү кошкак болгаш аныяк малдарны хөй дөнзи немелдези алыры-биле азыралга тургузар, хөй немелде эътти алыр хүлээлгелиг. Ынчангаш ону мал семиртир совхоз дээнин ол.

Бо сорулга-биле «Сукпак» совхоз 1962 чылда үш муң ажыг мыйыстыг бода малды кыш удур бодунга артырып алган. Оларның аразында бир кодан улуг шарылар бар, оон өскелери бир, ийи харлыг шарыжыктар болгаш каш санныг кыс инектер-даа бар. Оларны кыштадыр азыраары-биле совхоз силосту, саваңны болгаш чамдык концентраттыг чемнерни белеткээн.

Ынчалза-даа кыш удур малдың кажаа-хораазын белеткен алыр деп бир кол айтырыгны совхозтуң удуртукчуларының көңгүс уттупканы ол бе азы «мал чеми бар болганда кыш ажа бээр ыйнаан» деп мугулай бодалга алзыпканы ол бе, кыштаглаашкын эгелеп, хар чаан, соок дүшкүже чедир мал кыштагладыр черге чаңгыс өрген-даа кадавайн турганнар. Алды кодан мыйыстыг бода малды Кызылдың мурнуу талазында Бүрен-Бажының ак ховузунга аппарып тургусканнар. Чеже-даа чемгерер болза, доң хар кырынга мал туруп шыдавас деп чүвени совхозтуң удуртукчулары канчап бодаваныл?

Кыштаглаашкын эгелээн соонда байдал дораан-на билдине берген. Кажаа чок черге шарылар арып, ырымы баксырап эгелээн. Дилген доң ыяш-биле ноябрьдан бээр кажаа тудуп эгелезе-даа, чүгле ийи коданда туткан ийи кажаанын кырын мунгаштаан, оларның мурнуу талазы чадагай хевээр.

Кажаа чок ажык черлерге саваң чаткаш азы тараа шөлдеринде саваннарга кадарып хүнзээш, ол-ла черлеринге хондуруп келген. Ам-даа ындыг. Декабрьда хар улгадып, соок дыңзып келгени-биле холбаштыр байдал бергедээн: шарыларның чүгле күжү арып баксыраан эвес, харын өлүп эгелээн. Ылаңгыя чаа чылдың эгезинден бээр байдал бергедээн болгаш арып баксыраан-даа, элээн күштүг-даа шарылар соокка «чаштап» эгелээн. Кукуруза силозун сөөртүп эккелгеш, доң хар кырынга төп бээр, ону дөгере чивейн чордала дона бээр. Сула, арбай дээн ышкаш концентраттыг чемнерни берип турар. Сөөртүп эккеп турар саваңнар малга чиртиринге хамаан чок, адаанга дөжээринге безин четпейн турар. Мында кол чылдагаан мал чеминде эвес, хамык ужур доң черде турарында.

Маңаа мындыг фактыларны көргүзүп болур. Түлүш Арагачының бригадирлээн коданында 586 баш шарыжыктар бар. Ында туткан кажааның кыры мунгашталы бергенин барымдаалаш, өске коданнарда арып баксыраан шарыжыктарны сөөлгү үеде ында эккелген. Оларның күжү харык чок, харын 6 шары өлген. Январь 23-те ында ийи шары көдүрлү албас апарган чыткан. Оон ырак эвесте Ооржак Хевек бригадирлээн коданда 226 баштан январь айда 11 шары соокка өлген. 4 шары аарып өлген. Олар база-ла сооктан барганы тодаргай. Ол коданда 10 ажыг төрүүр инектериниң 6-зы төрээн, оларның бызааларын кадарчылар өглеринде ажаан турар.

— Кыштагны ыжык черге тургузар болгай. Ам бистериниң чурттан турар черлеривис дөңнер кыры, чыварлыг черлер болур. Чаа тудуп турар сери кажааларның эжиктерин хүн көөр талаже эвес, бо улуг оруктуң аайы-биле, чывар удур кылганы шын эвес. Воскресеньеде саваң сөөртпейн баарга, мырынай ат болу бээр-дир — деп, эш Хевек чугаалады.

Григорий Чеботаев бригадирлээн кодандан январь айда 17 шары өлген. Оон коданында эртен көдүрүп тургузары хөй.

Совхозтуң директору турган С. Соломатовтуң, мал эмчизи Г. Тувектээрниң адрезинге кадарчыларның хомудалы улуг. Олар ол бергедеп, улуг каражага таваржып турган малчыннарга ховар баар турганнар. Ол барганда малчыннарның чөптүг негелделерин тооп көрбес, шүүгап дүвүрээш, дедир чедип кээрлер. Ылаңгыя мал эмчизи Тувектээр болза «малды чүге өлүрдүн, сээн кырынга акт тургузар чүве, төлээр сен» деп, кадарчыларны көскеп-хоректээр боордан башка, боттуг дуза чедирбес, өлген малды шинчип көрбес.

Оюн Алдыйның хүлээнген бир кодан 399 баш шарыларының байдалы мырынай берге. Ол кодандан январь 21—22 хүннеринде 17 шары соокка өлген. Январь 23-те 70 — 80 хирени көдүрүп тургузуп турган болгаш ийи шарының дискектери дона берген, көдүрлү албас апарган чытканын көөрү безин берге.

Оон ынай мун баш ажыг ийи коданны ховуда саваннарда ажаап, хондуруп турар. Ниитизи-биле ам 2600 ажыг баш мыйыстыг бода малдың байдалы мындыг-дыр. Оларны моон соңгаар канчаарыл деп айтырыг чидин-биле тургустунуп турар. Бир эвес бо хевээр уламчылаар болза кыштың ам арткан айларында олардан чүве менди артар бе?

Күрүнениң улуг ажылын хүлээнген турган эш Соломатов партияның болгаш күрүнениң мурнунга кайы хире арын-нүүрлүг болганыл, бодунун харыысалгазын ол канчаар көрүп турганыл? Бо айтырыг кижиниң сеткилин дүвүредип кээр. Чайгы үеде оран-сүүрну чүге белеткевээнил? Кышкы үеде шиитпирлиг хемчеглерин чүге албааныл? 130 тонна сиген бар деп оон медээлеп турганы хоозун болган. Чаңгыс шанак-даа ишти сиген көрбээн бис деп кадарчылар чугаалап турар. Эш Соломатов ам ажылындан халашкан. «Бак чүведен ам-на арылдым» деп ол бодап олурары магат чок. Ол ындыг эвес. Бодунуң харыысалгалыг ажылын бууратkан, баш удур хемчеглер албайн, күрүнеге улуг когаралды чедирген ужун ол харыысалганы хүлээр ужурлуг. Ам арткан 2600 баш малдың хуу-салымының ужун ол база харыылаар ужурлуг.

Ам «Сукпак» совхоз малды семиртир, күрүнеге немелде эът бээр хамаан чок, бо арткан малды канчап менди камгалап алырының айтырыы тургустунуп турар. Хамыктың мурнунда чылыг орган-сава-биле хандырарының хемчээн алыр. Чемгерилгени экижидер болгаш ховуларда кургаг саваңнар кезидип, чер хондуруп чоруур чорукту соксадыр. Совхозтуң бодунда саваң эвээжээн болганда ону өскээртен тыштынарының хемчээн алза чогуур. Шупту коданнарда кодурлаашкын бар болганда ветеринария ажылдакчылары аңаа шуут барып ажылдаза чогуур.

Мал ажаан турар кижилерниң хөй кезин өглерде чурттап турар. Оларның амыдырал-чуртталгазынче, культурлуг хандырылгазынче онза кичээнгей салыры чугула.

М. ЛЮНДУП.

УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Мичурин суурда сүт-бараан фермазында саанчылап ажылдап турар мен. Бистиң фермавыс эрткен 1962 чылда 440 тонна сүт саап бүдүрер онаалгазын 105 хуу күүсеткен азы пландан ажыр 26 тонна сүттү бүдүрген. Оон түңнелиннде күрүнеге 280 тонна сүт дужаар хүлээлгевисти 319 тонна кылдыр хуусаа бетинде күүсеткен бис. Багай эвес көргүзүгнү бистиң фермаңың ажылдакчылары канчап чедип алганнарыл дизе, хамыктың мурнунда саанчы бүрүзү, кадарчы бүрүзү боттарынга тодаргай хүлээлгелер ап, ук совхозтуң Хайыракан сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка кыйгыргаш, түңнелин ай санында үндүрүп, ажылывыста четпестер бар апаарга дораан чайладып ап турарывыс-биле чедип алдынган.

Бистиң ферма бир саар инекке онааштыр 1100 кг сүт саар хүлээлгезин 1215 кг кылдыр күүсеткен. Мен чыл эгезинде 18 инек саап эгелээш, июнь айдан эгелеп электрилиг саалда аппарады-биле 22 инек саап, чыл төнчүзүнге чедир инектенне 1500 кг сүт саап алыр деп хүлээлгемни 1949 кг кылдыр күүсеткен мен.

Бо чылын 25 инек хүлээп алдым. Оларның бирээзинге онааштыр 2000 литрни саап алыр деп хүлээнген мен. Хүлээлгем ыяавыла күүсеттинер.

Фермавыстың кежигүннери шупту 24 кижи чүве. Коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Ажылывыста четпестер база бар. Чүл дээрге, саар, сагбас 400 баш инектерни холуй тургусканындан оларны ажаары кончуг берге болуп турган. Ам ону эткен бис. Биске чамдыкта саар инектерге бээр сиген, чарба далган үзүктели бээр чоруктар база таваржып турар. Ол чорук инектиң сүдүн эвээжедип турар. Мону болдурбас дээш, хөй сүт бүдүрер дээш демиселди улам күштелдирип турар бис. Оон ыңай, бистиң саанчыларның аразында чурум үрээрлер база бар. Моон соңгаар ындыг чоруктар-биле эптеш чөн демиселди дыңзыдары чугула.

Чеди чылдың бешки чылы — 1963 чылда хөй сүт, эът бүдүрер дээш бистиң фермавыс улам эки ажылдаар.

саанчы Т. САРЫГ-ООЛ.

ЧОНГА ЭКИ ЧОГААЛДАРНЫ БАРААЛГАДЫР

Тыва чогаалчыларның бирги съездизи болуп эрткен. Тыва чечен чогаалдың амгы үедеги байдалының болгаш чогаалчыларның мурнунда моон соңгаарги сорулгаларның дугайында илеткелди РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының харыысалгалыг секретары эш О. К. Саган-оол кылган.

Бо съезд ажыттыннарының күнүнде үнген «Шын» солунга О. Саган-оолдуң «Тыва литератураның хөгжүлдезинде чаа үе-чада» деп чүүлү үнген болгай. Ол чүүлүнге тыва литератураның амгы үедеги байдалының дугайын автор номчукчуларга таныштырган.

Илеткел сөөлүнде РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинден келген критик М. С. Шкерин тыва чогаалчыларның бирги съездизиниң киржикчилеринге Совет чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин болгаш кожавыс Хакас областа чогаалчылар салбырының чедирген байырын дамчыткаш, хөй национал совет литератураның эн хеймери—тыва чечен чогаалдың шапкын сайзыралдың оруунче шымнып кирип, чаа чедиишкиннерлиг болуп турарын чугаалаан. Тыва чогаалчылар дараазында чылдарда болур боттарының ийиги съездизинге моон-даа артык кайгамчык чаа чедиишкиннерлиг болурун ол күзээн.

Эш О. Саган-оолдуң илеткелиниң талазы-биле санал-оналдар калбарган.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ БЫЖЫГ ХАРЫЛЗАА, ЭКИ ЧОГААЛДАР ДЭЭШ

Санал берген эштер чечен чогаалдың амыдырал-биле харылзаазын улам быжыглап, бедик идейлиг, уран-чечен мергежил-биле бижиттинген чогаалдарны чогаадып тургузарынче улуг кичээнгей салырын онзалап айытканнар.

Совет чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге чоокта чаа кирген, критик эш А. Калзаң чогаалчы кижи чоннуң амыдыралы-биле быжыг харылзаалыг болуп, амыдыралдан көрүп өөренип, чон-биле кады турар болза, ам солун, эки чогаалдарны чогаадыр дээрзин чугаалаан. Бистиң чамдык чогаалчыларывыс республиканың ажыл-ишчилериниң аразынче ханылап кирбейн турар. Чижээ, шүлүкчү Ю. Кюнзегеш элээн каш чылдарның дургузунда көдээ үнмейн, хоорайның үлетпүр бүдүрүлге, өөредилге черлеринде хайныккан амыдыралды өөренип көрбейн, канцеляржы ёзу-биле ажылдап турарын ол шыңгыы шүгүмчүлээн.

«Улуг-Хем» альманахка ам-даа чедир бышпаан, чиг чогаалдарны парлап турарын, эш С. Сүрүң-оолдуң чамдык чогаалдарының уран-чечен мергежил талазы-биле чавыс бижиттингенин ол чугаалаан.

М. Изынеева-Хадаханэ тыва литературада проза жанрының хөгжүлдезинге доктаагаш, чогаал бижиирде национал характерлиг хевирин уттуп болбазын чугаалаан. Амыдырал-биле быжыг харылзааны тудуп тургаш, эки чогаалдарны бижиир дугайында профессор А. Пальмбахтың саналын съездиниң киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Ол, С. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп чогаалында чамдык четпестерге доктаагаш. Үш чыл бурунгаар тыва литератураның хөгжүлдезин агаарже көдүрлүп ужуп үнеринге белен болу берген самолётка дөмейлээн болза, ол ам тыва литератураны агаарда ужуп чоруур элээн каш самолёттарга дөмейлеп, ол самолёттар аңгы-аңгы бедик, чавыс хемчээлде ужуп чоруурлар деп дөңнеп чугаалаан.

Өске-даа санал берген эштер амыдырал-биле быжыг харылзааны тудуп, уран-чечен бедик мергежил-биле бижиттинген чогаалдарны тургузарынче улуг күштү салыры кол чүүл деп көрген.

АНЫЯК АВТОРЛАР

— Аныяк чогаалчыларның отряды өзүп, оларның чогаалдары республика солуннарынга болгаш «Улуг-Хем» альманахка парлаттынып турар—деп, С. Пюрбю саналын эгелээн.

Эки чогаалдарны бижип турар аныяк чогаалчылар бар. Оларның чогаалдары номчукчуларның сонуургалын чаалап ап турар апарган. Ынчалза-даа аныяк чогаалчыларның болгаш эгелеп чоруур авторларның чогаадыкчы ажылында четпестер хөй. Бир кол четпези болза, оларның чогаалы, ылаңгыя шүлүктер бот-боттарынга дөмейлешкек, чаңгыс аай хевирлиг болуп турарында. «Алдын ышкаш чаагай тараа», «чодураа дег кара караа», «дүнеки дээр», «чартык ай» дээн ышкаш, өске-даа дакпырлап турар сөстерин оларның шүлүктеринден хөйү-биле тып болур. Чечен чогаалдың чаа солун формазын дилеп тывар, кол-ла чүве—уран-чечен мергежилди бедидери.

М. Кенин-Лопсаңның «Отук» деп шүлүглели ам-даа чиг, оон уран-чечен дөңнели чавыс, ында проза хевирлиг сөстер көвүдеп турарын Ю. Кюнзегеш чугаалааш. Б. Ондарның «Кыштың эгези» деп чечен чугаазының черле эки бижиттингенин, ынчалза-даа оон чогаадыкчы ажылында дең эвес чоруктар бар болуп турарын ол айыткан.

Аныяк чогаалчы кижиниң кол школазы амыдырал болганда ону ханызы-биле өөренип көөр, чоннуң амыдыралы деп чогум чүл ол дээрзин эки билген турар ужурлуг, ол ышкаш бодунуң төрээн дылын, сос-домаан кончуг эки билир удурлуг деп С. Сарыг-оол саналдаан. Чамдык авторлар көңгүс чиг чогаалдарны парлалга черлеринче кандыг-даа бодаашкын чокка чорудуп турар. Чиг шүлүктерин парлалгага киирерин черле далашкан херек чок.

Аныяк чогаалчыларның чогаал ажылында бар четпестерин, оларның-биле ажыл дугайын, чогаалдарга рецензия кылырын көвүдедип, критиканы күштелдирер дугайын эштер С. Козлова, А. Даржаа болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге чаа кежигүн киирип алырының дугайында РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Тыва салбырының кичээнгей салбайн, бо дугайында хемчег алырын санал берген эштер онзалап айыткан.

УРУГЛАР ЧОГААЛЫ ДЭЭШ

Чаа кижини кижизидеринге чечен чогаал ажылдакчыларының улуг ролюн партия онзалап айтып, уругларны кижизидип турар ужур-дузалыг чогаалдарны чогаадырынче улуг кичээнгейни салып турар.

Тыва чечен чогаалда уруглар чогаалы эң-не оожум хөгжүп турарын С. Молдурга, Е. Танова болгаш өске-даа эштер боттарының саналынга киирген.

Л. Чадамба, О. Сувакпит болгаш өске-даа чогаалчылар мооң мурнунда уругларга чогаал бижиириче кичээнгейни черле элээн улгаттырып, эки чогаалдарны бижип турган болза, сөөлгү үеде олар аныяк салгакчыларга чогаал бижиирин уттуп турар деп чөптүг шүгүмчүлел бо съездиге болган. Бо талазы-биле тыва чогаалчылар бичин уругларның мурнунга улуг өрелиг.

Уругларга ырлар, шиилер, патриотчу утка-шынарлыг шүлүктер колдуунда-ла чок деп болур. Тываның ном үндүрер чери уруглар чогаалын парлаарынче кичээнгейни кошкаткан, аныяк салгакчыларга чогаал бижиир дугайында тыва чогаалчылар-биле оларның харылзаазы кошкак. Чогаалчыларның ыяавыла уругларга улуг хемчээлчиг чогаалдар бижиптерин манап турбайн, уругларга таарышкан кыска чечен чугааларны, шүлүктерин бичин номчугаш кылдыр өңнүг, чараш чуруктарлыг кылдыр чүге үндүрүп болбас деп. Төп ном үндүрер черлерниң уругларга таарышкан чогаалдарны чуруктарлыг бичин номчугаштар кылдыр үндүрүп турарын Тываның ном үндүрер чери эдерер ужурлуг.

ОЧУЛГА ДУГАЙЫНДА

Чогаал очулдурары, ол база-ла чечен чогаал бижиири ышкаш, чогаадыкчы ажыл болгай. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда орус, совет база делегейниң чечен чогаал литератураларының классиктериниң болгаш өске-даа совет чогаалчыларның чогаалдарын орус дылдан тыва дылче очулдурарының ажылы чедиишкиниг боттанып турар. А. Пушкинниң, М. Лермонтовтуң, Л. Толстойнуң, М. Горькийниң, М. Шолоховтуң болгаш өске-даа классиктериң база Совет эвилелиниң хөй национал улустарының чогаалчыларының чогаалдарын тыва номчукчулар боттарының төрээн дылының кырында номчуп турарлар.

Орус дылдан тыва дылче очулдурган чогаалдарның очулгазында улуг четпестер бар болуп турар. В. Тендряковтуң «Шивейликкен доң» деп номчукчуларның сонуургалын чаалап алган чогаалын М. Делег багай очулдурган. Ол ышкаш, Н. Тихоновтуң «Баштайгы самолёт» деп номун С. Паву база-ла багай очулдурган. Тываның ном үндүрер чери чечен чогаал очулдуруп билбес эштерге очулга кылдырып, оон улуг чарыгдал, шүүдел үндүрүп турарын илеткелчидаа, санал берген эштер-даа чугаалаанар. Ол ышкаш, сураглыг чогаалчылар Д. Фурмановтуң «Чапаев», А. Фадеевтиң «Аныяк гвардия» деп алдар-макталды чаалап алган чогаалдарының тыва дылга очулгазы четпестерлиг болгулаан.

Москвада чурттап турар чамдык авторлар тыва шүлүкчүлериниң шүлүктерин орус дылче очулгазын багай очулдуруп турар. Шүлүктериниң утка-шынарын хажыды, ында кирген национал хевирлерин чидир очулдуруп турарының фактылары хөй. Ол очулдурукчуларның чамдыызы Тывага чорбаан. Чогаалды очулдуруп турар кижи ол очулдуруп турары дыл-биле чугаалажып турар чоннуң амыдыралын, оларның ажыл-чаңын эки билген турар ужурлуг. Тыва шүлүктерин очулдуруп турар авторлар ону бодавайн турары четпес.

БЫЖЫГ ХАРЫЛЗАА

Съездиге чурукчулар, артистер, композиторлар база-ла олуржуп, олар уран чүүл-биле чечен чогаалдың аразында харылзаазын быжыглаарының дугайында айтырыгже кичээнгейни улгаттырарын саналынга илереткеннер.

Чогаалчылар биле чурукчулар аразында быжыг харылзааны тургузуп ажылдаарын чурукчу С. Ланзы чугаалааш, Тываның ном үндүрер чери чурукчуларга номнарның чуруктарын чурударда ол номнарның үнер хуусаазы чедип келгенде ам кээп, буу-хаа чагыг кылыр чорукту моон соңгаар болдурбайн, чагыгны баш бурунгаар киирерин демдеглээн.

Театр биле чогаалчылар аразында ам-даа быжыг харылзааны тургуспаанындан тыва чогаалчыларның чаа шиилери чок болуп, чогаалчылар көрүкчүлерге, театрга улуг өрелиг болуп турарын артист О. Син-оол бодунуң саналынга чугаалаан.

ЧОНГА БАРААН БОЛУУШКУН

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның чугаазын съездиниң киржикчилери улуг кичээнгейбиле дыңнаанар. Ол бодунуң чугаазынга бистиң Коммунистиг партиявыс, ылаңгыя эш Н. С. Хрущев боду чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни салып, СЭКП-ниң Программазында салдынган улуг-чаагай сорулгаларны күүседиринге чогаалчыларның ролюн онзалап айтып, чонга, коммунизмниң херээнге бараан болурунче чогаадыкчы ажылдакчыларны кыйгырып турарын ол чугаалаан.

Эш Тока бистиң аныяк республикакавыстың экономиказының болгаш культуразының шапкын хөгжүлдезин бистиң алдарлыг совет космонавтарывыстың ужудуушкуннары-биле дөмейлээн.

Тывада культураның хөгжүлдези кайгамчык дүрген орукта кирген. Үжен чыл бурунгаар-ла үжүк-бижин чок чораан тывалар ам боттары үжүк-бижиктиг болуп, улус ажылагыйының болгаш культураның бүгү-ле адырларында национал кадрлар көвүдээн—башкылар, эмчилер, чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар, хөгжүмчүлер, ужудукчулар болгаш инженерлер, мал болгаш чер ажылының, эртем-техниканың, уран чүүлдүң тускай эртемниглери, партия, совет ажылдакчылары дээш кымнарны чок дээр. Тывада эртемниң 12 кандидаттары, РСФСР-ниң 9 алдарлыг артистери, РСФСР-ниң школаларының 21 алдарлыг башкылары ажылдап, чүс-чүс тывалар дээди эртемни чедип алганнар.

Тыва литератураның хөгжүлдезинге боттарының улуг-хуузун киирип турар чогаалчылар О. Саган-оол, С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, Л. Чадамба оларның аттарын онзалап айтыры күзенчиг-дир деп ол чугаалаан. Каш чылдар бурунгаар тыва чогаалчыларның хуралдарынга «ак-көк хемнерлиг чурттуң», «Азияның төвүнүң», Тожунуң ак ивилериниң, Тываның тевелериниң дугайын, «кым Тожуга чорбаан болдур, ол кижи Тываны көрбээни ол» деп чугаалажып турган болза ам мырыңай сыр өске, улуг хөгжүлделиг чедиишкиннериниң дугайында чугаавың чоруп турарын оратор демдеглээн. Тывада бүгү-эвилелге онза ужур-дузалыг улуг тудуглар чоруп. Улуг-Хемни кежир көвүрүглеп турар.

Совет Тываның күш-ажылчы алдар-сураглыг кижилерин адап, оларның кайгамчык чедиишкиннеринге чоннуң чоргаарланып турарын ол чугаалаан.

Тываның экономиказының болгаш культуразының кайгамчык шапкын хөгжүлделерин чогаалчылар боттарының чогаалынга уран-чечен, бедик идеялыг кылдыр чуруп, чонунга, коммунизмниң херээнге төлептиг бараан болурун эш Тока онзалап айыткан.

* * *

Тываның чогаалчыларының бирги съездизинге чогаадыкчы ажылды бедик дөңнелче көдүрер дугайында чугула доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Организастыг айтырыгларны чугаалашкан, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниниң даргазынга О. К. Саган-оолду, секретарынга С. С. Сүрүң-оолду соңгаан.

ЧУРУКТА: Тываның чогаалчыларының бирги съездизиниң киржикчилери: 1-ги одурутда (солагай талазындан оң талазынче) С. Сарыг-оол, О. Саган-оол, С. Тока, М. Шкерин, А. Пальмбах, В. Чукреев. 2-ги одурутда (солагай талазындан оң талазынче) О. Сувакпит, А. Калзаң, В. Ермолаев, С. Пюрбю, С. Сүрүң-оол, Л. Чадамба.

Фото В. ЛУТКОВТУҢ.

Профэвилел ажылын экижидер

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбыры болгаш профэвилелиниң ажылчын комитединиң ында месткому 1962 ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозарынга совхозка бодунун үлүг-хуузун багай эвес киирген. Ол дугайын месткомнуң чоокта чаа болган отчёттуг хуралынга тодаргай чугаалашкан.

Кара-Тал салбырда ажылдап турар профэвилел кежигүннериниң иштинде боттарының хүлээлгелерин ак-сеткилдиг эки күүседип турарлар көвүдээн. Хойжулар К. Дагба, С. Сержиң олар бир баш хойга онааштыр дүк кыргып алыр талазы-биле эң эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Салбырга хамааржып турар сүт-бараан фермазының аныяк саанчылары О. Саара, Ч. Нина, Ч. Дамдык олар саар инек бүрүзүнге онааштыр 1415-тен 1477 литр чедир сүттү саап алганнар.

Часкы тарылганы дүрген болгаш агротехниктиг негелделер ёзугаар эрте дооскан дээш ук салбыр совхозта парткомнуң болгаш профэвилелиниң ажылчын комитединиң шилчиир кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ынчалза-даа месткомнуң ажылында четпестер ам-даа хөй болгаш оон чамдык санал-оналын совхозтуң дирекциязы, салбырның удуртукчулары херекке албайын баар чоруктар бар дээрзин профэвилел кежигүннери боттарының саналдарынга чугаалаанар.

Местком кежигүн дадывыры чыып алырының чыл планын чедир күүсетпээн. Оон чылдагааны болза, казначей Т. Сагаан-обл дадывырларны чогуур үезинде хавырбайн турганында. Профэвилел кежигүннериниң негелде дилеглерин көөр болгаш хандырар талазы-биле местком харыысалга чок болуп турганындан 4 билдириишкиннер кандыг-даа харыы чок арткан.

Хөй-ниитиниң киржилгези-биле янзы-бүрү ажылдар организастаарын местком кошкак чорудуп келген. Оон түңнелинде суур чаагайжыдылгазы, шеф ажылы ышкаш чугула чүүлдер кылдынмаан. Суурда культураның одаа болур ужурлуг көдээ клубтуң ажылы амга чедир шулуудавайн турар, оон чанында боттывынгыр уран чүүл болгүмнери ажылдавайн турарындан суурнуң чурттакчылары чүгле кино-фильмнерден өске чүнү-даа көрбейн турар.

Кижилерни ажылга киирип алырда болгаш ажылдан үндүрерде совхозтуң дирекциязы болгаш салбырның удуртукчулары местком-биле сүмелешпес, оон киирген санал-оналдарын тоовас чоруктар бар.

С. ӨПЕШ-ООЛ.

ПОЧТАЧЫ

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырында почтачы Т. Булатова чурттакчыларга солун чагыттырар ажылды кончуг кызымаа-биле чоруткан. 140 «Шынны», 160 «Тувинская правданы», 73 кезек «Тываның аныяктарын» ажылчыннарга ол чагыткан. Солуннар чагыттырарын бо почтачы чылдыц-на идепкейлиг чорудуп келген.

Эш Булатова 1956 чылдан бээр почтачылааш, солуннарны, чагаалларны, шилчидилгелерни эзлеринге чаңгыс-даа дудагдал чок, озалдаашкын болдурбайн тарадып келген. Оон эки ажылдап турары чонга көскү апарган. Почтачы чамдык чурттакчыларга солун номчулгазын база чорудуп турар.

В. ШОЙЛАА.

Танды район.

Консультация

КҮШ-АЖЫЛ СТАЖЫ БОЛГАШ ПЕНСИЯ АЙТЫРЫЫ

Пенсия алырының айтырыын каяа тургузарыл, күш-ажыл стажын канчаар санаарыл дээрзиниң дугайында айтырыгларны чамдык кижилер республиканың социал-хандырылга министерствозунга болгаш партия, совет органнарга киирип турган. Хөй-хөй эштерниң ол айтырыгны ам-даа чедир билбейн турарын өөренип көргеш, аңаа тода, билдингир тайылбырны бээри чугула деп бодап тур мен.

ПЕНСИЯ АЛЫРЫНЫҢ БИЛДИРИИШКИНИН КАЯА КИИРЕРИЛ?

Назылап кыраанда ийикпе азырап чораан кижизин ышкынганда болгаш инвалид болган таварылгаларда пенсия тыпсыр дугайында билдириишкинни өске документилер-биле кады хоорайларның болгаш районнарның социал-хандырылга килдистеринге киирер. Бир эвес пенсия айтырыын тургузуп турар кижиниң чугула документилери четче эвес болза, 3 ай иштинде документилерин четчелеп алыр арганы ацаа берип турар. Билдириишкинниң эззинге пенсияны тыпсыр, тывыспазын хооркүүскомнарның болгаш райкүүскомнарның чанында пенсия комиссиязы шиитпирлээр. Комиссия пенсияны тыпсырындан шын эвес ойталаан азы хемчээлин шын эвес доктааткан болза, ол айтырыгны эде көөр дугайында хомудал билдириишкинни хооркүүскомнарга болгаш райкүүскомнарга киирер эргелиг. Хамаатыларга пенсияны дараазында кол документилерни барымдаалап тыпсыр.

назылап кыраанда, пенсия тыпсыр дугайында дилег билдириишкинге паспорттан допчу ушта бижидиишкинни, күш-ажыл стажының болгаш сөөлгү үеде ап турган шалыңының дугайында шынзылгаларны кожар. Инвалид болган таварылгада үстүнде айыткан документилерге эмчи комиссиязының берген бижини ыяавыла кожар.

КҮШ-АЖЫЛ СТАЖЫН КАНЧААР САНААРЫЛ?

ССРЭ-ниң пенсия Хоойлузунун 108 чүүлүнде мынча дээн: «Күрүне пенсиязын тыпсырынга эрге берип турар ниити стажка ажылчын, албан-хаакчыларның бүгү-ле холезиленип кылып чораан ажылдарын, оон үр болганын, эвээжин, үзүктелчээн, характерин барымдаалавайн киир санаар».

Назылап кыраанының пенсиязын 25 чыл күш-ажыл стажтыг 55 хар четкен херээжен кижилерге, 60 хар четкен эр кижилерге тыпсыр. Күш-ажыл стажын 2—3 хонук чедир ажылдаваан ийикпе, 60 азы 55 харга 3—4 хонук-даа четпейн турар болза, ол кижилерге күрүне пенсиязын тывыспас. Чер иштинин ажылдарында ажылдап турар 50 хар четкен. 20 чыл күш-ажыл стажтыг кижилерниң кадыынга хоралыг цехтерде ажылдап турар 55 хар четкен 25 чыл күш-ажыл стажтыг кижилерге пенсияны тыпсыр. Хамаатыларның күш-ажыл стажынга, оларның Совет эрге-чагырга мурнунда хуу кижилерге холезиленип чораан чылдарын киир санаар. Ада-чурттуң дайынының үезинде дайзынга түр эжелеткен районнардан көшкеш, колхозтарга ажылдап турган ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылдаан чылдарын ниити күш-ажыл стажынга киир санаар.

Боду хөй чылдарның иштинде херек кырында ажылдаза-даа, ол ажылдаан чылдарының чамдыызы күш-ажыл дептеринде демдеглеттинмээн кижилер, хөй чыл иштинде кады ажылдап келген, ону эки билир кижилерниң шынзыткан барымдаазы-биле стажын четчелеп ап болур. Хооркүүскомнарның база райкүүскомнарның чанында пенсия комиссиязы ук хамаатының ажылдап чорааны организациязындан болгаш архив черинден «ындыг кижиниң күш-ажыл стажын шынзыдып шыдавас-тыр бис» деп шынзылганы алган соонда, ам ол кижиниң күш-ажылының стажын шынзыдып турар херечиден комиссияның хуралынга ылавылап айтырар. Бир эвес шынзыдып турар кижи аараанындан азы чер аразының ыраандан комиссияга кээп шыдавас болза, ол хамаатының ук черге ажылдап турганы шынныг дээрзин бадыткап турар херечилеп бадылаар контораның ийикпе көдээ Советтиң шынзыткан документизин чорударга, комиссия ол документини бадыткал болдурар. Билдириишкин эззиниң кандыг-бир организацияга ажылдап чораанын бадыткап турар кижи, оон-биле бир черге ажылдап турганын бодунун документизи-биле шынзыдар ужурлуг.

Тывага үжүк-бижик чоокта тывылган болгаш архив документилериниң четче эвезин барымдаалаш, тыва кижилерниң база Тывага ажылдап турган кижилерниң 1944 чылдың төнчүзүнге чедир күш-ажыл стажын кандыг-даа документ негевейн херечи аскы-биле шынзыткаш, ол чылдарны ниити күш-ажыл стажынче киир санап болурун чөпшээрээн.

Колхоз кежигүннериниң күш-ажыл стажын канчаар санаарын эрткен чылдың ноябрь 16-да үнген «Шын» солунга парлаан болгай. Удуртур органнарның томуйлааны-биле колхозтарга даргалап, оралакчылап азы бодунун тускай эртеминиң талазы-биле ажылдап чораан кижилер күш-ажыл стажын чидирбес дээрзин немей тайылбырлаары чугула.

Хоорай, көдээ Советтер-биле азы чоннуң төлээлери-биле чарган керээни ёзугаар хоорайның болгаш суурнуң чурттакчыларының малын кадарып турган кижилерниң ол чылдарын ниити стажка киир санаар.

Эрги шагның дүжүметтер дужаалы, революцияга удур белеткээн каргыс шагдаа, полиция шериглериниң чылдарын ниити стажка киир санавас.

А. ДАВАА,
Тыва АССР-ниң социал-хандырылга министри.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ ЧАА ЭГЕЛЕКЧИ ЧОРУУ

Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын даштыкыда канчаар көрүп турары

БУДАПЕШТ. Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын тайбыныы камгалаарынга аажок чугула болуушкун кылдыр венгр улус үнелеп турар дээрзин Тайбының Бүгү-венгр Чөвүлелиниң даргазы Арпад Сакашич СЭТА-ныы корреспондентизинге медеглээн. Принципиалдыг айтырыгларга коммунистер дүжүп бербес дээрзин бистер эки билир бис, ынчалза-даа делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын чепсекти ажыглавайн, тайбын чугаалажышкынныарның аргазыбиле шиитпирлеп болур болгаш шиитпирлээр-даа ужурлуг дээрзин бистер база билир бис деп, ол чугаазаан. Оон барымдаазы болза Карибдалайның районунга кризисти чедиишкинниг шиитпирлээни болур. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы оон-даа артык байлак үре-түннелдерни чепсегленишкиннерни дүжүреринің айтырыынга берип болур. Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле ийи улуг күрүнелерниң чазактарының баштыңнарының арагазын тывары-биле сүмележилгелерни чорудуп турар деп кереэде чугаалап турар. Ындыг айтырыгларның санынга барыын европа блоктуң иштики харылзаалары. Төөн-чүк биле Барыын чүктүң араазында харылзаалар, НАТО-нуң болгаш делегейниң өске-даа организацияларыныы ажылчорудулгазы хамаарыжыр.

Стратегтиг планнарны кады ажылдап кылырының, чепсегленишкиннерни кады бүдүреринің, офицер кадрларны солужарының болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдерниң үндезиннерин кереэ тодаразып турар.

Кереэниң шериг талазы-биле түүлдериниең өске бүгү түүлдерни Барыын Берлинге база иептеретиен турар дээрзин кереэниң авторлары медеглеп турар.

Бо кереэге ат салган чорук чаа Мюнхенче орукка француз чазактың чаа базымы болур. Кереэниң шериг талазы-биле айыткан түүлдери барыын-герман милитаристериың холуун улам сула салыры чигзиниг чок.

Кереэниң ievirim Парижке чедип алдыган дугуржулгалар болдурар деп кандыр Аденауэриың бодунуң саналдааны халас эвес. Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин

Кваме Нкрумага У Танның харыызы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ҚНО-нуң чингине секретары У Тан Катанганың сепаратистериниң баштыңчызы Чомбени тудуп хоруглаар болгаш судка шилчиндер дугайында Гананың президентизи Кваме Нкруманың негелдезин хүлээп албаан.

АП агентилелдиң дыннатканың ёзугаар алырга, ол дугайы Гананың президентилиинге ҚНО-нуң чингине секретарының харыы бижиин Нью-Йоркка парлаанда билдинген.

У Танга чоруткан болгаш январь 17-де Аккрага парлап үндүрген бодунуң бижиинге Нкрума колонизаторларның чалчазы Чомбени тудуп хоруглаар болгаш судка шилчидерин негээн дээрзин моон мурнунда дыннаткан болгай. Конгонуң премьер-министри Патрис Лумумбаны өлүргенинге бурулуг Чомбе-биле, оон «чазаа-биле» ҚНО-нуң Конгода төлээлекчилери кандыг-даа херектербиле моон соңгаар харылзашпас ужурлуг деп Нкрума айыткан.

Катанганың сепаратистериниң башкының тудуп хоруглаарындан бодунуң ойталап турарынга чылдак тыртып, ҚНО-нуң чингине секретарының бадыткап турары болза, «Чомбе дээрге, можуларның өске президентилери-биле бир дэмей ындыг бүрүн эргелерни эдилеп турар можу президентизи-дир».

ОСЛО. Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырынга идегел өскен деп, Норвегияның парлалгазы Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканы ынчаар үнелеп турар.

СТАМБУЛ. «Атомнуг айыылдан делегей чайлап турар» — деп ындыг эгенин адаа-биле Турцияның парлалгазы Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканының дугайында дыннадыгны парлап үндүрген. «Ядролуг шенелделерни кезээ-мөнгеде чок кылырының үези келген» дээрзиниң дугайында Н. С. Хрущевтуң сөстерин солуннар онзалап демдеглеп турар.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. Чепсегленишкинни бүгү-нинти болгаш бүрүн дүжүрери дээш Совет Эвилелиниң могаг-шылаг чок демиселин Бразилияга изиг чүүлдүгүвүүшкүн-биле уткуп турар. Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы күүседир дээш контрольду тургузарының айтырыының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружугга парлалганың янзы-бүрү органнары байыр чедирип, дайынның кыжаның чайладырынче угланган тайбыңга ынакшылдыг чаа базым кылдыр оны үнелеп турар. «Бүгү-ле ядролуг шенелделерни хоруглаарының оруу-биле Москваның чаа тодаргай базымы бүгү-нинти тайбыныы камгалаарын шынап-ла күзеп турар бүгү кижилерниң чүректеринге улуг өөрүшкүнү болдурган» деп, «Де-Нотиенас» солун бижээн.

МЕХИКО. Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканынга байыр чедирип турар медеглелди Мексиканың даштыкы херектер министерствозу парлап үндүрген. Ук бижиктер болза шенелделерни хоруглаар дугайында «чугаалажышкынынарга кедергей чугула базым» болуп турар болгаш ийи күрүнелериың чазактарының «үнделзин-барымдаалыг туружунун» дугайын херечилеп турар деп, министерство онзалап демдеглээн.

ПАРИЖ. Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын Парижтин солуннары калбаабиле тайылбырлап турар.

Бо солчүлга «ядролуг шенелделерни шуут хоруур дугайында дугуржулганы чедип алырынга шынгыы перспективаларны ажыдып турар» деп «Юманите» солун демдеглээн. Ынчалза-даа ындыг дугуржулганы боттуу-биле чедип алыры атомнуг чазылдырышкынныарны шуут- хоруурунга ажыктыг кылдыр бүгү делегейниң хөй-нинтизинин бодалын чедирер болгаш чедирер-даа ужурлуг ыйышкынындан улуг хиречергези-биле хамаарыжып турар деп ол солун медеглээн.

Францияның Социалистиг партизының органы «Попюлер де пари» солуннуң санап турары болза, Н. С. Хрущев биле Кеннединиң аразынга бижиктерни солушканы ядролуг шенелделерни хоруур дугайында дугуржулганы чарарынче орукка «чугула депшилге» болуп турар.

(СЭТА).

Москваның документальдыг кинофильмнер студизының кинорежиссёру Ю. Альдохин эрткен чылдың дургузунда бистиң республикага 15 киносюжеттерни тырттырган. Олар шупту «Чөөн Сибирь» деп киножурналдарга үнгеп.

Ам эш Альдохин кинорежиссёр М. Колесников-биле кады Тыва дугайында документальдыг кинону тырттырып эгелей берген. Бо хүнүерде ол ийи режиссёр Абакан—Кызыл аразының оруунда чүүк сеөртүп турар чолаачыларның маадырлыг ажыл-ижин тырттырарын доозаннар.

ЧУРУКТАРДА: документальдыг киногаи кадрлар. Үстүнде Алаш хем.

Чаа Мюнхен

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция биле Барыын Германияның аразынга «кады ажылдажылга дугайында кереэге» ат салыышкыны Парижке январь 22-де болган. Кереэге француз таладан президент де Голль, премьер-министр Помпиду, даштыкы херектер министрия Кув де Морвиль, барыын-герман таладан — канцлер Аденауэр биле даштыкы херектер министри Шредер ат салганнар.

Келир үеде боттарының даштыкы болгаш шериг политиказын дугуржур, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганы күштелирер арганы ийи чурттарга берип турар хемчеглерни кереэде көрген. Күрүнелериың баштыңнарының, чазактарның баштыңнарының, чогуур министрлериниң болгаш дээди дужаалдыг дүжүметтериниң үе-үеде бооп турар ужуражышкынныарының үезинде чугула айтырыгларны шиитпирлээриниң аргазын тывары-биле сүмележилгелерни чорудуп турар деп кереэге чугаалап турар. Ындыг айтырыгларның санынга барыын европа блоктуң иштики харылзаалары. Төөн-чүк биле Барыын чүктүң араазында харылзаалар, НАТО-нуң болгаш делегейниң өске-даа организацияларыныың ажылчорудулгазы хамаарыжыр.

Стратегтиг планнарны кады ажылдап кылырының, чепсегленишкиннерни кады бүдүреринің, офицер кадрларны солужарының болгаш өске-даа ол ышкаш түүлдерниң үндезиннерин кереэ тодаразып турар.

Кереэниң шериг талазы-биле түүлдериниең өске бүгү түүлдерни Барыын Берлинге база иептеретиен турар дээрзин кереэниң авторлары медеглеп турар.

Бо кереэге ат салган чорук чаа Мюнхенче орукка француз чазактың чаа базымы болур. Кереэниң шериг талазы-биле айыткан түүлдери барыын-герман милитаристериың холуун улам сула салыры чигзиниг чок.

Кереэниң ievirim Парижке чедип алдыган дугуржулгалар болдурар деп кандыр Аденауэриың бодунуң саналдааны халас эвес. Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдирер дугайында ол сүлчээ боонн чагырыкчылар-биле эвилел-биле сырый холбашкан. Ол орукче киргеш, француз чазак Барыын Германияның чепсегленишкинни кызгаарлап турар мурнуку дугуржулгаларны бодунуң херекке албайн барганын көргүскен.

Францияга болгаш бүгү делегейге айыылдыг ол кереэниң утка-шынарындан французтарның кичээнгейин чардыктырарын оралдашпышаан, албан-ёзузунуң пропагандазы шүүгаазынны көдүрүп үндүрген. Ийи улустарны өлүмче апар чыдар кереэниң «төөгүлүг» кереэ кылдыр чарлаан. Ындыг болза-даа барыын-герман милитаристер-биле ол эвилел өжээн негээр дугайын бодап турар шаандагы гитлержи генералдарга ажыктыг болур деп үвенн үгаазылалдыг бүгү француздар билип турар. Француз болгаш герман улустарның ёзулуг эптежилгези чүгле герман айтырыын тайбың таарыштыр шиитпирлээриниң. Европада дүшкүүрлүг чорукту узуткаарының аргазы-биле чедип алдынган туруп болур.

Вашингтонга ужуражышкын

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың төлөэлекчилери — чепсегленишкинни дүжүрер болгаш чепсегленишкинни дүжүрери дээш контрольду талазы-биле агентилелдиң директору У. Фостер-биле болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле 18 чурттарның Комитединде АКШтың төлөэлекчизиниң оралакчызы Ч. Стелле-биле ССРЭ-ниң ҚНО-да доктаамал төлөэлекчизи Н. Т. Федоренконуң база чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле 18 чурттарның Комитединде совет төлөэлериың баштыңы С. К. Царапкинниң ужуражышкыны январь 22-де болган.

Ядролуг чепсектиң шенелделерни хоруур дугайында айтырыгны ужуражышкынга чугаалажып көрген.

Великобританияның АКШ-та аалчыны Д. Ормсби-Гор ужуражышкынга база киришкен.

Оон дараазында ужуражышкын январь 23-те болган.

Индияның парламентизинде

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның парламентизиниң ээлчеглиг сессиязы январ 21-де ажыттынган. Каяа-даа каттышпаан алды чурттарның индий-кыдат кызыгаар чөрүлдээни тайбың таарыштыр шиитпирлээр сорулга-биле эрткен чылдың декабрыа Коломбога чыылдырган конференциязының саналдарын ол сессия чугаалажып көөр.

Коломбога болган конференцияның Индия биле БУР-нуң аразында кызыгаар чөрүлдээлерин тайбың аргабиле—чугаалажышкынынарның аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээрринче угландырган «саналдарының бижимелин премьер-министр Неру парламентиге киирген.

Коломбога болган конференцияның саналдарының дугайында айтырыгның талазы-биле тайылбырларның бижимелин парламентиниң депутаттарынга база тарадып берген. Индияның чазаа ол тайылбырларны чоокта чаа Делиге болган чугаалажышкынынарга киришкен Цейлонуң, КАР-ның, Гананың төлөэлериңден алган.

ЧАА КИНОЛАР

«РЕАЛЕНГО-18»

Куба — байлак чурт. Ол чурттуң байлаан капиталистиг чер эжелекчилери хөй чылдарның иштинде үптеп, оон чонун дарлап келген. Чон дарлакчыларга удур хосталга дээш, дең эрге дээш демиселди чорудуп турган тиилээн.

Кубаның уран чүүл болгаш кинематография институдунуң үндүргени «Реаленго-18» деп киностоожуда кофе плантациязының тараачыварының дарлакчыларга удур демиселин көргүзүп турар.

Кинотоожунуң кол маадыры ядыында болза амыдыралга өөрүшкүлүг, ажылгыр, бөдүүн тараачын херээжен Доминга (ролюнда сураглыг куба артист, ыраажы Тете Вергара). Оон ашаа Хуанчо тура халышкынга идепкейлиг киржип турда, чер эжелекчилериниң шериглери оны өлүрүп каар. А оон оглу Нико ол шаажылакчы шериглерге каттыжып алган, бодунуң плантациязының тараачынарының тура халышкынының баштыңчыларының аттарын шаажылакчыларга адап берип, тура халышкынны базарыгга киржип, чонунга удур бужар немиг керекти үүлгедип турар. Шаажылакчы отряд-биле кады өскерликчи Нико тараачыннарның черин хавырып алыр дээш чорун орда, авазы уткуй маңнап келгеш:

— Оглум, Нико. Чонунга удур чүүл кылып турарың ол, миниип көр. Шаажылакчылар-биле кады чорбас ужурлуг сен. Олар сээң ачаңны өлүрүп кааннар. Шаажылакчыларның бужар хевин ужул, чепсээн окта!— деп, авазы дилээр.

Нико шаажылакчы шеригниң боочепсээнге ынанып, төрээн незининг сөзүн дыннаавайн, оон чаш төгүлеп караанче көөрүдеп дидиимейн, кадыг-дошкуну-биле хая көрүү бээр. Чонның кыленң, дарлакчыларың, дарлалды көөр хөңүү чогу кандыг-даа боо-чепсектеи күштүг, чон күшке күш-биле харыылап шыдаар деп чүвени Нико билбээн.

Шаажылакчы отряд бурунгаарлап орда, чепсегленген тараачыннар ону бүгү талалардан бүзээлеп келир. Ынчангаш ол үскүлежишкин тура халышкыларның тиилелгези-биле доостур.

Аныяк Куба республиканың төөгүзүнге чугула болуушкунну көргүзүп турар кинотоожунуң кыска үткааы ындыг.

«АЙЫЫЛДЫГ ДЕСКИНИГДЕ»

Киевтиң А. П. Довженко аттыг киностудиязының үндүргени «Айыылдыг дескинигде» деп кинотоожунуң кол маадыры Сергей Уточкин. С. Уточкин — баштайгы самолёттуң ужудукчузу, чонга сураггаан эрес-дидим кижи, алдарлыг акробатчы.

Баштайгы самолёттуң кылган үе чээрби вектиң эге чылдары. Ол үеде делегейге чаңгыс капиталистиг система турган. Баштайгы самолёт капиталистиг орулгазы-биле кылдыган болгаш аңаа хамаарыжып турган. Оон баштайгы ужудуушкуну чонга кайгамчыктыг чаа түүл болуп, капиталистер ону өртек-биле көөрүн доктаадып, адаанаажышкынга байыы турганнар.

А. С. Утёчкин ужар түүлдү сайзыралып, ону чонга бараан болдурары дээш эвес, харын оон баштайгы ажыдыышкынын чонну мөлчүүрүүн чепсээ кылдыр ажыглап турган капиталистер-биле, эртемнин депшилгелиг чаа ажыдыышкыннарын хоруудап турган шажын-биле бүгү назынында могаг-шылаг чок демиселди чорудуп келген. Ынчангаш оон чурталазы аар-берге. Ол эрес-дидим ужудуушкуннарны дээш хөй аккашаңналдарга байыы чурттаа болур турган, ынчалза-даа ындыг чурталганы Уточкин күзевейн чораан, а ужар түүлдү чонга бараан болдурары, аныяк ужудукчуларны белеткээри оон соруглазы турган.

«Айыылдыг дескинигде» деп кинода С. Уточкиниң дугайын көргүзүп турарындан ажыда база Ада-чурт ужар түүлүнүң баштайгы ужудукчулары, Төрээн чуртунга бердинген сураглыг орус ужудукчулар Нестеровтуң, Васильевтиң, Ефимовтуң дугайында киностоожу-дур. Ону кинодраматург Л. Трауберг база кинорежиссёр С. Тимошенко тургускан. С. Уточкиниң ролюн кинотеатрдың артизи О. Стриженов ойнап турар.

А. ДАРЖАА.

Гриппти нептеретпеңер!

Грипп — халдавырлыг аарыг. Чараашың чаштанчызындан, азырып бышкырганындан болгаш чоок тургаш чугаалашканындан дамчыш халдаар; аарыг кижиниң дүктүзүнден болгаш төдүргенинден, ошкажырынан болгаш хол тутчуп мендилежиринден: аарыг кижиниң ажыглап турган аржылыындан, думчук аржылыындан, аяк-савазындан болгаш өске-даа түүлдерни дамчыштыр халдаар аарыг.

Грипп колдуунда думчук суу төктүүр-биле, чодуп-биле, иштии кошкаашкыи-биле болгаш эът изиири-биле (температура-биле) аарып илерээр.

ГРИППТЕН ААРЫЙ БЕРГЕН ҮЕҢЕРДЕ ДОП-ДОРААН ЭМЧИГЕ БАРЫҢАР, БАЗА ЭМЧИНИҢ АЙЫТКАН ЧУРУМУН БОЛГАШ ЭМНЭЭШКИНИН ШЫҢГЫЫ САГЫҢАР

Бодуң болгаш долгандыр турарларыңны грипптен канчаар камгалаарың?

Чөдүреринерде болгаш быжырарыңарда долгандыр турарлардан өскээр көрүнгеш, аскыларыны болгаш думчуурларыны думчук аржыылы-биле дугланар, шала кырынче дүктүрбенер.

Хол тутчуп мендилежиринден болгаш ошкаашкындан чайлап чоруңар.

Холуңарны үргүлчү-ле чуңар, мага-бодуңарның, иштики болгаш даштыкы хевиңерниң арыглаашкыныи сагыңар. Холуңарны чем чиириңерниң муруиуда чуңар.

Грипптен аараан кижи-биле чаңгыс орунга удуваңар, иштии аржыылды, думчук аржыылын, орунну болгаш өске-даа хеп түүлүн ажыглаваңар базз чаңгыс савадан чемнеимеңер.

Өрээлиңерни үргүлчү-ле агаарга каксыңар.

Бодуңарның организмиңерни спорт-биле болгаш гимнастика-биле быжыглаңар. Арыг агаарга үргүлчү үүп туруңар.

Грипптен аараан демдектерлиг уругларны школаже, уруглар садынче, ясливиче болгаш өске уругларже чоруттанар.

Грипптен аараан иелер уруулариы ажаарыңарда, ылаңгыя уруттуу эмзирер үеңерде аспыларны болгаш думчуурларны марля-биле дуй шып алыңар.

БИР ЭВЕС БАЖЫҢЫҢАРДА ГРИППТЕН ААРААН КИЖИ БАР БОЛЗА ЧҮНҮ КЫЛЗА ЧОГУУРУЛ?

Аргалыг-ла болза аарыг кижини кадык кижилерден аңгыланар.

Аарыг кижиге тускай орундан аңгылап бериңер.

Бир эвес аарыг кижини аңгы өрээлге чыттырар арга чок болза, аарыг кижиниң орнун көжеге-биле дугланар.

Аарыг кижини кылынмадыр шугланышпаан, өрээлди үргүлчү агаарландыңар.

Аарыг кижиниң чыдар өрээлин өл пес-биле үргүлчү чодуп туруңар.

Аарыг кижи аңгы аяк-савазы, аржылыды, орунун эт-херектерин болгаш оон-даа өске түүлдерни тускай ажыглаарын дараргалзаңар. Аарыг кижиге дүктүрер чүвени салып бериңер, ону хүнүн-не изиг суг-биле чайып төгүнер.

Грипп-биле демисежиринің бүгү дүрүмнерни сагыңар база оларны күүседирин долгандыр турар кижилерден негеңер.

ТЫВА АССР-НИҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

АГААР болгуу

Бөгүн республикага шоккар бурутталыг, хар чагбас, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: республикага — 27—32, Кызылга—30—32 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ЯНВАРЬ 26-да

«НАЯЫРАЛ»:
«Александр Пархоменко» 10, 12, «Коргуушкунның демдектери» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«НАА-ХЕМ»:
«Дагларда застава» 3.15, 5.15, «Революция дугайында чугаалар» 11.15, 1.15 «Сафра» (делгем экраныт) 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:
«Бедик» 2.30, «Шериг хөгжүүмү» 4.30, 6.30, «Ыры-биле океан ыныынче», «Шериг хөгжүүмү» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»:
«Оклахома» (2-ги серизы) 5.15, 7.15, «Куда соолунде» 3.15, «Солдаттың оглу» «Куда соолунде» 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко көзүмчүзү бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киидизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг чөжүрүмнүң 23-35 өндүр-ажыл-агый киидизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал киидистериниң 37-13, иштики информация киидизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киидистериниң 21-27, үлетүүр болгаш транспорт киидизиниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00027. Чагыг № 94 Культура министерствозунуң типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч.
ЯНВАРЬ
27
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 23 (5427).

Өртээ 2 көп.

Индий улуска чүректиң ханызындан байыр чедириишкини

Н. С. Хрущевтуң болгаш Л. И. Брежневтиң байырлыг телеграммалары

Индияның национал байырлалы — республиканың хүнү-биле холбаштыр Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущев Индияның премьер-министри Джавахарлал Неруга байырлыг телеграмма чорудуп, индий улуска чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Бистиң чурттарывыстың аразында туруп турар сырый найыралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзаалары индий болгаш совет улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп, тайбыңны быжыглаарынга болгаш улустар аразының чугула айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турар деп телеграммада чугаалап турар.

Индия республиканы чарлаанындан бээр 13 чыл өөнүң байырлалы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Л. И. Брежнев Индияның президентизи Сарвапалли Радхакришнанга байырлыг телеграмма чоруткан.

• • •

Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели профэвилелдериниң бүгү-индий конгрезинге бодунуң телеграммазынга национал байырлал-биле холбаштыр акы-дүңма изиг байырны дамчыткан.

Март 3—РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү

* * *

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛЧЕ ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Партия органнарының структуразын үстүнден адаанга чедир бүдүрүлге принцивин ёзугаар эде тургузары кол чүүл — бүдүрүлге айтырыынче партия организацияларының кичээнгейин мөөңневишаан, бүдүрүлге-биле тудуш холбаалыг организакчы болгаш идея-кижизидилгелиг ажылды база эде тургузарын негээр дээрзин СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму демдеглээн. **«Мындыг эде тургузуушкун партияның бүгү ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринге дузалаар, организакчы болгаш идеологтуг ажылды коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының болгаш чаа кижини кижизидериниң сорулгалары-биле улам сырый каттыштырарынга дузалаар»** деп Пленумнуң доктаалында айыткан.

СЭКП ТК-ның, ылангыя өөң ноябрь Пленумунуң идеология ажылдакчыларының мурнунга салып турар бедик негелделеринге дүүштүр политмассалыг ажылды организастаар талазы-биле Каа-Хем районнуң парткому элээн ажылдарны кылган. Мында эки чүүл болза партия чырыдыышкыны, лекция пропагандазы, агитация чижектиг политиктиг ажылдың ындыг кол хевирлери-биле чергелештир көскү агитация, тематиктиг кежээлер, теоретиктиг конференциялар ышкаш массалыг хемчеглерни районга калбартпышаан, оларның амыдырал-биле харылзаазын күштелдирип турарында.

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда партия организациязының агитаторлары, пропагандистери болгаш ында лекторлар бөлүүнүн кежигүннери колхозчулар ортузунга доктаамал ажылдавышаан, политиктиг ажылды колхоз бүдүрүлгези-биле сырый холбаштырып турар. Ынчангаш ол ажыл-агыйның районда мурнакчы болуп турары таварылга эвес.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозта лекторлар бөлүү (удуртукчузу эш В. Баву-Сюрюн) лекция пропагандазын калбартыр талазы-биле эки дуржулганы шиңгээдип алган. Колхозтуң клувунга болгаш бригадаларынга лекциялар ийикпе кандыг-бир чугула хемчеглер неделя санында ыяавыла болуп турар.

Ажылчы чоннар ортузунга идеология ажылын амгы үениң бедик негелделеринге дүүштүр улам экижидериниң бүгү аргалары, күштери болгаш материалдыг баазалары бисте бар. Ам бистиң республикада 1300 ажыг пропагандистер, 6800 ажыг агитаторлар, мун ажыг лекторлар бар, оон-биле кады хөй санныг эртемденнер, тускай эртемниглер, партия, совет болгаш ажыл-агый удуртукчулары идея политиктиг ажылда киржип турар. Ынчалза-даа бо бүгү күштерни болгаш аргаларны чамдык партия организациялары ыракта-ла чедир ажыглавайн турар.

Барыын-Хемчик районнуң чамдык партия организацияларының идеогия ажылын чорудуп турарында улуг четпестер бар. «Малчын» колхозта политөөредилге үзүктелип, ыракта чурттап турар малчыннарга агитаторлар болгаш лекторлар ховар барып турар. «Большевик» колхозта, «Барлык», «Тээли» совхозтарда партия организациялары политиктиг ажыл-биле организакчы ажылды дүүштүрбейн турарындан, ажыл-агыйда хожудаашкыннар бар болуп турар. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран фермазында политиктиг ажылдың кошкап, өөредилгени чедир үнелевейин турарындан мурнунда эн мурнакчы турган ферманың ат-сураа ам үнместээн.

Республиканың чамдык үлетпүр бүдүрүлгелеринде ажылчыннар ортузунда агитация, пропаганда ажылында база четпестер бар. «Тыва тудуг» трезинде, «Тыва дагдүгү» комбинат тудуунда, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйында планныг оааалгаларның күүсеттинмейн турарын, чамдык ажылчыннарның ажыл шагы үзер, арагалаар чоруктарын чүгле ол черлерде партия организацияларының идеологтуг ажылды багай организастап турары-биле тайылбырлап болур.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирин ёзугаар партия организацияларының организастыг структуразын бүдүрүлге принцивинге эде тургузун тура, бистиң республиканың бүгү районнарынга болуп эрткилээн партия конференциялары район бүрүзүнде идеологтуг ажылга чогуур үнелелди берген. Ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле тодаргай угланыышкыннарны айытпышаан, партия организацияларының район эвеноларын парткомнар кылдыр эде тургускаш, партком секретарьларының идеологтуг ажылды удуртур оралакчыларын болгаш идеологтуг килдистерни пленумнарга бадылаан. Мындыг эде тургузуушкун партийжи политиктиг ажылды бүгү тала-биле калбартып, оон идейлиг деннелин бедидеринге улуг аргаларны берген.

Партияның боттандырып турар хемчеглери ажылчы чоннар ортузунга идея-кижизидилгелиг ажылды доктаамал сайзырангайжыдып, оон бүгү хевирлерин долузу-биле ажыглаарын негеп турар. Бирги эалчегде политиктиг ажылдың бүдүрүлге чорудулгазы-биле сырый харылзаалыын, ханы салдарлыын чедип алыры чугула. Моңу чедип алырда партийжи политиктиг ажылдың бүгү хевирлери ажыл-ишчи бүрүзүнге чедип, чеди чылдың бешки чылының сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге бодунун туружун тодарадып алырынга болгаш үлүг-хуузун эн хөйү-биле кииреринге оларга дузалаары болур.

Организастыг эде тургузуушкун-биле кады идеологтуг ажылды үлетпүрнүн болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының оизагай байдалдарынга дүүштүр, кижилерниң билиинин деннелин барымдаалап чорудары партия организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Идеологтуг ажылда четпестерниң кол-ла чылдагааннары парткомнарның, партия организацияларының талазындан олче доктаамал кичээнгей салбайн турарында. Моон ужурунда политмассалыг ажылды удуртурда өй-өйлеп, бирде бир, чамдыкта өске хевирлерин күштелдирер, өскелерин уттуп кааптар чорукту болдурбас херек. Ынчангаш идеологтуг ажылдың бүгү хевирлери бүгү черлерге деңдески, доктаамал болгаш ханы уткашынарлыг чоруттунган турзун дээш парткомнар, партия эге организациялары доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдериниң үезинде чон ортузунда политиктиг ажыл улам күштелип турар. Сорулга болза чедип алдынган ол деннелди улам быжыглаары болгаш сайзырангайжыдары болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттар: көдээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүрнүң мурнакчылары база олурушкан.

ЧУРУКТА: сессияның киржикчилери депутаттар (солагай таладан өң талаже) Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы Санчи Кек-кыс, Тес-Хемниң «Кызыл сылдыс» колхозунуң саанчызы Күндел Доязат, ол-ла районнуң «Чаа орук» колхозунуң хойжузу Александра Дамба, Кызылдың пединститудунуң студентизи Вера Чылбак, Барыын-Хемчиктиң «Кара-Хөл» колхозунуң саанчызы Антонина Хомушку, «Тес-Хем» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири Доржу Тембирел олар чапсар аразында боттарының ажыл-херектериниң дугайын чугаалажып олурлар.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Политмассалыг ажылдарывыс

Улгаттыр каттышкан Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозта партия организациязы СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң соонда эрткен үеде бодунун политмассалыг ажылын чаа сорулганың деннелинге дүүштүр тургузар дээш чүткүлдүг оралдажыышкынны кылып турар.

Эге организацияның политмассалыг ажылдарының кол сорулгазы ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, Пленумга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин ажылчы чоннуң калбак массазынга делгеренгейн-биле тайылбырлап таныштырары, партия чырыдыышкынының бөлгүмнеринге ханызы-биле өөренири болуп турган.

Ол сорулганы чедип алырынга партия организациязы агитколлективтиң колхозта партия, совет активиниң болгаш көдээ интеллигенцияның бүгү күжүн ажыглап турар. Ниитизи-биле 50 ажыг агитаторлар, лекторлар болгаш пропагандистер Пленумнуң материалдарын чонга таныштырарының херээнге киришкеннер. 1963 чылдың январьның баштайгы чартыында безин чүгле ыраккы одарларда хойжуларга, сүт-бараан фермаларынга 15 кезек черге беседалар, ыыткыр номчулгалар болгаш 6 лекциялар чоруттунган. Ол хемчеглерге 300 ажыг малчыннар хаара туттунган. Ол ышкаш аңныыр сезонунун эгезинде анчылар ортузунга агитация чорударынга тускай агитаторларны база быжыглаан.

Колхоз төвүнде партия чырыдыышкынының бөлгүмнери болгаш Сарыг-Хөл сүт-бараан фермазында, Балыктыгда хойжу бригадада зооветеринария херээн өөренир бөлгүмнер ноябрь Пленумунуң материалдарын өөренип дооскан.

Пленумнуң материалдарын болгаш шиитпирлерин тайылбырлаарының ажылдары колхоз бүдүрүлгезиниң практиктиг айтырыгларын шиитпирлээри-биле сырый холбашкан, ажылда четпестерни илередип, курлавырларны дилеп тывар, кижилерни боттуг ажыл-ишче организастап баштаар сорулгага чагырткан.

Оон түннелинде бистиң колхоз 1962 ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозуп, чеди чылдың бешки чылын эки эгелээн. Эрткен чылын колхоз күрүнеге 200 тонна эътти, 155 тонна сүттү, 11 тонна дүктү садып, хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен.

Агитколлективте зоотехник М. Сюрюнмаа, хойжу эш Сактаагай, ферма эргелекчизи А. Чигден, К. Даржаа, Э. Карма, Н. Чадамба чижектиг эки ажылдыг агитаторлар бар. Олар агитация ажылын боттарының харылап турар участогунда ажыл-агыйның практиктиг сорулгаларын шиитпирлээри-биле дүүштүрүп, дээштиг кылдыр чорудуп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткелдер бистиң колхозта база калбарган. Партия организациязының агитмассалыг ажылдары ам соңгулда мурнунун агитациязынче угланган. Агитпунктуну дерип тургускан болгаш агитколлективти улам четчелээн, агитаторларның сургаалдазын чоруткан бис. Ам колхозта 54 агитаторлар соңгулда мурнунун агитациязын чорудуп эгелээн.

Чеди чылдың бешки чылының баштайгы айында эгелээн бо соңгулда кампаниязы, бүгү республикадаазы ышкаш, төре-хөлчүлерге политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнну болдурган. Соңгулда хүнүнге алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, колхозтуң малчыннары 1963 чылда күрүнеге 230 тонна эътти, 160 тонна сүттү, 12 тонна дүктү садарын шиитпирлээннер. Тудугжулар бо чылдың колхоз тудугларынга хереглеттинер чудуктарны март 1-ге чедир бүрүн белеткээрин хүлээнген. Ол ышкаш хойжу бригадаларда, сүт-бараан фермаларында мал кыштагладыышкының үлегерлиг чорудар, төрээн мал бүрүзүнден чаш төлдү бүрүн камгалап алыр дээш чарыш калбарган. Ол болза соңгулда хүнүнге малчыннарның күш-ажылчы белээ болур.

Ф. БЕГЗИ,
партия организациязының секретары.

Соңгулда белеткелдеринге холбаштыр

Дүүн, январь 26-да РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тываның № 846 соңгулда округунуң Округ соңгулда комиссиязының хуралы болган. Ол хуралга республиканың бүгү райкүүскомнарының даргалары олурушкан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы эш К. С. Шойгу хуралды ажыткаш, РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмну хуралдың киржикчилеринге таныштырары-биле комиссияның секретары эш А. С. Поляковка сөс берген. Ынчангаш комиссия соңгулда Дүрүмнүн бүгү негелделери-биле танышкан.

Тыва АССР-де РСФСР-ниң Дээди Совединге база чер-чер Советтеринге соңгулдаларның белеткелдериниң чоруп турарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары эш Г. В. Ивановтуң информациязын хуралдың киржикчилери дыңнаан. Тывада чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле бүгү соңгулда округтары болгаш округтарның соңгулда комиссиялары тургустунгулаан, ам соңгулдалар участоктарын тургузары, оларның комиссияларын бадылаары чоруп турар. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдалар талазы-биле Дүрүмнерни орус, тыва дылдарга парлагылааш тараткан. Соңгулдаларны организастыг болгаш Дүрүмнерден хажыдыышкын чок эрттирер талазы-биле райкүүскомнар даргаларының болгаш секретарьларының, Кызыл хоорайның болгаш районнарның партия ажылдакчыларының сургаалдалыг чөвүлел хуралдары болуп эрткилээн деп, эш Иванов чугаалаан.

Ам соңгулда участоктары январьның 31-ге чедир бүрүн тургустунган турар ужурлуг, а участоктар комиссияларын февральдың 6-га чедир тургузуп доозар. Соңгукчуларның даңзылары февраль 10-га чедир ыяавыла астынган турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш районнар Советтеринге депутаттарның кандидаттарын бүрүткээри февральдың 10-да, а хоорайлар, көдээ, суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны бүрүткээри февраль 15-те доозулган турар болгаш бүрүткеттинген соонда дораанна кандидаттар-биле ужуражыышкыннар эгелээр.

Соңгулда кампаниязының үезинде чер-черге почта чедирилгезин, радио дамчыдылгазын болгаш дыңнаашкының, культура-массалыг ажылдарын улам экижидериниң, совет садыгны калбартырының практиктиг сорулгаларын маңаа база чугаалашкан.

Комиссия соңгулда кампаниязының үезинде бодунун чорудар ажылының планының төлевилелин чугаалашкаш, ону бадылап алган.

БИР ХОНУК МУРНАЙ БЕРГЕН

«Кызыл-Хавак» шахтазының коллективинде РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдаларга алдар болдурган социалистиг чарыш калбарып турар. Чыл эгезинден бээр дагжылар эалчег бүрүзүнде немелде продукция дээш чарышче кирипкеннер. Оон түннелинде хүн бүрүде-ле 15—20 тонна «кара алдынны» планга немей берип турза-турза, ам 400 ажыг тонна хөмүр даш пландан ажыр кастынган. Ол дээрге шахтаның бир хонукта бүдүрүкчүлүүнге деннежир продукция-дыр. «Кызыл-Хавактың» дагжылары ам бүдүн коллективи-биле шаг үени бир хонук мурнап чоруп турар апарганнар. Хоочун шахтер Федор Морозов удуртқан комплексилиг бригада январьның планын күүседипкен. Дагжылар Н. Мещеряков, Т. Ворошин, И. Едемин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Анфалов болгаш өскелердаа хүн бүрүнүң ажыл нормазын 150 хуу чедир күүседип, коллективте калбарган чарыштың тиилекчилери болуп турарлар.

Шахтерлар бо чылын даг ажылдарынга чаа техниканы улам хөйү-биле ажыглавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10 хуу бедидер сорулганы салып турарлар.

Колхозтарның отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан

Мал ажылын хөгжүдер

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң отчёт соңгулдалыг хуралы январь 20-де болуп эрткен. Баштаар черниң ажыл чорудулгазының дугайында отчёт илеткелди колхоз даргазы эш Тойлуг-оол кылган.

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустун демиселинге чогуур салыышкынны киирбишаан, артельдиң ажыл-ишчилери чеди чылдың дөртү чылында ажыл-агый талазы-биле чамдык чедиишшиннерни чедип алганын илеткелчи болгаш хуралга санал берген колхозчулар демдеглээн. Колхоз эрткен чылын күрүнеге эът садарының планын 100,2 хуу, дүктүүн—102 хуу күүсеткен. Колхозтуң ниити орулгазы 1961 чылда 284 мун рубль турганындан 334 мун рубль чедир өскен.

Бо болза баштаар черниң ажыл-чорудулгазының эки талазы ол-дур. Ынчалзажок санал берген колхозчулар колхоз баштаар черин шынгыы шүгүмчүлээн. Ажыл-агый талазы-биле төлевилеттинген көргүзүглерниң хөй кезиниң күүселдезин колхоз баштаар чери чедип ап шыдаваан. Күрүнеге сүт садарының планын чүгле 87,2 хуу күүсеткен. Чүге дээрге ажыл-агыйның иштики хереглелинге хөй сүт чарыгдаттынган болгаш бир инекке онааштыр 966 кг сүт сагдынган.

Дүк кыргылдазын көвүдедир дээш чогуур организастыг хемчеглер чорутпаанындан, хойларның азыралажаалдазын багай чорутканындан, кажан кыргылда кампаниязы эгелей бергенде ону база багай организастаанындан дыка эвээш дүк бүдүртүнген. Бир хойдан ортумаа-биле 2,2 кг дүк кыргыырын төлевилээн болза херек кырында чүгле 1,7 кг дүк кыргыттынган.

Колхозтуң ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы, ону хөгжүдеринге артельдиң одар-белчиири таарымчалыг болуп турбуже янзы-бүрү чылдагааннардан хөй мал өлүп хораан. Оон хараазы-биле эрткен чылын мыйыстыг бода мал өстүрериниң талазы-биле онаалда дөңгүп-ле 90,6 хуу, а хойларныы болгаш өшкүлернии—79,4 хуу күүсеттинген. Төрүүр 100 инекке онааштыр чүгле 44 бызаа алдынган. Малдың уксаазын экижидер хемчеглер амыдыралга боттанмайн турар. Колхоз баштаар чери болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери малчыннарже чогуур кичээнгей салбайн, оларның эки көргүзүглер чедип ап, мал ажылын улам ынай хөгжүдүп, оон продукциязын хөйнү бүдүрерин хандырып, мал ажылын холга албайн турар.

Колхозта мал кыштагладыышкыны амгы үеде дыка дүвүренчиг байдалда турарын отчёт-соңгулдалыг хурал шыңгыы демдеглээн. Чамдык коданнарда хөй оолдаашкыны эгелээн, чаш хураганнар доруктурар сакманщиктер белеткеттинмээн. Чамдык малчыннарда мал чеми үстүп турар. Хар улгаткан черлерге далбый тыртып, хар эжер ажыл организастаттынмаан.

Отчёттуг үе иштинде хову ажылдакчылары багай ажылдаанындан чер ажылынга эки түннелдер чедип алдынмаан. Тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 8 центнер дүжүт алыры эрткен чылын планнаттынган болза херек кырында 6,2 центнер дүжүт алдынган болгаш колхоз күрүнеге чүгле 50 тонна тарааны дужааган. Тарааның дүжүдү чавыс болганындан ниитинин малы концентраттыг чемнер-биле хандыртынмаан. Суггарып, тарылга шөлүн калбартып, бедик дүжүттерни ап болур суггаттыг чамдык черлерни колхоз ажыглавайн турар. Ол ышкаш тудуг ажылында четпестерни колхозчулар шынгыы демдеглээн.

Колхозту организас-ажыл-агый талазы-биле улам ынай быжыглаар, оон экономиказын көдүрер, ылангыя мал ажылын үлегерлиг хөгжүдер талазы-биле перспективтиг хемчеглерни боттандырып, ажыл-агыйны чаа ёзу-биле удуртурун баштаар черден ниити хурал негээн.

Баштаар черниң чаа составын, оон иштинде колхоз даргазынга эш Г. З. Висляевти соңгаан.

Д. АРАКЧАА.

ДООЗУЛГАН ЧАА ТУДУГЛАР

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы салбырында 1200 хаван кирер база 200 саар инектерге чаа кажааларны, дөрт аал ишти чурттаар 8 өрээл бажыңны тудугжулар январьга чедир тудуп дооскан. Кылдынган тудугларның шынары эки, тускай комиссия доозулган тудугларны хүлээп алган. Тудуг мастери прораб И. Мишкининиң удуртканы тудуг-монтаж бригадазы ол тудугларны колдуунда даш-биле кылган.

Тудугжулар Т. Чамбал, В. Доспай-оол, Л. Дунгар-оол, Д. Тонкораа болгаш оон-даа өскелер тус-тус онаашкан ажылдарының нормазын хүн-бүрүде 120—135 хуу күүседип келген. Бригада кылып дооскан тудугларының түннелин үндүрген. Эки ажылдаан тудугжулар акша шаңналдарын алган. Тудугжулар чеди чылдың бешки чылында бир угда 25 кижи чунар бир чунар бажыңны, төрүүр хаваннар ажаан тургузар кажааны, он аал ишти чурттаар ниити чуртталга бажыңын июньга чедир тудуп дооскаш, ажыглалга киирер деп сорулга салган.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязында

Январьның 25-те Эвилелдер Бажыңынга РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының бирги хуралы болган, ол хуралга соңгулдага белеткелдер-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан болгаш чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Төп соңгулда комиссиязы соңгулда документилериниң хевирлерин: РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда бюллетеньнин—ак өннүг 186×132 мм. хемчээлдиг бюллетеньни, округтуң соңгулда комиссиязының РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттарның кандидаттарын бүрүткээр протоколун, округтарның болгаш участоктарның соңгулда комиссияларының бадылаашкын протоколдарын, РСФСР-ниң Дээди Совединге депутат кылдыр соңгутканының дугайында шынзылганы доктааткан.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле төп болгаш округ соңгулда комиссияларының таңмаларының хевирлерин база доктааткан. РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге соңгулда-биле кады эртери-биле болгаш соңгулданың участок комиссиялары ниити болуру-биле холбаштыр. Төп соңгулда комиссиязы РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң январь 17-ги доктаалын ёзугаар участоктарның соңгулда комиссиялары ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле участоктарының соңгулда комиссияларының таңмаларын ажыглаар деп көрген.

Ол ышкаш Комиссияның хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле соңгулда документилериниң майыктарын белеткээриниң дугайында айтырыгны көрген.

Округтарның соңгулда комиссияларының мурнунда турар сорулгаларны чогуур өйүнде болгаш шын шиитпирлээр сорулга-биле округтарның соңгулда комиссияларынга РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулданы белеткээриниң болгаш эрттирериниң талазы-биле оларның ажылының дугайында чагааны Төп соңгулда комиссиязы хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының дыңнадыы

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязы Москва хоорайның Пушкин күдүмчүзүнда Советтер бажыңының 8-ки подъездизиниң 3-кү кадында турар. Телефону к 4-67-32.

Телеграмма чорударда: Москва. Төп соңгулда комиссиязынга деп бижиир.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫ

СЕССИЯГА ИЛЕТКЕЛДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДЕПУТАТТАРНЫҢ САНАЛДАРЫНДАН

1963 чылда Тыва АССР-нин улус ажыл-агый планының болгаш бюджеттиң дугайында республиканың Министрлер Совуделиниин план комиссиязының даргазы эш И. Е. Томилиннің, республиканың Сан министри эш А. И. Каплуновтуң илеткелдерин чугаалажып көөрүнге депутаттар болгаш сессияның киржикчилери идепкейлиг киришкен. Олар бодтарының санаалдарынга 1963 чылда республиканың күрүне планын болгаш бюджедин республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Совуделиниин киирип келгенин ёзугаар бир үн-биле бадылаар дугайында боттарының бодалын чаңгыс эп-сеткил-биле илереткишаан, планга болгаш бюджетке эргежок чугула чаңдык немелделерни болгаш санаалдарны киирип турган.

— Эрткен 1962 чылда республиканың найысылалының ажылчы чоннары улус ажыл-агый планын болгаш күрүне бюджедин күүседиринге улуг чедишкиннерни чедип алган— деп ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы депутат эш С. Красный чугаалаан. Хоорайның бүгү үлетпүр бүдүрүлгелери чыл планын ниити продукция бүдүрер талазы-биле 105,2 хуу, барааның продукция талазы-биле — 105,9 хуу күүсеткен. Элээн хөй бүдүрүлгелер чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Кызылдың автотранспорт ажыл-агыйлары эрткен чылда эки ажылаан. Пландан ажыр 200 муң тонна хире чүктү соорткен болгаш 441,6 муң литр кывар үүлдү камнап алган. Хоорайның улус ажыл-агый планының оске-даа көргүзүглериниң талазы-биле улуг четпестерниг болганывысты сессияга демдеглээр херек деп эш Красный чугаалаан. Ылангыя ажыглалга кирер тудугларга үндүрүп берген капитал салыышкыннарны ажыглаар херекте улуг четпестер бар. Эрткен чылын «Тыва тудуг» трези чугула объектилерни, оон иштинде чүрттакчыларга бажыңнары болгаш уруглар албан черлериниң тудугларын ажыглалга киирериниң планын үскен азы чүрттакчыларга үндүүниң планы чүгле 36,8 хуу күүсеткенинген.

Эш Красный бодунуң санаалынга хоорайның барыын талазынга чаа школа тудуун чылдың ийиги чартыынган эгелеп тударын, № 1 школага немей тудугну кылырын, Улуг-Хемниң оң талазы эриинге чүнар бажың тударынга, хоорайның каналнзация тудуун үргүлчүлээриниг болгаш оске-даа тудугларга эргежок чугула акша-хөрөнгилерни бюджетке көөрүн санаалдаан.

Эш Т. Дорму (Тес-Хем район) бодунуң депутат хүлээглезин күүседир талазы-биле чоруткан ажылдарын чугаалавышаан, оон бодап турарыбыле шиитпирлезе чогуур чамдык айтырыгларны көдүрген. Тес-Хем районнуң эң-не ырак черлери Оруку Шыналга болгаш Үстүү Шыналга уруглар сады болгаш школа тударын бо чылын шиитпирлезе чогуур деп ол чугаалаан. 160 орунныг школаны тударынга, ылангыя тудуг ыяжы сөөртүрүнге районнуң ол девискээрлеринде дөрт хойжу бригадаларның кежигүннери амдыгаатан ажылдап эгелээн. Оон ынай 50 олуттуг уруглар садын маңаа тургузарынга чогуур түнүг акша-хөрөнгинин үндүрүп бээрин көөрүн ол дилээн. Үстүнде айтырыгларны шиитпирлээри-биле чергелештир ол черлерге эмнелге пунктузун тургузарының эргежок чугулазының дугайында айтырыгны эш Доржу тургускан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниг сорук кирген бистиң Кызыл-Хавак шахтазының дагжылары чеди чылдың бешки чылында күш-ажылчы чаа чедишкиннерни чедип алыр дээш улам күүшедишкиниг ажыдап турар деп депутат эш А. Анфалов бодунуң саналынга чугаалаан.—Мен депутат кижи болганымда, оске-даа депутат эш-өөрлер-биле бир дөмей сонгукчулар-биле ужуражышкыннарны кылып, оларның өртектиг санал-оналарын дыннап турар мен. Ынчалзажок сонгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле бергедээшкиннер чаңдыкта таваржып турарын ол чугаалаан. Оон-биле чергелештир эш Анфалов республиканың Чырыдыышкын болгаш Культура министерстволарының адрезинге шүгүмчүлелди кылган.

Ылаңгыя Элегес-Аксы суурда школаны алгыдар талазы-биле, ирип бустур чыгаан эрги клубту чаа тудуг-биле солуур дугайында сонгукчуларның саналынга хамаарышкан айтырыгларны үстүнде министерстволар кичээнгейге албайн келген. Элегес-Аксы суурну ажылчын суурже шилчидер дугайында айтырыгны өөренип көөрүп эш Анфалов санаалаан.

Бүгү-авиелге улуг ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуушкунуң дүрген доозарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг түүйбу болгаш бетон заводтарының ажылында улуг четпестерни депутат эш Д. Салчак чугаалаан.—Түүйбу болгаш бетон дээрге бистe кол тудуг материалдары болур дээрзин база катап айтыышаан, ол херекте шыдажыр аргажок четпестерни ыттавайн барып шыдавас мен деп ол демдеглээн. Кол четпес чүве чүдел дизе, ол заводтарның сезон ёзугаар ажылдап турарында. Тудуг эргелели ол чугула объектилериниң чай, кыш чок ажылаан турарынче сагыш салбайн турарын, ылангыя ол заводтарда кандыг-даа механизация чок болуп турарын депутат чугаалаан. Түүйбуну Красноярск крайның Черногорск хоорайдан экчеп турар. Ол чорук күрүнеге улуг когаралдыг болуп турары кымга-даа билдингир. Ынчалза төлээде, чоокку келир уеде үстүнде адаан заводтарны будун чыл иштинде ажылдарыынче шилчидер болгаш кол ажылдарны механизастаарын чедип алыры, эки шынарлыг түүйбуну белеткээринге чигжт базазын дилеп тыварын чугула. Чүрттакчыларның, ылангыя бажыңнарны тударынга чериң башта эки шилип албас чоруктуң түнелиниде тудугнуң бир участогунда сууржугаштыг шык чер кырынга тутканыңнан чүрттакчыларга кончуг эпчок байдал таваржып турарын ол чугаалаан.

СЭКП Таңды парткомунуң бирги секретары эш М. М. Сухачев бодунуң саналынга 1962 чылда районга улус ажыл-агый планының күүседиринин болгаш 1963 чылдың планында айыткан сорулгаларның дугайын тодаргай чугаалаан. Тывага тараа бүдүрериниң улуг бот-денизин ээлеп турар Таңды району ол чугула херекте улуг аргаларлыг болуп турар. Ынды түрбүже, дужүүт бедидериниң агротехниктиг хемчегерин шыгыны сагывайн келгенинин түнелиниде район 1962 чылда муңмун тонна тараны чедир албанын эш Сухачев демдеглээн. Дужүүт бедидериниң чугула негелделериниң бирээзи болур одуруглар аразын ажыдап кылыр системаны калбазыбиле ажыглаарының чугулазын ол айыткан. Районнуң мурнакчы кукурузачылары, ылангыя сураглыг кукурузачылар эштер Пикало болгаш Цыпушев олар болгаш база өскелерда кукурузаны турүүтүр дужүүтерин сөөлгү чылдарда чедип алганы биидингир болгай. Ынды болза-даа эрткен чылын кукурузаның га бүргүзүнден ортумак дужүт алырының планы күүсеттинмээн.

Чер ажылынга бистин бо чылын чорудар чугула хемчегеривистин бирээзи болза, тарыга шөлүнүң структуразын эде көөрү болуп турар. Ылангыя кукурузаның, кызыл-тастың, чочак-тараның тарыга шөлүн эрткен чылдан дыка көвүдедирин көрүп турар. Районнуң ажылагыйлары көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин графикте көрдүнгенинден дүрген темпилер-биле чорудуп турар. Ынды болза-даа оларга артык кезектер четпейн турар.

Район мал ажылының талазы-биле онза хөжудан турарын эш Сухачев миннип чугаалаан. Малдың ниити структуразында төрүүр кыс малдарның бот-денизин эвээш болуп турар. Ол четпестерни чайладыр талазыбиле боттандырар хемчегерни ол чугаалаан. Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлге болгаш белеткел министерствозунуң, колхозсовхоз бүдүрүлгезиниң девискээр дайы-биле Таңды эргелелиниң талазындан районнуң ажыл-агыйларын эрги метод-биле удуртуп турар деп эш Сухачев чугаалаан. Ылангыя эргелелдиң аппарады ам-даа Кызыл хоорайда артпышаан. Эш Сухачев бодунуң саналының түнелиниде район төвү Бай-Хаак суурнуң тудуг суурун калбартыр талазы-биле шиитпирлезе чогуур айтырыгларны чугаалавышаан, ылангыя Бай-Хаакка суг хандырылгазының талазы-биле чорудар хемчегерни планга киирерин дилээн.

Индирде Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң колхозчузу депутат эш Б. Чигжит. Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарының дургузунда бистин ажыл-агыйывыс күрүне мурнуга планныг онаалгаларын үргүлүү күүседип келген деп ол чугаалаан. Ол үенин дургузунда малдың баш санын 2 муң башка көвүдээн. Чер ажылының талазы-биле чамдык хемчегер алдынган. Эрткен чылын 320 гектар черге мал чеми культураларны болгаш арбайны тараан. Түннел багай эвес болган. Моон соңгаар ол угланышкын-биле ажылдаарывысты үргүлчүлээр бис деп эш Чигжит чугаалаан.

Бистиң ажылывыста улуг четпестер бар деп ол үргүлчүлээн. Районнуң ажыл-агыйының чугула алыры — олук-тывыжының талазы-биле планны күүсетпээн бис. Оон чылдагааны чүгле диннинг болгаш оскеда үнелиг аңнарның эң ховар болганында эвес, а аңнаашкынга органнизас чок чорукту болдурганывыста дээрзин билип турар бис.

Бисте мал чеминери четчир болгаш амгы уеде малдың байдалы эки. Ынчангаш бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът болгаш сүт садарының планын күүседиринің бүрүн аргалары бисте бар.

Эш Чигжит Тожуга балык тывыжын көвүдедир болгаш иви малдың баш санын өстүрер талазы-биле республиканың план болгаш көдээ ажыл-агый органнары четпес кичээнгей салып турарын чугаалаан. Тожу районнуң чонунуң амыдыралынга чугула ужур-дузалыг иви малдың баш саны чыл бүрүде кудулап кел чыдарының чижектерин ол көргүскен.

Район төвү Тоора-Хем-биле колхоздар аразынга автобус аргажылгазын организастаар дугайында сонгукчуларның үргүлчү көдүрүп турар чугула негелдезин республиканың чогуур органнары амдыгаа чедир шиитпирлевейн турарын эш Чигжит чугаалаан.

Улуг-Хем районнуң партия комитединиң бирги секретары депутат эш С. Чакар болдунуң саналынга район төвүн өскээр көжүрери-биле холбашкан парын айтырыгның уламыдан районга капитал болгаш чүрттакчыларга тудугларын сөөлгү уеде соксаткан чорук таарымча чок болуп турарын демдеглээн. Бир-тээ ол айтырыгны шуут шиитпирлээр үезин амдыызында билдинмес болганда чүрттакчыларга тудуун Шагаан-Арыг хоорайга моон соңгаар үргүлчүдезе чогуур деп ол санаан.

Республиканың Коммуналь-хаяырыла министерствозуң (министри эш Гунцин) коммунал тудуушкунуңун айтырыгларын оперативтиг шиитпирлевейн, чер-черде коммунал албан черлериниң хоорулчак ажылдап, ажылга бюрократтыг болгаш шүшпең чорукту болдуруп турары дээш ол шынгыы шүгүмчүлээн. Шагаан-Арыг болгаш Чадаана хоорайларда электростанциялар үзүктелиишкиниг ажылдап турар, ол чорук-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээрин министерство болгаш ылангыя министр эш Гунцин болу чүгле аазап келген, а байдал ажыкшевейн ол хевээр артып калып турар.

Шагаан-Арыг хоорай барыын талаже чоруткан оруктуң кол белдири болуп турар деп эш Чакар чугаалаан. Хүнүң-не хоорайны таварты Чадаланже болгаш Кызылче үгнаан 6—6 автобустар каржып эртип, оларга 350 хире пассажирлер олдуруп чорун турар. Ол хирезинде автобус доктаар тускай чер хоорайда чок. Оон уламыдан хоорайның столовазы автобус доктаар чер болу берген. Ол чорук хоорайның чүрттакчыларынга-даа, пассажирлергедаа таарымча чок болуп турар. Ынчангаш Шагаан-Арыгга болгудаа болза, автовокзалды тургузары чугула деп санап турар бис деп эш Чакар чугаалаан.

Депутат эш Ш. Шаравии сөс алгаш, Туранда септелге-тудуг участогунуң тудугжуларының чамдык чедишкиннеринге доктааган. Бирээзинге-ле он аал иштң чүрттаар ийи бажыңны, 140 орунныг уруглар садын, магазинини болгаш өске-даа тудугларны бо чылын ажыглалга киирерин тудугжуларның хүлээнип алганын ол чугаалаан. Тудуг участогунда ам уеде бар автомашиналар тудуг ажылынын негелдезин хандырбайн турарын айыткаш, оларга немей 3—4 хире самосвалдарны чөпшээрээрин «Тыва тудуг» трезинден ол дилээн.

— Шынаа көдээ Советтин девискээрин Тес-Хем районга каттыштырганын тере-хөлчүлер бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп турар. Бистин «Тере-Хөл» колхозувус ан-олук болгаш балык тывыжының талазы-биле республикада база бир кол черни ээлеп турар. Бистин анчыларывыс 700 ажыг киштн, 2000 ажыг диннии болгаш оске-даа ан-олуктуң колхозка дужаараан. Колхозчулар балык белеткээр планын база багай эвес күүсеткен—деп, депутат эш Н. Х. Балган чугаалаан.

Чамдык кижилер колхозтуң девискээринге тараа культуралары үнмес дижип турда, эрткен чылын 15 га арбайны тараап, эки дужүүтү колхозчуларның алганын, ынчангаш моон соңгаар тараа болгаш ногаа культураларын өстүрер сорулганы салып турарын депутат ынналткан.

Кышка белеткел ажылдарын эки чорукканындан колхозта малдың ниити байдалы эки болуп турарын база баштай өөлдээн 500 ажыг хойнуң чаш төлүүнүң менди алынганын ол демдеглээн.

Тыва АССР-нин Дээди Советиниң Президиумунуң даргазының оралакчызы депутат Н. А. Сердобов сөс ап чүве чугаалаан. Туран хоорай Советиниң болгаш өөк көдээ Советтин даргаларының арагалаар чорукту болдуруп турганын болгаш Бии-Хемнин культура бажыңы база чамдык черлерде көдээ клубтарның одаар ыяш чогундан хагдынып турарын шүгүмчүлээн.

РСФСР-нин Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге сонгуулларга белеткел ажылдарының республикада калбарып турарын демдеглевишаан, сонгуулдага күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражырынче чонну сырый организастаарының чугулазын ол айыткан.

Тыва АССР-нин Министрлер Совуделиниин даргазы депутат эш М. К. Мендуме сөс алгаш, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары дээш, бүгү совет кижилер хайнышкынныг ажылдап турар уеде сессияның эртип турарын онзалаан демдеглээн.

Республиканың ажылчы чоннарының эрткен ажыл-агый чылында чамдык чедишкиннеринге доктаавышаан, тудуг ажылында улуг четпестерниң барын ол айыткан.

— Чамдык тудуг материалдарын боттарының күжү-биле белеткеп бүдүрүп алыр арга турбуже, республикада дыка хөй тудуг организациялары оларны оске крайлардан, областардан кирер сөөртүп, аңаа улуг чарыгдаларны үндүрүп турар. Чижээ, Туранның райүлетпүр комбинады чугайны беэин Черногорскиден сөөртүп турар. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели түүйбуну база-да оске черлерден сөөртүп турарын депутат Салчак маңаа шын шүгүмчүледи. Моон соңгаар мындыг четпес практиканы соксадып, чүрт иштининг тудуг материалдарын хөйүбиле белеткээри чугула — деп, эш Мендуме чугаалаан.

Чүрттакчы тудуу чоннуң негелдезин хандырып шыдавайн турарынга доктаагаш, түптүнгән чамдык улуг тудугларның шынарының чавызын, тудугжулар ортузунга тайылбыр ажылының четпес тургустунганын ол шүгүмчүлээн.

Барыын-Хемчиктиң ажылчы чоннары эрткем чылын күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын сатар хүлээглегелерин чедишкинниг күүсеткенин депутат эш Н. Бойду медеглээн.

— «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң тудуг ажылдарының темпизин дүргедедип, Бүгү-эвилел ужурдузалыг ол улуг будурүге черин ажыглалга эң дүрген киирериниче кичээнгейни күштелдирери чугула деп, ол чугаалаан.

Барыын-Хемчик ам улгаттыр катгышкан эң улуг районнарның бирээзи. Оон төвү Кызыл-Мажалык суурла чүрттакчы бажыңнары, уруглар албан черлери, школа бажыңнары чедишпес турла-да, аңаа чаа тудугларны тударынга киирерин чугула. Ынды түрбүже, ниитининг малының баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулуг чорууң бедидериниң планнары күүсеттинмээн. Оон ужурунда республика 1963 чылга планнаттынган чеди чыл планының деннелинден ыракта хоюдап турар. Ылангыя чеди чыл планының деннелинге бүгү чүүлү малдарның талазы-биле 224600 баш мал, оон иштинде 219400 баш хой, өшкү четпейн турар.

Малдың баш санын өстүрериниң талазы-биле Бии-Хем район онза хожудан калган болгаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик база Улуг-Хем районнар куду көргүзүглерлиг болган. Илеткелчи болгаш санал берген эштер малдың баш санын өстүрериниң планнарын күүсетпээнининг чылдагааннары чем баазазының кошкаланда, малды кажаа-хораа-биле багай хандырганында, зооветеринардыг ажылдарының четпезинде, тарып бооздыр ажылдың багай тургустунганында, бруцеллёз болгаш өске-даа аарыгларның база ажыл-агыйжы эвес чоруктардан болган деп турар-дыр. Ол харын шын болбайнаан. Кол-ла чүве чамдык удуртукчуларның талазындан партияның болгаш чазактың мал ажылын сайзырадыр талазы-биле директиваларын харыысалга чогу-биле күүседип, ажыл-агыйга удуртулганы сулаатканындан болуп турар деп эш Тока чугаалаан.

Мал ажылын сайзырадыры болгаш оон продуктулуг чорууң бедидерн кижилерден—хөй санныг кадарчылардан, саанчылардан база сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларындан, оларның иштинде бистин хүн бүрүде масса-политиктиг ажылывыстан, оларның культурлуг амыдырал-чүрттакгатыынче сагыш салыышкынывыстан хамаарыжыр дээрзин айытышаан, ол херекте улуг четпестерни оратор демдеглээн.

Чоруткан хыналдадан көзүлгени болза, мал ажылының хөй-хөй ажылдакчылары — инек кадарчылары, саанчылар, хаван, куш ажлакчылары чүгле боттарының чеди чылда хүүда планнарын биибейн турар ввес, харын айлар, кварталдар база чыл планнарын биибейн турарлар. Бир ввес кижи тодаргай сорулгазын, онаалгазын билбес болза, ол чедишкиннерни чедип алырына болуунуң бүгү аргазын, күжүн үндүрер бе, ынчаш? Үндүрүп шыдавас болбайн канчаар.

Хөй-хөй мал фермаларында, эң ылангыя кадарчыларның ажылдарынга, чүрттаарынга болгун, таарымчалыг байдал тургустунмаан.

Кайда эң эки таарымчалыг байдалды тургускан болдур, ында ажылагыйның чедишкиннери илдең көстүп турар.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Арыг-Бажы сүтбараан фермазында 20 орунныг ясляия, электри чырыын, чүнар бажыңы, 50—60 олуттуг клубту, магазинини, эки шынарлыг чүрттаргa бажыңнарын, эмнелге пунктузун болгаш школаны тургускан. Ажылишчилерниң чүрттаргa байдалын экижиткенинден ферма мал өстүрериниң болгаш оон продуктулуун бедидериниң планнарын бүрүн күүсеткен.

Бисте ындыг сүт-бараан фермалары кончуг эвээш. Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазында амгы уеге чедир беш чыл иштинде мал кажааларының кыры дуглаттынмаан, саанчыларга таарымчалыг байдаддар тургустунмаан. Саанчыларның сандайжыгаштары бээнн чок, тургузуп каан саалда агрегады багай ажылдап турарының ужурудан ында 8 инектерни хол-биле, а 2-ни электри-биле саар ужурга таваржып турар, чүнар демирлер, чүнар саван, халаттар, баш шарыыр аржыыдлар бээнн чок. Ында кызыл булуң база чок.

Каа-Хем районнуң «Октябрьның 14 чылы» колхозунуң Мергенде сүтбараан фермазынга (эштер Даржаа, Аракчаа оларның чанында-даа болза) дөрт чылдың дургузунда кызыл булунну тургузуп чадаан, ында колхозчуларның чүрттаргa-амыдыралы куду деннеде. Колхоз-совхозтарның төптеринден ыракта турун турар малчыннарның амыдырал-чүрттаргазы оон-даа дора.

Бистиң алдарлыг хойжувус, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Ооржак Лопсанчаптың ажылдап турары «Октябрь 30 чылы» колхозта хойжу бригаданың кежигүннери шуптузу өглерде чүрттап турар. Эш Лопсанчап эрткен чылын төрүүр 100 хойдан чүгле 41 хураган алган, а кажан оон ол чыддагааның хынап кээрге, кадарчының бүгү хоюнуң чартык кезии иттер болган. Алдарлыг кадарчының ат-алдарын шак мынчаар бакыраткан-дыр.

Бот-оруга-чарылгалыг хойжу бригадаларны тургузар деп саналды Өвүр району эгелээн болгай. Эштер Семис-оол болгаш Сакты-Сюрюн ол ажылды чүгле эгелеп каап, оон ынай сайзырадырын көнгүс бодавайн турар. Оон түннелинде Кара-Талда бир чыл бурунгаар тургустунган «Торгалыг» колхозтуң бот-оруга-чарылгалыг хойжу бригазында чүнар бажың ажыдавайн турар, кижилерниң ёзулуг культурлуг сууржун чүрттаргаже киреринин таарымчалыг байдалы тургустунмаан, а бригадир эш Тумат Осур-оол оске ажылче чоруй барган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Улаатай бригадазы (бригадир эш Тыртык) эрткен чылдың планын күүсетпээн. Ында база чүнар бажың ажыдавайн турар, бажыннар таарымча чок, мал ажылдакчыларының уругларын тургузар ясли болгаш сад чок, кинону эрткен кыштың ийи айларында чаңгыс-ла катап үндүрген, солуннарны үнген сөөлүнде 7 хөнүк ажып чорда чонга чедирип берип турар.

Ындыг четпестер Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның хойжу бригаларында база бар. Ынчангаш мал ажылын, ылангыя хой ажылын хөгжүдериниң планын күүсетпейн турарының кол чылдагааны ында.

Тывада Социалистиг Күш-ажылдың бир дугаар херээжен Маадыры Кандан Уруленин база өгде чүрттап олурарын көөрү «Тээли» совхозтуң директору эш Чюдюкке ынчыг эвес бе? деп айтырыгны оратор салган. Ол ышкаш Барыын-Хемчикте 150 хире хойжулар өглерде чүрттавышаан турда, эштер Бойду биле Биче малчыннарның амыдыралынче сагыш салбайн турарлар.

Хойжуларның амыдырал байдалын экижидери-биле холбашкан тодаргай саналдарны эш Тока киирген. Ол саналларны допчулааргa мындыг болуп турар: 1963 чылда ажыл-агый бүрүзү бүгү хойжуларны болгаш малчыннарны амыдырал-чүрттаргa талазы-биле чогуур негелдезинге чедир хандырар; ол дугайында тодаргай планны ажыл-агый бүрүзүнге бергеш, хойжуларны түүйбу суугларлыг бажыңнарже шилчидериниң гражөөк чугула. Мал фермаларынга ниити политиктиг ажылды чорудары, партбөлүктериниң, комсомол, профсвилел организацияларының ажылын организастаары, хана солуун үндүрери, соңчарыштын одун «кыпсын», зооветеринарлыг болгаш политиктиг өөредилгени экижидин, чаа социалистиг чүрттаргa хаан хемиселди калбартыры чугула.

Малчыннар болгаш хойжулар дугайында эш Н. С. Хрущевтуң айтышкыннарын удуртулга болуруп, оны күүседир хүлээглелиг бис. 1960 чылдың март 21-де Казахстанның көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүдел хуралынга эш Н. С. Хрущев мынча дээн: «Ырак одарларда малчыннар күш-ажылчы маадырлыг чорукту кылып турар. Оларның амыдырлыг болгаш амыдырал-чүрттаргазының дугайында сагыш салыры совхоздар болгаш колхоздар, партия болгаш совет организацияларының дөрт херээ болур».

Бистин республикада уруглар албан черлеринде 860 бичии уруглар болгаш интернаттарда 7400 уруглар туруп турар. Ынчаарга уруглар ясляларында болгаш садтарында малчын араттарның уруглары шоолур кирбейн, а шыдалдыг кижилерниң, албан-хаакчыларның, чамдыкта харын кайда-даа ажылдавайн турар кижилерниң уруглары кирип турары хыналдаан илереэн. Ындыг чүүлдер күш-ажылчы маадырлыг чорукту кылып турар хойжулар, чыгычылар, кадарчылар дугайында эвээш сагыш салып турарывыстан болуп турар. Ол талазы-биле ажылдың стилин болгаш методун өскертип, малчыннарның, кадарчыларның уругларын бир дугаарында хандырары эргежок чугула деп эш Тока чугаалаан. СЭКП ТК болгаш Совет чазак биске хөй акша-хөрөнгини бээрде, малчыннарның амыдырал деннелин көдүрер соруланы салып турар болгай.

Кижилер-биле, хойжулар болгаш оске-даа малчыннар-биле бүгү талалыг ажылды чорудар болза, мал чеми-даа бар болур, чаш мал-даа көвүдээр, малдың кызыраар болгаш өлүп хораар чорууң кызырлыр, малдың баш санының болгаш продуктулуунун өзүлдези-даа хандыртынар деп бүзүреливис чугаалаан болур деп эш Тока түннеп чугаалаан.

• • •

Чамдык доктаамал комиссияларның составын өскертир дугайында айтырыгны чугаалашкаш, сессия Дөң-Терезининң № 35 сонгулда округундан депутат Оюн Телепович Алдын-оолду Тыва АССР-нин Дээди Советиниң культура болгаш улус өөредилге талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазынган хостаан, оон орнунга Шагаан-Арыгның Чөөн талакы № 85 сонгулда округундан депутат Соян Сотпаевич Чакарны сонгаан.

Хову-Аксының чөөн талакы № 79 сонгулла округундан депутат Михаил Митрофанович Сухачевти Тыва АССР-нин Дээди Советиниң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазынган хостаан, оон орнунга Арыг-Бажының № 71 сонгулда округундан депутат Монгуш Буянгдүрешович Достак-оолду сессия сонгаан.

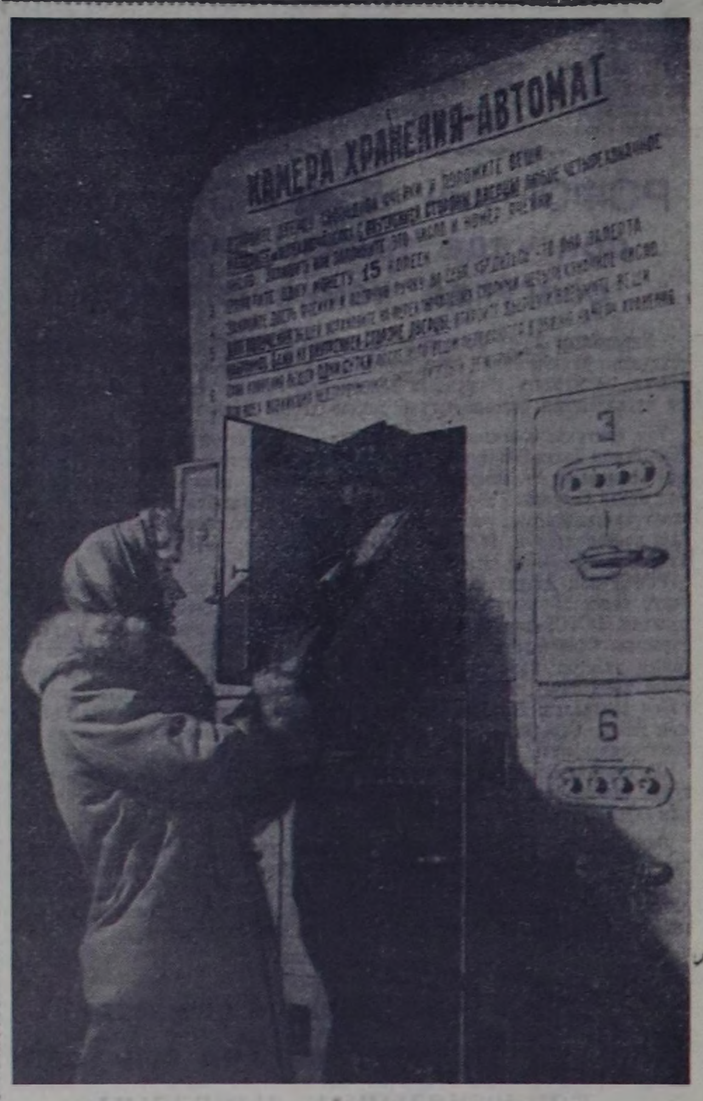

МОСКВА. 1963 чылда чүрттүн вокзалдарынга янзы-бүрү үш муң хире приборлар-автоматтар тургустунар. Ол автоматтар пассажирлерге билеттерни садар болгаш оларның ап чоруур эт-херекселдерин шыгжаар база кассирлериниң ажылынга дузалаар. Эт-херекселдер кадагалап шыгжаар ындыг черниң баштайгызы найысылалдың Киев вокзалында ажылдап турар.

Чурумта: эт-херекселдерни шыгжаар автоматтыг камера.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Ажылды анализтээр, оон өөренир

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлери боттаныышкында

«ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң дирекция чери, партком база профэвилел болгаш комсомол организациялары партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон соондагы Пленумнарының шиитпирлерин массага пропагандалавышаан, оларны амыдыралга боттандырарынче ажыл-ишчилерни мобилизастаар талазы-биле элээн хемчеглерни ап чоруткан. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң херээнге салбырлар, бригадалар, фермалар, звенолар болгаш тус-тус кижилер аразынга калбарган социалистиг чарыш чугула рольду ойнаан.

Хөй-хөй тонна тараа, эът, сүт, дүк дээш чарыш совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң политиктиг база күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн кажангызындан-даа артык күштелдирген болгаш ол биске күзенчиг түннелдерни берген. Совхоз эрткен ажыл-агый чылында күрүнеге тараа садарының планныг онзалгазын 114 хуу, эъттиин—103,3 хуу, сүттүүн—119,1 хуу, дүктүүн—124,5 хуу күүседип шыдаан, азы пландан ажыр 19445 пуд тарааны, 181 центнер эътти, 950 центнер сүтту, 190 центнер дүктү Төрээн чуртка берген.

Ол дээре түннелдерни чедип алыр дээш бис хамыктың мурнунда кижилер-биле ажылче улуг кичээнгейни угландырган бис. Салбырларда, бригадаларда, фермаларда партия, комсомолдуң эге организациялары база месткомнар масса-биле кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны планныг эге-биле калбартып, ажылдың шиитпирлиг участоктарынга партия болгаш хөй-ниити организацияларының активчилерин доктаамал быжыглавышаан, совхоз бүдүрүлгезинге мурнакчы дуржулганы нептередиринче биче эвес кичээнгейни салган.

Совхозтуң ажыл-агыйының тус-тус адырларында мурнакчы кижилер хөй. Оларның аразында 83 гектар шөлден кукурузаның 570 центнер ногаан массазын алган Ак-Туруг салбырның кукурузачызы С. Дамдын-оол, Иштии-Хем фермазының инек бүрүзүнден 1800—1900 килограмм сүт сагган саанчылары Ярусова, Ш. Билмаа, В. Чооду олар бар. Ол ышкаш М. Чаш-оол, Т. Хуурак, Д. Шаравин, Н. Доржу, Д. Назыты, Е. Ильина, Н. Канаева дээш өскедаа сураглыг хойжулар, хаван ажаакчылары бисте көвүдээн.

Иштии-Хем сүт-бараан фермазының ажылчыннары өске бүгү фермаларнынга бодаарга эрткен чылын бедик көргүзүглерлиг болган. Олар ниитизи-биле 100 баш төрүүр инектерден 94 бызааларны менди доруктурган, инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1747 кг сүттү саап, күрүнеге чыл дүргүзүнда 3950 центнер сүттү дужааган.

Ажыл-агый бүрүзүнүң ажылының анализин үндүрер, өзүлдезин тодарадыр, оон кошкак талаларының чылдагааның илередип тывар талазы-биле эш Н. С. Хрущевтуң СЭКП ТК-ның Президиумунга бижиинде сүмезин удуртулга болдурбушаан, бистиң совхозтуң тускай эртемниглери Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчыларының киржилгези-биле 1962 ажыл-агый чылының саң-экономиктиг анализин кылган. Оон түннелиниде совхоз ниитизи-биле орулгалыг болуп, 1961 чылга деңнээрге чер ажылындан кирип турар продукцияның бот-үнези элээн чиигээн болган.

1961 чылда центнер тарааның бот-үнези 4 рубль 67 көпеек турган болза, эрткен чылын 3 рубль 38 көпеек чедир чиигээн, центнер хаван эъди 97 рубль турганындан 75 рубль чедир чиигээн. Бода малдың центнер немелде дензизиниң бот-үнези 79 рубль турганындан 62 рубль чедир чиигээн, а хаванның —95 рубль турганындан 80 рубль чедир чиигээн.

Ынчалза-даа бүдүрүп турар продукциявыстың бот-үнези, га бүрүзүнден оон алдынып турар хемчээли, га бүрүзүнге онааштыр азырап турар малдарывыстың баш саны партияның салып турар негелделери-биле ам-даа дыка дүүшпейн турар дээрзин анализ шуут-ла чугаалап турар. Бо талазы-биле чогуур деңнелди чедип алыр дизе, бис ам-даа дыка күжениишкинниг ажылдаар, ылаңгыя курлавырларны болгаш болдунар аргаларны чөп ажыглаар, бүдүрүлгеге механизацияны калбаа-биле нептередир, продукция бүрүзүнге күш-ажылдың чарыгдалын каш катап эвээжедир апаар дээрзи биске билдинген.

Шынап-ла бис, совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын билдилиг удурткан, эгээртинмес курлавырларны четче ажыглап келген болзувусса, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин амгызындан дыка өстүрүп болур турган бис. Эът бүдүрериниң чугула курлавыры хаван өстүрүлгезинче кичээнгей салбаанывыстан 150 тонна хаван эъдиниң орнунга чүгле 84 тоннаны күрүнеге сатканывыс ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Чүзүн аайы-биле мал бажының планныг өзүлдезин база чедип ап шыдаваан бис. Бо болгаш өске-даа четпестер ол улуг ажыл-агыйның удуртукчулары бистерниң талавыстан социалистиг бүдүрүлгениң экономиказының чугула-чугула айтырыгларын чогуур деңнелинге чедир билбезивистен болдунган. Мынчангаш ажылды анализтээр, анализтен өөренир деп мындыг түннелге келген бис.

Чеди чылдың бешки чылы—1963 чылда, бистиң мурнувуста улам улуг сорулгалар салдынып турар. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улам өстүрүп тургаш, чыл төнчүзүнге чедир 6680 центнер эътти, 6200 центнер сүттү, 1130 центнер дүктү, 17.1300 пуд тарааны күрүнеге садар—бо-дур, бистиң чедип алза чогуур туруштарывыс. Ол туруштарны ээлээри ындыг-ла белен эвес дээрзин бистиң коммунистеривис, комсомолчуларывыс болгаш бүгү ажылчыннар эки билир, ынчангаш аңаа хынамчалыг белеткелди олар эрткен күзүн-не калбартып эгелээн.

Салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседириниң чамдык курлавырлары ам бисте бар апарган. Бистиң салбырларывыс, фермаларывыс бо чылдың эът планынга киириштирерин бодап 474 шарыларны тургузу азыралда семиртип турар. Оларның немелде дензизи хонукта ортумаа-биле 855 грамм, 700 ажыг хаваннарны база тургузу азырап турар.

Часкы тарылганы агротехниктиг кыска хуусаада эки шынарлыг эрттирер, ынчангаш бүгү культураларның чаагай дүжүдүн алыр дээш 7000 га чыгам черни андарып белеткээн, үрезиннер четчири-биле урдунган, ам оларның ийи дугаарги арыглаашкыны дооступ турар, шөлдерже чемишчидилге сөөртүлгези база чоруп турар. Бо ажылдарга коммунистер мурнакчы рольду ойнап, массаны чаа-чаа тиилелгелерже улам сорук киирип келгеннер.

Ам бистиң бүгү ажыл-ишчилеривистиң кичээнгейн мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, часкы тарылгага техника септелгезин дүрген болгаш шынарлыг доозар деп мындыг ийи кол сорулгаже угланган. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң амыдыралга боттанылгазын дүргедедир, ам болур соңгулдаларга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чарышка массалыы-биле киришпишаан, бистиң ажыл-ишчилеривис бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

С. БУЯНДЫ,
совхозта партком секретары.

КРАСНОДАР. Үстүг болгаш эфир үстүг культураларның Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институду 50 чыл болган. Тарымал тооруктуң, үстүг хендирниң, клещевинаның болгаш өске-даа культураларның хөй-хөй чаа үнелиг сорттарын институттуң ажылдакчылары өстүрүп үндүрген. Салым-чаяанныг эртемден, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, институттуң селекция килдизиниң эргелекчизи Василий Степанович Пустовойт селекционерлер коллективин баштап турар. Оон тургусканы тарымал тоорук сортуу, дүжүттүүнүң болгаш үзүнүң хөйүнүң талазы-биле делегейде эң бедик болган. Амгы үеде академик В. С. Пустовойт тарымал тооруктуң «краснодарец» деп чаа сортун күрүне шенелдезинге дамчыдып берген, ук сорт болза Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке тарып өстүреринге таарышкан. Ол сорт дүрген өзүп быжар. Оон үрезининде үс 47—48 хуу болуп турар.

ЧУРУКТА: (оң талазындан): В. С. Пустовойт, лаборант Н. Б. Большиченко болгаш химия эртемнериниң кандидады Н. Ф. Дублянская олар институттуң биохимиктиг лабораториязында.

Фото *И. Григоровтуу.* СЭТА-ның фотохрониказы.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

ӨВҮРНҮҢ АГИТАТОРЛАРЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге бо чылдың март 3-те болур соңгулдаларга белеткелдерни Өвүр району калбаа-биле өгелей берген. Районда 12 агитпунктуларны тургускан болгаш дериг-шимелдезин доозуп турар. Ажылчы чоннарның чурттан турар черлериниң аайы-биле 294 агитаторларны тус-тус партия организациялары быжыглаан.

Ам үеде агитаторлар боттарынга быжыглаттынган черлеринче массалыы-биле баргылап, соңгукчуларга беседаларны кылып берип турарлар. Агитаторларның беседаларының кол темалары совет соңгулда системазының, иштики болгаш даштыкы болуушкуннарның дугайы болуп турар. Чеди чылдың бешки чылының планныг сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демиселче, ылаңгыя малды хүр болгаш менди кыш ажырарынче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар талазы-биле районнуң агитаторлары кол күш болуп турар.

Соңгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр агитаторларның санын көвүдедип, оларның составынче шыырак билиглиг коммунистерни, комсомолчуларны болгаш кежигүн эвес активтерни киириштирер талазы-биле хемчеглерни партия эге организациялары алган. Оон түннелинде агитас-массалыг ажыл улам идепкейжээн. Боттарының агитатор хүлээлгезин эки күүседип турар агитаторлар көвүдеп турар. Ындыгларга эштер С. Комбу, Д. Дангай-оол, С. Конзан, М. Мижит-Доржу, М. Сундукай, С. Даспай болгаш өскелерни-даа киириштирип болур. Бо эштер агитация ажылын калбартышаан, оон ажыл-агый-биле харылзаазын күштелдирип турар.

Ынчалза-даа агитас-массалыг ажыл район иштинде дескизи-биле экижиттинген деп санап болбас. Чамдык ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннарга агитаторлар ам-даа ховар аалчылар болуп турар. Чамдык агитпунктулар боттарының ажылын ам-даа шулуудатпаан болгаш доктаамал эвес ажылдап турар. «Коммунизмче орук», «Торгалыг» колхозтарда болгаш район төвүнде чамдык агитпунктулар ам-даа четче дериттинип шиметтинмээн болгаш доктаамал ажылдавайн турар. Соңгулдага белеткел ышкаш мындыг чугула политиктиг кампания үезинде бүгү агитпунктулар эки ажылдаан турарын чедип алыры эргежок чугула.

Х. СЕМИС.

Ажыл күштелген

Бо чылдың январь 20-де Ленин аттыг колхозтуң партия организациязының агитаторларының семинар-хуралы болуп эрткен. Ук хуралга партия организациязының секретары эш Х. Борбай-оол СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга таныштырар талазы-биле агитколлективтиң чоруткан ажылын түңнээн болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединге база чер-чер Советтеринге соңгулдалар-биле холбаштыр агитаторларның сорулгаларын тодаргай чугаалап берген.

Соңгулдага белеткелдер-биле холбаштыр агитколлективтиң ажылын чаарты тургузуп турар. Агитаторларның санын 63 кижи чедир көвүдеткен. Беседалар чорударының тематикаларын болгаш агитаторларга дузалал материалдарны кылын тургускан. Колхоз төвүнде агитпунктуну эде дерип тургускан, ында солуннарны, журналдарны, ном-дептерлерни делгеренгейн-биле делгээн. Агитпунктунуң эргелекчизинге шыырак билиглиг коммунист эш Түлүш Самбууну партбюро бадылаан.

Ийменің агитаторлары соңгулдага белеткелдер үезинде чорудар ажылдарының дугайын чугаалажып алгаш, тус-тус участоктарында ажылдап эгелей берген. Агитас-массалыг ажыл мурнундаазынга бодаарга элээн күштелип турар.

А. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

Эки белеткел — чаагай дүжүттүң үндезини

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» кодээ ажыл-агый артели эрткен чылын хову ажылдарынга багай белеткенип, часкы тарылганы шынар чок чорутканының түннелинде чавыс дүжүттү ажаап алган. Тараа культураларының ортумак дүжүдү бир гектардан чүгле 5 центнер, картофельдин — 25 центнер болган. Ынчангаш колхоз күрүнеге дөңгүпле бежен тонна тарааны саткан. Малды быжыг чем-суур-биле хандырбаанындан колхоз күрүнеге сүт садар хүлээлгезин күүседир хамаан чок, оон планын безин күүседип шыдаваан.

Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчыларының дузаламчызы-биле артельдин бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын анализтеп, чогуур түннелдерни кылып, тодаргай хемчеглерни төлевилээн.

Ол хемчеглерни күүседир, ылаңгыя 1963 чылдың дүжүдүнге белеткел талазы-биле колхоз чамдык ажылдарны чорудуп турар. Колхозта 13 тракторларның алдызын капитал септелге-биле септээр, оон артканнарын агар септелге-биле кылыр ужурлуг турган. Сөөлгү хүннерге чедир 8 трактор септеттинген. Оларның алдызы капитал септелгени эрткен. Оон артканнарының септелгези доостур чоокшулаан. Оларны колхозтуң мастерскаязында болгаш «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырында септеп турар.

Кодээ ажыл-агый машиналарын болгаш чепсек-херекселдерин септээр талазы-биле хемчеглер база алдынып турар. Сеялкалар, кукуруза сеялкалары бүрүнү-биле септеттинген. Үш андазынны болгаш 20 эш илиирлерни чоокку үеде септеп доозар.

Трактор бригадазының бригадири Федор Кондрашин септекчилерниң ажылын эки организастап турар. Трактористер Ч. Чечей-оол, А. Полев, В. Александров олар боттарының тракторларын септеп дооскаш, арткан тракторларны база кодээ ажыл-агый машиналарын септээринге дузалап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

Колхоз часкы тарылгага хереглээр үрезиннерни бүрүнү-биле уруп, арыглап алган. Колхозтуң үрезин фондузу колдуунда «Скала», «Мильтрум-553», «Альбидум-3700» деп сорттардан тургустунган. Колхозчулар Х. Чыртакай, А. Путинцева, М. Бунгаа, Д. Лапчаа олар склад эргелекчизи Л. Филимонованың удуртулгазы-биле үрезин арыглаашкынынга доктаамал ажылдап келген. Ол колхозчулар тараа арыглаар «ОВП-20» деп машинага 500 тонна тарааны бир дугаарында, оон соонда «ОС-3» деп машинага 300 ажыг тонна тарааны арыглаан.

Ховуларже чемишчидилге төгерин организастаар талазы-биле колхоз баштаар чери хемчег ап турар. 300 хире тонна өдекти ногаа болгаш кукуруза тарыыр участоктарда төккен. Өдек сөөртүкчүлери Кадыр-оол, Доржу, Далаажык олар аът-биле 50-50 тонна өдекти сөөрткен, өдек сөөртүрүн үргүлчүлеп турар. Оларга сүтбараан фермаларының ажылдакчылары болгаш аът ажаакчылары дузалажып турар. Чолаачы Д. Мендот бодунун автомашиназы-биле 50 ажыг тоннаны кукуруза шөлүнче сөөртүп төккен. Механизаторлар ховуларже өдек сөөртүрү-биле «МТЗ», «ДТ-54» деп ийи тракторну белеткеп турар.

Колхоз Оттук-Даштың таар оъттуг ховузундан чыл бүрүде чавыс дүжүт ап, а чамдык чылда кандыг-даа дүжүт албайн турар. Чүге дээрге оон хөрзүнү элезининг, чазын улуг хат хадааш, хөрзүннү кургадыр хадып кааптар. Баштаар чер бо чылын ол шөлге хар ызырындырарын шиитпирлээн. Ында ам «ДТ-54» деп трактор далбый сөөртүп алган, хар ызырындырып турар. 100 ажыг гектар черде харны ызырындырган.

Үрезин арыглаар, техниканы септээр, ховуларже өдек сөөртүр, тарылга шөлүнге хар ызырындырар улуг харыысалгалыг ажылды колхозтуң агроному Ф. Сопулдай эки организастап, келир үениң дүжүдү дээш улуг кичээнгей салып турар. Ол ышкаш эш Сопулдай кодээ ажыл-агый культураларының агротехниказын өөренир бөлгүмде башкылап, 26 дыңнакчыларга чогуур билигни берип турар.

Бир эвес «Х Улуг хурал» колхоз болгаш оон ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынга мындыг темпи-биле белеткенир болза, бедик дүжүт өстүрер сорулгазын чедип алыр деп идегеп болур. Ындыг болза-даа партия организациязы (секретары эш Седип) ол чедиишкиннерни партийжи-политиктиг ажыл-биле быжыглавайн турары харааданчыг. Септелге мастерскаязында лозуннар, көргүзүг самбыразы чок, агитхуудус үнмейн турар, септелгеде ажылдап турар механизаторларга беседалар кылбайн, лекциялар номчувайн турар.

В. КУДРИН.

«Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры кодээ ажыл-агый техниказын часкы хову ажылдарынга үлегерлиг белеткеп турар. Септелгени бригада аргазы-биле тус-тус белдирлер дамчыштыр чорудуп турар. Бо чурукта көргүскен Иван Кызыл-оол, Ондар Кадыр-оол олар «ДТ-54» тракторнуң шимчедир кезектерин септээр ажылда ажылдап турар. Олар септелге эгелээнден бээр 50 ажыг белдирлерни катап тургускан.

Чуруктар Ю. Курскийнин.

АҢЧЫНЫҢ ЧЫМЫЖЫ

ОЧЕРК

Чинге хемчигештиң бажында артчыгашты ажа дүшкен дораан-на Түктүүжак киш изин көрүп каан. Истеп кажараан анчы харны холунга алгаш адыштай туткан, хар адышка борбакталбайн шуурап дүже берген. Оон чанчыккан, билдилиг көрүжү истиң чергелешкек, дески одургларынче сундуга берген. Киштиң халып маңнаан изи ырак эвесте шырыштар чоогунга баргаш доктаап оожумнааш, дөс бүрүзүнге чыт тыртып кылаштап чоруп турган болган.

— Мырыңай чоокта чаа, ийи шак бурунгаар хиреде, киш маңаа чоруп турган-дыр эвеспоң—деп, дуржулгалыг анчы билген. Ис болза улуг, шөйбексимээр—ол дээрге кыс киштир. А, далаш чогун алгаш көөрге—тодуг-дур. Эх, бо ыттың канчап баары ол боор!

Ээзинин бодалынга харыылаан дег, оон ыды ынаар дөвүн чоогадан сыйыладыр ээрип, хөлзенчиг-ле келген. Ыт киштиң чаз изин чытка ап, саат чок-ла бүзүрелдиг истээш чорупкан.

Ис—чаа, ан—тодуг болганда сүрүүшкүн үр болбас дээрзинге идегээш, Түктүүжак ыдының изи-биле таваар базып чораан.

Орукка бир-ле кургаг пош дөзүнде чиктиг чүве эскерип кааш ол доктаай берген. Пошту долгандыр-ла киш шыыры. Оон үш метр хире черде харда ханы оңгаржыктар, а оларның кайызында-даа база-ла киш истери, пошче-ле углап турган. Сактырга, он шаа киштер хар адаандан хары угда үнгеш, пошче халыжып үнгүлеп турганзыг. Хоочун исчи-анчыга безин ол элдепейлиг чүүл болу берген. Оон сыгыглар-биле куржалган хаваанда, кажарарган шоглуг карактарында шыңгыы бодал илейтиле чуруттунуп турган. Ол пошту долгандыр баскылааш, истерни «үзекезе» ширтегилеп, аайын тыппаанындан хейде-ле сегел салын сыйбагылаан. Келзе-келзе ол-ла бүгү будулчак истерден чүгле чаңгыс — аңаа билдингир шөйбексимээр ис тайгаже чорупкан болган-дыр.

Анчы, чүгле ынчан, харда оңгаржыгаштарның чажыдынче кичээнгей салып, киштиң бүгү мага-боду-биле шурап кээп дүжүп турганындан ол болдунган ышкаш дээрзин эскере каавыткан.

— Ийет, ол үстүүртен халып дүжүп турган-дыр — деп, бодай каапкаш, — Чүге ындыгыл? Мында катчимис-даа, куштар-даа чок-ла чүведир. Тодуг киш аңаа ойнап турганы ол-дур өвеспоң—деп билген.

Түктүүжак ам кээп, шыңгыыраан бодалын оожуктуруп, хөглүг болгаш шоглуг киштиң оюнзургаан, ол кандыг янзылыг болурун каракка көзүлдүр сактып, харда чурумалды номчаан дег көрүп, билдилиг боданган. Киш эртенги даң хаяазында аңаа орук олчазы болуп таварышкан күшкүлдү тоттур чооглай шаап алгаш, уязынче орукка чоруп ора, пошче карак чивеш дээр аразында үне халый берген. Оон дың чаңгыс бурунгаар сундунган будуунуң бажындан харже шурай бергеш, ол-ла дораан пошче халып үнгеш, чайчок кадында-ла оон ок бажынга чедип турган. Оон база-ла харже халыышкын...

Анчы канчангаш-ла бир топтап көргеш, харда хензиг доң хан чаштанчыларын эскерип каан. Ол болза кажан киш күшкүлдү чемнеп турар өйде оон хоюг дүктеринге өтеттинген хан-дыр, маңаа кээп киш бодунуң дүгүн «аштаттынып» турда чаштаан-дыр дээрзи билдингир болган.

— Силиг-ле кулугур аа! Оон кежин катап аштавас, меңээ-ле экидир харын—деп ол бодаан. Оон кичээнгейн ам тайгаже салдынган. Шыргай шеттерлиг аргада ыттың ээргени хаая дыңналып турган. Анчы таваар базып олурган.

Дуржулгалыг анчы Өшкүжүк Хадыкпанович аңныыр үезинде бичиндаа далаш, буу-хаа чорук кылбас, бүгү чүвени бодамчалыг, билдилиг кылыр кижи.

Аныяк, изиг анчыларга —«Далаш күске сугга дүжер» дээр болбазыкпе—деп, чугаалаарынга ол ынак.

Ыттың ээрери улам-на тода дыңналып, чоокшулап кел чытканзыг. Кезек када ыыт читкен. Оон соонда дээрге катап чаңгыланып-ла үнген, сактырга-ла кым-бир кижи тергинн эткир конганы түлүктей кага бергензиг апарган. Кажан, Түктүүжак калбак даштарлыг хорумга чоокшулап келирге, ыт ээрбестей берген, улуг кара хаяның адаанче орту киир кастынып, дөстүнмейн сыйыңайнып чыткан. Анчы хорумда даштарның байдалын өөренип көргеш, киш үне берги дег үттерни хар-биле дуй иткилээш, чаңгыс үт артырып каан. Оон соонда ыдын хая адаандан уштатыртып алган. Хар болгаш довурак-биле чунупкан дег ыдының арнынче, оон шал-мал карактарынче көөрге аңаа каттырынчыг болган. Дөскелчок дөрт даванныг эжин эргеледип оожуктурбушаан, — ол кайгалды бис моон үндүр хөөглептээли шүве—деп Түктүүжак чугаалаттынган.

Анчы улуг бижээ-биле дытчыгашты одура шапкаш, даштарны бүгү күжү-биле быралай кагып эгелээн. Чеже-даа кызытса херек бүтпээн. Өске арга херек. Ыштап эгелээн. Ышты киирген кол үттү харбиле дуглап кааш, ыш үңгүрже ханылап чоруп турарынга бүзүрээн. Анчы ыдының мойнундан чедип алгаш, демги артык үтке келгелек чорда, киш дээрге оон чыырып-чыырып салыпкан кан пружина дег, чаза булган үнгеш, чатпагар будуктарлыг улуг пошче шурай берген. Чүгле будуктардан дүжүп баткан хар болгаш кургаг бүрүжүгештер, шимчээн будуктар оон оруун айтып турган. Ыт ашакты олурту тавараш, килеңнээшкин-биле ынай-ла болган. Түктүүжак шагжок чүве дег туруп кээп, ыдының изи-биле далажып базыпкан.

Анчы ыттан корткан кишти удаткан чок-ла көрүп каан. Ол ону кургаг дыт хозунче киир ойладыпкан. Четтикпейн келген Түктүүжак, үттү холунун хавы-биле боошкүннээш, дыттың хозунда сезинчиг-ле хире чарыктарны чингис-биле шуптузун так кылдыр дуглаан. Девидээн анның каржы ырланыышкыны илден дыңналып турган. Анчы дыттың хозун бир өске черден оя кескеш, алдырбаан олчазын ам-на ылап холга киирип алырынга кордааш, хол хаптыг холун суп киирген. Киштиң чидиг диштери алгы хол хавынга кыжаныглыг кээп, салаалар баштарын кыя чоруй өттүр ызыргылап-даа турган. Олчазынга кызымаккай, шыдамык Түктүүжак хостан холун ушта соп келген.

— Эх, бо-ла болгай, чаражын, каразын, хилиң-не! Хоочун анчы дөртен аңныыр сезонунда аңназажок, чүс-чүзү-биле санаттырар олчалыг болзажок, ындыг тергинн кара кишке таварышпаан. Чаа олча ону девидедип-даа, өөртүп-даа турган болбайнаан. Думчук борбаан орта бижек сывы-биле ток кыла тыртып аар-дыр дээш холун карбаш кылып чорда, демгизи дошталган хол хавындан чылбыраш-ла дээн... киш, оон соондан ыт чикти куду карашла диген.

— Эх, халак, чөнээн кулугурну аа мени, хы...—Түктүүжактың чугааланган сөзү ындыг болган.

Хайыран олчаны ышкынган чоруу анчыны кедергей-ле ундараткан. Боо адымы хире черде турган чатпагар пошке чедир ол чартык шак дургузунда эленнедир кылаштап келген. Шыргай будуктарлыг пошту үр-ле топтап көрүп, дыңнаалагылаан. Ында киш бар болгу дег шинчи чок. Оон сыгыр октуг боо-биле шенелде боолаашкын кылган. Базала түңнел чок. Ыт пошче улам-на сезиктиг ээрип турзажок, киш ону мегелепкеш, «аъттыг» чорупкан-дыр деп анчы бодаан. Соок дыңзаан, дериткен мага-бот шыырныгып эгелээн. Боо даажындан хөлзээн кээргеннерниң кыспынчыг алгызы ону хөлзедип турган. Түктүүжак оларның ужуп турарын хайгаарап, хенертен бир куш чөдүр будукка хонарын кызыдып турарын эскерип каан.

— Чүге ындыгыл ол?—деп бодаан дораан-на анчы будукта уннаштыр, хоруй берген чыткан кишти көрүп каан. Ол боозун көдүргеш далаш чок шыгаай берген, ам-на ондак чок болур деп ынанган...

Дүне улуг одагга, малагар улуг пештүн дөзүнге үжелээ чыглып келген. Түктүүжактан аңгыда ында мурнунда оон өөреникчилери чораан Николай Сагаяков (хакас) биле аныяк эр Кол Шүгделик бар. Хоочун анчы, бо удаада он дугаар киштиң кежин союп дизип кааш, диңнерин соярынче кирипкен.

— Мырыңай бойлаан-дыр мен. Киш сүрүп шыдавас апардым. Ам чүгле какпа-биле борастаардан башка хоржок тур-оо—деп, ол кадыынга чөгенип, өөрүнге чугаалаан.

— Ол кайын ындыг боор, Өшкүжүк Хадыкпанович,—киш тывар талазы-биле хып дээн эрес анчыларны безин ажыптар-дыр силер. Николай биле мээңинн катай алырга-даа силерининге четпээн-дир. Он киштен аңгыда, силерде ам бежен диин, ийи күзен база бар ышкажыл—деп, Кол Шүгдежик демгизиниң хөннүн чазаан.

—Эда, дуңмакым—дээш, Түктүүжактың уламчылааны болза—силер ышкаш аныяк шаамда сыынны безин хаактыг сүрүп, аңнап чордум ийин он. Демгилериниң хоомайзынган хүлүмзүрүүн эскерип кааш, ашак—ийет-ийет—деп улам хайныгып чугаалаан.—Ынчан маңаа Бековтар, Сафроновтар дээр кулактар аңчыларның тудуп берген сыыннарын кыдат чижен садыгжыларга садып ажыглап турдулар. Дириг сыынны тудуп алыры амыр эвес болбайн аан. Кажан тайганың хары метр хире кылыннай бээрге ан кежи-биле шып каан хаакты кеткеш, демгиниң изин истээш чоруптар сен. Күжүр сыын сээң бараанынны кайы ырактан эскерипкеш, харны доозунналдыр, дүвүледир ыңай-ла боор. Ам чү боор сен база оон соонче хап-ла орар сен. Хүн дургузунда соксаал чок сүрүп чорааш сыынга элээн чоокшулай бээр, а оон дараазындагы, азы үшкү хүнде тулган дээн сыдым-биле мыйысче киир кааптар аргалыг болур сен. Күжүр сыдым мыйысче арай деп кирген соонда, херек билдингир-ле болгай. Чоогунда турган ыяшче чыпшыр, чыыра-хаара тыртып тургаш, мыйысты хирээлеп каапкаш, чуларлай каккаш, туралаан черинче чедип чоруй баар сен...

Хоочун анчы отту улам сергедир чүшкүрүп каан. Бузураан одагның чалбыыжы өрү аттыгын үнүн турган. Дээрбектелдир дүрлүп алгаш чыткан ыттар чожуп тура халышканнар.

— Бистиң маңаа келир чылын сыын фермазын тургузар диген деп сураг бар—дээш ол бодунуң күзелин база хөөреп олурган.—Аңаа сыыннарны кайыын эккээрил? Оларны вертолёт-биле биске чүдүрүп эккеп бербес-ле чүве ыйнаан. Ылаптыг-ла чүве болза, кырган бодум чалыыткаттынып, аныяктарны сыын тударынга өөретсе дээре эвес ирги...

— А, какпа-биле аңнаар дугайында мырынай шынын сөглээним ол. Хар улгадырга киш, диин ышкаш аңнарны истеп-сүрери ытка безин берге болдур ийин. Ынчаарга какпаның «беш мегезин, алды аргазын» силерге даарта ажыдып бергей мен аан—деп, хоочун анчы өөрүнге эвилен чугаалаан.

Бо дээрге кандыг-бир бодап таарыштырган күзел, тоолчургуу чүүл эвес, бодүүн күш-ажылчы кижиниң —аңчының кышкы тайгага ажыл хүнү-дүр. Төрээн чуртунга «чымчак алдынны» болдунар-ла хөйнү бээр дээш Тожунун колхозчу анчылары шак ынчаар могаг-шылаг чок, күзелчүткүлдүг ажылдап, анчы ат-алдарын шынзыдып турар.

О. ГАВРИЛОВ.

Тожу, Сыстыг-Хем.

Н. С. Хрущев биле герман-совет найырал ниитилелдиң аразынга чагаалар солушкан

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нейес дейчланд» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, герман-совет найырал ниитилелиниң баштаар чериниң президиуму СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка чагаа чоруткан. ГСЧП-тиң VI съездизинге Н. С. Хрущевтуң чугаазын ниитилелдиң кежигүннери сорук кириишкин-биле болгаш чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алганын чагаада илередип турар. Барыын Германия-биле чарышка күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидериниң ужур-дузазының дугайында Н. С. Хрущевтуң сагындырыын ниитилелдиң кежигүннери болгаш республиканың бүгү ажылчы чоннары экизи-биле билип турар деп, чагаада онзалап демдеглеп турар.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары-биле кады ажылдажылганың болгаш дүржулганы солчурунуң аргазы-биле күш-ажылдың бүдүрүнчүлүүн бедидеринге улуг болдунар аргаларны социализмниң болгаш коммунизмниң ниити херээ дээш, ук ниитилелдиң кежигүннери болгаш ГДР-ниң ажылчы чоннары улам-на дээре ажыглаары-биле герман-совет найырал ниитилели моон соңгаар-даа улуг күштерин салыр апаар деп чагааның авторлары шынзыдып турар.

Ниитилелдиң президиумунге Н.С. Хрущевтуң харыы чагаазын «Нейес дейчланд» солун база-ла парлап үндүрген. Изиг байыр чедиришкини дээш Н. С. Хрущев өөрүп четтирген болгаш ниитилелдиң ук чагаазы болза, Совет Эвилели-биле найыралдың илерээшкини-дир, Совет чазактың даштыкы политиказын чүүлдүгзүнүп көргени-дир деп үнелеп көрген.

Силерниң республикаңарның ажылчы чоннары Германия-болгаш ниитилелдиң ук чагаазы болза, Совет Эвилели-биле чурттуң политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, чагаада чугаалап турар. Силерниң чазаацарның тайбыңга ынакшылдыг политиказының, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле акы-дүңмалышкы кады ажылдажылганың база харылзааларның калбарып турарының ачызы-биле Герман Демократтыг Республика делегейге ат-алдарны чаалап алган.

ГСЧП-тиң VI съездизиниң хүлээп алганы программада салдынган төөгүлүг сорулгаларны күүседиринге герман-совет найырал ниитилелиниң бүгү кежигүннериниң идепкейлиг киржир чоруу ГДР-ге социализмни чедиишкинниг тургузарының болгаш бүгү социалистиг лагерьни быжыглаарының херээнге чугула салыышкын болур деп, чагаада оон ыңай айтып турар.

Н. С. Хрущев тайбың болгаш социализм дээш, Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң улустарының аразынга найыралды быжыглаары дээш демиселге чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун ниитилелге күзээн.

Байырлал бүдүүзүнде

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың найысылалы, бүгү республика-биле бир дөмей, ай санаар календарь-биле алырга, чаа чылдың эгелээни болуп демдеглеттинер частың байырлалын уткуурунга белеткенип турар. Частың байырлалы—Кыдатта эң-не сурагжаан улусчу байырлалдарның бирээзи болуп турар.

Бо хүннерде Пекинниң кудумчуларында дыка хөй албан черлериниң, өөредилге черлериниң, бүдүрүлгелериниң бажыңнарын чаңчыл болган кыдат фонарларь-биле шимээн. «Частың байырлалы-биле байыр чедирип тур бис», «Аас-кежикти күзеп тур бис» деп сөстерни алдын үжүктер-биле бижээш аскылаан.

Чаа чылдың байырлалында улусчу чаңчылды ёзугаар кыдаттар өңнүктеринге болгаш төрелдеринге аалдап четкилээр.

Бичии итальян ыраажы Робертино Лоретти чоокку үеде база катап ырлаар апаар деп, бо чурукту тараткан дания агентилел Политикенс дыңнадып турар. Аңаа үнүүн мутациязы (сыныышкыны) доступ турар. Ол ам ырлаарынга күжениишкинниг белеткенип турар.

Политикенс—СЭТА-ның фотозу.

Кас чуургазы дег долу

ЛОНДОН. Январь 17-де Мельбурн хоорайның чанынга дүшкен күштүг долунуң бирээзи-ле кас чуургазы хире улуг болган. Ол долу чоок-кавының чимистиг сөдтарының үштүң ийизин үрегдээн. Рейтер агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, бойдустуң ол айыылы 500 муң фунт стерлинг акша хире когаралды чедирген.

Ядролуг шенелделерни болдурбас

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыры дээш контрольга хамаарыштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканынга барыын-берлин парлалга улуг кичээнгейни салып турар.

Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын чогумчалыг деп үнелевишаан, «Швандауэр фольксблат» солун болза ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы ийи улуг күрүнелериниң аразынга чедип алырын нарыыдадып болгу дег кандыг-даа ходелиишкиннерден ойталаарынче европейжи чурттарның удуртур ажылдакчыларын кыйгырып турар.

„Хосталга“ агентилелдиң дыңнадыы

ХАНОЙ. (СЭТА). 1962 чылдың 11 айларының дургузунда Мурнуу Вьетнамның патриоттары 36.000 солдаттарны болгаш офицерлерни—шаажылакчыларны, ооң иштинде 300 ажыг америк шериг албанныгларны өлүрген, тудуп алган болгаш балыглаан дээрзин «Хосталга» деп агентилел дыңнаткан. Патриоттар 55 америк самолёттарны болгаш вертолёттарны дүжүр аткан, өске-даа дыка хөй шериг техниказын узуткап чок кылган, «стратегтиг суурлар» дээр 1200 суурларны, тодаргайлаарга Мурнуу Вьетнамның эрге-чагыргаларының 1962 чылда тургускан ындыг суурларының чартык кезин хирезин үрегдээн. Ам бо үеде Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштери чурттуң девискээриниң үштүн ийи кезини контрольдап турарын агентилел айыткан.

Кубага удур Вашингтонда калчаараашкын

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Вашедченконуң дамчыдып турары болза:

Америк сенаторлар АКШ биле Кубаның аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын күзевейн турарлар. Кризисти чоокта чаа тайбың таарыштыр шиитпирлээнинге таарзынмайн турар ол сенаторлар Кубага удур калчаараашкынны база катап өөскүдүп үндүрерин оралдажып турар.

Даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының америк республикаларның херектериниң талазы-биле доктаамал белеткел комиссиязының даргазы сенатор Морзе Кубада «совет шериг күчүзүн өстүрерин чаа калбартып турар дугайында» дыңнадыгны истеп көөрүн доп-дораан эгелээр деп айтыышкынны берген.

Ындыг дыңнадыгны «Нью-Йорк таймс» солуннун информас албаны тараткан. Совет шериг кезектери, «черниң болгаш агаарның кончуг сайзырангай камгалалын» тудуп база экижитпишаан, хонуктун 24 шактарында соксаал чок ажылдап турар дээр чүвени ол дыңнадыгда чулчураан турган. Гаванада хуу кижилерден алган барымдааларны база хөй санныг боо-чепсек болгаш өске-даа материалдар Кубада кээри үргүлчүлеп турар дээр америк эксперттериниң бадыткалдарын ол дыңнадыгда барымдаа кылдыр айтып турар.

Кубага удур калчаараашкынны өөскүдер дээр ол-ла сорулга-биле республиканчы партияның конгрессте удуртукчулары 1961 чылда Плайя-Хиронга Кубаже чепсектиг халдаашкынны истеп көөрүн Каттышкан Штаттарның деткээни-биле чорудар бөдап турар дугайын январь 22-де чаргырын дораан чүүлдүгзүнүп көрген. Голдуотер истелгени чорудар дугайында бодунуң дилээн чепсектиг күштериниң херектериниң талазы-биле комиссияның кежигүннеринге киирип болур, бир эвес истелге шериг айтырыгларынга болгаш камгалалга хамааржыр болза, ону комиссия чорудар апаар деп Рассел медеглээн.

Кубада «совет шериг күчүзүн өстүрүп» турары-биле холбаштыр өнчүк-чөнгээлиг, нүгүлдүг медеглелдерни сенатор Китинг база кылган. Кубада күштелдирген совет шериг кезектери кончуг сайзырангай шериг тудугларында бүдүн дүн-хүн иштинде ажылдап турар дугайында медээлер бадыткаан барымдааларынга «чазактың албан ёзузу-биле үндезилеттинген» медээлер бар чүве деп, Китинг корреспондентилерге медеглээн. Ам совет чепсек ортулукта соксаал чокка кээп турар деп ол чулчураан. «Олар (совет шериглер—корреспондентиниң тайылбыры) эрткен чылдың июль 1-де турганындан ам 10 катап күштүг апарган» деп сенатор Китинг бичии-даа ыят чокка медеглээн.

Конгрессте америк сенаторларның сагыштыы-биле көдүрүп үндүрген шуугаазыны Кубага удур калчаараашкынны деткиир болгаш улусчу Кубага удур чаа өнчүк-чөнгээлерге үндезинни белеткээр сорулганы салып турар-дыр.

Свазилендиниң хамаарышпас чоруу дээш

ПАРИЖ. (СЭТА). Свазилендиниң африка политиктиг партияларының хөй нуруузу эвилелди тургускан, сөөк-язы ылгай көөр чорук чок турар демократтыг чурт кылдыр Свазилендини хуулдурарын ол эвилел бодунуң сорулгазы кылдыр салган дээрзин Свазилендиниң демократтыг партиязының удуртукчузу Симон Нксумало медеглээн. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң айтырыынга харыылавышаан, С. Нксумалонуң дыңнатканы болза, Эвилелге демократтыг партиядан аңгыда Мбандзениниң конвентизи болгаш өске-даа чамдык партиялар кирген.

Эвилелге кирген партиялар болза иштики бот башкарылганы тывыскан, бүгү-ниити соңгулда эргезин чорудар, алызында чурттун бүрүн хамаарышпас чоруун тывыскан турар ужурлуг Свазилендиниң конституция тургузуунун дугайын Лондонга болур конференциядан негээр деп турар.

Ам бо үеде Свазилендини Мурнуу Африкада өске ийи англи девискээрлер: Басутоленд болгаш Бечуаналенд-биле катай Англияның Мурнуу-Африка Республикада элчини башкарып турар. Ол элчин бо үш девискээрлерде Англияның дээди комиссарының хүлээлгелерин база күүседип турар.

Алдар чок хемчеглер

ГАВАНА. (СЭТА). Венесуэланың чазаа партизан шимчээшкининге удур демисежири-биле Лара болгаш Фалькон штаттарның даглыг районнарынче улуг шериг кезектерин чоруткан дээрзин Пренса Латина агентилел дыңнаткан. Венесуэланың эрге-чагыргалары элээн хөй чурттакчылыг черлерни «патриоттардан хостаары-биле» ол шаап халдаашкынны чоруткан. Ол хемчеглерни тайбың чүс-чүс тараачыннарны партизаннарга деткимче көргүзүп турар деп буруудаткаш, тудуп хоругдаары-биле эгелээн.

„ДИНАМО“ — төлептиг-даа

Ленинград. ССРЭ-ниң эрткен чылдагы чемпиону — Москваның «Динамо» командазының херээжен хол бөмбүкчүлери Европаның кубогу дээш маргылдаага ССРЭ-ниң мурнундан киржир эрге дээш демиселге дыка чидиг үш ужуражыышкынны кылган. Ол үш ужуражыышкынның үжелдирзи амгы үеде ол шаңналдың эдилекчизи болуп турар Одессаның «Буревестник» командазы-биле болуп эрткен. Баштайгы ужуражыышкынга 3:2 санныг болуп, одессачылар уткан. Оон соонда тиилелге москвачыларның талазынга барып, 3:1 санныг болган. Эң сөөлүнде база-ла олар удурланыкчыларын 3:0 санга арыг удуп алган.

Ындыг янзы-биле «Улуг кристалл» деп шаңналдың ам үедеги эдилекчизи оюндан үнген. «Динамо» ол кубокту дээш маргылдаага төлептиг туржуп шыдаар дээрзинге чигзиниг чок.

2 МЕТР 20 САНТИМЕТР

Ленинград. Шак ындыг бедикти Валерий Брумель АКШ-че чоруур деп тура ажа халаан. Ону ол, оон бодунун олла залга ийи чыл бурунгаар тургусканы, зал иштинге бединиң ажа халыырының талазы-биле делегейде эң бедик көргүзүг—2 метр 25 сантиметрни ажа халаан залынга, хоорайның кышкы үеде чиик атлетика маргылдааларынга көргүскен. Оон ол чедиишкинин мынчага дээр кым-даа чедип шыдаваан. Брумельдин сөөлгү көргүзүү—бо сезонда делегейде эң дээре болуп турар.

ЛЕНИНГРАД. К. С. Станиславскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга тураскааткан хүлер медальдарны чвос кылыр черге белеткеп үндүрген.

ЧУРУКТА: ол медальдарның бирээзиниң арын болгаш артыы талазы.

Фото И. Барановтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы

„Чеди чыл боттанып тур“ деп ФОТО ДЕЛГЕЛГЕ

Тыва АССР-ниң журналистер Эвилели болгаш Культура министерствозу Кызыл хоорайга «ЧЕДИ ЧЫЛ БОТТАНЫП ТУР» деп уран фотографияның ийиги республика делгелгезин организастап эрттирер дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Делгелгениң сорулгазы—бистиң чуртувуста коммунистиг тургузуушкуннуң чедиишкиннерин чугаалап турар уран фотографияның дээре ажылдарын көргүзери болур. Фотокорреспондентилер болгаш фотография кылып чоруур кижилер үлетпүрнүн болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын, коммунистиг күш-ажыл бригадаларының кежигүннерин, эртемниң, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын, техниктиг депшилгениң энтузиасчыларын, совет кижилериниң амыдыралын, дыштанылгазын болгаш материалдыг чаагай чоруун көргүзер ужурлуг. Ол ышкаш чаа тудуглар, дүжүт ажаап алыышкыны, цехтерде автоматика, чаа чуртталга бажыңнары, бойдус чурумалдары, комсомолчу куда дүжүрүүшкүнү, спортчу маргылдаалар болгаш өске-даа темаларга ажылдарны киирип болур.

Делгелгеге бүгү фотожурналистер болгаш чурук тырттырар бүгү кижилер киржип болур.

Фото делгелгеге ажылдар киирериниң эң сөөлгү хуусаазы—1963 чылдың февраль 20.

Делгелгеге кирген эң дээре ажылдарның эзлерин дипломнар болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаар. Тергиин деп санаткан ажылдарны Бүгү-эвилелдиң **«Чеди чыл боттанып тур»** деп уран фотография делгелгезинге шилип алыр.

Республика делгелгезинче чорудар фото-чуруктарны Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда 15 дугаар бажыңда Тыва АССР-ниң Культура министерствозунче чорудар, азы эккеп бээр.

„ТОРПЕДО“—хоорай чемпиону

Кызыл хоорайның хоккейжилериниң кайызы эң шыырак дээрзин түңнеп үндүрери-биле чоруттунган маргылдаа доозулган. Кызылдың ол талазы-биле чемпиону «Торпедо» болур дээрзи мурнундагы ужуражыышкыннардан илдең апарган—ол кайы-даа командага уттурбайн келген болгай.

Январь 23-те болган ужуражыышкыннар — ол дээрге, ийиги-үшкү черлер дээш демисел болган. Тиилекчи команда—«Торпедо» «Строитель»-биле ужуражыышкынга база-ла тиилеп үнген. Ону 18:5 санга уткан. Ийиги чер дээш демисел «Буревестник» биле «Урожай» командаларның аразынга болган.

Студентилер «Урожай» командазын удуп алыр дээш бүгү күжүн мөөңнээн. Ынчалза-даа «Урожай» командазының халдаашкыны болгаш камгалалы олардан дээре болганындан 9:4 санга «Урожай» удуп алыр аргалыг болган.

Ынчангаш, хоккей талазы-биле 1963 чылдың Кызыл хоорай чемпиону— «Торпедо», а ийиги черде—«Урожай», үшкү черде—«Буревестник» болуп турар.

Маргылдаага тиилекчилер болган үш команданы республиканың спорт чөвүлелиниң I-II-III дипломнары-биле тустузунда шаңнаан болгаш Кызылдың чемпиону «Торпедо» команданың ойнакчыларынга спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының республика эвилелиниң чөвүлелиниң мактал бижиктерин тывыскан.

Ю. СУХОВ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага эвээш булуттарлыг, хар чагбас, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: республикага—26—31, а Кызылга—29—31 градус сөөк болур.

ТЫНЫШ ШУГУМНАРЫНЫҢ КАТАР ААРЫЫ

Үстүкү тыныш шугумнарының чидиг катары дээр аарыгны грипптен ылгаза чогуур. Ол аарыг чылдың бүгү үелеринде кижилерге таваржып турар. Өй-тап агаарлыг чурттарның кижилеринге чылдың соок айларында агаарның температуразы улуу-биле өскерилген, хат-шуурган үргүлчүлеп, өл-шык улгадып турган үеде ол хөй удаа таваржыр.

Чидиг катар аарыг кадык кижилерге барык-ла чыпшынмас болгаш гриппкилештир нептереп шыдавас. Чүгле иле демдээниң (кижиниң эъдин изидериниң, чөдүртүп, бышкыртырының) талазы-биле гриппке ол дөмейлежир. Ынчанмыже чидиг катар-даа хөй-хөй кижилерни аартып, улус ажылагыйынга биче эвес чидиригин таварыштырып турар.

Грипп биле чидиг катарны медицина хөй чылдар дургузунда ылгавайн, чаңгыс аарыг деп санап келген. Ынчалза-даа ол билигиниң шын эвези сөөлгү үеде билдинген. «Грипп» дээр аарыг дыка хөй таварылгада кым-бир кижиге деггеш, өске кижилерге чыпшынып нептеревес болуп илерээн. Ынчангаш тускай өөскүдүкчүлерлиг бир янзы аарыг-дыр деп эмчилер билгеш, ону грипп дивейн, а тыныш шугумнарының чидиг катары деп адаарын саналдай бергеннер. Ол аарыгның өөскүүрүнге ылаңгыя челбиниишкин улуу-биле дөгүм болуп турар. Изиргенип дериде берген кижи даштыгаа, соок черге үне бергеш, болганчок-ла челбинген болур, дыңзыг хаттыг турда даштыгаа чораан кижиниң мага-бодунуң чылыы хөйү-биле үне бээр. Ынчаар доңган кижиниң организминиң камгаланыр шинээзи кошкаар. Дадыкпаан кижи соокка доңарга таалай дөзүнүң, бостаа кегжириниң, өкпе дөзүнүң хан чүгүрер дамырлары алгыыр, тыныш шугумнарында хоралыг микробтарга чемиш болур суук чүүлдер дамырларны дамчыштыр хөйү-биле ылгалып үнгүлеп турар апаар.

Кижиниң тыныш шугумнарында бар аарыг микробтары үрежип эгелээш хоранны тывылдырар. Ындыг хоран организмче сиңип киргенде кижиниң эъди изиир, бажы аарып, шагзыраар болгаш катарның өске-даа демдектери билдинер. Таалай дөзү хоочураан, чөдүрүп, азырып, бышкырып эгелээр, ынчаар аараан кижиге чидиг челбиниичел, соокка дадыкпаан кижилерге чидиг катар деггенде хөй удаада-ла каданнаары билдинген. Соокка дадыккан кижи доңарга-даа, ооң хан чүгүрер дамырларының ажылы баксыравас, ынчангаш катардан ол белен аарывас болур.

Тыныш шугумнарының чидиг катарындан грипптиң колдуг ылгалы чүдел дизе, кадык кижилерге ооң чыпшынычал болурунда, а катар болза кадык кижилерге барык-ла чыпшынмас болгаш нептеревес.

Кижи бодун челбиниишкинден камгаланыр төлээде, мага-ботту дадыктырарынга бойдустүң чаңгаар бүткен күштерин: агаарны, сугну, хүннү болдунар-ла арга-биле хереглээри чугула. Мага-ботту соок суг-биле эртенниң-не чуп, кешти кургаг аржыыл-биле дүрбүттүнер чорук челбиниишкинге удур дадыгыышкынның чугула аргазы ол. Ындыг бөдүүн арганы хереглээрге кижиниң ажылдаар шинээзи бедиир болгаш ооң-биле кады организминиң хоралыг микробтар-биле демисежири күштелир.

Кышкы үеде агаарладып каан өрээл иштинге чолдак чүвүр кеткеш, эртенниң-не агаарлап кылаштап турган мага-ботту дадыктырар херек. Ындыг агаарлаашкынны 5—15 минута иштинде чоруткаш, кешти кургаг аржыыл-биле дүрбүүр херек. Ынчаар агаарлап чаңчыккан кижи мага-бодун баштай чылыг, а ооң соонда соок сугга өттүрген аржыыл-биле дүрбүүрүнче шилчип болур. Чүгле курлакка чедир дүрбүттүнер чорук шын эвес. Ындыг кижилер буттары доңганда болганчок-ла аараан болгулаар. Чуртталгазының байдалынга хамаарыштыр бүткүр бодун дүрбүттүнер аргазы чок кижилер соок сугга өттүрген пөс-биле хүн бүрүде чүгле буттарын-даа дүрбүп болурлар. Мага-бодун дадыктырар чорук чүгле улуг кижилерге эвес, харын уругларга база чугула. Тыныш шугумнарының челбинер катар аарыы ылаңгыя уругларга хөй удаа таваржып турар. Дадыгыышкын улгады берген назылыг кижилерге база чугула. Ол чорук улуг кижилериниң назынын узадыр болгаш ажылдаар шинээзин бедидер. Мага-ботту чайын-даа, кыжын-даа үзүктел чокка хүн бүрүде дүрбүттүнер чорук челбинер катар аарыгдан камгаланырының эки-ле аргазы ол.

Тыныш органнарының катар аарыындан кижи бодун камгаланыр төлээде, думчуктуң, таалай дөзүнүң болгаш үстүкү тыныш органнарының хоочуралдыг аарыгларын чогуур үезинде эмнедир херек. Кижиниң шын тынары, тодаргайлаарга думчук-биле тынарынга чаңчыгары катарны чайладырынга биче эвес рольду база ойнаар. Думчук-биле киир тындынган агаар думчук иштин дамчыштыр өкпеже кирип бар чораан, чылый берген болур. Кижиниң киир тынган агаарга холушкан доозуннуң элээн улуг кезектери думчук иштиниң дүктериниң ачызы-биле тыныш шугумнарының иштинче кирбейн, шүүрелип чыдып калыр. Хоюг доозуннар думчук иштинге доктаагаш, ооң өл каъдын бүргелдир алы бээр. Доозун-биле кады думчук иштинге микробтар тыптып тургулаптар, кижи сиңмирерге олар уштунуп үнмес, харын думчук иштиниң шара каъдындан ылгалып үнүп турар, микробтарга хоралыг бүдүмелдериниң күжүн сулараадыр.

Кижиниң аскы-биле киир тынган агаары шоолуг чылывас, а агаарда бүгү-ле хоралыг холуксаалар доозун болгаш микробтар-биле кады таалай дөзүнче, өк иштинче болгаш тыныш шугумумунуң ханы органнарының иштинче сиңнигин киргилей бээр. Таарымчалыг байдалдарда, чижээ, кижи соокка доңуп, челбингенде олар тыныш шугумнарын хуулдуруп, чидиг катар аарыгны өөскүдүп болурлар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

РСФСР-ниң эртем-шинчилел институттарының болгаш дээди өөредилге черлериниң аспирантураларынга өөренирин күзээн хамаатыларның билдириишкиннерин күрүнениң Кызылда башкы институду хүлээп ап турар. Кандыг тускай эртем талазы-биле өөренирин күзеп турарын ол билдириишкинге айтып каар.

Ректорнуң адынга мооң адаанда документилерни чорудар:

1. Допчу намдары.
2. Дээди өөредилге чери дооскан дугайында дипломнуң хоолгазы, нотариус конторазының шынзытканы-биле.
3. Ажылдап турар черинден характеристика.
4. Реферат.

Билдириишкиннерни 1963 чылдың март 15-ке чедир хүлээп алыр. АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 4.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кон-Тики» 9.40, 11.10, «Александр Пархоменко» 12.40, 4.30, «Коргуушкуннуң демдектери» 2.30, 6.20, 8.10, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Дагларда застава» 11.15, 1.15, 3.15, «Революция дугайында чугаалар» 5.15, 7.15, «Маадырларның школазы», «Сафра» (делгем экранныг) 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кижи-амфибия» 10.30, 12.30, «Шериг хөгжүмү» 2.30, 4.30, 6.30, «Ыры-биле океан ындынче», «Шериг хөгжүмү» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Маяковский ынчаар эгелээн...» 9 (эртен), «Капитан Грантының уруглары» 11.15, 1.15, «Куда сөөлүнде» 3.15, 5.15, 7.15, «Солдаттың оглу», «Куда сөөлүнде» 9.15 шактарда.

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бек-кап ортулуктуң чажыды» 10, «Ногаан хайгыылчылар» 11.30, «Молодо-зелено» 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Александр Пархоменко» 11.15, 1.15, «Коргуушкуннуң демдектери» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Соңгу чүктүң тоожузу» 2.30, 4.30, «Кижилер болгаш араатаннар» (1-ги сериязы) 6.30, «Кижилер болгаш араатаннар» (2-ги сериязы) 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Королевство Кемпала» 3.15, «Шериг хөгжүмү» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызының 35-24, пропаганда килдизинин болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00030. Чагыг № 103. Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ЯНВАРЬ 29 вторник № 24 (5428).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп.

1963 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Хоойлузу

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң белеткээни 1963 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын чүүлдүг деп көөр.

2. 1963 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының талазы-биле Дээди Советтиң Бюджет комиссиязының кылган түннелин болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттарның киргилээн саналдарын болгаш демдеглелдерин тодаргайлап көөрүн болгаш ол дугайында чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай
1963 чылдың январь 25.

1963 чылда Тыва АССР-ниң күрүне бюджединиң дугайында

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Хоойлузу

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1 чүүл. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинден киирип келгени 1963 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бюджет комиссиязының саналдап киирген өскерилгелери-биле орулгалар болгаш чарыгдалдар талазын 30663 муң рубль түнге бадылаар.

2 чүүл. 1963 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге акшаландырыышкынның дараазында чарыгдалдарын доктаадыр:

Улус ажыл-агыйынга 7679,62 муң рубль.

Социал-культура албан черлеринге 21612,31 муң рубль.

Күрүне эргелелиниң органнарынга 1157 муң рубль.

Өске чарыгдалдарга 214,07 муң рубль.

3 чүүл. 1963 чылда АССР-ниң республика бюджедин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 12423,41 муң рубль түнге бадылаар.

4 чүүл. 1963 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттерин орулгалар талазы-биле 10642,05 муң рубль, чарыгдалдар талазы-биле 18239,59 муң рубль түнге доктаадыр, оон иштинде:

	Орулгалар	Чарыгдалдар
Барыын-Хемчиктиң	1000,42	2588,82
Чөөн-Хемчиктиң	847,22	2391,00
Каа-Хемниң	585,70	1009,75
Өвүрнүн	140,97	645,86
Бии-Хемниң	1044,09	1247,30
Таңдының	801,66	1364,13
Тес-Хемниң	415,46	1363,14
Тожунуң	212,18	478,62
Улуг-Хемниң	604,07	2160,69
Кызыл хоорайның	4990,28	4990,28

5 чүүл. 1963 чылда күрүне үндүрүглеринден районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринге шилчидилгелериниң адаанда хемчээлдерин хуулар-биле бадылаар:

	Чондан олча ажык үндүрүү	Көдээ ажыл-агый үндүрүү	кооперациядан олча-ажык үндүрүү	колхозтардан олча ажык үндүрүү	ыяш орулгазындан	Саарылга үндүрүүнден
Барыын-Хемчик	100	100	100	100	100	100
Чөөн-Хемчик	100	100	100	100	100	100
Каа-Хем	100	100	100	100	100	100
Өвүр	100	100	100	100	100	100
Бии-Хем	100	100	100	100	100	100
Таңды	100	100	100	100	100	100
Тес-Хем	100	100	100	100	100	100
Тожу	100	100	100	100	100	100
Улуг-Хем	100	100	100	100	100	100
Кызыл хоорай	100	100	100	100	100	79

6 чүүл. 1963 чылда АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планы-биле көрдүнген хемчеглерни акшаландырарын хандырары-биле республика бюджединиң хөреңгизинден районнар бюджеттеринге бээр дотацияны адаанда түңнерге доктаадыр:

Барыын-Хемчикте	1588,40	муң руб.
Чөөн-Хемчикке	1543,78	»
Каа-Хемге	424,05	»
Өвүрге	504,89	»
Бии-Хемге	203,21	»
Таңдыга	562,47	»
Тес-Хемге	947,68	»
Тожуга	266,44	»
Улуг-Хемге	1556,62	»

7 чүүл. 1963 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Бюджет комиссиязының кылган түннелдерин база ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттарның киирген саналдарын болгаш демдеглелдерин өөренип көөрүн болгаш ол дугайында чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

8 чүүл. Улус ажыл-агый планының өскерилгелеринден үнүп болур тодаргайлаашкыннарны Кызыл хоорайның болгаш районнарның бюджеттеринге 1963 чылда киирерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай 1963 чылдың январь 25.

„Марс-1“ ужудуушкунда

Планеталар аразының «Марс—1» деп автоматтыг станциязы Марс планетаже ужудуушкунну үш ай хире үргүлчүлеп келген. Ол үениң дургузунда ук станция хүннү долгандыр бодунуң шимчээшкининге 230 миллион километр хире хемчээлди эрткен болгаш Черден 43 миллион километр ырап чоруткан.

«Марс—1» деп станцияның Черден ыраарының дүргени доктаамал өзүп турар. Бир эвес Черниң салдар чедиреринин кавызындан үнген үеде станцияның ыраарының дүргени секундада 4 километр хире турган болза, амгы үеде ол дүргедээшкин секундада 10,2 километрге дең. Чер биле станцияның аразы аажок ырай берген, ынчангаш радио медээлериниң станцияга чедери болгаш дедир келири дыка үргүлчүлелдиг болуп: 4 минута 47 секунда чедип турар, ынчаарга херелденген радио медээзин Айдан алырынга 2-деп бичин-ле хөй секунда негеттинер болгай.

Станция-биле доктаамал болгаш быжыг радио харылзаазын чорудуп турар. Черге хүлээп алдынган телеметриктиг медээлериниң көргүзүп турары-биле алырга, станцияда температура болгаш базыышкын бердинген хемчээлдерде туруп турар: температура Цельсияның 15-тен 20 чедир градустары, базыышкын мөңгүн суглуг хоорзаның 850 миллиметри болуп турар. «Марс—1» деп станция биле хүннүң аразында хемчээлдиң улгадып турарының уламы-биле чырыттынышкын илергей бичелээн болгаш ооң-биле чергелештир хүн батареяларының тогу кудулаан. Ындыг болган төлээде ужудуушкуннуң программазын ёзугаар, хүн батареяларының элементилериниң бөлүктерин чергелешкек улажыышкынче шилчидерин январьның 5-те кылган.

Ужудуушкуннуң эгезинден бээр «Марс—1» деп станция-биле радио харылзааларының 50 ажыг сеансыларын чоруткан. Станцияже 10000 ажыг командаларны дамчыткан. Радиотелеметриктиг системаның дузазы-биле улуг хемчээлдиг эртем-техниктиг информацияны алган.

Ол шинчилелдериниң баштайгы медээлерин амгы үеде дыңнаткан туруп болур. Ылаңгыя планеталар аразының делгеминде космос херелдериниң күженишкининин «Марс—1» деп станцияның ужудуушкунунуң үезинде хемчээп көөрге, совет космос ракеталарының 1959 чылда күүсеткени хемчээшкиннер-биле деңнээрге, элээн каш он-он хууларга улгатканы илерээн. Ол чорук болза амгы үеде хүннүң идепкейлиг салдар чедирер чоруунуң эвээш болуп турары-биле холбашкан. Станцияның ужудуушкунунуң чорудулгазында космос херелденишкининиң күженишкининин база-ла улгадып турары эскертинген.

Черниң иончуттунган газтыг каъды 20 муң километр чыгыы бедиктерге чедир чаттылып үнген дээрзин чер чоогунуң космос делгеминде плазмаларны шинчилээн чоруктар бадыткаан.

Совет эртемденнериниң ажытканы, окталыышкынныг кезектериниң эң-не даштыкы куржаа туруп турары база катап бадыткаттынган. Ол куржагда геомагниттиг шөл-биле хаара тырттырган кезектериниң ниити саны болгаш оларның мөөңнеттингени черге элээн чоок туруп турар радиациялыг куржагларныынга бодаарга дыка хөй болуп турары демдеглеттинген.

Метеорлуг кезектерин (граммны миллиардка хувааганының бир кезээнден улуг массаларлыг) демдеглеп турган чорук черден 40—50 муң километр чедир хемчээлде метеорлуг бүдүмелдериниң аажок хөйүн көргүскен. Ындыг массалыг кезектериниң саны бедик хемчээлдерде эвээжээни демдеглеттинген.

«Марс—1» деп станциядан алган эртем информациязын амгы үеде ажылдап кылып, ыяк өөренип көрүп турар.

Литва ГРЭС-тиң тудугжуларынга байыр чедириишкини

Литва ГРЭС-тиң тудугжуларынга болгаш эптекчилеринге, бүгү киржикчилеринге байыр чедирген чагааны СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоруткан.

Литва ГРЭС эн улуг энергетика тудуу болур, ол электростанцияда баштайгы блокту ажыглалга киирген—чуртту электрижидерин боттандырарының херээнге тудугжуларның төлептиг салыышкыны болур деп байырлыг чагаада чугаалап турар.

• • •

Литва ГРЭС-тиң 150 муң киловатт күчүлүг баштайгы блогун хуусаазындан үш ай бурунгаар тудуп, ажыглалга киирген.

Электростанцияның тудуун 1960 чылда эгелээн турган. Ол үениң дургузунда улуг хемчээлдиг ажылдарны күүсеткен: беш миллион кубометр ажыг довуракты каскан, ийи муң тонна ажыг металл конструкцияларны болгаш энергетиктиг дерилгениң бүгү комплексизин эптеп тургускан. ГРЭС-тиң тудугжуларының болгаш ажылдакчыларының чурттаар хоорай хевирниң 24 муң дөрбелчин метр шөлдүг суурну бүгү культура-амыдырал бүдүрүлгелери-биле кады туткан.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ 1961 ЧЫЛДА БЮДЖЕДИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОТЧЁТТУ БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң

доктаалы

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң 1961 чылда бюджединиң күүселдезинин дугайында отчётту орулгалар талазы-биле 31.355 муң рубльге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 30.509 муң рубльге чарыгдалдардан орулгаларны 846 муң рубль түнге хөй кылдыр бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың январь 25.

ТЫВА АССР-НИҢ 1962 ЧЫЛДА БЮДЖЕДИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОТЧЁТТУ БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң

доктаалы

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың 1962 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында отчётту орулгалар талазы-биле 36.956 муң рубльге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 34.258 муң рубльге, чарыгдалдардан орулгаларны 2.698 муң рубль түнге хөй кылдыр бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. ИВАНОВ.

Кызыл хоорай,
1963 чылдың январь 25.

Д. Михайловтуң бригадазының чедиишкини

Эш Н. С. Хрущев «Туймазабурнефть» трестин № 1 өрүмнээр конторазының өрүмнээр мастери Дмитрий Иванович Михайловка болгаш ол өрүмнээр бригаданың бүгү ажылчыннарынга байырлыг чагааны чоруткан.

Эрткен чылда мурнакчы коллектив нефтилиг черлерни 40 муң ажыг метр өрүмнеп, чыл онаалдазын 18 муң метр ажыр күүсеткен. Күрүнениң 300 муң рубль акша-хөреңгилери камнап алдынган.

Чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге бистин чуртувустун нефть болгаш газ үлетпүрүнүн өрүмнээр бүдүрүлгелериниң коллективтери кайы хире эгээртинмес аргаларлыг болуп турарын силериң бригаданарның ажылының үлегер-чижээ көргүзүп турар-дыр деп Н. С. Хрущев бижээн.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан Н. С. Хрущев бүдүрүлгечи улуг чедиишкиннери-биле холбаштыр өрүмнекчилерге изиг байырны чедирип, чеди чылдың бешки чылында күш-ажылчы чедиишкиннерни, чаагай кадыкшылды оларга күзээн.

• • •

Эш Н. С. Хрущевка чоруткан чагаазынга бригаданың удуртукчузу Д. Михайлов бригада канчаар ажылдааның, ол хире бедик көргүзүглерни канчап чедип алганын, өрүмнекчилерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге кайы хире улуг курлавырлар барын дыңнадып турар.

(СЭТА).

Тарылга шөлүн чемишчидер

Чаагай дүжүт өстүрүп алырынга бир кол негелде — чемишчидилге болур. Шөлдү хынамчалыг чемишчиткен тудум-на, дүжүт элбек болурун мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турар. Тарылга шөлүнче өдек сөөртүлгези ам республикада улам калбарып турар.

«Межегей» совхоз бо ажылды эгезинден организастыг чоруткан, кукуруза шөлүнде ам безин 6000 ажыг тонна өдекти чедирген, 7 тракторлуг звено өдек сөөртүлгезин үргүлчүлеп турар. «Чыраа-Бажы» совхозта үш звенону агроном эш Деспижек боду удуртуп турар, оларда тракторлардан аңгыда 2 автомашинаны, 7 шанактыг аътты быжыглап берген. Тарылга шөлүнче чемишчидилге сөөртүрүн РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге чедир доозар дээш социалистиг чарыш кижилерни улам сорук киирип турар. «Шекпээр», «Найырал» совхозтарда бо ажыл база организастыг эгелээн.

Партияның XXII съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң март болгаш ноябрь Пленумнарының шиитпирлери совет кижилерни, көдээниң бүгү чонун күш-ажылче улам хайныктырган. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының коллективи өдек сөөртүлгезинге чаңгыс эвес удаа шефти организастаан. Чүгле сөөлгү воскресникте безин бежен ажыг кижи бир хүн 85 тонна өдекти шөлде чедирген. Ында 2 трактор, 6 шанактыг аът быжыглаттынган звено доктаамал ажылдап турар. Өвүрнүн «Торгалыг», Таңдының «Революцияның чалбыыжы» колхозтарында болгаш «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында бо ажыл база дээре чоруп турар.

Девискээри чаңгыс аай, күжү болгаш аргалары дөмей хирезинде, республикада чамдык ажыл-агыйларның көргүзүү ылгалдыг болуп турар. Хожудаашкынның кол чылдагааны удуртулганын кошкаанда. «Барлык» совхоз эрткен чылын тарылга шөлүн багай чемишчиткенинден кукурузаның чөгенчиг дүжүдүн алган. Ында амгы байдал база дүвүренчиг, чемишчидилге сөөртүр айтырыг ала-чаягаар байдалда тургустунган. Ол ышкаш «Тээли» совхоз 12 муң тонна өдек белеткээр тургаш, ам чүгле 165 тоннаны тарылга шөлүнде чедирген.

Таңдыда «Коммунизмниң херели», Улуг-Хемде «Чодураа», Барыында «Большевик» колхозтар мынчага чедир өдек белеткелин эгелевээн, «ҮТКА 25 чылы» болгаш «Көк-Тей» совхозтарда бо чугула ажыл дыка хожудап турар. Ажыл-агыйжы эвес ындыг байдал-биле эптежип болбас. Бүдүрүлге эргелелдери, партия комитеттери болгаш райкүүскомнар бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап, удуртулганы экижидери чугула.

Бо хүннерде колхозчуларның болгаш совхозтар ажылдакчыларының ниити хуралдары болуп, эрткен чылдың түңнелин болгаш бо ажыл-агый чылында сорулгаларны чугаалажып турар. Партия эге организациялары, коммунистер, комсомолчулар ол хуралдарны ажыглааш, ажылда четпестерни шыңгыы илередир, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, чоннун эгелекчи саналын деткиир херек.

Ажыл-агыйның эрткен чылгы түңнелин үндүрерде чүгле чеже, кандыг дүжүт өстүрүп алганын эвес, оон-биле кады бир центнер тараа бүдүреринге чеже күш-ажыл чарыгдаттынганын көөрү база чугула. Ол болза ажыл-агый бүрүзүнүн амгы болгаш перспективтиг сорулгазын тодаргайлаарынга ажыктыг, кижилер, тодаргай күүседикчилер: агрономнар, бригадирлер болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары-биле ылаптыг ажылдаарынга идиглиг болур. Партия комитеттери, оон эге организациялары тараажының ат-алдарын улам бедитпишаан, продукцияның бот-үнезин чиигедири, Төрээн чуртка улам-на хөй болгаш эки шынарлыг тарааны белеткээри дээш демисежир, организакчы болур ужурлуг.

Хөрзүннүң үнүштүүн чемишчидилге дыка бедидерин мурнакчы дуржулга улам-на бүзүредип турар. Чамдык ажыл-агый удуртукчуларының — бисте өдек белеткээр чер чок, бар шаа-биле сөөртүр бис—деп турары шын эвес. Ол талазы-биле бисте аргалар хөй. Чаңгыс чижек,— колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларын өдек бүдүреринин бир янзы фабриказы кылдыр, ажылды ынчаар организастаар болза —чүгле оон безин чыл дургузунда чежени мөөңнеп албас дээр. Органиктиг чемишчидилге талазы-биле база янзы-бүрү хемчеглерни организастап болур.

Черни шын ажыглаары, хөрзүннүн үнүштүүн улам экижидери дээш демиселди сөс-биле эвес, ажыл-херек кырынга боттандырары чугула. Тарылга шөлүнде өдек, өске-даа чемишчидилге сөөртүр звеноларны чер болганга организастаар, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар херек. Ол ышкаш трактор, автомашина болгаш шанактыг аъттар-биле хандырары, негеттинип келген үеде күштү немээри чугула.

Часкы тарылганың эгелээр үези чоокшулап келген. Бо талазы-биле белеткелди, ылаңгыя чемишчидилге сөөртүлгезин бүгү хемчег-биле организастаары онза негеттинип турар. Чаагай дүжүттүң салымы хову бригадаларының, шөлдерже өдек сөөртүп турар звеноларның чүткүлдүг ажылындан улуу-биле хамааржыр. Ол сорулганы чедиишкинниг боттандырары, соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыры дээш чарышты калбартыылыңар.

ВЛКСМ ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Чаа тудугларга—шалыпчы темпилер

1963 чылда үлетпүрнүң болгаш транспорттуң чугула объектилериниң тудуунга комсомол организацияларының шевиниң дугайында айтырыгны ВЛКСМ Төп Комитеди чугаалажып көрген. Доктаалда демдеглеп турары болза Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чеди чылдың дөрткү чылында үлетпүрнүң болгаш транспорттуң 155 улуг бүдүрүлгелерин тударынга идепкейлиг киришкен. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудугларынга 120 ажыг улуг үлетпүр объектилерин ажыглалга киирген. Новомосковскиниң химия комбинадының болгаш Невинномысскиниң азот-тук заводунуң, Черкасскиниң болгаш Черниговскиниң кылымал база синтетиктиг волокнонуң заводтарының аныяктары. Череповеште-Новотульскиде, Новолипецкиде болгаш Кривой-рогта металлургия заводтарында дөрт улуг домна суугуларны, Ждановскиде Ильич аттыг металлургия заводунда, Орск-Халиловскиде металлургия комбинадында прокат станнарын ажыглалга киирген кара металлургия бүдүрүлгелериниң аныяк тудугжулары эки ажылдааннар. Братск ГЭС-тиң тудугжуларының аныяктар коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгелерин чедип алган: чеди чылдың ол улуг ГЭС-ниң база алды турбиналары чуртка үлетпүр тогун берип эгелээн.

Өске-даа чугула үлетпүр объектилериниң тудугжулары Төрээн чуртун база өөрткеннер.

Коммунистиг партияның кыйгырын ёзугаар 150 муң ажыг оолдар, кыстар эрткен чылын комсомолдуң путёвкалары-биле чурттуң шалыпчы тудугларынче чоруткан.

Чуртта капитал тудугга удуртулганы улам ыңай экижидер талазы-биле СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң айыткан хемчеглери тудугнуң темпилерин дүргедедиринге, оон шынар көргүзүглерин экижидеринге чаа аргаларны комсомолдуң мурнунга ажыдып турар.

ВЛКСМ ТК-ның демдеглээни болза, капитал тудугнуң күрүне планын күүседиринге аныяк тудугжуларның үш миллион армиязының эң үре-түңнелдиг 1963 чылда киржирин хандырары чеди чылдың бешки чылында Ленинчи комсомолдуң эң чугула сорулгазы болур.

Химияның, металлургияның, энергетиканың, нефтиниң, газтың, саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрнүң, тудуг материалдар үлетпүрүнүң, демир орук транспортунуң 160 чугула бүдүрүлгелериниң тудуун чеди чылдың бешки чылының бүгү-эвилел комсомолчу шалыпчы тудуглары кылдыр ВЛКСМ ТК чарлаан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму чуртта химия үлетпүрүнүң хөгжүлдезинче, чаа химия бүдүрүлгелериниң ажыглалга киирерин хожудадып турарынче онза кичээнгейни көрүндүрген. Оон ужурунда комсомол комитеттери «улуг химияны» тургузарынга киржип турар бүгү бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш тудугларның аныяктары-биле ажылды күштелдирер ужурлуг.

Тудугларның комсомол комитеттериниң хүлээлгези — чаа бүдүрүлгелерин, хамыктың мурнунда Ефремовскиде, Куйбышевте, Стерлитамакскиде, Омскиде, Воронежте, Сумгаитиде, Ереванда синтетиктиг каучук заводтарын, Волгада, Новомосковскиде, Щетинскиде химия комбинаттарын, Ниже-Тагильскиниң пластмасс заводун, Солигорскиде калий комбинадын болгаш химияның өске даа тудугларын өй-шаанда ажыглалга киирериниң күсели-биле эң кыска хуусаада химия продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле чуртка дузалаары болур.

Чеди чылдың бешки чылында химия үлетпүрүнүң чаа күчүлерин хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээш социалистиг чарышты калбартыр деп кыйгырыгны үндүрген «Луганскхимстрой» комбинаттың коллективтериниң чугула инициативазын бүгү хемчег-биле деткиири болгаш нептередири комсомол организацияларының хүлээлгези болур деп доктаалда демдеглеп турар.

Каңны бүдүрериниң эң камналгалыг конвертор аргазын хөгжүдеринче онза кичээнгейни СЭКП-ниң XXII съездизи көрүндүрген. Чуртта тудуп турар бүгү конвертор цехтерниң тудуун бүгү-эвилел шалыпчы комсомолчу тудуглар кылдыр чарлап турар.

1963 чылда шалыпчы тудугларга шефти чедиишкинниг чорудар төлээде комсомолчу контрольдуң системазын экижидер, хөй-иниттиниң эгелээшкинин хөгжүдер болгаш сайзыраңгайжыдар ужурлуг. Тудугларда комсомол комитеттериниң ажылында кол сорулга—комсомолчу бүрүзүн, аныяк ажылчын бүрүзүн тудугга идепкейлиг киириштирери болур.

Комсомол обкомнарының, крайкомнарының, эвилелдешкен республикаларның ЛКСМ ТК-ларның штаттан дашкаар секретарьлары баштаар шалыпчы тудугларны удуртур талазы-биле штабтарны девискээр аайы-биле тудуг организациялары болгаш улус ажыл-агый чөвүлелдери-биле кады комсомолдуң үлетпүр обкомнарынга, крайкомнарынга, эвилелдешкен республикаларның ЛКСМ ТК-ларынга тургускан турар.

Аныяктар солуннарының болгаш журналдарының, радионуң болгаш телевидениениң редакциялары бүгү-эвилел комсомолчу шалыпчы тудугларның чоруп турарын калбаа-биле чырыдар, тудугда, ылаңгыя Соңгу чүктүң, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Казахстанның районнарында ажылдап турар аныяктарның хөй талалыг амыдыралының, күш-ажылчы инициативазының дугайында чайыннандыр чугаалап бээр, күш-ажылдың организациязында, аныяктарның өөредилгезинде болгаш культура-амыдырал хандырылгазында бар четпестерни дидими-биле илередир хүлээлгелиг.

Капитал тудуг талазы-биле чеди чылдың бешки чылының онаалдаларын өй-шаанда болгаш хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартырынче, СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге төлептиг салыышкынны киирериниче бүгү совет аныяктарны ВЛКСМ Төп Комитеди кыйгырып турар.

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхоз чемишчидилге сөөртүрүн улам калбартып турар. Сөөлгү хүннерде 700 ажыг тонна өдекти шөлдерде чедирген. Бо ажылда үш автомашинаны быжыглаан.

ЧУРУКТА: төп сүт-бараан фермазында «РУ-06» маркалыг механиктиг чүдүрүлге. Ол болза өдекти бөлдүрө итпишаан, хары угда 800 ажыг килограммны устуруп кедүртүр, автомашинаны чүдүрерин каш-ла минутада хандырып турар.

Фото С. Феоктистовтуу.

ЧЕДИ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ ДӨРТКҮ БАЗЫМЫ

1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдери

Совет Эвилелиниң ажылчы чонунуң СЭКП-ниң XXII съездиниң тоорүлүг шиитпирлерин боттандырып-бышаан, чеди чыл планының дөрткү чылында экономиканы хөгжүдеринге, чонуң чаагай амыдыралын болгаш культурлуг деңнелин көдүрүнге чаа чедиишкиннерни чедип алган. 1962 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының күүселгенинии түңнелдеринде дүтээнде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыпадыында ол дугайын чугаалап турар.

Продукция бүдүрелиниң чыл планын үзеттүр ажыр күүсеткен. 1961 чыл-биле деңнээрге, продукция бүдүрүп үндүрери баштайгы медээлер-биле алырга, 9,5 хуудаа өскен, оон иштинде бүдүрүглениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» болук) — 10 ажыг хуудаа болгаш хереглелдин чүүлдери («Б» болук)—7 хуудаа өскен.

Чеди чыл планының онаалгалары ажыр күүсеттинип турар. Эрткен дөрт чылдарның дургузунда үзеттүрүнүң иштем продукциязы чеди чыл планы-биле ол чылдарга көрдүнген 39 хуунуң орнунга 45 хуудаа көвүдээн. Дөрт чылдарга төлевилеттингеннигге бодаарга продукциязын 28 миллиард рубльге хөйнү бүдүрген. Үзеттүр бүдүрүглениң чыл планы иштинги-биле болгаш продукциязының эң чүгүлээ хемчилелиниң хөй нүрүзүнүң талазы-биле бүтү-де эвилелдешкен республикаларга болгаш бүтү-де экономиктиг районнарның совнархозтарынга ажыр күүсеттингеп.

Эрткен чыл-биле деңнээрге, үзеттүрүнүң түс-түс алырлары иштем продукция бүдүрелиниң мынчаар көвүдеткен деп. ТСЭ-ниң дыпадыында айтып турар: химия — 15 хуудаа, оон иштинде пластмассаларны болгаш синтетиктиг чүктерны — 17 хуудаа, кара болгаш өнүг металлургия — 9 хуудаа, одалга болгаш энергетика — 8 хуудаа, машина түзүү болгаш металл болбаазырадылгазы — 15 хуудаа, түзүт материалдарны — 9 хуудаа, ыяш, саазын болгаш ыяш болбаазырадылгазы — 6 хуудаа, чиик үзеттүр болгаш культура-амыдырал-га хереглээр чүүлдер — 4 хуудаа, аъш-чем үзеттүрүү — 9 хуудаа.

Эрткен чылын ыланган шойну 55,3 миллион тонналы, каныы — 76,3 миллион тонналы эвилдиргеп, прокатты 59,2 миллион тонналы, кан хоолайларны — 1126 миллион метрни бергеп, демир рудазын 128 миллион тонналы, нефтини — 186 миллион тонналы, галзы 75,2 миллиард кубиктиг метрни, хөмүрүү — 517 миллион тонналы казып үндүргеп, электри энергиязын 369 миллиард киловатт-шакты, минералдыг чемиичидилгелерни 17,3 миллион тонналы, кылмал болгаш синтетиктиг волокнону — 277 мун тонналы бүдүргеп, автомобиль покрышкаларын — 20,8 миллион кезекти, турбиналарны — 11,9 миллион киловатлыг, турбиналарга генераторларны — 11 миллион киловатлыг, солчулгалыг токтуң электри шимчедикчилерин — 25,1 миллион киловаттка белеткээн, металл кезер станоктарны — 176 мун кезекти, дарганнарга — тапчай бастырылга машиналарын — 33 мун кезекти, приборларны 1.525 миллион-рубльге, металлургия дериишкинни — 241 мун тонналы, химия дериишкинни — 263 миллион рубльге, магистраль тепловозларын 1.483 секцияларны, магистраль электровозларны — 617 кезекти, автомобильдерни — 578 мун кезекти, тракторларны — 287 мун кезекти, кодээ ажыл-агыйының бүтү машиналарын — 1.168 миллион рубльге, экскаваторларны — 17.1 мун кезекти бүдүрүп үндүрүпеп, саазынны 2,8 миллион тонналы, цементини — 57,3 миллион тонналы, ховей-саазын постерни — 4,9 миллиард дөрбелчин метрни, дүктен кылган постерни — 469 миллион дөрбелчин метрни, хемнирден кылган постерни — 485 миллион дөрбелчин метрни, торгу постерни — 787 миллион дөрбелчин метрни, хөм идиктерни — 456 миллион эжеште. бүтү-де хевириң шактарын — 26,1 миллион кезекти, радиоприемниктерни болгаш радиолаларны — 4,3 миллион кезекти, телевизорларны — 2,2 миллион кезекти, соодукчуларны — 838 мун кезекти, мотоциклдерни болгаш мотороллерларны — 621 мун кезекти, бажын эт-севин — 1,5 миллиард рубльге белеткеп үндүргеп, этти шупту (коң деңзи-биле) — 9,4 миллион тонналы, мал сарлаан шупту — 940 мун тонналы, суттен кылган продуктуларны — 9,3 миллион тонналы, хоюг чигирин шупту — 7,8 миллион тонналы, консервалары — 5,9 миллиард лаазалыг бүдүрүп үндүргеп.

1962 чылдың дургузунда машиналарның, механизмнерниң, аппараттарның болгаш өске-даа дериишкинниң дөрт мун ажыг чаа эң чүгүлээ хевирлерин, бүдүрүглеэн контрольдаарынга болгаш автоматчыдарынга хереглээр янзы-бүрү приборларның 1.300 хире чаа хевирлерин чогаадып кылган болгаш үзеттүр ажыл-агыйынга хереглээрэ-биле белеткээн деп, ТСЭ-ниң дыпадыынга демдеглеп турар. Продукциязының 900 хире оң чүгүлээ чаа хевирлерин бүдүрерин ССРЭ-де шинээдип алган болгаш бир дүтээринде-ле белеткеп үндүргеп. Оон-биле чергелештир эргижираэн конструкциязының машиналарының, дериишкиннериниң болгаш приборларының 350 хире аттарын чыл дургузунда бүдүрүглеэн казаан.

Дериишкинниң ажыглаары элээн экижээн.

Үлүс ажыг-агыйының бүтү алырларының бүдүрүглелериниге эрткен чылдың бүдүрүглениң эжиктериниң болгаш болбаазырангайларының талазы-биле 4.200 мун хире санаалдар киргеп. Шуптү 2.700 мун ажыг чогаадылгаларны болгаш рационализаторжу санаалдарны шингээдип алган, ол чорук чылга болган алырга, 1 миллиард 600 миллион хире рубльдың каминалазын берип турар.

Күш-ажылдың бүдүүлчүлүүн бедидериниң болгаш үзеттүр продукциязының бот-үнезин чингедиринин планы иштиги-биле чуртка болгаш бүтү-де эвилелдешкен республикаларга күүсеттингеп. Үзеттүрүге күш-ажылдың бүдүүлчүлүүн өзүлелиниң күсели-биле үзеттүр продукциязының немелде өзүлелиниң үштүн ийиин алган.

Бүтү үзеттүр продукциязының бот-үнезин чингеткенинден алдынган пландан артык камналга бир миллиард рубль хире болган. Бүдүрүглениң, сөөртүүлелериниң болгаш барган сарлыглазының өзүлелиниң түңнелиниде, бүтү үлүс ажыл-агыйына оруглаан оон мурнунда чылга бодаарга, чиик-биле 13 хуудаа хөйнү алган.

Төп статистика эргелелиниң дыпадыынга чугаалап турары болза эрткен чылдарлыкы шыкаап, 1962 чылда Совет Эвилели Америкалыг Каттышкан Штаттары-биле тайбың экономиктиг чарышка чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. 1961 чыл-биле деңнээрге, чонуң кижи санынга онаалтыр алырга үзеттүр продукциязының бүдүрүглеэн мынчаар өскеригеп: ССРЭ-де чонуң кижи санынга онаалтыр кан бүдүрери 6 хуу немей өскен, а АКШ-та оон бүдүрүглеэн бүдүн чартык хуу кыскырыпган, электроэнергиязының —ССРЭ-де 11 хуу көвүдээн, а АКШ-та — 6 хуу көвүдээн, нефтиниң — ССРЭ-де — 10 хуу көвүдээн, а АКШ-та — 0,5 хуу кыскырыпган, ССРЭ-де чонуң кижи санынга онаалтыр цементиниң бүдүрери 11 хуу көвүдээн, а АКШ-та—чүгле 2 хуу болган. Сөөлүү беш чыл дургузунда чонуң кижи санынга онаалтыр алырга, үзеттүр продукциязының немелде өзүлези ССРЭ-де 48 хуу, а АКШ-та—чүгле 8 хуу болган. Эрткен чылда ССРЭ-ниң үзеттүр продукциязының немелде өзүлелиниң үштүн АКШ-тың продукциязының барык-ла 63 хуузу болган.

«Кодээ ажыл-агый» деп болукте чугаалап турары болза, эрткен чылда бүтү кодээ ажыл-агый культуралыының тарылга шодлери 216 миллион гектар болган болгаш 1961 чылга удур 11,4 миллион гектарга көвүдээн. Тараа болгаш тараа-бобы культураларының тарылга шодлери 1961 чылда 128,3 миллион гектар турганынга удур 135,9 миллион гектар болган.

Чүрттүн колхозтары болгаш совхозтары чернинг ажыглаары эжиктер херекке үлүг базымны кылганнар. Эрткен чылда сиген тарылгазының шодлери 8,8 миллион гектарга, аңдырган арыг черлер — 8,7 миллион гектарга болгаш суда тарылгазы—4,6 миллион гектарга өөскээн.

Чүрттүн оң үлүг кодээ ажыл-агыйлыг районнарынга агаар-бойдустуң тааржы чок байдалдары тураажок, тараанын ниити чыыдазы 9 миллиард пуд болган. Бистин чүрттувус ол хире санныг тарааны кажан-даа ажаан албайн келген.

1962 чылда күргне 1961 чыдыынган хөй тарааны, тарымал тоорүкту, ногаалларны, кат-чимистп, оон иштинде виноградты, шай бүргүзүп садып алган.

1962 чылда мал ажыыны үлам ынай хөгжээн. Эрткен чылдың дургузунда ажыл-агыйларның бүтү категорияларынга мыйыстыг бода малдың баш саны 4,7 миллион, оон иштинде саар инектерниң—1,6 миллион башка немей көвүдээн. Хавалларның баш саны 3 миллионга, хой болгаш ошкуунуң—1,8 миллионга немей өскен. Бүдүрүглениң өзүлезинге үндезилээш мал ажыыының продуктуларын садып алыры өскен.

Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарының дургузунда транспортуп бүтү хевирлериниң чүк сөөртүлгезин од чылдарда чеди чыл планны ёзугаар 29 хуу көвүдээнин Төп статистика эргелели айтып турар.

Электровозче болгаш тепловоз сөөртүлгеличе шилчиткен демир оруктарының узун дурту чылдың төнчүзүнде 52 мун километр болган.

Күрүлелиң капитал салыышкынарының күсели-биле 1961 чылдыындан хөй чаа кол фондуларны ажыглалга киргеннин Төп статистика эргелелиниң дыпадыында чугаалап турар. Эрткен чылда үлүс ажыл-агыйының бүтү алырларынга үлүг будүрүлге күчүлерин ажыглалга киргеп. Күрүлелиң 800 чыгаа чаа үлүг үзеттүр будүрүглелери, а ол ышкаш ажыллап турар будүрүглелерде хөй санныг чаа цехтер ажыглалга киргеп.

Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда күрүне планын ёзугаар боттандырган капитал салыышкынарының хемчээли 107 миллиард рубль, азы чеди чыл планы-биле ол чылдарда көрдүнгенинден барык 6 миллиард рубль хөй болган. 1962 чылда чүдүрүп күш-ажылдың будүрүкчүлүү 6,5 хуу өскен.

Эрткен чылда ССРЭ-ниң национал орулгазы, башгайгы сан-медээлерни ёзугаар алырга. 161,5 миллиард рубль болган болгаш деңнештирген өртектер-биле 1961 чылга деңнээрге 6 хуу, тодаргайлаарга, 9 миллиард рубльге көвүдээн. Ажылчы чонларның бүтүүр оруглаары эрткен чылдардагызы шыкаап база чайгылыг чокка өскен. Чон хереглелдиң ниити фондуларындан—үлүс өөредилгезинге, медицина хандырылгазынга, социал хандырылгага база ажыы-бүрү төлевирдерге болгаш чиңгелдерге 1961 чылда 26,4 миллиард рубльге удур 1962 чылда 28,4 миллиард рубльди алган.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаачыларның чылда оруглаан санга 68 миллион 400 мун кижи болгаш, чыл дургузунда 2 миллион 600 мун кижи, азы 4 хуу көвүдээн.

Төп статистика эргелелиниң дыпадыында оон ынай деңгелеп турары болза, 1961 чыл-биле деңнээрге түрмектеп салар бараан саарылгазының хемчээли 6,1 миллиард рубльге, азы деңнештирген өртектер-биле алырга, 6 хуу көвүдээн. Дашпыкы чүрттар-биле Совет Эвилелиниң дашпыкы садыының чедиишкининиг хөгжүүрү үргүлчүлеп турган. 1962 чылда дашпыкы садыг саарылгазы 11,8 миллиард рубль болган.

Совет экономиканың үлам ынайгы хөгжүдези, бараан саарылгазының болгаш чонга дуза көргүзер чүүлдериниң хемчээлиниң калбаргаңы, а ол ышкаш ажаалга кассаларында салыышкынарның өзүлдези эрткен чылда үлүс ажыл-агыйынга акша эргилдезинин быжыг турушгуун болгаш рубльдиң ролюнүн бедидерин хандырган.

Үлүс өөредилгезинин, эртемнин болгаш культураның талазы-биле чедип алдынган чедиишкиннерин дүтээнде чайыннанчак санаарны Төп статистика эргелели айтып турар. 60 миллион хире кижи—чүрттүн бүтү чонунуң дөрттүн бир кезиниден хөйү—өөредилгезинге ажыы-бүрү хевирлериниде хаара түттүнгеп. Эртем албан чергелериниде, даады өөредилге чергелериниде болгаш өске-даа организацияларда ажыддан турар эртем ажилдакчыларының саны 1962 чылдың төнчүзүнде 450 мун ажыг кижи болган.

Эрткен чылда чүрттүлгө болгаш культура-амыдырал түзүүн үлүг хемчээлдерге боттандырган. Хоорайларга болгаш ажылчын суурларга ниити шолу 81 миллион дөрбелчин метр ажыг чүрттүлгө бажыңнарын, тодаргайларга чазагайжыды түткен 2 миллион ажыг чаа квартираларны ажыглалга киргеп. Оон аңгыда кодээ чергелерге колхозчулар болгаш интеллигенция күрүне болгаш колхоз чээлиниин дузазы-биле 450 мун хире чүрттүлгө бажыңнарын түткен. Эрткен чылда чүртка 12 миллион хире кижи чаа квартираларны алган, а ол ышкаш боттарының чүрттүлгө байдалдарын эжиктеп. Чүрттүлгө түзүүн хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң сураглыг шиитпирини хүлээп алдынганының соонда эрткен алды чылдарның дургузунда, тодаргайлаарга 1957 чылдың январь 1-деп 1963 чылдың январь 1-ге чедир хоорайларга болгаш ажылчын суурларга 12 миллион квартираларны, а кодээ чергелерге — 3,8 миллион ажыг чүрттүлгө бажыңнарын түткен. 75 миллион хире кижи, тодаргайлаарга бистин чүрттувустуң чонунуң үштүн бир кезин чаа бажыңнарже көжүп киргеп болгаш боттарының чүрттүлгө байдалдарын эжиктеткен.

Чырыдыышкын, культура, эртем болгаш кадык камгалал албан черлериниң түзүүнге күргнеинин капитал салыышкыннары өскен.

Чыл дургузунда Совет Эвилелиниң чонунуң саны 3,3 миллион кижиге көвүдээн болгаш 1963 чылдың январь 1-де 223 миллион ажыг кижи болган.

Чыл планының күүселдезиниң түңнелдери ССРЭ-ниң экономиказының болгаш культуразының чайгылыш чок өзүлдезиниң дугайын хереглеп турар. Эрткен чылда совет үлүс Коммунистиг партиязының үлүрүлгазы-биле коммунизмниң материал-техниктиг базазын түргүзар херекке үлам ынайгы базымны кылганын ол түңнелдер көргүзүп турардыр.

(СЭТА).

УДУРТУКЧУЛАРНЫ ДҮҮРЕТПЕЙН ТУРАР

Баа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунуң ажыл-агыйының четпес талазынга хамаарышкан каш одуругларны киирер бодалым. Бо чылын мал кыштаглаашкыны ында куду деңнедир тургустунган. Сиген кезилдезинин үезинде ажылды багай организастаалыңдан сиген белеткээр план чейир күүсеттинмээн. Белеткеттинген сиген ам шуут төнген, мал чер оъттап турар. Тараа саваның чоп ажыглаваанынган болдугнеп эвээш саван харга бастырган, бүтүү «остин» калган. Чедер-Аксында бруцеллёзтуг 200 ажыг баш саар инек кажа чогундан чер хонуп, ара салып чорун турар. Колхозтуң инек кадарчылары В. Мартаң, Ч. Карашпай, Е. Баа-Хөө, Д. Дээскинчек боттарынга домейлешкен чүве дег, кадарган инектерин ховуже сүрүпкеп, аалдарында шолаан олурарын, зоотехник аш Дагба биле мал эмчизи Намзырынын мал ажылынче сагыш салбайн, дүүревейн шолаан чорун турарын көргеш, кижинин сагыжы варыыр. Бо эштериниң арын-бүүрү кайдал?

Колхоз 847 тонна эки шынарлыг кыыл-тас үрезинин тарылгага белеткеп урган. Багай ажаалдының түңнелинде 170 тонназы изип, үрезинге хереглээр үнезин чидирген. Агрономнар Дарымажа болгаш Кыз-оол ол изип баксырааң үрезинии кургадып сайгарар хемчээн албайн турардар.

Д. ДАМБЫЛЫ.

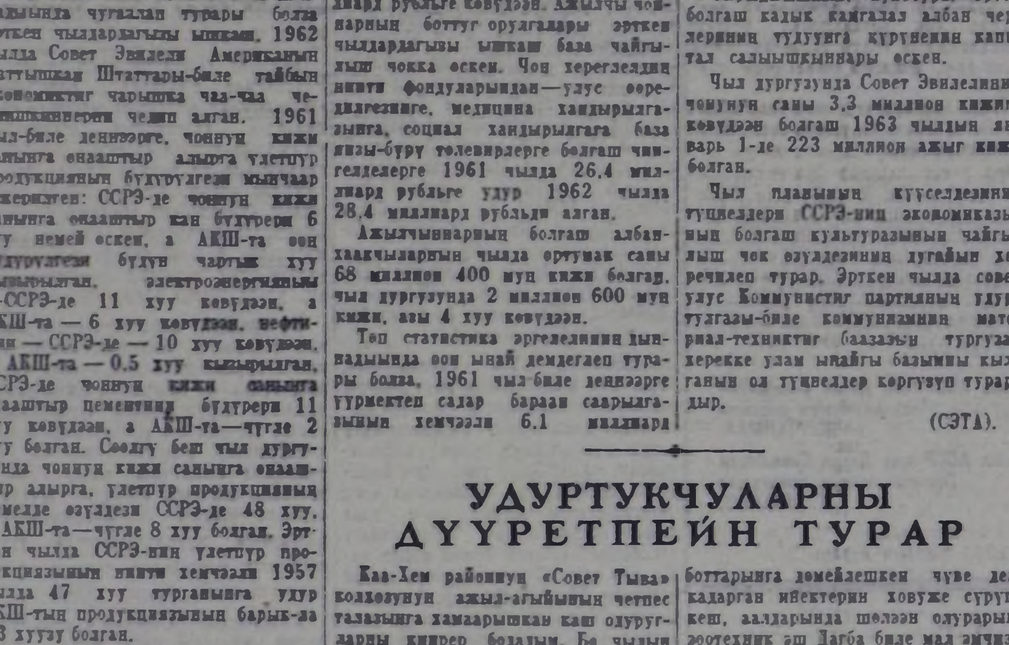

★ ★

ЛЕНИНГРАД. Далайның садыг өртээлимде ышкы эжиидиримишкин түлүмтөп турар. Деш чардырар күчүдүг парахадтар Невазың эриктеринче судноларны эдертпээ чорун турар. Өртээлдиң 1-ги районунуң коллективи улуг кедүрүүшкүн-биле алнындан турар болгаш чыл планын хуусаа бетинде үүсеткен. Ам ында Куба республиказынга чорудар машиналарны болгаш дериишкиннерни чүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: Куба республикага чорудар машиналарны «Касимов» деплоходта механизастыг чүдүрүп турарлы.

Фото И. Баранивтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

★ ★

Кызылдың янзы-бүрү бүдүрүшке, албан, организация черлериниң хөй-хөй ажылчымнары болгаш албан-хаачыларыы ажыл шагы төнери-биле-ле аныяктарның кезээки школазынче далаштыг чоруп каарлар. Чырыткылыг келир үевис — коммунизм үезинде чурттаар болгаш ажылдаар дээн мзиг күзелдиг кижилерниң мурнунда яал сорулга—өөредилгени, билиг мергежилии бедидери боп турар.

ЧУРУКТА: Кызылда аныяктарның кезээки школазының 10-гу классының өөреникчилери (СОЛАГАЙ ТАЛАДАН ОҢ ТАЛАЖЕ): горпода электрик Владимир Мельников, Тываның комплексилиг экспедициязының лаборантызы Генадий Курбатский болгаш коммунистиг нүшаажылдың шалыпчызы, «Тыва тудуг» трезинниң эптенчизи Владимир Удуракин олар химия кичээлинге лабораториялыг ажылдар үезинде.

Фото В. Чапайкинниң.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң ССРЭ-ниң экономиказының хөгжүдези болгаш үлүс ажыл-агыйынга партийни удуртулганы эде тургузарының дугайында докладтың база бо айтырыг дугайында аш Н. С. Хрушевтуң илеткелин «Найырал» совхозтуң ажыл-ишчилери, бүтү коммунистери бир ап-сеткилдиг хүлээп алган.

Совхозтуң партия комитединиң бүтү коммунистериниң хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдери болгаш совхозтуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, совхозта ажыл-агыйының байдалын шүгүмчүзелчи ёзу-биле көрүп, четпестерни үзуткаарының талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылган.

1953 чылда совхозтуң девискээринге турган Чаа-Хөл районга 4638 га тарылга шолдуг турган болгаш күрүнеге 190 тонна эът, 24 тонна дуң, 342 тонна сүт дужаап турган болза, үүрмек, экономика талазы-биле кошкак колхозтарны каттыштырганының соолунде 1960 чылда 1784 тонна тарааны, 611 тонна эътти, 422 тонна сүттү, 64 тонна дуңгу бүдүрүп турар апарган.

Партияның хөй бүрүде салыышкынының ачызында 1962 чылда совхозтуң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин: тарааны 5 катап, эътти, дуңгу, сүттү кайызын-даа бир ажыг катап көвүдеткеннер.

Ажыл-агый бүрүзү эрткен чылдың түңнелдерин ханы анализтеп, четпестерни болгаш оон чылдагаанныры илередип, тарааны, эътти, сүттү болгаш кодээ ажыл-агыйның өскедаа продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринин талазы-биле совхозтуң тускай артемниглери, коммунистери эрткен ажыл-агый чылының чамдык түңнелдерин үндүрген.

Бистин совхозтуң мурнакчылары — саанчылар Үйнукпан, Ошпар, Артыш, Норжунмаа, Дукур-оол, Ч. Ламдың, Н. Чыртак олар инек бүрүзүнден 1600—1828 кг сүттү саап алганнар. Хойжулар Мимчит-оол, Ойбаа, Сертип, Алдай олар хой бүрүзүнден 3—4 кг дуктуг кыргып ап, Кечилек, Ойбаа, Балчый, Дойдаа, Дагба олар төрүүр 100 хойга онаалтыр 95-тен 116 чедир хураганны ап турда, совхоз нинтизиниге бир инектен 1274 кг сүттү, хой бүрүзүнден 2 кг дуктуг ап турар чорук совхозка кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге бар курлавырларны болгаш аргаларны долузу-биле ажыглавайн турарын хереченип турар.

Бүдүрүп турар продукциязын ботүнези бисте ам-даа улуг, харын-даа чамдык продуктуларны ерулга чок, карыгалыг бүдүрүп турар бис.

Чижээ, бир центнер ногаанын ботүнези планда көрдүнгени 6 рубль турда 24 рубль болган. Бир центнер хаван эъзин 82 рубль 08 копеекке бүдүрер турган 109 рубль 50 копеекке бүдүрген ийикпе 21 рубль 37 копеек карыгалыг болган. Бо ышкаш байдал сүт бүдүрелиниде база бар болуп турар.

Мал ажылынга кижилерни ажа шилип албаанындан, чамдык тускай артемниглерниң харыысалга чок ажылдааны-биле эрткен чылын 145 баш бода мал, 1874 баш хой, 227 баш хаван янзы-бүрү чылдагаанныңдан өлүп хораан. Бир эвес ону олурбаан болзувусса бодуун саналга ёзугаар алырга безин совхоз 127600 кг эътти күргнеге немей киирип болур турган, азы 83 мун хире рубльдиң оругазын чедир албаан.

Бо бүтү бар курлавырларны лоздур ажыглаар даап, илереттингеп четпестерни бо чылын каталтавайн турган, 1963 чылда 800 тонна эъттп. 770 тонна сүттү, 80 тонна дуктуг бүдүрүп, күргнеге дужаар болгаш тарылга шолун 17560 гектар, оон иштинде кукурузаны 2800 га чедирер деп харыысалгалыг сорулганы совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салып алган ажылдап киришкеннер.

Бо сорулга-биле совхозтуң тускай артемниглериниң, коммунистериниң санал-оналын барымаалаашкын, совхоз бо чылын үш сүт-бараан фермазынга механизастаан саалданы турган, хаван фермазын механизастаар, 3 черге ханы кудуктарны казар. Ол ышкаш Шанчы бригадазының планын цементилээр, ана чер ажылының бедик культуразы даап демиселир бригаланы организастаар. Часкы тарылга, дужуут ажаан ажылышкын үезинде бригадаларга техниканың бодуун септелгезин кылыр звеноларны тургузар.

Мал-даа, чер-даа ажылынга чаа мурнакчы аргаларны пенгереткен кижилерге немелде төлевир баар, шаннаш мактаар хемчегларни алыр.

Ол ышкаш эът, сүт, дук бүдүрерин, төрүүр 100 баш малга онаалтыр чаш төл камгалап алырын малчын бүргүзүнге чедир планнаар, ол планнарны ажыр күүсеткеннерге немелде төлевир баарын бо чылын ыяавыла амыдыралга боттандырар.

Бо бүтү хемчеглер болза, чеди чылдың бешки чылы — 1963 чылда эът, сүт, дук, тараа бүдүрерин дыка көвүдедир болгаш ону бүдүрелиниң бот-үнезин чингедир арганы биске баар. Ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү элээн бедидер.

Салдының сорулгаларны төлептинг күүседир даап ам чорудар хемчегларни ажыл-херекке боттандырар төлээде, хамыктын мурнунда кижилер ортузунга партийни-политиктиг, организакчы ажылдарны күштелдирер, кижи бүргүзүнүң ажылга харыысалгазын бедидер болгаш оларның ажылга бот-идепкейлиг чорууң бедидери совхозта бүтү хөйниити организацияларының, тускай артемниглериниң, бүтү коммунистериниң эң кол сорулгазы болуп турар.

Р. ХУНАЙ-ООЛ,
совхозта партком секретары.

Кезээде мурнуку одуругда

Бир дугаар АТК-ның партия бюрозунуң секретары Н. Е. Лобачевтан: «Силериң коллективиңерде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының мурнуку одуруунда ким чоруп тур, силер кымны өскелерге үлегер-чижек кылдыр көрүп турар силер?» деп айтырарывыска, үр-даа бодаваайн мынчаар чугаалап эгеледи:

— Өскелерге үлегер-чижек болуп, ак-сеткилдиг ажылдап турар кижи—бистиң ёзулуг орук айтыкчызы шолбалыыс чоланчы-коммунист Семен Григорьевич Пономарев ийин. Семен Григорьевич бистиң организациявыска ажылдап келген он чылдарының дургузунда кезээде мурнуку одурутга чоруп, чаа депшилгелиг чүүлдериниң эгелекчизи болуп келген.

АТК-да мурнакчы чоланчылар хөй. Ам алды чоланчылар чеди чыл планын удавас күүседир чоок-бүүлаанныр, а С. Г. Пономарев чеди чылдың онаалгазын эрткен чылдың сентябрьде-ле, үш чыл тос айлар дургузунда күүсеткен.

Коммунист С. Г. Пономарев чүгле күш-ажылга төлептинг үлегер-чижекти көргүзүп турар эвес, а хөй-ниити ажылларының идепкейлиг киржиичизи кижи—деп, парторганизация секретары чугаалады.

С. Г. Пономарев—бистиң чүрттувустуң миллион-миллион кижилери мышаан бөдүүн совет кижи. Оон дөвүү намдары бөдүүн. Целиноград хөвүларының тараажызының оглу, ол алды харлыынаан өгелеп ажылдап, кижиниң аас-кежиин чүгле күш-ажылда деп чүвени көрүп келген. Билиг дээш чүткүл, хып дээн чалыы назын оң сес харлыында-ла күш-ажылчы кедилиг орукту шилип алырынга аңаа дузалаан. Башгайгы, эң-не берге рейстерни аныяк чоланчы тайгада мыш белеткээр участоктуң кадыр-берт оруктарынга эртиртеп. Ада-чүрттүң Улуг дайынының фронтуларынга С. Пономарев дайынчы машинаның командири болуп, амыдыралдың кадыг-берге школазын эртнеп. 1944 чылдың тывалелиг шавар калдаашкыларының хүнеринде дидим дайынчыны танк учулашкынче өөредип чоруткан. Ийи чыл өөредилгениң түңнелинде ол танк башкарарының кайгамчыктыг мастери апарган.

Семен Григорьевич шеригден халажып келгеш дыштанырын-даа болдавайн, дораан-на бүдүрүлгеге келгеш, дайынга үредегттирген ажыл-агыйны катап тургузарынга идепкейлиг киржип эгелээн.

С. Г. Пономарев ам № 1 АТК-да он чыл ажылдап турар. Оон план күүсеткейн барганы айы мырыңай чок. Оон ажылында кандыг-даа чажыттар чок, ынчалзажок Семен Григорьевичиниң мергежилиниге чоланчы бүргүзү алаарган болур. Рейс бүргүзүдеп ээп келгеш ол машиназын өчезинге чедир хынаап көрбээн шаанда черле чорбас.

«Машинадың камна, аңаа ынакшы, ол сени кагбас» — Семен Григорьевичиниң баштап турар коммунистиг күш-ажылдың бригадазының чоланчыларының бирги чагыы ол. Бригаданың бүтү-де он бир чоланчылары ол чагыгны ыңгыы күүседип, оларның кижи бүрүзү, автоаңыл-агыйның коочун чоланчыны Ооржак Карашаа-даа дижик, азы Ажиев үш алышкылардаа дижик, планны ажыр күүсеткейн баар ай черле чок.

— Кайы бригаданың машиналары ий-не эки камналгалыгын? Азы айда муң болгаш муң ажыг литр бензин камналгазын бергенил — деп автоажыл-агыйның септекчи ажылчын бүргүзүдеп айтырып болур силер. Пономаревчулар — деп чүгле чаңгыс харыы дыннаар силер.

Эрткен чылдың дужуут ажаалгазының үезинде С. Г. Пономарев Тывага бир-ле дугаарында тараазы автопоезд-биле сөөртүр арганы ажыглаан. Оон үлегери-биле чоланчылар чаа арганы пенгеретпеннер. Чоланчы Пономаревтуң өгелекчи чоруу-биле дыка хөй немелде тонна тараа сөөртүнген.

Төрээн чүрттүнүң патриоду, арыг ак-сеткилдиг кижи — С. Пономарев кажан-даа эвээш ажылдаан хөйну алырын, «ажыктыг» рейстерни дилеевейн чораан. Ону АТК-ның планы, коллективтиң сорулгазы дүүредип чораан. Ажылчын арын-бүүрүн чидирген, белеп арга-биле хөй конча тыварын орааладыр ийи-чанчыс кижилерни С. Пономарев бодунуң ажыл-херектери-биле, сөзү-биле соңгалап чаңчыккан. Чалгаалаарны, арагачыларны чөнүүр-биле шүгүмчүлеп турар ооң чидиг чугаалары хураддарга чаңгыланып, ак-сеткилдиг ишчилериниң ат-аларын көдүрүп турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазының удуртукчузу, № 1 АТК-ның чоланчызы, чеди чылдың шалыпчызы, бөдүүн совет ажылчын — патриот Семен Григорьевич Пономаревтуң портреди бо-дур.

А. ЛЕПЕШКИН.

Тудугларны дүргедедир

Барыын-Хемчик районнуң «Кара-Хөл» колхозу эрткен чылын тудуг планын күүсетпээн. Четче кыдыымаан, 2—3 чыл болган тудугтар чер болганда бар. Боом-Алаанда кыжын ферма турар кыдыр улуг инек каһаалын, ээвээ каш чүрттүлгө бажыңнарын тудуг бригадазы 1961 чылда тудуп эгелээн, ынчыг-даа болза амыдыгга чедир доозаваан.

Бирги хойжу бригаданың төвү —Ооначыда 2 өрээл чүрттүлгө бажыңының тудуу ам-даа доозулбайн турар. Тудуг бригадазы хову турлаавда чунар бажынны 1961 чылда тудуп эгелээш, 1962 чылда тудуп доозган аттыг болган. Ынчыг-даа болза, ол тудуг амыдыгга чедир ажыглалга кирбээн, чүге дизе, ында печка салдынмаан болгаш ону чылыгдаваан.

Д. САЛЧАК.

Бирги чартык чылды түннеп тура...

1962—63 өөредилге чылының бирги чартыы доозулганы-биле хол-баштыр, өөредилге чылының эгезинден бээр республиканың школаларынга чоруттунган өөредилге-кижизидилгелиг ажылларның байдалдарын чугаалажыры эргежок чугула. Өөреникчилерни амыдыралга ажыктыг күш-ажыл кылырынга чанчыктырар, оларның нинти болгаш политехниктиг билиглерин бедидер, эртемнерниң үндезиннерин эки шингээдип алган кижилерни школалардан белеткеп үндүрер, аныяктарны күш-ажылга ынак кылдыр кижизидер— кол соруглары школаның амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар дугайында Хөойлу салган.

Бо соруглаларны күүседир дээш бистин республиканың улус чырыдыышкынының ажылдакчылары хөй-ниитиниң идепкейлиг киржилгезинбиле эдээн чедиишкиннерни чедип алганнар.

Бодунуң класынга болгаш башкылап турар эртемнерниге чүе хуу өөредилгени чедип алган башкыларның саны эртекен өөредилге чылында турганынган ам бисте көвүдээн. Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сес чыл школазының тыва дыл башкызы А. А. Оюн бирги чартык чылда ол эртемге 5—8 класстарга чүс хуу өөредилгени чедип алган. Башкылал ажылынга чаа-чаа аргаларны, чижээ, кичээлдин тодаргай план ёзугаар солуп, бодамчалыг кылдыр эртнерни, өөреникчи бүрүзү-биле сеткил хайнышкынныг чугаалажып, оларның частырыгларын сонгаарлатпайн эдип-чазап, билири — эш Оюнның ажылының эки аргазы ындыг. Аныяк башкы Иргит Балдар-оол— Тээли 11 чыл школазында 5—6 класстарнын оруе дыл башкызы. Кичээлдиң эргижирээн хевиринден ол өйтелап, дыл башкылаашкынының мурнакчы аргаларын дилеп тып, ажыглап турар, ынчангаш оон кичээлдери солуп, өөреникчилерниң шингээдип алырынга чиик.

Республиканың улус өөредилгезинин ажылын экижирериге идепкейлиг киржин, өөредилгеге эки түннелдерни көргүскен башкыларга И. В. Селинаны, М. С. Гуркованы, М. П. Ермишкинаны, В. К. Богатованы, И. С. Маслованы, А. Б. Маскырыны, А. Т. Арапчорну болгаш өскелерни-дээ адап турар бис.

Школа дугайында Хөойлуну амыдыралга богданыпар, ылаңгыя эртемнерни бедик идей-политиктиг деннелге эрттирер талазы-биле чедип алган чедиишкиннериниз бар-дыр, ынчалза-дээ улус чырыдыышкын органнарында болгаш школаларның ажыл-чорудулгазында четпестерни айтыр херек.

Республикада эң-не хөй өөреникчилерлиг, улуг районнар — Чөөн-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң база Кызыл хоорайның школаларында өөредилге хуузу бирги чартык чылда эң-не куду болган. Оон кол чылдагааны болза, ында хөй-хөй башкылар башкылаашкынның методиказын ам-даа көшкак билириндең, чамдык таварылгаларда, кичээлдерни тодаргай план чок, эренгейлеп эрттирин турарындан хамааржыр. Эге класстарның чамдык башкылары уругларның психологтуг онзагай аажы-чаңын билип алырынче кичээнгей сазбайн турган.

«Мээң өөреникчилерим арифметикага, орус болгаш тыва дылга багай өөренип турар, оны чок болдурар дээш черле чүнү кылза эки чоор?...» деп, чамдык башкыларның бергезинин, айтырыг салып турганын дыннап болур. Бирги чартык чылда бо үстүнде эртемнерге чедип муң ажыг багай демлектер бар болган. Бодап көрүңерлең, бо даарге эвээш эвес сан-түн-дур, ол сан-түннер бистин башкыларывысты шыпкыны боландырар ужурлуг. Бо чогеннгиг түннел чүден болганын? Чүнүң-даа мурнунда, кошкак өөреникчиге онзагай сагыш салбайн келгенин, оларга дузалаар ажылды хүнден хүнче сонгаарладып турганын маңаа бүрүү шавар херек. Ылангыя Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның улус өөредилге кылдыстери (эргелекчилери эштер Даржаа, Шагна) кошкак өөреникчилер-биле ажыды школаларга суда организастан, башкылардан, школалар улуттукчуларындан негелдени кошкаткан турган.

Хүн-бүрүнүң негелдезин, даандырган ажыл-херектиң күүселдезин хынаарын бо районнар боттарының чугула соруглагары кылдыр санаар ужурлуг.

Математиканга багай демлектерниң көвүдеп турарын ам көрээл. Ямызбүрү бодалгаларны дүрген, улуг бергедээшкин чок бодаарынга, аас-биле санажылгалар кылырынга өөреникчилерни мергежилдин-биле өөретпейн, санажылганың тывынгыр, чиик аргаларын өөретпейн, амыдыралда болуп турар болуушкуннарның үжүр-утказын тодаралып турар чурагайларны билдилиг ажыглавайн турары арифметиканы шингээдип алырынга моонгактап турар. Арифметиканга таварышып кээр ындыг бергелерни аяын эртер талазы-биле улуг арга-дүрүмнүлгени иеоннеп алган Днепрге областың башкыларының ажыл мергежилин өөренири чугула.

Чүгле бо эртемнерге эвес, а төөгү, география, политиктиг билиглерниң үндезиннери дээн ышкаш эртемнерге багай өөренгеннер база-да бар. Школачыларны марксизм-ленинчи өөредилге-биле чепсегдээр дээш, амыдырал-биле улам-на чоок харылаштырар дээш бо эртемнерге башкылаашкынны экижирер, олче кичээнгейни улгаттырар херек.

Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга ниити четпестер болза, өөреникчилерниң ийи чылчылар болуп артарынга база-да улуг хамаарылгалыг. Оон харааны-биле бир класска ийи чыл өөренип турар кижи амыдыралдан чыдып каап, харын-даа школага шуут өөренместей берип болур. Ону чок болдурары— бүгү школаның, ында комсомол, пионер организацияларының бир чүгула соругазы болур.

Мындыг тодаргай чижектиг ан көрээлиңер. Өөредилге чылының эгезинде республиканың школаларында 40315 өөреникчи хаара туттунган турган болза, бирги чартык чылдың түннелинде 110 кижи кандыг-даа онза чылдагаан чокка школадан үнгеннер. Оон иштинде: Барыын-Хемчиктен 21, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Тандыдан 19—19, Тес-Хемден 14 кижи. Бо районнарның школаларында өөреникчилерге немедге чемгерилгени үзүктелдирип, ырак черлерде чуруттап турар уругларны школага чедирерин организаставайн турган болган 1962 чылда көрдүнген, бүгү-ниити өөредилгезинин акша-хөрөнгизин чылдың сөөлгү дөрт айларында чөптүү-биле четче ажыглаваан. Оон хараазы-биле материалдыг дузалакчы берип болур өөреникчилерге ой-шаанда дуза бербейн турган таварылгалар Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның школаларынга тургудаан.

Ам үшүү уллуунуң баштайгы айы төнүп турар. Ол үеде уругнар арткан ийиги үлүдүнда өөренгенин катаптавышаан, чаа-чаа темаларны өөренип, үлам-на бурунгаарлап бар чыдар. Ол, башкыларның ажыл планын болгаш бистин өөредилге программавые ёзугаар боттанып турар. Оон-биле кады, башкы бүрүү бирги чартык чылда оон башкылап турар классынга кандыг четпестер турганын, ону ам канчаар үзүткен чок кылырын боданыр херек. Өөредилгенин хүн бүрү чорудулгазынга быжыг харылзаа чокта, өөреникчилерге быжыг болгаш ханы билиг бердинмес. Ынчангаш башкы бүрүзүнүң соругазы—арткан ийиги чартык чылга класынга өөредилгенин бедик деннелин чедип алыр дээш болуунуң ажылын ыяш организастаары болур.

М. ДАМДЫНЧАП,
Тыва АССР-нин Чырыдыышкын министриниң орлакчызы.

Немец-фашистиг аг-шеригни Волгага чылча шапканының 20 чыл болурунга

ӨЛҮМ ЧОК АЛДАРНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

Шиш-баштыг кожагар сувургалардыг чараш кызыл туйлёу бажын муң-муң совет хамаатыларга болгаш даштыкы туристерге билдингир. Волгага улуг тулчуушкун-биле холбашкан материалдарны делгеп көргүскен Бүрүнениң камгалал музейинге баарын Волгоградка келген ынжы бүрүзү бодунуң хүлээлгези деп санап турар.

Парлалганың Чаа чүүдер агентилелиниң корреспондентизи совет болгаш даштыкы хөй-ниитиниң сонуургап турар айтырыгларын харылап бээрин музейниң директору. Адыгүрүүн Улуг дайынының киржикчизи Григорий Денисовтан дилээн.

* * *

Музейни организастаалының төөгүзү, улуг тулчуушкуннуң киржикчилери болган Волгоградтың чурттакчылары орта канчаар киржин турарын, эң-не солуң экспонатты кым бергенин чугаалап берип көрүнерем.

— Бистиң музейивис 26 чыл иштинде—1937 чылдың январьдан бээр туруп турар. Шаанда ону Царицынның камгалалының музейи деп адап турган чүве. Музейниң экспозициязы 1918—1919 чылдарда ак-гвардейжи аг-шеригден хоорайның маадырлыг камгалалынга тураскаадтынган турган.

1942—1943 чылдарда немец-фашистиг эжелекчилер-биле тулчуушкуннарның үезинде музейниң бажыны үрелген турган. Гитлержи аг-шеригни чылча-шапканының соонда удаваанда ону катап тургузуп эгелээн. 1948 чылдың июньда музейни көрүкчүлерге ажыдып берген.

Совет улустуң болгаш оон армизының Волгага тулчуушкунга көргүскен улуг эрес-маадырлыг чоруунга тураскаадтынган чаа экспозициязы ынчан тургузуп кылган. Экспонаттарны чыырынга хоорайның партия болгаш совет организациялары, хөй-ниитизи болгаш ылангыя тулчуушкуннуң киржикчилери идепкейлиг киришкен. Хоорай Советиниң күүсекому даштыкы чурттарлан маадыр хоорайга берген белектерни музейге дамчыдып берген. Трактор заводунуң болгаш өске-даа бүлүүлгелериниң ажыдчыннары дайынның чылдарында оларның бүдүүрүп турган продукцияларының хевирлерни, а ол ышкаш улусчу ополченниениң түгүн бергеннер.

Хоорайның камгалалынга киржип турган судноларның — капонер хемелериниң, куяк катерлериниң, пароходтарның модельдерни (хевирлерни) Волганың сугжулары кылып берген. Ол судноларны болза дайынның чайчаспар чок боолаашкын болгаш бомбалаашкын болуп турда-ла хемнин ынай-бээр кежерин хандырган турган.

Дыка хөй өртектиг экспонаттарны, ёзулуг төөгүлүг документилерни улуг тулчуушкуннуң киржикчилерни музейге белек кылдыр бергеннер. Совет Эвилелиниң Маадыры, ам Киевте фабрика директору Василий Зайцев биске болдунуп снайпер (мерген адар) ланчыызын белекке берген.

Ленинградтың медицина-музейи хоорайның кудумчуларынга болгаш тулчуушкуннарга маадырыыы-биле мөчээн гвардейжи дивизиязының командири генерал-майор Глазковтуң шинелин чоруткан. Ол шинельде 100 ажыг оък деген ойбак бар.

Тулчуушкуннуң киржикчилериниң бирээзинден харылзаачы Матвей Путиловтуң эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында хол-биле бижээн хүүлүстүң ол-ла болуп алган бис. Аажок аар балыглаттынган турган. Путилов үзүлген демир уязыныың уштарын диштери-биле тудуштур ызырып, полк-биле харылзааны ындыг янзы-биле катап тургускан.

Немец командызалдың 1940 чылдың декабрьда Цөссен хоорайга (Германия) «Барбаросстуң» планын белеткеп турган үеде чоруткан шериг оюнун чүрүп бижээн бижикти дайынга туттурган немецтер лагерьлеринин начальниги турган кижиден музей алган. Ол бижикти гитлержи аг-шеригниң болүүлээшкининиң командылакчызы турган генерал-фельдмаршал Паулюс 1946 чылда боду кылган.

Амгы үеде музейде он-он муң экспонаттар бар болуп турар. Оларның аразында хөвар төөгүлүг документилер, фотографиялар, туктав. Совет Армиязың алдаржаан дайынчыларының болгаш командирлериниң хуудагы чепсектери база эт-херекселдери, шапналдар, Волгага тулчуушкуннарның үезинде үндүрген солуннар болгаш хуудустар бар.

— Чаа экспозицияның чугула кандыг кезектери барыы?

— Экспозицияның үш залдарда белеткеттинген болгаш мындыг темабиле ажыттынар: «Фашистиг Германияга удур Совет улустуң Адыгүрүүн Улуг дайынының эгезээни. Коммунистиг партия — гитлержи эжелекчилерни тинээр дээш демиселдиң сорук киприкчизи болгаш организакчызы. Хоорай дайынның баштайгы үезинде (1941 ч. июнь—1942 ч. июль)».

Хөй санныг документилер болгаш материалдар фашистиг Германияның шөлүү (ам В. И. Ленин аттыг шөлдүү) мурнунга көргүкчүлер дыка үр магадап турарлар, ол болза хоорайны үрээнинин коргунчуг чүрүүн тода илередип коргускен.

Экспозицияның сөөлгү, түннел кезии—«Немец-фашистиг аг-шеригнерни Волгага чылча шапканы (1942 чылдың ноябрь 19—1943 чылдың февраль 2)».

Бо бөлүк болза дайынны тинээринге бүгү совет улус, хоорайның камгалакчыларынга чепсекти, оъкчемзекти бербишаан, канчаар дузалашкаңын, ынчангаш алаан каш фронтуларның удур шаап халдаашкынының түнелинде, немец-фашистиг аг-шеригнин 330 муң бөлүүлээшкинин оон командылакчызы генерал-фельдмаршал Паулюска баштады канчаар бүзээлээнин, чылчашапканың болгаш үүдүп алганының

Заводтарга болгаш фабрикаларга тургускан хыдыкчы отрядтар Волгага улуг тулчуушкунга канчаар-даа аажок маадырлыг чоруктуң көргүскен. Оларның дайынчылары Совет Арминиың шеригнери-биле кады холуунан туттунчуп алган, дайынны кам-хайыра чок чылча шаап турган.

Бо чурукта—трактор заводунуң хыдыкчы батальонунуң командири турган К. А. Костюченко болгаш штаб начальниги турган Б. Б. Панченко. Маадырлыг хүннериниң дугайын олар сагыш-сеткилдиң хайныгымышкынын-биле сактып, дайын чылдарының документилерин көрүп турлар..

Фото С. Курушинниң. СЭТА-ның фотохрониказы.

Совет Эвилелиниче оор ёзу-биле халдаанының дугайын, Коммунистиг партияның ТК-зының болгаш Совет чазактың гитлержи эжелекчилер-биле бүгү улустуң демиселиниң организастаар, хоорайның бүгү амыдыралын дайын байдалынче эде тургузар талазы-биле хемчегериниң дугайын чугаалап турарлар. Көрүкчүлер улусчу ополченниенин канчаар организастаттынганын, камгалалдың быжыглаашкыннары канчаар тургустугланын, шериг продукцияларын үндүрериниче хоорайның бүдүүлгелериниң шилчидип турганы канчаар боттанганын көрүп таныжарлар.

Экспозицияның параазынгары болуу—хоорайның чоок кавыларында тулчуушкуннар (1942 чылдың июль-сентябрь)». Гитлерниң дужаалын ёзугаар Паулюстуң армизы хоорайны 1942 чылдың июль 25-те хенертен алыр ужурлуг турганы билдингир.

Ынчалза-дээ Коммунистиг партияның ТК-зының, командылакчы Андрей Еременкога болгаш Никита Хрущевка баштаткан Шериг Чөвүлелиниң ап чоруткан хемчегелери, хоорайның ырак болгаш чоок-кавыларын камгалаан совет дайынчыларның деннээр чүве чок маадыр, эрес-дидим чоруунун ачызында Гитлериниң планы буступ дүшкен.

Экспозицияның үшкү болуу — «Хоорайга маадырлыг камгалал тулчуушкуннары (1942 чылдың сентябрь 13-тен ноябрьның 18)». Маңаа 62 болгаш 64 армиязының дайынчылары сан талазы-биле артык күштүг дайынны Волгаже ханылап кирбейн, төрээн черинин метр бүрүүн канчаар камгалап турганын тода көргүскен.

«Мамаев хорумда тулчуушкуннар» деп, Москваның Греков аттыг студиязының чурукчуларының тургускан диараманың, «Январь 9-тун дугайын чугаалап турар.

Кыскалап чугаалаарга, бистиң музейивиске чораан, немец-фашистиг аг-шеригнерни долу чылча-шапканының агезин салган делегейнин ийиги дайынының төөгүзүнде Волгага болган эң улуг биллигни көрүкчү алыр.

— Сөөлгү чылдарда музей кандыг-кандыг чаа экспонаттарны алганыы?

— Бистер дыка хөй өртектиг материалдарны алган бис. Шериг Чөвүлелиниң кежигүнү Н. С. Хрущевтуң ажыл-чорудулгазын илередип турар фото-чуруктар, Совет Эвилелиниң Маршалы Константин Рокоссовскийниң бодунуң хер-херекселдери онза солуп болуп турар.

Дунайның шериг флотилиязының командылал чери музейге № 13 куяк-катерни берген, оон командазы арес-дидим болган маадыржы чоруу дээш гвардейжи атты алган. Совет Эвилелиниң мөчээн Маадыры, дивизия командиринин оралакчызы, заводтар районун камгалап турган генерал Михаличинниң төрелери Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдызын» болгаш генералдың өске-даа шапналдарын биске дамчыдып берген.

Хоорайны агаардан камгалап турган ужар чүүл полкунуң командири — Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры Иван Полбининиң бодунуң херекселдери, шапнаткан шагы болгаш фото-чуруктары музейге база келген.

— Даштыкы чурттардан келген кандыг-кандыг белектер музейге шыгжаттынып турарыы?

— Чүгле чартык чамдыын алап көрейн. Чехословак Республика биениң хоорайывыска скульптор Бенэнин «Тиледге» деп хүлер статуязын, а Кыдат Улус Республика—аргычы Ханч-жоунуң хол-биле кылган нарын ажылын берген.

АКШ-тың мөчээн президентиниң Франклин Рузвельтиниң бижин, Великобританиянның хаанының IV Георгтуң хүндүлүг селемезин, Ковентри хоорайның сүлдези — Ковентриниң муниципал Советиниң толээлекчилериниң белээ, «Эжелеттирбээн хоорайга» деп бижиктиг хүндүлелдиң самбызазы — Эфиопиянын хаанының 1 Хайле Селасиениң белээ; «Порт-Саидтың девураа-биле кыдаң пирамида болгаш Порт-Саидтың турасказал медалы — Каттышкан Араб Республиканың белээ; немец-фашистиг эжеледдиң байдалдарынга норвег херээженнериниң даарап кылганы кызыл тук; Финляндияның Кеми хоорайның мэриниң бажыныың бичии дүрөү-хевири болган өске-даа чүс ажыг белектер музейде шыгжаттынып турар.

Музейиңерде кижилер хөй нээи турар бе? Оларның демдеглеп бижин турары чүү?

Бистиң музейивисче сонуургал коичуг улуг. Чыл бүрүде бистер 250 муң чедир кижилерни, оон иштинде дыка хөй даштыкыларны хүлээп ап турар бис деп чугаалаарга-ла четчир. Дайын соолунде музейге делегейнин 80 ажыг чурттарындан толээлекчилер чораан.

Демдеглелдиң дептеринге совет-даа кижилер, даштыкы-даа калчылар сеткил хайныгар демдеглелдерни артырып турар. Оларның чамдыктары бо-дур:

«Тиилеттирбээн болгаш тиилелгелиг хоорайга хүндүткелдиң ёзугаалыг өргүүр дээш маңаа чедип келген ийик мен... Дж. Неру».

«...Бо хоорай маадырлыг чоруктуң, кандыг-даа дарналды үзүткарының дириг үлегер-чижээ болуп артсыы. Доктор Сукарно».

«Венгрияның парламенти делегапизы маадырлыг камгалалдың музейинин экспонаттарын улуг кичээнгей болгаш сонуургал-биле таныжып көрген. Ол тулчуушкун дайынның чорудулгазында бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болган, оон түннелинде бүгү делегейниң улустары камгалап алдыган».

Бо музейге чораан, бистер совет улустуң улуг чагайын болгаш маадырлының, социализмниг системаның тиилеттирбезин, бүгү кижи төрелгетенниң аас-кежин болгаш чагай чоруу дээш демисежин турар кижилериң быжыг туруштуун болгаш болуп харамнанмазын база катап илередип билиндирнис. Волгоградтың ажылчы чоннарынга болгаш бүгү совет улуска Гватемалдың улаунуң кайгап-магадааның болгаш ынакшылын илередирин күзеп тур бис»...

— Волгага маадырлыг тулчуушкуннуң 20 чыл оюнга тураскаадтынган экспозициязын көрүкчүлер кандыг чаа чүүлдерни көрүп болур ирги?

— Бирээде, волгоградчы чурукчуларының чаа чуруун—«Завод чанында тулчуушкунну» болгаш тулчуушкуннарның киржикчилериниң бирээзинин белеткеп кылганы Токаревтин Элезиннери деп суурда чер алдының госпиталының бичии дүрүүхевирин көргүзүп салган турар. Оон ынай, көрүкчүлер Волгада тулчуушкуннуң 40 маадырларының фото-чуруктарының альбомун, Бүрүс хоорайда Испаниянын төп кара-бажында политика талазы-биле хоруктаттырганнарның соок-биле даштын шокарлап кылган ыяш хаарказын болгаш өске-даа солуп чүүлдерни көрүкчүлер сонуургап көөрлер.

Музейнин эртем ажылдакчылары ам улуг ажылды чорулуп турар. Олар бүдүүлгелерге болгаш тулгуларга, өөредилге черлериңге, колхозтарга болгаш совхозтарга илеткелдерни кылып, лекцияларны номчуп, тулчуушкуннуң киржикчилериниге хоорайның чурттакчыларының ужуражышкыннарын чорудуп, радио болгаш телевидение ламчыдылгаларны организастап турарлар.

Хоорайның культура бажыныыче болгаш клубтарынче, областың районнарынче музейниң материалы-биле кылган тускай фото-делгемелерни чоруткулаан. Музей коллективиниң белеткеп кылганы «Волгоградтың төөгүлүг черлериңге орук айтыкчызы» чоокта чаа парлап үндүрген.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

КАШ-ЛА ХОНУКТА

«Улуг-Хая» совхозтуң Кошталда картофель арыглап, ылгаар 6 кижи составтыг херээженнер звенозу каш-ла хонукта 25 тонна картофель үрезинин ылган доосказ. Ында ажылдап турар аныяктардан К. Күске, С. Анай-оол, А. Алдын-кыс олар идепкейлиг ажылдап келген.

Картофель үрезинин ылган арыглаары ында ам-даа үргүлчүлеп турар.

М. Багаллай.

• • •

СОҢГУЛДАГА ЧЕДИР

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шайда малчыннары РСФСР-ниң Дээди-Советинге болгаш чер-чер Советтеринге болур соңгулдага чедир эге школага, эмнелгеге, уруглар яслизинге, клубка өреге бүрүзү-де үш кубометр азы ниитизи-биле 300 кубометр одаар ыяштыг белеткээрин хүлээнгеннер. Ол хүлээлгелер амыдыраштан күүсеттинин эгелээн. Чижээ, Ак-Кежиг фермазының улуг кадарчызы М. Даадырның удуртулгазы-биле бөлүк малчыннар 24 кубометр ыяштыг хап белеткээн. Инек кадарчызы С. Сотпа, хойжу Д. Оюр-оол олар болгаш оон-даа өске он хире малчын 72 кубометр ыяштыг хап дооскан.

С. Шойдак.

• • •

ОДААР ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырында 8 чыл школазының болгаш салбырда өске-даа албан, организация черлериниге 1963 чылда одаар ыяш белеткелинде алды кижи составтыг аныяктарның тускай звенозу ажылдап турар. Моңгуш Сувак-Хөөге удуртурган оон звено ам Адыр-Бажы тайгада 770 кубометр одаар ыяштыг хап белеткээн.

Аныяктар январь айның төнчүзүге чедир 1880 кубометр ыяштыг белеткээр соруглаңы салган. Звеноның кежигүннеринден С. Самак-оол, С. Доржу, С. Эрес-оол олар эрестиг ажылдап келгеннер.

Д. Шойдак.

Мындыг таварылгалар база тургулаар

(ШООДУГ ЧУГАА)

АНЫЯКТАР-биле кежээ концерт белеткеп кылганының соңгүнде клуб эргелекчизи Ойнаар-оол орайтады бажыңынче угланган. Бо кежээ концерт белеткелиниң чедиишкинниг болганынга оон салгып-сеткил кыптыгын чоруаан...

Клубтуң ажылы, ылаңгыя уран чүүлге аныяктарны организастап, доктаамал бөлүүлүнерни тургузуп алыры—маңаа ыка күш үндүрер ажыл. Кижи бүрүзү-биле чаңгыстап чугаалажыры база негеттинер. Айтырыг-харыы, ужуражылга кежээлери организастаары, аңаа бүгү массаны кодурери, черле чүү чок дээр.

Моон мурнунда оон ажылынга тургулаан чамдык бергедээшкиннерни Ойнаар-оол андара-дүүдере сактып, базып олурган. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге киржиннер дээрге, чамдык кижилер мынча дээр турган: «Хүндүге ажылдап турар кижиге оонга киржир чай кайда боор, театрның шалынныг тускай артизи ышее мен». Чамдык кижилер тура: «Менде бөлгүмге киржир күзел бар-ла, ынчалза-даа амдыы кижи чүү дээр ирги але, ажына берзе хөнүү, шала доскуу кижи болгай» дигилээр.

Комсомол организациязын база школа коллективин дамчыштыр чугаалашканының түнелинде, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң ажылы көзүлдүр-де экижээн. Ойнаар-оол аныяктарның хүндүткелин чаалап ап, клубта бот-тывынгыр уран чүүлдү эки үдуртуп турар болгаш сагыш-сеткили өөрүшкүлүг чаныш бар чыткаңы ол.

Культура ажылдакчызы янзы-бүрү арга-мергежил-биле ажылдаар ужурлуг. Чүге дээрге, кижилер-биле, ылангыя аныяктарны дамчыштыр чонче бистиң уран чүүлдүвүстүң дамчыдар чүве болганда, ындыг. Аныяктар-биле ырлап, хөглеп, шин чогаалдыр, оон маадырларының розин өөренир херек апарза, «ашак-кадайның» ролюн-даа күүселир апаар.

А чүвени чедир билбес чамдык кижилер ону шуут өскээр биле бээрлер: «Ээ, бо ажы-төлдүг ашак кижи шуут ченнй берип-тир, ажыыы уруг бажыңында ажылынга четтикпейн турда, моозу ында аныяк уругнар-биле «кожаннажып кежээлеп турар» дээш, ол чорукту хоп-меге кылдыр тарадырын, ону бир-бир кижилерге мегелеп дамчыдарын оралаажырлар база бар.

Каш-ла минуталар бурунгаар шак ындыг меге-хоозун хонту оон кадайынга бир-ле кижиниң кээп дамчыда каапканың сагыш-сеткилинде өөрүшкү хайныккан Ойнаар-оол ону кайын билир дээр силер.

ОЙНААР-ООЛДУҢ кадайы Сержиң бажыңынга кежээки чемин кылып, оларның үш уругнары—6 харлыг Юра, 4 харлыг Мая база оң хеймери 2 харлыг Долаана дунмазы-биле шала кырынга ойнаарактарын тон алган ойнап турда, эжиктиг кижи соктаан. Бажыңның ээзи чоппаэред берип безин четтикпээнде, соонда чүве сывырган-даа ышкаш, Сыгырга дээр уруг кире маннап келген.

— Чүге эшпеден чоруурун ол, эжим, орт болду бе?

— Оон-даа дора, кайгамчык чүведир, эжим—деп, ур маннаанындан тыныкы үзүктелин чугаалаан:—дүү өрээлге бараалам, сенээ бир-ле чүве чугаалеп берейн, чүгле мени чугаалаан деп ыяттавас сен аа, эжим—дигеш, оон кулаанга сымыранган. Оон ол тыныкын ыяскаладып, осмуинаткан:

— Клубка чордум. Ойнаар-оол ында амыы Чечек хээр уруг-биле кожа туруп алган ырлажып турлар, артында-ла ийи бажы дегжи берген, хулумзуржуп алган де-даан. Ана чүрээм ушта халый бер часкан-дыр, эжим. Черле, бо ажылдан ашаанны үндүрбес болзунга эки чүве болбас хире-дир. Боданып көр...

— Таанда орта чоор бе ол, эжим? Ойнаар-оолга шуут-ла бүзүрээр мен, кайын ынчап баар ол—деп, Сержиң бүзүревейн айтырган.

— Шынап, шынап, ааш кыннын, чыгаанга кирер мен, эжим.

Бирээзи алаан ыыт чок тура:

— Черле харын кежээнин-не орай келир, концерт, шин белеткеп турлум, таныы, хурал, ужуражышкын кызып турдувус дээр кижи. Ам-на билдим, моон мурнунга ол кончуг «кыянналп хераженнерге» аян тудуп турганын кайын билир ийик мен, эжим—диген.

БАЖЫҢ-БИЛЕ клуб аразынга чоруп ортаан, бодалынга амыдыралының эң-не аас-кежиктиг планнарын тургузуп, бодалы-биле болунуп бичии уругларын эргелеп, оларның ийик-хевин, аъш-чемин дээш үениң эвээш эвес кезинин чарыгдап турар кадайының ажылынга кандыг-ла бир дузаны чедирерин планнап, дараазында шалын алгаш чүнү садып алырын безин бодап чоралаңыдан Ойнаар-оол бажыңынга чеде хонуп келгенин эскербейн барган.

Даштыгаа келгеш, халас үе эртирбезин-биле, чарыш каап токпак ыяшын кужактапкаш, кирип келгештин соңун печка кыдынга чыыт салгаш, тонун кактап, даштыкы хевин уштуп турда, бичии уругларны маннажып келгеш ачазының мойнундан халбактаның, чассып, эң бичии Долаанаазы ужа-тура маннап келгеш, ачазының эдээнден халбактаны берген.

— Мегелеп чашпаалап, ыяш кирген, кончуг авыластыг кулугур, уругларымга дегбе! Кежээнин-не ондере чыып алгаш, «кожаннажып» турар кужактарынга барып ыяштан кирип берип тур, чоруур черинче чоруп чор, бээр чүге келдин!—деп, кадайы чанчаттынын-ла эгелээн.

Ойнаар-оол чүнүн-даа айтып тыпайн барган. Бичии уругларынчедаа, кадайынче-даа коор...

— Канчап бардың, Сержиң? Оваарның көр, эпчок, этенчиг чүведир. Соксап көр. Аңаа-ла ажылдап чораан кижиниң ынчан бээрга кайын боор—деп, хенертен болган кончуушкунга меннеп берген кижи чүнүн-даа ужурун билбейн, элээн тайызбырны кылган.

Уруг-дарыглыг кижиге, оон сагыш-сеткилинге этенчиг-даа, хораданчыг-даа сөстерни бичии када чыырарды дөге каапкан, Сержиң ындыг өрээлче бичии уругларын кыйгырып алгаш, орунга чыдыпкан.

Шак ындыг болуушкунуң түнелинде, Ойнаар-оолдуң хомунче соок ышкаш ынчап баар ол—деп, Сержиң бүзүревейн айтырган.

— Шынап, шынап, ааш кыннын, чыгаанга кирер мен, эжим.

Бирээзи алаан ыыт чок тура:

— Черле харын кежээнин-не орай келир, концерт, шин белеткеп турлум, таныы, хурал, ужуражышкын кызып турдувус дегбе! Кежээнин-не ондере чыып алгаш, «кожаннажып» турар кужактарынга барып ыяштан кирип берип тур, чоруур черинче чоруп чор, бээр чүге келдин!—деп, кадайы чанчаттынын-ла эгелээн.

Ойнаар-оол чүнүн-даа айтып тыпайн барган. Бичии уругларынчедаа, кадайынче-даа коор...

— Канчап бардың, Сержиң? Оваарның көр, эпчок, этенчиг чүведир. Соксап көр. Аңаа-ла ажылдап чораан кижиниң ынчан бээрга кайын боор—деп, хенертен болган кончуушкунга меннеп берген кижи чүнүн-даа ужурун билбейн, элээн тайызбырны кылган.

Уруг-дарыглыг кижиге, оон сагыш-сеткилинге этенчиг-даа, хораданчыг-даа сөстерни бичии када чыырарды дөге каапкан, Сержиң ындыг өрээлче бичии уругларын кыйгырып алгаш, орунга чыдыпкан.

Шак ындыг болуушкунуң түнелинде, Ойнаар-оолдуң хомунче соок

ХҮННЕР эртип, клубта ажылмурнуу хевээр чоруп турган. Ынчалза-даа Ойнаар-оолду барган-на, баскан-на черинге «хайгыыачылаар» туда кадарып чоруур дээрзин чүрек видеэзэн. Сержиннид бо херекти «иетен хынаар» чөвүлекчизи Сыгырга эки «ажылдап» турган. Оон үзүмнүдан ийи-чангыс ыраажылар келбестеп турун берген.

Ажылдан кежээ чаныптарда, Ойнаар-оолдуң өөрүшкүзүн бир-ле чүве карарты баар апарган. Бо-ла хевээр уламчылаан ажылдаар дээрге, шалында улустуң чугаазы дег, «мурнунда үтүштүг, соонда сүрүштүг», ог-бүдени бузуп, сандарадырынга чедирипкен дег шүглээшкин база бар. Кижиниң арыг-шынчызы, актыы база аргажок, а бо ажыдга таварышканы, аңаа ажылдаксары база ковчуг, черле тускай эртеми балынист ышкы канчаарыя ынчан?!

«Кол-ла чүве—ажыл-ла болгай. Культура шүгүмүнүң ажылдакчызы мындыг херекке булгашпас, а харын мындыг чоруктарга буруу шавышкынны бөөр ужурлуг мен. Партия, комсомол, профэвилел организацияларыы-биле харылзажып, хамык чүвениң ужурун чугаалап, ог-бүле амыдыралды экижирип сайгарын көөрүнге, шын үгнү ог-бүленнің херээжен ээзинге бөөр кылдыр ол черлерден дуза диилээрин шинтипирлеп алырдыр!...»

Партия организациязының секретары Топтуг-оол, көвүе Совет даргазы Чоптуг-оол, комсомол секретары Ырлаар-оол олар аразында сүмелешкен. Сержиң биле аңаа эш-хуузунуң угланыын баштай кылыр деп шинтипирлеп алганнар.

Баштай ог-бүленнің амыдыралыбиле таныышкан. Чүрттап олурары ыяш. Уруглар кадык-шынарак. Бажыны чылыг. Оларның амыдыралы эки. Айтырыгже оон соолунде дорт киришкен.

— Ойнаар-оолду агартыр дээш келгиннер бе? — деп, Сержиң чугаалаан: — чок болза оонарны бажыныларга аппарып олуртуп алыыр! —диген.

Элээн күжениишкиниг, угланыг чугаалажышкынның түнелинде, ог-бүленнің байдалы мурнуку деннелинге чедир чавырыгза-даа, Сержиң ол-ла хөп-мегеге ам-даа бүзүревишаан хире, чүве-даа ыяттавас, ындазында репетициязы канчаарыл? Черле моон соңгаар аныяктар аразында канчаар ажылдаарыл?... Ойнаар-оол чемненмейн-даа улуй берген.

Ынчалза-даа Ойнаар-оолду барган-на, баскан-на черинге «хайгыыачылаар» туда кадарып чоруур дээрзин чүрек видеэзэн. Сержиннид бо херекти «иетен хынаар» чөвүлекчизи Сыгырга эки «ажылдап» турган. Оон үзүмнүдан ийи-чангыс ыраажылар келбестеп турун берген.

Ажылдан кежээ чаныптарда, Ойнаар-оолдуң өөрүшкүзүн бир-ле чүве карарты баар апарган. Бо-ла хевээр уламчылаан ажылдаар дээрге, шалында улустуң чугаазы дег, «мурнунда үтүштүг, соонда сүрүштүг», ог-бүленни бузуп, сандарадырынга чедирипкен дег шүглээшкин база бар. Кижиниң арыг-шынчызы, актыы база аргажок, а бо ажыдга таварышканы, аңаа ажылдаксары база ковчуг, черле тускай эртеми балынист ышкы канчаарыя ынчан?!

«Кол-ла чүве—ажыл-ла болгай. Культура шүгүмүнүң ажылдакчызы мындыг херекке булгашпас, а харын мындыг чоруктарга буруу шавышкынны бөөр ужурлуг мен. Партия, комсомол, профэвилел организацияларыы-биле харылзажып, хамык чүвениң ужурун чугаалап, ог-бүле амыдыралды экижирип сайгарын көөрүнге, шын үгнү

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

Даштыкы парлалганың допчулалы

Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында Нью-Йоркта чугаалажыышкыннарга улуг кичээнгейни даштыкы парлалга мурнуку хевээр угландырып турар. Солуннарның бижээн чүүлдеринде бүзүрээр чорукту колдадып турар. Чер иштинге шенелде чазылдырыышкыннарны соксадырын контрольдаар дугайында айтырыгның талазы-биле чаа боттуг совет саналдарның ачызында дугуржулга эң-не кыска хуусаада чедип алдынган туруп болур магат чок дээрзинге идегелди дыка хөй тайылбырлакчылар илергейлеп турар.

Парижтиң «Праце» деп солунунуң бижээни: «Ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин шуут соксадыр дугайында дугуржулганы чарарының болдунар аргазы бөгүнгүзү ышкаш кажан-даа ындыг боттуг болбайн келген. Совет Эвилелиниң ачызында Женева чөвүлел хуралының ажылын катап эгелээриниң мурнунда-ла дугуржулганың кол тезистерин кылып ап болурунуң бодалдары чоок болу берген».

Ылангыя француз, барыын-герман, англи болгаш америк парлалганың тайылбырлакчыларының оон өске чугула темазы болза Аденауэр-биле де Голльдуң чугаалажыышкыннарының түннелинде ат салганы политика, шериг, экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга дугайында француз-герман керээ болуп турар.

Барыын-герман солуннарның хөй нуруузу Франция-биле ГФР-ниң шериг сүлчээзин шуут тургускан ол керээни иледе-ле күзел ханыышкыны-биле тайылбырлап турар. Ындыг болза-даа Парижтиң барык бүгү солуннары ол болуушкунну делегейниң дыка хөй чурттарында таарыңча чок кылдыр көрүп турарын демдеглеп турар. Национал хуралга Францияның шериг бюджедин чугаалажып эгелээнинге улуг кичээнгейни солуннар угландырган.

Бонн-парижтиң сүлчээчизи европа херектеринден Англияны чайлатканы ол болур болгаш барыын талакы эвилелдин кошкаарынга чедирип келир магат чок дээрзин англи «Таймс» биле «Дейли мейл» солуннар каксы аарак демдеглеп турар. «Ниити рынокка» Англияны киирер дугайында Брюссельде чугаалажыышкыннарның үстү берип болурунуң таварылгазында кара чаңгыс болдунар шиитпирни хүлээп алырының политиказын ажылдап кылырын негеп турар кабинеттин (чазактың) кежигүннериниң талазындан күштүг ыйыышкынга премьер Макмиллан таварышкан дээрзин «Дейли экспресстин» политиктиг хайгаараксызы демдеглээн.

Бүдүрүлге эзлериниң кара туразында аажылалынга удур боттарының амыдыралчы эрге-ажыктары дээш демисежип турар нью-йорк типография ажылчыннарының бүдүн чартык ай ажыг үеде үргүлчүлеп турар ажыл соксадыышкыны-биле холбаштыр эң улуг америк солуннар мурнуку хевээр үнмейн турар. Солуннарның дыңнадыгларын ёзугаар алырга Флоридада демир-орукчуларның кыптыгып үнген чаа ажыл соксадыышкыны АКШ-та ажыл соксадыр шимчээшкиннин өзүп турар дугайын херечилеп турар.

Турциядан болгаш Италиядан «Юпитер» дээр америк ракеталарны сөөртүп үндүрер деп турар дугайында дыңнадыгга улуг кичээнгейни «Вашингтон пост энд таймс геральд» солун угландырып турар. Сут ишти-биле чоруур «Поларис» деп эң ажыктыг ракеталар-биле чепсеглээн америк хемелер-биле «Юпитер» деп ракеталарны солуурун бодап турар. Ындыг болзажок, ол солун ук хемчегни дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче апар чыдар базым кылдыр көргүзерин оралдажын турар.

Газты бээрин кызыгаарлаан дугайын, а ол ышкаш Англияда электроэнергияның болгаш хөмүр даштың чедишпейн турарының дугайын Лондоннуң солуннары бижээн. Оон-биле холбаштыр «Дейли геральд» солун болза таарыштырар политиканың чок болуп турары болгаш энергетиктиг үлетпүрге үндүрүп берген акша-хөренгилерниң чедишпези дээш харыысалганы чазакка онаан турар.

(СЭТА).

ГСЧП-ниң чаа программазы

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нейес дейчланд» солун ГСЧП-ниң VI съездизиниң хүлээп алганы Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының чаа программазын парлап үндүрген. Ол программаның төлевилелин эрткен чылдың ноябрьда партияның бүгү кежигүннери болгаш ГДР-ниң бүгү чону чугаалажып көөр кылдыр киирген турган. ГСЧП-ниң VI съездизи бүгү улустуң чугаалажып көргениниң чорудулгазында киирген чамдык өскерилгелер болгаш немелделер-биле кады чаа программаны чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Партияның чаа программазынга холбаштырган мурнуку чүүлүнге «Нейес дейчланд» солуннуң демдеглеп турары болза, программа партияның теоретиктиг болгаш политиктиг улуг документизи болур. ГДР-га социализмни калбаа-биле тургузарының үезинде партияның чиңгине шугумун программа айтып турар.

СЭИП-ниң XXII съездизиниң хүлээп алганы коммунизмни тургузарының программазының теоретиктиг чүүлдери, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дуржулгазы, а ол ышкаш немец ажылчын аңгының болгаш оон революстуг ажылчын партиязының төөгүлүг дуржулгазы чаа программаның үндезининде салдынган дээрзин ол солун демдеглээн.

Кылыктанган кыс бөрү

Кыс бөрү үңгүрүнден үнүп келгеш, чыт ап көргүлээн. Дыңнаалагылап көөрге, элээн-не ырак черде хойлар эткен, кадарчының хыйланганы дыңналган. Бөрү чоога иштинден аяар үнгеш, ол-бо талазынче кичээнгейлиг көрүнген соонда хараган, сөөскен аразынче шимеш кылынган.

Почтачының алды харлыг уруу Варька ол-ла чоога иштинге чечектер үзе дыртып, ховаганнар сүрүн чораан. Ак-көк чалгыннарлыг ховаганның кызыл чечек соруп олурганын уруг көрүп каан. Бичин уруг ону көре дыртып кааш, ыпаар ыңай болуп чыда, дөң черге илдиккеш барып ушкан. Ол туруп келирге ховаган ужуп чоруй барган болган. Чоогунда хараган, сөөскен аразында барып хонуп алган чадавас кылдыр бодааш, кичээнгейлиг дилегзинип эгелээн. Ол ынчап тургаш өңгек кара үңгүр аксын көрүп каан. Оон аксында сөөк чыткан.

—Эй... Мында чүү барыл?—деп, уруг корга аарак, сымыранган.

Чүү-даа харылаваан. Уруг улам чоокшулап алгаш, оон иштинче айыылзынып баккылаан. Үңгүр иштинде сиген кырында үш бөрү оолдары чыткан.

—Эниктер!—деп, Варька өөрүп алгыргаш, каттырбышаан, чассыдып чугаалаан:—Мендеп силер кортпаңар, шиңме! Бээр келиңер. Үнүңер!

Бөрү оолдары ону тооваан, харын-даа бот-боттарынче сыңнып чытканнар.

—Өөдежогун боларның! Ол канчаарынар ол? Бичин ойнап көөр бис, ол-ла—дигеш, сөөктерже кылчаш кылдыр көрүнгеш: — Маңаа коргунчут-дур. Чоруулуңар. Че! А-а, кулугурларны!—дээш. Варька үңгүрже киргеш, бөрү оолдарын эдээнге чаңгыстан дашкаар үндүрүп келген.

Уруг оон хевиниң довураан кактангаш, суурже баар орук-буле дүрген-не базыпкан.

Кыс бөрү хой одарының чоогунга үр-ле чимзенип келген. Хойлар кадарчызының болгаш бөрү сүрер тускай үш ыттың чоогундан ыраваан. Бөрү маңап чадааш, арыгже киринкен.

Үңгүрүнүң чанынга ол дижинде бичин койгун ызырып алган маңнап келген. Үңгүрүнүң аксынга келгеш тура дүшкен. Черде Варьканың уттуп каапканы иштинде ховаганнар суп каан оттуг ыжының хавы чыткан. Демги бөрү ону чыттап көрген. Кижизиг чыт ону кезек-биле чидиртипкензиг, думчукка чытталган. Бөрүнүң сирти сирбейип келгеш, шимээн чок барган. Каш-ла секунда болганда ол үңгүрүнче кире халааш, чыттап көргеш, оолдарын тыппайн үне халаан. Ол, ийи минута хиреде үңгүрүн дээскиндир чыттанып келгеш, үптекчиниң изин тып алган. Ол-ла дораан истээш ыңай болган.

Варька оон соондан өлүм кел чыдарын-даа угаап билбейн, орук-тап оожум базып олурган.

—Сускап туру силер бе? Аалга чеде бергеш сүт бээр мен — деп чугааланып чораан-ла уруг суурга чоокшулап келген.

Варьканың адазы Василий Кожин ол өйде өңнүү-биле даалыылап олурган. Олар даштыгаа эжик аскынга олурганнар.

—Ачай, эниктерни!..

Адазы бичин уруунуң үнү үнген угже көрүнүп келгеш, холунда тудуп алган олурган даалыыларын ышкыныпкан. Оон арны ак тос дег агара берген, чададан дүже халааш, уруун демги «эниктер»-биле кады өрү көдүрүп ал салыла, хенертен бажыңынче ыңай болган.

Оон өңнүктери ыңай-бээр көрүнгүлээннер.

—Кыс бөрү маңнап олур!

Чаңгыс-ла секунда иштинде почтальоннуң херимниң ишти ары өө дег шимээргеп үнген. Бир-ле кижи демир айыыр сегирип алган, өскези демир хүүрек, үшкүзү узун ыяш сегирип алгылаан.

Суурнуң кол кудумчузу-биле кылыктанган кыс бөрү шуравышаан чүгүрүп олурган.

—Хаалганы хааптыңар!—деп, херим иштинде бир-ле кижи алгырган.

Холунда айыыр туткан кижи херим хаалгазынга маңнап четкеш, ону дуглай каапкан. Ынчалза-даа ол-ла карак чивеш аразында бир-ле аар чүве оон эктинге күштүг дегген. Ол болза демги бөрү болган. Оон херимге дегбейн ажа халааны ол боөп тур. Адыр-адыр ыяштар туткулаан кижилер көрүп кааш, ол дедир херим хаалгазын ажа шураар деп оралдашкаш, херимден шала туттунгаш, дедир черге кээп дүшкен уу-буле диштерин шаарарты ырланмышаан, херим булуңунче сыңны берген. Ол аразында Варьканың адазы бажыңындан боо тудуп алган үне халып келген.

Варька ол өйде херим иштинде чүү-даа болуп турарын эскерер аажок, бажыңының иштинде «эниктери»-биле ойнаан олурган. Хенертен боо даажы үнген, оон соонда база катап... Варька соңгага маңнап келген.

Херим хаалгазының чанында көк ыш аразында улус шаараңнажыр болган. «Бөрү оолдары» деп сөс дыңнааш, Варька демги араатан оолдарынче көрүп каапкаш, ханы бодаңы берген.

—Ачай, бо дээрге бөрү оолдары болганы ол бе?— деп, кажан адазы даштыыртан боозун тудуп алган кирип олурда, ол коргуп айтырган.

—Чок, кайынам—бичин «эниктер»-дир ийин. Чүгле онзагай эниктер—Варьканың аан.

Ол каттырып каан. Оон ол амдаа ышталбышаан холаларын дүүргеден уштуп алгаш, боозун эжик кастыынга чөлеп кааш, Варькага чоокшулап келген. Уруун кужактап алгаш чассыдып сымыранган:

—А ам арыг иштинче моон соңгаар чаасхаан кирбес сеп аа?

И. ПОНОМАРЕВ.

«Сельская жизнь» солундан.

Профэвилелдер Федерациязының сессиязынче

ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин баштаан совет профэвилелдериниң төлээлери Профэвилелдериниң Бүгүделегей Федерациязының Күүсекчи комитединиң XXVI сессиязының ажылынга киржири-биле Прагаже ужудуп үнүпкен. Төлээлериниң составында ВЦСПС-тиң секретары Л. Н. Соловьев болгаш ВЦСПС-тиң делегей килдизиниң эргелекчизи Б. А. Аверьянов олар бар.

(СЭТА).

Компартияның салдарының өскени

ПАРИЖ. (СЭТА). Чурттуң чонунуң күш-ажылчы бөлүктериниң ортузунга Францияның Коммунистиг партиязының салдары хүн келген тудум-на өзүп турар. Партияның бүгү федерацияларында ам бо үеде чорудуп турар ФКП-ниң партийжи карточкалар солулгазының талазы-биле кампанияның баштайгы түннелдери ол дугайын херечилеп турар.

Бо чылдың январь 21-де Францияның Коммунистиг партиязынга 10.000 ажыг кижи кирген дээрзин «Юманите» солун дыңнаткан.

Партийжи карточкаларны солуур талазы-биле кампания чедишкиннинг үргүлчүлеп турар.

Хөйнүң бадылаашкыны-биле

ДЕЛИ. (СЭТА). Индия биле Кыдаттың аразында кызыгаар маргылдаазын тайбың таарыштыр шиитпирлээриниң айтырыының талазы-биле Нерунуң чазааның политиказын индий парламентиниң улусчу палатазы бадылаашкынның хөй нуруузу-биле чүүлдүгзүнүп көрген.

Кызыгаар маргылдаазын тайбың аргалар-биле шиитпирлээриниң айтырыының талазы-биле ийи чурттарның аразында чугаалажыышкыннарның эгелээринге дузалап турар коломбо конференцияның саналдарын Индияның чазаа принцип кылдыр хүлээп алган.

Харылзааларны чогумчудар

БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын-берлин эрге-чагыргалар харылзааларны чогумчудар дугайында чугаалажыышкыннарны ГДР-ниң чазаа-биле доп-дораан эгелээр ужурлуг, «соок дайынны» соксадыр, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш демисежип турар кижилерни истеп-сүрерин соксадыр, бот-боттарын билчир ужурлуг. Бо негелдени ГСЧП-ниң барыын-берлин удуртулгазының бирги секретары Г. Данелиус барыын-берлин Шенеберг районга болган митингиге чүве чугаалап тургаш, үндүрген.

Барыын Берлинге Боннуң онза хоойлуларын нептередирин шуут бууру шавар деп барыын-берлинчилерни оратор кыйгырган. Барыын Берлинниң хамаатыларынга Н. С. Хрущевтуң чедирген байырын Г. Данелиус дамчыдарга митингинин киржикчилери диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Н. С. Хрущев-биле барыын-берлин төлээлекчилериниң кылган беседазының дугайында тодаргай дыңнадыгны келир үеде неделяда болур парлалга конференциязынга кылыр апаар дээрзин Г. Данелиус дыңнаткан.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын—амыдыралчы чугула чүүл

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий чазак болза маргылдаалыг айтырыгларны тайбың аргалар-биле шиитпирлээри дээш туржуп турар деп, премьер-министр Неру парламентиге саналдарны хагбышаан, медеглээн. Тыптып келир маргылдааларны шиитпирлээр үеде тайбың аргаларны ажыглаарынга бистер бүрүн шиитпирлиг бис деп, ол немеп каан. Кариб далайның районунга дүшкүүрлүг чорукту чавырылганынга байыр чедирбишаан, ол айтырыгга угаан-сарыылдыг чорук тиилээн деп, Неру медеглээн.

Индий чазактың чорудуп турар даштыкы политиктиг угланыышкынынга хамаарыштыр Неру болза, шериг бөлүглежиишкиннеринге киришпезиниң политиказын Индия чорудуп келген болгаш чорудар-даа апаар дээрзин онзалап демдеглээн. Каттышпазының политиказындан ойталаарын негеп турар оппозициялыг реакциячы партияларның депутаттарын ол шыңгыы шүгүмчүлээн.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын—амыдыралчы эргежок чугула чүүл-дүр деп, Неру онзалап демдеглээн. Дайын болза делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээриниң чепсээ эвес-тир деп ол уламчылаан.

Тайбыңның политиказындан ойталаар чорук дайынны кыпсыры болгаш кижи төрелгетен кегээрелиниң тургускан бүгү-ле чүүлдерин бүрүнү-биле узуткап чок кылыры ол-дыр дээрзин премьер-министр айыткан.

Коломбога болган конференцияның киржикчилери чурттарның саналынга индий чазактың хамаарылгазының дугайын чугаалааш, Неру болза ол саналдар принцип талазы-биле хүлээп алдынган деп база катап онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа индий-кыдат кызыгаарга эрткен чылдың сентябрь 8-те турган шугумну катап тургузарының эргежок чугулазының дугайын ол демдеглээн. Коломбога конференцияның ажылынга киришкен чурттарның чазактарынче реакцияның халдаашкынын Неру буруу шапкан.

Январь 26-да Индия Республиканың тургустунганының хүнү.

ЧУРУКТА: Аграда кызыл форт.

Фото Аджерпресс — СЭТА.

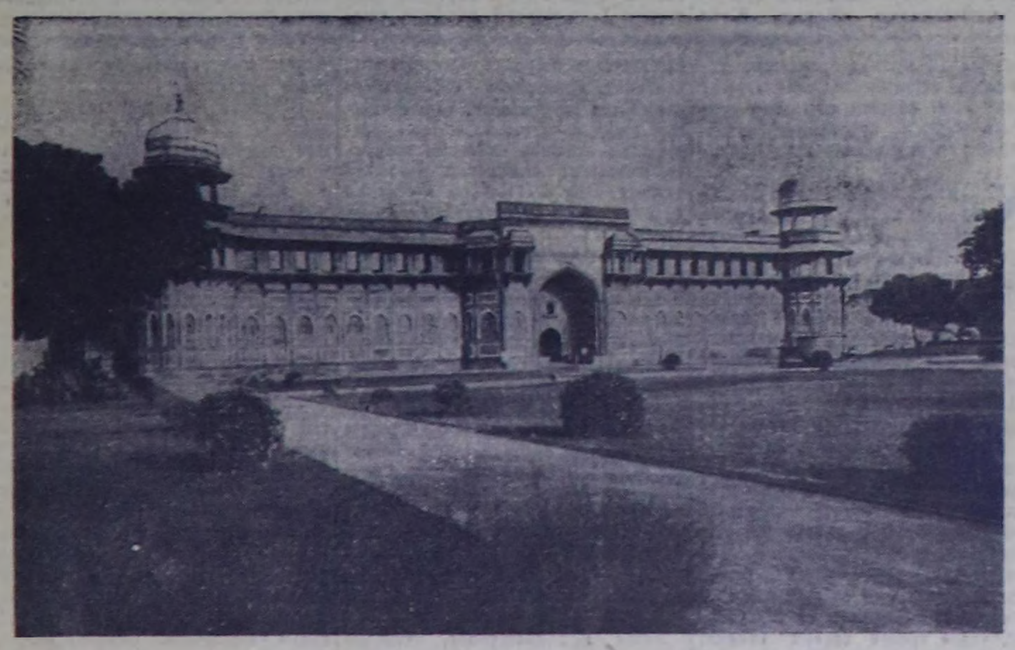

Составтар дүрген чоруп турар

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшага чүгле чаңгыс хонуктун дургузунда безин чөөн чүктен барыын чүкче, мурнуу чүктен соңгу чүкче болгаш оон дедир 13 мун демир орук составтары чоруп турар. Олар чыл келген тудум көвүдеп турар. Олар чыл келген тудум улам-на дүрген чоруп, улам-на хөй чүктү сөөртүп турарлар.

Паровозту электровозтар болгаш тепловозтар солуп турар. Ам Польшада барык-ла 1400 километр демир оруктар шугумнарын электрилиг тыртыкчыже шилчиткен. Бүгү пассажирлерни сөөртүрүнүн 17 хуузун болгаш чүктерниң 13 хуузун ол каң магистральдар-биле боттандырып турар.

Мурнуу чүктен соңгу чүкче чоруткан болгаш индустриалдыг Силезияны Польшаның далайже үнер эжин Гдыня-биле тудуштуруп турар Польшаның чугула магистралын электрижидери келир чылын эгелээр. Чыл бүрүде-ле 400 километр шугумнарны электрилиг тыртыкчыже шилчиткен турар.

Р. К. НЕРУНУҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң ДХМ-иниң чалааны-биле Москвада чедип келген Индияның даштыкы херектер министерствозунуң чиңгине секретары Р. К. Неру январь 25-те совет болгаш даштыкы корреспондентилерге парлалга конференциязы кылган.

Совет чазактың чорудуп турары, тайбыңны быжыглаарының болгаш чаа дайынны болдурбазының политиказын Индияның чазаа чүүлдүг деп көрүп турарын Р. К. Неру чугаалаан. Ядролуг чепсектиң бүгү-ле шенелделерин бүрүнү-биле хоругдаары дээш Индия кезээде туржуп келген болгаш туржуп-даа турар. Ынчангаш Совет чазактың баштыны Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың президентизи Дж. Кеннедиге ол айтырыгның талазы-биле чоокта чаа чоруткан бижиин Индияга чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан.

Ажыл-херекчи совет бөлүктериниң төлээлекчилери-биле экономиктиг кады ажылдажылганың болгаш садыгның айтырыгларының талазы-биле бодунуң чугаалажыышкыннарының түннелдеринге таарзынганын Индияның ДХМ-иниң чиңгине секретары илереткен. Индий-совет харылзаалар моон соңгаар-даа быжыккан болгаш калбарган турарын Индияның чазаа болгаш чону күзеп турар. Совет Эвилели-биле экономиктиг кады ажылдажылганың Индияга ужурдузалын Р. К. Неру бедин-биле үнелээн. Ол кады ажылдажылга болза национал индустрияны тургузарынга, Индияның экономиктиг хөгжүлдезиниң планнарын боттандырарынга дузалап турар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда Индия биле ССРЭ-ниң аразынга бараан саарылгазы дыка өскенин Р. К. Неру демдеглээн. Индий-совет садыгламылга моон соңгаар-даа калбарган турарын Индияның чазаа болгаш чону күзеп турар.

Индияның чорудуп турары, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш каттышпазының политиказын Совет Эвилели бүрүнү-биле деткип турар деп, Р. К. Неру түннелинде чугаалаан. Индия ол политиканы моон соңгаар-даа чорудар апаар.

Оон бодунга Москвага көргүскен Неру уткуп алыышкын дээш, Р. К. Неру өөрүп четтиргенин илереткен. Аян-чоруунуң үезинде бодунуң тургускан харылзаалары дыка үнелиг болган деп ол санаан.

Индияның ДХМ-иниң чиңгине секретары совет болгаш даштыкы журналистериниң айтырыгларынга харыылаан.

Адуланың кыйгырыы

ЛОНДОН. (СЭТА). Конгонуң премьер-министри Сирил Адула радио дамчыштыр кылган кыйгырыынга боо-чепсекти февраль 5-те дужаар деп саналды Катанганың жандармериязынга киирген. Рейтер агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга, боо-чепсекти айыткан хуусаазында дужааган кижилерге удур дерзин чоруктарны кылбас, олар эрге-дужаалын хевээр артырбышаан, Конгонуң национал шериинге кирип болур дээрзин Адула медеглээн.

Чомбениң даянып турганы катанга жандармерия 20 муң кижиге санаттынып турар. «Дүжүп бээр дугайында дугуржулга» Чомбе ат салган соонда оон жандармериязының ылаңгыя Колвезиге турган улуг күштери «билдиимес черже чоруй барган».

Кеннединиң бижии

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Вашедченконуң дамчыдып турары болза:

Январь 24-те президент Кеннеди үндүрүг реформазының дугайында тускай бижикти Каттышкан Штаттарның конгрезинге чоруткан. Сөөлгү чылдарда, ылаңгыя 1962 чылда америк экономиканың хөгжүлдезиниң темпилериниң оожумнааны-биле болгаш чаа экономиктиг кризистиң айыылы-биле холбаштыр бо хемчегни чорударын АКШ-тың чазаа шиитпирлээн. Кеннединиң бодунуң бижиинде айтып турары болза, «1963 чылда америк экономиканың мурнунда тургустунган кол айтырыг—ол дээрге оон ажыглаттынмайн турар аргалары-дыр—оожум өзүлде, капитал салыышкыннарның чедишпези, ажыглаттынмайн турар бүдүрүлге күчүлера, ажыл чокталыр чоруктуң туруштуу болур».

Ону ажып эрттер төлээде федералдыг үндүрүг системазын эде көөрү эргежок чугула апарган дээрзин президент айтып турар. Федералдыг үндүрүглериниң боттуг эвес аар үүргези ажылчын күжүн эң долу ажыглаарының болгаш экономиктиг хөгжүлдениң эң бедик темпилериниң оруунга шыңгыы моондак болу берген дээрзин ол медеглээн. Бодунуң бижиинге үндүрүг реформазынның эргежок чугулазын үндезилевишаан, Кеннединиң сагындырып турары болза, сөөлгү чылдарда америк экономиканың хөгжүлдезиниң чавыс темпилери, бүдүрүлгелериниң чедир ажылдавазы болгаш хоочураан аарыг ышкаш ажыл чокталыр чорук чоннуң орулгаларының эвээжээринге, бюджетке кирер орулгаларның кызырлырынга болгаш бюджетте чарыгдалдарның орулгаларындан доктаамал ажыг болурунга чедирген. «Кудулаашкын удаа-дараа болгулап келген, ынчаарга катап тургустунарының болгаш калбарарының үе бүрүзү эрткен үеннинден эрте доостур турган» деп ол айыткан. Чондан тырттар олча-ажык үндүрүглерин, а ол ышкаш корпорацияларга онаар үндүрүглерин кызырарын президент саналдап турар. Амгы үндүрүг системазынга өске-даа чамдык өскерилгелерин киирерин бижикте база чугаалап турар.

АКШ-тың президентизиниң саналдап киирген өскерилгелерин бо чылдан эгелеп боттандырарын бодап турар.

СПОРТ

АКШ-тың кышкы чемпионадынче

И. Тер-Ованесян, В. Булышев болгаш бедиин ажа халыырының талазы-биле сурагжаан В. Брумель олар АКШ-че чоруптарынга сөөлгү белеткелин Москвага дооскан. Февраль 1-де, 15-те болгаш 23-те Нью-Йоркка база февраль 9-та Лос-Анженоска болгулаар дорт маргылдаага бистиң ол чиик атлеттеривис америк спортчулар-биле күжүн шенежир. Эң-не кол маргылдаа — АКШ-тың чемпионады февраль 23-те болур. Валерий Брумель болза 1961 чылдың кыжында АКШ-тың чемпиону атты чаалап алган.

— Мен, ам шыырак спортчу белеткелди эрттим. Баш удур төлгелевес мен, ынчалза-даа зал иштинге черниң бедиин ажа халыырының талазы-биле делегей көргүзүүнүн эң «бедиин» ажарын кызыдып көөр мен—деп, Валерий Брумель чугаалап турар.

БАСКЕТБОЛЧУЛАР

РСФСР-ниң улустарының бо чылгы спартакиадазының программазын ёзугаар, Алтай крайның төвү — Барнаул хоорайга болур РСФСР-ниң Сибирь зоназының баскетбол талазы-биле маргылдаазынга киржири-биле бистиң республиканың шилиттинген ийи командазы январь 23—24 күннеринде Кызылдан аъттангылаан.

Республиканың эң шыырак эр, херээжен баскетболчуларындан тургустунган, шупту 17 кижи составтыг ол ийи командада кирип турар ойнакчылар колдуунда республиканың найысылалындан шилиттинген. Эр улустуң командазын эш Бондарев, а херээженнериниң — эш Бажин баштан чоруур.

АГААР бойду

Бөгүн республикага булуттарлыг, хар чагбас, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: республикага 26—31. Кызылга 29—31 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ЗЫРЯНОВ ТИИЛЭЭН

Күрүне албан черлериниң обкомунун организастааны хол-шыдыраа маргылдаазы доозулган.

Бирги салыгдан эгелеп чидиг демиселге эрткен бо маргылдаага кижиге уттурбаан шыдыраачы чок, ол ышкаш чаңгыс-даа салыг хайын болуп доозулбааны сонуурганчыг. Бирги разрядтың шыдыраачызы Н. Зырянов (хөй-ниитиниң корумчурум камгалалының министерствозу) болгаш үшкү разрядчы А. Даваа (социал-хандырылга министерствозу) олар чаңгыс-чаңгыс кижиге уттургаш, 12—12 санныг тиилекчилер болу бергеннер. Кубок тыпсырыбиле, база бирги черни илередири-биле оларның аразында немелде 5 салыгны чоруткан. Орта Зырянов 3 уткан, а Даваа ийи уткан. Ынчангаш Зырянов тиилээн. Ийиги черни хоочун шыдыраачы А. Даваа алган болгаш ийиги разрядтың нормазын күүсеткен. Үшкү черни ийиги разрядтың шыдыраачызы эш Чыргал-оол алган.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Январь 29-та

«НАЙЫРАЛ»: «Артемнуң ушуралдары» 10, «Эрги чурттаачы» 11.30, «Молодо-зелено» 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 10 шактарда.

«КАА-ХУМ»: «Александр Пархоменко» 3.15, «Роман болгаш Франческо» 11.15, 1.15, «Коргуушкунуң демдектери» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сөөлгү дюйм» 2.30, «Мистер Питкин дайзынның тыылында» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дугуйлар кырында шивээ» (делгем экранныг) 3.15, «Шериг хөгжүмү» 5.15, 9.15, «Кызыл болгаш кара» (1-ги сериязы) 7.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызынын 35-24, пропаганда килдизинин 23—54, харыысалгалыг секретарынын болгаш харыысалгалыг дежурныйнын 23-35, көдээ ажылчыгый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизинин 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00033. Чагыг № 94 Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үнезилеттингеен

1963 ч.
ЯНВАРЬ
30
СРЕДА
№ 25 (5429).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп,

ЧАҢГЫС ЭПТИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттарны депшидип эгелээн

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидиринге холбаштырган ажылчы чоннарның соңгулда мурнуу хуралдары январь 28-те эгелээн. Бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтери республиканың арге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттар кылдыр партияның болгаш чазактың удуртукчуларын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын, эртеминиң болгаш культураның көскү ажылдакчыларын депшидип турарлар.

Москваның «Кадыр болгаш маска» деп, металлургия заводумуң кад сувурундак кылыр цегинге заводтуң дөрт муң ажыг ажылчыннары доллур олурупкан.

Сорттуг прокат цегинииң бригадири И. В. Корольков индирге үнүп келген. Москва хоорайның Калининн соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Н. С. Хрущевту депшидип турарлар.

Ооң соонда санал берген ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар эш Корольковтуң самалын изин-биле деткээн.

Москва хоорайның Калининн соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевту, а ол ышкаш Киров заводунуң сураглыг фрезеровщиги И. Д. Леоновту Киров заводунуң ажылчыннары улуг көдүрүлүшкүнбиле депшиткеннер.

Ленметростройның 15-ки тудуунуң коллективи Фрунзе соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр эш Н. С. Хрущевту депшидер болгаш ол соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бадыладырын ооң дилээр деп, хурал чаңгыс үн-биле доктаткан.

Бүгү-эвилелдиң күрүнениң Ленин орденниг «Теплоэлектропроект» деп төлевилел институдунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективи Первомайскиниң соңгулда округунга эш Н. С. Хрущевтуң кандидатуразын база депшиткен.

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидери Невада хоорайның соңгулда округтарынга бедик көдүрүлүшкүн-биле эгелээн.

Киров соңгулда округундан РСФСР-ниң эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевту, а ол ышкаш Киров заводунуң сураглыг фрезеровщиги И. Д. Леоновту Киров заводунуң ажылчыннары улуг көдүрүлүшкүнбиле депшиткеннер.

Москва хоорайның Калининн соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр эш Н. С. Хрущевту депшидер болгаш ол соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бадыладырын ооң дилээр деп, хурал чаңгыс үн-биле доктаткан.

Москваның прибор тудуунуң «Манометр» деп заводунга хөй кижи киришкен, соңгулда мурнуунуң хуралы болуп эртеен.

Шенелде-шинчилел цегинииң слесарь-механиги И. Л. Москалев СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевту РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр партияның болгаш чазактың удуртукчуларын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын, эртеминиң болгаш культураның көскү ажылдакчыларын депшидип эгелээн. Чүве чугаалаан бүгү кижилер ол саналды деткээн.

Москва хоорайның Калининн соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр эш Н. С. Хрущевту депшидер болгаш ол соңгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бадыладырын ооң дилээр деп, хурал чаңгыс үн-биле доктаткан.

Бүгү-эвилелдиң күрүнениң Ленин орденниг «Теплоэлектропроект» деп төлевилел институдунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективи Первомайскиниң соңгулда округунга эш Н. С. Хрущевтуң кандидатуразын база депшиткен.

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар депшидери Невада хоорайның соңгулда округтарынга бедик көдүрүлүшкүн-биле эгелээн.

Киров соңгулда округундан РСФСР-ниң эрге-чагыргазының дээди органының депутаттарынга кандидаттар кылдыр СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. С. Хрущевту, а ол ышкаш Киров заводунуң сураглыг фрезеровщиги И. Д. Леоновту Киров заводунуң ажылчыннары улуг көдүрүлүшкүнбиле депшиткеннер.

Ленметростройның 15-ки тудуунуң коллективи Фрунзе

КОМПЛЕКСИЛИГ бригадаларны нептередир

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАДАН

Бистин чуртуп мурнакчы колхозтарында күш-ажылды организастаар талазы-биле чаа чүүл болза ховудаа, мал-даа ажылын бир домей кандырып турар комплексилиг бригадаларны тургусканы болур. Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Новосибирскиге болган зона човулел хуралынга эш Н. С. Хрущев мынча деп чугаалаан: «Күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарының чаа хевири—комплексилиг бригадалар болза чер болгаш техника чаңгыс ходда каттышкан колхоз тургузугун хогжүдезинде чаа үе-чадага хузалап турар».

Каа-Хем районда «Тинлелге» колхоз 1962 чыдың январьдан эгелеп күш-ажылды организастаарының оң системазын нептереткен. Комплексилиг бригадалар тургузарының, оң системаже шилчиринин мурнунда ажыл-агыйга хову ажылының, трактор ажылының, трактор-хову ажылының түс-түс бригадалары, мал ажылынга фермалар турганың демдеглээ чогуур. Оң бригадаларны, фермаларны бригадирлер, ферма эргелекчилери, учётчиктер болгаш өске-даа албан-дужаалыг кижилер баштап турган. «Тинлелге» кодээ ажыл-агый артелинге күш-ажылды организастаарының айыткан хевири артельди улам ындай хогжүдеринге шаптык кадып турган.

Күш-ажылды организастаарының эрги хевириниң четпес түүлдери хөй. Оң болза хамыктың мурнунда хову-даа база мал-даа ажылынга контроль чок болур чорукка чедирип турган. Оон өске чижекти база коргуун болур. Мал ажылынга ажылдың түннелдери белеткээн мал чемнериниң санының база шынарындан, белеткээнинин, кадагалаанының, оларны фермаларга чедиргенинин аргаларындан, а оң ышкаш хузалап ажылдарын күүседиринге немелде ажылчын күжүн үндүрүп бергенинден улуу-биле хамаарыжын практика коргуун турар. Бо бүгү ажылдарны кодуунда-ла хову ажылдакчылары күүседип келген. Ынчалзажок олар боттары оң ажылдарны ийиги чергенин ажылы деп санап турган.

Хову ажылдакчылары болгаш механизаторлар мал ажылының хереглелин ынчаар чедир үнелевейн турган чорук мал чемнерин ой-шаанда чедирип бербес, мал кажааларын чогуур ойүнде шынарлыг септевес чоруккa болганчок-ла чедирип турган. Доктаамал ажылчыннар ааражаа азы өске-даа чөптүг чылдагаан-биле ажылдавайн барган үеде (мал соолдаар, мал чемнери соортур болгаш өске-даа ажылар күүседирде) дузалаар ажылчыннар тып алыр талазы-биле ферма эргелекчилеринге бергедээшкиннер болдунуп турган. Оонбиле кады хову ажылдарының эң-не хайнышкынныг үезинде мал ажылдакчылары хову ажылдакчыларынга чогуур дуза коргуспейн турган. Күш-ажылды организастаарының чаа хевири—комплексилиг бригадаларны тургусканың түннелинде оң бүгү четпестер ажыл-агыйга шуут үзүткаттынган.

Комплексилиг бригада кодээ ажыл-агый культураларын тарып остүрер, ниитининг малын азырап ажаар талазы-биле ажылдарның бүгү комплексизин күүседиринге эргежок чугула бүгү чепсек-херекселдиг, ажылчын күштүг, техниказыг, чердиг болгаш өске-даа чепсек-херекселдиг болуп турар. Ынчалзажок олар боттары оң ажылдарны практика коргуун турар. Бо бүгү ажылдарны кодуунда-ла хову ажылдакчылары күүседип келген. Ынчалзажок олар боттары оң ажылдарны ийиги чергенин ажылы деп санап турган.

Хову ажылдакчылары болгаш механизаторлар мал ажылының хереглелин ынчаар чедир үнелевейн турган чорук мал чемнерин ой-шаанда чедирип бербес, мал кажааларын чогуур ойүнде шынарлыг септевес чоруккa болганчок-ла чедирип турган. Доктаамал ажылчыннар ааражаа азы өске-даа чөптүг чылдагаан-биле ажылдавайн барган үеде (мал соолдаар, мал чемнери соортур болгаш өске-даа ажылар күүседирде) дузалаар ажылчыннар тып алыр талазы-биле ферма эргелекчилеринге бергедээшкиннер болдунуп турган. Оонбиле кады хову ажылдарының эң-не хайнышкынныг үезинде мал ажылдакчылары хову ажылдакчыларынга чогуур дуза коргуспейн турган. Күш-ажылды организастаарының чаа хевири—комплексилиг бригадаларны тургусканың түннелинде оң бүгү четпестер ажыл-агыйга шуут үзүткаттынган.

Комплексилиг бригада кодээ ажыл-агый культураларын тарып остүрер, ниитининг малын азырап ажаар талазы-биле ажылдарның бүгү комплексизин күүседиринге эргежок чугула бүгү чепсек-херекселдиг, ажылчын күштүг, техниказыг, чердиг болгаш өске-даа чепсек-херекселдиг болуп турар. Ынчалзажок олар боттары оң ажылдарны практика коргуун турар. Бо бүгү ажылдарны кодуунда-ла хову ажылдакчылары, механизаторлар, малчыннар шуптуда комплексилиг бригаданың бригадирининг чаңгыс аай удуртулгазы-биле ажылдап турар. Оң болза хову-даа, мал-даа ажылында ажыл-херектериниң байдалы дээш, быжыглаан черни, техниканы, ажылчын күжүн болгаш чепсек-херекселдерни шын база рационалдыг ажыглаары дээш колхоз баштаар черинин болгаш колхозчуларының ниити хураанының мурнунга бир домей харыысаар хүзээлгелиг. Бригадир бригаданың бүгү участоктарында ажыдың планнап, оон күүселдезин организастап, ол ышкаш изеретингеп четпестерни үзүткаар хемчегларни ап турар.

Колхоз баштаар черинин, партия организациязының болгаш түскай эртемнигларнин инициативазы-биле «Тинлелге» колхозка комплексилиг дөрт бригаданы тургускан, олар мал болгаш чер ажылын бир домей кылып турар. Ол бригадаларны тургузар үеде тараа тарыыр, сиген кезер черлерни, кодээ ажыл-агый культураларын, малды, техниканы, артельдиң күш-ажыл шыдаар кижилерин бригадаларның аайы-биле хуваап, оларга түс-түзүнде быжыглаан.

ӨӨРЕНИП АЛГАШ, БОДУҢАРГА АЖЫГЛААҢАР

Бригадалар аразынга черни хуваарда черинин дүүш-дүжүттүрүнден, участоктарның ырак, чоогундан, хөрүүнүң механиктиг составындан, микроклиматтыг байдалдарындан хамаарыштыр бригадага быжыглаар күш-ажыл шыдаар кижилерни болгаш техниканы барыылаалап тургаш, хуваалданы чоруткан. Чижээ, техниканы мынчаар хуваагаи: бирги бригадага—6 трактор, 5 комбайн; ийиги бригадага—6 трактор, 6 комбайн; үшкү бригадага—6 трактор, 5 комбайн; дөрткү бригадага—5 трактор, 5 комбайн.

Тараа культураларын мынчаар хуваан.

	Бүгү тараа культуралары (га-биле)	Оон иштинде кызыл-тас (га-биле)
Бирги бригада	1073	1056
Ийиги бригада	1088	1067
Үшкү бригада	1134	1117
Дөрткү бригада	1414	561

Комплексилиг бригадаларның үжүр-дүгаазының дугайын чугаалавышаан, «Тинлелге» колхозтуң дуржулгазының көргүскен ышкаш комплексилиг бригадаларның эң чугула артык күштүг түүдериниң бирээзи болза күш-ажылды организастаарының оң хевири бригаданың ажылчын күжүн, техниказын болгаш черин эң ажыктыг кылдыр ажыглаар, механизаторларның, малчыннарның болгаш хову ажылдакчыларының аразынга ажылды тода организастаар арганы берип турары болдуруп айтыс чогуур. Күш-ажылды мынчаар организастаанда оны специализастаарыы база эки хандыртынар. Колхозчулар бодунуп кол ажылындан хостуг апарган үеде оларны ажыл-агыйның өске адырларынга, чижээ, хову ажылдакчыларын мал ажылынга, малчыннарны хову ажылынга ажыглап турар.

Ол болза бүгү ажылдар бригадирининг чаңгыс аай удуртулгазы-биле боттанып турар чүгле комплексилиг бригадалар барда боттанып аргалыг.

Күш-ажылды организастаарының чаа системазын колхозка боттандырганда бээр чүгле бир чыл болуп турар болза-да, ол бодунуп артык күштүүн бадыткаанын. бригадаларда база ниити колхоз-даа талазы-биле кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериңе болгаш күрүнеге салырына улуг салдарлыг болганын анализ көргүүп турар. Колхоз 1962 чылда продукциянын колхоз хевирлерин бүдүрер талазы-биле планны дыка ажыр күүседкен. Сүт бүдүрериниң планы 106,9 хүү. дүктүү — 115 хүү, тараанын—113,4 хүү күүсеттинген. Колхоз кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге салар талазы-биле бедик көргүзүгдерни чедип алган. Чижээ, малдың баш санын остүрериниң планын күүсетпишаан, күрүнеге эът салар планны 100,1 хүү, сүттүүн—130 хүү, дүктүүн—112,9 хүү, тараанын — 143,7 хүү күүсеткен.

Оон аңгыда, кодээ ажыл-агый артели эрткен чылын районнуң ажыл-агыйларының иштинден эң бедик дүжүттерни алганын демдеглээри чугула. Чижээ, 1962 чылда районга тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүт 12,4 центнер, оон иштинде кызыл-тастыы—12,8 центнер болган болза, «Тинлелге» колхозка тараа культураларының бир гектарындан 15,3 центнер дүжүт алдынган. Ынчаарга колхозта Перфирий Маркович Санаров бригадирлээн комплексилиг бригадага тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүт 18,4 центнер, кызыл-тастан—18,6 центнер, а Петр Ильич Крылов бригадирлээн комплексилиг бригадага тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүт 16 центнер, кызыл-тастан—16,3 центнер болган.

Колхоз ниитизи-биле база түс-түс бригадалар ажыл-биле тараа культураларының бедик дүжүттерин остүрүп алган чоруктуң хамыктың мурнунда ук ажыл-агый ниити сорттуг тарылгаларже бүрүнү-биле шилчээни-биле тайылбырлаар херек. Чижээ, 1962 чылда колхоз кызыл-тастың «Мильтуруи-553», «Скала» деп сорттарының үрезиннерин тараан. Бо чылын тарыыр кызыл-тастың бүгү шөлүнге четчир «Скала» деп сорттуг үрезиннерни ургаш, чажып тарыырының шынарына чедирген. Бойдус-климаттыг тодаргай байдалдарны барымдаалап тургаш, ажыл-агый кызыл-тастың «Скала», «Саратовская-29» деп сорттарын моон соңгаар тарыырын планнап турар.

Комплексилиг бригадаларны организастаанының, ажылчын күжүн болгаш техниканы шын ажыглаанының ачызы-биле тарыганың болгаш кодээ ажыл-агыйның культураларын ажаан алырының хуусаалары дыка кыыырар арганы берген. Ол болза ук ажыл-агыйның байдалында агротехниктиг хуусаалар-биле дүгжүп турар. Тараа культураларын аңаа май 1-ден 15-ке чедир азы 15 хонук иштинде чажып тараан. Ынчаарга ийиги, үшкү бригадалар (бригадирлери эштер Санаров, Крылов) кодээ ажыл-агый культураларының бүгү тарылгазын май 24-ке чедир бүрүн доозуп шыдаан.

Ажыл-агыйда ыяавыла күүседир үжүрлүг агротехниктиг арга болза ажыл-агыйжы арга-биле белеткээн ыяш катоктар соорткен сеялка-биле агрегатка черни дескилеп хоюглаары болуп турар. Оң болза тараа культураларының үрезиннерни 6—7 см ханы кылдыр бир дескн хемер арганы хандырып турар.

Үрезиннерни бир гектарга чажарының нормаларын тодаргайлаар талазы-биле бригадаларга улуг ажыл чоруттунган. Чижээ, бир гектар шөлге 180 кг кыыл-тасты чашкан. Ам эш Санаровтуң бригадазы 200 килограммны чажып тараан. Ынчангаш ол бригада өске бригадалардан дыка бедик дүжүттү остүрүп алган. Бо болза хөрүүнүң үнүш-дүжүттүрүнден, ол-шыгындан, үрезиннерниң сортундан болгаш шынарындан хамаарыштыр үрезиннерни чажарының нормазын улам ылай бедидери чугула дээрзин чугаалап турар. Үрезиннерни чажарының нормазын тодаадып тургузарда үрезиннерниң чүгле лабораториядан кыыган анализин барымдаалавайн, оон өзериниң энергизиин база ажыл-агыйга ажыктыың өөренип көөру эргежок чугула.

«Тинлелге» колхозтуң комплексилиг бригадалары үрезиннерни тарылгага белеткээринче онза кичээнгей салып турар. 1962 чылдың чазыидан эгелээш бригада бүрүзүнге үрезин участоктарын тускайлап берген. Ол участоктарга денизии эң аар, эки үрезиннерни чажып тараан. Ук участоктарның тараазын эрте хуусаада ангылап ажаар арга-биле ажаап алган.

Колхозта үрезиннерни тарылгага белеткээринин чугула аргазы болза оларны тараа арыглаар машиналарга эки арыглаары, агаар-хүн чылынга чылыдары, гранозан-биле хораннаары болуп турар. Бо бүгү болза тараанын чажып тараанының баштайгы хүннеринде эки салдарны чедирип турар. Оларның өзүмнери көрүнүп турар. Оларның өзүмнери көрүнүп турар. Оларның өзүмнери көрүнүп

ЧОЛААЧЫ

Роспотребсоюз АТК-зының чолаачызы аныяк коммунист Виктор Ушаковтуң иш-амылчы хууда коргузуглери Любкин, Пономарев, Галайко дээн ышнаш республикада сураглыг чолаачылармыындан туданчок болуп турар. Эрзин, Өвүр, Мөңгүн-Тайга болгаш өске-даа ырак черлерже бараан свертуп алгаш чорутнаш ол ыяа-выла чогуур ой-шаанда чедирип-бодунга быжыглаан автомашиназым бедик будурунчулуг ажыглап турар. Кышкы үеде Тоджуже автомашина вруу ажыдарда коммунист чолаачы коленнаны баштап алгаш чоруурун ырыңай чаңчыл апарган. Мурнакчы чолаачы бо чылын чыл планын ноябрь айның эгезинде күүседирип хүлэмип турар.

ВОЛГАГА ТУЛЧУУШКУННУҢ 20 ЧЫЛ ОЮНГА

(Кызылга болган хурал)

Немец-фашистиг ажелекчилерге үлүг Ала-чуртуң Улуг дайынының үезинде Волгага болган улуг тулчуушкун бүгү делегейге билдингир. Ол тулчуушкунга бистиң шеривис тинээн соонда гитлерлиг Германияның шерии ол шин-биле сөңделедеийн, удаа-дараа аптырышкынарга таварыжып, сөөлүнде барын чыгча шаптырган, дужуп берген болгай.

Бо тулчуушкунның удазыл болуп 20 чыл оюнга хөлбаштыр чоокта чаа Кызыл хоорайның шериг комиссариадының бажыңынга хурал болган. Оон киржикчилери майор эш Дупляктың илеткелии улуг сонгургал-биле дыңнаннар. 1942 чыдың апрельде Совет Армиянып Орёлдан мурнуу талаже турарларын чыгча шапкаш, чуртуң мурнуу районнарының чиг-эт-биле байлак курлавырларын, ыяангыя нефть талазы-биле байлактыг Кавказты эжелээн болгаш оларның кол кезээ узуктаттынган, ынчаарга 100 мун хире солдаттар туттурган деп чүве билдингир болгай. Бо бүгүнү илеткелчи тодаргайы-биле чугаалаан.

Илеткелчи оон-биле кады Совет Армиянын солдаттарының болгаш офицерлериниң, генералдарының эрес-маадырлар чоруктарының дугайында чижектерни база коргускен. Оон чамдыктары бо-дур: гвардейжи сержант Совет Эвилелининң Маадыры Павлов улуг эвес болук дайынчылар-биле кады дайзынның турар черинден бир бажыны эжелеп алгаш, фашистерниң калчаарааи, араатанзыг халдаашкыныарын 58 хонукта ойтур шаап келген болгаш атказрлаваан. Ам «Павловтуң бажыны» дайынчы алдарның үдегери, турасказлы болу берген, ону билбес кижи бистиң чуртта чок, капитан Гастеллонун маадырлыг чоруун ужудукчу Рогальский аңаа катаптаан: маадырлыг снайперлер: Василий Зайцев 242, Максим Пассер 236 фашистерни узуткаан дээш, оон-даа оске. Оон-биле кады Совет Армиянын ам бо хүнерде дайынчы болгаш политиктиг белеткедер талазы-биле чедиишкиннерин бүгүледиг чижектер-биле, билдингири-биле илеткелчи чугаалаан берген.

Волгага болган улуг тулчуушкуннуң киржикчилери, ангы үеде бистиң республикада ажыдап турар эштерниң ол хуралга чугаалары кончуг солун болган. Ам шеригден халашкан старшина эш Шипановскийниң чугаазы аажок солун. Немецтер бистиң шериглеривисти турар черлеринче хуудустар октаглап, бистерни коргудар азы коргудер дээш янзы-бүрү хемчегларни ап турганнар. Чижээ, «силер бүзээлеткен силер, дужуп берииер» дээн хуудустар тарадып, ынчаар болзунарза «дываажанга» чурттаар силер деп аазап-даа тургулаан. Азы чамдыкта бистерни коргудар дээш, бомбаларга тускай улуг даап шимээн үндурер тускай үүлдер кошкаш-даа октап тургулаан. Аажок шимээн үндурер тускай үттерлиг демир досказрлар-даа октап бадырып тургулаан. А оларның бо бүгү кажарлаашкыннарын бистиң дайынчыларывыс тоор эвес, кыжырып каттыржыр турган деп, эш Шипановский чугаалаан. Немецтерниң Волгоградка турган армиязының командылакчызы Паулюстуң штавынга баар парламентёрларның составында чораанын эш Шипановскийниң чугаалааны солун болган. Бир полковник кижи баштаткаш, бистерни—ийи чиик машина иштн кижилерни, боочепсээнисти алгылап алгаш, чорудукан. Штавынга чеде бердивис. Ынчаарга Паулюс полковник кижи хүлээп албас мен, дужаалы мээң-биле деннежир кижи хүлээп алыр мен дээн. Ынчаарга полковниғивис ол дугайын бистиң командылакчывыска илеткээр мен дээн, ынчангаш дедир чорупкан бис. Чедип келгеш, генералга баштадып алгаш, база-ла чоруптувус. Паулюстуң кабинединге, солдаттар бистер «томаанныг» байдалга тургулап алдывыс. Генерал хелемечи дамчыштыр чугаалажып турганын көрүп турдувус. Оон Паулюс телефон долгаан: бооларын соксадынар, офицерлер парадка кедер силиг хептерни кеткилээш, менээ четкилеп келзин деп дужааган болду. Оон үш-дөрт хонганда-ла немецтер дужуп берип эгелээн. Энне-дик чок аш, самдар. Хераажен кижилерниң юбкалары, аржыылдары-биле-даа шарыттынып адгылаан. Чөгенчиин канчаар силер. Эш Шипановскийниң чугаазының допчу утказы ол-дур.

Дараазында база-ла Волгага тулчуушкунның киржикчилери, ам кызыда ажылдап турар эш Ведерников чүве чугаалаан. Оон хөрээн орденнерниң болгаш медальларның демдектери долган. Бистиң дайынчыларывыс:

— Базын-даа атказрлавас, артывыста партия болгаш чон бар, дайзынның күжүн чолдуреткеш, оон соонда чылча шаап каар херек—дижир турган деп ол чугаалады. Калач хоорайның ынчан демир удазынбиле каш каът кылдыр кажаалап каан быжыглаашкынын, миналап каан шөлдерин ажып эрткеш, дайзынны чылча шапкан бис, ол ойде Калач хоорай чоогунда дайзынны бистиң бүзээлээшкиннивис тутчу бергени ол чүве деп ол чугаалаш, оон оске-даа чүүлдерни сонуургатты. Ылангыя дайынчылар балыгланы бергеш безин, эмнелгеже чоруурундан ойталаш, тулчуп артып каар турган.

Дараазында медицина албанының биче лейтенантызы турган эш Черноусова сөс алган. Оон чугаазының кол утказын алырга мындыг: госпитальга ажылдап турдум. Волгоград хоорайның ортузунда школа черинге эмнелгевис турган. Хүзээлгевис—кижилерниң (дайынчыларның, кырганнарның, чаш үругларның) тынын алыры. Дайынчыларны эң-не үргени-биле экирти эмнээри — кол сорулгавыс ол. Ынчаарда дайынчыларның чугааларын дыңнап турган мен, олар:

— Артывыста — Волга, чер чок, атказрлавас бис!—дижир турган.

Эш Черноусова хуралга олурушкан аныяктарны сыйырган:

— Чүрүмнүг болупар, эки өөренинер, силерге хереқтиг бүгү чүүлдерни өөренинер, чүге дээрге, ол чоңга херек.

Кызылдың аныяктарының мурнундан эш Хобров чүве чугаалаан, мынча диди:

— Бистиң улгады берген салгакчыларывыстың алдарын ыякынмас бис. Школачылар эки өөренир, күш-культура талазы-биле дадыгар херек.

С. САЛЧАК.

Чедиишкиннерниң хөлегезинде

Барыын-Хемчиктиң кодээ ажылиштиларининг культурлуг амыдырал-чурттаргазын экижидер талазыбиле чамдык ажылдарны кылгылаан.

1962 чылда «Шекпээр» совхозтуң Дөн-Терезинде сүт-бараан фермазының үезинде Волгага болган улуг тулчуушкуннуң эгезээни ол. Ол тулчуушкуннуң түннели чүл дээрге, бистиң Совет Армиянның кезектери дайзынның 330 мун кижилиг 22 дивизияларын бүзээлээн болгаш оларның кол кезээ узуткаттынган, ынчаарга 100 мун хире солдаттар туттурган деп чүве билдингир болгай. Бо бүгүнү илеткелчи тодаргайы-биле чугаалаан.

Илеткелчи оон-биле кады Совет Армиянын солдаттарының болгаш офицерлериниң, генералдарының эрес-маадырлар чоруктарының дугайында чижектерни база коргускен. Оон чамдыктары бо-дур: гвардейжи сержант Совет Эвилелининң Маадыры Павлов улуг эвес болук дайынчылар-биле кады дайзынның турар черинден бир бажыны эжелеп алгаш, фашистерниң калчаарааи, араатанзыг халдаашкыныарын 58 хонукта ойтур шаап келген болгаш атказрлаваан. Ам «Павловтуң бажыны» дайынчы алдарның үдегери, турасказлы болу берген, ону билбес кижи бистиң

Немец-фашистиг ажелекчилерге үлүг Ала-чуртуң Улуг дайынының үезинде Волгага болган улуг тулчуушкун бүгү делегейге билдингир. Ол тулчуушкунга бистиң шеривис тинээн соонда гитлерлиг Германияның шерии ол шин-биле сөңделедеийн, удаа-дараа аптырышкынарга таварыжып, сөөлүнде барын чыгча шаптырган, дужуп берген болгай.

Бо тулчуушкуннуң удазыл болуп 20 чыл оюнга хөлбаштыр чоокта чаа Кызыл хоорайның шериг комиссариадының бажыңынга хурал болган. Оон киржикчилери майор эш Дупляктың илеткелии үлүг сонгургал-биле дыңнаннар. 1942 чыдың апрельде Совет Армиянын Орёлдан мурнуу талаже турарларын чыгча шапкаш, чуртуң мурнуу районнарының чиг-эт-биле байлак курлавырларын, ыяангыя нефть талазы-биле байлактыг Кавказты эжелээн болгаш оларның кол кезээ узуткаттынган, ынчаарга 100 мун хире солдаттар туттурган деп чүве билдингир болгай. Бо бүгүнү илеткелчи тодаргайы-биле чугаалаан.

Илеткелчи оон-биле кады Совет Армиянын солдаттарының болгаш офицерлериниң, генералдарының эрес-маадырлар чоруктарының дугайында чижектерни база коргускен. Оон чамдыктары бо-дур: гвардейжи сержант Совет Эвилелининң Маадыры Павлов улуг эвес болук дайынчылар-биле кады дайзынның турар черинден бир бажыны эжелеп алгаш, фашистерниң калчаарааи, араатанзыг халдаашкыныарын 58 хонукта ойтур шаап келген болгаш атказрлаваан. Ам «Павловтуң бажыны» дайынчы алдарның үдегери, турасказлы болу берген, ону билбес кижи бистиң

Үш чижек четчир

«Совет Россия» колхозтуң Владировка суурунче күзүн, чазын, чайыктаан чаи[illegible] хүннерде автомашина баары берге. Суурдан үш километр ыракта дээрбе чанында машинаны тургускаш, Владимировкаже чадаг базыптар таварылгалар бо-ла тургулаар. Сойнуп үрелчек ковругу оонда коргунчуг.

Балгазын — элээп каш улуг ажыл-агыйларның, харын республиканың чамдык районнарының орук харылзаалының белдири, Таңды районда шаандагы суурларның бирээзи. Ол хирезинде чаагайжыдыгга айтырыгы ында дыка хожудап турар. Балгазынны таварты хүнде чеже автомашина эртпес дээр, олар суурнуң төп кудумчузунга безин бо-ла «танцылаан», чиндиннээш балгажыңга кадаалган тургулаар.

Бо ийи чижек болза, Балгазын кодээ Советтиң (күүском даргазы эш Гуляевтин) чаагайжыдыгга талазыбиле ажылын тайылбыр чокка-ла илередип турар. Ажыл-херекти билдилиг башкарып, активке даянгаш эки ажылдаан болза, Владимировка биле Балгазынның кудумчулары амгызындан оода чүгээр турар ийик. Ажыл-ишке-даа идиглиг, машинатехникага-даа камныг болур турган.

База бир чижек, Балгазын кодээ Советке хамаарыжып турар колхозтарда чонның культурлуг, ыяангыя чүнар бажың талазы-биле негелдеэин хандырар айтырыг база хожудап турар. Чижээ, «Совет Россия» колхоз 1960 чылда туткан чүнар бажының өскээр ажыглаанындан ам Владимировкада ниитининң чүнар бажыңы чок. Колхоз төвүнде болгаш фермаларда ол талазы-биле негелде элээп үелерде улажып келген.

«Революцияның чалбыжы», «Совет Россия» колхозтарның баштаар черлери, ында партия организациялары болгаш Балгазын кодээ Совет бо айтырыгларны дарый шиитиирлээрин чон күзеп турар.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ.

Таңды районнуң Кочетов сес чыл школазының башкызы Оюн Кама ол ажылынга он үш чыл ажылдап, чоннуң чаагай хундуткелин чаалап алган. Ооң башкы ажылында кол чүүл болза, мурнакчы башкыларның аргадуржулгазын чүткүлдүү-биле шиңгээдип ап, өөредилгеге чыл бүрү эки түңкедерни чедип ап турары болур. Бо өөредилге чылының бирги чартыында ол клазынга чүс хүү өөредилгени чедип алган. Оюн Кама—кодээ Советтиң депутады, суурда хөй-иитичи херээженнерниң бирээзи.

ЧУРУКТА: Оюн Кама бирги «б» класска кичээл эрттирип тур.

Фото П. Гольцовтуу.

Редакцияга ЧАГААЛАР

ЧИДИГ, ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕР

* * *

Кичээнгей салдынган болза...

Малдың баш санын өстүрер, оон продуктуларын бедидер дээш демиселдиң кол кижилери малчыннар болгай. Олар шүүт-ла материалдыг түүлдерни бүдүрүп турар кижилердир. Ынчангаш оларның амыдыралчурттаргазының хандырыгазынче онза кичээнгей салдынган турар ужурлуг.

Ындыг турбуже, Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң дирекциязы болгаш партия, профавилед организациялары малчын ажылчыннарның канчаар ажылдап, чурттап турарын, оларның хандырыгазын сонуургаавайн турарлар.

Совхозтуң малын сезен ажыг коданнарда 200 ажыг кижи кыштагладып турар. Амгы үеде малдың, ыяангыя хойнуң ооңдаашкыны масселыы-биле эгелей берген. Малчыннар мал ажылының байдалы дээш боттарының харыысалгазын эки бижип, үйгу-чыдын чок ажылдап, чаш малды чидириг чокка каптаап ап турарлар.

Ынчалза-даа төрүүр болгаш чаш малдарның азырадыл, ажаалгазын экижидер талазы-биле малчыннарга дузалаар хемчеглер мында дыка кошкак. Мал кажаалары чедиишес, а бо кыжын дөң ыяш-биле тутукпаан чамдык шараш кажаалар ажыглаттынмайн турар. Сиген, сула, дүс үргүлүү үзүктелиишкиннер болуп келген.

Хойхуларның ажылы бо хүннерде өн берге болгаш чымыштыг. Оларда бичии-даа чай чок. Ынчангаш малчыннарның боттарының дугайында сагыш салыр, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг болгай. Ынчаарга үш кол сүт-бараан фермаларында электри чырыы-даа, радиоприемниктер-даа чок. Солуннар чогуур үезинде келбестээн. Кызыл булуннар деритгинмээн. Малчыннарга лекция, беседа кылып бээри дыка ховарааан.

Аянгаты салбырында 23 өрегелерниң үжү септеттинмээн бажыннарда, чедиш самдар өтлерде чурттап орар. Дөң-Терезин болгаш Бичеи-Тей салбырларында бажыннар каларны ноң. Аянгатыда малчыннардан Баир, Лама, Коош, Бичеоол болгаш Чечек-оол, Дөң-Терезинде Чаламба, Данзы-Белек оларның өглери чангыс каът пөстен болгаш толь деп саазындан кылдынган, дендии соок. Ферма ажылчыны эш Дүктүт-Ары бодунуң 14 уруглары-биле кады 16 кижи чурттаи турар, а өөнде 4 бызааны база ажаан турары сагышчовалчыг. Малчыннарга өттүлер ыяшты сөөртүп бербейн турар.

Кайы-даа салбырларга автолавка барбайн турар, хереглелдиг чүүлдараазынарын сагыглаары үүлүктелиишкиннииг болуп келген. Малчыннарга медицина ажылдакчылары келбестээн. Культура албан черлериниң, агитаторларның ажылдавайн турарынга малчыннар хомудан турарлар.

Мал ооңдаашкыныың үезинде мал эмчилериниң талазындан малчыннарга дүрген дуза чедирери үргүлүү негеттинип турар. Ынчаарга оларга автомашина быжыглаттынмаан. Совхозта бар 5 чиик, 30 хире чүк машиналарындан чаңгысла чиик, 20 хире чүк машиналары арай боорда хөделип чоруп турар. Фермаларга машиналар чедиишпейн турар. Машина дугайында совхоз директорунга айтырыг тургузуп келгиннээн малчыннар хүнүгүн-не конторада сыңмарлажып тура хүнзегилээр фактылар аваэш эвес. Совхозтуң үдургукчулары болгаш тускай артемнитлери малчыннарга ховар барып, оларның аргежок чүгүлэ херегледерин билбейн турар үжүрлүг ажылдың четпезинден, эрткен чылын совхозтуң 1800 хире баш малы янзы-бүрү чыдагаанныңдан өлүп хораан. Төрүүр 100 хойга онаштыр чүүле 46 хураган ажаан алдынган. Дүк бүдүрериниң планы күүсеттинмээн. Малчыннар дугайында, оларның ажылының дугайында ажы кичээнгей салдынган турган болза ындыг четпестер болбас ийик.

СЭКП ТК-ның март болгаш ноябрь Пленумнарының шиитиирлерин амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар дээш совхозтуң мал ажылында байдалды үилезинии-биле эде тургусса чогуур.

И. КОМБУ.

Кажан ажылдаарыл

Январьның 20-де, дыштанар хүнде болган чүве бо. Дыштанар хүнде кижилер хостуг болгаш, кандыг-да бир солун чүүлдү көрүксээр, аңаа хүннерде бодунуң четтикпээни бирле чугула чүүдү кылып алыксаар болгай. Бо хүн кыржың болгаш аажок соок болза-даа Кызылдың чурттакчылары кезээдээзи ышкаш, клуббар, кинотеатрлар, библиотекалар, агитпунктулар болгаш өске-даа культура-чыргыышкынның чергеринче хөйү-биле барып турганы чугаажок. Мен база-ла чоогувуста агитпунктуже барып, оон солун чүүлдер биилп алыр деп бодаан кижи мен.

Ам бир ай бичии ажыг болгаш-ла РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге сонгулалар болгай, агитпунктулар хайнышкынныг ажылдаан турар ужурлуг. ында чаа болгаш солун чүүлдер-даа хөй боор деп өөрүшкүлүг бодап-биле хоорайның шериг комиссариадының бажыңында № 19 агитпунктуга чедип келдим. Ында «№ 19 агитпункт» деп чарлалды кедезинде азып каан хаалганы барып тырткаш кайгай бердим: агитпункт бо хире орайга чедир ажыттынмаан. Ынай-бээр көрүлээримге ажыдаарынын шактарын айыткан бижик-даа чок. Черле ынчаш бо чер агитас-массалыг ажылдың төвү болуп, ажылдап турар дээрзинин барымдаазы болгу дег чүве тыппадым.

Хөнүүм бакырай берзежок, идегелим оскунмайн, хоорайның шериг комиссариадынче киргеш, ында дежурныйдан айтырдым. Ол дежурный тура: «мен маңаа хүндүс-даа, кежээдээ ажылдай бээр кижи мен, бо агитпункт хаая ажыттынар чер бо. Моон иштинде солун-сеткүүл, номдептер, лозун-плакат болгаш сонгулда дугайын чугаалап турар оске-даа чүүлдер чок. Моон ажыттынарын, оон ажы чүве тып алырын хей-ле маңаар боор силер» деп чугаалай-дыр.

Чорук ынчаар бүтпейин барды. Оон үнүп келгеш, Пушкин кудумчуда орук-тудуг эргелелиниң бажыныда № 17 агитпункт сагыжыма кирип келген. Оон-на хереглээн материалдарыныы тып албас мен бе дээш, ынаар чорупкум. Чедип келириниге эжикте улуг кара шооча «бээр кире албас сен» дээнзиг, сенчиде мөрзүе берген тур. Ам канчаар чүве боор деп бодап турам, черле сонуургаанымнаң. эпчок-даа болза, бир сонгадан харап көрдүм. База-ла демги 19 дугаар агитпункт ышкаш, иштинде дериг-шимелде-даа көзүлбес мыңдыг болду.

Агитпункудан солун чүүлдер билип алыр дээш күзелим ынчаар бүтпейн баарга, хөнүүм багай базып чаныштым. Бо агитпунктуларга кээп, чүве билип алыр дээш бо хүннерде ола каш сонгукчулар чораан. бо мунгаш хаалгаларны каш катап тыртканын чүве. Сонгулда болуп дугайында Чарлык үнгенден бээр чаярби ажыг хонуп турар. Сонгулданың болур хүнүнге чедир ай бичии-ле ажыг уе арткан. Бо агитпунктулар сонгукчулар ортузунга агитас-массалыг ажылды кажан чорудар деп бодап турар ирги? Сонгукчуларның бо айтырыын дарый харыылап бээрин ол агитпунктуларның эргелекчилеринден болгаш аңаа хамаарыжып турар партия организацияларындан дилевес аргажок.

О. ТОВУУ.

Допчу дыңнадыглар

ЧҮГЕ ЫНДЫГЫЛ?

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң шээр малы массалыбиле ооңдап эгелээн. Ынчаарга совхозтуң дирекциязы малдың чаш төлүн хүлэзип ап турар малчыннарга дузалаарының хемчеглерин чүге шыгтыратпайн турарыл? Совхозтуң кайы-даа салбырында бажыннарында хураганнар-биле кады чурттап орар кижилерни амгы үеде бодап көрүп болур. Чаш мал ажаан доруктурар чылыг кажааларны немей туттургулап бээрин совхоз директору эш Доржулдайдан малчыннар негеп турлар. Оон ынай хойжуларны тускай хеп-биле, чырыткы херекселдери-биле болгаш керосин-биле хандырбайн турар-дыр силер.

Х. Кунгаа.

* * *

БЕРГЕДЭЭШКИНДЕ

Бо чорук «УТКА 25 чылы» совхозта болуп турар. Чүл дээрге Кожайда кадыкшыдылга фермазы бар. Ында мал чеми үзүлген. Инектер өөдүп турар апарган. Ында инектерниң чем дилеп чоруп турары каракка чаржыычыг. Малдың ажаалгазы дыка багай. Ийи чүс баш инек кирер кажаанның иштн черле кайгамчык: оон соңгалары чырык эрттирер аргажок кылдыр мунгаштаалы дошталы берген, кажаанын ишти кажангы хевээр аштаттынмаан, ханалары чоржагар-чоржагар дошгарлыг.

Күүгүн маңаа 190 баш инек турган. Оларны ой-тап кыштагладып болур турган. Ынчаарга совхозтуң дирекциязы Иштии-Хем, Ак-Туруг салбырларындан 200 ажыг инекти мында сүрдүрүп келген. Ынчангаш 200 инек кирер кажаага 300 хире инекти тырып турар, а чүс хире инекти ажык черде хондуруп турар. Чоокта чаа он кижи соөтавтыг тудуг авенозу ийи чүс инек кирер кажааны дөң ыяш-биле тудуп эгелээн, оон хамазын тудары безин доозулбаан. Алдан ажыг бызаалар кажаазынга сыңмайн турар.

Ниитининг малы мында шак ынчаар бергедеп турда, совхоз директору эш Стнпарев, парторганизация секретары эш Буянды болгаш салбыр эргелекчизи эш Сюртүк чүнү бодап турарларыл?

А. Долбыр-ООЛ.

* * *

АВТОРНУҢ КҮЗЕЛИ

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң ажыл-агыйында дараазында четпестерни кодээ бижикчи С. Сюрюн бижээн:

Колхоз часкы хову ажылдарынга дыка оожум белеткенип турар. Мынчага чедир үрезин арыглаашкыны эгелевээн. Тарылга шолүнде одекшидилге болгаш хар ыярыкдырыышкыны чорувайн турар. Артельдин Чагытайда хову бригадазында 60 тонна арбай, 200 тонна кызыл-тас ыяашл, ажыглалдан үнер дей берген. Техника септелгезиниң темпизи оожум. Ол четпестерни узуткаар талазы-биле организакчы ажылды күштелдирер күзелин автор илереткен.

Ажылды сергедир

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозка ийи чыл мурнунда эш А. Дмитриевке баштаткан улусчу дружина тургустунган чүве. Колхозчулар боттарының дружиназынга улуу-биле идегеп-даа турган, а дружинниктер хей-ниитининң корум-чурумун камгалаарынга идепкейлиг киржиринге белен турган. Ынчалза-даа улусчу дружинаның штавы шүүт ажыл кылбастаан.

1962 чылды безин ап көөрге, дружинниктер боттарының ажылхерээнин дугайын чугаалажып, хуралдан чыгыыр херек чок, чаңгысла катап дежурныйлап көрбээн. Ынчаарга колхоз девискээринде корум-чурум үрээр, арагалаар чоруктар чок деп чугаалап болбас. Харын ындыг чоруктарның бар болуп турарындан колхозчулар ам дружинниктер кайдал, бар бе, чок бе? дижип, чөптүг негелдеии салып турар.

Хей-ниитининң корум-чурумун камгалаар хүзээлгелиг дружинаның ажылын удуртурун эш Дмитриевке канчан дагыып берген чүве ийик. Ол дээрге чүгле хей-ниитичи даалганы багай күүседип турар эвес, харын бодунуң бүдүрүлгечи ажылын безин орта кылбас кижи болгай. Аңаа бадыткал кылдыр мындыг барымдааларны көргүзүп болур. Эш Дмитриев колхозта өртке удур команданың командири хүзээлгелиг. Ол хирезе өртке удур камгалалдың кандыг-даа хемчегларын боттандырбайн турар.

Колхозка пукуруза өстүрериниң херээн база-ла Дмитриевке идегээн турган. Ол аңаа кызып ажылдаарын туржук, бодунуң туразы-биле үнгеш, колхозтуң электростанциязынга мотористеп кирип алган. Аңаа кээрге станция эргелекчизи эш Маслов, моторну арыг-силиг тургузарын оон негей бээрге, ол Маслов-биле таарышпас-тыр мен дээш база үнүп алган.

Мындыг кижиге дружина ажылы ышкаш чүгүлэ ажылды көре-тура-ла дагзып каарга ажыл-херек бүтпес болбайн канчаар. Федоровка суурда улусчу дружинаның ажылын дарый сергедирин колхозчу чон манап тур.

Н. ТАМБА.

ТАЙБЫҢ СОРУЛГАГА ЧАРЫШ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның парлалгазы 1962 чылда ССРЭ-де улус ажыл-агый планының күүселдезинин түннелдерин Каттышкан Штаттар-биле тайбың экономиктиг чарышка Совет Эвилелинин чаа чедиишкиннери болур деп тайылбырлап турар.

«Чеди чыл планы ажыр күүсеттинип турар. Тарааның тергини хөй чыылдалары. Национал орулга 6 хуудан ажыг» деп эгелерни «Жице Варшавы» солун киирген.

Сөөлгү беш чылдың дургузунда ССРЭ-де үлетпүр продукцияның немелде өзүлдези чоннун кижи санынга онааштыр алырга 48 хуу болган, а АКШ-та чүгле 8 хуу болган база ССРЭ-нин ниити үлетпүр бүдүрүлгези арткен чылда АКШ-тың бүдүрүлгезинин барык 63 хуузунга четкен дээрзин Польшаның солуннары демдеглеп турар.

Венгрияның шахтёрларында

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияга соок киткээни-биле холбаштыр, одалгага өзүп турар хереглелди хандырар дээш, хөмүр тывыжын көвүдедиринче чурттуң шахтёрларын чоокта чаа чазак кыйгырган. Венгр шахтёрлар ол кыйгырыгга изин-биле каттышканнар.

Январьның 20-де чурттуң бүгүде шахталарынга үш эзлчег-биле ажылдаарын организастаан турган. Эки-тура-биле келген он-он мүн шахтёрлар казыышкын черлеринче киринкен. Олар 97.268 тонна хөмүрнү казып үндүргеннер. Күштүг сооктуң түннелинде тургустунган, ажылдын берге байдалдары турза-даа, чурттуң шахтёрлары эзлчег онаалгаларын хүн бүрүде ажыр күүседип турарлар.

Өөрүнчүг медээлер

БЕРЛИН. ГСЧП-нин VI съездизинин делегады Берлиннин «Иоганисталь» мотор тудуушкунунун заводунун ажылчыны Альфред Шульц күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселдин эгелекчилериниң бирээзи. Ол элээн каш чаартыкчы саналдарны киирген, бодунун билинн бедидери-биле мастерлер курузунда өөренип турар.

Альфред Шульцтун киирген чаартыкчы саналынын ачызында заводтун токарьлар цегинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 15 хуу өскен. «Силернин күш-ажылчы чедиишкиннериңер бүгү немец улуска үлегер-чижек болур, ол чүгле Герман Демократтыг Республиканын ажылчы чоннарын эвес, харын Барыын Германияның бүгү күш-ажылчы улузун, ажылчын ангызын хаара тудуп турар күш болур» деп Н. С. Хрущевтун ГСЧП-нин VI съездизинин индиринден чугаалаан чугаазы Алфред Шульц ышкаш орук айтыкчыларын хей аът киирип турар.

ПЕКИН. «Ваньхэ» күражыл-агыйның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары эрткен ажыл-агый чылында 59.800 центнер тарааны ажаап алган. Ол күражыл-агый тараа бүдүреринден ангыда хөвен, үс, ол ышкаш мал, куш, балык ажылын база сайзырадыр. Эрткен чылын оон фермаларынга 8 мун хаваннарны, 46 мун дагааны, өдүректи өстүрген.

Мурнунда чылдарда ол күражыл-агый бодунун хереглелин хандырарындан ангыда күрүнеге 50 мун центнер тарааны, 12450 центнер хөвенни, мун-мун хаваннарны болгаш 3700 центнер балыкты саткан. Көдээ ажыл-агый продуктуларын ажылдап кылыры-биле ында элээн каш бүдүрүлгелерни, оон иштинде рис арыглаар болгаш үс шаптаар черлерни кылган.

БУХАРЕСТ. Румын Улус Республиканын демир орукчулары улуг чедиишкиннерлиг ажылдап турар. Паровозтарны күчүлүг дизель электровозтары-биле солуп турар. 2100 аът күштүг дизель электровозтарны ындыг-ла үр эвесте—1961 чылда бүдүрүп эгелээн-даа болза ам чурттун кан оруктарында чүс чартыы чыгыы дизель электровозтар ажылдап турар. Бир шакта 100 км дүрген маннаар ол электровозтар 1500 км черни кандыг-даа немелде заправка (кывар-чаар материалдар солувайн) эртип шыдаар.

СОФИЯ. 1939 чылда Болгарияга бир хүнде 270 мун киловатт-шак электри энергиязы бүдүрүп турган болза, 1962 чылда бир хүнде-ле 19520 мун киловатт-шакты бүдүрүп турган. 1962 чылдын бир хүнүнде-ле Болгарияга 782 мун метр постү, 612 тонна ногаа консервилерин, 436 тонна чигирни кылып турган.

Софияның киностудиязы 1963 чылда 30 чаа фильмнерни кылыр.

ДЕМИСЕЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ЛЕОПОЛЬДВИЛЬ. (СЭТА). Анголаның патриоттары португал шериглерге удур боо-чепсектиг демиселди үргүлчүлеп турарлар. Анголаның национал-хостакчы армиязының отрядтары биле Имафе баазазында (Кабинада) туруп турар португал солдаттарның аразынга чоокта чаа улуг тулчуушкун болган, дайзынның 19 солдаттары өлүрткен, элээн каш португалчылар балыгланган деп, ангола улустун эн улуг политиктиг организацияларының бирээзи — Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкиннин шериг килдизи дыннаткан.

«Амгы үеде Линука районунда болгаш оон чоок-кавызында аргаыяштарны колониалдыг шериглер күженишкинниг бомбалап, а ол ышкаш минометтар-биле боолап турарлар»—деп, дыннадыгда чугаалап турар.

Линука хемни кешкен ийи көвүрүгнү ангола национал-хостакчы армияның солдаттары үреп каан.

Конькичилерниң көргүзүү

Спорттуң бо хевириниң талазы-биле маргылдаалар база-ла ийи хүн үргүлчүлээш доозулган. Конькиге маннаарының үш янзы хемчээлдиг чарыштарынга боттарының командаларынга элээн хөй санны чаалап берген аныяк спортсменнер бар. Оолдарның ындыг үш хевирлиг чарыжынга Чөөн-Хемчик районнун конькичилери С. Доржу 188.866 санны, И. Самарин 196.960 санны ойнап алганнар. Херээженнериң ол хемчээлге чарыжынга Бии-Хем районнун спортсмени Н. Рязанцева 285.366 санны, Өвүр районнун конькичизи З. Монгуш 361.500 санны боттарының командаларынга немеп берип, дээре көргүзүглерлиг болганнар.

Чурукта: Өвүр районнун командазы ниити көргүзүглериниң талазы-биле ийиги черни ап, спартакиадага хөй киржикчилерлиг, идепкейлиг киришкен. (Солагай таладан) ол команданың конькичилери: Т. Каракыс, З. Монгуш, Д. Комбу, К. Монгуш.

Сөзү болгаш фотозу **А. Содунамныы.**

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДАН МЕДЭЭЛЕР

• • •

Де Голль аайынга кирбээн

• • •

Эрткен неделяда делегей байдалында кол-кол чүүлдер

Чөрүлдээлер иле апарган

БОНН. (СЭТА). НАТО-нун хемчээлинге ГФР биле Францияның чарган ийи таланын дугуржулгазы, бир тээ ол «эн калбак европа ниитилежилгезинге» когаралды чедирип турар чүве болганда, АКШ-тын президентизи Кеннеди анаа удурланган дээрзин ДПА агентилел дыннаткан.

Ол дугайын Кеннеди Аденауэрнин америк президентиге чоруткан чагаазынга харыы кылдыр Вашингтонда барыын-герман элчин Кнапштейнге дыннаткан. Европа экономиктиг ниитилежилгеге Англияның киреринге чөпшээрежир кылдыр де Голльду аайынга киирери-биле бодунун кылган оралдажыышкыннарынын чедимче чок болган дугайын канцлер ол чагаазы-биле Кеннедиге дыннадып турар. Ол чагааны алганын Ак бажын моон мурнунда-ла бадыткаан турган. Ындыг болза-даа Ак бажынның төлээлекчизи ол чагаанын утказын тайылбырлаарындан ойталаан.

АКШ-тын чазаанын ыытавайн турарының чылдагааннарын тайылбырлавышаан, ДПА агентилелдиң айтып турары болза, америк башкарыкчы бөлүктер генерал де Голльдун туружунга таарзынмайн турар. «Француз президентиге онза таарзынмайн турар, чүге дээрге, барыын таланын өзүп турар чангыс эвинин дугайын Кеннединин конгресске чугаалаан үезинде де Голль бодунун идеяларын чугаалаан» деп агентилел демдеглеп турар. Француз политиканын адынга шүгүмчүлелдиг саналдарны январь 24-те парлалга конференциязынга Кеннединин чугаазынга шуут илерээн дээрзин ДПА агентилел демдеглээн.

Спортчу шенелделер эгелээн

Январьның эгезинде «чымчаш» кыннып каап турган соок, күрүне албан черлериниң болгаш чурт үлетпүрүнүн профэвилел обкомнарының V кышкы спартакиадазы болуп эрткилээн ийи хүн—январь 26 болгаш 27-де «дыңзыш» кыннып келген. Бойдустун ол аажылалы республиканын янзы-бүрү булуннарындан келгилээн, спортка ынактарның чедиишкиннерже чүткүлүнге моондактап шыдаваан.

Бо спартакиадага Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Өвүр районнарның болгаш Кызыл хоорайның спорт командалары киришкен. Составының талазы-биле Өвүр районнун командазы өске районнардан ажыг болган, моон мурнунда спартакиадаларга ол райондан эвээш кижи киржип турган. Моон-биле чергелештир бо маргылдаага Танды, Улуг-Хем районнардан чангыс-даа кижи киришпейн турарын айтыры чугула.

Хаак талазы-биле оолдар 5, 10, а херээженнер—3 болгаш 5 километрге, коньки талазы-биле оолдар 500, 1500, 3000 метрге, а херээженнер 500, 1000, 1500 метрге күжүн шенешкен.

Январь 26-да хүндүскүнүн 12 шакта спартакиаданын ажыдыышкыны «Совет Тыванын беш чылы» стадионга болган. Спартакиаданын тугун хоочун спортчу Донгак Март-оол болгаш тус-тус командаларның төлээлери көдүрген. Күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунун даргазы В. Ф. Матсон спартакиаданың киржикчилеринге байыр чедирген.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

Ол-ла хүн баштайгы маргылдаалар эгелээн. Термометр 30 градус соокту айты берген. Ынчангаш судьялар коллегиязы хуралынга ол хүн оолдарның 10 километрге, херээженнерниң—5 километрге чарыжын эрттирер деп шиитпирлээн: канчан билир—даарта моон соок болур чадавас.

Хүндүскүнүн 1 шакта Улуг-Хемнин он талакы эриинге хаак маргылдаазының киржикчилери болгаш көрүкчүлер чыглып келген. Оолдарның 10 километрге чарыжы эгелээн. Удаа-дараалай үнүп турган хаакчыларның соолгүлери ыраалакта, өске оруктап, херээженнерниң 5 километрге чарыжы эгелей берген. Ынчангаш, финишке оларның башкылыы кээп эгелей берген.

Херээженнерден Өвүр районнун хаакчызы Монгуш Дина 18 мин. 35 секундада маннап келгеш, өскелерден дээре көргүзүглүг болган. Ийиги черни Бии-Хем районнун төлээлекчизи Проскурякова алган, оон көргүзүү—19 мин. 05 секунда. Ол-ла районнун хаакчызы Зайцева үшкү черни ап, бодунун командазының ниити түннелинге санны немеп бээр аргалыг болган.

Сооктун күштүг болганын барымдаалаш 15 километрге оолдарның чарыжын соксаткан болганда 10 километрге оларның чарыжы бо маргылдаага узун хемчээл болуп арткан. Узак хаакчылар манаа бүгү күжүн моонээни билдингир. Борта Чөөн-Хемчик районнун командазының киржикчилери тиилелгеже чүткүлдүг болган: Ховалыг Алдын-оол 50 мин. 25 секундада маннаан бирги черни эзлээн, Донгак Март-оол 51 мин. 45 секундада маннап келгеш—ийиги черни, Монгуш Шаалый—54 мин. 10 секундада маннаан, үшкү черни алгылаан.

ИЙИ БЕРГЕНИ АЖЫП ЭРТКЕН

Январь 27—спартакиаданың доостур хүнү турган. Ол хүн соок мурнундаазындан-даа ажыг болган: эртен 40 градус соок турган. Хаакчылар ийи бергени ажып эртер ужурга таварышкан—эртер хемчээли эвээш болза-даа соок база күштүг, оон кадында Доге-Баарының сырын хады хол, бутту болгаш арын-башты ажыннады бээр.

Бо удаада оолдар 5, херээженнер — 3 километрге чарышкан. Ону хүндүскүнүн 1 шакта эгелээн. Баштай оолдарның чарыжының киржикчилерин удаа-дараалаштыр үндүргүлээн, олардан баштайгы хүнде ышкаш хөй кижи киришпээн. Ынчалза-даа арткан 14 кижи болза чыварлыг соокка дадыккан, шилиндек кижилер дээрзин билдингир. Мурнунда эрткен хүннүн тиилекчизи Х. Алдын-оол, баштай маннап үнгеш 23 мин. 33 секундада маннап келгеш, эн дээре көргүзүглүг болган. Ийиги черде—Бии-Хемнин спортчузу Некрасов, оон көргүзүү—25 мин. 03 секунда, а Бахтин, (база-ла Бии-Хем) оон чүгле 17 секунда озалдаан, үшкү черге дүшкен.

Херээженнерниң 3 км чарыжынга Проскурякова 19 мин. 10 секундада маннаан—бирги черни, Бразаай — 20 мин. 30 секундада маннап келгеш—ийиги черни, үшкүзүн—база-ла Бии-Хемнин хаакчызы Зайцева олар алгылаан.

Бо спартакиадага команда талазы-биле бирги черни Бии-Хем районнун командазы, ийиги черни—Өвүрнүү, үшкүзүн—Чөөн-Чемчик районнун командазы алган. Ол командаларга күрүне албан черлериниң болгаш чурт үлетпүрүнүн профэвилел обкомнарының дипломнарын тывыскылаан. А маргылдааларның тус-тус тиилекчилерин ол-ла обкомнарның мактал бижиктери-биле шаңнаан.

О. НАМЧЫЛАК.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Өөрүшкү чок түңнелдер. Дүмбей караңгы перспективалар. Элдепейлиг чурумал. Рокфеллер биле Морган чаартылга кылырын дужаап турар.

Январь айда президент чаңчыл болган бижиктерин киирерге, оларның-биле америк конгресстиң ажылы эгелээр. «Чурттуң байдалының дугайында», «АКШ-тың бюджединиң дугайында, экономиктиг байдалының дугайында» конгресске киирген кезек бижиктеринге президент Кеннеди бодунуң чазааның ажыл-чорудулгазының чамдык түңнелдерин үндүрген болгаш чамдык перспективаларны айтып турар. Өөрүшкүлүг байдалды көргүзер дээш президент барла шаа-биле кыскан болган.

Вашингтон-биле оон эвилелчилериниң аразында харылзаалар дугайында айтырыгны безин алгаш көөр болза, оларның аразында чөрүлдээлер өзүп турар. Президентиниң хөөредип бижээн чурумалын буруу шаппышаан, «Нью-Йорк таймс» солуннуң хайгааракчызы Сульцбергер «Ам атлантиканың ийи талазында ботботтарынга таарзынмас чоруктун катаптаашкыны эгелээн» деп бижип турар. Сульцбергериниң «таарзынмас» деп чымчадыр адан турар чүвези дээрге, херек кырында империалистиг күрүнелериниң монополистиг бөлүктериниң эрге-ажыктарының чидиг үскүлежиишкини болур-дур. Соңгу-атлантика эвилелинде кризисти ажып эртер дугайында Вашингтонга чогаатканаргалар ол агрессчи блоктун бүгү киржикчилеринге таарышпайн турар, ол дугайын францияның президентизи де Голльдуң сөөлгү «үймээни», француз болгаш барыын герман дипломаттарның нарын аргалары, президент Кеннединиң бодунуң Барыын Европага удавас баары болгаш өске-даа хөй болуушкуннар херечилеп турар. «АКШ-тың аъдының кажаазынга Аденауэрни киирип алыр дээш Болл Боннга чораан; аът кажаазының хаалгазын дуглап каар дээш бичин сөөлзүреди ынаар президент Кеннеди чоруур деп турган, ынчалза-даа аът четтирбейн барган боол-тур» деп Сульцбергер бижип турар.

Чурумалды дыка-ла хөөредип бижээни илдең ышкажыл?

Демократтарның чазааның чурттуң иштинге ажыл-чорудулгазының ийи чыл түңнели кол капиталистиг күрүнеге база-ла ол ышкаш өөрүшкү чок болган. Америк экономиканың хөгжүлдезиниң чаржынчыг темпизин ажып эртер арга чогу оон тодаргай көстүп турар. Президент бодунуң баштайгы киирген бижиинде «соксаал чок экономиктиг катап тургузуушкун Америкада ам 22 ай иштинде үргүлчүлеп турар» деп өөрүшкүлүг бадыткап турган. Ынчалзажок чурттун экономиктиг байдалының дугайында дараазында, президентиниң чанында экономиктиг чөвүлелдиң илеткели-биле бадыткаан бижиинде байдал ындыг-ла өөрүшкү чок. Ол документилерде мындыг миннишкиннер бар: эрткен чылдың бүдүрүлгези оон мурнунда чылга бодаарга оон ийи катап оожум болган; 1957 — 1962 чылдарда үениң иштинде америк экономиканың хөгжүлдезиниң көргүзүглери 1947 — 1957 чылдарда үениң иштинде көргүзүглерден куду болган болгаш өске барыын талакы чурттарның экономиктиг хөгжүлдезиниң көргүзүглеринден дыка куду болган; бүдүрүлге черлериниң дыка улуг кезин доктаамал чедир ажылдавастаан; массалыг ажыл чокталыр чоруктун бедик деңнели беш чыл дургузунда кудулаваан боол турар. «Сөөлгү чылдар иштинде бүрүн ажылдыг болурун чедип алырын болдурбаан чылдагааннар ам-даа үргүлчүлевишаан турар»— деп президентиниң чанында экономиктиг чөвүлелдиң өөрүшкү чок түңнели мындыг боол турар.

Сөөлгү он чылдарның иштинде америк экономиканың өзүлдезиниң чылда ортумак темпизи 3 хуудан дыка куду болган. Каттышкан Штаттарның башкарыкчы бөлүктери ындыг түңнелдерден улуу-биле коргуп турар. Сөөлгү чылдар иштинде АКШ-тың экономиказын кызымаа-биле шинчилеп турар сураглыг швед экономист Мюрдаль чоокта чаа Нью-Йоркка мынча дээн: бир эвес америк экономика амгызы ышкаш ындыг темп-биле үргүлчүлеп хөгжүүр чүве болза. АКШ-тың делегейге байдалы чүгле Совет Эвилелинге хамаарыштыр эвес, харын оон барыын талакы эвилелчилеринге хамаарыштыр-даа дыка кошкаар апаар.

Америк экономиканың хөгжүлдезиниң темпизин экижидериниң аргаларын шагдан бээр дилеп турар. Бо дугайында эвээш эвес шиитпирлиг аазаашкыннар болгаш медеглелдер бар боол турар. АКШ-тың экономиказы чылда ортумаа-биле беш хуу өзер ужурлуг дээн демократтыг партияның соңгулда бүдүүзүнде ийи ажыг чыл бурунгаар чарлаан программазын айтырга-ла четчир.

Амгы президент оон мурнунда тургулаан президентилериниң үлегерин эдербишаан, экономиканы, чепсекти эндере бүдүрериниң аргазы-биле көдүрерин оралдашкан. Ону ынчаар кылырынче президентини шериг-үлетпүр монополиялары деткип, шериг чагыгларындан онза улуг кончааны ап турган. Ол аргадан чурттуң экономиказы сегивээнин бис көрген болгай бис. Ынчалзажок чазак ол аргадан халбактанмышаан турар.

Президентиниң конгресске чап-чаа киирген чаа бюджединиң төлевилели ийи онза чүүл-биле ылгалып турар. Бирээде, тайбың үеде шериг чарыгдалдарын 56 миллиард доллар чылдыр тергини улгаттырып турарында. Ол дээрге 1960 чылдың шериг чарыгдалдарындан он ажыг миллиард доллар хөй болгаш бо чылгы шериг бюджединден 2,7 миллиард доллар хөй боол турар. Ийиде, үндүрүг чаартылгазын боттандырар төлевилелди көдүрүп турар, ол чаартылга ёзугаар алырга, бир дугаар эзлчегде капиталистерден — корпорациялардан болгаш улуг орулгалыг кижилерден база эвээш санныг куду орулгалыг кижилерден үндүрүгнү кызырып турар. Шериг акшаландырыышкының улгаттырары болгаш үндүрүгнү кызырары дээн ышкаш мындыг ийи чүүл болза «чаа» программаның авторларының бодалы-биле алырга, америк экономикага депшилгелиг арга боол турар, хоочураан бергелерни узуткаарынга ол экономикага дузалаар боол турар. Ындыг «чаа» программаны баштай-ла Рокфеллер адалышкылар саналдаан турган. Олар чыл бүрүде шериг чарыгдалдарын элээн каш миллиард долларга көвүдедирин, үндүрүгнү чавызадырын, бюджеттиң чарыгдалдарын көвүдедиринден кортказын негеп турган. Рокфеллерлериниң негелделеринге чоокта чаа Морганның «Гранти трест компанизиниң» төлээзи Томас Ламонт база каттышкан. Банкының тулган консерваторжу «Ферст нэйшнл сити бэнк» деп сеткүүл чоокта чаа мынча деп бижээн: «Биске чаа саң-хөө аргалары, баштайгы удаада карылгалыг-даа аргалар чүүден-даа артык негеттинин турар».

Рокфеллерлер биле Морганнарның бодан турган бодалы дораан-на боттанган болган. Президентиниң бюджет дугайында киирген бижиинде шериг чарыгдалдарын улгаттырарындаа, үндүрүгнү чингедирин-даа, хөй чылдар дургузунда баштайгы-ла — бюджеттиң орулгазындан чээрби миллиард доллар ажыг чарыгдалды-даа оларга аазап турар.

Монополистиг бөлүктерден ангыда өскелер ол программага улуг-ла өөрбээн дээрзин демдеглезе чогуур. Эң улуг монополистериниң чогаадып кылган ол программазы америк экономиканы оон кире берген байдалындан үндүрүп шыдаар-ла болду бе дээрзинге буржуазтар безин шоолуг бүзүревейн турар. Шериг чарыгдалдарын улгаттырганы-даа, үндүрүгнү чингедир деп турары-даа иштики рынокту шиитпирлин-биле экижидеринге чедирип шыдавас. Ажыл төлевирин дыка бедидери, школаларга, кадык камгалалынга, чурталга тудуунга чарыгдалды улгаттырары, фермерлерге дузалаары болгаш улустун өске-даа негелделерин акшаландырары дээн ышкаш ындыг хемчеглер рынокту калбартырынга дузалаан туруп болур, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ол дугайын бодаар-даа хөңнү чок боол турар.

Чазактың экономиктиг программазының дугайын айытпышаан, «Нэйшн» деп журнал мынча деп айтырып турар: программа дайынчы азы чаагай амыдыралче угланган бе? Ол айтырыгны харыылавышаан журнал мындыг түңнелди үндүрүп турар: «Президент Кеннеди бодунун албан-дужаалынга киргениниң баштайгы ийи чылының иштинде чепсетленишкинге чарыгдалды улгаттырарынче улуг күженишкинин салган. Ынчалза-даа чырыдыышкынга, эмнелге хандырылгазынга чарыгдалдар дугайын Кеннеди дыка хөйнү чугаалаан. Ынчалзажок бо талазы-биле саң-хөөнү коиртольдап турар бөлүктерин шимчедип чадап каан. Ам бүгү чүүлдерни алгаш көөрге, ол байдал ам-даа ол хевээр артары тодаргай: экономика шериг чарыгдалдарындан улуу-биле хамаарышкан боол артар, а үндүрүгнү чингеткениниден колдуунда улуг капиталистериниң болгаш улуг корпорацияларның байдалы экижээн турар апаар».

Фермерлериниң айтырыы берге боол артпышаан турар. Ол айтырыгларны шиитпирлеп күш четпезин президент эрткен чылда конгресске киирген бижиинге айыткан. Фермерлериниң кол массазының орулгаларынга харык чок чедиишкин болганын айыткан, президентиниң демдеглээни болза: «Көдээде түрөңги чорукту узуткап, фермерлериниң орулгазын черле көдүрүп чадап турар бис». Оон бээр байдал бичин-даа экиживвээн. Чер ажылының министриниң январь эгезинде президентиге киирген отчёдунда мынчаар миннип бижип турар: «Ядыы түрөңги чорук дээрге Американың көдээзинде мурнуку хевээр калбаа-биле нептерээн болуушкун боол турар». Ынчалза-даа чаа чылда кандыг-даа экижиишкин болурун министр аазавайн турар. Оон туржук, ядыы фермерлериниң амыдыралының амгы деңнелин безин бо хевээр артар бе дээрзинге министр чигзинип турар. «Фермерлериниң орулгазын барык-ла амгы үениң деңнелинге артырып шыдаар боор бис деп бодап турар бис» деп ол министр чугаалап турар. Ындыг болганда иштики политиканың бо чугула адырынга АКШ-тың чазааның программазы сөс кырынга безин кандыг-даа бурунгаарлаашкынны көрбейн турар-дыр.

Президентиниң конгресске киирген бижиктеринде айыттынган экономиктиг программа бөдүүн америк кижиге чаа-чаа бергелерни болгаш когаралдарны аазап турар. Конгрессте болгаш оон дашкаар турар чагырыкчы бөлүктер шеригниң улуг бюджединге дегбейн тургаш, күрүне чадыгдалдарын дыка кызырары дээш кампанияны амдан эгелээш чорудуп эгелей берген. АКШ-тың садыг палатазы чоокта чаа ындыг негелделерин үндүрүп эгелээн. Төлээлекчилер палатазының бюджет комиссиязының даргазы У. Миллс бөлүк капиталистериниң мурнунга чүве чугаалап турган, мынча дээн: «Бистиң чугула деп санап турарывыс чамдык чарыгдалдарны болдурбайн барып болур». Ындыг болганда чоннуң ажыглалынга хамаарышкан чарыгдалдарның мидында-ла харык чок түңнери моон-даа соңгаар кызырлыры чугаажок боол турар-дыр.

Үндүрүг дугайында төлевилеп турар чаартылга болза экономиктиг кризисти чайладып шыдаар, америк капитализмин оон аар-берге аарыгларындан чайладып шыдаар деп турар улуг аазаашкынныг медеглелдерни алгаш көөрге, ындыг тоолдарга буржуаз парлалга безин бүзүревейн турар. «Кеннединиң чазаа америк экономиканы буураашкындан хостаарының перспективаларының дугайын сагыш тайбың чугаалап турар... Ол дээрге барык-ла черниң шимчээшкинин өскертип болур дээни-биле дөмей чүве-дир» деп «Нью-Йорк» «геральд трибюн» солуннун Вашингтонда корреспондентизи Слевин бижип турар.

И. ЛАПИЦКИЙ.

(СЭТА).

Красноярскиден келген артистер

Красноярск филармониязының эстрада артистери бистиң республикада чедип келгеннер. Олар боттарының баштайгы концертин Кызыл хоорайга көргүскеннер. Кожавыстан келген артистер чүгле улуг улуска концерттиг эвес, бичин көрүкчүлерге бараалгадыр тускай концерти база бар, ол ышкаш кукольный театрлыг.

Красноярскиден келген артистерниң концертин кызылчылар сонуургап көргеннер. Ыраажы Алексей Гусин совет композиторларның ырларын бедик мергежил-биле ырлаарга катап-катап күүседирин көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле дилеп турганнар. Ол ышкаш Надежда Недухова орус улустун ырларын база бичин уругларга таарышкан ырларны эки күүсеткен. Николай Фефеловтун илби-шидилиг көргүзүглери база-ла солун.

Концерттиң көргүзүглеринде шоодуглуг кожамыктар, сценажыткан кыска көргүзүглер, интермедиялар талазы-биле байлак.

Кукольный театрның каттырынчыг көргүзүглери бичин көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган. Оларның уругларга таарыштыр тургускан тускай концертиниң программазы ырлар, уран номчулгалар, С. Маршактың солун тоолдары-биле байлак.

Красноярск филармониязының артистери бистиң республиканың районнарынга база концерт көргүзерлер.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге хар чаар, Кызылга чагбас, барыын чүк угланыышкынныг хат даглыг черлерге дыңзыыр хүн болур.

Агаарның температуразы: республикага 23—28, Кызылга 26—28 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Авиценна» 10, «Алдын дүлгүүр» 11.30, «Молодо-зелено» 3.30, 7.10, «Кудумчуларда билир» 1.40, 5.20, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кер-Оглы» (делгем экранцыг) 3.15, «Французтарның Американы көргени» 5.15, 9.15, «Кызыл болгаш кара» (2-ги сериязы) 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүнеки патруль» 11.15, 1.15, «Аас-кежиктиг бол, Ани» 3.15, «Доңга туткан кыс» 5.15, 7.15, «Кронштадтан келген бис» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Александр Пархоменко» 2.30, «Көргүушкуннун демдээ» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫН АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун оралакчызының 35-24 пропаганда килдизинин болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35 көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал информация килдизинин 37-13, иштики килдизинин 20-60 чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00236. Чагыг № 103. Культура министерствозунун типографиязы

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ЯНВАРЬ 31 ЧЕТВЕРГ № 26 (5430).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

Удуртукчу ажылдакчыларның теоретиктиг өөредилгези

Марксизм-ленинизмни, партияның политиказын эки билири, теорияны практикага чогаадыкчы ажыглап билири, ону хүн бүрүдеги ажылынга удуртулга болдурары кадрларның чедиишкинниг ажылдаарының шиитпирлиг негелдези кезээде ол болуп турган болгаш болуп-даа турар.

Коммунизм тургузуушкунунуң айтырыгларын теория болгаш практика кырынга шиитпирлээри үе-шак талазы-биле ылгалы барык чок бооп турар амгы үеде кадрларның марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң айтырыы эң чугула ужур-дузалыг бооп турар. Удуртукчу кадрларның идейлиг деңнелин болгаш теоретиктиг белеткелин бедидериниң эргежок чугулазын коммунизмни тургузары дээш демиселдиң эрге-ажыктары негеп турар. Марксисчи-ленинчи партия дугайында, коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде, ооң улам өзүп турар ролюнуң дугайында өөредилге улуг салыышкынны кылган СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринден ол улам-на тодаргай көстүп турар.

Организакчы ажылдың чедиишкини, удуртулганың деңнели удуртукчу ажылдакчыларның масса-биле харылзаазындан дыка улуг хамааржыр деп СЭКП-ниң XXII съездизи онзалап демдеглээн. «Дириг харылзаалыг болурунга партийжи удуртукчуга дыка хөй шынарлар: ажыл-херекти билири, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү талаларын депшилгелиг ёзу-биле көөрү эргежок чугула. Удуртукчу кижи болза амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарының, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының мурнакчы дуржулгазын, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин өөренириниң аргазы-биле бодунуң билиин үзүктел чок байыдар хүлээлгелиг. Партийжи ажылдакчы амыдыралдың болуушкуннарының марксисчи анализин шыңгыы барымдаалаар, чаа чүүлдерни дораан эскерип көөр, ону камгалаарынга дузалаар, аңаа орукту ажыдып берип турар болза, ынчан ындыг билиглер мөөңнеттинер» деп эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Партия, совет болгаш ажыл-агыйның удуртур ажылдакчыларынга сөөлгү чылдарда дыка хөй чаа кижилер—тускай эртемниглер болгаш ылаңгыя аныяктар бистиң республикада депшиттинген. Оларның кол нуруузу эртем-билии шыырак, ажыл-херекти эки билир, инициативтиг кижилер. Ол чорук улус ажыл-агыйынга удуртулганы экижидеринге эки рольдуг болуп турар. Ынчангаш дыка хөй эштер бодунуң теоретиктиг билиин бедидип, марксизм-ленинизмниң кежээки университединге, политбөлгүмнерге, бот-өөредилге-биле өөренип, харын бөлгүмнерге пропагандистеп-даа ажылдап турар.

Чижээ, бус-турбина электри станциязының директору эш А. Асеев бодунуң билиин доктаамал бедитпишаан, ол коллективте партия төөгүзүн өөренир бөлгүмде эки пропагандистеп турар. Ол ышкаш, эштер Куулар Доржу — дээди эртемниг эмчи, И. Калюжный — Күрбанкының республика конторазының эргелекчизи, А. Ананьин — пиво заводунуң директору болгаш Кызылда база районнарда өске-даа хөй-хөй эштер боттарының теоретиктиг билиин бедидер талазы-биле кызымак ажылдап турар.

Ооң-биле кады, удуртукчу ажылдакчыларда, чамдык ийи-чаңгыс кижилерде: мен организатор болганымда теория өөренгеним херээ чүү боор, мээң херээм—айтыр, саналдаар, организастаар, негээр—бо-дур деп бодаар хөөннер бар. Ол дээрге шуут шын эвес бодал-дыр. Организакчы ажылдың кол методу болза кижилерни бүзүредири болгай. Ынчангаш организакчы, удуртукчу кижи чүгле айтыышкын берип, негээр эвес, харын айтырыг бүрүзүнүң талазы-биле партияның шутумун массага ханы, шын тайылбырлаары, ажылчы чоннуң билиг медерелинге идейлиг салдарны чедирер ужурлуг.

Партияның бо негелдезинге дүүшпес чорукту кылып турар эштер бисте чок деп болбас. Чижээ, хоорайның үлетпүр комбинадының директору эш С. Новиков чүгле бодунуң теоретиктиг билиин бедидериниң талазы-биле багай ажылдап турар эвес, харын ол коллективте партия төөгүзүн өөренир бөлгүмге пропагандистезин дээн СЭКП-ниң хоорай комитединин айтыышкынын күүсетпээн, боду чаңгыс-даа кичээл эрттирбейн, аңаа дааскан партийжи даалганы каратуразы-биле оралакчызынга дамчыдып берген. Эът комбинадының директору П. Колосов бодунуң коллективинге политиктиг тайылбыр ажыл чорударын чугула ажыл деп көрбейн турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң министриниң оралакчызы эш М. Достак-оол, «Көдээ ажыл-агыйның техника каттыжыышкынының» начальниги эш Абрамов олар кайдадаа өөренмейн турарлар. Бо ады үнген удуртукчу, коммунист эштер болгаш болар чижектиг өске-даа ийи-чаңгыс кижилер эргиде алган билин четчир деп бодал-биле менээргенгеш, теоретиктиг чаа-чаа чүүлдерни өөренирин күзевейн турары тодаргай-дыр.

Теоретиктиг айтырыгларже сагыш салбас удуртукчу кижи болза амыдыралдан идегел чок чыдып каар, ооң чылдагааны-биле хоозун администратор болуп, хорадап хөректенир, дужаар, хемчег алыры-биле кыжаныр чижектиг, большевикчи удуртукчунуң аажы-чаңынга дүүшпес практикаже хандыкшыыр кижи кылдыр үрелип болурунга чедирери чажыт эвес.

Ынчангаш амыдыралдың боду-ла бистиң удуртукчу кадрларывыс боттарының идейлиг деңнелин, политиктиг билиин амыр-соксаал чок бедидерин негеп турар. Бо талазы-биле бүгү байдал бисте ам кажангызындан-даа артык эки тургустунган. Партияның кирип база заочно өөренири дээди школаларындан эгелээш заочный өөредилге черлеринге чедир өөренир калбак аргалар бисте бүрүн бар. Партия чырыдыышкынының четкизи алгаан. Ооң-биле кады, Маркс, Энгельс, Ленинниң чогаалдарын база катап парлап үндүрген, политиктиг эртемнерниң өөредилге номнары, теоретиктиг кол-кол айтырыглар талазы-биле методиктиг база өске-даа литературалар хөй тиражтыг парлаттынып турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, политиктиг өөредилгезинге сагыш салган кижи бүрүзү канчаар-даа өөренип болурунун аргазы бүрүн бар.

Ынчангаш, удуртукчу ажылдакчы бүрүзү өөредилгениң кайы-бир хевири-биле хаара туттунган, партийжи пропаганда, агитация ажылдарынга дорт киришкен турарын чедип алыры чер-черде партия организацияларының политиктиг чугула херээ болур.

Улустарның найыралының улуг байырлалы

ФРУНЗЕ. (СЭТА). Россияның составынга Киргизияның эки-тура-биле киргениниң чүс чыл оюн кыргыс улустуң салым-чолунга, ооң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге депшилгелиг аажок улуг салдарны чедирген төөгүлүг шылгарангай болуушкун кылдыр 1963 чылдың күзүнүнде байырлап эрттирер дугайында шиитпирни Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди хүлээп алган.

Россияның составынга Киргизияның эки-тура-биле киргени болза орус болгаш Россияның өске-даа улустары-биле быжыг найыралчы харылзааларны тургузарынче чүткүп турган кыргыс улустуң шагдан бээр күзеп келген күзелдериниң күүсеттингени болур дээрзин доктаалда демдеглеп турар. Коканд хаан күрүнезиниң аар дарлалының адаанга базындырып чораан калбак улус массаларның эрге-ажыктарынга ол эки-тура-биле кирген чорук дүүшкен. Ол төөгүлүг чорук кыргызтарны Чөөн чүктүн араатанзыг күрүнелериниң кулданыышкынындан, Ортаакы Азияның улустарының хамаарышпас чоруунга халдап турган англи империализмниң талазындан эжелелдиң айыылындан камгалап алган.

Россияның составынга Киргизияның эки-тура-биле киргениниң 100 чыл оюнуң байырлалын бүгү Киргизстанга байырлалдыг байдал-биле демдеглеп эрттирер. Республиканың Коммунистиг партиязының ТК-зының бирги секретары Т. Усубалиевти баштадыр чазак комитеди тургустунган. Сентябрьда Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң байырлалдыг сессиязы болур. Чазын болгаш күзүн ажылчы чоннар депутаттарының областар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң байырлалдыг сессияларын чыылдырар. Фабрикаларга, заводтарга, колхозтарга болгаш совхозтарга, өөредилге черлеринге байырлалдыг хуралдар, кежээлер болуп эртер. Ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң дугайында, ССРЭ-ниң улустарының улуг найыралының дугайында, акы-дуңма совет улустарның бузулбас найыралын быжыглаарынга Коммунистиг партияның ролюнуң дугайында лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны кылырын айыткан.

Чүс чыл оюнуң байырлалынга белеткелди СЭКП-ниң XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга дүрген боттандырарынче, чеди чылдың бешки чылының планын чедиишкинниг боттандырарынче республиканың ажылчы чоннарын мобилизастаарының лозуңунуң адаа-биле калбартып турар.

„Алтайский" совхозта

БАРНАУЛ. (СЭТА). «Алтайский» совхоз — механизаторларның бүгүниити өөредилгезиниң инициаторларының бирээзи. Совхозтуң төвүнде болгаш ооң салбырларында ажыл-агыйның бүгү ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары механизаторларның тускай эртемнерин шиңгээдип ап турар, а дыка хөй кижилер ийи болгаш үш тускай мергежилди өөренип ап турар.

Ам ында чаа инициатива тыптып келген—удуртукчу состав болгаш контораларның албан-хаакчылары өөренир кылдыр комбайннерлерниң тускай курстарын тургузуп турар. Олар дүжүттү дүрген чоруушкун-биле ажаап алырының аргазын дуржулгалыг комбайнерлерден өөренип алырлар.

Бо чылын совхозтуң коллективи тараа культураларын чээрби бир мун гектар черге тарыыр. Тараа кезилдезинге чүс үжен комбайн ажылдаар. Ынчаарга салбырларның эргелекчилери, агрономнар, албан-хаакчылар механизаторларга дузалажырлар. Тараа кезилдезиниң түлүктээн хүннеринде олар конторалларга ажылдаарын соксаткаш, комбайнерге штурвалчылар болуп ажылдаарлар.

«Алтайский» совхозтуң чаа эгелээшкинин Смоленскиниң бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйлары деткээн.

Монгуш Анчыкай Дижежик «Элегес» совхозтуң хоочун ажылчыны, аңаа 1938 чылдан бээр ажылдап турар. Хөй чылдарда ак-сеткилдиг ажылдап келген.

Ол ам тудугжулар бригадазында ажылдап турар. Ында он бир кижи бар. Бригаданың кежигүннери шупту чагылдалыг. Эш Дижежик оларның аразынга солун номчулгаларын, делегей байдалының дугайында беседаларны чорудуп турар.

ЧУРУКТА: М. Дижежик өгбүлези-биле чаа солунну номчуп олур.

Фото П. Гольцовтуу.

Совет күрүнениң эрге-ажыынга

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казах ССР-ниң Мурнуу-Казахстан крайының девискээриниң чамдыызын Узбек ССР-ниң составынга шилчидер дугайында Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын чонга чарлап, парлап үндүрген.

Ниити күрүнениң эрге-ажыктарын барымдаалаар. Куруг ховунуң черлериниң быдаргай чоруун чок кылыр, оларны ажыл-агыйга дүргени-биле шиңгээдип алыр, ховен болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге эң-не чогумчалыг кылдыр ажыглаар сорулгалар-биле Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Чимкент областың ниити чер шолу тос чүс бежен тос мун гектар болуп турар, Киров болгаш Пахта-Араль районнарын, Кызыл-Кум районнуң Кызыл-Кум болгаш Чимкурган көдээ Советтерин, а ол ышкаш Узбек ССР-ниң үр хуусаалыг ажыглалында туруп турар Чимкент областың бир миллион беш чүс бежен дөрт мун гектар одар черлерин болгаш Кызыл-Орда областың бир миллион чүс бежен мун гектар одар черлерин Узбек ССР-ниң составынга шилчидип бээр деп доктаатканын Чарлыкта чугаалап турар. Ук Чарлык 1963 чылдың февральдың бирден эгелеп күштүг болур.

Колхозта агитколлектив

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда партия эге организациязында 60 ажыг агитаторлар доктаамал ажылдап келген. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын кижи бүрүзүнге чедирер дээш агитколлектив элээн ажылды кылган.

№ 1 төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи эш К. Бады-Чыргал коллективте тайылбыр массалыг ажылды чогуур негелдезинге дүүштүр тургускан. Ол боду ноябрь Пленумунуң материалдарын ол ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазы-биле холбаштырып тургаш, тайылбыр ажылын бедик деңнелге тургускан.

Агитаторлар К. Доржу, О. Очур-оол, С. Сүге болгаш С. Серен олар быжыглаткылааны участоктарынга доктаамал барып, солун беседаларны кылып келгеннер. Башкылар Киим база Манзырыкчы олар агитколлективтиң ажылынга доктаамал эки киржип турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтериниң соңгулдага уткуштур агитколлектив ажыл планын чогаадып, бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап эгелээн.

О. САЙН.

Мөренниң кыштагларында

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Тес-Хем районда «Мөрен» колхозтуң малы хүр кыштаглап турар. Ол болза кышка белеткелди эки организастааның, малдың амгы байдалынче кичээнгейни улгаттырганының түннели болуп турар.

Сүт-бараан фермаларында болгаш хой ажылының бригадаларында кажаалар четчир, оларны кыштың байдалынга таарыштыр белеткеп, чылыглааны багай эвес. Сиген, малдың өске-даа чем курлавырын улам көвүдедип турар. Ол талазы-биле звеноларда 4 автомашинаны, шанактыг 20 ажыг аъттарны быжыглап берген.

Ниитиниң малын чылыг, тодуг болгаш менди кыштагладырынга чарышты улам калбартпышаан, соңгулда хүнүнге белектиг ужуражыры дээш малчыннар соруктуг ажылдап турар. Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 2000 ажыг хойнун хураганы шупту менди.

Хой ажылының бирги бригадазында Ш. Соян эрткен чылын хой бүрүзүнден 2600 грамм дүктү кыргып алган. Ам ооң 570 ажыг хою Божалыгда хүр кыштаглап турар, баштайгы төрүттүнген 182 хураганы бүрүн бар. Ийиги бригаданың малчыны К. Аракчааның коданындан 158 хой төрээн, хураганы база менди. Чаш малды бүрүн доруктурбушаан, хой бүрүзүнден 2800 грамм дүктү кыргып алырын малчын хүлээнген. Шак ындыг мурнакчылар колхозта хөй, оларның сөзү амыдыралда чедиишкинниг боттанып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү чоокшулаан тудум-на аңаа белеткелди улам калбартып турар. Колхозта парторганизация секретары эш Д. Чамзырайның редакцияга дыңнатканы болза:

— Агитколлективте билии шыырак, ажылы дуржулгалыг 30 кижини быжыглаан, оларның семинарын, чөвүлел хуралдарын организастап турар. Агитпунктунуң эргелекчизи Ч. Бадарчы агитаторларга даянгаш шимелдени кылып, көскү агитацияны калбартпышаан, соңгукчулар ортузунга тайылбыр массалыг ажылды улам калбартып турар.

Сыын-Мыйыста сүт-бараан фермазында малдың байдалы хүр, сиген болгаш өске-даа чем курлавыры четчир. Бо хүннерде төрээн 9 инектиг бызаазы шупту бар. Көскү агитацияны дерип кылырынга, кижилерниң күш-ажылын шын организастаарынга ында агитатор М. Белчээ эки ажылдап турар. Ол ышкаш хой ажылының бирги бригадазында Г. Тальчин, К. Мензүүлен, ийиги бригадада Ч. Санчаа, С. Бады ышкаш агитаторларны малчыннар мактап турар.

Мурнакчы коллективтиң чаа хүлээлгелери

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының коллективи эрткен чылды күш-ажылчы бедик чедиишкиннерлиг дооскан. Чыл планын автобаазаның чолаачылары болгаш гараж ажылчыннары октябрь 10-да бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткенин рапорттааннар. Коллектив кежигүннериниң алган социалистиг хүлээлгелери база ажыр күүсеттинген. Пландан ажыр 50 мун тонна янзы-бүрү чүъктер сөөртүнген, 1,5 миллион тонна-километрлер ажылдап кылдынган, 38 мун литр бензинниң камналгазы чедип алдынган.

Мурнакчы коллектив январьның баштайгы хүннеринден эгелеп ажылдың темпизин улам дүргедеткен. Амгы үеде ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары деп ат дээш социалистиг чарыш кажангызындан-даа артык калбарып турар. Чолаачыларның ийи бригадалары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чаалап алган, а үш бригадалар ол ат дээш чедиишкинниг демисежип турар. Хүн бүрүнүң ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи коллективте мырынай чок.

Автобаазада партия, профэвилел организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени бедик деңнелге организастаан, коллектив кежигүннериниң чогаадыкчы идепкейин бедидер дээш улуг ажылдарны чорудуп турар. Ооң түннелинде эрткен чылдың сөөлгү кварталында рационализаторлар элээн каш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге ажыглап шиңгээткеннер. Хоорайның чаагайжыдылгазынга ол автобаазаның коллективи улуг рольду ойнаар ужурлуг. Ынчангаш хөй-хөй чолаачылар болгаш слесарьлар, токарьлар автомашиналарның тургузуунга чамдык өскерлиишкиннерни киирерин чогаадып кылгаш, ыяш суггарылгазынга, кудумчу аштаарынга ажыглаттынып турган автомашиналарның бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер арганы бергеннер.

Коллективке калбарган социалистиг чарыш чоруп турар үеде күш-ажылчы кайгамчык мурнакчы кижилериниң саны соксаал чок өзүп турар. Чолаачылар Лопатин, Викторов, Вертипрахов, Неволин болгаш өскелерни-даа коллективте орук айтыкчылары сылдыстар деп адап турар.

Чеди чыл планының дөрткү чылын чедиишкинниг дооскаш, мурнакчы коллективтиң кижилериниң бешки чылда алган чаа хүлээлгелери бо-дур: **чыл планын декабрь 5-те күүседир, пландан ажыр 40 мун тонна чүъктерни сөөртүр, 800 мун тонна-километрлерни ажылдап кылыр, 35,5 мун литр бензинни камнап алыр, чүък сөөртүлгезиниң бир тонна-километриниң бот-үнезин 0,3 копеекке чиигедир, автопарктыг ажыглаарының көргүзүүн 75 хууга бедидер.**

Алган хүлээлгелерин күүседир дээш коллектив кежигүннери социалистиг чарышты улам күштелдирип турарлар.

СОҢГУКЧУЛАРГА

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле ТЫВАНЫҢ № 846 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ Округ соңгулда комиссиязы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңының 2-ги каъдының 36 өрээлинде ажылдап турар, телефон 25—83.

1962 чылда Россия Федерациязының улус ажыл-агыйы

Россия Федерациязының ажылчы чоннары, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП-ниң Программазын күүсетпишаан, 1962 чылда социалистиг экономиканы, эртемни, культураны хөгжүдер болгаш улустуң материалдыг чаагай байдалын улам ынай көдүрер талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

Россия Федерациязының үлетпүрү ниити продукция бүдүрериниң чыл планын ажыр күүсеткен. Баштайгы сан-медээлерни ёзугаар алырга, продукцияны бүдүрүп үндүрери 1961 чыл-биле деңнээрге 9 хуу, ооң иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери («А» бөлүк)—барык 10 хуу, улустуң хереглел чүүлдерин бүдүрери («Б» бөлүк)—6,7 хуу өскен.

Чеди чыл планының онаалдалары ажыр күүсеттинип турар. Чеди чылдың эрткен дөрт чылдарының дургузунда ниити продукцияның бүдүрүлгези ол чылдарда чеди чылдың саналгалары болгаш контроль чурагайлары-биле 37 хуу кылдыр көрдүнгенден 43 хууга көвүдээн. Продукцияның дыка хөй чугула хевирлериниң талазы-биле онаалда ажыр күүсеттинген.

1962 чылда үлетпүрнүң чамдык адырларынга ниити продукцияның бүдүрүлгези 1961 чыл-биле деңнээрге мынчаар көвүдээн: химия үлетпүрү—14 хуу, ооң иштинде пластиктиг массаларның болгаш синтетиктиг смоланың бүдүрүлгези — 15 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия—9 хуу, одаар чүүл болгаш энергетиктиг үлетпүр—8 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылыышкыны—14 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү—7 хуу, ыяш, целлюлоз-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр—7 хуу, чиик үлетпүр болгаш культура-амыдыралдың эдилел-херекселдерин бүдүрери—3 хуу, аъш-чем үлетпүр—9 хуу.

Улус ажыл-агый чөвүлелдериниң үлетпүрү ниити продукцияның бүдүрүлгезиниң чыл планын 102,6 хуу күүсеткен.

Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чыл планы күүсеттинген. 1961 чыл-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу немей өскен.

1961 чыл-биле деңнээрге улус ажыл-агыйында арыг орулга 14 хуу немей өскен. Үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигедириниң чыл планы күүсеттинген.

Эртнен чылда Россия Федерациязында улус ажыл-агыйынга техниктиг депшилгени улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни калбаа-биле чоруткан дээрзин Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар. Эртем-шинчилел институттары, төлевилел-конструктор организациялары болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга хереглээр машиналарның, механизмнерниң, дерилгениң ийи мун ажыг чаа хевирлерин, бүдүрүлгениң контролюнга болгаш автоматчыдылгазынга хереглээр янзы-бүрү приборларның 500 чыгам хевирлерин ажылдап кылган болгаш белеткээн. 1962 чылда үлетпүр бүдүрүлгелер продукцияның беш чүс чаа хевирлерин массалыы-биле бүдүрер кылдыр шиңгээдип алган болгаш техника талазы-биле эргижирээн конструкцияларның 200 хире машиналарын бүдүрерин соксаткан.

Ажылчы чоннарның өзүп турар чогаадыкчы идепкейлиг чоруу техниктиг депшилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге дузалаан. РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга 1,6 миллион ажыг чогаадылгаларны болгаш рационализаторжу саналдарны нептереткен, ол чорук чылда сана-жылга-биле алырга, бир миллиард рубль хире камналганы берген.

«Көдээ ажыл-агый» деп бөлүкте чугаалап турары болза, 1962 чылда куруккан черлерни, эвээш продуктулуг сиген кезер черлерни болгаш одарларны аңдарганының база аңдарган арыг черлерни ажыглаарының күсели-биле көдээ ажыл-агый культураларының тарылга шөлүн барык 8 миллион гектарга немей көвүдеткен. Тарылга шөлдериниң тургузуу дыка экижээн.

РСФСР-ниң чамдык районнарынга агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок, 1962 чылда тараанын ниити чыылдазы 5,4 миллиард пудка четкен, тодаргайлаарга, эң дүжүткүр 1958 чылдыындан хөй болган. Эрткен чылын Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары тараа белеткээр планны хуусаа бетинде күүсеткен болгаш күрүнеге 2 миллиард 217 миллион пуд тараанны дужааган.

Эрткен чылын ажыл-агыйларның бүгү категорияларында мыйыстыг бо малдың баш саны 3 миллионга, ооң иштинде саар инектериниң — 904 мунга немей көвүдээн. Хаваннарның баш саны 3,7 миллионга, хөй болгаш өшкүнүн—593 мунга немей өскен. 1961 чылдыынга бодаарга күрүнеге малды болгаш кушту (коң деңзизи-биле алырга) 14 хуу, сүттү—7 хуу, чуурганы—14 хуу хөйнү саткан.

Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында ооң ынай чугаалап турары болза, 1961 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын ниити ажыглал транспортунун чүък сөөртүлгези өскен. Харылзааның чепсек-херекселдерин, радио дамчыдылгазын, телефончудулганы хөгжүдер талазы-биле ажыл үргүлчүлеп турган.

1962 чылда Россия Федерациязынга күрүнениң капитал салыышкыннарының күсели-биле 1961 чылдан 15 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген. 400 чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни болгаш ажылдап турар бүдүрүлгелерде хөй санныг бүдүрүлгелерни, цехтерни болгаш агрегаттарны ажыглалга киирген. 1962 чылда РСФСР-ниң күрүне болгаш кооператив организацияларының капитал салыышкыннарының ниити түнү (колхозтарныы чокка) 22 миллиард хире рубль болган. Тудуг күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1961 чыл-биле деңнээрге барык 7 хуу бедээн.

1962 чылда РСФСР-ниң национал орулгазы 1961 чыл-биле деңнээрге 6,5 хуу көвүдээн. 1962 чылда РСФСР-ниң чону хереглелдиң ниитилел фондузундан улус өөредилгезинге, медицина хандырылгазынга, социал-хандырылгага база янзы-бүрү төлевирлерге болгаш чиигелделерге 17,5 миллиард рубльди алган. Төлевирлерниң болгаш чиигелделерниң ниити түнү 1961 чыл-биле деңнээрге 1 миллиард рубльге көвүдээн.

Эрткен чылын чуртталга болгаш культура-амыдыралдың тудуун улуг хемчээлдерге боттандырганын Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында демдеглеп турар.

1962 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда ортумак саны 43,2 миллион кижи болган, азы 1961 чыл-билее деңнээрге 1 миллион 500 мун кижиге көвүдээн.

1963 чылдың январь 1-де РСФСР-ниң чонунуң саны, баштайгы сан-медээлерни ёзугаар алырга, 123 миллион ажыг кижи болган.

(СЭТА).

Малчыннарга тааРымчалыг чурттaлга, малга чылыг, делгем кажаалар дээш

Мал кыштагладыышкыны болгаш көдээ Советтер

КЫЛЫП ТУРДА

Чөөкта чаа бир хүн «Тээли» совхозтуң чолаачылары болгаш эскелеп-даа ажылчыннары суурдан 35 км черде туруп турар малчыннарның турлагларынче мал чеммерииң чедирилгезин организастаан. Хүн иштинде 19 автомашина-биле 50 тонна көк суланы бирги салбырның 11 кыштагларынче, ийиги салбырның 5 кыштагларынче болгаш сут-бараан фермаларынче үлей соорткеп. Совхозтуң малчыннары оларга улуу-биле четтиргенин илерткен, а чолаачылар болгаш ажылчыннар малчыннарга моон соңгаар-даа шаа ындыг дузаны чедиреринге хүлээтинеп-тер.

К. ЧҮЛДҮМ.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтериңге соңгулада хүмүнге күш-ажылчы белеткеп үшуражыр дээш чаруш бүгү черлерде улам маңаргаң. Тес-Хем районда «Чаа орук» колхозтуң малы менди болгаш хүр кыштаглаар турар, соолгу хүннерде төрээн 1720 хойнуң хураганы, 20 ажыг инектиң бызаазы шупту менди.

Кышкы одарны чеп ажыглавышаан, төрүүр болгаш төрээн база күжү шала кошкак малга немеляе чем бээринче, ажаалданы эжиидиринче чугула кичээнгей салдынып турар. Сиген, эске-даа чем курлавырын немей соортуп звеноолар ажылдап турар, оларда 1 тракторну, 4 автомашинаны быжыглаап берген, ол кышкаш кыштаг бүрүзүнде бир, азы ийи шанактыг аъттар база бар.

Артель бүдүрүлгезиниң эскедээ адырларында ажыл-иш хайнығып турар. Чижээ, эш Комбуга удуртқан бригада бо чылдың тудугларынга хереглээр ыштыг шилип кезерин доозкан, ам ону машина оруунга бөлүп чыыр ажыл эгелээн. Соолгу хүннерде тулуг шөлүнде 200 кубометр ажыг ыштыг эккеп дүмүрген.

Бүдүрүлге, ооредиилге болгаш культура албан черлериңге 200 кубометр оптүүлү ажыг дээш Чөөн-Хемчик районнуң Жданов аттыг колхозунуң Нулуузунда бөт орулга-чарылгалыг хөйнү бригадазының ажы-ыңы коданнарында малдың байдалы эмин. Бо хүннерде малчыннар М. Нөөл-Хуурактың коданында төрээн 180 хойнун, К. Нас-Сюрюнүүнде 60 хойнуң чаш төлү четче алдыңган. Үстүнде ады үнген кадарчылар 100 хойдан ыңча хураган, хойнуң баш бүрүзүмдеи 2,5 килограмм дүн алырын хүлээзингенер.

Чөөкта чаа бригадада чунар башың болгаш кызыл булуң тудуун доозуп, ажыглаалче киирген.

О. Көнден.

Эйлиг-Хемниң булуктан, калбарып чылар кызаа черин кешкен дораан «газик», дедир иттиргеп чүве дег, оожумнай берди. Ол-бо талаларында кезек-кезек, бозургей кара даштарлыг, утпкужуп келген ийи машина белеп-не каржып эртип шыдавас. Чылбаныриың кызаа чоогазында машина оруунга кирип келгенинде ол-дур. Агаар бүргеп, бичее чаай каггылап-даа турган.

Улуг-Хемниң партия комитединиң болгаш райкүүскомнуң эрткен чылдан бээр организастап турары счетверте» (четверг санында-ла хойжуларга баары) район төвүнден бир лектор, садыгжы болгаш орук ара бо машинага олурупкан. Эйлиг-Хемде эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Анна Никифоровна Ренева олар «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Достеекте хойжу бригадазынче бар чытканы ол-дур.

ХОЙЖУ БРИГАДАНЫҢ ТӨВҮНГЕ

Районнуң партия комитединиң секретарының орлакчызы, мында хойжуларга агитатор болуп барган эш Харченко бригадага хойнуң кыштагладыышкыны болгаш төрүдезинге белеткел дугайын хойжу бригаданың бригадири Түлуш Өдүрек-биле чугаалажып эгеледи.

— Хой ооладыышкынынга белеткелиңер кандыгыл?

— Колдуунда доозулган ийин: чаш хураганнар болгаш чаа төрээн хойлар турар кажаалларны ангы-ангы белеткээн бис. Оларга чиртир көк сиген, зелёнка бар, ынчаарга суда чок, сигеннивис эвээш—ол-ла багай-дыр, суурда чолаачылар ону соортуруп озалдадып турар-дыр. Хоювус каш-ла хонгаш массалыг ооладыр эгелээр...

— А-дыраам, бригадир, чүге ынчыг харыысалга чок улузул ол?— деп, эш Харченко оон чугаазын үзе кирди. — Мында четверггте манда Шагаан-Арыгдан ларгалар чорааң барган болгай, силерни сиген, силозун соортуп ап күш четпейн турар улус-тур деп ынча хээр чораан, чүге ам-даа соортуруп ап шыдаваныар ол?

— Хүнде-ле ийи машина ыштыг сиген эккеп турар кылдыр чуруумчуткан чүве, ону чедир күүсеткейн турар-дыр, ларга.

— Негелдеңи кошкак тургузуп турар-дыр силер, бо дугайын баштаар черге база катап дыңнаавышаар бис.

— Ийе, ыяыг-дыр, дораан хемчээн алыр бис.

— А сакманнактеринер?..

— Олар четчир, хүн бүрү дежурныйлар данзыгын кылган мен, олар хүлээлгезин эки билирлер.

— Ол эки-дир, ынчаарга дүне кажызага кыпсыр керосин бар бе?

— Лампалары, фонарьлар бар, керосин эвээш артыкаа.

—Ону кажаа, канчап чедип алыр силер?

— Бетүн, даарта экааер ужурлуг улус чүве, база-ла саалалып туруп берди. Черле ынчаң, ажыл-херек чылзыр ыяыг чогенчиг байдал кажан чидер чүве ирги бе?—деэш, бригадирнин аяны ыяыгыырап, чугаазы дыңзый берди....

Достеек бригадазының төвүнде болгаш оон чоок-кавызы мээстер аразында чедп кодан хой бар. Олар шупту чангыс бригада болуп каттышкан. Төрүүр хою—1500 ажыг. Бригадада алээп каш хой төрээн, массалыг ооладыышкын эгелээринин ас-мурну турган чүве. Ынчангаш ооладыышкынга белеткел үезинде чедир кылдыынаан ажыдарны дүрген кылыры — бригаданың чоокку ян-не кол сорулгазы дээрзин түүнеп көрген. Эш Харченко бригадир-биле ол ойде ынчаар чугаалажып, чүгле айтырыглар салган эвээш, харын хой кажаалары барып көрүп, хойжуларга арга-сүмезин бергени ажыктыг болган. Оон соонда ол, бүгү делегей байдалының дугайын, РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтериңге соңгулда дугайын чугаалап берген болгаш солун, сеткүүдүг чежени чагыдып алганын, канчаар ноомуп турарын база соңуургап танышкан.

Ол аразында, эмчи эш Ренёвалың аңаа баргаш, чүнү кыягаы-биле таныжа каапкаал. Ол ында улуг, бичее кижилерни шинчип көрүп, арыгшевер дугайында бесседаны кылып берген.

Бичии чаш уругнуң иези эмчиге чоргаарлаяын, мынча дээнин дыңнаан бис:

— Меня чиик-чаагай божуткан эмчи бо-ла болгай, мындаа бо бичии чүвем аакталы бээрге, чалгарывыска келген эмчи чүве, ам база келген-дир, бистн дээш дыка-ла сагыш салып турар-дыр...

Колхозтуң малын он ажыг чыда каларын, ак-сеткилдиг ажылдап келген Кыргыс Санчак ирей оорга, бүлү ааражаш, ол ажылынаан хосталган. Ынчалза-даа оон аарыы ам эжиижээн. Бо удаада Санчак кырган, эмчите база-ла шинчиткен, оорушкулуг ажок турду.

СИЛЕРНИҢ ДУЗАҢАРНЫ МАНАП ТУРАР

Ол-ла хойжу бригаданың кежигүннери Кыргыс Доржу, Кыргыс Шагдыр, Кыргыс Данзын-оол, Кыргыс Хуурак оларның аддары Чылбаныриың ол-бо талаларында.

Хураган кадарчызы Кыргыс Доржу биле ангор ошку кадарчызы Кыргыс Шагдыр малды хүр-менди чыл ажырар дээш чүткүлүг ажылдап турарлар. Малды чер одарладыры база хүнде оларга чемни кайчаар таарыштыр үлеп бээрии, сугтарарын планнап билир талазы-биле эш Доржу Достеектиң хойжуларында эң-не мергежилдиг кижи. Малчын Шагдыр ангор ошкуңуп чүгле баш санын көвүдедир эвес, харын оон хөй дүктү алыр сорулганы салган. «Хүнүң-не ошкүлеримни кажаага турда барып көрүп, күш-деңгели бакырап, арыш турарларын ол дораан ангылап, оларны кажаага тургускам, тускай азырап эгелээр мен» — деп, Шагдыр чугаалап турар.

Малчыннар мынчаар кызымаккай ажыдып турар. Ынчалза-даа оларның амыдырал-чуртталгазы дээш «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң (даргазы эш Калыкуйн, партия организациязының секретары эш Ховаңг Доржу) удуртукчулары кошкак сагыш салып турар. Кыргыс Шагдыр дээвиири чавыс, хензигийне соңга каректыг, бичии бажыңда чурттап орар. Оон радиоприёмниги үрели берген, ону кана, канчаар сеттедирин малчын билбес болгаш аайын тыпайн турар. Бригаданың малчыннарынга акша авансыяын декабрьның ортан үезинде бээр бербээн, ынчангаш ишик-хеп, аъш-чем салып аар талазы-биле оларның негелдези үлүг болган. Безин чадаарла, хойжуларның хөй нуруузу ол хүн район төвүнден келген садыгжының аппарганы хлеб, шай, таапкызын салып аар акша чок болган.

Кайы-даа хойжуга сула, дус чедирип бээрии бо кыжын болганчок-ла үзүктедирип, сигенни бичелеп соортуп берип келген. Ынчангаш чамдыкта хойларны 4—5 хүннерде чүгле чер одарладып, немедде чем бербейн турар. Оон-биле кады, соок хүннер, улуг хар база-ла малды айнызга таварыштыра бээр. Амгы үеде бо бригадада хойнуң кодур аарыы нептерел, хөй-хөйү-биле арып-доруп турда, колхозтуң мал эмчилери, зоотехниктери шида-хаяа келгеш, чүгле ам берип каары-биле кызыгаарлаттынып турар.

А. НҮГУУРАК.

(Бистин түскай корр..)

РЕДАКЦИЯДАН: Улуг-Хемниң партия комитединиң болгаш райкүүскомнуң эрткен чылдан бээр организастап келгени бо эки эгелээшкинге кимдээзин бистин редакция намык санаалдарны киирип турар.

Четверг хүнүнде Шагаан-Арыгдан хойжуларга баар эштер, аргалыгла болза, ол хүн хөй хойжуларга баар сорулганы салып, ону херек кырында нүүседип-даа турарлар. Ол эштер аразы ырак, кадыр-берт черлерде чурттап турар хойжуларга албан-биле четкеш, олар-биле каш-ла минутада «таныжа» каапкаш, далаштыг дедир хаптар чорүктар тургулаан. Оон хараазы-биле лектор кижи малчынның ажыл-амыдыралын хамызы-биле билбейн, оон сагыш-сеткилин хайныктырып, ажыл-ишке хейаът киирип кээр солун, дээштиг бесседаны кылып берип четтиңпейн баар. Ындыг таварылгалар «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Достеекте, «Х Улуг хурал» колхозтуң Кара-Булуңда, «Чодураа» колхозтуң Сарыг-Эдекте хойжуларга соолгу бир четвергте барып чорда ындыг болган.

Ындыг «четверг» (эскe-даа хүнну шилип алгай-ла) аңаа-ла бир далаштыг чоруушкун эвес, а ажыктыг ажыл-херек болзун дээш ону эки организастаары чугула. Чижээ, бир эзлчеглиг үнүүшкүнде ноожа турар бир болуң малчын аалдарга баргаш, олар-биле далаш чок чугаалажып, дараазындагы бир үнүүшкүнде ажыл-агый болгаш амыдырал-чуртталга талазы-биле дүрген дуза чедирери негеттинип турар хойжуларга көл сагыш салып, оларга баар дээн ышкаш аргаларны ол хүнде чүге ажыглап болбазыл. Бо бүгү байдалдар болза хойжуларның амыдыралының онзагай байдалдарындан, оларның негелдеринден улуу-биле хамаарыжыр.

Улуг-хемчилерниң бо эки эгелээшкини бистин республикага улам-на детимчени ап, эскe-даа арга-хевирлер-биле сайзыраар дээрзинге бүзүреп турар бис.

Мал кыштагладыышкыны болгаш көдээ Советтер

Бистин республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле кады чөөн-хемчикчилер тоолуг чеди чылдың бешки чылынче эрес шудургу ажылдап киришкеннер. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери 1962 чылда көдээ ажыл-агый талазы-биле бедиткен коз-кол хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткиизин. Бо херекке районнуң партия организациязының хүн бүрү удуртулгазы-биле районда чер-чер Советтери улуг ажылдарны чоруткулаан. Райсовет болгаш көдээ Советтер боттарының депутаттарын, үргүлчүнүң комиссияларын хамчыштыр мал ажылының продуктуларын болгаш тараанны бүдүрүмнү көвүдедириниң херезинге боттуг киржип келген. Ылангыя Ийме көдээ Соведи (даргазы эш Аракчаа), Сут-Аксы көдээ Соведи (даргазы эш Даржай), Чадаана көдээ Соведи (даргазы эш Чамыян) болгаш эскe-даа чамдык көдээ Советтер мал кыштагладыышкынын, малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын хүннүң чүгүла айтырыы кылдыр көрүп турар.

Амгы бо хүннер—мал кыштагладыышкынының эң-не харыысалгалыг болган шинтирилиг үези. Кайы-даа колхозтарда, совхозтарда малдар кидиннe ооладан эгелээн. Малчыннарның ажыл-ижи, сагыш-човаанынга каш катап улгатkан. Чамдык коданнарда чаңгыс үнде 30—40 хойлар ооладап турар. Колхозтар, совхозтар малчынарже немелде күштуу—68 сакманщиктерни мобилизастап чоруткан. Долу эвес медээ-биле алырга, чоокку хүннерге чедир районга 5800 ажыг хойлар, 246 инектер төрээн. Үк малдарның чаш төлү менди камгалап алдынган. Чүгле «Чыраа-Бажы» совхозта—2603, «Большевик» колхозта—1240 чаш малдар чеди чылдың бешки чылынын санынга немешкен. Кыштагладыышкынны эки чоруттушаан, төрээн малдарның чаш төлүн менди камгалап алырынга шыгжаан турар малчыннар эвээш эвес. «Чыраа-Бажы» совхозунда Куулар Седен—145, Чүлдүм—193, Кинм-оол—132, «Большевик» колхозта Серен-Доржу—278, Мегдүм—236, «Октябрь 30 чылы» колхозта Үмер-оол—303 хураганнарны бүрүн ажаап ап, доруктуруп турарлар.

Малдарның массалыг ооладыышкыны эгелээни-биле кады, районда, колхоз, совхоз бүрүзүнде зоотехниктер, мал эмчилери малчынарже онза сагышты салыр болгаш хүн-бүүнүң хайгаарал тургузар ужурлуг.

1962—1963 чылдарның мал кыштагладыышкыны районнуң колхозтарында, совхозтарында канчаар чоруттуңуп турарының байдалын көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң киржилгези-биле көдээ Советтериңе сессияларында чугаалажып, анаа хойжу бригадаларның бригадирлериниң, чамдык колхозтар даргаларының, совхозтарда салбыр эргелекчилериниң илеткелдерин дыңнаан. Үк сессияларның ажылынга мурнакчы малчыннарны база хожудап турар малчыннарны чалап олуруштургаш, мурнакчыларга сөс берип турган.

Район болгаш көдээ Советтериниң депутаттарының, үргүлчүнүң комиссияларының кол киичээнгейин мал кыштагладыышкынынче угландырып, депутат кижи чүгле ой-ойде сонгукчуларынга отчёт кылып турар эвес, а харын ол туруп турар фермазында, хой бригадазында малдарның ажаалга-чемгеригезинии, малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын шуут харыылаар кылдыр негелдеп ынчаар тургускан бис.

Ам районда этке садары-биле 657 шарыыктарны, 486 хаваннарны тургузу азырап турар. Эрткен чылын М. Байыр-оол болган эскедээ мурнакчы малчыннар бир хонукта 800—1000 граам чедир немедде деңзинге ап турган болгай. Бышкы ойде чемгеригге талазы-биле ол мурнакчы дуржулганы малчыннарга нептередирин депутаттар, көдээ Советтер холга алыр керек.

Районда 26 хойжу бригадалар ажылдап турар. Ленин аттыг колхозта эштер Кыдыр-оол, Осур, Опал оларга, «Большевик» колхозта эш Серен-Доржуга, «Чыраа-Бажында» Донгак Седенге, Сут-Хөлде Ашак Сергейге баштаткан бригадалар багай эвес ажылдап турарлар. Ленин аттыг колхозта эш Кыдыр-оолуң удуртканы бригада 1962 чылда орай тургустунган болза-даа бригаданың төвүнде чурттапга бажыннарын, кызыл булуңнуң база мал кажаалары туткан болгаш күүлүкту казып ап четтиккен. Электри чырыткыын бээнн ажыглап турар.

Ындыг болза-даа «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг, «Искра» колхозтар болгаш эскe-даа чамдык көдээ ажыл-агыйларда бот-орулгачарылгалыг хойжу бригадаларның ёзулуг төптери тургустунмаан. Январь айда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжулары 10 хире кижи Биң-Хемниң «Өөк» совхозта эш Карбынын хойжу бригадазының үлегер-үүлгүзүлгазын алыры-биле экскурсиялап чораан. Ам ол дуржулганы боттарының ажыл-агыйынга ажыглап шиңгээдирп негеттинип турар.

Мал кыштагладыышкынын чедиишкининг чорудары малдың бажын өстүрери-биле кады малдың эткыр, сүткүр болгаш дүккүр чоруун көвүдедириие онза улуг үжүр-дузалыг. 1963 чылда район 2345 тонна сүтү, 2500 тонна этти, 295 тонна дүкүт күрүнеге садары көрдүнгеп. Үк сорулганы боттандырары улуг күжениишкиннерни болгаш организакчы чоруктү негеп турар. Маңаа амгы ойдеги хамыктың чугула шүлү болза бүгү, ынаяш, малдарны хүр, меңди кыштагладыры, төрээн мал бүрүзүнүң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры болуур.

Ынчаарга кыштагладыышкынны чедиишкининг эртгирериниң шинтирилиг күжү болза малчыннар, оларның карак-кыска күш-ажылы болгай. Ындыг түрбүже район Советиниң күүсkомунда эгелээш чамдык көдээ Советтериниң, колхоз, совхозтарның удуртукчулары малчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалынче четпес сагыш салып турар.

Соолгу чылдарда районнуң малчыннарның кыштагларынга мал фермаларынга 305 чурттапга бажыннарын тутқулаан. Ол ышкаш көзүл мал одарладырынга хереглээри-биле 225 оглерни дерип кылган. 1962—63 ооредиилге чылынга 416 малчыннарның уругларын күрүнеии долу хандырылгазында киирген. Ол ышкаш эскe-даа хевирлерии дузалампыларын малчыннарга көргүзеринче хемчеглер алдынып турар.

Чеди чыдын бешки чылының мал кыштагладыышкынын чедиишкининг эртгирер дээш Чөөн-Хемчик районнуң көдээ Советтери бүгү хемчегни ап чорудар.

К. ДИЛГИЖЕК,
Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң даргазы.

Ээлчеглиг „четвергте“ малчыннарга чорааны

Эки эгелээшкин

Барыын-Хемчиктиң партия комитединиң бажынының чанынга «ГАЗ-69» деп чиик автомашиналар январьның бир-зе эртеминде чыскаай тургулашкан. Ол болза партия комитединиң бюрозунуң чоокта чаа хүлээп алган докталын ёзугаар ыракы одарларда чурттап, ажылдап турар малчыннарже чоруур бригадаларның киржикчилеринге тускайлап белеткээн машиналар-дыр.

Малчыннарже чоруур кижилер партия комитединиң секретары эш Н. С. Бойдуның кабинединге чыглып келгеннер. Оларның аразында медицина, ветеринария, садыг ажылдакчылары болгаш дуржулгалыг агитаторлар бар.

— Амгы үеде партия организацияларының мурнунда СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң шинтирлериниң ажылчы чоннарның ортузунга ханы тайылбырлап таныштырарынаан, ону амыдыралга боттандырарындан эскe ындыг чугула сорулга чок. Бо чаагай херекке медицина, ветеринария, салыг ажылдакчылары болгаш агитаторлар боттарының телептиг салымшкынын чугаажок киирерлер — деп, эш Н. С. Бойду медеглээн.

Кылыр ажылдарының дугайында сургаалаяны алган соонда түс-түе бригадалар онаалдылыг черлеринче чорушканнар. «Шекпээр» совхозтуң Каткылыг дагларында, «Барлык» совхозтуң Хараганныг-Дагда, Ыргактыг-Ховуда, Улуг-Ховуда малчыннарынче баар бригадаларны эштер Н. С. Бойлу, О. Монге-Байыр улуткан.

«Барлык» совхозтуң Биижиктиг-Хая салбырының Аглык-Шатта, Тоора-Даг ужунда, Суглуг-Ойда болгаш Узун-Ойда малчыннарынче баар бригаданың ажылын башкарып чоруурун болгаш агитация ажылын кылырын партия комитетин менюо даасkан. Бригадалар бир хүн дургузунда ниитизи-биле 32 аалдарга барып, мал кыштагладыышкынынын, малчыннарның чурттап, ажылдап турарының байдалы-биле таныжкан.

Эмчилер малчыннарның ог-бүлезинин кадыынын байдалын шинчип көрбүшаан, район эмнелгезинге барып эмнедирин аарыг кижилерге сумелээннер. Садыгжылар үлетпүр бараммарын, ылангыя таалемба, шай, таапкы, от, белеп чемнер аймаан малчыннарга садыглаяннар. Агитаторлар партияның болгаш чазактың ишгики, ламтыкы политиказының болгаш ылангыя СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шинтирлериниң дугайында тайылбыр ажылын кылганнар.

Бригадаларның ажылын малчыннар улуу-биле үнелээн болгаш ындыг ажылды моон соңгаар уламчылаарының дугайында күзелин илерегйлээннер. Бо дугайында чамдык чижектерни көргүзүп болур.

«Барлык» совхозтуң Биижиктиг-Хая» салбырының Аглык-Шатта хойжу бригаданың кежигүннери хоочун хойжулар Куулар Комбуның болгаш Хомушку Аспанчыктың коданында чеде берниве. К. Комбу демир суугулут, чангыс өрээл бажында, а Аспанчык өгле чурттап турар.

— Малчыннарның кадыынын байдалын шинчиир дээш келген кижи мен, даштың өглерде бар-ла кижилерни шуптузун маңаа келдирип көрүнер — деп, эмчи Альбина Александровна Лептокоч дилет кылды.

— Экизин аа, эмчи боду чедип кээн шинчип турар, район эмнелгезинге шинчидер дээш баарга барыкла 5—6 хонук маңнар болбазыкпе уруглар—дээш, бир херээжен кижи оорушкуулуг ажок каттырып калды. Удатпан чок-улуг-даа, бичии-даа кижилер чыглып келген. Эмчи шинчилеяи чоруттү.

Ол хүн 14 аалдарга барган бис. К. Комбуның өскүзүн шупту өглерде чурттап турар. Хойжуларның нуругулайы 3 — 7 чедир бичии уруглардыг болуп турар. Гриппээн, чодурген, аяны, бажы шивишкилээн уруглээр хөй илереттинген.

Эмчиниң сумелээнин ёзугаар алырга, ол бүгү аарыгларның нептерээнинин кол чылдагаяны болза соок өглерде чурттап турарындан хамааржыр. Чижээ, хойжу Бүжүгет Сендажының өөнүн орун артында хана характары дүй хыраалай берген. Ындыг байдалга чурттап турар болганда бичии уруглар хамаан чок, улуг кижилер безин аарыгга таварыжыр дээрзин эмчи чугаалап берди.

Сарыглар Минаның хевирии бодап көөрге, чоокта чаа кожуп келген ышкаш. Ынчалзажок ооңуң шынары дыка багай. Өгнүң дээвиринден эгелээш ханаларынга чедир 1962 чылда чагыын алган «Шын» солуинар-биле шын алган. Өөнүң мнти 8 — 9 кижи чедип турар Саая Шактарның, Куулар Баастың, Сарыглар Сергештейнин, Монгуш Сюр-ооллуң чурттап турар байдалын сагыш човаан көрбес аргажок.

Кайы-даа хойжуларга баарга, чаш хураганнарны өглерде алы бажында ажаап турар. Ол чоруук болза чаш малга болган кижилерге янзыбүрүт аарыглар нептерелии болуур деп эмчи сагындырып, ону моон соңгаар бодупрбазын хойжуларга сумелээн.

Хойжу Дойбухаяның демир суугулут чангыс өрээл бажыңының бир талазынга хөй хураганнар ажаап, а эскe талазынга кижилер чурттап турар. Ол бажында чурттап, ажылдап турар чүн кижилии эмчи өкпе аарыгыыр деп шинчээн болгаш олар район өмнелгезинге, рентгенге дүрген баарын сумелээн.

Аглык-Шат, Доора-Даг ужу, Узуи-Ой болгаш Суглуг-Ой ол ынчаар хар 30 — 40 сантиметр чедир чаттан. Күзүн чатган ол хар доштальш дона берген. Хойларның даваннары тазарып эгелээн.

Ындыг-даа болза кыштың айыылдыг соогун ажып эрттер, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш хойжулар дүн, хүн чок күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Хойлар кидин-не маскалыг оолдап эгелээн. К. Комбу, Х. Аспанчык оларның кадарган 500 хойларының 200-зү төрээн. Саая Хүргүл-ооллуң коданында 203 хой төрээн. Хураганнарны бүрүн камгалап алган.

Саая Шактарның, Ашак-Бораның болгаш оон-даа эскe малчыннарның коданнарында хойлар ара салыр таварылгалар эвээш эвес. Оон чылдагаяннарын совхозтуң мал эмчилери дүрген илередип, оперативтиг хемчег алыры негеттинип турар.

Күжүгет Сендажы болгаш Сарыглар Сергештейнин коданында 1962 чылдың декабрь айдан эгелеп төрүттүнген хураганнар ээтка киргеп. Оларны чемгерер чымчак сиген, сула чок.

Хойжуларның 1963 чылда чагыткан солуинарының акшамын хойжу бригаданың бригадири эш Чыргал чыып алгаш чоруткан, а хойжулар бо хүннерге чедир чангыс-даа солуи албааннар.

Ай дургузунда ыракы одарларга ийи удаа барып турар бригадалар болза чүгле эмчи дузаламчызы көргүзери, садыглаар болгаш агитация ажылы кылыры-биле кызыгаарлаттынар эвес, оон-биле кады малчыннарның ажылынга, амыдыралынга бар четпестерин илередип, ону оперативтиг чайладыр дугайында саналдарын партияның район комитединии болгаш райкүүскомнуң удуртукчуларына илеткеп турар кылыр чуруумчуткан.

Бо эгелээшкинни моон соңгаар улам-на күштелиринп чоруулар болза малчыннарның ажылдаарынга болгаш амыдыраарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга улуг ужурлуалыг болуру чугаажок.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корреспондентизи.

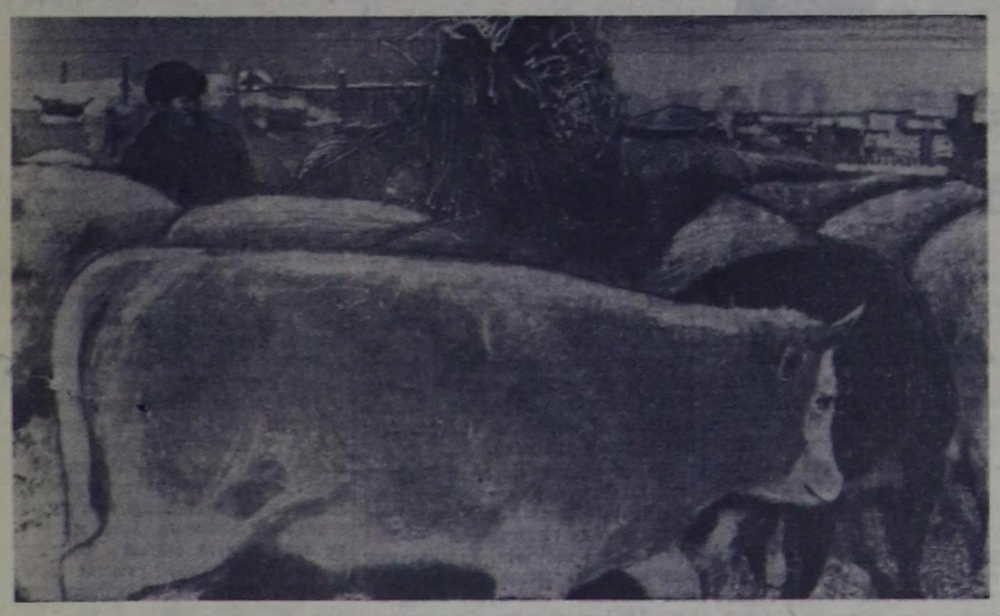

Комсомолчу К. Шавы дуржулганыг кадарчы П. Шведов-биле кады өрткен чылын семиртилгеге ускен шарыыктарны ону азырап семирткеш, колхозтуң күрүнеге ыт садар планын күүсединиринге улуг үлүгүн киирген.

Бо чылын 110 баш шарыыктарны азырап турар. Хүнде баш бүрүзүше 6 кг ногаан суланы, 2 кг концентратты бээр, а силос биле савакны норма чокка берип турар.

ЧУРУКТА: Тандың районнуң «Революциянның чалбыжы» колхозунуң кадарчызы К. Шавының шарыыктарны чемгерип турары.

Фото С. Феоктистовтуу.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Өөүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Күй-Өдекте бот-орулга чарылгалыг хойжу бригаданың кежигүннери РСФСР-ниң Дээди Соведиңге болгаш чер-чер Советтериңе соңгулдага ажыл-ишчи чедиишкиннеринг ужураштыышаан, бо чылын мурнукуунда-даа хой коргүзүглерни чедип алыр дээш боттарыңга бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, хойжу Т. Аяыр-оол кадарган 342 хоюндан 342 хураганны болгаш бир хойдан 3.1 кг дүктү кыргыш алырын, ирт кадарчызы Т. Сапчат-оол кадарган 574 иртгеринии баш бүрүзүи 75—80 кг чедир семиртип, ирт бүрүзүнден 4.8 кг дүктү кыргыш алыр хүлээлгени алганнар.

Колхозтуң чолаачызы коммунист эш Аржай-оол хойжу бригадаже мал чемнерин үзүк чок соортуп турар. Чөөкта чаа агитатор А. Балырты малчыннарга соңгулда дугайында лекциязы номчуп берген.

Амгы үеде бригаданың хою кылын оолдап эгелээн. Хойжу Д. Шанмакоол төрээн 90 хоюндан 91 хураганны, С. Кызыл-Таар 20 хоюндан 20 хураганны меңдп алганнар.

Б. МАТПАА.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ БОЛГАШ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНГЕ СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

Дең эргелиглерниң аразында баштайгызы

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының девискээри — он чеди миллион километр. Россияның муң-муң хоорайларында болгаш суурларында чүс төвәрби миллион кижи чурттап турар. Россия Федерациязының улустары Совет Эвилелиниң күүш-шыдалын быжыглаарынга, оон байлаш ковуледириҢге төлептиг үлүг-хүүгүн киирип турар.

• • •

1918 чылдың январьда, Советтерниң III Бүгү-россия съездиниге Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының турүстүнүнганы чарлаттынган. Ол хостуг нацилэрниң хостуг эвилелиниге үндезилеттингеш, национал совет республикаларның федерациязы (каттыжышкынкыны) кылдыр турүстүнган.

Россия Федерациязы болза совет бот-эргелеге үндезилеттингеш турүстүнган делегейде эң-не баштайгы хей националдыг социалистиг күрүне каттыжышкынкы болур. 1918 чылда оон составында бодунуң төөгүзүнде совет национал күрүне болур чоруун оон ялзы-бүрү хевирлериҢге баштай-ла чедип ашкан эвээн кам улустар болгаш нацилэр өкитура-биле киргеп.

Россия-биле чергелештир Украина, Белоруссия болгаш өске-даа бот-тускайлаҢ совет социалистиг республикалар турүстүнган. В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле 1922 чылдың декабрьда ол республикалар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели кылдыр каттышкан. Оон бээр эртеп ажыдарыг дөртен чылдың оон бистиҢ чурттуң бүгү улустары чоокта чаа дедиглеп эртирген болгай.

Ам ССР Эвилелиниң составында 15 эвилелдешкен, 20 автономнуг республикалар, 8 автономнуг областар болгаш 10 национал округтар бар. Оларның иштинден Россия Федерациязында—16 автономнуг республикалар, 5 автономнуг областар болгаш 10 национал округтар шупту хамаарыжып турар.

БистиҢ хей националдыг күрүневистиҢ бүгү улустары коммунизмче чаңгыс аай найыралдыг от-буле болуп балып орар. Ол улуг от-буледе улуг-даа, бичии-даа күрүне бүрүзү деҢ болгаш долу өргелиг. Оларны бүрүнү-биле ажылап турар.

ДеҢ эргелиглерниҢ аразында баштайгызы кылдыр Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказын адап турар бис. Россияның пролетариады революстуг демисселдиҢ тугун кодургеш, эрги делегейни дүжүр октаарын хамыктыг мурнай баштаан. Бирги Советтер республиказының найысылалы болу берген Москвага, социалистиг нацилэрниҢ чаңгыс аай от-буледиҢ төрүттүнгени чарлаттынган. Амгы он беш эвилелдешкен республикаларның эң улуу, ССРЭ-ниҢ бүгү үлетүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде эң чугула черни эзелеп турар РСФСР-ниҢ ажылчы чоннары Төрээн чурттуҢ экономиказының, культуразының кодургуушкунуҢге, коммунизм тургузуушкунуҢга улуг салыышкынны киирип турарлар.

СЭКП ТК-ныҢ ноябрь Пленумунга-бодунуҢ илеткелиге эш Н. С. ХрущевтиҢ чугааланы болза: «Бо чылын тарааны садып алырынга шинтирлиг салыышкынны Россияның ажыл-ишчилери киирген дээрзин дедиглексээн кижи мен. Россия Федерациязының колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 2 миллиард 216 миллион пуд тарааны сатkан. Ол дээрге ТК-ныҢ сентябрь Пленумунга чедир чуртка дайын мурнуҢ кайы-даа чылында ниитизи-биле белеткеттинген тараадан-даа хөйдүр. Чедип алдынган чедишкиннерби-ле холбаштыр Россия Федерациязының ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирип тур бис».

Россияның Төрээн чуртка чоруткан тараалыг улуг кызыл кожунда тывыг тараның үлүг-хүүгү база бар. Россия Федерациязының кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниҢ 1962 чылдагы кайгамчыктыг чедишкиннерниге холбаштырган СЭКП ТК-ныҢ болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, СЭКП ТК-ныҢ РСФСР талазы-биле Бюрозунуң болгаш РСФСР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ байырында Тыва АССР-ни база адаан. Күрүнеге тараа садарының хүлээлгезин ол чедишкинниҢ күүседкен.

БистиҢ республика өртеп чыпын күрүнеге 8 миллион 300 муң пуд эки шынарлыг тарааны азы планда көрдүнгенинден барык-ла 2 миллион хойну сатkан. Ынчаар хей тарааны тыва тараажылар мооң мурнунда каканда белеткевээн.

Ол чедишкин дээш СЭКП-ниҢ Төп Комитеди, ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлели Тыва АССР-ниҢ ор, хереэжен колхозчуларынга, совхоз ажылчыннарынга, кодээ ажыл-агыйның түскай өртемиглериге болгаш бүгү ажылчы чоннуҢа түрөктиң ханызындан байыр чедирген болгаш хей националдыг совет улустарның ажыдунда от-буледиҢге бистиҢ социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруунга кодээ ажыл-агыйның улам ынайгы кодурлуушкунуҢ дээш олар мурнукузу ышкаш чүткүдүг ажылдарынга быжыг бүдүрелиң илерткээн.

1962 чылдың күрүнеге эът, сүт, дүк садарының хүлээлгелерин республика база чедишкинниг күүседкен. Үлетүр бүдүрүлелериниҢ коллективтери кодурлуушкунуҢ ажылдан, ниити продукция бүдүрелиниҢ чыл планын ажыр күүседкен.

Россия Федерациязының эң аныяк автономнуг республиказының — Тыва АССР-ниҢ чедишкиннери Россияның бүгү улустарының чедишкиннерин илередип турар. Ажы-дүмбээ улустарның дузалажылыы-биле, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазагының хүн бүрүдеги детпишкезиниҢ ачы-хавыяазында Тыва бедик хөгжүдедиг, үлетүрүүг-колхозчу социалистиг күрүне кылдыр хуулуп турар. Ол ам бодунуң өртемденнерлиг, чогаалчыларлыг, композиторларлыг, хей санныг башкы болгаш эрчи кадрларлыг, үлетүрүүг болгаш кодээ ажыл-агыйның түскай өртемниглерлиг, чону бижик-билиглиг республика болу берген.

Ылаштыг чижектерниң бирээни бо-дур: 1945 чылда Тываның школаларынга 9177 өөреникчилер, 510 башкылар турган, 1962—1963 өөредилге чылында 170 школаларда 40315 уруглар өөренип, 2628 башкылар ажылдап турар. Башкы институлу, кодээ ажыл-агый техникуму болгаш училищелер түскай эртемниглерни белеткеп турар. Москваның, Ленинградтың болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының дээди база түскай өөредилге черлеринде Тываның дыка хей оолдар болгаш кыстары өөренип турар.

СЭКП-ниҢ Программазында, партияның XXII съездизинге эш Н. С. ХрущевтиҢ илеткелдеринде ССРЭ-ниҢ улустарының аразында национал харылзаалардың хөгжүдезиниҢ оруктары тодаратгынган болгаш эртем өзу-биле үндезилеттингеш. Ол чүл дизе, совет республикаларның экономиказының болгаш культуразының улам ындайгы чечектелишкини, экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү адырларында нацилэрниҢ болгаш улустарның бүгү талалыг, улам сыры чоокшулаажышкыны, ССР ЭвилелиниҢ бүгү хемчеглер-биле быжыглаары, национал күрүне хевирлерин сайзырангайжыдары болгаш долу ажыглаары болур.

Сөөлгү чылдарның дургузунда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак, кижиге түүүр чоруктуң хоралыг уруктарын узуткавышаан, эвилелдешкен республикаларның эргелерин дыка калбартkан, балкарларның, калмыктарның, чеченнерниҢ, ингуштарның, карачаевтерниҢ национал бот-эргелерин катап тургускан. СЭКП ТК-ныҢ ноябрь Пленуму эвилелдиҢ болгаш республиканың план органнарының ажыл-чорудулгазын тааржыдыр тургузар ажылды эчизинге чедирген. Эвилелдешкен республикаларның болгаш чер-чер органнарының эргелерин калбартkаны-биле улус ажыл-агыйын планнарынга топчүткен эгени барыдаалары улам ынай хөгжүлдени алган. Планнарны тургузары болгаш оларны сайгарары бүрүнү-биле республикага онаажыр. Чамдык зоналарда республикалар аразының ажыл-агый органнары тургустунуп турар.

1963 чылдың өтезинде Россияның экономиктиг картазынга чаа өскерилгелер дендеглеттингеш. Мурнунда турган 67 экономиктиг районнарның орнунга 24, оон иштинде КрасноярскиниҢ экономиктиг району тургустунган. Үлетүрүү эргелеп-башкарарынга экономиктиг район бүрүзүнде улус ажыл-агыйының чөвүлелин тургускан. Ол чорук үлетүрүү өртелеп-башкарарын улам сайзырангайжыдар болгаш бүдүрүкчү күштериниҢ күүлүг кодурлуушкунуҢ дугайында партияның шинтирлерин амыдырапга чедишкиннииг боттанарын хандырар.

1962 чылдың декабрь 19—20-де КремльдиҢ Улуг ордузунга РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ бешки чыыжының чедиг сессиязы болуп өртеп. Сессия РСФСР-ниҢ улус ажыл-агыйының хөгжүдезинин 1963 чылдагы Күрүне планының дугайында Хоойлуну, 1963 чылга РСФСР-ниҢ Күрүне бюджединиң чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

РСФСР-ниҢ Дээди СоветиниҢ депутаттары улус ажыл-агыйының, сан-хөөнүң байдалын ылаштыг аналиэтеп көргеш, Россияның чаа улуг сорулгаларын тодаратkаннар. Федерациязының планында, бүгү-эвилелдээзиниҢ ышкаш, химияның, радиоэлектрониканың болгаш электроэнергетиканың шапкын хөгжүдезинче, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериҢ болгаш садарын дыка калбартырының хемчеглерин боттандырарынче, чурттакчы чоннуҢ амыдырал-чуртталгазының деннелиниҢ бедидер болгаш оларның культура-амыдыралының хереглелдерин хандырарын эскижиринче онза кичээнгей улганган. Үлетүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 7 хуу көвүдээри көрдүнген. Кодээ ажыл-агыйга 2 миллиард 518 миллион азы 1962 чылдыңдан 21 хуу хей рубль салдынар. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 15 миллиард 300 миллион рубль көрдүнген, оон 43 хуузу чөөн талакы районнарның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниге ажыглаттынар. Республиканың бюджединиҢ барык-ла деҢ кезии улус өөредилгезиниҢ, кадык камгалалыныҢ, эртемниҢ, культураның, социал-хандырылганың хереглелиниге көрдүнген.

Чаа планның күүселдези дээш демисселдиҢ чедишкини хамыктың мурнунда кижилерден, оларның чүткүдүг, чогаалыкчы күш-ажылындан, хүниҢ болгаш айның онаалгаларын доктаамал долдур база ажыр күүседкен турар кылдыр ажыл-херекти организастап билиринден хамаарыжыр.

Россия Федерациязының Күрөк облазының механизаторларының эки эгелээшкини маңаа үлегер-чижек болур. Олар часкы хөвү ажылдарынга кодээ ажыл-агый техниказын чогуур ойүнде, бедик шынарлыг белеткээр дээш социалистиг хүлээлгелерин алган, ол талазы-биле Бүгү-россияның чарыжын эгелээрин кыйгырганнар. КүрөкниҢ механизаторлары тракторларының, хөрзүн сайзырадыр машина-чепсектерниҢ септелгезин март 1-де, тараа болгаш сиюсе комбайннарының, жатказларның болгаш тараа арыглаар машиналарының, ол ышкаш транспорт херекселдерниҢ септелгезин июнь 10-да доозарын хүлээнген.

Тыва АССР-ниҢ механизаторлары оон эгелээшкинин детпиш, часкы тарылгага чогуур ойүнде, бедик шынарлыг белеткел дээш бүгү-россияның чарыжынга киришкеннер.

Күрөк механизаторларының чаагай хереэ чүгле Россия Федерациязының ажылчы чонун эвес, өске-даа эвилелдешкен республикаларны база хаара тудар. Эки өгелээшкин ССРЭ-ниҢ бүгү улустарынга кезээде үнелеттирер болгаш детпишкеши ап турар.

РСФСР-ниҢ ажылчы чоннары ам Федерациянын Дээди Советиниге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге сөңгүлдага белеткенин турарлар болгай. 1963 чылдың март 3—сөңгүлда хүнү кылдыр чарлаттынган. РСФСР-ниҢ Дээди Советиниге 874 депутаттар сөңгүттүрар. Оон иштинде Тываның ажылчы чонунуҢ, чурттакчы чоннуҢ санынга хүүштүр, мурнукузу ышкаш, бир депутат сөңгүлар. Ынчангаш бо талазы-биле Тываның сөңгүлда округу (төвү—Кызыл) тургустунган.

Мурнунда сөңгүлдалар-биле Россия Федерациязының районнар, хоорайлар, кодээ болгаш суурлар Советтериниге 971437 депутаттар сөңгүттүрган турган, а амгы сөңгүлда-биле миллион ажыг депутаттар сөңгүттүрар. Ол болза дыка хей районнарны болгаш кодээ Советтерни улгаттыр каттыштырза-даа ындыг болуп турар-дыр. Бо дээрге чоннуҢ материалдыг чаагай байдалының өскени-биле чурттакчы чоннуҢ саны база көвүдеп турарын, депутаттарның саны өскен чорук Советтерге чоннуҢ төлээлеттирилгезиниҢ нормазының көвүдээнин, коммунизминиҢ калбарган тургузуушкунуҢ үезинде масса чоннуҢ боттарындан төлээлеттирген орган—СоветтериҢ ролюнун улам өзүп турарын хереченлеп турар.

Тыва АССР-ге районнарны болгаш кодээ Советтерни улгаттыр каттыштырары база чоруттунган. Мурнундагы Бай-Тайга району Барыын-Хемчикке, Эрзин району Тес-Хемге каттышкан. Кодээ Советтер мурнунда 60 турганындан ам 42 апарган. Дениискээр талазы-биле Советтерниң саны кызырыла-даа, амгы сөңгүлдаби-ле сөңгүттүрар депутаттарның ниити саны өвээжевес, харын көвүдээр. Моон мурнунда район Советтеринге 40 депутаттар турган болза, ам хей-иргүүзүнде-ле 75 болур.

Советтерге сөңгүлда болза совет кижилерге политиктиг улуг чугула болуушкун болур. Амгы сөңгүлда кампаниязы биСтиҢ Төрээн чуртувус чеди чылдың бешки чылынче эгелеп кирип турар үеде эгелээн. Ынчангаш бо сөңгүлда кампаниязы чеди чылдың бешки чылының планын чедишкиннииг күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа улуг кодурлуушкунуҢ болдурар.

Совет Эвилелиниге тургустунган социалистиг нацилэрниҢ аразында ажы-дүмбээ кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы, найыралдыг харылзаалар бистиҢ чурттуң хей националдыг улустарынга коммунизмче оруктап чедишкиннииг, шапкын хөгжүдени хандырып турар. Коммунизмни тургузарының өндүр улуг сорулгазы Советтер чурттуң бүгү улустарын маадырлыг тургузукчу күш-ажылыче сорук киирип турар. ССРЭ-де 125 нацилэр болгаш улустар совет чоннуң чаңгыс улуг от-булединиҢ кежигүннери болуп ажылдап, чурттап турар. Оон бир кеске чижээ—деҢ эргелиг 15 эвилелдешкен республикаларның бирээни Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының ажылчы чоннарының күш-ажылы болур.

В. ДУБРОВСКИЙ,
СЭКП обкомунуң лектору.

ТЕЛЕФОН БИЛЕ

ТОРГАЛЫГ. «Күш-ажылдың хөөтүү» колхозтуң бирги хөвү бригазының звеновузу тарылга шолуүде 550 ажыг тонна одекти чедирген. Оларда ийи «Беларусьтуг» болгаш ийи автомашинаны быжыглап берген, чемишчидиге сөөртүүр уламжып турар.

• • •

СУГ-АКСЫ. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында 20 ажыг кижи ийи звено кылдыр үстүп алган, аразында чарыштыг ажылдап турар. Олар 6000 хире тонна одекти тарылга шолүнче сөөрткен.

• • •

АРЫГ-БАЖЫ. «Улуг-Хөл» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының коллективи чүгле сөөлгү хүннерде бешин одек белеткээриге ийи улаа шеф организастаан. Ол ажылда быжыглаан үш звено 800 ажыг тонна чемишчидигеги тарылга шолүүде чедирген.

• • •

БАЛГАЗЫН. Таңды эргелиниҢ чамдык ажыл-агыйларында чемишчидиге сөөртүлгези база организастыг ажеэлээн. Чижээ, «Совет Россия колхозта 2000 хире, «Революциянын чалбыжы» колхозта 930 ажыг тонна одекти кускуга шолүүде сөөрткен.

• • •

ЧАА-ХӨЛ. «Найырал» совхозтуң тараажылары үш звенону организастаан. Сөңгүлда хүнүңге үткуштур 20 муң тонна одекти белеткеп сөөртүр дээш ажыл улам калбарып турар. Баштайгы хүннерде бешин беш муң ажыг тонна одекти тарылга шолүүде чедирген.

Мурнуку одуругда

Тыва даг-дүгү комбинаттың тудугжулары, бергелери ыдыжып эртпишаан, ажылдың фронтузун улам калбартып, хүн бүрү чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар. Даг-дүгү арыглаар фабриканың, электр станциязының, механиктиг базазының болгаш өзээн кам кол чурттарга бажыннарының тудуглары багай эвес темпиде үргүлчүлеп турар.

Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер, планныг онаалгаларны хуусаа бетинде эки шынарлыг күүседир дээш ажыл-иш бүгү участоктарда хайныгып турар. Ийиги тудуг участогунуң коллективи өртеп чылын хожуданган бригада турганыдан, ам мурнуку одуругда кодурлуп үнген. Ол болза ажылды шын организастаанын, кижилер оргузунга кижизидиге болгаш массаполитиктиг ажылды эжиктеннин хереченлеп турар.

Тудуг участогунда күчүлүг механизмнер улам-на немежин, чаа бригадаларны организастап турар. Коммунистиг ёзу-биле ажылдап өөренирииниҢ чарыжын комсомолчу Ахметовтуң аныяктар бригадазы хамыкты мурнай эгелээн.

Эш Ахметовтуң бригадазы организастаттынганыныҢ баштайгы айы —декабрьниҢ бүдүрүлге планын 140 хуу күүседкен. Олар бо чылдың баштайгы хүнинериден эгелеп база бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Амгы кылып турары хлеб заводунуң тудуун чоокка үеде ажыглалга киирериҢге бригада улам сорук киргеп ажылдап турар.

Мурнакчы садыгжы

Шагаан-Арыт хоорайның иликтер садыында бараанларны көрүштүт, тазырымчалыг кыдыр дедгээн. Садып алыкчылар анаа хайныыт тургулаар. Иликтерни туг-тузунда делгеп каан, оон өртектери тода бижиттинген.

— БистиҢ кодээ садывыска кидиис иликтер ховар бартылаар, мында дээрге оваа чүве-ле-дир — дээп, колхозчу Д. Анай-оол чугаалай-дыр.

Иликтер садының эргелекчизи Екатерина Никифоровна Дерягина чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар. «Эң дээре садыгжы» деп вымпелди ийи чыл ажыг түүүп келген. Эш Дерягина садып алыкчыларга эвилеп-элдек, оларның сонуургаан айтырымын чайжок кадында-ла таймылбырлап турар.

Ол, ук садыгны дөрт чыл бурунгаар хүлээп алган. Екатерина Никифоровна бодунуң планныг онаалгаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. 1962 чылдың бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде — декабрь 5-те күүседкен.

Садып алыкчыларының негелдезин доктаамал хандырар сорулга-биле үе-үениң байдалынга, чоннуң хереглелиниге тааржыдыр иликтер аймаан четчири-биле чагыдып ап турар. Эш Дерягина чүгле күш-ажылчы чедишкиннери-биле кыыгаарлаттынмайн, бодунуң политиктиг билиниң бедидип, райпо чанында организастаттынган полит-белгүдүг идепкейлиг өөренип турар. Белүүге садыг экономиказының янзы-бүрү темаларындан аңгыда, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шинтирлерин база өөренген.

Районнуң садыгжылары төөгүлүг чеди чыл планын амыдырапга чедишкинниҢ боттандырар дээш чарышка киришпишаан, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, азы шалыпчылары деп бедик атты төлептии-биле чедип алыр дээш база күжениишкинниг ажылдап турарлар. Оларның аразында иликсадыныҢ эргелекчизи Екатерина Никифоровна Дерягина база бар.

Оон күш-ажылчы бедик көргүүтлерин, идепкейлиг хей-никитчи чоруун, өөредилгеге чүткүдүүн көргеш, ВЛКСМ-ниҢ Улуг-Хем райкомунуң бюрозунган садыгжы Екатерина Никифоровна Дерягинага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

РСФСР-ниҢ Дээди Советиниге болгаш чер-чер Советтеринге сөңгүлда хүнүңге алдар болдурган чарышка эш Дерягина база кирижип, ай болгаш квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирин хүлээнген.

А. ДОНГАК.

Месткомнуң хуралындан

Респотребсоюзтуң баштаар черииниҢ чанында месткомнуң отчёт-сөңгүлдалыг хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ол месткомда респотребсоюзтуң баштаар черииниҢ коллективиниң, садыг-кооперация училищезиниң болгаш № 5 уруглар садының коллективиниң кирип турар. Мында профэвилелиниҢ 145 кежигүннери бар. Месткомнуң ажыл-чорудулгазының дугайында илеткедиг месткомның даргазы эш Назаров кылган. Илеткедиген илерээни болза эрткен чылын респотребсоюзтуң баштаар черииниҢ коллективиниң ажылчын, албан-хаакчыларының республиканың садыг организацияларының бараан сааргылгалыының планын 102,3 хуу, оон иштинде үүрмектеги салаар бараан сааргылгазының планын 101,6 хуу, хей-никитчиниң чемненилге чергелериниҢ планын 109 хуу күүседип, оргулгаларның планын 115 хуу күүседириҢге боттарының организакчы ажыл-чорудулгазын көргүскеннер.

Хей-никитчиниң чемненилге чергелери карыла чок, оргулгалыг ажылдаан. Ындыг болза-даа коллективте күш-ажылдың сагыыга-чуруму кошкак. Арагалаар, прогулдаар чорукталары чамдык ажыдакчылар кылып турар. 1962 чылда ниитизи-биле 12 ажыл хүнүнде прогулдаан болган. ПрогулшиктериниҢ, арагачыларның аразында партия кежигүнү эш Намзың болгаш Үтев сүтлар база бар. Оон ангыда, килдистер эргелекчилери Монгуш Биче-оол болгаш Михаил Кудрявцев олар база арагалаан, прогулдаан турганнар. Прогулшиктер болгаш арагачылар-биле респотребсоюзтуң администрация чери, местком багай демиселдии турар. Кадрлар оргузунга кижизидиге ажылын коллективте багай тургускан. Месткомнуң даргазы чыл иштинде үш катап халаашкан. Бо чорук респотребсоюзтуң коллективинге кадрлар кыыртымайн турарын айтып турар. Отчёттуг чылын иштинде местком профэвилел кежигүннүге чүгле 14 кижини киирип алган. 1962 чылда профэвилел кежигүннериниҢ ниити хуралы чүгле 5 катап болган. Местком лекция, беседаларны кончуг ховар организастаптынмайн, бодунуң политиктиг билиниң бедидип, райпо чанында организастаттынган полит-белгүдүг идепкейлиг өөренип турар. Белүүге садыг экономиказының янзы-бүрү темаларындан аңгыда, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шинтирлерин база өөренген.

Районнуң садыгжылары төөгүлүг чеди чыл планын амыдырапга чедишкинниҢ боттандырар дээш чарышка киришпишаан, коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, азы шалыпчылары деп бедик атты төлептии-биле чедип алыр дээш база күжениишкинниг ажылдап турарлар. Оларның аразында иликсадыныҢ эргелекчизи Екатерина Никифоровна Дерягина база бар.

Оон күш-ажылчы бедик көргүүтлерин, идепкейлиг хей-никитчи чоруун, өөредилгеге чүткүдүүн көргеш, ВЛКСМ-ниҢ Улуг-Хем райкомунуң бюрозунган садыгжы Екатерина Никифоровна Дерягинага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

РСФСР-ниҢ Дээди Советиниге болгаш чер-чер Советтеринге сөңгүлда хүнүңге алдар болдурган чарышка эш Дерягина база кирижип, ай болгаш квартал планнарын доктаамал ажыр күүседирин хүлээнген.

А. ДОНГАК.

Тап аппараттың ажылдакчыларынга чылдың эдлеглиг шөлээжин берген, 2 — 3 хонганда кыйгыртып ап турар чоруктар чаңчыл болган. Ажыдыын, албан-хаакчыларының чуртталга амыдыралынга багай сагыш салып турар. 1962 чылда янги бюллетени алганы дөмей толюн акша түүнү 2104 рубльдей болган. 1962 чылда 96 квартираларны сентөөр планныг тургаш, үчүле 76 квартираларны сеткээн. Ам 14 түскай эртемниглер чурттаар бажын чок болуп турар.

Коллективте культура-массалыг ажылдар кедергей сулараан. Эрткен чылларда республиканың клубунга турган бот-тыныгыр уран-чүүл болгуннери ам ажылдавайн турар. Спорт ажылы үчүле шыырадаан өскеш чоруваин турар.

Месткомнуң сан-хөө байдалы базала кадык эвес. Сметадан ажыр 900 рубльдың чарыгдаан. Спорт херекселдери болгаш акша-хөреңгинниң чарыгдалдарының шынарлар документтери месткомда чок болган.

Чамдык профэвилел кежигүннери боттарының эрге-дужаалын ажылдап алган кооперациялыг акционхөреңгизин чурум үреп ажылдап турар. Чижээ, респотребсоюзтуң баштаар черииниҢ сан-хөө талазы-биле ораалчызы эш Сидоркин респотребсоюзтуң кассазынган 1500 рубльдың 3 чыл хуусаалыг үзелиге ап алган, бодунга чиик автомашина садып алган.

Хуралга санал берген өштер Санчай, Полат, Кульмин болгаш өскелерден месткомда бактаан турар коллективтерде культура-массалыг ажылдарның баксыраанының чылдагаанарын илередип, моон сөңгүлдаар ол ажылды эжиктиринге арганнарын айытканнар.

И. ТОРЖУ.

Солун болгаш өөредиглиг

Барыын-ХемчиктиҢ Хөнделен 8 чыл школазы өөредилге чылының бирги чартында өөредилге-кижизидилгеге ажылдарга ики түннелдерни чедип алган. Өөредилгезиниң шынары 1-ги үлүдүнде турганыңдан 2-ги үлүдүнде 6 хуу ажыг болээн. Ортумак, багай өөреникчилериниҢ саны эвээжээн. Бирги үлүдүнде 5 кончуг эки, 23 ударник өөреникчилер турган болза, ийиги үлүдүнде 9 кончуг эки өөреникчи, 45 ударник четкен. Бо бүгү болза башкылар коллективиниҢ ажылының эки чедишкинии-дир.

Школада институттуг чаа дооскандар-даа, 10 — 20 чыл ажылдаан туружулгалыг башкылар-даа бар. Аныяк башкылар Татьяна Сарыглар, К. Спар-оол, Арбылдай болгаш дуружулгалыг башкы А. А Ооржак олар өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга биилеп болгаш күжүн харам чокка берип турары-биле чоңга мактадып турарлар.

Өөреникчилерге янзы-бүрү темаларга кежээлер организастаарынга башкыларның комсомол эге организациязының секретары К. Спар-оол, аныяк кижизидикчи башкы Алдыноол, башкы Анзат болгаш өскелерден илеткелиг киржип келгеннер. Ылангыя «Эки ажаа-чаа», «Ырылар» «Танцы» кежээлери солуп болуп эртkилээн.

Кол эртемнерден аңгыда

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кижи, ылангыя аныяк салгакчылар дугайында, оларның культуразын, билиниң улам бедидер дугайында улуг кичээнгейни салып турар. Школаларда өөредилгени амыдырал-биле холбаштырбышаан, сөөлгү үеде башкылар боттарының билиниң улам бедидериҢе чүткүлүг илередип турар. Дээди өөредилге чергелериниҢ, оон иштинде Кызылдың пединститудуунуң заочниктери башкылар бистиң республиканың дыка хей, а чамдыктары очно өөренип турар.

Кызылдың пединститудуунуң эге классталар факультединде элээн хей башкылар өөренип турар бис. Кол эртеминериистен аңгыда: музыканы, ырыны, чуруулганы, күш-ажылды база өөренип турар бис. Даараныла кичээлин Татьяна Павловна Волкова билдилиг башкылап турар.

Баштайгы кичээлдерге: пластүүдеп кылырын, даараныла машинаын канчаар ажыглаарын, материалдың кандыг хепке таржырын болгаш оңу шын быжарын база эки шынарлыг даараарын өөренген бис. Даараалының кичээлдериниге практиктиг ажылдар улашкан.

БистиҢ факультеттиҢ студентилери ам хепти быжып, даарап турар апаргаан. Хереэжиннерден В. Чылбак, Б. Анчымаа, З. Бичи, Б. Тевек, болдардан Д. Айыш-оол, С. Сүгежик, Н. Дажынмай олар мергежилиг өөренип тирар.

Татьяна Павловна чүгле бистиң факультеттиң башкылап турар эвес, оон-биле кады институттуң башкыларын, ажылчыннарын ол талазы-биле база өөредип турар.

М. ДАМДЫН.

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛЫР

Бодуи өөрге дыка болдуги, ишкеннииле үе сине берген, улуг, шынрак мага-боттуг аныяк кижи оруштүүлүү кончуг бажыңныга кирип келди. Мендилешкеш мээң-биле чугаалажы берди:

— Силерден бир-ле чүве айтырайн, дузалажып берип көрүнерем, башкы.

— Эки-дир, харылаа бээр мен, чүл ынчаш? — дидим.

— Т-Д. П-Б сүт дээн ышкаш ужуктерни сөстүн оргузунга шын бижиирин эки ылгаштырбас-тыр мен.

Айтырыгның чугулазын билгеш таймылбырлап-ла эгелеттим. Ыыраашка ол ыыткыр, дүлей ажык эвес ужуктер оргузунга киргеп элээн каш сөстерни болуктер аайы-биле бижээш, оларга кандыг таварылгада ыыткыр азы дүлей ажык эвес ужуктер-биле эгелээн кожумактар бижиирин тайылбыраадым. Оон соонда ол боду демги ужуктү (маадар, куштар) болгаш өске-даа сөстерни бижип эгеледи. Үлегерлээн сөстериниҢ сөөлгү ажык эвес ужуктери дүлей дыңналыр таварыганы тайылбыраан (гаражтар, клубтар) бербишаан, ол ышкаш сөстерни бижиринии мергежилгелерни кады кылдыпыс.

Ол—«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында аныяк тракторист Очурчап Чингин-оол-дур. Ол, Кызылдың механизация училищезин дооскан, чазанып база билир, ыяларынга улуг сонуургалдыг кижи.

Чингин-оол партия кежигүнүнге кандидатка кирер деп турар болду. Ындыг-ла чүткүдүүр, бергеге торулбас ер-дир деп, чоргаарал-биле болаан мен. Ол күзээнин чедип ап шыдаар.

С. ӨПЕШ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

АКТЮБИНСК ОБЛАСТЬ. Мартукскиниң будуруле колхоз-совхоз эргелелиниҢ мурнакчы колхозу — Киров аттыг колхоз бүгү хөвү ажылдарын боттарының күшү-биле чорудуп турар. Бо хүнмерде колхоз часкы хөвү ажылдарынга белеткеп ажылдарын доозуп турар. Колхоз төвүнде организастаттынган трактористер бригаз комбайнерлер курстарында 50 эр, хереэжен колхозчулар өөремип турар. Механизатор кадрларның бо отрядын белетиизи соонда колхоз чайгы ажылдарны үш эзлчег-биле, тодаргайларга хонуктуң бүгү 24 шагыныҢ иштинде ажылды чорудар арганы алыр.

Үш эзлчег-биле ажыддаар чоруп механизаторларның өөремип, дыштанып, спорт-биле ничээлдээринге хей хостуг үени бээр. Колхоз баштаар чер моон сөңгээр механизатор кадрларны белетиээрин база организастаар.

ЧУРУКТА: Киров аттыг кодээ ажыл-агый артелиниҢ механиги Николай Ядров комбайнерлер журузунда ничээл эрттирип тур.

Фотозу Д. КАРАЧУННУУ.
СЭТА-ның фотохроникази.

Совет-япон садыг харылзааларынга

ССРЭ-биле Японияның аразынга садыг талазы-биле чугаалажыышкынныр чедиишкинниг довзулган. Совет-япон садыгның дүрген өзеринге идиглиг болуп, дыка аажыр күүсеттинген 1960 — 62 чылдар үезинин бараан саарылгазының болгаш төлелгелериниң дугайында үр хуусаалыг баштайгы дугуржулганы боттандырганының түңнелдерин ол чугаалажыышкыннырның чорудунгазынга талалар үндүрген болгаш ССРЭ биле Японияның аразынга 1963 — 65 чылдар үезинде бараан саарылгазының болгаш төлелгелериниң дугайында чаа дугуржулганы чарарын дугуржуп алганнар.

Садыг талазы-биле үр хуусаалыг чаа дугуржулга совет-япон садыгны улам ынай өстүрериниге эки үндезинни салып турар.

Ыяш материалдарын, нефтини болгаш нефть продуктуларын, шойну, консталыр хемүрүн, хром болгаш марганец рудаларын, калий дузун, даг-дүгүн, химикаттарны болгаш эм аймаан, а ол ышкаш янзы-бүрү машиналарны, деримишкиннерни болгаш өске-даа бараанарны ССРЭ-ден Японияже чорудуп бэзрин бот-бодунга чорутчуп бэзр бараанарның дугуруштунган даңзызында баш удур көрүп турар.

Танкерлерни болгаш кургаг чүве чүдүрер судноларны, балын тудар болгаш түскай судноларны, эжиндирип чоруур краннарны, өске-даа кедүрүлүр транспорт херекселдерин, деримишкиннерни, машиналарны болгаш электроннуг техниканың кыяышкыннырын бүдүрериниге хереглээр аппараттарны, целлюлоза-саазын, химия, чимик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглээр деримишкиннерни, металл кезер станоктарны, электроннуг микроскоптарны болгаш приборларны, деримишкиннериң база машиналарның өске-даа хевирлерин, а ол ышкаш шталеңьдиг волокнону, кыяымал төргү чүүлдү, транспортёрга хереглээр быжыг лентаны, кордтуг пөстү, кара металлдарның прокадын болгаш хоолайларны, янзы-бүрү химикаттарны болгаш өске-даа бараанарны Япониядан Совет Эвилелинче чорудуп бэзрин баш удур көрүп турар.

ССРЭ биле Японияның аразынга бараан саарылгазын ниитизи-биле болгаш ол ышкаш бот-бодунга чорудуп бэзр кол-кол бараанарның хөй нуруузунуң талазы-биле улам ынай өстүрерин дугуржулга баш удур көрүп турар.

ССРЭ-ниң Ыраккы чөөн чүк районнары-биле Японияның аразынга садыгаажылга дугайында тускай дугуржулганы чарар дугайында дугуржуушкун база чедип алдынган.

ССРЭ биле Японияның аразынга 1963 — 65 чылдар үезинде бараан саарылгазының болгаш төлелгелериниң дугайында дугуржулгага ат салыры, чедип алдынган дугуржуушкунну ёзугаар февральдың эгезинде Токиога болур.

Садыг талазы-биле совет-япон чугаалажыышкыннырның чедиишкинниг довзулган чоруу ССРЭ биле Японияның аразынга бот-бодунга ажыктыг садыгны улам ынай хөгжүдеринге, ийи чурттарның аразынга бот-бодун билчир чорукту болгаш чаагай кожа-хөлбээчи харылзааларны быжыглаарынга идиглиг болур.

(СЭТА).

ЧАА ӨНЧҮК-ҮӨҢГЭЭ

КАЙР. (СЭТА). Йеменниң Араб Республиказынга удур белеткеп турар чаа өнчүк-чөңгээниң дугайын неделяда бир удаа үнер «Роз эль-Юсеф» солуң дыңнадып турар. Барыын Германиядан боо-чепсекти болгаш шериг материалдарын америк болгаш англи самолёттарга чүдүргеш, Сауд Аравиязында эккеп турар деп ол солуң бижээн. Аденче болгаш бодунуң Мурнуу-аравы протекторааттарынче Англия чаа шериг келектери чоруткан. Сауд шериг-агаар күштеринге үжүдүкчүдүр элзидип турарының дугайында дыңнадыглар француз болгаш бельги солуннарга көстүп келгилээн.

Сауд принц Фейсал Дахранга шериг базазының хөлезилээр дугайында дугуржулганы катап эгелээрин Каттышкан Штаттарга санаадаан деп солуң оон ынай айтып турар.

Раскының чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Улустар аразының айтырыгларының талазы-биле алаан каш кол америк хайгаракчыларга АКШ-тың күрүне секретары Раск чүве чугаалаан. Оон чугаазын «Нейшнл бродкастинг систем» деп, телевизине компаниязы дамчыткан.

Ядролуг шенелделерни хоруглаарының перспективаларының дугайында айтырыга харылавышаан, Раскының чугаалааны болза: ядролуг шенелделерни хоруглаар дугайында дугуржулгага хамаарыштыр Совет Эвилели-биле дугуржуушкунну чедип алырынга АКШ идеген турар. Ындыг дугуржулга контрольдүң үре-түннелдиг хемчеглерин баш удур көрген турар ужурлуг.

Ындыг дугуржулганы чедип алырының оруунга чаа шаптараазынарны тургуспушаан, күрүне секретары болза Совет Эвилелиниң саналдааны чер-черге чорудар ийи-үш инспекциялар чедиишпес дээр аянныг кылдыр бадыткаан.

Раск чугаазының алаан кезинде НАТО-да чидигленип турар чөрүдээлер дугайында айтырыгларны харыылаан. Барыын-европейжи чурттарның аразынга, а ол ышкаш Барыын Европа биле АКШ-тың аразынга «ыяк харылзаалар» катап тургустунар дээрзинге идеглиг Раск илереткен болгаш НАТО-ның күштерин улам-на күштедиреринче кыйгырган.

15 хонукта чагган

ТОКИО. (СЭТА). Хонсю ортулуктун барыын талакы эриинге хар барык 15 хонукта соксаал чокка чаап келген. Харның кылыны ийи метр ашкан, а Фукуи префектураның районнарының бирээзинде харның кылыны 4 метрден ашкан. Эриктин төөгүзүнде ындыг кылын хар 80 ажыг чылдарда болбаан.

69 кижи өлген, чүс ажыг кижи балыгланган болгаш ис чок читкен, 1500 чыгам бажыннар үрелген— чурттун төөгүзүнде эң-не кылын харның түннели ындыг болган. Бүгү барыын талакы эриктин барык шупүзүнде демир орук болгаш автомобиль харылзаазы үзүлген. Дыка хөй поездилер чедер дээш черинге четпейн орукта тургулапкан. Ол поездилерни хардан ушпуп алыр болгаш демир орукчуларын харын аштаары-биле чурттун өске районнарындан демир орукчуларны Симане, Ниигата, Фукуи, Исикава болгаш өске-даа префектуралаже чоруткан. Аъш-чемнин болгаш кывар чүүлдү чедирип бээри-биле тускай отрядтарны олче база чоруткулаан.

ВОЛГАГА ТУЛЧУУШКУННУҢ 20 ЧЫЛ БОЛУРУНГА

ВОЛГАГА УЛУГ ТУЛЧУУШКУН

КИНО

«Сээң ачаң, аксы-дуңмаң, эжиң, кижиде эң-не үнелиг — аймыралын харам чок берген черже куду мөгей, мөгей эш!»—Ада-чурттуң Улуг дайыының үүнеринде Волгага маадырлыг тулчуушкуунуң дүтайында чугаалап турар. «ВОЛГАГА УЛУГ ТУЛЧУУШКУН» деп документалдыг фильм мынаар сөстер-биле эгелээр.

1941 чыл. Совет улус тайбың күш-ажылды тургузуп, чырыткылыг амыдыралдың аас-кежиинде чурттап, кижи бүрүзү-ле бо улут чаагай херекке бодунуң үлүг-хуузун киирип турган од уеде, фашистиг Германия бистиң Төрээн чуртувусче халдаан. Төрээн чурт дээш партияның, совет улустуң ыйты-сөзү, оон чаңгыс кижи дег күзел-соруу Ада-чуртун камгалаан хамааты бүрүзүн хей-аът киирген.

Волганың ол улуг хоорайы (амгы Волгоград) тулчуушкуунуң бүгү-ле үелерин: хоорайже баштайгы агаар халдаашкынын, камгалал шугумнарының тудуушкунун, улусчу ополченнериниң отрядтарының тургустунун, чонның дайын чок черлерже атказарлап чоруп турарын, хоорайга каржы-дошкун тулчуушкуннарын, дайының шеригжериниң чыяа шаптырганын болгаш туттурганнарның колонналарының чоруп турарын, адак сөөлүнде, тиилелгени байырлаан митингини бо фильмде көргүскен.

Сентябрьның эгезинде немецтер хоорайже шүргүп кирер аргалыг болганнар. Ону штурмнаары-биле немец-фашистиг командылал бодунуң эң дээре шилиттинген кежектерин чоруткан. Олардың кол дөзү — 6-гы армия турган. Оны генерал, сөөлүнде фельдмаршал болган Ф. Паулюс командылап турган. Дайзын хөй санныг шеринң, шеригниң хөй чепсек-техниказын хоорайже утпаларын чорудуп, баштайгы чедиишкиннерге оларның чоргаарланып турганын фильмден көөр бис. Дайзын хейле элекке байырлаар бодаан. Бистиң маадыр чонувустуң күш-күчүзүнге оваа шыдавааннар. Хоорай күш-ажылчы амыдыралы-биле чурттавышаан турган.

Волгага болган тулчуушкунга фронт болгаш армия командылакчылары, Шериг Чөвүлелиниң кежигүнери база штаб начальниктери эрге-хүлээлгелиг болуп киришкен, алдар-сураглыг шериг начальниктериниң даймчы ажыл-херээн документалдыг фильмде алаан делгереңгейн-биле көргүскен. Ылаңгыя фронт командылакчызы А. И. Еременконуң болган фронтунуң Шериг Чөвүлелиниң кежигүнү — партияның Төп Комитединиң политбюро кежигүнү Н. С. Хрущевтуң хүн бүрүде дайынчы ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар болуушкуннар төөгүге улуг үнелиг.

Тулчуушкуннуң ёзулуг маадырлары: солдаттарны, командирлерни, политажылдакчыларны фильмде реалисчи ёзу-биле көргүзүп турар. Оларны легендарлыг армияларның командирлери В. И. Чуйков, М. С. Шумилов, каттыжышкыннарның командирлери Л. Н. Гуртьев, С. Ф. Горохов, Н. Ф. Батюк, А. И. Родимцев болгаш өскелер-даа командылап турганнар.

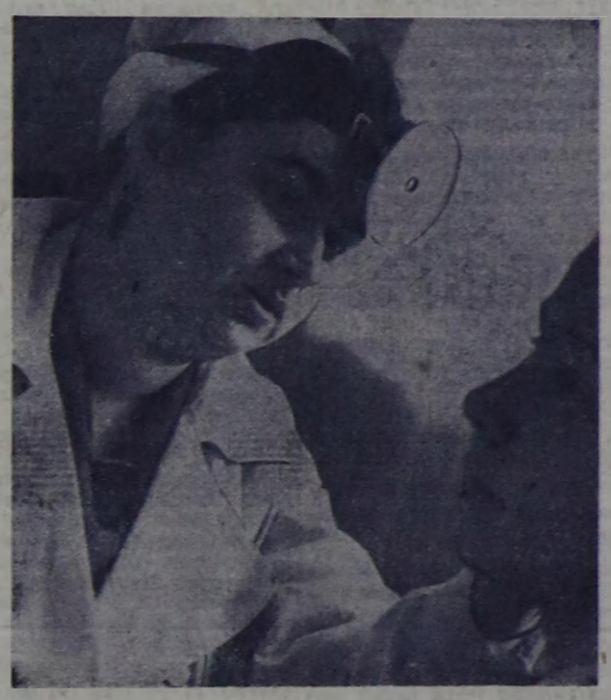

Вера Иосифовна Рыбакова—Волгоград дээш тулчуушкуунуң киржинчизи. Ол ам Волгоградтың № 15 уруглар садыында эмчи болуп ажылдап турар.

Чурукта: В. Рыбакова бичии уругну шинчип олур.

Фотозу С. Курумнинниң.

Партияның кижизиткени, маадырлыг совет кижилериниң коргар чүве чок эрес-дидим демиселия фильмден көрүп ора, кижиниң сеткил-сагыжы чаагаар-ла хайыгып кээр! Маңаа чижек кылдыр, фильмден бир таварылганы ап көрзээ. «Сержант Павловтуң бажыңынга» улуг эвес гаризон ийи ай иштинде камгалап келген. Сиилер Василий Зайцевтиң, ушудучу Василий Еременконуң, адыгжылар Алексей Вашенконуң болган Николай Сердюковтуң база өскелериниң-даа портреттери экранга көстүп кээр.

Маадыр-хоорай дайзынның хөй санныг дивизияларына удур демиселге шыдажын турган. Од-ла уеде, дайзынны бүзээлеп, оңу үзүткаарының тодаргай планын партияның Төп Комитеди болган Дээди командылалдың төлээзи тургускан. Бирги чергениң техниказы-биле чепсегленген нуралвыр шериглер Волганың эриктериже кээп эгелээн. Оларның боо-чепсээн ыракты тыылга кылып, бүгү чурт Волгага совет шеригниң тиилелгезин дээш ажылдап турган.

Генералдар Н. Ф. Ватутин, А. И. Еременко, К. К. Рокоссовский оларның командылаан бистиң үш фронтуларывыстың шаар халдаашкынының оперативтиг картазы экранга шимчеп үнген ышкаш, көстүп кээр. Бистиң дайынчыларывыстың күжү шак бүрү дыңзып орган.

Бодуңуң бүзээлеттирген бөлүктерин камгалаар соруга-биле гитлержи командылал фельдмаршал Манштейнге командылаткан «Дон» деп бөлүк армияларны тургускан. Фашистиг шериглериниң ол күштүг бөлүктери-биле генерал Р. Я. Малиновскийниң 2-ги гвардейжи армиязының чидиг удурламышкынын фильмде көргүскени совет шеригниң күштүүн, чижеглээр чүве чок эрес-дидимни айтып турар. Ол үе болза дайзын-биле демиселдиң эң-не чугула участоту болган. Кинохроника тыттырыкчылары аңаа Н. С. Хрущев биле Р. Я. Малиновскийге ужуражы бергеш оларны тыттырган. Бистиң шериглеривис Манштейнни тиилээн.

Совет командылалдың кижиге ёзулуг-ла шнакшылдыг чорукту көргүзүп, артык хам төгүүшкүнүн болдурбас дээш, ак тукту туткаш, дайзынның дүжүп бээриниң дугайында ультиматум-биле оон дагериниче төлээлериниң чорупканын көргеш, көрүкчүүнүң сеткили хаймыкпас арга чок. Ынчалза-даа фашистиг генералдар оон ойтаздар. Ынчаар орта дайзынче совет артиллериянның огу куттуулуп-ла эгелээр... Ынчангаш дайзын шыдажыпай, дүжүп бериишкинимиң ак тугун көдүрүпкем. Бо болза фильмде эң-не күштүг черлериниң бирээзи.

Немец-фашистиг шериглер Волгага ынчаар тиилеттирген. Оон соонда маадырлыг хоорайга болган, тиилелгенин митингизинге эш Н. С. Хрущев партияның болган Совет чазагтың мурнуудан тиилекчилерге байыр чедирбишаан, дайзынны бүрүнү-биле чыча шаварыынче оларны кыйгырган.

А. СЫЫН-ООЛ.

Даштыкы парлалганың допчулалы

«Эспанья популар» солуннуң редакциязының айтырыгларынга Н. С. Хрущевтуң харылзары даштыкы парлалганың кичээнгейин хаара түлуп турар. Испанияның чагырыкчы бөлүктери, чурттун девискээрин америк базаларга тывыскаш, Испанияга аажок улуг аймыкты тургузуп турар дугайында Совет чазактың баштыңының состерин англи «Дейли экспресс», француз «Фигаро» болгаш парлалганың өске-даа органнары онзалап айтып турар. Француз күрүне ажылдакчыларының Мадридке хораанының дугайында, а ол ышкаш ам болур испан-америк шериг чугаалажыышкыннарының дугайында информацияны солуннар парлап турар.

«Нижи рыноккa» Англияны кинрер дугайында Брюссельде чугаалажыышкыннарның катап эгелээни бүгү даштыкы парлалганың ниитизи-биле делгереңгей бижип турар темазы болуп турар. Атлантика блокчуң киржикчилери чурттарның аразында чөрүдээлеринің келергей чидигленгенин айтып турар бүгү айтырыгларны солуннарның тайылбырларында бижип турар. Брюссельде чугаалажыышкыннарның эки үре-түңнелдиг болуру чөгенчиг-ле боор деп бодалды Англияның, Францияның, АКШ-тың болгаш өске-даа чурттарның парлалгазы айтып турар. Брюссельде «барык-ла хөөржүдүлгенин байдалы нептерээн» — деп Вашингтонуң «Стар» деп солунунуң Брюссельде корреспондентизи бижээн. Корреспондентиниң бодалы-биле алырга, «нижи рыноккa» Англияны хүлээп алырының перспективалары мунгаранчыг, чүге дээрге брюссель чугаалажыышкыннарынга удур атакалаар деп Францияның шиитиири чаныш чок болуп турар ышкаш-тыр.

«Вашингтон пост энд таймс геральд» солун Кеннединиң ааскының ёзугаар болук сенаторларның чогаатканы илеткелиниң дугайында дыңнадыгны бирги арыңга парлаан. Бир эвес барыын-европа күрүнелер «Европанын камгалалының талазы-биле үүргенин хөй кезиин» боттарынга алырындан ойталаарын үргүлчүлээр болза, Европада америк политиканы үндезинии-биле катап эде көөрүн илеткелиин авторлары саналдап турар.

Президент Кеннединиң планнап турары үндүүглерни чинчилеринга чыыткан болдунуң чүүлүнге «Нью-Йорк геральд трибюн» солуннуң тайылбырлакчызы Д. Лоуренстин мининг бижээни болза: бо хемчег американнарның хөй нуруузунга кандыг-даа ажыктыг чүүлдү бербес.

Японияның «Асахи» солунунуң мурнуку чүүлүнге бижээни: «нижи рыноккa» Англияны кинрерине де Гольдуң кызымаккай удурланып турары база ынчангаш АКШ-тың планнарының күүселдезинге мөөнүдактап турары-биле холбаштыр АКШ Европага хамаарыштыр болдунуң политиказын шынгыы эде көөр ужурга таварышкан.

Ядролуг шенелделерни хоруур дугайында ССРЭ-нин, АКШ-тың болгаш Англияның төлээлекчилериниң ам чорудуп турар чугаалажыышкынарын англи болгаш америк парлалга тайыгырлап турар. «Санди таймс» деп англи солунунуң бодалыбиле алырга, чугаалажыышкынарның амгы үе-чадазында «ажып эртинмес чамдык мөөнүдактар ам-даа бар болуп турар». Чер иштинге ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында Ак бажының медеглелин «Нью-Йорк таймс» солун АКШ-тың чаагай күзелинин илерели кылдыр көрүп турар. Ынчаарга хайгаракчыларның бодалы-биле алырга, ол дээрге чугаалажыышкыннар буурап дүшкен таварылгада харыысалганы АКШ-тан чайладыры-биле баш удур кылган кажарлаашкын-дыр деп ол солун бижээн.

Японияның порттарынга хостуг чоруур эргени суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемелерге тыңсырын, АКШ-тың негээн дугайыяпон солуннарның бөгүнгү кол темаларының бирээзи болуп турар.

Индия Республиканың хүнү-биле ходбаштыр байырлалга кол кичээнгейни Индияның найысылалының парлалгазы угландырып турар. Индий удуртукчуларга Н. С. Хрущев биле Л. И. Брежнев оларның чорукган байырлыг чагааларының дугайын солуннар дыңнадып турар.

Кубага удур калчаараашкынны база катап өөскүдүп үндүрерин ораалажып турар АКШ-тың дайынзырак бөлүктерининг айылдыг үүлгедиглерин Варшаваның «Жолнеж вольности» солуну мурнуку чүүлүнге чырыдып бижээн.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының таарымчалыг ажылын хандырар дээш, хар халапка удур ажылчы чоннарның эрес-маадырлыг болгаш чедиишкинниг демиселиниң дугайында чуртун бүгү бүлүннеринден кээп турар дыңнадыгларны Болгарияның «Работническо дело» солуну парлап турар.

АКШ-тың негелдези-биле

ТОКИО. (СЭТА). Японияның даштыкы херектер министерствозу суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемелерни Японияның порттарынче киирерин негээн АКШ-тың негелдезинге чөпшээрешкен.

Министерствозунуң парлап үндүрген дыңнадыында айтып турары болза министерство ол дугайында негелдеми АКШ-тың Японияда элчинин Рейшауэрни дамчыштыр алган.

Японияның даштыкы херектер министерствозу болза бодунуң берген чөпшээрелин суг ишти-биле чоруур ол хемелер атомнуг чепсек-биле чепсеглемээн дээр чүве-биле болгаш олар ам безин Окинаваның база Тайваньның порттарында чоруп турары-биле чылдактап турар.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СУДУНУҢ ПЛЕНУМУ

РСФСР-ниң Дээди судунуң эдлечлиг пленуму чоокта чаа болуп эрткен. «Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаар болгаш ниитилелге удур мангысталчак амыдырал-биле чурттап чоруур кижилерге удур демиселди күштедирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың май 4-теги чарлыын судтарның боттандырып турарының практиказының дугайында РСФСР-ниң Дээди судунуң даргазы Л. Н. Смирновтуң илеткелиниң талазы-биле докладты пленум хүлээп алган.

1961 чылдың май 4-теги чарлыкты боттандырып эгелээн үезинден бээр хөй-ниити-биле кады администрация органнары мангысталчак идегеттерни илередир болгаш оларны ниитилелге ажыктыг күш-ажылче хандырып киирер талазы-биле алаан ажылы кылганын пленум демдеглээн. Шаанда ниитилелге ажыктыг күш-ажыл кылбайн база ниитилелге удур мангысталчак амыдырал-биле чурттап чорааны илереттингеи кижилерниң хөй нуруузу чарлыктың үнтенинин соонда ажылдап эгелээн. Ниитилелге удур мангысталчак амыдырал-биле чурттаарын сөксадырын мырынай күзевес дерзии мангыстарны судтарның докладын ёзугаар тускай айыткан черлерже шөлүн, ол шөлүттүргеи черинге чеде бергенде күш-ажылга албан-биле кириштирер. Ынчалза-даа бистиң ниитилелде бо бүжар-чүдек болуушкунну бүрүнү-биле үзүткаар төлээде ам-даа хөй күзенииштиннерни салыры эргежок чугула.

Ажылга кирип алган ажылдаан хевирлиг боон турар, а херек кырында бажыннарны, дачаларны, чер участоктарын ажыглаан, чуртталга черин хөлезилээп күш-ажылчы эвес орулгаларны ап тургаш, күрүненин болгаш ажылчы чоннарның күселибиле байып, мангысталчак амыдырал-биле чурттап чоруур кижилерни илередиринге онза кичээнгейни үгландырар ужурлуг.

1961 чылдың май 4-теги чарлыкты ёзугаар кеземче хүлээдир кижилерге хамаарыштыр материалдарның таварылга бүрүзүнде барыындаалыг болгаш чөптүг шиитиирин үндүрер төлээде, бүгү талазы-биле, бүрүн болгаш боттуг истелгени судтар хандырар ужурлуг.

Мангысталчак идегеттер-биле демиселге калбак хөй-ниитини киришпирер талазы-биле ажылды күштелдирип, бүгү улустуң көөр хөнүү чок болгаш бүрүү шавыышкынын мангыстарга хамаарыштыр тургузарын пленум судтарга хүлээткен.

Хамаатыларның күш-ажыл херектериниң талазы-биле суд практиказының дугайында РСФСР-ниң Дээди судунуң даргазының оралакчызы Н. Ю. Сергееваның илеткелин пленум база чугаалажып көрген. Илеткел талазы-биле пленумнуң үлүзээп алган докладында дүш-ажыл дугайында хоойлуудулганы ылаптыг болгаш чайгыыш чокка сагыырынга эргежок чугулазынче судтарның кичээнгейин үгландырып турар. Судтар болза херек бүрүзүнүң байдалдарын долу болгаш бүгү талазы-биле ынап көөрүн хандырар. күш-ажыл маргыдаалырының тыптып келгенинии чылдагааннарын илередир, оларны шиитиирзээрде эрегей көөр чорукту болдурбас ужурлуг.

Ажылдан шын эвес үндүрткен ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ол ажылынга катап киирери-биле холбаштыр маргыдаалларны шиитиирлээринге судтарның онза кичээнгейин үгландырары эргежок чугула.

Ажылчынны азы албан-хаакчыны ажылдан шын эвес үндүрген деп көрбүшаан, суд ажылдан үндүрткен кижини мурнундагы албан-дужаалынга чүгле катап киирер хүлээлгелиг эвес, харын бир эвес ажылдан үндүрерин хоойлуга иледе чөрүштүр чоруткан болза, аргажоктуң кырында ажылдавас ужурга таварышкан ёзенинин дургузунда ажыл төлевирин төлеттирер, ажылдан үндүрткен кижиге ону дээш төлеверин тывысканы-биле чедирген когаралды албан черинге азы бүдүрүлеге этпдип төлээр хүлээлгени эрге-дужаалдыг бурулуг кижиге лагыр ужурлуг.

Частырыгларны болгаш хоойлуну үреер чоруктарны бүрүн чайладыр төлээде, хамаатыларның күш-ажыл херектерин судтарның шыны-биле ынап көөрү дээш хайгаарадыг күштелдирерин автономнуг республикаларның дээди судтарынга, крайлар болгаш областар судтарынга дааскан.

Пленумнуң ажылынга ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы А. Ф. Горкин, РСФСР-ниң прокуроры А. А. Круглов, РСФСР-ниң Юстиция министри В. А. Болдырев, РСФСР-ниң хөй-ниитининг коруи-чуруи камгалалының министриниң оралакчызы П. И. Ромашков киришкен.

(СЭТА).

АРААТАН АҢНАРНЫ УЗУТКААР

Араатан аңнар: алыглар, бөрүлер, дырбактыглар, чекпелер болгаш өскелер-даа улус ажыл-агыйынга эвээш эвес когаралдарны чедирип турар. Шак ындыг араатан аңнар ажыктыг аңнарны таварышкан-на черинге кырып, ниитининг малынга когаралдарны чедирип турарындан аңгыда, кижилерге безин аймылды таварыштыргылаптары ховар эвес.

Бөрүлерден аңгыда алыгларны, дырбактыгларны болгаш чекпелерни узуткап чок кылганы дээш шаңналдарны мооң мурнуда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталзын ёзугаар тургускан болгай. Сөөлгү үеде республиканың аңчылары араатан аңнарны узуткап чок кылыры дээш күжениишкининг ажылдаанар. Чүгле эрткен 1962 чылда 615 алыглары, 44 дырбактыгларны, 261 бөрүлерни республика девискээринге узуткап чок кылган. Аңаа 30.000 хире рубльдиң шаңналдарын күрүнеден төлээн.

Сөөлгү үеде бөрүлерден өске араатан аңнарның саны дыка эвээжээп болгаш ол араатаннарны аңчыларның эки-тура ниитилелдериниң кежигүннериниң киржилгези-биле бүрүн узуткап чок кылыры дээш күжениишкининг ажылдаанар. Чүгле эрткен 1962 чылда 615 алыглары, 44 дырбактыгларны, 261 бөрүлерни республика девискээринге узуткап чок кылган. Аңаа 30.000 хире рубльдиң шаңналдарын күрүнеден төлээн.

Сөөлгү үеде бөрүлерден өске араатан аңнарның саны дыка эвээжээп болгаш ол араатаннарны аңчыларның эки-тура ниитилелдериниң кежигүннериниң киржилгези-биле бүрүн узуткап чок кылыры дээш күжениишкининг ажылдаанар. Чүгле эрткен 1962 чылда 615 алыглары, 44 дырбактыгларны, 261 бөрүлерни республика девискээринге узуткап чок кылган. Аңаа 30.000 хире рубльдиң шаңналдарын күрүнеден төлээн.

Араатан аңнарны узуткап чок кылыры белен эвес аңнаашкын. Алыгларны өлүрери дээш дуржулгалыг, дидим, эки дээштиг боолуут кижилер аңнап турар.

Республикага аңнымыр ажылагыйының егерьлери эштер В. Д. Тюнин, Г. М. Иванов, Ф. Елишкин, Тожунун аңчылары Хууракай болгаш Судачаков 6—6 алыгларны узуткап чок кылганнар. Аңчы Судачаков сөөлгү азыг аңнаашкынынын үезинде алыг-биле сегиржип алышкынга таварышкан, тиилекчи болуп, бижектеп каан. Таңды райкүүскомнуң шагдаа салбырынга «Тиилелге» совхозтуң директору эш Ламов хаван фермазының хаваннарын адыг чип туруп берген деп «хомудал» киирген. Шагдаанның лейтенантызы Сат Тунгаржык араалыг улут боо чок болганындан пистолет боо туткаш хаван фермазынга «аалчыны» маңнаап олурупкан. Ол шынап-ла дүн ортузунда чедип келирге, бир метр хире чоокшулаадып алгаш адып каан.

Араатан аңнарны моон соңгаар когуп үзе узуткап чок кылыры дээш спортчу аңнаашкыннарны организастап чорудары, аңаа тиилекчи болганнарны шаңнаары-биле конкурстарны чарлаары республиканың аңчыларының эки-тура ниитилелиниң чугула херээ болуп турар. Дырбактыг—ол дээрге ёзулут-ла дөрт даманныг төтчеглекчидир. Чыл дургузунда чаңгыс дырбактыг чеже хире дуюглуг аңнарны узуткап чок кылыр кагбас дээр!

Республиканың аңчыларының эки-тура ниитилелиниң райониарда салбырлары аңнаыр сезонунда дашкаар үеде спортчу аңнаашкыннарны организастап, араатан аңнарны узуткап чок кылыр хемчеглерни алыр болза, аңаа дыка хөй ажылчын, албан-хаакчы база колхозчу дуржулгалыг аңчылар калбаа-биле киржирлер. Моон мурнунда чылдарда спортчу аңнаашкыннарны чүгле дуюглуг аңнарны аңнаашкынга организастап турган. Ол дээрге белен аңнаашкын-дыр. Араатан аңнарны аңнаарынга аңчыларның сагынгыр, дидим болгаш спортчу талалыулары улам көскү апаар.

Араатан аңнарны кыш, чай дургузунда узуткап чок кылыры дээш бүгү хемчеглерни алыры — бүгү аңчыларның болгаш аңчылар ниитилелдериниң чугула херээ болуп турар.

М. ШУР-ООЛ,
Тыва АССР-ниң аңнымыр эргелининиң улуг инспектору.

ТЫВАНЫҢ ШЫДЫРААЧЫЛАРЫ НОВОСИБИРСКИДЕ

Новосибирск хоорайга РСФСР-ниң улустарының үшкү спартакиадазының хөй шыдыраа талазы-биле Сибирь зоназының команда айыы-биле маргыдаазынга киржири-биле республиканың эң шилиидек шыдыраачылары чорупкан. Олар Иркутск, Кемерово, Омск, Томск, Тюмень областарының, Алтай, Красноярск крайларының шыдыраачылары-биле баштайгы ужуражыышкыны бөгүн эгелээр.

Бистиң республикадан мастерге кандидат, республиканың чемпиону Николай Шишигин (Кызыл), бирги разрядчылар Ондар Куштаараң (Чөөн-Хемчик), Монгуш Калдар-оол (Кызылдың № 2 школазының шөрөкчизи), Оюн Чыртак-оол (Барыын-Хемчик), Петр Беркович (Кызыл) болгаш өөнги разрядчы, республиканың чемпиону Зина Ооржак (Чөөн-Хемчик) олар республиканың спортчу алдарын камгалап ойнаардар.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Майтак өөнүк» 10, «Илья Муромец» 11.40, «Кудумчулар билир» 2.40, 5.50, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сафра» (делгем экраннуг) 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10, «Александр Пархоменко» 2.30, «Коргушкунуңун демдээ» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Графтың бузундуларындан» 11.15, 1.15, «Молодо-зелено» (делгем экраннуг) 3.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киличининиң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг кежүрүлийиң 23-35, көдээ ажыл-агый киличининиң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал киличистериниң 37-13, иштики информация киличининиң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киличистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киличининиң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00035. Чагыт № 94 Культура министерствозунуң типографиязы